

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Ortaöğretim Genel Müdürlüğü

XI.
ULUSAL
ÖĞRENCİ
SEMPOZYUMU

SOSYAL BİLİMLER LİSESİ

21. YÜZYIL İNSANLIK TEHDİTLERİ

- *Göçün Toplumsal Etkileri*
- *Savaşın Değişen Yüzü*
- *İklim Değişikliği Ve Çevre*
- *Teknoloji*
- *Terör*

T R A B Z O N

SBL

TRABZON
SOSYAL BİLİMLER LİSESİ

“21. Yüzyıl
İNSANLIK TEHDİTLERİ”

29 - 30 Nisan 2019

TRABZON

Trabzon Sosyal Bilimler Lisesi Yayınları Yayın No:3

**SOSYAL BİLİMLER LİSELERİ
XI. ULUSAL ÖĞRENCİ SEMPOZUMU
BİLDİRİ KİTABI**

**YAYIN KOORDİNATÖRÜ
Hızır AKTAŞ
Trabzon İl Millî Eğitim Müdürü**

Trabzon Sosyal Bilimler Lisesi

Adına Sahibi

Zekeriya ABANOZOĞLU
Okul Müdürü

Kitabı Yayına Hazırlayanlar

Bedia ZENGİN
Dil Uzmanı

İsmail BEKTAŞOĞLU
Dil Uzmanı

Mustafa HACIOSMANOĞLU
Dil Uzmanı

Ercan AYÇİÇEK
Görsel Tasarım Uzmanı

Ahmet PEHLİVAN
Görsel Tasarım Uzmanı

Sedat AYDIN
Dizgi-Tasarım

İsmail UZUN
Dizgi-Tasarım

ISBN 978-605-035-009-8

Yayın No:3

Bütün yayın hakları Trabzon Sosyal Bilimler Lisesine aittir.

Metin içeriklerinin sorumluluğu bildiri sahibi öğrenciye, hazırlanmasına destek sağlayan danışman öğretmene ve ilgili okul müdürüne aittir.

İletişim Bilgileri

WEB : <http://tsbl.meb.k12.tr>

Telefon : 04623262215

Belgegeçer : 04623262210

Adres : Çimenli Mah. Kolej Sok. No 33 Ortahisar/TRABZON

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU

Cevdet VURAL	Ortaöğretim Genel Müdürü
Şükrü GÜNDEMİR	Daire Başkanı
Hızır AKTAŞ	İl Millî Eğitim Müdürü
Gülsüm MEMİŞKAPTANOĞLU	İl Millî Eğitim Şube Müdürü
Zekeriya ABANOZOĞLU	Okul Müdürü
Ozan YATIK	Müdür Baş Yardımcısı
Ulvi Yakup ÇEBİOĞLU	Müdür Yardımcısı
Ahmet PEHLİVAN	Görsel Sanatlar Öğretmeni
Ahmet SARI	Rehber Öğretmen
Arslan BALTA	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni
Davut COŞKUN	Felsefe Öğretmeni
Ercan AYÇİÇEK	Görsel Sanatlar Öğretmeni
Funda E. ALEMDAĞ	Tarih Öğretmeni
Mesut TOPAL	Edebiyat Öğretmeni
Sedat AYDİN	Bilişim Öğretmeni
Şerife MEHMETOĞLU	Tarih Öğretmeni
Zekeriya ÖZCAN	Coğrafya Öğretmeni

BİLDİRİ İNCELEME KURULU

<i>Zekeriya ABANOZOĞLU</i>	<i>Okul Müdürü</i>
<i>Ahmet SARI</i>	<i>Rehber Öğretmen</i>
<i>Arslan BALTA</i>	<i>Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni</i>
<i>Bedia ZENGİN</i>	<i>Edebiyat Öğretmeni</i>
<i>Bilgehan KURUOĞLU</i>	<i>Coğrafya Öğretmeni</i>
<i>Davut COŞKUN</i>	<i>Felsefe Öğretmeni</i>
<i>Funda E. ALEMDAĞ</i>	<i>Tarih Öğretmeni</i>
<i>İsmail BEKTAŞOĞLU</i>	<i>Edebiyat Öğretmeni</i>
<i>Mesut TOPAL</i>	<i>Edebiyat Öğretmeni</i>
<i>Mustafa HACIOSMANOĞLU</i>	<i>Edebiyat Öğretmeni</i>
<i>Şerife MEHMETOĞLU</i>	<i>Tarih Öğretmeni</i>
<i>Zekeriya ÖZCAN</i>	<i>Coğrafya Öğretmeni</i>

SUNUŞ

Sosyal bilimler açık sistemlerdir. Olgular özgündür. Tekrarlanamazlar. Karmaşıktır. Çok aktörlüdür. Çok sayıda figürden etkilenir. Çıkan olguları anlamak çok büyük entelektüel çaba gerektirir. Bu yüzden sosyal bilimler alanına yönelmiş çocukların hem çok yetenekli olmaları hem de bu yeteneklerini ortaya çıkaracak eğitimden geçirilmiş olmaları beklenir. Bu eğitimin de sadece bir 40 dakika içerisinde, bir ders bütünlüğünde verilmesi asla yeterli olmaz. Okullarda ve özellikle sosyal bilimler liselerinde 41. dakika diye tabir ettiğimiz öğrencilerin alanda olmasını, yaparak yaşayarak öğrenmesini amaçlayan işlere yönelmek lazımdır. Bu anlamda sempozyumlar önemli çalışmalarlardır. Bir bilimsel disiplin içerisinde öğrencilerin sorun olarak gördükleri bir alanda araştırma yapmalarına kavramları konuları analiz etmelerine, incelemelerine, ayrıştırmalarına ve daha önce yapılmamış biçimde sentezleyerek bütünleştirmelerine bu şekilde ortaya çıkan yeni durumu bir bildiri veya poster olarak sunabilmeleri dayanan ve çok yönlü kazanım sağlayan çalışmalarlardır.

Sosyal Bilimler Liseleri arasında bu yıl 11. sını gerçekleştirdiğimiz sempozyum başkanlığımızın ortaya koyduğu 2023 vizyonuna uygundur. Bu yıl konu olarak seçilen “21. Yüzyıl İnsanlık Tehditleri” zamanın ruhuna uygun bir başlıktır. Geçtiğimiz 20. yüzyıl insanlığın en uzun ve en kanlı yüzyılı olarak bilinir. İnsanlığın, akıl tutulmasını yaşadığı bu yüzyıldan gerekli derslerin alması beklenmelidir. İnsanlık bir daha aynı trajediyi yaşamamalıdır. 21. Yüzyıl insanlığın refah ve güvenliği için adımların atıldığı bir barış çağı olmalıdır. Ancak 21. Yüzyılın ilk çeyreğinde yaşananlar bizi ümitvar etmiyor. Maalesef baskın bir dil ve medeniyet algısının diğer kültür ve medeniyetleri istila ve imha etmesi, olarak ortaya çıkan bir küreselleşme sorunu ile karşı karşıyayız. Bu küreselleşmenin yansıması olarak kabul edebileceğimiz göç, çevre sorunları, değişen yüzü ve türleriyle savaş, terör ve siber suçlar gibi birçok sorun bizi beklemektedir. Bu sempozyum 21.yy.da etkili olan yeni tehdit unsurlarının tanınması, temalardaki farkındalığın artırılması, sosyal Bilimler liselerinde okuyan öğrencilerin ilgili konulardaki kuramsal yeterliliklerinin sınanması ve geliştirilmesi, sosyal bilimlerdeki farklı bakış açılarının ve çözüm önerilerinin tartışılmasını sağlayacaktır.

Bu kitapta 76 sosyal bilimler lisesinden 79 öğrencimizin bildirisine yer verilmiştir. Sempozyumun düzenlenmesinde emeği geçen Trabzon Valisi Sayın İsmail USTAOĞLU’na, Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürümüz Sayın Cevdet VURAL’a, Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Orhan Fevzi GÜMRÜKÇOĞLU’na, KTÜ Rektörü Prof Dr. Süleyman BAYKAL’a İl Milli Eğitim Müdürümüz Sayın Hızır AKTAŞ’a Şube müdürümüz Gülsüm MEMİŞKAPTANOĞLU ve ekibine ve tabi bildiri gönderen tüm öğrencilerimize, danışman öğretmenlerimize, okul müdürlerimize yine okulumuz öğretmenlerinden oluşan Sempozyum Düzenleme kurulu öğretmenlerimize teşekkür ederim.

Zekeriya ABANOZOĞLU
Trabzon Sosyal Bilimler Lisesi Müdürü

İÇİNDEKİLER

A. GÖÇÜN TOPLUMSAL ETKİLERİ

Göç Olgusu ve Geçici Koruma

Tokat İMKB Sosyal Bilimler Lisesi 14

Göç Olgusu ve Geçici Korumanın Ülkemizdeki Etkileri

Diyarbakır Silvan Sosyal Bilimler Lisesi 19

Göç Olgusu Ulusallığa Bir Tehdit mi?

Aksaray Ahmet Cevdet Paşa Sosyal Bilimler Lisesi 22

Göçün Toplumsal Etkileri

Isparta Gazi Sosyal Bilimler Lisesi 38

Bir Alt Kültür Olarak Erzurum Çaykara Gençliği

Erzurum Ilıca İMKB Yavuz Selim Sosyal Bilimler Lisesi 41

Göç ve Kentleşme

Kocaeli Kanuni Sosyal Bilimler Lisesi 49

Küresel Bir Sorun Göç ve Kentleşme

Kastamonu Prof. Dr. Saime İnal Savi Sosyal Bilimler Lisesi 59

Ülkemizde İç Göçün Kentleşme Sürecine Etkileri

Adana Ceyhan Ticaret Borsası Sosyal Bilimler Lisesi 63

Göçün Toplumsal Etkileri Uyum ve Toplumsal Bütünleşme

Kütahya Aysel Selahattin Erkasap Sosyal Bilimler Lisesi 69

Gümüşhane İlindeki Afganistan Göçmenlerinin Sosyal Uyumuna Üzerine Bir Değerlendirme

Gümüşhane Mareşal Çakmak Sosyal Bilimler Lisesi 73

Yerleşik Toplumda Toplumsal Bütünleşme,

Toplumsal Çözülme ve Göç Algısı: Bolvadin Örneği

Afyon Raziye Sultan Yusuf Kayabaşı Sosyal Bilimler Lisesi 82

Göçün Toplumsal Etkileri Kaynak Oluşturma ve İstihdam

Malatya Niyazi Mısıri Sosyal Bilimler Lisesi 88

İnsani Bir Problem Olarak Mülteciliğin Toplumsal Kaynak ve İstihdam Etkisi:

Suriyeli Mülteciler Örneği

Erzurum Türk Telekom Nurettin Topçu Sosyal Bilimler Lisesi 94

Göçün Toplumsal Etkileri: Kaynak Oluşturma ve İstihdam

Ankara Beyazır Hatice-Cemil Ercan Sosyal Bilimler Lisesi 100

Beyin Göçü

Kayseri, Talas, Hidayet Aydoğan Sosyal Bilimler Lisesi 106

Beyin Göçü

Amasya Sosyal Bilimler Lisesi 110

Göçün Toplumsal Etkileri: Beyin Göçü

Siirt Sosyal Bilimler Lisesi 115

B. SAVAŞIN DEĞİŞEN YÜZÜ

Enerji Rekabeti ve Stratejik Bölgeler

Aydın Nazilli Sosyal Bilimler Lisesi 120

Enerji Savaşları ve Ekonomik Harp

Kırşehir Sosyal Bilimler Lisesi 129

Enerji Savaşları ve Ekonomik Harp:

ABD, Rusya, AB ve Türkiye Ekseninde Gelişen Enerji Politikaları

Ordu Sosyal Bilimler Lisesi 134

Enerji Savaşları ve Ekonomik Harp

Burdur Mehmet Uzal Sosyal Bilimler Lisesi 140

Nükleer, Biyolojik ve Kimyasal (NBC) Savaş Tehdidi

Balıkesir, Karesi, İstanbulluoğlu Sosyal Bilimler Lisesi 147

Nükleer, Biyolojik ve Kimyasal (NBC) Savaş Tehdidi	
Bursa İnegöl Halil İnalçık Sosyal Bilimler Lisesi	153
Ulusal Güvenliğe Yeni Bir Tehdit Unsuru: Terör Örgütleri Elindeki Kimyasal Silahları	
Mersin Mehmet Akif Ersoy Sosyal Bilimler Lisesi	157
Siber Savaşlar	
Kilis Mübeccel-Suphi Yavaşça Sosyal Bilimler Lisesi	161
Siber Tehditler ve Türkiye'nin Değişen Ulusal Güvenlik Anlayışı	
Ankara Nallıhan Bilal Güngör Fen Lisesi	163
Gölgelerin Savaşı: Türkiye Ekonomisine Yöneltilen Psikolojik Sav	
Muş TOBB Sosyal Bilimler Lisesi	169
Savaşın Değişen Yüzü-Psikolojik Harp	
Yalova Sosyal Bilimler Lisesi	176
Türk Tarihinde Dünden Bugüne Psikolojik Harp	
Kayseri Kilim Sosyal Bilimler Lisesi	179
Zamanla Oluşan Psikolojik Savaş	
Hatay Karlısu Sosyal Bilimler Lisesi	187
C. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE ÇEVRE	
İklim Değişikliği ve Çevre Kirliliğinin Endüstriyel Hayvancılık Sektörü Üzerinden İncelenmesi	
Sakarya Cemil Meriç Sosyal Bilimler Lisesi	192
Küresel Isınma ve Doğal Afetler	
Afyon Toki Sosyal Bilimler Lisesi	198
Küresel Isınma ve Doğal Afetler (Küresel Isınma ve İklim Değişikliğini Tamamıyla Anlayan İlk, Bu Konuda Bir Şeyler Yapabilecek Son Bireyler)	
Antalya Erünel Sosyal Bilimler Lisesi	203
Küresel Isınma ve Doğal Afetler	
Bursa Osmangazi BTO Ali Osman Sönmez Sosyal Bilimler Lisesi	210
Küresel Isınma ve Doğal Afetler	
Diyarbakır Sosyal Bilimler Lisesi	218
Trakya'da Küresel Isınma ve Etkileri	
Edirne Sosyal Bilimler Lisesi	224
Bozulan Ekosistem ve Yok Olan Göllerimiz: Akşehir ve Eber Gölleri Örneği	
Konya Akşehir Tarık Buğra Sosyal Bilimler Lisesi	231
Doğal Kaynakların Tüketilmesi	
Hakkari Türk Telekom Sosyal Bilimler Lisesi	235
Doğal Kaynakların Tüketilmesi	
Osmaniye Tosçelik Sosyal Bilimler Lisesi	238
Artan Enerji İhtiyacı	
Konya Ereğli İvriz Sosyal Bilimler Lisesi	240
Yenilebilir Enerji İhtiyacının Gerekliliği	
Aydın Sosyal Bilimler Lisesi	244
Plansız Kentleşme	
Ankara Altındağ Sabahattin Zaim Sosyal Bilimler Lisesi	248
Plansız Kentleşme, Kent ve Yaşam	
İzmir Tire Öğretmen Melahat Aksoy Sosyal Bilimler Lisesi	254
Farklı Boyutları İle Kirlilik	
Erzincan Sosyal Bilimler Lisesi	259

Farklı Boyutları İle Kirlilik	
Manisa Salihli NFK Sosyal Bilimler Lisesi	267
İnsanlık Bindiği Dalı Kesiyor	
Bitlis Tatvan Fen Lisesi	270
D.TERÖR	
Küresel Terör Kısacasında Orta Doğu	
Samsun İbrahim Tanrıverdi Sosyal Bilimler Lisesi	275
Terörde Farklı Bir Boyut: Küresel Terör	
Rize Sosyal Bilimler Lisesi	280
Uluslararası Terör Örgütlerinin Analizi ve Terörizm Çözümü Hakkında Öneriler	
Kocaeli Ali Fuat Başgil Sosyal Bilimler Lisesi	284
Din İstismarı, Etnik Temelli Terör	
Nevşehir Cemil Meriç Sosyal Bilimler Lisesi	288
Din İstismarının Bir Sonucu Olarak Ortaya Çıkan Etnik Temelli Terörün	
Kudüs Örneği Üzerinden İncelenmesi	
Sakarya Cemil Meriç Sosyal Bilimler Lisesi	291
Din İstismarı, Etnik Temelli Terör	
Konya Ereğli İvriz Sosyal Bilimler Lisesi	295
Terörizmin Avrupa'da Öğrenim Gören Üniversite	
Öğrencilerinin İslamiyet Algısı Üzerindeki Etkisi	
Eskişehir Eti Sosyal Bilimler Lisesi	298
Uluslararası Arenada Etnik Terör	
Ankara Türk Telekom Sosyal Bilimler Lisesi	312
Medya İle Büyüyen Terör Tehdidi	
Denizli Sosyal Bilimler Lisesi	318
Terör ve Medya	
Sivas Prof. Dr. Necati Erşen Sosyal Bilimler Lisesi	325
Terör ve Terörün Yaşam Kaynağı	
Gaziantep, Şehitkâmil, Sabahattin Zaim Sosyal Bilimler Lisesi	333
Terörle Mücadelede Sosyal Bilimlerin İmkanları	
İstanbul Mümtaz Turhan Sosyal Bilimler Lisesi	337
Terörün Sosyolojik ve Psikolojik Yaşam Kaynakları	
Konya Türk Telekom Sosyal Bilimler Lisesi	342
Terörün Yaşam Kaynağı	
Adana Bahtiyar Vahabzade Sosyal Bilimler Lisesi	347
E. TEKNOLOJİ	
Geleceğin Anahtarı Yapay Zeka	
İzmir Buca Mehmet Akif Ersoy Sosyal Bilimler Lisesi	354
Yapay Zeka Geleceğimizi Nasıl Tehdit Edecek	
Giresun Sosyal Bilimler Lisesi	358
Yapay Zeka mı? Yapay Bilinç mi?	
Bolu Sosyal Bilimler Lisesi	362
Sosyal Ağlarda Öğretmen-Öğrenci Arkadaşlığına Yönelik Öğrenci Algıları:	
Eskişehir Örneği	
Eskişehir Cemal Mümtaz Sosyal Bilimler Lisesi	367
Teknoloji Bağımlılığı	
Karaman Necip Fazıl Kısakürek Sosyal Bilimler Lisesi	373
Teknoloji Bağımlılığı	
Çanakkale TOBB Sosyal Bilimler Lisesi	375

Ahlaki Bir Zorunluluk: Mahremiyet ve Teknoloji	
Sakarya Cemil Meriç Sosyal Bilimler Lisesi	383
Gelişen Teknoloji ve Kaybolan Mahremiyet	
Çankırı Nevzat Ayaz Sosyal Bilimler Lisesi	388
Teknoloji ve Mahremiyet	
İstanbul Şile Sosyal Bilimler Lisesi	391
Teknoloji ve Mahremiyet	
Gaziantep Nizip Sosyal Bilimler Lisesi	394
Teknoloji İstilasası Altında Millî Kültür ve Benlik	
Şırnak Fatih Sosyal Bilimler Lisesi	399
Teknoloji ve Buna Bağlı Olarak Gelişen Toplumsal	
Değişimin Kültür İle Olan Çatışması	
İstanbul Vali Muammer Güler Sosyal Bilimler Lisesi	404

“21. Yüzyıl İNSANLIK TEHDİTLERİ”

A. GÖÇÜN TOPLUMSAL ETKİLERİ

- a) Göç Olgusu ve Geçici Koruma
- b) Göç ve Kentleşme
- c) Uyum ve Toplumsal Bütünleşme
- d) Kaynak Oluşturma ve İstihdam
- e) Beyin Göçü

B. SAVAŞIN DEĞİŞEN YÜZÜ

- a) Enerji savaşları ve Ekonomik Harp
- b) Nükleer, Biyolojik, Kimyasal (NBC) Savaş Tehdidi
- c) Siber Savaşlar
- d) Psikolojik Harp

C. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE ÇEVRE

- a) Küresel Isınma ve Doğal Afetler
- b) Doğal Kaynakların Tüketilmesi
- c) Artan Enerji İhtiyacı
- d) Plansız Kentleşme
- e) Farklı Boyutları ile Kirlilik

D. TERÖR

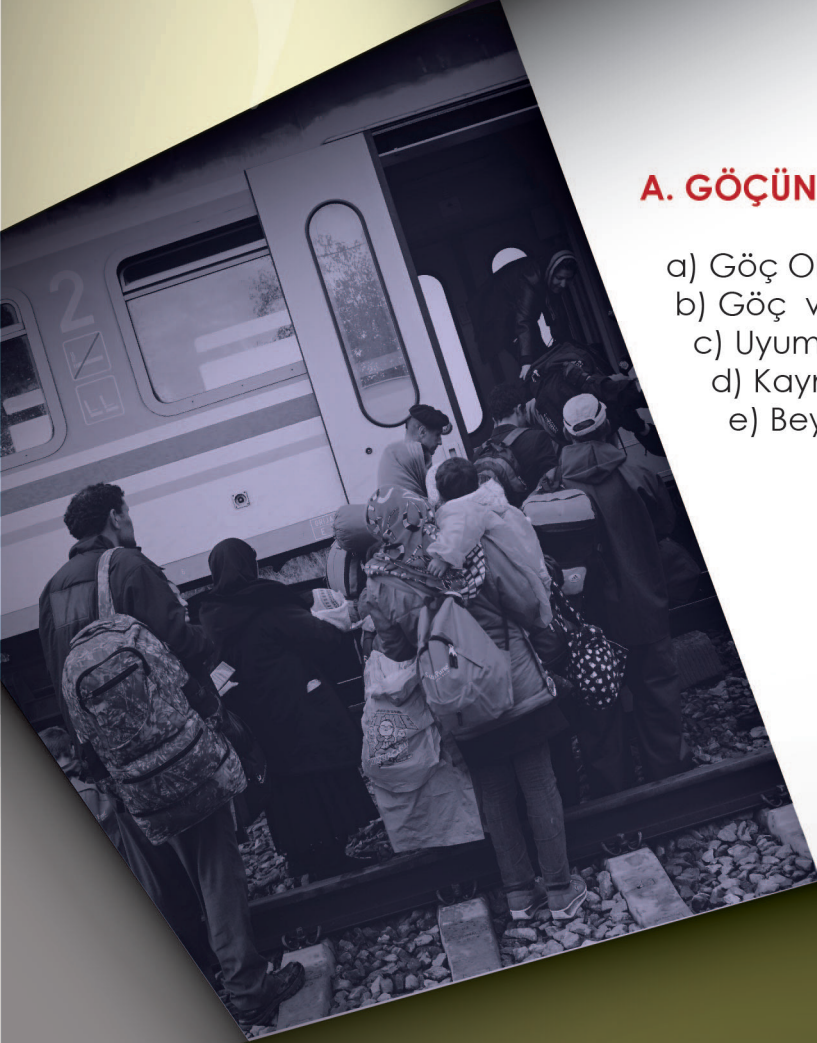
- a) Çok Uluslu Küresel Terör
- b) Din İstismarı, Etnik Temelli ve Radikal Terör
- c) Terör ve Medya
- d) Terörün Yaşam Kaynağı

E. TEKNOLOJİ

- a) Yapay Zeka
- b) Teknoloji Bağımlılığı
- c) Mahremiyet ve Teknoloji
- d) Teknoloji ve Toplumsal Değişim

A. GÖÇÜN TOPLUMSAL ETKİLERİ

- a) Göç Olgusu ve Geçici Koruma
- b) Göç ve Kentleşme
- c) Uyum ve Toplumsal Bütünleşme
- d) Kaynak Oluşturma ve İstihdam
- e) Beyin Göçü

Göç Olgusu ve Geçici Koruma

Merve Gül SÖZKESE, Emine AYBAY
sozkesenmerve@gmail.com, emineaybay7@gmail.com
Tokat İMKB Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

İnsanlar tarih boyunca farklı sebeplerden yaşadığı mekândan ayrılmak zorunda kalmıştır. Kişilerin yaşadıkları yerlerden başka bir yerleşim yerine geçici veya devamlı kalacak bir şekilde hareket etmeleri göç kavramıyla ifade edilmiştir. Bu kavram küresel ölçekte düşünüldüğünde göç konusunun farklı boyutlarıyla karşılaşırız. Göçleri ; iç göç, dış göç ve zorunlu göç diye ayırmak mümkündür. İç göç çeşitli sebeplerle aynı ülke sınırları içinde yer değiştirme olarak tarif edilebilir. Dış göç ise yaşanan ülkenin sınırları dışına çıkılması, zorunlu göç ise bireyin iradesi dışında zorlayıcı bazı güçlerin etkisiyle bulunduğu yerden ayrılması olarak tanımlanabilir. Coğrafi olarak bir yer değiştirme süreci olan göç, ayrıca sosyo-ekonomik, sosyo-politik ve sosyo-kültürel anlamda da nüfus hareketleri olarak tanımlanabilir. Türkiye Cumhuriyeti 1951 tarihli Cenevre sözleşmesine göre Avrupa Konseyi üyesi olmayan ülkelerden gelen veya sınırlarımızı geçen ve haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılara geçici koruma kapsamına almaktadır. Bu amaçla 22.10.2014 tarih ve 29153 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği uygulamaya konmuştur. Bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri Geçici Koruma Yönetmeliğinde belirlenmiştir. Geçici koruma kapsamında olan yabancılardan sorunları ve çözüm önerileri amacıyla birçok bilimsel çalışma mevcuttur. Konunun daha iyi aydınlatılması açısından Tokat özelinde yapılmış iki bilimsel çalışmada örnekler verilmiştir. Bildirimizde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün istatistikleri dikkate alınarak ülkemizde geçici koruma altına alınan yabancılardan yıllara göre Türkiye'ye girişi ve ikamet izinlerine de yer verilmiştir. Ayrıca 11.04.2013 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Geçici Koruma başlıklı 91. maddesinde kimlerin geçici koruma kapsamına alınacağı açıkça belirtilmiştir. 2014 yılında çıkan Geçici Koruma Yönetmeliğine müteakiben başka ülkelere gelen sığınmacıların görevleri, hak ve yükümlülükleri ile

ilgilenecek amacıyla İçişleri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

Anahtar Kelimeler:Göç, Geçici Koruma, Sığınmacı

GİRİŞ

İnsan bulunduğu ortamla bir uyum içinde yaşar. Her ortamda olduğu gibi insanı etkileyen olumsuz faktörler de vardır. Göç insan ile ortam arasındaki uyumu zedeleyen önemli unsurlardandır. İnsanlar yaşadıkları coğrafi mekânları farklı nedenlerle terk etmek zorunda kalmışlardır. Sosyolojik olarak göç olgusu; insana dair inanç, düşünce, kural ve yapıların değişmesine ve dönüşmesine zemin hazırlamıştır. "Göç kavramı, tek bir açıdan değerlendirilemeyecek ve tanımlanamayacak kadar karmaşık ve çok yönlüdür. Göç kavramını geniş boyutta açıklamak gerekirse bireylerin ya da grupların siyasi, ekonomik veya başka nedenlerle kendi ülke sınırlarını aşarak yeni yerleşim yerlerine yaptıkları uzun süreli ya da kalıcı hareketlerdir. Başka bir açıdan bakıldığında göç, kişinin ya da toplulukların içinde yaşadıkları coğrafyayı veya kültürel çevreyi terk ederek başka bir yerleşim yerine gitmesidir" (Çetin,2014,s.19).

Bireylerin çeşitli nedenlerden bir yerden başka bir yere göçü aynı ülke sınırları içinde olabileceği gibi başka ülkelere de göç hareketliliği şeklinde görülebilir. Ülkemizde en çok iş imkânların fazla olması ve eğitim olanaklarının daha iyi olması açısından Ege ve Marmara bölgesi başta olmak üzere birçok bölgeye göç hareketliliği görülmektedir. Bu tür göçe iç göç denilir. Bunun yanı sıra savaş, terör, insan haklarının ihlali gibi sebepler ile bir ülkeden başka ülkelere göç olmaktadır. Bunada dış göç denilmektedir. Bunun dışında göç türlerini oluşum nedenlerine, göçün süresine ve mesafesine göre sınıflandırmak mümkündür. İnsanların başka bir yere göç etmelerine sebep olan birçok sosyal sorun vardır. Ekonomik, eğitim, terör, sağlık hizmetleri gibi sorunlar en önemlileridir. Ülkemizde ekonomik, sağlık veya eğitim açısından bakıldığında büyükşehirlerde göçün fazla olduğu bilinmektedir.

Türkiye’de göç alan bölgelere bakıldığında Ege ve Marmara bölgesi önde gelmektedir. Ekonomik gelişmeler ve gelir dağılımındaki adaletsizlik yüzünden göç daha çok bu bölgelere kaymaktadır. Dünya genelinde baktığımızda göç kararını etkileyen en önemli faktörlerin başında terör, ülke içindeki karışıklıklar, insan haklarının ihlali ve ekonomik şartlar göçe neden olan diğer sebepler içerisinde değerlendirilebilir.

Göç olayını gerçekleştiren insanlar “göçmen” olarak tanımlanır. Göçmenler ile yerleştikleri ortam aynı kültürel özelliklere sahip olmayabilir. Bu da göçmenlerin bir toplulukla yaşamalarına rağmen yalnızlaşmalarına neden olur.

Ülkemiz, coğrafi ve stratejik konumu sebebiyle tarih boyunca kitlesel sığınma hareketleri de dâhil olmak üzere geniş anlamda göç hareketlerinin vazgeçilmez durağı olmuş ve milyonlarca göçmene ev sahipliği yapmıştır. Göçün ülkemiz açısından tarihine baktığımızda Cumhuriyet öncesinde ve sonrasında devam ettiği sosyolojik bir olgu olarak karşımıza çıkmıştır. “Osmanlı İmparatorluğu döneminde ırk ve din ayrımı gözetmeksizin gelenlere hoşgörü ile yaklaşıldığı tüm bilim insanları tarafından dile getirilmiştir. Ülkemize yönelik kitlesel göç hareketleri Cumhuriyet’in kuruluş sürecinde ve sonrasında devam etmiştir. Ülkemiz 1922’den itibaren 5 milyondan fazla kişiye kucak açmıştır. Bu sayıya çalışma ve eğitim gibi amaçlarla gelen yabancılar dâhil değildir” (http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380).

Göç insanlık tarihinin geçmişi kadar eski, sosyal bir olgudur. “Günümüzde küreselleşmenin hızlı yayılmasıyla birlikte uluslararası insan hareketliliği de oldukça artmıştır. Bu insan hareketliliğiyle birlikte korunma ve sığınma amacının ön plana çıkması nedeniyle mülteci ve sığınmacı kavramının daha farklı bir noktada durduğunu söylemek yerinde olacaktır” (Alan ve Küçük, 2017, s.1300).

Göçmen, sığınmacı ve mülteci kavramları sıkça birbirleriyle karıştırılan kavramlardır. Bildirimimize ışık tutması bakımından bu kelimelerin hukuki tanımlarının yapılması için kavramsal çerçeve oluşturmanın daha faydalı olacağı kanaati ortaya çıkmıştır. Uluslararası hukukta mülteciler konusundaki en temel belge 1951 yılında mültecilerin hukuki durumuna dair Cenevre Sözleşmesi ve 1967 yılındaki mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin New York Protokolü’dür. Türkiye Cumhuriyeti 1951 Cenevre Sözleşmesi’ni coğrafi sınırlama ile imzala-

mıştır. Türkiye bu sözleşme gereği sadece Avrupa Konseyi üyesi ülkelerden iltica talebi ile gelenlere mülteci olma hakkı tanırken, Avrupa ülkeleri dışından gelenlere sığınmacı hakkı tanımıştır. Ayrıca bu kavramlar Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 04.04. 2013 tarihinde kabul edilen ve 11. 04. 2013 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 61,62 ve 63. maddelerinde açıkça belirtilmiştir. Daha sonra 22. 10. 2014 tarihli ve 29153 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği uygulamaya konmuştur. Bu yönetmeliğe göre, “Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve koruma bulmak amacıyla kitlesel veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancıardan haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılar geçici koruma kapsamına alınmaktadır” (Geçici Koruma Yönetmeliği,2014,s.6205).

Bu yönetmelik, sığınma amacıyla gelen ve geçici koruma kapsamına alınan bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemleri kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirleri ile ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasındaki işbirliği ile ilgili hususları düzenlemektedir. Ayrıca, yönetmelikle birlikte İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

YÖNTEM

Evren ve Örneklem

2012 yılından sonra Avrupa üyesi olmayan bazı ülkelerden ülkemize uluslararası koruma bulmak amacıyla giriş yapan yabancıların sayısı giderek artmaktadır. Ülkemiz bu kişilere geçici koruma sağlamaktadır Özellikle başta Suriye olmak üzere Afganistan, İran ve Iraklılardan oluşan birçok yabancı sığınma ve koruma talebiyle ülkemizin sınırlarına bireysel ve kitlesel giriş yapmışlardır. Türkiye , 10 şehirde kurulan 26 geçici barınma merkezinde bu sığınmacılara ev sahipliği yapmaktadır. Ülkemize geçici korumayla yerleşen bu vatandaşların sorunları ve bu sorunlara çözüm yolları arama anlamında yerelde Tokat örneği olmak üzere 2014 ve 2017 yıllarında yapılan iki çalışma bulunmaktadır.

Veri Toplama Araçları

2014 yılındaki M. Çetin’in yaptığı çalışmada Tokat ile Irak’tan gelen ve geçici koruma altına alınan sığınmacılar arasında yapılan mülakat çalışmasında

beş esnaf ve dört Iraklı göçmene sorular sorulmuş her iki taraf içinde sorunlar ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu araştırmada Iraklıların iç savaştan dolayı Türkiye'yi daha güvenli olduğu için tercih ettikleri ve burada ekonomik problemler yaşadıkları tespit edilmiştir. 2012 yılından itibaren ülkemize sığınan kişiler ülkelerine dönmek istememektedir. Bir kısmı üçüncü bir ülkeye iltica edeceklerini de beyan etmişlerdir. Alan, Ç. ve Küçük, H'nin çalışmasında ise %85 'i Iraklı olan geri kalanı ise Afganistan ve İranlılardan oluşan toplam 247 kişiye anket uygulanmış, yaşadıkları sorunlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu araştırmada Tokat'ta yaşayan kişilerin en önemli iki sorunun dil ve işsizlik sorunu olduğu ortaya çıkmıştır. Her iki çalışmada geçici koruma altına alınan sığınmacıların yaşadıkları yerde sosyal uyum açısından bir sorun yaşamadıkları ve Tokat halkı tarafından dışlanmadıkları görülmüştür.

Verilerin Analizi

Türkiye'deki geçici koruma kapsamına alınan yabancılara ilgili yapılan bilimsel araştırma ve çalışmalarda genellikle bu kişilerin yaşadığı sorunlar ve çözüm odaklı anket ve mülakat yöntemi kullanılmaktadır. Ayrıca istatistik yöntemine de başvurulmuştur. Ülkemize gelen ve geçici koruma altına alınan yabancılardan ikamet izni olanların ve geçici barınma merkezlerinde bulunanların sayıları güncellenerek Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün sitesinde yayımlanmaktadır. Bu sığınmacılarla yapılan anket çalışmalarının sonuçları SPSS 19 programıyla betimleyici analiz şeklinde verilmektedir.

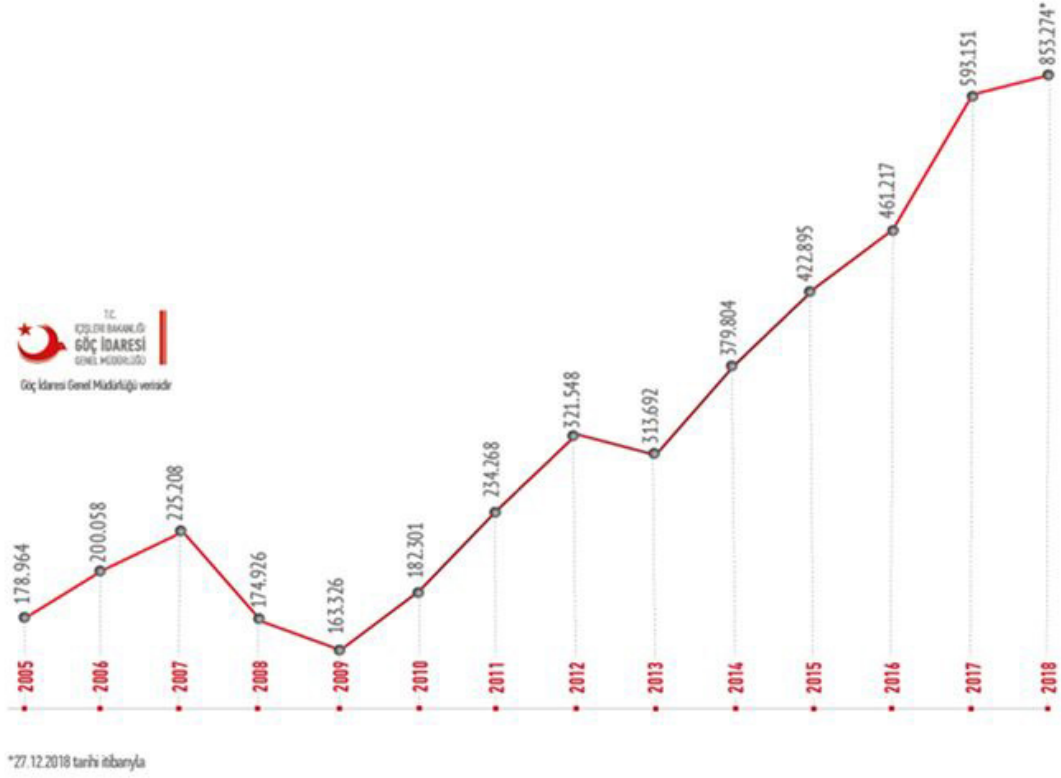
BULGULAR

Yıllar boyunca insanlar buldukları yerleşim yerlerinden göç etmekte ve bu göç hareketleri hala devam etmektedir. Özellikle son dönemlerde yaşanan ekonomik, terör, iç savaş ve siyasi istikrarsızlık gibi sebeplerden ülkemiz sınırlarına gelen ve kitlesel olarak sınırlarımızı geçen yabancılar göçmen ve sığınmacı sorununu gündeme getirmiştir. 2011 yılında ilk önce Suriye'de başlayan iç karışıklıktan sonra ülkemize sığınmak isteyen birçok insan bulunmaktadır. Bu ülkenin dışında Afganistan, İran, Irak gibi ülkelerden 2012 yılından itibaren ülkemiz sınırlarına doğru hızlı bir göç hareketliliği görülmüştür. Türkiye 1951 Cenevre sözleşmesini coğrafi sınırlama şartıyla kabul ettiğinden yukarıda bahsettiğimiz ülkelerden gelenlere mülteci statüsü vermeyip geçici koruma kapsamına almaktadır.

22.10.2014 tarih ve 29153 sayılı geçici koruma yönetmeliği ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeyi geri dönemeyen acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve haklarında uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılara uygulanır. Bu yönetmelik kapsamında kayıt işlemleri tamamlanan yabancılara geçici koruma kimlik belgesi verilir. Bu belge onlara Türkiye'de kalış imkânı sağlar ancak ikamet izni yerine geçmez. Ülkemiz sınırları içinde barınma merkezlerince ve diğer illerde bulunan geçici koruma altındaki kişilere sağlık, eğitim, sosyal hizmet ve yardımlar gibi hizmetler sunulur. "Eğitim hizmetleri geçici barınma merkezlerinin içinde ve dışında MEB kontrolünde yapılır" (Geç.Kor.Yön s,6213). Sağlık hizmetleri ise Sağlık Bakanlığının kontrolünde ve sorumluluğunda yapılır. "Temel ve acil sağlık hizmetleri kapsamındaki tedavi ve ilaçlarda hasta katılım payı alınmaz"(Geç.Kor.Yön s,6212). Ayrıca bu yönetmelik kapsamında yabancılardan ihtiyacı olanlar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurulunca belirleyeceği usul ve esaslar çerçevesinde alınan kanun kapsamındaki sosyal yardımlarda yararlandırılabilir.

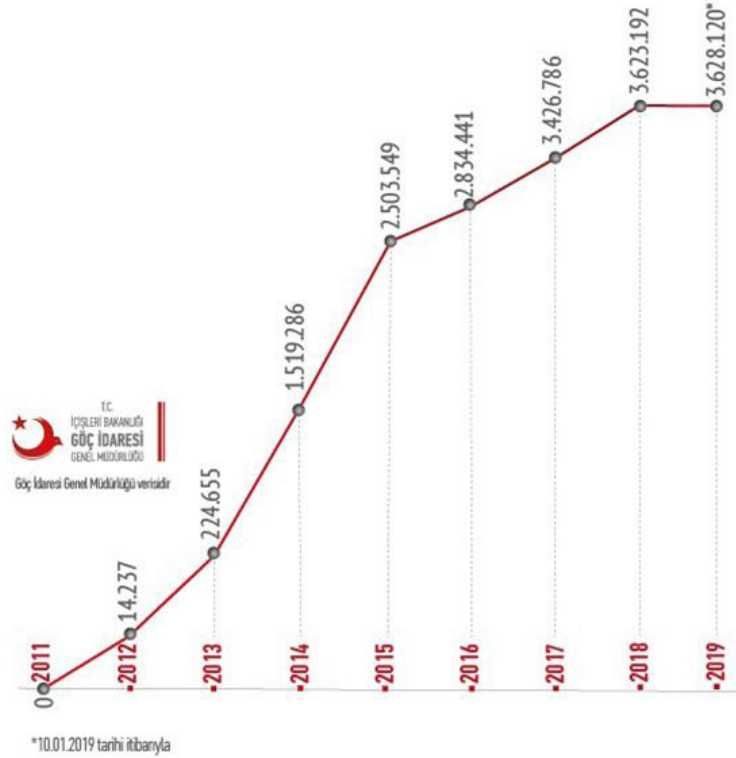
Ülkemizde bulunan ve 29153 sayılı geçici koruma yönetmeliği kapsamında değerlendirilen yabancılardan ikamet izni alanları gösteren grafik Göç İdaresi Genel Müdürlüğü internet sitesinden alınarak aşağıda gösterilmiştir. Bu grafikte 2005-2018 yılları arasında ikamet izni ile bulunan yabancılardan sayıları sayısal değer olarak verilmiştir. Bununla birlikte yine aynı siteden alınan bir başka grafikte ise 2011-2019 yılları arasındaki geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin sayısı verilmiştir. Bu iki grafik karşılaştırıldığında yıllara göre gelen sığınmacı sayısının arttığı görülmüştür.

Grafik 1 : Yıllara Göre İkamet İzni İle Ülkemizde Bulunan Yabancılar

Kaynakça: http://www.goc.gov.tr/icerik6/ikamet-izinleri_363_378_4709_icerik

Grafik 2 : Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler

Kaynakça: http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

SONUÇ ve TARTIŞMA

Göçün gönüllü veya mecburi olmasının yanı sıra sayısal olarak büyüklüğü de göçün etki boyutunda önemli bir unsurdur. Uzun vadedeki bireysel veya küçük çaplı göçlerle, kısa süredeki büyük kitlesel göçlerin etki boyutu elbette ki farklı sonuçlar meydana getirmektedir. Sosyolojik olarak göç olgusu; insana dair inanç, düşünce, kural ve yapıların değişmesine ve dönüşmesine zemin hazırlamıştır. Ülkemiz coğrafyasına yakın komşu ülkelerde yaşanan sıcak gelişmeler, iç savaşlar, terör olayları ya da ekonomik sorunlar bitmeyen mülteci ve sığınmacı sorununa neden olmuştur. Komşu ülkelerimizden çeşitli sebeplerden başka ülkelere göç etmek zorunda kalanlar, göç ettikleri yerlerde başka problemlerle de karşı karşıya klabilmektedir.

Özellikle de iktidarların karşılamakta zorlandığı veya karşılayamadığı kitlesel olan göç hareketlilikleri sosyal, siyasal ve ekonomik birçok karmaşık problemin ortaya çıkışına zemin hazırlamaktadır. Göçün sonuçlarına baktığımızda göç alan ve veren bölgelerin sosyolojik, siyasal ve ekonomik yapısı da etkilenmektedir. Göç eden kitlelerin göç ettikleri kentlerin ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklerinden etkilendiği apaçık bir gerçektir. Ül-

kemiz coğrafi ve stratejik konumu sebebiyle tarih boyunca kitlesel sığınma hareketleri de dahil olmak üzere geniş anlamda göç hareketlerinin vazgeçilmez durağı olmuş ve milyonlarca göçmene ev sahipliği yapmıştır. Ülkemiz sınırlarına bireysel ve kitlesel olarak gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanmaktadır. Ülkemizde 22.10.2014 tarih ve 29153 sayılı geçici koruma yönetmeliği uygulamaya konmuştur.

Ülkemizde geçici koruma kapsamına alınan yabancılara dil eğitimi verilmelidir. Kamu sağlık kuruluşları bu konuda psikolojik destek veren STK'lerle koordine olmalıdır. Ayrıca kadınlara kendileri için uygun meslekler dâhilinde eğitim verilmeli ve iş sahibi olabilmeleri için teşvikler sağlanmalıdır. Medyanın gücü ve kamuoyu oluşturma kapasitesi göz ardı edilmemeli, sığınmacılar için kullanılan olumsuz dilin düzeltilmesi için insan hakları çerçevesinde çalışmalar yapılmalıdır.

Türkiye tarihi misyonu gereğince başta Suriye olmak üzere Afganistan, İran, Irak gibi ülkelerdeki insanlık dışı muamelelere kayıtsız kalmayarak, gerek sınırları içindeki ve gerekse geçici barınma merkezlerindeki bu vatandaşlara insani yardım sağlamada en cömert davranan ülke olmuştur.

KAYNAKLAR

- Alan, Ç. ve Küçük, H. (2017). Tokatta Sosyal Yardım Alan Mülteciler: Yaşam Deneyimleri, Sorunlar ve Öneriler. Uluslararası 11.Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildirisi, Fırat Üniversitesi, (ss.1298-1310)
- Çallı, M. (2016). Türkiye'de Mültecilerin ve Sığınmacıların Sağlık Hakkı :İş ve Hayat Dergisi , 2 (3) , 144-154.
- Çetin, M. (2014). Tokat İline Yerleştirilen Göçmenlerin Maddi ve Manevi Durumları Üzerine Yerel Yönetimlerin Rolü. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü/Kamu Yönetimi, Tokat.
- Geçici Koruma Yönetmeliği. (2014, 22 Ekim). T.C. Resmi Gazete.
- İçişleri Bakanlığı. (2015). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, İstatistikler, Göç Tarihi, Erişim tarihi:02.02.2015, http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380

Göç Olgusu ve Geçici Korumanın Ülkemizdeki Etkileri

Fırat TAYINMAK

fıratayinmak@gmail.com

Diyarbakır Silvan Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Bu çalışmanın can alıcı noktası, göç olgusunun ve geçici korumanın toplum üzerindeki etkisidir. Bu kapsamda ilk olarak göç olgusu ile geçici koruma mefhumları üzerinde durulmuştur. Geçici korumanın Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ve Geçici Koruma Direktifindeki karşılıklarına bakılmış, ardından bu bulguların kendi doktrinimizde yarattığı etki açıklanmış ve bu görüşler karşılaştırılmıştır. Bu bağlamda göç olgusu ve geçici koruma üzerine yapılan bilimsel araştırmalar incelenmiş, elde edilen verilerin analizi yapılmıştır. Cumhuriyet dönemi boyunca Türkiye'ye yönelik olarak gerçekleşen kitlesel sığınmacı akınları arasında ön plana çıkan üç kitlesel akına değinilerek geçici koruma bağlamında değerlendirme yapılmıştır. Bu çalışma kapsamında geçici koruma ve göç olgusunun Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan halklar üzerindeki etkisi röportajlar aracılığıyla tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç olgusu, geçici koruma, kitlesel akın

GİRİŞ

Göç tarih boyunca süregelen bir olgudur. Göç kavramı denilince öncelikle akla gelen şey, belli bir topluluğun bir yerden başka bir yere taşınması, yer değiştirmesidir. Uluslararası bir sınırı geçmek veya bir devlet içinde yer değiştirmektir (Göç Terimler Sözlüğü, Uluslararası Göç Hukuku). Göçün birden fazla nedeni vardır. Bunlar; sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik nedenlerdir. Bu ve buna benzer sebeplerden dolayı kişi ya da toplumlar, yerlerini değiştirmek istemiş böylece de göç kavramı oluşmuştur. Göçler kalıcı bir şekilde olabileceği gibi geçici süreliğine de olabilmektedir. Göçün belli bir odağı yoktur.

Geçici Koruma

İkamet ettikleri bölgeden ayrılmak zorunda kalmış, yerinden ve yurdundan edilmiş kişilerin başka bir devlete sığınarak orada geçici bir süreliğine korun-

ması, sığınılan devlet tarafından belli bir süre koruma altına alınmasıdır. Geçici koruma mefhumu çok geniş anlamlar içermektedir. Bu nedenle tek bir anlam üzerinde durmak yanlış olacaktır. Herhangi bir nedenden dolayı kişinin veya toplumun kendi ülke sınırlarından ayrılarak başka bir ülkenin sınırlarına sığınma talep etmeleriyle kabul edilip o ülkenin sınırları içerisinde korunmalarıdır. Geçici koruma altında olan bir birey veya toplumun, ait olduğu ülkenin geri gelme çağrısına cevabı olumsuz ise bu sefer devletler karşı karşıya gelmektedir. Himaye sağlayan devletin izni olmadan birey veya toplum, ait bulunduğu ülkeye geri dönemez. Bu bağlamda bir devletin kendi sınırları içerisinde bulunan, zulüm veya ciddi bir tehlikeden kaçan bir yabancıya koruma sağlaması (BMMYK Terimler Sözlüğü) geçici korumayı oluşturur.

Geçici Korumanın İncelenmesi

Geçici koruma rejimi hakkında uluslararası ve hukuki bağlayıcılığı haiz bir belge bulunmamaktadır (OBA, 2018). Geçici korumaya ilişkin hukuki bağlayıcılığı olan fakat kapsam itibarıyla bölgesel nitelikte olan ilk ve tek kaynak (İNELİ-CİĞER, 2016) Geçici Koruma Direktifidir. Ayrıca Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) kapsamı bakımından evrensel, yalnız hukuki bağlayıcılığı olmayan birtakım karar ve ilkeler yayımlanmaktadır. Geçici korumanın Geçici Koruma Direktifindeki tanımı şu şekilde açıklanmıştır: "Üçüncü ülkelerden gelen ve kendi ülkelerine geri dönmeyen, yurdundan ayrılmaya zorlanmış kimselerin kitlesel sığınması durumunda öncelikle sığınma sisteminin bu akınlara etkili işleyişi olumsuz bir şekilde etkilenebileceğine dair bir riskin bulunmaması durumunda, ilgili kişilerin ve talep eden diğer kişilerin menfaatleri doğrultusunda bu tür kişilere (ÖZCAN, 2005) sağlanan acil ve geçici korumadır." Geçici Korumanın BMMYK'deki tanımı ise şöyledir: "Kitlesel akın hâlinde uluslararası koruma ihtiyacı içinde olan gruplara ya da belli kategorilerdeki kişilere bireysel mülteci statüsünün belirlen-

mesi usulüne başvurmaksızın sığınma sağlama yolu olarak (BMMYK,1994) tanımlanmaktadır. Bizim kendi doktrinimizde ise geçici koruma şu şekilde tarihî bir süreçten geçmiştir: Geçici koruma ve kapsamı Türkiye’de sığınmacılar ve mülteciler konusundaki hukuki zemin, 1951 yılında mültecilerin hukuki durumlarına Dair Cenevre Sözleşmesi çerçevesinde belirlenmiştir. Cenevre Sözleşmesi’ne coğrafi sınırlama konularak sadece Avrupa ülkelerinden gelecek sığınmacılar için mültecilik tanınmıştır (Erdoğan, 2015). Ulusal mevzuatımızda, 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun Geri Gönderme Yasağı başlıklı 4. maddenin 1. fıkrasında: “Bu kanun kapsamındaki hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez.” hükmü gereği coğrafi çekincenin varlığına rağmen Türkiye’de ikamete geçici koruma adı altında izin verilmektedir. Uluslararası hukukta tüm ülkeler için bağlayıcılığı olan geri göndermeme ilkesi gereği Türkiye, ülke sınırlarına gelip sığınma talep edenlerin başvurularını 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde sayılan nedenler temelinde incelemekten geri göndermemektedir. Dolayısıyla Türkiye, coğrafi çekince belirilmiş olsa dahi Avrupa dışındaki ülkelere gelen ve 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne göre mültecilik sıfatını taşıyan sığınmacılara genel olarak üçüncü bir ülke mültecilik statüsü tanıyınca kadar Türkiye’de ikamet etmelerine izin vererek geçici koruma sağlamaktadır (Dürgen,2015). Bu verilere göre anlaşılmıştır ki ülkemizdeki geçici koruma, BMMYK’dan ve Geçici Koruma Direktifinden pek etkilenmemiştir. Cenevre Sözleşmesi çerçevesinde şekillenmiştir.

Cumhuriyet’in ilk yıllarından bugüne kadarki süreçte ülkemize yönelik üç önemli kitlesel akın gerçekleşmiştir. Bu üç kitlesel akının geçici koruma kapsamında payı büyüktür. Bunların ilki 1989’da Bulgaristan’da komünizmin çöküşünden hemen önce Türk ve Pomak kökenli üç yüz binden fazla Bulgaristan vatandaşının Bulgaristan’daki asimilasyon politikalarından kaçarak kitleler hâlinde Türkiye’den sığınma talep etmesidir (Kirişçi, 2000). İkincisi 1991’de Saddam Hüseyin ve ordusundan kaçan ve çoğunluğu Kürt kökenli olan yaklaşık yarım milyon Iraklıların Türkiye’den kitleler hâlinde sığınma talep etmesidir. Sonuncusu ise Suriye’de

meydana gelen olaylar sonucu yaklaşık 400 Suriye vatandaşının 29 Nisan 2011 tarihinde Hatay ili Yayladağı ilçesindeki Cilvegözü Sınır Kapısına doğru hareketlenmesi ile başlayarak yıllar içinde sayısı üç buçuk milyonu aşan Suriye kitlesel sığınma hareketidir (Oba, 2018).

Bu kitlesel akınlar içerisindeki en önemli akın hâlâ devam eden Suriyeli akınıdır. Suriye sığınmacılarını geçici koruma bağlamında değerlendirmek oldukça önemlidir. Türkiye Cumhuriyeti’nin bu üç kitlesel akın karşısındaki tutumu farklı olmuştur. Bu akınların ilk ikisi kısa sürerken üçüncüsü hâlâ devam etmektedir. Suriyeli sığınmacı akını geçici koruma faktörünü çok etkilemiştir. Geçici koruma kapsamında bir toplum en fazla üç yıl koruma altında tutulabilir, bu Geçici Koruma Direktifindeki önemli bir maddedir. Ama Suriyeli sığınmacılar 2011’den günümüze kadar sınırlarımız içerisinde yaşamlarını sürdürmektedir. Türkiye Cumhuriyeti ilk beş yıl Suriyeli sığınmacılara misafir tabirini kullanmış ve ihtiyaçlarını halkla birlikte seferberlik kurarak gerçekleştirmiştir. Sonraki yıllarda her geçen gün artan nüfusları, Suriye’deki savaşın bitmeyecek gibi görünmesi ve geçici korumanın en fazla üç yıl olarak nitelendirilmesini aştıkları için ilk başlardaki misafir tabiri artık kullanılmamaya başlanmıştır.

BULGULAR

Suriyeli sığınmacı akınının ülkemiz halkları üzerindeki etkisi basına yansıyan bir gerçektir. Bu derin etkinin anlaşılması için Diyarbakır ili Silvan ilçesinde bir araştırma gerçekleştirdik. Araştırma mahiyetindeki bu röportaj ülkenin içindeki durumu gözler önüne serecektir.

Silvan’da yaşayan halka şu üç soruyu yönelttik:

1. Suriyeli sığınmacılar sizde nasıl bir etki bırakıyor?
2. Ülkelerindeki olumsuzluklar biterse Suriyeli sığınmacılar dönerler mi?
3. İş sorunu hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

İlk sorumuzu yönelttiğimiz esnafımızdan genel olarak aldığımız cevap şu yönde oldu: “ Her gün belki 10 kişiden fazla Suriyeli içeri girip elini açıyor, para istiyor. Bizler de ilk başlarda para veriyorduk ama sürekli tekrarlanınca rahatsız olmaya başladık.” İkinci sorumuzda ise halktan aldığımız ortak cevap Suriyeli sığınmacıların buraya alıştığı ve dönmeyecekleri yönünde olmuştur. Son sorumuzda ise menfaate dayalı cevaplarla karşılaştık.

Halk, Suriyeli sığınmacılardan sonra iş bulamadığından şikâyet ederken işverenler ucuz işçilikten gayet memnun olduklarını ifade etmişlerdir.

SONUÇ

Röportajda da görüleceği üzere halkın büyük bir kesimi Suriyeli sığınmacıların bu kadar uzun süre ülkede kalıyor olmasından memnun görünmüyor. Sonuç olarak halk, geçici koruma kavramını olumlu bir faktör olarak görmemektedir. Yaptığımız araştırmalar neticesinde şunu söylemek yanlış olmayacaktır. Geçici koruma, ülkemizi maddi ve manevi olarak fazlasıyla etkilemektedir. Ülkemizin son sü-

reçte yaşamış olduğu ekonomik durgunluk da ister istemez ülkemize sığınan ve özellikle Suriye'den gelen mültecilere yönelik tutumları da etkileyeceği kanaatindeyiz. Halkın yaşam alanı içerisinde bulunun sığınmacılar, birçok kesim tarafından olumlu karşılanmazken geçici korumanın belli bir alanda olması yönünde de taleplerin olduğu görülmektedir. Kamp veya buna benzer bir alan oluşturularak halk ile sığınmacıların çok fazla karşılaşmamları yönünde taleplerin olduğu aşikârdır.

KAYNAKLAR

Göç Terimler Sözlüğü.

BMMYK Terimler Sözlüğü.

OBA, M. (2018). Türk Hukukunda Geçici Koruma Rejimi, Koç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.39, 55.

İNELİ CİĞER, M. (2016). Uluslararası Hukuka Uygun Geçici Koruma Rejiminin Unsurları Üzerine. Göç Araştırmaları Dergisi, S. 62-92.

ÖZCAN, M. (2005). Avrupa Birliği Sığınma Hukuku, Ortak Bir Sığınma Hukukunun Çıkışı, Ankara.

BMMYK Uluslararası Korumaya İlişkin Notu, A/AC.96/830, 1994.

ERDOĞAN, M. (2015). Türkiye’de Kitleli Olarak Göçlerde Son Dalga: Suriyeliler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Göç Olgusu ULUSALLIĞA BİR TEHDİT Mİ?

Ebru ALPER

Aksaray Ahmet Cevdet Paşa Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Her toplumsal sistemin amacı insanları için “özgürlük ve eşitlik” sağlayabilmektir. Özgürlük, çünkü esaret altındaki her birey devlet bedeninden eksilmiş güç demektir. Eşitlik, çünkü eşitlik olmadan özgürlük olmaz. İlk toplumlarda insanlar eşit ve özgür doğarlardı. İdeolojik sistemler ve egemen sınıfların ortaya çıkışı ile bu iki amaç toplumsal sistemler tarafından göz ardı edilmiştir.

Yerleşik hayata geçiş, mülkiyet hakkı, toplum sözleşmesi insan esaretinin belli başlı kilometre taşları sayılabilir. Sonrasında devletlerin belirlediği sınırlar ve bu sınırları aşmanın gün geçtikçe zorlaşması ve bugün gelinen nokta... Berlin Duvarı'nın yıkılmasından 27 yıl sonra Birleşmiş Milletlere üye en az 78 ülkenin sınırları boyunca yükselen duvarlar ve o duvarların ardında insanca yaşama hakkı için bekleyen insanların dramı.

Günümüzde başka ülkelere sığınmak zorunda kalmış 23 milyon mülteci vardır. Yaşadıkları yeri terk etmeye mecbur bırakılmış (displaced) insanların sayısı 2017 yılında 6,5 milyonu aştı. Bu rakam küresel bir felaket olan II. Dünya Savaşı koşullarından bile kötü. Sadece Suriye’de 6 yıl içinde 22 milyonluk nüfusun 5 milyonu başka ülkelere iltica etmiştir. Kendi ülkeleri içinde yer değiştirmek zorunda kalanların sayısı ise 6,3 milyondur. 2012 yılından bu yana yurtlarından çıkmak zorunda kalan Arakan Müslümanlarının sayısı 70 bin, başka ülkelere sığınanların sayısı 225.800’dür. Yaklaşık 12,5 milyon insan terör, şiddet ve çatışma koşullarından kaçmak için daha güvenli gördükleri yerlere ulaşmaya çalışıyor.

Peki, biz bu insanlar için “Ne yapıyoruz?”, “Bir şeyler yapıyor muyuz?”, “Yapabiliyor muyuz?” Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve 1951 Mülteci Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler sözleşmesi olup mülteci statüsünü, sığınma hakkı almış şahısların haklarını ve sığınma hakkı veren ülkelerin sorumluluklarını tanımlar. Geçici koruma ise pek çok ülkeye acil mülteci akınlarının sağlanabilmesi için ortaya atılmıştır. Bu, kalıcı çözüm

sağlaması gereken geçici bir koruma şeklidir. Bunun uygulanmasıyla hükümetler iç savaş ve diğer genelleşmiş şiddet sonucu yerinden edilmiş kişileri çok zaman harcayan ve pahalı olan bireysel izleme sorumluluğundan kurtulabilmektedir.

Gelecekteki en büyük sorun olarak görülen göç sorunu ve mülteciler konusu dünya devletlerinin önlem aldığı öncelikli konulardan biri hâline gelmiştir. Bu öyle bir sorun ki nükleer tehdit kadar ülkeleri tedirgin eder hâldedir. Ulusal bütünlük, zenginlik, refah seviyesi, özgürlükler, ekonomik hayat, uluslararası ticaret nasıl korunacak veya tüm bunlar yeni kurallara mı tabi olacak? Yeni bir gelecek yazılırken içeriden dışarıya mı, dışarıdan içeri mi hareketler bunu belirleyecek? Yoksa kural koyucu ülkeler iki yönlü harekete de izin verecekler mi? Göç aracılığı ile yeni bir ekonomik dağılım ve yeni bir refah düzeni oluşturulabilir mi?

Anahtar Sözcükler: Göç, mülteciler, dünya, ulusal sınırlar, özgürlük, geçici koruma

GİRİŞ

İnsanların doğal ekonomik sosyal ve siyasal nedenlerden dolayı sürekli yaşadığı yerden başka yerlere bireysel veya toplu, kalıcı veya geçici şekilde yerleşmelerine göç adı verilmektedir.

Göç olgusunun en önemli boyutu mekânsal olarak karşımıza çıkmaktadır. Mekânsal olarak insanların yer değiştirme durumuna göç adını vermekteyiz. Bu sebeptendir ki göçler sonucunda mekânların da en az insanlar kadar etkilendiğini söyleyebiliriz. Göç olayının temelinde insanların geçimlerini sağlama ihtiyacı yatmaktadır. Daha iyi tarım alanlarına ulaşmak, hayvancılığa en elverişli mekânlara yönelmek, iş olanaklarının daha fazla olduğu yerlere yerleşmek gibi... Tabii ki sadece göç dediğimizde ekonomik anlamda düşünmemek gerekir. Savaşlar, eğitim olanakları, mübadeleler, siyasal sorunlar vb. durumlar da göçe sebep olmaktadır.

Göç, insanlık tarihi kadar eski bir durumdur. Fakat günümüzde göçün hızı ve içeriği değişmektedir.

Özellikle küreselleşme olgusu günümüzde uluslararası göç hareketini hızlandırmıştır. Eskiden doğudan batıya doğru gerçekleşen göç hareketleri artık farklı yönlerde doğru gerçekleşmektedir. Göçlerin nedenleri daha önce de söylediğimiz gibi çeşitlidir. İlk çağlarda doğal afetler göçlerin sebebi olurken teknolojinin gelişmesiyle artık ekonomik, sosyal, siyasal etkenler de neden olmaktadır. Göçün nedenlerini doğal, sosyal, ekonomik ve siyasal olarak dörde ayırabiliriz. Göçün yaşanmasına neden olan itici ve çekici faktörler vardır.

Göçün Çekici Faktörleri:

Yaşam standartlarını yükseltme isteği
Daha iyi eğitim alma isteği
Daha iyi sağlık hizmetlerinden yararlanma isteği
Daha iyi iş olanaklarına sahip olma isteği vb.

Göçün İtici Faktörleri:

Savaşlar
Doğal afetler
İşsizlik
Dini, siyasal, etnik baskılar
Güvenlik sorunları
Nüfus artış hızının yüksek olması ve bunlardan kaynaklı sorunlar

Göçün Türleri

İç Göç: mevsimlik ve daimi göç olmak üzere ikiye ayrılır. Nüfusun ülke içindeki yer değiştirmesidir. Ülke nüfusunda bir değişim olmaz ancak ülke içi nüfus dengesi bozulur.

Dış Göç: Bir ülkeden başka bir ülkeye gerçekleştirilen göçlere denir. Genelde gelişmemiş ülkelere gelişmiş olan ülkelere doğru yapılan göç türüdür. Göçler isteğe bağlı veya zorunlu olarak yapılmaktadır. Ancak tarihî olaylara baktığımızda çoğunlukla zorunlu göçlerin yaşandığını görmekteyiz. Bunda en büyük etken siyasal üstünlük diyebiliriz. Büyük devletlerin egemenliğinden kurtulmak isteyen daha zayıf toplumlar bir kaçış olarak başka yerlere göç etmektedir.

Tarihte birçok örneği olan siyasal ve sosyal sorunlar, insanların kitlesel şekilde başka yerlere göç etmesine, kendi vatanlarından başka yerlerde yaşama isteğinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum gelecek nesilleri dahi etkileyecek şekilde birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Mekânsal olarak yer değiştiren kitleler hem göç

ettikleri mekânı hem de geride bıraktıkları vatanlarını olumlu ve olumsuz birçok konuda etkilemektedir.

YÖNTEM

Araştırmamızda veri toplama tekniği olarak doküman inceleme ve gözlem; veri toplama aracı olarak gazete, makale ve tez çalışmaları kullanılmıştır.

Bulgular

“The Incredible Human Journey” (İnanılmaz İnsan Yolculuğu) göç ile başladı. Bilim insanları, “modern” insanın bundan 195 bin yıl önce Afrika’nın doğusunda yaşadığını tahmin ediyor. Buna göre 150 bin yıl önce Afrika kıtasında 14 ayrı kabile yaşıyordu ancak bunlardan yalnızca biri Afrika’dan çıkmayı başardı.

İklim şartlarının çok kurak olduğu ve kıtaların birbirine çok daha yakın olduğu bir dönemde yaşadıkları bölgeden ayrılan Afrikalı kabile üyeleri dünyanın dört bir yanına göç ederek şu an bu bölgelerde yaşayan insanların atası oldu. Kabile üyeleri, ilk olarak 65 bin yıl önce Asya kıtasına yayılmaya başladı, 50 bin yıl önce de Boğaz’dan geçerek Avrupa’ya yerleşmeye başladı. Son olarak 15 bin yıl önce Güney Amerika’ya yani dünyada insanların yerleştiği en son kıtaya ulaştı.

Çin’in egemenliğinden kurtulmak için batıya doğru hareket eden Hunların yaptığı göç hareketleri tarihte bilinen ilk büyük kitlesel göçtür. Bu durum geçmişten günümüze kadar Türk toplumunun etkilenmesine neden olmuştur. Türk toplumunun kaderini değiştiren bir durum meydana gelmiştir.

16. yüzyılda Avrupa’nın çeşitli bölgelerinden deniz aşırı yerlere, Amerika kıtasına gerçekleştirilen göç dalgalarında yeni yerler keşfetme arzusu, tarım alanlarından yararlanma isteği, ticaretin canlanmasına vb. durumlara neden olmuştur. Böylece milyonlarca insan farklı sebeplerden Amerika kıtasına göç etmişlerdir. Göç sonucunda yerleştikleri yerlerde sosyal, kültürel, etnik değişikliklere neden olmuşlardır.

Önce İspanyollar, sonra Avrupa’nın egemen güçleri kıtanın yerlilerine kötü davranmış ve kıtanın kuzeyine doğru yerleşmelerine neden olmuşlardır. Böylece yerleştikleri mekânı asimile etmişlerdir. Afrika’da yaşayan milyonlarca insanı Amerika kıtasına zorunlu olarak göç ettirmişlerdir. Böylece köle olarak çalıştıracakları insanları zorunlu olarak göç ettirmişlerdir. Her göç dalgasının iyi niyetle

yapılmadığını ve doğru sonuçlar çıkarmadığını öğrenmiş oluyoruz. Büyük devletlerin çıkarları doğrultusunda göç olgusunu kötü şartlar altında kullandığını görmüş oluyoruz.

Türklerin Orta Asya topraklarından Anadolu coğrafyasına göç etmesi ise Türk tarihinin en önemli olaylarından biridir. Coğrafi, sosyal, siyasal nedenlerden dolayı göç etmek zorunda kalan Türkler kendilerine yeni bir coğrafya arayışına girmişler ve uzun bir süreç sonunda Anadolu topraklarında tamamen yerleşik duruma gelmişlerdir. Büyük bir çoğunluk Anadolu topraklarına ve dünyanın çeşitli yerlerine, kendilerine en uygun olan mekânlara yerleşmiştir. Bunlara sebep olarak birçok sorunu ele alabiliriz. Ancak genel itibarıyla siyasal baskılar (Çin ve Moğol devletlerinin Türkleri egemenlik altına almak istemeleri), boylar arasındaki siyasal sorunlar, salgın hastalıklar, artan nüfus ve beraberinde getirdiği sorunlar, geçim kaynaklarının yetersizliği, yeni yerler keşfetme arzusu, olumsuz iklim şartları gibi.

Orta Çağdaki Kavimler Göçü'nü de tarihteki büyük kitlesel göçlerden biri sayabiliriz. Bin yıl kadar süren ve Orta Çağ diye bilinen devirde Akdeniz Bölgesi'ne birçok göç olmuş, bazı iddialara göre de Batı Roma, Doğu Roma ve Bizans İmparatorlukları bu göçlerin sonucunda yıkılmıştır.

III. yüzyılda meydana gelen ve "Büyük Kavimler Göçü" diye anılan bu göç sırasında Hunların baskısından kaçan Germanler dalgalar hâlinde Avrupa'ya göç etmişlerdir. Hunlar da, Moğollar ve başka göçebeler tarafından yerlerinden çıkarılmışlardı. Hunların zoru ile Roma İmparatorluğu sınırlarına giren bu kavimler birçok tarihçi tarafından "Barbarlar" diye anılır. Bundan sonraki yüzyıllarda da Orta Asya'nın göçebe kabileleri batıya doğru göçlerine devam ettiler. Öte yandan Çin de önemli göç alanlarından biri olmuştur.

Tabii ki göç dediğimizde aklımıza sadece savaşlar, güçlü devletlerin ezdiği güçsüz milletler, zorunlu mübadeleler vb. şeyler gelmemeli. İnsanlığın tarihinden beri devam eden göç olgusu çeşitli nedenlere bağlı olabilmektedir ve gelecekte de çeşitli mekânlara göçler yaşanacaktır. Bu göçlerden bir diğeri ise beyin göçüdür diyebiliriz. Beyin göçü, yetiştirilmesi için büyük kaynak gerektiren veya yetiştirildiği hâlde ilgisizlik ve olanaksızlık nedeniyle bilim insanı, hekim, mühendis vb. vasıflı insan gücünün daha gelişmiş bir ülkeye göç etmesidir.

Beyin göçünden bahsedebilmemiz için iki ülke

arasındaki gelişmişlik farkının olması gerekmektedir. Kendi ülkesinde iş bulma imkânı bulamayan veya yeterli değere sahip olamayan vasıflı insanlar mesleklerini daha iyi şartlar altında yapabilecekleri gelişmiş ülkelere göç ederler. Böylece mesleklerini daha gelişmiş, zengin bir ortamda icra edebilirler. Beyin göçünün gerçekleşmesi birçok nedene bağlanabilir. Özellikle eski çağlarda bilim insanlarına yeterli değerin verilmemesi, bilim insanlarının deli olarak kabul edilmesi, yaptıkları icatların saçma ve suç olarak görülmesi, bazı dinlere göre kâfir gibi kötü yakıştırmalara maruz kalmaları bilim insanlarının başka ülkelere beyin göçü yapmalarına neden olmaktadır.

Beyin göçüne verebileceğimiz en güzel örnek Albert Einstein olacaktır. Ünlü fizikçi Albert Einstein, 1933'te siyasal nedenlerle Almanya'dan Amerika'ya göç etmiştir. Bilimsel çalışmalarına burada devam edip 1940'ta Amerikan vatandaşlığına geçmiştir.

Beyin göçü ülkeler arasındaki gelişmişlik farkının artmasına neden olmaktadır. Bu nedenle sınırlı kaynaklarıyla yetiştirdiği insanları kaybeden az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin kalkınmaları yavaşlamaktadır. Bununla birlikte gelişmiş ülkelerin yetiştirmiş insanlara daha iyi olanaklar sağlaması bu ülkeleri olumlu etkilemiştir.

Ülkeler arasında beyin göçü özellikle 1960'lı yıllarda hız kazanmıştır. En çok beyin göçü veren ülkeler Hindistan, Pakistan, Çin, Filipinler, Cezayir, Fas, Tunus, İran, Nijerya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleridir. Yapılan araştırmalara göre en çok göç veren 34 ülke içinde Türkiye 24. sıradadır. Önemli ölçüde beyin göçü alan ülkeler arasında ABD, Kanada, Avustralya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Almanya ve Fransa gelmektedir. Bazı ülkelerse hem beyin göçü alır hem de verir. Kanada bu tip ülkelerdendir. Türkiye, Türk Cumhuriyetlerinden az miktarda beyin göçü almaktadır.

İnsanların ekonomik anlamda daha iyi imkânlar sağlayan mekânlara göç etmesi durumuna da işçi göçü diyebiliriz. İster yurt içinde ister yurt dışına olsun insanların buldukları yerden daha iyi ekonomik kazanç sağlayan başka bir mekâna göç etmesi durumuna işçi göçü denilmektedir.

Ekonomisini yeniden kurmak için 1952-1954 yılları arasında Almanya, Belçika, Avusturya ve Fransa gibi ülkelerde ciddi bir kalkınma hamlesi başlamıştır. Bu ülkelerin kalkınma çabaları dış ülkelere önemli sayılabilecek bir iş gücü ihtiyacını beraberinde getirmiştir.

1952'den itibaren Federal Almanya yabancı iş gücü çalıştırmaya başlamıştır. Portekiz, İspanya, Yunanistan ve İtalya Avrupa'da işçi göçü veren bazı ülkelerdendir. Kuzey Afrika'da yer alan Cezayir, Fas ve Tunus gibi eski sömürge ülkeleri de özellikle başta Fransa'ya olmak üzere işçi göçü vermişlerdir. Türkiye ve Yugoslavya da bu göç kervanına katılan ülkeler arasında yer almıştır.

Özellikle Almanya'da gelişen sanayi ile beraber Türkiye'den gerçekleştirilen büyük bir iş göçü dalgası Almanya'da büyük bir Türk nüfusunun oluşmasına neden olmuştur. Geçmişte "Alamancı" veya "gurbetçi" olarak anılan bu insanlar geçimlerini sağlayabilmek için fabrikalarda çalışabilmek üzere Türkiye'den göç etmişlerdir. Öncelikle erkeklerin göç edip hayatlarını kurlmalarının ardından kadınların ve çocukların göç etmesi sonucu meydana gelen bu büyük göç dalgaları günümüzde bile büyük bir Türk nüfusunun orada yaşamasına neden olmuştur.

Cumhuriyet Öncesi

Tarih boyunca Anadolu, başta iklim ve jeopolitik konumu olmak üzere limanlar, otlaklar ve stratejik savunma güzergâhlarına sahip olmuştur. Bu özellikleri itibariyle ekonomik, sosyal, kültürel kimliğinden dolayı çekim merkezi hâline gelmiştir. Gelen kitlesel göç dalgaları, Osmanlı Devleti'nin ve sonrasında da Türkiye Cumhuriyeti'nin toplumsal, etnik ve kültürel yapısını büyük ölçüde etkilemiştir. 1850'li yıllarda Kırım Tatarlarıyla başlayan göç dalgalarını, sonrasında Gürcü ve Çerkezler başta olmak üzere Dağıstanlılar, Çeçenler, Lazlar gibi Kafkaslarda yaşayan halklarla birlikte göç hareketleri devam etmiştir.[1] Kral, bunları küçültüp yukarı taşımalsın.

Kuzeyden alınan bu göçlerin yanı sıra diğer bir önemli göç dalgasını ise bu topraklara yüzlerce yıl önce yerleşmiş Türklerle beraber bu bölgede yaşayan Arnavut, Boşnak, Pomak vb. diğer halklar oluşturmuştur.

Göç veren bölgeler arasında Kırım Tatar Göçleri, Osmanlı topraklarına gerçekleşen ilk büyük çaplı Müslüman göç dalgasıdır. 1783 öncesi dönemde Kırım Tatarlarının Osmanlı topraklarına küçük gruplar hâlinde göçleri bulunmaktaydı. Ancak dalga boyutundaki ilk büyük göç, 1783 yılında Çarlık Rusyası'nın Kırım'ı ele geçirmesiyle gerçekleşmiştir. Bundan sonraki Tatar göçlerinde 1890 yılına kadar Osmanlı-Rus savaşları belirleyici olmuştur.

Çerkez göçü en az Kırım Tatarlarının göçü kadar dramatik sonuçları olan ve Anadolu'nun demografik yapısını etkileyen kitlesel göç olarak karşımıza çıkmaktadır. Aralıklı olarak Birinci Dünya Savaşı'na kadar 2,5 milyon civarında Çerkez göç etmek zorunda kalmıştır. Ancak bu göçmenlerin büyük bir kısmı (yaklaşık 1 milyonu) göç sırasında hayatını kaybetmiştir.

19. yüzyılın başlarından itibaren Azerbaycan'dan da çok sayıda göçmen gelmiştir. Özellikle 1877-1878 yılları arasında göçlerin yoğunlaştığı görülmektedir. Ayrıca sadece Birinci Dünya Savaşı sırasında da yaklaşık 10.000 kişi daha Anadolu'ya göç etmiştir.[2]

Bir milyonun üzerindeki diğer bir göç dalgası ise Gürcü göçleridir. İlk olarak 1828-1829 yıllarındaki Osmanlı-Rus savaşı sonrasında başlayan Gürcü göçleri 1921 yılına kadar devam etmiştir.

İlk defa Türkiye'ye Fatih Sultan Mehmet zamanında getirilen Arnavutlar, 1468 senesinde İstanbul'un Arnavutköy semtine yerleştirilmişlerdir. Arnavutköy, 1468 yılında Arnavut göçmenler tarafından oluşturulmuştur. Kültürümüzün temel taşlarından olan semtlere (Arnavutköy), yemeklerimize (Arnavut ciğeri), kişilik özelliklerine (Arnavut inadı) adını verdiğimiz Arnavutların Anadolu'ya ilk göçleri, yaşadıkları Arnavutluk toprağının Osmanlı Devleti yönetimine geçmesiyle başlamıştır. Arnavutlar, Osmanlı Devleti idari makamlarında en fazla görev almış etnik grubu oluştururlar. Osmanlı Devleti'nde sadrazamlık görevine getirilen 215 kişiden 35'i Arnavut'tur. Günümüzde ise Türkiye'de beş milyon kadar Arnavut olduğu sanılmaktadır. [3]

Anadolu'ya göçler incelenirken özellikle 19. yüzyılda Polonyalıların Osmanlı topraklarına yaptıkları göç ve bunun sonucunda ortaya çıkan Polonez köy (Adampol) olgusu dikkat çekici özelliktedir. Polonya Krallığı'nın 1830 yılında Rus topraklarına katılması sonrasında 1831 yılı başlarında ülkenin entelektüel kesimini teşkil eden 10,000 kişi Polonya'dan göç etmiş, göç eden insanların bir kısmı da Osmanlı topraklarına gelmişlerdir.

İlk Arap kökenli göçlerde savaşların önemli payı olmuştur. Gerek İslam'ın yayılma dönemlerinde ve gerekse daha sonra Osmanlı ile yapılan savaşlarda Anadolu'ya yapılan seferler sonrasında pek çok Arap, ülkelerine dönmeyerek Anadolu'da kalmışlardır. Tarsus, Adana bölgelerindeki Arap Alevilerinin Anadolu'ya geliş sebebi ülkelerinde baskıya maruz kalmalarıdır. Bu sebeplerin dışındaki Arap

ailelerinin Anadolu'ya yerleşmelerinin temel nedeni ise genelde ticarettir. Arap göçünün en son dalgası ise Osmanlı'nın son döneminde yaşanmıştır. I. Dünya Savaşı öncesinde Suriye bölgesinde Batı destekli Arap milliyetçiliği hareketinin giderek radikal bir boyut kazanması üzerine, 1916 yılında Şerif Hüseyin önderliğindeki Arap isyanı bastırılmıştır. Suriye, Hicaz ve Mezopotamya bölgelerindeki 5 bin aileye yaklaşan Arap nüfusu, İç ve Batı Anadolu bölgelerine nakledilmişlerdir.[4]

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Bosna'yı işgal ettikten sonra 1918'e kadar Bosna'dan Türkiye'ye dört büyük göç dalgası olmuştur. İlk büyük göç, 1878 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna'yı işgalinden hemen sonradır. İkinci göç 1882 yılında gerçekleşmiştir. Üçüncü göç dalgası "Dzabic Hareketi" ile 1900 yılında olmuştur. Dördüncü dalga ise 1908 yılında gerçekleşmiştir.

Osmanlı'ya göç edenler arasında çok sayıda Yahudi de bulunmaktadır. Kırım'dan gelen Yahudiler arasında Kırımçaklar (Türki dilde konuşan Rabinik Yahudileri) ve Karaylar vardı. Kafkaslardan Dağlı Yahudiler (Tatlar) ve Gürcistan Yahudileri geldiler. Balkan Yahudi göçmenleri büyük ölçüde Sefarad Yahudilerinden oluşmaktaydı. (Sefarad Yahudileri olarak bilinen Kuzey Akdeniz Yahudileri 15. yüzyılın sonlarında İspanya ve Portekiz'den kovulmuşlardır.) Ama aralarında Romaniyotlar ve Eskenaziler de bulunuyordu. Göçmenler arasında çareyi Osmanlı topraklarına gitmekte bulan Yemenli, Buharalı ve Hindistanlı Yahudiler de vardı. [5]

Cumhuriyet Sonrası

Anadolu'ya göçler, Osmanlı'nın son dönemindeki göçler kadar yoğun olmasa da Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Anadolu'ya göç eden bu insanların diğer bir ortak özelliği son derece trajik kayıplar, acılar yaşadıkları sonra Anadolu'ya gelmiş olmalarıdır.

Türkiye önemli uygarlıkların yaşandığı bir coğrafya olarak kabul edilmektedir. Böylesine bir göçmenler kazanı ve uygarlıklar sentezi üzerinde kurulmuş olan devletlerin göçlerle gelen toplumsal, siyasal ve yönetsel sorunlar için çeşitli önlemler aldığı ve çözümler ürettiği bilinmektedir. Göç dalgaları Cumhuriyet dönemi sonrasında da devam etmiştir. Cumhuriyet döneminin en önemli ve ilk göç hareketi, 1923 yılında esasları belirlenen Türk-Yunan

Mübadelesi ile gerçekleşmiştir. Bu göç hareketi, anlaşma isminden de anlaşılacağı üzere karşılıklı gerçekleşmiştir. 1922-1938 yılları arasında Yunanistan'dan 384 bin kişinin geldiği bilinmektedir.

Yugoslavya ve Makedonya'dan gelen kitlesel göçler diğer bir önemli göç hareketidir. Makedonya'da yaşayan Türklerin, Türkiye Cumhuriyeti'ne ilk göç akını 1924 yılında gerçekleşmiştir. Bunu 1936 yılındaki ikinci göç dalgası izlemiştir. Tüm bu göç dalgalarında, bu topraklardaki yönetimlerin izlemiş oldukları politikalar ve Türklere uygulanan baskılar etkili olmuştur. Tito'nun Türkiye'yi ziyaret ettiği 1953 yılında imzalanan "Serbest Göç Anlaşması" ile birlikte Makedonya'dan Türkiye'ye üçüncü göç furyası başlamıştır.[6]

Cumhuriyet döneminde Yugoslavya'dan Türkiye'ye toplam 77.431 aileye mensup 305.158 kişi göç etmiştir. Bu ailelerden 1950 yılına kadar gelenlerden 14.494 kişi devlet tarafından iskân edilmiştir. Ailelerin diğer bölümü serbest göçmen olarak Türkiye'ye yerleşmişlerdir.[7]

Bulgaristan'dan gelen göçler aynı zamanda kitlesel göç hareketini de içermesi açısından önemlidir. Cumhuriyet döneminde Anadolu'ya gerçekleşen büyük göç dalgalarından bir diğeri de Bulgaristan'dan gelen göç hareketleridir. Bulgaristan'dan göçler 1989 yılına kadar sürmüştür. Bu süre içinde yaklaşık 800 bin kişiye ulaşan bu göçler, dört aşamada gerçekleşmiştir.[8]

1925 yılındaki Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi ile 1949 yılına kadar 218.998 kişi Türkiye'ye göç etmiştir.

1946 yılında Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin ilanından sonra, 1949-1951 döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen toplam göçmen sayısı 156.063'tür.

1968-1979 yılları arasında da "Türkiye-Bulgaristan Yakın Akıba Göçü Anlaşması" çerçevesinde 116.521 kişi Türkiye'ye göç etmiştir.

Bulgaristan'dan son göç hareketi 1989 yılında Türk kökenli Müslüman Bulgar vatandaşlarının Bulgar hükümeti tarafından Türkiye'ye göçe zorlanmaları ile başlatılmıştır.

Romanya'dan 19.865 aileye mensup 79.287 kişi 1923-1949 yılları arasında iskânlı göçmen olarak Türkiye'ye gelmiştir. Ayrıca 11.280 aileye mensup 43.271 kişi de serbest göçmen olarak gelmiş ve daha önce gelen yakınlarının yerleştiği yerlere yerleşmiştir. 1923-1945 yılları arasında Balkanlar'dan 800 bin kişi göç ettirilmiştir.

1950'de kurulan Doğu Türkistan Cumhuriyeti'nin Çin tarafından işgali, Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye göçün nedeni olmuştur.

II. Dünya Savaşı ile Doğu Lejyonlarındaki bazı kişilerin de yeni vatanı Türkiye olmuştur. Doğu Lejyonları, II. Dünya Savaşı sırasında, Nazi Almanyası saflarında savaşan ve doğu halklarından oluşan lejyonlardır. Özbekler, Kazaklar, Kırgızlar, Türkmenler, Karakalpaklar, Balkarlar, Karaçaylar, Azeriler, Dağıstanlılar, İnguşlar, Çeçenler olmak üzere Müslüman halklardan oluşturulmuştur.

1979'da yaşanan İran İslam Devrimi sonrasında İran'dan Türkiye'ye bir milyona yakın insan göç etmiştir. Etnik kökenler bakımından çoğunluk Azeri olmak üzere Fars ve Kürt kökenliler de bunlar arasındadır.

1980'li yılların başında gerçekleşen Afgan göçünün oluşumunda Sovyet-Afgan savaşı önemli bir role sahiptir. 1982 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesi sonrası başlayan savaş nedeniyle o bölgedeki Türk kökenli birçok insan Türkiye'ye gelmiştir. Gelenler arasında Özbekler kadar Uygurlar, Kazaklar ve Kırgızlar da bulunmaktadır.

Tarihte Suriye'den ferdî kaçırların dışında 1945, 1951, 1953 ve 1967 yıllarında Türkiye'ye toplu göç gerçekleşmiştir. Sayıları kesin bilinmeyen bu göçmenler Kırıkhan, İskenderun ve Adana'ya yerleştirilmiştir.

Irak'tan gelen göçlerin büyük bir kısmı 1988 yılında Kuzey Irak'ta yaşanan Halepçe Katliamı sonrası gerçekleşmiş, 51.542 kişiyi bulmuştur. 1991 yılındaki Körfez Savaşı sonrasında 467.489 kişi kaçarak Türkiye'ye gelmiştir.

1992-1998 yılları arasında Bosna'dan 20 bin kişi, 1999 yılında Kosova'da meydana gelen olaylar sonrasında 17.746 kişi, 2001 yılında Makedonya'dan 10.500 kişi. Nisan 2011- Mayıs 2014 arasında Suriye'de yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle bir milyon civarında kişi Türkiye'ye gelmiştir.

Cumhuriyet döneminde Anadolu'ya Balkan ülkeleri dışında özellikle Müslüman olan veya Türk dil grubuna mensup ülkelerden iskânlı ve serbest göçmen olarak göç eden aileler de olmuştur. Türkistan'dan toplam 695 aileden 2.194 nüfus iskânlı, 214 aileden 684 nüfus serbest göçmen, Afganistan'dan 1.006 aileden 4.163 nüfus iskânlı göçmen gelmiştir. Göçmenler özellikle İç Anadolu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da kırsal ve kentsel kesimlere yerleştirilmişlerdir.[9]

Anadolu tarihinin son iki yüz yılında yaklaşık 6 milyona yakın göçmen, bugünkü Türkiye Cumhuriyeti sınırları içine yerleşmiştir. Göçmenlerin yaklaşık yarısı devlet imkânları ile yerleştirilmiş ve istihdam edilmiştir. Diğer yarısı genelde daha önce gelen eş dost ve akrabalarının yakınına yerleşmişlerdir. Göçmenler ve yerli halk arasındaki etkileşim ve göçmenlerin uyumu, gerek iç politikada gerekse dış politikada yıllar yılı önemli gündem konusu olmuştur.

Tarihte birçok göç yaşanmasına rağmen günümüzde de bu durum devam etmekte midir? Hâlâ siyasi, sosyal, ekonomik kaynaklı göçler yaşanıyor mudur?

Günümüzde çeşitli nedenlerden dolayı göç yaşanmaktadır. Bunlardan en önemlisini işçi göçleri oluşturmaktadır. Kentlerin gelişmesi ve büyük şehirlerin oluşması sonucunda cazip hâle gelen büyük şehirler birçok alanda göç alanını oluşturmaktadır. Daha iyi iş olanakları, ucuz ve kaliteli yaşam standartları, eğitim, sağlık, kültürel anlamda cazibe büyük kentlere göçlerin yaşanmasına neden olmaktadır.

Köyden kente göç, günümüzün en büyük göç hareketidir. Bu durum olumlu ve olumsuz sonuçları da beraberinde getirmektedir. Özellikle terk edilen mekânlar gelişmekten yoksun ve sahihsiz kalmaktadır. Tek bir alana nüfus yığılması yaşanmaktadır. Böylece göç edilen büyük kentlerde de birçok sorun meydana gelmektedir. Alt yapı yetersizliği, konut sıkıntısı, doğal kaynakların aşırı kullanımı, çevrenin tahribi gibi sorunlar bunlardan bazılarıdır. Tabii ki bu sorunlara yeterli çözümler de getirilebilir. Öncelikle devletin göç veren alanlara yeterli yatırım yapması ve insanların daha bilinçli hareket etmesi, getirilebilecek çözümlerden bazılarıdır.

Göçün diğer nedenlerinden biri de doğuda yaşanan terör olaylarıdır. Bölgede yaşanan terör olaylarından dolayı hayat standartları düşmekte, insanların canları ve malları zarar görmekte; eğitim, sağlık, sosyal, kültürel alanda hayat sekteye uğramaktadır. Bu gibi olaylardan kaynaklanan sorunlar yaşanmakta ve halk daha iyi yaşam standartlarının olduğu alanlara göç etmektedir. Buna bir benzer örnek de günümüzde sıkça gündeme gelen Suriye göçleridir.

İç savaşın yaşandığı ülkeden Türkiye'ye büyük bir göç dalgası yaşanmıştır. Her ne kadar birçok insan bu duruma tepki göstermiş ve olanları siyasi çıkarlar doğrultusunda yapılmış bir eylem olarak gör-

se de savaşın ortasında kalmış birçok insan tıpkı ülkemizin doğusunda yaşanan terör olaylarından kaçan halk gibi canlarını korumak istemektedir. Bu gibi zorunlu göçlerde insanların çıkarlarından çok hayatta kalma çabası öne çıkmaktadır. Hiç kimse vatani olarak kabul ettiği toprakları bırakıp farklı bir coğrafyada yaşamak istemez.

Geçici Korumamız Altındaki Suriyeliler

2011 yılının Mart ayında, iç karışıklıkların başlamasından bu yana günden güne artan sayıda Suriye vatandaşı Türkiye'ye uluslararası koruma bulmak amacıyla gelmektedir. Ülkemiz bu kişilere geçici koruma sağlamaktadır. Suriye'deki insan hakları ihlallerinde 2012 ve sonrasında ortaya çıkan hızlı artış, insani yardım ihtiyaçlarında dramatik artışları da beraberinde getirmiştir. Suriye ile güçlü tarihî, kültürel ve komşuluk bağları olan Türkiye Cumhuriyeti, İç karışıklıkların başlamasından bu yana bu durumdan etkilenen Suriye vatandaşları için "açık kapı" politikası izlemiştir.

Türkiye yaklaşık altı yıldan bu yana 10 şehirde kurulan 26 geçici barınma merkezinde 256.971 Suriyeli yabancıya ev sahipliği yapmaktadır. Geçici barınma merkezleri dışındaki 2.521.907 Suriyeli yabancıya sağlık, eğitim ve gıda yardımı sağlanmaktadır. Türkiye'deki Suriyelilerin çoğu Suriye-Türkiye sınırına yakın olan bölgelerden gelmektedir. Bu bölgeler aynı zamanda yoğun çatışmaların olduğu yerlerdir. Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacıların yüzde 10'u Türkiye'deki 10 kentte bulunan 26 geçici barınma merkezine, yüzde 90'ı geçici barınma merkezlerinin bulunduğu 10 kent de dâhil olmak üzere çeşitli kentlerde geçici barınma merkezleri dışına yerleştirilmiştir. Bu 10 kent, ülkemizin güney ve güneydoğusundadır ve Suriye-Türkiye sınırına yakındır.

Kamplarda, okul öncesi de dâhil olmak üzere okul çağındaki tüm çocuklar için eğitim hizmetleri mevcuttur ve Türk vatandaşlarına verilen standartta sağlık hizmetleri verilmektedir.

Geçici koruma kapsamındaki Suriyeli Yabancılar için yetişkin eğitim merkezleri de mevcut olup bir mesleği olmayanlara yeterli beceri kazandırılarak meslek sahibi olmalarına yardımcı olunmaktadır. Türkiye, Suriyelilere yalnızca geçici ev sahipliği yapmamakta, onları kriz sonrası dönem için de hazırlamaktadır. Geçici barınma merkezlerinin kurulumu ve işletilmesi için yazılı standartlar kılavuzları oluşturmuş ve böylece tüm barınma merkezle-

rindeki koşulların benzer olması sağlanmıştır. Bu standartlar aynı zamanda meydana gelebilecek muhtemel afetler sonrasında ihtiyaç duyulan afet barınma merkezlerinde de kullanılacak standartlar olarak oluşturulmuştur.

Tarihî misyonu gereği Türkiye, Suriye'de yaşanan bu insanlık dışı muamelelere kayıtsız kalmamış, gerek sınırları içerisindeki geçici barınma merkezlerinde ve çeşitli illerde gerekse Suriye sınırları içerisindeki geçici barınma merkezlerinde ve çeşitli yerleşim yerlerinde bu trajediden etkilenen Suriye vatandaşlarına insani yardım sağlamada en cömert davranan ülke olmuştur.

Türkiye'de Geçici Koruma

Arap ülkelerinde meydana gelen halk isyanları ve protestolar Tunus ve Mısır'da başlayıp tüm bölgeyi etkilemiş ve 15 Mart 2011 tarihinden itibaren Suriye'ye sıçramıştır. Yaşanan çatışmalar nedeniyle ülke kaotik bir ortama sürüklenmiş, ülkenin bazı kesimlerinde yaşanan iç karışıklıklar ve çatışmalar nedeniyle yüzlerce kişi yaralanmış, yine yüzlercesi hayatını kaybetmiştir.[1]

Suriye'de yaşanan insani krizin büyümesi sonucunda sınır bölgemizde hareketlilik meydana gelmiştir. 300-400 kadar Suriye vatandaşının 29.04.2011 tarihinde Hatay ili Yayladağı ilçesindeki Cilvegözü sınır kapısına doğru hareketlenmesi Suriye'den Türkiye'ye yönelik ilk toplu nüfus hareketini oluşturmuştur. Bu nüfus hareketi sırasında gerekli tedbirler alınmaya başlanmış, 252 Suriye vatandaşı sınırdan içeri alınarak Hatay'daki bir spor salonuna yerleştirilmiştir. Böylece göçmenlerin geçici konaklama ve gıda ihtiyaçları sağlanmıştır.

Giriş yapan Suriye vatandaşlarının öncelikle üst taraması yapılmakta, kimlikleri var ise tercüman eşliğinde kimlik bilgileriyle, yok ise sözlü beyanlarıyla bu göçmenler kayıt altına alınmaktadır.

Karşılaştığı kitlesel akınlar karşısında Türkiye'nin aldığı tedbirler dikkate alınarak kendi gerçeklerine uygun bir çalışma yürütülmüştür. Bu çalışma süreci sonunda 30.03.2012 tarihinde "Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyeti'nde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge", İçişleri Bakanlığı tarafından yürürlüğe konmuştur.

Kitlesel sığınma durumlarında ortaya çıkan acil koruma ihtiyacının karşılanması amacıyla sığın-

lan ülkeye erişimin sağlanması, zulüm riski olan yere geri göndermeme ilkesinin gözetilmesi ve insan haklarına uygun temel asgari standartların sağlanması şeklinde nitelendirilen geçici koruma, ilgili yönergenin ruhunu oluşturmaktadır.

Mevcut mevzuatımızda kanuni düzeyde yer alan geçici koruma rejimi, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun "Geçici Koruma" başlıklı 91'inci maddesinde şu şekilde tanımlanmaktadır:

"(1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir.

(2) Bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki işbirliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir."

Kanunla kurulan "Göç Politikaları Kurulunun" görevleri arasında "Kitlesel akın durumunda uygulanacak yöntem ve tedbirleri belirlemek" sayılmıştır.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında

- Göç Politikaları Kurulunun sekretaryasını yapmak ve kararlarını uygulamak,
- Kitlesel akınlarda bu kişilere sağlanacak geçici korumanın kapsamı ve uygulamasına dair iş ve işlemleri yürütmek yer almaktadır.

Genel Müdürlüğümüzce Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91'inci maddesine istinaden geçici korumaya ilişkin yönetmelik çalışmaları sonucu 13.10.2014 tarihli ve 2014/6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği çıkartılmıştır.

Geçici Koruma Yönetmeliği ve Getirdiği Yenilikler

11 Nisan 2014 tarihi itibarıyla tüm hükümleriyle yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91'inci maddesi geçici korumayı düzenlemektedir. Buna göre ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara sağlanabilecek geçici korumayla ilgili tüm iş ve işlemlere ilişkin usul ve esasların Bakan-

lar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenmesi hükme bağlanmıştır.

Koruma Yönetmeliği'nin getirdiği başlıca yenilikler:

- 1) Geçici korunanlar 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (YUKK) öngörmüş olduğu uluslararası koruma statülerinden herhangi birini doğrudan elde etmiş sayılmamaktadır.
- 2) Millî güvenlik, kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehlike oluşturduğu değerlendirilenler ile ciddi bir suçtan mahkûm olarak topluma karşı tehlike oluşturabileceği değerlendirilenler geçici koruma kapsamına alınmamaktadır.
- 3) Geçici koruma kararı Bakanlar Kurulu tarafından alınmakta ve sonlandırılmaktadır. Bu kararın içeriği yine Bakanlar Kurulu tarafından düzenlenmektedir.
- 4) Uygulanmakta olan geçici korumanın sonlandırılması ile ilgili olarak Bakanlar Kurulu millî güvenliği, kamu düzenini, kamu güvenliğini veya kamu sağlığını tehdit edebilecek şartların oluşması durumunda geçici koruma tedbirlerinin sınırlandırılmasına ya da süreli veya süresiz durdurulmasına karar verebilecektir.
- 5) Geçici korumanın uygulandığı süre içerisinde geçici korunan yabancıların bireysel uluslararası koruma başvurusu, geçici koruma tedbirlerinin etkin şekilde uygulanabilmesi amacıyla işleme konulmamaktadır.
- 6) Bu yönetmelik kapsamındaki yabancılara "geçici koruma kimlik belgesi" düzenlenmektedir. Bu kimlik belgesi
  - a. Söz konusu yabancıya Türkiye'de yasal olarak kalış hakkı sağlamaktadır.
  - b. Herhangi bir harca ve ücrete tabi değildir.
  - c. 6458 sayılı kanunda düzenlenen ikamet izni veya ikamet izni yerine geçen belgelere eşdeğer değildir.
  - d. Türk vatandaşlığına başvuru ya da geçiş hakkı sağlamaz.
  - e. Söz konusu yabancıya ait yabancı kimlik numarasını içermektedir.
- 7) Bu yönetmelik kapsamındaki yabancılara 25.4.2006 tarihli ve 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu kapsamında tahsis edilecek yabancı kimlik numarası ile söz konusu yabancılar sosyal ve hukuki işlemlerini yürütebilmektedir.
- 8) Bu yönetmelik kapsamındaki yabancılara başta sağlık hizmetleri olmak üzere eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler ile tercümanlık ve benzeri hizmetlerin sağlanabilmesi detaylı ola-

rak düzenlenmiştir.

9) Bu yönetmelik kapsamında yapılacak düzenlemelerde çocuklarla ilgili tüm işlemlerde çocuğun yüksek yararı gözetilmekte ve refakatsiz çocuklar başta olmak üzere 22.10.2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği 7'nci madde ve 9-11'inci maddeleri; 22.10.2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği 16'ncı madde; 22.10.2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği 6'ncı bölüm, özel ihtiyaç sahipleri hakkında yapılacak iş ve işlemlerde bu kişilere öncelik tanınarak başta sağlık hizmetleri, psikososyal destek, rehabilitasyon olmak üzere her türlü yardım ve destek, imkânlar ölçüsünde öncelikli ve bedelsiz olarak sağlanmaktadır.

10) Bu yönetmelik kapsamındaki yabancılardan insan ticareti mağduru olabileceği değerlendirilenler hakkında ilgili mevzuat kapsamında gerekli tedbirler derhal alınmaktadır.

11) Bu yönetmelik kapsamındaki yabancılara adres bildirim yükümlülüğü getirilmiştir. Ayrıca ikamet ettikleri illerde bulunmaları şartı ile temel hizmetlere ve diğer sosyal yardımlara erişim hakkı sağlanmaktadır.

12) Geçici koruma kimlik belgesine sahip olan yabancılar, Bakanlar Kurulunca belirlenecek sektörlerde, iş kollarında ve coğrafi alanlarda çalışma izni almak için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına başvurabileceklerdir.

13) Kendilerine yabancı kimlik numarası tahsis edilen bu yönetmelik kapsamındaki yabancılara Yabancı Tanıtma Belgesi/Geçici Koruma Kimlik Belgesi ile elektronik haberleşme hizmeti dâhil diğer hizmetler için abonelik sözleşmesi yapabilme imkânı tanınmıştır.

14) Bu yönetmelik kapsamındaki yabancılardan kişisel verileri, Genel Müdürlüğümüz tarafından belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde, Genel Müdürlük ve valiliklerce ilgili mevzuata ve taraf olunan uluslararası anlaşmalara uygun olarak alınmakta, korunmakta ve kullanılmaktadır. Ayrıca hizmet sunan ilgili kamu ve kuruluşlarla da yapılan protokoller çerçevesinde paylaşılmaktadır.

Avrupa Birliği'nde Geçici Koruma

Dünyadaki geçici koruma mekanizmalarına bakıldığında devletlerin kendi özne durumlarına göre bu mekanizmaları geliştirdiğini görmekteyiz.

Avustralya'da geçici koruma statüsü, göçmenlere ve iklimsel değişikliklerin getirmiş olduğu doğal afetler sonucu yerinden olmuş kişilere verilmekte

iken Amerika Birleşik Devletleri'nde hâlen Amerika topraklarında bulunan, menşe ülkesinde devam eden silahlı çatışmalar, çevresel afetlerin geçici etkileri ve diğer sıra dışı ve geçici sebepler nedeniyle ülkesine döndüğünde kişisel güvenliği ciddi tehdit altında bulunacak olan yabancı ülke vatandaşlarına tanınan ülke bazında bir tanımlanma biçimidir.

[1] Kanada da; devam eden silahlı çatışma, iklimsel değişikliklerin getirmiş olduğu doğal afetler, diğer olağanüstü ve geçici durumlar karşısında belli gruplara bu statüyü göçmenlerden farklı olarak sınırlı süreli olarak vermekte ve koruma sağlanmaktadır. Geri göndermeme ilkesi gözetilmekte, süre bittikçe menşe ülkenin objektif koşullarına ve olaylara bakılarak korumanın süresi uzatılabilmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinde geçici koruma iki farklı şekilde anlaşılabilir:

Sığınma başvurusu yapılırken devlet, başvuran kişiyi geçici koruma altına almakta ve sığınma prosedürlerini devam ettirmektedir. Avrupa Birliği topraklarına kitlesel olarak akın eden ve yerinden edilmiş kişilerle ilgilidir.

Geçici koruma mekanizmasının en etkili örneği 1990'lı yılların başında, Eski Yugoslavya'daki çatışmalardan kaçan insanları korumak için bazı Avrupa devletleri tarafından yapılan uygulamalar olarak gösterilmektedir.[2] [3]

Avrupa Birliği Sığınma Mevzuatı'nda geçici korumanın hukuki temelini "Yurdundan ayrılmaya zorlanmış kimselerin kitlesel sığınma durumunda geçici koruma sağlamak için asgari standartlar hakkında ve üye devletler arasında bu tür insanları ülkeye kabul etmesi ve sonrasında bunun sonuçlarına katlanmasına ilişkin olarak 20 Temmuz 2001 tarihli ve 2001/55/EC (AT) sayılı Avrupa Konseyi Yönergesi oluşturmaktadır. "Geçici koruma" kavramı Yönergenin 2'inci maddesinin (a) fıkrasında üçüncü ülkelerden gelen ve kendi ülkelerine geri dönemeyen, yurdundan ayrılmaya zorlanmış kimselerin kitlesel sığınması ya da yakın bir kitlesel sığınma tehlikesi durumunda özellikle de sığınma sisteminin bu akınla etkili işleyişi olumsuz biçimde etkilenmeksizin başa çıkamayacağına dair bir riskin bulunması durumunda ilgili kişilerin ve koruma talep eden diğer kimselerin menfaatleri doğrultusunda bu tür kişilere acil ve geçici koruma sağlanması olarak tanımlanmaktadır.

Geçici Koruma Yönergesi'nin 2'nci maddesinin (d) fıkrasında kitlesel sığınma, "yurdundan ayrılmaya zorlanmış, özel bir ülke ya da coğrafi alandan ge-

len çok sayıda kişinin ulaşmaları ister kendiliğinden ister yardım sonucu olsun örneğin bir tahliye programı aracılığı ile Topluluğa ulaşması” olarak tanımlanmıştır.

Yönergeye göre geçici korumanın süresi bir yıldır. Konsey kararı nedeni ile sona erdirildiği durumlar haricinde bu süre en fazla bir yıllık bir müddet için altı aylık periyotlar hâlinde otomatik olarak uzatılabilir.

Yönergeye göre üye ülkeler;

- Oturma izni için gerekli önlemleri almak,
- Transit vizeler dâhil olmak üzere gerekli vizeleri sağlamak,
- Geçici korumanın içeriğini ve hakları belirten belge vermek,
- Kendi sınırları içerisinde ilgili kişi hakkında kişisel verileri (isim, uyruk, doğum tarihi ve yeri, medeni hâli, aile ilişkileri) almak,
- Geçici koruma süresini aşmayan şekilde eğitim olanakları, mesleki eğitim ve pratikte iş yeri deneyimi gibi ücretli ya da serbest meslek sahibi olarak çalışmalarına izin vermekle yükümlüdürler.

Yönerge aynı zamanda geçici durumun oluşması hâlinde geçici korumanın oluşması için asgari ölçütleri ve geçici düzenlemeleri ortaya koymaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin yönergeye dair yaptığı yorumda toplu sığınmadan anlaşılması gerekenin bireysel sığınma işlemlerinin yapılamayacak kadar çok sayıda sığınma durumunun ortaya çıkması olduğu anlaşılmaktadır.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda Geçici Koruma

BM çatısı altında hükümetler arası müzakereler ve konferanslar ile şekillenen metinde küresel ölçekte tüm göçler için bütüncül bir yaklaşım sergilenmesi ve evrensel prosedürler izlenmesi görüşülüyor.

Anlaşma Takvimi

BM raporlarına göre bugün dünyada 258 milyon göçmen bulunuyor. Bu rakamın nüfus artışı, iletişim teknolojilerindeki ilerleme, ticaret, eşitsizlik ve iklim değişikliği gibi sebeplerle artması bekleniyor. Pek çok uzmana göre göç doğru şekilde, düzenli ve kontrollü yapıldığında göç edenler için de göç edilen toplumlar için de hem sosyokültürel hem de ekonomik açıdan verimli sonuçlar doğuruyor. Aksi durum ise tüm taraflar için ciddi sıkıntılara yol açıyor. Ölümler, salgın hastalıklar, insani krizler, çatışmalar, yabancı düşmanlığı, hoşgörüsüzlük ve

daha pek çok sorun toplumların bugününü ve geleceğini tehdit ediyor.

Eylül 2016'da BM Genel Kurulu "Mülteciler ve Göçmenler için New York Deklarasyonu" adı altında küresel ölçekli bir düzenleme çalışması yapılmasını kabul etti. Ön hazırlıklar sonrası Nisan 2017'de başlayan geliştirme süreci 18 ay süren danışma ve müzakerelere sahne olduktan sonra Temmuz 2018'de üye ülkelerce final metni "Güvenli ve Düzenli Göç için Küresel Anlaşma" adı altında son onay için kaydedildi.

BM Göç Anlaşması'nda yer alan maddeler, Fas'ın Marakeş kentinde 10-11 Aralık'ta düzenlenecek bir konferansla kabul edilecek ve anlaşma, Eylül 2019'da düzenlenerek BM Genel Kurulunda oylanacak.

Anlaşma neyi kapsıyor ve neden tartışmalı?

Göç konusunda kapsamı ve derinliği bakımından türünün ilk örneği olan anlaşma yasal olarak bağlayıcı değilse de altına imza atan ülkeleri prensipte bağladığı varsayılacak ve BM'de buna ilişkin ülkelerden üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmeleri istenecek. Karşılıklı sorumluluk üstlenme prensibine dayalı olan anlaşma yerel, ulusal ve uluslararası ölçekteki göçlere ilişkin toplamda 23 hedef içeriyor.

İlgili hedefler şunlardır:

1. Kanıt temelli politikalar yürütmek adına doğru ve ayrıştırılmış verileri toplayıp kullanmak.
2. İnsanları kendi ülkelerini terk etmeye zorlayan olumsuz faktörleri ve yapısal faktörleri en aza indirmek.
3. Göçün tüm aşamalarında doğru ve zamanında bilgi sağlamak.
4. Tüm göçmenlerin yasal kimlik ve yeterli belgelere sahip olduğunu doğrulamak.
5. Düzenli göç için yolların kullanılabilirliğini ve esnekliğini artırmak.
6. İnsan onuruna uygun iş imkânı sağlayan, işe adil ve etik alım koşulları oluşturmak.
7. Göç sırasında oluşan göçmenlerin savunmasızlıklarını gidermek ve azaltmak.
8. Kayıp göçmenlerin yeni yaşamlarını kurabilmeleri adına uluslararası koordineli çabalarda bulunmak.
9. Göçmen kaçakçılığına karşı ulus ötesi müdahaleleri güçlendirmek.
10. Uluslararası bağlamda insan ticaretini önlemek ve ortadan kaldırılmasını sağlamak.

11. Sınırları entegre, güvenli ve koordineli bir şekilde yönetmek.

12. Uygunluk için tarama, değerlendirme ve yönlendirme gibi göç prosedürlerinde kesinliği artırmak ve öngörülebilirliği güçlendirmek.

13. Göçmenlerin alıkonulmasını sadece son çare olarak uygulamak ve alternatiflere odaklı hareket etmek.

14. Göç boyunca ilgili konsolosluklarca koruma, yardım ve iş birliği fırsatlarını değerlendirmek ve geliştirmek.

15. Göçmenlerin temel hizmetlere erişimini sağlamak.

16. Göçmenleri ve toplumları tam katılım ve sosyal uyumu gerçekleştirmek için güçlendirmek.

17. Göç ve göçmen algısı üzerindeki her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve bununla ilgili kamusal söylemler geliştirip desteklemek.

18. Göçmenlerin beceri, yeterlilik ve kişisel gelişimlerine yatırım yapmak ve var olan becerilerin, yeterlilik ve niteliklerin ülkeler arasında karşılıklı tanınmasını kolaylaştırmak.

19. Göçmenler ve diasporalar için tüm ülkelerde sürdürülebilirliğe katkıda bulunacak koşulları yaratmak.

20. Göçmenler için daha hızlı, güvenli ve ucuz para havalesi ve transferlerini teşvik etmek ve bu alanda mali katılımı teşvik etmek.

21. Sürdürülebilir yeniden entegrasyon kadar güvenli ve onurlu geri dönüş ve geri kabulü de kolaylaştırmak adına iş birlikleri yapmak.

22. Sosyal güvenlik haklarının taşınabilirliği için mekanizmalar oluşturmak.

23. Güvenli ve düzenli göç için uluslararası işbirliği ve küresel ortaklıkları güçlendirmek

Ulusal ve uluslararası tüm paydaşlarıyla birlikte şeffaf ve katılımcı bir süreç izlenerek, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" 04.04.2013 tarihinde TBMM Genel Kurulunda kabul edilmiş ve 11.04.2013 tarihli ve 28615 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yasanın genelinde insan hakları ile kamu düzeni ve güvenliği arasında bir denge gözetilmiş ve karşılıklı mekanizmaların geliştirilmesine imkân sağlanmıştır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu; yabancılar, uluslararası koruma ve teşkilat yapısı olmak üzere 3 ana bölümden oluşmuştur: Yasal (düzenli) göç alanını oluşturan vize ve ikamet izinleri işlemlerinde, etkin ve sistematik bir yapı getirilerek bürokratik işlemler ve kayıt dışılık

olabildiğince azaltılacaktır.

Uluslararası korumaya ilişkin hükümler, insan hakları standartlarına ve AB müktesebatına uygun olarak kanun düzeyinde belirlenmiştir. Söz konusu kanunla ülkemizin uluslararası koruma alanındaki mevzuat ve uygulamaları, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne uyumlu hâle getirilmiş ve Sözleşmeye ülkemizin koyduğu coğrafi kısıtlama korunmuştur. Kitlel akın durumlarında sağlanacak "geçici koruma", ilk defa kanuni dayanak kazanmıştır. Kanun kapsamına giren yabancılara, toplumla hoşgörü içinde birlikte yaşamalarına yönelik, tamamen gönüllülük esasına dayalı "uyum" süreçleri belirlenecektir.

Göç ve uluslararası koruma alanındaki iş ve işlemleri yürütmek üzere İçişleri Bakanlığına bağlı "Göç İdaresi Genel Müdürlüğü" kurulmuştur.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden önce "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" (1994 Yönetmeliği) ve diğer idari düzenlemelerle yürütülen geçici koruma, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'yla yasal dayanak kazanmıştır.

Geçici koruma, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91'inci maddesinde şu şekilde yer almaktadır:

"(1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir.

(2) Bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle, ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki işbirliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir."

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle; kitlel akınla Türkiye'ye sığınanların girişleri, kabulleri, Türkiye'den gönüllü olarak ülkelerine geri dönüşleri, kitlel hareketlere karşı alınacak tedbirler, ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla iş birliği ile koordinasyon

gibi geçici korumaya ilişkin iş ve işlemler Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak bir yönetmelikle düzenlenecektir.

Ayrıca “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 105’inci maddesinde yer alan Göç Politikaları Kurulunun görevleri arasında “kitlemel akın durumunda uygulanacak yöntem ve tedbirleri belirlemek” yer almaktadır:

“(1) Göç Politikaları Kurulu, İçişleri Bakanının başkanlığında, Aile ve Sosyal Politikalar, Avrupa Birliği, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Dışişleri, İçişleri, Kültür ve Turizm, Maliye, Millî Eğitim, Sağlık ve Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme bakanlıkları müsteşarları ile Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanı ve Göç İdaresi Genel Müdüüründen oluşur. Toplantı gündemine göre konuyla ilgili bakanlık, ulusal veya uluslararası diğer kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri toplantıya davet edilebilir.

(2) Kurul, Kurul Başkanının çağrısı üzerine her yıl en az bir kez toplanır. Gerekli görüldüğü hâllerde Kurul Başkanının çağrısıyla olağanüstü toplanabilir. Toplantı gündemi, üyelerin görüşü alınarak Başkan tarafından belirlenir. Kurulun sekretarya hizmetleri Genel Müdürlük tarafından yerine getirilir.

(3) Kurulun görevleri şunlardır:

- a) Türkiye’nin göç politika ve stratejilerini belirlemek, uygulanmasını takip etmek
- b) Göç alanında strateji belgeleri ile program ve uygulama belgelerini hazırlamak
- c) Kitlemel akın durumunda uygulanacak yöntem ve tedbirleri belirlemek
- ç) İnsani mülahazalarla toplu hâlde Türkiye’ye kabul edilecek yabancılar ile bu yabancıların ülkeye giriş ve ülkede kalışlarıyla ilgili usul ve esasları belirlemek
- d) Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının önerileri çerçevesinde, Türkiye’nin ihtiyaç duyduğu yabancı iş gücü ile Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının da görüşleri doğrultusunda tarım alanlarındaki mevsimlik işler için gelecek yabancılarla ilişkin esasları belirlemek
- e) Yabancılar verilecek uzun dönem ikamet iznine ilişkin şartları belirlemek
- f) Göç alanında yabancı ülkeler ve uluslararası kuruluşlarla etkin iş birliği ve bu alandaki çalışmaların çerçevesini belirlemek
- g) Göç alanında görev yapan kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonun sağlanmasına yönelik kararlar almak.”

şeklinde ifade edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Küresel servetin eşitlik içinde yeniden dağıtılması ve denetim altına alınmasını sağlamanın başka barışçıl bir yolu göçtür. Sermayeyi taşımaktansa, ki bu birçok soruna yol açmaktadır, onun yerine iş gücünün çok daha yüksek ücret alabileceği yerlere taşınması basit bir çözümdür. Bu elbette ABD’nin küresel yeniden dağılıma yapmış olduğu büyük bir katkıdır. Bu ülke Amerikan Bağımsızlık Savaşı sırasında 3 milyondan az nüfusa sahipken bugün 300 milyon nüfusa ulaşmıştır. Bu nüfusun büyük bir bölümü de göç dalgaları ile oluşmuştur. Göç ABD’yi bir arada tutan harçtır, birikmiş sermayenin Avrupa’daki kadar belirleyici olmasının önüne geçerek istikrarı sağlayan kuvvettir ve aynı zamanda emek gelirleri arasında giderek artan eşitsizlikleri politik ve sosyal açıdan katlanabilir kılan güçtür. Bu eşitsizlikler Amerikalıların düşük gelirli %50’ sinin büyük bölümü için ikincil önemdedir. Çünkü onlar daha yoksul bir ülkede doğmuşlardır ve kendi gelir çizgileri bu başlangıç noktasından yukarılara tırmanmıştır. İnsanların yoksul ülkelere ayrılarak zengin ülkelere yerleşerek kazançlarını artırmalarına izin veren göç aracılığı ile yeniden dağılımın 2000-2010 döneminde ABD gibi Avrupa için de büyük önem taşıdığına altını çizmemiz gerekiyor. Bu açıdan bakılınca Eski ve Yeni Dünya arasındaki mesafe geçmiştekine kıyasla bir nebze kapanmış görülmektedir. Göç aracılığı ile yeniden dağılımın, ne kadar arzu edilir olursa olsun, eşitsizlik sorununu kısmen çözebildiğini vurgulamamız gerekiyor. Göçün ve yoksul ülkelerin verimlilikte zengin ülkeleri yakalaması sayesinde ülkelerin aynı ortalama gelir ve üretime sahip olması sağlanmış olsa dahi eşitsizliğin yol açtığı sorunlar varlığını sürdürecektir. Göç aracılığı ile yeniden dağılım, sorunu sadece öteleyebilir ancak yeni düzenlemelere (sosyal devlet, artan oranlı gelir vergisi, artan oranlı sermaye vergisi) duyulan ihtiyacı gideremez. Küreselleşmeden herkesin ekonomik olarak istifade etmesini sağlayacak böyle uygulamalar hayata geçirilirse göçün de daha zengin ülkelerin daha zor koşullarda yaşayan nüfusu tarafından kabul edilmesi ihtimalinin artacağını düşünmemek için bir sebep yoktur. Serbest ticarete sermayenin ve insanlığın serbest dolaşımını tecrübe ederken sosyal devleti yıkar ve her nevi artan oranlı vergi-

yi ortadan kaldırırsak hem Avrupa da hem ABD'de içe kapanık milliyetçi ve kimlik politikalarına duyulan eğilimin daha önce tanık olmadığımız kadar güçlenmesi mümkündür. Son Amerika ve Avrupa ülkelerindeki seçimlerde milliyetçi ve muhafazakâr oylarda meydana gelen artış da bunu göstermektedir.

1989 yılında Berlin Duvarı yıkılırken dünyadaki insanlar soğuk savaşın bitişi ve yeni bir dünyanın inşası müjdesi ile sevinç gözyaşları döküyorlardı. Artık yeni bir paradigma, yeni kavramlar ve yeni söylemler gelecek yüzyılı şekillendirecekti.

Yeniden şekillenen bir dünyada bulmuştu insanlar kendilerini; özgürlükler, haklar ve sınırların kalkmaya başladığı bir dünyada. Küreselleşme ve liberalleşme eğilimlerinin tavan yaptığı bir dönem karşımızdaydı. Ki "Dünyanın ruhu değişti."

2010'lu yıllarda ülkelerin gündemi bir anda değişti ve ülkeler sınırlarını dünya insanlarına açmak yerine, vatandaşları dışındaki insanlara kapatmak için harekete geçtiler.1987 yılında Ronald Reagan'ın Berlin'de "Yıkın bu duvarı!"(Tear down this wall!) talimatı, yerini Trump'ın "Duvar korur." (A wall protects.) söylemine bıraktı. Günümüzde 70'ten fazla ülke, sınırlarını duvar veya çitlerle, hendeklerle çevirdi. Neler oluyordu? Küresel köy karışmıştı.

1960'ta 76 milyon olan uluslararası göçmen sayısı,1980'de 100 milyona, 1990'da ise 154 milyona ulaşmıştır. 2015 yılında ise bu sayı 244 milyona ulaştı. Alman hükümetinin hazırladığı bir rapora göre, 2017 itibarıyla Avrupa'ya geçmek için Akdeniz çevresindeki ülkelerde bekleyen 6.6 milyon potansiyel göçmen vardı.

Yaşadıkları yeri terk etmeye mecbur bırakılmış (displaced) insanların sayısı 2017 yılı itibarıyla 65 milyonu aşmıştı. Vatansız kalmış, aç, susuz yaşamak zorunda kalan; eğitim, sağlık, iş edinme, hareket serbestliği ve diğer temel haklarını kullanmak isteyen milyonlarca insan yeni bir "Kavimler Göçü" başlatmış durumda. Doğup büyüdüğü toprakları terk etmek; tanımadığı, dilini, kültürünü bilmediği insanların yaşadığı diyarlara göç edip yeni yaşamlar kurmak; açlık, kıtlık, yoksulluk ve güvenlik tehditleri milyonlarca insanın yerini yurdunu bırakıp başka bir yere gitme arayışının temel nedenidir.

1960 yılında ABD'de yaşayan yurt dışı doğumluların %75'i Avrupa kökenli iken 2015 yılına gelindiğinde bu rakam %11'e düşmüştür. Çin, Hindistan, Filipinler, Küba ve en önemlisi Meksika doğumlu göçmenlerin sayısı milyonları bulmuş durumdadır.

Meksika doğumlu göçmenlerin toplam rakam içindeki oranı %26.9'a ulaşmıştır. Meksika doğumlu bu göçmenler George Bush zamanında okullarda millî marşı kendi dillerinde (İspanyolca) okuma talebinde bulunacak kadar ileri gitmişlerdir. Trump boşuna "Duvar korur." demiyor. Artık John F. Kennedy'nin deyimiyle "göçmenlerin ulusu" olan ABD "Tepedeki Şehir" in düşmesini istemiyor.

Göç Politikaları Kurulunun Türkiye ile ilgili rakamları o kadar çarpıcı ki ülkemizin, topraklarına sığınan mülteciler için ve onların entegrasyonu için gereken bütün çalışmaları şartlar çerçevesinde tamamen yaptığını söyleyebiliriz.

Bugün itibarıyla Türkiye'de kayıtlı 3.5 milyon Suriyeli göçmen var. Kayıt dışı olanlarla bu sayı 4 milyonu geçiyor. 170 bin Afganistanlı, 142 bin Iraklı, 50 bin Pakistanlı, 39 bin İranlı, 10 bin 400 Filistinli, 5 bin 700 Somalili, 3 bin Gürcistanlı ve 5 bin 500 Myanmarlı düzensiz göçmen bulunmaktadır.

Türkiye tüm Avrupa ülkelerinin toplamının iki katı kadar mülteci barındırıyor. 2011'den beri Türkiye'de doğan Suriyeli 355 bindir. Günde ortalama 350 Suriyeli bebek doğuyor. Şu an ülkemizde 0-4 yaş arası 555 bin, 5-9 yaş arası 500 bin Suriyeli var. Toplamda yaş ortalaması 17 olan bir topluluktan bahsediyoruz. Bu Suriyelilerin %70'ten fazlası bir daha ülkelerine dönmeyi düşünmüyorlar. Doğum oranlarını da göz önüne alırsak 10 yıl sonra nüfusumuzun büyük bir bölümü Suriyeli olacak. Bu da sosyolojik, ekonomik ve kültürel anlamda çok ciddi bir dönüşüm demek. Yıllardır Ülkemizin "Açık Kapı Diplomasisi" ne hoş görü ile yaklaşan Türk halkı bu durumun farkına vardıkça tepki vermeye başladı. Bu güne kadar Suriyeli göçmenlerin geçici ve "misafir" olduğuna inandılar ama göçmenlerin kalış süreleri uzadıkça Türk halkının huzursuzluk sinyalleri artmaya başladı. Kadir Has Üniversitesinin yaptığı "Türkiye Sosyal-Siyasal Eğilimler Araştırması" anketine katılanların %45'i "Göçmen alımına son verilmeli." diyor. "Ülkeye gelecek göçmenlere sayı sınırı konulmalı." diyenlerin oranı ise %29.

Mülteciler için uzun vadeli bir entegrasyon planı hazırlanmalı ve uygulanmalıdır. Suriyeliler arasında okullaşma oranını artırarak bu insanların toplumsal, kültürel ve ekonomik entegrasyonunu sağlanmak gerekmektedir. Psikososyal ihtiyaçlarına cevap verilmeli ve kalıcı iş ile geçim kaynaklarına erişimleri artırılmalıdır. Siyasi ve diplomatik çabalar ile de Suriye'nin toprak bütünlüğü korunarak

yaşadıkları topraklar güvenli hâle getirilmeli, sahip oldukları yurtlarında barış içinde yaşayacaklarına ikna olmalıdırlar. Yoksa ülkemizi oluşturan asli unsur olarak bizler bu mozaik içinde azınlığa düşme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaya mahkûmuz.

Kendi yaşadıkları topraklar için mücadele etmiş ve bağımsızlığı için savaşlar vermiş bütün devletler, dışarıdan gelen yabancılara kendi huzurlarını bozan, yüzyılların âdetleriyle şekillenmiş kültürlerine farklı değerler aşılama çalışan, yıkıcı-bozucu unsurlar olarak bakmakta ve ulusalcı yapıları için bu kişileri tehdit olarak görmektedirler.

DİPNOTLAR

[1] http://www.yazipciziyoruz.biz/index.php?option=com_content&view=article&id=3&Itemid=30

[2] Bilgin, Türk Romanında Savaş Sonrası Anadolu'ya Zorunlu Göçler, Yayımlanmış Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2006.

[3] Gönül Bakay, 15-17 Eylül İçimizden Biri: Arnavutlar "İç/Dış Göç ve Kültür", IV. Kültür Araştırmaları Sempozyumu, İstanbul, 2007.

[4] Özdemir Mustafa, I. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Ülkesinde Yaşanan Göç Hareketleri, Yayımlanmış Doktora Tezi, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

[5] Karpat Kemal, Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010.

[6] Bozkurt Giray, "Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies, X/2 (Kıs 2010), 2010, s.51-95.

[7] Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Hizmet Uygulamaları Genel Envanteri Uygulama Raporları ve Notları, Ankara,1996.

[8] Doğanay Filiz, Türkiye'ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi, 1997, Ankara, 1996.

[9] Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Hizmet Uygulamaları Genel Envanteri Uygulama Raporları ve Notları, Ankara,1996, s.40.

[1] Amerika Birleşik Devletleri Göç ve Vatandaşlık Kanunu, 244. Bölüm, <http://www.uscis.gov/portal/site/uscis/menuitem.5af9bb95919f35e66f614176543f6d1a/?vgnnextoid=556d2d912d556310VgnVCM100000082ca60aRCRD&vgnnextchannel=c94e6d26d17df110VgnVCM1000004718190aRCRD>

[2]BMMYK, BM Genel Kurul Kararı ile almış olduğu yetki ve sorumluluk çerçevesinde yetki alanını 1951 Sözleşmesi'ndeki mülteci tanımını aşacak şekilde, örneğin yerlerini terk etmeye zorlanan kişileri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

[3] Hathaway James, The Law of Refugee Status, Kanada, Butter Worths Publish, 1991, s. 12-13.

[4] Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı BMMYK Türkiye İltica ve Göç Mevzuatı, Ankara, Başkent Matbaası, 2005, s. 146.

[1] http://www.kizilay.org.tr/dosyalar/1346248655_26.29082012_SURIYE_KRIZ_FAALİYET_RAPORU.GENEL26S.pdf, s. 2.

[2] TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Ülkemize Sığınan Suriye Vatandaşlarının Ba-

rındıkları Çadır kentler Hakkında İnceleme Raporu, 24'üncü Dönem, 2'inci Yasama Yılı, 2012, s.2, (Toplantı Tarihi 15.02.2012).

KAYNAKÇA

- [1] ABADAN UNAT, N. (1977), Dış Göç Akımının Türk Kadınının Özgürleşme ve Sözde Özgürleşme Sürecine Etkisi, Amme İdaresi Dergisi, 10,1.
- [2] AKGÜN Birol, (2011), Yasemin Devrimi Sömürge Sonrası Düzenin Çöküşü Mü?, 12.12.2014 tarihinde Stratejik Düşünce Estitüsü: www.sde.org.tr/Tr/Kose-Yazilari/719/Yasemin-Devrimi-Somurge-Sonrasi-Duzenin-Cokusu-Mu.aspx adresinden alındı.
- [3] Aljazeera, (13.01.2015), Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri, 05.09.2016 tarihinde <http://www.aljazeera.com.tr/Gorus/Suriyeli-Siginmacilarin-Turkiyeye-Etkileri> adresinden alındı.
- [4] Anadolu Ajansı, (07.03.2016), Suriyeliler İçin 10 Milyar Dolar Civarında Harcama Yapıldı, 20.10.2016 tarihinde <http://Aa.Com.Tr/Tr/Politika/Maliye-Bakani-Agbal-Suriyeliler-Icin-10-Milyar-Dolar-Civarinda-Harcama-Yapildi/533138> adresinden alındı.
- [5] ASH, G. T. (2011), Tunisia's Revolution Isn't A Product Of Twitter Or Wikileaks. But They Do Help, 04.08.2015 tarihinde <http://Www.Guardian.Co.Uk/Commentisfree/2011/Jan/19/Tunisia-Revolution-Twitter-Facebook> adresinden alındı.
- [6] BMMYK, (1994), Mülteci Çocuklar Koruma Ve Bakım Kılavuzu, Ankara.
- [7] BUZ, S. (2004), Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul- Mültecilik, Ankara: SGDD Yayınları.
- [8] Çağlayan H., (2011), Ne Değişti? Kürt Kadınlarının Zorunlu Göç Deneyimi, İstanbul: Ayizi Yayınları.
- [9] ÇELİK, F. (2007), Türkiye'de İç Göçler: 1980-2000, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22, 1.
- [10] ÇORABATIR ve Arkadaşları, (2013), Sivil Toplum Örgütlerinin Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler İçin Yaptıkları Çalışmalar İle İlgili Rapor, Ankara, Arslan İltica Ve Göç Araştırmaları Merkezi.
- [11] DEDEOĞLU, S. (2011), Türkiye'de Göçmenlerin Sosyal Dışlanması: İstanbul Hazır Giyim Sanayisinde Çalışan Azerbaycanlı Göçmen Kadınlar Örneği, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 6,1.
- [12] ERDER, S., İÇDUYGU, A., GENÇKAYA, Ö. (2014), Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere, 12.12.2016 tarihinde Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi: <https://Mirekoc.Ku.Edu.Tr/Sites/Mirekoc.Ku.Edu.Tr/Files/T%C3%Bcbitak%20raporu.Pdf> adresinden alındı.
- [13] Erdoğan, M. (2014), Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul Ve Uyum, 11.10.2016 tarihinde Hacettepe Üniversitesi Göç Ve Siyaset Araştırmalar Merkezi: <http://Www.Hugo.Hacettepe.Edu.Tr> adresinden alındı.
- [14] (2016), "Düzensiz Göç İstatistikleri, 14.10.2016 tarihinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: http://Www.Goc.Gov.Tr/İcerik3/Duzensiz-Goc_363_378_4710 adresinden alındı.
- [15] HAAS, E. (1964), Beyond The Nation-State: Functionalism And International Organization, California: Stanford University Press.
- [16] [Http://Www.Tdk.Gov.Tr](http://Www.Tdk.Gov.Tr) (19.10.2016), "Güncel Türkçe Sözlük", (Göç), [Http://Www.Tdk.Gov.Tr/İndex.Php?Option=Com_Gts&Arama=Gts&Guid=Tdk.Gts.58072aa67161b7.43234898](http://Www.Tdk.Gov.Tr/İndex.Php?Option=Com_Gts&Arama=Gts&Guid=Tdk.Gts.58072aa67161b7.43234898), Erişim Tarihi: 19.10.2016.
- [17] Kandemir, Orhan, (2011), "Lewis Modeli Ve Gelişmekte Olan Ülkeler: Türkiye İçin Bir Değerlendirme", Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 23.
- [18] Karacasulu, Nilüfer, (2007). "Avrupa Entegrasyon Kuramları Ve Sosyal İnşacı Yaklaşım", Uluslararası Hukuk Ve Politika Dergisi, 3 (9).
- [19] Kavlak, İbrahim Vurgun, (2011), "Askıdaki Yaşamlar & Algıdaki Yaşamlar Projesi Araş-

- tırma Raporu”, Sığınmacılar Ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, Ankara: Atik Matbaacılık, [Http://Www.Madde14.Org/İmages/E/E9/Sgddalgrapor.Pdf](http://www.madde14.org/İmages/E/E9/Sgddalgrapor.pdf), Erişim Tarihi: 13.10.2016.
- [20] Koçak, Yüksel, Elvan Terzi, (2012). “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri Ve Çözüm Önerileri”, Kafkas Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 3.
- [21] Köse, Talha, (2006), “Toplumsal Şiddetin Boyutları”, Anlayış Dergisi, Sayı: 36, [Http://Www.Anlayis.Net/Makalegoster.Aspx?Makaleid=4967](http://www.anlayis.net/makalegoster.aspx?makaleid=4967), Erişim Tarihi: 19.10.2016.
- [22] Mazlumder, (2005), Türkiye’deki Geçici Sığınmacı Kadın Ve Çocukların Psikososyal Durumlarının Tespiti Ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi İçin Çözüm Önerileri, Ankara.
- [23] Orsam, (2011), “Tunus, Halk Devrimi Ve Türkiye Deneyimi”, Orta Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (Orsam), Rapor No: 29, [Www.Orsam.Org.Tr/Tr/Truploads/Yazilar/Dosyalar/2011216_Orsam.Tunisia29.Pdf](http://www.orsam.org.tr/tr/truploads/yazilar/dosyalar/2011216_Orsam.Tunisia29.pdf), Erişim Tarihi: 04.04.2015.
- [24] Oytun, Orhan, Gündoğar, S. Senyücel, (2015), “Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri Raporu”, Orsam-Tesev, Rapor No: 195, Ankara.
- [25] zdemir, Murat (2008), “Türkiye’de İçgöç Olgusu, Nedenleri Ve Çorlu Örneği”, Yüksek Lisans Bitirme Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. [Http://193.255.140.18/Tez/0069681/Metin.Pdf](http://193.255.140.18/Tez/0069681/Metin.Pdf), Erişim Tarihi: 19.10.2016.
- [26] Özer, İnan (2004), Kentleşme, Kentleşme Ve Kentsel Değişme, Bursa: Ekim Kitabevi.
- [27] Prinççi, Ferhat, (2016), “Suriye Krizinin Komşu Ülkelere Etkileri”, [Http://Aa.Com.Tr/Tr/Analiz-Haber/Suriye-Krizinin-Komsu-Ulkelere-Etkileri/564957](http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/suriye-krizinin-komsu-ulkelere-etkileri/564957), Erişim Tarihi: 18.10.2016
- [28] Sağlam, Serdar (2006), “Türkiye’de İç Göç Olgusu Ve Kentleşme,” Türkiye Araştırmaları Dergisi, Sayı:5.
- [29] Sayın, Yusuf (2015), “Ortadoğu’da Türkiye Ve İran’ın İşbirliği İmkânları”, Konya: Çizgi Kitabevi.
- [30] Sayın, Yusuf (2016), “Arap Baharı Süreci Ve Sömürgelerin Çözülmesi”, Kmü Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 18 (30): 65–70.
- [31] Şahin, İsmail, Düzgün, Oğuz (2015), “Türkiye’ye Gerçekleştirilen Ortadoğu Kaynaklı Zorunlu Göçlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri: 1979–2014 Arası”, Tesam Akademi Dergisi, Temmuz - July 2015. 2 (2). 167–195.
- [32] Şahin, Okan (2016), “Suriyeli Mültecilerin Dağılımı Ve Rakamlar”, Stratejik Ortak, [Http://Www.Stratejikortak.Com/2016/04/Suriyeli-Multecilerin-Sayisi.Html](http://www.stratejikortak.com/2016/04/suriyeli-multecilerin-sayisi.html), Erişim Tarihi: 14.10.2016.
- [33] Tekeli, İlhan (1975), “Göç Teorileri Ve Politikaları Arasındaki İlişkiler”, Odtü Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, [Http://Jfa.Arch.Metu.Edu.Tr/Archive/0258-5316/1975/Cilt01/Sayi_1/153-176.Pdf](http://jfa.arch.metu.edu.tr/archive/0258-5316/1975/cilt01/sayi_1/153-176.pdf), Erişim Tarihi: 12.12.2016.
- [34] The New York Times (29.02.2016), “E.L.L. Practice + Prompt | The Life Of A Refugee”, [Http://Learning.Blogs.Nytimes.Com/2016/02/29/E-L-L-Practice-Prompt-The-Life-Of-A-Refugee/?_R=0](http://learning.blogs.nytimes.com/2016/02/29/e-l-l-practice-prompt-the-life-of-a-refugee/?_R=0), Erişim Tarihi: 19.10.2016.
- [35] TRT (02.05.2016), “Suriye Krizinin En Büyük Yükünü Türkiye Taşıyor”, [Http://Www.Trt-haber.Com/Haber/Dunya/Suriye-Krizinin-En-Buyuk-Yukunu-Turkiye-Tasiyor-248139.Html](http://www.trt-haber.com/haber/dunya/suriye-krizinin-en-buyuk-yukunu-turkiye-tasiyor-248139.html), Erişim Tarihi: 20.10.2016.
- [36] Türüt, Filiz (2015), “Suriyeli Göçmenlerin Toplumsal Yapı Üzerindeki Etkileri”, Yüksek Lisans Bitirme Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- [1] UNHCR Report (2015), Global Trends Forced Displacement İn 2015, The UN Refugee Agency.

GÖÇÜN TOPLUMSAL ETKİLERİ

Tuğba Altınsoy
Isparta Gazi Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

Göç Olgusu ve Geçici Koruma

Göç; doğal, ekonomik, toplumsal veya siyasal nedenlerle insanların bireysel ya da kitlesel olarak yer değiştirmesidir. Tabii ki göç olgusunu sadece yer değiştirme eylemi ile sınırlandıramayız. Bakıldığında göç, sebep ve sonuçlarıyla birlikte hem göç eden insanları hem de göç alan yerde yaşayanları mekânsal olarak da etkileyen önemli bir süreçtir.

Göç, bir insanın sadece bir yerden bir yere yer değiştirmesi olayı değildir. Göç insanların kökleriyle beraber gitmesidir. Öyle ki insan kendini tanıtırken bile aitlik duygusuyla (yer kimliği) tanıtır. İnsan başka bir yere gittiğinde bunu fark eder. İnsanın yaşadığı yere bağlılığı vardır. Göçmenlerin bir kısmı bu yüzden geri dönmektedirler. Avrupa'ya giden bazı işçilerimizin yıllar sonra gurbet hasretinden yollara düşmesi de bundandır. Edip Cansever'in şu dize-leri bu durumu güzel anlatmaktadır.

İnsan yaşadığı yere benzer,
O yerin suyuna o yerin toprağına
Suyunda yüzen balığa,
Toprağını iten çiçeğe,

Dağlarının tepelerinin dumanlı eğimine...

Geçici koruma: Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumadır. (Yayımlandığı Resmî Gazete'nin Tarihi: 22.10.2014, No: 29153)

Ülkemizde geçici korumayı 04.04.2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91'inci maddesi ve bu maddeye dayanılarak çıkarılan 13.10.2014 tarihli ve 2014/6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği çerçevesinde sağlamaktadır.

Suriye'de Arap Baharı'nın da etkisiyle 2011 yılında başlayan karışıklıklar ülkemizi pek çok açıdan etkilemiştir. Öyle ki kendilerine sığınma hakkı arayan Suriyeliler için açık kapı politikası izleyen Türkiye, Suriye'deki çatışmaların artması ve sürecin yönetilemez hâle gelmesiyle en fazla Suriyeli barındıran bir ülke hâlini almıştır.

GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURİYELİLERİN İLLERE GÖRE DAĞILIMI

ÜLKEMİZDE GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDA BULUNAN SURİYELİLERİN DAĞILIMI 10.01.2019 (ALFABETİK)									
İL SIRA	İLLER	KAYIT EDİLEN	NÜFUS	İL NÜFUSU İLE KARŞILAŞTIRMA YÜZDESİ	İL SIRA	İLLER	KAYIT EDİLEN	NÜFUS	İL NÜFUSU İLE KARŞILAŞTIRMA YÜZDESİ
	TOPLAM	3.628.120	80.810.525	4,49%		TOPLAM	3.628.120	80.810.525	4,49%
1	ADANA	233.806	2.216.475	10,55%	42	KAHRAMANMARAŞ	87.269	1.127.623	7,74%
2	ADYAMAN	27.383	615.076	4,45%	43	KARABÜK	827	244.453	0,34%
3	AFYONKARAHİSAR	5.698	715.693	0,80%	44	KARAMAN	773	246.672	0,31%
4	AĞRI	1.018	536.285	0,19%	45	KARS	167	287.654	0,06%
5	AKSARAY	2.709	402.404	0,67%	46	KASTAMONU	1.299	372.373	0,35%
6	AMASYA	685	329.888	0,21%	47	KAYSERİ	77.849	1.376.722	5,65%
7	ANKARA	88.597	5.445.026	1,63%	48	KIRIKKALE	1.476	278.749	0,53%
8	ANTALYA	1.527	2.364.396	0,06%	49	KIRKLARELİ	2.677	356.050	0,75%
9	ARDAHAN	149	97.096	0,15%	50	KİRŞEHİR	1.332	234.529	0,57%
10	ARTVIN	39	166.143	0,02%	51	KİLİS	115.372	136.319	84,63%
11	AYDIN	7.575	1.080.839	0,70%	52	KOCAELİ	54.333	1.883.270	2,89%
12	BALIKESİR	4.340	1.204.824	0,36%	53	KONYA	105.695	2.180.149	4,85%
13	BARTIN	131	193.577	0,07%	54	KÜTAHYA	785	572.256	0,14%
14	BATMAN	22.260	585.252	3,80%	55	MALATYA	29.356	786.676	3,73%
15	BAYBURT	32	80.417	0,04%	56	MANİSA	13.452	1.413.041	0,95%
16	BİLECİK	604	221.693	0,27%	57	MARDİN	89.858	809.719	11,10%
17	BİNGÖL	918	273.354	0,34%	58	MERSİN	206.220	1.793.931	11,50%
18	BİTLİS	919	341.474	0,27%	59	MUĞLA	14.348	938.751	1,53%
19	BOLU	2.150	303.184	0,71%	60	MUŞ	1.389	404.544	0,34%
20	BURDUR	8.806	264.779	3,33%	61	NEVŞEHİR	9.545	292.365	3,26%
21	BURSA	165.218	2.936.803	5,63%	62	NİĞDE	4.497	352.727	1,27%
22	ÇANAKKALE	4.921	530.417	0,93%	63	ORDU	669	742.341	0,09%
23	ÇANKIRI	537	186.074	0,29%	64	OSMANİYE	49.010	527.724	9,29%
24	ÇORUM	2.542	528.422	0,48%	65	RİZE	868	331.041	0,26%
25	DENİZLİ	12.650	1.018.735	1,24%	66	SAKARYA	15.691	990.214	1,58%
26	DIYARBAKIR	33.884	1.699.901	1,99%	67	SAMSUN	5.547	1.312.990	0,42%
27	DÜZCE	1.645	377.610	0,44%	68	SİİRT	3.898	324.394	1,20%
28	EDİRNE	968	406.855	0,24%	69	SİNOP	125	207.427	0,06%
29	ELAZIĞ	12.811	583.671	2,19%	70	SİVAS	3.965	621.301	0,64%
30	ERZİNCAN	107	231.511	0,05%	71	ŞANLIURFA	452.531	1.985.753	22,79%
31	ERZURUM	1.070	760.476	0,14%	72	ŞİRİNAK	15.321	503.236	3,04%
32	ESKİŞEHİR	4.328	860.620	0,50%	73	TEKİRDAĞ	13.029	1.005.463	1,30%
33	GAZİANTEP	423.949	2.005.515	21,14%	74	TOKAT	993	602.086	0,16%
34	GİRESUN	158	437.393	0,04%	75	TRABZON	3.045	786.326	0,39%
35	GÜMÜŞHANE	86	170.173	0,05%	76	TUNCELİ	56	82.498	0,07%
36	HAKKARİ	5.451	275.761	1,98%	77	UŞAK	2.290	364.971	0,63%
37	HATAY	445.295	1.575.226	28,27%	78	VAN	2.110	1.106.891	0,19%
38	İĞDIR	87	194.775	0,04%	79	YALOVA	3.515	251.203	1,40%
39	ISPARTA	7.215	433.830	1,66%	80	YOZGAT	4.178	418.650	1,00%
40	İSTANBUL	557.569	15.029.231	3,71%	81	ZONGULDAK	542	596.892	0,09%
41	İZMİR	142.381	4.279.677	3,33%					

Tabloda görüldüğü üzere Türkiye’de 2019 yılı itibarıyla 3.628.120 Suriyeli yaşamaktadır. Bu rakam Dünyada en çok Suriyelinin ülkemizde olduğunu göstermektedir. Hal böyleyken geçici koruma statüsündeki bu insanların ülkemize uyum süreci nasıl olmalıdır?

Bunun için bir uyum planı hazırlanmalıdır. Bu göçmenlerin burada kalacağı düşünülerek uyum planı hazırlanacaksa bu planın yasal dayanağı olmalıdır. Uyum tek taraflı değildir. Suriyelilere karşı bakış açımız değişmelidir. Bu uyum politikası içinde yapılan çalışmaların Suriyelilerin burada kalacağı endişesi taşımaması gerekir. Öyle ki geçmişte ülkemizden Almanya’ya giden göçmenlerin ve ülkemize gelen Suriyeli göçmenlerin motivasyonları farklı olsa da uyum süreçleri benzerdir.

Bu aşamada uyum süreciyle ilgili neler yapılabilir? Ülkemizde geçici korumaya tabi Suriyelilerin dil, temel ihtiyaçlar, çalışılan faaliyet kolları, asayiş konusunda yaşamış olduğu sıkıntılar bizi uyum süreci hazırlamaya yöneltmiştir.

Bu süreç Suriyelilerin artık geri dönmeyecekleri düşünülerek kimlik sorununun çözülmesiyle başlamalıdır. Çünkü geçici korumadaki bu Suriyelileri nasıl tanımlayacağımız belli değildir.

Uyum sürecinin başlatılmasında ikinci etken dil olmalıdır. Çünkü aynı dili konuşan insanlar kendilerini daha rahat hissederler. Bunun için geçici korumadaki bu insanların dil ihtiyacının belirlenmesi gerekir. Yapılacak çalışmalar Suriyeli göçmenlerin dil konusunda yaşam ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılar nitelikte olmalıdır. Ülkemizde Suriyelilerin eğitim görmesine yönelik açılan halk eğitim kursları, devlet okullarında veya GEM’lerdeki 20.000 Su-

riyeli çocuca destekleme eğitimi verilmesi düşüncesi bunu destekler niteliktedir. Basınımızda buna ilişkin “608 bin Suriyeli öğrenci eğitim alıyor!”, “600 binden fazla Suriyeli öğrenci ders başı yaptı.” gibi haberleri yer almaktadır.

Uyum süreci basamaklarından biri de bu göçmenlerin niteliklerine yönelik iş ihtiyaçlarının neler olduğunun tespit edilmesidir. Öyle ki Isparta ilçelerinde tarımda çalışanlarla yapılan söyleşilerde özellikle elma ve kiraz toplama döneminde çalıştırılan göçmenlerin ne kadar anlatılırsa anlatılsın ürün toplama zafiyetleri olduğu söylenmiştir. Bunun için görseledeki haberde olduğu gibi göçmenlerin uzmanlar tarafından eğitime alınması öngörülmektedir.

Suriyelilere Tarımda İstihdam Olanağı

Isparta’da BAGEV ve FAO iş birliğinde “Ekonomik Fırsatların Artırılması Yoluyla Türkiye’nin Güneyindeki Suriyeli Mülteciler ve Ev Sahibi Toplulukların Dayanıklılıklarının Desteklenmesi Projesi” gerçekleştirildi. Bu konuda BAGEV Yönetim Kurulu Başkanı Ali Çandır: “Bu proje tarımda nitelikli eleman bulmakta zorlanan tarım sektörümüze güzel bir destek olacak” dedi.

Uyum süreci çalışmalarının en önemli ayaklarından biri de sığınmacı çocukların istismarlarının önlenmesi, bu çocukların hiçbir istismar grubuna kapatılmamasıdır. Bunun için onları sahiplendiğimizi kendilerine hissettirmeliyiz.

Geçici korumanın evrensel bir karşılığı yoktur. Suriyeli göçmenler ülkelerine geri döndüklerinde onları nasıl bir hayat bekliyor? Bizler geldiklerinde kapılarımızı açıp gitmelerinde gidin diyemeyiz. Eğer bunu diyeceksek bu sığınmacıların ülkelerinin imarına yardım etmeliyiz. Geri dönmek için teşvikler verilmeli, kalacaklar ise nasıl bir yasal uygulama yapacağımız (Eğitim hakkı, iş hakkı vb.) net belirtilmelidir. Şu an geçici korumayla bu mümkün değildir.

Bir Alt Kültür Olarak Erzurum Çaykara Gençliği

Alperen ALADAĞ

ailpaldg@gmail.com

Erzurum İlica İMKB Yavuz Selim Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Bu araştırmada “göç ve kentleşme” olgularının yapısal ve işlevsel açıdan birbirini nasıl etkiledikleri, bu etkilerin toplumsal yapıda nasıl ortaya çıktığı, toplumsal ilişkileri nasıl şekillendirdiği ve özeline kent dinamik yapısını ve değişme sürecinin temel sınıfı olan gençlerde hangi algıları ve bakış açıları çıkardığı “Erzurum da Çaykara Gençliği” olarak tanımlanan grup özelinde ve sonuç olarak bu süreci nasıl tanımladıkları ve entegre olma biçimleri temel amaç olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırma kent sosyolojisi alanı üzerine yapılmış bir alan çalışmasıdır. Nitel ve nicel yöntemlerin bir arada kullanıldığı çalışmada; nitel olarak literatür çalışması ve kavram çalışması, nicel olarak başta TÜİK olmak üzere gerekli istatistiksel verilere yer verilmiştir. Verilerin değerlendirme kısmında dönem dönem karşılaştırma yöntemi de kullanılmıştır. Araştırma evreni Erzurum il merkezidir. Örneklem olarak Erzurum Cumhuriyet Caddesi olarak ele alınmıştır. Erzurum’da göç olgusuna bağlı olarak gösterdiği kendine has özelliklerle “Erzurum Çaykara Gençliği” bir alt kültürdür temel hipotezine dayanmaktadır. Araştırmanın bazı bulguları: Erzurum’da son yıllarda cumhuriyet caddesinin Çaykara İş Merkezi civarında “Çaykara Gençliği” olarak tanımlanan bir grup ortaya çıkmıştır ve özellikleri ile de bir alt kültür biçimi hâline gelmiştir. Çaykara Gençliği kavramının gerek grubun dışındaki insanlar gerekse kendisini grup içinde gören bireyler tarafından benimsendiği ve meşruiyet kazandığı görülmektedir. Grup bireyleri, saç kesimleri, giyim tarzları, müzik tercihleri, hayat bakış açıları gibi pek çok nedenden ötürü kendilerini farklı kabul etmekte ve Çaykara Gençliği’ni yeni bir gençlik hareketi olarak görmektedir. Erzurum toplumunun değişme sürecini en iyi anlatabilecek örneklerden biri bu gruptur. Artık Erzurum’da kentli, getto veya sistem karşıtı gece kondular sınıflarının yerine uyumsuz, kuralsız, yabancılaşmış yeni bir sınıf ortaya çıkmıştır. Popüler kültürün moda, kamuyu, etkileme, propaganda gibi olguları bir araç gibi

kullanıp yayılması değişimin üst sınıflarda aşağıya doğru olduğunu göstermekte iken bu örnekte değişimin alt sınıfın bir talebi olarak ortaya çıkması son derece önemli bir sonuçtur.

Anahtar Kelimeler: Kentleşme, Alt Kültür, Niteliksiz Göç

GİRİŞ

Durkheim’in “Sosyal yoğunluk arttıkça moral yoğunluk azalır.” varsayımı ile ele alınacak olan bu makale özellikle farklı sosyoekonomik yaşam alanlarında yetişen insanların bir kurum veya grubun normlarının dışına taşan davranışlarının öncelikli olarak “sapma” nitelendirilmesini ve toplumun yeni sapma kategorileri yaratarak nüfusun giderek daha büyük bir kısmına yaptırım uygulama sürecini incelemektedir.

Sembolik etkileşimciler, sapmanın bir durum gibi değil bir süreç olarak görülmesi gerektiğini ve belirli bir sorunun analizinde, normal veya sapan olsun, ilgili tüm aktörlerin algılarının dikkate alınması gerektiğini öne sürmüşlerdir (Göksu, 2009:28).

Hâkim kültür içinde gençlerin davranışlarına uygun rehberlikte bulunan, gençler tarafından paylaşılmış ve kabul edilmiş uygulamaları, tutumları, değerleri ve normları kapsayan gençlik alt kültürleri yer almaktadır. Hâkim kültür içinde çeşitli gençlik grupları, giyim tarzları, dinledikleri müzik türü, saç şekilleri, geliştirdikleri konuşma dili, benimsedikleri değer ve normları, tutum ve davranışları gibi özellikleri ile alt kültür grubu olarak varlıklarını sergilemektedirler.

Değerler ve normlar, dil, giyim ve saç tarzı, müzik ve boş zamanları değerlendirme biçimleri gibi unsurlar gençlik alt kültürlerinin genel belirleyicileri olarak kabul edilebilir. Bu kültürel unsurların en önemli özelliği, hızla yayılmaları şeklinde ifade edilebilir. Bütün bu farklılıklarına rağmen temel sorunlardan biri genç işsiz oluşudur.

Gençlerin işsizlik oranının yetişkin işsizlik (15+) oranından daha yüksek çıkması Türkiye’de iş gücü piyasasının en önemli özelliklerinden biridir

ve bu gözlem başka ülkeler için de geçerlidir (Yentürk.2007:4).

Gençlik sorunlarının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu sorunların bir kısmı, gençlerin kendisinden, yani yaşları gereği hayatı algılama biçimlerinden kaynaklanmaktadır. Ancak çok büyük bir kısmı ise eğitim sistemi, bölgeler arası gelişmişlik farkları, cinsiyet, gelenekler (töreler), dinî algılamalar, aile içi iletişim bozuklukları, demografik yapı ve istihdam politikaları gibi çok ciddi gerekçelere dayanmaktadır (Soygüzel.2004:1). Gençlik sorunlarının ortaya çıkmasında aile ve çevre çok baskın bir özelliğe sahiptir.

Ebeveynler arasındaki geçimsizlik ve aile içi şiddet de gençleri olumsuz etkileyen ailevi sorunlar arasındadır. Ayrıca ebeveynlerin boşanması ve ayrı yaşamaları gençlerin psikososyal gelişimlerini olumsuz etkilemektedir (Bilgin.2002:26).

Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri

Araştırma, betimsel tarama (survey) modeli kullanılarak yapılmış kesitsel bir çalışmadır. Çoklu tabakalı örnekleme ile önce grubun ağırlıkları belirlenmiştir. Sonra sistematik tesadüfi örnekleme alma yoluna gidilmiştir. Çalışmanın öncelikle bir pilot araştırması yapılmış, araştırma, Çaykara olarak bilenen iş merkezi ve çevresi ile sınırlandırılmıştır. Bu araştırma kültür sosyolojisi alanı üstüne yapılmıştır. Araştırmada nicel ve nitel yöntemler bir arada kullanılmış, konu kategorize edilirken kavramsal şematik genelden özele, özelden genele değişimli bir süreç izlenerek oluşturulmuştur.

Nitel olarak çalışmanın ilk aşaması ilgili gençlik, kimlik, kültür, alt kültür üstüne yapılmış değerlendirmeler, araştırma ve anket sonuçları, makaleler, raporlar ve bu bağlamdaki diğer materyaller gibi çeşitli önemli belgelere ilişkin kapsamlı bir kaynak taramayı kapsamaktadır. Karşılaştırma yöntemi ise Çaykara Gençliği ile Erzurum'un diğer gençlik gruplarının birbirine bakış açıları ele alınarak kıyaslamalar yapılmıştır. Bu çalışmada grubu daha iyi tanımak için 2 ay katılımlı gözlem yöntemi uygulanmış, grup üyeleri ile iletişim kurulmuştur.

Nicel olarak çalışmada istatistik yöntemi kullanılmıştır. İstatistik yönteminin kullanılmasında ise önceden hazırlanmış sorular kullanılarak anket tekniği uygulanmıştır. Anket sorulardan oluşmaktadır. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma betimsel modelde yapılmış bir saha çalışmasıdır. Çalışmanın problemine ve amacına

uygun olarak anket formu kullanılarak hipotezlerin testine yönelik bir tarama yapılmıştır. Sorular, Erzurum'un sosyokültürel özellikleri düşünülerek hazırlanmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini, 2012 yılından itibaren Erzurum Çaykara mevkisini kendilerine mekân tutan ve gerek kendileri gerekse başkaları tarafından söz konusu mevki adı ile Çaykara Gençliği olarak tanımlanan gurubu oluşturmaktadır.

Veri Analiz Süreci

Örneklemini ise 2014 yılının ekim ayında tesadüfi örnekleme (random) yöntemiyle seçilen deneklerle 120 kişilik bir örneklem grubu oluşturmuştur. Bu sayının 600-700 kişi civarında olduğu tahmin edilen evreni örnekleyeceği varsayılmaktadır.

Araştırmada verileri toplamak üzere anket ve görüşme teknikleri kullanılmıştır. Araştırmanın anket formu hazırlanırken Prof. Dr. İsmail DOĞAN'ın "Bir Alt Kültür Olarak Ankara Yüksel Caddesi Gençliği" adlı çalışmasının ölçeği uyarlanarak uygun hâle getirilmiştir. Buna göre anket formu toplam 28 sorudan oluşmaktadır. Bunların 7'si açık uçlu, 21'i kapalı uçlu sorudur. Anketin uygulanması 30-45 dakika sürmüştür. Anket yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Anket uygulaması yaklaşık 30 günde tamamlanmıştır.

Araştırmada elde edilen ham veriler kodlandıktan sonra bilgisayar ortamında SSPS 15.0 programı ile değerlendirilmiştir. Açık uçlu soruların cevapları da belirli başlıklar altında toplanmış ve programa kaydedilmiştir. Ayrıca veriler tablolara aktarıldıktan sonra yorumlanmıştır. Klasik, pasta, çizgi histogram ve sütun grafiklerle sonuçlar değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Sorular arasında korelasyonel bağlar aranmıştır. Mod, medyan, standart sapmalar ortaya çıkarılmış ve güvenilirlik analizine tabi tutulmuştur.

VERİLERİN TOPLANMASI VE YORUMLANMASI

Tablo 1: Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Kişi	% Yüzde
Erkek	115	%95
Kadın	5	%5
Toplam	120	%100

Erkek oranının kadın oranına göre çok olmasının temel nedeni Erzurum toplumunun sosyokültürel

yapısından kaynaklanmaktadır. Çünkü Çaykara Gençliği olarak tanımlanan bu grubun özellikleri yüzünden kadınların bu grupta yer alması oldukça zorlaşmıştır.

Tablo 2: Yaş Ortalaması

Yaş	Yaş Ortalaması
19	19

Bu sayı aynı zamanda bu grubu oluşturan büyük çoğunluğun medeni hâli hakkında net bilgi vermektedir. Grubun rahat ve kendinden emin davranışları biraz da medeni hâlinin bekâr olmasından etkilenmekte, sorumluluk ve uyum davranışlarını olumsuz bir şekilde ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Tablo 3: Medeni Durum

Medeni Durumu	Kişi	% Yüzde
Evli	118	%98
Bekâr	2	%2
Toplam	120	%100

Bölgede yaşayan ya da bulunan insanlardan özellikle kadınların bu gruba karşı kaygılı davranmalarının nedeni grubun kadına karşı tutumudur. Grubun varlığı kız arkadaşı edinme süreci olarak algılanmakta fakat yaklaşım tarzı karşı cins tarafından çok itici bulunmaktadır.

Tablo 4: Öğrenim Durum

Öğrenim Durumu	Kişi	% Yüzde
İlkokul	20	%16
Ortaokul	17	%14
Lise	82	%69
Üniversite	1	%1
Toplam	120	%100

Grubun %69'unun lise ve dengi okul, % 30 'unun ilkokul ve ortaokul mezunu olması eğitim düzeyi açısından yetersizliğini ortaya koymaktadır. Bu sonuç aynı zamanda bu grubun oluşmasında üyelerin en önemli benzerliklerinden birisidir.

Tablo 5: Yaşanılan Yerin Dağılımı

Kalınan Yer	Kişi	% Yüzde
Ailemle	66	%55
Bir Abimin Yanında	17	%14
Ortak Bir Konutta Arkadaşımınla	15	%12
Yalnız Başıma	14	%11
Diğer	8	%6
Toplam	120	%100

Grupta ailesi ile oturanların oranı %55'tir. Diğer bölümün çeşitli nedenlerden ötürü ailesinin dışında yaşıyor olması grubun davranışları hakkında ipuçları sunmaktadır.

Tablo 6: Aile Geçiminizi Nasıl Sağlıyorsunuz?

Aile Geçimini Sağlama Yöntemi	Kişi	% Yüzde
Harçlık Alarak	75	%62
Çalışarak	29	%24
Özel Gelir	10	%8
Şans ve Bahis Oyunları	6	%6
Toplam	120	%100
Toplam	120	%100

Kendilerini Çaykara Gençliği olarak tanımlayan grubun %62'si harçlık alarak geçimini sürdürdüğünü belirtirken aynı zamanda başka bir bireye bağımlı olduğunu da ifade etmektedir. Grubun %24'ü çalışarak geçimini sağladığını belirtmiştir. %100'lük oran içinde %24 çalışan oranı oldukça az sayılabilir.

Tablo 7: Baba Mesleği

Baba Mesleği	Kişi	% Yüzde
Çiftçi	53	%44
İşçi	42	%36
Memur	10	%8
İşsiz	15	%12
Toplam	120	%100

Tablo 8: Anne Mesleği

Anne Mesleği	Kişi	% Yüzde
Ev Hanımı	110	%92
Memur	5	%4
	5	%4
Toplam	120	%100

Tablo 9: Kardeş Sayısı

Kardeş Sayısı	Kişi	% Yüzde
7 ve üzeri	42	%35
5-6 arası	37	%30
4-3	25	%20
2-3	16	%15
Toplam	120	%100

Tablo 10: Ortalama Hane Geliri

Ailenin Ortalama Geliri	Kişi	% Yüzde
250-500 arası	55	%45
500 - 1000 arası	43	%35
1000 - 2000 arası	15	%12
2000 - 3000 arası	5	%5
3000 ve üzeri	2	%3
Toplam	120	%100

Araştırma kapsamına alınan bireylerin baba mesleğinin %44'ünün çiftçilikle uğraşması, bu grubun kentin merkezinde kendini ifade etmeye çalışması kadar ilginç bir sonuçtur. Grubun hane sayısı bireylerin kalabalık olduğu görülmektedir. Bu sonuç grubun dışlanmışlık ya da yalnızlıktan dolayı böyle bir yapıya ihtiyaç duyabileceği tezini çürütmektedir.

Tablo 11: En çok Ne okursunuz?

Okunan Tür	Kişi	% Yüzde
Gazete	19	%15
Dergi	15	%12
Kitap	5	%5
Okumam	71	%59
Diğer	10	%9
Toplam	120	%100

Araştırma kapsamındaki bireylerin %59'u okumayı sevmediğini belirtmelerine rağmen Türkiye'de kitap okuma ortalamasının üzerinde durması yanıltıcı bir çıkarım olabilir. Kitap okuyan bireylerin toplam bireylere oranının çok düşük olması aslında toplam bireyler düşünüldüğünde az gibi görünen fakat değişken bir sonuçtur.

Tablo 12: Aileniz Sizi Hangi Durumda Suçlamaktadır?

Suçlanılan Durum	Kişi	% Yüzde
Eve Geç Gittiğimde	22	%19
Giyim tarzımdan Dolayı	58	%48
Arkadaşlarımlazaman geçirdiğimde	20	%17
Evde sosyal medya ile zaman geçirdiğimde	5	%4
Konuşma ve Hareket Tarzımdan	15	%12
Toplam	120	%100

Çaykara Gençliği'nin eleştirilen temel özelliklerinden biri giyim tarzlarıdır. Giyim tarzlarının itici bulunmasının temel sebebi bu gençliğin muhafazakâr aileden gelmiş olmadıklarındandır. Kendilerine özgü mavi veya yeşil renkte spor ayakkabılar, Çin malı ucuz gözlükler ve montlar, dar kazak ya da penyeler çokça tercih ettikleri bir kombinasyondur.

Tablo 13: Herhangi Bir Sıkıntınızı Kimle Paylaşırsınız?

Paylaşılan Kişi	Kişi	% Yüzde
Arkadaşlarım	110	%92
Ailem	5	%4
Kimseye Anlatmam	5	%4
Toplam	120	%100

Ortaya çıkan sonuç Çaykara Gençliği'nin arasında bir grup formu oluştuğunu ve bu durumun bağlılık ve birincil ilkelerle şekillendiğini anlatmaktadır.

Tablo 14: Çevrenizdeki İnsanların Size Bakış Açılıarı Nasıl?

Bakış Açılıarı	Kişi	% Yüzde
Bizleri Sevmediklerini Düşünüyorum	78	%65
Bizden Korktuklarını Düşünüyorum	22	%19
Bize Karşı Tarafsız Olduklarını Düşünüyorum	11	%9
Bize Karşı Sempati Duyduklarını Düşünüyorum	9	%7
Toplam	120	%100

Çaykara Gençliği'nin toplum tarafından sadece %7 oranında sevilir gibi durması, bu grubun toplumdan dışlanması ve kendine göre bir alt kültür tipine dönüşmesinin temel nedenidir.

Tablo 15: Erzurum'da Gençliğin Değişimini Nasıl Buluyorsunuz?

Değişime Bakış Açılı	Kişi	% Yüzde
Olumlu Bir Değişme Var	40	%33
Olumsuz Bir Değişme Var	70	%59
Fikrim Yok	10	%8
Toplam	120	%100

Toplum tarafından pek de saygı duyulmayan ve olumsuz örnek gösterilen bu grubun kendi üyeleri bile toplumda gençlerin değişimini olumsuz olarak değerlendirmektedir. Bu değerlendirme bir öz eleştiri, yansıtma savunma mekanizması olarak da oldukça absürt bir sonuçtur.

Tablo 16: Gelecek Planınız Var mıdır?

Gelecek Planı	Kişi	% Yüzde
Var	52	%43
Yok	68	%57
Toplam	120	%100

Gelecek kaygısının az olduğu Çaykara Gençliği'nin planlı yaşamayı pek dikkate almadığı görülmektedir.

Tablo 17: Bir Gencin Başarılı Olmasının Temel Şartı Nedir?

Temel Neden	Kişi	% Yüzde
Zengin Olması	69	%56
Şöhrete Ulaşması	25	%19
Statülü Olması	17	%13
Çevresinde Çok Sevilmesi	15	%12
Toplam	120	%100

Başarılı olmayı zengin olmakla paralel bulan bu grup, gelir olarak alt sınıflardan gelmiş olmasından dolayı bu durumu önemli bulmuş olabilir.

Tablo 18: Bir Günün Yaklaşık Kaç Saatini Çaykara İş Merkezinin Önünde veya Çevresinde Geçirirsiniz?

Geçirilen Süre	Kişi	% Yüzde
6 saatten fazla	69	%57
5 saatten fazla	28	%24
4 saatten fazla	12	%10
3 saatten fazla	11	%9
Toplam	120	%100

Büyük çoğunluğun 6 saatten daha fazla bu bölgede bulunması Çaykara Gençliği kavramının tanımlama açısından doğru bir olgu olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 19: Çaykara Gençliğinin En Tipik özelliği Nedir?

Tipik Özellik	Kişi	% Yüzde
Saç Kesim Biçimi	44	%38
Müzik Dinleme Tercihi	33	%27
Giyim Tarzı	32	%26
Konuşma ve Hayata Bakış Açılı	9	%8
Diğer	2	%1
Toplam	120	%100

Çaykara gençliğinin ilginç sayılabilecek bir saç kesim modeli bulunmaktadır. Betimlemeye çalışılırsa omuzlara kadar uzun, yüzün büyük bölümünün düz ve sert çizgilerle kapatıldığı, başın ortasındaki saçların jöleli bir biçimde yukarıya doğru kaldırıldığı, ensede en alt bölümün aşağıya doğru, orta bölümün dik ve enseye paralel, üst bölümün yukarıya dâhil edildiği oldukça karmaşık bir yapıdır.

Tablo 20: Müzik Dinleme Tercihiniz Hangi Türdür?

Müzik Türü	Kişi	% Yüzde
Arabesk Rap	52	%43
Arabesk	41	%34
Pop	12	%10
Rock	9	%8
Türk Halk Müziği	6	%5
Toplam	120	%100

Kendi bestesini kendisinin oluşturabildiği, son yıllarda eğitimsiz ya da kentlin yoksul sınıflarında yaygın olan arabesk ile rap müziğin hafif hiphop ile harmanlandığı bir müzik türüdür. Oldukça karmaşık ve anlamsız bulunabilecek bu müzik türü tıpkı Çaykara Gençliği'nde olduğu gibi isyanın dışı vurumu gibidir.

Tablo 21: Çaykara Gençliği'ne Ait Simgeler Var mıdır?

Niteleyen Simge	Kişi	% Yüzde
Var	97	%80
Yok	23	%20
Toplam	120	%100

Çaykara Gençliği'nin kendini farklı tanımlamaya çalışmasına rağmen bunlar nelerdir sorusuna tokalaşma biçimi, saç kesimi, yüzük kullanma biçimi, kolye tarzı, takıları kullanma biçimi gibi ortalama cevaplar vermeleri ilginçtir.

Tablo 22: Sizi diğer Gençlerden Farklı Kılan Özellikler Nelerdir?

Özellikler	Kişi	% Yüzde
Bizim Farklı Olmamız	56	%47.
Giyim Tarzımızın İlgi Çekici Olması	32	%28
Ortak Düşünce ve Beklentilerimizin Olması	15	%12
Dünyaya Bakış Açımız ve Siyasi Duruşumuz	10	%8
Ortak Sembollerimizin Olması	7	%5.

Çaykara Gençliği olarak tanımlanan bu grubun farklı olmayı ve giyim tarzını ayırt edici özellikleri olarak sunmaları grubun ortaya çıkışında niteliksel özelliklerin pek önemli olmadığını ortaya koymaktadır. Tablo 23: Kendinize Örnek Aldığınız veya

Tablo 23: Benzer Bulduğunuz Gruplar Var mı?

Örnek Alınan Grup	Kişi	% Yüzde
Var	17	%14
Yok	103	%86
Toplam	120	%100

Kendilerini tamamen özgün bir grup şeklinde tanımlamaları çok inandırıcı değildir.

Tablo 24: Kuralsızlık ve Boşvermişlik Sizce Ne Anlama Gelmektedir?

Aile Kavramının İfade Ettiği	Kişi	% Yüzde
Önemsiz Bir Kurumdur	51	%42.5
Gerekli ve önemli bir kurumdur	32	%27
Özgürlüğü kısıtlayan bir kurumdur	25	%21
Benim için bir şey ifade etmeyen bir kurumdur	10	%8
Diğer	2	%1.5
Toplam	120	%100

Kuralsızlığın ve özgürlüğün bir yaşam tarzı şeklinde algılanması Çaykara Gençliği'nin gelecekle ilgili bir kaygı duymamalarının açıklaması olabilir.

Tablo 25: Aile Kavramı Size Neyi Anlatmaktadır?

Aile Kavramının İfade Ettiği	Kişi	% Yüzde
Önemsiz Bir Kurumdur	51	%42.5
Gerekli ve Önemli Bir Kurumdur	32	%27
Özgürlüğü Kısıtlayan Bir Kurumdur	25	%21
Benim İçin Bir Şey İfade Etmeyen Bir Kurumdur	10	%8
Diğer	2	%1.5
Toplam	120	%100

Kendilerini dışlanmış bir gençlik grubu olarak gören Çaykara Gençliği evlilik kurumuna karşı şüpheli bir tutum taşımaktadır. Genelde aile içi iletişimleri olumsuz olan bu grubun çoğunlukla aile kurumunu anlamlı bulması şaşırtıcı olurdu. Tablo

26: Toplumsal Eşitsizlik Kavramından Ne Anlıyorsunuz?

Anılan İfade	Kişi	% Yüzde
İnsanların Toplumda Eşit Olmadığını	58	%48
İnsanların Toplumda Ezildiğini	21	%17.5
İnsanların Toplumda Fakir Bırakıldığını	20	%16.5
İnsanların Toplumda Eğitimsiz Bırakıldığını	19	%15.5
Diğer	2	%1.5
Toplam	120	%100

Çaykara Gençliği eşitsizliğin farkında olduğunu belirtmiş ve önemli bir sorun olarak görmüştür. Bu durumu kendi varoluşlarıyla ilişkilendirmek istedikleri kanısı doğrulanmaktadır.

Tablo 27: Çaykara İş Merkezinin Çevresinde Bulduğunuzdan Dolayı Çevre Sakinleri veya Diğer İnsanlardan Olumsuz Tepki Aldınız mı?

Alınan Tepki	Kişi	% Yüzde
Evet	92	%76
Hayır	28	%24
Toplam	120	%100

Bu çıkarım, Çaykara Gençliği'nin bulunduğu ortamda insanlar tarafından pek olumlu karşılanmadığını açıklayan bir sonuçtur. Bölge esnafı ile yaptığımız görüşmelerde bu grup yüzünden işlerinin olumsuz etkilendiğini belirtme ihtiyacı duymaları bu sonucu desteklemektedir.

Tablo 28: Çaykara Gençliği İsmi Seviyor musunuz?

İsmi Seviyor musunuz?	Kişi	% Yüzde
Evet	118	%99
Hayır	2	%1
Toplam	120	%100

Çaykara Gençliği" kavramının üyeler tarafından benimsendiği görülmektedir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

-Erzurum'da son yıllarda ~~Cumhuriyet Caddesi'nin~~ Çaykara İş Merkezi civarında "Çaykara Gençliği" olarak tanımlanan bir grup ortaya çıkmıştır ve mezkûr grup özellikleri ile de bir alt kültür biçimi

hâline gelmiştir.

-Çaykara Gençliği kavramının gerek grubun dışındaki insanlar gerekse kendisini grup içinde gören bireyler tarafından benimsendiği ve meşruiyet kazandığı görülmektedir.

-Grup bireyleri saç kesimleri, giyim tarzları, müzik tercihleri, hayata bakış açıları gibi pek çok nedenden ötürü kendilerini farklı kabul etmekte ve Çaykara Gençliği'ni yeni bir gençlik hareketi olarak görmektedir.

-Erzurum toplumunun değişme sürecini en iyi anlatabilecek örneklerden biri bu gruptur. Artık Erzurum'da kentli getto veya sistem karşıtı gece kondular sınıflarının yerine uyumsuz, kuralsız, yabancılaştırmış yeni bir sınıf ortaya çıkmıştır.

-Popüler kültürün moda, kamuoyu, etkileme, propaganda gibi olguları bir araç gibi kullanıp yayılması değişimin üst sınıflarda aşağıya doğru olduğunu göstermekte iken bu örnekte değişimin alt sınıfın bir talebi olarak ortaya çıkması son derece önemli bir sonuçtur.

-Birçok Erzurumlunun olumsuz "sapma" davranışı ile açıklamaya çalıştığı "Çaykara Gençliği" kentin muhafazakâr aile yapısının bile çocuklarını kontrol etme ve yönlendirmede zafiyet taşıdığını ortaya koymaktadır.

-Dinledikleri müzik türü değişik ve karmaşık olan Çaykara Gençliği, müziğin yeni bir formu olan ve arabesk-rap şeklinde tanımlanan karşı, asi, kuralsız, isyankâr duyguları dile getiren müziği tercih etmektedir.

-Erzurum'un en kalabalık caddesi olan bu bölgede kent ve kentli davranışları giderek kaybolmakta, kentliliğin Çaykara Gençliği tarafından çevrelenmesi, kentlerin yeni gençlik sorunları ile karşı karşıya kaldıklarını da ortaya koymaktadır.

-Kentlerin temel sorunu olan kente uyum sağlamayan veya kültürel gecikme sorunu yaşayan gruplar sona ermemiş, değişik tipolojilerde yenden biraz daha kenti kuşatmış olarak ortaya çıkmaktadır.

-Sosyal ortamları ve varlıkları sadece kendilerine göre farklılıklardan kaynaklanan Çaykara Gençliği dışlanmışlığın, eşitsizliğin, yabancılaştırmanın, ötekileşmenin üzerinde açıklanabileceği bir örnektir.

-Çaykara Gençliğinin model alınma ihtimali bile toplumu önemli risklerle karşı karşıya bırakacaktır.

-Kendi aralarında geliştirdikleri biz duygusu, birincil ilişkiler, içten bağlılık ve benzerlikler aralarında

toplumsal örgütlenme bilincinin gelişmesine neden olmaktadır.

Çaykara Gençliği'nin Ortaya Çıkan Temel Özellikleri

- Toplum üzerinde etkili olma gücüne sahip kurumların; gençleri anlama, dinleme, onların sorunlarını dikkate almaları zorunluluğunu doğurmaktadır.
- Çaykara Gençliği erkek bir gruptur.
- Çaykara Gençliği farklı görünmeyi sevmektedir.
- Çaykara Gençliği itici bulunduğu bilmektedir.
- Çaykara Gençliği yatay yapıli bir gruptur.
- Çaykara Gençliği ekonomik ve eğitsel yoksunluk

içindedir.

-Çaykara Gençliği karmaşık bir müzik ve giyim tarzına sahiptir.

-Çaykara Gençliği kültürel gecikme yaşamaktadır.

-Çaykara Gençliği olumsuz sapma davranışları sergiler.

-Çaykara Gençliğinin geleneksel Erzurum kültürünün dışına çıktığı görülmektedir.

-Çaykara Gençliği bir alt kültür hatta bir karşı kültür tipidir.

KAYNAKÇA

Akademikbakis.org

Anonim., (2002). *Devlet İstatistik Enstitüsü 2000 Yılı Nüfus Sayımı Kesin Sonuçları, Basın Bildirgesi, Ankara.*

Atabeyoğlu, Ö (2009). *Tarihi bir Kentin Değişimi: Erzurum Kenti itüdergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım Cilt:8, Sayı:1, 41-53 Mart Erzurum.*

Berry, David, (1974), *Central Ideas in Sociology, Constable, London.*

Bilgin, M,(2002)"Üniversite Öğrencilerinin Sorunları İle Değerleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi Araştırması", *Çukurova Üniversitesi (Ç.Ü) Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Adana.*

Bilton, Tony ve diğerleri (2008). *Sosyoloji, 1.Baskı, (Çeviren: Kemal Ğnal), Siyasal Yayınevi Ankara.*

Devlet İstatistik Enstitüsü 2000 Yılı Nüfus Sayımı Kesin Sonuçları, (2013).Basın Bildirgesi, Ankara.

Doğan, İ (1994). *Bir alt kültür örneği olarak Ankara Yüksel Caddesi Gençliği, 1. Baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.*

Doğan, İ. (1996). *Sosyoloji-Kavramlar ve Sorunlar, Sistem yayıncılık, İstanbul.*

Ertekin, Ufuk ve diğerleri (2011). *Sosyal Bilimler Lisesi Sosyoloji 1, 1. Baskı, Özkan Matbaacılık, Ankara.*

Göksu, T (2009). *Polisin Sapma Davranışlarının Etiketleme Kuramı Açısından Değerlendirilmesi, Polis Bilimleri Dergisi Cilt:11 (4), Ankara.*

Güvenç, Bozkurt (2010). *İnsan ve Kültür, Boyut Yayıncılık, İstanbul.*

Marshall, Gordon (2009). *Sosyoloji Sözlüğü, (Çeviren: Osman Akınhay, Derya Kömürcü) Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.*

Ortaöğretim Sosyoloji (2011). Komisyon, Saray Matbaacılık. Ankara.

Özbay, Öztürk, E., Aktag, A.(1992) *Ergenlikte Benlik İmajı. Mualla Öztürk anısına Gençlik ve Ruh Sağlığı Ödülü, Ankara.*

Yavuzer, R.(1973) *Erzurum'dan Notlar Erzurum il Yıllığı, İstanbul*

Göç ve Kentleşme

Hatice MERT

haticemert.067@gmail.com

Kocaeli Kanuni Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

İnsanların yerleşik hayata geçmesiyle ortaya çıkan göç olgusu, Sanayi İnkılabı'nın gerçekleşmesiyle önemini artırmış ve küreselleşmeyle 21. yüzyıl toplumunun en büyük problemlerinden birisi hâline gelmiştir.

Bu çalışmada çeşitli nedenlerle meydana gelen göç olgusunun ve göçün doğurduğu sonuçların kentsel etkiler bağlamında ortaya konulması amaçlanmıştır. Göç ve kentleşmenin toplum üzerindeki etkileri ve bu etkilerin sonuçları, nedensellik ve nesnellik ilkesine bağlı kalınarak Türkiye'nin göç tarihi ve kentleşmesi örneği üzerinden ortaya konulmuştur.

Göç olgusu tek bir faktörün değil birden çok faktörün etkisiyle gerçekleşen karmaşık bir süreçtir. Önemli değişkenlere bağlı olarak gerçekleşen bu hareketin yönü ise genellikle kırdan kente doğrudur. Kentleşme olarak adlandırılan bu sürecin çarpık kentleşme, gecekondulaşma, işsizlik, yabancılaşma, kültür çatışması, adli ve toplumsal sorunlar gibi birçok sorunu beraberinde getirdiği bilinmektedir. Ayrıca göçlerin yöneldiği kentlerde sağlıksız sanayileşme, yoksulluk kültürü, çevre kirliliği gibi sorunlarla da karşılaşılmaktadır.

Kentleşme, gelişmekte olan ülkelerde kent nüfusunun gittikçe artan yoksulluğunu da beraberinde getirmiştir. Yoksulluk artık yalnızca gelir dağılımını kapsamamakta, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik güvensizlik ortamı oluşturmaktadır. Özellikle dünya kent nüfusunun 2025 yılında iki kat artarak dört milyar olması beklentisi yoksulluğun yakın gelecekte daha çok kentsel bir görünüm kazanacağına olan inancı daha da güçlendirmektedir. Bu da doğal kaynakların daha fazla istismarını, çevresel sorunları, sağlık risklerini ve sosyal dışlanmayı, yoksulluğun yeni biçimleri olarak karşımıza çıkarmakta ve insanca yaşamı daha fazla tehdit etmektedir.

Unutulmamalıdır ki insanlık tarihi kadar eski olan kentleşme ve kentleşmenin ortaya çıkardığı problemlerin çözümü bilinçli bir halk ve kararlı bir yöne-

timin bir araya gelmesiyle gerçekleşecektir. Ayrıca göç olgusunun incelenmesi sonucunda elde edeceğimiz veriler, yaşadığımız kenti ve toplumu daha iyi tanımamıza ve çözümlenmemize katkıda bulunacaktır. Bu bulgulara dayalı olarak oluşturulacak sosyal politikalar, günümüzde kentlerde yaşanan birçok sorunun ortadan kaldırılmasını ya da en aza indirgenmesini sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Kentleşme, Kent yoksulluğu, Toplumsal değişme

GİRİŞ

Geçen yüzyıldaki göçler, Afrika'dan Güney ve Kuzey Amerika'ya, Avrupa ülkelerinden Kuzey Amerika'ya doğru fetihler, köle ticareti ya da ekonomik nedenlerle yapılmaktaydı. İletişim ve ulaşım araçlarının yaygınlaştığı günümüzde ise göç kişilerin iş bulmak, daha iyi şartlar içinde çalışmak veya kendilerine, ailelerine daha iyi yaşama imkânları yaratmak amacı ile iki ya da daha fazla kent ya da ülke arasında geçici veya kalıcı yer değiştirmesi şeklinde gerçekleşmektedir.

İnsanlık tarihi boyunca yaşanan göçler, mekânda eşitsiz biçimde dağıtılmış ekonomik fırsatlardan yararlanma isteğinin bir sonucu olabildiği gibi doğadan kaynaklanan zorunluluklar ya da devlet otoritesinin gündeme getirdiği sürgünler, mecburi iskânlar ve savaşlar nedeniyle de ortaya çıkabilmektedir.

Dünyadaki örneklerden de anlaşılacağı gibi önceleri serbest ve insan iradesine bağlı olan geleneksel göç olayı günümüzde zorunlu ya da dayatılmış bir nitelik kazanmıştır.

Sanayileşme 19. yüzyılda tarihte daha önce görülmemiş bir hareketliliğe neden olmuştur. Köylüler, kırsal alanlardan ayrılarak ağır koşullar altında sanayi işçileri olarak çalışacakları sanayi merkezlerine, kasabalara ve kentlere akın etmişlerdir. Bu sosyal hareketlilik mekân içindeki hareketleri kapsamakla kalmayıp aynı zamanda sosyal yapıda, sosyal statüde, sosyal kurumlarda oluşan hareketleri, değişimleri içine alarak dikey hareketlilik

denilen bir sürecin başlamasına yeni tabaka ve sınıfların oluşmasına neden olmuştur. Kentleşme, sadece kentlerin sayısının arttığı ve nüfusun kentlerde yoğunlaştığı bir süreç olmamıştır. Kentleşme süreci aynı zamanda kente yeni göç edenlerin sosyal ve kültürel anlamda dönüşerek kentlileştiği bir süreçtir. Kentlileşme, kişilerin kentlere özgü düşünce, tavır, davranış ve yaşam biçimi geliştirme sürecini ifade eder (Gül,2016). Bütün bu oluşumların sonucunda dünyanın tüm kentleri süregelen göç hareketlerinden etkilenmiştir.

21.yüzyıla gelindiğinde kentler daha önce görülmemiş bir hızla ve oranda büyüdü, gelişti ve karmaşıklaştı. Giderek karmaşıklaşan ve heterojenleşen bu tür kalabalık kentlerde yeni toplumsal ve kültürel sorunlar yeşermeye başladı. Geleneksel toplum düzeni ve ilişkiler sistemi çökerek yerini yeni değerlere, yeni kurumlara ve yönetim sistemlerine bıraktı. Kentlerde yaşanan bu hızlı toplumsal değişme süreci ve değişimin yönünün belirsizliği sosyal bilimcileri göç ve kentleşme kuramını araştırmaya yöneltti (Çakır,2011).

Kentleşme ve göç son iki yüzyılın önemli olguları arasında yer almaktadır. Kentleşme olgusunun önemi, onun iki özelliğinden kaynaklanır. Birincisi birtakım toplumsal ve ekonomik süreçlerin işlemesi ile ortaya çıkan bir sonuç olmasıdır. İkincisi ise toplumsal değişme sürecini etkileyen bir öge olmasıdır. Kentlerin nüfusları da sayıları da giderek artmaktadır. Teknolojik gelişmeler ve üretim biçimlerindeki değişimler, büyük miktarlardaki nüfusun topraktan kopmasına ve kırsal alandan ayrılmasına neden olmaktadır. Kentleşme önümüzdeki yıllarda da ülkelerin toplumsal yapılarını belirleyecek bir gerçek olacaktır.

Kentleşmenin planlı, sağlıklı ve sürdürülebilir olması beklenir. Plansız ve kontrolsüz kentleşme toplumsal, ekonomik, yönetsel, mekânsal, çevresel birçok soruna yol açar. Çevre kirliliği, tarihi-kültürel doku ve değerli toprak kaybı, kamusal hizmet yetersizliği, yoksulluk gibi sorunlar bunların başında gelmektedir. Bu sorunlar kentlerin sağlıklı, rahat ve huzurlu birer yaşam çevreleri olmalarını engelleyerek kentlerin sürdürülemez mekânlar olmasına yol açabilmektedir (Gül,2016).

21.yüzyılın ilk çeyreğinde küreselleşmenin yarattığı eşitsizlikler ve riskler yeni yoksulluk biçimlerini beraberinde getirmekte; sadece kimsesiz, yaşlı, engelli ve çocuklar gibi çalışmayan kişi ve grupları değil aynı zamanda kadınları, göçmenleri, çalışan

yoksulları ve diğer çok sayıda grup ve sınıfı kapsamaktadır. Artık yoksulluk çok boyutlu bir olgu olarak çevresel riskleri de içine alarak insanların karşısında yeni yüzüyle durmaktadır.

YÖNTEM

Araştırmada nitel ve nicel yaklaşım temel alınmıştır. Veri toplama yöntemi olarak kaynak taraması, doküman inceleme ve gözlem; veri toplama aracı olarak yayımlanmış kitap, dergi, makale, tez ve istatistik veriler ile internet ortamında yer alan makale ve tez çalışmalarından yararlanılmıştır.

BULGULAR

Göç Olgusu ve Kentleşme

Göç, insanlık tarihinin bütün dönemleri boyunca var olan bir olgudur. Göç kavramı ile öncelikle belirli bir hedef doğrultusunda ya da belirli bir hedef olmaksızın herhangi bir yere yönelen coğrafi insan hareketleri akla gelmekle birlikte göç coğrafi bir yer değiştirmeden çok daha kapsamlı ve köklü bir içeriğe sahiptir. Sonuçları itibarıyla sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel ve psikolojik birçok ögeyi içinde barındırır.

Hareketin sosyal boyutu olan göç olgusunun iki temel belirleyeni vardır: Göçmen (birey) ve yapı (bireyi göçe yönlendiren etkenler). Göç olgusuna ait zorluklardan en önemlisi kapsayıcı ortak bir tanım yapmanın zorluğudur. Çünkü her bir göç dalgası gerek nedenleri gerek içeriği gerekse de gerçekleşme ve yaşama şekliyle birbirinden farklıdır. Burada önemli olan göçün bir anlık sosyal bir kavram değil bir süreç olduğudur. Bu sosyal süreç durağan değil aktif, zaman içerisinde değişen, gelişen ve yapısını değiştiren bir olgudur. Dolayısıyla böyle bir olguyu tanımlayacak ortak ve kapsayıcı bir tanım bulmak hayli güçtür (Çağlayan, 2015: 86-87). Göç insanların içinde yaşadıkları coğrafi ve sosyokültürel çevreden ayrılarak başka bir coğrafi ve sosyokültürel çevreye girmesi sonucunu oluşturduğundan hem kendileri değişmekte ve hem de içine girdikleri sosyoekonomik çevre değişime uğramaktadır.

Sosyolojik açıdan baktığımızda göç, insan ve grubun çeşitli faktörler nedeniyle zaman ve mekânda yer değiştirmesi ile eyleme dönüşen, eylemin bitmesinden sonra da etkileri devam eden bir süreçler bütünü olarak tanımlanabilir. Bu yer değiştirme aynı mahalle içinde kasabada, kentte ve aynı bölgede yakın mesafede olabileceği gibi bölgeler

arasında iç göç biçiminde; ülkeler, kıtalar arasında uzun mesafeli dış göç biçiminde de olabilir. Hangi bilim açısından bakarsak bakalım insanların, grupların zorunlu ya da istemli olarak zaman ve mekân içinde yer değiştirme ya da yatay hareketlilik süreci olan göç olayı sosyopolitik, sosyoekonomik, sosyopsikolojik ve kültürel nedenlere dayanabilir ya da bu nedenlerden biri ya da birkaçı eşliğinde gerçekleşebilir (Çakır, 2011).

Geleneksel göç gönüllülük esasına göre yapılmakla birlikte zorunlu ya da empoze göç, devletlerin uyguladığı siyasal, sosyal, kültürel politikalar, etnik ve terör gibi sorunlar ve yaptırımlar nedeniyle topraklarını, bölgelerini, ülkelerini terk etmek zorunda kalanların yaşadığı bir süreçtir. Tüm bu bilgilerin ışığında kapsayıcı bir göç tanımı vermek gerekirse ekonomik, toplumsal, siyasal, çevresel, kültürel ya da bireysel nedenlerle bir yerden başka bir yere yapılan geçici, kısa ya da uzun süreli yerleşim ve barınma amacı güden istemli ya da zorunlu bir yatay hareketlilik ve sosyal bir değişme sürecidir (Sağlam,2006).

Göç kuramları göç veren ve alan ülkeler ya da bölgeler hakkında belirli varsayımlara dayanır. Göç veren bölgeler az gelişmiş, göç alan bölgeler daha gelişmiştir. Bu bölgeler arasındaki ilişkilerin nasıl süreceği ana sorundur. Az gelişmiş bölgeler açısından bu soruya verilen cevaplara göre göç kuramları iyimserler ve kötümserler olmak üzere iki ana gruba ayrılabilir. İyimserler, genellikle Modernleşme Okulu'nun Denge Kuramı, kötümserler Bağımlılık Ekolü olarak bilinir. Göçle doğrudan ilgili kuramların başında Ravenstein'in Göç Kanunları, Kesişen Fırsatlar Teorisi, İtme-Çekme Teorisi, Merkez Çevre Teorisi, Marksist Teori, Ağ Teorisi gelmektedir. Göç kuramları göçü farklı nedenlere bağlamaktadır. Ravenstein'in kuramının temel belirleyeni sanayileşme olgusudur. İtme-Çekme Kuramı göç sosyolojisinde uzun yıllardan beri kullanılmaktadır. Petersen ise kuramında göçün üzerindeki bireysel etkilere bakarak beş göç tipi oluşturmuştur. Petersen, göç için bireysel ve toplumsal motivasyonların varlığını göz önüne alan ilk teorisyendir. Kesişen Fırsatlar Kuramı bize, göç veren kaynak yer ile göç alan yer arasındaki mesafeyle hedef yerdeki çeşitli fırsatlar arasındaki ilişkiyi görebilme imkânı vermektedir. Merkez Çevre Kuramı'na göre gücü oluşturan temel etken ekonomidir. Göçte ilişkiler Ağı Kuramı da önemlidir (Çağlayan, 2015: 90-105). Modernleşme Okulu'na göre göç

olgusu, mekânsal birimler arasında bir denge sağlayan olumlu bir nüfus hareketidir. Bağımlılık Okulu'nun Merkez Çevre Kuramı gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkeleri istismarına dayanan ilişkileri vurgulayan bir yaklaşımdır.

Göç, değişik açılardan sınıflamalara tabi tutulmaktadır. Amacı açısından ekonomik göç-ekonomik olmayan göç; kalıcılığı açısından geçici göç-sürekli göç; son yerleşim yeri açısından transit göç-yerleşik göç; yasal statü açısından yasal göç-kaçak göç ve göç edenin özelliği açısından vasıflı (beyin) göçü-vasıfsız göç akla ilk gelen belli başlı kategorilerdir. Göç ekonomik, siyasal, kültürel ve bireysel açılardan ele alınabilir. Ancak emek göçü bireylerin daha çok kazanmak amacıyla yer değiştirmeleri en çok görülen göçtür. Uluslararası göç literatüründe sıklıkla karşılaşılan göç nedenleri ülkelerarası farklı demografik özellikler, bölgeler arası gelir farklılıkları, küresel olarak ekonomilerin yeniden yapılanmaya zorlanmasıdır.

Kişilerin bir ülkeden diğerine, bir bölgeden diğerine göçme sebepleri sayısız denecek kadar çok ve karmaşıktır. Köyden veya kırdan kentlere olan göçlerin sebepleri açıklanırken, şehrin cazibesi, şehir hayatının ekonomisi, eğitim, sağlık ve refah gibi kişiye sağlayacağı imkân ve fırsatlarla ilgilidir. Kent, göç edenlere uzun vadede fırsat ve umut sunabilmektedir. Kıyın iticiliği ise, tarımda makineleşme sonucu açığa çıkan iş gücü, toprağın aşırı parçalanması, kan davaları gibi olumsuzlukların kişileri göç etmek zorunda bırakmasıdır.

Göç olgusunun hikâyesi çok derinlere gitmektedir. Günümüzde yaşanan siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik, kentsel ve yapısal birçok sorunun temelinde yatan nedenleri ortaya çıkarabilmesi, bunlara yönelik çözüm ve politikalar getirebilmesi için, göç olgusunun arka planında yatan nedenlere bakmak gerekir.

Göçler, aslında göç eden bireylerin göç ettikleri yerlerdeki bütün alan ve kişileri etkilerken en büyük etkiyi ise göç edilen yerlerde yapmaktadır. Göçler en fazla etkiyi kentsel doku üzerinde yapmış ekonomik ve toplumsal planları sekteye uğratmıştır. Başta gecekondulaşma olmak üzere, kentsel altyapının taşıma kapasitesinin zorlanması sonucu içme suyu, kanalizasyon ve toplu taşıma araçlarının yetersizliği, hava ve gürültü kirliliği gibi birçok sorunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca göçle kentte gelen, fakat kentle tanışıklığı olmayan kitleler sosyokültürel uyum sorunları yaşamıştır.

Kentleşme sürecinin başlangıcı, genellikle uygarlığın başlangıcı olarak kabul edilmektedir ve somut bir tarihle belirlenecek bir başlangıca sahip değildir. Buna rağmen araştırmacılar bu belirsizliği ortadan kaldırmak için insanların avcılık ve toplayıcılıktan yerleşik hayata geçmesini kentleşmenin başlangıcı olarak kabul ederler. Mezopotamya'da Fırat ve Dicle, Mısır'da Nil, Hindistan'da İndus ve Çin'de Sarı Nehir civarında ilk kent özellikleri gösteren yerleşim yerleri kurulmuştur. Tarımsal üretimle üretim araçları da gelişmeye başlamıştır. Gereksinim fazlası ürün ortaya çıkmıştır. Elde edilen ürünün fazlasının biriktirilmesi, takas edilmesi, üretim araçlarının yapımı ve onarımı, yeni iş olanaklarının doğmasını sağlamıştır. Böylece tüm bu olanaklara sahip kentler ortaya çıkmıştır.

Kent tarım dışı ve tarımsal üretimin denetlendiği, dağıtımın koordine edildiği ekonomi ve bunu destekleyecek şekilde tarım dışı üretime dayalı bulunan, teknolojik değişimin beraberinde getirdiği teşkilatlanma, uzmanlaşma ve iş bölümünün en yüksek düzeye ulaştığı insan yerleşmesidir (Sağlam,2006). Max Weber'e göre kent, savunulabilecek şekilde kurulan, ticaret için pazarı olan toplumsal düzeni sağlamak için yasal düzenlemeler ve mimariye sahip, kısmen de olsa özerk bir yerleşim birimidir.

Göç ve kent kavramı ile paralel bir çizgi izleyen diğer bir kavram kentleşmedir. Kentleşme, sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak, kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda, örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insanların davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan nüfus birikim sürecidir (Sağlam, 2006: 36).

Kentleşme, nüfusun büyük bir oranının tarımdan ve topraktan kopup tarım dışı alanlarda sanayide karmaşık örgütlerde ve köy dışı alanlarda, yeni kentlerde geçimlerini sağlamaya ve hayatlarını sürdürmeye başlamaları anlamına gelmektedir. Tanımları ve özellikleri bir arada ele alındığında kentleşme olgusunu ortaya çıkaran birçok faktör bulunduğu ve sürecin önemli sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Dolayısıyla kentleşmeye yol açan faktörlere kısaca değinmek faydalı olacaktır.

Kentleşmenin nedenleri dört ana kategoride toplanabilir: İtici nedenler, çekici nedenler, iletici nedenler ve sosyopsikolojik nedenler. İtici nedenler, kırsal alanın mahrumiyetlerinden kaynaklanan, is-

tihtam olanaklarının ve okul, hastane gibi kamusal hizmetlerin yetersiz olması, mirasın bölünmesi ve gelir getirici üretime el vermemesi gibi nedenlerdir. Kentleşmenin çekici nedenleri, sahip olduğu olanakların ve hizmetlerin kentleri cazip hale getirmesi, iletici nedenler, kentleşmenin gerçekleşmesine olanak sağlayan teknoloji, ulaşım ağı ve iletişim araçlarıdır. Sosyopsikolojik nedenler, kentlere ait ya da atfedilen olumlu birtakım özellikler ya da "kentin taşının toprağının altın olması" gibi nitelermeler ile ilgilidir. Kentte yaşam bir statü yükselmesi olarak görülmektedir (Gül,2016).

Kentli nüfusun artmasında kaba doğum oranından çok kırdan kente göçler belirleyicidir. Kırdan kente doğru yaşanan göçler, kentsel nüfusun artış hızını yükseltirken kültürel çeşitliliği artırmış, nüfusun türdeşliğini azaltmış ve çok çeşitli mesleki, toplumsal ve ekonomik grupların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

19. yüzyılda başlayan sanayileşme süreci kentleşme sürecini de hızlandırmıştır. Bugün dünya üzerindeki ülkelerin çoğunda, kentlerde yaşayan insanların sayısı kırlarda yaşayanlara oranla artmaktadır. 19. yüzyılın başında dünya nüfusunun sadece %3'ü kentlerde yaşarken bu oran 20. yüzyılın başında %14'e yükselmiş, 2000 yıllarında ise %47,5'e ulaşmıştır. Bu rakamın 2011 yılı itibarıyla %50'ye ve 2030 yılında da %60'a ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu artışın %90'lık bölümünün ise dünyanın gelişmekte olan kentlerinde meydana geleceği öngörülmektedir (Gül, 2016: 158).

Kentleşme, nedenleri ve sonuçları açısından pek çok toplumsal soruna kaynaklık ettiği için planlı ve programlı müdahaleyi gerektiren bir değişim sürecinin toplumsal boyutu olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumsal değişim süreci içerisinde hem bağımlı hem de bağımsız değişken olan kentleşme, neden ve sonuçlar bakımından karmaşık bir süreç gösterir. Ekonomiden siyasete kadar farklı nedenlere bağlı olarak gerçekleşen bu süreç, nedenlerden çok daha fazla sonucu ve sorunu doğuran bir özellik taşımaktadır.

Küreselleşmeyle birlikte kentleşme daha da hız kazanmakta, endüstri ve teknoloji dünyanın her yerine yayılmaya devam etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin kentleşme süreci gelişmiş ülkelerin geçmişte yaşadığı süreçten farklı devam etmektedir. Kentleşme, gelişmekte olan ülkelerde yüksek nüfus artışına karşın daha düşük gelir düzeyi, daha az kurumsal ve finansal kapasite ve yeni yer-

leşim yerlerindeki kısıtlı fırsatlarla kendini göstermektedir. Diğer bir deyişle, kentleşme kendini kent nüfusunun belirgin oranda yükselen yoksulluğuyla ortaya koymaktadır. Kent yoksulluğu özellikle hızlı büyüyen, gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde görülmekte, özellikle kadınları ve çocukları etkilemekte, etnik gerilimlere yol açmakta, bazen kent nüfusunun önemli bir kısmını marjinalleştirmekte, toplumsal ve ekonomik dışlanmaya, sağlıksız yaşam koşullarının ortaya çıkmasına ve çevre sorunlarına neden olmaktadır. Bu artış, kentlerin artan nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamak için ülke yöneticilerini çok yönlü tedbirler almaya itmektir.

Türkiye’de Göç ve Kentleşmenin Niteliği

IX. yüzyılda Batı Avrupa ülkelerinde hız kazanan kentleşme süreci sanayileşme ile artmıştır. Ancak az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde kentleşme süreci doğrudan doğruya sanayileşme sonucu olarak ortaya çıkmamıştır. Bu tür kentleşmeye “sanayileşmesiz” ya da “çarpık” kentleşme denir. Ülkemizde 1950’li yıllarda başlayan kentleşmeyi bu çerçevede değerlendirebiliriz. Bu durumun aksine Türkiye’nin ilk kentleşme deneyimi bir modernleşme projesi olarak devlet tarafından gerçekleştirilen kentleşme sürecini ifade etmektedir. Kentlerin yönetimi ve planlanması yasalarla düzenlenmiş Ankara bu çerçevede yeniden imar edilmiştir (Turhanoğlu, 2015: 202).

Ülkemizde hızlı kentleşmenin ardında sanayileşme değil kırın aşırı nüfusunu dışarı itmesi ile ilgili sebepler bulunmaktadır (Sağlam, 2006). Türkiye’nin ilk göç deneyimi iç göçlerdir. Cumhuriyet’in kuruluş döneminden sonra ülkenin yaşadığı ilk köklü değişim 1950’lerde olmuş ve Türkiye göç olgusu ile ciddi anlamda ilk kez bu yıllarda karşılaşmıştır.

Ülkemiz için kırdaki tarımsal toprakların miras yoluyla parçalanarak küçülmesi, bu küçülmeye birlikte bir aileyi geçindirecek gelirin topraktan elde edilememesi ve 1940’lı yıllardan sonra Batı’dan gelen maddi yardımların etkisi ile hızlanan modernleşme, tarımda görülen makineleşme, kırsal alanda önemli oranda iş gücünü açığa çıkarmıştır. Kırdan açığa çıkan iş gücü kentlere akmıştır. Kırdan kente doğru yaşanan bu göçle hızlı bir kentleşme süreci yaşanmıştır. Bunların dışında devlet eliyle boşaltılan ve baraj yapımından dolayı su altında kalan, istismak edilen, iç güvenlik ve terör nedeniyle korunamayan bazı köylerin boşaltılması gibi yapısal faktörler nedeniyle ülke içinde çeşitli göç-

lerin yaşandığını da söylemek mümkündür. Yapısal faktörler uluslararası göçler için de geçerlidir. Ülkemizdeki göç olgusunun ana eksenlerinden birisi olan Avrupa’ya işçi göçü, Avrupa’nın yaşadığı savaşların yapısal baskısının etkisinde gerçekleşmiştir. Bu duruma diğer bir örnek 1989 yılında Bulgaristan’dan ülkemize göç eden soydaşlarımızdır. Bulgaristan yönetiminin Türkler üzerinde asimilasyona yönelik politikalar uygulaması, önemli bir yapısal faktör olarak göçe neden olmuştur (Çağlayan, 2015: 106-108). Göçlerin yaşanmasında daha önce göç edenlerin verdikleri bilgi ve destekler, ulaşım ve iktisadi gelişmeler gibi çekici nedenler de etkili olmuştur. Haber kanallarının artması ile köylülerin kentsel yaşamdan haberdar olması gibi nedenler kırlarda toprağa dayalı işlerden kopuşa, kentlerde ise sanayi ve hizmet sektörü için ciddi bir iş gücü ihtiyacına neden olmuştur. Bu süreçle kırdan kente yönelen göç, kentleşme olgusunun temelini oluşturmuş, 1950’li yıllardan sonra kent ve kentleşme problemleri Türkiye’nin gündeminde önemli bir yer tutmaya başlamıştır.

1950 öncesi son derece yavaş olan kentleşme süreci, 1950’den sonra kırdan kente göçün artmasıyla hız kazanmıştır. 1935 yılında nüfusumuzun %23.53’ü kentlerde, %76.47’si kırsal kesimde yaşamaktadır. 1950’de şehir nüfusu %25.04’e ulaşırken, kır nüfusu %74.96’ya inmiştir. 1960’ta şehir nüfusunun genel nüfusa oranının %31.92, kır nüfusunun oranının %68.08 olduğu tespit edilmiştir. 1980’de ise şehirlerin nüfus oranı %43.91’e yükselirken kır oranı %56.19’a inmiştir. 2000 yılında ise şehir kapsamına giren yerleşim yerlerinin toplam nüfusa oranı %64.90’a ulaşmıştır. Kırsal oranı ise %35.10’dur (2000 yılı genel nüfus sayımı verilerine göre Türkiye nüfusu 67.803.927’dir). Bu durum 1950 yılı öncesi Türk toplumunun büyük oranda kırlarda yaşadığını göstermektedir. İstatistik veriler ışığında 2000’li yıllardan günümüze kadar kentlerin nüfusa oranının daha da artmış olacağını tahmin etmek zor değildir. Nitekim İstanbul ilindeki nüfus, ülke toplamındaki nüfusun %15’ni kapsamaktadır. Başka bir ifadeyle ülkemizdeki her yüz kişiden 15’i İstanbul’da yaşamaktadır (Sağlam, 2006: 37-38).

Cumhuriyet tarihinde en yüksek düzeydeki kentleşme 1960-1980 yılları arasındadır. 1980’lere kadar olan dönem incelendiğinde kentsel nüfus artışının genel olarak İstanbul, İzmir, Mersin, Kocaeli, Adana ve çevresi, Bursa, Karabük, Ereğli, Batman

ve Kırıkkale gibi sanayi kentlerinde oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Sivas, Kars, Kastamonu, Trabzon, Rize, Giresun, Çorum ve Malatya gibi iller yüksek oranda iç göç vermiştir (Özdemir, 2012). 1980 sonrasında sanayi, kentleşmeye yön vermeye devam etmekle birlikte, kentleşme sürecine çok önemli iki faktör daha eklenmiştir. Bunlardan biri turizm, diğeri de ülkenin doğusunda yaşanan güvenlik sorunu nedeniyle gerçekleşen zorunlu göçlerdir (Güllüpınar, 2015). Türkiye’de iç göçün nedenleri arasında yer alan itici güçler diye adlandırılan ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmelerin gün geçtikçe artması iç göçü büyük ölçüde tetiklemiştir (Özdemir, 2012). 1950 yılından itibaren gerçekleştirilen göç hareketlerine baktığımızda bunun daha çok köyden kente doğru olduğunu görmekteyiz. 1980’den sonra bu tablonun değişmekte olduğunun ve göçün istikametinin küçük şehirlerden daha büyük şehir ve metropollere doğru yöneldiği gözlenmektedir.

Kentler iç göçle gelen nüfus hareketinden oldukça etkilenmiştir. Türkiye’de kentleşmenin ani ve sıçramalı bir şekilde olması sonucu Türkiye bu süreçte hazırlıksız yakalanmıştır. Başka bir ifadeyle Türkiye’de kentleşme, sanayileşme ile yakın ilişki içinde olmasına rağmen sanayi ile orantılı bir gelişme gösterememiş ve sanayileşmenin doğurduğu ihtiyaçlara cevap veremediğinden sağlıksız ve düzensiz bir kentleşme süreci yaşanmıştır (Özdemir, 2012). Kırdan kente göç eden kitlelerin önemli bir kısmı kentsel işgücüne katılamamış işsizlik, gecekondulaşma, arsa ve arazi spekülasyonu, yoksulluk, çevre kirliliği ve yetersiz alt yapının yol açtığı sorunlar Türkiye’nin kentleşme süreci ile ele gitmiştir. Bu sorunların yanı sıra yeni kültürle karşılaşmanın yarattığı sarsıntılar, iç çatışmalar, bunalımlar ve bağımlılıklar gibi birey ve toplulukları derinden etkileyen sorunlar da ortaya çıkmıştır. Türkiye bir yandan geçmişten getirilen ve önemli ölçüde etkileri devam eden kentleşme sorunlarını çözemezken öte yandan yeni dönemin getirdiği karmaşık ve çok yönlü kentleşme sorunlarıyla da yüz yüze gelmiştir.

Ülkemizdeki kentleşme sanayileşmenin sonucu olan düzenli bir dönüşüm olmadığı için 1950’lerden itibaren konut ciddi bir sorun olmuştur. Bu sorun kentlere göç sonucu gelenler tarafından hukuk dışı şekilde çözülmeye çalışılmıştır. Bu tarihten itibaren İstanbul, Ankara gibi kentlerin etrafı gecekondularla kuşatılmıştır. Türkiye’nin merkezinde

bile bugün gecekondu semtleri görülebilmektedir. Ancak bu bölgelerin önemli bir kısmı zamanla kente bütünleşirken son birkaç yıldır hız kazandırılan kentsel dönüşüm projeleri ile çözümlenmeye çalışılmaktadır. 1950 yılında Türkiye’de 50.000 gecekondu varken gecekondu oturan nüfus 250.000 kişi civarındadır. 1995’teki rakamlar ise 2.000.000 gecekondu ve 10.000.000 gecekondu nüfus şeklindedir. Kent nüfusunun %35’i gecekonuda oturmaktadır (Sağlam, 2006: 40). Ülkemizde yaşanan hızlı kentleşmenin ortaya çıkardığı diğer bir sorun da mülkiyet sorunudur. Devlet ve belediye arazileri bir rant alanı olurken göçmenler tarafından bu araziler gecekondu yapılarak işgal edilmiştir. Hukuken imara açık olmayan arazi, yeşil alan ve orman arazisi gibi görünen birçok alan kaçak yapı ve gecekonduyla istila edilmiştir.

Sanayi toplumu olma yolunda hızlı bir ilerleme gösteremeyen Türkiye’de iç göçler sonunda kentsel alanlar hızla akan kırsal nüfusu aynı hızla emme gücüne sahip olamamıştır. Kentler kırsal alandan akan işgücünün istihdamı ve nüfusu barındıracak konut gereksinimini karşılayamamıştır. Sonuç olarak gecekondu oturan göçmen kitlesi kent nüfusunun ağırlıklı bir parçasına dönüşmüş, kentleşme ve kentlileşme farklılığı bu çerçevede tartışılmıştır. Ülkemizde yaşanan yoğun iç göç hareketinin beraberinde getirdiği diğer bir sorun da kentlerde meydana gelen kültürel değişimler ve uyum sorunudur. Kırdan kente göç eden yığınlar ilk aşamada kente beraberinde kendi yaşam biçimlerini, değerlerini ve geleneklerini, ritüellerini de getirirler. Dolayısıyla kırdan kente kültürel akış gerçekleşir. Kente göç eden insanlar geldikleri kasabalara ve köylere gidiş gelişleri ile kente özgü toplumsal ve kültürel değerleri kıra taşırlar.

Kırsal kesimden kentlere göç eden yığınlar yüz yüze birincil ilişkilerin, biz duygusunun hâkim olduğu kırdan, kente göç edince alışık olduğu toplumsal yapı dışında ikincil ve resmî ilişkilerin bulunduğu, bireyciliğin hâkim olduğu yeni toplumsal yapılar ile karşı karşıya kaldı. “Yeniden Kabileleşme” ve “gettolaşma” adı verilen yeni kavramlar ortaya çıktı. Yeniden kabileleşme etnik, kısmen de dinî karakterli olabilirken “gettolaşma” denilen, belirli mahallelerde oluşan toplu yerleşmeler ise nispeten içine kapalı alt kültürler oluşturmaktadır. Büyükşehir ve metropollerde köy, kasaba ve şehirlerde var olan geleneksel bağlar ve sosyal denetim mekanizmalarının ortadan kalkmasıyla insan-

ları suça sevk eden şartlar oluşmaya başlamıştır (Sağlam, 2006: 42).

Kentleşme sorunlarına çözüm arayan Türkiye, planlı kalkınma döneminde 1960-1980 yılları arasında gecekondulara alternatif olmaları açısından toplu konutlar yaparak kent merkezinde çevre sorunlarına yol açan küçük üretim faaliyetlerini, kent dışında yapılan sanayi siteleri ve organize sanayi sitelerine taşıyarak çözüme yoluna gitmiştir. Ancak tüm bu tedbirlere rağmen içinde yaşadığımız Kocaeli/Dilovası örneğinde olduğu gibi bazı bölgelerde sanayi kuruluşları ve yerleşim yerleri birbiri içine girerek adeta ayrılmaz bir bütün hâline gelmiştir. Bu ilçede iç göçün ve aşırı sanayileşmenin yarattığı sorunları gözlemlemek mümkündür.

Türkiye’de göç ve kentleşme sorunları devam etmektedir. Bunlara ek olarak son yıllarda yaşanan ve ülkemize yönelen mülteci akınlarına da dikkat çekmek gerekmektedir. Nitekim bu durum Türkiye’nin karşısında yeni bir sorun yumağı olarak durmaktadır. 1980’lerin başından bu yana Türkiye büyük bölümü Ortadoğu’dan ve bazı uzak Asya ve Afrika ülkelerinden gelen ve iltica talebinde bulunan binlerce kişi ile karşı karşıyadır. Suriyeli mülteci akını bu duruma en yakın örnektir. Türkiye mültecilerin taleplerini karşılamaya çalışmaktadır. Ancak hâlâ çözüme kavuşturulması gereken bir dizi sorun bulunmaktadır. Mültecilere ilişkin önemli sorunlar; kayıt, çocukların ve kadınların korunması, eğitim, sağlık ve iş piyasasına erişim konularında karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yerleştiği kentlerde yaşanan uyum, çatışma gibi yapısal sorunlar da bulunmaktadır.

Bir ülke göç olayı ile üç konumda ilişkilendirilebilir: Göç veren, göç alan ve göç yolunda transit ülke. Türkiye, işte bu üç konumu da dünyada çok etkin bir şekilde yaşayan sınırlı ülkelerden biridir. Göç olayını başlıca ekonomik nedenlere bağlı olarak göçmenlik durumu ve siyasi nedenlere bağlı olarak iltica hareketleri olarak düşündüğümüzde Türkiye yine tüm bu kesimler için hem kaynak hem varış hem de transit ülke olma özelliğini sürdürmektedir. Bu nedenle her ne kadar tarihimizde sürekli olarak göç olayı ile bir şekilde ilişkili olsak da yakın zamanlarla kıyaslandığında artık göçün çok daha içimizdeki bir durum olarak ele alınması gerekmekte, göç olgusu ile birlikte yaşamayı öğrenme zorunluluğumuz bulunmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Göç olgusu ve kentleşme insanların varlığı ve geleceği açısından merkezî bir öneme sahiptir. Günümüz dünyasında Türkiye de dâhil olmak üzere köylerden şehirlere, şehirlerden metropollere doğru bir göç hareketi sürmektedir. Bu süreç aynı şekilde devam ettiği sürece metropoller başta olmak üzere büyük şehirler içinden çıkılmaz hukuki, toplumsal, siyasi ve kültürel problemler üretmeye devam edecektir.

Sanayileşmenin ve sanayi toplumunun sembolü olan kentler ve kentleşme olgusu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için sorun olmaya devam etmektedir. Bu sorunları çözmek için yapılması gerekenlerin başında nüfusun büyük şehirlere ve metropollere akışına neden olan, hukuki, sosyal ve kültürel kurumları küçük, orta şehir ve kasabalarda yaygınlaştırmaktır. Bu takdirde göç ve kentleşme olgusu tehdit olarak algılanmaktan çıkacaktır.

Küreselleşme günümüzde ülkelerin ve kentlerin ekonomik geleceğini biçimlendiren önemli bir sosyoekonomik olgudur. Küreselleşme ile aşırı yoksulluk devam etmekte, eşitsizlik pek çok ülkede derin bir biçimde varlığını sürdürmektedir.

Bugün yoksulluğun en önemli göstergeleri düşen gelirler, özellikle kentlerde yaşam maliyetlerinde artış, temiz içme ve kullanma suyu gibi temel hizmetlere ulaşımında eşitsizlik olarak sayılabilir. Küreselleşmenin yoksulluk üzerine en önemli etkileri çalışmanın bireyselleşmesi, toplumsal dışlanma, bütünleşmeden sapma; bu etkenlerin toplumsal sonuçları ise eşitsizlik, kutuplaşma, yoksulluk ve sefaletin ortaya çıkışı olarak kendisini göstermektedir. Çalışan yoksullar olgusu da 1980’ler ile yeni kent yoksulları kavramını ortaya çıkarmıştır

Kent yoksulluğu kavramı üzerine bir görüş birliği olmamasına karşın ekonomik ve antropolojik olmak üzere birbirini tamamlayan iki yaklaşım biçimi vardır. Geleneksel ekonomik temelli yaklaşım yoksul grupları, ortak bir maddi refah endeksi altında kategorileştirmeye karşı çıkarak yaşam beklentisi, bebek ölümleri, beslenme, gıdaya harcanan paranın hane halkı toplam bütçesine oranı, okuryazarlık, okullaşma oranları, sağlık olanakları ya da içme suyu erişimi gibi bir dizi sosyal göstergeleri içeren gelir ya da tüketim örüntülerini kullanır. Antropolojik yaklaşım ise maddi olmayan yoksulluk ve toplumsal farklılaşma dinamiklerini de göz önüne alarak yoksulluk tanımını genişletir (Güllüoğlu, 2015: 328).

arak yokselluk tanımını genişletir (Güllüpinar, 2015: 328).

Yeni kentsel yokselluğun önemli boyutlarını oluşturan toplumsal ayrımcılık, dışlanma ve kronikleşmiş yokselluğun kent içinde coğrafi olarak yoğunlaştığı yoksul mahallelere yerleşen göçmenlerin konut, iş ve gelir bakımından eski göçmenlerin ilk geldiklerinde yakaladıkları olanaklardan bile yoksun olmalarıdır. İş bulma olanaklarının azaldığı yeni kentsel yokselluk koşullarında göçmenlerin kentte tutunmaları da zorlaşmaktadır (Güllüpinar, 2015: 270). Yeni kent yokselluğu kavramı sosyal yardımların ve harcamaların kısıldığı, istihdamın düzensiz olduğu ve bu sürece bağlı olarak taşeronlaşmanın arttığı, çalışma koşullarının daha kötü denetimsiz hâle geldiği, iş gücünün aşırı sömürsü ile ortaya çıkan yeni bir dönemdir (Açıklalın, 2015: 324).

Günümüz dünya kentlerinde yaşayan nüfusun yaklaşık üçte biri yokselluk içindedir. Kent yokselluğu, tüm dünyada önemli bir sorun olmakla birlikte özellikle az gelişmiş ülke kentlerinde yaşanan yokselluğun niceliği, şiddeti ve derinliği gelişmiş ülke yokselluğundan farklılıklar gösterir. Kent yokselluğu bu anlamda iş gücü piyasalarından dışlanmak; sağlık, eğitim, altyapı olanakları gibi kentsel hizmetlere erişememek buna bağlı olarak kent yoksulunun kendisini dışlanmış, güçsüz, izole, görece yoksunluğu kıra göre şiddetli hissedilen konumda bulmasıyla önemli ekonomik, kültürel ve toplumsal sorunları da beraberinde getirmiştir.

Tüm dünyada ve ülkemizde yaşanan göç olgusu ve kentleşmenin beraberinde getirdiği sorunların çözülebilmesi, bunlara yönelik bazı politikalar geliştirilmesi ve önleyici tedbirlerin alınması ile mümkün olacaktır. Göç ve bunun olumsuz sonuçlarının ortadan kaldırılabilmesi için göç olgusuna neden olan faktörlerin iyice çözümlenmesi ve bunlara yönelik önlemler alınması gerekmektedir. Bu bağlamda özellikle iç göçlerin ağırlıklı olarak ortaya çıkmasına neden olan geçim sıkıntısı, işsizlik gibi ekonomik nedenlere karşı her ülkede bölgelerin sosyoekonomik şartlarına uygun yatırımların kamu kesimi ve özel kesimce yapılarak istihdam alanları oluşturulmalıdır. Özel kesimin bu alanlara yönelmesi için özendirilmesi ve sanayi yatırımlarının geri kalmış bölgelere kaydırılması önemlidir. Göç veren yörelere yeni gelir getirici faaliyetler yaratılmalı veya teşvik edilmelidir. Kırsal alanlarda sunulan kamu hizmetleri ve alt yapı çalışmalarının artırılması ve hizmet kalitesinin yükseltilmesi

önemlidir.

Yanlış kentleşmenin neden olduğu problemleri çözebilmek için şu ana başlıklar altında tedbirlerin alınması gerekir: Ekonomik tedbirler; işsizlik, sektör dengesizlikleri, bölgesel dengesizlikler, alt yapı sorunları ile ilgili tedbirler. Fiziki yerleşme ve imar planlaması ile ilgili tedbirler; konut, gecekondular, kent planlaması ve mekân anlayışı ile çevre bilincinde kararlılık gibi tedbirler.

Sosyologlara göre her ülkenin kendine has bir kentleşme dinamiği vardır ve her bir özgün deneyimin de kendi içinde olumlu ve olumsuz yönleri bulunabilir. Kentleşme kavramı üretim ilişkilerinin mekânsal yansımaları ifade eden bir süreç olduğundan tarihsel bağlamı bulunmakta, yere ve zamana göre değişmektedir. Ayrıca kentleşme, mutlak olarak olumlu ve olumsuz bir süreç olarak değerlendirilmemektedir. Her toplumda beklendiği gibi gerçekleşmeye ve olumsuz sonuçlar doğurabilse de kentleşme toplumsal, kültürel ve ekonomik gelişmeye yaptığı katkıları nedeniyle genelde olumlu görülen bir süreçtir. Gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye'de kentleşme genel olarak olumlu algılanmakta, modernleşme ve gelişmenin belirtisi olarak görülerek desteklenmektedir. Kırdan göç, iş gücü fazlalığı olan bölgedeki istihdam baskısını azaltırken göç alan bölge ya da kentin duyduğu işgücünü sağlamaktadır. Ayrıca kentsel alanlarda yeni göç edenlerin kentsel yaşama uyumunu kolaylaştıran, kentsel alanlarda yerleşik yaşam kurmalarını olanaklı kılan, toplumsal sorunların patlama noktasına gelmesine ve toplumsal karmaşaya yol açmasına engel olan mekanizmalar da oluşmuştur. Gecekondular bunlardan biri olarak kabul edilir.

Kentleşme kırdan kente gerçekleşen nüfus hareketi ile kentte yaşayanların sayısının artması olarak tanımlandığında evrensel olarak hemen tüm dünya toplumlarında son iki yüzyılda değişik tarihsel etkenlerin belirleyiciliğinde gerçekleşmiş ve gerçekleşmekte olan bir olgudur. Ancak gelişmekte olan ülkelerin en belirgin özelliklerinden biri gelişmiş ülkelere oranla daha yüksek bir kentleşme sürecinin görülmesidir.

Gelişmekte olan ülkelerde kentleşme, ağırlıklı kırdan yaşanan yüksek nüfus artış hızına bağlı olarak kente doğru yaşanan yoğun nüfus akınlarıyla gerçekleşir. Bu nüfus akını çoğu kez sanayileşmenin ya da kentlerde artan işgücü ihtiyacının çok üstündedir. Bunun yanında kente göç edenler, be-

raberinde kırsal özellikleri ve sorunlarını getirirken (nitelsiz emek, sermaye yokluğu, çok çocukluluk vb.), kentsel alanlarda kentsel altyapı, konut eğitim, toplu taşıma gibi yeni talepler oluştururlar ve kente uyum, işsizlik, kayıt dışı çalışma, gecekondu ve plansız kirli bir çevrede yaşam gibi sorunlarla karşılaşır. Ancak kentleşme en büyük tahribi çevre üzerinde yaratmaktadır. Küresel ısınma, iklim değişikliği, çevre kirliliği, biyolojik çeşitliliğin tahribi, trafik sıkışıklığı vb. sorunlara yol açmaktadır.

1960'lardan itibaren gelişmiş ülkelerde ulaşım ve iletişim olanaklarının ve çevre duyarlılığının artmasına paralel olarak kentin varlığı ve orta sınıfları eski kent merkezlerinden dışa doğru, tersine göç başlatarak banliyölere (yörekent) yerleşmişlerdir. Bu durum kentlerin metropolleşmesine zemin hazırlamıştır (Gül, 2016: 160). Yörekentleşme, eski kent merkezlerinden kentin dışına ya da çeperlerine yaşanan göç sonucunda daha sakin, kırsal özellikler gösteren, kentin karmaşasından, gürültüsünden ve artan çevre sorunlarından uzak ama kentsel hizmetlere sahip yeni kent semtleri ya da mahallelerin oluşum sürecidir. Bu süreçte düşük gelir grupları ile işçiler ise eski kent merkezlerinde kalmakta yeni gelen göçmenler de yine eski kent merkezlerine yerleşmektedir. Dolayısıyla kent merkezlerinin zamanla çöküntü alanlarına dönüştüğü gözlenmektedir (Gül, 2016: 161).

KAYNAKÇA

- Açıkalin, N. (2015). *Kent Yoksulluğu, Kent Sosyolojisi*, editör: Fatime Güneş, T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 312-338.
- Akşit, B. (1998). *İçgöçlerin Nesnel ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy Tarafından Bir Bakış. Türkiye'de İçgöç. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları*, 32-37.
- Çağlayan, S. (2015). *Göç Kavramı ve Kuramları, Kent Sosyolojisi*, editör: Fatime Güneş, T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 84-103.
- Çakır, S. (2011). *Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, 129-142.
- Es, M.ve Ateş, H. (2004). *Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 48. 02.02.2019 tarihinde http://dergipark.gov.tr/download/article_file/9112 adresinden alınmıştır.
- Gül, H. (2016). *Kentleşme, Çevre, Yerel Politika ve Sürdürülebilirlik, Çevre Sosyolojisi*, editör: Muammer Tuna, T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 154-176.
- Güllüpinar, F. (2015). *Kent Kuramları, Kent Sosyolojisi*, editör: Fatime Güneş, T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 52-78.
- Güllüpinar, F. (2015). *Türkiye'nin Kentleşme Deneyimi (II): 1980 Sonrası, Kent Sosyolojisi*, editör: Fatime Güneş, T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 254-276.

Bu sorunları çözebilmek için sürdürülebilir büyüme yaklaşımı adıyla yeni bir çalışma başlatılmıştır. İlk olarak 1987 yılında, Dr. Gro Harlem Burndtland'ın başkanlığındaki Çevre ve Kalkınma BM Dünya Komisyonu tarafından ve "Ortak Geleceğimiz" ismiyle yayımlanan raporda ortaya konulmuştur. Sürdürülebilir kentleşme aşırı göçün, çarpık kentleşmenin ve çevre kirliliğinin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kent kavramı, "gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını giderme kapasitelerini yok etmeden bugünkü nesillerin ihtiyaçlarının karşılanabilmesi" olarak tanımlanan sürdürülebilir çevre ve büyüme anlayışının bir uzantısıdır (Gül, 2016: 176).

Sürdürülebilir kent, çevresel değerleri ve kaynakları yok etmeden mevcut sakinlerine rahat ve kaliteli bir yaşam ve gelecek nesillere de benzer yaşam şansı sunabilen kent olarak tanımlanmaktadır.

Sürdürülebilir kentler için öncelikle göçle gelen gecekonduarda, varoşlarda kendi çözümünü üreten insanların kalıcı olduklarını kabul etmemiz gerekir. Göçle gelenlerin kentleşmesi, anomik davranışlarının önlenmesi için eğitimi, sağlığı, sosyal güvenliği, toplumsal dayanışmayı ve bütünlüğü sağlayacak yeni sosyal politikalar uluslararası işbirliği çerçevesinde üretilmelidir. Bu politikaların başlıca amacı bireylere sürdürülebilir yaşam ve sürdürülebilir kent bilinci kazandırmak olmalıdır. Bu konuda ülkeler ve bireyler, üzerine düşen sorumluluğu yerine getirdikleri takdirde başarıya ulaşılacaktır.

- Güreşçi, E. (2010). Türkiye’de Kentten Köye Göç Olgusu. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(1), 77-86.
- Işık, Ş. (2008). Türkiye’de Üniversitelerin Kentleşme Üzerine Etkileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, (3), 159-181.
- Kahraman, F. (2016). Kent Yoksulluğu ve Çevre, *Çevre Sosyolojisi*, editör: Muammer Tuna, T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 154-176.
- Keleş, R. (1972). Şehirciliğin Kuramsal Temelleri, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Özdemir, H. (2012, Mayıs-Haziran). Türkiye’de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme, *Akademik Bakış Dergisi*, 30. 01.02.2019 tarihinde <http://www.akademikbakis.org> adresinden alınmıştır.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5, 33-44.
- Turhanoglu, F. A. (2015). Türkiye’nin Kentleşme Deneyimi I: 1923-1980, *Kent Sosyolojisi*, editör: Fatime Güneş, T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 200-217.
- Zengin, E. (2018). Kent ve Kentleşme Sarmalında Türkiye. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(1), 84-101.

KÜRESEL BİR SORUN GÖÇ VE KENTLEŞME

Melek ÇALIŞKAN

Kastamonu Prof. Dr. Saime İnal Savi Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Bu bildiri yazma amacımız, insanlık tarihi kadar eski bir olgu olan göçün dünyada sanayinin gelişmesi, ülkemizde ise 1950 yılından sonra hızlanması ile kent ve kentleşme gibi kavramları ortaya çıkarmasıdır. Kent ve kentleşmenin bazı sosyal ve ekonomik sorunları beraberinde getirmesinin nedenlerini ve sonuçlarını inceleyerek bu sorunları en aza indirme konusunda neler yapılabileceğine dikkat çekmektir.

Bildiride öncelikle göç ve kentleşme ilişkisi ele alınmış bu kavramların ortaya çıkış sebepleri ve beraberlerinde getirdiği sorunlar incelenmiştir. Göç olgusunun yaygınlaşması, kent kavramını geliştirmiş ve kentleşmeyi hızlandırmıştır. Ortaya çıktığı dönemlerde etkili ve kontrollü bir şekilde gelişen göç, kent ve kentleşme kavramları zamanla kontrolden çıkarak önemli sorunlar ortaya çıkarmıştır. Bu sorunların en önemlisi gecekondulaşmadır. Gecekondulaşma kavramı, başlarda yapılan yapının adı olarak kullanılmıştır. Zamanla şehirlerin kalabalıklaşarak gelişmesine ayak uyduramamasından dolayı sosyolojik bir kavram hâline dönüşmüştür.

Bildiride dikkat çektiğimiz diğer bir konu ise 2000'li yıllara kadar kırdan kente doğru aktif olan göç olayının 2000'li yıllardan sonra tersi yönde gerçekleşerek kentten kıra doğru oluşudur. Tersiyer şehirleşme adı verilen bu göç olayı şehirlerin kalabalık, gürültülü ve bunaltıcı hayatından kaçan insanların şehrin dışında daha sessiz ve sakin kırsal bölgelere yerleşmesidir. Dünyada Çin, Hindistan, ABD gibi ülkelerde görülen bu durumun ülkemizdeki en güzel örneği İstanbul'dur. Tersiyer göç olayının da kırdan kente göç gibi hızlanıp kitlesel bir niteliğe bürünmesi hâlinde doğacak sorunlara da bu bildiriye yer verilmiştir.

Bildirin hazırlanmasında nicel araştırma yaklaşımı benimsenerek kaynak taraması yapılmış ve elde edilen bilimsel bilgiler yorumlanarak sonuca ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Göç, kent, kentleşme, tersiyer şehirleşme, gecekondulaşma

GİRİŞ

Göç kavramı insanlığın varoluşundan bu yana çeşitli nedenlerle ortaya çıkan bir durumdur. Kent ve kentleşme kavramları da bu durumdan etkilenerek ortaya çıkmıştır. Başlangıçta bölgesel olan göç, kent ve kentleşme kavramları zamanla küresel bir niteliğe bürünmüştür. Bu süreçte etkili olan doğal ve beşeri faktörler süreci hızlandırmıştır. Ortaya çıkışlarından itibaren birbirleriyle etkileşim içinde olan göç ve kentleşme kavramları dünyada Sanayi Devrimi ile ülkemizde ise 1950 yılından itibaren kırdan kente doğru kendisini göstermiştir. Sanayileşme ve sanayi toplumunun sembolü olan kent ve kentleşme olgusu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için ciddi sorunlar teşkil etmektedir.

1. Göç Kavramı

Bilimsel olarak göç: Siyasi, toplumsal ya da ekonomik nedenlerle bireyin ya da toplumun bulunduğu yerleşim yerini bırakarak başka bir yerleşim yerine gitme eylemidir (<https://www.gocmenburo.com/goc-nedir/>).

Göçler; oluşumlarına, sürelerine, mesafelerine ve yapıldığı yerin özelliğine göre farklılık gösterir. Bu durum daimi olabileceği gibi geçici de olabilir. Yahut bu yer değiştirme olayı her yıl düzenli aralıklarla yapılmaktadır. Buna mevsimlik göç denir. Mevsimlik göçlerin dışında göçün süresi, niteliğini belirler. Göç olayına ilişkin diğer bir ayırım ise mekân ve mesafelerine göre ayırımdır. Mesafelerine göre ayırımda sadece fiziki değil sosyal ve kültürel mesafe de göz önünde bulundurulmalıdır. Göçler; mekânlarına göre kırdan kente, kentten kıra, kırdan kıra ve kentten kente doğru gerçekleşmektedir. Günümüzde en çok hissedilen göç kırdan kente doğru olmaktadır. Kent kavramının ortaya çıkmasından bu yana devam eden bu göç olayı Nijerya gibi az gelişmiş ülkelerde yoğun ve hızlı gerçekleşirken Almanya gibi gelişmiş ülkelerde nispeten daha yavaştır. Nitelikleri bakımından genelde iç ve dış göçler olmak üzere iki grupta toplanan göç olgusu özele inildiğinde dört başlığa ayrılır. Bunlar: İlkel

göç, zorunlu (dayatılmış) göç, serbest göç ve kitlesel göçlerdir.

1) İkel Göç: İnsanlığın doğal afetler karşısındaki çaresizliğinden kaynaklanan göçleri konu edinir. Bu duruma örnek olarak Kavimler Göçü verilebilir.

2) Zorunlu (dayatılmış) Göçler: İkel göçlerle zorunluluk bakımından benzerlik göstermesine karşın ikel göçlerde etken faktör doğa iken zorunlu göçlerde daha çok sosyal hayat etkilidir.

3) Serbest Göç: Adından da anlaşılacağı gibi bu tür göçler kişinin kendi iradesi ile gerçekleşir. Örneğin: Eğitim için ülke değiştirmek.

4) Kitlesel Göçler: Serbest göçlerin sonucu niteliğindeki bu göçler serbest göçlerle az sayıda bireyin göç ettikleri bölgeyle bir çeşit bağ kurmaları sonucu o bölgenin göç eden sayısı hızla artar ve kitlesel bir niteliğe bürünür (Sağlam, 2006).

2. Kent ve Kentleşme

Kentleşme: Tarım dışı etkinliklerin özellikle sanayinin gelişmesine dayalı olarak nüfusun kentlerde yoğunlaşması anlamına gelir. Eğer planlı ve kontrollü bir şekilde gerçekleştirilirse ülkelerin gelişmesinde ve kalkınmasında yardımcı olur. Aksi takdirde gelişimi yavaşlatan sorunlar ortaya çıkarır.

Özellikle 1950 yılından sonra ülkemizde etkisini gösteren kırdan kente doğru göç olayı günümüzde de hâlâ yoğun bir şekilde devam etmektedir. Bunun sebepleri arasında: Siyasal ve mezhepsel çekişmeler, terör olayları, doğal afetler (deprem, orman yangınları, su baskını vb.), ulaşım ve haberleşmenin gelişmemiş olması, ekilecek arazinin darlığı ve miras yoluyla bölünmesi, tarımda makineleşmeyle insan gücüne duyulan ihtiyacın azalması, eğitim durumu ve hayat kalitesinin şehirlere oranla düşük olması, kan davaları ve can güvenliğinin azalması gibi kırın itici faktörlerinin yanı sıra eğitim, ulaşım ve sağlık gibi kurumların kırsal kesime oranla gelişmiş olması, yüksel refah seviyesi, iş imkânlarındaki artış gibi şehir hayatının çekiciliği gösterilebilir. Tüm bu nedenler kent kavramını geliştirmiş, bu gelişim sosyal ve ekonomik alanda bazı olumsuz değişikliklere neden olmuştur. Bunlardan bazıları şöyledir:

• Kentleşmenin tarım toprakları üzerindeki etkisi: Bunun en güzel örneği Çanakkale ilimizdir. Çanakkale, ülkemizin önemli tarım şehirlerindedir. Bunun yanı sıra burada hayvancılık ve arıcılık gibi ekonomik faaliyetler de yapılmaktadır. Şehirleşmenin ortaya çıkardığı konut ihtiyacı, havalimanı

yapımı, sanayi kuruluşları gibi etkenler önemli tarım alanlarını beton yığınlarına dönüştürmüştür. Bu durum hâlâ devam etmektedir.

• Kentleşmenin mimari alandaki etkisi: Kentleşme sonucu ortaya çıkan konut ihtiyacı gidermek ve çarpık kentleşmeyi önlemek amacıyla tek katlı gecekondular gibi binaların yerine daha fazla kata sahip apartmanların ve gökdelenlerin dikilmesi yatay mimarinin yerini dikey mimarinin aldığını gösterir. Ülkemizde özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde gördüğümüz bu durum görüntü kirliliğine de neden olmaktadır.

• Kentleşmenin sosyal hayata etkisi: Bu konudaki en önemli sorun ilk şehirleşme hareketlerinde meydana gelen kültür şoklarıdır. Kültür şoku: bireylerde başka bir kültür çevresine girmekten, yeni bir yaşama biçimiyle karşılaşmaktan doğan uyumsuzluktur.

3. Gecekondular Olgusu

Gecekondular, barınma ihtiyaçları devlet ve kent yönetimlerince karşılanmayan yoksul kişilerin hazine veya özel araziler üzerine sahibinin rızası olmadan kurulan yapılara denir (<https://www.lafsozluk.com/2013/03/gecekondular-nedir-ne-demektir-anlami.html>).

Bu yapılar bilinçsiz yapıldıkları için önemli tarım arazilerini de işgal etmektedir. Gecekondular sadece mekânsal değil sosyal alanda da bazı sorunlar meydana getirir. Başlangıçta yapı malzemesi ve yapım özellikleriyle fiziki bir mekân tanımı olarak kullanılan gecekondular zamanla yaşam biçimini nitelendiren içeriğiyle sosyolojik bir anlam kazanmıştır. Gecekondular merkez şehirden kültür, ekonomik gelirler, eğitim durumu, gelişmişlik düzeyi, yaşam tarzı gibi farklılıklar gösterir. Örneğin merkez şehir, gecekondulara oranla daha modern ve daha rahat bir yaşam sürerken gecekondularda şehirlere oranla hem ekonomik hem de modernleşme anlamında daha sakin bir hayat sürer. Orada yaşayan ikinci nesil olarak tabir ettiğimiz çocukların yeterli eğitim alamadıkları ve sağlık kuruluşlarının yetersizliği buradaki gençleri uyuşturucu madde kullanımı, hırsızlık, gasp gibi yasal olmayan yollara iter. Günümüzde de sayıca fazla olan bu konutlar çarpık kentleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Ülkedeki kara ve demiryolları, köprüler, hava alanları, okullar, hastaneler ve benzerleri altyapıların yetersizliği, sanayi kuruluşlarının şehrin içinde kalması, bozulan ekonomi, artan

çevre kirliliği, kaynak israfı, zaman ve iş gücü kayıpları gibi sorunlar çarpık kentleşme sonucu ortaya çıkar.

4. Tersiyer Şehirleşme

Göç ve kentleşmenin ortaya çıkardığı sorunlar karşısında zorluklar yaşayan insanlar 2000'li yılların sonundan itibaren bu durumu tersine çevirmişlerdir. Şehrin kalabalık, gürültülü, yorucu ve bunaltıcı hayatından kaçan insanlar merkez şehrin dışındaki kırsal alanlara göç etmeye başlamışlardır. Tersiyer göç adı verilen bu olay dünyada Çin, ABD, Hindistan gibi kalabalık ülkelerde başlamıştır. Ülkemizde ise özellikle İstanbul'dan çevresine doğru yayılma gösteren tersiyer göç olgusu şimdilik şehirlerde ya da kırsal alanlarda herhangi bir sorun teşkil etmemekte, aksine kırsal ve kentsel nüfustaki dengesizliği düzeltmesine ve kırsal alandaki insanların kent ortamındaki gelişimlerden daha hızlı haberdar olmasına yardımcı olmaktadır. Buna karşın tersiyer göçün de kırdan kente göç gibi yoğun ve kitlesel bir niteliğe bürünmesi hâlinde ortaya çıkacak şehirlerde iş gücü ihtiyacı, boş kalan konutlar, demografik yatırımlardaki değişiklikler, bozulan ekonomik denge gibi sorunların yanı sıra kırsal kesimde ani artış gösteren nüfus karşısında yetersiz kalan konut sayısı, ihtiyaç duyulan yeni iş kolları ve en önemlisi de kırsal alanların da zamanla kentsel niteliğe bürünmesi gibi birçok soruna neden olmaktadır. Bütün dengelerin bozulması sosyal hayatı da büyük ölçüde etkiler. Tabii bu olayların meydana gelmesi uzun bir döneme yayılarak oluşur ama bu hiç olmayacağı anlamına da gelmez. Bu yüzden gerekli önlemlerin alınarak bu süreci en aza indirmek gerekmektedir.

Yöntem

Bu bildirinin hazırlanmasında nicel araştırma yaklaşımı benimsenerek bu doğrultuda kaynak tara-

KAYNAKÇA

ÇAKIR, Sabri, (2011), *Türkiye'de Göç, Kentleşme / Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar*, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23, 209-222.

GÜREŞÇİ, Ertuğrul, (2010), *Türkiye'de Kentten – Köye Göç Olgusu*, Doğu Üniversitesi Dergisi, 13, 77-86.

HAYIR, Meryem, (2009), *Büyük Kentlerde Kentin Merkezinden Etrafına Olan Göç Süreci – İstanbul Beylikdüzü Örneği*, Akademik İncelemeler, 1, 35-52.

KARAMAN, Kasım, (2003), *Türkiye'de Şehirleşme Olgusu ve Gecekondu Sorunu*, Doğu Anadolu Araştırmaları, 4, 108-117.

ÖZ, Metin, (2017), *Türkiye'de Köyden Kente Göçün Nedenleri ve Sonuçları*, Türk Belediyeciliğinin Tarihiçesi ve Uygulamaları, 3.

ması yapılmış ve elde edilen bilimsel bilgiler yorumlanarak bir sonuca ulaşılmıştır. Veri toplama yöntemi olarak doküman inceleme tekniğinden yararlanılmış, bu doğrultuda konu üzerine yazılmış makaleler incelenmiş, internette yer alan web siteleri taranmış ve yararlanılan kaynaklar APA yöntemine göre bildiriye aktarılmıştır.

Bulgular

Bu bildiri konusunda yapılan araştırmada göç ve kentleşme olgusunun birbiriyle paralel olarak gelişme gösterdiği, bu iki olgunun olumlu birtakım gelişmeleri beraberinde getirirken göçlerin kentleşmeyi hızlandırdığı ama aynı zamanda çarpık kentleşme ve gecekondulaşma gibi yerleşim sorunlarıyla beraber sosyal ve kültürel problemleri de ortaya çıkarttığı bulgularına ulaşılmıştır.

Tartışma ve Sonuç

Ülkemizde bu sorunları engellemek için öncelikle 2018 yılında başlayan teşvik politikalarına ağırlık verilerek gereken özen gösterilmeli bu sayede kır ve kent arasında ekonomi ve nüfus anlamında denge sağlanmalıdır. Ayrıca ülkemizin kuruluşundan bu yana en büyük ekonomi kaynağı olan tarım ve hayvancılık gibi kırsal alandaki gelir kaynaklarının devamlılığı sağlanarak kırdan kente göç durdurulmalıdır. Metropollerde göç akışını sağlayan sağlık, eğitim, hukuk ve teknolojik imkânlar küçük şehirlerde ve kasabalarda yaygınlaştırılarak ülkedeki gelişmişlik dengesi sağlanmalıdır. Özellikle kentsel alanda gecekondu ve merkez kent arasında görülen ekonomideki dengesizlik düzelterek kültürel alandaki uçurum da en aza indirilmelidir. Aksi takdirde metnin başından itibaren dile getirdiğimiz sorunlarla boğuşarak gelişme ve kalkınma planlarımızın sürekli ertelenmesi ülkemizin muasır medeniyetler seviyesine ulaşmasında büyük engeller teşkil edecektir.

SAĞLAM, Serdar, (2006), *Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları, 5, 33-34.

YENİGÜL, Sevinç Bahar (2005). *Göçün Kent Mekânı Üzerine Etkileri*, G.Ü. Fen Bilimleri Dergisi, 18, 273-288.

URL, <http://www.sbpturkiye.com>, (E.T. 04.02.2019).

URL, <https://www.emlakkulisi.com>, (E.T. 02.02.2019).

URL, <https://www.bilimdili.com>, (E.T. 24.01.2019).

ÜLKEMİZDE İÇ GÖÇÜN KENTLEŞME SÜRECİNE ETKİLERİ

Zişan BARTAN

Adana Ceyhan Ticaret Borsası Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Bütün dünyada olduğu gibi ulaşım, kültürel faaliyetler, iyi bir eğitim ve sağlık hizmeti alma, özellikle ekonomik kaygılar ülkemizi de etkilemiş olup kırdaköyde yaşayan insanlar için kentleri çekici hâle getirmiş ve bunun sonucunda kentlere doğru yoğun bir iç göç hareketini oluşturmuştur.

İç göç olgusunun ülkemizde kentleşme sürecini nicelik açısından etkilemesinin yanı sıra kentleşme sürecini olumlu ya da olumsuz etkilediği görülmektedir. İç göç olgusu devlet politikası doğrultusunda, modern bir toplum oluşturma sürecine katkı sağlamıştır. Göç eden toplumların iyi bir eğitim ve sağlık hizmeti almasına da olanak sağlamıştır. Fakat çarpık kentleşme dediğimiz gecekondulaşmanın oluşmasına zemin hazırladığı, sosyokültürel yozlaşmalara neden olduğu, suç oranlarının, intihar eylemlerinin arttığı, geleneksel bağların zayıfladığı, ulaşım sorununun da olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Bu bağlamda göçle kentleşme arasında bir denge oluşturulamıyorsa ciddi problemlerle karşı karşıya kalınacağı bilinmelidir. Bu durumda yapılması gereken, göçü durdurulması, bu yapılamıyorsa göçü yavaşlatmak için acil ve kapsayıcı tedbirlerin alınmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Kentleşme, iç göç, kentleşme, yozlaşma, suç oranı

GİRİŞ

Tarihsel süreçte toplumsal yapıları etkilemekte olan maddi kaygılar ve iyi bir yaşam sürme fikri, birey ve toplumları bölgesel veya ulusal ölçekte göç etmelerine neden olmaktadır. Bu bağlamda göç unsurunun sadece bireylerin veya toplumların yer değişimi olarak algılanmaması gerektiği bunun sonucunda sosyoloji, politika, eğitim ve ekonomi gibi birçok alana etki ettiği gözlenmektedir. Gelişen kentler, kırsal alanda yaşayan insanlar için pek çok konuda cazibe merkezi olmuştur. Bu cazibenin temelinde sadece ekonomik kaygılar değil iyi bir eğitim, müreffeh bir yaşam sürme isteği, kültürel

faaliyetler gibi nedenleri de sayabiliriz. Batıdaki sanayileşme hareketi sonucunda oluşan sermaye artışı ve iş gücü arzı kentleşmeye neden olmuş, bu kentlerde sanayileşmeye bağlı olarak hızla nüfus artışı olmuştur. Bu durumdan Türkiye de etkilenmiş olup kentleri Batılı medeniyetler seviyesine getirebilmek için politikalar ve hedefler belirlenmiştir. Bu politikaların sonucu olarak Türkiye’de sanayileşme, ulaşım, iletişim alanında meydana gelen değişim ile hızlı bir kentleşme sürecine geçilmiştir. Göç olgusunun kentleşme sürecine çok yönlü etkisi olmuştur. Bir amaç ve hedef gözetilmeden, gelişigüzel yapılan göçler beraberinde şu problemlere neden olmaktadır: Çarpık kentleşme, adapte olamama, asayişsizlik, dil sorunu, çevre sorunu. Bununla beraber iç göç olgusunun iş gücü arzını karşılama, kültürel kaynaştırma gibi olumlu etkileri de vardır. Hızlı kentleşme ve kontrolsüz yapılan göçler, ülkemizde genellikle sanayi şehirlerinde ortaya çıkmıştır.

Amaç

Bu çalışmada iç göç olgusunun kentleşme sürecine yönelik olumlu ve olumsuz yönleri üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Özellikle plansız ve programsız yapılan bu göçlerin kentleşme sürecine hangi yönden etki ettiği tespit edilmeye çalışılarak bu göçlerin şehrin dokusuna uyum sağlayıp sağlamadığı incelenmiştir.

Yöntem

Bu çalışmayı sürdürürken konumuzla ilgili internet sitelerinden, kütüphanelerden, ilgili tez ve makalelerden yararlandık. Bu çalışmada doküman inceleme yöntemini kullandık. Aynı zamanda danışman öğretmenimizle birlikte konuyla ilgili gerekli ortak fikirleri paylaşarak çalışmamızı oluşturduk.

Bulgular

Yapılan araştırmada Türkiye’de iç göçün ortaya çıkış nedenleri şöyle sıralanabilir: Hızlı nüfus artışı, tarımsal faaliyetlerde kullanılan tekniğin gelişmesi,

tarım alanlarının miras yoluyla parçalanması ve küçülmesi, erozyona bağlı kayıplar, tarım arazilerinin kamulaştırılması, uygulanan kalkınma projeleri, üretim alanında oluşan gelişme, ulaşımın gelişmesi, terör eylemleri, depremin ortaya çıkardığı etki.

Bu bulgular kent, kentleşme, göç gibi kavramları ortaya çıkarmakla birlikte kitle göçlerinin belli bir plan ve programla gerçekleşmemesi neticesinde kent dokusunda ortaya çıkan sorunları tespit etmemizi sağladı. Bu sorunların bireylere ne gibi etkileri olduğu ele alınmıştır. Bu bağlamda ülkemizdeki iç göçlerin olumsuz yanlarının olumlu yanlarına göre daha fazla olduğu sonucuna ulaştık.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kent Kavramı

Tarih boyunca kent olgusu farklı anlamlarla tanımlanmaya çalışılmış bir kavramdır. Bu gelişim süreci içerisinde kentin kavramsal içeriği incelendiğinde uygarlık kavramının bu içeriğin belirlenmesini sağladığı gözlemlenmektedir.

Nüfusun çoğunun ticaret, sanayi ya da yönetim işleriyle uğraşan, tarımsal faaliyetlerin az olduğu, nüfus bakımından kırsal alanlardan ayırt edilen, hareketliliğin yaygın olduğu yerleşim birimine kent denir. Toplum bilimi açısından ise bu kavram, toplumsal açıdan tek tip olmayan insanların görece olarak geniş bir mekânda, yoğun bir şekilde ve daimi olarak beraber bir yere yerleşmiş olmaları şeklinde tanımlanabilir (Komisyon, 2009, s. 245).

Kent kavramının kimliğine dair yapılan tanımlara bakıldığında her bireyin kendine özgü karakteri olduğu gibi kent olgusunun da kendine has karakter ve özellikleri vardır. Zira kent olgusu, içinde yaşayan unsurlarla vücut bulur. Kentler kendine has özellikler barındıran; fiziksel, ekonomik ve tarihî unsurlar ile ortaya çıkmıştır. Bir kentin kimliğini tarihi, coğrafyası, bitki örtüsü, siyasal, sosyal gelişmişlik düzeyi vb. pek çok unsur oluşturur. Bunun dışında kent olgusunun oluşabilmesi için bazı ölçütler bulunmaktadır:

- Demografik ölçüt: Kent için en az büyüklükteki nüfusun on bin olması yaygın olarak kabul görmektedir (Bal, 2010, s. 28).
- İşlevi veya ekonomisine ait ölçütler: Bu yaklaşım kentin tarifinde sayısal çokluğun ya da mekânsal genişliğin değil üzerinde yaşayan insanların birçok açıdan özelliklerinin ve ekonomik refah düzeyinin esas alınması düşüncesindedir (Özer, 2004, s. 2).

Kentleşme Kavramı

Kentleşme, kentlerin ve kentlerde yaşayan nüfusun fazlalaşması olarak anlamlandırılır. Bir başka tanıma göre de kentleşmeyi, sanayi devriminin bir sonucu olarak ortaya çıkardığı bir kavram olarak ifade edebiliriz. Kentleşme önemli oranda, kırsal nüfusun şehirlere akmasıyla kentlerde nüfusun yoğunlaşmasını, bu nüfusun uzmanlaşmasını, örgütlenmesini bir diğer söyleyişle gelenekçilikten modernizme geçmenin birinci merhalesini oluşturur (Erkan, 2013, s. 6).

Bununla birlikte kentleşme, sadece nicel olarak kent ve kent nüfusunun artmasıyla anlamlandırılmaz. Kentleşmenin demografik, siyasi, iktisadi ve sosyolojik anlamda birçok kabul görmüş nedenleri vardır.

Kentleşme Kavramı

Kentleşme olgusu temelde fiziksel bir görünümü yansıtırken kentleşme, kent olarak tanımlanan fiziksel ortamı paylaşan bireylerin davranış biçimlerini ifade etmektedir. Kentleşme; bir sosyal değişim, uyum ve bütünleşme süreci, kırsaldan kentsel alanlara göç eden nüfusun yeni koşullara uyumlu ilişkiler ağı geliştirerek kentin bir parçası olma sürecidir.

Kentleşmeyi ekonomik ve sosyal olmak üzere iki ayrı başlık altında inceleriz. Ekonomik yönden kentleşme, kırsalda tarım alanlarının azalmasıyla yerini sanayi ve hizmet sektörüne bırakarak bireylerin ekonomik faaliyetlerini, iş seçimlerini etkilemesidir. Sosyal yönden kentleşme ise kırsaldan göç eden bireylerin kentin sosyokültürel yargılarını, normlarını, yaşayış ve davranış biçimlerini özümsemesi ile gerçekleşir.

Türkiye'deki kentleşme, sanayileşme ile yakın ilişki içinde olmasına rağmen sanayileşme ile orantılı bir biçimde ve onun doğurduğu ihtiyaçlara uygun olmadığı için sağlıklı ve düzensiz bir şekilde olmaktadır. Sanayileşme ile desteklenmeyen ve son derece çarpık şekilde oluşan kentleşme, başta büyük kentlerimiz olmak üzere göç alan yerleşmeleri ciddi sorunlar ile yüz yüze bırakmıştır.

Göç Kavramı

Dinî, ekonomik, sosyal ve siyasi sebeplerden dolayı insanların hayatlarının tamamını ya da bir kısmını geçirmek için yaptıkları coğrafi yer değiştirme hareketine göç denir. En kapsamlı tanımıyla göç, insanların kendi haklı sebeplerine bağlı olarak ya-

şadıkları yerlerden başka yerlere doğru yer değiştirmesi veya yaşadığı yerleşim birimini değiştirmesidir.

Bir başka bakışla da özellikle kırsal alanların itme, kentsel alanların çekme özelliklerinden dolayı göç olayında genellikle kişinin kişisel ve ailevi açıdan maddi manevi kazanımlarını elde edeceği artlarını değiştirmeye güdüsü etkin rol oynamaktadır (Kocaman, 2014, s. 337).

TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇÜN NEDENLERİ

Ülkemizdeki göç olayının temelinde sanayileşme görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye'deki iç göç, geleneğe bağlı toplumsal yapıdan, gelişmiş bir toplumsal yapı istikametinde değişen bir süreç olmuştur. Tarıma dayalı toplumlarda toprağa bağlılık söz konusu iken bu toplumlara toprağından ayıran çeşitli sebepler neticesinde göç olayı gerçekleşmektedir.

Türkiye'de iç göçün ortaya çıkış nedenleri şöyle sıralanabilir: Hızlı nüfus artışı, tarımsal faaliyetlerde kullanılan tekniğin gelişmesi, tarım alanlarının miras yoluyla parçalanması ve küçülmesi, erozyona bağlı kayıplar, tarım arazilerinin kamulaştırılması, uygulanan kalkınma projeleri, üretim alanında oluşan gelişme, ulaşımın gelişmesi, terör eylemleri, depremin ortaya çıkardığı etki.

Bu gerekçeler bölgelere ve dönemlere göre farklılık göstermesine rağmen kentleşmeyi hızlandıran etkenler genellikle köy ve kır kesiminin iticiliği, göç olayını tetikleyen bir vasıta olarak iletici ve kentlerin çekici imkânlarıyla açıklanabilir (Koyuncu, 2011, s. 37).

İÇ GÖÇ OLGUSUNUN KENTLEŞME SÜRECİNE ETKİSİ

OLUMLU ETKİSİ

Toplumsal Kültürel Kaynaşmaya Katkıda Bulunma

Göç eden insanlar göçmek suretiyle yalnızca beden yer değiştirmemekte, bununla birlikte göç ettikleri yerlerin sosyal ve kültürel etkenlerini de yeni mekânlarına taşımaktadır. Bu durum bir sosyokültürel etkileşim meydana getirmektedir. Zira göçler, kültür ve coğrafya bakımından birbirinden kopuk insanların temasına ve etkileşime geçmesine neden olmaktadır. Davranış kalıplarını değiştirmekte, yeni düşünceler geliştirmektedir. Böylece kültür zenginleşerek yayılmaktadır (Doğan, 2012, s. 202). Bu etkileşimin en önemli nedeni göç eden-

lerin yerleştikleri yerde önceden yaşayanlarla sosyal ve kültürel yönden farklılıkların olup olmadığıdır.

Kültür ve göç arasında sıkı bir ilişki vardır. Göç eden insanların kültürlerini kendileriyle birlikte yeni yaşam alanlarına taşımaları nedeniyle göç, kültürler arası etkileşimin ana nedenlerinden biridir. Göç, toplumdaki değişimin en önemli nedenlerinden biri olması sebebiyle farklı fiziki yapı, kültür, din, dil ve ırktan insanların bir arada yaşamasını sağlar.

Göçün sunduğu imkânlarla gelenek, görenek, tutum ve davranış farklılığı olan insanlar göçtükleri mekânda yerleşik durumda olanlarla bir araya gelmekte, onlarla yaşama şansı bulmakta ve onların değerlerini öğrenebilmektedir (Karpaz, 2013, s. 82).

Eğitim ve Sağlık Gibi Temel Hizmetlere Ulaşım Kolaylığı

Ülkemizde hem sağlık hem de eğitim alanında hizmet veren kuruluşlar büyük şehirlerde yoğunlaşmış durumdadır. Zira iç göçün nedenleri arasında daha iyi ve daha gelişmiş sağlık hizmeti alma ya da ebeveynlerin çocuklarına daha iyi eğitim alma arzusu yer almaktadır. Kentleşme bu istekleri karşılama konusunda bireylere fırsat sunar. Göçlerin nedenlerinden bazıları terk edilen yerde yeterli sağlık kuruluşunun bulunmaması, eğitim düzeyi düşüklüğü ve strese sebep olacak birçok faktör bireyleri göçte teşvik eder. Kırsalda olan güvenlik zafiyeti de önemli bir göç sebebidir. Şehre göçenler terörün yarattığı güvenlik zaafından da kurtulmuş olurlar.

Sanayileşme ve Endüstrileşmenin Gerektirdiği İş Gücüne Katkı Sağlama

Kentleşmeler bütün yurt genelindeki değişimleri, insan ve kaynakların akışını, sosyal ve iktisadi bakımdan oluşan önemli değişimleri ifade eder. Kentlerin idari, iktisadi ve sosyal fonksiyonları bulunan ve bu yolla kentleşme olgusunun bir değişimi ifade ettiği gerçeği ortaya çıkar (Görmez, 1997, s. 11). Kırsal kesimden kentlere göç, kent nüfusunun fazlalaşmasında etkin bir rol oynamıştır. Bu tarzda olan artış ile birlikte nüfus, tarım alanlarından sanayiye ve hizmet sektörüne doğru yön değiştirmekte ve kentlerin iş gücünü artırarak ekonomik hayatın daha etkin duruma gelmesini sağlamaktadır. Modern anlamda kentleşme Sanayi Devrimi ile birlikte ortaya çıkan sanayideki ilerlemelerin sonucu

olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan kentleşme olgusu, günümüzün temel özelliğidir. Zira önceden dünyanın herhangi bir bölgesinde nüfusun önemli kısmı, kır toplumlarında ve köy ortamında yaşamaktaydı. Sanayi Devrimi kentlerde çok sayıda işçi için bir talep oluşturmuştur. Bu şekilde köy ve kırdan kente doğru büyük çaplı nüfus akışı olmuştur (Erkan, 2013, s. 8).

OLUMSUZ ETKİSİ

Geleneksel Bağların Zayıflaması ve Suç İşleme Oranının Artması

Kentleşme toplumlarda gelenek ve göreneklerin değişmesine neden olabilmektedir. Gelenekçi ve kırsal toplumlardaki değişme din ve ahlak yönünden görüşlerin farklılaşmasıyla oluşur. Bu görüş farklılaşmasıyla kent yapısında çok türülük (heterojen) ortaya çıkarak toplumlar arasında bir çatışma ortamı yaratabilir ve buna bağlı olarak suç oranlarında artış görülebilir. Modern ve kentsel toplumlardaki ortam kırsal bölgelere kıyasla suça daha elverişlidir. Adam kandırma, yankesicilik, dolandırıcılık ve hırsızlık gibi suçlar kentlerde sıkça görülen olgulardır. Kentlerdeki kalabalık ve toplumsal bağların zayıflığı gibi olgular da bu suç ortamının oluşmasını desteklemiştir.

Kontrolsüz şehirleşme ve devasa kentlerdeki artış, özellikle varoş ya da kenar mahalle diye tabir edilen gecekonduarda suç işleme oranını artırmaktadır. Göçen insanlar arasındaki suç oranının yüksek olmasının nedenlerinin başında bu insanların uzman olmaması ve eğitimsizlik olduğu kadar yaşattıkları "kabile, cemaat" anlayışları da gelmektedir. Bu insanların kendilerini ve kendileri gibi olanları "biz", daha önceden şehirde yaşayanları da "öteki" olarak görmeleri, onların suç işleme eğilimlerini artıran kültür kodlu gerekçeleri olmaktadır. Böylece, bir bakıma bir suçlu alt kültürü ortaya çıkmaktadır. Kapkaç, hırsızlık, darp etme ve yaralama gibi adi suçlar, çoğunlukla "sefalet mahallelerinde" yaygınlaşmış gözükmektedir (Sağlam, 2006, s. 43).

Çarpık Kentleşme ve Gecekondular

Konut ihtiyacı olan, düşük geliri insanlarının boş alanlara kanunsuzca imar ettikleri meskenlere gecekondu denir. Gecekondulaşma, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından kırsaldan kentlere göçün fazlaştığı bir ortamda ortaya çıkan bir sorundur. Bu sorun yalnızca Türkiye'ye özgü bir olgu değildir. Bize özgü olan yalnızca "gecekondu" kavramıdır.

Çağdaşlaşma gayretlerinin kentlerdeki yansıması gecekondu olarak ortaya çıkmıştır. İlegal yollar ile çözülmeye çalışılan bu mesken sorunu, kentlerin etrafının gecekondu ile çevrilmesine sebep olmuştur. Göçmenler için de konut önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu gecekondu problemi bir dönemden sonra yapılarıyla birlikte kentlere ait birer olgu hâline gelmiştir. Bu sorun şehre yoğun bir şekilde gelen insanlarca kanunsuz bir şekilde çözülmeye çalışılmıştır. Özgün hayat biçimi, kültürel alışkanlığı, hayat nizamı, dayanışma tarzı gibi niteliklere sahip olan 1950'ler ile Türkiye'de hızla çoğalan gecekondu, her şeyden önce göç olgusunun bir sonucu olmuştur (Yıldırım, 2004, s. 54).

Gecekondulaşmanın nedenleri arasında kontrolsüz göç, hızlı kentleşme, hızlı nüfus artışı, kaynak yetersizliği, plan ve altyapı yetersizliği gösterilebilir. Göç olaylarında göçenlerin kent hayatına hazırlıklı olmamaları, yerleştikleri yeni mekânlarda sorun yaşamalarına sebep olur. Göç eden insanlar, güvende hissetmek için kendilerine benzer gruplar ile yaşamak isterler. Bu nedenle mekân birliği ve belirlenmesinde sosyokültürel yakınlıklar önemli belirleyici bir ölçüttür. Bu da gecekondu dediğimiz olgunun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Şüphesiz çarpık yapılaşma ve gecekonduların ortaya çıkışında birtakım nedenler bulunmaktadır. Bunda göç eden insanların kendi bölgelerine mensup kimselerle bir arada bulunma arzusu gibi psikolojik, kiraların yüksek olması gibi ekonomik nedenlerin yanında merkezî ve yerel yönetimlerin yanlış politikaları da etkili olmuştur (Yıldırım, 2004, s. 60).

Bu bağlamda sağlıksız ve düzensiz yerleşim bölgeleri, arazilerin haksızca ele geçirilmesi çok yönlü sorunları da beraberinde getirmiştir. Kentlerde oluşan bu plansız değişimler şehrin kültürel ve tarihî dokusunun bozulmasına, doğal çevrenin tahribine sebep olmuştur.

Türkiye'de Kentleşme Olgusunun Trafik Düzenlemesine Etkileri

Kırsal alanlarda yaşayan toplumların çeşitli sebeplerle (eğitim, sağlık, hizmet) kente göç etmesinin doğurduğu olumsuz sonuçlardan birisi de trafiktir. Bu durum kentlerde büyük bir sorun oluşturmaktadır. Bu sorun kentlerdeki motorlu taşıt sayısını hızla artmasıyla ortaya çıkmaya başlamıştır. Eğer kentlerin kara yolu altyapısı bu artışa elverişli değil ise daha büyük sorunlar yaratmaktadır.

Ülkemizde kentlere yapılan kontrolsüz ve plansız göç sebebiyle motorlu taşıt ve trafik kazaları sayılarında paralel bir artış söz konusudur. Bu durum kentlere ve kara yollarındaki hızlı akıma henüz uyum sağlayamayan, motor ve makina ile yeni yeni ilişki kurmaya başlayan, çevresinde ve ailesinde bu konularda bir ön bilgi ve birikimi bulunmayanların çoğunluğu oluşturması, sorunun ülkemizde trafik kazaları yönünden de ağırlaşmasına neden olmuştur. Ayrıca trafiğin yoğunluğundan dolayı insanlarda öfke problemi ve stresten dolayı oluşan ruhsal bozukluklar da görülmekte, kentlerde görüntü ve gürültü kirliliği oluşmakta, sürücülerin yaptığı kural ihlallerinden dolayı önceliği olan araçların yaşadığı zaman kaybı gibi birçok olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Sosyokültürel Yozlaşma

Küreselleşmeyle kentlerde oluşan mekân yönünde değişimde AVM'lerde oluşan yeni durumların da ciddi bir katkısı vardır. Kentlerde siyasi, ekonomik, sosyokültürel faaliyetlerin artmasıyla kentlerin merkezinde bulunan tarihî çarşıların çoğalan ihtiyaca cevap verememesi nedeniyle yeni çarşıların alternatif olarak ortaya çıkması, eski çarşılarla ulaşım gücünün, dahası tüketimdeki anlayış değişikliğine bağlı olarak eski çarşılar önemini yitirmiştir. Özellikle 1990'lardan sonra AVM'lerin açılmasıyla yalnızca alışverişten ibaret olmayan aynı zamanda pek çok sosyal aktiviteyi de barındıran tüketim alanları oluşmuştur. Bu merkezlerin sayıları artmış, insanlar AVM'leri alışveriş dışında hoş vakit geçirebilecekleri alanlar olarak görmeye başlamışlardır. Bu algıyla birlikte ülkemizdeki kent hayatında da Batı toplumlarındakine benzer bir yaşam tarzı belirginleşmiştir (Koyuncu, 2011, s. 166).

Kentsel hayatın hareketli olması, bu kentlere göç eden kesimlerin şehir hayatına uyum sorununa yol açmakta, kültürel değerler erozyona uğramaktadır. Çünkü yeni bir yaşam tarzı, yeni meşguliyetler, tüketimdeki alışılan şeyler de değişime uğramıştır. Bu durum evlerde kullanılan eşyalar, kendi kültürleri dışında yeni giyim modeli ve farklı konuşma ve eğlenme tarzı gibi konulara kadar uzayan değişim anlamına gelir.

Batılı toplumlara ait yılbaşı, doğum günleri, Anneler Günü, Babalar Günü ve Sevgililer Günü gibi sonradan hayatımıza giren olgular ortaya çıkmakta, bunun yanında evlenme olgusunun aşamalarından olan kız isteme, nişan törenleri, düğün me-

rasimleri eski değerlerini kaybederek yerini flörtler ya da değişik evlenme biçimlerine bırakmıştır. Ya da düğünlerimizin geleneksel çalgısı olan davullar ve zurnaların yerini Batılı tarzdaki çalgılar almıştır. Küreselleşme olgusunun diğer bir olumsuz etkisi ise kuşaklar arasında kültürlerin kaynaşmasını sağlayan dil olgusu üzerinde olmuştur. Türkçenin selamlaşma tarzından iletişim alanına kadar çok geniş bir alanda yozlaşmış olduğu bariz biçimde görülmektedir. Bunun yanında işletme tabelalarında (Best Chicken, Moon Couffeur, Barber Club, Food Chef vb.) gibi Türkçe kelimelerin yanına eklenen yabancı eklerin varlığı artık kanıksanmıştır. Türk edebiyatında da kent ve kentleşme olgusu edebî eserlerde de kendine usta sanatçılar vasıtasıyla vücut bulmuştur. Yahya Kemal'in dediği gibi "Bir semtten diğerine geçerken bir yıldızdan diğer yıldıza geçmiş kadar başkalık duyulan" diye anlattığı şehir bir yana Ahmet Hamdi Tanpınar'ın devasa bir ustalıklarla kaleme aldığı o "Beş Şehir" inden bir kalıntı bile yoktur. Herhangi bir şehri görmek, tüm şehirleri görmüş olmak için kâfidir. Bu durum sadece Türkiye'ye özgü bir tez değil dünyanın herhangi bir kenti için de aynı durum söz konusudur. Daha vahimi, kentler farklı bir yapıyı ortaya koyarak yarış oluşturmaya çalışırken gitgide küresel benzerliklerin bir parçası hâline gelmiştir (Aktay, 2007, s. 98).

Kentleşme Olgusunun İntihar Eylemi Üzerine Etkisi

Kentleşme sorunları ve intihar eylemi birbiri ile ilişkilendirilmesi oldukça zor iki dinamik süreçtir. Kentleşme kavramı, içerisinde toplumsal yansımaları olan ve süreç içerisinde ortaya çıkarttığı sorunlar ile bireyleri etkileyen bir olgudur. İntihar ise bireysel bir karar olmasına rağmen bu bireysel eylem, kişinin içerisinde bulunduğu toplumsal yapıdan etkilenmektedir.

İntihar üzerine yapılan araştırma ve çalışmalar psikoloji biliminin yardımıyla ilerlemiş ve diğer alanların ilgisini de çekmiştir. Teşebbüs edilen her intihar eyleminin bireysel sebepleri olsa da toplumsal sorunların bu eylemler üzerinde etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Şüphesiz bu eylem, tasnif edilmesi ve incelenmesi oldukça zor bir meseledir. İntihar eyleminin nerede ve ne zaman yapıldığına dair birtakım istatistikî bilgiler edinilebilir. Ancak intihar eyleminin neden yapıldığına dair kesin cümleler kurmak oldukça imkânsızdır. Kent ortamında

karşılaşılan yalnızlık, aile yapısında değişimlerin yarattığı sorunlar, kent hayatının karmaşasından kaynaklanan sorunlar, dinî bağlılıkta aşınma gibi bazı etkenler bireyi intihar eylemine iten unsurlardandır.

SONUÇ

Sanayi Devrimi'nin kent hayatına ve kırsal hayata birçok yönden etkisi olmuştur. Köy ve kır hayatı zamanla azalmış, kent hayatına rağbet artmıştır. Sanayileşme ve makineleşmenin yanında demir yolu ve kara yolu ağının Anadolu'da yaygınlaşması kentleri cazip kılmıştır. Ayrıca kentlerdeki sağlık, eğitim hizmeti ve kültürel faaliyetler kırsal alanda yaşayanlar için kentlere göç etmenin ayrı bir sebebidir. Bu durum kentlere insan hayatına yön veren bir görev yüklemiştir.

Belli bir amaç gözetilmeden yapılan bu göçlerin şehrin dokusuna, insan hayatına olumlu veya olumsuz etkileri olduğu görülmüştür. Bu etkiler incelendiğinde göçün kentleşme üzerinde kısmi

olumlu etkileri olmasına rağmen önemli ölçüde sorunları da beraberinde getirdiği görülür.

Ülkemizde kentleşme gerçek manada kırsaldan kentlere daha iyi şartlarda iş bulma, daha lüks evlerde oturma, daha güzel sosyokültürel çevreye kavuşma isteğinin sonucudur. Fakat insanlar, kentlerde umdukları şehir hayatıyla karşılaşmamışlar, hayallerini ve hedeflerini gerçekleştirme fırsatlarını bulamamışlardır.

Bu bağlamda bu olumsuz durumlara rağmen ülkemizde iç göç olgusu, sosyolojik ve tarihî bir gerçektir. Kontrollü ve planlı yapılan göç hareketinin kent dokusuna, kentleşmeye olumlu etkileri olacaktır. Ayrıca modernleşmeye ve toplumsal kaynaşmaya da katkı sağlayacaktır. Ya da kırdan/köyde yaşayan insanlara daha iyi bir eğitim ve sağlık hizmeti sunularak onlara ekonomik anlamda yeni alanlar açılarak insanların kentlere göç etmeleri engellenmiş olacaktır. Bu durum çarpık kentleşmeyi önlemek adına, kentlerdeki nüfus yoğunluğunu kıra/köye kaydırma politikalarını olumlu yönde etkileyecektir.

KAYNAKÇA

- AKTAY, Y. (2007). *Küresel Kentleşme ve Kentsel Kimlik. Yerel Yönetimler Kültür Şurası, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi.*
- BAL, H. (2011). *Kent Sosyolojisi(5. Baskı). Isparta: Fakülte Kitabevi.*
- DOĞAN, İ. (2012). *Sosyolojik Kavramlar ve Sorunlar. Ankara: Pagem.*
- ERKAN, Ü. (2013). *Konya Örneğinde Kent-Siyaset İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.*
- GÖRMEZ, K. (1997). *Kent ve Siyaset: Bir Metropol Alanda Kentleşme/Kentlileşme Düzeyi ile Siyasal Kültür ve Siyasal Davranış İlişkileri Üzerine Bir Çalışma. Ankara: Gazi Kitabevi.*
- KARPAT, K. H. (2013). *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler. İstanbul: Timaş.*
- KOCAMAN, S. (2014). *Kentsel Alanlara Göç Eden Kırsal Nüfusun Kentsel Uyum ve Kentlileşme Düzeyi Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma; Ağrı Örneği. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7, 335-349.*
- SUĞUR, N. (Ed.). (2009). *Sosyolojiye Giriş. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.*
- KOYUNCU, A. (2011). *1980'den Sonra Kente Göç Edenlerin Tutunma Yolları; Konya Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı, Konya.*
- ÖZER, İ. (2004). *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme. Bursa: Ekin Kitabevi.*
- SAĞLAM, S. (2006). *Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 5, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara.*
- YILDIRIM, A. (2004). *Kentleşme ve Kentleşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyasal Bilimi Anabilim Dalı, Ankara.*

GÖÇÜN TOPLUMSAL ETKİLERİ UYUM VE TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞME

Esmâ ÇELİKEL, Beyza Pehlivanoğlu
Kütahya Aysel Selahattin Erkasap Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

GİRİŞ

İnsanlık tarihi kadar eski olan göç, insanların toplumsal yaşantısında köklü değişiklikler yapabilen bir olgu olma vasfını aradan geçen binlerce yılda kaybetmemiştir. Göç gerek ulusal gerek uluslararası olsun hem göç eden kişileri ve bölgeleri hem de göç alan bölgeleri ve söz konusu bölgelerin halklarını doğrudan etkilemektedir (Seçkin, 2018). Türk Dil Kurumu sözlüğü göçü; bireylerin veya toplulukların gerçekleştirdiği, ekonomik, toplumsal ve siyasal sebeplerle bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi olarak tanımlar. Göçmeni ise ülkesinden başka ülkeye giden kişi olarak tanımlamaktadır (Seçkin, 2018). Birleşmiş Milletler Mülteci Ajansı (UNHCR) verilerine göre dünya genelinde 65.6 milyon insan zorla yerinden edilmiştir ve bunların 22.5 milyonu mülteci, 2.8 milyonu sığınmacı konumundadır.

Göçün Sebepleri

Günümüzde bekli de göçün en önemli sebeplerinden biri ekonomik olarak daha iyi koşullarda yaşama isteğidir. Siyasi olarak kötü ve baskıcı yönetimler, ağır vergiler, kötü iklim koşulları vb. olgular göçe sebep olsalar bile bunların neden olacağı göç dalgalarının tümü, daha iyi ekonomik şartları isteyen insanların meydana getirdiği göç dalgasıyla karşılaştırılamayacak kadar düşük kalacaktır (Seçkin, 2018).

Göçün Ülkemize Yansımaları

Ülkemiz açısından ise göç, Türk toplumunun hiç de yabancı olmadığı bir durum olup tarihi itibarıyla konargöçerlik kültürüne dayanan bir kültür anlayışını temsil etmektedir. Yakın zamanda Balkanlardan gelen soydaşlarımız ile daha sonraki yıllarda yurt dışına çıkan Türk işçilerin göçü ülkemizin hem iç hem de dış göç süreçlerini yaşadığının kanıtı olarak görülmektedir. Türkiye, son yıllarda jeopolitik konumu gereği âdeta bir göç odağı hâline gelmiştir. Tarihsel ve güncel olarak ülkemizin hem göç alan hem de göç veren bir ülke olduğu ve diğer

ülkelerle insan alışverişi içinde bulunduğu açıktır. Bunun nedeni Türkiye'nin içinde bulunduğu konjonktürel yapısı itibarıyla birçok ülkeden çeşitli nedenlerle gelen farklı din, dil ve ırka sahip yabancı göçmenin ve sığınmacının yollarının kesiştiği bir coğrafya olmasıdır (Buket Akıncı, 2015). Avrupa ve üçüncü dünya ülkeleri arasında köprü olan Türkiye, göç yollarında transit ülke konumundadır. Çok fazla ülkeden ciddi sayıda yabancı göçmen ülkemize gelmiştir (Seçkin, 2018).

Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler Osmanlı Devleti döneminde de Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Balkan Harbi sonrasında 1912-1913 yılları arasında Batı Trakya'dan 200.000, Makedonya'dan 240.000 Türk göç etmiştir. Cumhuriyet döneminde ise 1925 yılında Türk-Bulgar ikame sözleşmesi kapsamında göç eden kişi sayısı 198.688'dir. Afganistan'dan 1982 yılında 1006 aile (4163 göçmen) gelmiştir. Bunlar İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinin kırsal ve kentsel alanlarına yerleştirilmişlerdir. Afganistanlı göçmenlere 2641 sayılı özel yasa ile ülkemize yerleşme izni verilmiştir. Genellikle de Tokat, Şanlıurfa, Gaziantep, Van ve Kayseri civarlarına yerleştirilmişlerdir. Suriyeli vatandaşlar ise Suriye içerisinde iç karışıklıklardan dolayı Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmışlardır. 1923-1997 arasında yaklaşık olarak 1.6 milyon kişi Türkiye'ye göç etmiştir. 2011'de meydana gelen ülke krizi sonucunda da Suriye'den göçler olmuştur (Bozkurt, 2018).

UNHCR, Türkiye'nin 2016 yılı sonunda art arda üç yıl boyunca dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke olduğunu belirtmiştir. Söz konusu uluslararası göçmenlerin büyük çoğunluğu Suriye vatandaşlarından oluşmaktadır. Türkiye'de 3.5 milyon Suriyeli göçmen bulunmaktadır. Ülkemizde diğer milletlerden de kayıt altına alınmış 300 bin göçmen bulunmaktadır (Seçkin, 2018).

Kütahya'da Göç

Kütahya ili, Türkiye'de göç hareketlerinden olumsuz etkilenen ve aynı zamanda en çok göç alan

bölgeler arasında bulunan Ege Bölgesi'nin İç Batı kısmında yer almaktadır. (Bozkurt, 2018) Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kaynaklarına göre Kütahya'da 600 Suriyeli vatandaş, aynı zamanda 4.650 yabancıların bulunduğu belirtilmiştir (EFE, 2018).

Araştırmanın Konusu ve Amacı

Yapılan bu araştırmanın konusu yüz yıl öncesi ve sonrası Kütahya'ya göç edenlerin uyum sorununa yaklaşımlarıdır ve bu çalışmada istenen amaç Türkiye'de yaşayan göçmenler ve aynı zamanda göç olgusu hakkında bilgiler edinmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmada anlatılmak istenen asıl tema geçmiş yüzyıllarda Türkiye'ye yapılan Türk göçleri ve günümüzde yine Türkiye'ye yapılan mülteci göçlerinin arasındaki uyum ve toplumsal bütünleşmede görülen benzerlikler ve farklılıklardır.

Araştırma Soruları

Araştırma soruları, göç konusuyla ilgili yapılan çalışmaların incelenmesi, göçmenlerle görüşülmesi ve göç konusuyla ilgili makalelerin incelenmesi sonucunda hazırlanmıştır. Hazırlanan on adet açık uçlu soru Türk göçmenlere ve ülkemize son yıllarda gelen mülteci vatandaşlara yöneltilmiştir.

Çalışmanın Hipotezi

Göç olgusu her daim hayatımızı etkileyen bir konudur.

YÖNTEM

Veri Toplama Aracı

Görüşme türleri; amacına, katılan sayısına, kurallarının katılıma ve görüşülen kişiye göre gruplandırılabilir. Bu çalışmada kullanılan görüşmenin amacı araştırmadır. Katılımcılarla bireysel görüşülmüştür. Yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşülen kişiler Türkiye'ye göç eden göçmenlerdir. Standartlaştırılmış açık uçlu görüşme, belirli bir sıraya konulmuş bir dizi sorudan oluşur. Her kaynak kişiye aynı sorular, aynı sırada sorulur. Bu çalışmada yarı yapılandırılmış açık uçlu sorulardan oluşan bir form kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, yapılandırılmış görüşmeden biraz daha esnekler. Bu teknikte araştırmacı önceden sormayı planladığı soruları içeren görüşme protokolünü hazırlar. Buna karşın görüşmenin akışına bağlı olarak değişik yan ya da alt sorularla görüşmenin akışını etkileyebilir ve kişinin yanıtlarını açmasını ve ayrıntılandırmasını sağla-

yabilir. Eğer kişi görüşme esnasında belli soruların yanıtlarını başka soruların içerisinde yanıtlamış ise araştırmacı bu soruları sormayabilir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği sahip olduğu belirli düzeyde standartlık ve aynı zamanda esneklik nedeni ile eğitim bilim araştırmalarında daha uygun bir teknik görünümü vermektedir. Bu görüşme, nitel araştırma içerisinde görülebilir (Ekiz, 2003).

Evren ve Örneklem

Örneklem Seçimi

Görüşme nitel bir araştırma yöntemidir. Nitel araştırmalar küçük bir örneklem üzerinde gerçekleştirilir. Bu yüzden elde edilen verilerin genellenebilirliği bütünsel, derinlemesine ve bağlamında anlaşılması söz konusudur. Görüşmede evrene genelleme değil çalışılan kişilere ya da aynı özellik gösteren kişilere genelleme esastır. Göçmenlere onları tanıyan kişiler vasıtasıyla ulaşılmıştır. Göçmenler il merkezinden seçilmiştir.

Araştırmanın evreni Kütahya'daki göçmenlerdir. Örneklemi, gönüllü olarak çalışmaya katılmayı kabul eden ve görüşme yapılan 13 göçmendir. Göçmenler; Bulgaristan, Bosna Hersek, Irak ve Afganistan'dan göç etmiş kişilerden oluşmaktadır. Bu kaynak kişiler araştırmada G1,G2,G3... şeklinde ifade edilmiştir.

BULGULAR

Görüşme formunda yapılan temalandırma, kaynak kişilerin cevaplarına göre yenilenmiştir. Kaynak kişiler ve temalar aşağıdaki şekilde oluşmuştur:

Kaynak Kişiler

Tablo 1. Yeni Dönem Göçmen Grubu (YG) Önceki Dönem Göçmen Grubu (ÖG)

	C İ N S İ - Y E T	Y A Ş	M E D E N İ D U R U M	N E R E D E N G Ö Ç E T T İ Ğ İ
1.	Erkek	16	Bekâr	Afganistan
2.	Erkek	15	Bekâr	Afganistan
3.	Kadın	15	Bekâr	Bağdat/İrak
4.	Kadın	14	Bekâr	Afganistan
5.	Kadın	14	Bekâr	Afganistan
6.	Erkek	14	Bekâr	Afganistan
7.	Erkek	16	Bekâr	Afganistan
8.	Kadın	17	Bekâr	İrak
9.	Erkek	15	Bekâr	Afganistan

	C İ N S İ - Y E T	Y A Ş	M E D E N İ D U R U M	N E R E D E N G Ö Ç E T T İ Ğ İ
1.	Erkek	60	Evli	Bulgaristan
2.	Kadın	58	Evli	Bulgaristan
3.	Erkek	82	Evli	Bulgaristan
4.	Kadın	60	Evli	Bosna Hersek
5.	Erkek	65	Evli	Bosna Hersek

Göç Zorunluluğu

Göçmenlerden yedi kişi savaşlar yüzünden göç etmek zorunda kaldığını belirtirken yeni dönem göçmenlerden üç kişi kendi ülkelerindeki eğitim yetersizliği yüzünden göç etmek zorunda kaldıklarını belirtiyorlar. YG6 ise diğerlerinden farklı olarak "Afganistan'dan İran'a gittik İran'da, Afganlar hiç sevilmiyor. Bu yüzden Türkiye'ye göç etmek zorunda kaldık." sözleriyle bu durumu anlatıyor.

Göç Esnasında Sıkıntılar

Göçmenlerden beş kişi yolculukları esnasında hiçbir sıkıntı yaşamadıklarını belirtiyorlar. YG1 yolculuğunun 25 saat sürdüğünden, bu durumun kendisini ve ailesini etkilediğinden bahsediyor. YG2 hava şartlarından dolayı zorluklar yaşadığından bahsediyor. YG3 yolculukları sırasında dil bilmedikleri için çok büyük sıkıntı yaşadığını belirtiyor. ÖG3 eski zamanlarda buraya göç ettiği için ulaşımın olmadığını, insanların öküz arabalarıyla Türkiye'ye geldiğini, yollarını kesen eşkiyalar olduğunu anlatıyor. YG2 ise 68 saat boyunca yürüyerek Türkiye'ye kaçak olarak geldiğinden bahsediyor. ÖG1 eşi ve çocuklarıyla farklı zamanlarda geldiğini, gümrükten geçmeye çalışırken sıkıntılar yaşadığını anlatıyor.

Göçten Sonra Sıkıntılar

Yeni dönem göçmenlerden altısı buraya geldiklerinde hiçbir sorun yaşamadıklarını söylüyorlar ancak YG1 buradan önce farklı bir ilde yaşadığını belirtiyor. Oradaki ciddi sıkıntılarını ilköğretim öğretmenin yardımıyla çözdüğünü söylüyor. YG8 ise okul yaşantısında dil bilmediği için zorluk yaşadığını anlatıyor. Önceki dönem göçmen grubundan üç kişi buraya geldiklerinde sorun yaşamadıklarından bahsediyor. ÖG1 buradaki ekonomik yaşantıdan fazlasıyla etkilendiğini söylerken ÖG3 buraya geldiklerinde yer sorunu yaşadıklarından bahsediyor.

Dil Problemi

Yeni dönem göçmen grubunun hepsi ilk yerleştiklerinde dil problemi yaşamışlardır ancak birçoğu kursa giderek veya çevrelerindeki insanlar yardımıyla dil problemini aşmışlardır. YG7 ise buraya geleli sadece bir ay olduğunu söylerken şuan çok ciddi bir dil problemi olduğunu söyledi. (Röportaj esnasında çevirileri bir göçmen yapmıştır). Önceki dönem göçmen grubundan Türk olmalarına rağmen sadece ÖG4 ve ÖG5 dil problemi yaşamıştır. Çünkü Bosna Hersek'te kendilerine ait olan Boşnak dili konuşulmaktadır. Diğer göçmenler dil problemi yaşamamışlardır.

Çevreyle İlişki Kurma

YG4 ve YG8 ilk göç ettiklerinde okul arkadaşları tarafından dışlandıklarını, okula gitmek istemediklerini belirtmişlerdir. YG5 " Biz ilk gelince kimseyi tanıyamıyorduk ama bazı insanlar dışarda yabancı olduğumuzu anlayıp merhaba deyip bize sarılıyorlardı, yardım etmeye çalışıyorlardı, çok iyilerdi." sözleriyle düşüncelerini ifade etmiştir. YG9 buradaki insanların davranışlarını hiç beğenmemiştir çünkü ilk geldiğinde mahallesindeki on beş kişi tarafından dövülmüştür. Yeni dönem göçmen grubundan geriye kalan beş kişi ise çevrelerindeki insanların onlara gayet iyi davrandıklarından, onlara yardımcı olduklarından bahsetmişlerdir. ÖG1, ÖG2 ve ÖG3 başlarda burada istenmediklerini söylüyorlar. ÖG1 bunu şu sözlerle ifade etmiştir: "Biz Bulgaristan'da Türk'üz diye itilip kakılıyorduk. Buraya geldik, Bulgar diye insanlardan tepki gördük."

Kültür ve Uyum Sorunu

Yeni dönem göçmen grubundan dört kişi buradaki kültürü benimsediklerini, hiçbir uyum sorunu yaşamadıklarını söylüyorlar. YG3 ve YG5 kendi yemekleriyle buranın yemeklerini farklı buluyorlar, bunun yanında Türk yemeklerini de çok seviyorlar. Önceki dönem göçmen grubundan ise hiç kimse kültür anlamında zorlanmıyor ancak uyum konusunda ilk başlarda sıkıntı yaşıyorlar.

Memlekete Özlem

Yeni göçmen grubundan altı kişi göç ettikleri yerleri özlediklerini hatta ileride oralara tekrar gitmek istediklerini söylediler. Geri kalan üç kişi ise kötü bir yaşantıları olduğu için oralarda kötü zamanlar geçirdikleri için asla geri dönmek istemiyorlar. Ön-

ceki dönem göçmen grubundan ise ÖG1 ve ÖG5 pek fazla özlemediklerini söylüyorlar. Eğer çok özleseler ve uyum sağlayamasalardı oraya geri dönebileceklerini belirtiyorlar. Geriye kalan üç göçmen ise buraya ne kadar alışmış olsalar da hâlâ geldikleri yerleri çok özlediklerini söylüyorlar.

SONUÇ

Bu çalışmada varılan temel nokta uyum süreci ve göç olgusu arasındaki bağlantının gerek birey gerekse toplum tarafından doğru şekilde anlaşılabilmesinin, bu hususta gerçekleştirilebilir net çözümler önerileri üretilmesinin son derece önem arz ettiği. Yeni dönem göçmen grubu ve önceki dönem göçmen grubu arasında dil, kültür ve uyum, yaşanan sıkıntılar, insan ilişkileri gibi konularda benzerlikler ve farklılıklar görülmüştür. Bu konular insanda ve çevrede iyi veya kötü pek çok durumu da beraberinde getirmiştir. Sonuç olarak göç eylemiyle farklı kültürlerin karşılaşması söz konusu olmakta ve bu sayede insanların bir arada hayatlarını sürdürme isteği uyum sağlama süreciyle beraber gerçekleşmektedir. Ancak kimi zaman bu süreç uyumsuzluk ve çatışma boyutuna varabilmekte, kültürler arasında iletişim kopuklukları ortaya çıkabilmektedir. Göç olgusu yıllar öncesinde de her toplumu etkileyen bir durumdu. Günümüzde bu durum daha da artış göstermektedir ve en

önemlisi insanlık devam ettiği sürece göç olgusu da devam edecektir.

ÖNERİLER

1. Ülkemiz vatandaşlarının yabancılara önyargılı bakış açılarını azaltmak için birlikte yaşama kültürünün gelişimini sağlamaya çalışmak,
2. Ülkemizde yaşamaya karar veren ya da zorunlu yollardan ülkemizde yaşayacak olan yabancılara yönelik uluslararası insan hakları standartlarına ulaşmalarını sağlayacak argümanlar geliştirmek,
3. Ülkemize gelen göçmenlerin ve ailelerinin iş bulması konusundaki var olan kanalları kurumsallaştırmak,
4. Çoğunlukla emekli göçü kapsamında ele alırsak ülkemizde yaşamaya karar veren yabancılara ekonomik kaynaklarının ülke ekonomimize katkı yapmasını sağlamak,
5. İkamet iznine sahip ya da alma niyetinde olan yabancılara yönelik olarak ülkemiz kanunlarının gerek teknik altyapı sağlanarak doğrudan iletişime geçerek gerekse medya aracılığıyla açık ve anlaşılır şekilde izah edilmesini sağlamak,
6. Ülkemizde yaşamını sürdüren yabancılara sahip oldukları hakların (tüketici, hukuki yollara başvurma hakkı vb.), dava açma haklarının nasıl ve hangi yollarla kendileri tarafından da kullanılabilirliğine dair tanıtımlar yapmak gerekmektedir (Buket Akıncı, 2015).

KAYNAKÇA

- Bozkurt, Y. (2018). *Göün Kentleşme Üzerindeki Etkisi:Kütahya Örneği. Sosyal Bilimler Dergisi, 19.*
- Buket Akıncı, A. N. (2015). *uyum süreci üzerine bir değerlendirme:göç ve toplumsal kabul. GÖÇ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ, 58-83.*
- EFE. (2018, Temmuz 27). *Kütahya'da Göçmen Sayısı 4 Bin 650'Ye Ulaştı. Şubat 15, 2019 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/kutahya-da-gocmen-sayisi-4-bin-650-ye-kutahya-yerelhaber-2946001/> adresinden alındı*
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metotlarına Giriş. Ankara: Anı Yayıncılık.*
- Seçkin, A. (2018). *aralık 2, 2018 tarihinde yök tez merkezi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tez-SorguSonucYeni.jsp> adresinden alındı*

GÜMÜŞHANE İLİNDEKİ AFGANİSTAN GÖÇMENLERİNİN SOSYAL UYUMU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Murat Can AYDIN

Gümüşhane Mareşal Çakmak Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Göçmen, sığınmacı veya mülteci gibi değişik isimlerle adlandırılan ve kendi ülkelerinden göç etmek durumunda kalan insanların oluşturduğu göç hareketlilikleri günümüzde önemli bir insanlık tehdidi olarak baş göstermektedir. Irkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan, korkusu nedeniyle geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi olarak tanımlanan mülteci kavramından hareketle nasıl bir insanlık tehdidiyle karşı karşıya bulunulduğu daha açık anlaşılabilir. Bu göç hareketlilikleri biri bırakılan ülke diğeri de yerleşilen ülke olmak üzere en az iki ülkeyi ilgilendiren; sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik ve benzeri derinlikli birçok boyutu bulunan hadiseler şeklinde ortaya çıkmaktadır. Buna bağlı olarak göçmenlerin göçtükları ülkelere uyum ve toplumsal bütünleşme bağlamında ciddi sorunlarla karşılaştıkları gözlemlenmektedir.

Göçmenlerin yaşadıkları sosyal uyum konusunu dikkate alarak bu çalışmada Gümüşhane iline yerleşmiş olan Afgan göçmenlerin sosyal uyumu konu edilmiştir. Biri Afganistan göçmenlerine diğeri de yerli halka uygulanmak üzere iki anket hazırlanmış ve uygulanmıştır. Anketlerden elde edilen veriler ışığında Gümüşhane ilindeki Afgan göçmenlerinin sosyal uyumuna dair tespitler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal uyum, Afganistan göçmenleri, Gümüşhane

Giriş

İnsanlık tarihinde 21. yüzyıl, bilimsel ve teknolojik gelişmeler paralelinde ortaya koyduğu imkânlarla ayırt edici özellikler taşımaktadır. Bununla birlikte bünyesinde insanlık tehdidi şeklinde de adlandırılabilir birtakım sorunların varlığı da söz konusudur. Bu sorunlardan biri olarak göç faktörü ortadadır. Tarihin değişik dönemlerinde bir insanlık tehdidi olarak sıkça rastlanılan göç hadisesinin 21. yy'ın kendine has seviyesine bağlı olarak daha de-

rin bir tehdit unsuru olarak insanlığı etkilediği gözlemlenmesi rahat bir durumdur. 21. yy'da savaş, terör ve ekonomik faktörler gibi durumların sahip olduğu kitlesel etki gücüne bağlı olarak milyonlarca insanın bir belirsizlik içinde göç yollarına düşmesi modern çağ öncesi dönemlerdeki göçlerle nicelik ve nitelik açısından karşılaştırma kabul etmeyecek derecede bir tehdit durumuyla insanlığı baş başa bırakmaktadır.

Göçlerle birlikte ilgili ülkeler güvenlik sorunları ve ekonomik sorunlar başta olmak üzere sosyal ve toplumsal sorunlarla da mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Sahip olduğu coğrafi konum ve tarihsel bağları sebebiyle göç edilen yurttan varılmak istenilen yer olarak Anadolu, pek çok göçmenin menzili olmaktadır. Anadolu'ya doğru gelen göçmenlerin sayısal çokluğu, çok çeşitli bölgeler ve kültürlerden geliniyor olması gibi faktörlere bağlı olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti açısından güvenlik, ekonomik, sosyal ve toplumsal sorunların da doğmasına yol açmaktadır. Bunun yanında kültürel kodlarında mazlumlara açılan bir kucak olmak, yardımlaşmak, düşenin yanında olmak gibi değerlere sahip olması Türkiye için göçlerin getirdiği tehditlere karşı bir dayanma ve sorunları hafifletme imkânı veren olgulardır.

Ortaya konulan bu duruma bağlı olarak göç olgusunun getirdiği insanlık tehditlerinden olan sosyal uyum sorununun Gümüşhane'de bulunan Afganistan göçmenleri çerçevesinde bir değerlendirilmesi bu çalışmada ele alınan konudur.

Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Göç kavramı; kişilerin yaşamakta olduğu topraklardan, alıştıkları sosyal yapılarından, hâlihazırda sahip oldukları ekonomik imkânlardan kısacası toplumsal yaşamın birçok unsurundan uzaklaşarak veya uzaklaştırılarak yeni yaşam alanlarına kapı açması olarak ifade edilebilmektedir (Toros, 2008: 9). Göç kavramı tanımından anlaşılacağı üzere göç olgusu temel bir sorun olarak ortaya sosyal uyum problemini getirmektedir. Göç saye-

sinde pek çok açıdan birbirinden farklı geçmişe sahip bireyler dil, din, gelenek ve kültür gibi bileşenler ile birlikte aynı ortamda yaşamını sürdürmek durumunda kalmaktadır (Aksoy,2012: 297). Bir kültürden başka bir kültürde kendine yer bulan bireylerin uyum sağlamakta karşılaştıkları güçlükler, sıkıntılar, bunalımlar ve gösterdikleri tepkiler kültür şoku olarak ifade edilmektedir (Güvenç, 1996: 122). Bu durumun doğurduğu sosyal uyum problemi karşısında göçmenlerin içine katıldıkları toplumla entegre olması, bir çatışmadan uzak olarak bütünleşmesi sorunun çözümü için önemli bir aşamadır. Bu bütünleşmeden (entegrasyon) hem göçmenler hem de ev sahibi devlet, kurumlar ve toplumlar sorumludur (Çiçekli, 2009: 17).

Bu çerçevede Gümüşhane ilindeki Afganistanlı göçmenlerin sosyal uyumlarının tespiti bu çalışmada amaçlanmıştır. Amaç doğrultusunda biri göçmenler diğeri de yerli halka yapılmak üzere iki anket hazırlanmış ve uygulanmıştır. Anketlerle hedeflenen Afganistanlı göçmenler ev sahibi topluluk olan yerli halkın dört temel başlık çevresinde (sosyal etkileşim, ekonomik yansımalar, yardım sağlanması, emniyet, güvenlik ve istikrar) sosyal uyuma dair algılarının ölçülmesidir.

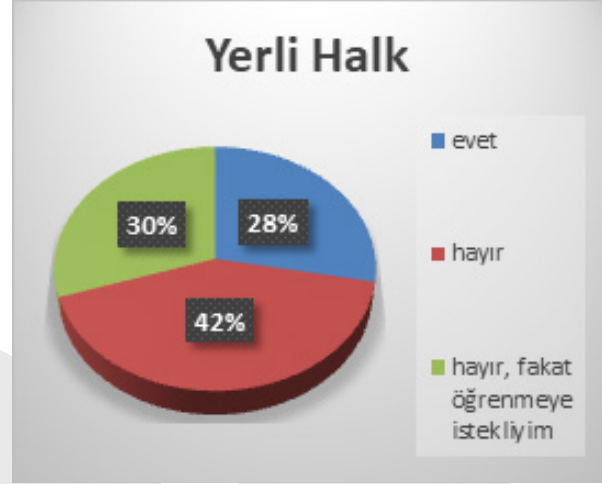
Bulgular ve Yorumlar

Sosyal Etkileşim

Grafik 1: Ben Türkçe konuşabiliyorum ya da konuşmayı öğreniyorum.

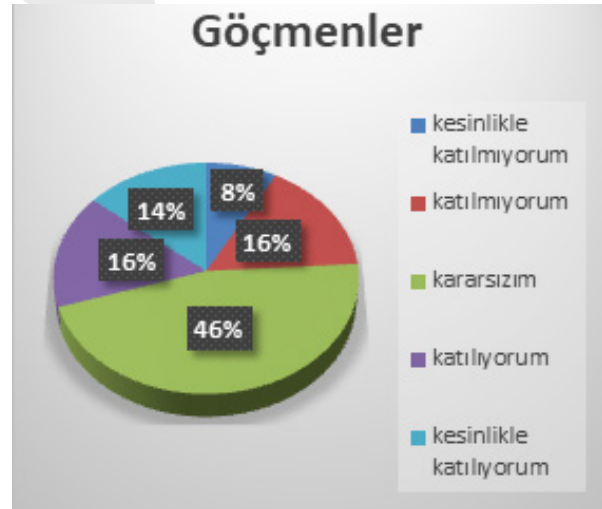

Grafik 2: Afganistanlı göçmenlerin kim olduklarına dair (onların dilleri, kültürleri, tarihleri ve inançları gibi hususlarda) bilgi sahibiyim.

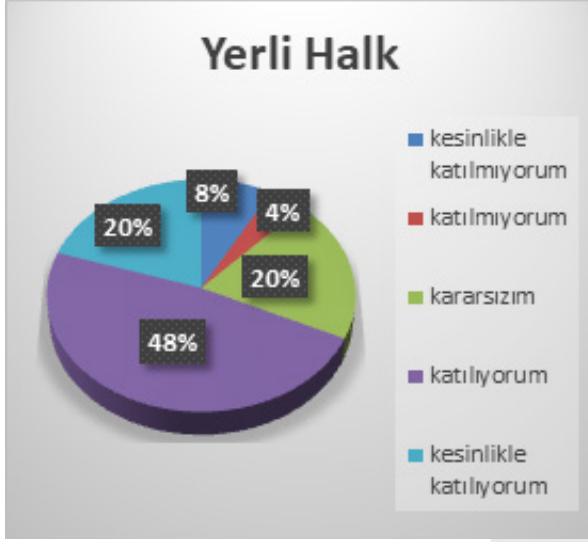
Bir kültüre entegrasyonda en önemli faktörlerden biri dil konusudur. Göçmenlerin %64'ü Türkçeyi bildiğini ifade etmiştir. Yine %20'si ise öğrenmek istediğini ifade etmiştir. Bunlar göstermektedir ki Afganistanlı göçmenler dil konusunda bir uyumu büyük ölçüde tesis edebilmişlerdir. Yerli halkın Afganistanlı göçmenlerin kim olduklarına dair %28'lik bir oranla evet yanıtını vermeleri azımsanacak bir oran değildir. Bunun yanında %30'luk bir oranın "Hayır, fakat öğrenmeye istekliyim." yanıtı karşısında yerli halkın, Afganistanlı göçmenlerin kim olduklarına dair bir bilgilendirmeye ihtiyacı olduğu açıktır. Bu %30'luk oran sosyal uyumu olumlu olarak etkileyecek önemli bir faktör olarak bilgilendirmeyi işaret etmektedir.

Grafik 3: Afganistanlı göçmenlerin Gümüşhane ilinin kültürel değerlerine, gelenek-görenek ve âdetlerine uyum sağlamada zorluk çektiğini düşünüyorum

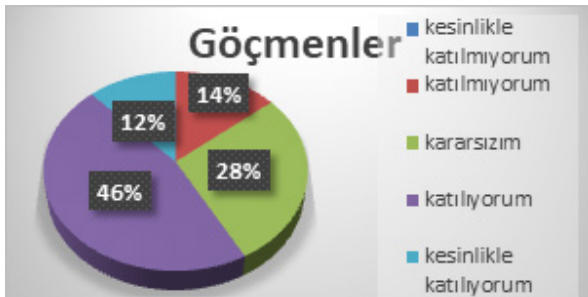

Grafik 4: Gümüşhane'deki Afganistanlı göçmenlerin şehre uyum sağladığını ve Gümüşhane ile bütünleştiklerini düşünüyorum.

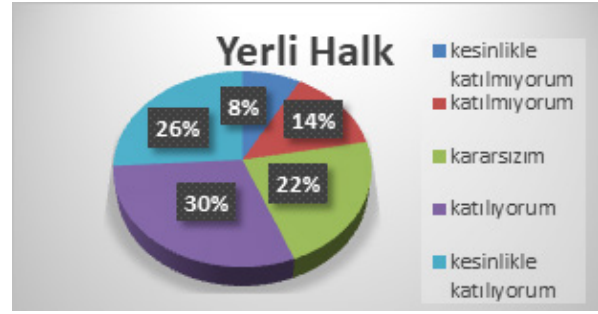

Göçmenlerin kendileri Gümüşhane ilinin kültürel değerlerine, gelenek-görenek ve âdetlerine uyum sağlamakta zorlandıkları anlaşılmaktadır. İlgili anket maddesinde zorlanmadığını beyan edenler %16 katılıyorum, %8 ile de kesinlikle katılıyorum tercihini seçmişlerdir. Toplamda %24'e denk gelen bu rakam göçmenlerin genelinde uyum sağlamada bir zorlanmanın yaşandığı algısının hâkim olduğunu göstermektedir. Kararsızım diyenlerin oranının %46 olması sosyal uyum için gösterilebilecek çabaların olumlu sonuçlar vereceğine işaret ediyor. Yerli halkın ise %48'lik oranla katılıyorum, %20'lik oranla da kesinlikle katılıyorum cevabını vermeleri, yerli halkın genelinde göçmenlerin şehirle uyumlu oldukları algısının hâkim olduğu sonucuna vermektedir.

Grafik 5: Türklerle bir arada çalışmaktan memnunum /memnun olurum

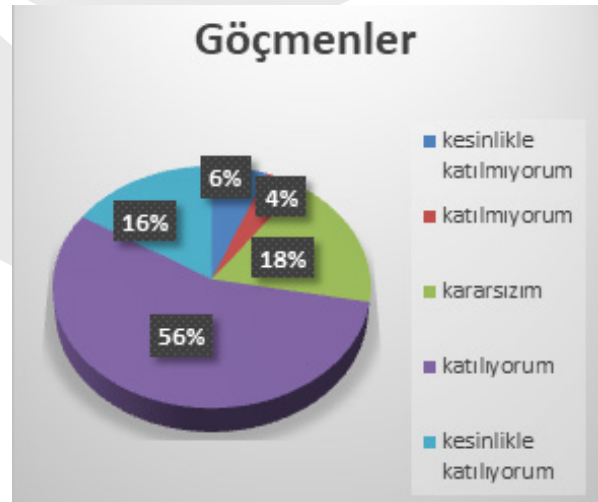

Grafik 6: Afganistanlı göçmenler ile bir arada çalışmaktan memnunum /memnun olurum.

Afganistanlı göçmenlerin %46 katılıyorum, %12 kesinlikle katılıyorum cevaplarına bağlı olarak göçmenlerin yerli halkla bir arada çalışmaktan memnun olduğu anlaşılmaktadır. Buna rağmen %28'lik kararsız kesimin ve %14'lük katılmıyorum tercihinin bulunuyor olması bir arada çalışmaya dayalı sorunların varlığını işaret etmektedir. Yerli halkın da %30'luk katılıyorum, %26'lık kesinlikle katılıyorum yanıtlarına bağlı olarak göçmenlerle çalışmaktan genel bir memnuniyetin olduğu görülmektedir. Fakat %44'lük bir kesimin de kararsızlık veya memnuniyetsizliğini ifade etmiş olmaları birlikte çalışma konusunda var olan sorunları teyitler durumdadır.

Grafik 7: Türk ailelerle aynı binada oturmaktan memnunum veya onlarla aynı binada oturmaktan rahatsız olmazdım.

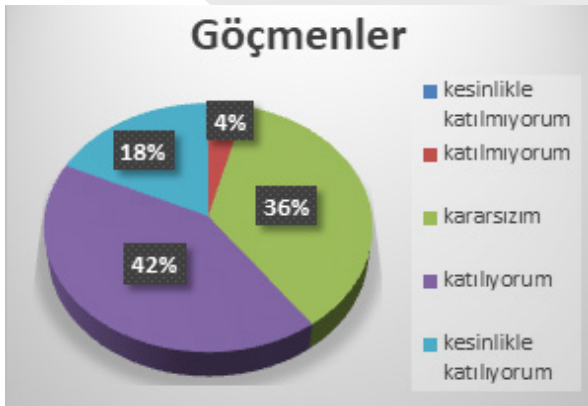

Grafik 8: Afganistanlı göçmen ailelerle aynı binada oturmaktan memnunum veya onlarla aynı binada oturmaktan rahatsız olmazdım.

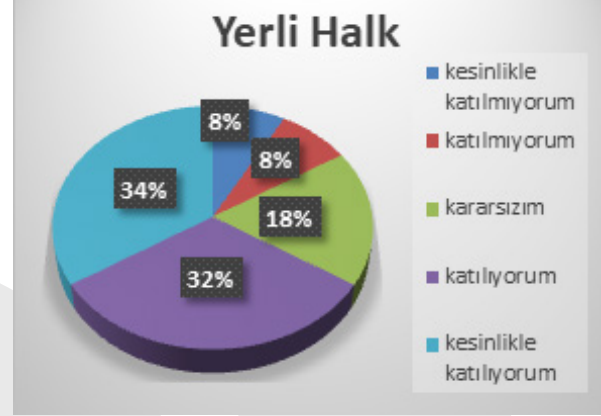

Aynı binada oturmakla ilgili anket maddesine göçmenler ve yerli halkın yaklaşık oranlarda cevap verdikleri görülmüştür. Göçmenlerin %56'sı katılıyorum, %16'sı ise kesinlikle katılıyorum demiştir. Yerli halk da %36'sı katılıyorum, %28'i kesinlikle katılıyorum demiştir. Göçmen ve yerli halkın aynı binalarda yaşama konusunda genel olarak uyum içinde olduğu anlaşılmaktadır. Yine de önemli bir oranın her iki topluluk içinde aynı binalarda yaşama konusunda direnç gösterdiği anlaşılabilmektedir.

Grafik 8: Çocuklarımın, Türk çocuklarla arkadaşlık etmesinden rahatsızlık duymam ya da çocuğum yok ama olsaydı Türk çocuklarla arkadaşlık etmesinden rahatsızlık duymazdım.

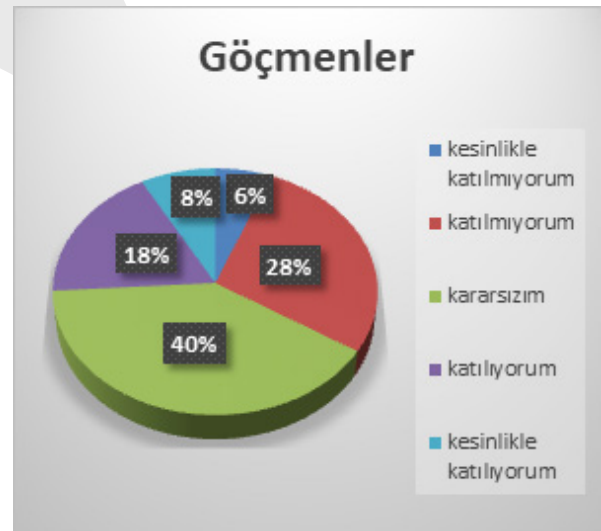

Grafik 9: Çocuklarımın, Afganistanlı göçmen çocuklarla arkadaşlık etmesinden rahatsızlık duymam ya da çocuğum yok ama olsaydı Afganistanlı göçmen çocuklarla arkadaşlık etmesinden rahatsızlık duymazdım.

Afganistanlı göçmenlerin çocuklarının Türk çocuklarla arkadaşlığı konusunda %42 katılıyorum ve %18 kesinlikle katılıyorum cevapları göçmenlerin genelinde bir uyumun hâkim olduğunu göstermektedir. %4'lük bir oranla katılmıyorum diyen az bir kesim yanında %36'luk bir kararsız kesimin varlığı da kendini göstermektedir. Kararsız kesimin varlığı azımsanacak bir oran değildir. Benzer oranların yerli halk için de olduğu görülmektedir. Yerli halktan toplamda %66'luk kesimim olumlu tutum sergilemelerine rağmen kararsız ve rahatsız olan kesimin oranı da azımsanacak ölçüde değildir.

Grafik 10: Çocuklarımın, Türk biriyle evlenmesinden rahatsız olmam ya da çocuğum yok ama olsaydı Türk biriyle evlenmesinden rahatsızlık duymazdım.

Grafik 11: Çocuklarımla, Afganistanlı göçmen biriyle evlenmesinden rahatsız olmam ya da çocuğum yok ama olsaydı Afganistanlı göçmen biriyle evlenmesinden rahatsızlık duymazdım.

Göçmenler ile yerli halkın birbirleriyle evlilik kurmaları hususunda diğer konular kadar rahat olmadıkları anlaşılmaktadır. Göçmenlerin toplamda %26 oranında yerli halkın ise toplamda %18 oranında konuya olumlu baktıkları görülmektedir.

Ekonomik Yansımalar

Grafik 12: Ev sahipleri yerli halktan aldığı kiranın aynısını bizden alıyor.

Grafik 13: Afganistanlı göçmenlerin, aynı işi Türk'lere verilen ücretten daha az bir ücretle yapmalarını doğru bulmuyorum.

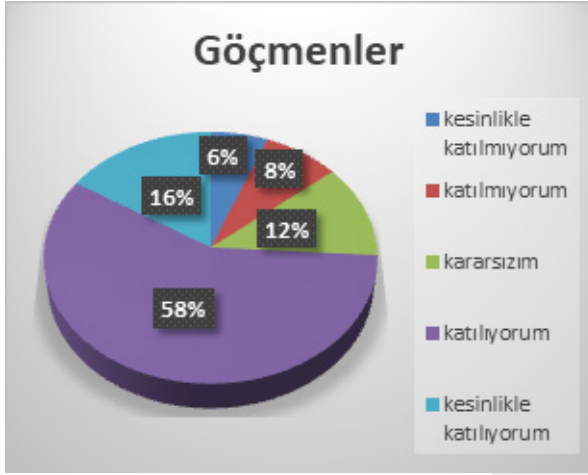
Grafik 14: Afganistanlı göçmenlerin varlığı yaşadığım muhitteki hayat pahalılığını etkiledi.

Göçmenler ve ekonomik yansımalar bağlamında yöneltilen anket maddelerinden biri olan "Ev sahipleri yerli halktan aldığı kiranın aynısını bizden alıyor." maddesine göçmenler tarafından verilen yanıtlardan %38'lik bir kesimde yerli halkla aynı şartlarda kira giderine sahip oldukları algısının var olduğu anlaşılmaktadır. Aynı oranda konuya dair fikir sahibi olmayan bir kesimin olması karşısında %14'lük bir kesim mültecilerden daha fazla alındığını ve %10'luk bir kesim de mültecilerden daha az kira ücreti alındığını düşünmektedir. Göçmenlerin yerli halktan daha düşük ücretle çalıştırılmasını yerli halkın %66'lık bir oranla doğru bulmadığı anlaşılmaktadır. Yine yerli halkın %36 oranla değişiklik olmadı ve %40 oranla bilmiyorum yanıtları doğrultusunda göçmen varlığının şehirdeki hayat pahalılığına etkisinin pek olmadığı algısının yerli halkta hâkim olduğu görülmektedir.

Yardım Sağlanması

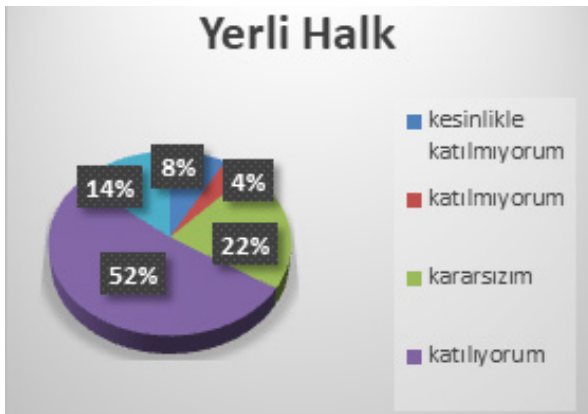
Grafik15: Türkleri Afganistanlı göçmenlere karşı yardımsever buluyorum.

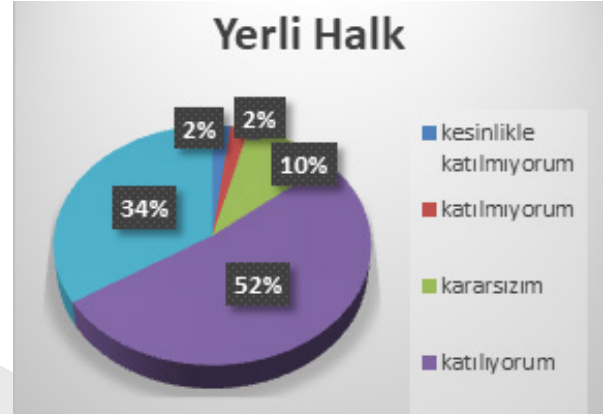
Grafik 16: Afganistanlı göçmenlere yapılan devlet yardımını doğru buluyorum.

Grafik 17: Gümüşhane'deki resmî kurumlar, sivil toplum kuruluşları ve özel kuruluşlar; temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için Afganistanlı göçmen ailelere yardım etmelidir.

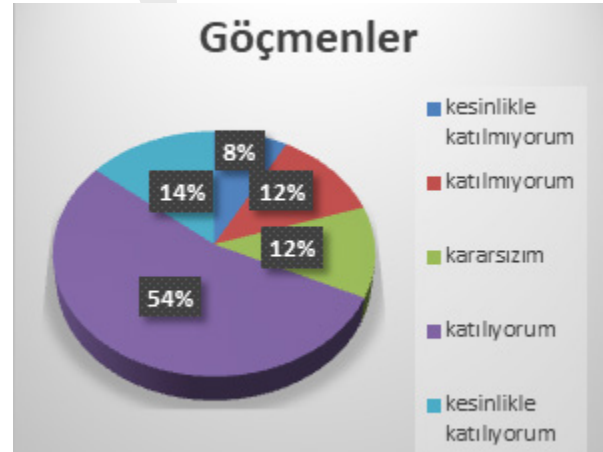
Grafik18: Afganistanlı göçmenlerin, Türkiye'deki devlet okullarından ve hastanelerinden yararlanmalarını doğru buluyorum.

Göçmenlere yöneltilen "Türkleri Afganistan göçmenlerine karşı yardımsever buluyorum." anket maddesine %58 katılıyorum, %16 kesin katılmıyorum yanıtlarıyla göçmenlerin genelinde yerli halkın yardımsever olduğu algısının hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Buna rağmen %12'lik bir oranın kararsız ve %14'lük bir oranın da olumsuz algıya sahip olması yerli halk ile göçmenler arasında iletişime dair aksaklıkların da işaretçisidir. Göçmenlere yapılan devlet yardımlarını %60 oranında olumlu karşılayan yerli halk içinde %24 oranında kararsız kalan ve %16 oranında olumsuz karşılayan bir kesim olduğu da görülmektedir. Benzer oranlarda yerli halkın, kurumların göçmenlere yönelik aile yardımlarında bulunmasını desteklediği anlaşılmaktadır. Yardım sağlanmasına dair anket maddelerinden göçmenlerin okul ve hastanelerden yararlanmalarına dair görüş karşısında dikkat çekici bir artışla %86 oranında olumlu bakıldığı, %10'luk kesimin kararsız ve %4'lük bir kesimin de buna olumsuz baktığı görülmektedir.

Emniyet, Güvenlik ve İstikrar

Grafik 19: Gümüşhane'de kendimi güvende hissediyorum.

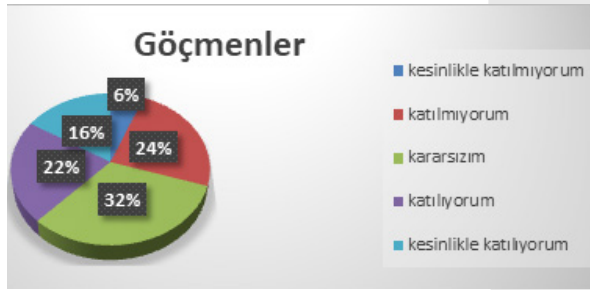

Grafik 20: Afganistanlı göçmenlerin Türkiye'deki varlığı yaşadığı muhitteki suç oranını etkiledi.

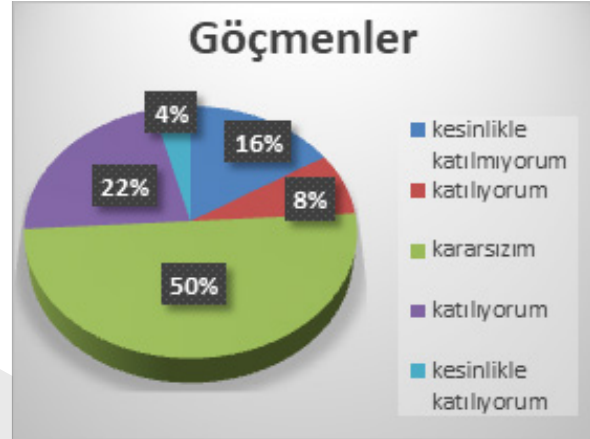
Grafik 21: Gümüşhane'de Afganistanlı göçmenlerin şiddet ve istismara uğradığını düşünüyorum.

Afganistan göçmenlerinin toplamda %68'lik bir kesimi kendini Gümüşhane'de güvende hissetmektedir. %12'lik bir kesim ise kararsızdır. Yine %20'lik bir kesim ise kendini güvende hissetmemektedir. Yine göçmenler Gümüşhane ilinde toplamda %38 oranda şiddet ve istismara uğradıkları algısında dırlar. %32'lik bir kesim ise bu konuda kararsızdır. %30'luk bir kesim ise şiddet ve istismar olmadığı algısına sahiptir. Bu sonuçlar göçmenlerin uyum süreçlerinde şiddet ve istismarın önemli bir sorun olarak durduğunu göstermektedir.

Yerli halk, göçmenlerin muhitlerindeki suç oranına etkisini ölçen maddeye %18 suç oranları arttı yanıtını vermiştir. %46 değişiklik olmadı ve %34 bilmiyorum yanıtını vermişlerdir. Bunlara bağlı olarak yerli halkın genelinde göçmenlerin suç oranını artırıcı bir etkisinin olmadığı algısı hâkimdir. Bunlara bağlı olarak yerli halkın genelinde göçmenlerin suç oranını artırıcı bir etkisinin olmadığı algısı hâkimdir.

Grafik 22: Kendi ülkemdeki karışıklık devam ettiği sürece Gümüşhane'de kalmamda bir sakınca olacağını düşünmüyorum.

Grafik 23: Afganistanlı göçmenlerin Gümüşhane'ye kabulünü doğru buluyorum.

Yerli halk Afganistanlı göçmenlerin Gümüşhane'ye kabulünü %54 oranında olumlu bulmaktadır. %28 oranında ise kararsız bir kesim bulunmaktadır. %18 oranında bir kesim ise kabulü uygun bulmaktadır. İlgili madde doğrultusunda yerel halkın göçmenleri misafir etmekten memnun olduğu anlaşılmaktadır.

Göçmenler, kendi ülkelerindeki karışıklık devam ettiği sürece Gümüşhane'de kalmakta %50 oranında kararsız kalırken %26 oranında bir sakınca görmemektedir. %14 oranda ise sakınca olacağı düşüncesi bulunmaktadır. Bu çerçevede göçmenlerin genelinde uzun süreli olarak Gümüşhane'de kalmak düşüncesinin olmadığı anlaşılmaktadır.

Grafik 24: Türkiye’de çocuklarımın iyi bir geleceğinin olabileceğini hissediyorum.

Grafik 25: Afganistanlı göçmen aileler, fakir Türk ailelere kıyasla daha zor durumdadır.

Yerli halk, "Afganistanlı göçmen aileler, fakir Türk ailelere kıyasla daha zor durumdadır." Maddesine %38 oranında kararsız kalmıştır. %40'lık bir kesim fakir Türk ailelerinin daha zor durumda olduğunu kabul etmezken %22 oranda bir kesim ise bunu kabul etmiştir. Kararsızların oransal farkı yerli halkın göçmenlere dair bilgilendirmeye ihtiyacı olduğunu işaret etmektedir.

Göçmenlere yöneltilen "Türkiye’de çocuklarımın iyi bir geleceğinin olabileceğini hissediyorum." maddesine göçmenlerin %30 oranında kararsız, %26 oranında olumsuz ve % 44 oranında olumlu yanıt verdikleri görülmektedir. İlgili yanıtlardan hareketle göçmenler için Türkiye sadece bir geçici sığınak

olarak değil iyi bir geleceğe açılan kapı olarak da görülmektedir.

SONUÇ

Göçmen, sığınmacı veya mülteci gibi değişik isimlerle adlandırılan ve kendi ülkelerinden göç etmek durumunda kalan insanların oluşturduğu göç hareketlilikleri günümüzde önemli bir insanlık tehdidi olarak baş göstermektedir. Irkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi olarak tanımlanan(<https://www.unhcr.org/tr/multeci-kimdir>) mülteci kavramından hareketle nasıl bir insanlık tehdidiyle karşı karşıya bulunduğu daha açık anlaşılabilir. Bu göç hareketlilikleri biri bırakılan ülke diğeri de yerleşilen ülke olmak üzere en az iki ülkeyi ilgilendirir; sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik ve benzeri derinlikli birçok boyutu bulunan hadiseler şeklinde ortaya çıkmaktadır. Buna bağlı olarak göçmenlerin göçtükları ülkelere uyum ve toplumsal bütünleşme bağlamında ciddi sorunlarla karşılaştıkları gözlemlenmektedir.

Göçmenlerin yaşadıkları sosyal uyum konusunu dikkate alarak bu çalışmada Gümüşhane iline yerleşmiş olan Afgan göçmenlerin sosyal uyumu konu edinilmiştir. Bu maksatla uygulanan anketler neticesinde Gümüşhane ilindeki Afgan göçmenlerinin sosyal uyumlarına dair tespitler aşağıda belirtilmiştir.

Sosyal uyumun önemli bir parçası olan dil sorunu karşısında Afganistanlı göçmenler büyük ölçüde bir bütünleşme tesis edebilmişlerdir. Yerli halkın Afganistanlı göçmenlerin kim olduklarına dair bir bilgilendirmeye ihtiyacı olduğu anlaşılmaktadır. Göçmenlerin ise Gümüşhane ilinin kültürel değerlerine, gelenek-görenek ve âdetlerine uyum sağlamakta zorlandıkları anlaşılmaktadır. Bu sebeple sosyal uyumu olumlu olarak etkileyecek önemli bir faktör olarak yerli halk ve göçmenlerin birbirlerine dair bilgilendirilmeleri önem arz etmektedir. Bunlara rağmen anket sonuçlarına bakıldığında göçmenlerin genel olarak şehre sosyal uyum sağladıkları anlaşılmaktadır.

Göçmenlerin yerli halkla bir arada çalışmaktan memnun olduğu anlaşılmaktadır. Buna rağmen azımsanmayacak derecede kararsız bir kesimin varlığı bir arada çalışmaya dayalı sorunların var-

lığına işaret etmektedir. Genel olarak göçmen ve yerli halkın aynı binalarda yaşama konusunda uyum içinde olduğu, yine de her iki topluluk içinde önemli bir oranın aynı binalarda yaşama konusunda direnç gösterdiği anlaşılmaktadır.

Afganistanlı göçmenlerin genelinde çocuklarının Türk çocuklarla arkadaşlığı konusunda bir uyumun hâkim olduğunu anlaşılmaktadır. Fakat gerek göçmen ve gerekse yerli halktan çocuklarının arkadaşlıkları konusunda olumsuz tavır sahibi olan ya da kararsız bulunan bir kesimin varlığı dikkat çekmektedir. Ayrıca göçmenler ile yerli halkın birbirleriyle evlilik kurmaları hususunda diğer konular kadar rahat olmadıkları anlaşılmaktadır. En tutucu tavır evlilik konusunda sergilenmektedir.

Göçmenler ve ekonomik yansımalar bağlamında önemli bir kesim, yerli halkla aynı şartlarda kira giderine sahip olduklarını vurgulamıştır. Göçmenlerin yerli halktan daha düşük ücretle çalıştırılması yerel halkın geneli tarafından doğru bulunmamaktadır. Yine, yerli halk göçmen varlığının şehirdeki hayat pahalılığına etkisinin pek olmadığı düşünülmektedir.

Göçmenlerin genelinde yerli halkın yardımsever

olduğu algısı hâkimdir. Göçmenlere yapılan devlet yardımları ve aile yardımları yerli halkın geneli tarafından desteklenmektedir. Az bir oranda olsa da bu desteği vermeyen bir kesim bulunmaktadır. Yerel halk tarafından en yüksek oranda destek, göçmenlerin okul ve hastanelerden yararlanmalarına dair ortaya konulmuştur.

Afganistan göçmenlerinin geneli kendilerini Gümüşhane'de güvende hissetmektedir. Buna rağmen göçmenler içinde azımsanmayacak oranda bir kesim, şiddet ve istismara uğradıkları algısına sahiptir. Bu durum göçmenlerin uyum süreçlerinde şiddet ve istismarın önemli bir sorun olarak durduğunu göstermektedir.

Yerli halkın genelinde göçmenlerin suç oranında artırıcı bir etkisinin olmadığı algısı hâkimdir. Ayrıca, yerli halk Afganistanlı göçmenlerin Gümüşhane'ye kabulünü genel olarak olumlu bulmaktadır. Göçmenlerin genelinde uzun süreli olarak Gümüşhane'de kalmak düşüncesinin olmadığı anlaşılmaktadır. Bunun yanında göçmenler için Türkiye'nin sadece bir geçici sığınak olarak değil iyi bir geleceğe açılan kapı olarak da görüldüğü tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Toros, A. (2008), Sorunlu Bölgelerde Göç, Global Strateji Enstitüsü, Ankara.

Aksoy, Z. (2012), "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 5, Sayı 20, 292-303.

Güvenç, B. (1996), İnsan ve Kültür, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Çiçekli, B. (2009), "Göç Terimleri Sözlüğü", (Ed.)Uluslararası Göç Örgütü, Cenevre.

<https://www.unhcr.org/tr/multeci-kimdir> (Erişim:28.02.2019)

Yerleşik Toplumda Toplumsal Bütünleşme, Toplumsal Çözülme ve Göç Algısı: Bolvadin Örneği

Yunus Emre OKÇU

yunus2002eme@gmail.com

Afyon Raziye Sultan Yusuf Kayabaşı Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Türkiye’de iç göç yapısal, dış göç ise konjonktürel bir değişimin ürünüdür. Endüstrileşme süreci, kır-kent dengesizliği, iş gücünün yüksek düzeyde arzı, ücret politikalarındaki farklılık, göç veren yerlerin negatif koşulları, buna karşılık varılan yerdeki pozitif koşullar göçün arka planındaki belirleyicilerdir. Göç edenler, kendi yerleşik değer-norm sistemlerini, tutum ve alışkanlıklarını da beraberlerinde götürürler. Böylece kentlerde bir bakıma köyler oluşur. Göç edenlerin yoğunlaştığı gecekondu alanları kentten ayrı bir dünyayı temsil eder. Göç belli şartların sonucu olarak gerçekleştiği gibi bir dizi problemin de etkili sebeplerinden birisi olmaktadır.

Nüfus artışı ile göçleri de bünyelerinde eritmeye çalışan kentler büyük bir sorun yumağı olmaktadır. Böyle sorunları içinde barındıran kentlerde ekonomik problemler de varsa sosyal çözülme karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir ortamın parçası olan insanlar, dalından düşen bir yaprak gibi oradan oraya savrulmaktadır. Sağlık, eğitim, güvenlik gibi temel ihtiyaçların tam anlamıyla sağlanamadığı bu kentler, anarşizmi teşvik etmekte, kuralsızlık tek kural hâline gelmektedir. Elbette bu durum insanların isteyerek göç etmeleri nedeniyle gerçekleşmemiştir. Kırsalda meydana gelen olumsuz değişimler insanları bu kararı almaya mecbur kılmıştır. Tarıma teknolojinin girmesi, toprak yetersizliği ve toprakların mirasla parçalanması, intansif tarıma geçilmesi, nüfusun artışı, yaşam biçiminin kısıtlılığı göçlere neden olmakta, kentler ise bu büyük lokmaları hazmedememektedir. Böylece göçen insanlar perişan bir hâlde hem düzensizlik çekmekte hem de düzensizliğe sebep olmaktadır. Metropollerde gecekondulaşma ve banliyö problemleri ortaya çıkmaktadır. Bu sebepler birey üzerinde çok olumsuz etkiler gerçekleştirmektedir.

Bugün gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler iç ve dış göç sorunuyla boğuşmaktadır. Özellikle kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan göç olgusunun getirdiği sorunların üstüne, savaş gibi toplumsal

felaketler sonucunda daha büyük ve sindirilmesi zor bir lokma olan dış göç sorunu eklenmektedir. Göç, göç eden insan topluluklarında çok ciddi ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlara neden olurken göç edilen yerlerde yaşayan yerleşik toplumu da büyük oranda rahatsız etmektedir. Bu alan araştırmasında özellikle Afyonkarahisar’ın Bolvadin ilçesinde toplumsal bütünleşme, toplumsal çözülme ve göç algısı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Bu alan araştırmasında öncelikle sosyal bütünleşme, sosyal çözülme ve göçün kavramsal çerçevesi çizilmiştir. Araştırma evreni Bolvadin halkı olarak kabul edilmiştir. Örneklem belirlenerek anket ve görüşme formlarından elde edilen veriler istatistikî yöntemler kullanılarak çapraz ilişki sorgusuna çekilmiştir. Elde edilen bilgiler ışığında belirlenen temel hipotez ve alt hipotezlerin doğruluğu sınanmıştır. Bu alan araştırmasında genel olarak iç ve dış göçün toplumsal bütünleşmeyi ve uyumu zorlaştıran, toplumsal yapıyı olumsuz etkileyen yönü incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal bütünleşme, toplumsal çözülme, göç, toplumsal uyum, anomi

GİRİŞ

Bilindiği gibi toplumsal bir olayın konu edinilmesi, bir toplumbilimci için genel olarak başlangıç aşamasında paradoksal bir durum taşıyabilir. Dolayısıyla sosyal bütünleşme, sosyal çözülme ve göç gibi geniş kapsama sahip olan konularda net bir bilgi alanını oluşturmak da oldukça güçtür. Ayrıca bir sosyal bilimci için araştırma boyunca objektif kriterlerin gözetilmesinin zorlukları da olabilir. Sosyal bilimler, toplumsalı anlatan salt bir felsefe alanı değildir. Bütününü her zaman yüzde yüz net sonuçlara ya da norm sayılabilecek bilimsel verilere ulaşmasa da bu, onun bilim olarak değerini etkilemez. Toplumsal olanın bilgi alanı olarak o, yasaların kesinlikleri yerine toplumsal yaşamın ve özelde bireysel davranışın düzenliliklerini tespit etmeye çalışır. Faydacı anlayışla toplumların sağlıklı bir yapı ve değişime ulaşabilmesi adına yapılması

gereken işler, alınması gereken önlemler, ancak toplum bilimsel bir bakış açısı ile fark edilebilir. Birlikte yaşama uyumunda sorunların yaşandığı ve pek çok noktada toplum içi çatışmaların görüldüğü toplumlarda önemli bir sorun olarak kabul edilen sosyal çözülme olayı, bugün hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin de temel problemlerinin ortak bileşkesini oluşturan, geniş kapsamlı bir olgudur. Bugün sosyal değişimin hızla gerçekleştiği toplumlarda çağcılık adına girilen bilinçli veya bilinçsiz yenileme hareketleri, toplumu ayakta tutan ana dinamikleri zedelemekte, toplumsal anomi ve sapma gibi olaylar, çözüme kavuşturulması gereken alanlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

ARAŞTIRMADA YÖNTEM

Araştırmanın Amacı: Bu araştırmanın amacı Bolvadin merkez ilçede sosyal bütünleşme ve sosyal çözülmenin ne düzeyde yaşandığını anlamak ve sosyal uyum etkilerinin hangi alanlarda olduğunu belirlemektir.

Problem Cümlesi: “Bolvadin’de sosyal ilişkilerde meydana gelen gevşemeler sosyal çözülmeye neden olmakta mıdır?” sorusu araştırmamızın problem cümlesini oluşturmaktadır.

Araştırmanın Sınırları: Çalışma, Bolvadin merkez ilçede yaşayan toplumsal tabakaların tamamını kapsamaktadır. Bu çalışmada örneklem, orantılı bir dağılımla basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Bu alan araştırmasında somut değerlerin ölçümü, sosyal çözülme ve etkileri sosyolojik bir analizle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın önemi: Toplumsal yapıda birleştirici ve bütünleştirici role sahip, sosyal birlikteliği sağlayan dinamikler ve toplumsal yapıyı bir arada tutan değerler fonksiyonlarını yerine getirememeleri durumunda o yapıyı oluşturan organik bağlar ve kurumsal oluşumlarda da ilerleyen zaman zarfında uyumsuzluklar yaşanmaya başlayacaktır. Bu uyumsuzluklar ileri derecede, bireyler arasındaki sosyal ilişkilere ve paylaşımlara zarar vererek giderek toplumsal alanda çözümlenmeleri güç kaotik ortamların yaşanmasına neden olabilecektir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar, ilgili kurumların alması gereken önlemlerle ilgili olarak ipuçları verebilir.

Yerel bazda sosyal çözülmenin etkilerinden doğacak olan ve toplumsal alanda yaşanılması olası olumsuzluklara karşı çözüm önerilerinin geliştirilmesi yönüyle uygulayıcılar açısından önem taşıya-

bilir. Ayrıca araştırmamız, bundan sonra yapılacak olan bilimsel çalışmalara da veri tabanı oluşturması için ayrı bir öneme sahip olabilir. Araştırmamız, içerisinde barındırdığı veri ve bilgiler sayesinde bu konu ile ilgilenen kişi ve kurumlara bilgi sağlayabilir. Çalışmanın sonucunda elde edilen verilerin değerlendirilmesinin ve yapılan saptamaların, ileri sürülen önerilerin, yaşanılması olası toplumsal olumsuzluklara karşı geliştirilecek önlemlere katkı sağlayacağı kanısındayız.

Araştırma evren ve Örnekleme: Çalışmamız, araştırma sahasında sosyal yapıyı oluşturan ve farklı sosyal katmanları meydana getiren bireylere uygulanmıştır. Çalışmanın kuramsal yapısı için literatür taraması yapılmış, uygulamalı bölüm için de gözlem ve anket tekniği uygulanmıştır. Uygulama sahasına hazırlanan 151 anket, tüm mahalleleri kapsayacak bir biçimde 20-25 Ocak 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma, araştırmacının denetiminde 4 anketörden- oluşan bir grupta 5 günlük bir sürede saat 10.00-17.00 arasında gerçekleştirilmiştir. Anket uygulaması, belirlenmiş sınırlar içerisinde son kişiye ulaşıncaya kadar sürdürülmüştür. Anket, deneklerle yüz yüze yapılmış, az da olsa zaman zaman olumsuz tepkilerle karşılaşmıştır.

Ayrıca evren ve örneklemin belirlenmesi açısından 2019 yılı Sağlık Bakanlığı EFT verilerinden yararlanılmıştır. Araştırmanın örneklem büyüklüğü 151 olarak belirlenmiştir. Buna göre örneklem büyüklüğü 151 kişidir. Yukarıda belirtilen verilere dayanılarak, Bolvadin kenti ve sosyal yapısının dinamikleri göz önüne alınarak değerlendirildiğinde bu çalışmanın evreni 30.385 olarak belirlenmiştir. Araştırma örnekleminin güven düzeyi %95 ve +-%5 yanılğı oranıyla evren büyüklüğünü temsil edebilecek düzeydedir. Örneklem büyüklüğü ile evren büyüklüğü arasındaki orana örneklem oranı denmektedir. Örneklem oranı belli olduğu zaman örneklem büyüklüğünü belirlemek olası hâle gelir. Buna göre

$$[n(\text{Örneklem Büyüklüğü} / N(\text{Evren Büyüklüğü}))] \times 100 = \text{Örneklem Oranı}$$

$$[n(151) / N(30385)] \times 100 = \% 5 \text{ (Bal,1999)}$$

Temel Hipotez

Bolvadin’de sosyal ilişkilerde yaşanan gevşeme, sosyal birlikteliğin uyumunu bozan ve sosyal düzeni erozyona uğratan sosyal çözülmeye neden olmaya başlamıştır.

Alt Hipotezler

1-Bolvadin'de yaşanan ekonomik sorunlar ve gelir dağılımdaki adaletsizlik, sosyal çözülmeyi hızlandırıcı etkenlerdir.

2-Bolvadin'de bireyci düşünce yapısının toplumsal katmanlara da yansması ve sosyal ilişkilerdeki uzaklaşmalar, sosyal çözülmeyi hızlandırıcı etkenlerdir.

3-Bolvadin'de ulusal kültürün ve ulusal birlik anlayışının toplum üzerindeki bütünleştirici rolüne güvensizlik vardır.

4-Bolvadin'de bireylerin hukuksal yapıya karşı duyduğu güven problemi, sosyal çözülmeyi hızlandırıcı bir etkidir.

5-Bolvadin'de dinsel alanda yaşanan cemaat ilişkilerinin birleştiricilikten çok ayrıştırıcı bir rol üstlenmesi, sosyal çözülmeyi hızlandırıcı bir etkidir.

6-Bolvadin'de suç olaylarının artması, sosyal çözülmeyi hızlandırıcı bir etkidir.

7-Bolvadin'de siyasal tercihlerin ayrıştırıcı rolü ve siyaset kurumuna duyulan güvensizlik sosyal çözülmeyi hızlandırıcı etkenlerdir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bir toplumdaki bütün grupları ve sosyal yapının tüm unsurları ile maddi ve manevi kültür unsurlarının bir araya gelerek işleyen bir bütün meydana getirecek şekilde birbirlerini tamamlamalarına ve birbirleriyle kaynaşmalarına "sosyal bütünleşme" denir. Herhangi bir toplumun düzen bozukluğuna ve çözülmeye maruz kalmaksızın sosyal ve ekonomik yönden gelişmesi, bütünlük hâlini koruması ve devam ettirmesiyle mümkündür. Sosyal bütünleşme kavramı ilk önce, Auguste Comte'un sosyal uyuşma (Con-sensus Social) ifadesinde kendini bulur. Ardından Emile Durkheim'ın "sosyal iş bölümü" teorisi içinde, özellikle toplumların "mekanik dayanışma"dan organik dayanışmaya geçişi esnasında insanların "iş bölümüne bağlı bütünleşme" durumlarının açıklanmasında kullanılmıştır. Kültürün ve kültürel unsurların bir anlam ifade edecek tarzda bütün teşkil etmelerinden söz edilince Amerikalı ve İngiliz sosyal bilimciler "kültürel bütünleşme" terimini kullanmayı tercih ederler. Belli başlı bütünleşme şekillerini dört kategoride toplamak mümkündür:

1- Mekânsal bütünleşme

2- Dış etkilerle meydana gelen arazi bütünleşme

3- Fonksiyonel bütünleşme

4-Anlam etrafında bütünleşme (22 Mart 2019,

<http://sosyolojisi.com/sosyal-butunlesme-2/1098.html>)

Sosyal çözülmeye, bir toplumda somut ve soyut kültür öğelerinin bir araya gelerek bir anlam ifade edecek ve işleyen bir bütün meydana getirecek tarzda birbirlerini tamamlamamalarıdır (Erkal,1997). Bir başka tanımda ise önce sosyal sistemin ne olduğu ortaya konulmakta ve sosyal sistem, değişik fonksiyonları yerine getiren çeşitli alt sistem ve unsurlar, mekanizmalar oluşumu olarak açıklanmaktadır. Aile, çıkar grupları (yarar birlikleri), cemaatler, kısaca bütün sosyal sistemler bu nitelikte görülmekte; çeşitli olaylar, örneğin büyük bir zلزele, su baskını yahut savaş, fırtına, kar yağması vb. bir olay ile sistemin birbiriyle eşgüdümlü fonksiyon gören çeşitli parçaları arasındaki dengenin bozulabileceği ileri sürülmektedir. Bu olaylar sonucu toplumsal sistemde bir örgütsüzlük, yapısızlık, erime hâli belirebileceği için gerçekleşen durum "sosyal çözülmeye" şeklinde izah edilmektedir (Dönmezer,1994). Sosyal bütünleşme kavramının tam karşılığı olarak da tanımlanan sosyal çözülmeye, bir toplumun bütünlüğüne zarar verecek şekilde etkin olan sosyal ilişkilerin gevşemesi diye de belirtilmektedir. Çünkü böyle bir durumda cemiyet, giderek bir bütün olma özelliğini yitirmeye başlayacaktır (Bilgiseven,1995).

Ziya Gökalp'e göre bir toplumu meydana getiren bireyler toplumun temel ahlaki kurallarına ters düşen davranışlarda bulunurlarsa, birbirlerinin hak ve yetkilerine tecavüz ederlerse "biz" duygusu yerini "ben" duygusuna terk ederse, iş bölümünde hukuktan saparlarsa o cemiyet sosyokültürel çözülmeye ortamına girmiş demektir. Bu anlamda Gökalp'e göre sosyokültürel çözülmeye kurtulmanın veya bu ortama girmemenin çaresi, bir cemiyeti oluşturan bireylerin "ulusal hars" temeline dayalı din, ahlâk, hukuk, demokrasi, iktisat gibi çeşitli alanlarda kendilerine düşen görevleri yeterince yapmaları, "ulusal hars"ı bozmayacak şekilde medeniyetin ilim, fen ve tekniklerinden faydalanmaları ve milletin birliğini, bütünlüğünü, işleyişini, devamını esas tutmaları temeline dayanmaktadır. Gökalp'e göre sosyokültürel çözülmeye kurtulmanın reçetesi ulusal kültürün korunması ve millî kültür ile medeniyet unsurlarının bütünleşmesi çerçevesinde olmaktadır (Bayhan,1997).

Bireylerle kurumlar arasındaki çözülmeye: Kurumlarda meydana gelen değişimler çok hızlı ve kapsamlı bir nitelik taşıyorsa daha yoğun kırsal

yaşamda ve kısmen de şehir çevrelerinde bireysel rollerle kurumlar arasında uyum noksanlıkları ortaya çıkar. Örneğin aile kurumundaki yasa yolu ile poligaminin önlendiği bir cemaatçi yapıda poligamiye olanak veren âdetler hukuka ters düştüğü için hukuk kurumunun yerine getirmesi gereken fonksiyonlarıyla bireylerin rolleri arasında uyumsuzluk meydana gelecektir.

Kurumlar arasında çözülme: Kültürel değişimlerin kurumlar arasında uyumsuzluk şeklinde karşımıza çıkan bu tipi, eski kurumun yüklediği rollere alışkın bireylerin yeni kurumun fonksiyonlarını aksatmaları sonucu yaşanılır. Örneğin ülkemizde medeni kanunla belirlenmiş yaptırımları ihlal eden çok eşli ailelerin çocukları resmi hukuk bakımından bazı güçlüklerle karşılaşmakta ve toplumsal yapıda bu alanla ilgili sorunlar artmaktadır.

Bireylerarası çözülme: Bireylerarası uyumsuzluk, bireylerden beklenen rollerin sosyal hayatın şartlarında meydana gelen değişikliğe rağmen çok defa zorla sabit tutulduğu hâllerde göze çarpar. Bu sabit tutma durumu kanunlarda sosyal şartlar açısından gerekli değişmelerin yapılmamış olmasından doğabileceği gibi, örf ve âdetlerin az çok statik kalmasından da ileri gelebilir. Örnek olarak karı-koca ve evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek aile, eski büyük ailenin yerini almıştır. Böylece akrabalar grubu daralmış ve aralarındaki dayanışma ortadan kalkmıştır.

Gruplar arasında çözülme: Bir toplulukta ayrı ayrı biz duygusunu taşıyan küçük cemaatler yer alıyorsa o topluluk gruplara bölünerek çözülmüş demektir. Küçük cemaatlerin varlığı, bunların yer aldığı büyük grubun ulusal bir cemaat olmasını engeller. Ulusal anlamda biz duygusunun mevcut olmadığı topluluklar çeşitli küçük cemaatlerin yersel bitişiklik hâlinde oldukları bölünmüş sosyal yapılarıdır. Bu ayrı ayrı biz duygusunu besleyen cemaatler, dini mezhep cemaatleri veya örfi şuurluluk duygularının kışkırtılması sonucunda devlet halkı olma terbiyesini kaybetmiş küçük gruplar olabilir. Bazen dış tehlikelerin ortaya çıkması bu küçük cemaatlerin birleşmelerini sağlayabilir. Fakat dış tehlike karşısında birleşmek, bir sosyal yapıdaki bütünleşme potansiyelinin çok zayıf olduğunu gösterir. Duyumsal ilişkiler, özellikle dinsel olanlar, bir toplum düzeni için ortadan kaybolursa o toplumda bir bunalım yaşanabilir. Bütüncül bir devletin halkını tek bir büyük toplumsal yapı düzeyine getiren duyumsal bağları olmayınca hiçbir sosyal ilişki artık

o toplum adına kutsal olamaz. Bu yüzden sosyal bir bunalım doğmuştur denilebilir (Kessler,1985). Bireyle grup arasında çözülme ve anarşi: Grubun kültür değerlerinden bazılarını yeni yorumlarla zenginleştirmek isteyen bireyler özellikle şehirlerde baskın olan cemiyet hayatında ortaya çıkar. Her yeni fikir ve yorum, başlangıçta bireyin ait olduğu büyük grup, yani cemiyet tarafından yadırganır. Böylece bireyle onun ait olduğu cemiyet arasında bir çözülme ortaya çıkar. Fakat yeni fikir veya yorum, değişen sosyal yapının yeni gereksinimlerine gerçekten bir cevap teşkil edebiliyorsa bireyle cemiyet arasındaki çözülme ortadan kalkar. Çünkü cemiyet, reform getiren bireyin başardığı işin önemini ve değerini zamanla çok iyi kavrar. Ancak bu durum tam tersi de olabilir. Bireyle grup arasındaki çözülme, bireyin mevcut normların tamamıyla veya bir bölümüyle çatıştığı zaman anarşi doğurur (Bilgiseven, 1994).

Göç ve kentleşme kavramları, sanayileşme kavramı gibi teknik alanların stresinden, yoğun sosyal anlamlara sahiptir. Göç, sadece yer değiştirmeyi ve insanların mekân içinde dağıldığını dile getirmez. Aynı zamanda ayrı ayrı her bir olay da bir meslek değişikliğini, sosyal bir durumun değişmesini hatta bu akımlar sırasında birlikte taşınan insanın bütün sosyal varlığının da değiştiğini gösterir (Ekin, 1987). Türkiye’de göç, yapısal bir değişimin ürünüdür. Endüstrileşme süreci, kır-kent dengesizliği, iş gücünün yüksek düzeyde arzı, ücret politikalarındaki farklılık, göç veren yerlerin negatif koşulları buna karşılık varılan yerdeki pozitif koşullar ve benzeri göçün arka planındaki belirleyicilerdir. Göç eden iş gücünün kırsal kökenli oluşu ve genellikle niteliğinin düşük olması onları razı olucu karar vermeye zorlamaktadır. Kırdan kente göç edenler, maliyet fayda analizini çok kaba olarak yaparlar. Kendi hünerlerine uygun bütün fırsatlardan habersizler olmaz. İş bulmada “akraba çoğaltanı” etkilidir. Beklenti düzeyi düştükçe razı olma davranışı ön plana çıkar. Bu durumda sigortasız, düşük ücretle çalışma doğal olarak kabul edilir. Göç edenler, kendi yerleşik değer-norm sistemlerini, tutum ve alışkanlıklarını da beraberlerinde getirirler. Böylece, kentlerde bir bakıma köyler oluşur. Göç edenlerin yoğunlaştığı gecekondu alanları kentten ayrı bir dünyayı temsil eder (Bal, 2002).

ELDE EDİLEN BULGULAR

• Örneklem grubunun %35,6’sı Bolvadin’e sonra-

dan yerleştiğini, %64,4'ü Bolvadin'in yerleşik halkı olduğunu beyan etmiştir.

- Apartmanda oturan bireylerin %54,5'i aynı bina da oturdukları komşularını tanıdıklarını söylerken %45,5'i tanımadıklarını belirtmiştir.
- Örneklem grubunun %54,7'si komşularıyla sürekli ilişki içerisinde olduğunu belirtirken % 45,3'ü zaman zaman ya da hiçbir zaman ilişki içinde olmadığını beyan etmiştir.
- Örneklem grubunun % 34'ü uzun süre görmediği komşularını merak etmezken %65,3'ü komşularını sürekli yokladıklarını belirtmiştir.
- Örneklem grubunun %58'i bayramların artık çok heyecan vermediğini belirtirken %42'si aynı heyecanı duyduklarını belirtmiştir.
- Örneklem grubunun %48,6'sı tanımadığı insanlarla ilişki kurmaktan korktuğunu belirtirken %5,4'ü ise sosyal ilişkiye girmekten kaygı duymadığını belirtmiştir.
- Örneklem grubunun %66,2'si aile bireyleriyle gece dolaşabildiğini belirtirken %33,8'i dolaşamadığını belirtmiştir.
- Örneklem grubunun %47,7'si siyasi görüş farklılıklarının sosyal ilişkileri olumsuz etkilediğini belirtirken %27, 5'i etkilemediğini belirtmiştir.
- Örneklem grubunun %61,7'si Türkiye'de gelir adaletsizliği olduğunu düşünmektedir. %38,2 ise gelir adaletsizliği olmadığını düşünmektedir.
- Örneklem grubunun %72,8'i işsiz insanların toplum için tehlike olduğunu düşünmektedir.
- Araştırmaya katılan örneklem grubunun %62,8'i sosyal ve hukuki haklarını koruyabildiğini belirtirken %36,5'i ise sosyal ve hukuki haklarını koruyamadığını beyan etmiştir.
- Örneklem grubunun %61,3'ü devlet kurumlarında gerekli ilgiyi gördüğünü belirtirken %38'lik kesim gerekli ilgiyi görmediğini beyan etmiştir.
- Örneklem grubunun %81,1'i devlet kurumlarında adam kayırmamanın var olduğunu belirtirken %18,2'si ise kayırmacılığın olmadığını söylemiştir.
- Örneklem grubunun %56'sı gençlere güvenirken %44'ü gençlere güvenmediğini beyan etmiştir.
- Örneklem grubunun %53,3'ü Türkiye'de ortak kültürün varlığına inanmazken %43,3'ü ise ortak kültürün var olduğunu savunmaktadır.
- Örneklem grubunun %57,8'i Türkiye'de sosyal çözülme tehlikesi var olduğunu söylerken %42,2'si böyle bir tehlikenin var olmadığını savunmuştur.
- Örneklem grubunun %45,3'ü Türkiye'de başka bir vilayette yaşamayı istediğini belirtirken %54,7'si

Türkiye'de kalmayı tercih ettiğini belirtmiştir.

- Örneklem grubunun %40'ı Türkiye'den başka bir ülkede yaşamayı istediğini belirtirken %59,3'ü Türkiye'de kalmayı tercih ettiğini belirtmiştir.
- Örneklem grubunun %50,3'ü vatandaşlarının kişisel yararları daha çok düşündüğünü belirtirken %49,7'si ise toplumsal yararların daha fazla önemsendiğini belirtmiştir.
- Örneklem grubunun %56,5'i tarikat ve cemaatlerin toplumu ayrıştırdığını belirtirken %43,5'i birleştirdiğini belirtmiştir.
- Örneklem grubunun %67,1'i Diyanet İşleri Başkanlığının dinî ihtiyaçları gidermek için yeterince çaba harcamadığını belirtirken %32,9'u gerekli çabayı gösterdiğini belirtmiştir.
- Örneklem grubunun %60,7'si dinî problemlerin toplumu ayrıştırdığını belirtmiştir. %39,3'ü ise problemlerin ayrılmaya sebep olmadığını beyan etmiştir.
- Örneklem grubunun %54,2'si Bolvadin'e Türkiye dışından göç eden insanlar hakkında olumsuz düşünürken %45,8'i olumlu düşünüyor.
- Örneklem grubunun %35,6'sı şehrimize dış ülkeden gelen insanların sosyal düzeni bozmadığını belirtirken %64,4'ü bu insanların sosyal düzeni bozduğunu beyan etmiştir.
- Örneklem grubunun %74,5'i Suriyeli göçmenlerin ülkemizin gelişmesi için bir tehlike olduğunu düşünürken %25,5'i Suriyeli göçmenlerin bir tehlike olmadığını beyan etmiştir.
- Örneklem grubunun %35,8'i Türkiye'deki toplumsal kurumların ahenk içerisinde çalıştığını düşünürken %64,2'si toplumsal kurumların ahenk içerisinde çalışmadığını belirtmiştir.
- Örneklem grubunun %51,7'si Türkiye'de bir beka problemi olduğunu belirtirken %48,3'ü ülkemizde beka problemi olmadığını beyan etmiştir.
- Örneklem grubunun %61,9'u Türkiye'nin insan hakları ve demokrasi konusunda geri kaldığını belirtirken %38,1'i ise Türkiye'nin insan hakları ve demokrasi konusunda geri kalmadığını beyan etmiştir.
- Örneklem grubunun %77,7'si Türkiye'de sosyal ilişkiler açısından samimiyetsizleşme ve çözülme tehlikesi olduğunu düşünürken %23,3'ü böyle bir tehlikenin var olmadığını beyan etmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bolvadin tarihî kökenleri itibarıyla antik öncesi çağlara dayanan, kimi zaman çok önemli ticaret ve

ulaşım merkezi hâline gelen kimi zaman kenarda kalıp dinlenen şirin bir Anadolu şehridir. Sosyal yapısı itibarıyla hâlen geleneksellikten tam anlamıyla kurtulmamış olan Bolvadin halkı tercihleri dolayısıyla milliyetçi, muhafazakâr ve dinî yaşamı ön plana almış tipik bir taşra kentidir. 21. yüzyıl tehditlerinden olan toplumsal uyum bozumu, sosyal çözüme ve göç olaylarından kendince nasibini alan Bolvadin'de tam anlamıyla toplumsal çözüme gerçekleşiyor demesek de ön belirtiler meydana gelmiştir. Çünkü bireylerin bireylere ve gruplara ve hatta toplumun kendisine güveninde ciddi sarsılmalar meydana gelmiş ve yabancılaşma sorunu artık gizlenemeyecek kadar gözlemlenebilmektedir. Toplumsal kültürün kitle iletişim araçları tarafından evrensel kültüre kurban edildiği günümüzde kuşaklar arası çatışmaların varlığı da gözden kaçmamaktadır. Büyüklüğü göz önünde bulundurulunca daha çok samimi ve yüz yüze ilişkileri hâkim olması beklenen Bolvadin'de aynı binada oturan bireylerin önemli bir kesiminin birbirlerini artık tanımadıklarını beyan etmesi çok dikkat çekicidir. Bolvadin'de yaşayan bireylerin özellikle toplumsal alan algıları dikkate alındığında topluma, devlete, sosyal gruplara ve bireylere maalesef güvenemedikleri ortaya çıkmaktadır. Bu durum direkt olarak toplumsal çözülmeye yaşlaşmanın ve toplumsal bütünleşmeden uzaklaşmanın açık görünüşüdür. Taşrada durum bu şekildeyken ülke nüfusunun

büyük kısmının ikamet ettiği metropollerde durumun daha vahim olduğu aşıkârdır. Ülkemizin son zamanda maruz kaldığı Afgan ve Suriyeli dış göçünden etkilenen Bolvadinliler göç eden kişilerin toplumsal uyumu gerçekleştirmediklerini belirtmişlerdir. Demokrasi ve insan hakları konusunda olumsuz bir algıya sahip olan Bolvadinliler toplumsal çözümlenin belirtilerinin görölmeye başladığını ve bu durumla ilgili toplum ve devlet teşkilatı olarak önlemler alınması gerekliliğini vurgulamaktadırlar. Sonuç olarak sosyal çözüme sürecinde toplum, bir canlı gibi yine ayakta, yürümekte, görevlerini yapmaya çalışmakta ancak eski sağlıklı, bütüncül özelliğini kaybetmiş bulunmaktadır. Kentleşme sürecinde bulunan Bolvadin'de, bireyler arasındaki sosyal ilişkilerde zayıflama ve güvensizliğin olduğu görölmekle beraber geleneksel toplumun özelliği olan büyük bir cemaat görünümü hâlen devam etmektedir. Yaptığımız bu çalışma sonucunda özellikle bireylerle kurumlar arasında bir çözümlenin olduğu görölmektedir. Ekonomi, din, siyaset, eğitim, aile gibi sosyal kurumlarla bireylerin kurduğu ilişkiler gevşemektedir. Özellikle devlet kurumlarında bireylere gösterilen ilgisiz tutumlar, toplumun bu kurumlarına olan inancını zedelemektedir. Bu durum sosyal bütünleşmenin gerçekleşmesinde ve toplumun enerjisini toplayarak sorunlarını çözümlenebilecek hedeflere birlikte yönelmesini etkilemektedir.

KAYNAKÇA

- ASLANTÜRK, Zeki (1999), Sosyoloji, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
BAL, Hüseyin, (1999), Sosyal Bilimlerde ve Sosyolojide Araştırma Süreçleri, Fakülte Kitabevi Yayınları
BAL, Hüseyin, (2002), Kent Sosyolojisi, Fakülte Kitabevi Yayınları
BAYHAN, Vehbi, (1997), Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma, Kültür Bakanlığı Yayını
BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan, (1995), Genel Sosyoloji, Filiz Kitabevi
BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan, (2000), Türk Milletinin Manevi Değerleri, Ulusal Eğitim Basımevi
DÖNMEZER, Sulhi, (1994), Toplum Bilim, Beta Yayını
ERKAL, Mustafa E, (1997), Sosyoloji (Toplum Bilimi), Der Yayını
EKİN, Nusret, (1987), Endüstri İlişkileri, İstanbul Üniversitesi Yayınları
FROM, ERİCH, (1991), Sağlıklı Toplum. Çev. Nilgün Çelebi Selçuk Üniversitesi Yayınları
GİDDENS, Antony, (2000), Sosyoloji, Çeviren Hüseyin Özel-Cemal Güzel, Ayrac Yayını
GÖNEN, Emine, (1993), Toplumsal Değişme Sürecinde Aile, Ankara Üniversitesi Yayınları
KESSLER, Gerhard, (1985) Sosyolojiye Başlangıç, Çeviren Z.F. Fındıkoğlu, İstanbul Üniversitesi, İşletme İktisat Enstitüsü Yayını
ÖZKALP, Enver, (1993), Sosyolojiye Giriş, Anadolu Üniversite Yayınları
YILDIRIM, Afşin, (2005) Sosyal Çözüme: Afyon İli Örneği, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta
<http://sosyolojisi.com>

Göçün Toplumsal Etkileri Kaynak Oluşturma ve İstihdam

Yunus Hakan KÜÇÜK
yunus.yhkk@gmail.com

Malatya Niyazi Mısıri Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Türk Dil Kurumuna ait Güncel Türkçe Sözlük'te göç olgusu "Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret." şeklinde tanımlanmaktadır.

Bu bağlamda ülkemiz, 1990 yılında Irak'ın işgalinden beri -otuz yıldır- yakın bölgemizden uluslararası göç dalgasına en çok maruz kalan ülkelerden birisidir.

Türkiye, uluslararası mülteci krizinden siyasi, toplumsal ve ekonomik alanlarda -olumsuz anlamda- en çok etkilenen ülkelerden birisi olarak kabul edilmektedir. Suriyelilerin sığınmak için Türkiye'yi tercih etmesinin, bir anlamda da buna mecbur olmasının, Türkiye'de hukuktan dış politikaya, güvenlikten sağlığa, eğitimden istihdama, ekonomiden kültüre uzanan, toplumsal yapının bütün katmanlarında kendini ziyadesiyle hissettiren yeni bir durumu ortaya çıkardığını biliyoruz.

Suriyeli bilim adamlarının, ekonomi uzmanlarının, sermaye sahiplerinin ve farklı iş kollarındaki kalifiye insanların Türkiye'ye göç etmesi, ekonomide, sağlıkta, eğitimde insanımıza farklı deneyimler kazandırmıştır. Suriye'nin kuzeyindeki iş adamları yatırımlarını Türkiye'ye, özellikle de Gaziantep'e, taşımıştır. Son zamanlarda yayımlanmış istatistiklere göre Suriyeliler, kurdukları yaklaşık dört bin beş yüz firma ile Suriye Krizi'nin başlangıcından beri Türk piyasalarına kazandırdıkları yaklaşık 666 milyon lira ile Türkiye'deki yabancı yatırımcılar arasında birinci sırada yer almaktadır. Bunun dışında ülkemizin değişik eğitim kurumlarında Suriyeli öğrencilerden istifade edilmektedir.

Ülkemiz yöneticileri özellikle Suriye'den nitelikli insan göçünü önemsemiştir. Nitelikli insan, sermaye sahiplerinden daha az önemli değildir, aksine, onlardan daha önemlidir. Buna karşılık üretilen bir algıya bağlı olarak ülkemiz insanı bu konuda yöneticilerden farklı düşünmekte, Suriyeli göçmenlere olumsuz bakış açısını devam ettirmektedir. Yöneticiler ise bazı riskleri de göğüsleyerek durumu/krizi lehimize çevirmeye çalışmaktadır. Bu sebeple Türkiye'ye yapılacak yatırımları kabul etmekte, gelen eğitimli insan gücünden yararlanmayı planlamaktadır. Ülkemiz insanının mültecilere bu olumsuz yaklaşımında; bütçeden mültecilere harcanan paranın, işverenlerin Suriye'den gelen ucuz ve kayıt dışı iş gücünü tercih etmelerinin de etkisi olduğunu kabul etmek gerekir.

Anahtar kelimeler: Göç, kaynak oluşturma, istihdam

GİRİŞ

Göçü; nedenleri, amaçları, hedefe varmakta kullanılan yöntemleri vb. yönlerden inceleyen bilimsel disiplinler iktisadi, içtimai, demografik, coğrafik, tarihî, psikolojik birtakım sonuçlar ortaya koymaktadır. Bizim üzerinde durmak istediğimiz konu daha çok göçün kaynak oluşturma ve istihdam sorunu üzerine olacaktır. Zorunlu göçlerdeki kaynak oluşturma sorunuyla gönüllü göçlerdeki istihdam ve kaynak oluşturma sorunu da birbirinden oldukça farklı özellikler arz etmektedir.

Zorunlu göçlerde göçmenler gittikleri ülkelerin ekonomisine ciddi yükler getirebilmektedir. Bunun en somut örneği Suriyeli göçmenlerin ülkemiz ekonomisine getirdiği yüküdür. Bireylerin göç etmeye kendilerinin karar verdiği gönüllü göçte ise esas olay, insanların daha iyi yaşam şartları elde edebileceklerini ummalarıdır. Yaşadıkları ülkede iş imkânı bulamayan ya da yaptığı işten herhangi bir nedenden dolayı (ekonomik ve sosyal tatminsizlik, fırsat eşitsizliği gibi) mutlu olamayan bireyler veya gruplar başka ülkelere iş bulabilmek ve buna bağlı olarak daha konforlu bir hayat elde edebilmek için göç edebilmektedir. 1960'larda başlayan, Türkiye'den başta Almanya ve diğer Avrupa ülkeleri olmak üzere gelişmiş ülkelere yönelik iş gücü göçü, bu tür göç hareketinin en tipik örneklerinden birisi olarak kabul edilebilir.

GÖÇÜN ÇEŞİTLERİ

İç Göçler

Bir ülkenin kendi sınırları içinde gerçekleşen nüfus hareketleri "iç göç" olarak tanımlanmaktadır. Buna göre iç göçler, bir bölgeden başka bir bölgeye, bir kentten başka bir kente, kırsaldan kente ya da kentten kırsala olmak üzere çeşitli yollarla gerçekleşmektedir. İç göçte ülkenin nüfusu değişmezken bölgelerin ya da kentlerin nüfus yoğunluğu değişmektedir.

Mevsimlik Göçler

Mevsimlik göç, insanların bir yılın belli bir süresini birden fazla değişik mekânda geçirmeleri olarak tanımlanmıştır. Buna göre çalışmak için mevsimsel olarak başka bir memlekete gidip işi bitince dönenler tatil ya da gezmek için yaşadıkları yer dışında başka yörelere gidenler veya bir mevsimi geçirmek, dinlenmek amacıyla yaylaya çıkanlar, bağ evine/yazlığa gidenler mevsimlik olarak göç etmiş sayılmaktadır. Bu tip göçte kalınan sürenin kısalığı nedeniyle birden fazla kültür aynı ortamda iç içe varlığını sürdürmekte ve bu durum farklı kültürler arasındaki etkileşimi artırmaktadır. Mevsimlik göçlerin dışında göçün süresi ve niteliğini belirleyen bir ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sürekli Göçler

Bireylerin yaşadıkları yeri temelli olarak terk ederek bir başka yere yerleşmeleri durumudur. Sürekli göçler gönüllü ya da zorunlu olarak gerçekleşebilmektedir.

Zorunlu-Gönüllü Göçler

Bireylerin kendi kararlarıyla daha iyi imkânlardan yararlanmak ve daha yüksek bir hayat standardını yakalamak için gerçekleştirdiği göçler gönüllü göç olarak ifade edilmektedir. Bazı mücbir sebebe dayanan veya aldığı karar marifetiyle devletin bir bölgedeki vatandaşlarını başka bir bölgeye 'sürekli' olarak göndermesi ise zorunlu göç olarak ifade edilmektedir.

Dış Göçler/Uluslararası Göç

Bir ülke vatandaşlarının bir başka ülkeye kalıcı olarak gidip yerleşmesi, dış göç olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin yaşadıkları ülkeyi terk etmelerinin nedeni daha iyi koşullarda yaşamak amacıyla gönüllü ve bireysel kararlara dayanabileceği gibi

birtakım sebeplerden dolayı devletlerin vatandaşlarını buna zorlaması yoluyla da gerçekleşebilmektedir. Dış göç kavramı kendi içinde beyin göçü, işçi göçleri ve mübadele göçleri olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır.

Beyin Göçü

Beyin göçü, genel anlamda gelişmekte olan ülkeden gelişmiş ülkeye, bazen de gelişmiş ülkeden bir başka gelişmiş ülkeye yetişmiş, kalifiye, iyi eğitilmiş ya da yetenekli bireylerin göç etmesi olarak tanımlanmaktadır.

İşçi Göçleri

Bir ülkede oluşan iş gücü açığının bir diğer ülkedeki iş gücü fazlasıyla giderilmesi, işçi göçüyle mümkündür. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde nispeten ucuz olan vasıfsız iş gücü gelişmiş ülkelerdeki pahalı iş gücünün yerine ikame edilmektedir.

Mübadele Göçleri

Kelime anlamı değiş tokuş olan mübadele, iki ülkenin kendi aralarında anlaşarak vatandaşlarını karşılıklı olarak değiştirmesi anlamına gelmektedir. Özellikle savaş sonrası değişen sınırlar yüzünden başka bir ülkenin eline geçen topraklarda kalan nüfusun ana ülke ile bağlarının kopmaması, kültür ve din gibi devamlılıkların sağlanması için başvurulan bir yöntemdir.

İşgücü Piyasası ve İstihdam Sorunu

Ekonomik sebeplere dayanan iç göçler, göç alınan yerler, göç eden bireyler ve aileleri üzerinde çeşitli etkiler yapmaktadır. Bu etkiler göç alan yerler için iş gücü piyasasında, göç edenler için iş gücü yapısında ve göç eden ailelerin bireyleri için ise çocuk ve kadınların çalışma hayatına katılmasına etki ederek kendini göstermektedir. Kırsal alanlarda nüfus artışıyla tarım kesimindeki fazla iş gücü sanayi alanlarına çekilmezse gizli işsizlik ortaya çıkacaktır. 1940'lardan itibaren çeşitli dış yardımlarla desteklenen sanayileşme, Türkiye'de kırdan kopuş sürecini başlatırken kentsel alanlarda da sanayi ve hizmet sektörü için bir iş gücü gereksinimi doğurmuştur. Türkiye'de iç göçlerin en belirgin sonuçlarından biri istihdamın sektörel yapısında meydana getirdiği değişimlerdir. Türkiye'de tarımsal ağırlıklı istihdam yapısından hem sanayi ve hizmetler sektöründeki gelişmeler hem de kırdan kaçışın yol açtığı tarımsal istihdamda meydana gelen azalmalar nedeniyle bir dönüşüm yaşanmış-

tır. Öte yandan az gelişmiş ülkelerde kırdan kente yaşanan hızlı iç göçlerin arzu edilmediği, tarıma dayalı bir ekonomiden sanayileşmiş ve uzmanlaşmış kent ekonomisine geçişin yavaş, devamlı ve kırsal iş gücü fazlasının sanayi sektörü tarafından emilmesi şeklinde kontrollü olması gerektiği savunulmaktadır. Bu yaklaşıma göre eğer kırdan kente göç kontrolsüz olursa kentsel alanlarda beklenilmeyen ve çözümü önlenemez sonuçlar doğuracaktır. Bu arada önemli ve gözden kaçırılmaması gereken durum özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kentsel alanlardaki açık işsizliğin ve düşük istihdamın artış göstermesine rağmen, göç sürecinin devam ettiği ve hatta artarak devam etme eğilimi gösterdiği'dir.

Göçlerin iş gücü piyasasına olan etkileri; göç edilen yerin, göç edenin ve göç edilen alanın niteliğine bağlı olarak farklı olmaktadır. İş gücü piyasasına etkileri bakımından iç göçler Türkiye'de üç farklı aşamaya ayrılmaktadır. Bu aşamalar ve özellikleri şu şekilde özetlenebilir:

Birinci aşama 1940-1960 dönemidir. Bu dönemin temel özelliği tek bir iş gücü piyasasının olmasıdır. Bu dönemde göç edenler doğrudan piyasaya entegre olabilirken kentleşme ve sanayileşme temel devlet politikası hâlini almıştır. Sanayi Devrimi Dönemi'nde, çalışma koşulları ağır olsa da köyden kente gelip bir işe girebilenler gibi Türkiye'de de göçe katılanlar ilk dönemlerde aynı süreçleri zaman farkıyla yaşamışlardır.

İkinci aşama 1960-1980 arasındaki dönemdir. Bu dönemde iş gücü piyasasında çifte pazar oluşmuştur. Sanayileşmeyi takip etmeyen kentleşme ve göçe istihdam alanı sağlarken birincil pazara da işçi sevk etmiştir. Bu dönemde ikincil pazarı besleyen göçenlerin varlığı tüm sektörler için ucuz iş gücü sağlamak, taklit üretimle arz açığını kapamak, seyyar satıcılık, kapıdan satış yöntemiyle dağıtım olanakları sağlamak, iç talebin sürekli artırılması gibi fonksiyonları görmüştür. Bu dönemde, gecekondualarda yaşayan nüfus kentte kalış süreleri arttıkça örgütsüz marjinal işlerden örgütlü sürekli işlere geçmektedir.

Üçüncü aşama ise 1980'li yıllarda başlamıştır. Bu dönemde iş gücü piyasası gittikçe parçalanmaya başlamıştır. Kırsal-kent göçlerinin yerini kent-kent göçlerinin alması, yeni göç dalgasına katılanların ilk dönemlerdeki göç edenlerden daha nitelikli olması, pazarlık güçlerini de beraberinde getirmiş; ikinci dönem göç edenler gibi ikincil piyasaya değil

birinci piyasaya yönelmelerine neden olmuştur. Bu durum, yerleşik çalışanlar üzerinde göç edenleri yedek iş gücü deposu olarak bir baskı unsuru hâline getirmiştir. Yine son dönemlerde metropol alanlarda yaşanan bir diğer değişiklik de iş gücü arzı ve talebi arasındaki niteliksel dengesizliktir. İş gücü arzı yetersiz nitelikleriyle artmaya devam ederken iş gücü talebinin nitelikleri bilgi teknolojileriyle donanan yüksek nitelikli bireylere yönelince bir uyumsuzluk meydana gelmiştir. Bu uyumsuzluk sonucunda marjinal ya da kayıt dışı çalışanlarla birlikte profesyonel küresel işçileri barındıran bir kutuplaşma meydana gelmiştir.

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ MÜLTECİLER

Arap Baharı ile ortaya çıkan demokratik talepler çerçevesinde meydana gelen baskılara karşı Esad rejimi kendi halkına silah doğrultmuş ve bu süreç Suriye'de bir iç savaşa dönüşmüştür. AB, ABD ve Rusya olmak üzere küresel ve bölgesel aktörlerin Büyük Orta doğu Projesi kapsamındaki ekonomik, siyasi çıkar ve menfaatlerinin çatışması kriz içinden çıkılamaz bir duruma dönüşmüştür. Suriye iç savaşı ile insanlık tarihi, dünyanın en büyük zorunlu iç ve dış göç hareketlerinden birine şahit olmaktadır. Türkiye bu mülteci hareketinden birçok yönden etkilenen ülkelerin başında yer almaktadır.

Tablo: 1. Suriyeli Mültecilerin Ülkelere Göre Dağılımı

ÜLKE	Suriyeli Mülteci sayısı
Türkiye	2.764.500
Lübnan	1.017.433
Ürdün	655.833
Irak	227.971
Mısır	115.204
Libya	29.275
Toplam	4.810.216

Kaynak: <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>

Tablo-1'de Suriyeli mültecilerin ülkelere göre dağılımı verilmiştir. Buna göre Türkiye, mültecilerin en çok tercih ettiği yer olarak göze çarpmaktadır. Toplam mülteci sayısının yarısı Türkiye'dedir. Bu durum Türkiye açısından birçok risk faktörünü be-

raberinde getirirken bu verileri uygulanacak ekonomik ve sosyal politikalarla üretim ve tüketim faaliyetlerinde pozitif çevirmek de mümkündür. Türkiye’de gerçek mülteci sayısının 4 milyona yakın olduğu iddia edilmektedir. Mülteci akımı ile Türkiye nüfusu %4 artmıştır (Şahin, 2016).

Tablo: 2. Türkiye’deki Barınma Merkezlerinde Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı

İLLER	Geçici Barınma Merkezi Mevcudu
Gaziantep	112.095
Hatay	19.204
Kilis	36.944
Kahramanmaraş	18.235
Osmaniye	7.250
Adıyaman	9.406
Adana	341
Malatya	10.311
Mardin	3.939
Genel Toplam	256.871

Kaynak: AFAD, <https://www.afad.gov.tr/tr/2374/Barinma-Merkezlerinde-Son-Durum>

Suriyeli mülteciler, başta Türkiye olmak üzere Ürdün ve Lübnan gibi bölge ülkelerinin uyguladıkları “açık kapı politikaları” gereği rahat bir şekilde yerleşmişlerdir. Fakat Avrupa ülkelerine gitmek isteyen Suriyeli mülteciler çok ciddi sıkıntılarla karşılaşmışlardır. Avrupa ülkeleri sadece 448.493 Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Bölge ülkeleri ile kıyaslandığında bu rakamın çok düşük seviyelerde olduğu görülmektedir.

Batılı devletlerin dünyada yaşanan bu insanlık dramına bu kadar kayıtsız olmalarının en önemli sebepleri bu ülkelerin taşıdıkları sosyokültürel ve ekonomik kaygılardır.

Türkiye, tam sayı bilinmemekle birlikte 4 milyona yakın Suriyeli mülteciyi misafir etmektedir. Suriyeli mültecilerin yaklaşık 260 bini Başbakanlık AFAD’ın 10 ilde kurduğu ve yönettiği 26 barınma merkezinde yaşamaktadır.

SURİYELİ SİĞİNMACILARIN TÜRKİYE’YE ETKİLERİ

Bugüne kadar Türkiye, ülkelerindeki savaştan kaçarak ülkemize sığınan Suriye vatandaşları için

uluslararası standartlara göre 12 milyar ABD dolarından fazla bir kaynak kullanmıştır. Türkiye’nin bu olağanüstü çabalarına rağmen uluslararası camia ülkemizde bulunan Suriyeliler için yalnızca 512 milyon ABD dolarlık bir katkıda bulunmuştur. Batı toplumları Türkiye kendi iradesiyle uyguladığı “açık kapı” ve “geçici koruma” konusunda hassasiyetlerini sürekli dile getirmekle birlikte gerekli desteği AB ülkelerinden göremedi. Türkiye’nin Suriyeli mülteciler konusunda bu olağanüstü insani yardımlarına karşılık, Batılı ülkelerin yeterli desteği vermedikleri görülmektedir.

Türkiye Suriyeli mülteci krizinden siyasi, toplumsal ve ekonomik anlamda en çok etkilenen ülkelerden biridir. Suriyelilerin sığınmak için Türkiye’yi tercih etmesi Türkiye’de hukuktan dış politikaya, güvenlikten sağlığa, eğitimden istihdama, ekonomiden kültüre toplumsal yapının tümünde kendini hissettiren yeni bir olguyu ortaya çıkarmıştır. Günümüzde Suriyeli mülteciler Türkiye’de denklemin etkilenen tarafından etkileyen tarafına gelmişlerdir. Genel olarak Türkiye’de kiralarda artış gözlenmektedir ve kiralık ev bulmak giderek zorlaşmaktadır. Bununla birlikte sınır illerinde enflasyon artışı ortaya çıkmıştır. Özellikle küçük çaplı işletmelerde kayıt dışı işçi çalıştırma yaygınlaşmaktadır. Kaçak Suriyeli çalıştıran ve çalıştırmayan firmalar arasında haksız rekabet ortaya çıkmaktadır. Dünyadaki bütün büyük göç olaylarında olduğu gibi yerel halkta oluşturduğu en önemli tedirginlik iş gücü piyasası konusunda olmaktadır. Bu durum toplumdaki bu tedirginlikle birlikte göçmenlerin iş gücü piyasasında çok düşük ücretlerle çalışmak zorunda olduklarından istihdam avantajı da sağlamaktadır.

Suriyelilerin sınır illerinde iş gücü açığına yapmış olduğu katkı, bölgedeki yatırım ortamını pozitif etkilemektedir. Ayrıca ülke dışındaki kamplara ve ülke içindeki göçmenlere sağlanan yardım malzemelerinin ve hizmetlerin Türkiye’deki üretici firmalardan temin edilmesi ekonomi için bir fırsat oluşturmaktadır. Orta Doğu ülkeleri ile ticaret ve yatırım ilişkisi olan Suriyeli ekonomik karar birimleri, bu ülkeler ile olan ticaret ve yatırım ilişkisine katkı sağlamaktadır. Suriyeliler KOBİ şeklinde kurdukları işletmeler aracılığıyla üretim ve ticarete önemli katkı sağlamaktadır. Fakat bu işletmelerin büyük kısmının kayıt dışı olması işverenlerin; SGK primleri, vergi vb. yasal yükümlülükleri gerçekleştirmemelerine yol açmaktadır.

AMAÇ VE KAPSAM

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin kendi içinde kentten kente göç ve Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye göç etmesinin ülkeye ve insana etkileridir. Ülkede yaşayan mültecilerin ve vatandaşların sosyal, ekonomik durumları tespit edilerek yaşadıkları ortamlardaki problemlerin ortaya çıkarılmasıdır. Bu çalışmanın kapsamı ve sınırlarını Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları oluşturmaktadır.

VERİ TOPLAMA VE YÖNTEM ARACI

Araştırmada veriler İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün resmî internet sayfasından, çeşitli akademik makalelerden, forumlardan ve yüz yüze mülakat şeklinde uygulanmıştır.

BULGULAR

Yaptığımız çalışma sonucunda Türkiye Cumhuriyeti'ndeki vatandaşlarımız ve iç savaşın verdiği ölüm korkusuyla ülkelerini terk eden Suriyeli mülteci kardeşlerimiz ile Türkiye'nin nüfusu artmıştır. Türkiye'de yaşayan herkesin demografik, ekonomik, sosyokültürel ve toplumsal yaşam verilerini elde ettik ve bu veriler üzerinde analizler yaptık. Yaptığımız analizlerde Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye gelişi ile birlikte vatandaşlarımız kendi haklarının kısıtlandığını ve devletimizin kendi vatandaşlarına hizmeti mecburi olarak azalttığını söylemektedirler. Suriyeli mültecilerin bir kısmı Türkiye sınırları içinde çalışabileceklerini; askerlik yapabileceklerini, vergi verebileceklerini söylerken bir kısmı burada sadece misafir olduklarını ve kendilerinin de misafir olarak ağırlanmasını istemektedir. Ülkelerinde ki karışıklık son bulunca hiç beklemeden gideceklerini söylemektedirler.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Göç sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda çeşitli problemlerin ortaya çıkmasına neden olan bir süreçtir. Bu süreçle birlikte hem göç edenler hem de göçmenlerin yerleştikleri toplumlarda bu kaygılar yaşanabilmektedir. 21. yüzyılda Suriye iç savaşının sonucu olarak ortaya çıkan ve bir insanlık dramı olan mülteci sorununa Batılı ülkelerin çözüm noktasında ciddi ve kalıcı adımlar atmamasının temel

nedeni sosyokültürel ve ekonomik kaygılardır.

Batılı devletlerin bu kaygılarına karşılık Türkiye bölgede var olan ve Türkiye'yi de olumsuz etkileyecek birçok siyasi belirsizlik ve risklere rağmen Suriyeli mülteciler konusunda dünyaya bir insanlık dersi vermiştir. Türkiye, uyguladığı "açık kapı politikası" sonucu hiçbir Suriyeli vatandaşı geri çevirmemiştir. Bu çalışma Türkiye'nin bu yaklaşımının göçmenler tarafından nasıl algılandığı ve göçmenlerin çeşitli sosyokültürel ve ekonomik durumlarını saptamak amacıyla önem taşımaktadır. Göçmenlerin büyük çoğunluğunun geçim kaynağı kamu yardımlarının (STK, Belediyeler vb.) yanı sıra halkın yardımlarından oluşmaktadır. Göçmenler yapılan yardımların yeterli olmadığını da belirtmektedirler. Ekonomik olarak başta işsizlik ve yüksek kiralar gibi problemlere rağmen Suriyeli göçmenler ülkemizde bulunmaktan memnun olduklarını belirtmektedirler. Göçmenlerin genelde ülkemizi tercih etme sebeplerine bakıldığında sınıra yakınlığın yanı sıra ülkemizde savaşın olmaması, güvenlik kaygılarının az olması en önemli faktörlerdir. Suriyeli göçmenlerin çok büyük kısmı ülkemizde ayrımcılığa maruz kalmadıklarını belirtmektedirler. Ülkeler arasında geçmişe dayalı ortak tarihî ve kültürel ilişkiler, Suriyeli göçmenlerin kendilerini yabancı hissetmemelerini sağlamaktadır. Vatandaşlarımız ise Suriyeli mültecilerin kendilerinin hakkını çaldığını ve bunun kabul edilemeyecek bir durum olduğunu düşünmektedir. İşverenlerin ucuz iş gücü bakımından Suriyelileri tercih etmesi işverenler arasında haksız rekabete sebep olmaktadır. Türkiye'deki Suriyeliler konusu giderek toplumsal, siyasal ve ekonomik boyutları olan bir uyum sorunu hâline dönüşmüş durumdadır. Ancak Türkiye coğrafi ve ekonomik konumunu kullanarak uygulayacağı sosyoekonomik politikalarla durumu kendi lehine çevirebilecektir. Bunun için Suriye'den gelen yabancı kaynakları üretime aktarmak gerekmektedir. Ayrıca gayrisafi millî hasılasının büyük bir kısmı tüketim harcamalarından oluşan Türkiye'de, Suriyelilerin yapacakları tüketim harcamaları makro ekonomik anlamda da katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, Göç İstatistikleri http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-istatistikleri_363_378
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, Göç Tarihi http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, Göç Terminolojisi http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-terminolojisi_363_381
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, Yıllık Göç Raporları http://www.goc.gov.tr/icerik/yillik-goc-raporlari_363_377
- Suriyeli Mültecilerin Ülkelere Göre Dağılımı, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>
- Türkiye'deki Barınma Merkezlerinde Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı, AFAD, <https://www.afad.gov.tr/tr/2374/Barinma-Merkezlerinde-Son-Durum>
- ARSLAN, İbrahim, Göçün Ekonomik Ve Toplumsal Yansımaları: Gaziantep'teki Suriyeli Göçmenler Örneği, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/292316>
- YILMAZ, Abdurrahman, Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri, https://www.researchgate.net/publication/301564792_Uluslararası_Goc_Cesitleri_Nedenleri_ve_Etkileri_International_Migration_Its_Types_Causes_And_Effects
- SAYIN, Yusuf, Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği, http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/files/2016Aral%C4%B1k/1-%20Y_%20Say%C4%B1n%20CA_%20Usanmaz%2C%20F_%20Aslangiri%20_%20Uluslararası%C4%B1%20G%C3%B6%C3%A7%20Ol-gusu-d%C3%BCzeltildi.pdf
- BAŞEL Halis, İç Göçün Sonuçları ve İş Gücüne Etkileri, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/9190>

İnsani Bir Problem Olarak Mülteciliğin Toplumsal Kaynak ve İstihdama Etkisi: Suriyeli Mülteciler Örneği

Zehra FERAH

zhfrh5@gmail.com

Erzurum Türk Telekom Nurettin Topçu Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

İnsanların geçici veya sürekli olmak niyetiyle bireysel, aileleriyle ya da kitlesel olarak bir mekândan başka bir mekâna zorunlu veya isteyerek gitmesi eylemi olan göç, farklı etkenlerden kaynaklanan toplumsal bir olgudur. Bu farklı etkenlere bağlı olarak ortaya çıkan göç çeşitlerinden biri olan mültecilik, bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı insani bir problem olarak mülteciliğin toplumsal kaynak oluşturma ve istihdama etkilerini tartışmak ve mülteciliğin hangi boyutta görülmesi gerektiği ile ilgili bir değerlendirme yapmaktır.

Bildirimizin konusu kapsamında literatür taraması yapılarak konuyla ilgili kitap, makale ve tezler taranmıştır. Özellikle mültecilikle ilgili kaynaklara ağırlık verilerek dünya üzerinde diğer ülkelerin bu konuyla ilgili tutum ve davranışlarını aktaran kaynaklardan veriler toplanmıştır. Ayrıca bildirimizin örneklemini oluşturan Suriyelilerle ilgili göç ve mültecilik konuları, gerekli kaynaklar taranarak irdelenmiştir.

Çalışmada, ilk etapta farklı ülkeler üzerinden mülteciliğin insani, kaynak ve istihdam boyutu ile ilgili değerlendirmelere yer verilmiştir. İkinci etapta Türkiye örneği üzerinden Suriyeli mültecilerin kaynak ve istihdama etkileri değerlendirilmiştir. Suriyeli mültecilerin sayısı gün geçtikçe artarak devam etmektedir. Ulaşılan sayısal verilerden de anlaşılacağı üzere Suriyeli mülteciler meselesinin ülkelere hem olumlu hem de olumsuz etkileri bulunmaktadır. Ülkeler mülteci kategorisinde değerlendirilen nitelikli insanları istihdam etme konusunda fazlasıyla alçak gönüllü davranıyorlar. Ancak iş, niteliksiz diye tabir edilen herhangi bir meslek sahibi olmayan insanlara gelince alçak gönüllü ülkelerin sayısında ciddi azalmalar görülüyor. Bu da 21. yüzyılda insanlık için büyük bir tehlike arz ediyor. Anahtar kelimeler: Göç, Mültecilik, İstihdam, Kaynak Oluşturma

GİRİŞ

İnsanın varoluşundan bu yana süregelen bir olgu olarak göç, toplumlarda ortak görüldüğü gibi farklı ülkelerde farklı şekilde cereyan edebilmekte; aynı zamanda sosyal, siyasal, ekonomik ve toplumsal açıdan birçok soruna yol açmaktadır. Modernleşme ile birlikte ülkeler arasında yaşanan güç mücadelesinin bir sonucu olarak mültecilik, insanlık tarihinin son yüzyıllarda karşılaştığı olgusal bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda mültecilik, kimi ülkeler tarafından bir fırsata dönüştürülerek toplumsal kaynak ve istihdam yaratmada kullanılmakta, kimi ülkeler tarafından da kaynak ve istihdamı tehlikeye sokan bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Her iki durumda da kapitalist ülkeler, mülteciler konusunda seçici davranmaktadır. Aynı zamanda bu ülkeler kabul edecekleri mültecilere belli kriterler ile sınırlandırma getirmekte ve tabiri caizse bu kriterler dışında kalan mültecilere yaşam hakkı tanımamaktadır. Mevzuya daha insani boyuttan bakan ülkeler ise kapitalist ülkelere göre daha kabul edici bir eğilim sergilemektedirler.

Göç Nedir?

Türk Dil Kurumunun hazırladığı Türkçe Sözlük'te; ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret şeklinde tanımlanan göç, insanlık tarihi kadar eskidir. Siyasal sistemlerin değişimi, kabileler arası çatışma, iç savaş, insan hakları ihlali, ülke işgali, mevcut ulus devlet sınırlarının yeniden belirlenmesi, ekolojik dengesizlik ve benzeri dinamikler yaşam riski taşıyanların doğdukları ve büyüdükleri yerleşkelerden farklı sosyokültürel yapılara sahip coğrafyalara zorunlu olarak göç etmelerine yol açmaktadır. Güncel veriler, zorunlu insan hareketliliğinin giderek yaygınlaştığını, çeşitlendiğini ve ivme kazandığını işaret etmektedir.

Bir devletin sahip olduğu nüfus konusu, MÖ 6.yüzyılda Çinlilerin dikkatini çekmeye başladığı günden

bu yana devlet teorilerinin asli öge olarak devam etmesine karşılık nüfusun yer değiştirmesi anlamına gelen göç konusu ancak 19. yüzyılda bilimsel tartışmalara konu olmaya başlamıştır. Alman-İngiliz kökenli coğrafyacı ve harita uzmanı olan George Ravenstein bu konuda ilk defa 1885 ve 1889'da Londra'da, Royal Statistical Society'ye "Göç Yasaları" konulu iki tebliğ sunmakla tartışmaları harekettirmiştir (Abadan Unat,2002: 20).

Mültecilik Nedir?

Göç ile yakından ilişkili olan sığınmacı ve mülteci kavramları her ne kadar günlük hayatta aynı anlamı taşıyor biçiminde kullanılsa da farklı anlamlara gelmektedir. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme (1951) ile Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü'ne göre mülteci, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) korumasından yararlanmaya hak kazanan kişidir. İçinde bulunduğu koşullar ile özelliklerine dayalı sınıflandırılan mülteci adayı "ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaş olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi" olarak tanımlanırken sığınmacı "İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi" olarak karşılık bulmaktadır. BMMYK'nin kararının olumsuz olması hâlinde buldukları ülkeyi terk etmek zorunda olan sığınmacıların ülkede kalma izni verilmediği takdirde sınır dışı edilmeleri söz konusudur (Çiçekli, 2009: 42 - 57).

Her ne kadar bu süreç insanlık tarihi kadar uzun olsa da her toplum kendi biçimlendirdiği tarihte yeni yaşam alanları bulma, yeni topraklara veya kazanç imkânlarına kavuşma açısından göç hareketlerine eşit ölçüde bir değer tanımamıştır (Abadan Unat,2002: 1). Kimi ülkeler göç hareketine insani açıdan bakarken kimi ülkeler ise sessiz kalmayı tercih etmiştir. Bu konuda Aliya İzzetbegoviç şöyle demiştir: "Ve her şey bittiğinde, hatırlayacağımız düşmanlarımızın sözleri değil dostlarımızın sessizliği olacak!"

İşte bu noktada mülteciliğe bir insani problem olarak mı yoksa kaynak ve istihdam problemi olarak mı bakmak gerekir? sorusu akıllara gelmektedir.

Uluslararası göç hareketleri son yarım yüzyılda

beş kıtayı etki içine alan, değişik faktörlere dayanan, ulus kavramını sorgulamayı sürdüren, demografik açıdan milyonlarca insanı kapsayan bir süreç olmaya devam etmektedir. Son elli yılda bu konu hemen hemen tüm gelişmiş ülkelerin sosyal bilimcileri tarafından ele alınmış, kuramsal açıdan irdelenmiş, güdülen siyasetle ilgili çözümler getirilmiştir (Abadan Unat, 2002: 19).

Dünya genelinde göç hareketlerine bakacak olursak mültecilerin ağırlıklı olarak kuzey ve batıda yoğunlaştığını görebiliriz. 2016 yılında yaklaşık 1.6 milyon kişi iltica başvurusunda bulundu. Bu başvuruların 1.5 milyonu kabul edildi. Böylece Avrupa'daki yurt dışı doğumlu yabancı kökenli nüfusun sayısı 124 milyona yükseldi. 2016'da en fazla iltica başvurusu 722 bin kişi ile Almanya'ya yapılırken bu ülkeyi 261 bin kişi ile ABD ve 122 bin kişi ile İtalya takip etti. (OECD Göç Raporu, 2017).

Meseleye Türkiye açısından bakacak olursak Türkiye göç alan mı yoksa göç veren bir ülke mi soruları akla gelmektedir. Son dönemlerde, gelen yabancılardaki değişmelere bakılarak Türkiye'nin artık "göç veren" ülke olmaktan çıktığı ve "göç alan" ülke olmaya başladığı, hem basında hem de dış göçle ilgilenen akademik çevrelerde ifade edilmektedir (Atacan, 2000: 235).

20. yüzyılın son dönemlerinde siyasal istikrarsızlığın ve şiddetli çatışmaların yaşandığı ülkelerde gerçekleştirilen soykırımlar, insan hakları ihlalleri ve savaş suçlarındaki artış nedeniyle dünya genelinde mülteci sayısı artmaya başlamıştır. 2010 yılından itibaren Afrika'da Fil Dişi Sahili, Orta Afrika Cumhuriyeti, Libya, Mali, Nijerya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Sudan, Burundi; Orta Doğu'da Irak, Suriye, Yemen; Avrupa'da Ukrayna; Asya'da Myanmar, Kırgızistan ve Pakistan'dan oluşan dünyanın on beş ayrı bölgesinde etnik, dinsel, kültürel ve ekonomik nedenlerle yaşanan çatışmalardan etkilenen insanlar can güvenliklerini sağlayabilmek için yaşadıkları toprakları terk ederek güvenli gördükleri komşu devlet topraklarına sığınmışlardır (UNHRC, Küresel Eğilimler Raporu:1). Bu nedenle son beş yılda dünya üzerinde mülteci ve sığınmacı sayısı oldukça artmıştır (Nurdoğan, Dur ve Öztürk, 2017: 221).

Bunun en yakın tarihli örneğini Suriye olarak verebiliriz. Suriye'de sekizinci yılına giren iç savaş, dünyanın en büyük insani ve güvenlik krizlerinden birini oluşturuyor. Suriye'de iç karışıklık 2011 baharında Esad hükümetine karşı bir protesto olarak

başlamış iken beş yıl içerisinde çok karışık ve yakın zamanda sonlanmayacak gibi görünen bir hâl almıştır (Nurdoğan, Dur ve Öztürk, 2017: 221). 2011 yılı Mart ayından bu yana devam eden Suriye iç savaşı ve kitlesel göç hareketi, başta Türkiye olmak üzere birçok ülkeyi farklı açılardan etkilemiştir (Kap, 2014: 30).

1.3. Dünyada Mülteciliğin Toplumsal Kaynak ve İstihdama Etkileri

Her ülkenin ve her toplumun kendine özgü göç tecrübesi bulunmaktadır. Avrupa ülkelerini incelemek gerekirse Avrupa kıtasının göç ile tanışması yeni olmamakla birlikte Avrupa, nitelikli göç ve entegrasyon politikaları ortaya koymak ve uygulamakta başarısız kalmıştır. Bu durum mülteciler sorununu da yakından ilgilendirmektedir. Avrupa, mültecileri bir "sorun" olarak görünürken göçmenlere karşı sergilediği hoşgörüsüz ve dışlayıcı tutumları mültecilere karşı da takınmaktadır. Avrupa'da azınlıkta olan dinî veya etnik gruplar ötekileştirilerek "yabancı" ve "göçmen" statüsünde ele alınmaktadır. Bu algının yoğun ve bariz yaşandığı ülkelerin başında Fransa gelmektedir. Fransa'da görülen göç meselesinin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Fransa sömürge altına aldığı ülkelerden yoğun göç almıştır. Ancak ne okul kitaplarında ne de popüler literatürde göç ve göçmenler hakkında yeterli ve doyurucu bilgi bulunmaktadır. Bunun yanında göçmenler hakkında oluşan hem toplumsal algı hem de ön yargılar Fransa'da yaşayan göçmenlere karşı toplumsal kabulü gündeme getirmiştir. Fransa'nın göçmen ve azınlıklarıyla bir toplumsal barış sağladığını iddia etmek mümkün görünmemektedir (Yardım, 2017: 100).

Genel olarak II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da göçmenlere hakların verilmesi ya da alıkonulması için oluşturulmuş karmaşık bir yasal statüler sistemi üzerinden göçmenler için farklılaştırılmış hakların genişletilmesine tanık oluyoruz. Bu tabakalı haklar sisteminde göç düzenlemeleri/mevzuatı ciddi bir şekilde göçmenlerin ve onların çocuklarının geldikleri ülkelerde onların emek piyasası, sosyal yardımlar, kaynaklar, kamusal destek, siyasal hak ve diğer haklara ulaşmasını reddederek fırsatlara ulaşmasını sınırlandırmakta ve deneyimlerini olumsuz bir biçimde şekillendirmektedir. Bu tabakalı yurttaşlık sisteminde, göçmenlerin oldukça seçici bir kabul edilme/entegre edilme sürecine tanık oluyoruz ki bu süreç büyük bir kısım göçmene

daha az haklar sunuyor veya hiçbir hak sunmuyor (Morris,2007: 46'dan aktaran Güllüpinar, 2014: 3). Bu duruma örnek olarak bir dönem Türkiye'den Almanya'ya göç eden bazı Türk işçilerin birtakım haklarının kısıtlanmasını verebiliriz. Örneğin Alman makamları İtalyan ve Yunan işçilere ailelerini yanlarına almalarını yasaklamadığı hâlde Türk işçilere yasak koymuştur. Bu durum birçok ailenin hayatını sarsmıştır. Yine Alman işverenler, bekâr işçileri tercih ettiklerinden Türk işçilerin başvurular sırasında evli olduklarını gizlemeleri buna bir örnek oluşturur (Abadan Unat, 2002: 127).

Suriyeli Mültecilerin Türkiye'nin Kaynak ve İstihdamına Etkileri

Suriyelilere çalışma izni verilmesi ve ABTürkiye arasındaki anlaşma, emek piyasasında dengelemin değişeceğine işaret etmektedir. 2011 yılından itibaren Türkiye topraklarına 3 milyondan fazla sığınmacı gelmiştir. Çalışma çağındaki yaklaşık 1 milyon Suriyeli, 11 Ocak 2016'da çıkarılan yasal çalışma izni ile kayıt içi ekonomiye katılabilir hâle gelmiştir. Çalışma izni kapsamında, geçici koruma altında kayıtlı olunan sığınmacılara illerde çalışma hakkı verilmiş ve buna göre bir iş yerinde mevcut çalışan sayısının yüzde 10'unu aşmayacak şekilde geçici koruma altındaki iş gücünden istihdam edilmesi onaylanmıştır (Özpinar, Satır Çilingir ve Taşöz Düşündere, 2016: 1-2).

Bu durum Türkiye'de yaşayan vatandaşlar için farklı düşünceler ortaya çıkarmıştır. Bazı vatandaşlar duruma olumlu yaklaşmışsa da çoğu vatandaş bu duruma tepki göstererek bir kamuoyu oluşturmuştur. Tepkilerin daha çok Suriyeli vatandaşların sayıca fazla olduğu illerde gözlemlendiği söylenebilir. Yerel nüfuslarına oranla en çok Suriyeli göçmene ev sahipliği yapan iller sırasıyla şunlardır: Kilis, Hatay, Şanlıurfa, Gaziantep ve Mardin (Özpinar, Satır Çilingir ve Taşöz Düşündere, 2016: 2).

Suriyeli nüfusun yoğun olduğu yerlerde artan işsizlik oranları, toplumda Suriyelilerin yerli nüfusun elinden işlerini aldığına yönelik algılar oluşturmaktadır. Nitekim 2014 yılında yapılan bir ankete göre Türk halkının "Suriyeliler işlerimizi elimizden almaktadırlar." önermesine desteği %56,1 olarak gerçekleşmiştir. Adana, Gaziantep, Hatay, Mardin, Urfa illerinde ise bu önermeye destek verenlerin oranı %68,9 olmuştur. Aynı ankette Suriyeli sığınmacılara çalışma izni verilmesi konusunda Türkiye'nin neredeyse yarısı kesinlikle ret cevabı

verirken %30'u kısıtlı ve geçici çalışma iznine destek vermiştir. Suriyelilere çalışma izni veren yeni düzenleme ile Suriyeli istihdamının artmasıyla bu algıların nasıl şekilleneceği dikkatle izlenmelidir. Sosyal rekabetle beraber toplumsal algıların sığınmacılara karşı olumsuz şekillenmesi veya iş bulamayan sığınmacıların suça yönelmesi de olasılık dâhilindedir. Gaziantep Valiliğinin yaptığı açıklamaya göre 2015 yılındaki adli vakaların sadece %1,3'ü Suriyeli sığınmacıların karışıkları olaylardır. Ancak toplumsal algılar, verilerden epeyce farklı gelişmektedir. Yukarıda atıfta bulunulan anket verilerine göre Türk toplumunun yüzde 62'si, Suriyeli sığınmacıların buldukları yerlerde şiddet, hırsızlık, kaçakçılık ve fuhuş gibi suçlara bulaşarak toplumsal ahlak ve huzuru bozduğuna inanmaktadır. Suriyeli nüfusun yoğun olduğu Adana, Gaziantep, Hatay, Mardin, Urfa illerinde ise bu oran %70'e yaklaşmaktadır. Nitekim toplumsal gerginlikler de gerçeklerden ziyade algıların etrafında oluşur (Özpinar, Satır Çilingir ve Taşöz Düşündere, 2016: 4).

Bu ankette de görüleceği üzere özellikle Suriyeli mültecilerin yoğunluklu olduğu yerlerde farklı bakış açıları gözlenmektedir. Haklılık payının yanı sıra zaman içinde bu durum bir çığ gibi büyüyüp asılsız haberlere de dönüşebilmektedir. Elbette bu olumsuz durumların ülkenin refahını bozmaması adına uygun politikalar geliştirilebilir ve böylelikle uzlaşım sağlanabilir.

YÖNTEM

Araştırmanın Türü

Çalışma, literatür taramaya dayalı tarihsel yöntemle yapılmıştır. Derlemeye dayalı niteliksel bir araştırmadır.

Evren ve Örneklem

Bildirimizin evrenini dünya üzerinde çeşitli sebeplerden dolayı göç alan ve mülteci barındıran ülkeler oluşturmaktadır. Bildirimizin örneklemini ise iç savaş nedeniyle dünyanın her yerine özellikle Türkiye'ye göç eden Suriyeli mültecilerdir.

Veri Toplama Aracı

Bildirimizin konusu kapsamında literatür taraması yapılarak konuyla ilgili kitap makale ve tezler taranmıştır. Özellikle mültecilikle ilgili kaynaklara ağırlık verilerek dünya üzerinde diğer ülkelerin bu konuyla ilgili tutum ve davranışlarını aktaran kaynaklar-

dan veriler toplanmıştır. Ayrıca bildirimizin örneklemini oluşturan Suriyelilerle ilgili göç ve mültecilik konuları, gerekli kaynaklar taranarak irdelenmiştir.

BULGULAR

Dünyanın Gözünden Göç

Girişte de bahsedildiği üzere göç olgusu evrensel bir terimdir. Dünya genelinde özellikle 21. yy.da bir tehdit hâline gelen bu olguya karşı ülkelerin farklı politikaları vardır. Araştırma alanının geniş olması sebebiyle bir örneklem seçilmiş ve örnekleminiz olan Suriyeli mülteciler üzerinden sonuçlar elde edilmiştir. Giriş kısmında bahsi geçen ve yakın tarihimizde görülen Suriyeli mültecilerin sayısı gün geçtikçe artarak devam etmektedir. Ulaşılan sayısal verilerle de anlaşılacağı üzere Suriyeli mülteciler meselesinin ülkelere hem olumlu hem de olumsuz etkileri bulunmaktadır. Ülkeler mülteci kategorisinde değerlendirilen nitelikli insanları istihdam etme konusunda fazlasıyla alçak gönüllü davranıyorlar. Ancak iş, niteliksiz diye tabir edilen herhangi bir meslek sahibi olmayan insanlara gelince alçak gönüllü ülkelerin sayısında ciddi azalmalar görülüyor ki bu da 21. yy.da insanlık için büyük bir tehlike arz ediyor.

Türkiye'nin Gözünden Göç

Meseleye Türkiye örneğinden bakacak olursak, Türkiye'de farklı bulgularla karşılaşıldığı görülecektir. Elde edilen son verilere göre şu anda Türkiye'de toplam 3 milyon 644 bin 342 geçici koruma altında bulunan Suriyeli mülteci bulunmaktadır. Bu kişilerin 1 milyon 977 bin 150'si erkek, 1 milyon 667 bin 192'si kadındır. Suriyeli mülteciler meselesinde verilen örnekte olduğu gibi 2011 yılından bu yana kapılarını sonuna kadar açmış bir ülke olarak Türkiye'nin bahsi geçiyor. Gerek istihdam alanı sağlamada gerekse kaynak oluşturmada yürüttüğü sistemli çalışmalarıyla ülkesine gelen Suriyeli mültecilere hem bir ocak olmuş hem de bu durumu avantaja çevirerek akıllı bir strateji yürütmüştür. Ancak istihdam, işveren ve işçi için ayrı ayrı değerlendirmeler yapılmalıdır. Örneğin Suriyeli mültecilerin istihdam için talepte bulunduğu bölgelerde devlet ya da özel sektör eliyle oluşturulan iş kaynaklarına talep artacağı için basit bir hesapla iş gücü ucuzlar ve işveren açısından olumlu bir durum ortaya çıkar. Ancak işçi için değerlendirildiğinde aynı işten daha az kazanmak ya da hiç kazanamamak gibi durumlar görülebilir. Bu bağlamda 2011

yılında başlayan, günümüze kadar devam eden ve ülkemizde istihdam edilmek isteyen kamp dışında yaşayan Suriyeli mültecilerin 2014 yılı AFAD verileri doğrultusunda meslek gruplarına göre dağılımları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1- Kamp Dışında Yaşayan Suriyelilerin Mesleki Durumu

Meslek Grubu	Erkek (%)	Kadın (%)	Toplam (%)
Mesleği yok	17,9	86,5	49,9
Diğer	22,1	4,0	13,6
Zanaatkâr	16,8	1,6	9,7
El işçiliği	13,0	0,5	7,2
Devlet memuru	7,9	4,8	6,4
Tarım ve hayvancılık	6,1	0,9	3,7
Ofis çalışanı	3,6	0,5	2,2
Mimar- mühendis- müteahhit	2,6	0,3	1,6
Sağlık çalışanı	1,2	0,6	0,9
Hukukçu	1,3	0,2	0,8
Ordu çalışanı	0,9	0,0	0,5
Yazar-sanatçı	0,9	0,0	0,5
Operatör	5,6	0,1	3,0
STK çalışanı	0,1	0,0	0,0

Kaynak: AFAD (2014b)

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere AFAD tarafından yapılan ankete katılanlardan elde edilen veriler doğrultusunda erkeklerin yaklaşık %80'i belirli bir mesleği olduğunu belirtirken kadınlarda bu oran %10'u biraz aşmaktadır. Kadınların çok büyük bir çoğunluğu herhangi bir meslek sahibi değildir. Kadınların %50'si, savaş öncesindeki Suriye'de yaşamlarını "ev hanımı" olarak sürdürdüklerini beyan etmektedir. Kadınların mesleki değerlendirmesinde en yüksek grubu %3 ile öğretmenlik oluşturmakta; terzi, kuaför, çiftçi ve hemşire gruplarındaki kadınların oranı %1'in altında kalmaktadır (Kaygısız, 2017: 5).

Tablo 2- Yıllara ve İzin Türlerine Göre Suriyeli Mültecilere Verilen Çalışma İzin Sayısı (2011-2015)

Yıl	Kadın		Erkek		Toplam
	Sayı	%	Sayı	%	
2011	8.396	48,1	9.070	51,9	17.466
2012	19.552	60,6	12.727	39,4	32.279
2013	28.402	62	17.426	38	45.828
2014	31.307	59,9	20.996	40,1	52.304
2015	37.638	58,3	26.909	41,7	64.547

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2015)(Kaygısız, 2017: 7)

Yukarıda (Tablo-2) Türkiye iş piyasasında istihdam edilen yabancı uyruklu insanların yıllara göre dağılımı verilmiştir. Bu tablodan hareketle Türkiye iş piyasasında önceki yıllara oranla Suriyeli mülteci işçi sayısında artış gözlenmiştir ki bu da birçok açıdan olumlu ve olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

SONUÇ VE ÖNERİ

Sonuç olarak dünyanın ve Türkiye'nin gördüğü en ciddi mülteci krizlerinden birisi olan Suriye mülteci krizinde Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin ve bu göçü özellikle sınır illerinde kabul etmek durumunda kalan Türk toplumunun davranış, beklenti, algı ve kaygılarının evrensel nitelik taşıdığı görülmektedir. Krizin tam anlamıyla neticelendirilmesinin 10 yılı bulabileceği, başlangıçta geçici olarak görülen zorunlu göç hareketinin kalıcılığa doğru evrilebileceği öngörülmektedir (Tunç, 2015: 58).

Bu bağlamda Suriyelilerin göçmenlikten çıktığı göz önüne alınırsa hukuki statülerinde değişiklik yapılması ve mülteci olarak tanınmaları gerekmektedir. Mülteci ve vatandaşlık statüsü, isteyen ve koşullarını sağlayan her Suriyeliye tanınmalıdır. Türkiye'de yaşayan Suriyeliler ülke vatandaşları ile eşit haklara sahip olmalıdır. İş gücü piyasasına katılmak bu haklar içinde öncelikli bir yere sahiptir. İş gücü piyasasında yaşanan sorunların çözümüne yönelik şunların yapılması gerekmektedir: Dil bilmemek Suriyeli işçilerin iş gücü piyasasına

girmeleri önündeki en büyük engellerden biri olduğundan Türkçenin öğretimi konusunda kamu kurumlarının desteği artırılmalı, çalışan Suriyeliler için akşam eğitimleri düzenlenmelidir. Türkiye'deki Suriyelilerin diplomalarına yönelik denklik sorunu ivedilikle çözülmelidir. Suriyelilere yönelik mesleki haritalandırma yapılmalıdır. Suriyelilere yönelik mesleki eğitimler yaygınlaştırılmalıdır. Eğitimler mümkün olduğunca çevirmen desteği ile verilmelidir. Çocuk işçiliği engellenmeli ve çocuklar oku-

la gönderilmeye teşvik edilmelidir. Suriyelilerin istihdamı devlet tarafından özendirilmeli ve vergi indirimi, SGK primlerinin bir bölümünün kamu tarafından üstlenilmesi gibi mekanizmalar işletilmelidir (Kaygısız, 2017: 19).

En önemlisi, meseleye sadece olumsuz yönleriyle değil Türkiye örneğinde olduğu gibi politikalarını insani bir yaklaşımla gerçekleştiren ülke sayısını artırmaktır.

KAYNAKÇA

- Abadan Unat, N. (2002). Bitmeyen Göç(2.Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Atacan, F. Ercan, F. Kurtuluş, H. ve Türkay, M. (2000). Mübaccel Kıray İçin Yazılar. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- ÇİÇEKLİ, Bülent (2009). Göç Terimleri Sözlüğü, 13.02.2019 tarihinde <http://www.goc.gov.tr> adresinden alınmıştır.
- GÜLLÜPİNAR, Fuat (2014). "Almanya'da Göçmen Politikaları ve Türkiyeli Göçmenlerin Tragedisi: Yurttaşlık, Haklar ve Eşitsizlikler Üzerine". Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14 (1), ss. 1-16
- KAP, Derya (2014). "Suriyeli Mülteciler: Türkiye'nin Müstakbel Vatandaşları". Akademik Perspektif, ss. 30-35
- KAYGISIZ, İrfan (2017, Ağustos). "Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri". Dünyadan, 15.02.2019 tarihinde <http://fes-tuerkei.org> adresinden alınmıştır.
- NURDOĞAN, Ali Kemal, DUR, Ali İhsan Burak ve ÖZTÜRK, Mustafa (2017). "Türkiye'nin Mülteci Sorunu Ve Suriye Krizinin Mülteci Sorununa Etkileri". İş ve Hayat, ss. 217-238
- OECD 2017 Göç Raporu, 15.02.2019 tarihinde <http://gocvakfi.org> adresinden alınmıştır.
- ÖZPINAR, Esra, SATIR ÇİLİNGİR, Yasemin ve TAŞÖZ DÜŞÜNDERE, Ayşegül (2016). "Türkiye'deki Suriyeliler: İşsizlik ve Sosyal Uyum". Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, ss. 1-6, 15.02.2019 tarihinde <https://www.tepav.org.tr> adresinden alınmıştır.
- TUNÇ, Ayşe Şebnem (2015). "Mülteci Davranışı Ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme". Temas Akademi Dergisi, 2 (2), ss. 29 – 63
- YARDIM, Müşerref (2017). "Göç ve Entegrasyon Politikalar ışığında Fransa'da Toplumsal Kabul". Göç Araştırmaları Dergisi, 3 (2), ss. 100-136

GÖÇÜN TOPLUMSAL ETKİLERİ: KAYNAK OLUŞTURMA VE İSTİHDAM

Eymen Sıla ÇULHALIK
culhaliksila@gmail.com

Ankara Beypazarı Hatice-Cemil Ercan Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z A O B N

ÖZET

“Siyasal, toplumsal, ekonomik nedenlerle bireylerin ya da toplulukların buldukları yerleşim yerini terk ederek başka bir coğrafyaya yerleşme eylemine göç denir.” (TDK, 2019) Göç, ilk çağdan itibaren insanları etkileyen en önemli faktörlerden biri olmuş, hayat şartlarını iyileştirmek, refah seviyesini yükseltmek maksadı ile tarihte birçok göç olayı meydana gelmiştir (Karakoç, 2010). Göç tarihinin insanlık tarihi ile koşut olduğu söylenebilir. Tüm insanlık serüveni boyunca gerçekleşen göçlerin ekonomik, sosyal, kültürel etkileri vardır.

İstihdam, en genel şekliyle “bir insanı bir görevde kullanmak” (TDK, 2019) olarak tanımlanabilir. Göç eden bireylerin yerleştiği bölgede bir görev maksadıyla işverenler tarafından çalıştırılması istihdama örnektir. Bu durum göç edilen ülkede istihdamı daraltır ancak istihdamı daraltırken de yeni imkânlar sunar. Göçmenlerin kalifiye durumu istihdamda çok önemlidir. Diğer taraftan ucuz iş gücü sağlamış olmaları ve ülkelerin rekabet güçlerini önemli ölçüde artırdığını da gözden kaçırmamak gerekmektedir.

Göçün ekonomik nedenlerinin başında istihdam imkânlarının insanlara sağlamış olduğu refah seviyesi ve kaynak oluşturmada sağladığı avantajlar ön plana çıkmaktadır. Bu durum dünyadaki göç hareketliliğinin en önemli unsurlarından biri olarak görülmektedir.

Son yıllarda artan göçler ile istihdam artmış fakat kaçak işçilik, sigortasız çalıştırma, iş güvenliği ihmali gibi olumsuz gelişmelerin yanı sıra nüfus artışı, ülkenin yatırım odaklı olması, kaynak artışı ve işçi sıkıntısının azalması gibi olumlu gelişmeler baş göstermiştir. Göçün istihdam ve kaynak yaratmaya etkisi konusunda iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. İlk görüş göçlerin ucuz iş gücü, üretimin ve ticaretin çeşitlenmesi gibi etkenlerle Türkiye ekonomisine katkı sağladığı gibi göçmenlerin ülke-rinden getirdikleri sermayenin yatırıma dönüşerek ciddi bir kaynak oluşturduğu yönündedir. Diğer görüş ise göçmenlerin Türkiye ekonomisine büyük bir

risk ve yük olduğunu savunmaktadır (Kahraman, 2016).

Türkiye bulunduğu coğrafi konum sebebiyle tarih boyunca aktif bir göç güzergâhı olmuştur. Bazen yaşadığı toprakları çeşitli sebeplerle terk edenlere yeni bir ümit kapısı olurken bazen de göç edilirken kullanılan bir güzergâh olmuştur. Günümüzde de bu durum devam etmektedir.

Göç ile oluşan farklılıkları zenginlik olarak mı yoksa bir çatışma unsuru olarak mı değerlendirmemiz gerektiğini, göçü sağlıklı bir şekilde araştırarak ve bu göçün sonucu oluşan demografik yapının tasnifiyle mümkündür. Biz de bu çalışmada Türkiye genelinden hareketle göçün kaynak oluşturma ve istihdama etkisini olumlu ve olumsuz açıdan ele alacağız.

Anahtar Kelimeler: Göç, istihdam, kaynak oluşturma

GİRİŞ

“İnsanlık tarihi boyunca çok çeşitli nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan göçler, milletlerin sosyoekonomik ve sosyokültürel yapısı üzerinde büyük değişikliklere yol açan nüfus hareketleridir” (Başel, 2006:288). Fichter’e göre göç, “En genel yorumla hareketlilik, kişilerin zamanda, fizik mekân-da veya sosyal yapılarıdaki her tür devinimine veya göçüne işaret eder” (Güneş, 2009:184). İnsanoğlu var olduğu ilk andan itibaren ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel faktörlerin etkisiyle iç göç veya dış göç bağlamında göç etmek zorunluluğu taşımıştır. Bu sözleri Fichter’dan aktaran Güneş, göçleri zorunlu ve zorla olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Şüphesiz göç, ister bireysel ister kitlesel olarak yapılsın, ister geri dönmek ya da belirli bir süre sonra geriye dönme amacıyla yapılsın, ister uzak ister yakın mesafeli bir fiziki mekân değişiklik söz konusu olsun, her durumda asıl önemli olan husus göç olgusunun öncesinde, göç sürecinde, devamında ve sonrasında ortaya çıkan çeşitli sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal sonuçlardır” (Başel, 2006:288). “Bununla birçok sorun da beraberinde

gelmiştir. Bu sorunların belki de en önemlisi gerek toplumsal yapı gerekse birey için yeni yerleşilen yerdeki uyum sorunudur” (Karakoç, 2010:242).

Yeni geldikleri yerlerde göçmen, yabancı, Doğulu, Batılı sıfatlarıyla anılan “yeniler” bırakıp geldikleri yerlerin örf, gelenek, kültür ve düşünce yapısı gibi özelliklerinden kolay vazgeçemezler. Bu uyum sorununun beraberinde getirdiği temel prensip, göç edilen yerdeki değerlerin kabul edilmesini ve dolayısıyla yeni yere adaptasyonu zorlaştırmaktadır (Karakoç, 2010:242). Bu gibi sorunlar hayatında bolca tecelli eden bireyler, hem göçün bireysel anlamda psikolojik etkisini hem de fiziki şartların aşladığı sorumluluk duygusunu taşımaktadırlar. “İnsanlık tarihiyle başlayan bu yer değiştirmelerle taşınan maddi ve manevi öğelerle farklı kültürlerden birey ve grupların, belli bir kültürel etkileşime girmesi ve karşılıklı etkileşimin sonunda her ikisinin de değişmesi sonucunda kültürleşmeler meydana gelmiştir” (Karakoç, 2010: 242).

GÖÇÜN ETKİLERİ VE SONUÇLARI

Siyasal, ekonomik, sosyolojik ve kültürel açıdan buldukları ülkeyi yetersiz gören birey veya topluluklar göç unsurunu meydana getirmişlerdir. “Günümüzde uluslararası göçün ulaştığı boyut sayesinde farklı kültürler ve toplumsal iklimde yaşayan ve yetişen insanlar, yeni insanlar ve halklarla karşılaşmakta, birlikte çalışmakta ve yaşamaktadır” (Sayın ve diğ., 2016: 5). Toplumlar, içerisinde değişik grupları ve kültür öğelerini barındıran geniş bir sistem ve ilişkiler ağıdır. Bu bağlamda göç unsuru, toplumun bu farklılığını bir çerçeve içerisinde alarak göç edilen yeri yaşanılır hâle getirmeye ve birey ile toplum arası ilişkileri bütünleştirmeye çalışan bir araç olmalıdır. (Akıncı ve diğ., 2015: 60) Uluslararası göç bu noktada çok farklı kültürlerden gelen bireylerin etkileşimi ile ortaya çıkan kültürel uyum sorunlarını da beraberinde getirmektedir.(Sayın ve diğ., 2016: 5)

Uyum sorununun temelinde bulunan farklı kültür anlayışları, demografik açıdan yaşanan farklılıklar toplumla kendini bütünleştirememesi sorununu ortaya çıkarmıştır. “Mülteci” olarak adlandırılan bu kesim insanlar bu gibi sosyal sorunların yanı sıra temel ihtiyaç (barınma, sağlık, eğitim vb.) sorunuyla da karşı karşıya kalmışlardır. Öyle ki kötü şartlar bazen bu kesimin tamamı için de tehdit unsuru oluşturmuştur. Bu gibi temel ihtiyaçların noksanlığı, tehdit unsurlarından yalnızca birkaçıdır. Kişi-

lerin zorunlu olarak ülkelerini terk ederek gittikleri yeni yerleşim yerine uyum sağlamlarının teşkil ettiği zorluğun yanı sıra imkân ve koşulların ortaya çıkardığı bazı güç durumlar da yaşanmaktadır.(1) “Bunun sonucunda ise göçmenlerin ruh sağlığında önemli sorunlar yaşanabilmektedir. Memleketten, daha önce kazanılmış statüden ve mali birikimden yoksunluk; kimliğe, değerlere, rollere bakışta karmaşa, göçmenlerin ruh sağlığını etkileyen önemli faktörler olarak belirlemektedir” (Sezik, 2017: 140)

Göçmenler göç ettikleri ülkede iki farklı görüşle değerlendirilirler. İlk görüş göçmenlerin ülkeye gelmesiyle işveren sayısının artması ve buna bağlı olarak iş verimliliğinin artması, ucuz işgücü (daha uygun meblağ ile çok sayıda insanı bir işte çalıştırmak), üretimin çeşitlenmesi, yatırım odaklı olmak, eğitilmiş nüfusun artması (yüksek statüye sahip göçmen kesim) gibi olumlu yönlerinin olduğudur. “Göç eden grup içerisinde genç ve üretken nüfus fazlaysa göç alan coğrafyaya olumlu katkıları olacağı varsayılır. Yine, göç edenlerin belli niteliklere sahip olmasının da kentsel ekonomi açısından bir kazanım sağlayacağı söylenebilir” (Sezik, 2017: 144). Diğer görüş ise gelen göçmenlerin alt kültüre mensup tabakanın artması sebebiyle ekonomiye yük olmak, barınma yetersizliği, kira artışı gibi sorunlara yol açıp ülkeyi olumsuz etkiledikleri olmuştur. Nitekim yaşlı veya alt kültüre mensup kesimin tüketici konumda olması göç alan ülke için ekonomik ve sosyal açıdan bir zaruret olarak görülmektedir. Yapılan göçlerin nedenselliği ve türü bu iki farklı görüşten birinin benimsenmesi açısından önem teşkil etmiştir. Bu bağlamdan hareketle öncelikle göç olgusunu kendi içinde incelemek daha yerinde olacaktır.

İç Göçler

Bir ülkenin kendi sınırları içinde gerçekleşen nüfus hareketleri “iç göç” olarak tanımlanmaktadır. Buna göre iç göçler, bir bölgeden başka bir bölgeye, bir kentten başka bir kente, kırsaldan kente ya da kentten kırsala olmak üzere çeşitli yollarla gerçekleşmektedir. İç göçte ülkenin nüfusu değişmezken bölgelerin ya da kentlerin nüfus yoğunluğu değişmektedir.(Sayın ve diğ., 2016: 2)

Dış Göçler

Bir ülke vatandaşlarının bir başka ülkeye kalıcı olarak gidip yerleşmesi dış göç olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin yaşadıkları ülkeyi terk etmelerinin

nedeni daha iyi koşullarda yaşamak gibi gönüllü ve bireysel kararlara dayanabileceği gibi birtakım sebeplerden dolayı devletlerin vatandaşlarını buna zorlaması yoluyla da gerçekteşebilmektedir (Sayın ve diğ., 2016: 3)

Kuşkusuz, toplumların tarihsel gelişiminden çıkar-tacağımız en temel bulgulardan biri de göçün toplumsal ve ekonomik dönüşümlerin bir sonucu olarak ortaya çıktığıdır. Bu anlamda göç bir sonuçtur. Bu arada göçün kendisinin de toplumsal ve ekonomik dönüşümlere katkıda bulunan bir etken olduğu unutulmamalıdır. Bu çerçevede göç bir nedendir (İçduygu Sirkeci, 1999: 250). Şüphesiz, gelişmiş ülkelerdeki iş gücü açıkları, siyasal uluslararası göçün en büyük nedenlerinden birisini oluşturmaktadır (Yılmaz, 2014:1694).

İstihdam-Kaynak Oluşturma

Türkiye'nin komşularındaki siyasal ve ekonomik değişmelerin de etkisi ile gelen göçmenlerin bir bölümü işgücü piyasalarına dâhil olma biçiminde bir hareketliliğe yönelmiştir(Yıldız, ve diğ., 2017: 33). Bu hareketliliğin sonucunda istihdam ve işsizlik gündeme doğrudan etki eden faktörler hâline gelmiştir. Her kesimin ait olduğu sınıfsal farklılıklara göre istihdamı iyi veya kötü şartlar bağlamında birey hayatına yansımış ve bu konteksten hareketle çalışma koşulları kişiden kişiye göre değişiklik göstermiştir. Göç etmeden önceki statü farklılıklarına göre ayrılan bu bireyler sonraki yaşamlarında da bu tüzüğe dayanarak refaha ulaşmış ya da kötü şartlar altında yaşamlarını devam ettirme zorunluluğu taşımışlardır. Kaçak göçler esnasında yaşanan kayıplar, ağır çalışma koşulları altında oluşan iş kazaları gibi istem dışı durumlar da istihdam olgusunun mülteci hayatına yansımalarının bir parçasıdır.

Göç ilk bakışta tek yönlü bir hareket gibi görünse de aslında ekonomik ve sosyal kapital dönüşleri göz önünde bulundurulduğunda göçün oldukça dinamik ve çok yönlü bir hareket olduğu görülür (Yılmaz, 2014: 1694). Göç edenlerin ülkelerine aktardığı dövizlerin alt yapıyı güçlendirme, daha iyi beslenme ve daha kaliteli sağlık hizmeti alınması, kriz zamanlarında ve borçlanmalara karşı teminat görevi görme, üretime dönük sektörlerdeki yatırımlarla iş imkânları yaratılması, haneler arasındaki eşitsizliğin yoksul kesimler lehine azaltılması gibi faydalarının olduğu belirtilmektedir. Göçmenlerin ülkelerine aktardıkları ya da geri dönüşte beraber-

lerinde getirdikleri sadece döviz ile sınırlı değildir (Yılmaz, 2014: 1692). Göçmenler hem göç sürecinde hem de göç edilen ülkede yeni alışkanlıklar, beceriler kazanmakta ve de karşılaştıkları kültürlerden etkilenecek tutum ve davranış değişikleri de göstermektedirler. Bu tür kültürel değişiklerin yurda aktarılması ve taşınmasının sosyal kapitali güçlendirip sosyal gruplar ve sosyal aktivitelere katılımı sağladığı, göçmenlerin yeni beceri kazanması ve iş tecrübeleri ile iş gücü sermayesinin gelişmesini ve özellikle kız çocuklarına karşı eğitim vb. tutum ve davranış değişiklikleri gibi konularda kültürel değişimlerin oluşmasını sağladıkları ifade edilmektedir. İşçi gelirlerinin/girdilerinin yukarıda sayılan faydalarının yanı sıra ailelerin işçi gelirlerine bağımlı hâle gelmesi, üretime yönelik olmayan yatırımlar yapılması nedeniyle kısa vadeli tüketim alışkanlığı kazanılması, yerel düzeydeki yaşam kalitesini azaltacak olumsuz kültürel edinimlerin aktarılması, başlangıç aşamasında yurtdışından gelir alan haneler ile almayan haneler arasında eşitsizlik oluşmasına neden olması ve işçi gelirlerinin transferi yöntemiyle kara para aklanması gibi bazı olumsuz etkilerinin olduğu da belirtilmektedir (Yılmaz, 2014: 1692).

GÖÇMENLERİN EKONOMİYE ETKİLERİ

“Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi olmak üzere Türkiye'nin her yerine yayılan göçmenler, hizmet sektöründen merdiven altı atölyelere kadar farklı alanlarda kayıt dışı çalışmaktadır”.(2) Böylece şeklini gösteren informel istihdamın temel sebebi yaşamak için çalışmak zorunda kalmaları ve işveren, koşul ve imkân gözetmeksizin çalışma zorunluluğu algısıdır. Neticede sistem içerisinde savaştan kaçmış, muhtaç durumda olan mülteci kesim ve daha düşük ücret vererek onların külfetinden yararlanmak isteyen işveren yükümlülüklerinden kaçan ve krizi kendi fırsatına çevirmek isteyen Türk işverenler yer almaktadır. Dolayısıyla emek alanındaki arz-talep ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda zaten var olan informel istihdamın göçmenlerle daha kapsamlı hâle gelmesi kaçınılmaz olmuştur. Bunların yanı sıra yetişkin bireylerden ziyade çocukların eğitim-öğretim alanında daha az bulunması, okula gitmek istememeleri ya da okula gidecek ekonomik şartları taşımamalarından kaynaklı çalışma hayatına girmesi veya başka bir deyişle zorlanması, informel istihdamı yaygınlaştıran toplumsal nedenlerdir.

Grafik 1: Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı

Düzensiz göç, kişinin siyasi sebepler doğrultusunda yaşamını sürdürebilmek adına zorunlu olarak göç etmesinin aksine kendi rızası doğrultusunda yerleşim yerini değiştirmesidir. Yukarıdaki grafikte görüldüğü üzere 2005 yılından 2008 yılına kadar artış gösteren düzensiz göçmen sayısı, 2009'dan 2016'ya kadar azalma göstermiş, son yıllarda ise göç olaylarının çoğalmasıyla 2014'ten itibaren göçmen sayısında hızlı bir artış yaşanmıştır. 2018 yılında Türkiye'ye giriş yapan düzensiz göçmen sayısı 268.003 kişi olarak belirlenmiş ancak bu durumun ilerleyen yıllarda da artış göstereceği yukarıdaki verilerden hareketle öngörülmüştür. Suriye, Irak, Afganistan gibi pek çok ülkeden gelen göçmenler göç ettikleri ülkede yaşamalarını sürdürmek zorundadırlar. Ancak göçmenlerin bir kısmı kayıtlı çalışırken diğer bir çoğunluğu ise kayıt dışı çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Kayıt dışı istihdamın ise birden fazla sebebi vardır. Bunlar; mali ve ekonomik nedenler (enflasyon, işsizlik, gelir dağılımı), hukuki nedenler, sosyal ve kültürel nedenler (kayıt dışı çalışmanın zararlarının bilinmemesi) gibi etkenlerdir.

İş Kayıpları ve Ücret Düzeyinde Azalma

"Göçmenlerin çalışma hayatında ucuz maliyetle yer almaları ücret düzeylerinde olağanüstü bir düşüşün yaşanmasına vesile olmuştur. Ne iş verilirse yapan göçmenler genellikle günlük yevmiye ile tarım ve inşaat işlerinde çalışmaktadırlar. Ellerine ne iş verilirse yapmalarından dolayı iş güvenliği olmayan işlerde kayıt dışı olarak çalıştırılmaktadır-

lar. Bu durum o bölgede mevsimlik yahut günlük yevmiyeyle çalışan yerli halkı olumsuz etkilemektedir".(3)

"ORSAM'ın (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi) araştırmalarına göre iş gücü piyasası üzerinde mültecilerin yoğun olduğu kentlerde ve özellikle informal sektörde yerel halkın belirli ölçülerde işlerini kayb ettikleri gözlemlenmiştir" (Doğan, 2017: 322). Bu durum yerel halk arasında işsizliği artırırken piyasada temel ihtiyaçlar için (kira, gıda, yiyecek gibi) harcanacak paranın da artmasına ve enflasyona neden olmaktadır" (Doğan, 2017: 322). "Diğer bir taraftan Türkiye'de iş piyasasının ve bazı sektörlerin üretim kapasitesinin artacağı düşünülmektedir" (Doğan, 2017:323). Bunun nedeni ilgi görmeyen birçok iş sektörünün göçmen kesimin vasıfsız işçileri tarafından yapılmak istenmesidir. İş piyasalarında istihdam edecek iş gücü bulamayan sektörler bu ihtiyaçlarını göçmenlerle giderecekler ve Türk ekonomisine olumlu katkı sağlayacaklardır.(4)

Gıda Enflasyonunda Artış

"Düzensiz Göçmenlerin belki de en önemli ekonomik etkileri gıda alanında olmaktadır. Birden çok kalabalık kitlelerin geldiği ve barındığı şehirlerde yaşama tutunmak için gıda harcamaları yapılmak zorundadır. Gıda alanında arz oranında birden yükselme olduğundan ve bu alanda yapılacak veya yapılan harcamaları tahmin eden yerel esnaf gıda fiyatlarında oldukça yüksek fiyatlarla satış yaptığı gözlemlenmiştir" (Doğan, 2017: 324).

Konut ve Kira Fiyatlarında Artış

Göçmenler geldikten sonra yoğun göç alan şehirlerin kira oranlarında ciddi bir artış gözlemlenmiştir. Bölgelerin göçmen ve aile ferdi sayısının fazla olması vesilesiyle bütün konutlar ilgi görmüş, konut sahipleri artan talebi fırsat görerek konut fiyatlarını artırmışlardır.

Çocuk İşçilerin Sayısında Artış

“Vasıfsız iş gücü gerektiren iş kollarında (özellikle tarım ve küçük işletmeler) çocukların çalıştırıldığı gözlemlenmektedir. Haksız rekabete neden olan bu durum, özellikle ücret düzeyinde de önemli düşüşlere neden olmaktadır. Çalışma alanlarında çocuklar bazen aileleriyle bazen de yalnız olarak çalışmaktadır. Türkiye’de bulunan ve kayıtlı durumda olan Suriyeli çocuklar özellikle kayıt dışı çalıştırılmaktadır. Yaşadıkları büyük kentlerde sokakta çok değişik işler yaparak ailelerine maddi katkı sağlamaktadırlar. Bazen de yetişkin işçilerle birlikte kötü koşullarda çalıştırılan çocuk göçmenlere düşük ücret verilmektedir. Savaş ortamından gelen ve hem bedensel hem de ruhsal ağır travmatik sorunlar yaşayan çocuklar güvencesiz, riskli işlerde çalışmakta ve çalıştırılmaktadır” (Doğan, 2017: 325). Göçmen çocukların çalışmasının bir diğer sebebi ise genellikle siyasi problemler yüzünden gelen göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun kadın ve çocuklardan oluşmasıdır. Ülkelerinde siyasi problemler olan yetişkin erkeklerin çoğunluğu ülkede kalıp eşlerini ve çocuklarını Türkiye sınırlarına göndermişlerdir. Aynı zamanda göçmenlerin çocuk sayısının fazla olduğu düşünülürse bebeğin anneye muhtaç olması dolayısıyla daha büyük çocuklar aile fertlerine bakabilmek için düşük bütçeyle çalışmak zorunda kalmışlardır.

Düzensiz Göçmenlerin Dış Ticaret Üzerine Olumlu Etkileri

“Düzensiz Göç Türkiye ekonomisini sadece olumsuz olarak etkilememiştir. Bu göçün olumlu katkıları da olmuştur. Orta Doğu ve Kuzey Afrika (ODKA) ülkelerinden gelen düzensiz göçmenlerden payını alan illerde ihracat ve ithalat konusunda olumlu gelişmeler olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Araştırma ve Etütler Merkezi Başkanlığının yaptırdığı araştırmaya göre olumlu gelişmeler aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Doğan, 2017: 326):

- Sektör çeşitliliği ve sosyal faaliyet artışı
- Yerel halkın istihdamına katkı sağlamak (göçmen-

lerin beceri ortaya koyarak iş gücü alımını artırmasının neticesinde yerel halkın piyasaya dâhilinin artış göstermesi)

- Göç edenlerin ülkelerine aktardığı dövizlerin alt yapıyı güçlendirmesi, daha iyi beslenme ve daha kaliteli sağlık hizmeti alınması, kriz zamanlarında ve borçlanmalara karşı teminat görevi görme, üretime dönük sektörlerdeki yatırımlarla iş imkânları yaratılması, haneler arasındaki eşitsizliğin yoksul kesimler lehine azaltılması gibi faydalarının olduğu belirtilmektedir (Yılmaz, 2014:1692).

- Göçmenler göç ettikleri ülkede kültür etkileşimi ile yeni bir kimlik yaratma içgüdüleri edinmiş, tutum ve davranışlarında değişiklik göstermişlerdir. Bu durum sosyal kapitali güçlendirmesi açısından önemli bir adım olmuştur.(5)

- Göçmen çocukların eğitim hayatına katılmasını sağlayarak ülkedeki okuryazarlığı ve eğitilmiş insan seviyesini yükseltmek

- Göçmenlerin göç edilen ülkenin yatırım odaklı olmasını sağlamak aynı zamanda işçi sıkıntısının azalmasını sağlamak

Sonuç

“Göç hareketi, yarattığı etkiler sebebiyle küçümselemeyecek bir olgudur.”(6) Ülkelerinde siyasal, toplumsal ya da ekonomik problemler yaşayan insanların birçoğu ülkelerini bırakarak güvenilir buldukları Türkiye’ye gelmişlerdir. Türkiye’de başta misafir olarak görülseler bile zamanla kalıcı pozisyona geçen göçmenlerin hayatlarını devam ettirebilmeleri için çalışması gerekmektedir.

“Çalışması gereken göçmenlerin özellikle düşük ücretle günlük işlerde kayıt dışı çalışması Türkiye’nin ekonomisini etkilemektedir. Bu sebeple göçmen olarak Türkiye’ye gelmiş ve burada çalışan ya da ülkelerinden belli bir birikimle gelmiş ve iş yeri açan göçmenlerin kayıtlı bir şekilde çalışmasına olanak sağlamak gerekmektedir.”(7) Çalışma hayatı, beraberinde birçok sorunu da getirmektedir. Bunlar; çocuk işçilerin küçük işletmelerde çalışmasıyla diğer işletmeler arasında oluşan haksız rekabet, kaçak işçilik sorunu, çalışılan işte can güvenliği olmaması, sigortasız çalışmak gibi durumlardır. Bunlar ülkede yapay enflasyon artışı yaratmaktadır. Diğer bir yandan göçmenlerin Türkiye istihdamına katkısı olduğu gözlemlenmiştir. Bu katkılar; ülkenin yatırım odaklı olması, iş sektöründe çeşitlilik, işçi sıkıntısının azalması, yerel halkın istihdamına katkı sağlamak gibi olaylar silsilesini

yaratmıştır. Neticede bu çalışmada göçlerin ve göçmenlerin Türkiye ekonomisine olumlu ve olumsuz birçok etkisi olduğu gözlemlenir.

KAYNAKÇA

- (1) Karakoç, R.,(2010). Göç Edenlerin Kentsel Bütünleşme Ve Siyasal Katılma Durumlarına Yönelik Bir Araştırma: Konya Örneği.
- (2) Sezik, M., (2017). Yurt Dışı Zorunlu Göçlerin Türkiye Kentleri Üzerinde Etkileri.
- (3) Yıldız, T.& Yıldız, İ., (2017). İktisadi İdari Ve Siyasal Araştırmalar Dergisi. Sayı:3
- (4) Doğan, C., (2017). Düzensiz Göçmenlerin Türkiye'ye Ekonomik Açından Etkileri.
- (5) Doğan, C., (2017). Düzensiz Göçmenlerin Türkiye'ye Ekonomik Açından Etkileri.
- (6) Yılmaz, A., (2014). Beykent Üniversitesi Uluslararası Göç Çeşitleri, Nedenleri Ve Etkileri.
- (7) Daşdemir, E., (2017). Göçün Piyasalara Etkisi ve Faktör Hareketliliğini Açıklama Gücü: Emek Piyasalarının Küreselleşmesi ve Maliyetleri.

BEYİN GÖÇÜ

Oruç İsmet Mızrak

Kayseri Talas Hidayet Aydoğan Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Beyin göçü, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde kendini geliştirmiş insanların olanaksızlık, ilgisizlik veya iş bulamama gibi durumlarda kendilerine yeni fırsatlar bulmak için başka ülkelere göç etmesi olarak tanımlanabilir. Araştırmamızda beyin göçünün dünya ve ülkemiz üzerindeki olumsuz etkileri araştırılıp çözüm önerileri sunulmuştur. Küreselleşen, hızla gelişen dünyada bir yarış içerisinde olan ülkeler birbirlerine üstünlük kurmak, devletler üzerinde söz sahibi olmak amacıyla nitelikli insan gücü ithali gerçekleştirmektedir. İçinde bulunduğumuz çağda gelişmenin sadece kol gücüne dayanan, sistematik patron-işçi ilişkisinin meydana getirdiği sermaye piyasasından oluşmadığı görülmektedir. Aksine devletlerin kalkınma politikaları, içinde bulunduğumuz çağın “bilgi ve teknoloji çağı” olduğu dikkate alınarak beyin takımı tabiriyle ifade edilen insanların görüşlerine önem verilerek, planlı bir yükseliş dönemi hedeflenerek hazırlanmaktadır. Bu çalışmamızda nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Konuyla ilgili olarak kitaplar, makaleler, tezler, süreli yayınlar taranarak doküman analizi yapılmıştır.

Yaptığımız çalışmada beyin göçünün daha çok Afrika ve Asya'nın az gelişmiş ülkelerinden Avrupa ve Amerika'ya doğru olduğu gözlemlenmiştir.

Nitelikli insan gücü yetiştirmek belirli bir zaman ve maliyet gerektirir. Bu maliyeti ve zamanı en aza indirmek isteyen gelişmiş ülkeler; yetiştirmiş, hazır, vasıflı eleman arayışına yönelirler. Bu ülkelerin sunmuş olduğu fırsatlar ve yaşam kalitesi neticesinde göç eden kimseler ferdi bakımdan kârlı sayılabilir. Daha yüksek ücret imkânı, bilgi ve yaşam kalitesinin artışı, yenilik ve buluş merkezlerine yakın olma ve yaptığı şeylerin değer görmesi açısından avantajdadır. Fakat sosyal anlamda göç veren ülke için bu göç türü büyük bir kayıptır. Beyin göçü, insan gücü açıkları bulunan ve bu açıkları en kısa zamanda kapamak durumunda olan gelişmekte olan ülkelerin gelişme eğilimini sarsar.

Hızlı bir küreselleşme sürecine giren güçlü ülkeler,

bu güçlerini daimi kılmak için diğer ülkelerin yetişmiş beyinlerini kendilerine celbederek kendilerince pratik bir çözüm bulmuşlardır. Bir grup ülke için çözüm olan bu durum diğer grup için yetişmiş insan kaynaklarının heba edilmesidir. Gelişmekte olan ülkelerin beyin gücünün mutlaka korunması gerekmektedir. Bu durumda gelişmekte olan ülkelerin yetişmiş elemanlarını istihdam edip başka ülkelere kaptırmamaları gerekmektedir. Aksi hâlde bu ülkeler arasındaki makas her gün daha da açılacaktır. Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, insan gücü, gelişme, vasıflı eleman, refah seviyesi.

GİRİŞ

Bu çalışmamızdaki amaç; beyin göçünün dünyada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere etkisini ekonomi, bilim, sanayi, teknoloji açısından değerlendirmektir. Bu olgunun ülkelerin gelişimlerine veya geri kalmalarına olan etkisini bilimsel bir şekilde değerlendirmektir.

Öncelikli olarak “beyin göçü” kavramı sözlükte “İleri düzeydeki meslek ve bilim adamları ile uzmanların bir başka gelişmiş ülkede yerleşip çalışmak amacı ile kendi ülkelerinden ayrılmasıdır.” şeklinde açıklanırken Prof. Mustafa E. ERKAL' a göre: “Nitelikli insan gücünün ülkesinin sosyal ve ekonomik kalkınma gayretleri ve menfaatleri karşısında pasifleştirilmesi sürecidir.” şeklinde tanımlanmıştır.

Küreselleşen, hızla gelişen dünyada bir yarış içerisinde olan ülkeler birbirlerine üstünlük kurmak, devletler üzerinde söz sahibi olmak amacıyla nitelikli insan gücü ithali gerçekleştirmektedir. İçinde bulunduğumuz çağda gelişmenin sadece kol gücüne dayanan, sistematik patron-işçi ilişkisinin meydana getirdiği sermaye piyasasından oluşmadığı görülmektedir. Aksine devletlerin kalkınma politikaları; içinde bulunduğumuz çağın bilgi ve teknoloji çağı olduğu dikkate alınarak, beyin takımı tabiriyle ifade edilen insanların görüşlerine önem verilerek, planlı bir yükseliş dönemi hedeflenerek hazırlanmaktadır

Birleşmiş Milletler Cemiyetine göre dünya üzerin-

de 195 egemen devlet ya da ülke bulunmaktadır. Egemen devlet ya da ülke tanımı, kendi sınırları olan ve bağımsız bir e sahip siyasi yapıları tanımlar. Birleşmiş Milletler Cemiyetine üye 193 ülke bulunmaktadır. Vatikan ve Filistin gözlemci statü kapsamında değerlendirilir. Bu ülkelerin büyük bir kısmı az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere olmaktadır. Bu ülkelerin de medeniyet ve gelişmişlik yarışında var olabilmesi için kendi doğal ve insan kaynaklarını en iyi bir biçimde kullanmaları gerekmektedir. Özellikle yetişmiş nitelikli insan kaynaklarının ülkelerin gelişmesinin yegâne unsuru olduğu bilinmelidir. Ancak bugün dünyaya baktığımız zaman nitelikli insan kaynaklarının daha çok gelişmiş ülkeler tarafından istihdam edildiğini görüyoruz. Bunun altında birçok neden yatmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler; Avrupa ülkeleri, özellikle

Amerika Birleşik Devletleri'ne doğru kuvvetli ve sürekli olarak yüksek seviyede eleman göçü eğilimi karşısında endişe duymuşlar ve bu göçün sebeplerini anlamaya, buna tedbirler aramaya çalışmışlardır (Başaran, s. 2).

Uluslararası beyin göçü konusu incelenirken 2. Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde bu konudaki asıl hızlanmanın 1960'lı yılların ortalarından itibaren kendini gösterdiği anlaşılmaktadır. 1965 yılında ABD ve Kanada'da, meslek sahibi olanların toplam göçmenler içindeki % 22'lik nispeti 1967'de % 30'a çıkmıştır(1). A.B.D. bakımından, 1965'de yürürlüğe giren İç-göç Kanunu ile o tarihten itibaren gelenlerin doğum yeri veya milliyetinin önemli olmadığı ancak vasıf düzeylerinin göz önünde tutulacağı prensibinin benimsenmesi de rol oynamıştır.

Tablo I: ABD'ye Göç Eden Mühendis, Bilim Adamı ve Doktorlar: 1962-1966

Geldikleri ülkeler	Mühendisler	Temel Bilimler	Sosyal Bilimler	Doktorlar ve Oparatörler	Toplam
Gelişmiş ülkeler	11.993	5.205	784	4.923	22.905
Az gelişmiş ülkeler	7.042	2.580	546	5.783	15.951
TOPLAM	19.035	7.785	1.330	10.706	38.856

1970'li yıllardan itibaren vasıfsız işçilere talebin tamamen tıkanıp Avrupa'da, iş gücü talebi yüksek vasıflılara doğru olmuştur. Nitekim Avrupa'da iç göç istatistikleri incelendiğinde meslek sahibi ve yönetici durumundaki elemanların oranının 1978'de %59 iken 1988 yılında %67'ye çıktığı görülmektedir (OECD SOPEMI, Report., 1988, s. 25).

Yukarıdaki istatistiklerden ve tablodan anlaşılacağı üzere 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika ve Avrupa ülkelerine hızlı bir beyin göçü hareketinin başladığı görülmektedir.

Yöntem

Araştırmamız daha çok nitel model temel alınarak hazırlanmıştır. Bu alanda yazılmış bilimsel araştırmalar tespit edilerek uluslararası anket çalışmaları bir araya getirilerek makale oluşturuldu. Makale hazırlanırken bilgi taramasının yanında saha araştırmasına da önem verildi. Uluslararası anket sonuçlarının yanında ülkemizde gençler arasında yapılan anketlerin sonuçları da konu ile ilgili bize yeterince bulgu sağladı. Netice olarak çalışma-

mızda nitel verilerin yanında anket ve görüşme tekniklerini kullanmış olduk. Bunun yanında ülkemizin yetiştirdiği önemli bilim adamlarıyla da meseleyi örneklendirdik. Eldeki verileri bilimsel metodlarla birleştirilerek makaleyi oluşturduk.

Bulgular

Yaptığımız araştırma neticesinde "beyin göçü" sosyal olgusunun bütün dünyada, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ortak sorunu olduğu görülmüştür. Bu ülkelerin sorunu gelişmiş ülkeler için büyük bir fırsata dönmemektedir. Bir insanı çocukluktan başlayarak yetiştirmek uzun ve maliyetli bir iş iken hazır yetişmiş bir insanı alıp sisteme direkt entegre etmek ciddi bir kolaylık sağlamaktadır. Beyin göçünün sebepleri Prof. Dr. Mustafa E. Erkal' a göre;

- Sayı ve nitelik olarak bazı dallarda eğitilen insan gücü ile talep edilen insan gücü arasındaki dengesizlik,
- Gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında vasıfları belirli işlere farklı ücret seviyelerinin uygulanması ve maddi tatminsizliğin yanı sıra ma-

nevi tatmine erişememek,

- Üniversite eğitim ve öğretim kadrolarına girişte doğan engeller,
- İstihdam imkânlarının gelişmekte olan ülkelerde sınırlı olması, işsizliğin ve bilhassa aydın işsizliğinin görülmesi, eğitim-istihdam ilişkilerinin yeterince düzenlenmemesi,
- Yaratıcı gücün teşvik edilmemesi, araştırma ve inceleme konusunda imkânların yetersizliği, ilim zihniyetinin ve ikliminin bulunmaması, araç gereç kalkınma hedefleriyle bütünleşmiş bir araştırma-geliştirme politikasının noksanlığı,
- Millî ideallerin eğitim ve kültür politikaları yoluyla gençlik ve aydınlar arasında yer edememesi,
- Siyasi ve ekonomi istikrarının bulunmaması, demokratik yapının zedelenmesi, can ve mal güvenliğinin azalması,
- Mevcut eğitim sisteminin ve bilhassa bazı eğitim kuruluşlarının gelişmiş ülkeler için pazar olabilme özelliği,
- Gelişmiş ülkelerin teknolojik gelişme ve yeniliklerin merkezi olması,
- Alıştırma ve telkin yoluyla gelişmiş ülkelerin cazip gösterilmesi için sürdürülen kültürel baskı ve yükseköğretimde yabancı dille eğitim ve öğretim,
- Özellikle lisans düzeyinde burslu ve kendi hesabına okumak üzere yurt dışına öğrenci gönderilmesi (Ercan, 1998, s. 290-291) olarak sıralanmıştır. Görüldüğü gibi toplumlarda modernleşme beyin göçünü zorunlu kılmaktadır. İdeallerine daha rahat ulaşmak isteyen vasıflı, üretken insan gücü bu bağlamda özgür araştırma ortamını sağlamak amacıyla imkânları zengin olan ülkelere göç etmektedir. 2006 yılında Türkiye'nin saygın üniversitelerinde yapılan "Türkiye'den Beyin Göçü: Yurda Dönmeyen Öğrencilere İlişkin Anket" sonuçları şu şekildedir:
- Yurt dışında okumanın saygınlığı: 25,7
- Yetersiz araç gereç ve donanım yokluğu: 17,8
- Türkiye'de görülen gerek üzerine: 14,2
- Değişiklik gereksinimi/yenilik isteği: 9,8
- Türkiye'de uzmanlık alanında program olmaması: 7,3
- Ülkedeki yaşam biçimini benimseme: 5,7
- Çocuklar için daha iyi bir ortam sağlama: 3,5
- Türkiye'de iş bulamama: 2,7
- Türkiye'deki siyasal ortamdan uzaklaşmak: 2,6
- Yeni dil öğrenmek/dil becerisini geliştirmek: 2,1
- Eşiyile ya da sevdikleriyle birlikte olmak: 1,7
- Belirtilmeyen: 2,0

• Başka: 5,0

Beyin göçünün gerçekleşmesinde yukarıdaki etmenlerin belirtilen oranlarda etkili olduğu görüldü (Tansel, Orta Doğu Teknik Üniversitesi-Güngör, Atılım Üniversitesi, Ankara). Bu sonuçlardan anlaşıldığına göre ülkemizdeki seçkin beyinler burada bulamadıkları imkânları Avrupa ve Amerika' da aramaktadır. Biz ülke olarak ne zaman bu insanlara gerekli imkânları sağlarsak bu göç o oranda azalacaktır. Özellikle eğitim için yurt dışına giden insanlarımızın bir kısmı oralarda kalmaktadırlar. Bu da ülkemizin gelişip kalkınması önünde ciddi bir engel olarak durmaktadır.

Meseleyi bir örnek üzerinde anlatmak gerekirse ülkemizin dünya çapında tanınmasını sağlayan ve "Nobel Kimya Ödülü" alan bilim adamı Aziz Sancar 1946 yılının Eylül ayında Mardin'in Savur ilçesine bağlı bir köyde doğduğunda hiç şüphesiz ki kimse bu kadar başarılı biri olacağını tahmin etmemişti. Sancar, çocukluğunda okul hayatının dışında keçilere çobanlık da yapmıştır. Gençliğinde futbola merakı olan Aziz Sancar, 1963 yılında girdiği İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi sonrasında hayatına Amerika'da devam etme kararı almıştır. NATO-TÜBİTAK bursu elde ederek öğrenim için Amerika'ya giderken aynı zamanda çeşitli çalışmalara da kapı aralayabileceği bir fırsat yakalamıştır. Sancar, uzun çalışmalardan sonra "Nobel Kimya Ödülü"nü almıştır.

Aziz Sancar'ın hayat hikâyesi bize şunu gösteriyor ki bilimsel alanda kendini geliştirmek isteyen insanlar bu imkânın sunulduğu ülkelerde yaşamayı ve çalışmayı tercih etmektedirler. Nobel ödülünden sonra Sancar ile yapılan röportajlarda kendisinin oldukça vatanperver ve milliyetçi bir kişiliğe sahip olduğunu görüyoruz. Bu da bize gösteriyor ki Amerika'da yaşamak ve çalışmak bilim adamının kendi tercihi değil ülke imkânlarının getirdiği bir zorunluluktur. Gönül isterdi ki Aziz Sancar kendi ülkesi için bu çalışmaları yapmış olsun. Ancak biz ülke olarak Sancar'a bilimsel çalışma yapma imkânları sunabilir miydik, sorusu cevaplanması gereken bir soru olarak ortada durmaktadır.

Aziz Sancar örneğinin yanında daha nice Türk bilim insanı Avrupa ve Amerika'da önemli kurumlarda çalışmaktadır. Bunun yanında ülkemizin seçkin üniversitelerinden mezun olup Avrupa ve Amerika'ya akademik çalışma için giden öğrenciler de oralarda kalmaktadır. Ülkemiz hâlihazırda bir beyin göçü dalgasının içindedir. Bunun temel sebepleri:

Ekonomik yetersizliklerden dolayı göç eden insan kaynağı, gelişmiş ülkelerde rahatlıkla iş bulabilmektedir. Beyin göçü konusunda ülkemizde güvenilir istatistikler yoktur. Mevcut bilgiler süreksiz olmakla birlikte belirli kurumların bilgisinin ötesine geçememiştir. Beyin göçünün olduğu ülkeler arasında Amerika, Kanada, Avustralya, İngiltere, Fransa, Almanya ilk sıraları almaktadır. Türkiye gelişmiş ülkelere beyin göçü veren ülkeler arasında ön sıralarda bulunmaktadır (Cansız, Son Yıllarda Beyin Göçünün Türk Yüksek Öğretimi Üzerindeki Etkileri, s. 4).

Sonuç

İnsan kaynağı, bir ulusun gerçek değeridir. Bu değer korunması her toplum için hayati önem arz etmektedir. Toplumlar, geleceklerini sağlam temeller üzerine bina etmek istiyorlarsa bunun en sağlam yolu nitelikli insan kaynaklarını korumalarından geçer. Aksi takdirde kendi kaynaklarıyla diğer toplumların tahakkümü altına girerler.

Bugün dünya üzerinde bir gelişme ve kalkınma savaşı vardır. Toplumların her türlü geleceğini bu savaş belirleyecektir. Artık sayısal olarak çok olmanın fazla bir değeri yoktur. Medeniyet yarışını bilimle, fenle mücehhez olan toplumlar kazanacaktır. Ancak günümüzde gelişmiş dünya ülkeleri maalesef daha az gelişmiş ülkelerin insan kaynaklarını da kullanarak arayı daha da açmaktadırlar.

Biz ve bizim gibi olan ülkelerin yapması gereken, kendi insan kaynaklarına sahip çıkıp nitelikli insanların bilimsel çalışmalar yapmalarına imkân sağlamaktır. Aziz Sançar gibi insanlar milletimiz için çok ender bulunan değerlerdir. Bunların ülke içinde değerlendirilmesi, beyin göçüyle başka ülkelere gitmelerinin önüne geçilmesi geleceğimiz için hayati önem arz etmektedir.

Dünya milletleri arasındaki medeniyet ve bilim yarışında biz de varız diyebilmemiz için millet olarak sahip olduğumuz en büyük değer olan nitelikli insan kaynaklarımızı korumalı ve onlara gerekli çalışma alanlarını sağlamalıyız. Aksi takdirde sosyolojik bir olgu olarak "beyin göçü" kavramıyla sürekli karşılaşırız. Bu da dünya milletleri arasındaki medeniyet yarışında geri kalmamıza sebep olur. Gelecek nesillerimize daha müreffeh ve medeni bir toplum bırakmak istiyorsak değerlerimize sahip çıkmalı, insanımıza çalışma imkânları sunmalıyız. Sonuç olarak bugüne kadar beyin göçüne gereği kadar ilgi gösterilmediği söylenebilir. Olayın ekonomik, sosyal, idari, siyasi yönlerine değinilerek alınacak tedbirler bu akımı azaltabilir. Problemin gerçek çözümünün konunun bilimsel yaklaşımla ele alınmasına ve özellikle memleketin gelişme probleminin hâlline bağlı olduğu unutulmamalıdır (Prof. Dr. Fatma Başaran, Türkiye'de Beyin Göçü Sorunu).

KAYNAKÇA

UNITAR, The Brain drain from Five Developing Countries, Research Report, No: 5, New York, 1971.

BAŞARAN, F. Türkiye'de Beyin Göçü Sorunu OECD SOPEMI (1987) Report., Paris. 1988.

ERKAL, M.E. (1998), Sosyoloji (Toplumbilimi), Der Yayınevi, İstanbul

<https://teknolojirojeleri.com/bilim-adami/aziz-sançar> - (İnternet erişim tarihi: 18.02.2019, 12.6-Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara 2015.

CANSIZ, A, Son Yıllarda Beyin Göçünün Türk Yüksek Öğretimi Üzerindeki Etkileri, (Atatürk Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi Yay.)

TANSEL, A, -GÜNGÖR, D N, Türkiye'den "Beyin Göçü": Yurda Dönmeyen Öğrencilere İlişkin Anket Sonuçları, 2006.

BEYİN GÖÇÜ

Batuhan YORULMAZ
 batushoop@gmail.com
 Amasya Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z A O N

ÖZET

Bir ülkenin yetiştirdiği nitelikli iş gücünün başka ülkeye gidip orada kalıp çalışmaya başlamasına beyin göçü denir. Bir ülkenin nitelikli insanların ülkesini terk edip başka ülkelere gitmesinin sebeplerini iki grup altında inceleyebiliriz. İlki işsizlik, düşük ücret, kötü çalışma koşulları gibi itici faktörlerdir. İkincisi daha iyi ekonomik durum ve yaşam standardı, yüksek maaş gibi çekici faktörlerdir. Bu nedenler incelendiğinde gelişmiş ve beyin göçü alan ülkelerde çekici faktörlerin, beyin göçü veren az gelişmiş ülkelerde ise itici faktörlerin bulunduğu görülür. Bizim bu çalışmadaki amacımız yaptığımız literatür taraması ve elde edilen kaynakların tahlili sonucu ulaşılan veriler ışığında beyin göçünün önemi konusunda bir farkındalık oluşturmak, önlenmesi için alınacak tedbirler hakkında önerilerde bulunmaktır. Nitelikli insanlar nitelikleri ile orantılı daha iyi yaşam standardı isteme hakkına sahip olurlar. Bu insanların ülkeleri uygun şartları sağlayamazsa doğal olarak bu kişiler aradıkları imkânları diğer ülkelerde bulmaya çalışacaklardır. Böylelikle kendi ülkeleri nitelikli beşerî sermayesinden yoksun kalacaktır. Buna karşılık gittiği ülkenin gelişmesine katkıda bulunacaktır. Günümüzde beyin göçünün yönüne baktığımızda; Orta Doğu, Afrika, Orta ve Güney Amerika ülkelerinden Kuzey Amerika ve Avrupa ülkelerine doğru bir rota izlediği görülmektedir. Ülkeler arasında beyin göçü, küresel refahın yükselmesi ve uluslararası iş birliğinin gelişimine katkıda bulunması gibi bazı olumlu sonuçları sağladığı gibi ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarının kapanmaması hatta daha da derinleşmesi gibi olumsuz sonuçlara da yol açar. Beyin göçünde Türkiye'nin yerine baktığımızda maalesef ülkemiz beyin göçü alan bir ülke değil beyin göçü veren ülke konumundadır. Türkiye'den en fazla beyin göçü alan ülkeler arasında Amerika ve AB ülkeleri ilk sıralardadır.

Dünya üzerinde bütün insanların eşit, en azından birbirine yakın bir yaşam standardına sahip olması için ülkeler arasındaki gelişmişlik farkı kapatılma-

lıdır. Bu, beyin göçünün durdurulması ile sağlanır. Beyin göçünün durdurulması için gelişmekte olan ülkelere düşen görev, beşerî sermayesini nitelikli hâle getirmek, dışarıya göçe engel olmayı bir devlet politikası hâline getirmektir.

Anahtar Kelimeler: Beyin Göçü, refah seviyesi, gelişmişlik, beşerî sermaye

GİRİŞ

Günümüzde ülkeleri gelişmişlik seviyeleri dikkate alınarak gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş şeklinde gruplara ayrılmaktadır. Bu ülkelerin bu şekilde tasnif edilmelerine neden olan gelişmişlik seviyelerindeki farkın nedenleri araştırıldığında sahip oldukları nitelikli insan gücünün ve bu insan gücünü üretim yönünde kullanabilme becerilerinin doğru orantılı olduğu görülür. Bu yüzden gelişmek isteyen her ülke vasıflı insan gücü, uzman iş gücü yetiştirmek için büyük çaba harcamaktadır. Ancak bu ülkelerden bazıları sahip olduğu, yetişmesine kaynak ayırdığı gelişmenin lokomotif olması beklenen nitelikli insan gücünü yeterince kullanamakta ya da başka ülkelere kaptırmaktadır. Bir ülkenin yetiştirdiği vasıflı insanlar, gençler, bilim adamları, doktorlar, mühendisler gibi nitelikli iş gücü başka ülkeye gidip orada kalıp çalışmaya başlarsa bu, nitelikli insanları yetiştirmek için katlanılan maliyetin atıl kalması demektir. Bu şekildeki insanların göçüne beyin göçü denir (Korkmaz 2018). Beyin göçünü önleyemeyen, sahip olduğu nitelikli beşerî sermayesini muhafaza edemeyen ülkelerin gelişmesi, gelişmiş ülkeleri yakalaması mümkün olmayacaktır. Beyin göçü alan ülkelerin refah seviyesi, yaşam standardı beyin göçü veren ülkelerle kıyaslanamayacak derecede yüksektir. Gelişmekte olan ya da gelişmemiş ülkelerin gelişmiş ülkeleri yakalamaları için öncelikle beyin göçünü durduracak tedbirler almaları ve bu insanlardan azami ölçüde faydalanmanın yollarını bulmaları gerekir.

YÖNTEM

Öncelikle literatür taraması yapılarak konu ile ilgili kaynaklar toplanmıştır. Devamında elde edilen kaynaklar üzerinde yapılan tahlil ve tenkit çalışması sonucu elde edilen bilgiler metin hâline getirilmiştir. Türkiye ve Türkiye'den beyin göçü alan ülkelerin eğitim, ar-ge harcamaları ve yükseköğretimdeki işsizlik oranları ile ilgili bilgiler grafik hâline getirilmiştir, grafikteki bilgilerin analizi yapılarak Türkiye'den dışarıya beyin göçünün nedenleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BULGULAR

Beyin Göçünün Nedenleri

Bir ülkenin nitelikli insanları hangi sebeplerle doğduğu, büyüdüğü hatta kendisinin yetişmesi için sınırlı kaynaklarını harcayan ülkesini terk ederek başka ülkelere gitmek ister. Bunun nedenlerini incelediğimizde muhtelif sebepler karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenleri şeklinde sıralayabiliriz (Kaya, 2003: 25).

İtici Faktörler

İşsizlik, düşük ücret, ücret sistemindeki dengesizlikler, siyasi baskılar, fazla eğitilmiş iş gücü üretimi ve bunların az kullanımı, araştırma ve olanakların azlığı, atama ve yükseltmelerde kayırma, siyaset, sadakatin ön plana alınması, kötü çalışma koşulları, bilimsel gelenek ve kültür eksikliği, kurumsallaşamama, entelektüel gelişememe, daha iyi yaşamı özlemi, daha fazla nitelik kazanma ve tanınma özlemi, daha iyi kariyer beklentisi, yeterli çalışma şartları yoksunluğu, gençlere fırsat tanınmaması.

Çekici Faktörler

Daha iyi ekonomik durum, yüksek maaş, daha iyi yaşam standardı, daha iyi tıbbi olanaklar, daha iyi araştırma olanakları, modern eğitim sistemi ve daha iyi nitelik kazanma olanakları, yabancı eğitim prestiji, entelektüel bağımsızlık, daha iyi çalışma koşulları, siyasi istikrar, bilimsel ve kültürel gelenek zenginliği bulunuşu, deneyimli destek personelinin bulunuşu, hayatta sık şans yakalama fırsatının bulunuşu, önemli araştırma fonunun kaynaklarının bulunuşu.

Yukarıda sayılan nedenler incelendiğinde gelişmiş ve beyin göçü alan ülkelerde çekici faktörlerin, beyin göçü veren az gelişmiş ülkelere ise itici faktörlerin bulunduğu görülür. Nitelikli insanlar nitelikli hâle gelebilmek için bir maliyet ve çaba harcamak-

tadırlar. Büyük özverilerle elde ettikleri nitelikleri ile orantılı olarak daha iyi yaşam standardı, daha iyi yaşam koşulları, daha yüksek ücretler talep etme hakkına sahip olurlar. Eğer bu insanların buldukları ülkeler onlara uygun şartları sağlayamazsa doğal olarak bu kişiler de kendilerine ülkelerinin sunamadığı imkânları bulabilecekleri diğer ülkelerde bu imkânları bulmaya çalışacaklardır. Bu insanların ülkeleri dışına gitmeleri durumunda kendi ülkeleri en değerli zenginliği olan nitelikli beşerî sermayesinden mahrum kalacaktır. Buna karşılık gittiği ülkenin kalkınması ve gelişimine katkıda bulunacaktır. Bu yüzden gelişmiş ülkeler kendi nitelikli beşerî sermayesini muhafaza etmeye çalıştığı gibi diğer ülkelerin nitelikli insanlarını da çekmeye, nitelikli beşerî sermayelerine katmaya çalışmaktadır. Bu göçü kolaylaştırmak amacıyla zeki, nitelikli insanlar için uygun çalışma ve yaşam koşulları sunmaktadır.

Beyin Göçünün Yönü

Beyin göçünün geçmişi incelendiğinde bilimin ortaya çıkışına kadar götürülebilir. Beyin göçünün yönü takip edildiğinde tarih boyunca özgür düşünce ortamının olduğu, bilimsel çalışmaların ve bilim adamlarının rağbet gördüğü yerlerin nitelikli insanlar, bilim adamları için cazibe merkezi hâline geldiği anlaşılır. Mesela MÖ 600-300 yılları arasında Yunan sitesi Atina, MÖ 300 sonrası Mısır-İskenderiye, 500'ten itibaren İran'da Cündaşapur ve 8-9. yüzyılda Abbasilerin başkenti Bağdat'ın bilimsel çalışmalar açısından merkez olması buna örnek olarak gösterilebilir. Bu sayılan merkezlerde bilimsel çalışmalar teşvik edilip bilim adamları desteklenmiş, önemli bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Günümüzde de durum pek farklı değildir. Bilimsel çalışmaların ilgi görmediği, nitelikli insanlara gereken değer verilmediği, niteliklerini kullanabilecekleri ortamların sunulmadığı, özgür düşüncenin olmadığı ülkelerde yaşayan nitelikli insanlar, sahip oldukları yetenekleri kullanabilecekleri, kendilerini değerli hissedebilecekleri, yetenekleriyle orantılı daha yüksek yaşam standardı, daha yüksek ücretler sunabilecek, düşüncelerini özgürce ifade edebilecekleri, siyasi baskılara maruz kalmayacaklarını düşündükleri ülkelere gitmektedir. Günümüzde beyin göçünün yönüne baktığımızda Orta Doğu, Afrika, Orta ve Güney Amerika ülkelerinden Kuzey Amerika ve Avrupa ülkelerine doğru bir rota izlediği görülmektedir.

Beyin Göçünün Sonuçları

Ülkeler arasında beyin göçü, küresel refahın yükselmesi ve uluslararası iş birliğinin gelişimine katkıda bulunması gibi bazı yönlerden olumlu sonuçlara yol açmaktadır. Fakat bunun yanında ülkeler arasındaki ekonomik dengesizliklerin, gelişmiş ya da az gelişmişlik farklarının kapanmaması hatta daha da derinleşmesi gibi olumsuz sonuçlar da ortaya çıkarmaktadır. Beyin göçü nedeniyle nitelikli beşerî sermayeye ihtiyaç duyan gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkeler ellerindeki bu kişileri gelişmiş ülkelere kaptırarak uzun vadede çok büyük kayıplara maruz kalmaktadır. Buna karşılık beyin göçü alan ülkeler ellerindeki nitelikli beşerî sermayelerine daha fazla beyin gücü ekleyerek diğer ülkelerle arasındaki farkı giderek açmaktadır. Bu durum dünya üzerinde yaşam standardı yüksek bazı refah bölgelerinin ortaya çıkmasına, diğer bölgelerde yaşayanların da daha iyi yaşam standardına kavuşmak için bu refah alanlarına ulaşmaya çalışmasına neden olmaktadır. Ülkeler arasındaki bu gelişmişlik farkı devam ettiği sürece küresel çapta göçler, mülteci sorunlarının ortaya çıkmasına yol açacaktır.

Beyin Göçünde Ülkemizin Durumu

Beyin göçünde Türkiye beyin göçü alan bir ülke olmaktan ziyade beyin göçü veren bir ülke konumundadır. Yetişmiş üstün yeteneklere sahip doktorlar, mühendisler ve bilim adamları arasında iş gücü göçüne rastlamak çok yaygın hâle gelmiştir. Türkiye, beyin göçünün en fazla olduğu ülkeler içinde 24. sırada yer almaktadır. Ülkemiz iyi eğitilmiş üstün vasıflı iş gücünün %60'ını kaybetmektedir. Beyin göçü, gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere olabileceği gibi gelişmiş ülkeler arasında da gerçekleşmektedir. Türkiye'den en fazla beyin göçü alan ülkeler arasında Amerika ve Avrupa Birliği ülkeleri ilk sıraları almaktadır (Yalçınkaya ve Dülger 2017: 1647, 1649). Türkiye'den bu ülkelere beyin göçünün nedenlerine baktığımızda giden nitelikli insanlar için iş bulma, daha iyi yaşam standardı ve ücretlerin öncelikli tercih nedeni olduğu ortaya çıkar. Türkiye ile Türkiye'den beyin göçü alan ülkelerin gayrisafi yurt içi hasıla (GSYİH) içindeki eğitim ve ar-ge harcamalarını karşılaştırdığımızda göçün yönünün nedeni daha iyi anlaşılacaktır. 2000-2009 yılları arasında ülkemizdeki toplam eğitim harcamalarının GSYİH içindeki payı eğitim sistemi gelişmiş olarak kabul edilen ABD ve AB ile karşılaştırıldığında aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1: 2000-2009 Yılları Arasında ABD, AB Ülkeleri ve Türkiye'nin Toplam Eğitim Harcamalarının GSYİH İçindeki Oranı

Ülkeler	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
A.B.D	4,9	5,5	5,4	5,6	5,3	5,0	5,4	5,3	5,4	5,4
A.B.	4,9	4,9	5,1	5,1	5,0	5,0	5,0	4,9	5,0	5,4
Türkiye	2,9	3,9	4,0	3,4	4,0	4,3	4,2	4,7	3,2	3,8

Tablo incelendiğinde ülkemizdeki eğitim harcamalarının ABD ve AB ülkelerinin ortalamasının gerisinde kaldığı, ABD ve AB ülkelerinin Türkiye'den daha fazla eğitim harcaması yaptığı ortaya çıkmaktadır. 2000-2006 yılları arasında ABD, AB ülkeleri ve Türkiye'nin Ar-ge harcamalarının gayrisafi yurt içi hasılları içindeki payına baktığımızda aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo 2: 2000-2006 Yılları Arasında ABD, Avrupa Birliği ve Türkiye'nin GSYİH İçindeki Ar-ge Harcamaları

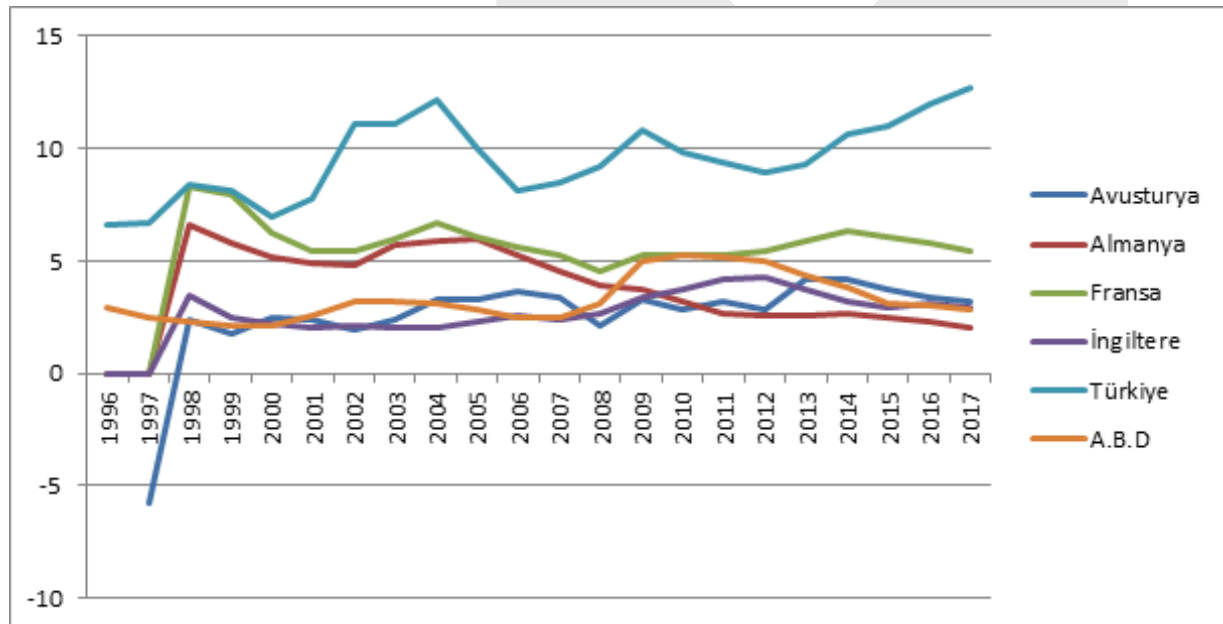
Ülke	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Ort. %
A.B.D.	2,75	2,76	2,66	2,66	2,59	2,62	2,66	2,67
Avrupa Birliği	1,74	1,76	1,77	1,76	1,73	1,74	1,77	1,75
Türkiye	0,48	0,54	0,53	0,48	0,52	0,59	0,59	0,44

Türkiye ile ABD ve AB ülkelerinin gayrisafi yurt içi hasılları içindeki ar-ge harcamalarının payına baktığımızda Türkiye'nin ayırdığı payın ABD ve AB ülkelerinin çok gerisinde kaldığı görülmektedir. Türkiye'nin GSYİH içindeki ar-ge harcamasının ABD'nin 1/6'i, AB ülkelerinin payının yaklaşık ¼'ine denk geldiği anlaşılmaktadır. Bu iki tablodan çıkan sonuç Türkiye'nin hem eğitim hem de ar-ge harcamaları bakımından beyin göçü verdiği ABD ve AB ülkelerinin oldukça gerisinde kaldığıdır. Türkiye dışarıya beyin göçünü durdurmak hatta tersi-

ne çevirmek için bütçe kalemlerini yeniden gözden geçirmeli, eğitim ve ar-ge harcamalarını yükseltmelidir.

Ülkemizden dışarıya gerçekleşen beyin göçünün önemli nedenlerinden birisi de eğitilmiş insanların Türkiye'de eğitimlerine uygun iş bulmada yaşadıkları sıkıntılardır. 1996-2017 yılları arasında Türkiye, ABD ve ülkemizden göç alan önemli AB ülkelerindeki yükseköğrenim görmüş insanlar arasındaki işsizlik oranını karşılaştırdığımızda karşımıza şu grafik çıkmaktadır.

Grafik 1: 2006-2017 Yılları Arasında ABD, Türkiye ve Önemli AB Ülkelerindeki Yükseköğrenim Görenler Arasındaki İşsizlik Oranı

Grafik dikkatlice incelendiğinde 2006-2017 yılları arasında Türkiye'de yükseköğrenim görmüş kişiler arasındaki işsizlik oranı bütün yıllarda hem ABD hem de AB lokomotif ülkelerinin hepsinden daha yüksek düzeyde seyretmiştir. Bu süre zarfında Türkiye ile kıyasladığımız ülkeler arasında hiç birisinde işsizlik oranı %8'i geçmemiştir. Sadece Fransa'da 1997-98 yıllarında kısa bir süre %8 civarında bir işsizlik görülmüşken bu oranın ilerleyen yıllarda düşmüş ve %5 civarında seyretmiştir. Türkiye'de ise 1996 yılında yaklaşık %4 olan işsizlik oranının ilerleyen yıllarda arttığı, ortalama %10'lar düzeyinde seyrettiği görülmektedir. Bu oran oldukça yüksek olup ilerleyen yıllarda düşürülmez ise Türkiye'den dışarıya beyin göçünü durdurmak mümkün olmayacaktır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Dünya üzerinde bütün insanların eşit, en azından birbirine yakın bir yaşam standardına sahip olması, küresel göç ve mülteci sorunlarının önlenmesi için atılması gereken ilk ve en önemli adım ülkeler arasındaki gelişmişlik farkının ortadan kaldırılması, en azından asgari seviyeye indirilmesidir. Bunu yapabilmeyen ön koşulu geliştirmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere olan beyin göçünün durdurulmasıdır. Beyin göçünün durdurulması için de geliştirmekte olan ülkelere düşen görev sahip oldukları, yetiştirdikleri nitelikli insanlardan azami ölçüde faydalanmak, beşerî sermayesini nitelikli hâle getirmek ve bunların dışarıya göçüne engel olmayı bir devlet politikası hâline getirmektir. Beyin göçüne engel olmak için iyi bir eğitim sistemi kurmak, demokrasiyi bütün kurum ve kurallarıyla işletmek, yaşam standartlarının yük-

seltilmesi, girişimcilerin teşvik edilmesi ve desteklenmesi, özellikle kısa vadede nitelikli insanlar için tatmin edici ücret ve çalışma koşulları hazırlaması gibi uygulamalara ihtiyaç vardır. Eğitim ve ar-ge çalışmaları beşerî sermayenin kalitesi, büyüme ve ekonomik refahın yükselişiyle doğrudan orantılıdır. Bu yüzden Türkiye eğer beyin göçünü durdurmak, nitelikli insan gücünü muhafaza ederek gelişmiş ülkeleri yakalamak istiyorsa diğer tedbirlerin yanında eğitim ve ar-ge harcamalarına daha fazla pay ayırmalı, eğitilmiş kişiler arasındaki işsizlik oranını düşürmeye dönük politikaları en kısa sürede hayata geçirmelidir.

KAYNAKÇA

Bakırtaş, Tahsin ve Kandemir, Orhan (2010). Gelişmekte Olan Ülkeler ve Beyin Göçü: Türkiye Örneği”, Kastamonu Eğitim dergisi, Cilt 18, Sayı 3, 961-974.

Fidan, Ahmet-Kardaş, Nevin-Önen, Salih- Gökdemir, Sevgi- Erkıran, Hanifi-Koç, Hasan ve Başbuğ, Nazmiye(1996b). M.E.B. Örnekleriyle Türkçe Sözlük, I.Cilt. Ankara: T.T.K. Basımevi.

Kaya, Muammer (2003). “Beyin Göçü Erezyonu”, İş, Güç, Endüstri İşlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt V, Sayı: 2.

Korkmaz, Esfender (2018 15 Ağustos). Beyin Göçü, Yeniçağ.

TUİK (Türkiye İstatistik Kurumu)

Yalçınkaya, M.Hakan ve Dülger, Selin (2017). “Küreselleşmenin Beyin Göçü Üzerindeki Etkisi: Türkiye”, Journal Of Social And Humanities Sciences Research, Cilt IV, Sayı 14 1646-1654.

TABLolar

Tablo 1: 2000-2009 Yılları Arasında ABD, AB ülkeleri ve Türkiye'nin Toplam Eğitim Harcamalarının GSYİH İçindeki Oranı

Tablo 2: 2000-2006 Yılları Arasında ABD, Avrupa Birliği ve Türkiye'nin GSYİH İçindeki Ar-Ge Harcamaları

GRAFİKLER

Grafik 1: 2006-2017 Yılları Arasında ABD, Türkiye ve Önemli AB Ülkelerindeki Yükseköğrenim Görenler Arasındaki İşsizlik Oranı

Göçün Toplumsal Etkileri Beyin Göçü

Özge Nur USLU
Siirt Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Beyin göçü, kelime anlamı itibarıyla akademik alanda iyi eğitim görmüş bireylerin genellikle ülkedeki maddi imkânsızlıklar, düşünce özgürlüğü sorunu, işsizlik veya ilgisizlik gibi nedenlerle başka bir ülkeye göç edip orada daha iyi imkânlarla çalışmasıdır. 21. yüzyılda iyice yaygınlaşan beyin göçü, gelişmiş ülkelerin en kolay ve maliyeti en az olan yoldan devletin refahı ve kalkınması için gerekli olan vasıflı elemanlar bulma yöntemidir.

Bu yöntem, hem beyin göçüne katılan birey, hem de beyin göçü alan ülke açısından kârlıdır. Zira gelişmemiş veya gelişmekte olan bir ülkeden göç eden birey, göç ettiği ülkede daha geniş imkânlarla sahip olacak, göç alan ülke ise eğitim yatırımı ve zamandan kâr ettiği bir vasıflı eleman daha kazanmış olacaktır. Beyin göçünün, göç alan ülke üzerinde olan yararları ne kadar büyükse göç veren ülke üzerindeki zararları da o kadar büyüktür. Zira göç veren ülkenin sağladığı imkânlarla okumuş olan başka bireyler, gelişmiş ülkelere göç ettiklerinde göç veren ülkedeki vasıflı eleman sayısı birer birer azalacak ve bu durum, özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin kendilerini toparlama süreçlerini yavaşlatacaktır.

Türkiye, henüz gelişmekte olan bir ülke olduğu için beyin göçü veren bir ülkedir. Bu durum, ülkemizin vasıflı eleman sayısını azaltmakta ve kendini toparlayıp gelişmiş ülke kategorisine girme sürecini yavaşlatmaktadır. Türkiye’de beyin göçüne katılan kişilerin sayısını azaltabilecek yöntemlerden bazıları şunlardır:

- Eğitim sisteminin kalitesi yükseltilebilir ve öğrencilere ilgi ve yetenekleri doğrultusunda eğitim görme şansı tanınabilir.
- TÜBİTAK gibi araştırma kurumları geliştirilebilir ve öğrenciler proje geliştirme ve sunma konusunda daha fazla desteklenebilir.
- Devlet dairelerinde çalışan nitelikli elemanlara sunulan imkânlar, iş gücünden alınan verim doğrultusunda genişletilebilir.

Bu gerçeklerden yola çıkılarak bu makalede Türki-

ye’de beyin göçü kavramının sahip olduğu etkiler ve yukarıda da belirtildiği gibi beyin göçü veren kişilerin nasıl en aza indirilebileceği incelenecektir. Anahtar Kelimeler: Beyin göçü, göç, vasıflı eleman

GİRİŞ

Beyin göçü, kelime anlamı itibarıyla akademik alanda iyi eğitim görmüş bireylerin genellikle ülkedeki maddi imkânsızlıklar, düşünce özgürlüğü sorunu, işsizlik veya ilgisizlik gibi nedenlerle başka bir ülkeye göç edip orada daha iyi imkânlarla çalışmasıdır. 21. yüzyılda iyice yaygınlaşan beyin göçü, gelişmiş ülkelerin en kolay ve maliyeti en az olan yoldan devletin refahı ve kalkınması için gerekli olan vasıflı elemanlar bulma yöntemidir. Bugün, yeryüzündeki insan topluluklarının çoğu, “Az gelişmiş” veya daha yumuşak bir deyimle “gelişmekte” olan toplumlar olarak nitelendirilmektedir. Bu toplumlar, kalkınmaya birbirlerinden farklı öncelik ve önem vermelerine rağmen genellikle gelişme yani kalkınma istek ve çabası içerisindedir. Beyin göçü; az gelişmiş, gelişmekte veya gelişmiş olan toplumlardan yine gelişmiş toplumlara doğru tek yönlü olarak gerçekleşen bir olgu olduğu için beyin göçü veren ülkelerde kalkınma süreci yavaşlamaktadır çünkü beyin göçü veren kitle, kendi ülkelerine katkıda bulunabilme potansiyeline sahip, nitelikli elemanlardan oluşmaktadır.

Dışarıya verilen beyin göçü, geri kalmış veya gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sürecini yavaşlattığı gibi aynı zamanda bu ülkeleri maddi yönden büyük zararlara sokmakta, beyin göçü alan gelişmiş ülkelerin ise zaman ve paradan kâr etmesini sağlamaktadır. Zira bir vasıflı elemanın yetiştirilmesi hem belirli bir zaman almakta hem de bir eğitim yatırımı gerektirmektedir. Bunun yerine yetiştirilmiş bir vasıflı elemanı ithal etmek, sifıra yakın bir eğitim maliyetiyle bir kimseden faydalanmak demektir. Kelime anlamı itibarıyla beyin göçü her ne kadar vasıflı bir bireyin başka bir ülkeye göç edip orada daha iyi imkânlarla çalışması olsa da mekân değişikliği olmadan yapılan beyin göçü de

vardır. Bu tip beyin göçünden yararlanan bireyler, kendi ülkelerinde yaşamakla birlikte başka bir ülke için çalışmakta ve işlerini teknolojik aletler ve internet vasıtasıyla yapabilmektedir. Bundan dolayı beyin göçü ile işçi göçünü karıştırmamak gerekir zira beyin göçü veren bireylerin iyi eğitim görmüş ve kendini daima geliştirmeye merak duyan bir kitleye mensup olmaları şart iken işçi göçüne katılan bireylerde böyle bir durum söz konusu değildir.

Türkiye, gelişmekte olan bir ülke olduğundan ülkenin kalkınma seviyesini her sene biraz daha yavaşlatacak oranda beyin göçü vermektedir ve bu sayılar her geçen gün daha da yükselmektedir. Dışarıya verilen beyin göçünü engellemek şu an için tam olarak mümkün değildir. Bu yüzden bu olgunun tamamen engellenmeye çalışılmasından ziyade beyin göçü veren insan sayısının nasıl azaltılabileceği ve şimdilik bu olgunun zararlarının nasıl en aza indirgenebileceği tartışılmalıdır zira önlemler, göçün hızını azaltabilir fakat onu tamamen ortadan kaldıramaz. Önemli olan, göçün tamamen durmasını sağlayacak sosyoekonomik koşulları yaratmaktır. Bu durumda önce bu sorunun nedenini saptamak, sonra sorunun çözümü için yollar aramak gerekmektedir. Bu gerçeklerden yola çıkılarak bu makalede Türkiye’de beyin göçünün nedenleri, beyin göçü veren insan sayısının nasıl azaltılabileceği incelenecektir.

Türkiye’de Beyin Göçünün Nedenleri

1. İşsizlik

İşsizlik, günümüz Türkiye’sinde oldukça yaygınlaşmış bir sorundur ve geçim sıkıntısı gibi başka sorunları da beraberinde getirir. Özellikle kendilerini birçok alanda geliştirmiş olan vasıflı bireylerin böyle bir durum ile karşılaştıklarında büyük bunalımlar yaşamaları ve çareyi refah ve kalkınma seviyesi yüksek olan gelişmiş ülkelere taşınmakta bulmaları sık karşılaşılan bir durumdur zira bu şekilde, gelişmiş bir ülkede daha kaliteli bir yaşam sürmekte ve iyi bir gelire sahip olmaktadır. Böylece esas görevleri ülkenin gelişmesi ve halkın daha iyi hayat şartlarına kavuşması için çalışmalar yapmak olan beyin gücümüz dışa bağımlı ve onun bir unsuru olarak çalışmak zorunda bırakılmaktadırlar. Her türlü yatırım kararları onların dışında verilmekte, teknoloji seçimi ve üretilmesi konusunda söz sahibi olamamaktadırlar. Bu nedenle Türkiye’de özellikle vasıflı elemanların etkilendiği alanlardaki işsizlik sorununu çözebilmek için ülkemizde bilimsel

çalışmalara ayrılan bütçe artırılmalı ve istihdam alanları genişletilmelidir. Bu şekilde hem dışarıya verilen beyin göçü azalacak hem de genişletilen istihdam alanlarından dolayı kalkınma seviyemiz kayda değer bir oranda hızlanacaktır.

2. Ülkedeki Toplumsal Sorunlar

Ülkemizde yaşanan siyaset, din gibi konulardaki birtakım toplumsal sorunlar; ekonomik, sosyal, toplumsal yönlerden gelişme ve çağdaş ülkelere yetişme durumunuzu yavaşlattığı gibi aynı zamanda dışarıya verilen beyin göçünün artmasına sebep olmaktadır. Dışarıya verilen beyin göçlerini engelleyebilmek için siyasal, dinî ve birtakım toplumsal ideolojiler mümkün olduğunca devlet dairelerine yansımamalı, iş yerlerinde dinî inanç, siyasi görüş gibi unsurlara bakılmaksızın kişinin bilgi ve becerilerine bakılarak çalışan seçimi hakkaniyetli bir şekilde yapılmalıdır.

3. Bilim ve Teknoloji Alanlarındaki Yetersizlik

Ülkemizde bilim ve teknoloji alanlarında yapılan çalışmalar yetersiz olup ar-ge uygulamasına önem verilmemektedir. Ar-ge personelinin toplam istihdamdaki payları incelendiğinde gelişmiş ülkelerde bu payın %10’dan daha fazla olduğu dikkati çekmektedir. Oranın yüksekliği ar-ge faaliyetinin büyüklüğünü ve gereksinimini açıkça yansıtmaktadır. Bu gereksinimin de beyin göçüne ihtiyaç doğurması kaçınılmazdır. Bu şartlar altında beyin göçü verme potansiyeline sahip olan bireylerin, bilim ve teknoloji alanlarında çalışmalar yapabilmek için uygun bir ortam bulabilecekleri gelişmiş ülkelere göç etme ihtiyacı duymaları normaldir. Bu yüzden madde 1’de değinildiği gibi ülkemizde yapılan bilimsel çalışmalara ağırlık verilmeli, bu tür çalışmalara ayrılan bütçe artırılmalı ve vasıflı bireylerimizin proje üretme ve sunma konusunda kendilerini rahatça ifade edebilecekleri ortamlar oluşturulmalıdır. Zira bu şekilde beyin göçü verme potansiyelinde olan bireylerimiz kendi ülkelerinde de, bilim ve teknoloji alanlarında bir şeyler üretmek için uygun ortamı bulabilecek ve kendi ülkelerinde kalarak ülkenin refah ve kalkınma seviyesinin ilerlemesinde etkili olabileceklerdir.

4. Kazanç Seviyesinin Düşük Oluşu

Türkiye, özellikle son yıllarda gerilemekte olan ekonomisinden dolayı enflasyonist bir sürece girmiştir. Bu durum, çalışanların maaş zammı is-

temelerine neden olmaktadır. Özellikle dışarıya beyin göçü verme potansiyeline sahip olan kitle, Türkiye'deki düşük maaşlardan ve düşük bir maaşın getirdiği ekonomik sıkıntılardan yakınmakta ve iyi bir gelire sahip olacağı, herhangi bir ekonomik sıkıntı ile karşılaşmayacağı gelişmiş bir ülkeye göç etmek istemektedir. Bu nedenle özellikle ülkemize yaptıkları icraatlar ile katkı sağlayabilecek olan bireylerin maaşlarının aldıkları eğitim, çalıştıkları alan ve mevkileri doğrultusunda, en azından ekonomik sıkıntı çekmeyecekleri bir şekilde yükseltilmesi gerekmektedir. Bu şekilde bu bireyler sayesinde kalkınma ve refah seviyesi hızlanacağından ülkemiz kârlı çıkabilecektir.

Türkiye'de Beyin Göçünü Azaltma Yolları

1. Öğrencilerin Proje Üretmeye Teşvik Edilmesi

Dışarıya verilen beyin göçünün önünü bir nebze de olsa kapatabilmek için öngörülü olmak önemlidir. Bu yüzden işe lise öğrencilerinden başlamak gerekir. İleriki dönemlerde meydana gelebilecek beyin göçlerini şimdiden engelleyebilmek için bilimsel araştırmalar yapmaya, projeler hazırlamaya ve sunmaya meyilli olan lise öğrencilerinin kendilerini rahatça ifade edebilecekleri ortamlar oluşturmak gerekir. TÜBİTAK devletin himayesinde bir araştırma kurumudur. Gelecekte meydana gelebilecek beyin göçlerini engelleyebilmek için öğrenciler, TÜBİTAK gibi araştırma kurumları için proje üretme ve sunma konusunda daha fazla desteklenebilir ve öğrencilerin kendi ilgi alanlarına göre projeler sunmaları teşvik edilebilir.

2. Öğrencilerin İlgisi ve Yetenekleri Doğrultusunda Eğitime Tabi Tutulmaları

Yukarıda da bahsedildiği üzere beyin göçünün önünü kapatabilmek için işe öğrencilerden başlamak gerekir. Bu yüzden başta eğitim sistemimizin iyileştirilmesi gerekmektedir. Bildiğimiz üzere eğitim sistemimiz pratikten çok teoriye yönelmekte ve sınav odaklı ilerlemektedir. Oysaki bu sistem ile işi kâğıt üzerinde yapabilen fakat iş pratiğe gelince yetersiz kalan bireylerin yetişmesi mümkündür. Bunun sonucunda bazı aileler çocuklarını yurt dışına eğitim için yollamakta ve yurt dışında alınan eğitimi yine yurt dışına verilen beyin göçleri takip etmektedir. Böyle durumların meydana gelme sıklığını azaltabilmek için eğitim sisteminin teoriden çok pratik üzerine inşa edilmesi gerekmekte ve sınav odaklı olmaktan ziyade öğrencilerin ilgi ve

yetenekleri doğrultusunda rahatlıkla seçimi yapıp istedikleri alanlarda eğitim görebilme hakkına sahip olmaları gerekmektedir. Bunun sonucunda öğrenciler, istedikleri alanlarda kendilerini geliştirme fırsatı bulacaklardır ve eğitim için yurt dışına giden öğrencilerin sayısı azalacaktır. Bu duruma paralel olarak yurt dışına verilen beyin göçleri azalacaktır.

3. Nitelikli Elemanlara Sunulan İmkânların Geliştirilmesi

Daha öncesinde de değinildiği gibi geçim sıkıntısı, dışarıya verilen beyin göçlerinin itici nedenlerinden birisidir. Türkiye'de birçok nitelikli eleman iyi bir gelire sahip olmadığı gerekçesiyle geçim sıkıntısı çektiğini belirtmekte ve daha iyi imkânlarla sahip olabileceğini düşünerek dışarıya gitmektedir. Bundan ötürü Türkiye'de dışarıya verilen beyin göçlerini azaltma yollarından biri de özellikle devlet dairelerinde çalışan nitelikli elemanlara sunulan maddi imkânların çoğaltılmasıdır. Bu yöntem elbette ki iş gücünden alınan verim doğrultusunda uygulanmalı ve bu imkânlar, ülkemizin refah ve kalkınma seviyesini yükseltebilme potansiyelinde olan nitelikli elemanlarımızın maddi yönden sıkıntı çekmeyecekleri şekilde sunulmalıdır. Zira bu şekilde, ülkemizde yetişmiş olan bu bireyler yaşadıkları birtakım geçim sıkıntılarından dolayı başka ülkelere göç etmeyi düşünmeyecek ve böylece dışarıya verdiğimiz beyin göçleri bir miktar daha azaltılmış olacaktır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bugün Türkiye, beyin göçünün en fazla olduğu ülkeler içinde 24. sırada yer almakta olup ülkemiz iyi eğitilmiş, üstün vasıflı işgücünün %60'ını kaybetmektedir. Dışarıya verilen beyin göçleri, gelişmekte veya gelişimini henüz tamamlayamamış ülkeler için ağır sonuçlar doğuran bir olgudur. Literatürde, yüksek nitelikli iş gücünün yurt dışına göç etmesinde ekonomik nedenlerin önemi vurgulanmıştır. Yurt dışında kazanılan maaşlar, beyin göçünün en önemli nedenlerinden biri olarak gözükmektedir. Yurt dışında çalışanların Türkiye'ye dönmeme kararındaki en önemli nedenlerden biri Türkiye'deki ekonomik ve siyasi istikrarsızlık olmuştur. Kısaca dışarıya verdiğimiz beyin göçlerinde ekonomik, siyasi, toplumsal nedenler gibi birden fazla sorunun etkili olduğunu görmekteyiz. Bu nedenle giriş kısmında da belirtildiği gibi öncesinde bu sorunun nedenini saptamamız ve sonra çözüm yolları ara-

mamız gerekmektedir. Çözüm yolları özendirici veya kimi zaman kısıtlayıcı nitelikte olabilir fakat bu konuda herhangi bir önlem alınmadan önce titizlikle düşünülmeli ve beyin fırtınası yapılmalıdır. Zira bu kadar hassas bir konuda daha da kötü sonuçlar doğurabilecek katı kurallar koymak doğru değildir. Türkiye’de dışarıya verilen beyin göçünü azaltma yollarına ek olarak özette birtakım özendirici ve kısıtlayıcı yöntemlere değinmek isterim. Bu yöntemler şöyle olmalıdır:

1. Yurt dışında çalışan bireylerin ülkelerine dönmeleri hâlinde çalıştıkları iş yerinde onlara sunulan imkânlar çoğaltılabilir. (Bu yöntem özellikle yurt dı-

şında adaptasyon sorunu yaşayan bireyler üzerinde etkili olacaktır.)

2. Özellikle lise ve üniversitelerde millî bilinci kazandırmaya yönelik dersler verilebilir ve öğrenciler, ülkenin kalkınma ve refahını hızlandırmaya yararlı olabilecek meslekler seçmeleri konusunda desteklenebilir.

3. Nitelikli elemanların çalıştığı iş yerlerinde araştırma veya deneyler için aletler çoğaltılabilir, bu konudaki eksiklikler giderilebilir.

4. Eğitimini tamamladıktan sonra çalışmak üzere yurt dışına çıkmak isteyenlerden eğitim maliyetinin geri ödemesini talep etmek gibi önlemler alınabilir.

KAYNAKLAR

- BAŞARAN, Fatma, “ Türkiye’de Beyin Göçü Sorunu”, s. 134
- ERKAL, Mustafa E. “Beyin Göçü”
- TEZCAN, Mahmut, “Türkiye’nin Beyin Göçü Sorunu
- ATILGAN, Doğan, “Beyin Göçü” TKDB, 35, 3, 1986
- Ünal, Mesud, “Gelişmekte Olan Ülkelerde Beyin Göçü” 1417
- YALÇINKAYA, M. Hakan, DÜLGER, Selin “Küreselleşmenin Beyin Göçü Üzerindeki Etkisi: Türkiye” cilt 4, 2017
- TANSEL, Aysıt, GÜNGÖR, Nil Demet “Türkiye’den Yurt Dışına Beyin Göçü: Ampirik Bir Uygulama” 2004
- İKİNCİ, Osman “Beyin Göçü Nedir, Nasıl Durdurulur?” sayı 590, 2018 <http://www.yenidenmillimucadele.com.tr/beyin-gocu-nedir-nasil-durdurulur/>
- İMECİ, Talha “Beyin Göçü ve Türkiye”
- BAKIRTAŞ, Tahsin, KANDEMİR, Orhan “Gelişmekte Olan Ülkeler ve Beyin Göçü: Türkiye Örneği” Kastamonu Eğitim Dergisi cilt:18, no:3, 2010
- KAÇAR, Gülden “Türkiye’de Beyin Göçü ve Tersine Beyin Göçü Olgularının Değerlendirilmesi” 2016
- ARSLAN, Neslihan “Beyin Göçü ve Kalkınma: Türkiye’nin Kalkınmasında Türk Bilim Diaspora Ağlarının Rolü” 2016
- GÖKBAYRAK, Şenay “Uluslararası Göç ve Kalkınma Tartışmaları: Beyin Göçü Üzerine Bir İnceleme” Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi
- GÖKER, Aykut “Beyin Göçü”
- KOÇAK, Yüksel, TERZİ, Elvan “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri” KAÜ-İİBF Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 3, Yıl: 2012
- LAGARDE, Christine “Göç: Çözüm Gerektiren Küresel Bir Sorun” 11 Kasım 2015

B. SAVAŞIN DEĞİŞEN YÜZÜ

- a) Enerji Savaşları ve Ekonomik Harp
- b) Nükleer, Biyolojik, Kimyasal (NBC) Savaş Tehdidi
- c) Siber Savaşlar
- d) Psikolojik Harp

ENERJİ REKABETİ VE STRATEJİK BÖLGELER

Zeynepnur DEKE

Aydın Nazilli Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Ham madde ihtiyacına yönelik artışlar Sanayi Devrimi ile başlamaktadır. Küreselleşme ile hız kazanan uluslararası ticaret beraberinde enerji kaynaklarının önemini gittikçe güçlendirmiştir. Artan enerji ihtiyacı ülkeleri alternatif enerji kaynakları arayışına itmiştir. Ayrıca ülkelerin enerji politikaları sadece ülke ekonomileri için değil, bir ülkenin dünyadaki siyasal ve uluslararası ilişkilerdeki rolü açısından da büyük önem arz etmektedir. Gitgide artan nüfus ile insanların ihtiyaçları da artmıştır. Bu ihtiyacın karşılanmasındaki ve kalkınmadaki rolü göz önüne alındığında devletler arasında yaşanan siyasi krizlerin ve devlet dışı silahlı aktörler arasındaki çatışmaların enerji kaynaklarının bulunduğu bölgelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Petrol ve doğal gaz, ticari değer taşımaya başladığı andan itibaren yaşanan politik çatışmaların temel sebebi hâline gelmiştir. Coğrafyayı dünya hâkimiyeti açısından inceleyip değerlendirmeye çalışan Jeopolitik kuramcılar, kuramlarını oluştururken içinde buldukları dönemin siyasal, kültürel, askerî ve teknolojik gelişmelerinden etkilenmişlerdir. Pek çoğunun ortak kaygısı kendi ülkelerinin ekonomisinin büyümesi ve bu durumun sürdürülmesi olmuştur. her biri, kendi ülkesinin ekonomisini büyütme ve diğer ülkelerin ekonomisi üzerinde söz sahibi olmak aynı zamanda o ülkenin ekonomisini zayıflatmak için enerji kaynaklarına sahip olmayı amaçlamışlardır.

Bu çalışmanın amacı, “yeni savaşlar” kavramının, savaş olgusunun bir dönüşümü olarak Soğuk Savaş sonrası dönemden bu yana enerji ve ekonomik rekabetin giderek etkin bir konuma geldiği günümüz savaşlarını karşıladığını ve günümüz savaşlarının bu dönüşümün getirdiği perspektifle değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktır. Orta Asya, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz’de yaşanan enerji savaşları; enerjinin ekonomik açıdan önemini ABD, İsrail, Rusya ve Katar örneği ile açıklamaktadır. Bu çalışma yapılırken uluslararası hukuk, enerji rekabeti, ülke ekonomileri ve enerji kaynak-

ları hakkında yazılmış makale, tez, sempozyum ve kitaplar okunmuş; bu konuda uzman kişilerin görüşleri dikkate alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Enerji Kaynakları, Enerji Bağılılığı, Ekonomik rekabet

1. GİRİŞ

Savaşlar her zaman insanlık tarihinin en acı izler bırakan dönemleri olmuştur. Bu dönemlere ilişkin destanlar, romanlar, öyküler, şiirler yazılmış, filmler çekilmiştir. İnsan topluluklarının neden savaştığına dair antropolojik kuramlar ortaya atılmıştır. Yine de savaşların önüne geçilememiştir. Küreselleşme süreci ve Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle köklü bir dönüşüm geçiren savaş olgusu yeni birtakım kavramsal arayışları beraberinde getirmiştir. Savaş, insanlıkla birlikte var olup tarih boyunca değişen, yöntem ve uygulama bakımından farklılaşan, kapsamlı ve dinamik bir kavram olagelmıştır. İlk çağlardan imparatorluklara, ulus-devletlerin doğuşundan günümüz dünyasına değin savaş, toplumların ve devletlerin yaşadığı doğal bir gerçeklik olmuştur. Hedefe giden yolda en etkili araç olarak görülen savaş, kimi zaman değer ve inançları korumada, kimi zamansa zenginlik ve şöhreti kazanmada bir anahtar olarak algılanmıştır. Savaş, zaman ve mekân fark etmeksizin en az iki aktör arasında görülen şiddet içerikli çatışma hâlidir. Burada çatışmaların amacı var olan maddi koşulların korunması, iyileştirilmesi ya da tüm zenginliklere tek başına sahip olmak olarak tanımlanabilir. Nihai amaç güç oluşturmak ve egemenlik kurmaktır. Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve küreselleşmenin etkisiyle değişen dünya düzeninde, savaş olgusunun ciddi bir dönüşüm yaşadığı gözlemlenmiştir.

2. ENERJİ KAYNAKLARI

Enerji kaynakları genelde yenilenebilir ve tükenilebilir olmak üzere iki grup altında toplanır. Yenilenebilir enerji sürekli ve tekrar tekrar kullanılabilen enerjidir. Güneş, rüzgâr, hidroelektrik gibi... Tükenebilir enerji, kullanıldığında kısa zaman aralı-

ğında yeniden oluşamayan “hidrokarbon” denilen yakıtlardır. Petrol, doğal gaz, kömür gibi...

Enerji üretiminde öncelikli olarak tükenebilir enerji kaynakları kullanılır. En çok kullanılan kaynak petroldür. İkinci sırada kullanımı gittikçe azalan kömür, üçüncü sırada üretimi ve tüketimi hızla artan doğal gaz bulunmaktadır. Orta Doğu ülkeleri petrol ve doğal gaz rezervleri, Avrupa ülkeleri ise kömür rezervleri bakımından zengindir. Türkiye de enerji kaynakları açısından çok önemli bir konuma sahiptir. Dünya üretilebilir petrol ve doğal gaz rezervlerinin yaklaşık %72'lik bölümü coğrafyamızda bulunmaktadır.

Enerji kaynaklarının rezerv durumu, çeşitliliği, üretimi ve bu kaynaklara erişilebilirlik konuları, ülkelerin enerji politikalarına yön vermektedir. Ülkelerin kalkınma, refah ve gelişmelerini sağlamada birincil derecede önemli olan enerji, son dönemde uluslararası sistemde en stratejik araçlardan biri hâline gelmiştir. Enerji politikaları kısa vadede enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara güvenli biçimde ulaşmasını, arz ve fiyatlandırma gibi konuları ele alırken uzun vadede kalkınma planlamalarını ve politikalarını içermektedir. Hidrokarbon kaynakların güvenli bir şekilde nakli, ülkelerin enerji kalemlerinin çeşitliliği ve enerji üzerinde söz sahibi olma durumu, ülkelerin tüm dünyada ekonomik ve siyasi güçlerini, jeopolitik ve jeostratejik önemlerini artırdığı gibi enerji jeopolitiğinde büyük değişimleri de beraberinde getirmiştir.

3.ENERJİ SAVAŞLARI VE EKONOMİK HARP

20. yüzyılın sonlarında Soğuk Savaş sona erdi. Ardından dünyada, psikolojik savaş ve propaganda destekli “ekonomik savaş” başladı. Sovyetler yıkılıp komünist sistem çökünce yeni dünya düzeni, “küreselleşme” adı altında bir belirsizlik ve güvensizlik dönemine girdi. Küreselleşme, küresel rekabeti doğurdu. Bu rekabet yeni tehdit ve riskleri beraberinde getirdi. Bu durum uluslararası ekonomik çatışmaları ve rekabeti öne çıkardı. İşte tam da bu ortamda ekonomik savaş başladı. Ekonomik savaşın temel amacı, herhangi bir askerî müdahalede bulunmadan saldıran ülkenin ekonomik gücünü zayıflatarak olası müdahaleleri kolaylaştırma olarak karşımıza çıkmaktadır. Yakın döneme bakıldığında Katar ya da Rusya'da yaşananlar ekonomik savaşın gücünü ortaya koymaktadır. Bugün dünya söz konusu bu ekonomik tehdide karşı iki gruba bölünmüş olarak mücadele vermektedir. Bir tarafta

ABD ve koalisyonunu oluşturan Batı, diğer tarafta Rusya, Çin, Hindistan, Türkiye, İran, Kuzey Kore ve diğerleri...

Günümüzde enerji kaynaklarının önemi giderek artmakta, hızla büyümekte olan dünya ekonomisi bu kaynaklara her zamankinden daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Bunun doğal sonucu olarak zengin enerji kaynaklarına sahip ülkeler ekonomik ve jeopolitik açıdan kilit konuma gelmektedir. Enerji kaynaklarına sahip olmak, enerji üretebilmek ve elde edilen enerjiyi pazara ulaştıracak taşıma yollarını kontrol altında tutmak, günümüzde devletlerin dış politika yapımında ağırlık verilen konular arasındadır. Bunun nedeni ülkelerin ekonomisini geliştirmek istemesidir. Birçok enerji kaynağı olsa da verim açısından ön planda olan, petrol ve doğal gazdır. Birinci Dünya Savaşı sürerken Clemenceau, “Bir damla petrolün değeri askerlerimizin bir damla kanına eşittir.” demiştir. Son dönemde nüfus artışının özellikle Batı dışı ülkelerde olması ve bu ülkelerin hızlı bir sanayileşme ve kentleşme sürecine girmesi, petrol ve doğal gaz gibi birincil enerji maddesi talebinde büyük artışlara sebep olmaktadır. Bu durumun doğal sonucu olarak enerjiye dayalı rekabet ve gerilimlerin yaşandığı bölgeler genellikle gelişmekte olan bu ülkelerin bulunduğu coğrafyalara kaymaktadır. Enerji savaşları ortaya şu şekilde çıkmıştır: Fransa ve Almanya dinî ve siyasi pek çok sebeple savaş yaşamıştır. Ancak Sanayi Devrimi sonrası bu iki ülke arasında yaşanan savaşlar ağırlıklı olarak enerji kaynaklarına sahip olma ya da bunları kontrol etme nedeniyle olmuştur. Zengin demir ve kömür yataklarına sahip olan Alsas-Loren bölgesi bu iki devlet için sorun olmuştur. Demir ve kömür üzerinde üretilen malların satış ve pazarlamasında yürüttükleri rekabet politikası bu iki ülkeyi çatışma ve savaşlara sürüklemiştir. Sonrasında bu savaşlar bütün Avrupa ve çevre ülkelere sıçramıştır.

3.1 ORTA DOĞU'DA ENERJİ SAVAŞLARI

Orta Doğu; batıda Mısır, kuzeyde Türkiye, doğuda İran, güneyde Suudi Arabistan'dan Yemen'e uzanan Arap Yarımadası'nı çevreleyen ve ortada Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Filistin'in yer aldığı coğrafya olarak tanımlanabilir (Arı, 2004). Orta Doğu bölgesi stratejik konumu nedeniyle tarih boyunca birçok devletin dikkatini çekmiş, uluslararası çekişmelerin nedeni ve uluslararası güçlerin güç dağılımında etkili olmuştur. İnsanlık tarihinin

ve uygarlığın adeta beşiği olan Orta Doğu, daha önceki asırlarda olduğu gibi, XX. yüzyılda da dünyanın en önemli bölgelerinden biri olma özelliğini sürdürmüştür. Orta Doğu dünya petrol rezervlerinin %65'ine sahiptir. Deniz ticaret yolları ve geçitlerinin büyük kısmını kontrol etmektedir. Bu durum Orta Doğu'nun stratejik açıdan ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Orta Doğu'nun petrol bakımından sahip olduğu zenginliğin boyutu, esas olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra keşfedilmiştir. Bu dönemden sonra Orta Doğu petroleri uzunca bir süre çok uluslu petrol şirketlerinin hâkimiyeti altında kalmıştır (Özel, 2003). Orta Doğu'nun diğer bir özelliği ise bölge ülkelerinin yaşadığı çatışmalar ve bu ülkelerdeki zayıf demokrasidir. Bölgede meydana gelen Arap-İsrail Savaşı, bölge ülkelerinde görülen askerî darbeler, İran-Irak Savaşı, ABD'nin Basra Harekâtı ve Körfez Savaşları yakın dönemde Orta Doğu'da meydana gelen ve hafızalarda kalan karışıklıklar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çatışmaların ve liderlik mücadelelerinin temelinde bölgenin jeopolitik ve jeostratejik önemi yatmaktadır. Dünyada enerjiye olan ihtiyacın giderek artmaya devam etmesi, enerjinin bölgesel ya da küresel güç olma mücadelelerinin en stratejik unsuru olması 21. yüzyılda da hegemon güçlerin Orta Doğu enerji kaynaklarına olan ilgisini daha da artıracaktır.

Orta Doğu'da ABD: Orta Doğu'nun en önemli petrol üreticisi, 266 milyar varil petrol rezervi ile Suudi Arabistan'dır. Suudi Arabistan'ı 157 milyar varil ile İran, 150 milyar varil ile Irak takip etmektedir. ABD'nin yıllık petrol ihtiyacı 7,5 milyar varildir. Bu da petrolün Amerika için ne kadar önemli olduğunu göstergesidir. Bu yüzden Amerika petrolün denetimini kendi elinin altında tutmak istemektedir. Orta Doğu işte bu yüzden çeşitli oyunlara sahne olmaktadır. Örneğin Amerika, Irak üzerine kitlesel silahların yayılmasını engelleme bahanesiyle askerî hareket düzenleyip Saddam rejimini ortadan kaldırmıştır. Ancak BM'nin silah denetçileri bölgede kitlesel imha silahlarının olmadığını açıklamıştır. Amerika'nın bir taraftan Irak'a harekât için Körfez'e askerî yığınak yapması, bir taraftan da silah denetçilerini bu ülkeye göndermesi kamuoyunu aldatmaya yöneliktir. ABD'nin Orta Doğu'ya demokrasiyi getirmek istemesi, gerçeği yansıtmaktadır. Irak'a düzenlenen harekâtın ana sebebi petroldür.

Suriye'nin petrol üretimi bilinenden çok daha faz-

la ve zengindir. Petrolün yerin 250 metre altında olması dolayısıyla çıkarmasının kolay olması ve toplam 14 petrol kuyusunun bulunması bu bölgede İsrail, ABD ve AB ülkeleri bir tarafta, İran, Rusya ve Çin öteki tarafta olmak üzere bir savaş yaşanmasına neden olmuştur. Suriye ya da Irak'ta yaşanan savaş, başta petrol ve doğal gaz olmak üzere enerji kaynakları ve bu kaynakların ulaşım güzergâhının kontrolü için yapılan savaştır. Bu durum Suriye'deki çatışmaların ve IŞİD'in ortaya çıkmasının ana nedeni olarak görülmektedir. Suriye'nin Deyru'z-Zor ve doğu bölgelerindeki, Irak'ın Musul ve Salahaddin kentlerindeki birçok petrol kuyusu IŞİD'in kontrolündeydi. IŞİD ayrıca Musul kentinde yer alan Hammen el'Alil'deki devlete ait yakıt ve petrol depolarını da ele geçirmiştir. Normalde bir varil petrolün fiyatı 100 dolar iken IŞİD 25-60 dolar arasında ucuz bir fiyata kaçak yollarla satarak dış finansman açığını kapatmaktadır. Son dönemde ABD, IŞİD'i durdurmak için hava bombardımanı düzenlemek gibi yanlış bir strateji izlemektedir. Bu doğrultuda Irak'tan sonra Suriye'deki IŞİD hedeflerine yönelik hava saldırısı gerçekleştirilmiştir. Suudi Arabistan, Ürdün, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn ve Katar da saldırıya destek vermiştir. Eğer ABD bu yanlış politikadan vazgeçmezse Irak ve Suriye'ye yüz binlerce bomba yağdırılacaktır. Irak'ın bin bir uğraşla, millî servetiyle yaptığı binalar tekrar yerle bir olmaktadır. Öte yandan Irak ve Suriye şehirlerini yeniden inşa etmek için petrolünü kendilerini bombalayan ülkelere satmak durumdadır. Bu çatışma ortamında kendilerini güvenceye almak isteyen Suudi Arabistan gibi zengin ülkeler de yer almaktadır. Bu ülkeler petrolerini satıp karşılığında silah satın almaya devam edecek, böylece Amerika, istediği Orta Doğu petrolerine kavuşacaktır. Ayrıca savaş uçaklarının, bombalarının parasını da karşılamış olacak ve fabrikaları yeniden silah üretimine devam edecektir. Amerika'nın Orta Doğu üzerindeki planlara önem vermesi ve büyük çapta harcamalara girişmesinin nedenini anlamak için ABD ve Orta Doğu rezervlerini karşılaştırmak gerekir. Amerika petrolerinin ömrü 12 sene, Orta Doğu petrolerinininki 78 senedir. Orta Doğu rezervleri sürekli artarken ABD rezervleri giderek azalmaktadır. Bu da Orta Doğu rezervlerinin neden vazgeçilmez olduğunu açıklamaktadır. ABD artan enerji ihtiyacıyla tıpkı diğer Avrupa ülkeleri gibi dışa bağımlı olma yolunda ilerlemektedir. Amerika savunma ve sa-

vaş harcamaları için her yıl 600 milyar doların üstünde harcama yapmaktadır. ABD'nin, Orta Doğu için yaptığı harcamayı kendi ülkesinde yeni rezerv arayışına vermesi daha makul olacaktır. Venezuela'nın sadece sıradan bir OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) üyesi olmadığı ortadadır. Bilinen petrol rezervleri Suudi Arabistan'dan daha fazladır. Rusya, İran, Irak, Suriye, Libya, Venezuela gibi doğal enerji kaynaklarına sahip ülkeler her zaman ABD'nin hedefinde olmuştur. ABD'nin yoğun baskı ve tehditleri nedeniyle Venezuela denge arayışına girmiştir. Venezuela'nın Rusya ve Çin ile yakın iş birliği ABD'yi ciddi bir endişeye düşürmüştür. Rusya ve Çin'in Venezuela'da köprü başı tutması ve daha sonra diğer Latin Amerika ülkeleri ile iş birliği olasılığı ABD için bir kâbus senaryosudur. Diğer taraftan dünyanın en zengin petrol yataklarının önce iyileştirilmesi, daha sonra yüksek bir üretim düzeyine ulaşması ve de bunların işletiminde Rusya ve Çin'in de yer alması ABD'nin küresel düzeyde enerji planlarını alt üst edecektir. ABD bu olasılığı ortadan kaldırmak için Venezuela'yı istikrarsızlık ve iç savaşa sürüklemek istemektedir.

Katar Krizi: Katar'ın İran'la birlikte dünyanın en büyük doğal gaz rezervlerine sahip olması, kişi başına millî gelirin 130 bin dolar olması açık ara dünya şampiyonu olmasına sebep olmuştur. Ayrıca Katar olağanüstü döviz geliri sayesinde dünyanın en büyük ulusal varlık fonlarından birine sahiptir. Bu varlık fonu aracılığıyla Rusya'dan Avrupa ülkelerine, ABD'den Çin'e ve birçok gelişmekte olan ülkeye dünyanın her yerinde enerji, finans, perakende, gayrimenkul sektörlerinde dev şirketlerin hisselerine milyarlarca dolarlık yatırıma sahiptir. Basra Körfezi'ndeki doğal gaz rezervlerinin keşfi ve buradaki yatırımlar son 20 yılda Katar'ı dünyanın en büyük LNG ihracatçılarından biri hâline getirmiştir. Bu durum Suudi Arabistan'la ilişkilerini de değiştirmiştir. Suudi Arabistan eskiden beri Katar'ı bir "bağlı devlet" hâlinde tutmaya gayret etmişti. Zenginleşen Katar bu çerçevenin dışına çıkmaya başladı. Örneğin Arap Baharı ve Suriye Krizi sürecinde Katar, diğer Arap ülkelerinde Müslüman Kardeşler örgütünün etkin olması için milyarlarca dolar harcadı. Suudiler ise Vahabi etkinliğini artırmak istiyordu. Katar ile Suudi Arabistan tüm bu süreçte aynı cephede yer almakla birlikte aralarında ciddi bir fay hattı ve rekabet vardı. İki ülkenin İran ile ilişkiler konusundaki farklı duruşları bu fay hattını iyice derinleştirdi. Aslında Katar enerji jeopolitiği

cephelenmesinde başta İran'a karşı taraftaydı. Katar gazını, Suudi Arabistan, Ürdün, Suriye ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırması amaçlanan boru hattı projesi, temelde İran ve Rusya'ya karşı bir projeydi. Esad bu projeyi kabul etmedi ve Rusya'nın da desteklediği İran gazını Irak ve Suriye üzerinden Akdeniz'e taşıyacak alternatif projeden yana tavır koydu. Zaten Suriye'deki iç savaşın başlamasının ardındaki gerçek neden de buydu. Ancak Rusya'nın Suriye Savaşı'na askerî ve siyasi müdahalesi ile Katar boru hattının gerçekleştirme ihtimali ortadan kalktı. Suudi Arabistan'ın da sürekli siyasi baskısı altında denge arayan Katar, İran ile görüşmeleri öne alan bir hatta kaydı. Ayrıca Basra Körfezi'ndeki ortak doğal gaz rezervlerinin ekonomik ve stratejik yönetimi açısından da İran'la farklı bir ilişki içinde olmak Katar için gerekliydi. Katar buna paralel Rus enerji devlerine yatırım yaparak Rusya ile de ılımlı ilişkilere yöneldi. Hem enerji jeopolitiğine etkileri hem de İran ve Rusya'yı da hedef alması nedeniyle Katar Krizi, büyük istikrarsızlıklar ve hızla genişleyebilecek çatışmalara yol açabilecek potansiyele sahip bir hâle geldi. Krizin uzun sürmesi ve büyümesi her hâlükârda Türkiye'yi ekonomik ve siyasi alanda kötü etkileyecek, yeni sorunlara sürükleyecek bir gelişme olur.

3.2. ORTA ASYA' DA ENERJİ SAVAŞLARI

Orta Doğu ve Rusya'dan sonra Orta Asya'nın mevcut enerji kaynakları ikinci derece olarak nitelenebilir. Orta Doğu kaynakları dünyadaki enerji kaynaklarının çoğuna sahip olmak için yeterlidir ancak Orta Asya'daki kaynaklar da önem arz etmektedir. Orta Asya'da enerji kaynakları doğal gaz ve petrol olarak ön plana çıkmaktadır. Bu enerji kaynakları stratejik öneme sahip boru hatlarının döşenmesiyle dünyanın çeşitli bölgelerine dağıtılmaktadır. Orta Asya enerji savaşlarında ana aktörler; ABD, Rusya ve Çin'in de üyesi bulunduğu (ŞİÖ) Şanghay İş Birliği Örgütüdür. Bu güçler arasındaki etkileşim Orta Asya'da ikinci büyük oyun olarak adlandırılmaktadır (Kasenov, 2000). Günümüzde ABD tek süper güç olarak varlığını devam ettirmektedir. Rusya ise ABD'nin arkasından yeniden süper güç olma yolunda ilerlemektedir.

Orta Asya'da Rusya: Rusya için Orta Asya'nın önemli olmasının nedeni doğal gaz, petrol ve stratejik derinliktir (Atay, 2002). Orta Asya'ya yönelik dış politikanın temel amacı istikrar, sınır güvenliği

ve iş birliğidir (Çolakoğlu, 2004). Ekonomik kalkınmanın temelinde enerji olduğunu düşünen Rusya, enerji konusunda önemli bir yeri olan Orta Asya'da ayrılıkçılığa dayalı bölünme tehdidi algıladığı için ŞİÖ'yü etkin bir güç olarak kullanmak istemektedir (Özpek,2006). Putin, politikalarında öncelikli olarak enerji kaynaklarının denetimi ve taşınmasına önem vermiştir. Orta Asya kaynaklarının pazarlara ulaştırılmasında Rusya en önemli hâkim durumdadır. Rusya, 2007 yılının Aralık ayında imzaladığı anlaşma ile Kazakistan ve Türkmenistan doğal gazlarının Avrupa'ya satılması yetkisine sahip olmuştur. Bu hak ile kendi jeopolitik konumuna benzer olan Türkiye'yi bertaraf etmiştir. Çünkü aynı yılın temmuz ayında Türkiye ile İran arasında İran ve Türkmen doğal gazlarının Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılmasını amaçlayan bir ön anlaşma imzalanmıştır. Rusya'nın bu atağı, anlaşmanın Türkiye açısından değerini düşürmüştür. Türkmenistan her zaman yaptığı gibi bu konuda da tarafsızlığını korumuştur. Türkmenistan hangi alanda olursa olsun, ister güvenlik isterse de ekonomik iş birliği ve kimden gelirse gelsin, Rusya ya da diğer Orta Asya cumhuriyetleri, Orta Asya'da bölgesel ölçekli girişimlere çok ihtiyatla yaklaşan bir devlettir. Bunun başlıca nedenleri arasında küçük devlet olmasının getirdiği zorlukların yanı sıra doğal kaynaklarının zenginliğinden duyduğu endişe de vardır (Musayev, 1998).

Rusya'nın Orta Asya kaynaklarına olan hâkimiyetinin gecikmesinin nedeni 11 Eylül Saldırıları sonrası ABD'nin verdiği tepkilerdir. Ancak dil ve kültür bağlarını etkin bir şekilde kullanan Rusya, Baltık ülkeleri, Beyaz Rusya ve Ukrayna'da milliyetçi Rus grupları da desteleyerek batıdaki güvenliğini sağlamlaştırmış, doğal gazı silah olarak kullanmış, Gürcistan, Azerbaycan ve Ukrayna'ya gaz ihraç fiyatlarını artırmıştır (Trenin, 2008). Ayrıca Rusya ABD'nin iç piyasasına sızarak büyümeyi öngören stratejisine en net karşı koyabilen ülke olmuştur. Bu yüzden ABD'nin bu etkiyi dağıtabilecek bir hamle yapması beklenmektedir. Bu hamlenin yeni bir çatışma bölgesinin yaratılması ve bu çatışmaların Rusya'yı Orta Asya'dan uzak tutarak meşgul edecek düzeyde olması beklenmektedir. Ancak hem Afganistan hem de Irak'ta batağa saplanan ABD'nin böyle bir gücü kalmamıştır. Diğer taraftan Sibiryâ bölgesindeki zengin enerji kaynaklarına sahip olan Rusya, dünyanın doğal gaz üretiminde ikinci petrol üretiminde üçüncü ül-

kesi konumundadır. Benzer şekilde nükleer enerji üretiminde dünyanın en büyük üçüncü ülkesidir ve nükleer enerji kapasitesini artırmaya devam etmektedir. Doğal gaz ihracatının dörtte üçü gibi büyük bir kısmını da boru hatları aracılığıyla Avrupa'ya gerçekleştirmektedir (Seta, 2015). AB'nin, Rusya'nın petrol ve doğal gaz kaynaklarına olan büyük ölçüdeki bağımlılığının kısa zamanda sona ermeyeceği ve yakın gelecekte de devam edileceği düşünülmektedir Bu ekonomik bağımlılık siyasi ilişkileri de etkilemektedir. Rusya özellikle Avrupa'ya enerji transferinde, SSCB'den ayrılan ve büyük ölçüde Rus doğal gazına bağımlı olan eski Sovyetler Birliği ülkelerini devre dışı bırakacak politikalar izlemekte ve her ülkeye farklı anlaşma ve fiyatlarla enerji satmaktadır. Rusya bu şekilde enerji silahını siyasi ve ekonomik bir güç olarak kullanmaktadır. AB ise enerji kaynaklarını çeşitlendirmeyi ve Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmayı hedeflemektedir AB kurulduğundan bu yana ne kadar çeşitlendirirse çeşitlendirsin ürettiğinden daha çok enerjiye ihtiyaç duymakta, petrolü OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) ülkeleri ve Rusya'dan; gazı Rusya, Norveç ve Cezayir'den satın almaktadır. Rusya tek başına AB genelinde tüketilen doğal gazın yaklaşık dörtte birini doğrudan sağlamaktadır. Üstelik Baltık üçlüsü olarak bilinen Estonya, Letonya ve Litvanya'nın ve Finlandiya, Bulgaristan ve Macaristan'ın doğal gaz ihtiyacının yaklaşık tamamını Rusya karşılamaktadır. AB ülkeleri her geçen yıl artan enerji ihtiyaçlarını karşılamak için ortalama yılda 350 milyar euro ödemektedir (AB, 2012). Resmî hükümet verilerine göre Almanya, doğal gazının yaklaşık yüzde 94'ünü ithal ediyor. Ülke, resmî verilerin mevcut olduğu 2015 yılında ithal ettiği doğal gazın yüzde 35'ini Rusya'dan karşılamıştır. 2018 yılında Almanya'nın doğal gaz ithalatı yüzde 9,7 artmıştır. Doğal gaz ithalatı gerçekleştirdiği ülkeler arasında ilk sırada Rusya gelmektedir. Ekonomik olarak büyümeye ve coğrafi olarak genişlemeye devam ettikçe AB'nin, Rusya'ya olan enerji bağımlılığı daha da artacak ve enerji kaynaklarının sürdürülebilir bir şekilde bu pazara ulaşması büyük önem arz edecektir. Bu döngü içinde Rusya siyasi ve ekonomik bakımdan AB'yi kendi kontrolü altında tutmaya devam edecektir.

3.3. DOĞU AKDENİZ' DE ENERJİ SAVAŞLARI

Doğu Akdeniz'in stratejik değerini kavrayabilmek

için bölgenin konum ve özelliklerini iyi anlamak gerekir. Üç kıta ve birçok farklı kültürün kesiştiği bir noktada yer alan bölgenin en önemli özelliklerinden biri, Orta Doğu gibi dünya enerji rezervlerinin yarısından fazlasını bünyesinde bulunduran coğrafyayı ve Uzak Doğu ile Avrupa'yı birbirine bağlayan Süveyş Kanalı'nı doğrudan kontrol edebilecek bir konumda bulunmasıdır. Son dönemde keşfedilen enerji yataklarının büyüklüğü ve bu yatakların bölgeye kazandıracığı ticari hareketlilik de göz önünde bulundurulursa Doğu Akdeniz'in enerji, ekonomi ve güvenlik bakımından ihtiva ettiği önem daha açık bir şekilde kavranacaktır. Bölgede var olan petrol ve doğal gaz kaynakları üzerinde Mısır, Lübnan, Suriye, İsrail, Filistin, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, dolayısıyla Türkiye hak sahibidir. Doğu Akdeniz'de hem bölge güvenliğinin sağlanmasındaki en stratejik nokta hem de en önemli sorun Kıbrıs Adası'dır. Ada bütün Doğu Akdeniz havzasıyla Orta Doğu'yu kontrol edebilecek konumdadır. Birçok uzmanın üzerinde ittifak ettiği üzere Kıbrıs'ın stratejik değerini artıran en önemli unsur adanın başlıca deniz ve hava ticaret yolları üzerinde bulunmasıdır. Kıbrıs coğrafi konumu itibarıyla Türkiye, İsrail, Mısır, Lübnan, Suriye, Filistin, Ürdün ve Irak gibi havzanın önemli ülkelerini ve Süveyş Kanalı'nı doğrudan kontrol altında bulundurabilecek bir mesafededir. Bu nedenle bölgede ticari faaliyeti bulunan veya Orta Doğu'daki enerji merkezleri üzerinde etkin olmak isteyen devletler için Kıbrıs adeta bir anahtar hükümdedir. Ekonomi ve güvenlik açısından son derece stratejik noktada bulunan Doğu Akdeniz'in en önemli ülkelerinden biri Türkiye'dir. İtalya dışarıda bırakılacak olursa Türkiye, uzak arayla bölgenin en büyük ekonomisidir ve Türk boğazları ile Akdeniz'deki ticari ve askerî trafiği doğrudan etkileyebilecek jeostratejik bir özelliğe sahiptir. Doğu Akdeniz'deki en uzun kıyı şeridi Türkiye'ye aittir ve hepsinden önemlisi Türkiye garantör devlet sıfatıyla Kıbrıs Adası üzerinde söz sahibidir. 20.yy ile birlikte denizler balıkçılık ve gemiler için deniz yolu olmaktan çok ötede ekonomik değer kazanmaya başlamıştır. Fosil yakıtların hayatımıza girmesi ve bu tür yakıtların artık deniz tabanında da aranmaya başlanması, ülkeler arasındaki deniz sınırlarının belirginleştirilmesini zorunlu kılmıştır. Tam da bu noktada kıta sahanlığı kavramı ve münhasır ekonomik bölge kavramları ortaya

çıkılmaktadır. En kısa tanımıyla kıta sahanlığı kıyı devletinin deniz altındaki jeolojik doğal uzantısıdır. Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları sınırlandırılması yapılmamıştır, bu nedenle Suriye ile Kıta Sahanlığı yan sınırı ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile karşılıklı kıyılar arasındaki Kıta Sahanlığı sınırının belirlenmesi gerekmektedir. Doğu Akdeniz havzası son iki yüzyıl içinde Süveyş Kanalı'nın açılması ve fosil yakıtların yine bu havza ve hinterlandında bulunması sebebi ile pek çok çıkar çatışmasına zemin oluşturmaktadır. Yaşanan anlaşmazlıkların temelinde "Münhasır Ekonomik Bölge (MEB)" olarak tanımlanan sınırların kesişmesi yatmaktadır. Bu terim (BMDHS mad. 57)'de kara sularının ölçülmeye başlandığı esas hattan itibaren en fazla 200 mil genişliğindeki bir deniz alanında su tabakası, deniz yatağı ve toprak altında bulunan canlı ve cansız doğal kaynaklar üzerinde, kıyı devletine bazı ekonomik hakların ve yetkilerin tanındığı bir bölge olarak tanımlanır. Nispeten yeni bir kavram olan münhasır ekonomik bölge 1970'lerde ortaya atılmış, resmen ilk kez Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı sonucu 1982 Sözleşmesi'ne girmiştir.

İsrail 2005'ten bu yana Mısır'dan makul bir fiyatla doğal gaz alıyordu. Mursi'yle değişen Mısır politikası İsrail'i birçok noktadan olumsuz etkiledi ve İsrail'e akan doğal gaz hattını keserek Mübarek döneminde imzalanan anlaşmayı tek taraflı olarak feshetti. Bu durum İsrail'i doğal gaz aramalarına itti. 1999'da İsrail'in Aşdod Limanı açıklarında küçük doğal gaz rezervleri keşfedilmesinin ardından hız kazanan arama çalışmaları sonunda 2009'da Hayfa açıklarında Tamar, 2010'da Doğu Akdeniz sahasında, Kıbrıs kıta sahanlığı içerisindeki Afrodit bölgesinde doğal gaz yatakları keşfedildi. Bugüne kadar Doğu Akdeniz bölgesinde 3,5 trilyon metre küp doğal gaz keşfi yapıldı. İsrail bulduğu bu doğal gazı en büyük pazar olan Avrupa'ya satmayı planlamaktadır. Bu bakımdan bölgedeki ülkelerle stratejik ilişkiler geliştirme yolunu aramaktadır. Bölge ülkeleri Türkiye, KKTC, Kıbrıs Rum Yönetimi ve Lübnan ile problemleri çözme yoluna gitmektedir. Ancak enerji kaynaklarını arama aşamasında Türkiye ve KKTC'yi devre dışı bırakıp sadece pazarlama aşamasında devreye sokmaktadır. Kurulması planlanan boru hattı için en uygun güzergâh Türkiye üzerinden geçmektedir. İsrail bu sebeple işe, Türkiye ile arasındaki sorunları çözmekle başlamıştır. Rumlar, Türkiye ve

İsrail arasında kurulması planlanan doğal gaz hattını bir baskı unsuru olarak da kullanmak istemektedir. Böyle bir hattın kendi Mühnasır Ekonomik Bölgesi'nden geçeceğini ve dolayısıyla da buna izin vermeyeceklerini de açıklamıştır. Uluslararası Deniz Hukukuna göre Mühnasır Ekonomik Bölgesi devletlerin deniz sınırlarını oluşturamaz. Hâliyle İsrail ile Türkiye arasında döşenmesi planlanan boru hattının, Kıbrıs Rum yönetiminin tek taraflı ilân ettiği Mühnasır Ekonomik Bölgesi'nden geçiyor olması da Kıbrıs Rum yönetiminin iznine tabi değildir. Doğu Akdeniz'de devam eden bu enerji savaşlarında Türkiye her konuda olduğu gibi kilit ülkedir. Türkiye şu anki durumunda Rusya, Azerbaycan ve İran'dan gelen gazı sahiptir. Bu bakımdan İsrail kendi doğal gazını pazarlayabilmek için hattı Türkiye'den geçirmenin peşindedir. Bunun için Mavi Marmara konusunda Türkiye'nin taleplerini kabul ettiğini sıkça gündeme getirmiştir. Kıbrıs Rum yönetimi ise çıkaracağı gazın tamamen kendi kontrolünde olmasını istiyor. Fakat Kıbrıs'tan Yunanistan'a döşenecek bir hattın, Türkiye'ye döşenecek hattan 3 kat fazla maliyet gerektiriyor olması Rum yönetiminin elini kolunu bağlamaktadır. Türkiye ise bu hat üzerinden ülkedeki Rus doğal gazının tekeline kırmak istemektedir. Dünya doğal gaz fiyatları göz önüne alındığında iki ülkenin de kâr etmek için Türkiye'nin kapısını çalmak zorunda kaldığı gibi bir durum ortaya çıkıyor. Rumların Türkiye'ye olan karşıt durumunun sebebi, Kıbrıs doğal gazının kontrolünün tamamen kendilerinde olmasını istemeleridir. Türkiye ise KKTC'nin içinde olmadığı hiçbir projeyi kabul etmemektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti her ne kadar 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin tarafı olmasa da bu sözleşme hükümlerinin uluslararası hukukta genel kabul görmesinin mevcut ve muhtemel ihtilaflarda ilgili hükümlerinin Türkiye'yi bağladığı kabul edilmeli ve Türkiye'nin Mühnasır Ekonomik Bölge tesis etme hakkının bulunduğu unutulmamalıdır. Fakat günümüzde Doğu Akdeniz kıyıdaş devletleri birbirlerinden mal kaçırırmasına MEB ilan etmekte ve toplu bir çözüm yerine Doğu Akdeniz'e en uzun kıyısı olan bir devleti bile görmezden gelerek ikili anlaşmalar ile sorunu çıkmaza sürüklemektedirler. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki ekonomik kaynaklardan dışlanmak istendiği görülmektedir. GKRY'nin Kıbrıs üzerinde tek egemen güç gibi hareket etmesi Türkiye'nin bu bölgedeki mutlak çözüm bekleyen

bir sorunudur. GKRY'nin 17 Şubat 2003'te Mısır ile, 17 Ocak 2007'de Lübnan ile, 17 Aralık 2010 tarihinde İsrail ile yapmış olduğu MEB anlaşmalarını Türkiye tanımamaktadır. Bu süreçte GKRY 26 Ocak 2007'de Kıbrıs'ın güneyinde on üç adet hidrokarbon arama ruhsat sahası ilan ettiklerini açıklamıştır. Yunanistan ise tüm Ege adaları ile Meis adasını birleştirerek bir hat oluşturmakta ve Türkiye'yi kendi kıyılarından dışarı çıkamaz bir hâle getirmek istemektedir. Adaların kıta sahanlığının varlığı, 6-12 mil tartışmaları çerçevesinde gelişen bu sorun da uluslararası hukuk ilkelerine uygun çözüm beklemektedir. Tüm bu sorunlar dikkate alındığında tek bir çözümün olmadığı fakat her birinin diğerine bağımlı olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Önemi giderek artan enerji, son dönemde uluslararası ~~sistemde ülkelerin refahı ve kalkınması~~ açısından en stratejik araçlardan biri hâline gelmiştir. Bugün dünya liderliği ile enerji kaynakları arasında doğrudan bir ilişki vardır. 1. Dünya Savaşı'ndan itibaren dünya üzerinde yaşanan çatışmaların görünürdeki sebepleri bir yana, arka planlarında gelişmiş devletlerin enerji rezervlerine sahip olma yahut enerji nakil güzergâhlarını kontrol altında tutma isteklerinin olduğu görülmektedir. İnsanların ihtiyacının karşılanmasında ve kalkınmadaki rolü göz önüne alındığında, devletler arasında yaşanan siyasi krizlerin ve devlet dışı silahlı aktörler arasındaki çatışmaların enerji kaynaklarının bulunduğu bölgelerde yoğunlaştığı gözlenmektedir. Petrol ve doğal gaz, ticari değer taşımaya başladığından bu yana yaşanan politik çatışmaların temel sebebi hâline gelmiştir. Çatışma bölgelerinin enerji kaynakları ile doğrudan veya dolaylı olarak bağlantılı olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Çatışmalar Orta Doğu, Orta Asya ve Doğu Akdeniz'de bulunan enerji rezervlerinin kimin tarafından kontrol edileceği meselesinden kaynaklanmaktadır. ABD'nin enerji hâkimiyetinin ilk amacı kendi enerji ihtiyacını karşılamak ve dışa bağımlılığı azaltmaktır. Rusya'nın amacı ise diğer devletleri kendine bağlamak ve o devletler üstünde ekonomik baskı uygulamaktır. Dünyadaki genel verilere bakıldığında bugün temel enerji ham maddelerinin stoklarının azaldığı önemli ölçüde vurgulanmakta ve alternatif enerji arayışı daha da önemli bir seçenek hâline gelmektedir. Gelecek yüzyıl alternatif enerjilerin daha da kulla-

nılacağı, üretimin artırılacağı bir dönem olacaktır. Ülkemizin enerji koridoru olma özelliğine bakacak olursak: Türkiye, kendisi petrol ve doğal gaz üreticisi olmamakla birlikte enerjiye bağımlı bir ülkedir. Fakat buna rağmen üretilen petrolün pazara taşınması konusunda önemli bir rolü vardır. Dünya ispatlanmış ham petrol rezervlerinin %73'ü ve doğal gaz rezervlerinin %72'si Türkiye'yi çevreleyen Hazar ve Orta Doğu Bölgeleri ile Rusya Federasyonu'nda yer almaktadır. Bu durum enerji zengini bölgeler ve enerji ithalatına yılda 300 milyar dolar harcayan Avrupa arasındaki Türkiye'yi tam bir köprü hâline getirmektedir. Sanayileşmiş Batı'nın artan enerji ihtiyacı, enerjinin naklinde Türkiye'yi vazgeçilmez bir konuma taşımıştır. Bu bağlamda Türkiye, bölgesel enerji stratejisini geliştirirken gerek Doğu-Batı gerek Kuzey-Güney enerji koridorları üzerindeki konumunun güçlendirilmesini göz önünde bulundurmaktadır. Doğu-Batı ekseninde ülkemiz üzerinden geçmesi ve Hazar

Havzası'nın yanı sıra Orta Doğu doğal gaz kaynaklarının Avrupa'ya sevk etmesi öngörülen boru hatları Güney Gaz Koridoru kapsamında değerlendirilmektedir. Mevcut petrol ve doğal gaz boru hatlarından bazıları; Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı, Rusya-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı, Mavi Akım Boru Hattı, İran-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı'dır. Ülkemiz kullandığı enerjinin 4'te 1'lik kısmını kendi öz kaynakları vasıtası ile karşılamakta geri kalan kısmını ise ithalat ile sağlamaktadır. Petrol ve doğal gaza tüketim açısından aşırı bir bağımlılık söz konusudur. Bu durumda da ülke ithalatının büyük bir çoğunluğu enerji ithalatına ödenmektedir. Yenilenebilir enerji kaynakları hızlı bir şekilde değerlendirilip kullanılırsa enerjide dışa olan bağımlılık azalacağından maliyetlerde önemli bir düşüş olacak ve dış açığımız azalacaktır.

KAYNAKÇA

- Akçam, M.(2017).Doğu Akdeniz'de Enerji Savaşları. (E.T: 23 Şubat 2019) <https://www.strateji-kortak.com/2017/06/dogu-akdenizde-enerji-savaslari.html>.
- Akman, S.(2018). AB'nin Doğal Gaz Çıkması: Ucuz Rus Gazının Tek Bağımlısı Almanya Değil. (E.T:1 Mart 2019) <https://www.enerjiportali.com/danimarka-10-yilda-3-offshore-ciftligi-kuracak/>.
- Aksoy Ercümen, M. (2016). Dünya'nın Enerji Görünümü.(E.T: 24 Şubat 2019) https://insamer.com/tr/dunyanin-enerji-goronumu_388.html.
- Ararat, O.N. (2018). Soğuk Savaştan Ekonomik Savaşa. (E.T:17Ocak2019) <http://ankaenstitusu.com/soguk-savastan-ekonomik-savasa/> .
- Bilgi Savaşları Ekonomik Savaş Nedir? (E.T: 17Ocak2019) <https://elektromekaniksefi.com/bilgi-savaslari-ekonomik-savas-nedir/> .
- Çınar, B. , Tarihte Üçüncü Güç ve Orta Asya Enerji Savaşları, Güvenlik Stratejileri Dergisi, sayı:8,21 43.
- Dedekoca,E.(2018). Enerji Savaşları ve Kaybeden Türkiye. (E.T:24Ocak2019) <https://www.aydinlik.com.tr/enerji-savaslari-ve-kaybeden-turkiye-ersin-dedekoca-kose-yazilari-aralik-2018> .
- Eker, S. (2015). Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği. Türkiye Orta Doğu Çalışmaları Dergisi, cilt:2, sayı:1, 31-66.
- Erol, M. (2016). Türkmenistan Devletinin Dış Siyaseti Ve Daimi Tarafsızlık Statüsü, (E.T: 28 Şubat 2019) <https://www.altayli.net/turkmenistan-devletinin-dis-siyaseti-ve-daimi-tarafsizlik-statusu.html> .
- Eroğlu, H. (2015). Dünya'da Enerji Savaşları ve Perde Arkası.(E.T:17Ocak2019) <https://gercekler.net/index.php/enerji-savaslari/> .
- Kılıçaslan,E. Enerji Savaşları (E.T: 1 Şubat 2019) <https://www.academia.edu>
- Osmanov, E.(2004). Rusya'nın Süper Güç Olma Hesapları ve Enerji.(E.T:2Şubat2019) http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/159/rusyanin_super_guc_olma_hesaplari_ve_enerji.
- Özkul, İ.(2017). Enerji Savaşları Penceresinden Katar Krizi. (E.T: 23 Şubat 2019) <https://www>.

dunya.com/kose-yazisi/enerji-savaslari-penceresinden-katar-krizi/367447.

Polat, S. (2019). Monroe Doktrini ve Venezuela.(E.T: 28 Şubat 2019) <https://www.ulusal.com.tr/m/monroe-doktrini-ve-venezuela-makale,7699.html>

Selanik, C. ,Enerji Koridoru Olarak Türkiye. TMMOB V. Enerji Sempozyumu, 645-649.

Soydal, H. , Mızrak, Z. ve Çetinkaya, M. (2012). Makro Ekonomik Açından Türkiye'nin Alternatif Enerji İhtiyacının Önemi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı:11, 117-137.

Sur, M. (2016). Uluslararası Hukukun Esasları. İstanbul: Beta Yayınları.

Türkiye'nin Enerji Stratejisi.(26 Şubat 2019) http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa

Ural, A. (2009). ABD'nin Enerji Hakimiyeti Teorisi ve Büyük Orta Doğu Projesi. Akademik Orta Doğu, cilt:3, sayı:2, 132-147.

Yangın, S.(2017). Doğu Akdeniz'de Kıta Sahanelığı ve Münhasır Ekonomik Bölge Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Hususundaki Temel Meseleler. Yayımlanmamış Tez, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir. (2016).Dünya Enerji Kaynakları Açısından Orta Doğu Petrolleri ve Önemi. Yeni Türkiye Dergisi, sayı:82,452-460.

ENERJİ SAVAŞLARI VE EKONOMİK HARP

Mehmet Egemen TUĞLUCA
Kırşehir Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Âdem Peygamber'in oğulları Habil ve Kabil ile başlayan, insanlık tarihi boyunca süren ve insanlar var oldukça da sürecek olan savaşın tarihçesi incelendiğinde savaşların geçmişten günümüze doğru biçim değiştirdiğini görürüz. İki düşman tarafın birbirleriyle silahlı mücadelesi olan klasik savaşların yanında günümüzde vekâlet savaşları, siber savaşlar, enerji savaşları ve ekonomik harp gibi yeni savaş yöntemleri insanlığın gündemine girmiştir.

Enerji savaşları; enerji kaynaklarına sahip olmak, enerji taşımacılığında kullanılan kara ve deniz yolu güzergâhlarının kontrolünü sağlamak, ucuz enerji elde etmek gibi amaçlarla ülkeler arasında yaşanan güç mücadelesidir. Ekonomik harp, hasım ülkenin politikalarını veya davranışlarını değiştirmek ve diğer ülkelerle normal ilişkilerini yürütme yeteneğini zayıflatmak için ekonomik araçlar oluyla zorlanmasıdır. Amacımız enerji savaşları ve ekonomik harbin nedenlerini, işleyişini ve sonuçlarını tespit etmek, ülkemizin bu durumdan nasıl etkilendiğini ortaya koymak ve bu konuda farkındalık yaratmak, coğrafi konumu nedeniyle jeopolitik olarak dünyanın en riskli bölgelerinden birinde bulunan ülkemizin bu tür mücadelelerden başarıyla çıkabilmesi için gençliğe ve milletimize düşen görevlerle ilgili önerilerde bulunmaktır. Araştırmamızda enerji savaşları ve ekonomik harbin sonuçları itibarıyla özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik sorunların artmasına, huzur ve güven ortamının azalmasına yol açtığı, özellikle enerji savaşlarının petrol ve doğal gaz bakımından zengin bölgelerde sonu gelmeyen bir kaos ortamı oluşturduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmamızda, "Savaşın Değişen Yüzü" bağlamında "Enerji Savaşları ve Ekonomik Harp" konularını, ülkemizde ve dünyada yol açtığı etkiler açısından değerlendirdik. Araştırma yapılırken tarih kitaplarından, gazete ve İnternet medyasındaki konuyla bağlantılı haberlerden, köşe yazılarından, makalelerden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Savaş, ekonomi, enerji, enerji

savaşları ve ekonomik harp

GİRİŞ

Dünya nüfusunun artması, bilim ve teknolojinin gelişmesi, ihtiyaçların fazlalaşması, doğal kaynakların hızlı bir şekilde tüketilmesi günümüzde ülkeler arasında sürekli bir rekabetin yaşanmasına yol açmaktadır. Enerji savaşları ve ekonomik harp bir bakıma rakiplerine üstün gelmek amacıyla ülkeler tarafından çeşitli şekillerde yapılan mücadeledir.

Araştırmamızda, "Savaşın Değişen Yüzü" bağlamında "Enerji Savaşları ve Ekonomik Harp" konuları, ülkemizde ve dünyada yol açtığı etkiler açısından ele alınmıştır. Bu amaçla öncelikle kaynak taraması yaptık. Elde ettiğimiz bilgileri analiz ederek enerji savaşları ve ekonomik harbin tarihçesini, ülkemizde ve dünyada ne gibi etkileri ve sonuçları olduğunu ortaya koymaya çalıştık.

Amacımız enerji savaşları ve ekonomik harbin nedenlerini, işleyişini ve sonuçlarını tespit etmek, ülkemizin bu durumdan nasıl etkilendiğini ortaya koymak ve bu konuda farkındalık yaratmak, coğrafi konumu nedeniyle, jeopolitik olarak dünyanın en riskli bölgelerinden birisinde bulunan ülkemizin bu tür mücadelelerden başarıyla çıkabilmesi için milletimize ve özellikle gençlerimize düşen görevlerle ilgili önerilerde bulunmaktır.

YÖNTEM

Araştırmamız, nicel ve nitel model temel alınarak hazırlanmıştır. Araştırma yapılırken tarih kitaplarından, gazete ve İnternet medyasındaki konuyla alakalı haberlerden, köşe yazılarından, makalelerden yararlanılmıştır. Danışman öğretmenden ve tarih öğretmenlerinden yardım alınmıştır.

BULGULAR

Enerji savaşları; enerji kaynaklarına sahip olmak, enerji taşımacılığında kullanılan kara ve deniz yolu güzergâhlarının kontrolünü sağlamak, ucuz enerji elde etmek gibi amaçlarla ülkeler arasında yaşanan güç mücadelesidir. Bu mücadele bazen sıcak

çatışmalar yoluyla olurken bazen de diplomatik mücadeleler, terörizmin desteklenmesi gibi yöntemlerle de yürütülmektedir.

18. yüzyıl sonlarında İngiltere’de başlayan, sonra diğer Avrupa ülkelerine yayılan ve Sanayi Devrimi adı verilen sanayileşme süreci, ülkeler arasında enerji savaşlarının başlamasına neden olmuştur. Çünkü Sanayi Devrimi’yle üretimde insan gücünün yerini makineler almaya başlamıştır. Bu dönemde buharlı makinelerin çalıştırılması için enerji kaynağı olarak kömür kullanılmaktaydı ve sayısı artan fabrikalarda daha fazla enerjiye ihtiyaç duyulmaktaydı. Başlangıçta kömür yataklarına sahip olmayı amaçlayan bu rekabet, 1900’lü yıllardan itibaren petrol ve daha sonraki yıllarda da doğal gaz kaynaklarına hâkim olmayı amaçlamıştır (KILIÇARSLAN,E.).

Enerji rekabeti nedeniyle yaşanan savaşlar ve uluslararası krizlerden bazıları şunlardır:

Sedan Savaşı (1871): Almanya ve Fransa arasında yaşanmıştır. Zengin kömür ve demir yataklarına sahip olan Alsace-Lorraine bölgesi bu savaşla Almanya’nın kontrolüne geçmiştir.

I. Dünya Savaşı (1914-1918): I. Dünya Savaşı’nın sebepleri arasında zengin kömür ve demir yataklarına sahip olan Alsace-Lorraine bölgesinin hâkimiyeti için Almanya ile Fransa arasındaki mücadele, Almanya’nın İngiltere kontrolündeki kömür ve petrol bölgelerini ele geçirme çabası vardır. 1916 yılında İngiltere ve Fransa arasında imzalanan Sykes-Picot Anlaşması’nda Orta Doğu’da bulunan zengin petrol bölgelerinin paylaşımı söz konusudur.

II. Dünya Savaşı (1938-1945): II. Dünya Savaşı’nın sebepleri arasında ülkelerin enerji kaynaklarına sahip olma ve petrol bölgelerinde hâkimiyet kurma isteği de bulunmaktadır. Bu savaşta petrol bakımından zengin olan bölgelere hâkim olma isteği ön plana çıkmıştır çünkü o yıllarda enerji kaynağı olarak petrol kömürden daha önemli hâle gelmiştir.

İran Krizi: 1942 yılında başlayan krizin temelinde İran’daki petrolünün işletilmesi için İngiltere, Sovyetler Birliği ve sonradan da ABD’nin katıldığı rekabet vardır. Bu kriz nedeniyle; İran’da siyasi ve ekonomik sıkıntılar, iç çatışmalar yaşanmış, 1979 yılında şahlık rejimi devrilmiş ve İran İslam Cumhuriyeti kurulmuştur.

Süveyş Krizi: Süveyş Kanalı, enerji taşımacılığında stratejik bir öneme sahip bir su yoludur. Akdeniz’i Kızıldeniz üzerinden Hint Okyanusu’na bağlayan

ve Orta Doğu petrollerinin Avrupa’ya taşınmasında önemli bir geçit olan Süveyş Kanalı, İngiltere’nin kontrolü altındayken Mısır bu kanalı millileştirme kararı almış ve bunun üzerine 1956 yılında İsrail Mısır’a saldırmıştır. Bir tarafta İngiltere ve Fransa diğer tarafta ise ABD ve Sovyetler Birliği birlikte hareket etmiştir. Bu krizin sonunda İngiltere bölgeden çekilmek zorunda kalmış ve akabinde enerji maliyetlerinin artmasına bağlı olarak bir ekonomik kriz yaşamıştır. Ayrıca Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da Suriye ve Mısır karşıtı bir blok oluşmuştur.

İran - Irak Savaşı: Görünürde iki ülke arasındaki sınır anlaşmazlığından kaynaklanmıştır ama bu savaş petrole yön vermede hegemonya mücadelesi olarak tanımlanabilir. Bu savaşın sonunda ABD’nin bölgedeki hâkimiyeti güçlenmiştir.

I. ve II. Körfez Savaşları: Irak’ın 1990 yılında Kuveyt’i işgal etmesi üzerine ilki 1991 yılında, ikincisi 2003 yılında yaşanan savaşlar ABD’nin Orta Doğu enerji kaynaklarına sahip olabilmek için tasarladığı bir harekâttir. Bu savaşların sonucunda Irak fiilen parçalanmış ve günümüzde de devam eden iç çatışma ve istikrarsızlık dönemine girmiştir.

Arap Baharı: 2011 yılında Tunus, Mısır ve Libya’da başlayan ve Suriye’ye sıçrayan olaylar petrol ve doğal gaz bakımından zengin Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da yaşanmıştır. Bu olaylar sonucunda adı geçen ülkelerde iktidarlar değişmiş ve başta Suriye olmak üzere hâlen devam eden bir kaos ortamı oluşmuştur.

Ayrıca; SSCB’nin Afganistan’ı işgali, Orta Asya petrol ve doğal gaz bölgesindeki gelişmeler, Vietnam Savaşı, Kafkasya’da yaşanan çatışmalar, Nijerya’daki terörist faaliyetler ve son olarak da petrol bakımından zengin bir ülke olan Venezuela’da yaşanan gelişmeler bu bağlamda ele alınabilir. (KILIÇARSLAN,E.).

Ülkemizin coğrafi konumu incelendiğinde petrol ve doğal gaz bakımından zengin olan Orta Doğu ve Orta Asya ülkelerine komşu olduğu görülmektedir. Ülkemiz ayrıca, enerji ihtiyacı çok fazla olan Avrupa ülkeleriyle enerji zengini Orta Doğu ve Orta Asya bölgelerini birbirine bağlayan bir köprü konumdadır. Bu nedenle ülkemiz, gerek boru hatları yoluyla gerekse deniz yoluyla enerji taşımacılığı açısından stratejik bir konumda bulunmaktadır. (MEB Ortaöğretim Coğrafya11 Ders Kitabı, 2018.) Dolayısıyla dünyada yaşanan enerji savaşlarından doğrudan veya dolaylı olarak en çok etkilenen ülkeler arasında Türkiye’nin de bulunması kaçınıl-

maz bir durumdur. Tarihten günümüze doğru bir yolculuk yapıldığında enerji savaşlarının ülkemizdeki etkilerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Petrolün enerji kaynağı olarak ön plana çıktığı 1900'lü yıllarda Orta Doğu'daki zengin petrol yataklarının bulunduğu bölgeler Osmanlı Devleti sınırları içerisinde bulunuyordu. Bu nedenle 1. Dünya Savaşı'nda başta İngiltere olmak üzere birçok Batılı devlet Osmanlı'nın bu topraklarına göz dikmiş, bu savaş sonunda Osmanlı Devleti mağlup olmuştur. Kurtuluş Savaşı'yla tekrar bağımsızlığımıza kavuşulmuştur.

- Lozan Antlaşması'yla çözüme kavuşturulamayan Musul sorunu nedeniyle İngilizler tarafından kışkırtılan Şeyh Sait'in başlattığı isyan genç cumhuriyetimizi tehdit etmiş, bu isyan nedeniyle zengin petrol yataklarına sahip olan Musul 1926 Ankara Antlaşması'yla Irak'ın olmuştur.

- Cumhuriyet kurulduktan sonra günümüze kadar geçen süreçte enerji bölgesi olan Orta Doğu'da yaşanan savaşlar, iç karışıklıklar, istikrarsızlıklar ve terör olayları ülkemizi her zaman olumsuz etkilemiştir. Bu durum ülkemizin bölge ülkeleriyle olan ticari faaliyetlerini olumsuz etkilerken zaman zaman komşu ülkelere binlerce ve günümüzde olduğu gibi milyonlarca sığınmacı ülkemize akın etmiştir. Sığınmacı göçlerinin ülkelere ekonomik ve sosyal sorunlara yol açması ise kaçınılmazdır.

- Dünyanın en zengin doğal gaz rezervlerinin bulunduğu Doğu Akdeniz'de günümüzde İsrail, Mısır, Kıbrıs Rum Kesimi ve Batılı devletlerin yer aldığı bir enerji mücadelesi yaşanmaktadır. İlerleyen zamanlarda Doğu Akdeniz'de enerji rekabetinin bölgede tansiyonu yükselteceği tahmin edilmektedir (ATUN, A.). Bu açıdan Kıbrıs Adası stratejik bir öneme sahip olup Kıbrıs meselesi gerek Yunanistan'la gerekse Batılı devletlerle ülkemiz arasında yaşanan bir sorundur (KILIÇARSLAN,E.).

- Emperyalizmin, 1. Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllardan bu yana Orta Doğu'da bir Kürt devleti oluşturmak istemesinin sebeplerinden biri de bölgenin enerji kaynaklarını kontrol etme arzusudur. Bu durum ülkemizin toprak bütünlüğüne bir tehdit oluşturmaktadır. 2017 yılında TSK'nin Suriye'nin El Bab bölgesine düzenlediği Fırat Kalkanı ve 2018 yılında Afrin'e düzenlenen Zeytin Dalı Harekâtları ülkemizin söz konusu tehdide karşı aldığı önlemlerdir.

Sanayi Devrimi'yle başlayan ve günümüzde de devam etmekte olan enerji savaşlarında ülkelerin

başlıca amaçları ya enerji kaynaklarının bol olduğu ülkelere doğrudan hâkim olmak ya da o bölgeleri dolaylı olarak kontrol etmek olmuştur. Batılı büyük enerji şirketleri, söz konusu bölgelerin petrol ve doğal gaz rezervlerini işletmek için kıyasıya bir rekabet içerisine girmiştir. Enerji kaynaklarının dünyaya dağıldığı güzergâhları kontrol altında tutmak da yine enerji savaşlarının bir parçası olmuştur.

Ekonomik harp, hasım ülkenin politikalarını veya davranışlarını değiştirmek ve diğer ülkelerle normal ilişkilerini yürütme yeteneğini zayıflatmak için ekonomik araçlar oluyorsa zorlanmasıdır. Ekonomik savaşta en çok kullanılan yöntemler ticari ambargolar, boykotlar, yaptırımlar, tarife ayrımcılığı, sermaye varlıklarının dondurulması, yardımın askıya alınması, yatırımın yasaklanması vb.dir. (<http://sosyolojisi.com/ekonomik-savas-nedir-ekonomik-savas-anlami-ve-hakkinda-bilgi/20921.html>)

Ekonomik harp bazı durumlarda sıcak savaşlarla beraber yürütülürken rakip tarafla doğrudan sıcak çatışmaya veya savaşa girmek istemeyen ülkeler, karşı tarafı zayıflatmak için ekonomi silahını devreye sokmaktadır. Özellikle son yıllarda hasımlarını zayıflatmak isteyen ülkeler, sıcak çatışma yerine ekonomik harbi de bir yöntem olarak kullanmaktadır.

Ekonomik harpte en yaygın olarak kullanılan yöntemlerden biri de ambargolardır. Bir ülkenin ekonomisini çökertmek amacıyla uygulanan, o ülkeyle her türlü ekonomik ilişkinin belli bir süre için askıya alındığı duruma ekonomik ambargo denir. Bu yöntemde ekonomik olarak güçlü durumda olan ülke, bu gücünü hasım durumda olduğu ülkeyi zayıflatmak amacıyla kullanmaktadır. Bu ambargolara birkaç örnek verelim:

- 1974'te petrol üreten Arap ülkeleri, hem İsrail'e hem de Batılı sanayi ülkelerine (İsrail'e karşı siyasetini değiştirmeye zorlamak için) petrol ambargosu uygulamıştır.

- ABD, Küba'ya sosyalist rejime geçmesi nedeniyle 1962 yılından itibaren dünyanın en uzun süreli ekonomik ambargosunu uygulamıştır.

- Rusya'nın Kırım'ı işgal etmesi üzerine ABD ve Avrupa ülkeleri Rusya'ya ekonomik ambargo uygulamıştır.

- İran'ın uranyum zenginleştirme ve nükleer silah geliştirme faaliyetleri öne sürülerek bu ülkeye ABD ve Avrupa ülkeleri tarafından ambargo uygulanmıştır. (<https://www.dunyabulteni.net/dubam-ge-nel/abd-turkiye-ye-ilk-ambargoyu-ne-zaman-uy>)

gulamisti-h117009.html)

ABD başkanlığına Donald Trump'ın seçilmesinden sonra uluslararası kamuoyu ticaret savaşları kavramını son zamanlarda sık sık duymaya başlamıştır. Ticaret savaşları sıcak çatışmanın yaşanmadığı ancak işsizliğin artması, refahın düşmesi gibi olumsuz sonuçların yaşandığı bir durumdur. Ticaret savaşı, bir ülkenin kendi ekonomisini korumak amacıyla başka ülkeden aldığı malları ağır şekilde vergilendirmesinin bir yan etkisidir diyebiliriz. Ticaret savaşlarında silah olarak gümrük vergileri ve kotalar kullanılır. Ticaret savaşının amacı yabancı ülkelere yapılan ithalatı azaltmaktır. Bunun için Amerika hükümeti Çin, Kanada ve Meksika'dan aldığı gümrük vergisini artırma kararı aldı. İthal ürünler üzerindeki bu verginin artması Meksika ve Kanada'dan alınan ham maddelerin ve Çin'den alınan teknolojik ürünlerin daha pahalı olmasına neden olacaktır. Fiyatlar arttığı için de ABD'li şirketler bu ihtiyaçlarını artık kendi ülkelerinden satın almak zorunda kalacaklardır. Sonuç olarak Amerika içinde ham madde üreten şirketler yok olmaktan kurtulacak ve büyüme sonucunda da yeni iş imkânları yaratılacak. Öte yandan Amerika'nın bu kararının Meksika, Kanada ve Çin'in ekonomilerine de etkileri olacaktır. Önceleri Amerika'ya yüksek miktardan ürün ve ham madde satan bu ülkeler şimdi ise başka müşteriler bulmak zorunda kalacaklar. Ticaret savaşının olası etkileri şunlardır:

- Bu ülkelerin ticaret gelirlerinin düşmesi
- Şirketlerin küçülmesine ve kapanmasına neden olması
- Ülkede işsizliğe ve ekonomik daralmaya sebep olması

Kısacası tıpkı gerçek savaşlarda olduğu gibi silahları en güçlü olan ülkeler kazanmakta ve sonucunda da dünyadaki refah el değiştirmektedir. Ekonomik harpte savaşı ve saldırıyı başlatanlar genellikle gelişmiş ülkeler olurken saldırıya maruz kalan ülkeler ise ya az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerdir. Bu açıdan bakıldığında gelişmekte olan bir ülke durumundaki Türkiye'nin de bu savaştan etkilenmemesi mümkün değildir. Örneğin,

- 2015 yılında Suriye hava sahasında uçuş yaparken ülkemizin hava sahasını ihlal eden Rus uçağının düşürülmesi üzerine Rusya, ülkemizden satın aldığı domates vb. tarımsal ürünleri satın almaktan vazgeçmiş, Rus turistlerin ülkemize ziyaretlerini zorlaştırmıştır. Bu ambargo ülkemizin ih-

racat ve turizm gelirlerinin azalmasına yol açmıştır. (https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151215_rusya_turkiye)

- 2018 yılının Ağustos ayında döviz kurlarında ani bir yükseliş yaşanmış, hükümet bu durumun finansal araçların kullanıldığı bir ekonomik saldırı olduğunu dile getirmiştir. Döviz kurlarındaki bu yükseliş enerji fiyatları başta olmak üzere ülkemizde özellikle ithal edilen birçok malın fiyatlarının yükselmesine ve yüksek enflasyona yol açmıştır. Hükümetimiz bu saldırının etkisizleştirilmesi için bir dizi ekonomik ve diplomatik önlemi devreye sokmuştur.

Ekonomik harp uluslararası ilişkilerde sıkça kullanılan bir yöntemdir. Ekonomik olarak dışa bağımlılığı yüksek, sermaye ve döviz bakımından yetersiz durumda olan ülkeler sıklıkla ekonomik saldırılara maruz kalmaktadırlar.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Enerji savaşları ve ekonomik harp; silah, sermaye, teknoloji vb. imkânları fazla olan ülkelerin, genellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere isteklerini kabul ettirebilmek için kullandıkları yöntemler arasındadır. Bu mücadelelerin dünyada yol açtığı etkileri ve sonuçlarını şu şekilde özetleyebiliriz:

- Özellikle enerji rekabeti nedeniyle bazen dünya ölçeğinde bazen de bölgesel olarak sıcak savaşlar ve çatışmalar yaşanmıştır.
- Başta Orta Doğu olmak üzere, petrol ve doğal gaz bakımından zengin bölgelere çoğu zaman istikrarsızlık hâkim olurken söz konusu bölgelerde, terör olayları, iç çatışmalar ve askerî darbeler adeta günlük yaşamın birer parçası olmuştur.
- Enerji savaşları ve ekonomik harp nedeniyle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde ekonomik sıkıntılar ve krizler sık sık yaşanmaktadır. Orta Doğu ve Afrika başta olmak üzere dünyadaki bazı bölgelerde, bu savaşlardan insanların payına açlık, sefalet, fakirlik, kan ve gözyaşı düşmüştür. Enerji savaşları ve ekonomik harbin ülkemiz üzerindeki etkilerini şu şekilde özetleyebiliriz:
- Ülkemiz coğrafi konumu itibarıyla dünyanın en önemli bölgelerinden birinde yer almaktadır. Bu nedenle gerek enerji savaşlarından gerekse ekonomik harpten hem dolaylı hem de doğrudan etkilenmiş ve bundan sonra da etkilenmesi kaçınılmaz bir durumdur
- Enerji savaşları nedeniyle sürekli istikrarsızlığın ve savaşların hâkim olduğu Orta Doğu'da yaşanan

olumsuzluklar coğrafi konumu nedeniyle ülkemizi de olumsuz etkilemektedir

• Başta zengin enerji kaynaklarının varlığı olmak üzere çeşitli nedenlerle bölgede hâkimiyet kurmak isteyen küresel güçler, Türkiye'nin izlediği politikaları beğenmediklerinde veya çıkarlarına uymadığını düşündüklerinde ekonomik harp yöntemini uygulamaktan çekinmemektedirler.

• Ülkemizde yaşanmış askerî darbeleri, terör olaylarını, ekonomik krizleri, enerji savaşları ve ekonomik harpten bağımsız olarak düşünmek doğru bir yaklaşım olamayacaktır.

Ülkemizin bulunduğu bölgenin jeopolitik riskleri her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. Geçmişte de günümüzde de küresel güçlerin hâkimiyet mücadelesine sahne olan bölgemizde güçlü ve

bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdürmenin milli birlik ve beraberlik ruhunu yaşatan, ekonomik bağımsızlığını kazanmış, bilim, teknoloji ve eğitim alanında ilerlemiş bir ülke olmakla mümkün olacağı unutulmamalıdır. Nitekim Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK, "Askerî zaferler ne kadar büyük olursa olsun iktisadi zaferlerle taçlandırılmazlarsa yaşayamaz, kısa zamanda söner" sözüyle ekonomik bağımsızlığa dikkat çekmiştir. Başta Türk gençliği olmak üzere milletimize düşen görev, millî ve manevî değerlerini benimsemiş, çalışkan, sorumluluk sahibi, okuyan, araştıran, bilinçli, kendisini topluma ve milletine adanmış bireyler olmaktır. Bu bağlamda Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ün şu sözünü hiçbir zaman aklımızdan çıkarmamalıyız. "Yalnız tek bir şeye ihtiyacımız vardır, çalışkan olmak."

KAYNAKÇA

ABD Türkiye'ye İlk Ambargoyu Ne Zaman Uygulamıştı?. Dünya Bülteni, 01.08.2018, Erişim Tarihi 26.12.2018

<https://www.dunyabulteni.net/dubam-genel/abd-turkiye-ye-ilk-ambargoyu-ne-zaman-uygulamisti-h117009.html>

AKYOL, T. Enerji Savaşları (06.04.2018 Tarihli Köşe Yazısı), Erişim Tarihi 23.12.2019

<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/taha-akyol/enerji-savaslari-40796162>

ATUN, A. Doğu Akdeniz ve Enerji Savaşı, Erişim Tarihi 23.12.2018

<http://ankaenstitusu.com/dogu-akdeniz-ve-enerji-savasi/>

BAŞARAN,C. Enerji Savaşları Şimdi de Avrupa'nın Üzerinde (17.07.2018 Tarihli Köşe Yazısı), Erişim Tarihi 26.12.2018

<https://www.bloomberght.com/ht-yazarlar/cuneyt-basaran-2071/2139685-enerji-savaslari-simdi-de-avrupanin-uzerinde>

ÇINAR,H. Enerji Savaşları ve Trumb (16.03.2018 Tarihli Köşe Yazısı) Erişim Tarihi 26.12.2019

<https://www.dunya.com/kose-yazisi/ekonomi-savaslari-ve-trump/407459>

Ekonomik Savaş Nedir? www.sosyolojisi.com, Erişim Tarihi 24.12.2018

<http://sosyolojisi.com/ekonomik-savas-nedir-ekonomik-savas-anlami-ve-hakkinda-bilgi/20921.html>

KILIÇARSLAN,E. Enerji Savaşları, Erişim Tarihi 10.01.2019

<https://www.academia.edu/28199073/ENERJİSAVAŞLARI>

MEB Ortaöğretim Coğrafya 11 Ders Kitabı,2018

MEB Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 Ders Kitabı,2018

ÖZEREN,S. Enerji Savaşları (04.07.2018 Tarihli Köşe Yazısı), Erişim Tarihi 10.01.2019

<https://www.platinonline.com/yazarlar/serhat-ozeren/yazarlarserhat-ozerenenerji-savaslari-888546>,

Reuters'a Göre Rusya-Türkiye Krizinde Tarafların Kozları. BBC News Türkçe,

Erişim Tarihi 09.01.2019

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151215_rusya_turkiye

SÜLEYMANLI,V. Savaş Ekonomisi ve Ekonomik Savaş Nedir ve Neden Gereklidir?,

Erişim Tarihi 26.12.2019

<http://ankaenstitusu.com/savas-ekonomisi-ve-ekonomik-savas-nedir-ve-neden-gereklidir/>

“ENERJİ SAVAŞLARI VE EKONOMİK HARP” ABD, Rusya, AB ve Türkiye Ekseninde Gelişen Enerji Politikaları

Enes Çelik

enes.celik5225@gmail.com

Ordu Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Enerji politikaları, içinde bulunduğumuz sürekli gelişen ve değişen asırda dünya devletleri arasında üzerinde durulan önemli konular arasında yer almaktadır. Petrolün başını çektiği enerji kaynaklarına sahip olma uğruna yaşanan siyasi dönüşümler, savaşlar ve çatışmalar; enerji faktörünün dünya üzerinde ne denli önemli bir role sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Günümüzde küresel enerji politikaları, ağırlıklı olarak petrol ve doğal gaz üzerinden belirlenmektedir. Bu politikaların temelini şekillendiren bölgeler, rezervler açısından en büyük paya sahip olan Orta Doğu, Orta Asya ve Hazar bölgeleridir. Petrol ve doğal gazın aranması, üretimi ve uluslararası pazarlara ulaştırılmasında küresel anlamda önemli bir rekabet söz konusudur. Petrol ve doğal gaz üreticileri için stratejik bir öneme sahip olan Türkiye, gelecekte enerji pazarı olmaya da aday bir ülkedir. Bu nedenle petrol ve doğal gaz ithalatında kaynak çeşitliliğinin, arz güvenliği ve sürekliliğinin sağlanması ile enerji taşıma projelerinin geliştirilmesi Türkiye için çok büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmamızda enerji politikalarına genel perspektiften bakılarak AB, ABD, Rusya enerji politikaları etrafında Türkiye'nin yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Enerji, enerji politikası, ABD, Rusya, AB, Türkiye

GİRİŞ

Ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmelerinin sürükleyici unsuru ve en temel gereksinimlerinden biri, enerjidir. Bu nedenle ülke yönetimlerini üstlenenler, enerjiyi kesintisiz, güvenilir, temiz ve ucuz yollardan bulmak ve bu kaynakları mutlaka çeşitlendirmek durumundadırlar. Bu düşünceden hareketle devletlerin ortaya koydukları enerji politikası, kendini yenileyebilmeli, tutarlı ve gerçekçi olmalı ve aynı zamanda hedefe yönelebilmelidir (Bayraç, 1999). Enerji üretiminde, endüstriyel devrimden bu yana, her dönem belli bir enerji ham maddesi önem kazanmış ve toplumsal gelişime damgası-

nı vurmuştur. Kömürün neredeyse rakipsiz olduğu dönemi, petrolün egemen olduğu dönem takip etmiştir. Nükleer enerji, 1973-1974 Petrol Krizlerinin hemen sonrasındaki döneme damgasını vururken görülen sakıncaları nedeniyle birçok ülkede sınırlandırılmıştır. Gelişen çevre bilincine paralel olarak doğal gaz giderek artan biçimde petrol ve kömürün yanında devreye girmeye başlamıştır. Önümüzdeki dönemde, bazı çevrelerce küçümsense de temiz ve alternatif enerji kaynakları daha önemli ölçekte devreye girecektir. Ne var ki bugün için fosil kaynaklar dediğimiz kömür, petrol ve doğal gaz; dünya birincil enerji tüketimi içindeki toplam yüzde 88'lik payları ile ezici bir ağırlık taşımaktadır. Bu oran, Türkiye için hâlen yüzde 87'dir (Pamir, 2012). Türkiye'de tüketilen birincil enerjinin %39'u petrol, %27'si doğal gaz, %27'si kömür, % 13'ü yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanmaktadır. Enerji tüketiminde ithalatın payı %70 düzeyindedir. (Ulutaş, 2008).

Bu çalışmada dünyadaki küresel ekonomik harpler ve bu harplerin oluşturduğu politikalar incelenerek hem dünyanın hem de ülkemizin bu durumda neler yapabileceği konusunda tespitler ve önermeler yapılarak ABD, Rusya, AB ve Türkiye ekseninde mukayeseli ve objektif bir analiz ortaya koymak amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Literatür taraması yöntemi kullanılarak yürütülen bu çalışmada, enerji politikaları ve küresel ekonomik harp ile ilgili yayımlanmış makale, tez, bildiri ve kitaplardan yararlanılmıştır. Araştırma sırasında elde edilen bulgular incelenmiş ve sonrasında değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bununla birlikte araştırılan kaynaklar doküman analizi ve tasnif yöntemi ile sentezlenerek somut ve ulaşılabilir bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır.

BULGULAR

Yapılan araştırmalar neticesinde ülkelerin küresel ekonomik savaş nedenlerinin başında fosil yakıt-

lar gelmektedir. Dünyada fosil enerji kaynaklarına baktığımızda rezervlerin yeterliliği açısından bir sorun olmadığını görürüz. Bilinen üretilebilir rezervler; petrolde 51 yıl, doğal gazda 53 yıl, kömürde ise 114 yıl yetecek düzeydedir. Mevcut rezervler açısından asıl sorun, bu kaynakların, dünya yüzeyinde coğrafi anlamdaki “eşitsiz” dağılımından kaynaklanmaktadır. Bu husus, özellikle petrol ve doğal gaz kaynakları açısından böyledir. Kömürde ise diğer iki fosil kaynağına göre çok daha “denge” bir dağılım vardır ve bu özelliği de kömürün, özellikle arz ve güvenliği açısından, stratejik bir avantajını oluşturmaktadır. Hâlen dünya üretilebilir petrol rezervlerinin %65’i Orta Doğu’da yer almaktadır. Doğal gaz rezervleri ise Orta Doğu ve başta Rusya Federasyonu olmak üzere eski Sovyetler Birliği coğrafyasında yoğunlaşmıştır. Bu iki bölgenin üretilebilir gaz rezervlerinin toplamı, dünya rezervlerinin yüzde 72’sini oluşturmaktadır. Bu bölgenin 1900’lü yılların başından bu yana, sıcak ve soğuk savaş rüzgârlarının odağında yer almasının temel nedenini bu gerçekten bağımsız olarak düşünmek mümkün değildir. 2030 yılına kadar, yüzde 60 oranında artması beklenen dünya enerji talebinin karşılanabilmesi için dünya enerji sektöründe toplam 16 trilyon dolarlık yatırım gereksinimi vardır (BP, 2002).

Yıldan Yıla Dünyada Enerji Kaynakları Dağılımı (BP, 2002)

	kömür	doğalgaz	petrol	yenilenebilir enerji kaynakları (rüzgar, güneş, hidroelektrik vb.)
1973	%28,5	%19,6	%48,1	%0,1
2012	%29	%21	%31	%14
2040	%24	%24	%26	%19

Yukarıda verilen tabloya göre ifade edilecek olursa dünyanın her geçen yıl daha da yenilenebilir enerji kaynaklarını kullandığı görülmektedir. Ayrıca 1973 yılındaki enerji kaynaklarının dağılımına baktığımızda petrolün geçmişten günümüze, ne kadar değerli ve kıymetli olduğu daha iyi görülebilmektedir. Ayrıca zamanla teknolojinin gelişmesiyle fosil yakıtların kullanımının azalması günümüz dünyası ve gelecek zamanlar için önemli bir adım olarak göze çarpmaktadır. Grafikte göze çarpan değerlerden biri de yenilenebilir enerji kaynakları ile beraber doğal gaz kullanımının da artmasıdır. Bu artış, ileride doğal gaz rezervlerine sahip olan

ülkelerin ekonomi savaşlarında daha güçlü bir söz sahibi olabileceğine dair bir işaret vermektedir. Ayrıca petrolün kullanımındaki bu azalış zamanla ekonomi savaşlarının ortak merkezlerinden olan Orta Doğu’nun da önemini kaybetmesi anlamına gelebilir. Bütün bu durumlar söz konusu olduğunda yükselen ekonomileri ile kendilerine yüksek hedefler koyan ülkelerden biri olan Türkiye, bulunduğu coğrafi konum ve yer altı zenginlikleri ile birlikte gelişen ve değişen dünya düzenine ayak uydurmak için çaba göstermektedir.

Tartışma ve Sonuç

Enerji dünya politikasında stratejik bir unsurdur ve ulusal güç için ana etken durumundadır. Özellikle günümüzde enerji refahının, sanayileşme seviyesinin yerini alarak, bir ülkenin dünya ekonomi politik sisteminde yerini belirleyen ana unsur hâline geldiği söylenebilir. Bu nedenle bir ülkenin yerel enerji politikası, o ülkenin dış politikasından bağımsız düşünülmemektedir (Baysoy, 2009).

Dünyada yaşanan sıcak ve soğuk savaşların temelinde, enerji kaynaklarına sahip olma, taşıma yollarını ve son yıllarda da giderek artan oranda, enerjinin ticaretini kontrol altında tutma çabaları etkin olmaktadır. Tüm bu gelişmelere paralel olarak küreselleşme kavramının çağrıştırdığı tüm olumlu olguların yanında, dev enerji şirketlerinin ve uluslararası büyük sermayenin; uluslararası enerji ticaretini, kendi çıkarları doğrultusunda ve en az riskle gerçekleştirebilme ve bu çerçevede yapacakları yatırımları en kısa ve güvenli yoldan geri alma ve en fazla kâr edebilme çabalarının ürünü olan, çeşitli “piyasa” yasalarının ve yapısal düzenlemelerin, tüm dünya ülkelerine empoze edilmeye çalışıldığı bir süreç yaşanmaktadır (Pamir, 2003). Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) Enerji Politikaları

Dünya ekonomisinde sürdürülen enerji mücadelesinin en önemli aktörlerinden biri ABD’dir. Dünyanın en büyük ekonomisine ve gelişmiş sanayisine sahip olan ABD, her yıl ciddi oranda artan bir enerji tüketimine sahiptir. Bu nedenle ABD’nin enerjiyi nasıl elde edeceği, ülkenin geleceği açısından bir güvenlik sorunu olarak ele alınmaya başlamıştır (Bayraç, 2009). Özellikle 1973-1974 Petrol Krizinin ardından Orta Doğu rezervlerinin ve bu kaynakların dünya piyasalarına arzındaki en önemli çıkış noktası olan Basra Körfezi’nin kontrolü için ABD’nin güce dayalı politikaları uygulamaya ko-

yuldu. Carter Doktrini (23 Ocak 1980), açıkça “Bir dış gücün Körfez’i kontrole kalkışması ve petrol akışının kesintiye uğraması ABD’nin yaşamsal çıkarlarına saldırdır ve askerî güç dâhil her yolla engellenecektir.” ifadesini kullanıyordu. Reagan döneminde, Avrupa ve Asya’nın merkezindeki alanı kontrol amacını yansıtan adı ile CENTCOM (Central Command-Merkez Komutanlık) kuruldu [1 Ocak 1983 (Pamir, 1999)].

Dünyada tüketilen enerjinin ¼’ünü tek başına tüketen ABD, bu tüketimin %27’sini ithal etmektedir. ABD Enerji Bakanlığına göre enerji tüketiminin ithalata bağımlılık oranının 2025 yılında, %38’e yükseleceği tahmin edilmektedir. ABD tükettiği petrolün yaklaşık 1/3’ünü ancak üretebilmektedir. ABD’nin rezervleri bu üretim hızı ile ancak 10-11 yıl yetecek düzeydedir. Bu üretimin bitmesi hâlinde, ABD tamamen dışa bağımlı bir ülke olacaktır (Bayraç, 2009).

ABD, petrol ithalatının önemli bir bölümünü komşuları Kanada ve Meksika’dan karşılamakta, bu ülkeleri Suudi Arabistan, Venezüella ve Nijerya takip etmektedir. Doğal gaz ithalatını ise gene komşuları Kanada ve Meksika’dan boru hatları aracılığıyla sağlamaktadır. Ayrıca, Mısır, Trinidad ve Tobago, Nijerya ve Norveç’ten LNG ithalatıyla doğal gaz almaktadır (Kantörün, 2010).

ABD, bugün, 1945 sonrası şekillenen dünya içerisinde kazanmış olduğu egemen konumu ve özellikle askerî gücünü ve mali sermaye gücünü, SSCB’nin de yıkılması sonrasında, tek kutuplu bir dünya yaratmak için sonuna kadar kullanmaktadır. Son dönem dünyanın gündemini oluşturan Afganistan ve Irak işgalleri bu niyetin en somut göstergeleri olmuşlardır (Ulutaş, 2008).

Rusya Federasyonu’nun Enerji Politikaları

Rusya Federasyonu (Rusya), dünyanın en büyük doğal gaz rezervlerine (48 trilyon m³, dünya gaz rezervlerinin %26,7’si) ve önemli miktarda petrol rezervlerine (72,3 milyar varil, dünya petrol rezervlerinin %6,1’i) sahiptir. Bu ülke dünyanın en büyük doğal gaz ihracatçısı, ikinci sıradaki petrol ihracatçısı ve üçüncü büyük enerji tüketicisidir (Bayraç, 2009).

Rusya’nın bütçe gelirlerinin yaklaşık üçte ikisini, “petrol, doğal gaz ve metaller” ihracat kalemleri oluşturmaktadır. Rusya Federasyonu, hiç kuşkusuz petrol ve özellikle doğal gazdaki bu avantajını ekonomik olduğu kadar siyasi bir silah olarak da kullanmaktadır. Rusya Federasyonu, zengin doğal

kaynak potansiyelini kullanarak bir yandan kendisine bağlı kıldığı ülkelerdeki etkinliğini artırırken diğer yandan da Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan gibi kendisine alternatif olabilecek ülkeleri de, yaptığı ikili anlaşmalarla kendisine bağlamaktadır (Ulutaş, 2008).

Rusya’nın enerji stratejilerini yedi başlık altında toplamak mümkündür:

1. Orta Asya’daki enerji arzı üzerindeki monopol konumunu korumak
2. Orta Asya’daki enerji kaynaklarının kendi kontrolünde olmayan alternatif boru hatlarıyla dünya pazarlarına açılmasını engellemek, bu çerçevede enerjiyi daha uygun fiyata taşıyacak yeni boru hatları inşa ederek, alternatif boru hatlarını dezavantajlı konuma düşürmek
3. Yeni boru hatları inşa ederek Avrupa’daki ithalatçı ülkelere enerji naklini transit ülkelere gerek kalmaksızın gerçekleştirmek
4. Avrupa’daki dağıtım sistemlerinin Gazprom tarafından satın alınarak Rus projelerine alternatif projelerin hayata geçmesini engellenmesi
5. Gazprom’un Rusya’daki monopol konumunun korunması, yabancı enerji şirketlerin Rusya veya Orta Asya’daki enerji sahalarını kontrol etmesinin, üretimde ve taşımada söz sahibi olmalarının engellenmesi
6. Yabancı doğal gaz üreticilerinin (Katar, İran) Avrupa pazarına girmemesi için politikalar üretilmesi
7. Yabancı doğal gaz üreticilerinin hisselerinin satın alınarak söz konusu üreticilerin doğal gaz satış politikalarının etkilenmesi (Kantörün, 2010)

Avrupa Birliği’nin (AB) Enerji Politikaları

1973-1974 ve 1979 yıllarındaki siyasi gelişmelere bağlı olarak yaşanan petrol krizleri, AB’nin enerji arz güvenliğinin olmadığını göstermiş ve AB ülkelerini, bu güvenliğin tesisi amacıyla ortak enerji politikaları belirlemeye ve bu alanda daha aktif olmaya yöneltmiştir. Kriz sonrasında, birlik içinde enerji politikalarına ilişkin birkaç yıllık çerçeve planları oluşturulmaya başlanmıştır. Bu planlar vasıtasıyla her üye ülke için enerji etkinliğinin artırılması, ithalat bağımlılığının azaltılması, yerli enerji kaynaklarının daha fazla kullanılması ve yeni enerji teknolojilerinin teşviki açısından ortak görevler belirlenmiştir (Kaya, 2012).

AB enerji politikasının yukarıda ifade edilen 3 temel amacı gerçekleştirilirken toplam enerji tüketiminde kömürün payını koruyarak doğal gazın payını arttırmak, nükleer enerji santralleri için azami

güvenlik şartları tesis etmek ve yenilenebilir enerji kaynaklarının payını artırmak hedeflenmektedir (Bayraç, 2009). AB'nin enerji politikalarında özellikle yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji teminine ilişkin yöntem ve araçların geliştirilmesi ve bu kaynaklardan çok daha etkin bir şekilde yararlanılması gerekliliği vurgulanmaktadır.

AB'nin enerji politikalarının çevresel boyutuna yön veren metinlerden biri Kyoto Protokolü'dür. AB'nin Kyoto Protokolü'ndeki hedefi sera gazı salınımlarını azaltmaktır. Ancak mevcut politikalarla bu hedefin tutturulamayacağı anlaşılınca bu amaca yönelik olarak "Avrupa İklim Değişikliği Programı (ECCP)" oluşturulmuştur (Kaya, 2012).

1973 Petrol Krizi'nin enerji güvenliği bağlamında ortaya çıkardığı sonuçlardan biri de alternatif enerji kaynaklarına doğru bir arayışın başlamasıdır. Bu kaynakların başında petrole kıyasla daha çevreci olduğu bilinen doğal gaz gelmektedir. 1973 yılında doğal gazın dünya genelindeki tüketimi %16 civarındayken doğal gaza olan yönelimle bu oran 2016 yılında %24'e yükselmiştir (Yılmaz ve Kalkan 2017).

Avrupa Komisyonu tarafından 1995 yılında "AB için bir enerji politikası" konusunda yayınlanan Beyaz Kitap'ta birliğin enerji politikasının uzun vadeli hedefleri yer almaktadır. Amaçların tümü enerji güvenliğinin artırılması yönündeki asıl amaca hizmet etmektedir. Bunun yanı sıra Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan "Enerji temini güvenliğine dair Yeşil Kitap", AB'nin uzun vadeli stratejisini, genişleme hedefi açısından tanımlamaktadır. Yeşil Kitap, birliğin enerji ithalatındaki bağımlılığının artışı engellemenin amacıyla sistematik önlemler ve araçlar demetini belirlemektedir (Bayraç, 2009). Körfez Savaşları ve olası bir İran krizi, Orta Doğu kaynaklarına güveni azaltmış ve AB, alternatif kaynaklara yönelme ihtiyacı hissetmiştir. Bu noktada, Orta Doğu'ya karşılık Rusya, bir alternatif olarak öne çıkmaya başlamış ve AB diplomasisi, yardım programları gibi yollarla enerji güvenliğini Rusya ile sağlamaya yönelmiştir. Kısaca denebilir ki Orta Doğu'nun siyasi açıdan istikrarsız yapısı, enerjinin stratejik bir meta olduğunu AB'ye hatırlatmış ve alternatif aramaya yönelmiştir (Baysoy, 2009).

Giderek artan enerji bağımlılığına karşı AB enerjinin etkin kullanımı ve enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesine ilişkin politikalar izlemeye de başlamıştır. Bu kapsamda 2020 yılına kadar sera gazı salınımının %20 oranında azaltılması, enerji kul-

lanımında %20 tasarruf edilmesi ve yenilenebilir enerji arzının toplam payının %20'ye çıkarılması planlanmaktadır. Doğal gaz arzının çeşitlendirilmesi, Rusya'ya olan bağımlılığı azaltmaya yönelik diğer bir politikadır. AB, özellikle Hazar bölgesindeki enerji kaynaklarını kendisine bağlayacak projelere destek vermektedir. Bu kapsamda Trans-Avrupa enerji projeleri olan Nabucco ve Güney Avrupa Gaz Ring boru hatlarının projeleri, AB'nin öncelikli projeleri arasında yer almaktadır. Bu projelerin yanı sıra, Ukrayna 2007 yılında AB'ye Beyaz Akım Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'ni önermiştir. Beyaz Akım boru hattıyla Güney Kafkasya'daki boru hattının, Karadeniz'in altından döşenecek boru hattıyla Kırım'daki Ukrayna'ya ait boru hattına bağlanması düşünülmektedir (Kantörün, 2010).

Türkiye'nin Enerji Politikaları

Günümüzde tükettiği enerji kaynaklarından yarısını ithal eden Türkiye'de, uygulanan enerji politikaları dünya enerji sektörünün genel yapısından büyük ölçüde etkilenmektedir. Türkiye'de jeolojik ve doğal yapıya bağlı olarak hemen her çeşit enerji kaynağı var olmakla birlikte linyit dışında kullanılan fosil kaynakların rezervleri az miktarda ve üretimleri de oldukça düşüktür (Bayraç, 2009). Türkiye'de tüketilen birincil enerjinin yüzde 39'u petrol, yüzde 27'si kömür, yüzde 21'i doğal gaz ve yüzde 13'ü yenilenebilir enerji kaynaklarından (hidroelektrik başta olmak üzere) sağlanmaktadır. Enerji tüketiminde ithalatın payı yüzde 70'tir (Ulutaş, 2008).

Enerji ihtiyacının yüzde 70'inden fazlasını ithal eden Türkiye'nin petrol fiyatlarını etkileyecek her türlü gelişmeyi yakından izlemesi gerekmektedir. Türkiye'nin yılda yaklaşık 170 milyon varil petrol ithal ettiği düşünüldüğünde fiyatlardaki her 1 dolarlık artış, petrol ithalatının bedelini 170 milyon dolar artırmakta ve dolayısıyla bu durum cari açık üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır (Bayraç, 2009). Doğal gaz ve petrol üreticisi olmayan Türkiye, doğal gaz ihtiyacının %96'sını, petrol ihtiyacının ise %90'ını ithalatla karşılamaktadır. Doğal gaz ithalatında ön plana çıkan ülke ithalatın yaklaşık %66'sının yapıldığı Rusya'dır. Rusya'yı İran takip etmektedir. Türkiye, Nijerya ve Cezayir ile LNG ithalat anlaşmaları imzalamıştır. İthal edilen doğal gazın %67'lik bölümü elektrik üretiminde kullanılmaktadır. İthal edilmesine rağmen doğal gazın elektrik üretiminde yaygın olarak kullanılmasının başlıca

nedeni, özel şirketlerin yapım maliyeti diğer santallere göre düşük olan doğal gaz santrallerini kurmayı tercih etmeleridir (Kantörün, 2010).

AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı'nda yer alan amaçlara bakıldığında Türkiye'nin enerji politikalarının da başta AB olmak üzere küresel ölçekteki enerji politikaları ile uyum içerisinde olduğu göze çarpmaktadır. Bu doğrultuda, enerji arz güvenliğini esas alan Türkiye enerji politikasındaki temel amaçlar şunlardır:

-Yerli kaynaklara öncelik vererek kaynak çeşitliliğini sağlamak

-Yenilenebilir enerji kaynaklarının enerji arzındaki payını artırmak

-Enerji verimliliğini yükseltmek

-Tam serbest piyasa koşullarına ulaşarak yatırım ortamını iyileştirmek

-Petrol ve doğal gazdaki kaynak çeşitliliğini sağlamak, ithalattan kaynaklanan risklere karşı tedbir almak

-Enerji alanında bölgesel iş birliği ile Türkiye'yi enerji koridoru ve terminali hâline getirmek

-Enerji faaliyetlerinin çevresel hassasiyetler dikkate alınmak suretiyle yürütülmesini sağlamak

-Doğal kaynakların ülke ekonomisine katkısını artırmak,

-Endüstriyel ham madde, metal ve metal dışı maddelerin üretimlerini artırarak yurt içinde değerlendirilmesini sağlamak,

-Maliyet, zaman ve miktar açısından enerjiyi tüketiciler için ulaşılabilir hâle getirmek (Kaya, 2012)

Türkiye'nin zengin rüzgâr, jeotermal ve güneş gibi yenilenebilir, çevreye duyarlı enerji potansiyeli de vardır ve kullanılmayı beklemektedir. Türkiye, yabancı ülkeler için dinamik bir enerji pazarı özelliği taşımakta, bunun yanında doğal bir transit enerji nakil hattı sıfatına sahip olmaktadır. Özellikle AB'nin doğal gaz ithalatı konusunda Rusya'ya alternatif kaynaklar ve hatlar aramak zorunda olduğu Türkiye açısından ciddi bir fırsattır. Bu noktada, TPAO'nun, İran'ın önemli gaz rezervlerine sahip güney Pars sahasının bazı bölümlerine girmek durumunda olduğu dikkate değer bir gelişmedir.

Türkiye'nin üstlendiği bu rol gereği dâhil olduğu birçok uluslararası proje mevcuttur. Türkiye, var olan pek çok boru hattının yanında, çok sayıda projenin de içine dâhil olmuş bir ülkedir. Bütün bu hatları alt alta koymak bile potansiyelin büyüklüğünü göstermeye yeter:

- Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı

- Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı
- Samsun-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı (Proje aşamasındadır.)

- Rusya-Türkiye Batı Gaz Hattı

- Mavi Akım Gaz Hattı

- Azerbaycan-Türkiye Doğal gaz Boru Hattı

- İran-Türkiye Doğal gaz Boru Hattı

- NABUCCO Doğal gaz Boru Hattı (Proje aşamasındadır.)

- Irak-Türkiye Doğal gaz Boru Hattı (Proje aşamasındadır.)

- Mısır-Türkiye Doğal gaz Boru Hattı (Proje aşamasındadır.)

- Mavi Akımın İsrail'e uzatılması (Proje aşamasındadır.)

- Türkmenistan-Türkiye DGBH (Proje aşamasındadır.)

-Türkiye-Yunanistan-İtalya Doğal gaz Boru Hattı. [Türkiye ile Yunanistan arasındaki boru hattı yapılmaktadır (Ulutaş, 2008).]

Sonuç

Enerji, günümüzde uluslararası alandaki ekonomik, siyasal, sosyal, toplumsal ve askerî gelişmeleri yakından etkileyen ve onlara yön veren bir konuma sahiptir. Türkiye, enerji üretiminde söz sahibi olmayan, enerji ihtiyacının büyük bölümünü ithalata karşılayan bir ülkedir. Ancak içinde bulunduğu coğrafyanın dünyanın bilinen doğal gaz ve petrol rezervlerinin %70'ine sahip olması nedeniyle bölgesel ve küresel enerji politikalarının kalbinde yer almaktadır. Enerji rezervi açısından zengin coğrafya başta Rusya, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği olmak üzere büyük güçlerin enerji politikalarında önemli bir yer tutmaktadır. ABD tükettiği petrolün önemli bir kısmını Orta Doğu'dan elde etmektedir. Ancak Orta Doğu'da son yıllarda ortaya çıkan sıcak çatışmalar ve giderek artan ABD karşıtı İslamcı politikalar nedeniyle bölge petrolünün üretilmesi ve taşınması giderek daha riskli olmaya başlamıştır. Bu nedenle ABD, Orta Asya-Hazar bölgesine de yönelmek durumunda kalmıştır.

Rusya, Vladimir Putin'in devlet başkanlığına seçilmesiyle birlikte sahip olduğu enerji kaynaklarını ve kontrolünde bulunan boru hatlarını hem ekonomik hem de siyasi amaçları doğrultusunda kullanmaya çalışmaktadır. Günümüzde AB'nin enerji ihtiyacını karşılayan boru hatlarının büyük bir bölümü Rusya'nın kontrolü altındadır. Rusya enerji politikasını mevcut konumunu güçlendirmeye ve kendisine

alternatif oluşturabilecek projeleri engelleme üzerine kurmuştur. ABD ise Rusya'nın enerji kartını kullanarak eski Sovyetler Birliği coğrafyasında etki alanı yaratmasını engellemeye çalışmaktadır. Bu doğrultuda Rusya'nın kontrolündeki boru hatlarına alternatif oluşturabilecek boru hattı projelerini desteklemektedir. BTC ve Nabucco Projeleri ABD'nin desteklediği projelerdir.

AB, çevresel faktörleri de göze alarak artan enerji ihtiyacını karşılamaya yönelik politikalar üretmektedir. AB rekabete açık bir enerji piyasası yaratmaya çalışmakta, kaynak ve ülke çeşitlendirmesi politikasını benimseyerek Orta Doğu, Orta Asya ülkeleri ve Kuzey Afrika'dan Avrupa'ya uzanan petrol ve doğal gaz boru hatları konusunda yeni politikalar geliştirmekte, arz güvenliğini sağlaya-

cak ve enerji kaynaklarını çeşitlendirecek projeleri desteklemektedir. Türkiye bu enerji denklemlerinin içinde kendi ihtiyaçları doğrultusunda büyük güçlerin de enerji politikalarını dikkate alarak enerji politikasını oluşturmaya çalışmaktadır. Enerji üreticisi olmamasına rağmen önemli bir transit ülke olmayı amaçlamaktadır. Son yıllarda içinde yer aldığı boru hattı projeleriyle transit ülke olma yolunda ilerlemektedir. Yapılması planlanan projelerle Türkiye önemli bir transit ülke olma durumundadır. Bununla birlikte dünyanın en hızlı büyüyen enerji pazarı olmanın getirdiği enerji ihtiyacını karşılayacak, ekonomik açıdan boru hatlarından gelir elde edecek ve yanı sıra boru hatlarının inşası vesilesiyle on binlerce kişiye iş olanağı sunacaktır.

KAYNAKÇA

Bayraç, H. N. (1999). Uluslararası doğal gaz piyasasının ekonomik analizi, Türkiye'deki gelişimi ve Eskişehir uygulaması, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir.

Bayraç, H. N. (2009). Küresel enerji politikaları ve Türkiye: petrol ve doğal gaz kaynakları açısından bir karşılaştırma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1) 115-142

Baysoy, E. (2009). Rusya, AB, ABD ilişkileri bağlamında enerjinin ekonomi politikası ve küreselleşmenin jeopolitisi. Güvenlik Stratejileri Dergisi 10, 59-81.

BP statiscal reiew of World energy, june 2002 4-38

Çınar, B. (2008). Tarihte üçüncü güç ve orta asya enerji savaşları. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 8, 21-43.

Kantörün, U. (2010). Bölgesel enerji politikaları ve Türkiye. Bilge Strateji Dergisi, 2 (3), 87-114.

Kaya, S. İ. (2012). Uluslararası enerji politikalarına bir bakış: Türkiye örneği. Çağ Üniversitesi Uluslararası Enerji Hukuku Sempozyum Bildirisi TBB Dergisi, 102-1220.

Pamir, A. N. (2003). Dünyada ve Türkiye'de enerji Türkiyenin enerji kaynakları ve enerji politikaları. https://metalurji.org.tr/dergi/dergi134/d134_73100.pdf, 1-37. (Erişim Tarihi: 09.02.2019).

Pamir, A. N. (2006). Enerji politikaları ve küresel gelişmeler. http://www.emo.org.tr/ekler/c6744c9d42ec2cb_ek.pdf, 62-63. (Erişim Tarihi: 09.02.2019).

Ulutaş, M. (2008). Küresel enerji savaşları ve Türkiye'nin konumu.

http://www.emo.org.tr/ekler/830f71ff178b369_ek.pdf?dergi=4, 10-12. (Erişim Tarihi: 09.02.2019).

Yılmaz S. ve Kalkan K.D. (2017). Enerji güvenliği kavramı: 1973 petrol krizi ışığında bir tartışma. (ANKASAM) Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, 1 (3), 169-199.

ENERJİ SAVAŞLARI VE EKONOMİK HARP

Mehmet Can ÖZEV

Burdur Mehmet Uzal Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Sömürgeciliğin doğuşu olan 15. ve 16. yüzyıldan günümüze kadar gelen bir güç savaşı vardır. 19. yüzyılın sonundan itibaren petrolün kullanılmaya başlanması ve son elli yılda da doğal gaz kullanımının yaygınlaşması ile enerji savaşları ve ekonomik harp devletler arasında sertleşerek hız kazanmıştır. Özellikle dünyanın önde gelen güçleri, önemli enerji kaynaklarını elde tutabilmek için enerji sahibi ülkelerin yönetimlerini kendileri belirlemekte, hatta doğrudan enerji zengini ülkeleri işgal etmektedir.

Ülkemiz dünyadaki enerji savaşları ve ekonomik harbin önemli bir aktörü ve etkileneni durumundadır. Özellikle Orta Doğu, Doğu Akdeniz, Kafkaslar ve Karadeniz'deki ülkeler arasındaki rekabet Türkiye'yi doğrudan etkilemektedir. Son yıllarda Doğu Akdeniz'deki zengin doğal gaz rezervlerinin belirlenmesi ile enerji savaşlarının merkezi Doğu Akdeniz, özellikle Kıbrıs'ın çevresi olmuştur.

ABD, dünyadaki etkinliğini koruyabilmek için enerji ve ekonomi savaşını etkin olarak sürdürmektedir. Dış ticarete açık verdiği ülkelerle özellikle de Çin ile büyük bir ekonomik savaşa girmiş durumdadır. Yine kendisine rakip gördüğü Rusya Federasyonu ile ekonomik savaş hâlinindedir. Türkiye, Ağustos 2018'den itibaren ABD'nin ekonomik savaş açtığı diğer bir ülke olmuştur.

Enerji ve ekonomik savaşlara karşı koyabilmemiz için kendi öz kaynaklarımızı daha etkin olarak değerlendirmeli, enerji çeşitliliğini artırmalı, katma değeri yüksek olan ürünlerin üretimini sağlamalı ve ülke olarak birlik beraberlik içinde olmalıyız.

Anahtar Kelimeler: Enerji Savaşları, Doğu Akdeniz, Ekonomik Savaş, Ticaret, Doğal Gaz ve Petrol.

GİRİŞ-AMAÇ

Bu konuyu ele almaktaki amacımız dünyada sömürge yarışının nasıl doğduğunu, sanayileşmenin enerjiye olan ihtiyacı nasıl artırdığını, dünyanın etkin güçlerinin enerjiye olan ihtiyaçlarını karşılamak

için nasıl bir yol ve politika izlediklerini, ticaretin ülke ekonomileri için önemini ve dünya ticaretinden daha fazla pay almak için devletlerin izledikleri politikaları ve bunun sonuçlarını açıklamaktır.

GEREÇ-YÖNTEM

Kaynak taraması yaparak sömürgeciliğin gelişimi, enerji savaşları ve ekonomik savaşın unsurlarını belirledik. Bu konularla ilgili tezleri ve genel ağdaki makaleleri taradık. Bu çalışmada doküman inceleme yöntemini kullandık.

BULGULAR

Dünya üzerindeki siyasi oluşumların, sömürgeci tutum sergilemeleri, enerji alanlarını ele geçirme istekleri ve dünya ticaretinden daha fazla pay alma düşüncelerinin gerekçesi; sanayileri için gerekli olan ham maddeye sahip olmak, enerji ihtiyaçlarını karşılamak ve ticaretle ekonomilerini güçlendirmektir. Ekonomiye güçlü tutarak ise dünya politikasına yön vermek ve ülkelerinin güvenliğini sağlamaktır.

SONUÇ

Yapılan çalışmanın sonucunda, sanayi ve endüstri geliştikçe devletlerin enerjiye olan bağıllılığının arttığı görülmüştür. Enerjiye bağıllılığın artmasıyla devletler dünyadaki güçlerini, konumlarını kaybetmemek için yeni siyasi politikalar ve yeni enerji politikaları izlemektedir. Enerji politikasına bağlı olarak izlenen siyasi politikalarda devletler yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına yatırım yapmaktan çok başka devlet topraklarını işgale veya ülke yönetimlerini kendi siyasi çizgisi doğrultusunda değiştirme yolunu seçmektedir. Yine güçlü devletler ekonomik etkinliklerini kaybetmemek için acımasız bir ticaret savaşına girmekten çekinmemektedir.

Yapılan enerji ve ekonomik savaşlar dünyanın birçok bölgesini etkilemekte, savaşlara neden olmakta, bu durumda sosyal sorunlara, göç hareketlerine, açlığa, siyasi bunalımlara neden olmaktadır.

GİRİŞ

1. Sömürgeciliğin Ortaya Çıkması ve Gelişimi

Sömürgeciliğin doğuşundan günümüze kadar süregelen bir güç savaşı vardır. Bu güç savaşı özellikle zengin enerji kaynaklarına sahip toprakların paylaşımı konusunda yaşanmaktadır. Gerek süper güç devletler, gerekse terör grupları, enerji odaklı bir strateji izlemektedirler. Yaşanan çatışmaların, uluslararası siyasi krizlerin perde arkasına baktığımızda da enerji faktörü karşımıza çıkmaktadır.

Sömürgeciliğin enerji kaynaklarıyla ilişkisini anlayabilmek için sömürgecilik tarihine daha detaylı bakılabilir. 15 ve 16. yüzyılda elde ettikleri askerî teknoloji ile başka kıtalara yayılmaya başlayan Avrupalılar, bu bölgeleri kelimenin gerçek anlamıyla "sömürmeye" başlamışlardır. İlk sömürgeciler Portekizliler ve İspanyollar olmuştur. Bu iki ülke, modern dünyanın ilk sömürge imparatorlukları olarak tarih sahnesine çıkarak Amerika kıtasının güneyini kısa bir süre içinde sömürgeleştirmişlerdir. İspanya ve Portekiz'i diğer Avrupa ülkeleri izlemiştir. 17. yüzyılda Hollanda güçlü bir sömürge ülkesi olarak rekabete katılmış, Hollanda'yı İngiltere izlemiştir. Bu iki yeni sömürgeci güç de, hem Amerika kıtasına hem de Uzak Doğu'ya el atmıştır. 18. yüzyıla gelindiğinde İngiltere dünyanın en büyük sömürge imparatorluğu hâline gelmiştir. Fransa ve Belçika da çok geçmeden bu yarışa katılmıştır. 19. yüzyılda, Amerika kıtasının büyük bölümü, Afrika'nın neredeyse tamamı ve Uzak Doğu'nun çok sayıda ülkesi sömürge olmuştur.

Sanayi Devrimi, 18 yy. ikinci yarısında İngiltere'de başlayıp hızla Avrupa ve Amerika'ya yayılarak tüm dünyaya enerjinin, uygarlıkların devamı için vazgeçilmez bir unsur olduğunu göstermiştir. Güçlü bir devlet olmanın yolunun enerji sorununu çözmekten geçtiği düşüncesini oluşturmuştur. Geçerlilik kazanan bu düşünce ile eğer bir devlet enerji sorununu çözebiliyorsa ekonomik anlamda belli bir gücü elde etmiş demektir. Ekonomik anlamda güçlü olan ülkeler de dünya siyasetine yön veren ülkeler olacaktır.

2. Enerji Kaynaklarının Önem Kazanması

1859'da Amerika-Pensilvanya'da açılan ilk petrol kuyusu ile beraber dünyadaki güç dengeleri değişmiştir. Enerji kaynaklarının önemi daha da netleşmiş, enerji kaynaklarına sahip olabilmek için farklı stratejiler oluşmaya başlamıştır. Örneğin kendi topraklarında petrol olmayan Almanlar gözlerini

Mezopotamya bölgesine, yani bugünkü Irak topraklarına çevirmişlerdir.

1908'de ise İngilizler tarafından İran'da ilk petrol kuyusu açılmış, hemen sonrasında dünyanın en büyük petrol şirketlerinden biri kurulmuştur. O dönem İngiliz komutasının başında bulunan Churchill, Alman donanması ile mücadele edebilmek için donanmanın yakıtını kömürden petrole geçirmiştir. Bu önemli bir karardır. Çünkü İngiliz topraklarında petrol yoktur. Kömürün yerini petrole bırakması dünya tarihinde sancılı bir dönem olarak hatırlanmaktadır. Birinci Dünya Savaşı sürerken Clemenceau: "Bir damla petrolün değeri askerlerimizin bir damla kanına eşittir." demiştir. 1. ve 2. Dünya Savaşı'nın nedenlerinden biri de bir nevi enerji savaşı olan kömürden petrole geçiş ve sömürge rekabettir.

2. Dünya Savaşı'ndan sonra ise enerjinin önemini iyice kavrayan Avrupalı devletler birlikte hareket etmeye başlamışlardır. 1951'de Avrupa Birliği'nin de temellerini oluşturan Paris Antlaşması yapılmıştır. Schuman Deklarasyonu'nun bir sonucu olarak 6 üye ülke ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kurulmuştur. Bu üye ülkeler: Belçika, Federal Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda olmuştur. Böylece, savaşın ham maddeleri olan kömür ve çelik, Avrupa'nın birleşmeye başlamasının aracı olmuştur.

Günümüzde fosil yakıtların, yani petrol, doğal gaz ve kömürün kullanım oranı %87'dir. Güneş ve rüzgâr enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynakları ise oldukça düşük seviyelerdedir.

Petrol ve doğal gaz rezervleri içinde en çok paya sahip ülkeler Orta Doğu ülkeleridir. Kömür rezervleri ise en fazla Avrupa ve Avrasya ülkelerinde bulunmaktadır.

Bilindiği gibi petrol ve doğal gaz en önemli enerji kaynaklarıdır. Petrol ve doğal gaz rezervlerinin dünya üzerindeki bölgesel dağılımı daha detaylı incelendiğinde, 2013 sonu verilerine göre petrol rezervlerinin dağılımında en büyük yüzdenin %48 ile Orta Doğu'da olduğu; Orta Doğu'yu %19 ile Orta-Güney Amerika'nın izlediği görülecektir. Ülkeler bazında bakılacak olursa ilk sırada 298,3 milyar varil ile Venezuela yer almaktadır. Onu 265,9 milyar varil ile Suudi Arabistan ve 174,3 milyar varil ile Kanada izlemektedir.

Doğal Gaz rezervlerinin dağılımında ise en büyük yüzde %43,2 ile Orta Doğu'da bulunurken %30,5 ile Avrupa ve Avrasya bölgesi ikinci sırada yer al-

maktadır. Ülkeler bazındaki listede ilk sırada 33,8 trilyon m³ ile İran yer almaktadır. Ardından, 31,3 trilyon m³ ile Rusya ve 24,7 trilyon m³ ile Katar gelmektedir.

Türkiye de enerji kaynakları açısından çok önemli bir konuma sahiptir. Dünya üretilebilir petrol ve doğal gaz rezervlerinin yaklaşık %72'lik bölümü, coğrafyamızda bulunmaktadır. Türkiye, bu jeopolitik konumu itibariyle pek çok önemli projede yer almaktadır. Enerji zengini Hazar, Orta Asya, Orta Doğu ülkeleri ile Avrupa'daki tüketici pazarları arasında bir "Enerji Koridoru" konumundadır. Türkiye'nin sahip olduğu en eski boru hattı olan Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı, Kuzey Irak'ta yer alan Kerkük petrolerini Batı'ya ulaştırmaktadır. Hattın taşıdığı ham petrol miktarı 2009 yılında günlük 1,2 milyon varile çıkartılmıştır.

3. Enerji Rekabetinin Başlaması ve Orta Doğu

Tarihin birincil kaynakları, alternatif bir yakıt olarak petrolün sahaya girişiyle sektörde yeni bir rekabetin başladığını kaydetmektedir. Zira on dokuzuncu yüzyılda Amerikalılar petrolü kendi topraklarında bulduklarında, Ruslar da Hazar'da "siyah altın" kaynaklarına ulaşmışlardır. Aynı zamanda, İngiliz ve Almanlar ise Osmanlı mülkü Mezopotamya (Irak) topraklarındaki petroleri ele geçirme mücadelesi vermekteydiler. Bu dönemde İran'daki petrolü ele geçiren İngilizler, Almanya'nın Osmanlı topraklarında yayılan nüfuzunu durdurmaya çalışıyorlardı. Büyük Harp sonrasında yeniden paylaşım yapıldığında İran petroleri İngilizlerin elinde kaldı. Irak petrolerindeki Alman hisseleri Amerikalılar ve Fransızlara devredildikten sonra Türkiye de 1926'da Musul'daki petrol haklarından vazgeçmişti. Bu ortamda Sovyet Rusya'ya karşı Batı Bloku, Orta Doğu petrolerini ele geçirmiş oldu. Ruslar, Doğu Avrupa ve Hazar petrolerini elde tutarak enerji dünyasında ABD, İngiltere, Fransa liderliğindeki bu bloka meydan okuyordu. İkinci Dünya Harbi'nden sonra Kuzey Afrika ve Basra Körfezi'nde açılan yeni petrol kuyuları ve kaynakların yeniden paylaşılması esnasında Batılı müttefikler arasında yaşanan ihtilaflar, Moskova'ya Orta Doğu'da yeni imtiyazlar elde etmesi yolunda stratejik bir fırsat sunmuştu.

Bahsi geçen coğrafyada bugün yaşanan çatışmalar yakın tarihte yaşanmış vakaların bir nevi uzantısı mahiyetindedir ve hâlâ devam etmekte olan küresel enerji rekabetiyle doğrudan alakalıdır.

20. yüzyıl petrol egemenliğinde geçti. Churchill'in "Bir damla kan, bir damla petrol." sözü meşhurdur. Orta Doğu birinci derecede öncelikliydi. İngiliz Avam Kamarasında "Basra Körfezi'nde Alman görmektense İstanbul'da Rus görmeyi tercih ederim." diye konuşuluyordu. Bu yüzden Almanya'ya karşı İngiltere ve Fransa, İstanbul'u vadederek Rusya ile ittifak yapmış, açıkta kalan Osmanlı, Alman ittifakına sürüklenmişti. Günümüzde enerji sorunu daha küresel boyutlardadır.

Dünya üzerindeki en büyük sermaye egemeni olan ABD, bu konumunu sürdürmek için büyük bir çaba göstermektedir. ABD, dünya petrol rezervlerinin %65'ini elinde bulunduran Körfez ülkelerinin, kendi petrol ithalatının %20'sini sağladığı Orta Doğu kaynaklarının dünya piyasasına arzındaki en önemli çıkış noktası olan Basra Körfezi'nin kontrolü için askerî güce dayalı bir politika uygulayarak 1. Körfez Savaşı, Afganistan'a müdahale ve Irak'ın işgalini gerçekleştirmiştir. Böylece ABD bölge üzerindeki hâkimiyetini Körfez Savaşı'yla daha da güçlendirmiştir. Öyle ki;

- Bölge ülkelerinin hava sahalarına sınır koyabilecek,
- Ekonomik yapılanmalarına müdahale edebilecek,
- Hatta herhangi bir ülkenin yardımlarını kontrol altında tutabilecek kadar inisiyatifini eline alabilmiştir.

Bölgenin en önemli petrol üreticisi 265,9 milyar varil petrol rezervi ile Suudi Arabistan'dır. Suudi Arabistan'ı 157 milyar varil petrol rezervi ile İran ve 150 milyar varil petrol rezervi ile Irak takip etmektedir. ABD'nin yıllık petrol ihtiyacı ise 7,5 milyar varildir. Bu da petrolün Amerika için ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir. Bu nedenle ABD petrolün denetimini kendi elinde tutmak istemektedir. Orta Doğu bu yüzden çeşitli oyunlara sahne olmaktadır. Enerji savaşıyla silahlanma yarışını iç içe düşündürmek gerekir. Silah sanayinde lider ülkelerin fabrikalarında sabah akşam silah üretilmekte, sonunda artık stoklanamayacak sayıya ulaşılmaktadır. Bununla birlikte dolan stokları boşaltmak için yeni pazar ihtiyacı doğmaktadır. Üretilen yeni roketleri, yeni bombaları deneyecek yeni sahalar aranmaktadır. Son dönemde ABD, IŞİD'i durdurmak için hava bombardımanı düzenlemek gibi yanlış bir strateji izlemektedir. Irak'tan sonra Suriye'deki IŞİD hedeflerine yönelik hava saldırısı gerçekleştirilmiştir. Bu hava saldırısında ABD ordusuna ait F-22 tipi uçak ilk kez kullanılmıştır. Suudi Arabistan, Ürdün, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn ve

Katar da saldırıya destek vermiştir. Eğer ABD bu yanlış politikadan vazgeçmezse Irak ve Suriye'ye yüz binlerce bomba yağdırılacaktır. Bu saldırılara destek veren Müslüman ülkeler saldırıların sonucunu hiç düşünmemektedirler. Diğer taraftan bu çatışma ortamında kendilerini güvenceye almak isteyen Suudi Arabistan gibi zengin ülkeler yer almaktadır. Bu ülkeler de petrolerini satıp karşılığında silah satın almaya devam edecek, böylece Amerika, istediği Orta Doğu petrolerine kavuşacaktır. Ayrıca savaş uçaklarının, bombalarının parasını da karşılamış olacak ve fabrikaları yeniden silah üretimine devam edecektir. Üretilen bu silahlarla da yine Müslümanlar şehit edilecektir.

Amerika, Orta Doğu üzerindeki bu planlara neden önem vermektedir? Neden bu kadar büyük çapta harcamalara girişmektedir? ABD'de bölgenin özellikleri nedeniyle bölgeye yönelik hâkimiyet politikaları izlemiştir. ABD, bölgeyi kendi çıkarları bakımından "yaşamsal öneme sahip bölge" olarak görmektedir. Ancak ABD gücünde azalma yönündeki değişim ABD'nin bölgedeki çıkarlarını etkilemektedir. ABD'nin Orta Doğu petrolerine sahip olmak için bir aciliyeti söz konusudur. Çünkü petrolün şöyle bir özelliği vardır: Dünya petrol rezervleri önümüzdeki 53 yıl için yeterli durumdadır. Ancak rezervlerin birkaç bölgede yoğunlaşması, bunun sonucu olarak petrol rezervlerinin paylaşımı çok ciddi bir sorundur.

ABD artan enerji ihtiyacıyla da tıpkı Avrupa ülkeleri gibi dışa bağımlı olma yolunda ilerlemektedir. Bu yüzden Orta Doğu'ya, demokrasi adı altında müdahale etmeye kendini mecbur hissetmektedir ve attığı her adımda Batı dünyasının geçmişten beri sahip olduğu sömürgeci anlayış hâkimdir. Kendi çıkarları söz konusu olduğunda bencil ve acımasız bir tavır sergilerken Müslümanları değersiz görüp onları ezmeyi doğal bir hakmış gibi görmektedirler. Zengin yer altı kaynaklarına kendilerine aitmiş gibi el koyabileceklerini düşünmektedirler. Hâlbuki dünyadaki kaynaklar konusunda adil bir paylaşım yapılması gerekir. Var olan ve elbet tükenecek olan kaynaklar üzerinden savaş çıkarıp, yüz milyarlarca dolar harcamak çözüm değildir. ABD'nin Orta Doğu petroleri için verdiği uğraşı kendi ülkesinde yeni rezerv arayışına vermesi, elbette daha makul olacaktır. Böylece Orta Doğu'da petrol için akan kan duracaktır. Ayrıca ABD ekonomik yönden de hafifleyecektir.

ABD'deki büyük petrol şirketleri, üretilen petrol

seviyesini koruyabilmek için geçtiğimiz 10 sene içerisinde 260 milyar dolar harcamıştır. Bu miktar, askerî harekâtlara, atılan füzelere, bombalara harcanandan çok çok daha azdır. Avrupa ülkeleri içinse durum biraz farklıdır. Çoğu Avrupa ülkesinde petrol olmadığı için aynı bencil tutumla bu enerji savaşı içinde yer alarak sömürgeci mantıktan başka bir seçenek görmemektedirler. Hâlbuki petrol rezervleri ne kadar zengin olursa olsun, bir gün tükenecektir. Dışa bağımlı olup, ülkeler arası her krizde enerji sıkıntısı yaşamak istemiyorlarsa, kendi kaynaklarını yaratmalıdırlar. Yenilenebilir enerji kaynaklarının önemi bu noktada daha iyi anlaşılmalıdır. Petrol savaşına giden bütçeyi, yenilenebilir enerji teknolojilerini geliştirmek için harcayabilirler. Güneşten sağladığı enerji 20 nükleer santralin gücüne eşdeğer olan Almanya bu konuda öncü durumdadır.

Bu gerçekler ortadayken Müslüman ülke topraklarını sömürmeyi tek çözüm göstermek, hiç insani ve samimi değildir. Bu noktada, Batılı halkları Müslüman halklardan üstün gören zihniyetin değişmesi gerekmektedir. Sömürgeci mantığın temellerini atan Darwinist telkinlerin yıkılması son derece hayati önem arz etmektedir. Hangi ırktan olursa olsun tüm insanların sahip olduğu haklar eşittir. Hiçbir ırk, diğer bir ırkın haklarını sömürme yetkisine sahip değildir. Güçlü olma, üstün olma, zayıf olanları ezme mantığı Darwinizm'in hezeyanlarıdır. Adil paylaşım dururken bencillik dürtüsüyle yalnızca kendilerini düşünme mantığı da böyledir. İnsanları ruhsuzluğa, sevgisizliğe, duyarsızlığa sürükleyen bu akıma karşı eğitim şarttır. Batı dünyasının sömürü mantığıyla değil, şefkat ruhuyla hareket etmesi gerekir.

4. Doğu Akdeniz'de Enerji Rekabeti

Enerji savaşlarının en yoğun yaşandığı coğrafyalardan biri de Doğu Akdeniz'dir. İdlib'deki katliam endişesi, Akdeniz'de on yıllarca sürececek "enerji savaşları" için yapılan hamleleri gizliyor. ABD bölgeye komuta gemisi, İngilizler ise nükleer denizaltı gönderiyor. Savaş gemilerini sondaj gemileri takip edecek. Önce ABD sonra da Fransız, İngiliz, İtalyan şirketleri doğal gaz zengini bölgede sondaja başlıyor.

Hâlen İdlib'deki taşeron teröristler ve sivil katliamı üzerinden gündem yaratılırken dünyanın üçüncü büyük doğal gaz rezervinin bulunduğu Doğu Akdeniz'deki yoğunlaşma gözlerden kaçırılıyor. Total,

Shell, Eni, Qatar Gas, Noble Enerji, Kogas'ın bölgede sondajlara peyderpey başlaması planlanıyor. Bir yandan da Güney Kıbrıs Rum yönetimi, Fransa'ya deniz üssü ve hava üssü kullanım izni verdi. Amerika da GKRY'den üs talebinde bulundu. Bu gelişmeler karşısında Yunanistan ve GKRY'nin korkulu rüyası ise Türk donanmasıdır. Türkiye, donanmasıyla olası hak ihlallerine karşı teyakkuzda bulunurken Doğu Akdeniz'de Barbaros sismik araştırma gemisinin raporu doğrultusunda tespit edilen en verimli sahada sonbaharda millî arama gemisi Fatih ile aramaları başlatacak. Türkiye'nin henüz Akdeniz'deki enerji kavgası görünür olmadan GKRY'nin gasp ettiği tartışmalı alanlardan doğal gaz sondajını başlatmasının bu doğrultuda yapılacak en doğru hareket olacağı, Doğu Akdeniz'deki hak ve menfaatlerini pekiştireceği değerlendiriliyor.

Hâlen çok sayıda savaş gemisinin demirlediği Doğu Akdeniz'e yeni gemi sevkiyatları sürüyor. Doğu Akdeniz'de Suriye bahanesiyle yoğunlaşan bu güçlerin önümüzdeki 10 hatta 100 yıllık planlamalar dâhilinde attıkları bazı adımlar da dikkat çekiyor. Fransa, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile 2007 yılında yaptığı anlaşma kapsamında bu ay hem deniz üssü hem de hava üssü kullanım hakkı aldı. Amerika da GKRY'den, üslerini kullanmak üzere girişimlerde bulunuyor. İngiltere ise zaten GKRY'de deniz ve hava üslerine sahiptir. Üsler konusunda dikkat çeken bir diğer ayrıntı ise GKRY'nin Limasol Limanı'nı Suriye'de sözde kavgalı Rusya ve ABD'nin birlikte kullanıyor olmasıdır.

Yunan ve Rum gazeteciler "Doğu Akdeniz'de ilk bakışta belli olmayan bir savaşın geliştiği" tespitlerine yer verdikleri makalelerinde, "Bir yerde enerji kaynakları keşfedildi mi bıçaklar çıkar. Doğu Akdeniz'de bıçaklar yerine birçok ülkenin savaş gemileri çıkıyor" diyerek, Akdeniz'deki gemi hareketliliğini başlayacak sondaj faaliyetlerine bağlıyorlar. Atina ve Lefkoşa'nın en büyük kaygısının da Türk donanması olduğu gazetelere yansıyan bir diğer tespittir. Türkiye, hak ihlali yapan İtalyan ENI'nin doğal gaz arama gemisini engellemiş ve arama yapmasına izin vermemişti. Türk donanmasının olası benzer tepkilerinden duyulan endişe üst tondan ifade ediliyor.

Türkiye, Doğu Akdeniz'deki hak ve menfaatlerinin korunması konusunda kararlı bir duruş sergilerken Türk donanması başlayacak doğal gaz arama faaliyetleri kapsamında olası oldubitti girişimlerine

karşı teyakkuzdadır. Türkiye de doğal gaz arama ve sondaj gemileriyle Doğu Akdeniz'de yoğun varlık gösterecektir. Barbaros gemisiyle Akdeniz'de yapılan sismik araştırmalar sonucu elde edilen raporların değerlendirilmesi ardından en uygun bölgede sondaj faaliyeti başlatılacak. Türkiye, her ülkenin sahip olmadığı bir imkân olan millî sondaj gemisi Fatih ile Akdeniz'de doğal gaz çıkaracaktır. Dünya enerji ve ticaret jeopolitiğinde merkezî yer işgal eden İran Körfezi, Hazar Denizi, Kızıl Deniz ve Süveyş Kanalı'nın Doğu Akdeniz'in hinterlandında bulunduğu unutulmamalıdır. Doğu Akdeniz'in jeopolitiğindeki muhtemel değişimlerin bahsi geçen bölgeleri de derinden etkileyeceği aşikârdır. Dolayısıyla Doğu Akdeniz'deki herhangi bir istikrarsızlığın kısa sürede daha geniş bir bölgeye yayılarak, bölgesel hatta küresel jeopolitiği de etkilemesi beklenmelidir.

5. Ticaret Savaşları

Günümüzde en büyük ticaret savaşı ABD ve Çin arasında yaşanmaktadır. ABD'nin Irak konusunda hassas olmasının nedenlerinden birisi de, Çin'in Saddam döneminde Irak ile yaptığı petrol anlaşmalarıdır. ABD'nin müdahalesiyle Irak'ta yaptığı arama ve çıkartma faaliyetlerine son veren Çin, ilgisini Orta Asya ve Hazar bölgesine yöneltmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin, Çin'den yaptığı milyarlarca dolarlık ithalata koyduğu küresel ekonomi üzerindeki olası etkisi büyük bir tartışmanın fitilini ateşledi. Günümüzde ticaret savaşı, bir ülkenin diğer bir ülkeden satın aldığı ürünlere sınırlamalar ve ek vergi getirmesi, ilgili ülkenin de buna misilleme yapması şeklinde yorumlanıyor. Ülkelerin, bu şekilde bir ticaret savaşına girmesinin, diğer ülke ekonomilerine de etkisi olurken ikili ve bölgesel gerginliklerin de artmasına yol açıyor.

Ticaret açığı, bir ülkenin diğer bir ülkeye yaptığı ihracat ve aynı ülkeden yaptığı ithalat arasındaki denge farkından oluşuyor. ABD'nin Çin ile yaptığı ticaretteki açığı oldukça fazla. Geçen yıl itibarıyla bu açık, 375 milyar doları buldu. Trump, ek vergiler koyarak buna son vermeyi hedefliyor. Ancak, ticaret açığı her zaman olumsuz bir anlam içermiyor. Gelişmiş zengin ülkelerin önemli bir kısmı son dönemde İmalata dayalı ekonomiden, servis ağırlık ekonomilere doğru geçiş yapmayı tercih etti.

Trump, 2018 Mart ayı başında Çin'e karşı çelik ve alüminyum ithalatına ek vergi getirdi. Ülkesinin metal sektöründe dışarı çok bağımlı olduğu görü-

şünde olan Trump, olası bir savaşta, metal üretiminde dışarı çok bağımlı olduğu gerekçesiyle ülkesinin yeteri kadar silah ve araç bile üretemeyeceği görüşünü sıklıkla dile getirdi. ABD yönetimi, yerel şirketlerin yurt dışından çelik ve alüminyum satın almak yerine bunu iç pazardan tedarik etmesini istiyor. Yurt dışından gelmemesi hâlinde ise ülke içinde bu ham maddenin ve buradan imal edilecek ürünlerin fiyatlarının önemli ölçüde artacağına kesin gözüyle bakılıyor. Trump'ın, bu hamlesi ülke içinde istihdamın artmasına hizmet ederken maliyetlerin artması sonucu özellikle otomobil ve uçak sanayi uzun dönemde rekabet gücünü kaybederek zarar görecek. Bu gümrük vergilerinin etkisinin, Çin'in de yapacağı misilleme göz önüne alındığında dünyanın dört bir yanında hissedilmesi bekleniyor.

Dünyanın ikinci büyük ekonomisi Çin, ABD'nin tarım ve sanayi ürünlerine vergi koyacak. Soya, pamuk, uçak, otomobil, çelik boru gibi ürünler Çin pazarına girerken gümrük vergisine takılacak. Çin, Apple gibi yüksek teknoloji şirketlerine de ek vergi koyabilir. Bu hamle ise bu dev şirketleri derinden sarsabilir. Bu şirketler de kayıplarını doğal olarak diğer pazarlardan çıkarma yoluna gidebilir.

6. Türkiye'ye Karşı Yürütülen Ekonomik Savaş

Ekonomik savaşların diğer bir ayağını ise ABD'nin Türkiye'ye karşı başlattığı ekonomik savaş oluşturmaktadır. Ağustos 2018'de ekonomik bir saldırıya uğradı. Saldırı, ABD'nin Rahip Brunson'un tutukluluğunu bahane ederek iki bakanımıza getirdiği yaptırımla başladı. Çelik ve alüminyum ithalatına konulan ek vergilerle ve Başkan TL'yi doğrudan hedef alan twiti ile devam etti. Hem de Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak'ın "yeni ekonomik modeli" açıklamasının hemen ertesinde. Bu tartışmasız bir şekilde Türkiye'nin ekonomik istikrarını hedef alan, hasmane bir tavidir. Sonrasında gece alımlarıyla "kur manipülasyonu" olarak ortaya çıkan durumun Türkiye'nin mevcut ekonomik verileri ile bağdaşmadığında, spekülasyon olduğunda herkes hem fikir. Zira ne bütçe açığının GSYH'ya oranı, ne kamu borç stokunun GSYH'ya oranı ve ne de dış borcun vadesi, Türk Lirası'nın bu denli değer kaybetmesini gerektiriyor. Ekonomik saldırı altında olduğumuz tespiti sadece iç kamuoyunun üzerinde birleştiği bir konu değil. Almanya ve İtalya'dan gelen "dayanışma" değerlendirmeleri de bunu teyit ediyor.

Trump'ın NATO müttefiki Türkiye'yi yaptırımlarla hedef alması uluslararası toplumun hızla sonu kestirilemeyen, yeni bir kaosa gittiğini gösteriyor. Bu, Trump Yönetimi altındaki ABD'nin bizi taşıdığı yeni kaotik dünya. Aslında döneminin de devamı. Bu dönemde iş adamı kökenli Trump'ın Amerikan çıkarları için ekonomiyi silah hâline getirmesine şahit oluyoruz. Normların önemsenmediği, kovboy tarzına dayalı bir ekonomi anlayışı bu. İçinde tehditler, yaptırımlar ve finansal saldırılar var. Elbette, ekonomik çıkarlar devletlerarası ilişkilerde hep önemliydi. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD hegemonyasında kurulan uluslararası düzenin mali kurumları da doların hâkimiyeti de hep Amerikan çıkarlarına göre oluşturuldu. Trump, bu düzenin şimdi ABD'nin çıkarlarını yeteri kadar gözetmediği, Çin ve diğer yükselen ekonomilerin işine yaradığı görüşünden hareket ediyor. Trump'ın belirgin farkı, uluslararası meşruiyete ihtiyaç duymaması ve ABD'nin gücünü çıplak, pervasız bir şekilde kullanması. Müttefik ve hasım ayırımını iyice silikleştirmesi. Geline noktada dünya ekonomisinde doların hâkimiyeti artık korkulması, tedbir alınması gereken bir olgudur. Başkan Erdoğan'ın tabiriyle artık dünya için "dolar tehdidi" var. Dahası, ABD düzeni yıkarken çok tehlikeli bir kapıyı açıyor. Ekonomiyi birinci öncelikli güvenlik konusu hâline getiriyor. Fon yöneticilerinin, spekülasyonların ekonomik normların dışına çıkan anarşist dünyasını meşrulaştırıyor.

Küresel anlamda ticaret savaşı, tüketicilere zarar verir. Serbest ticaret, korumacılığın tam tersi anlamına geliyor ve mümkün olduğunca çok az vergi uygulanmasını öngörüyor. Serbest ticaret, tüketicilerin, daha kaliteli ve ucuz ürünleri satın almasına, üreticilerin maliyetleri düşürmesine ve yine daha ucuza ürünlerini satmasına yol açıyor. Otomobiller, akıllı telefonlar ve gıda serbest ticaret sayesinde daha ucuza satın alınabiliyor. Serbest ticaretin olumsuz yanı ise, şirketlerin yerli malı almak yerine ucuz yabancı ürün alması, istidama büyük zarar veriyor ve şirketleri daha az kişi istihdam etmeye zorluyor. (GÜNDÜZ, 2018)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sanayi ve endüstri geliştikçe devletlerin enerjiye olan bağlılığının arttığı görülmüştür. Enerjiye bağlılığın artmasıyla devletler dünyadaki güçlerini, konumlarını kaybetmemek için yeni siyasi politikalar ve yeni enerji politikaları izlemektedir. Enerji politi-

kasına bağılı olarak izlenen siyasi politikalarda devletler yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına yatırım yapmaktan çok başka devlet topraklarını işgale veya ülke yönetimlerini kendi siyasi çizgisi doğrultusunda değiştirme yolunu seçmektedir. Yine güçlü devletler ekonomik etkinliklerini kaybetmemek için acımasız bir ticaret savaşına girmekten çekinmemektedir.

Yapılan enerji savaşları ve ekonomik savaşlar dünyanın birçok bölgesini etkilemekte, savaşlara neden olmakta; bu durumda sosyal sorunlara, göç hareketlerine, açlığa, siyasi bunalımlara neden olmaktadır.

Günümüzde siyasi kriz oluşturan konuların temelinde baktığımızda sebebin enerji ve ekonomik kaynak arayışı olduğunu görüyoruz. Myanmar'da Arakan'daki Müslümanlara karşı izlenen vahşi politikalar, Çin'in Doğu Türkistan'daki Türklere yaptığı baskı ve işkenceler, Katar'a uygulanan ambargolar, Venezuela'da halkın iradesi ile yönetime gelmiş Maduro'ya karşı yürütölen siyaset, Suriye'nin

iç savaşa sürüklenmesi ve dünya üzerindeki daha birçok kriz bölgelerindeki çatışmanın temelinde enerji bölgelerine, enerji transfer alanlarına hâkim olma çabasını görüyoruz.

Enerji savaşları ve ekonomik harbin son bulabilmesi için devletlerin halk isteği ile yönetime gelmiş idarecilerinin, ölkeleri içindeki büyük silah üreticilerini dizginleyebilmeleri, kendi hâkimiyet alanlarında enerji arayışını artırmaları ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırımlarını yoğunlaştırmaları gerekmektedir.

Türkiye olarak yoğun şekilde yaşadığımız ekonomik savaşa karşı koyabilmemiz için topraklarımızda ve denizlerimizdeki enerji kaynaklarını kısa sürede çıkarmalı, rüzgâr, güneş, hidroelektrik gibi yenilenebilir enerji kaynaklarından daha fazla yararlanmalıyız. Dış ticaret açığına neden olan ürünlerin, özellikle otomobil ve elektronik eşyaların üretimine önem vererek ekonomimizi güçlü şekilde ayakta tutmalıyız.

KAYNAKÇA

1. AKBAŞ Zafer, "ABD'nin Orta Doğu Politikalarının Sürdürülebilirliği ve Orta Doğu Güç Mücadelesi", Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 2011, S.2.
2. BAYRAÇ H. Naci, "Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye: Petrol ve Doğal Gaz Kaynakları Açısından Bir Karşılaştırma", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2007.
3. ÇINAR Burak, "Tarihte Üçüncü Güç ve Orta Asya Enerji Savaşları", Güvenlik Stratejileri Dergisi, 2008, S.24.
4. EDİGER Volkan Ş., DEVLEN Balkan, BİNGÖL MCDONALD Deniz, "Levant'ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiği" Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi, 2012, Cilt 9, Sayı 33, S.86.
5. EROĞLU Hasan, Bütün Yazılar, "Dünyada Enerji Savaşları ve Perde Arkası", 9 Şubat 2015. (<https://gercekler.net/index.php/enerji-savaslari>)
6. ŞEKER Cafer Talha, "Küresel Enerji Rekabeti Rusya ve Orta Doğu" 5 Nisan 2018. (<http://ordaf.org/küresel-enerji-rekabeti-rusya-ve-orta-doğu>)
7. AKYOL Taha, "Enerji Savaşları", 6 Nisan 2018. (<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/taha-akyol/enerji-savaslari-40791162>)
8. SEZER Kıymet, "Hem Sondaj Hem Savaş Gemileri", 12 Eylül 2018. (<http://www.yenisafak.com/gundem/hem-sondaj-hem-savas-gemileri-3395114>)
9. DURAN Burhanettin, "Ekonomik Savaş, Türkiye ve Dünyanın Yeni Kaosu, 14 Ağustos 2018. (<https://www.sabah.com.tr/yazarlar/duran/2018/08/14/ekonomik-savas-turkiye-ve-dunya-nin-yeni-kaosu>)
10. Haber Masası, "Dolar Krizi: Yaşananlar Ekonomik Savaş mı?", 18 Ağustos 2018. (<https://www.stratejikortak.com/2018/08/abd-turkiye-dolar-yaptirimi>)
11. GÜNDÜZ Rahmi, "6 Maddede ABD-Çin Ticaret Savaşı", 6 Temmuz 2018. (<https://tr.euronews.com/2018/07/06/abd-ve-cin-ticaret-savasini-anlama-rehberi-merak-edilenler>)

NÜKLEER, BİYOLOJİK VE KİMYASAL (NBC) SAVAŞ TEHDİDİ

Melda KESKİN

Balıkesir Karesi İstanbulluoğlu Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Teknolojinin hızlı bir değişim geçirdiği çağımızda savaşlar da dönüşüm geçirmiştir. Kılıcın yerini ateşli silahlar ve bombalar almıştır. Günümüzde devletler nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlarla insanlığın sonunu getirmeye çalışmaktadırlar. Nükleer savaş; nükleer silahların kullanıldığı, amacı düşmana hayati zarar vermek olan savaş çeşididir. Bu savaşın konvansiyonel savaştan farkı, kısa zaman içinde daha geniş bir alana etki etmesi ve sadece insana değil tüm ekosisteme çok daha fazla zararlar vermesidir. Nükleer savaşın fiziksel etkileri yüz yıllar boyunca sürer.

Bu çalışmanın amacı NBC'nin tanıtılması, insan ve çevre üzerinde oluşturduğu etkilerin açıklanmasıdır. II. Dünya Savaşı'nın sonlarında ABD'nin, Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki şehirlerinde kullandığı nükleer bombalar, bu silahların savaş alanında kullanıldığı ilk ve tek örnektir. Bir nükleer silahın etkileri birden fazla parametreye göre değişiklik gösterir. Çalışmamızın bulgular bölümünde konu "Nükleer, Biyolojik ve Kimyasal Savaş" alt başlıklarında açıklanmıştır.

Bu silahların savaş veya terör amacıyla tercih edilmesinin nedeni NBC'nin geniş kitleleri imha etmesinin yanı sıra ucuz ve kolay elde edilmesi, kullanımının geç fark edilmesidir. Günümüzde 43 mikroorganizma, biyolojik silah olarak kullanılabilir. Biyolojik silahlardan en büyük tehdit unsuru taşıyanlar; botulinum toksini, şarbon, çiçek ve veba etkenleridir.

Çağımızda şu an için gerçek anlamda bir biyolojik savaştan söz edilemese de çok yeni hastalık yapıcı mikroorganizmanın yayılması ile ortaya çıkan hastalıkların artmasının ilaç şirketlerine büyük rant sağladığı da yadsınamaz bir gerçektir.

NBC savaş tehditlerinin ne olduğunu, nerelerde kullanıldığını açıklayan bu çalışma, tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yaklaşımı benimsenen çalışmada literatür tarama tekniğine başvurulmuştur.

Biyolojik silah olarak kullanılmak üzere laboratu-

ar ortamlarında üretilen pek çok mikroorganizma mevcuttur. Buna örnek olarak; çevre temizliği amacıyla doğaya yayılan petrol yiyen bakteriyi verebiliriz. Ayrıca, resmî olarak kanıtlanamamasına rağmen gizli silah olarak üretilen mikroorganizmaların da var olduğu düşünülmektedir.

Kimyasal ajanlar; insan, hayvan ve bitkiler üzerine toksik etkileri nedeniyle öldürmek, yaralamak, insanları etkisiz hâle getirmek amacıyla üretilen her türlü katı-sıvı-gaz hâlindeki zehirli maddelerdir. Bu bağlamda kimyasal ajanlar, ekolojik felaketlere sebep olmaktadır.

Bu çalışma, NBC'nin insan yaşantısında ortaya çıkaracağı olumsuz etkileri ortadan kaldırmak için alınabilecek tedbirler ve bu şekilde insana verebileceği zararların önlenmesi adına farkındalık oluşturulmak açısından büyük önem arz etmektedir.

Sonuç olarak NBC silahları, özellikle kitlesel ölümlere yol açması nedeniyle günümüzün terörist faaliyetlerinde en çok tercih edilen silahlardır. Çalışmada NBC'nin canlılar ve çevre üzerindeki etkileri, bu etkileri önleme yöntemleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nükleer Savaş, Biyolojik Savaş, Kimyasal Savaş, NBC

1. GİRİŞ

Çalışmanın amacı nükleer, biyolojik ve kimyasal savaş tehditlerinin neler olduğunu ve nerelerde kullanıldığını açıklamaktır.

Teknolojinin hızına yetişemediğimiz bu dönemde savaşlar da değişim göstermiştir. Kılıcın yerini önce ateşli silahlar sonra da bombalar almıştır. Günümüzde ise bazı devletler ve terör örgütleri kimyasal, nükleer ve biyolojik silahlarla insanlara ve çevreye zarar vermektedir. Nükleer denemeler ekolojik felaketlere sebep olmakta, bu silahların etkileri uzun süre devam etmektedir. Özellikle kimyasal ve nükleer kalıntılar besin zinciriyle tüm canlılara aktarılmaktadır. Bu da gelecek nesilleri tehdit etmektedir. Gelecek nesillere yaşanabilir bir çevre bırakabilmek, ekolojik dengeyi koruyabilmek için

kişilere ve devletlere önemli görevler düşmektedir.

2. YÖNTEM

Nükleer, biyolojik ve kimyasal savaş tehditlerinin ne olduğunu, bu silahların nerelerde kullanıldığını açıklayan bu çalışma, tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. Nitel ve nicel araştırma yaklaşımı benimsenen çalışmada literatür tarama tekniğine başvurulmuş ve bu bağlamda nükleer, biyolojik ve kimyasal savaş tehdidi konusunda ulaşılan tez ve makaleler incelenmiş, somut verilere ulaşılmıştır.

3. BULGULAR

Savaş tehditleri üç ana başlıkta incelenebilir: Bunlardan ilki nükleer savaş, ikincisi biyolojik savaş ve üçüncüsü kimyasal savaştır.

3. 1. NÜKLEER SAVAŞ

Nükleer savaş; nükleer silahların kullanıldığı, amacı karşı tarafa zarar vermek olan bir savaş çeşididir. Bu savaş çeşidi kısa zaman içinde çok geniş bir alana çok büyük zararlar verir.

II. Dünya Savaşı'nın son dönemlerinde Amerika Birleşik Devletleri'nin Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki şehirlerinde kullandığı nükleer silahlar, savaş alanında kullanımının tek örneğidir.

Ayrıca nükleer bir kaza olan Çernobil Faciası bölgede birçok ölümlere ve sakatlığa sebep olmuştur. Ülkemizin Karadeniz Bölgesi'nde de etkileri uzun süre görülmüştür. Bu olaydan sonra bölgede özellikle kanser vakaları ve ölü doğumlarda artış tespit edilmiştir.

6 Ağustos 1945'te çoğunluğun sivillerden oluştuğu Hiroşima kentine Little Boy adı verilen cehennem bombası atılmıştır. Rakamlar net olarak bilinmese de 140 binden fazla insan 4000 derece ısı yayan bombayla küle dönerek feci bir şekilde can vermiştir. Üç gün sonra yani 9 Ağustos tarihinde ABD Fat Man adlı atom bombasını Nagazaki'ye atmıştır. Bu saldırıda da 80 binden fazla insan feci şekilde can vermiştir.

Kullanıldığı alanın binlerce kilometre çevresini etkileyebilen bu güçlü bombalar, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yasaklanmıştır; ancak nükleer silahlara getirilen bu yasaklama emri silahların üretimini ve denemelerini engellememiştir.

3. 1. 1. IVY MIKE (1952)

Tarihin ilk gerçek çaplı termonükleer silah denemesi olan Ivy Mike, ABD'nin gerçekleştirdiği bir

testtir ve 5,2 kilometre çapındaki alanı etkilemeyi başarmıştır. Patlamanın gücü tam 10,4 megatondur. Patlamanın etkisi 8000 kilometre ötede bulunan bir bölgeden hissedilebilmiştir.

3. 1. 2. CASTLE BRAVO (1954)

Amerikalılar tarafından yapılan Castle Bravo adlı kuru hidrojen bombası, tam 15 megaton gücündedir. 4 ila 8 megaton arasındaki bir güçle patlaması beklenen bomba, beklenenden çok daha güçlü bir şekilde patlamıştır. Sadece 1 saniyede 7 kilometrelik çapa ulaşan bombanın alev topu, 2 km genişliğinde ve 75 metre derinliğinde bir çukur oluşturmuştur. Bombanın oluşturduğu bulut 40 kilometre yükselmiştir. Japonya'ya atılan bombalardan tam 1000 kat daha güçlü olan Castle Bravo, yaklaşık 11 ton ağırlığındadır. Bu bomba, ABD tarafından test edilen en güçlü nükleer silahtır.

3. 1. 3. CASTLE ROMEO (1954)

Castle Bravo'dan sadece 1 ay sonra denenen Castle Romeo, 11 megatonluk güce sahiptir. TX-17 adı verilen termonükleer silahın ilk denemesi olan Castle Romeo, kara yerine denizde denenen ilk nükleer bomba olmuştur. Bunun nedeni Castle Bravo'nun denendiği alanda kapatılamaz bir çukur bırakmış olmasıdır. Castle Romeo, Amerika tarafından kullanılan en güçlü üçüncü nükleer bombadır.

3. 1. 4. CASTLE YANKEE (1954)

Aynı sene içerisinde denenen 3. nükleer bomba olan Castle Yankee, 13,5 megaton güce sahiptir. 6 ila 10 megaton arasında güce sahip olması beklenen bomba, beklenenden daha çok etki göstermiştir. Bu test ABD'nin yaptığı en büyük ikinci nükleer bomba testidir. Testin gerçekleştirilmesinin ardından Amerika'ya cevap vermek için Rusya harekete geçmiştir.

3. 1. 5. TEST 123 (1961)

Rusya tarafından gerçekleştirilen bu nükleer bomba testi, ABD'nin bomba denemelerine karşılık vermek amacıyla yapılmıştır. 12,5 megatonluk güce sahip olan bomba, Rusya'nın gerçek gücünü göstermeden önce denediği küçük bir bombadır.

3. 1. 6. TSAR BOMB (1961)

Tsar Bomb insanlık tarihinin en güçlü silahıdır. Rusya tarafından atılmış olan bu nükleer bomba,

tam 50 megatonluk güce sahiptir. 27 ton ağırlığında olan bombayı taşıyabilmek için özel bir uçak geliştiren Ruslar, bomba düşmeden önce pilotun kaçabilmesi için Tsar Bomb'u paraşütle atmışlardır. Bombanın patlaması o kadar güçlüdür ki sadece bir saniye içerisinde oluşan alev topu, tam 1000 kilometre öteden çıplak gözle görülebilmektedir. Bombanın yarattığı bulut 64 kilometre (Everest Dağı'ndan 7 katı) yüksekliğe ulaşmıştır Bomba tam 900 kilometre uzaklıktaki evlerin camlarını kırabilecek kadar güçlüdür. Bomba bulutunun yarattığı güç ise bundan daha uzaktaki alanları etkilemiş, Norveç ve Finlandiya'daki evlerin camlarını bile kırmıştır. Tsar Bomb'un atılmasıyla birlikte oluşan titreşim dalgaları üçüncü şokta bile 5-5,25 şiddetindedir ve dünyanın her noktasından hissedilmiştir. Bazı bilim adamlarına göre Tsar Bomb'dan daha güçlü bir nükleer silahın kullanılması, dünyanın nükleer krize girmesine neden olur.

3. 1. 7. TEST 147 (1962)

Tsar Bomb sayesinde tüm ülkelere gücünü kanıtlamış olan Rusya, nükleer silah denemelerine sadece 1 sene sonra devam etmiştir. Test 147 kod adına sahip olan termonükleer bomba denemesi 21,1 megaton gücündedir ve dünyanın en büyük üçüncü nükleer denemesi olarak tarihe geçmiştir.

3. 1. 8. TEST 173 & TEST 174 (1962)

Sadece iki gün arayla denenen bu nükleer silahlar 19,1 ve 20 megatonluk güce sahiptir. Arka arkaya denenen bu bombalardan sonra Rusların sadece Küba'daki, Florida'dan 150 kilometre uzaktaki nükleer bombalarını keşfeden ABD, Küba'ya birçok asker ve gemi göndermiştir. Küba'nın deniz yolunu kapatan ABD'liler, "Küba Füze Krizi" adı verilen olayın yaşanmasına neden olmuşlardır. Bu krizde ABD'lilerde Türkiye'ye nükleer başlık yerleştirmişlerdir. Savaşın eşiğine gelen Rusya ve ABD, dönemin Rusya başkanının Küba'daki bu nükleer başlıkları ülkesine geri götürmesinden sonra savaş engellenmiştir.

3. 1. 9. TEST 219 (1962)

963 yılbaşından sadece birkaç gün önce gerçekleştirilen Test 219 adlı termonükleer bomba denemesi, tarihin en güçlü ikinci nükleer bombası olarak biliniyor. 24.2 megatonluk güce sahip olan bomba, balistik füzeler sayesinde gönderilmiştir. Yaklaşık 10 kilometrelik alanda etkisini hissettiren bomba,

Rusların denediği son nükleer bombalardan birisidir. Bu bomba denemesinin ardından Amerika, İngiltere ve Rusya (O zamanki adıyla Sovyet Birliği) nükleer silahların denenmeyeceğine dair bir anlaşma yapmıştır. Anlaşmanın amacı silahlanma yarışını yavaşlatmak ve yapılan sık denemelerin ardından atmosferin zarar görmesini engellemektir. Bu anlaşmada yazanlara göre yerin altında yapılan testler hâlâ yasal olarak kabul edilmektedir ancak bundan bir süre sonra yeni bir anlaşmayla birlikte bu testler de yasaklanmıştır. Günümüzde nükleer bomba denemesi yapılmayacağına dair anlaşma imzalamayan, yani hâlâ bomba denemesi yapan ülkeler arasında Kuzey Kore, Hindistan ve Pakistan bulunmaktadır.

3. 2. BİYOLOJİK SAVAŞ

İnsana bulaşabilme ve hastalık yapabilme özelliğine sahip olan mikropların silah olarak kullanılmasıyla yapılan savaş türüdür. Biyolojik silahlar virüslerden, parazitlerden, bakterilerden üretilebilmektedir.

Ucuz ve kolay elde edilmeleri, kullanılmalarının geç fark edilmesi, savaş veya terör amacıyla kullanılmaları biyolojik savaş silahlarının tercih sebeplerindedir. Günümüzde 43 mikroorganizma biyolojik silah olarak kullanılabilir. Bunlar arasında şarbon, çiçek, veba hastalığı en büyük tehdit içerenlerdir. Son günlerde özellikle ABD'de görülen şarbon bugüne kadar gerçekleştirilmiş en etkili biyolojik terör olayıdır.

3. 2. 1. ŞARBON

Şarbon, ot yiyen hayvanlarda görülen "bacillus anthracis" isimli bir bakterinin yol açtığı enfeksiyon hastalığıdır. Şarbon hastalığı, mikrop vücuda girdikten yaklaşık 2 ila 7 gün sonra ortaya çıkmaktadır.

Hastalık ülkemizde daha çok deri şarbonu olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak yurt dışından ithal edilen büyükbaş hayvanlarda görülmüştür. Hastalık Brezilya ve İrlanda'dan ithal edilen 6,968 kesimlik hayvandan bir kısmının aktarıldığı Ankara Gölbaşı'nda görülmüştür. Özel bir tesise aktarılan 3,959 hayvanla temas eden kişilerde şarbon hastalığı belirtileri görülmesi üzerine tesis 27 Ağustos 2018 tarihinde karantina altına alınmıştır. Türkiye'de 2018 yılında 79 ayrı noktada şarbon hastalığı görülmüştür.

Türkiye'de şarbon paniği yaşanan günlerde Rus-

ya, Richard Lugary Halk Sağlığı Araştırma Merkezi laboratuvarında ölümcül testler yapıldığını iddia etmiştir. Rus kanalına çıkan eski bakan Giorgadze'nin gösterdiği belgelerden birinde sivrisineklerin vücuduna yerleştirilen ve bu sayede sineklerin uydudan yönlendirilmelerini sağlayan bir elektronik devre patenti yer almıştır. Böylece sivrisinekler, ölümcül patojenler, mikroplar taşıyan birer katil drone hâline getirilmiştir.

3. 2. 2. ÇİÇEK HASTALIĞI

Çiçek virüsü biyolojik silah olarak kullanıldığında, temas eden kişilerde hastalık riski oluşturur. Virüsün kuluçka dönemi 7-14 gün arasındadır. Hastalık bundan sonra belirir. Döküntüler ortaya çıktıktan sonra da başkaları için bulaşıcı olmaya başlar. Hastalıktan korunmak için virüsle temastan kaçınmak ve aşı olmak gerekir. Ancak hastalık ortadan kalktığı için 1976 yılından sonra aşı uygulamasından da vazgeçilmiştir. Dünyada şu anda sivil halka yönelik bir aşılama kampanyası yürütülmektedir. ABD, cepheye göndereceği askerlere ve biyolojik saldırı hâlinde ilk yardım uygulayacak görevlilere aşı uygulamaktadır. Halkı aşılama için aşı stoku hazırladılar. Çiçek virüsü saldırısı veya salgını hâlinde aşılama başlatabilecek durumdadırlar. Aşı, virüs alındıktan sonraki üç gün içinde yapıldığı takdirde de koruyucu olabilmektedir.

3. 2. 3. VEBA HASTALIĞI

Veba, ölümcül olabilecek ciddi bir bakteriyel enfeksiyondur. Kara veba olarak da anılır. Hastalık, Yersinia pestis bakterilerinin neden olduğu bulaşıcı bir hastalıktır. Bu bakteri, genellikle pire yoluyla insanlara bulaşır. Yersinia pestis, 1894 yılında Pasteur Enstitüsü'nden Bakteriyolog Alexandre Yersin tarafından, Hong Kong'daki bir veba epidemisi sırasında keşfedilmiştir. Bu bakımdan Yersin basili de denir. Kısa ve kalın bir basildir. Kolaylıkla ürer. Karanlık ve nemli yerlerde, yani vücut dışındaki uygun ortamlarda aylarca, hatta yıllarca yaşar. Pire dışkısında bir ay, cerahat ve balgamda bir iki hafta, cesette haftalarca canlı kalır. Soğuğa çok dayanıklıdır, donmuş maddelerde çok uzun zaman yaşayabilir. Veba enfeksiyonu en fazla Afrika'daki insanlarda görülür. Fakat en fazla enfekte hayvan yoğunluğu ABD ve Eski Sovyetler Birliği'ndedir. Veba Orta Çağ'da Kara Ölüm olarak bilinirdi. Bu hastalık, Avrupa nüfusunun %60'ının bir pandemik (büyük bir coğrafi bölgeye yayılmış bir insan has-

talığı salgını) sırasında ölmesine neden olmuştur.

3. 2. 4. TİFO

Kirlenmiş su ve yiyeceklerle bulaşan Tifo basili, şiddetli baş ağrısı ile seyreden sistemik bir hastalıktır. İştahsızlık, düşmeyen ateş, halsizlik, bradikardi, gövdede pembe lekeler, kuru öksürük, ishal veya kabızlık görülür. Lağım fareleri, karasinekler hastalığın yayılmasında rol oynar. Kuluçka süresi 1 ila 3 hafta arasında değişir. Şimdiye kadar tifo bakterisini biyolojik silah olarak kullanıldığı görülmemiştir.

3. 2. 5. KOLERA

Vibrio cholera ile meydana gelen spesifik, akut bir bağırsak enfeksiyonudur. Kusma ve ishalle başlar, aşırı su kaybı görülür. Bunun sonucu hemokonsantrasyon, toksemi, kas krampları, dolaşım yetersizliği, bradikardi, böbrek yetersizliği ve asidoz ile seyreder. Hastalık daha çok kirli suların içilmesi ve pişmeden yenen kontamine gıda maddeleri aracılığı ile oral (ağız) yolla bulaşır. Mikrobun kuluçka süresi birkaç saat ile 5 gün arasındadır. Şimdiye kadar hiçbir örgüt kolera mikrobunu biyolojik silah olarak kullanmamıştır.

Bazı bakteri ve virüsler şu ana kadar biyolojik silah olarak kullanılmaları da bundan sonra kullanıldıklarında çok büyük tehdit oluşturacakları göz ardı edilmemelidir.

3. 3. KİMYASAL SAVAŞ

Canlılar (insanlar, hayvanlar ve bitkiler) üzerinde doğrudan zehirli etkisi olan her türlü katı-sıvı-gaz hâlindeki kimyasal maddelerle yapılan savaştır. Kimyasal ajanların bazıları tatsız ve kokusuzdur. Bu nedenle fark edilmeleri oldukça zordur. Bu maddelerden bazıları dakikalar içerisinde etki ederken bazıları 2 ila 48 saat arasında etki etmektedir. Katı-sıvı-gaz-aerosol hâlinde bulunur. Kimyasal silahlar, uçak ve helikopterlerle taşınır; sprej tankları, top, roket, füze mermileri ve mayınlarla silah olarak kullanılır.

3. 3. 1. SARİN GAZI

Kimyasal sinir gazı olarak bilinen sarin gazını 1938 yılında Alman kimyager Gerald Schrader üretmiştir. Sinir sistemini bozan sarin gazı, etkilediği canlıları felç edip öldürmektedir.

20 Mart 1995 tarihinde Japonya'nın başkenti Tokyo'da çeşitli metro istasyonlarına eş zamanlı bir

sarin gazı saldırısı yapılmıştır. 12 kişinin ölümüne 6.000'den fazla insanın zehirlenmesine sebep olan saldırının sorumluluğunu Aum Shinrikyo suç örgütü üstlenmiştir.

3. 3. 2. SİNİR GAZLARI

Gaz ya da sıvı hâlde bulunabilirler. Gaz hâlinde ise havada buharlaşarak solunum yoluyla; sıvı hâlde ise temasla deride bir tahribat yapmadan vücuda girerler. Asetilkolin esteraz enzimini inhibe ederek kişinin sinir sistemini doğrudan etkiler ve hayati fonksiyonları felce uğratırlar. Özellikle baskınlarda kayıp verdimen ve karşı tarafta huzursuzluk yaratmak amacıyla kullanılır.

3. 3. 3. BOĞUCU GAZLAR

Bu grupta fosgen, difosgen, klor ve kloropikrin bulunmaktadır. Boğucu gazlar solunum yolu ile vücuda girerler. Alveoler kapiller permeabiliteyi artırarak bu şekilde pulmoner gaz alışverişini etkileyip anoksi meydana getirirler. Alveollerdeki sıvı kaybı hemokonsantrasyona neden olur. Bu da anoksi ile birlikte kalp yetmezliğine sebep olur. Bu gazlar suda boğulmaya benzer bir ölüme sebep olur.

1-Fosgen: Renksiz bir gaz olup taze ot veya yeşil mısır gibi kokar. 2 ila 3 saat arasında etkisini gösterir. Karbonil klorür ismiyle bilinir. Bu gaz özellikle Birinci Dünya Savaşı'nda kullanılmıştır. En fazla ölüm bu gazla yapılan saldırılarda gerçekleşmiştir. 2-Difosgen: Renksiz olan bu gaz yavaş yavaş etkisini gösterir ve gözlerden yaş gelmesi şeklinde kendini belli eder. Kokusu fosgenle aynıdır. 1 ila 3 saat arasında etkilidir.

3. 3. 4. VEZİKAN GAZLAR (YAKICI GAZLAR)

Bunlar kükürtlü hardal, azotlu hardal, lewisit gibi arsenikli vezikanlar ile özellikleri ve etkileri diğer vezikanlardan farklı olan halojenlioximerleri içerir. Bunlar güçlü alkilleyici ajanlardır. Hücrelerde en duyarlı hedef DNA olduğundan hardallar iyonize radyasyonu taklit eder. Sitostatik, mutojenik ve sitotoksik etkileri görülebildiğinden hemopoetik ve gastrointestinal sistemlerdeki aktif proliferen olan hücreler özellikle hassastır. Sinsi ve birikici etkileri vardır. Hardal gazı normal şartlarda ortamda 12 ila 24 saat kalabilir.

3. 3. 5. KAN ZEHİRLEYİCİ GAZLAR

Bu grupta hidrojen siyanür, siyanojen klorid ve arsen bulunur. Bunlar daha ziyade gaz veya buhar

olarak atılır. Vücut hücrelerinin kandaki oksijeni kullanmalarına engel olarak dolaşım ve solunum sistemini etkiler. Çok kısa zamanda apne, bunu takip eden birkaç dakika içinde de kardiyovasküler kollaps gelişir. Normal şartlar altında bu gazlar ortamda 5-10 dakika kalabilir.

3. 3. 6. UYUŞTURUCU GAZLAR

LSD 25 ve benzilat bu grup içindeki gazlardandır. Geçici olarak fizyolojik (felç, körlük, sağırlık vb.) ve zihinsel (akıl hastalıkları) etki yaparak veya her iki etkiyi birden oluşturarak personeli, görevini yapamayacak hâle getiren kimyasal savaş maddeleridir. Sivil halktan ziyade askerlere karşı kullanılır.

3. 3. 7. KUSTURUCU GAZLAR

Bu grupta difoniklorarsin, adamzit, difonilsiyonarsin bulunur. Toplumsal ayaklanmaları bastırmada kullanıldığı gibi zehirli gazların etkilerini arttırmak için de kullanılır.

3. 3. 8. GÖZ YAŞARTICI GAZLAR

Göz yaşartıcı gazların saf dışı edici etkileri az olduğundan daha çok ayaklanmaları bastırmak için kullanılırlar.

4. SONUÇ

Gelişen teknoloji ile birlikte askerî silahlar da gelişme göstermiştir. Günümüzde tercih edilmese de nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar zaman zaman kullanılmaktadır. Nükleer ve kimyasal silahların kullanımını durdurmak için yıllar boyunca çeşitli antlaşmalar imzalanmıştır. "Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması" ve "Kapsamlı Test Yasağı Anlaşması" da imzalanmıştır. Kimyasal silahlar tehdidine karşı, 1925 yılında Cenevre'de 108 ülkenin katıldığı Silahsızlanma Protokolü imzalanmıştır. Türkiye de 1993 yılında Paris'te imzalanan "Kimyasal Silahlar Sözleşmesi"ne 1997 yılında Bakanlar Kurulu onayı ile katılmıştır. Yeterli maddi güce sahip terör örgütleri, biyolojik silahlara kolayca sahip olabilmektedir. Terör örgütlerinin biyolojik silahları tercih etmelerinin arkasında bu silahların onlara sağladığı avantajlar yatmaktadır. Etkilerini belirli bir zaman geçtikten sonra göstermesi, terör amaçlı kullanımının zamanında fark edilememesi biyolojik silahların terörist örgütlere sunduğu avantajlardan bazılarıdır. NBC silahları terörist faaliyetlerde en çok tercih edilen silahlar oldukları için özellikle kitlesel etkileri son derece yıkıcı sonuçlar

Nükleer, Biyolojik, Kimyasal (NBC) Savaş Tehdidi

Muhammed Ali Yalçın

Bursa İnegöl Halil İnalçık Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

20. yüzyıl konvansiyonel silahların öneminin azalarak kitle imha silahlarına önem kazandığı bir yüzyıl oldu. 21. yüzyıl ise kitle imha silahlarının yaygınlaştığı, Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni güç dengesinde artık caydırıcı ve karşılıklı bir kuvvet olmaktan çıkıp nispeten daha kontrolsüz şekilde yaygınlaşan bir tehdit hâlini aldı. Nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlarla ilgili günümüzdeki en önemli sorun bu silahların terör örgütlerinin eline geçmesi veya devletlerin halkına ya da saldırdığı bir bölgeye karşı rahatlıkla bunları kullanabilmesidir. Bunun belki de en önemli sebebi uluslararası toplumun bu konudaki yaptırım gücünün neredeyse hiç kalmaması veya bunları kullanan iradelerin siyasi amaçlarla küresel çapta hegemon güçler tarafından desteklenmesidir. Kitle imha silahlarının bu kadar yaygın ve gözde hâle gelmesi elbette konvansiyonel silahların yarattığı etkiyi çok çok aşan bir güce sahip olmasıdır. Konvansiyonel silahlarla yıllarca sürececek bir savaşta yaratacağınız tahribatı kitle imha silahları birkaç dakikada dahi yaratabilir. Bu durum hem bu silahları devletler ve terör örgütleri açısından cazip hâle getirmiş hem de küresel barışı her an ve çok ciddi bir biçimde tehdit eder hâle gelmiştir. Hülasa, nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar günümüzde bütün insanlığın sorunu hâline gelmiştir. Çünkü savaşla doğrudan ilintili olmayan siviller, savaşa girmeyen ve girmeyi de düşünmeyen ülkeler artık savaşın doğuracağı tehditlere karşı korumasızdır. Ne kadar barışçıl olursanız olun etrafınızda, hatta kıtanızda gerçekleşecek bir nükleer, biyolojik veya kimyasal saldırı sizi de doğrudan veya dolaylı etkileyecektir. Çünkü bu silahla belli bir alana atılsa da etkisi kontrolsüz bir biçimde genişleyebilmektedir. Bu bakımdan dünya kamuoyu çok ciddi sonuçlar doğurmadan evvel bu sorunu halletme potansiyeline sahip bir uzlaşma oluşturabilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Nükleer, Kitle imha, Tehdit

GİRİŞ

İnsanlığın yeryüzündeki serüveni daha güçlü olmak ve rakiplerini bertaraf etmek üzerine kurulmuş bir kısır döngüye benzetilebilir. Tarih aslında milletlerin mücadelesiyle şekillenmiştir. Bütün milletler varlıklarını korumak, refah düzeylerini artırmak ve sürdürülebilir bir gelişmişlik için savaşlar veya askeri üstünlük kurmak yoluyla bölgesinde veya kürede mücadele etmişlerdir. İnsanların gelişimiyle silah teknolojisinin gelişimi paraleldir. Ne kadar teknoloji gelişmişse silahlar da o kadar gelişmiştir. Silahlar geliştikçe devletler büyümüş, sanayi artmış, bilim gelişmiş ve yine silah sanayisi ilerlemiştir. Bu durum 20. yüzyıla kadar böyle süregelen ve konvansiyonel silahlarda büyük gelişmeler olmasına rağmen çok büyük alanda etki yaratabilecek silahlar henüz geliştirilmemişti. Bizim kitle imha silahları adını verdiğimiz nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlar ise ilk kez bu yüzyılda ortaya çıktı. Ancak çok sınırlı olayda kullanılan bu silahlar daha çok rakipler üzerinde caydırıcı etki yaratmak ve askeri gücü siyasi ve ekonomik güce devşirmek için kullanılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın türü incelemedir. Basılı yayınlar ve internete özgü makale ve haberler tetkik edilerek bildiri hazırlanmıştır.

BULGULAR

Nükleer Savaş ve Silahlar

Hiroşima ve Nagazaki kentlerine atom bombası atılmasının, yüz binlerce insanın saniyeler içinde hayatını kaybetmesinin veya yaralanmasının üzerinden 74 yıl geçti. Nükleer silahların korkunç tahrip gücünün Japonya'da gözler önüne serilmesi, insanlığı bu tehlikeli silahlardan kurtulmaya ikna etmek için yeterli olmadı. Aksine, sahip oldukları olağanüstü yıkım gücü birçok ülke ve yöneticileri açısından nükleer silahların cazibesini artırmış olmalı ki aradan geçen yıllarda Sovyetler Birliği, İngiltere, Fransa ve Çin Halk Cumhuriyeti de

ABD'yi takip ederek nükleer silahlara sahip oldular. İzleyen dönemlerde İsrail, Hindistan, Pakistan ve Kuzey Kore de atom bombasına sahip ülkeler kervanına katıldılar (Teber,1985).

Nükleer silahlar, insanoğlunun bu gezegendeki varlığına son verebilecek belki de en ciddi tehdit. En az bir kez, 1962 yılındaki Küba Füze Krizi sırasında, uygarlığımızın nükleer felaketin eşiğinden döndüğünü biliyoruz. Nükleer başlıkların sayısının 60 binli rakamlara ulaştığı 80'li yıllarla kıyaslandığında, Soğuk Savaş'tan sonra ABD ve Rusya'nın yaptığı büyük çaplı kesintiler sayesinde dünya üzerindeki nükleer başlık sayısının günümüzde 10 binler seviyesine gerilemiş olduğu doğru. Fakat büyük çoğunluğu 24 saat alarm durumunda bekletilen, her an kullanılmaya hazır 10 bin nükleer silahın varlığı da rahatlamayı ve derin bir nefes almayı ne yazık ki mümkün kılmıyor. Aksine, son yıllarda nükleer savaş tehlikesini ve ihtimalini tekrar dünya kamuoyunun gündemine taşıyan gelişmelere tanıklık etmekteyiz. En son Eylül ayı başında gördüğümüz gibi, özellikle Kuzey Kore, nükleer silahlarını ve bu silahları hedefe ulaştıracak balistik füzelerini neredeyse her ay test ederek, nükleer silah tehlikesini gündemde tutmak için adeta özel çaba sarf ediyor. (Gerger,1983)

Aslında nükleer silahların kullanılması her zaman bilerek ve isteyerek de olmayabilir. Kaza eseri veya istem dışı olarak, örneğin süratle gelişen bilişim teknolojilerinin başımıza musallat ettiği siber saldırı ve müdahaleler marifetiyle nükleer silahların istem dışı devreye sokulması da hiç uzak bir ihtimal değil. Aynı derecede kaygı uyandıran bir diğer olguysa, dünyayı etkisi altına alan popülist, empati yoksunu, çoğunlukla da kifayetsiz siyasi liderler furyası. Bugüne kadar nükleer silahların kullanımı söz konusu olduğunda, nükleer silaha sahip devletlerin itidal ve olgunluk sergileyecekleri, konvansiyonel silahlarla nükleer silahlar arasında olduğu farz edilen kalın çizgiyi gözetecekleri varsayılabirdi.

Stockholm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü'nün yayınladığı 2015 tarihli yayın incelendiğinde, dünyada nükleer savaş başlıklarına sahip toplam 9 ülkenin bulunduğu görülmektedir. Bu ülkeler arasındaysa, iki ülke, Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya Federasyonu, diğerlerine göre çok daha önde durumdadır. Rusya, 7500 nükleer başlıkla dünyanın en büyük nükleer gücüyken bu başlıkların 1780'i konuşlandırılmış ve kullanıma

hazır, 5720'si ise kullanıma hazır durumda değildir. Toplam 7260 nükleer başlıkla dünyanın 2. büyük nükleer gücü olan ABD ise bu silahların 2080'si kullanıma hazır durumda olan dünyanın en büyük aktif nükleer gücüdür. ABD, aynı zamanda 1945 yılında nükleer güce ilk kez ulaşmış olan ülkedir. Bu ülkelerin oldukça ardında olan diğer ülkeler incelendiğinde; 3. sırada 290'ı konuşlandırılmış 300 nükleer başlığa sahip Fransa, 4. sırada 260 nükleer başlığa sahip Çin Halk Cumhuriyeti, 5. sırada 150'si konuşlandırılmış durumda olan toplam 215 nükleer başlığa sahip Birleşik Krallık (İngiltere), 6. sırada 100-120 arasında nükleer başlığa sahip olduğu öngörülen Pakistan, 7. sırada 90-110 arasında nükleer başlığa sahip olduğu tahmin edilen Hindistan, 8. sırada 80 nükleer başlığı olduğu düşünülen İsrail ve 9. sırada 10'un altında nükleer başlığı olduğu düşünülen Kuzey Kore (Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti) yer almaktadır.

Nükleer silahlar genelde felaket senaryoları için düşünülürken ilginç bir şekilde barışa ve istikrara da hizmet edebilir. Örneğin birbirleriyle toprak sorunları (Keşmir bölgesi) ve tarihsel husumetleri olan Hindistan ve Pakistan, nükleer güçleri sayesinde ilginç bir şekilde kapsamlı savaşa girmekten kaçınmaktadır. Ünlü Neorealist Uluslararası İlişkiler Uzmanı Kenneth Waltz, bu durumu "nükleer denge"nin (nuclear balance) barışa hizmet etmesi olarak yorumlamış bu sebeple İran İslam Cumhuriyeti'nin de İsrail'e karşı nükleer silaha sahip olması gerektiğini söyleyince dünyada büyük tepki çekmiştir.

Kimyasal Silahlar ve Kimyasal Tehdit:

Kimyasal silahlar; insanları, hayvanları ve bitkileri fonksiyonlarını bozarak etkisiz hâle getirmek veya öldürmek için kullanılan, meteorolojik faktörlere dayanıklı toksik kimyasal maddelerdir. Kimyasal silahlar canlıları öldürme veya etkisiz hale getirmenin yanı sıra ekonomik yönden önemli hedefleri işlemez hâle getirmek, kişisel koruyucu donanımlar giydirecek kişilerin hareket kabiliyetini azaltmak, toplumda korku ve kaos yaratmak için de kullanılırlar.

Kimyasal silahların yapıları ve etkilerine göre sınıflandırılması şu şekildedir. 1. Sinir ajanları (Tabun, Sarin, Soman, Vx) 2. Yakıcı ajanlar (Mustard, Levisit) 3. Akciğer iritanları (Fosgen, Klor, Klorpikrin) 4. Sistemik zehirler (Hidrojen siyanür, Hidrojen klorür) 5. Kapasite bozucu ajanlar (BZ, LSD) 6. Kargaşa kontrol ajanları (CN, CS, CR, DM) 7. Bitki

öldürücü ajanlar (2,4-D-Kakodilik asit) (Karayılanoğlu T, Saygı S, Kenar L, Baykal B., 2003) Kullanıldıklarında ayırt etmeksizin binlerce kişiyi öldürme kapasitesine sahip olan kimyasal silahların, kitle imha silahlarının bir türü olarak kabul edilmeleri ve bu silahlara yönelik ciddi tedbirlerin alınması uluslararası toplumun gündemine ilk kez 1925 Cenevre Sözleşmesi ile gelmiştir. 1993 tarihli Kimyasal Silahlar Sözleşmesi ile açıkça her türlü kimyasal silah kullanımına yasak getirilmiştir. Nitekim bu amaçla sözleşme müzakerelerinin en başından itibaren, yasaklanacak kimyasal maddeler üzerinde uzlaşmıştır. Ancak müzakere sürecinde kimyasal silahlara ilişkin getirilecek yasağın etkin bir şekilde uygulanmasının önünde bir takım engeller oluşmuştur. Bu engellerin başında, özellikle bir dönem Kimyasal Silahlar Sözleşmesi'ne taraf olmayı reddeden ABD ve Rusya'nın da içinde bulunduğu birkaç önemli ülkenin, Cenevre Protokolü'nden itibaren belirli durumlarda bu silahları kullanmaktan çekinmeyeceklerini açıklamış olmaları gelmektedir. Nitekim bu ülkeler Cenevre Protokolü'nü de iki farklı "çekince" ileri sürerek imzalamışlardır. Bu çekincelerden ilki; "muhtemel bir kimyasal silah tehdidine karşı misilleme amaçlı bu silahları kullanma hakkının doğacağı" noktasında ileri sürülen çekince, diğeri ise; "Protokole taraf olmayan devletlere karşı bu yasağın ileri sürülemediği" noktasında ileri sürülen çekincedir. (KSS madde 22.

Kimyasal Silahlar Sözleşmesi'ni bugüne kadar imzalayan devlet sayısı 192 olup, bu sayı dünyadaki ülkelerin %90'ını ifade etmektedir. Ancak Kimyasal Silahlar Sözleşmesi'ni imzalayan devletlerden İsrail ve Myanmar henüz Sözleşmeyi onaylamamışlardır. Bu ülkelerin yanı sıra sözleşmeyi henüz imzalamayan ülkeler ise; Mısır, Kuzey Kore, Angola ve Güney Sudan'dır. Suriye'nin ise 14 Eylül 2013 tarihinde sözleşmeyi onaylaması (ya da onaylamak zorunda kalması) ve bu tarihten bir ay sonra da (14 Ekim 2013) Sözleşmenin Suriye bakımından yürürlüğe girmesiyle beraber sözleşmeye taraf devlet sayısı 190'a ulaşmıştır. (Keylon, 2006)

Bugüne kadar Kimyasal Silahlar Sözleşmesi'ne taraf devletlerden yedisi sözleşme hükümleri uyarınca kimyasal silah stokuna sahip olduğunu örgüte bildirmiştir. Bu ülkeler Arnavutluk, Hindistan, Irak, Libya, Rusya, ABD, ve Güney Kore'dir. Bunlardan Arnavutluk, Hindistan ve Güney Kore kimyasal silahlarının tamamını imha ettiğini bildirmiştir. Bu

ülkelerin yanı sıra sözleşmeyi imzalamayan Mısır ve Kuzey Kore'nin de kimyasal silahlara sahip olduğu bilinmektedir. İsrail ise her ne kadar nükleer ve biyolojik silahlara sahip olduğu bilinse de kimyasal silahlara sahip olmadığını iddia etmektedir. (Keylon, 2006)

Küresel Boyutta Biyolojik Savaş ve Terör Tehdidi: Kitle imha silahları devletler için günümüzdeki en önemli caydırıcılık unsurudur. Ve bu doğal olarak güç demektir. Nükleer, kimyasal, biyolojik ve radyolojik adı altında dört değişik formatı olan bu silahlardan biyolojik silahların, henüz ilk ikisi kadar sık telaffuz edilmese de uluslararası toplum tarafından önemi her geçen gün daha fazla anlaşılmaya başlanmıştır. Bu hususla birlikte terör örgütlerine yeni ufuklar açması, ülkelerin güvenlik politikalarında dikkate alınması gereken bir önceliktir.

"Uzun süren savaşları kısaltmak için" gibi kullanımların bahanesi olan farklı bir söylemin arkasına saklansa da Kitle İmha Silahları günümüzde en önemli caydırıcılık unsurudur. Geniş kitlelere her türlü zararı verebilme kapasitesine sahip olan bu silahlar; kolay ve ucuza elde edilmeleri, etkilerini artırıcı ve kalıcı olması, kullanım kolaylıkları ve kullandıklarının geç farkına varılması gibi özellikler nedeniyle bilindik olayları çok fazla olmasa da ileride olmayacağı ve tehdidinin göz ardı edilmesi gerektiği anlamına gelmez (Özgür "2006").

Endişe duyulması gereken konu devlet destekli terörizm kavramı içinde Kitle İmha Silahları kullanılması değil, terör örgütlerinin bu silahları bir şekilde elde etmeleri hatta üretmeleri ve en nihayetinde de kullanmalarına dayanan ürkütücü terör senaryolarıdır. Sağlık örgütü, NATO gibi uluslar kuruluşlar ve Biyolojik Silahlar Konvansiyonunun belirlemelerine göre, insanlara karşı biyolojik silah hâline getirebilme özelliğine sahip 43 adet mikro-organizma mevcuttur. Bu silahların öldürücülük gücü o kadar artmıştır ki alanının önde gelen bilim adamlarından ve SSCB'nin biyolojik silah uzmanı olan Alıbek, " Dünya üzerinde nükleer silahların yarattığı ölümcül etkilerden kat ve kat daha güçlü biyolojik silahlar üretilmiş durumdadır." Diyerek bu konunun önemine dikkat çekmektedir (Alıbek'TEN aktaran Özgür 2006).

Yine kendisinin ifadesine göre, büyük ihtimalle bu silahlar RF ve SSCB'nin eski cumhuriyetlerinin sınırları dışına çıkmıştır (Arda 2009).

Günümüzden 25.000 yıl öncesinde dahi varlığı bilinen biyolojik silahların kullanımı çok eski tarihlerle

dayanmaktadır. Örneğin ilk çağda insanlar, bitki ve kendilerinden elde ettikleri toksin bulaştırılmış okları kullanmışlar, dışkıdan elde ettikleri zehirli maddeleri su kaynaklarına bulaştırarak düşmanlarını öldürmeye çalışmışlardır (Christopher vd, 1997). Gümüş çağında ise El Kaide'nin Afganistan'daki bürosunda bulunan belgelerinde, nükleer silah üretimi için sanılandan daha ciddi projeleri olduğu belirlenmiş ve bu maksatla örgüt üyeleri birçok kez nükleer silah üretiminde kullanılan maddelere ulaşmak için girişimlerde bulunmuştur. Bu nedenle, elinde tehlikeli kimyasal silahlar, bulaşıcı hastalık taşıyan bakteriler veya binlerce insan ölümüne yol açabilecek etkiye sahip nükleer bomba Bulunan teröristlerin alabileceği, artık kabul edilmesi gereken bir gerçektir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlar şüphesiz insanlık için büyük tehdit. Öte taraftan da nükleer silah belki de soğuk savaşın başından beri büyük bir küresel savaşın çıkmasını engelleyen en önemli faktör. Hiroşima ve Nagazaki'den beri nükleer silahların kullanılmaması belki de onu elinde bulunduran güçlerin kendilerine karşı da rakibinin kullanmasından endişe ettiğini ve bu anlamda den-

geleyici ve caydırıcı bir güç olduğunu göstermektedir. Fakat bu durumun bugüne kadar bu şekilde süregelmesi bundan sonra da böyle olacağı anlamına gelmez. Dünyada mevcut siyaset anlayışının giderek değiştiği düşünüldüğünde dünyayı büyük bir yok oluşa sürükleyebilecek bir nükleer çatışmanın ve hatta nükleer silahların gücünü aşan yeni silahların kullanılacağı bir savaşın tehdidiyle her an karşı karşıya bulunuyoruz.

Kimyasal silahlar ve biyolojik silahlar açısından durum belki de daha vahim. Çünkü kimyasal ve biyolojik silahların yapmak ve edinmek için büyük bir devlet olmanıza hatta devlet olmanıza dahi gerek yok. Çünkü terör örgütleri, radikal gruplar ve hatta kişiler dahi bu silahları yapabilir ve edinebilir. Bugün çok dikkate alınmasa da bu tür silahlar son derece hızlı ve yok edici bir güç kazanarak gelişiyor. Bütün bu tehlikelere karşı tek çözüm insanlığın bir bütün olarak kararlılıkla hareket etmesidir ki bugünkü koşullarda bu pek de mümkün görünmüyor. Bundan dolayı da kendini güvende hissetmeyen devletler sürekli konvansiyonel ve modern silahlarla donanıyorlar. Yani her silahlanan devlet bir başkasını da aslında silahlanmak zorunlu bırakıyor ve bu durum domino etkisiyle bütün dünyaya yayılıyor.

KAYNAKÇA

- Arda, C.(2009). How credible is the threat of chemical and biological weapons?. İçinde O. Ayaç ve M. Kibaroğlu (ed). Defence against weapons of mass destruction terrorism (s. 63-67). Amsterdam : IOS Press.
- Christopher, GW . Ciestek, T.J., Pavlin, J.A VE Eitzen, E.M (1997). Biological warfare a historical perspektive. JAMA 278(5),412 417. 15 Ocak 2014'te <http://jama.ama-assn.org> adresinden alınmıştır.
- Gerger, Haluk (1983). Nükleer Tehlike, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları
- Karayılanoğlu T, Saygı S, Kenar L, Baykal B. (2003)Kimyasal Atakta Savunma ve Pestisidler. Karayılanoğlu T, editor. Ankara, GATA Basımevi
- KENYON Ian, (2006)'The USA/USSR Arms Control Relationship and Its Impact on the CWC', BW Conventions Bulletin, 72/73.
- Özgür, S(2006) . Geleceğe yönelen tehdit kitle imha silahları. İstanbul, IQ Yayıncılık
- Teber, Serol (1985). Nükleer Savaş ve Gezegenin Biyolojik-İklimsel Yıkımı, İstanbul, DE Yayınevi.
- Waltz, Kenneth (1981) "The Spread of Nuclear Weapons: More May Better," Adelphi Papers, (London: International Institute for Strategic Studies. <https://www.sipri.org/newsletter/june15>

Ulusal Güvenliğe Yeni Bir Tehdit unsuru: Terör Örgütleri Elindeki Kimyasal Silahlar

Rahmi Kemal YILDIZ

rkemal3833@gmail.com

Mersin Mehmet Akif Ersoy Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

Özet

Güçlü devletler, ulusal tehdit algılamalarında, KBN (NBC) şeklinde kısaltılan “kimyasal”, “biyolojik” ve “nükleer” tehditleri sıralar ve stratejilerini hazırlarlar. 1 ve 2. Dünya Savaşları incelendiğinde biyolojik ve kimyasal silahlarla yapılan savaşların örneklerini bulabiliriz. Nükleer tehdit, özellikle 2. Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemde tehdit unsuru olarak değer kazanmış, Soğuk Savaş döneminde en korkulan, insanlığın kâbusu hâline gelen bir silah türüne dönüşmüştür. Ancak 2000 yıllara gelindiğinde dünyayı yöneten büyük devletler kendi aralarında yaptıkları anlaşmalarla nükleer tehdidi en aza indirmiştir. 2.Dünya Savaşı’nda sonra silahlı çatışmalar, bölgesel çatışmalara dönüştüğü için, bu bölgesel çatışmalarda antlaşma dışı da olsa biyolojik ve kimyasal saldırı türüyle ilgili izlere rastlıyoruz. Bu aşamada en kötüsü de bu silahların terör örgütleri tarafından kullanılmaya başlanması aşamasıdır. Diğer bir deyişle, kimyasal silahlar artık terör örgütleri tarafından da ses duyurma ve ses getirme aracı olarak algılanmaya başlanmıştır. Ülkemizin en uzun sınır boyunca bulunduğu Irak ve Suriye ülkelerindeki var olan YPG, IŞİD, EL NUSRA, HTŞ gibi örgütlerin biyolojik ve kimyasal silahları ele geçirebileceği ve bizim milli güvenliğimizi tehdit edebileceği varsayımıdır. Bu noktada Irak ve Suriye sınır birliklerimizin biyolojik ve kimyasal silahlara karşı daha hassas hâle getirilmesi ve donatılması gerekir. Bu bölgedeki halkın ve sivil savunma unsurlarının bu tip saldırılar karşısında hazırlıklı olması, bu bölge için yeni bir savaş ve savunma stratejisi geliştirilmesi birinci önceliğimiz olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kitle İmha Silahları, Terörizm, Biyolojik, Kimyasal, Nükleer

GİRİŞ

Farklı dillerin, dinlerin ve kültürlerin buluşma noktası olan Orta Doğu, tarih boyunca jeopolitik ve jeostratejik olarak önemli bir bölge olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında tüm dünyada olduğu gibi Orta

Doğu’da da dengeler hızla değişmeye başlamış ve özellikle dünyanın artan enerji talebinin karşılığı bir enerji merkezine dönüşmesi nedeniyle, yeni dönemin en stratejik bölgelerinden birisi hâline gelmiştir. Karışık yapısıyla Orta Doğu bölgesi, çatışma ve savaş riskinin fazla olduğu bir bölgedir. II. Dünya Savaşı’ndan sonra dünyadaki güç odaklarının karşısına aldıkları devletleri gerek ekonomik gerek askerî açıdan yıpratmak geriletmek için I ve II. Dünya Savaşlarında uygulanan taktiklerin tersine bölgesel terör örgütlerini kullanmaya başlaması, dünya savaş tarihinde bir dönüm noktasıdır. Bu tarz, cephe savaşlarından gayri nizami harp tekniklerinin uygulandığı savaşlara dönüşmüştür. Uzun süren bölgesel çatışmaları finanse eden devletlerin bütçelerinde son dönemde büyük açıklar ortaya çıkmaktadır. Nizami orduların yerine gayrinizami unsurlar olan terör örgütleri almaya başlaması, vekâlet savaşları dönemini başlatmıştır. Düzenli ordular karşısında konvansiyonel silahlarla başarı elde edemeyen bu unsurlar, artık kitle imha silahlarına özellikle de taşınması ve elde edilmesi kolay olan kimyasal ve biyolojik silahlara -Birleşmiş Milletler antlaşmalarına aykırı olmasına rağmen- yönelmişlerdir.

YÖNTEM

Araştırmanın Türü

KİS; Kimyasal, Biyolojik, ve Nükleer (KBN) adı altında üç değişik formatı olan - ama konvansiyonel olmayan-silahlar veya onları taşımak ve fırlatmak için kullanılan her türlü ekipman (balistik füzeler, uçaklar, uzun menzilli toplar, mektup zarfları, vs.) için kullanılan ortak bir terimdir. Gerek tahribat potansiyelleri gerekse bu özelliğinden kaynaklanan caydırıcılık niteliğiyle konvansiyonel silahlardan kesin bir şekilde ayrılan KİS, her ne kadar aynı üst başlık altında toplansalar da birbirlerinden oldukça farklıdır. Daha çok muhteviyatlarında, yapım teçhizatlarında ve kullanım metotlarında kendini gösteren bu farklılığın, söz konusu silahların etkileri yönünden de benzer nitelikte olduğu görülmektedir

Kimyasal silahlar diğer KİS'lerden farklı olarak taşınabilirlik, teminat ve tahribat bakımından Irak ve Suriye sınırımızda çıkarları olan güçler açısından daha fonksiyondur. Zaman içerisinde konvansiyonel silahların karşısına aldıkları güçleri yıpratmakta verimi az bir uğraş olması sebebiyle KBN'ye yönelim ivme kazanmıştır. Orta Doğu'da vekâlet savaşları dönemi başlamıştır. Vekâlet savaşları, düzenli ordular karşısında yıpratıcı ve işleniş bakımından paravan olarak terör örgütlerini kullanan devletleri avantajlı kılmaktadır.

Vekâlet savaşları terör örgütlerinin cephanesini donanımlı bir hâle getirmiştir. Terör örgütlerinin elinde bulunun tüfek, ağır makinalı tüfekler, uçaksavarlar ve bomba düzenekleri düzenli orduları yıpratmakta hafif kalmaktadır. Bu nedenle terör örgütlerini finanse eden büyük güçler, kimyasal ve biyolojik silahları temin edip terör örgütlerinin teçhizatlarına kazandırmaktadır.

Orta Doğu coğrafyasına karşı stratejilerini geliştiren ve değiştiren güçlü devletler dünyanın enerji ihtiyacının giderilmesi için bu bölgede emellerini gerçekleştirmek amacıyla düzenli bir nizama tabii ordulara karşı vekâlet savaşlarını başlatmışlardır böylelikle vekâlet savaşları başlamış savaşın yüzü değişmiştir.

Evren ve Örneklem

Stratejiler olasılıklar üzerine kurulu terör örgütleri hafif konvansiyonel silahlarla mücadelelerini sürdürürken ileriki dönemlerde kanun dışı yöntemlerle elde edilen gelirleriyle KİS'e ulaşıp satın alma ihtimali göz ardı edilemez bu nedenle yeni geliştirilecek stratejiler bu ihtimal üzerine kurgulanmalıdır.

Nükleer Silah

Soğuk Savaş öncesi terörizmin genel tanımı "bir kişiyi öldürüp milyonları korkutmak için yapılan sembolik bir eylem" şeklinde yapılmaktaydı. 11 Eylül 2001'de ABD'ye yapılan terörist saldırılardan sonra "kurallar" değişti ve yapılan terörist eylemlerin karakteri insanların toplu şekilde öldürülmesi yönünde gelişmeye başladı. Teröristlerin, eylemleri için kitle imha silahları kullanma tehdidinde bulunmaları ya da nükleer terörizmin ortaya çıkması bunun en büyük nedenlerindedir. Nükleer terörizm, kişilerin veya terörist örgütlerin siyasi ve/veya ekonomik amaçları uğruna nükleer ve kimyasal silahları insanları toplu şekilde öldürmek, ekolojik zarar vermek, psikolojik etkileşim yarat-

mak için kullanması veya kullanma tehdidi içeren eylemler gerçekleştirmesidir. Nükleer terörizm, teröristlere çok önemli avantajlar sağlamaktadır. Bunun en büyük nedeni nükleer silahların çok sayıda insana zarar verebilmesi ve medyanın ilgisini geniş çapta çekebilmesidir. Ayrıca bir terörist örgütün nükleer silah kullanma tehdidinin ne ölçüde gerçek olduğunu anlamak oldukça zordur. Dolayısıyla bu durum, nükleer tehdit altındaki bir ülkenin terörist adı altında şantajlara maruz kalması sonucunu doğurabilir. Bu yüzden terör örgütlerini finanse eden devletler bumerang etkisine maruz kalmamak için terör örgütlerin nükleer silahlara ulaşmaması için yoğun istihbarat çalışmaları yapmaktadırlar.

Kimyasal Silah

Silahlar, kullanım amaçlarına göre teknik silahlar, taktik silahlar ve stratejik silahlar şeklinde tasnif edilebilir. Kesin olarak ifade edilemese de teknik bazı silahlar daha çok basit ve "bir personeli devre dışı bırakan" silahlarken taktik silahlar bir kerede "birden fazla personeli devre dışı bırakan" bir konsepte sahiptir. Stratejik silahlar ise bütün bir silahlı kuvvetleri, hatta bütün bir ulusu savaş esnasında "devre dışı bırakabilen" özelliğe sahiptir. Daha iyi anlaşılması için bunlara örnek verelim: Teknik silahlar, beylik tabancası, makineli tabanca vs.; taktik silahlar ANKA "Taktik" İHA, T-129 ATAK Taarruz-"Taktik" Keşif Helikopteri vs. gibi silahlardır. Stratejik silahlar, bir savaşı sonlandırabilecek kadar büyük bir etkiye sahip olan silahlardır. Kimyasal silahlar "Stratejik Silahlar" başlığı altında değerlendirilecek büyük bir etkiye sahip olan bir silahtır. 1983'teki İran-İrak savaşında kullanılan "sarin gazı" da az bir miktarı ile insanları dakikalar içinde öldürülebiliyordu. Sarin gazı dönemin Saddam Hüseyin yönetimi tarafından 1988 yılında düzenlenen Halepçe katliamında da kullanılmış, 5 binden fazla insan ölmüş, yaklaşık 7 bin kişi yaralanmıştı. Kuzey Irak'taki Kürtlere 1991 yılında BM tarafından kimyasal silah kategorisine alınan bu gaz, daha sonra 1995 yılında Tokyo metrosuna düzenlenen terör saldırısında kullanılmıştı. Saldırıda 12 kişi ölmüş yüzlerce kişi yaralanmıştı.

Biyolojik Silah

Biyolojik silahlar diğer canlılar üzerinde zararlı etkiler yaratmak amacıyla kullanılan bakteri, virüs vb. bulaşıcı ajanlardır. Bu tanım genellikle biyolojik olarak elde edilen toksinleri ve zehirleri de kapsa-

yacak biçimde genişletilir. Biyolojik savaş araçları, yaşayan mikroorganizmalar (bakteri, protozoa, riketsia, virüs ve mantar) içerdiği gibi bitkiler ve hayvanlar tarafından üretilen toksinleri (kimyasallar) de kapsar. Bazı yazarlar toksinleri kimyasal olarak kabul ederken, çoğunluğu 1972 Biyolojik Silahlar Konvansiyonu'nda (Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons on Their Destruction) da belirtildiği gibi biyolojik ajan olarak kabul etmektedir.

Ulusal ve yerel tabanda nükleer- biyolojik-kimyasal saldırılara müdahale planlarının oluşturulması, önleyici ve risk azaltıcı bir stratejidir. Çünkü bir plan dâhilinde yapılacak organize müdahale, saldırganın eylem yapma istek ve azminin kırılmasına yardımcı olacaktır. Ancak bu tür stratejik planlamalar yapılırken planın uygulanması ile ilgili kamuoyu bilgilendirme seviyesi çok hassas olarak tespit edilir. Caydırıcılık sağlanırken oluşturulan sistemin hassasiyetlerinin korunmasına özen gösterilmelidir. Terör maksatlı kullanılan nükleer- biyolojik-kimyasal ajanlara ait yerinde ve zamanında elde edilen istihbarat bilgileri; önleyici ve risk azaltıcı stratejilerin oluşturulmasında etkin rol oynamaktadır. Ancak terör maksatlı kullanılan nükleer- biyolojik-kimyasal ajanların üretimlerinin kontrol altına alınabilmesine yönelik risk analizi yapılırken teknik istihbarat ile birlikte insan istihbaratının da dikkate alınması önem arz etmektedir.

Önleyici tedbirler nükleer biyolojik-kimyasal saldırı tehdidini tamamen yok etmez. Bundan dolayı bu tedbirleri destekleyen hazırlık programları, teçhizat, etkin bir müdahale eğitimi ile müdahale uygulama planlarının oluşturulması çok önemlidir. Hazırlanacak planlar dâhilinde biyolojik ve kimyasal ajanlarla ilgili protokoller elden geçirilmeli, kolluk güçleri, sağlık ve itfaiye ekipleri ile hekimler, epidemiyoloji uzmanları, veteriner ve laboratuvar personelinin müdahale planı içerisindeki görevleri gözden geçirilerek etkin bir müdahale eğitimine tabi tutulmaları önemlidir. İnsan gücü yoğunluklu olan bu eğitim; nükleer biyolojik ve kimyasal saldırılara karşı alınabilecek en etkin tedbirdir.

BULGULAR

Yapılan sözlü anketlerde NBC kısaltması sorulmuş Sosyal Bilimler Lisesi öğrencilerinin her 100 öğrenciden 2'sinin NBC den haberdar olduğu belirlenmiştir. Her 100 öğrenciye "Biyolojik silah nedir?"

sorusu yöneltilmiş, %60'ı genetiği ile oynanmış tohumu, %40'ı da mısır şurubunu örnek vermiştir. Yapılan anketlerden de anlaşılacağı üzere biyolojik silah türlerinden haberdar öğrenci sayısı sıfırdır. "Kimyasal silah örneği söyleyebilir misiniz?" talebimize %70'i sarin gazı cevabını, %30 fikrim yok cevabını vermiştir. 100 öğrenciye kimyasal silahlardan korunma teçhizatları gösterilmiş "Bu nedir?" diye sorulmuştur. %6 oranında kişi kimyasallardan korunma aracı tanımlamasını yapmış, %94'ü ilgisiz cevaplar vermişlerdir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu konuda sadece uzmanların değil tüm sivil vatandaşların da bilinçlendirilmesi ve NBC silah yapımı karşı yürütülen mücadeleye katılması sağlanmalıdır. Bu konuda medyaya büyük bir görev düşmektedir. Medyanın vatandaşları NBC terörizmi hakkında bilinçlendiren yazı ve makaleler yayımlayarak tehdit boyutlarını açıklaması birçok açıdan önemlidir. Vatandaşları bilinçlendirerek birçok konuda destek alınabilir. Örneğin internete kitle imha silahları yapımı hakkında bilgiler içeren web sitelerin ihbar edilmesi ve kapatılmasının sağlanması teşvik edilebilir. Bir diğer önemli konu nükleer silah yapımı için kullanılan materyallerin çalınmasıdır. Teröristlerin birçok kez kendi imkânlarıyla nükleer silah yapmaya çalıştıkları ve bu tür silahların basit materyaller ile yapılmasının mümkün olduğu bilinmektedir. Bunun için bu konularda yayımlanan kaynaklardan anlayabilen bir uzmanın yardımı yeterlidir. Bunu önleyebilmek için nükleer tesislerin ve bu tür silah yapımı için kullanılacak materyallerin ciddi bir şekilde teröristlerden korunması gerekmektedir. Bu çalışmada bunun için yürütülen tedbirler ele alınmakta ve bunların ne kadar etkili olduğu konusunda değerlendirmeler yapılmaktadır. Özellikle tehdit altındaki bölgeler bilinçlendirilmeli sivil savunma depoları teçhizat bakımından yeterli hâle getirilmeli sivil savunma birlikleri ile halk tatbikatlar yapmalı farkındalık yaratılmalıdır.

KİS terörizmi, şu ana kadar sosyal, siyasi, ekonomik, dinî, teknik ve askerî yönlerden yeteri kadar araştırılmamıştır. Bu yüzden sorunun çözümü için maddi imkanlarla donatılmış araştırmaların ve araştırmacıların desteklenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

(1) Metin İçinde Atıf:

1-Thorton, 1964, s.73

2-(Smithson, 1999)

3-(Leitenberg, 1999:149–158)

(2) Kitap (Kaynakçada)

(3) Makale (Kaynakçada)

(4) Gazete

BELOUS,V.S, Ugroza Zahvata Yadernogo Orujiya, Nezavisimoye

Obozreniye gazetesi, 08 .10. 2004

BOGDANOV,V, A Pass to Warheads Found on a Terrorist, Rossiyskaya

Gazeta , 1 .10. 2002

Zhang X, Kuča K, Dohnal V, Dohnalová L, Wu Q, Wu C. Military potential of biological toxins

J. Appl. Biomed. (article in press 2014) Balali-Mood M, Moshiri M, Etemad L. Medical aspects

of bio-terrorism. Toxicon 2013; 69; 131–142

(5) Ansiklopedi

(6) Rapor

(7) Tez

(8) Sadece internette yayımlanan dergi

Güvenlik Bilimleri Dergisi, Kasım 2012, 1(1), 79-94.

Savunma Bilimleri Dergisi

The Journal of Defense Sciences

Kasım/November 2014, Cilt/Volume 13, Sayı/Issue 2, 27-58.

ISSN (Basılı) : 1303-6831 ISSN (Online): 2148-1776

(9) İnternet sayfası

(10) Bildiri kitabında basılan konferans, sempozyum, kongre bildirisi

(Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons on Their Destruction)

(11) Bildiri kitabı olmayan sözlü olarak yapılan konferans sunumu

(12) ERIC Belgesi

SİBER SAVAŞLAR

Ahmed Semih ÇELİK

Kilis Mübeccel-Suphi Yavaşca Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z A O N

Lise öğrencileri ve yakın çevrelerini kapsayacak şekilde siber savaşlar üzerine bir araştırma yapıldı. Araştırmada öncelikle okulumuz öğrencileri ve öğrencilerimizin ailelerinden belirli bir eğitim durumunda olan ve olmayan bireyler belirlendi. Daha sonrasında bu bireylere anket soruları yöneltilerek verilen cevaplar toplandı. Sonra görüşme formundaki sorular yöneltildi. Buradan alınan sonuçlar, anket verileriyle karşılaştırılarak belirli sonuçlara varıldı. Böylece halkımızın siber savaşlar konusundaki bilinçsizliği ve eksik bilgileri belirlendi. Bu doğrultuda siber savaşlar hakkında bilgi sahibi olan kişilerin gerek internet kullanımı gerek konu hakkındaki bilincinin kendilerine nasıl faydası olduğu anlaşıldı.

Yapılan bu çalışma sonucunda siber savaşlar konusunun ne kadar önemli olduğu anlaşıldı.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik zafiyeti, Parola, Anket

BİLDİRİ

Mübeccel-Suphi Yavaşca Sosyal Bilimler Lisesi olarak bu sempozyumda konumuzu “SİBER SAVAŞLAR” ana başlığı altında “Siber savaşların önemi” olarak belirledik. Bu çalışma yapılırken halkımızın siber savaşlar hakkındaki bilincinin artırılması amaçlandı ve bu amaç doğrultusunda 86 katılımcıya görüşme formu ve anket uygulandı.

Günümüz dünyasında teknolojinin ilerlemesiyle iletişim ve internet sistemlerine bağımlılık kaçınılmaz hâle gelmiştir. Dünya üzerinde devletler tarafından teknoloji ile yürütülen neredeyse tüm faaliyetler, avantajla birlikte bir takım dezavantajları da ortaya çıkarmıştır. Teknolojinin ilerlemesiyle insan hayatındaki sınırsız erişimin ortaya çıkardığı güvenlik zafiyeti, yeni bir kavram olan siber savaşlar yaşantımıza girmiştir. Genel tanımı ile siber savaş, bilgisayar sistemlerinin farklı amaçlar doğrultusunda ele geçirilmesi devre dışı bırakılması veya farklı propaganda yapacak hâle getirilmesidir.

Bu saldırılar, teknolojilerin ulaştığı olanaklar dikate alındığında sadece devletler bazında değil, kişisel bazda da güvenlik önlemlerini gerektirmek-

tedir. Tekil kişilerce kullanılan teknolojik sistemler; güvenlik duvarları, antivirüsler ve güncellemelerle daha güvenli hâle gelebilmektedir. İnternet ortamında kullanılan parolaların tamamının değişik olması ve elden geldiği kadar karmaşık parolaların tercih edilmesi, başınıza gelecek herhangi bir saldırı tehlikesini en aza indirmeye yardımcı olacaktır. Bilgisayar, internet ve en önemlisi cep telefonlarının yaygın bir şekilde kullanımı ile ortaya çıkan bilişim sistemlerindeki hızlı ve önüne geçilemeyecek gelişim gelecekteki çatışmaların siber ordular aracılığıyla yapılacağı düşüncesini akıllara getirmektedir.

Uygulanan görüşme formunda şu sorular yöneltilmiştir:

- 1.Siber savaşlar deyince aklınıza ne geliyor?
- 2.Siber savaşların bizim üzerimizdeki etkileri nedir?
- 3.Sizce siber savaşlar dünya üzerinde ne gibi olumsuzluklar doğurabilir?
- 4.Toplumsal ve evrensel açıdan düşündüğünüzde siber savaşları sizce ne kadar biliyoruz? Açıklayınız.

Birinci soruda kişinin siber savaşlar hakkında ne kadar bilgiye sahip olduğunun öğrenilmesi amaçlanmıştır.

İkinci soruda gerçekleşebilecek bir siber savaşta bize nasıl etkisinin olacağı ve bu etkinin bizler üzerinde nelere yol açabileceğinin öğretilmesi amaçlanmıştır.

Üçüncü sorudaki gerçekleşebilecek herhangi bir savaşta dünyanın nasıl olumsuz yönde etkilenebileceğinin anlaşılması amaçlanmıştır.

Dördüncü soruda ise bu konuda ne kadar eksik bilginiz olduğunun farkına varılması amaçlanmıştır.

Anketimiz, değişik yaş grubundan, farklı eğitim düzeyine sahip 86 katılımcıya uygulandı. Daha nicel veriler elde etmek, amacımızı daha net sonuçlara ulaştırmak için anketler SPSS Statistics uygulaması kullanılarak değerlendirildi. Bu nicel, somut veriler ise bizi şu sonuçlara ulaştırdı:

16-30 yaş aralığındaki kesimin çoğunluğu siber

savaşların doğuracağı olumsuz sonuçlar ve bu sonuçlara karşı nasıl korunacağı hakkında bilinçlidir. 30-45 yaş arası, tam anlamıyla gerekli bilgi donanımına sahip değildir. 45 yaş ve üstü hiçbir şekilde siber savaş hakkında bir bilgiye sahip değildir. Bunun yanı sıra araştırmamızın nitel boyutu olan görüşme formları da bu sonucu destekler niteliktedir. Yapmış olduğumuz anket ve araştırmalar bize siber savaşların ne kadar önemli olduğunu, halkımızın farklı yaş gruplarının siber savaşlar hakkında aynı bilgi donanımına sahip olmadığını göstermiştir.

KAYNAKÇA

- https://insamer.com/tr/siber-savaslar_292.html
- CyberMag Dergisi Genel Yayın Yönetmeni A.Oğuzhan ALKAN
(<https://www.cybermagonline.com/siber-guvenlik-ve-siber-savaslar>)

SİBER TEHDİTLER VE TÜRKİYE’İN DEĞİŞEN ULUSAL GÜVENLİK ANLAYIŞI

Sena Özden ALAN

senaaalann@gmail.com

Ankara Nallıhan Bilal Güngör Fen Lisesi

T R A B Z O N

Özet

Bu çalışma, 21. yüzyılda karşımıza yeni bir tehdit olarak çıkan siber saldırıları ve Türkiye’nin siber güvenlik konusunda yürüttüğü çalışmalarını konu almaktadır. Nitel bir araştırma olan çalışmamızda veriler, doküman inceleme tekniği ile toplanmıştır. Bilgi teknolojilerinin hayatın her alanında kendini hissettirmesiyle devletler, kendilerini teknolojik tabanlı yeni bir mücadelenin içinde bulmuşlardır. Altyapısında bilgi sistemleri bulunan her saha birer hedef hâline gelmiştir. Siber saldırılara yabancı devletler, terörist gruplar, endüstriyel casuslar ve bilgisayar korsanları kaynak teşkil etmektedir. Siber saldırılardaki amaç bilginin güvenliğini sağlamaya yönelik üç temel unsur olan gizlilik, bütünlük, erişilebilirlik prensiplerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun yanında hedef ülkenin enerji sistemleri, iletişim ağları, hava kontrol sistemleri, finansal sistemler ve taşımacılık işlemleri gibi unsurları da tahrip edilmek istenmektedir. Her devlet, bilgi teknolojilerine bağlı olan tüm bilgi ve sistemlerini korumak istemektedir. Bu durum, siber güvenlik kavramını doğurmuştur.

İlk olarak ABD tarafından 2003 yılında yayımlanan ulusal siber güvenlik planının ardından tüm dünya ülkeleri ulusal güvenliğini artırmak ve bu bağlamda siber güvenlik vizyonunu belirlemek amacıyla ulusal siber güvenlik strateji dokümanları hazırlamaya başlamışlardır. Ülkemizde siber güvenlik konusunda kayda değer gelişmelerin yaşanması 2005 yılını bulmuştur. Bir süre Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumuna ek görev ve yetkiler tanınarak çalışmalar yürütülmüştür. 2012 ve sonrasında konu, ulusal siber güvenlik stratejileri geliştirilerek ele alınmıştır. Siber Güvenlik Kurulunun faaliyetlerine başlamasıyla günümüze kadar üç stratejik plan ve eylem planı hazırlanmıştır. Güvenli bir siber ortam oluşturmak için, kritik alt yapı sistemlerini tanımlamak, siber güvenlik farkındalığı oluşturmak, milli teknolojileri ve yasal mevzuatı geliştirmek büyük yarar sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler : Bilgi, Teknoloji, Siber Güvenlik,

Savaş, Tehdit, Ulusal Güvenlik, Virüs, Siber Saldırı

GİRİŞ

Bilgi ve iletişim teknolojileri, günümüzün vazgeçilmez unsurlarından biridir. Özellikle internet, sadece bir iletişim aracı olmaktan çıkmış, ekonomik ve sosyal hayatın kendisi üzerine inşa edildiği bir teknolojik platform hâline gelmiştir. Bu değişimin beraberinde bazı problemler getirmesi uzun sürmemiştir. Dünyanın ağlar ile birbirine bağlanması ve kritik altyapıların gittikçe artan oranda internete bağlı hâle gelmesinin doğal sonucu olarak siber güvenlikle ilgili endişeler artmıştır. Artık bilgiyi güvence altına almak ve sistemleri devamlı çalışır hâle tutmak son derece önemlidir.

Tehditlerin geldiği kaynakların çeşitlenmesiyle birlikte devletlerin ulusal güvenlik anlayışlarında da birtakım değişimler yaşanmıştır. Güvenlik stratejileri oluşturulurken artık siber tehdit kavramının üzerinde de durulmaktadır. İlk olarak ABD tarafından 2003 yılında yayımlanan ulusal siber güvenlik planının ardından tüm dünya ülkeleri ulusal güvenliğini artırmak ve bu bağlamda siber güvenlik vizyonunu belirlemek amacıyla ulusal siber güvenlik strateji dokümanları hazırlamaya başlamışlardır (Ada, 2018). Türkiye’de siber güvenliğin önemi 2005 yılından sonra anlaşılmaya başlanmıştır. Bakanlar Kurulu ve Millî Güvenlik Kurulu toplantılarında siber güvenlik konusu gündem maddelerinden biri olmuş, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumuna bazı görev ve yetkiler verilmiştir. Siber güvenlik konusunun daha kapsamlı olarak ele alınması ise 2012 yılında mümkün olmuştur. Bu tarihten önce atılan adımlar daha sistemsiz ve temelsiz bir görünümlüdeyken 2012 yılında yapılan düzenlemelerle konunun stratejik olarak ele alındığı görülmüştür. Ulusal siber güvenlik çalışmalarının yürütülmesi amacıyla “Siber Güvenlik Kurulu” oluşturularak kurulun görev ve yetkileri net bir şekilde tanımlanmıştır. Bu kurul, hazırlanmış olduğu stratejik eylem planlarıyla siber güvenlik konusundaki yetkili kurum ve kişilere yol haritası çizmiştir.

Araştırmanın amacı, siber tehditleri ve Türkiye'nin siber güvenlik konusunda attığı adımları ortaya koymaktır. Bu çalışmada, siber güvenliğin sağlanması ve kritik altyapıların korunmasının giderek artan önemi göz önüne alınarak ülkemizde ulusal siber güvenliğin sağlanması konusunda kritik öneme sahip olduğu değerlendirilen temel ilkeler, yöntemler ve adımlara yer verilmektedir.

YÖNTEM

~~Siber tehditleri ve Türkiye'nin değişen ulusal güvenlik anlayışını konu alan çalışmamız, nitel araştırma yaklaşımıyla ele alınmıştır. Son yıllarda devletlerin güvenlik stratejilerinde görülen değişimin siber tehditlerle olan ilişkisi üzerinde durulmuştur. Araştırmada sadece sonuçlar üzerinde durulmamıştır. Süreç üzerine odaklanmanın araştırma yapılan olay, olgu ve konuların birbirleriyle etkileşimini daha iyi ortaya koyduğu düşüncesiyle değişim sürecine değinilmiştir. Çalışmamızda veriler doküman inceleme tekniği ile toplanmıştır.~~

BULGULAR

~~Bilgi Toplumuna Geçiş ve Tehdit Anlayışının Değişimi~~

Geçmişten bugüne insanlık, çok değişim ve dönüşümler yaşamıştır. Günümüzde de böyle bir dönemin içinde bulunduğumuz söylenebilir. Bilgi teknolojilerindeki gelişmeyle toplumlar sanayi toplumundan bilgi toplumuna doğru geçiş yapmaktadır. İçinde bulunduğumuz geçiş döneminin diğer süreçlerden en önemli farkı ise bunun daha kısa zamanda ve daha yoğun bir şekilde gerçekleşmesidir (Özdemir, 2003).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı son yıllarda büyük bir artış göstermiştir. Türkiye İstatistik Kurumunun 2018 yılı Nisan ayı "Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması" sonuçlarına göre 16-74 yaş grubundaki bireylerde internet kullanımını %72,9 olmuştur. Bilgi ve iletişim sistemleri vatandaşlara ilave olarak kamu kurumlarında, özel sektörde ve kritik altyapı unsurlarında da yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Toplumun büyük bir kesimi vatandaşlık hizmetleri, bankacılık, elektrik, su vb. kritik altyapılar dâhil birçok hizmeti bilişim teknolojilerinin sağladığı olanaklar aracılığıyla almaktadır. Bu bakımdan bilgisayar ve iletişim ağlarının güvenli ve kesintisiz bir şekilde çalışması hayati önem arz eder. Sistemdeki tüm bileşenlerin birbirleriyle bağlantılı olması beraberinde bazı siber

riskleri getirmektedir. Bilgisayar ve iletişim altyapılarına yapılan siber saldırılar, devleti ve vatandaşları hedef alan hayati bir tehdit hâline gelmiştir (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu [BTK], 2019).

Uluslararası ilişkilerin doğasındaki çatışma olgusu dönemin koşullarıyla yeniden şekillenmektedir. Teknolojik gelişmelerle oluşan sınırsız ortam, yeni güvenlik kaygıları oluşturmuştur. Bu bağlamda savaş ve tehdit gibi kavramların kapsamının genişlediği görülmektedir. Savaşların artık orduların bir meydanda çarpışmasından ibaret olmadığı ortadadır. Devletlerin güç mücadelesinde artık küresel şirketlerin, dinî grupların, terörist grupların, uyuşturucu kartellerinin ve bilgisayar korsanlarının kullanıldığı (hackerlar) görülmektedir (Özdemir, 2003). Enformatik Enstitüsünden Doç. Dr. Nazife Baykal, tehdit kavramının değişimini şu şekilde ortaya koymuştur: "Her türlü veri iletişiminin sağlandığı bu alan, en az kara, hava ve deniz sınırlarının savunulması kadar önemlidir. Kısaca siberyurt adını vereceğimiz bu bölgeye yapılacak sızmalar ile her türlü elektronik iletişim ve etkinlik kontrol edilebilir, durdurulabilir ve tahrip edilebilir." (Keskin, 2008).

Siber tehditlerin yıldan yıla büyümesi ve karmaşık bir hâl almaya başlaması ulusların güvenlik anlayışlarını değiştirmiştir. Bir dönem İngiltere başbakanlığı yapmış olan Gordon Brown ülke güvenliği konusundaki anlayışın değiştiğini şu sözlerle ifade etmiştir: "19. yy.da ulusal güvenliğimizi korumak için deniz ve hava güvenliğimizi sağlamak zorundayken 21. yy.da kamu kurum ve kuruluşlarımız ile işletmelerimizin sanal dünyadaki güvenliğini sağlamak zorundayız." (Yılmaz ve Sağıroğlu, 2013) . Donald Trump'tan önce ABD başkanlığını yürüten Barack Obama siber tehdidi, "millet olarak karşı karşıya kaldıkları en ciddi millî ve ekonomik güvenlik tehditlerinden biri" olarak nitelendirmiş ve siber güvenliğin önemini vurgulamıştır (Kılıç, 2015).

Siber Saldırıları

Bilgi teknolojilerinin kullanıldığı her alan siber saldırıların doğal hedefidir. Bu saldırılar, kişilerden kurumlara kadar çok geniş bir yelpazede veri kaynaklarını hedef alabildiği gibi ülkelerin kritik altyapı sistemlerini de hedef alabilir. Hatta siber saldırılar artık ülkelerin egemenlik haklarına yönelik gerçekleştirilebilir ve siber savaşlar hâline dönüşebilir bir duruma gelmiştir. Siber saldırılar bilginin güvenliğini sağlamaya yönelik üç temel unsur olan gizlilik, bütünlük ve erişilebilirlik prensiplerinin olumsuz

yönde etkilenmesine neden olmaktadır (Ada, 2018). Siber saldırılara yabancı devletler, terörist gruplar, endüstriyel siber casuslar, siber eylemciler ve bilgisayar korsanları kaynak teşkil etmektedir (Erol, 2016). Siber saldırılar her geçen gün artmaktadır. Nicelik değişimiyle beraber saldırıların çeşitlendiği ve daha karmaşık bir hâl aldığı görülmektedir. Buna göre siber saldırı gerçekleştirmenin başlıca yolları şunlardır:

- DDoS: Erişilebilirliği hedef alan bir saldırıdır. Hizmet dışı bırakmak anlamına gelen bu saldırı büyük aksaklıklara neden olabilmektedir.
- SQL Enjeksiyonu: Ciddi bir tehdit olan bu saldırıyla web uygulamalarının veri tabanlarına erişim sağlanabilmektedir.
- Sazan Avlama: Kişisel bilgileri elde etmede kullanılan bir yöntemdir. Genelde resmî bir kurumdan geldiği izlenimi verilen e-postalarla kişisel bilgiler ele geçirilmektedir.
- Kötücül Yazılımlar: Donanım ve yazılıma zarar verebilen, yazılım ayarlarını değiştirilen ve bilgisayarı yabancı kişilerin erişimine açan zararlı yazılımlardır. Virüsler, Truva atları ve solucanlar olarak kullanılmaktadır (Erol, 2016).

Devletlerin bu alanı bir mücadele alanı olarak kullanması çok zaman almamıştır. Siber alandaki faaliyetlerin kolay ve arkada iz bırakmadan yapılabilir oluşu, ilgiyi bu noktaya çeken temel unsurdur. Kimi ülkeler siber saldırı ve siber savaş yöntemlerini önemli stratejik savunma ve rakibe zarar verme yöntemi olarak görmektedirler. Ülkelerin kendi çıkarları doğrultusunda bilgi ve iletişim teknolojilerini silah olarak kullanması, klasik konvansiyonel savaşların yerini siber savaşın alabileceği düşüncesini geliştirmiştir. Günümüzde birçok ülke millî çıkarları doğrultusunda siber casusluk faaliyetleri yürütmektedir. Özellikle bir kısım ülkeler bundan çok büyük avantajlar elde etmektedir. Ancak hiçbir ülke siber istihbarat sistemini ve bu alanda sahip olduğu imkân ve kabiliyetleri açıklamamaktadır. ABD İstihbarat raporlarına göre, dünya üzerinde gerçekleştirilen siber casusluk faaliyetlerinin büyük kısmı Çin Halk Cumhuriyeti ve Rusya merkezli gerçekleştirilmektedir (Ada, 2018).

Giderek daha büyük bir tehdit hâline gelen siber saldırıların geçmişine bakıldığında iz bırakan ve tüm dünyada yankı uyandıran saldırıların son yirmi yılda yapıldığı görülmektedir. Bu kapsamda, geçmiş yıllarda yaşanan uluslararası çaptaki siber

güvenlik olaylarının incelenmesi, ortaya çıkabilecek siber tehditlerin ve açıklıkların siber tehditlerin oluşumundaki yerini anlama açısından faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

- “Kırmızı Kod”, 2001’de 300 binin üzerinde bilgisayara zarar vermiş ve 2,6 milyar doların üstünde zarara yol açmıştır.
- “Kızıl Ekim”, 2007’de 39’dan fazla ülkede etkili olan bir saldırıdır. Çoğunlukla üst düzey profile sahip insanların kişisel bilgilerini ele geçirmek amacıyla yapılmıştır.
- Estonya’nın 26 Nisan 2007’de Bronz Asker heykelini kaldırmasının ardından Rusya yanlısı gruplar tarafından çeşitli siber saldırılar düzenlenmiştir. DDoS saldırılarıyla Estonya Hükümeti, kamu kurumları ve bankacılık hizmetlerine ait birçok internet sitesi hizmet dışı kalmıştır.
- “Conficker”, 2008’de dünya çapında 10 milyonu aşkın bilgisayarı etkileyen ve Windows işletim sistemleri güncellemelerini hedef alan bir saldırıdır.
- “Night Dragon”, petrol, enerji ve petrokimya şirketlerinin verilerini hedef alan bir saldırı olup 2009 yılında gerçekleştirilmiştir.
- “Stuxnet” 2010’da özellikle İran’ı hedef alan ve PLC adındaki endüstriyel cihazların kontrolünü yürüten yazılımı etkileyen bir saldırıdır.
- “Duqu”, 2011’de 10’u aşkın ülkede daha çok kişisel bilgileri elde etmek için yapılmıştır.
- “Meyve Bahçesi Harekâtı” İsrail’in Suriye’de bir tesiste nükleer silah geliştirdiği gerekçesiyle Suriye topraklarına bir hava saldırısı düzenlemesidir. Eylemi gerçekleştiren uçaklar Suriye’nin hava radar sisteminde görülmemiştir. Daha sonra bu olayın bir siber müdahaleyle gerçekleştiği anlaşılmıştır. Bir tuzak yazılımla radar sistemine müdahale edilmiş ve eylem sırasında İsrail, radar sistemini istediği gibi yönlendirmiştir.
- 2014 yılının en büyük siber olayı ise Kuzey Kore liderini hedef aldığı öne sürülen filmin gündeme gelmesi ile yaşanmıştır. Kuzey Koreli bilgisayar korsanları tarafından içerisinde tasarım aşamasındaki dosyalar ve gösterime girmemiş filmlerin bulunduğu 11000 GB veri ifşa edilmiştir (Yılmaz, 2015).
- “Pegasus”, 2016’da İsraili korsanların BAE’li bir aktivistin telefonuna erişmek için geliştirdiği ve Apple İOS işletim sistemini hedef alan bir saldırıdır (Bostancı, 2017).

Siber Tehditlerle Mücadele ve Türkiye’de Ulu-

sal Güvenlik Anlayışının Değişimi

1999 yılında Amerikan Enerji Bakanlığının sisteminden Çinli bilgisayar korsanlarınca verilerin çalındığı tespit edilmiştir. Yine aynı yıl ABD'nin en pahalı silah programı olan Müşterek Taarruz Uçağı projesinin bütün bilgileri Çinli bilgisayar korsanları tarafından ele geçirilmiştir. Gerek kişilere, gerek kritik altyapılara gerekse de topyekûn bir şekilde ülkelere yönelik siber tehdit ve saldırıların artması ve bunların büyük mali kayıplarla birlikte kamu düzeni ve güvenliğini etkileyecek noktaya gelmesi; konunun gerek ulusal, gerek bölgesel gerekse de uluslararası kurum ve kuruluşlarca ele alınmasını gerektirmiştir. Bu gereklilik dolayısıyla 1990'ların sonlarında başlayan siber güvenlik çalışmaları son yıllarda hızla artmaktadır. Bu gelişmelerin paralelinde, BM Genel Kurulu kararı ile bilgi ve telekomünikasyon alanındaki gelişmelerin kötüye kullanıma açık olduğu ve bu durumun uluslararası bir tehdit yaratabileceği, ülkelerin bu konuda iş birliği içinde olması gerektiği vurgulanmıştır. 2001 yılında Avrupa Birliği Siber Suçlar Sözleşmesi Konseyinde uluslararası suçlarla mücadele amacıyla imzaya açılan güvenlik anlaşmasının kapsamına dolandırıcılık, telif hakkı ihlali ve çocuk istismarının yanı sıra ağ güvenliği tehditleri de dâhil edilmiştir (Yılmaz, 2015). İlk olarak ABD tarafından 2003 yılında yayımlanan ulusal siber güvenlik planının ardından tüm dünya ülkeleri ulusal güvenliğini artırmak ve bu bağlamda siber güvenlik vizyonunu belirlemek amacıyla ulusal siber güvenlik strateji dokümanları hazırlamaya başlamışlardır (Ada, 2018).

2003 yılında Cenevre'de toplanan Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi'nin yaptığı çalışmalar Türkiye tarafından yakından takip edilmiştir. Bu çerçevede, elektronik ortamdaki bilgilerin gizlilik ve bütünlüğünün garanti altına alınarak kullanılması ve yapılan işlemlerin hukuki geçerliliğinin sağlanması için 2004 yılında "Elektronik İmza Kanunu", sayıları ve çeşitleri artan bilişim suçlarına yönelik cezaları da içeren "Türk Ceza Kanunu" çıkarılmıştır. Hukuk alanında yapılan bu düzenlemeler ile ulusal alanda siber güvenlik konusunda çalışmalara başlanmıştır. Bu yıllarda konunun ulusal güvenliği tehdit edecek bir mesele olarak algılandığını söylemek zordur (Ada, 2018).

Türkiye'de siber güvenlik çalışmaları, "Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu" tarafından sivil toplum kuruluşları ve ilgili diğer kurumlar ile birlikte yürütülmektedir. Özellikle 2005'ten beri siber gü-

venliğin sağlanması ve bilincinin oluşturulması için çaba sarf eden bu kuruma 2008 yılında "Ulusal siber güvenliğe yönelik faaliyetler kapsamında siber saldırılara karşı korunma ile bu saldırılara karşı caydırıcılık sağlamak için gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamak ve bu konuda gerekli yaptırımları uygulamak," görevi verilmiştir (Ulaştırma Haberleşme ve Denizcilik Bakanlığı [UDHB], 2013).

27 Ekim 2010 tarihli Milli Güvenlik Kurulu bildirisinde; "Siber tehdidin küresel düzeyde ulaştığı boyut ve bu tehdidin ulusal güvenliğe etkileri kapsamlı surette ele alınmıştır. Bu bağlamda, siber tehdidin engellenebilmesi için milli düzeyde yürütülen çalışmalar değerlendirilmiştir. Siber tehditlere karşı önlem almaya yönelik kararlılık ve irade ortaya konmuştur." ifadeleri yer almıştır. Ülkenin en üst ulusal güvenlik kurulunun bildirisinde yer alan bu ifadeler, siber tehditlere karşı olan bakışın hangi noktaya geldiğini göstermesi açısından önemlidir. Uzun yıllar daha temelsiz yürütüldüğü gözlenen çalışmaların, bundan sonra stratejik bir milli güvenlik sorunu olarak ele alınacağı anlaşılmıştır. Bu anlayış farkı meyvelerini 2012 yılında vermiştir. Bakanlar Kurulunca alınan 11.6.2012 tarihli ve 2012/3842 sayılı Ulusal Siber Güvenlik Çalışmalarının Yürütülmesi, Yönetilmesi ve Koordinasyonuna İlişkin Karar, 20.10.2012 tarihli ve 28447 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu karar gereğince Siber Güvenlik Kurulu oluşturulmuş, Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığına siber güvenlik alanında görev ve yetkiler verilmiş, siber güvenlik ile ilgili çalışma grupları ve geçici kurulların oluşturulabileceği karara bağlanmıştır. İlgili Bakanlar Kurulu Kararı'nın içeriği, 06.02.2014 tarihinde yayımlanan 6518 sayılı kanun ile 5.11.2008 tarihli ve 5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu'na ilave edilen Ek Madde 1 ile kanunlaştırılmış, 5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu'na ilave edilen ek fıkralar ile Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumuna siber güvenlik ile ilgili yeni görevler verilmiştir. Kurulun görevleri şunlardır:

1. Siber güvenlik ile ilgili politika, strateji ve eylem planlarını onaylamak ve ülke çapında etkin şekilde uygulanmasına yönelik gerekli kararları almak
2. Kritik altyapıların belirlenmesine ilişkin teklifleri karara bağlamak
3. Siber güvenlikle ilgili hükümlerin tamamından veya bir kısmından istisna tutulacak kurum ve kuruluşları belirlemek
4. Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

Siber Güvenlik Kurulunun ilk toplantısı 21.12.2012 tarihinde; Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı Binali Yıldırım'ın başkanlığında yapılmıştır. Söz konusu Siber Güvenlik Kurulu Kararında "Siber Güvenlik Kurulunun Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Yönergesi" ve "Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve 2013-2014 Eylem Planı" kabul edilmiştir. Siber Güvenlik Kurulu'nun ikinci toplantısı 20.06.2013 tarihinde toplanmıştır. Bu toplantıda ilk toplantı ile ikinci toplantı arasında geçen altı aylık süre içerisinde Ulusal Siber Olaylara Müdahale Merkezi (USOM) ile Siber Olaylara Müdahale Ekibleri'nin (SOME) kurulduğu ve 15 Mayıs 2013 tarihi itibarıyla faaliyetlerine başladığı bildirilmiştir. Takip eden yıllarda 2016-2019 ve 2019-2023 ulusal siber güvenlik strateji ve eylem planları hazırlanmıştır. 2012 sonrası siber güvenlik konusuna gereken önemi verdiği görülen Türkiye, son zamanlarda somut kazanımlar elde etmektedir. TÜBİTAK Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi'nin yürüttüğü proje kapsamında üretilen "Ahtapot" adındaki yazılım son derece başarılı sonuçlar vermektedir. NATO'nun iki ayrı zamanda gerçekleştirdiği siber tatbikatlardan tam not almayı başaran yazılımın kamu kurum ve kuruluşlarından başlayarak ülke geneline yayılması hedeflenmektedir (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu [BTK], 2019).

TARTIŞMA VE SONUÇ

21. yüzyıla birlikte insanlık yeni tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. Gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri, sağladığı olanaklarla hayatımızın merkezine yerleşirken beraberinde bazı risk ve belirsizlikleri de getirmiştir. Hem kişisel hem de ulusal olarak bilgi ve altyapı sistemlerine olan tehditler her geçen gün büyümektedir. Bu nedenle ülkelerin, varlıklarını savunmaları, vatandaşlarının güvenliği ve huzuru için siber tehditlere karşı önlem alması zorunludur.

Ülke güvenliğinin sağlanmasında kara, deniz, hava ve uzay gücü kadar siber alandaki güç de önemlidir. Gelecekte beka sorunu ile karşılaşmak için bu alandaki çalışmalar hızlandırılmalıdır Türkiye'nin siber güvenlik konusunda attığı adımlar 2012 yılıyla birlikte çehre değiştirmiştir. Yapılan

hukuki düzenlemelerle siber güvenliğin altyapısı büyük oranda kurulmuştur. Buna rağmen siber güvenlik konusunda hâlâ atılması gereken önemli adımlar bulunmaktadır. 2015 yılında IBM tarafından sunulan bir raporda veri sızıntılarının %95'inin insan hataları sonucunda gerçekleştiği ortaya konulmuştur (Erol, 2016). Buradan hareketle siber tehditlerle mücadelede farkındalık eğitimlerini daha etkili bir şekilde planlamanın faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Bu konu ile ilgili olarak verilecek eğitimler sadece yetişkinlerle sınırlı kalmamalı, ilköğretimden başlamak suretiyle siber güvenlik eğitimleri okul müfredatlarına da aktararak bireylerde erken yaşlarda bu konu ile ilgili farkındalık oluşturulmalıdır. Konuyla ilgili olarak hazırlanacak kamu spotlarının kitle iletişim araçlarından yayımlanması suretiyle farkındalığın artırılması sağlanabilir (Bostancı, 2017).

Siber güvenlikte kullanılan yazılımların açık kodlu olması ve millî özellik göstermesi büyük önem taşımaktadır. Ülkemizde bu konuda son dönemlerde önemli gelişmelerin yaşandığı görülmektedir. "Pardus" yerli işletim sistemiyle bütünleşik olarak çalışın "Ahtapot" siber güvenlik yazılımı, NATO'nun tatbikatlarından tam puan olarak geçmiş ve büyük beğeni toplamıştır. Bu yazılımın geliştirilerek başta kamu kurumları olmak üzere birçok noktaya yayılması gerekmektedir. Bunların yanında bilgi güvenliği personeli yetiştirme konusunda üniversitelerde yüksek lisansa ilave olarak lisans programları olarak da yer verilmesi, üniversitelerde sektöre yetiştirilmiş eleman sağlayabilecek ve yerli üretime yön verecek bölümler kurulması, bu amaca özel eğitim programlarının oluşturulması ve siber güvenlik tatbikatlarının niteliğinin artması siber güvenlik konusunda atılan adımların başarıya ulaşması adına önemlidir. Aklın akıl ile mücadelesinde hızlı olanın kazanacağı günümüzde, siber saldırıların tespiti, takibi, analizi ve saldırılara karşı önlem alınması geleceğin siber ortamında avantaj sağlayacaktır (Kılıç, 2015).

KAYNAKÇA

- Ada, M. (2018). Nato üyesi ülkelerin siber güvenlik stratejileri açısından incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Sektörel Araştırma ve Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı. (2019). 2019 - 2023 Stratejik Planı. Erişim adresi: <https://www.btk.gov.tr/uploads/announcements/btk-2019-2023-stratejik-plani.pdf>
- Bostancı, Ü. (2017). Türkiye’de ve Dünya’da en çok kullanılan işletim sistemlerinin barındırdıkları açıklıklar dikkate alınarak analiz edilmesi. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara
- Erol, E. S. (2016). Siber güvenlik farkındalığı için yetenek tabanlı dinamik model. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Keskin, B. (2008). Elektronik Harp ve Sinyal Savaşları. İstanbul : IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Kılıç, E. T. (2015). Siber saldırıları izleme yöntemleri ve zararlı yazılım analizi. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Özdemir, E. (2003). Bilgi Savaşları. İstanbul : IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Kurulu Sekreterliği, 27 Ekim 2010 tarihli toplantı kararları. (2010, Ekim 27). <https://www.mgk.gov.tr/index.php/27-ekim-2010-tarihli-toplantı>
- Türkiye Cumhuriyeti Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı. (2013). Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve 2013-2014 Eylem Planı. Erişim adresi: <https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/2-1-strateji-eylem-plani-2013-2014-5a3412cf8f45a.pdf>
- Türkiye’nin Siber Kalkanı: Ahtapot. (2019, 11 Ocak). <http://ulakbim.tubitak.gov.tr/tr/haber/turkiyenin-siber-kalkani-ahtapot>
- Yılmaz, S. (2015). Siber güvenliğin sağlanmasında yazılım kalite süreçlerinin önemi. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara
- Yılmaz, S., Sağiroğlu, D. (2013, Eylül). “Siber Güvenlik Risk Analizi, Tehdit ve Hazırlık Seviyeleri”, 6. Uluslararası Bilgi Güvenliği ve Kriptoloji Konferansı, Bildiriler Kitabı, Eylül 2013, Ankara, s.158-164
-

GÖLGELERİN SAVAŞI: TÜRKİYE EKONOMİSİNE YÖNELTİLEN PSİKOLOJİK SAV

Özge ÖZKAN

senyayla2017@gmail.com

Muş TOBB Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Geçmişten günümüze kadar insan ve toplumların bilinçaltında başka toplumlar üzerinde hâkimiyet kurma, onları yönetme isteği hep olmuştur. Değişen dünya dengeleri ve uluslararası ilişkilerdeki kutuplaşmalar neticesinde sıcak savaşların yerine soğuk savaş yöntemleri almaya ve bu kapsamda uyguladığı hedefi yok etmeye veya etkisini azaltmaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar kısaca psikolojik savaş olarak tanımlanabilir. Psikolojik savaşın birçok boyutu ve çeşitli toplumsal kurumlara doğrudan etkisi vardır. Bu kurumların başında ekonomi gelmektedir.

Bu çalışma özelde Türkiye'ye yönelik psikolojik savaş irdelenmektedir. Çalışma özellikle son yıllarda Türkiye ekonomisine yöneltilen psikolojik savaş, literatür bağlamında değerlendirmektedir. Bununla birlikte psikolojik harbin tanımı, amaçları, yöntemleri ve etkileri üzerinde durulmuştur. Çalışma, psikolojik savaş perspektifinde algı operasyonlarının Türkiye ekonomisini etkilediği sonucuna varmıştır. Anahtar Kelimeler: Psikolojik savaş, Propaganda, Algı yönetimi, Türkiye.

Giriş

Günümüzde artık savaşlar iki devletin ya da devletler grubunun cephede silahlarla çarpışmaları şeklinde olmayıp hem cephede hem de cephe gerisinde yürütülen birtakım psikolojik faaliyetlerle sürekli bir şekilde devam etmektedir. Çünkü artık hâkimiyet, silah ve kol gücünden çıkarak bilgi ve teknolojinin eline geçti. Bilgi ve teknolojiye sahip olup onu en iyi uygulayanlar hükmetmeyi başaracaklardır. Geleceğin savaşlarında asker ileri teknolojinin savaşçısı olacaktır. Roketleri bilgisayarlar yönlendirecek, topçu hedeflerini yine bilgisayar aracılığı ile vuracaktır. En güçlü silahın bombalar değil, kesin ve doğru bilgiler olacağına geleceğin savaşlarından askerin sayısı değil niteliği ön plana çıkacaktır.

Psikolojik savaş, bir devletin veya devletler grubunun, diğer devlet veya devlet grubu üzerinde millî

menfaatlerini gerçekleştirmek üzere o ülkede veya başka ülkelerde seçtiği hedef kitlelerin duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını kendi amaçları doğrultusunda değiştirmek amacıyla siyasi, askerî, ekonomik, sosyolojik, ideolojik ve teknolojik alan-da yaptığı faaliyetlerin tümüne denir. Diğer taraftan psikolojik savaş, klasik anlamdaki savaşın kazanılması ya da kaybedilmesinde, savaştan sonra da üstünlüğün devam ettirilmesinde yahut sorunların çözülmesinde insanların ruh hâline etki ederek sonuç almak olarak da tanımlanabilir. Psikolojik savaş gözle görülemeyen, elle tutulamayan malzeme ile yapılır. Bu malzeme sözler ve fikirlerdir. Bu sözler ağızdan söylendiği gibi televizyondan, radyodan ve hoparlörden de söylenebilir. Ayrıca yazılı da olabilir. Diğer taraftan, psikolojik savaşın belli bir zamanı yoktur. Psikolojik harp barışta, savaşta ve savaştan sonra da her zaman ve her yerde devam eder. Bu yüzden bu savaşın belli bir cephesi yoktur ve psikolojik savaş için her yer bir cephedir. Sokaklar, kahvehaneler, sinemalar vb.

Psikolojik savaşın savunma ve saldırı silahı; propaganda, eğitim ve provokasyondur. Cephanesi ise yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi söz, yazı, resim, broşür ve e-posta şeklindeki bilgidir. Çünkü bu savaş tarzının amacı insanları ikna etmek ve onları değiştirmektir. Bunu sağlamak için kullanılan yöntem ise beyin yıkamadır. Bu konuda Goethe'nin çok güzel bir sözü vardır. Goethe, "En güçlü silah zamanı gelmiş fikirlerdir." demiştir (YILDIRIM 200)

1. Tüm Yönleriyle Psikolojik Savaş

1.1. Psikolojik Savaş ve Yöntemleri

Günümüzde hâkimiyet, silah ve kol gücünden çıkarak bilgi ve teknolojinin eline geçmiş, ona sahip olup en etkin şekilde kullananlar mutlak gücün sahibi olmuşlardır. Geleceğin savaşları da artık kurşun ile değil bilgi ile kullanılarak yapılacak ve savaşın galibini teknoloji belirleyecektir. Gelişmiş teknoloji imkânlarını kullanan devletler ve büyük şirketler medya aracılığı ile büyük insan kitlelerini

etkileyebilmekte ve istedikleri gibi yönlendirmektedir.

Psikolojik savaş; klasik anlamdaki savaşın kazanılması veya kaybedilmesinde savaştan sonrada üstünlüğün devam etmesinde yahut sorunların çözümlenmesinde insanların ruh hâline etki ederek sonuç almak olarak tanımlanır (TARHAN, 2013).

Psikolojik savaşın birinci adımı, hasmını ve kendini iyi tanımadır.

İkinci adımı baskı ve ikna yöntemlerini kullanarak karşı tarafta psikolojik çöküntü uyandırmaktır.

Psikolojik harp, çeşitli nedenler ile sınırdan silahlı saldırı hâlinde harekete geçmeyen düşmanın, diğer araçlarla millî bünyeyi, vatan yüzeyine girerek ve yerli personelden istifade ederek, içten bölücü ya da içten yıkıcı metotları kapsayan bir savaş olarak ortaya çıkmaktadır (YILDIRIM 2007).

Kore'de psikolojik harp Kore Savaşı öncesinde başlamıştır. 1945 yılında Soğuk Savaş'ın başlayış zamanı olarak kabul edebiliriz. Kuzey Kore Hükümeti, Kızıl Çin ile anlaşarak güney Kore'ye karşı psikolojik harbi esaslı bir şekilde organize etmiş ve Güney Kore'nin büyük şehirlerinde propaganda ve sabotaj faaliyeti gösteren ajanlarını gerilla birlikleriyle takviye etmiştir. Güney Kore Hükümetinin propaganda faaliyetleri ise teknik imkânsızlıklar yüzünden sönük geçmiştir. Kuzey Kore Hükümetinin Güney Kore halkına girişmiş olduğu bu psikolojik harbin amacı, Güney Kore halkının hükümet ve ordudan ayırıp komünist rejimin kabul ettirerek kendi saflarına katmaktır. Kore'de iki taraf da birbirinin moralini bozmak, savaş heves ve gayretini gevşetmek, karşı taraftaki personeli kedere, ümitsizliğe düşürmek ve teslim olmaya teşvik etmek için çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Örneğin, savaşta Kuzey Kore'nin yanında yer alan komünist Çin, uyguladığı psikolojik harp faaliyetleri ile BM ordularında korkunun yanı sıra sıla aile hasreti duygularını uyandırarak onların morallerini bozmaya çalışmıştır. 25 Haziran 1950 tarihinde, Kuzey Korelilerin 38'nci paraleli güneye doğru geçmeleri ile Kore'de sıcak harp başlamış, sıcak harbin başlaması üzerine her iki taraf arasında psikolojik harp daha esaslı olarak organize edilmiş ve başlangıçta sivil halkı hedef alan psikolojik harp faaliyetleri, gerilerden asıl muharebe sahasına intikal ederek esas hedefini askerler üzerine yöneltmiştir (YILDIRIM, 2007).

1.2. Psikolojik Savaş Çeşitleri

Psikolojik savaşın saldırı ve savunma amaçlı çeşitleri vardır. Bunları kısaca izaha çalışalım:

a) Stratejik Amaçlı Psikolojik Savaş: Dost düşman bütün topluluklara yöneltilir. Savaş hatlarının gerisi öncelikle planlanır. Beyaz propaganda tercih edilir. Haberler doğru çıktıkça inandırıcılık artar.

b) Taktik Psikolojik Savaş: Stratejik planın, belirli alanlarda uygulanmasıdır. Karşı tarafın maneviyatını, direncini kırmaya yönelik, içinde bulunduğu feci durumu anlatarak, karşı tarafı teslim olmaya ikna etmek için çalışılır. Bunun sağlanması için icracı subaylar gerekir. E. Yarbay Korkut Erken başarılı bir icracı psikolojik savaş subayı idi. Kore'de sarp bir tepeye sığınan ve direnen düşman askerlerine mermilerle kâğıt gönderip, hoparlöre ses duyurup savaşa yarım saat ara verildi. Teslim olan bir asker memnun bir şekilde geri gönderildi. Bundan sonra ikna olan Korelilerin teslim olmaya başlamasıyla tepe alındı (Türkoğlu, 1969).

c) Takviye Edici Psikolojik Savaş: Savaş sonrasında halkı rahatlatıcı ve güven verici teknikleri içeren, ayaklanmayı önleyerek itaati sağlayan psikolojik bir savaştır. Barışta yapılan psikolojik faaliyetler kapsamında 1940'lı yılların Türkiye'sinde de görebiliriz. Savaşa girmemiş olan Türkiye'de gücü elinde bulunduranlar Türkiye'yi savaşa sokamamak gibi büyük bir işi başarmışlardır.

d) Provokasyon Tipi Psikolojik Savaş: Saldırı türünden bir psikolojik savaştır. Önceden planlanmamış genellikle -Ani görevler- şeklinde ortaya çıkar. Miting, gösteri gibi toplulukların içinde sızarak orada bulunanların hassasiyetlerini tahrik edecek söylemlerde bulunur, gerginliği arttırıp, öfkeyi ateşler. Bunu yaparken kullandığı silah, yalan bilgidir.

1.3. Psikolojik Savaşın Etkileri

Bilginin en büyük güç olarak kullanılacağı geleceğin savaşlarında, psikolojik savaşın amaçları da büyük önem taşır. Bu amaçlar şunlardır:

- Düşmanın siyasi, ekonomik, sosyal ve moral bakımından zayıflığı istismar edilerek onun savaş gücünü zayıflatmak
- Kurtarılan bölgelerin teşkilatlandırıp kontrolü kolaylaştırmak
- Düşmanın yenilgisini sağlamak için düşünce, heyecan, eğilim ve davranışlar üzerine ısrarlı etkiler yaparak direniş ve savaş azmini kırmak

- Korku duygusunu uyandıracak cesaretlerini kırmak

1.3.1. Toplumsal Etkileri

Psikolojik savaşın toplum üzerinde birçok etkisinden bahsedilebilir. Bu etkiler savaşın boyutuyla yakından ilgilidir. Eğer psikolojik savaşın temel boyutunda ekonomi varsa bu durumda toplumlar, ya ekonomik sıkıntılar çekmekte ya da algı operasyonlarıyla istenilen ürünü tüketmeye yönlendirilmektedir. Birçok insan ihtiyaç olmasa dahi bu algı ile ihtiyacı varmış gibi ürüne yönelir. Eğer ideolojik temalı bir savaş varsa bu insanların ideolojilerini veya dinsel görüşlerini değiştirmeye yönelik algı operasyonlarını da içerir.

1.3.2. Siyasal Etkileri

Günümüzde psikolojik savaşın önemli boyutunu siyaset oluşturmaktadır. Devletler, güçlerini kitle iletişim araçlarına sahip olmaktan alarak birçok devleti yönetebilmektedir. Ayrıca kitle iletişim araçları sayesinde insanların siyasi tercihlerinin değişmesi sağlanmaktadır. Bununla birlikte devletler bazında düşündüğümüzde büyük devletler bu tip psikolojik savaşlarla küçük devletleri kontrol altında tutabilmekte veya tehdit edebilmektedir.

1.3.3. Ekonomik Etkileri

Ekonominin günümüz dünyasında artık merkezi bir konumda olması onu psikolojik savaşın temel boyutu hâline getirmektedir. Büyük devletler ve uluslararası şirketler kitle iletişim araçlarını kullanarak tüketicileri çeşitli ürünleri almaya zorlamaktadır. Özellikle bankalar aracılığıyla kredi kartlarının sunumu tüketimdeki algının nasıl dönüştüğü görülmektedir. Satılacak ürün taksitlendirmeye ve hatta vade farkı da üstüne konularak satılmakta fakat tüketici ödemeyi parça parça yaptığı için bunun farına varmamaktadır. Kredi kartlarıyla tüketici, daha fazla tüketmeye teşvik edilmektedir. Nakit paranın aksine kredi kartlarında tüketici paranın nicel azalışını fark etmemektedir. Bankalar tarafından kredi kartı bir kolaylık olarak sunulmakta fakat neticelerine bakıldığında birçok insanı borç batağına sürüklemektedir.

1.4. Psikolojik Savaş ve Propaganda

1.4.1. Propaganda Kavramı ve Türleri

Bu da propagandayı etkili bir silah olarak kullananların başarılarıdır. Ayrıca çağımızda yaygın olarak

kullanılan dergi, gazete, kitap gibi basılı; radyo, sinema, TV gibi görüntülü ve sesli iletişim araçları, insanlara aktardıkları bilgi ve neden oldukları davranış değişikliğiyle ortak amaçların, beklentilerin, değerlerin, inançların, duygu ve düşüncelerin oluşmasında önemli rol oynarlar.

Psikolojik savaşın en önemli yöntemi olan propagandanın farklı türleri vardır.

a) Beyaz Propaganda: Açık bir şekilde yapılan bir propagandadır, kaynağı bellidir ve kendisini tanıtmak ister. Açık ve şeffaftır. Beyaz propaganda da doğruluğa önem verilir. Yalan kullanılırsa geri tepir güveni sarsar. Beyaz propagandanın zayıf tarafı yayılma menziline mahdut olmasıdır. Serbestçe dolaşamaz. Düşman kendini korumak için karşı propaganda imkânlarını hemen kullanırsa bu durum tehdit ve bozulma ile sonuçlanabilir. Beyaz propagandanın malzemesi haberlerdir. Hasım tarafın hatalarını su-istimallerini malzeme olarak kullanırlar. Psikolojik savaşın hedefi, kalenin zayıf yönünü iyi belirleyip o hedefe ısrarla ve tekrarlar atışlar yapmak, sonuç olarak direnci zayıflatmaktır.

b) Gri Propaganda: Psikolojik savaşın önemli propaganda unsurlarından birisidir. Bu propagandada kaynak belli değildir. Doğruluğu kanıtlanamaz. Yalan ve ya iftira olduğu da kesin değildir. Gri propagandanın "rivayetler"dir. Çalışma tarzı sınırlı değildir. Turgut Özal ile ilgili bir örnek vermek gerekirse, cumhurbaşkanlığı döneminde çok ilginç propaganda yöntemleri ile yıpratıldığı görülmektedir. Parti olarak yoksullara daha çok sahip çıkılması gerektiği konusu konuşulurken Özal, zenginliği özendirmek, fakiri çalışmaya itmek amacıyla 'ben zengini severim' der. Bu söz basında tamamen farklı amaçlarla, tam tersini ifade edecek biçimde birçok kez kullanılmıştı. Gri propagandanın amacı, kusurlu, noksan ve belirsiz bir şeyi, tam yeterli göstermek olabilir. Veya tam, yeterli ve açık olan bir şeyi şüpheli göstererek gölgelendirmek, değerden düşürmek amaçlanır. Her türlü çelişki bu yöntemde ustaca kullanılır. Çelişki yoksa bile varmış gibi davranılır böylece zihinlerde istenilen soru işareti uyandırılır.

c) Kara Propaganda: Kaynak belirlidir ama başka kaynaklardan çıkmış gibi gösterilir. Gizlilik esastır. Kara propaganda yönteminde fitne, sinsilik, entrika, sahte delil serbesttir. Gerçekleri değiştirmeyi inançları sarsmayı ve kamu efkârını karıştırmayı amaçlar. Akla gelebilecek her şeyi hedef olarak ele alır. Kötülemek amacıyla yapılacak propaganda

için propagandacı, karşı tarafın olumsuz bir tarafını bulur. Eğer kötü bir yan bulamazsa uydurur.

1.4.2. Psikolojik Savaşta Propagandanın Önemi
Psikolojik savaşın saldırı ve savunma silahı; propaganda, eğitim ve provokasyondur. Cephanesi ise; söz, yazı, resim, broşür ve e-posta şeklindeki bilgidir. Bu savaş tarzının amacı, insanları ikna etmek ve onları değiştirmektir. Yöntemi de beyin yıkamadır.

Propagandanın hedefi; askerler, siviller, düşman işgali altındaki dost gruplardır. Askerlere; savaşın anlamsızlığı, başkalarının menfaati uğruna ölümü göze almanın saçma olduğu telkin edilerek yönlendirilir. Birlik ruhunu, tek sesliliği, emir komuta zincirini kırmak amaçlanır. Düşmanın nelere inanaacağı, ne tür engeller içerisinde olduğu önceden istihbarat edilmelidir. Düşmanla alay etmemeli ama düşmanın zaafı anlatılmalıdır.

Makul bir söz insanın mantığına, propaganda ise duygularına hitap eder. Propaganda da yapıcı ifadeler yıkıcılarla, yalanlar gerçeklerle karıştırılarak kişilerin zihinlerinde şüpheler uyandırılır. Antipatik kavramlar, sempati uyandıran kelimelerle ifade edilerek, propagandanın maksadı gizlenir. Yapılan telkinler sık sık tekrar edildiğinden, propaganda insanların bilinçaltını etkiler. Kişinin duygularını etkileyen fikirleri mantık süzgecinden geçirmesi genellikle mümkün olmaz ve tekrarlanan sözler bilinçaltına yerleşir. Yeterli derecede etkilenen kişilerin duyguları değişir; propagandanın yıkmayı ve aşılmayı amaçladığı hedeflere karşı sahip olduğu sempati antipatiye, antipati sempatiye dönüşebilir (BAŞTÜRK,2005).

2. Türkiye'ye Yönelik Oluşturulan Psikolojik Savaş

1.4. Türkiye Ekonomisinin Genel Durumu

Türkiye ekonomisi, IMF tarafından gelişmekte olan piyasa ekonomisi olarak tanımlanan bir Türkiye, dünyanın arasında görülür. Türkiye büyük ölçüde gelişmiş bir iktisada sahiptir. Türkiye aynı zamanda ekonomistler ve siyaset bilimciler tarafından dünyanın en yeni sanayileşmiş ülkelerden biri olarak tanımlanır. Türkiye'ye göre dünyanın 18. en büyük ekonomisi ve SAGP GSYİH'ye göre 17. en büyük ekonomisidir Tarım ürünleri, tekstil, motorlu araçlar, gemiler ve diğer ulaşım ekipmanları, inşaat malzemeleri, tüketici elektroniği ve gibi iş kollarında dünyanın lider üreticileri arasında yer almaktadır. Devletin iş kollarında hâlen önemli bir

rol üstlenmesine rağmen son yıllarda de de hızlı bir gelişim sağlanmıştır.

Türkiye ekonomi tarihi, Türkiye'nin çeşitli ekonomik faaliyet ve değişikliklerini Türkiye tarihi ekseninde ele alır.

24 Temmuz 1923 tarihinde taraflar arasında anlaşma ile sona eren ve 23 Ağustos 1923 tarihinde TBMM tarafından onaylanarak yürürlüğe giren Lozan Antlaşması yabancılara sağlanan bazı imtiyazları sona erdirdi. Anlaşma çerçevesinde düzenlenen ticaret sözleşmesi gereği, 1916 tarihli Osmanlı Devleti'nin gümrük tarifelerinin 1929 yılına kadar uygulanması zorunluluğu getirilmiştir. Bunun sonucunda Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti borçlarının %62,5'ini ödemek zorunda kaldı. 1928 yılında Milletler Cemiyeti tarafından bir miktar tarafından azaltılan borçların tamamen tasfiyesi 1954 yılında kadar sürdü. 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi Atatürk başkanlığında toplandı. 26 Ağustos 1924 tarihinde Türkiye İş Bankası kuruldu. 1927'de Sanayi Teşvik Kanunu kabul edildi. 5 Aralık 1927'de ilk kâğıt paranın tedavülü gerçekleşip eski kâğıt paralar tedavülden çekildi. İktisadi donanım amacıyla Türkiye 1930 yılında ABD'den 10 milyon dolarlık bir borç alındı. 1934 yılında Sovyetler Birliği'nden alınan 8 milyon dolarlık borçla Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nda yer alan fabrikaların bir kısmı yapıldı. 1938 yılında İngiltere'den alınan 16 milyon sterlinin 10 milyonu ile dış ödeme güçlükleri giderildi ve geri kalan para da askerî amaçlı kullanıldı. 1939 yılı başlarında Türkiye'nin döviz olarak ödenecek toplam dış borcu 236 milyon ABD doları iken 1940 yılında İngiltere ve Fransa'dan topla 164 milyon dolar, 1942 yılında Almanya'dan 100 milyon mark kredi sağlandı. Bu durum 1945 yılı sonunda konsoli de dış borç tutarı 439 milyon dolara çıktı. II. Dünya Savaşı nedeniyle Türkiye'de artan askerî harcamalar ve dış borç stoklarındaki gelişmeler ile Türk lirasında yaşanan değerlenme daha sonra ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir baskı oluşturdu ve bunun sonucunda 1946 yılında devalüasyon yapıldığında dış borç TL cinsinden 707 milyon Türk lirasına ulaştı. 3 yıl sonra sterlin ve diğer dövizlerin devalüe edilmiş olması dış borçlarda 204 milyon TL'lik bir düşüşe yol açtı. 1950-1960 yılları arasında Türkiye'nin dış borcu 227 milyondan 1138 milyon dolara ulaştı ve toplam dış borç miktarında dört kattan fazla bir yükseliş ortaya çıktı.

1950'li yıllarda Demokrat Parti iktidarları, dünya-

daki gelişmelerin de etkisiyle daha açık bir ekonomiyi desteklemiştir. DP iktidarları, geçmiş yılların aksine özel sektöre ve tarıma ağırlık vermiştir. Marshall Yardımları ile tarımda makineleşme hızlanmış yeni alanların tarıma açılmasıyla tarımsal üretim artışa geçmiştir. Ancak on yılın sonraki aşamalarında fiyatların tarım işkolu aleyhine geçmesi ve DP'nin beklediği seviyelerin aksine düşük kalan sıcak para akışı nedeniyle beklenen başarılar elde edilememiştir. Demokrat Parti on yılın ikinci yarısında zorda kalan tarım işkolunu destekleme amacıyla Toprak Mahsulleri Ofisi'ni aktif bir şekilde kullanmıştır. Ancak bu kullanım ülkeye mali bir yük oluşturmuştur. 1950'ler aynı zamanda dış ticaretin serbestleştiği özellikle mamul malların ithalatının kolaylaştığı yıllar olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasına kadar devlet iktisadıyla yaşayan toplum, 1950'den sonra ABD'nin de etkisiyle büyük bir sanayi kalkınma sürecine girdi. Bugün de sürmekte olan bu kalkınma süreci özellikle büyük toprak sahiplerinin, hızla modern sermaye sınıfına dönüşmesine yol açtı. Anadolu'nun kalkınması ve alt yapısının oluşması sürecinde 200 milyar Amerikan dolarından fazla borç oluştu. GAP projesi ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu teşvik programları hâlen sürmektedir. 1960'larda, Türkiye tarım işkolunu temel alan anlayıştan sanayileşmeye önem veren anlayışa geri döndü. Askerî yönetim tarafından kurulan Devlet Planlama Teşkilatı, 1950'lerde yaşanan seçmene yönelik popülist politikaların yerine daha planlı bir ekonomik politika yaratma çabasının en önemli göstergesidir. Oluşturulan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, iç pazara yönelik sanayileşmeye önem vermekte ve tarım işkolunu ihmal etmekteydi. 1965 yılında tek başına iktidar olan Adalet Partisi DPT'ni özel sektörü desteklemek için kullandı. Özellikle Turgut Özal'ın DPT müsteşarı olmasıyla özel sektöre verilen önem yükseldi. Ortalama %6'nın üzerindeki iktisadi gelişme ile beraber büyük bir değişim ve modernleşme başladı. Öncelikle İstanbul, İzmir ve Batı bölgeleri, 1980'den sonra da bütün Anadolu illerinde büyük sermaye ve sanayi oluştu. Bir milyar Amerikan doları ve üzeri sermayeye sahip holding sayısı 25'i geçti. Bunun altındaki yüzbinlerce büyük, orta ve ufak ölçekteki şirket ve oluşan işçi sınıfı dinamik bir iktisadın taşıyıcıları oldular. Arap ülkelerinde petrol sayesinde oluşan refah, Türkiye'de toplumun çalışmasıyla zor şartlarda oluştu. 24 Ocak Kararları ile 1980 öncesi dönemde uygulanan ithal ikameci

büyüme stratejisi terk edilerek dışa açık büyüme stratejisi uygulamaya konulmuş ve büyüme stratejisi, temel olarak, verimlilikte artış sağlamayı ve iktisadın rekabet gücünü artırmayı amaçlamıştır. Bu çerçevede, piyasa iktisadının kurumsallaşması yönünde adımlar atılmıştır. Türkiye OECD (1961) ve G20 büyük ekonomilerinin (1999) bir kurucu üyesidir. 31 Aralık 1995 yılından bu yana, Türkiye ayrıca AB Gümrük Birliği'nin bir parçasıdır. Birçok ekonominin son küresel mali durgunlukta kurtarılabilirliği mümkün olmakla birlikte, Türk ekonomisi, Avrupa'nın en hızlı büyüyen ekonomisi olarak ayakta kalmış, 2010 yılında %9,2 ve 2011 yılında %8,5 oranında genişlemiş ve Dünya'nın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri olmuştur. Bu nedenle, Türkiye 2004 yılından bu yana "AB Maastricht kriterlerinde yüzde 60 kamu borç stoku karşılama oranına sahiptir. Benzer şekilde, 2002'den 2011'e bütçe dengesi AB Maastricht kriterlerinde bütçe açığı yüzde 3'ten daha az, yüzde 10'dan daha fazla bir şekilde düşmüştür.

Son 15 yıldır istikrarlı büyümesi sayesinde Türk ekonomisi kayda değer bir performans sergilemiştir. Sağlam makro-ekonomik stratejiler, uygun mali ve para politikalar ve izlenen yapısal reformlar; yüksek büyüme oranları ve Türk ekonomisine duyulan güvenin artmasıyla sonuçlanmıştır.

Geniş yurtiçi piyasamız, rekabetçi ve dinamik özel sektörümüz, ulaşım, telekomünikasyon ve enerji sektörlerinde oldukça gelişmiş teknolojik altyapımız mevcuttur.

1.5.Psikolojik Savaşın Türkiye Ekonomisine Etkileri

Son on yılda hızla büyüyen Türkiye ekonomisi Batı ülkeleri başta olmak üzere tüm dünyada dikkatleri üzerine çekmiştir. Hızlı bir sıçrayışla ülke sıralamalarında 18. Sıraya yerleşen Türkiye'nin önümüzdeki on yılda ilk on ülke arasına gireceği belirtilmektedir. Bu büyüme aynı zamanda ekonomik gücü elinde bulunduran diğer ülkelere karşı tehdit olarak da algılanmaktadır. Bu sebeple Büyük ekonomiye sahip güçler Türkiye ekonomisine yönelik başta ekonomik alanda olmak üzere birçok alanda psikolojik savaş yürütmektedir.

Türkiye'ye ekonomisine yöneltilen psikolojik savaşta en büyük rolün kitle iletişim araçlarına düşüğünü belirtmek gerektir. Özellikle küresel medya kanallarında Türkiye'ye yönelik oluşturulan kötü algıyla, Türkiye'ye yönelen yatırımcıların önünü

kesmek amaçlanmaktadır. Bununla birlikte oluşturulan bazı yaptırımlar döviz kurlarında dalgalanmaya sebep olmakta, bu da Türk Lirasının değer kaybına yol açmaktadır.

Türkiye gibi ekonomisinin önemli bir kısmını turizmden sağlayan bir ülke için turist akışı oldukça önemlidir. Ülkemiz başta deniz turizmi olmak üzere kültür, doğa ve kış turizmine yönelik faaliyetlerin sürdürüldüğü bir ülkedir. Oluşturulan kötü algı turistleri Türkiye'ye gelmekten alıkoymaktadır. Bu da ülkeye döviz girişini ve tüketimi azalttığı için ülke ekonomisi olumsuz yönde etkilenmektedir.

Bununla beraber özellikle gıda sektöründe stok ve aracı sorunu da ülke ekonomisini kötü etkilemektedir. Ürünlerin piyasadan çekilmesi ürün fiyatında artışa sebep olmakta, bu durum tüketicinin alım gücünü düşürmektedir.

Günümüzde kitle iletişim araçları uygulamaları olarak bilinen sosyal medyada bile bu tip psikolojik savaşları yürütüldüğünü görmekteyiz. Örneğin ABD Başkanı Donald Trump'ın Twitter'da paylaştığı bir söz, döviz kurlarını ve dolayısıyla ülke ekonomisini dalgalandırmaya yetmiştir.

Okan Müderrisoğlu, köşe yazısında Türkiye'ye yapılan başka bir operasyonun detaylarını şöyle aktarmaktadır: NATO planlamalarına da dikkat etmek gerektiğini belirterek yazıya giriş yapayım. Suriye krizinin en kritik anlarında Patriot hava savunma sistemlerini çekerek Ankara'yı zayıf duruma düşürmekle kalmayıp, Türkiye'nin bu yöndeki teknolojik yeteneğini geliştirmesine de yardımcı olmayan NATO'nun, Rusya'dan temin edilmekte olan S 400 hava savunma sisteminden rahatsızlık duyması sürpriz değil. Cumhurbaşkanı R. Tayyip Erdoğan'ın, "O iş bitti" açıklamasını da dikkate alarak detaylarına girmeden kısa bir bilgi vereyim. İlk etapta 1.5 milyar dolarlık bir paket söz konusu. İçinde taksitli ödeme seçeneği ve satıcı kredisi de mevcut. Ve bu konunun mali detayları bu hafta tamamlanacak (Müderrisoğlu, 2017)

Sonuç ve Öneriler

İnsanlık tarihi bir bakıma savaşların tarihidir. Savaşlar bir güç gösterisi olduğu gibi belirli bir toprağı, insanı veya mülkü ele geçirmek için yapılabilir. Savaşların bir diğer önemli sebebi ise yayılmacı politikadır. Bu yayılmacı politika hem nesnel yayılmayı hem de ideolojik yayılmayı içerir. Birçok

imparatorluk savaşlar neticesinde topraklarını genişlettiği gibi birçok ideoloji de savaşlar sonucunda yayılmıştır.

Savaşlar geçtiğimiz yüzyıla kadar "sıcak savaş" olarak tanımlanan göğüs göğüse yapılan savaşlardır. Son yüzyılda soğuk savaşlar ön plana çıkmıştır. Burada insanlar karşılaşmamaktadır. Savaş aletlerinin yerini bazı ambargolar ve diplomatik ilişkilerin kesilmesi gibi olgular almıştır. Soğuk Savaş dönemi özellikle ekonomi alanında kendini göstermiştir. Soğuk savaşta sıcak savaş gibi kan yoktur fakat para vardır. Ülkeler çeşitli yaptırımlarla birbirleriyle mücadele etmektedirler.

Bu iki savaş dışında bir de "psikolojik" savaş vardır ki bu savaşın araçları bambaşkadır. Özellikle toplum algısı üzerine yapılan saldırılarda kitle iletişim araçları başta olmak üzere birçok saldırı aracı kullanılabilir. Kitle iletişim araçlarının hayatımızın her alanında kullanılmaya başlaması onu bir güç olarak kullanmayı tetiklemiştir. Artık büyük ekonomik ve siyasi güçler kitle iletişim araçlarını ele geçirmeye çalışmaktadır. Bu araçlar sayesinde toplumsal algıyı yöneterek güçlerine güç katmaya çalışmaktadırlar.

Bir harbin psikolojik boyutu, harbin genel ve fiziki boyutu kadar önemlidir. Psikolojik savaş aslında yardımcı bir silahtır. Ancak etkisi tank, top, tüfek gibi ateşli silahların yarattığı etkilerden farklıdır. Bu silah sadece düştüğü yeri yakmaz, aksine toplumun çok geniş kitleleri üzerinde gerçek silahlardan daha çok etki yaratır. Psikolojik harp; istihbarat ve propaganda ağı içerisinde yürütülür. Hedef kitlenin sosyal psikolojisi belirlenir ve zaaf noktalarından bu kitle psikolojik olarak vurulur. Bu savaşta en büyük görev; olmayan bir şeyi varmış gibi göstermek için yoğun bir kampanya ile yürütülen "yanıltıcı propaganda"ya düşer.

Psikolojik savaş bizim gündemimize yakın tarihte girmesine rağmen bazılarının iddia ettiği gibi yeni değildir. Yalnızca psikolojik savaşta kullanılan araçlar değişmiştir o kadar.

Psikolojik savaşın kazanılmasının en temel göstergesi ise hedef kişi ya da kitlenin mağlubiyeti kesin olarak kabul etmesidir. Ülkemiz dün de bir psikolojik savaş altındaydı bu gün de. Dünden tek farkı, iletişim alanındaki baş döndürücü hızla hazırlıksız yakalanmamızdır (İYİAT,2013).

KAYNAKÇA

İYİAT, Bora (2013). Zihin Kontrolü, Ankara: Kripto Basın Yayın.

MÜDERRİSOĞLU, Okan (2017). NATO Senaryosu, S 400'ler ve Türkiye'ye Karşı Operasyonlar, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/muderrisoglu/2017/11/21/nato-senaryosu-s-400ler-ve-turkiyeye-karsi-operasyonlar>. Erişim tarihi: 20.02.2019.

TARHAN, Nevzat (2013). Psikolojik Savaş, İstanbul: Timaş Yayınları.

YILDIRIM, Nurettin (2007). Psikolojik Savaş Teknikleri, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

BAŞTÜRK, Rabi (2005). Psikolojik Harp ve Kültür Savaşları, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Savaşın Değişen Yüzü-Psikolojik Harp

Mervenur Simay BAŞARAN

cakir5238@gmail.com

Yalova Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Psikolojik harp, açıklanan bir durum veya savaşta, iletişim araçları ve diğer psikolojik vasıtaların düşman üzerinde psikolojik baskı yaratmak ve psikolojik gücünü zayıflatmak, yıkmak, kendilerininini ise kuvvetlendirmek için yapılan faaliyetlerin tamamı, ruhsal savaş olarak tanımlanabilir. Aynı zamanda “şiddete başvurmadan ülkeleri fethetme yöntemi” olarak da adlandırabiliriz.

Günümüzde ilerleyen teknoloji ve değişen dünya dengeleri ile beraber sıcak savaşlar yerini psikolojik savaşlara bırakmıştır. Belirli bir amaca yönelik uzun vadeli plan, stratejilerle yapılan psikolojik harp, hem sıcak hem de soğuk savaş dönemlerinin en çok başvurulan mücadele yöntemlerinden biri olmuştur. Devletler genelde barışın koruyucusu görünmelerine rağmen birbirlerini içten çökertmeyi hedef alan “siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, psikolojik, ideolojik savaşlara” başvurmaktadır. Psikolojik savaşta amaç etki altına alınmak istenen devleti fiilen değil karşı toplumun zihnini etkileyerek söz konusu toplumların tutum ve davranışlarını kendi lehinde değiştirmektir. Böylece karşılıklı “barış içinde savaşı” ilan etmişlerdir. Bu durumda yöneticiler öncelikle psikolojik savaşın nedenlerini objektif bir şekilde araştırmak ve psikolojik şiddeti önleyici ve çözücü en uygun yöntemleri uygulamak durumundadır.

Psikolojik savaş yöntemlerinden biri propaganda- dır. Bu durumda amaç genellikle içerideki veya dışarıdaki düşmanı insanlık dışı olarak göstermek ve ona karşı nefret yaratmaktır. Bazı özel kelimeler kullanarak veya bazı özel kelimeleri kullanmaktan sakınarak düşman hiç yapmadığı şeyler için suçlanır ve bu sayede zihinlerde hatalı bir imaj oluşturulur. Psikolojik savaşın araçları; kitaplar, radyo, televizyon, internet, gazete, dergi, istihbarat elemanları, konu için seçilmiş özel kişilerdir.

Psikolojik savaş, bazen kısa bazen de uzun süreli savaşlarda olabilmektedir. Devletlerin psikolojik savaş için her daim hazırlıklı olması ve halkı bilinçlendirmesi gerekmektedir. Psikolojik savaş ile mü-

cadele kazanmanın ilk koşulu savaş mevziinde olmaktır. Devletleri yönetenlerin kitle mücadelesinde önderlik etmeleri gerekmektedir. Toplumun zulme karşı dayanışma içinde olması, boyun eğmemesi, sessiz kalmaması, insani öfkesini ifade etmesi çözüm yolları arasındadır.

ANAHTAR KELİMELER: psikolojik harp, psikoloji, sıcak savaş, soğuk savaş, değişen dünya dengeleri, Propaganda

PSİKOLOJİK HARP

Psikolojik harp, açıklanan bir durum veya savaşta, iletişim araçları ve diğer psikolojik vasıtaların düşman üzerinde psikolojik baskı yaratmak ve gücünü psikolojik olarak zayıflatmak, yıkmak, kendilerininini ise kuvvetlendirmek için yapılan faaliyetlerin tamamı, ruhsal savaş olarak tanımlanabilir. Aynı zamanda “şiddete başvurmadan ülkeleri fethetme yöntemi” olarak da adlandırabiliriz. Evrensel olarak bilinen savaş tanımlamaları, günümüzde büyük bir değişikliğe uğramıştır.

Artık günümüzde düşmanı psikolojik olarak etkileyerek zafer kazanmak daha önemli hâle gelmiştir. Psikolojik savaş insan beynine hitap eder ve insan beyninde tutum ve davranış değişikliği yaratmayı hedefler, herkesin gözü önünde yapılması imkânsız olmaktadır. Psikolojik savaş rakip topluma hissettirmeden onları avucumuzun içine alıp, tepeden izlemektir.

Psikolojik harbin genel özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1- Psikolojik harbin belli bir cephesi yoktur. Bu savaş barışta da devam eder ve bu yüzden her yer bir cephedir. Sokaklar, kahvehaneler, sinemalar, hatta evlerin içi bile birer cephedir. Yani düşman her yerde ve her zaman mevcuttur.

2- Psikolojik harpte düşman ayrı dilden konuşmaz, bizim öz dilimizi kullanır. Bu nedenle düşmanın tanımlaması çok güç olabilir. Bu yüzden çok uyanık bulunmak, kendi öz çıkarlarımızdan önce ulusun ve vatanın çıkarlarını düşünmek gerekir. Düşman piri-riçlerin içindeki siyah taşlar değil beyaz taşlardır.

3- Psikolojik harbin belli bir zamanı yoktur. Psikolojik harp barışta, savaşta, savaştan sonra her zaman ve her yerde devam eder.

4- Psikolojik harp gözle görülmeyen, elle tutulmayan malzeme ile yapılır. Bu malzeme sözler ve fikirlerdir. Yani psikolojik harbin silahı geliyorum demez. O ancak uyanık olanlar tarafından anlaşılabilir ve hissedilebilir.

5- Psikolojik harpte düşman askerler üniforma giymezler. Dost sözlü, güler yüzlü davranışlarla insanları kendi ulusuna ve vatanına bilmeden kötülük yapmaya sevk edilebilirler. Ayrıca psikolojik harbin verdiği zayıflık, yaptığı zararlar gözle görülmez, hemen fark edilemez. Bu yüzden gerekli önlemlerin alınma zamanı geçebilir.

İlerleyen teknoloji ile dünya dengeleri değişmiştir. Geçmişte yer alan sıcak savaşın yerini psikolojik savaş almıştır. Belirli bir amaca yönelik uzun vadeli plan, stratejilerle yapılan psikolojik harp, hem sıcak hem de soğuk savaş yöntemlerinin en çok başvurulan mücadele yöntemlerinden olmuştur. Sıcak savaş, devletlerin diplomatik ilişkilerini keserek topla tüfekle yaptığı savaştır. Soğuk Savaş, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Doğu ve Batı bloklarının zaman zaman savaş çıkarma tehditlerinin bütün dünyada yarattığı gerginliktir, silahlı bir mücadele yoktur. Psikolojik savaşta devletler barıştan yana görünmelerine rağmen hedef toplumun zihniyetini fark ettirmeden ele geçirmeyi amaçlar. Hedefteki toplumun psikolojisini etkileyebilmek için, toplumun maddi ve manevi değerlerinden yararlanmak temel unsurdur. Devletler hedef aldıkları toplumun siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, psikolojik, ideolojik alanlarda değerlendirmelerini iyi yapmalıdır. Psikolojik savaşta amaç etki altına alınmak istenen devleti fiilen değil karşı toplumun zihnini etkileyerek, söz konusu toplumların tutum ve davranışlarını kendi lehinde değiştirmektir. Propagandanın cephanesi; söz ve kelimelerdir.

Kara propagandanın ana amacı, yerleşmiş bir inancı yıkmaktır. Halkı kendi içinden çıkardığı liderlerden soğutmak, ordu ve devlete karşı var olan güvenini sarsmak, sosyal ve ekonomik dayanışmayı yıkmak ister. Ayrıca toplumu manevi ve milli değerlerine karşı duyarsızlaştırmak da bu propagandanın amaçlarındandır. İnsanları şüpheli, kaygılı, mutsuz ve zihni karışıklık içerisinde tutmak psikolojik savaşın en temel vasfıdır.

Fil her gün aynı yoldan geçen bir canlıdır. Fil avcıları tuzak kurarak onu çukura düşürürler. Siyah

elbise ile gelip iyice döverler. Bir iki gün sonra beyaz elbise ile gelip kurtarırlar. Fil artık onları kurtarıcı gibi görür. Bir başka psikolojik savaş yöntemi de budur: Toplumunu bunalıma sok, sonra kurtar ve kendine bağla.

Çinli General Sun-Tzu tarafından 2500 yıl önce yazılan "Harbin Kitabı" isimli eserde, Türk devletlerinin parçalanması sürecinde kullanılan psikolojik savaş yöntemlerinden bahsetmektedir. Bu yöntemlerin bugün bile geçerliliğini sürdürdüğü değerlendirilmektedir. Sun-Tzu'nun psikolojik savaş konusunda aşağıdaki bazı önerilerine bakmak yararlı olacaktır.

1- Hasım ülkelerde iyi olan şeyleri gözden düşürünüz.

2- Hasım ülkelerin hakanlarının başarılarını küçük göstererek şöhretlerine gölge düşürünüz ve zamanı geldiğinde de kendi halkının onları hor görmesini sağlayınız.

3- Adi ve aşağılık kişilerin iş birliğinden yararlanınız.

4- Düşman halkın kendi aralarında olan uyuşmazlık ve kavgalarını yayınız.

5- Hasımınızın geleneklerini gülünç hâle getiriniz. Psikolojik savaş örneklerimi sunmak isterim.

1- ABD'nin siyasi emellerini gerçekleştirmek için Türkiye'ye dayatılan şartları yapmayan ülkemize ekonomik zorluklar çıkararak psikolojik baskı uygulamaktadır (dolar ve kur baskısı).

2- Ülkelerin askerî tatbikatları, bayram ve tören gösterileri, yazılan kitaplar, yazılan makaleler, çekilen filmler, yapılan müzikler.

3- Kuzey Kore'de yapılan askerî tatbikatlar (savaş silahları geçitleri).

4- Gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın öldürülmesi Suudi Arabistan yönetiminin rejim karşıtlarına yaptığı psikolojik bir savaştır.

Psikolojik savaş yöntemlerinden biri de propaganda. Propaganda toplumu yönlendirmede değiştirilmesi zor bir etki bırakma gücüne sahip olan yazılı ve görsel basın, internet, sinema filmleri, kitaplar psikolojik savaşın propaganda faaliyeti açısından kullandığı argümanlardır. Propaganda savaşta güçlü bir silahtır. Yapılan propagandaya kapılmak veya kapılmamak kişinin bilgisine, bilinçli ve sorgulayıcı yaklaşımına bağlıdır. Yalan ve paranın öncelikli ve önemli bir değer olduğu günümüz dünyasında, insanlar arasında güven bağı zayıfladı. Herkes her şeyi sorgulamaya başladı. Komplot teorileri artık kahvelerde bile konuşuluyor.

Böyle ortamlarda propaganda ters yapılır. Komplo teorisi heveslilerinin hoşuna gidecek senaryolar servise sunulur. “Ben akıllıyım, propagandaya kanmam.” diyenler daha büyük risk altındadır. Her gün TV karşısında yeni haber bekleyen ve arzulayan kitleler, propagandistler için iyi birer avdır. Hatta bununla ilgili bir atasözümüz bile vardır. Atalarımız “Duyduğuna inanma, gördüğünün yarısına inan.” demişlerdir. İnsan, duyduğu bilgiyi sorgulayabiliyor, olaylara farklı açılardan bakabiliyorsa korkmasına gerek yoktur. İdeolojik kutuplaşmanın ötesinde araştırmacılık ve gözlemcilik yeteneğini geliştirebilen bireye, hiçbir propaganda etki etmez. Kara propagandanın etkili olabilmesi için özellikle gizli olması gerekiyor, iletişim çağında yapılan hileler deşifre edildikçe oyunlar kolay bozulabilir hâle gelecektir. Medya aracılığıyla insanların düşüncelerini şekillendirmeye, istenilen konulara odaklanmalarını sağlayacak yöntemler uygulanmaktadır. Propaganda yöntemi, gelişigüzel sarf edilen sözler değildir. Üzerinde çok uzun düşünülmüş, zaman ve zemin iyi hesaplanmış, şekil ve ölçüsü doğru belirlenmiş ve hedef kitlesi tayin edilmiş bir faaliyettir.

Doların suni olarak yükseltilmesi psikolojik bir savaştır. Bush yönetiminin Irak Savaşı (1991) öncesinde Saddam Hüseyin’in kimyasal silah ürettiği ve bütün dünyayı tehdit ettiği fikrini yaymak, daha sonra herkesin anladığı gibi aslı olmayan bir kara propagandadır ve psikolojik savaş örneklerindedir. Hitler “Kamuyu aydınlatma ve propaganda başkanlığı” kurarak büyük yıkımlara (6 milyon) neden olmuş ve her alanda psikolojik savaş yürütmüş, haklı olduğuna vatandaşlarını inandırmıştır.

Geçen zaman içinde ilerleyen teknoloji ile beraber

toplumlar elde etmek istedikleri bilgilere kolayca ulaşabilmektedir. Psikolojik harp toplumunun kontrolünü ele almak ve rakip toplumun zihinlerini etkilemek, toplumlara çizmek istedikleri halkanın içine alabilmek ister.

Günümüzde psikolojik hareket planlarını tek elden yapıp uygulayacak birimlerimiz yoktur. Meydanı boş bulan küresel güçlerin savunmasız kalan halkımıza uyguladığı saldırılara karşı koyamıyoruz. Genç nesle psikolojik üstünlüğün nasıl sağlanacağına dair bilgiler verilmeli, psikolojik savaşla ilgili yöntemler konusunda yeni nesli bilgilendirmelidir. Asıl önemli olan ipleri elimize almamızdır. Kontrolü ele almanın yollarından biri de rakibini iyi tanımdır. Rakibini iyi tanıyan bir milletin kaybetme ihtimali yoktur. Psikolojik çöküntüye uğrayan toplumun toparlanması uzun süreli ve zahmetli olur. Ülke yöneticileri tarafından psikolojik savaşın nedenlerini objektif bir şekilde araştırarak psikolojik şiddeti önleyici ve çözücü en uygun yöntemleri uygulamalıdır. Genç neslin manevi ve millî değerler konusunda bilgilendirilmesi, tarihi ve milletiyle gurur duyan başta kendini tanıyan bireyler olarak yetiştirilmesi çok büyük önem arz etmektedir. Burada iş yine dönüp dolaşıp eğitime gelmektedir.

Düşünceye duygu eklenirse inanç oluşur. İnanç devam ederse davranış gelişir. Davranış devam ederse alışkanlık ve alışkanlık devam ederse kişilik oluşur. Erken çocukluk dönemlerinde çok televizyon seyreden çocuklarda okumak, bedenini kullanmak çevrede yönünü bulmak gibi öğrenme biçimleri gelişmiyor. Aynı zamanda duyarsızlık ve aldırmazlık bu çocukların en önemli özelliği hâline geliyor.

KAYNAKÇA

Tarhan Nevzat, Psikolojik Savaş, Timaş yayınları, İstanbul 2013

www.kenandabirkuyu.com

www.sosyolojik.wordpress.com

www.aklinizikesfedin.com

www.gnoxis.com

www.devlet.com.tr

<https://nevzattarhan.com>

<https://www.mridvano.com>

TÜRK TARİHİNDE DÜNDEN BUGÜNE PSİKOLOJİK HARP

Ahmet Talha POLAT

tlhpltt@gmail.com

Kayseri Kilim Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

I. GİRİŞ

Günümüzden yaklaşık o bin yıl önce insanlar avcı ve toplayıcı hayat tarzından üretici konuma geçerek doğanın kendilerine sunduklarının haricinde kaynaklar üretmeye başladılar. (Dawis, 2009, s. 11) Böylece üretim ve tüketim ilişkisine dayalı ilkel bir ekonomi düzeni kurulmaya başlandı. Ancak insanlar üretim faaliyetlerinde işgücü olarak kullanılmak üzere köleler elde etmek, daha verimli arazilere sahip olmak veya zahmetsizce başkaları tarafından hazır üretilmiş kaynakları ele geçirmek üzere aralarında ilk çatışmaları gerçekleştirmeye başladılar.

İnsanlar arasında yaşanan kavgalar önce küçük insan toplulukları arasında yaşanırken, zamanla klanlar, şehir devletleri ve nihayet imparatorluklar arasında kanlı mücadeleler olarak gerçekleşmeye başladı. Bu savaşlar askeri tedbirlerin ve taktiklerin geliştirilmesini, askerliğin başlı başına bir meslek dalı haline gelmesini de beraberinde getirdi.

Askeri alanda yetişen uzmanlar savaşı lehlerine dönüştürmek için tarihsel süreç içerisinde pek çok taktik geliştirmişler, uygulamışlardır. Gelişen silah teknolojisi, talimli, eğitilmiş askeri birlikler, yetenekli kurmaylar orduların zaferi için elzem unsurlarken, tüm bunların yanında psikolojik bazı taktikler de askeri faaliyetler içerisinde insanlığın ilk dönemlerinde beri uygulanmaya çalışılmıştır.

İnsanlık tarihi kadar eski olan bu faaliyet şekli ilk olarak insanlar arası anlaşmazlıkların çözümünde hilelerin kullanılması ve büyüclük faaliyetleri ile ortaya çıkmıştır. Hile ve büyüclük faaliyetleri ne denli ilkel olsalar da modern psikolojik savaş faaliyetlerinin atası sayılırlar. (Çeşme, 2005, s.102) Tarihin kadim milletlerinden olan Türkler de ilk dönemlerinden itibaren dünya siyasi hayatında etkin bir şekilde yer almışlardır. Yaptıkları siyasi faaliyetler ile dünya tarihinin akışını etkileyen Türkler dünyada bu haklı ünlerine askeri başarılarla ulaşmışlardır. Askeri anlamda deha sayılabilecek Türk komutanları sadece keskin kılıçları ile değil, psikolojik harp taktikleri ile de savaş alanlarında etkili

olmuşlardır. Mete Han'dan, Osmanlı'ya, Osmanlı'dan Milli Mücadele'ye tarihimiz içerisinde Türkler birbirinden farklı birçok psikolojik harp tekniklerini başarıyla uygulamışlardır.

II. PSİKOLOJİK HARP NEDİR?

Psikolojik savaş, klasik anlamdaki savaşın kazanılması veya kaybedilmesinde, savaştan sonra da üstünlüğün devam etmesinde yahut sorunların çözülmesinde insanların ruh haline etki ederek sonuç almak olarak tanımlanır. (Tarhan, 2002, s.15) Tarihin bilinen ilk savaş tekniği kitabının yazarı olan Çinli kumandan Sun Tzu, kitabının büyük bir kısmında rakibin psikolojik olarak çökertilmesi üzerinde durur. Askeri strateji ve taktiklerin en önemlilerinden biri de Psikolojik Savaş teknik ve taktikleridir. Belirli bir amaca yönelik, uzun vadeli plan ve stratejilerle yapılan psikolojik savaş hem sıcak hem de soğuk savaş dönemlerinin en çok başvurulan mücadele yöntemlerinden biri olmuştur.

Psikolojik Savaş seçilen bilgi ve göstergelerin yabancı hükümet, organizasyon, grup ve bireylere yönlendirilerek onların duygularını, güdülerini, bir olaya verdikleri reaksiyonları ve davranışlarını etkilemek amacıyla planlanır.

Psikolojik Savaşın gündeme gelmesini hazırlayan sebepler çeşitlidir. Bunların başında kendilerini Dünya'nın tek hâkimi olarak gören küresel kuruluşların, tarihin her devrinde ülkeleri yönetmek ve kendi emelleri doğrultusunda toplumları yönlendirmek gayretleri gelmektedir.

Barış zamanından çatışmaya kadar olan süreçte yapılan bu operasyonlar aslında askeri harekâtların bir parçasıdır. Bu savaşta verilen ana mesajlar; sözler, tehditler, hayatta kalma şartları ve güvenliğin sağlanması gibi konuları içerebilir. Verilen mesajların başarısı, mesajı verenin bunları yerine getirme yeteneği ve gücüyle orantılı olarak algılanır.

III. PSİKOLOJİK HARBİN AMACI

Bilginin en büyük güç olarak kullanılacağı gelece-

ğin savaşlarında, psikolojik savaşın amaçları daha büyük önem taşır. Bu savaşın stratejik amaçlarını kavramanın çok önemli olduğunu bilmeliyiz:

1- Düşmanın siyasi, ekonomik, sosyal ve moral bakımından zayıflığı istismar edilerek onun savaş gücünü zayıflatmak.

2- Kurtarılan bölgeleri teşkilatlandırıp kontrolü kolaylaştırmak.

3- Düşmanın yenilgisini sağlamak için, düşünce, heyecan, eğilim ve davranışlar üzerine ısrarlı etkiler yaparak; direniş ve savaş azmini kırmak, morali bozarak manevi çöküntüye uğratmak ve korku duygusu uyandırarak cesaretlerini kırmak. (Tarhan, 2002 s.10)

IV. PSİKOLOJİK HARBİN ARAÇLARI

Oktay Sinanoğlu psikolojik savaşın en önemli iki aracı olarak, eğitim kurumları ve basın-yayın ile bunlara nüfuz edip kullanmak olarak açıklamaktadır. Bu noktada Propaganda hedef olarak seçilen toplulukların morallerini bozmak, onların her alanda başarıya gayretlerini, mücadele azim ve iradelerini yok etmek, insanların inançlarını zayıflatarak kendilerine olan güvenini kaybettirip sonucunda kendileri tarafından tespit edilen belirli fikirleri aşılama maksadı ile psikolojik harekâtın kullandığı en etkili vasıta. Psikolojik harbin etkilerinin nasıl yaratılabileceği ise Mahir Kaynak'ın belirttiği şu sözleri ile de özetlenmiştir. Kaynak'a göre "İnançlarımız bizim hem gücümüz hem de sınırimızdır. İnançımızı bilenler bizim hangi etkilere nasıl tepki vereceğimizi de bilirler."

V. PSİKOLOJİK HARP YÖNTEM VE HEDEFLERİ

Stratejik Amaçlı Psikolojik Savaş: Stratejik Amaçlı Psikolojik Savaş; dost, düşman ve tarafsız devlet ve halklara karşı uygulanmaktadır. Genel amaç, düşmanın siyasi, ekonomik, sosyal ve moral zafiyetinin neler olduğu bularak onun muharebe gücünü zayıflatmaktır. Bu amaç doğrultusunda halkın güvenini kazanmak gerekmektedir. Halkın güvenini kazanmak içinse gazete, radyo, televizyon ve internet gibi kitle iletişim araçlarından yararlanılmaktadır. (Yüksel, 2011)

Taktik Psikolojik Savaş: Stratejik Amaçlı Psikolojik Savaş'ın belirli bir bölgede uygulanmasından farklı bir anlam taşımayan Taktik Psikolojik Savaş'ın amacı düşmana silahını bıraktırıp, ateşini kestirerek, teslim olmaya ikna etmektir. Taktik Psikolojik Savaş, "stratejik planın, belirli alanlarda uygulan-

masıdır. Planlar en iyi hareket tarzını oluşturmak için yapılır. Kar-zarar analizleri yapılarak belirli bir hedef belirlenir, o hedefe yönelik çalışma grubu oluşturulur. Karşı tarafın maneviyatını, direncini kırmaya yönelik, içinde bulunduğu feci durumu anlatarak, karşı tarafı teslim olmaya ikna etmek için çalışılır." (Tarhan, 2003 s.29)

Takviye Edinici Psikolojik Savaş: Halkın ve hedef kitlenin içinde bulunduğu durumu kabullenmesini, mevcut durumun takviye edilmesini sağlamak amacı ile uygulanan psikolojik savaş türüdür. "Savaş sonrasında halkı rahatlatıcı ve güven verici telkinleri içeren, ayaklanmayı önleyerek itaati sağlayan psikolojik bir savaştır." (Tarhan, 2003 s.29)

İdari Amaçlar İçin Psikolojik Savaş: İdari amaçlar için psikolojik savaş belirli bir bölgede ve genellikle cephe gerisinde hedef kitlenin sempatisini kazanarak, cepheye ulaşımın rahatlıkla sağlanmasını amaçlamaktadır. "Ulaştırma hatlarını himayeye yardım ederek muharebeyi desteklemek suretiyle muharip kıtaların bu vazifelere gönderilmesine lüzum bırakmamak, işgal edilmiş veya kurtarılmış bölgelerde kanun ve nizamı kurmada askeri hükümete yardım etmek, sivil halkın etkin işbirliğini sağlamak, halkın yeniden inşa ve yerleşme faaliyetlerinde yardım etmek, gazete baskı yerleri, matbaalar ve televizyonlar kurulmasına yardım etmek ve mahalli hükümetin kurulmasına yardım etmek gibi faaliyetleri kapsamaktadır." (Güneri, 1967, s.307)

Provokasyon Tipi Psikolojik Savaş: Türkiye'de sıklıkla duyduğumuz, hemen her gün gazete ve televizyonlara yansıyan eylem, gösteri ve benzeri olayların büyük bir bölümünü de içine alan provokasyon tipi soğuk savaş, huzuru ve güvenliği hedef alarak istikrarı bozmayı amaçlar. "Miting, gösteri ve cenaze törenlerinde topluluğun içerisine sızarak, inandırıcı birkaç kelime ile orada bulunanların hassasiyetlerini tahrik edecek söylemlerde bulunur, gerginliği artırır ve öfkeyi ateşler. Bunu yaparken kullandığı silah, yalan bilgidir. Mutsuz, eğitimsiz, yüksek beklentilerine cevap bulamayan işsiz ve yoksul grupları etkiler." (Tarhan, 2003 s.30-31)

Psikolojik Savaş yöntemlerinden biri propagandadır. Propaganda savaşta çok güçlü bir silahtır. Bu durumda amaç genellikle içerdeki veya dışarıdaki düşmanı insanlık dışı olarak göstermek ve ona karşı nefret yaratmaktır. Bazı özel kelimeler kullanarak veya bazı özel kelimeleri kullanmaktan sakınarak düşman hiç yapmadığı şeyler için suç-

lanır ve bu sayede zihinlerde hatalı bir imaj oluşturulur. Çoğu propaganda düşmanın gerçek veya hayali bir haksızlığın sebebi olduğu hissini vermek ister. Aynı zamanda halkın kendi milletinin haklı olduğunu da inanması gerekir. Propagandanın etkili olabilmesi için inanılır, basit, ilginç, tutarlı, sık sık tekrar edilmesi, bölgesel veya genel gerçeklerle uyumlu olması gerekir. Propagandacı özellikle mücadelenin sonucunu belirleyecek olan tarafsızlar, fikri olmayanlar ve tereddütlü olanlar üzerinde çalışırlar. Araçları ise söz, yazı ve resim ile ilgili bütün araçlardır.

Psikolojik savaş yöntemlerinden bir tanesi kontrollü gerilim stratejisidir. Egemenlik duygusu evrensel bir duygudur. Güç odakları bu duygunun etkisi ile ellerindeki kontrollü kaybetmemek için gerilimi artırır ve gerilimden çıkar sağlarlar. Potansiyel tehlike olarak algıladıkları tehlikeyi kendi savaş kurallarına çekmeye çalışırlar. Kendi savaş kuralları şiddettir. Şiddetle beslenirler, şiddetten yararlanırlar. Kontrollü gerilim, güçlü tarafın egemenliğini elinde tutmak için geliştirdiği bir yöntemdir, kısa vadede sonuç verir. Uzun vadede silah geri teper. Uluslararası güç odakları, özellikle silah endüstrisinin kontrollü gerilim stratejisini her zaman kullanmıştır.

Derin devlet değil derin odak! Psikolojik savaşın saldırı ve savunma silahı; propaganda, eğitim ve provokasyondur. Cephanesi ise; söz, yazı, resim, broşür ve e-posta şeklindeki bilgidir. Bu savaş tarzının amacı, insanları ikna etmek ve onları değiştirmektir. Yöntemi de beyin yıkamadır. Yani hedef insan beynidir, insan beynine hükmetmektir. (MSÜ Sosyoloji, 2010)

Psikolojik savaşın saldırı ve savunma silahı; propaganda, eğitim ve provokasyondur. Cephanesi ise; söz, yazı, resim, broşür ve e-posta şeklindeki bilgidir. Bu savaş tarzının amacı, insanları ikna etmek ve onları değiştirmektir. Yöntemi de beyin yıkamadır. Çinli general Sun-tzu, 2500 yıl önce bu konuda bir kitap yazmıştır. Türkî devletlerin parçalanması sürecinde kullanılan PS yöntemi, bugün için de geçerliliğini sürdürüyor. Sun-Tzu' nun bazı önerileri:

1- Hasım ülkelerde iyi olan şeyleri gözden düşürünüz.

2- Hasım ülkelerin hakanlarının başarılarını küçük göstererek şöhretlerine gölge düşürünüz ve zamanı geldiğinde de kendi halkının onları hor görmesini sağlayınız.

3- Adi ve aşağılık kişilerin işbirliğinden yararlanınız.

4- Düşman halkın kendi aralarında olan uyuşmazlık ve kavgalarını yayınız.

5- Hasımınızın geleneklerini gülünç hale getiriniz. (Ersan İnan, 1997)

Öyle anlaşılmaktadır ki bu öneriler, Türkiye'nin düşmanları tarafından yıllardır gayet başarılı bir şekilde sürdürülmektedir.

VI. TÜRK TARİHİNDE PSİKOLOJİK HARP YÖNTEMLERİ

VI.1. Kutadgu Bilig'e Göre Türk Savaş Sanatı

Türk devlet ve toplum düşüncesini en açık ve sade şekilde yansıtan Kutadgu Bilig, birçok konuda olduğu gibi sava ve sava sanatına dair konularda da Türklere özgü düşünce tarzını yansıtmaktadır. Bu bakımdan, her ne kadar teorik de olsa "Türk savaş sanatının, ana hatlarını Kutadgu Bilig'den tespit etmek mümkündür.

Eserde, savaş "bilgisiz ve kötülere, anlamak istemeyen, adaletsizlik yapan düşmanlara karşı başvurulacak son çare" olduğu ifade edilmiş, savaş ve sava sanatına dair muhtelif konular hakkında bilgi verilmiştir. Bunlar arasında ihtiyatlılık, cesaret, cömertlik ve alçak gönüllülük, siyaset ve hile, ordunun tertip ve tanzimi, konak ve karargâh yerinin tespiti, istihbarat ve haber alma, strateji ve taktik, sava sırasında ve sonrasında yapılması gerekenler ve yaralı, ölü ve gazilere muamele gibi konular yer almaktadır.

Bunların bazıları, mahiyet itibarıyla evrensel nitelikler tanımakla beraber Kutadgu Bilig'deki anlatım, söz konusu hususların Türk düşüncesindeki yerini göstermesi bakımından önemlidir. Ortaya konan bilgilerin tarihî hadiseler ve diğer kaynaklarla karşılaştırılması hâlinde, tarihe savaşçı bir millet olarak adını yazdırmış olan Türklerin, asırlar boyu süren fütuhat hareketinin maddi ve manevi yönlerini aydınlatmaya yönelik önemli neticelere ulaşılabilmektedir. (Göksu, 2009, s.278)

VI.2. Metehan ve Çavuş Okları

Çinlilerin aktardığı rivayetlere göre çavuş okunun mucidi bizzat Mete Han'dır. Çavuş oku tarihte Türkler tarafından bulunmuş ve kullanılmış bir ok çeşididir. Çavuş oku öldürme amaçlı değildir. Temreni özel olarak üretilmiştir. Temreni üzerinde delikler açılmıştır. Ok fırlatıldığında ise delikten hızla geçen hava tiz bir ses çıkarır.

Bu ses ile düşmanın moralini bozmak ve cesaretini kırmak amaçlanmıştır. Bu nedenle çavuş okuna "ıslık çalan ok", "ıslıklı ok" veya "vızlayan ok" da denilmiştir. Bu oktan çıkan ses hem askerlere ne tarafa yükleneceklerini anlatır hem de düşmanın moralini bozmak için kullanılmıştır. Aynı anda aynı yöne doğru en az 1000 askerin bu ıslık çalan oku attığı düşünüldüğünde, ortaya çıkan sesin düşman üzerinde ağır psikolojik baskı yarattığı ortadadır. İlk kullanımı ise M.Ö 209'da Mete Hanın ilk düzenli Türk Ordusunu kurmasıyla olmuştur.

Bu ordu tamamen atlıydı. Kendi ordusunu eğitimeye başlayan Mete Han, savaşta kullanılmak üzere ıslıklı bir ok yapıp bu oku nereye atarsa askerlerinden de o oku takip etmelerini istemiştir. Mete bu okun kullanılmasını askerlerine öğretirken hepsinin dikkatini toplamasını ve ıslık çalan okun gittiği yöne ok attırarak eğitmiştir. Uzun eğitimler sonucunda ise askerler artık birer robot haline gelmiştir. Bu şekilde Mete Han önce en sevdiği ata, ardından ise karısına doğru ıslık çalan oku atmış. Bu okun gittiği yöne ok atmayan askerlerini ise cezalandırmıştır. Bu şekilde kendisine bağlı ve disiplinli bir ordu yetiştirdi.

Tarihteki psikolojik harp uygulamaları incelendiğinde kavlen (sözlü) ve fiilen olmak üzere iki türlü tatbikat karşımıza çıkmaktadır. Kavlen psikolojik harp askere ve halka hitap etmek ve beyannameler yayınlamak suretiyle gerçekleşirken fiili psikolojik harp etkileyici tavırlar sergilemek suretiyle olmuştur. Bazen her iki usul birlikte kullanılmıştır. Türk tarihinde bu uygulamaların pek çok örnekleri ile karşılaşmıştır. Sultan Alparslan Malazgirt Savaşı sırasında beyaz bir elbise giyerek askerlerinin karşısına çıkmış ve onlara hitap ederek moral güçlerini zirveye çıkarmış, şehit olacak olursa bu elbise ile defnedilmesini vasiyet etmiştir. Sultan Alparslan'ın bu sözleri kavli psikolojik harbe güzel

bir örnek teşkil eder. Yine 1456 tarihinde Belgrat'ı kuşatan Fatih Sultan Mehmet'in sonradan yardıma gelen Macar kuvvetleri karşısında ordunun geri çekilmesi ve hizmete uğrama ihtimalinin belirmesi üzerine yanına kadar yaklaşan 3 Macar askerini kılıcı ile biçerek ordunun toparlanmasını sağlaması da fiili psikolojik harbe örnek olarak gösterilebilir. Fiili psikolojik harpten bahsedip de, Mustafa Kemal Atatürk'ü hatırlamamak imkânsızdır. Çanakkale savaşları sırasında Mustafa Kemal'in kalbine bir şarapnel parçası isabet ettiğinde yanındaki askerlerin "Vuruldunuz komutanım" demesine karşılık o, eliyle "sus" işareti yapmış ve muhtemel bir hezimetin önüne geçmiştir. (Sarısaman, 1999)

VI.4. Dini İçerikli Psikolojik Harp

Psikolojik harpte tarih boyunca inanç unsurlarının da kullanıldığına defalarca şahit olunmuştur. Tarihimizden örnek vermek gerekirse 1239-1240 yılları arasında cereyan eden Baba İshak Ayaklanması'nda Selçuklular kendisine ve adamlarına silah işlemediğini propaganda eden Baba İshak'a karşı paralı Frenk askerlerini sevk etmek zorunda kalmışlardır. Yine 1524 tarihli Kalender Çelebi İsyanı'nda da Kalender Çelebi ve adamları için de aynı şeyler söylenmiş, Osmanlı askerleri bu kuvvetlerle savaşmaktan çekinmişlerdir. Bu yüzden isyanı bastırmakla görevlendirilmiş olan Veziriazam İbrahim Paşa daha önce Kalender Çelebi kuvvetleri ile karşılaşmamış olan yeniçeri birliklerini kullanmak durumunda kalmıştır. İbrahim Paşa beraberinde getirdiği yeniçerileri önceki kuvvetlerle karşılaştırmadan Kalender Çelebi üzerine yürümüş ve isyanı bastırmaya muvaffak olmuştur. (Sarısaman, 1999)

VI.5. Osmanlı Devleti'nde Psikolojik Harp

Osmanlı savaşlarda hilal taktiğini bir psikolojik savaş unsuru olarak kullanmakta idi. Osmanlı devletini uyguladığı en ünlü taktiklerden bir tanesi olarak bildiğimiz Hilal taktiğinden bahsedecek olursak öncelikle bu taktiğin psikolojik bir baskı olduğunu söylememiz gerekir.

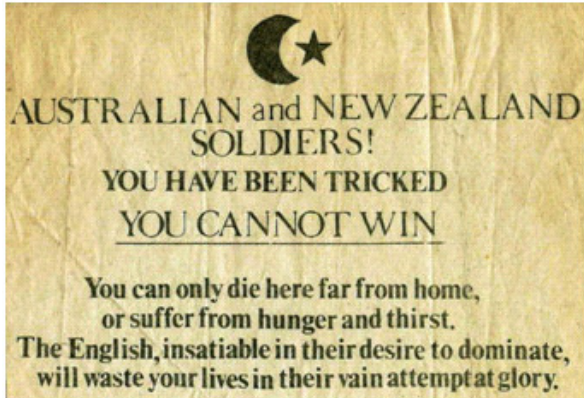
Savaş alanında dört bölüme ayrılan Osmanlı ordusu, daha güçlü olan ihtiyat güçlerini arkalarda saklayarak düşman ordusunu yanıltma politikası izlerdi. Osmanlı ordusunu gören düşman ordusu sadece ihtiyatın olmadığı daha zayıf safları görüp oralara saldırırken, daha güçlü olan ihtiyat güçleri tarafından kolayca kuşatılıp etkisiz hale getiriliyordu.

Osmanlı devletinde askerlik daha önce de bahsettiğimiz gibi bir zorunluluk değil bir meslekti. Bu nedenle savaş çıktığı zaman askerlerin toplanması beklenmez zaten savaş için hazırlıklı olan askerler savaş bölgelerine gönderilirdi. Barış zamanlarında bu askerlerin eğitimi ve hazırlıkları yine savaş zamanında olduğu gibi disiplinli bir şekilde devam etmekteydi. (Kutluay, 2016, s.1)

VI.6. Çanakkale’de Psikolojik Harp

Çanakkale savaşları tarihimizde propaganda faaliyetlerinin etkin kullanıldığı bir savaş olmuştur. Hazırlanan propaganda belgeleri düşman kuvvetleri tarafından uçaklarla Gelibolu üzerinde atılmıştır. İtilaf devletleri propaganda faaliyetleri bakımından Osmanlı Devleti’ne karşı da oldukça güçlü durumdaydı. (Ulu, 2012, s.63-64)

Çanakkale savaşlarında kullanılan uçakların en önemli görevi; düşman mevzilerine yazılı bildiri atmaktı. Türk uçaklarının İngiliz ve Fransız mevzilerine atmış oldukları bildirilerde özellikle Hindistan’dan gelen Müslüman kökenli askerler ve Anzaklar hedef olarak tanımlanmıştı.

(Uçaklardan atılmış olan bir Türk propaganda bildirisi: Avustralya ve Yeni Zelanda Askerleri Kandırıldınız)

11 Haziran 1915’ de Çanakkale’nin Anadolu tarafına atılan bildirilerde Hintli ve Mısırlı Müslümanlar dermişcesine yazılan bildirilerde şöyle denilmekteydi: “Biz Müslümanlar, çok iyi biliriz ki; Almanlar hilekâr bir millettir. Tarih bile onların böyle olduğuna şahittir. Bu halde, Almanlar sizi aldatıyor ve memleketinizi mahvediyorlar. Tüm Müslümanlar, Almanlardan kurtulmanız için dua ediyor!”

İngilizler psikolojik harbi, Almanların Türk askerini kendi emelleri uğruna kullandığı ve bunun da sorumlusunun Talat Paşa Hükûmeti olduğu tezine dayandırmışlardı. Bu propaganda, ne yazık ki Türk

askeri üzerinde kısa da olsa etkili olmuştur.

Yine İngilizler tarafından buna benzer bir beyanname Haziran 1915’te 57. Alay siperlerine atılmıştır. Beyanname; “Ey asker! ...Bize iltica edecek her Osmanlı askeri için ağuşumuz açıktır...Evlâd-ı ‘iyalinize bir an evvel kavuşmak için bundan gayri hiçbir çare yoktur.” denilmektedir. Propaganda faaliyetlerinin bir diğer hedefi de müttefikler arasında güvensizlik ve şüphe oluşturmak suretiyle bunların birliğini bozmaktır. (Erdemir, 2009, s.276)

VI.7. Milli Mücadele’de Atatürk ve Psikolojik Harp

VI.7.a. Atatürk’ün Milli Mücadele’de Psikolojik Harekât Faaliyetleri

M. Kemal Paşa Ulusal Mücadele’nin başında, ulusun elinde kalan tek bir Güce, “sosyo-kültürel güce” önem vermiş ve savaşın tüm stratejisini bu güce dayandırmıştır. Çünkü ulusal gücün oluşumunda ve başarısında sosyo-psikolojik etkenlerin çok önemli bir yeri olduğunu bilmektedir. Ulusal birliğin taşıdığı anlamı M. Kemal Paşa şu düşünceleri ile dile getirmiştir: “Bir yurdun en değerli varlığı, yurttaşları arasında ulusal birlik, iyi geçinme, çalışkanlık duygusu ve kabiliyetlerinin olgunluğudur.” Ona göre savaşı sevk ve idare edenler ne kadar güçlü olursa olsunlar mücadeleyi yapacak olan halktır. Halk atıldığı savaşa inanarak katılmamış ve inandırılmamış ise zaferi umut etmenin hayal olduğunu bilerek mücadeleye başlamıştır. Ulusal Mücadele esnasında M. Kemal Paşa’nın psikolojik harekât tekniklerini sıkça kullanmasının başlıca nedeni karşı karşıya kaldığı düşman unsurları ile maddi güçlerinin eşit olmamasıdır.

M. Kemal Paşa, ulusun kaderi ile ilgili politik hareket tarzlarından imkân dâhilinde olanları inceledikten sonra ulusuna şerefli bir öneri sunarak Ulusal Mücadele’nin amaçlarını ve dayandığı mantığı şu ifadelerle belirtmiştir:

“Bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da ulusal egemenliğe dayalı, herhangi bir şarta bağlı olmaksızın, bağımsız bir Türk Devleti kurmak... İşte, daha İstanbul’dan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsun’da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulamaya başladığımız karar, bu karar olmuştur. Bu kararın dayandığı en sağlam düşünüş ve mantık şu idi: Temel ilke, Türk ulusunun onurlu ve şerefli bir ulus olarak yaşamasıdır. Bu, ancak tam bağımsız olmakla sağlanabilir. Bir ulus için tutsak yaşamaktansa yok olmak daha iyi-

dir. Öyleyse, “Ya bağımsızlık, ya ölüm.” İşte gerçek kurtuluşu isteyenlerin parolası bu olacaktır. (Gül-
nar, 2006, s.26-27)

VI.7.b. Anadolu Ajansı Kurulması

Ulusun Ulusal Mücadele esnasında doğru bilgilendirilmesinin gerekliliğini ilk kavrayan kişilerden birinin M. Kemal Paşa olduğunu ve bu mücadele esnasında kamuoyu oluşturmak ve ulusu bilgilendirmek maksatlı olarak gazetelerden faydalandığını belirtmiştik. Bunların yanında ulusun hem kazanılan başarılarından moral kazanması hem Ulusal Mücadele’ye karşı olan güçlerin yapacakları karşı propagandaların engellenmesi hem de Ulusal Mücadele’nin birinci elden tüm ülkeye ve dünyaya doğru olarak anlatılabilmesi amacıyla Ulusal Mücadele’nin ileri gelenleri kendilerine ait bir iletişim aracının bulunması gerektiğini düşünmüşlerdir. Bu sebeple Halide Edip (Adivar) Hanım ve Yunus Nadi Bey’in çalışmalarıyla Ankara’da “Anadolu Ajansı” adıyla bir kurum kurulması yolunda çalışmalar başlamıştır. (Gül-
nar, 2006, s.58-59)

VII. MEDYA DESTEKLİ PSİKOLOJİK HARP —

Zamanımızda psikolojik harbin üçüncü bir şekli ortaya çıkmıştır ki o da medya destekli psikolojik harptir. Medya destekli psikolojik harbin tipik bir örneği Körfez Savaşı sırasında yaşanmıştır. CNN tarafından savaş yayını yapılmış ve medya kuruluşlarınca dünya kamuoyu, ABD ve müttefikleri lehine hazırlanmıştır. Afganistan Harekâtı için de aynı durum söz konusudur.

Askeri strateji uzmanları orduların savaşma gücünün maddi güç ile moral gücün toplamından ibaret olduğunu ifade ederler. Tarafların maddi güçleri ve siyasal güçleri eşitse, moral gücü yüksek olan üstünlük kazanır. Hatta, moral gücü yüksek olan bir ordu, kendisinden asker sayısı ve maddi güç olarak kat kat üstün olan rakibini dengeleyebilir ve yenebilir.

VIII. PSİKOLOJİK HARBE KARŞI ALINABİLİR- CEK ÖNLEMLER

Öncelikli olarak medyanın gücü kontrol altına alınmalıdır. Yapılacak dezenformasyona karşı bir strateji geliştirilmelidir. Bu yüzden medya gücü çok önemlidir. Karşı savunma haberleri, bildirimleri ve bunların zamanında kullanılmalrı çok önemlidir. Psikolojik savaş tehdidinin önlemenin yollarından birisi de, toplumu muhtemel saldırılara karşı müte-

cavizin uyguladığı temel taktik esasları, uygulama usul ve metotları hakkında bilgilendirmek, bilinçlendirmek, uyarmak, hazır hale getirmek ve böylelikle psikolojik saldırı tehdidine karşı kamu bilincini geliştirmek ve güçlendirmek olmalıdır.

Bir toplumun en değerli serveti ya da hazinesi, o toplumun insanlarının zihin gücü, zekâ yetenekleri, insan davranışları ve en önemlisi de kültürüdür. Türk kültürünün önemli bir propaganda kaynağı olarak, kitle iletişim araçları vasıtasıyla kullanılması ve işlenmesi kaçınılmaz bir zorunluluktur. Ünlü bir savaş tarihçisi olan John Keegan kültürün savaşın doğasını belirleyen en önemli etken olduğunu belirtmektedir. Türk toplumu, binlerce yıllık kültür birikimine sahiptir. Bu bizim en güçlü yanımızdır. Burada halkımızın binlerce yıllık bilgi birikimi ve kültür kazanımları olduğu dikkate alınarak, Türk kültürünü, plânlanacak eğitim programları ile propaganda haline dönüştürmenin uygun olacağı değerlendirilmektedir. ABD’nin kendi kültürünü esas alan el ilânları ve radyo yayınları, Irak savaşında kullandığı başlıca ve en etkili propaganda vasıtası olmuştur.

Psikolojik savaş tehdidinin hedefi, insanların duygu, düşünce, inançları, davranışları ve tutumlarıdır. Söz konusu tehdit, kişileri hedef aldığı gibi, grup, kitle, topluluk ve devletleri de hedef alabilir. Söz konusu bu tehdide karşı en iyi metot, karşı koyma metodudur. Karşı koyma metodunun esasını, saldırgan tarafın saldırı mesajlarını önceden tespit edip çürüterek ve karşı mesajlarla hedef kitlenin beyinleri ve zihinlerinde gedik açılmadan onlara doğruyu gösterme işlemi teşkil eder. Bir başka ifade ile psikolojik tehditten korunmanın yegâne yolu, mütecavizin uyguladığı aynı usul ve yöntemleri kullanarak bilinçli, plânlı ve programlı olarak karşı psikolojik harekât icra etmektir. Tıpkı karşı istihbarat gibi.

Mütecaviz, hedef kitlenin eğitim ve kültür seviyesi başta olmak üzere, duygu ve düşüncelerini, ruh hallerini, duyarlılıklarını, olaylar karşısında gösterilen reaksiyonlarını, ihtiyaç, istek ve arzularını, örf-adet gelenek ve göreneklerini, kuvvetli ve zayıf taraflarını, maneviyatını, sevinçleri ve üzüntülerinin adeta tomografisini çekerek bunu mağduriyet psikolojisi ile ilişkilendirir ve bu yönde kullanır. Bunu önlemek için imaj değişikliğine dayalı propaganda uygulanmalıdır. Yapılacak propagandanın odak noktasını, mağduriyet psikolojisinin çehresini değiştirecek yeni imaj farklılıkları oluşturmalıdır.

Devletin her kademesinde yapılan istihbarat plânları ve çalışmaları, psikolojik harekât plânları ile desteklenmelidir. Terör örgütü / örgütleri üretilen yalan haber ve bilgilerle aldatılarak, kendi belirleyeceğimiz sahte olay ve faaliyetlere inandırılmalı, nasıl reaksiyon gösterdikleri ortaya çıkarılmalı ve buna göre uygulanacak karşı hareket tarzları oluşturulmalıdır.

Bölücü terör örgütlerinin içyüzünü anlatan aktif bir dezenformasyon programları plânlanmalı, tarihten çeşitli örnekler vererek ve hakkında olumsuz hikâyeler yayarak seçilen halk kesimi hedef alınmalı, tarafsız ya da taraf olma konusunda kafası karışık olan bölge halkı kendi tarafımıza çekilmelidir.

Psikolojik harekât planlayıcıları doğrudan insanla, insan davranışlarıyla ve bu davranışlarda yapılacak tutum değişiklikleriyle uğraşır. Bu nedenle psikolojik savaşla mücadelede önemli olan, bu mücadeleyi usulüne ve ruhuna uygun yürütecek, sürdürecektir teşkilât ve yapılanmanın tesis edilmesidir. Türkiye gibi kritik bir coğrafyada, psikolojik ve asimetrik psikolojik saldırıların odağında bulunan bir ülkenin, her şeyden önce bu saldırıları önleyecek ve kıracak çapta içinde uzmanlaşmış psikolojik harekât ve insan istihbaratı timlerinin yer aldığı geliştirilmiş milli bir istihbarat yapılanmasına ihtiyacı vardır. Zira Günümüzde modern istihbarat teknik ve metotlarının başında insan istihbaratı (HUMINT) gelmektedir. Bölücü terör örgütü halk desteğine büyük önem verir. Anılan desteği kaybettiğinde mücadeleyi de kaybedeceğini bilir. Bu maksatla insan istihbaratı özellikle psikolojik ve asimetrik tehdide karşı ön plânda tutulmalıdır. (Ararat, Osman Nuri, 2018)

IX. YÖNTEM

Çalışmamızda öncelikle literatür taraması yapıla-

KAYNAKÇA

- Ararat, Osman Nuri, (2018), Anka Strateji Dergisi, Eylül-Ekim 2018 9.sayı
- Servet Avcı, “Çanakkale Savaşlarında İstihbarat ve Propaganda”, Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı, Sayı 1 (Mart 2003), s. 64-65.
- Çeşme, Ahmet (2005) Kansız Mücadelenin Kanlı Yüzü Psikolojik Harekât ve PKK, IQ Kültür Sanat ve Yayıncılık, İstanbul
- Dawis, James C., (2009), Taş Devrinden Bugüne Tarihimiz İnsanın Hikayesi, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul
- Göksu, Erkan (2009), Uluslararası Sosyal Araştırmalar dergisi, “Kutadgu Bilig'e göre Türk Savaş Sanatı”, Kırıkkale

rak konumuzun ana gövdesini oluşturan Psikolojik Harp ve Türkiye'ye bu konuda yapılan teknik ve yöntemlere karşı Türkiye'nin alabileceği yöntemler ve Türkiye'nin terör topluluklarına karşı uygulayabileceği psikolojik harp ve teknikleri hakkında bilgiler toplanmıştır. Daha sonra konumuzla ilgili alt başlıklar belirlenerek bu başlıklar hakkında nitel araştırma yöntemi kullanılmış, konumuzla ilgili kitaplar, makaleler, tezler, süreli yayınlar ve gazeteler taranarak doküman analizi yapılmıştır.

X. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'nin bulunduğu kritik coğrafyada güçlü bir ülke olmasının engellenmesi için mütecavizin başvuracağı öncelikli ve en etkili metot psikolojik savaştır. Türkiye, cumhuriyetin kuruluş dönemlerinden başlamak üzere sinsî, kirli ve kalles yanî ile kendini gösteren bu savaşa maruz bırakılmıştır.

Psikolojik harp tarihsel süreç içerisinde her zaman karşımıza çıkmış olup tarihimizin değişik dönemlerinde bizim de kullandığımız veya bize karşı da kullanılan bir savaş taktiği olmuştur.

Tarihimizde görüldüğü gibi genel itibarı ile amaçları aynı olmakla beraber zamanın şartlarına uyarak basın-yayın, enformasyon, sosyal medya ve internetin girdiği daha birçok mecrada farklı şekillerde psikolojik harp taktikleri görülmektedir. Bunlara karşı etkin bir mücadele sergilenerek özellikle gençlerimiz bu savaşın etkilerinden korunmalıdır. Sonuç olarak psikolojik savaşla mücadelede başarılı olmanın yolu, psikolojik harp unsurlarıyla desteklenmiş milli bir istihbarat yapılanmasına sahip olmak, sürpriz yapmak, taktik örtü ve aldatma programları plânlamak ve uygulamak, akıllı davranmak, iyi sevk ve idare etmek, daima aktif ve oynak olmaktan geçer.

- Gülnar, Hüseyin, (2006), Psikolojik Harekât ve Mustafa Kemal ATATÜRK'ÜN Kurtuluş Savaşında örnek uygulamaları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- İnan, Ersan , Bilgi Harbi, 1997
- Kutluay, Hakan , (2016), <https://www.makaleler.com/osmanlinin-savas-taktikleri>, Erişim Tarihi: 10.01.2019
- Lokman Erdemir, Çanakkale Savaşı Siyasi, Askeri ve Sosyal Yönleri, Gökkuşbu Yay., İstanbul 2009, s.276.
- Milli Savunma Üniversitesi, (2010), Sosyoloji Bölümü Notları,, Erişim Tarihi: 01.01.2019
- Münir Güneri, (1967), Psikolojik Savaşın Önemi ve Yöntemi, K.K.K. Askeri Basımevi, İstanbul
- Sarısamam, Sadık, (1999), Birinci Dünya Savaşı'nda Türk cephelerinde beyannamelerle psikolojik harp, Ankara
- Tarhan, Nevzat, (2002), Psikolojik Savaş Gri Propaganda, Timaş Yayınları, İstanbul
- Ulu, Cafer, (2012), “Çanakkale Muharebeleri Sırasında Basının Propaganda Aracı Olarak Kullanılması: Harp Mecmuası Örneği”, Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı, Yıl: 10, Bahar 2012, Sayı: 12, s. 61-83
- Yüksel, Okan, (2011), Psikolojik Savaş'ın Tür ve Yöntemleri, Ankara
- <https://elektromekaniksefi.com/psikolojik-savas-nedir/>
- <https://otukenormaninfilizleri.blogspot.com/2016/03/turkler-islk-calan-oklarn-neden.html>
- <https://www.e-psikiyatri.com/psikolojik-bir-savastayim-diyorsanız-60286>
- <http://www.turansam.org/makale.php?id=6420>

Zamanla Oluşan Psikolojik Savaş

Yağmur Nisa TATAROĞLU

yntatarolu@gmail.com

Hatay Karlısu Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

Özet

Savaş en başta doğaya karşı verilen ilkel ve tamamen içgüdüsel bir savunma dürtüsüyken biraz daha ilerleyen dönemlerde ilahi görülen isimler ile anılmıştır: Ares, Mars, Sekhmet, Bishamon... Dönemimize yaklaşan zaman diliminde, insan hayatının değeri anlaşılmıştır ve devletlerin büyük meblağlar yatırarak yaptığı savaşlar yerini psikolojik savaşlara bırakmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden bugüne, çeşitli ülkeler buna maruz bırakılmıştır. Maruz bırakılan ülkelerin neredeyse hepsinde birlik duygusunu kaybetmiş bir toplum gözlenmiştir.

Buradaki amaç aslında, çoğu insanın "ölüm ve kan" olarak hayal ettiği savaş teriminin zamanla ve teknolojiyle beraber gelişerek sosyolojik ve psikolojik anlamda yüzyıla ayak uydurduğunu gösterebilmektir. Ayrıca psikolojik harbin tanımını yaparak psikolojik harbin çeşitlerini belirtmektedir.

Konuyla ilgili okunan makaleler ve kitapların yönlendirmesi ile yazılan bu makale, psikolojik savaşın hayatımıza ne kadar uzun süredir dâhil olduğunu ve hiç fark etmemiş olsak bile, yıllar önce yaşanmış, belki de hâlâ yaşanıyor olan psikolojik savaşın etkilerini açıklamaktır.

Bu makale, tarihin başlangıcından beri her bir yanımızı sarmış olan savaştan ve I. Dünya Savaşı öncesi propagandalardan itibaren hibrit savaşın ne olduğundan bahsetmektedir.

Anahtar Kelimeler: Propaganda, Psikolojik Harp, Strateji,

GİRİŞ

Savaş, diplomasi ve politikanın yetersiz kaldığı durumlarda askerî güç kullanılmasıdır. Farklı şekillerde sınıflandırılabilir: Mutlak savaş, topyekûn savaş, sınırlı savaş, nükleer savaş... En başta doğaya karşı verilen ilkel ve tamamen içgüdüsel bir savunma dürtüsü olan savaş, biraz daha ilerleyen yıllarda ilahi görülen isimler ile anılmıştır: Ares, Mars, Sekhmet, Bishamon... Dönemimize yaklaşan zaman diliminde, insan hayatının değeri anla-

şılmıştır ve devletlerin büyük meblağlar yatırarak yaptığı sıcak savaşlar yerini psikolojik savaşlara bırakmıştır.

Psikolojik savaşın tanımı, insanların savaş ya da barış durumunda düşünce, davranış ve duygularını etkilemek veya değiştirmek için bilgi ve teknolojinin kullanılmasıdır. Hedefe ulaşabilmek için propaganda ve diğer faaliyetlerin planlı bir şekilde kullanılmasıyla olur. Genellikle diplomasi ve ticaret yoluyla yapılır. Devletlerin, başka devletleri kendi çıkarları için siyasi, ekonomik, askerî ve kültürel baskılar sonucu ortaya çıkan faaliyetler bütünüdür. Psikolojik saldırı ve savunma yapılırken kullanılan silahlar, propaganda, eğitim ve provokasyondur. Psikolojik saldırılar çok gizli tutulur çünkü insanlar asla zorlama fikirleri kabul etmez. Psikolojik saldırılar, medya ve propaganda aracılığıyla yapıldığı için de verilen her mesajın inanılır olması gerekmektedir. Zamansal kısıtlaması yoktur. Savaş dönemlerinde olduğu gibi, barış dönemlerinde de faaliyet gösterebilir.

Psikolojik saldırının amacı düşmanın sosyal, ekonomik, siyasi ve moral bakımından zayıflığını kötüye kullanarak onun kuvvetini zayıflatmaktır. Hedef alınan toplumda, büyük güçler tarafından kontrolü kolaylaştırmak ve düşünce, eğilim ve davranışlar üzerine ısrarlı etkiler yaparak direnmesini engellemek, azmini kırmak, çöküntüye uğratmak ve cesaretlerini kırmaktır. Taraftar toplamak için propaganda yapmak ve karşıt görüşleri çürütmek için de anti propaganda faaliyetlerinde bulunmaktadır.

YÖNTEM

Araştırmaya geniş çaplı okumalar ile başlandı. Konuyla ilgili Türkçe makalelerin ve bu konuda bilgili insanların konuyla alakalı sohbetlerinin büyük bir çoğunluğu incelendikten sonra kitaplardan yararlanılarak metinler oluşturuldu. Prof. Nevzat Tarhan'ın ve Dr. Bahar Aşçı'nın konuyla alakalı kitapları ağırlıklı olarak kullanılarak çeşitli makale ve web sitelerinin yardımıyla makaleye başlandı. Sonuç kısmı için genel bir düzenleme yapıldı ve en

başta yazılan metinler göz önünde bulunduruldu.

BULGULAR

1. Psikolojik Savaşın Tanımı Hakkında Görüşler

Maurice Marget, psikolojik savaş hakkında: “Devletler ya da uluslararası ilişkilerde örgütlenmiş bir zorbalık türüdür ama gerçek kişilerle mala, mülke yönelen geleneksel zorbalığın yerine ve onun ötesinde zihinlere yönelmiş bir zorbalıktır.” demiştir.

General Eisenhower ise psikolojik savaş hakkında görüşlerini şöyle belirtmiştir: “Askerî bilimlerde yaşadığımız en büyük değişim, psikolojik savaşın belirli ve tesirli bir silah olarak gelişmesidir.” Ünlü düşünür Gustave Le Bon ise görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir: “Kullanılması bilinirse psikolojinin tersanelerinde dünyanın en kudretli toplarından daha etkili silahlar vardır. Mao Ce Tung’un yaptığı tanımlama ile psikolojik savaşa ve önemine dair bir fikir vermiştir. “Savaş, kanlı bir politika, politika ise kansız bir savaştır.”

2. Hibrit Savaş

Eğer yakın tarihten örnek verecek olursak darbe girişimi öncesi olan psikolojik savaş ile başlamak isterim. 15 Temmuz gecesinde ve önceki dönemlerde askerlerin cephede savaştığı klasik savaşlar yerine daha çok terör örgütlerinin eylemleri üzerinden yürütülen hibrit savaş, Türkiye üzerinde uygulanmıştır.

Hibrit savaş ise şöyle açıklanabilir: Devlet dışı çatışma ve devletin kendi içinde çatışma yaşaması sonucu oluşan savaş veyahut çatışma durumuna “hibrit çatışma” denir. Hibrit Savaş: Anlaşmalı güçler ile düzensiz güçlerin birleşimidir. Karmaşa oluşturmak, insanları korkutarak onları zor durumda bırakmak ve karşı tarafı hareket edemez hâle getirmek istenir.

Afganistan, hibrit savaşın yoğun görüldüğü ülkelerden sadece birisidir. Afganistan’da savaş, tam olarak 7 Ekim 2001 tarihinde ABD’nin Sürekli Özgürlük Harekâtı (Operation Enduring Freedom) ile başlamıştır. Bu aynı zamanda asimetrik savaşa örnektir.

3. Asimetrik Savaş

Asimetrik savaş, savaşan tarafların güç dengesizliği ile alakalıdır. Savaşan taraflardan birinin savaşıma gücünün, matematiksel olarak diğerine nazaran alt edilemez bir seviyede olduğu zaman patlak verir. Bu durumda zayıf olarak görülen taraf

ise bu dengesizliği kendi lehine çevirmeye çalışır. Dengesiz güç, kaçınılmaz olarak asimetrik savaş yanında getirir.

4. Propaganda

Psikolojik savaşın en önemli göstericilerinden biri propagandalardır. İkinci Dünya Savaşı sonrası artsa bile Birinci Dünya Savaşı döneminde “çocuk” kavramı propagandaların yüzü oluyordu. Çocuğa, “aileye ekstra gelir sağlayan bir varlık” biçiminde davranılmıştır. Son iki yüzyılda ise çocuk, toplumun geleceğini belirleyen en önemli insan kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Bu yüzyıl aynı zamanda, eğitilmiş ve bu konuyla ilgilenen bazı hukukçu ve psikologların çocukları incelemeleri, onların gelişimleri ve hakları konusunda konuşması sebebiyle “çocuk yüzyılı” olarak adlandırılmıştır. Aynı süreçte bu yüzyıl bir “savaş yüzyılı” olarak anılır.

“Savaş yüzyılı” konusunda savunulan genel düşünce, teknolojinin ve dolayısıyla medyanın hayatın bu kadar içinde olmasından kaynaklıdır. Medyanın bize sunduğu her şeyle beraber psikolojik baskıya maruz bırakılıyor. İlerleyen dönemde ise terörizm bu yeni yöntem ile yeni bir çatışma stratejisi hâline geliyor.

Terörizm ve devletin içinde ayrı ayrı yaşanan çatışmalar hibrit savaşa sebebiyet verirken medyanın etkisi ile içinde bulunduğumuz yüzyıla “Savaş Yüzyılı” adını veriyor. Psikolojik savaşa her an maruz kalan devletlerin toplumsal olarak zarar görmesi sebebiyle de düzen altüst edilerek terörizmin güçlenmesine yol açıyor.

Toplumun fikrini yönlendirmede, değiştirilmesi zor bir etki bırakma gücüne sahip olan yazılı ve görsel basın; internet, sinema filmleri ve kitaplar psikolojik savaşın propaganda açısından kullanılan araçlardır. Propagandacıların özellikle ilgilendiği gruplar mücadelenin sonucunu belirleyecek olan tarafsızlar, fikri olmayanlar ve tereddütlü olanlardır. Propagandalar savaş anında çok güçlü bir silahtır. Asıl amaç düşmanı insanlık dışı olarak tanıtmak ve ona karşı nefret oluşturmaktır. Propagandanın etkili olabilmesi için basit, inanılır, tutarlı, ilginç, sık sık tekrar eden, bölgesel veya genel geçer gerçeklerle uyumlu olması gerekmektedir.

İnsanlık tarihinde kölelik, işçilik ve özgürlük dönemleri karşımıza çıkmaktadır. Özgürlük döneminde güç odakları, diğer dönemlere kıyasla denetimi ellerinde tutabilmek için baskı ve korkutma yöntemleri yerine daha çok propaganda kullan-

maya başlamıştır. Propagandanın başarısı üç ana unsura bağlıdır: Propaganda yapanın yeteneği, psikolojik etüdün iyi yapılması ve propaganda-yı kabul edecek toplumun özellikleri. Başarılı bir propaganda, dikkat çekmelidir, ilgi uyandırmalıdır, istek uyandırmalıdır, topluma başka çözüm yok gibi hissettirmelidir. Psikolojik saldırılar, savaş alanında tek başına hiçbir şey değildir ama psikolojik saldırılardan yoksun bir savaş da şüphesiz ki yeterli değildir. Topla tüfekte yapılmıyor olsa bile en nihayetinde savaştır. Hatta topla tüfekte yapılan savaşlardan daha yıkıcı olabilecek bir savaştır. Psikolojik savaşta hedef, doğrudan beyinlerinizdir.

5. Psikolojik Savaşın Çeşitleri

Psikolojik savaşın dört çeşidi vardır:

- 1- Stratejik amaçlı psikolojik savaş
- 2- Taktik psikolojik savaş
- 3- Takviye edici psikolojik savaş
- 4- Kışkırtma amaçlı psikolojik savaş

5.1. Stratejik Psikolojik Savaş: Açık şekilde yapılır, kaynağı ve nedeni bellidir. Doğruluğa önem verilir. Medyanın yeri büyüktür. Haberler doğru çıktıkça inandırıcılık artar. Karşı tarafın fikirlerini çürütür. Planlıdır ve düzenlidir. Genel amaç düşmanın siyasi, ekonomik, sosyal ve moral zafiyetinin neler olduğu bularak onun muharebe gücünü zayıflatmaktır.

5.2. Taktik Psikolojik Savaş: Stratejik planın, belirli alanlarda uygulanmasıdır. Planlar önceden en iyi hareketi oluşturmak için yapılır. Belirli bir hedef vardır ve o hedefe yönelik çalışma yapılır. Karşı tarafın direncini kırmaya ve bulunduğu durumu zorlayarak teslim olmaya ikna etmek için çalışılır.

5.3. Takviye Edici Psikolojik Savaş: Savaş sonrasında halkı rahatlatıcı ve güven verici telkinleri veren ve ayaklanmalarını önleyen, itaatlerini sağlayan psikolojik savaştır. Halkın ve hedef kitlenin içinde bulunduğu durumu benimsemesini, mevcut durumun takviye edilmesini sağlamak amacı ile uygulanır

5.4. Kışkırtma Tipi Psikolojik Savaş: Saldırı türünde bir psikolojik savaştır. Önceden planlanmaz. Gerginliği ve öfkeyi kullanarak toplumu rahatsız eder. Yalan bilgi kullanır. Yalan gerçekmiş gibi inandırıcı bir şekilde ortaya atılır. Kaynak daima

gizlidir.

Psikolojik savaş aslında insanların duygu ve düşüncelerini değiştirme faaliyetidir. Bu sebeple psikolojik savaşın tarihi aslında insanlık kadar eskidir. Şüphesiz ki, dünden bugüne herkes karşısındaki insanın ya da insanların düşüncelerini kendi lehine çevirmeye çalışmıştır. Bu yüzden ilk psikolojik savaş uygulaması Havva'nın Âdem'e yasak elmayı yedirmeye çalışması olarak bahsedilir.

Psikolojik savaşı, devletler tarafından sistemli ve bilinçli bir şekilde uygulanan bir faaliyet olarak ele alırsak eğer, ilk psikolojik savaş uygulamaları yapan devlet Roma İmparatorluğu'dur. Roma İmparatorluğu, Romalıları kutsarken Romalı olmayanları barbar, vahşi ve insanlık dışı yaratıklar olarak göstermiştir. Sonraki dönemlerde psikolojik savaşı Çinliler de kullanmıştır. İlk plansız psikolojik savaş müdahalesi milattan önce 500 senesinde Çinli bir komutan olan Sun-Tzu'nun "Harp Sanatı" adlı eserinde dile getirilmiştir. Çinlilerin kullanmasındaki amaç Türk boylarını birbirine düşürmektir

İkinci Dünya Savaşı'nda, Birinci Dünya Savaşı'ndan daha çok psikolojik savaşa maruz bırakılmanın en büyük sebebi, iki savaş arasındaki dönemde radyo ve sinemanın gelişmesi ve gazete, dergi, el ilanları ve posterlerin sıkça kullanılmaya başlanmasıdır. Savaşa giren her devletin kendince psikolojik savaş faaliyetleri olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD ve SSCB başını çektiği ve bütün dünya ülkelerini etkileyen soğuk savaş döneminde de psikolojik savaş etkindir.

Amerika Birleşik Devletleri, Soğuk Savaş süresince kendi kutbunda yer alan ülkelerin düşüncelerini savunmaya devam etmelerini ve karşı kutuptaki düşüncelerin de değişmesini istediği için psikolojik savaş faaliyetlerinde bulunmuştur. Gazete, dergi, radyo ve televizyon gibi aygıtların yanı sıra okulları, fabrikaları ve hatta kilise ve camileri de bir araç olarak kullanmıştır. Sinema önemli bir unsur olarak görüldüğünden dolayı, soğuk savaş süresince Hollywood aracılığıyla tüm dünyaya kendi propagandasını yaymıştır. Bu süreçte Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği de geniş çaplı savaş faaliyetleri yürütmüştür. Josef Stalin'in başkanlığında yürütülen psikolojik savaşta gazete, dergi, kitap, radyo, televizyon ve sinema gibi araçlar aktif biçimde kullanılmışlardır. Yapılan yayınlarda Josef Stalin kullanılmış ve olduğundan daha uzun ve güçlü gösterilmeye çalışılmıştır. Soğuk savaşın sonlarına gelirken Berlin Duvarı söküldü ve bu iki sistem

arasındaki psikolojik sınırın yıkımı olarak görüldü.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Sonuç olarak bu araştırmaların, okumaların, bu işi bilen insanları incelemenin sonunda gelinen sonuç basittir. Daha az insan öldükçe daha çok psikolojik savaş olur çünkü ortada atılan bir bomba yoktur, sıkılan bir kurşun yoktur. Zihinler vardır. Zihinler savaşı ve bu sefer, az şey bilen taraf yenilir. Güçlü ordulara sahip olmak istiyorsak, öğrenmeliyiz. Bilgi seviyesini yükseltmeli, araştırmalı ve okumalıyız çünkü ordular asker sayısından ibaret değil artık. İnsanlar genel medyanın içinde yaşıyorlar ve orada duydukları her şeyi kutsal ilan ediyorlar.

Psikolojik savaşta kazanan taraf olmak düşünülenden basittir, kimse cephede ölmez üstelik. İnsanlarını eğitebilmiş bilgili ve bilinçli toplumlar kazanır bu savaşları her zaman. Asker sayısı kadar yaptığı işi hakkıyla yapan insan sayısı da önemlidir. Bilinçli halk psikolojik savaşta kazanmanın anahtarıdır aslında. Psikolojik savaş, her ne kadar insanlık tarihinin başlangıcından bu yana var olsa da; İkinci Dünya Savaşından sonra insan hayatının değerinin artması ve daha barışçıl şekillerde problemlerin çözülmeye karar verilmesi sonucu artarak hayatımıza giren bir durumdur. Sadece politika ve ekonomi gibi bütün dünyayı etkileyen

Kaynakça

- Aşçı, B. (2017). Ordularadan Şirketlere Strateji. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Hakan. (2011, Mart 28). Wordpress: <https://asimetriksavaslar.wordpress.com/2011/03/28/asimetrik-etki-nasil-yaratilir/> adresinden alındı
- Kılpelit, S. (2016, Ağustos 31). Kenanda Bir Kuyu. <https://www.kenandabirkuyu.com/psikolojik-savasin-icerigi-tarihcesi-ve-psikolojik-harp-cesitleri> adresinden alındı
- Ölçekçi, H. (2018). 15 Temmuz Öncesi FETÖ Medyasında Psikolojik Savaş Gazeteciliği. MA-NAS Sosyal Araştırmalar Dergisi.
- Özer, Y. (2018). Savaşın Değişen Karakteri: Teori ve Uygulamada Hibrit Savaş. Güvenlik Bilimleri Dergisi.
- Özgişi, T. (2013). Bir Siyasi İmge Olarak Çocuk ve Savaşlar: I. Dünya Savaşı Örneği. 293-312.
- Tarhan, N. (2017). Psikolojik Savaş: Gri Propaganda. N. Tarhan içinde, Psikolojik Savaş: Gri Propaganda (s. 352). İstanbul: Timaş.
- Yüksel, O. (2011, Mart 4). Politik Akademi. <http://politikakademi.org/2011/03/soguk-savas-surecinde-ve-gunumuzde-psikolojik-savas/> adresinden alındı
- Yüksel, O. (2011, Ocak 11). Politik Akademi. politikakademi.org/2011/01/psikolojik-savasin-ozellikleri-ve-amaci adresinden alındı
- Yüksel, O. (2011, Ocak 3). Politik Akademi. <http://politikakademi.org/2011/01/tarihte-ilk-psikolojik-savas-uygulamalari/> adresinden alındı
- Yüksel, O. (2011, Ocak 25). Politik Akademi. <http://politikakademi.org/2011/01/psikolojik-savasin-tur-ve-yontemleri/> adresinden alındı
- Yüksel, O. (2011, Ocak 13). Politik Akademi. <http://politikakademi.org/2011/01/tarihte-ilk-psikolojik-savas-uygulamalari/> adresinden alındı

durumları değil, sosyal ilişkilerimizin de içindedir. Bu makalenin yazılma sebebi en başta belirtildiği gibi, keyifli zaman geçirmek için film izlerken bile düşüncelerinizin; duygularınızın ve kararlarınızın siz fark etmeden yönetilmesidir. Hayatınızın her anında maruz kaldığınız baskıyı fark ederek, bilinçlenebilirsiniz ve az önce de belirtildiği gibi: psikolojik savaş bilinçlenmemiş ve bilgisiz taraf kaybeder. Eğer psikolojik savaş müdahalelerinin hayatınızın ne kadar büyük bir kısmında olduğunu bilerseniz, yapılan baskıcı propaganda; eğitim ve provokasyonları kendi lehinize çevirebilirsiniz. Eğer kendi lehinize çevirebilirsiniz de, ülke olarak daha iyi yerlere ulaşır.

Makale boyunca göz ardı edilmemesi gereken asıl gerçek, psikolojik savaşın; sıcak savaştan yıkıcı olabileceği gerçeğidir. Belki kimse ölmez, belki hiç bomba patlamaz ama insanların zihninde yarattıkları savaş alanının toplanamayacak izleri kalır. Nesiller boyunca sürdürülür bu değişim belki de, korkuların ele geçirilmiştir insanların; düşünceleri çalınmış ve inandıkları şeyleri lekelemişlerdir. Hiç bomba patlamamıştır evlerinin bahçesinde ama farkında dahi olmadan uğruna yaşadıkları her şeyi kaybetmişlerdir.

C. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE ÇEVRE

- a) Küresel Isınma ve Doğal Afetler
- b) Doğal Kaynakların Tüketilmesi
- c) Artan Enerji İhtiyacı
- d) Plansız Kentleşme
- e) Farklı Boyutları ile Kirlilik

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE ÇEVRE KİRLİLİĞİNİN ENDÜSTRİYEL HAYVANCILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

Ayşe Naz TÜRKER

aysenazturker@hotmail.com

Sakarya Cemil Meriç Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Son yüzyılda gittikçe artan çevre ve atmosfer kirliliği, tarım ve orman arazilerinin azalmasına, verimliliğin düşmesine, tatlı su kaynaklarının kullanılabilir duruma gelmesine ve birçok doğal kaynakta meydana gelen kuraklığa sebebiyet vermektedir. Bununla beraber geriye kalan tarıma elverişli arazilerin ve içme sularının çoğunluğu hızla gelişen hayvancılık işletmelerine ayrılmaktadır. Bu işletmelerde oluşan hayvansal atıklar, atmosferi zehirlenmekte, yer altı ve yer üstü sularını tehdit etmektedir. Enerji üretiminden, kimyasal atıklardan, endüstrileşmeden kaynaklanan çevre kirliliğinin yanı sıra hayvan pazarları, yapay çiftlikler gibi besin ihtiyacını karşılamak üzere kurulmuş işletmeler de bunda büyük rol oynamaktadır. Endüstriyel beslenmeye olan yoğun talepten dolayı mezbaha sayısı ve kapsama alanı artmakta, iklim değişikliği, ekolojik dengenin bozulması, biyoçeşitlilikteki azalma gibi çevre sorunlarını beraberinde taşımaktadır. Bu bildiride, hayvancılıkla uğraşan, üretici ve gıdalarını satın alan, tüketicisi; toplamda 24 ailenin besin programları incelenerek çevredeki hayvansal gıda fabrikaları, çiftlikler ve onlar için kesilmiş ormanlar/kullanılmış tarım arazileri referans alınarak süregelen çevre, atmosfer kirliliği sorununu vejetaryenlik, veganlık ve yeme alışkanlıkları boyutunda ele alıp en aza indirmek amaçlandı. Bunların sonucu olarak ise hayvansal gıda tüketiminin azaltılması veya sonlandırılması dâhilinde karbon ayak izimizin küçüleceği gösterildi. Küresel ısınmanın sonucunda oluşan iklim değişikliğinin, çölleşmenin, yavaşlatılabileceği, tatlı su kaynaklarının kullanım sürelerinin uzayacağı, besi çiftliklerinin ormanlık ve otlak arazilere dönüştürülmesi gibi yöntemler ile dünyanın ömrünün uzatılabileceği anlatıldı.

Anahtar Kelimeler: Çevre kirliliği, vejetaryenlik, hayvancılık, endüstriyel beslenme

GİRİŞ

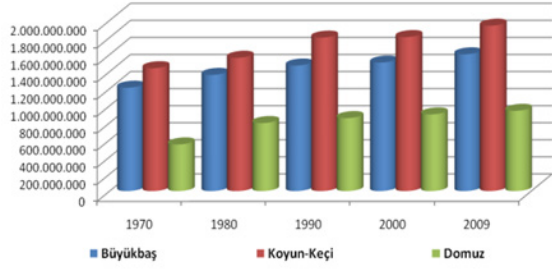
Sanayi devriminin ardından fosil yakıtların tüketimi-

minin, tarımda ve günlük yaşamda kullanılan kimyasalların hızla artması ile ortaya çıkan, salınımı artan, metan, azot oksit, CFC ve türevi gazların atmosferde birikmesi sonucu küresel ısınma oldukça yakın ve büyük bir sorun hâline gelmiştir. İklimsel değişiklikte en büyük rollerden birini üstlenen sera gazları insan faaliyetlerinin yanı sıra doğal olarak da salınmaktadır. Orman ve diğer yeşil alanların yok edilmesi, tarım arazilerinin yemlik arazilere dönüştürülmesi bu sorunu tetiklemekte, şehirleşme ile artan nüfusun ihtiyaç ve beklentilerini karşılamak adına hayvansal gıda üretimi kimyasallar kullanılarak endüstriyelendirilmektedir. Bu endüstriyelendirme ile beraber büyükbaş ve küçükbaş nüfusu artmakta, yalnızca gıda olarak tüketilmek üzere üretilen hayvanlar kimyasal yemler, şoklar ve aşıların etkisi ile çayırdaki ürettiklerinden 10 kat fazla metan gazı üretmektedir. FAO (Dünya Sağlık Örgütü) verilerine göre dünyada 1970 yılına kıyasla 2016 yılında hayvan nüfusunda büyükbaşta %41, küçükbaşta %51 ve domuzda %79'luk artış yaşanmıştır. 2016 yılında dünyada 1,5 milyar büyükbaş, 2,2 milyar küçükbaş, 982 milyon baş domuz bulunmaktadır. Bunların %89'una yakın bir kısmı doğal çayır ve otlaklar yerine fabrikalarda yetiştirilmekte, kimyasal yemlerle beslenmektedir. Doğumunun 2. gününde annelerinden ayrılan buzağuların çoğu ölene dek dışarı çıkartılmamakta, normal koşullarda yaşam süresi 20 yılı bulan büyükbaş hayvanların, bu fabrikalar içerisinde en fazla 5 yaşına kadar yaşadığı görülmektedir. Bir inek, midesinde yıllık 80-110 kilogram metan gazı üretir, bu da bütün ineklerin toplamında yıllık minimum 114 milyon ton metan gazı olarak atmosfere salınır. İneklerden çıkan metan gazının toplam karbondioksit salınımından 23 kat daha fazla olduğu ve aynı zamanda bu oranın atmosfere tüm dünyada var olan trafikten %40 daha fazla zarar verildiği görülmektedir. Hayvancılık endüstrisi atmosfere salınan karbondioksitin %9'undan ve metanın % 37'sinden sorumludur ve sera gazının %18'ini oluşturmaktadır. BM 2006 raporuna göre 20 yıllık bir süreç içinde metan

gazı karbondioksite göre 86 kat daha fazla iklim değişikliği potansiyeline sahiptir.

Grafik 1. Dünya Hayvan Varlığı (FAOSTAT, 2009)

Endüstriyel Hayvancılık

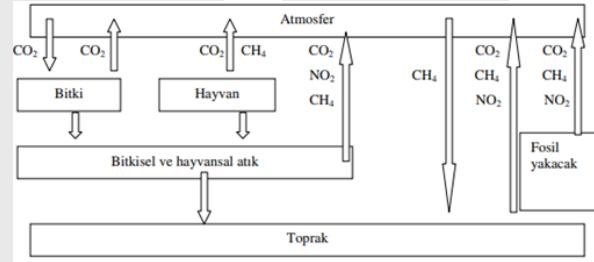
Hayvancılık bugün, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, işlenmiş ürün, canlı hayvan, yem imalatı ve ihracatı ile ekonominin büyük bir parçasını oluşturmaktadır. Yani hayvan yetiştirilmesi, onlardan ürün elde edilmesi bir endüstri hâline gelmiştir. Endüstriyel hayvancılık, ucuz mal olan ve daha fazla ürün veren çiftlik hayvanlarının tercih edilerek hızlı ve az maliyetli olarak yetiştirilmesi amacıyla kurulmuş fabrikalar ve mezbahalardan oluşur. Kapalı bir alanda sayıca fazla olarak bulunan bu hayvanlar ömürleri boyunca güneş ışığına çıkmıyor ve hatta gerektiği gibi uyuyacak alanlara sahip dahi olamıyor. Bu sebepten hayvanların istenilenden önce ölmemesini sağlamak için antibiyotikler kullanılıyor. Örneğin ABD’de üretilen antibiyotiklerin yarısından fazlası insanlar için değil hayvanlar için kullanılıyor. Tavuk üretiminde ise civcivler, suni kuluçkalardan çıkararak kafeslere yerleştiriliyor, yüzlercesi bir arada aynı kafeslere konuluyor ve doğal ışık görmeden hızlı büyümeye tabi tutuluyor. Kuluçkadan çıkışlarının 40-45. günü sonrasında kesimhaneye taşınıyor. Bu esnada civcivlerin cinsiyetlerinin ve ırklarının belirlendiği dönemde hasta ve erkek olanlar öldürülüyor. Etleri için de saklanmıyor çünkü ırkları farklı ve büyümeleri dişilere nazaran geç oluyor. Kesimlerin ardından artan parçalar ise yemlerine karıştırılıyor. 1995 yılında yalnızca Türkiye’de kesilen tavuk sayısı 250 milyon iken bu sayı 2017’de dört katına çıkmıştır. Fakat büyükbaş hayvancılığa kıyasla tavuk eti tüketimi çevrenin kirlenmesine daha az zararda bulunuyor. Sığır, tavuğa göre iklimin 14 kat daha fazla ısınmasına neden oluyor.

Emisyon

Güneş’ten Dünya’ya yayılan kızılötesi ışınların bir kısmını atmosfer tabakası geri yansıtıran bir kıs-

mı yeryüzüne ulaştır. Yeryüzüne yansıyan ışınlar bir sürecin ardından (fotosentez, besin ve oksijen üretimi vb.) tekrar atmosfere çıkar. Burada ışınların bir bölümünün tutulması ile Dünya’nın ortalama sıcaklığını korumasına sera etkisi denir. Sera gazlarının Dünya atmosferine yüzde birden az katkısı vardır ancak sıcaklığı korumada rolleri büyüktür. Ortalama sıcaklığı +14 derece olan Dünya’nın atmosferi olmasaydı sıcaklığı yaklaşık -18 derece olacaktı fakat özellikle son yüzyılda sera gazı salınımının beşeri faktörler etkisiyle dengesinin bozulması sonucu atmosferde biriken Karbondioksit (CO₂), Metan (CH₄), Nitroz Oksit (N₂O), Hidroflörür karbonlar (HFCs) vb. gazların daha fazla ışını tutması ile ortalama sıcaklık artmaktadır. Küresel ısınma; çölleşme, tatlı su kaynaklarının yok olması, buzulların erimesi, iklim değişiklikleri gibi birçok problemi beraberinde getirir.

Şekil 1. Zirai Ekosisteme Bağlı Sera Gazlarının Kaynakları ve Depoları (H. Köknaroglu ve T. Akunal, 2010)

Ayrıca okyanusların CO₂ soğurması sonucu asitleşme meydana gelir, 1750 ile 2011 arasında yayılan CO₂’nin %30’unu absorbe etmiştir ki karbondioksit emisyonlarının yaklaşık yarısı son 40 yılda gerçekleşmiştir. 1750 ve 2011 arasında CO₂ emisyonlarının %40’ı atmosferde kalmıştır. Son 30 yılın her 10 yılı, 1850 yılından beri yaşanan en sıcak yıl olmuştur. Sıcaklık 0.85 C derece artmıştır. Son 20 yılda Grönland ve Arktik buz kütleleri hacim kaybetmiş, Kuzey yarım kürede ilkbahar kar örtüsü azalmıştır. 21. yüzyılın sonunda (2081-2100) ise küresel yüzey sıcaklığının 1.5 C dereceyi aşacağı tahmin edilmektedir (IPCC, 2014:4).

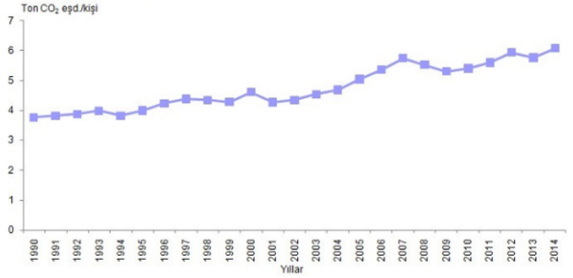
IPCC’nin 2009 yılında yaptığı açıklamada dünya üzerindeki toplam sera gazı emisyonu CO₂ olarak 369,6 milyon ton tahmin edilmiştir. En fazla %75 ile enerji kaynaklı emisyon oluşmuşken, ardında %9 ile atık ve endüstriyel faaliyetler, %7’yle tarım ve hayvancılık faaliyetleri vardır. Toplam sera gazı emisyonu 1990 yılına kıyasla %98 artmıştır. Buna karşılık 2014 yılında yaptığı aynı araştırmanın

açıklamasında toplam sera gazı emisyonu CO2 eşdeğeri olarak 467,6 milyon ton olarak hesaplanmıştır. Toplamda, enerji kaynaklı emisyonlar %72,5; endüstriyel faaliyetler %13,4; tarımsal ve hayvancılık faaliyetleri %10,6 ve %3,5 ile atık olarak hesaplanmıştır.

1990 yılında kişi başı CO2 emisyonu 3,77 ton/kişi olarak hesaplanırken 2014 yılında 6,08 ton/kişi olarak hesaplandı. (Grafik 2.)

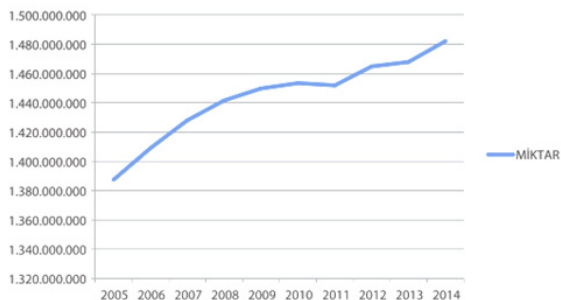
Grafik 2. Kişi Başı Sera Gazı Emisyonu 1990-2014 (IPCC, 2014)

Hayvancılığın Çevre Kirliliği ve Emisyon Üzerine Etkisi

Hayvancılık faaliyeti nedeniyle atmosfere birtakım sera gazı yayılır. Bunlar sanayi ve enerjinin sebep olduğu kadar büyük olmasa da iklim çeşitliliğinde role sahiptir ve verdikleri zarar her geçen yıl artmaktadır. Çünkü her yıl artan nüfusa karşılık gıda talebi de artmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) 2017 yılına ait Hayvansal Üretim İstatistiklerine dair açıklamasına göre 79,8 milyon insan nüfusuna karşılık Türkiye’de 16 milyon 105 bin büyükbaş, 44 milyon 312 bin küçükbaş ve 221 milyon 245 bin kümes hayvanı vardı. Bu durum bir önceki yıla göre büyükbaşta %13,2’lik küçükbaşta %7,2’lik kümes hayvanlarında %4,4’lük bir artışa tekabül etmekteydi. Bu durum Dünya genelinde de farksız (Grafik 3.). Nüfusu gittikçe artan bu kesim hayvanlarının atmosfere olan etkisi, genelde hayvanların geviş getirmeleri, gübrelemeleri gibi faktörlere bağlı olarak oluşan metan ve karbondioksit, sera gazlarını oluşturuyor.

Grafik 3. Dünyada Büyükbaş Hayvan Sayısı Artış Miktarı (Ardahan Büyükbaş Hayvancılık Sektör Raporu ve Eylem Planı, 2027)

Doğalgazın ana maddesi olan metan gazı, eski çağlardan beri tabii gazın oluşumu ve hareketi esnasında atmosfere büyük miktarlarda salınmıştır ve az miktarda da olsa yer kabuğundan çevreye doğrudan da sızmaktadır. Fosil kaynaklı metan gazı, toplamda sadece %20 oranında, geriye kalan %80 oranındaki metan gazı, organik materyallerin parçalanması ve bozulması sırasında meydana gelen mikroorganizmalar kaynaklı biçimde ortaya çıkmaktadır. Ruminantların (geviş getiren hayvanlar) sindirim sistemi farklıdır. Mideleri dört bölümden (şirden, rumen, retikulum, omasyum) oluşur. Bu sayede düşük kaliteli selülozca zengin materyalleri rahat sindirirler. Ortaya çıkardıkları sera gazları ile ruminantlar büyük bir metan üreticisidirler. Ancak bu noktada geviş getirenlerin sorumlu tutulmalarındaki esas sorun üretmiş oldukları gaz değil suni bir şekilde ulaştıkları sayısal varlık olmalarıdır. Emisyonadaki en büyük problemlerden biri gıda sektörü yüzünden bu hayvanların nüfusunun artırılmasıdır. Bugün hayvancılıkta (özellikle domuz ve kümes hayvanları) tahmin edilen büyümenin %80’inin endüstriyel hayvancılık işletmeleri temeline dayandığı belirtilmektedir. Her yıl yaklaşık 56 milyar kara hayvanı insan tüketimi için üretilip sirkülasyon hâlinde kesilmektedir (Anonim, 2015b). FAO (2009) raporunda hayvansal üretimin küresel ısınma, arazilerin bozulması, hava ve su kirliliği ile biyolojik çeşitliliğin kaybı gibi dünyanın en önemli çevre sorunlarının önemli nedenlerinden biri olduğunu ifade etmiştir. Endüstriyel hayvancılık kaynaklı sera gazı salınımı, geleneksel karma üretim sistemlerinden 2 kat, mera bazlı üretim yapan sistemlerden ise 6 kat daha fazladır (Verge ve ark., 2007). Ekili tarım alanlarının %70’i ve dünya karasal alanlarının %30’u hayvansal üretim/hayvansal üretime destek için kullanılmaktadır (FAO, 2006). Hayvan yemi bitkileri üretimi için bütün ekilebilir tarımsal arazinin yaklaşık üçte biri kullanılırken otlak ve meralar dünya karasal alanının %26’sını kaplamaktadır. Kurak bölgelerdeki otlak ve meraların yaklaşık %70’inin genellikle fazla otlatmaya bağlı bozulma sonucu erozyona uğradığı ifade edilmektedir ve tüm dünyadaki tarlaların 2017 hesabıyla %20’sinde randıman bitmiş durumda, tarımda yalnızca %80’i kullanılmaktadır.

Hayvansal Gıda Tüketimi, Veganizm ve Vejetaryenizm Düşüncesi

Vejetaryenlik ve veganlık günümüzde popüler olup

yakın tarihte ortaya çıkmış gibi görünse de bu ideoloji ve yeme biçiminin temeli eskiye dayanmaktadır. Tarihçiler kavramsal olarak 3000 yıllık geçmişini tahmin etmektedir. Antik Mısır'da din adamlarının et yemediği gibi Taocu Ermişler ve İnkaya Uygurluğu da et yemeyenlerdendir. İlk Yahudi ve Hristiyanların da et yemediği tartışılmaktadır. MS 3. yüzyılda, İran'da ortaya çıkan ve Zerdüştlükten etkilenen Manihaizm et yemeyi, savaşmayı ve doğaya zarar vermeyi yasaklamıştır. Yunan filozoflarından Sokrates, Platon ve Pisagor da düşüncenin ilk savunucularındandır. Yıllar boyunca Vejetaryen düşünce çeşitli bölgelerde birbirinden bağımsız olarak farklı dinlerin, inanışların, kültürlerin etkisinde ortaya çıkmıştır. Sanayi Devrimi ile maki-neleşmenin ardından bu düşünce biyoetik olarak da değerlendirilmeye başlanmış, tepkiler inanç ve felsefeden ziyade hayvan sömürsüne, şiddete ve karşı oluşmuş, sağlık ve güvenilirlik gibi konularda tartışmalara yol açmıştır.

1842'de ilk kez kullanılan "vejetaryen" sözcüğünün Latince (Vegetabilis, Vegetus) kelime anlamı canlı, yaşam doludur. Kelime anlamı ise kırmızı et, kümes hayvanı ve deniz canlılarını tüketmeyen, yumurta, süt ve süt ürünlerinin ise tercihe bağlı olarak tüketildiği beslenme tarzına sahip birey olarak belirlenmiştir. 1847'de İngiltere'de ilk vejetaryen grubu (Vegetarian Society) kuruldu. Ardından 1860'ta ABD'de American oluşturuldu. Birçoğu Protestanlardan oluşan bu grubun üç temel ilkesi vardı: Et yememek, her şeyden tasarruf etmek ve düzenli banyo yapmak. 1944 yılındaysa süt ürünleri tüketmeyen vejetaryenler arasında bir toplantı düzenlendi. Bu toplantının sonucunda Donald Watson önderliğinde "vegan" kavramı kullanılmaya başlandı.

Dünyanın en fazla et yemeyen nüfusuna sahip ülkesi bugün 375.000.000-500.000.000 kişi ile Hindistan'dır. 1.300.000.000 nüfusu olan Hindistan'ın %31 - 42'si et yememektedir. %27 oranla ise vegan, ovo-vejetaryen beslenmede bulunan birey vardır (Economic and Political Weekly, 2018). İsviçre'nin %14'ü vejetaryen, %3'ü vegan; Kanada'nın %9,4'ü vejetaryenken %2,3'ü vegandır. Verilere göre bütün dünyadaki vejetaryenlerin %10'u vegandır ve veganların artış yüzdesi vejetaryenliğe göre daha hızlı olmaktadır.

Vejetaryenliğin Çeşitleri

Vejetaryenlik tüketilen hayvansal gıdaya göre 7

farklı dala ayrılmaktadır. Semi-vejetaryenlik sadece tavuk ve balık olmak üzere sınırlı miktarda et tüketilmesidir. Flexitaryen olarak da bilinen bu yeme biçimi çoğu zaman diyet olarak kullanılır. Çünkü bu diyetle süt ve süt ürünleri, yumurta da tüketilebilir. Pesco-vejetaryenlik sadece deniz canlılarının tüketilebildiği vejetaryen çeşididir. Bu grup yumurta, süt ve süt ürünlerini de tüketmektedir. Aynı şekilde Polo-vejetaryenlik de yalnız kümes hayvanlarını tüketenlere verilen addır. Bu üç grup da et tükettiği için Vegetarian Society tarafından vejetaryen olarak kabul edilmez.

Lacto-ovo vejetaryenlik hiçbir et tüketmemek ancak hayvanlardan üretilen yumurta, süt, süt ürünleri, bal benzeri ürünleri tüketmektedir. Lacto vejetaryenlikte ise et ve yumurta tüketilmez; bal, süt ve süt ürünleri tüketilir. Ovo vejetaryenlik yumurta hariç hiçbir hayvansal ürünün tüketilmediği türdür. Veganlık ise hiçbir hayvansal ürünün tüketilmesini kabul etmez.

YÖNTEM

Bu bildiri bir derleme bildirisi olup çeşitli görüşleri tasdiklemek amacıyla gözlemsel bir yol izlenmiş, nitel model kullanılmıştır.

Veri Toplama Yöntemi

Geçmişte bu konu ve çevresinde yazılmış dokümanlar incelendi. Çeşitli yıllarda açıklanan istatistik veriler toplandı. Veganlık ve vejetaryenlik hakkında belgeseller ve bilgilendirme videoları, raporlar seyretilip edinilen tüm bilgiler birbiriyle kıyaslandı. Örtüşmeyen/uyumsuz bilgi ve gözlemler üzerine farklı kaynaklardan araştırmalar yapıldı.

Veri Toplama Aracı

Yükseköğretim tezleri, makaleler, denemeler ve basılmış kitaplar okunmuş, Gıda ve Tarım Örgütü, Türkiye İstatistik Kurumu gibi kuruluşların açıkladığı veriler incelenmiştir. Taramalar ve gözlemler sonucunda oluşturulan çeşitli görüşleri tasdiklemek üzere 10 tanesini Sakarya ilindeki çeşitli köylerde yaşayan ailelerin, 14 tanesini il/ilçe merkezinde yaşayan ve masabaşı iş sürdüren ailelerin oluşturduğu 24 kişilik bir örneklem grubunun besin programı incelenmiş (aile bireylerinde vejetaryen bulunmamaktadır.), tükettikleri besinler hakkında görüşleri alınmıştır. Sakarya ili ve yakın çevresinde bulunan, süt ve süt ürünleri fabrikalarının eski çalışanlarıyla görüşülmüştür. Bunların ardından

tahmin edilenden farklı bir durum gözlemlenmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan görüşmeler sonucunda her ailenin haftanın en az iki akşam yemeğinde hayvan eti tükettiği, her gün hayvansal gıda aldıkları ortaya çıktı. Tavuk gibi kümes hayvanı ve büyükbaş yetiştiriciliği yapan ailelerin hepsinde özellikle yoğurt olmak üzere bazı hayvan üretimi olan gıdaların dışarıdan alındığı görüldü. Ayrıca ailelerin çoğu sofralarına gelen ürünlerin çoğunun etik bir biçimde kesildiğini/toplandığını düşünmektedir. Kesimhanelerden ve büyük fabrikalardan ailelerdeki yetişkin bireylerin tamamının haberdar olmasına karşın bu insanlar tükettikleri ürünlerin doğal bir biçimde, hayvanlara acısı hissettirilmeyecek şekilde elde edildiği inancına sahipler.

Dünya her geçen gün ısınmaktadır. 20. yüzyılda dünyaya yakın yüzey sıcaklığı ortalama 0.6 °C derece artmış ve bunun yaklaşık yarısı, yüzyılın ikinci yarısında meydana gelmiştir. Artan bu yüzey sıcaklığı sera gazı emisyonları sonucu ortaya çıkmıştır. Bu durumda, yaklaşık 1000 yıl gibi bir süre içerisinde ortalama yüzey sıcaklığının 6 °C'ye kadar yükselmesi tahmin edilmektedir. Ancak bugün meydana gelen gelişmeler sıcaklık artışının tahminlerin üstünde gerçekleşeceğini göstermektedir (Stern, 2007). Bunun yanı sıra otlak ve meralar sebebiyle tarımsal alanlar, temiz içme suları gittikçe azalmaktadır. Otlaklar çoğaldığı müddetçe bataklıklar kurutuluyor, ağaçlar kesiliyor, ağaç fideleri de hayvanlara yem olarak veriliyor. Dünya üzerinde takribi 1,5 milyar sığır yetiştirildiği düşünülürse bütün sığırlar günlük 170 milyar litre su tüketiyor. Diğer taraftan 7,1 milyar insan günlük sadece 19,75 milyar litre su tüketmekte. Türkiye şu anlık bu durumdan, tarımsal üretimde ve kendi kendine yeten az sayıda ülkelerden biri olduğu için büyük etkiler görmemektedir. Fakat çoğu dünya ülkesi için bu büyük bir problem teşkil ediyor. ABD'de dört kişilik ortalama bir ailenin tüketmesi için üretilen etten dolayı oluşan sera gazı, ortalama bir otomobilden fazladır. Bunlara karşın görüşülen yetişkin aile bireylerinin aklına ilk otomobil gelmesi ve asıl sonuçta inanamamaları asıl problemi ortaya koymakta. Gereğinden fazla hayvan üretimi, tüketimi ve bilinçsizlik söz konusudur.

Çiftlik hayvanları tarafından yılda yaklaşık 40 milyon ton sıvı atık ve 1 milyar ton katı atık atıldığı

tahmin edilmektedir. Bununla alakalı olarak iki sorun ortaya çıkar: İlki barınaklarda oluşan atıklardan dolayı kirletici zararlılar yüzey akışla yüzey sularına ve derine sızma ile yer altı sularına karışması, ikincisi arazi üzerindeki atıkların başka yerde değerlendirilmesi için barınaklardan taşınmasıdır (Lunin, 1971; Özek, 1994). Hayvansal atıklar ve hayvan gübresi konutların yakınlarında üstü açık bir şekilde depolandığında çevreye kötü kokular yayarak hava kirliliğine neden olmakta ve başta sinek olmak üzere çeşitli haşerelerin çoğalmasını kolaylaştırarak çevre sağlığının bozulması ve bulaşıcı hastalıkların yayılmasına zemin hazırlamaktadır (Gür, 1993). Atık suların doğrudan araziye boşaltılması, hayvanların bulunduğu yerlerin ve kendilerinin temizlenmemesi büyük çevre sorunlarına yol açmaktadır. En olumsuz etkilerden birisi de birtakım bulaşıcı hastalık etkenlerini oluşturmaktadır. Ahır ve kümeslerden uzaklaştırılan atıkların depolandığı çukurlar, atıldığı su kaynakları insan ve hayvanlar için hastalık kaynağı olarak büyük tehlike oluşturur. Hayvanlardan kaynaklanan bazı hastalık etkenlerinin doğada yaklaşık 1 hafta ile 3 yıl canlı kalabilmesi, çevrede oluşacak kirliliğin uzun zaman etkin olabileceğini göstermesi bakımından önemlidir (Ergül, 1989).

Öneriler

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) beslenme tavsiyelerine uymak yoluyla sera gazı salınımı azaltılabilir. Hayvan ürünleri ve işlenmiş atırtırmalıklardan kaçınılması, yağ alımının kontrol edilmesi, doymuş yağlar yerine doymamış yağların tercih edilmesi gerektiği, kırmızı et ürünleri yerine kuru baklagiller, balık, tavuk ve et tüketilmesi gibi. Vejetaryen beslenme yılda 7 milyon hayat kurtarabilirken dünyanın ömrünü de uzatacaktır. İnsanın ihtiyacı olan her besini et tüketmeden, tarımsal olarak alabileceği WHO tarafından kanıtlanmıştır. Buna karşın sadece kırmızı et tüketiminin durması dahi büyük katkı sağlayacaktır. Hayvan nüfusu azalacak birçok fabrika kapanacaktır.

İnsanlar bilinçlendirilmelidir. Çevre sorunlarına yalnızca trafik, sanayi ve benzeri şeylerin etki ettiği algısı değişmeli; talepler, talep ettirenler doğrultusunda hayvanların gördüğü zarar, Dünya'nın ve insan sağlığının gördüğü zarar topluma açıklanmalıdır. Günümüzde üretilen endüstriyel hayvansal gıdadan geçmişteki doğal hayvansal gıda kadar besin alınmadığı, ne kadar hormon tükettiğimiz

gösterilmelidir. Sebze temelli beslenmenin insanlık ve dünya için daha iyi olduğunu ve hayvancılık nedeniyle tarım arazilerin kaybolduğu açıklanarak insanlar bilinçlendirilmelidir. Semi-vejetaryenlik yaygınlaştırılmaya çalışılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Alagöz, T., Kumova, Y., Atılgan, A., Akyüz, A. 1996. Hayvancılık Tesislerinde Ortaya Çıkan Zararlı Atıklar ve Yarattığı Çevre Kirliliği Üzerine Bir Araştırma. Tarım-Çevre İlişkileri Sempozyumu "Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı", Mersin Üniv. Müh. Fak., Mersin, 441-448.
- Anonim, "FAOSTAT - 2014 yılı Hayvansal Kaynaklı Sera Gazları Emisyonları Miktarı." [Online]. Available: <http://faostat3.fao.org/browse/Q/QA/E> (20.1.2019).
- Aşar, Haluk. Hayvan Haklarına Yönelik Temel Görüşler ve Yanılgıları, 239-251, DOI: 10.20981/kaygi.411236
- China's vegetarian population touches 50 million: Report. Times of India. Retrieved 1 February 2014.
- Dr. Murat Kınıkoğlu, Vegan Beslenme, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2015.
- Efsun Karabudak, Vejetaryen Beslenmesi, Sağlık Bakanlığı Yayın No: 726, Klasmat Matbaacılık, Ankara, Şubat 2008, s.7-8.
- Ergül, M. 1989. Hayvansal Üretim ve Çevre Kirliliği. Yem Sanayi Derg., Sayı, 64, Ankara, 20-25.
- Gür, K. 1993. Tarımda Çevre Sağlığı Problemleri ve Çözüm Yolları. Ziraat Mühendisliği Derg., Sayı, 265, Ankara
- "History" The Vegan Society <> (20.1.2019)
- John Sarkar. "KFC creates a veg menu for India". The Times of India. Retrieved 10 April 2014.
- LEAD, The Livestock Environment and Development, Summary, 2006
- Non-Anthropocentric Value Theory and Environmental Ethics", American Philosophical Quarterly, 21(4)/2012: 299-309.
- Monson, Shaun. Earthlings, 2005
- Owen, J.E. 1982. Dust-The Problem and Possibilities, Farm Building Progress, 67, 3-6.
- "Our History" European Vegetarian Union, <> (20.1.2019)
- TIGEM. 2017, Hayvancılık Sektör Raporu.
- Tubiello, F. N., Salvatore, M., Rossi, S., Ferrara, A., Fitton, N., and Smith, P., "The FAOSTAT database of greenhouse gas emissions from agriculture," Environmental Research Letters, vol. 8, no. 1, p. 15009, 2013.
- Tunçay, Y. 2016, Biyoetik Çerçevesinde Vegan ve Vejetaryenlik, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, s. 51-62.

Küresel Isınma ve Doğal Afetler

Beyza Nur ATEŞ
afyonsbl@hotmail.com
Afyon Toki Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Fosil yakıtların yakılması, ormansızlaşma, arazi kullanımındaki değişiklikler ve sanayi süreçleri ile atmosfere salınan sera gazlarının atmosferdeki birikimleri, Sanayi Devrimi'nden beri hızla artmaktadır. Bu ise, doğal sera etkisini kuvvetlendirerek şehirleşmenin de katkısı ile Dünya'nın yüzey sıcaklıklarının artmasına neden olmaktadır (TÜRKEŞ, SÜMER ve ÇETİNER, 2000). Küresel ısınma artan nüfus ve buna bağlı olarak ihtiyaçları karşılamak için doğal kaynakların aşırı kullanımı ve çevre ile atmosferin kirlenmesi sonucu ortaya çıkan günümüzün en önemli sorunlarından biridir. Dünya'nın ortalama sıcaklığının artması ile birlikte iklimlerde meydana gelen değişimler doğanın dengesini sarsmış, var olan bazı doğal afetlerin daha da şiddetlenerek etki alanlarının genişlemesine sebep olmuştur. Küresel ısınmanın devam etmesi sonucunda 2100 yılına kadar sıcaklık ortalamaları 1-3,5 C° arasında bir artış ve buna bağlı olarak deniz seviyelerinde yükselmeler görülecektir. Küresel ısınmanın sürmesi durumunda bazı bölgeler için ekstrem yüksek sıcaklıklar, taşkınlar ve şiddetli kuraklık olayları; onların doğal bir sonucu olarak çalılık ve orman yangınları ile insan sağlığını ve ekolojik dengeyi bozan durumların ortaya çıkacağı öngörülmektedir (TÜRKEŞ, SÜMER, ÇETİNER, 2000). Küresel ısınmanın etkilerinin Dünya'nın her yerinde aynı olmaması sonucu farklı iklim kuşaklarındaki yaşam şartlarında değişiklikler meydana gelecektir. Yaz ve kış, gece ile gündüz arasındaki sıcaklık farklarının azalması rüzgârların sıcaklık, şiddet ve yönlerini değiştirerek fırtına, kasırga ve tsunamiye neden olacaktır. Büyük su kütlelerinde ısınmaya bağlı buharlaşma nedeniyle bu yöndeki nem ve yağış miktarı giderek artmaktadır. Aşırı yağışlar heyelan ve erozyona neden olmaktadır. Kapalı havzalar ve merkezî karasal bölgelerde ise çölleşmenin yanı sıra yeraltı sularında azalma görülecektir. Artan kuraklık sonucu tarımsal ürünlerin verimleri azalacak, orman ve tarım arazileri giderek daralacaktır. Bu da önlem alınmaz ise yalnızca

insanlık için değil doğadaki tüm canlılar için daha zor yaşam koşulları demek olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Küresel ısınma, doğal afetler, sıcaklık ortalamaları, sera etkisi.

1.GİRİŞ

İnsanlığın ortaya çıkıp yerleşik hayata geçtiği günden bugüne iklimlerde büyük değişimler meydana gelmiştir. Atmosferin bileşiminde meydana getirdiğimiz bu değişimler sıcaklık ve yağış ortalamalarını da değiştirerek küresel ısınma dediğimiz sorunu ortaya çıkarmıştır. Ben bu konuda araştırma yapan hocalarımızın araştırmalarından, yayınladıkları makalelerden yola çıkarak küresel ısınma ve küresel ısınmanın meydana getirdiği doğal afetler konusunda sizleri bilgilendirmeye çalışacağım. İlk bölümde sizlere küresel ısınma ve sera etkisi hakkında bilgi vereceğim. Daha sonra küresel ısınmanın olası etkileri ile küresel ısınma ve doğal afetler arasındaki ilişkiden bahsedeceğim.

2. KÜRESEL ISINMA NEDİR?

Atmosferin Dünya yüzeyine yakın kısımlarında ortalama Dünya sıcaklığının doğal olarak ya da insan etkisiyle artması olarak tanımlanır. Dünya enerji dengesinde meydana gelen değişimin doğal bir belirtisidir. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nde (İDÇS) "Karşılaştırılabilir bir zaman periyodunda gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak, doğrudan ya da dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan etkinlikleri sonucunda iklimde oluşan bir değişiklik" biçiminde tanımlanmıştır (TÜRKEŞ, SÜMER, ÇETİNER, 2000).

3. SERA ETKİSİ

Güneşten gelen kısa dalga boylu ışınların yeryüzüne çarptıktan sonra, uzun dalga boylu ısı ışınları şeklinde atmosferdeki sera gazları tarafından tekrar yeryüzüne geri yansıtılmasıdır.

Sera etkisi büyük çoğunlukla atmosferik sudan kaynaklanır. Toplam sera etkisinin %85'ini su bu-

harı, %12'sini atmosferdeki küçük su molekülleri oluşturur. Su kaynaklı sera etkisi dışında antropojenik kaynaklı gazlar da sera etkisine neden olmaktadır.

Karbondioksit (CO²), kloro florokarbonlar (CFC), metan, azot oksitler ve ozon son yıllarda atmosferde önemli ölçüde artmıştır. Atmosferdeki bu gazların gelen güneş ışınımına karşı geçirgen, buna karşılık geri salınan uzun dalgalı yer ışınımına karşı çok daha az geçirgen olması nedeniyle yerkürenin beklenenden daha fazla ısınmasını sağlayan ve ısı dengesini düzenleyen bu doğal süreç sera etkisi olarak adlandırılmaktadır (TÜRKEŞ, SÜMER, ÇETİNER,2000). Yaklaşık son 150 yıldır gittikçe artan ve aşırı miktarda tüketilen petrol, kömür ve doğalgaz gibi fosil yakıtların ve bitki örtüsündeki değişimler nedeniyle büyük miktarda zararlı gaz ve parçacıklar atmosfere salınmaktadır. Bunların sonucu olarak kloroflorokarbon gazları ve CO² (karbondioksit), metan, diazotmonoksit (N₂O) gibi sera gazlarının miktarlarında önemli artışlar olmuştur. Bu artışlardan dolayı atmosferde kuvvetlenen sera işlemi de beraberinde günümüzdeki küresel iklim değişimi ve küresel ısınma problemini ortaya çıkarmıştır. Böylece yeryüzünde 19.yy ortalarından günümüze kadar olan süre içinde küresel ortalama hava sıcaklığı 0,3-0,6 °C artmıştır (KADIOĞLU, 2007).

4. KÜRESEL ISINMANIN OLASI ETKİLERİ

Yukarıda da açıkladığımız gibi küresel ısınmanın ve bunun sonucunda meydana gelen olayların bizim için hiç hoş olamayan sonuçları olacaktır. IPCC (Hükümetler Arası İklim Değişimi Paneli) tarafından 2030 yılı için yapılan senaryolara bakıldığında iklim açısından meydana gelecek senaryolar şunlardır:

*Sıcak hava dalgaları

*Orman yangınları

*Tarımsal haşereler

*Kuraklık

*Şiddetli yağışlar

*Tropikal fırtınalar

*Tarım, hayvancılık üzerindeki etkileri

*Sıtma, malarya gibi hastalıkları taşıyan böceklerin bulunduğu bölgeden çıkarak yayılması (KADIOĞLU, 2007).

Beklenen senaryoları biraz daha genişletecek olursak

-Sıcak ve kurak devrenin uzunluğundaki ve şid-

detindeki artışa bağlı olarak orman yangınlarının frekansı, etki alanı ve süresi artabilir.

-Tarımsal üretim potansiyeli değişebilir.

-İklim kuşakları yerkürenin geçmişinde olduğu gibi Ekvator'dan kutuplara doğru yüzlerce kilometre kayabilecek ve bunun sonucunda Türkiye bugün Orta Doğu'da ve Kuzey Afrika'da egemen olan daha sıcak ve kurak bir iklim kuşağının etkisinde kalabilecektir. İklim kuşaklarında bu kaymaya uyum göstermeyen fauna ve flora yok olacaktır.

-Hassas dağ ve vadi-kanyon ekosistemleri üzerindeki insan baskısı artacaktır.

-Türkiye'nin kurak ve yarı kurak alanlarındaki, özellikle kentlerdeki su kaynakları sorunlarına yenileri eklenecek, tarımsal ve içme amaçlı su gereksinimi daha da artabilecektir.

-Kurak ve yarı kurak alanların genişlemesine ek olarak yaz kuraklığının süresinde ve şiddetindeki artışlar, çölleşme süreçlerini, tuzlanma ve erozyonu destekleyecektir (TÜRKEŞ, SÜMER, ÇETİNER, 2000).

-Tüm bu değişimler çok kısa sürelerle yaşandığı için canlıların bu hızlı değişime ayak uydurmaları mümkün olmayacaktır.

-Küresel ısınma 2050'ye kadar bitki ve hayvan türlerinin dörtte birini ya da 1 milyondan fazlasını yok edecektir.

-Canlılar binlerle ifade edilen süreçlerde meydana gelen değişimlere ayak uydurabilirler. Yüzlü yıllarla ifade edilen kısa süreçlerde meydana gelen değişimler canlı türlerinin yok olmasına neden olur. 65 milyon yıl önce dinazorların dünyadan silinmesinden sonra yaşanacak en kötü "türsel tükenme" olacağını söylemek sanırım abartı olmaz.

5. KÜRESEL ISINMA İLE DOĞAL AFETLER ARASINDAKİ İLİŞKİ

Küresel ısınmanın Dünyada meydana gelen doğal afetler üzerindeki etkisine bakıldığında meydana gelen her doğal afet küresel ısınmanın sonucudur, denilemez. Fakat özellikle meteorolojik kökenli kasırga, sel, kuraklık gibi doğal afetlerin yaşanma sıklığının arttığı söylenebilir.

Son yıllarda küresel iklim değişiminden dolayı hava ve iklim parametrelerinde gözlenen değişimler şunlardır:

-Buharlaşma ve yağmur miktarı artıyor.

-Yağmurun büyük kısmı sağanak şeklinde oluyor.

-Tundralar eriyor.

-Buzullar geriliyor.

-Denizlerdeki buzullar küçülüyor.
-Deniz suyu seviyesi yükseliyor.
-Orman yangınları artıyor.
-Fırtına ve sel hasarları artıyor (KADIOĞLU, 2007).
Bunlarla birlikte küresel ısınma, iklim değişimlerine sebep olmakla beraber;
-Sel, heyelan, erozyon gibi doğa felaketlerinin artmasına neden olur. Öte yandan yavaş yağın yağmur, bünyesine en çok karbondioksit gazını, hatta kükürt dioksit ve hidrojen sülfür gazlarını alıp yere düşürerek atmosferdeki sera ve kirlenici gazları temizlemektedir. Fakat hızlı ve aşırı yağışların atmosferdeki sera gazlarının azalmasına katkısı azdır.
-Yeryüzü ve atmosferin ısınması denizler ve okyanusların da ısınmasına neden olarak buradaki canlı türlerinin sayısını azaltmakta, bünyesindeki erimiş karbondioksiti atmosfere vererek küresel ısınmanın etkilerini artırmaktadır.
-Küresel ısınma su havuzlarının kapasitelerinin ve rezervlerinin azalmasına ve artan ihtiyaç sonucu çevre kirliliğinin artmasına sebep olacaktır. Çünkü su yaşam içindir. Sosyal yaşam suyun kullanımı ile de sıkı ilişki içindedir. Suyu içmek için bile her gün bulamayan insanların her gün yıkanması düşünülmemeyeceğine göre çevre kirliliği giderek artacaktır.
-Aşırı sıcaklık artışı nedeniyle dünyada çölleşme yaygınlaşacaktır.
-Orman yangınlarının artmasına, buralarda iklimin kuraklaşmasına, dolayısıyla salgın hastalıkların yayılmasına neden olacaktır.
-Aşırı sıcak ve soğuk, canlılarda kromozom sayısı ve yapısı mutasyonlarını artırarak canlıların kalıtsal yapılarının değişmesine yol açacaktır.
-Kutup bölgelerindeki donmuş topraklar, küresel ısınma sonucu çözülmeye başlayarak, binlerce yıl boyunca bünyelerinde bulunan sera gazlarını bırakacaktır.
-Küresel ısınma gece gündüz sıcaklık farkını giderek azaltacaktır.
-Kasırga, hortum ve yıldırım gibi atmosfer felaketleri fazlalaşacaktır.
-Asit yağmurlarının ve birçok doğa felaketlerinin zincirleme oluşmasını tetikleyecektir.
-Aşırı ısınma göllerin, nehirlerin su kapasitelerini azaltacaktır (GALİP, 2006).
Küresel ısınmanın devam etmesi durumunda 2100 yılına kadar deniz seviyesinde 0,09 ile 0,88 m lik bir yükselme beklenmektedir. Deniz seviyesindeki yükselmenin sel ve taşkınlara, sahil bölgelerinde

erozyon artışına ve özellikle alçak ve düz bölgelerde toprak kaybına neden olacağı düşünülmektedir. Artan fırtına olasılığı kıyı bölgesi ekosistemlerinin tehlikeye düşmesi, kıyılardaki tatlı sulara tuzlu suyun karışması beklenen diğer etkilerdir. Örneğin Avrupa Birliği'nde 89.000 km sahil şeridinde 68 milyonluk nüfusun deniz seviyesinin yükselmesinden etkilenmeyeceği bilinmektedir (SEYHUN, TÜZER, 2011).

Deniz seviyesindeki bu yükselmenin küçük adalarda ve düşük rakımlı sahillerde daha çok etkili olacağı düşünülebilir. Örneğin Maldiv adaları ve Bangladeş deltası gibi alanların ciddi risklerle karşı karşıya kalacağı öngörülmektedir. Deniz seviyesindeki 1 m lik bir yükselme sonucu Bangladeş'in yüzölçümünün %2' ini, Vietnam'ın %12'sini, Nil deltasının 5.800 km² arazi parçasını kaybedeceği tahmin edilmektedir (SEYHUN, TÜZER, 2011).

Küresel ısınmanın etkisi bununla sınırlı değildir. Küresel ısınmanın sürmesi durumunda şiddetli fırtınalar, kuvvetli yağışlar gibi meteorolojik olayların artması; bunlara bağlı olarak oluşan taşkın, sel gibi hidrolojik kuraklık; çölleşme gibi klimatolojik kökenli doğal afetlerin de şiddetinde, sıklığında ve etkinliğinde artışlar olabileceği beklenmektedir (Türkeş M. Sümer U. Çetiner G 2000). Küresel sıcaklıklarda özellikle 1980'lerde başlayarak belirginleşen ısınmaya bağlı olarak 1980'lerde ve özellikle 1990'lı yıllarda doğal afetlerin daha sık oluştuğu ve daha etkili olduğu dikkat çekmektedir. Artık günümüzde giderek daha çok sayıda iklim bilimci, doğal afetlerdeki bu belirgin artışı insan kaynaklı sera gazlarının atmosfere salınması sonucunda kuvvetlenen sera etkisine bağlamaktadır.

Küresel ısınmanın etkilediği diğer bir doğal afet kasırgalardır. Hortum, tayfun, kasırga yılın belli dönemlerinde ortaya çıkıyor. Yılın ilk üç ayında Hint Okyanusu'nda yaz ve sonbahar aylarında ise Amerika'da etkilidir. Kasırgalar enerjisini denizlerden yayılan sıcaklıktan alır. Kasırga karaya ulaştığında hız kaybetse de şiddetli rüzgâr ve yağışlarla zarar verir. 2008 yılında Amerika'yı sekiz büyük kasırga vurdu. Atlantik bölgesindeki kasırgaların şiddeti ve süresi son 30 yılda %30 arttı. Küresel sıcaklıkların son 20 senede Atlantik bölgesinde gözlemlenen artışı Amerika'da çok şiddetli fırtınalara neden oldu. Örneğin 1998'in ilk yarısında etkili olan El Nino kasırgası sırasında tropikal Orta ve Doğu Pasifik, Hint Okyanusu'nun batı ve orta bölgelerinde beklenmedik düzeyde ısınma kaydedil-

miştir. Yağışlara bakıldığında genel olarak KYK'nin yüksek enlemlerindeki kara alanlarında, özellikle de soğuk mevsimde bir artış göstermiştir. Buna karşılık 1960'lı yıllardan sonra Afrika'dan Endonezya'ya uzanan subtropikal ve tropikal kuşaklar üzerindeki yağışlarda ani bir azalma gözlenmiştir. Bu değişiklikler akarsularda, göl seviyelerinde ve toprak neminde gözlemlendi. Subtropikal kuşakta ve özellikle Afrika'nın Sahel bölgesinde 1960'lı yıllarda başlayan şiddetli kuraklıklar, on binlerce insanın göç etmesine ve milyonlarca hayvanın ölmesine neden olmuştur. Subtropikal kuşak yağışlarındaki ani azalma 1970'li yıllarla beraber Doğu Akdeniz Havzası'nda ve Türkiye'de de etkili olmaya başlamıştır. Türkiye, küresel ısınmanın özellikle su kaynaklarının zayıflaması, orman yangınları, kuraklık ve çölleşme ile bunlara bağlı ekolojik bozulmalar gibi öngörülen olumsuz yönlerinden etkilenecektir ve küresel ısınmanın potansiyel etkileri açısından risk grubu ülkeler arasındadır.

Küresel ısınmanın, artmasına sebep olduğu bir diğer doğal afet de orman yangınlarıdır. İstatistiksel olarak yapılan araştırmalar orman yangınlarının üç ana bileşenden etkilendiğini ortaya koymuştur: Sıcaklık, nem ve rüzgâr. Küresel ısınmanın sıcaklıkları ve kurak sezonları artıracığı, yağışları dengesizleştireceği, rüzgâr yön ve şiddetinde önemli farklılıklara yol açacağı, buna bağlı olarak da gelecekte orman yangınları açısından olumsuz etkilerinin gözleneceği öngörülmektedir. Yapılan araştırmalar orman yangınlarında küresel ısınmanın olumsuz etkilerinin şimdiden ortaya çıktığını göstermektedir. Örneğin Alaska'da 2004-2005 yıllarında 10 milyon hektarın üzerinde orman alanı yanarak tahrip olmuştur. Bu rakam daha önceki 10 yıllık orman yangınlarında tahrip olan toplam alan miktarından daha yüksek bir rakamdır. Lokasyonlar arasındaki sıcaklık farklılıklarının küresel ısınma nedeniyle artacağı bu nedenle rüzgârların da

daha sert eseceği tahmin edilmektedir. Ayrıca şu ana kadar bilinen meteorolojik verilere uymayan yönlerde farklı hava sirkülasyonları beklenmektedir. Bu durum sonucunda başlayan küçük orman yangınlarının hızla daha büyük alanlara yayılacağı ve rüzgâr yönü düşünülerek hazırlanan bentlerin de yeterli olmayacağı tahmin edilmektedir. Daha önce büyük orman yangınlarının gerçekleşmediği 68. Paralel'in kuzeyindeki bölgelerde küresel ısınma sonucu büyük çaplı orman yangınlarının ortaya çıkmaya başladığı gözlemlenmiştir. Küresel ısınma sonucu ortaya çıkan kuraklık nedeniyle yangınların başlama ve yayılma oranında artış beklenmektedir. Yapılan araştırmalarda özellikle Amazon Yağmur Ormanları'nın olumsuz yönde etkilenerek büyük oranda yanacağı tahmin edilerek daha fazla CO² salınımı yapacağı tahmin düşünülmektedir (CANLI, 2010).

SONUÇ

Bütün bu bilgiler ışığında neredeyse tüm şiddetli hava olaylarının birer afete dönüşmesi, topoğrafik koşulların yanlış yerleşme ve yanlış arazi kullanımı uygulamaları gibi yerel ya da bölgesel coğrafya etmenlerinin yanı sıra temel olarak insan sistemlerinin olası yerel hava tiplerine karşı hazırlıklı olma ve önlemler almadaki başarısızlığının doğal bir sonucudur. Bu büyük tehlike günümüzde dramatik olarak şiddetlenmektedir. İnsanın doğal iklim sistemi üzerindeki müdahalesi, küresel iklim değişikliğini toplumun bu gelişmeye gerektiği kadar hızlı uyum göstermeyebileceği ölçüde hızlandırabilir. Bu kayıpları önlemek ya da en azından azaltmak devletlerin ve yurttaşların görevidir. Özellikle sera gazı salınımlarını önemli ölçüde azaltılması açısından toplu taşımacılık, enerji tasarrufu ve verimliliği, fosil yakım teknolojilerinin geliştirilmesi ve yenilenebilir enerji kaynaklarına başvurulması şarttır (TÜRKEŞ, 2001).

KAYNAKÇA

- AKSAY, C. Seçkin, KETENOĞLU, Osman ve KURT, Latif (2005), " Küresel Isınma ve İklim Değişikliği", S.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Fen Dergisi, 25, 29-41.
- CANLI, Kerem (2010), " Küresel Isınmanın Orman Ekosistemine Etkisi" , Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 2, 86-96.
- DOĞAN, Seyhun ve TÜZER, Mutlu (2011), " Küresel İklim Değişikliği ve Potansiyel Etkileri", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 12, 21-34.
- GALİP, Akın (2006), "Küresel Isınma, Nedenleri ve Sonuçları", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 46, 2, 29-43.

KADIOĞLU, Mikdat (2007), “ İklim Değişiklikleri ve Etkileri: Meteorolojik Afetler”, TMMOB Afet Sempozyumu, 05-07.

TÜRKEŞ, Murat (2001), “ Hava, İklim, Şiddetli Hava Olayları ve Küresel Isınma”, Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü 2000 Yılı Seminer Dizisi, Seminerler Dizisi:1, 187-205.

TÜRKEŞ, Murat, SÜMER, M. Utku ve ÇETİNER, Gönül (2000), “Küresel İklim Değişikliği ve Olası Etkileri”, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Seminer Notları (13 Nisan 2000, İstanbul Sanayi Odası), 7-24.

Cumhuriyet – Bilim Teknik, 07.10.2008, <http://www.gezeganimiz.com> adresinden alınmıştır.

KÜRESEL ISINMA VE DOĞAL AFETLER (Küresel Isınma ve İklim Değişikliğini Tamamıyla Anlayan İlk, Bu Konuda Bir Şeyler Yapabilecek Son Bireyler)

Sultan ŞİMŞEK

sultansultan07@gmail.com

Antalya Erünal Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Milyonlarca gezegenin var olduğu hatta milyonlarca da evrenin var olduğunun iddia edildiği bir vakitte, 21. yüzyılda, Samanyolu galaksisinin yaşam olan tek gezegeninde, mavi gezegende yaşamakta olan bizlerin, insanların, her canlıının olduğu gibi ana amacı hayatta kalmak ve türünü devam ettirmektir. Ancak canlılar âleminde insanoğlu sadece bu hayati aktivitelerin üzerine konfor ve haz ekleyerek hayatını sürdürmektedir. Buradaki kritik sorun çevreye uyumlu, dostane bir yaşam formuna sahip bir süreç ile mi yoksa istilacı bir tür gibi davranarak mı yaşamak.

Ne yazık ki İnsanoğlu ikinci seçenekte hızla ilerlemektedir. Diğer yaşam formlarına hayat hakkı tanımadan hatta kendi türü içinde bile ayrışmalara düşerek kısa vadeli çıkarları için tüm canlıları ve hatta yarınları tehlikeye atmaktadır. Bizler, belki de alarmin sesini ilk ve en net duyanlarız. Dünyanın yaşanamaz bir hâle gelmesini sembolize eden kıyamet saatine ramak kalan dakikaların son sahipleriyiz. Dünyamız gerek doğal nedenler gerekse yapay nedenler ile hızla küresel ısınma ve iklim değişiklikleri etkisi altına girmektedir. Bu; kuraklık, hidrolojik döngünün değişimi, su kaynaklarının hacminde ve kalitesinde azalma, temiz su kaynaklarının denize karışması ve su sorunu, deniz seviyesinin yükselmesi, kar ve buzul erimeleri, aşırı buharlaşma, meteorolojik felaketlerde artış, yağış miktarı ve rejiminde değişiklikler, yangınlar gibi birçok sorunu tetiklemektedir. Bu, fiziksel etkilerin dışında ekonomik, sosyolojik, psikolojik sorunlara da yol açmaktadır. Tarım ve orman ürünlerinde azalış, su kaynakların azalmasıyla enerji darboğazının yaşanması, turizm ve rekreasyon olanaklarının sınırlandırılması pek çok sektörde bozulmalar, sahil kenarlarındaki yerleşim alanlarının risk altında olması, göçlerin artarak sosyal ve ekonomik zorluklara neden olması, insanoğlu üzerindeki etkileri nedeni ile sağlık harcamalarının artmasına neden olacaktır.

Sadece kendimiz için değil tüm ekosistem ve ya-

rınlar için bir şey yapmalı. Yarın çok geç olmadan yenilenebilir temiz enerji kaynaklarını devreye alarak (güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi, dalga enerjisi vb.) israf etmekten kaçınıp bilinçli üretici ve tüketici olarak yarınlarımızı kurtarma şansımız bulunmaktadır. Kyoto Sözleşmesi'nde olduğu gibi bunu, bir kişi ya da devlet olarak değil tüm dünya halkı olarak desteklersek başarabiliriz. Yarın çok geç olmadan bir şey yapmalı.

Anahtar Kelimeler: Küresel ısınma, iklim değişikliği, Kyoto Sözleşmesi

GİRİŞ

Milyonlarca gezegenin var olduğu hatta milyonlarca da evrenin var olduğunun iddia edildiği bir vakitte, 21.yüzyılda, Samanyolu galaksisinin hâlâ yaşam olduğu bilinen tek gezegeninde yaşamakta olan bizlerin, her canlıının olduğu gibi ana amacı hayatta kalmak ve türünü devam ettirmektir. Ancak canlılar arasından sadece biz insanlar, hayati aktivitelerinin üzerine haz ve konfor ekleyerek yaşamını sürdürmekte olduğu için içinde bulunduğumuz yüzyıla ne yazık ki birçok sorun biriktirerek gelmişiz. Bu sorunların en önemlilerinden biri de son 15-20 yıldır ağızlardan düşmeyen " küresel ısınma ve küresel iklim değişikliği"dir.

Küresel Isınma Nedir?

Atmosfere salınan karbondioksit, metan gibi sera etkisi yaratan gazların kara ve denizlerin ortalama sıcaklıklarında yarattığı artışa küresel ısınma denir. Dünya'daki yaşamın sürdürüldüğü ekosistemlerin bütüncül yapısını tehdit eden, binlerce bitki ve hayvan türünün yok olmasına neden olan, insan yaşamını çeşitli yönlerle etkileyen, aşırı sıcaklık, fırtına-kasırga, kuraklaşma gibi diğer meteorolojik afetlerin artmasına sebep olan bir oluşumdur.

Ortalama küresel sıcaklığın 1860'tan itibaren 0,5°C-0,8°C arttığı görülmektedir. Diğer yandan önlem alınmadığında 21.yy. sonunda küresel sıcaklığın ortalama 2°C artacağı tahmin edilmektedir. Küresel iklimde gözlenen ısınmanın yanı sıra

küresel ortalama yüzey sıcaklıklarında 1990-2100 yıllarında 1,4°C-5,8°C artış olacağı öngörülmektedir (Karaman ve Gökalp, 2010).

Günümüzde tüm dünyada göç ve şehirleşme hareketleri hızla artmaktadır. Aşırı bir şekilde artan nüfus yoğunluğu ve değişen yaşam standartlarıyla daha çok sanayi üretimine ihtiyaç duyulmaktadır. Bunların sonucunda da ortaya çıkan sera gazları ile çevre ve atmosfer büyük miktarda kirlenmekte ve küresel ölçekte havanın ısınma eğilimi giderek artmaktadır. Bütün bunlar, doğayı tahrip ederek kentlerin iklimini değiştirmek ile birlikte su, kara ve havadaki yaşamı tümüyle tehdit eden çevre problemlerini de beraberinde getirmektedir.

Sanayi üretimindeki artışların sonuçları olarak yaklaşık son 150 yıldır gittikçe artan ve aşırı miktarda tüketilen petrol, kömür ve doğalgaz gibi fosil yakıtlar ve arazi örtüsündeki değişimler nedeniyle büyük miktarda zararlı gaz ve parçacıkların atmosfere salınması, küresel ısınmaya sebep olan en önemli etkenlerdir.

Sera Etkisi Nedir?

Yeryüzündeki tüm yaşam biçimleri için vazgeçilmez bir ortam olan atmosfer, temel olarak birçok gazın karışımından oluşur. Atmosferdeki azot (%78,08) ve oksijen (%20,95) molekülleri, temiz ve kuru hava hacminin %99'unu oluşturur. Kalan yaklaşık %1'lik kuru hava bölümü, etkisiz bir gaz olan argon (%0,93) ile nicelikleri çok küçük olan eser gazlardan oluşur. Atmosferdeki birikimi küçük olmakla birlikte önemli bir sera gazı olan karbondioksit (CO₂), %0,0377 oranı ile dördüncü sırada yer alır. Doğal sera gazlarının en önemlileri, başta en büyük katkıyı sağlayan su buharı (H₂O) ve karbondioksit (CO₂) olmak üzere, metan (CH₄), diazotmonoksit (N₂O) ve ozon (O₂) gazlarıdır (Türkeş, 2008).

İlginç biçimde birçok iklim süreci atmosferimizin başlıca bileşenleri tarafından değil yalnızca çok küçük miktarlarda bulunan bazı gazlar tarafından kontrol edilir. Çok küçük miktarlardaki herhangi bir değişiklik iklimimizi etkileyip değiştirme gücüne sahiptir. Güneş'ten gelen ışın enerjisinin (Güneş radyasyonu) yeryüzüne kadar gelmesini engelleyen (veya çok az engelleyen) ışın enerjisinin katı yeryüzüne çarptıktan sonra oluşan ısı enerjisi dalgalarının yeniden atmosferin üst katmanlarına doğru yükselmesini engelleyen gazlara "sera gazları" denir. Bu gazlar, yeryüzüne yakın atmosfer ta-

bakalarının ve katı yeryüzünün (özellikle geceleri) soğumasını (karasal radyasyonu) önler.

Seralara güneşten gelen ışınlar kolayca girer. Ancak bu ışınlar sera içindeki katı cisimlere ve seranın camlarına çarptıktan sonra ısı enerjisine dönüşür ve dalga boyları değişir. Bu dalga boyundaki ısı enerjisi dalgalarının sera dışına çıkması sera camları tarafından engellenir. Bunun sonucunda seraya güneş enerjisi geldiği sürece seranın içi gittikçe ısınır. Bu olaya "sera etkisi" denmektedir (Çepel, 2003).

Yeryüzünün sıcaklık ortalaması 15°C kadardır. Eğer sera gazları atmosferde olmasaydı yeryüzünün sıcaklığı 33°C daha düşük olacaktı ki o zaman yeryüzü sıcaklığı -18°C civarında olacağından dünyada canlıların yaşama olasılığı kalmayacaktı. (Appenzerler ve Dimick, 2004; Güçlü, 2006; Türe, 2003).

Çevre ve Orman Bakanlığının yaptığı bir çalışmaya göre insanın çeşitli aktivitelerinin küresel ısınmaya katkısında, enerji kullanımının %49, sanayinin %24, ormanların yakılması ve tahribinin %14, tarım aktivitelerinin %13 payı vardır (Kadioğlu, 2002; Türe, 2003).

Atmosferde, ozonun (O₃) yoğunluğunu azaltan kloroflorkarbon (CFC) gazları ve karbondioksit (CO₂), metan (CH₄), diazotmonoksit (N₂O) gibi sera gazlarının miktarlarında önemli ölçüde artışlar olmuştur. Bu artışlardan dolayı atmosferde kuvvetlenen sera işlemi beraberinde günümüzdeki küresel ısınma ve küresel iklim değişimi problemini ortaya çıkarmıştır.

Küresel Isınmaya Neden Olan Gazlar ve Küresel Isınmaya Etkileri

Karbondioksit (CO₂): Sera gazları içindeki payı %82'dir. Milyonlarca yıldan beri atmosferdeki miktarı değişmeyen CO₂'in Sanayi Devrimi'nin başlangıcından günümüze kadar %31 arttığı saptanmıştır. İnsan aktivitesi sonucu atmosfere salınan CO₂'in büyük bir kısmı yoğun olarak kullanılan fosil yakıtlardan kaynaklanmaktadır.

Metan Gazı (CH₄): Atmosferde CO₂'den sonra en çok sera etkisi yapan gazdır. Sanayi Devrimi'nin başlangıcından beri miktarı %151 oranında artmıştır ve artmaya devam etmektedir. Mevcut metan gazı salınımının neredeyse yarısı fosil yakıtların kullanımından, atık ve artıkların gömülmesinden, hayvan yetiştiriciliği ve pirinç tarımı gibi insan aktivitelerinden ortaya çıkmaktadır.

2009 yılında İngiliz ve Alman ortak bir araştırma ekibi, bir deniz radarıyla Norveç açıklarında araştırma gerçekleştirdi. Ekibin aradığı en güçlü sera gazlarından biri olan metanın eriyen deniz yatağından salınmasını gözlemlemektir. Elde ettikleri bulgular iklim değişikliğinin potansiyel etkileriyle ilgili uzun uyarı listesindeki birçok uyarıdan biri oldu. Kutuplara yakın bölgelerde, toprak kütlesi ve deniz yatağının bir bölümü kalıcı olarak donmuştur. Permafrost olarak bilinen bu tabaka, bazı tahminlere göre hâlihazırda atmosferde bulunan karbon miktarının iki katını içerir. Sıcak koşullarda bu karbon, çürüyen biyokütleden karbondioksit ve metan olarak salınabilir. Metan karbondioksitten en az 20 kat daha güçlü bir sera gazıdır diye uyarıyor Cambridge Üniversitesinden Profesör Peter Wodhams. Bu yüzden şimdi Kuzey Kutbu'nda daha fazla küresel ısınma ve daha da hızlı erime riskiyle karşı karşıyayız. Metan, atmosfere salındıktan sonra yaklaşık 1 yıllık bir ömre sahiptir. Nispeten kısa ömürlü bir gaz olduğu düşünülürken birlikte ömrü yine de başka bölgelere taşınmasına yetecek kadar uzundur.

Diazotoksit Gazı (N₂O): Sanayi Devrimi'nden bu yana %17 oranında bir artış göstermiştir. Atmosfere diazotoksit salınımının yaklaşık üçte biri tarıma açık toprakların kullanımı, kimya sanayi ve büyükbaş hayvan yemleri yapımı sırasında gerçekleşmektedir. Atmosferdeki N₂O miktarı giderek artmaktadır.

Halokarbon Gazları: Kloroflorokarbon (CFC) gibi halokarbon gazları parfüm sanayindeki spreylerde ve soğutucularda kullanılarak atmosfere salınmaktadır. Bu gazlar atmosferin ozon tabakasındaki O₃'ü oksijene ve türevlerine dönüştürerek ozon tabakasının incelmeye neden olmaktadır. Böylece güneşten gelen ultraviyole ışınlarının büyük bir kısmını tutan ozon tabakası incelendiğinden yeterinden daha fazla ultraviyole ışınları dünyaya gelerek canlılarda çeşitli zararlara ve yeryüzünde ısınmaya neden olmaktadır. Halokarbon gazları aynı zamanda atmosfere yansıyan Güneş ışınlarını tutarak da küresel ısınmaya neden olan gazlardır (Appenzerler ve Dimick, 2004; Güçlü, 2006; Türe, 2003).

Ozon Gazı (O₃): Atmosferin ozon tabakasını oluşturarak hem Güneş'ten gelen fazla ultraviyole ışınlarını emerek dünyanın yaşanabilir bir gezegen olmasında çok önemli bir rol oynarken hem de sera etkisi olan bir gaz olmasıyla yeryüzü sıcaklığının

belirli derecelerde kalarak canlılara yaşam ortamı sağlamaktadır.

Karbonmonoksit (CO): Zehirli bir gaz olduğundan atmosferde fazla miktarda olması çok tehlikelidir. Aynı zamanda atmosferde sera etkisi yapma özelliği olan CO en çok insan aktivitesi sonucu atmosfere verilir. İyi yakılmayan fosil yakıtlardan daha fazla oranda CO çıkmaktadır ve atmosferdeki düzeyi gittikçe artmaktadır (Bozoğlu ve Ark, 2003).

Küresel İklim Değişiklikleri ve Tarihçesi

Küresel ısınma sonucunda diğer iklim öğelerinin de (hava hareketleri, yağışlar, nemlilik vb.) etkilenerek dünya ikliminin uzun jeolojik devirlerdekinin aksine, son 15-20 yıl gibi çok kısa bir dönemde hızla değişmesini ifade eden kavrama "küresel iklim değişimi" denir (Çepel, 2003).

İnsanın Afrika kıtasından Asya ve Avrupa kıtalarına yayılmaya başladığı anlardan itibaren, kimilerine göre 1,8, kimilerine göre 1,6 milyon yıl öncesinden başlayan Günz (1.8 milyon-750 bin yıl), Mindel (500-300 bin yıl), Riss (250-130 bin yıl), Würm (70-10 bin yıl) buzulları ile Günz-Mindel (750-500 bin yıl), Mindel-Riss (300-250 bin yıl), Riss-Würm(130-70 bin yıl) ve Würm buzulu sonrası (10 bin yıldan günümüze kadar) buzullararası dönemlerinin olduğu bilinmektedir (Akın ve Ark, 2004; Klein ve Edgar, 2003; Özbek, 2000).

Bu buzul devirleri ve buzullararasında Dünyanın Güneş çevresindeki hareketi, kıta kayma hareketleri (tektonik), volkanizma gibi etkilerle yeryüzünde aşırı ısınma ve soğuma periyotları görülmüştür. Bu olağanüstü dönemlerde birçok bitki ve hayvan türü yok olurken yeni türler de ortaya çıkmıştır. Yani gözlenen olağanüstü iklim değişimleri bu koşullara uyamayan türlerin ortadan kalkmasına neden olurken diğer yandan ortam koşullarına uyabilecek yeni türlerin gelişmesini de sağlamıştır. Öte yandan insanın Mezolitiğin sonlarına doğru (yaklaşık 10 bin yıl önce) yerleşik düzene geçmeye başlamasından günümüze kadar Dünya iklimi neredeyse değişmeyen bir seyir takip etmiştir. Bizler yakın tarihimizde Dünya ikliminde çok önemli bir değişikliğin olmaması nedeniyle Dünya'da canlıların oluşumundan itibaren önemli iklim felaketleri ve değişimlerinin olmadığını düşünebiliriz. Paleoekoloji bilimi verileri gerçekte Dünya iklim sisteminin sabit bir düzeyde devam etmediğini göstermektedir. Kısaca söylemek gerekirse Dünya, oluşum sürecinden başlayarak zaman zaman ısınırken, zaman

zaman soğuma dönemlerini çok kez tekrar etmiştir. Geçmişte bu olaylar doğanın kendi döngüsü ve koşulları içerisinde meydana gelmiştir. Ancak küresel ısınma doğrudan insan aktivitesi sonucu meydana gelen ve geçmişteki iklim değişimlerinden tamamen farklı bir olgudur (Akın ve Açikkol, 2006).

Küresel İklim Değişiminin Belirtileri

- Buharlaşma ve yağmur miktarının artması
  - Yağmurun büyük bir kısmının sağanak şeklinde olması
  - Tundraların erimesi (Kuzey Kutbu bozkırı)
  - Mercanların beyazlaşması
  - Buzulların erimesi
  - Denizdeki buzulların küçülmesi ve deniz su seviyesinin yükselmesi
  - Orman yangınlarının artması
  - Fırtına ve sel hasarlarının artması
- IPCC (Hükümetlerarası İklim Değişimi Paneli) tarafından 2030 yılı için yapılan senaryolara göre artacak olan olası iklimsel tehlikeler (uç meteorolojik olaylar) şunlardır:
- Sıcak hava dalgaları
  - Orman yangınları
  - Tarımsal haşereler
  - Kuraklık
  - Şiddetli yağışlar
  - Tropikal fırtınaların sayısı ve şiddeti
  - Tarım, agro-kültür, hayvancılık, tatlı su depolamasının üzerindeki etkiler
  - Sıtma ve Malarya gibi hastalıkları taşıyan böceklerin normalde buldukları bölgeden çıkarak yayılması (Kadioğlu)

YÖNTEM

Son yıllarda doğal afet sayısında yaşanan artışa küresel ısınmanın etkisi araştırılacaktır. Bu çalışmada doküman veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Konu ile ilgili makaleler ve tezler taranmış, Dünya Meteoroloji Örgütü, Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü gibi kurumlar gibi kurum ve kuruluşların internet sitesinden alınan veriler analiz edilmiştir. Küresel ısınmanın doğal afetlere etkileri hem Dünya hem de Türkiye örneğiyle incelenmiştir.

BULGULAR

Dünya üzerinde, küresel ısınma ile ilişkili farklı coğrafyalarda çeşitli doğal afetler görülmektedir. Bunlardan en bilinenleri kasırga, sel, aşırı sıcaklar

ve kuraklıktır.

Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) 2011-2015 yılları arasındaki küresel iklimin tehlikeli ve maliyetli etkileri, ekstrem hava ve iklim olaylarına dair bir çalışma yayımladı. Çalışmada insan kaynaklı iklim değişikliğinin sel ve kuraklık gibi hava olaylarının sıklığını ve etkisini artırdığı ortaya konuldu.

Rapor ayrıca önemli hasar veren iklim afetlerinin yüksek etkili bazı olayların altını çiziyor. Özellikle 2010-2012 yılları arasında 258.000 kişinin ölümüne, 2013-2015 yılları arasındaki Güney Afrika kuraklığına, 2011 yılında 800 insanın ölümüne ve 40 milyar Amerikan dolarından daha fazla hasara, Güneydoğu Asya'da yaşanan sel felaketlerine, 2015 yılında Hindistan ve Pakistan'da 4100 kişinin ölümüne neden olan sıcaklık dalgalarına, 2012 yılında ABD'de 67 milyar dolar hasara neden olan Sandy Kasırgasına ve 2013 yılında Filipinler'de 7800 kişinin ölümüne neden olan Haiyan Kasırgası gibi olaylara insan kaynaklı iklim değişikliğinin etkilerini ortaya koyuyor. (DHA,2016/haberler)

Dünya'da iklim değişimi nedeni ile ekstrem hava olaylarında büyük artışlar bekleniyor. Bu nedenle 21. yy.da meteorolojik afetlerden dolayı olacak kayıpların önemli ölçüde artacağı bekleniyor. Örneğin 1990'larda afetlerden dolayı görülen küresel ekonomik kayıplar 608 milyar dolardan daha fazla oldu. İklim değişimi nedeniyle örneğin 2050 yılına kadar ekonomik kayıpların yılda 300 milyar dolara ulaşması bekleniyor.

Sonuçta ne kadar çok sera gazı, o kadar sıcak hava. Ne kadar çok sıcak hava o kadar çok kuraklık, kıtlık, orman yangını, sıcak hava dalgası, tropikal hastalık ve düzensiz yağış (Kadioğlu).

Küresel Isınma Sonucunda Meydana Gelen Doğal Afetler

Doğal afetler insanların yaşadığı coğrafi mekânlarda meydana gelen, oluşumu engellenemeyen, başladıktan sonra durdurulamayan, sosyal ve ekonomik yaşamı kısa sürede alt üst eden, çok sayıda can kaybına yol açan doğa olaylarının neden olduğu yıkımlardır. Küresel ısınma ile ilişkili olduğu düşünülen doğal afetler ve etkilerine dair aşağıdaki örnekleri incelersek tehlikenin boyutlarını daha iyi anlamış oluruz.

- **MERKEZ ÇİN SELİ:** 1931 yılında Yangtze Nehri'nin taşmasıyla 3,7 milyon insan hayatını kaybetmiş, 1 milyara yakın insan evsiz kalmış.

- 1970 BHOLA KASIRGASI: Pakistan ve Bangladeş'in büyük bir bölümünde görülen, yaklaşık 500.000'e yakın insanın ölümüne sebebiyet veren Bhola, geçtiği yerlerdeki evlerin %80'ini yok etti ve toplamda 3,5 milyon kişi bu kasırgadan etkilendi.
- 1972 İRAN KAR FIRTINASI: 4000 kişinin ölümüne sebep olan bu kar fırtınası tam 200 köyü haritadan sildi. 3-9 Şubat tarihleri arasında yaşanan fırtınanın sonunda kar kalınlığı 8 metreyi bulmuştu.
- 2012 SANDY KASIRGASI: ABD tarihinin 2. büyük kıyı kasırgasıdır. Küba'da başlayan ve neredeyse 1.770 km'ye yayılmış olarak kasırga Atlantik Okyanusu boyunca kuzeye ilerledi. Kasırga en az 286 kişinin ölümüne sebep olmuş ve 50 milyar dolarlık hasara sebep olmuştur.
- 4-10 Ocak 1998, Kanada-ABD: Kanada'nın doğusunda bir kaç gün etkili olan bu fırtına (çok soğuk ve fırtınalı havayla birlikte donan yağmur, buzlanma vb.) 10 cm kalınlığa ulaşan bir buz tabakasının oluşmasına neden oldu. Bu sigortacılık açısından Kanada tarihinin en pahalı afeti olarak değerlendirilmiştir.
- Mayıs ve Eylül 1998, Çin: Yang-Ze Nehri boyunca çok geniş alanlar, aylarca taşkın suların altında kaldı. 10 milyon insan afet bölgesinden uzaklaştırılmış olmasına ve etkin koruma önlemlerine karşın bölgedeki hasarlar afet boyutuna ulaştı. Taşkınlar sonucunda yaklaşık 3600 insan yaşamını yitirdi, 22 milyon ev yıkıldı ve milyonlarca insan evsiz kaldı.
- 19 Şubat 2000'den başlayarak "Eline" siklonuna bağlı aşırı yağışlar ve fırtınalı hava koşulları Afrika'nın güneydoğusunda özellikle Mozambik'te etkili oldu. 20 Şubat'tan sonra aşırı yağışlara bağlı olarak son 30 yılda ülkede yaşanan en kötü taşkın ve sel olayları oluştu. Bu kötü hava koşulları ve taşkınlar mart ortasına kadar etkili oldu. Mozambik'te yaşanan çok şiddetli fırtına ve yağış koşullarına bağlı olarak oluşan bu etkili ve yaygın taşkın ve sel olayları, çok sayıda insanın ölümüne, 300 binden fazlasının evsiz kalmasına, ülkenin alt yapısının büyük bir hasara uğramasına ve ekonominin çökme noktasına gelmesine neden olmuştur (Türkeş, Sümer ve Çetiner, 2000).

Dünya'mız gerek doğal nedenler gerekse de yapay nedenlerle hızla küresel ısınma ve iklim değişiklikleri etkisi altına girmekte ve bunun sonucunda kuraklık, hidrolojik döngünün değişimi, su kaynaklarının hacminde ve kalitesinde azalma, kar ve buzul erimeleriyle birlikte deniz su seviyesinin

yükselmesi, meteorolojik felaketlerde artış, yangınlar gibi birçok sorunu tetiklemektedir. Bu sorunların hızla artışı da dünya yaşamını çok büyük bir tehlikeye sürüklemektedir. Yıllardan beri birikmiş olup son yıllarda da gittikçe göze batan bu "küresel" sorunları meydana getiren en büyük oyuncu insan olduğu gibi bu sorunun önüne geçebilecek olan da yine insandır.

Ülkemizde Küresel Isınmanın Etkileri

Türkiye küresel ısınmanın özellikle su kaynaklarının zayıflaması, orman yangınları, kuraklık ve çölleşme ile bunlara bağlı ekolojik bozulmalar gibi öngörülen olumsuz yönlerinden etkilenecektir ve ülkemiz küresel ısınmanın potansiyel etkileri açısından risk grubu ülkeler arasındadır. Atmosferdeki sera gazı birikimlerinin artışına bağlı olarak önümüzdeki on yıllarda gerçekleşebilecek bir iklim değişikliğinin Türkiye'de neden olabileceği çevresel ve sosyoekonomik etkiler şunlardır:

- Sıcak ve kurak devrenin uzunluğundaki ve şiddetindeki artışa bağlı olarak orman yangınlarının frekansı, etki alanı ve süresi artabilir.
- Tarımsal üretim potansiyeli değişebilir, (bu değişiklik bölgesel ve mevsimsel farklılıklarla birlikte, türlere göre bir artış ve azalış biçiminde olabilir.)
- İklim kuşakları yerkürenin jeolojik geçmişinde olduğu gibi Ekvator'dan kutuplara doğru yüzlerce kilometre kayabilecektir ve bunun sonucunda da Türkiye, bugün Orta Doğu'da ve Kuzey Afrika'da egemen olan daha sıcak ve kurak bir iklim kuşağının etkisinde kalabilecektir. İklim kuşağındaki bu kaymaya uyum gösteremeyen fauna ve flora yok olacaktır.
- Doğal karasal ekosistemler ve tarımsal üretim sistemleri, zararlılardaki ve hastalıklardaki artışlardan zarar görebilecektir.
- Hassas dağ ve vadi-kanyon ekosistemleri üzerindeki insan baskısı artacaktır.
- Türkiye'nin kurak ve yarı kurak alanlarındaki, özellikle kentlerdeki su kaynakları sorunlarına yenileri eklenecek; tarımsal ve içme amaçlı su gereksinimi daha da artabilecektir.
- İklimin kendi doğal değişkenliği açısından, Türkiye'de su kaynakları üzerindeki en büyük baskıyı Akdeniz ikliminin olağan bir özelliği olan yaz kuraklığı ile öteki mevsimlerde hava anomalilerinin yağışlarda neden olduğu yüksek rastgele değişkenlik ve kurak devreler oluşturmaktadır. Bu yüzden kuraklık riskinde olumsuz değişiklik, iklim değişikliği-

nin tarım üzerindeki etkisini şiddetlendirebilir.

- Kurak ve yarı kurak alanların genişlemesine ek olarak yaz kuraklığının süresinde ve şiddetindeki artışlar, çölleşme süreçlerini, tuzlanma ve erozyonu destekleyecektir.
- İstatistik dağılımının yüksek değerler yönündeki ve özellikle sayılı sıcak günlerin frekansındaki artışlar, insan sağlığını ve biyolojik üretkenliği etkileyebilir.
- Kentsel ısı adası etkisinin de katkısıyla özellikle büyük kentlerde sıcak devredeki gece sıcaklıkları belirgin bir biçimde artacak, bu da havalandırma ve soğutma amaçlı enerji tüketiminin artmasına neden olabilecektir.
- Su varlığındaki değişiklikten ve ısı stresinden kaynaklanan enfeksiyonlar, özellikle büyük kentlerdeki sağlık sorunlarını artırabilir.
- Rüzgâr ve güneş gibi yenilenebilir enerji kaynakları üzerindeki etkiler bölgelere göre farklılık gösterecek olmakla birlikte rüzgârın esme sayısı ve kuvveti ile güneşlenme süresi ve şiddeti değişebilir.
- Deniz akıntılarında, denizel ekosistemlerde ve balıkçılık alanlarında sonuçları açısından aynı zamanda önemli sosyoekonomik sorunlar doğurabilecek bazı değişiklikler olabilir.
- Deniz seviyesinin yükselmesine bağlı olarak Türkiye'nin yoğun yerleşme, turizm ve tarım alanları durumundaki alçak taşkın-delta ve kıyı ovaları ile ria tipi kıyılar sular altında kalabilir.
- Ormanların ve denizlerin CO₂ tutma ve salma kapasitelerindeki değişiklikler doğal hazne ve yutakların zayıflamasına neden olabilir.
- Mevsimlik kar ve kalıcı kar-buz örtüsünün kapladığı alan ve karla örtülü devrenin uzunluğu azalabilir, ani kar erimeleri ve kar çığları artabilir.
- Kar erimesinden kaynaklanan akışın zamanlamasında ve hacmindeki değişiklik, su kaynaklarını, tarım, ulaştırma ve rekreasyon sektörlerini etkileyebilir (Türkeş, 2000).

Kyoto Protokolü

Günümüzde küresel ısınma sorununa çözüm bulmak için birçok çalışma yapılmakta, sözleşmeler imzalanmaktadır. Bunlardan en önemlisi de 16 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe giren Kyoto Sözleşmesi'dir. Kyoto Sözleşmesi, Japonya'nın Kyoto şehrinde imzalanan, küresel ısınma ve iklim değişikliği konusunda mücadeleyi sağlamaya yönelik uluslararası tek sözleşmedir. Bu sözleşme Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi içinde imzalanmıştır. Sözleşmenin önemli noktala-

rından biri sözleşmeyi imzalayan ülkelerin atmosfere saldıkları karbon miktarını 1990 yılındaki düzeylere düşürmeleri ve atmosfere salınan sera gazı miktarının %5'e çekilmesidir. Aralık 2006'da toplam 169 ülke ve devlete bağlı örgütler anlaşmayı imzalamıştır. İmza atmayan önemli ülkeler arasında ABD ve Avustralya gibi gelişmiş ülkeler bulunmaktadır. Bu ülkeler, anlaşmanın ekonomilerine büyük hasarlar vereceğini düşündükleri için imzalama taraftarı olmamıştır. Türkiye ise anlaşmayı getireceği mali yüklerden ötürü sürekli ertelemiş de olsa 13 Mayıs 2009'da imzalamıştır. Günümüzde anlaşmayı imzalayan ülke sayısı 177 olarak bilinmekte ve çalışmalar sürdürülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sadece kendimiz için değil tüm ekosistem ve yarınlar için bütün dünya el ele vererek bir şey yapmalıdır. Kyoto Sözleşmesi'nde olduğu gibi bunu bir kişi ya da devlet olarak değil tüm dünya halkı olarak desteklersek başarabiliriz. Nefes kaynağımızı kurtarmak için yarın çok geç olmadan bir çözüm yolu bulunmalı. Biz insanlar bugün atalarımızın hayal bile edemediği teknolojilere sahipken atalarımız bizler için nasıl bir dünya bıraktıysa bizler de yarınlarımız için yaşanacak bir dünya bırakmalıyız. Bugün bizi bu küresel sorundan kurtaracak en önemli şey, bencil davranmamak ve beraberlik duygusudur.

Küresel Isınmaya Karşı Alınabilecek Önlemler

Küresel ısınmayı önlemeye yönelik iklim ve çevre dostu politikalar ve önlemler özetle;

- Tüm sektörlerde enerji verimliliğinin ve tasarrufunun artırılmasını,
- Yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarının birincil enerji kaynakları içindeki payının artırılmasını,
- Fosil yakıt yakma teknolojilerinin iyileştirilmesi ile birleşik ısı ve güç santrallerinin yaygınlaştırılmasını,
- Daha az CO₂ salan yakıtlara dönüşümü,
- Ulaştırma ve kent içi trafik sistemlerinin, motorlu taşıtların daha az yakıt tüketmelerini sağlayabilecek biçimde düzenlenmesini,
- Kent içinde raylı toplu taşımacılığın, şehirlerarası yük ve yolcu taşımacılığında demiryollarının ve denizyollarının önemsenmesini ve uygulanmasını içermelidir (Türkeş, 2000).

Mavi gezegenimizi koruyabilmek ümidiyle...

KAYNAKÇA

- Akın, G.(2006), Küresel ısınma nedenleri ve sonuçları, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Dergisi 46 (2), 29-43
- Appenzerler, T. ve Dimick, R.D. (2004). Dünya Alarm Veriyor, National Geographic. Eylül 2004
- Çepel, N.(2003), Ekolojik sorunlar ve çözümleri, TÜBİTAK, Ankara
- Çevre Bakanlığı, (2003), Çevre El Kitabı. Ankara
- https://www.eea.europa.eu/tr/isaretler/isaretler_2013/makaleler/iklim_degisikligi_ve_hava
- https://m.haberler.com/WMO:kuresel_ısınma_kaynakli_asiri_hava_olaylarında_artıs_yasaniyor.
- <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/30034702.asp>
- <https://www.sabah.com.tr/dunya/2015/10/05/fransada-sel-16-olu>
- Kadıoğlu, M. (2001). Bildiğimiz Havaların Sonu: Küresel İklim Değişimi ve Türkiye, Güncel Yayıncılık, İstanbul
- Kadıoğlu,M. (2007), TMMOB Afet Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İMO Kongre ve Kültür Merkezi,5-7 Aralık 2007,sayfa:47-55
- Karaman,S. ve Gökalp, Z.(2010), Küresel Isınma ve İklim Değişikliğinin Su Kaynakları Üzerine Etkileri, Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi:3(1),59-66
- Sağlam,N.E., Düzgüneş,E. ve Balık,İ. (2008), Küresel ısınma ve iklim değişikliği, E.Ü. Su Ürünleri Dergisi, Cilt:25, sayı(1) 89-94
- Türe, E. (2003). Küresel Isınma ve Temiz Enerjiler. III.Atmosfer Bilimleri Sempozyumu 19-21 Mart Haliç Üniversitesi.İstanbul
- Türkeş,M.,Sümer,U.M. ve Çetiner,G.(2000). Küresel iklim değişikliği ve olası etkileri, Çevre Bakanlığı, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Seminer Notları ,7-24,ÇKÖK Gn. Md.,Ankara
- Türkeş, M. (2001). Hava, iklim, şiddetli hava olayları ve küresel ısınma. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü 2000 Yılı Seminerleri, Teknik Sunumlar, Seminerler Dizisi: (1: 187-205), Ankara
- Türkeş,M.(2008). Küresel iklim değişikliği nedir? Temel kavramlar, nedenleri, gözlenen ve öngörülen değişiklikler, İklim Değişikliği ve Çevre, (1;26-37), Su Vakfı

KÜRESEL ISINMA VE DOĞAL AFETLER

Pelin PEKCAN

Bursa Osmangazi BTSO Ali Osman Sönmez Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

İklim, en basit anlamıyla bir bölgede uzun yıllar boyunca gerçekleşen hava olaylarının ortalaması olarak ifade edilir. İklimi değiştiren olguların başında sera gazları ve aerosoller ile yerküre ile Güneş arasındaki yörüngesel değişiklikler, volkanik püskürmeler gibi etmenler gelmektedir. Neredeyse tüm iklim bilimcilerin birleştiği nokta, meydana gelebilecek iklim değişikliklerinin atmosfere insan faaliyetleri nedeniyle salınan sera gazları emisyonlarındaki artıştan kaynaklanacağı yönündedir. Bu çalışmada öncelikle Dünya’da meydana gelen küresel iklim değişimlerinin nedenleri ele alınmış, ardından da 19. yy.da başlayan küresel ısınmanın neden olduğu iklim değişikliklerinin yaratacağı olumsuz etkiler ve bunlara karşı alınması gereken tedbirler incelenmiştir. Sera gazlarının atmosferdeki birikimlerinin çeşitli insan etkinlikleri sebebiyle Sanayi Devrimi’nden bu yana artmasıyla 21. yüzyılda küresel ısınma kaçınılmaz bir gerçek hâlini almıştır. Atmosferin bileşiminde önemli değişiklikler meydana gelmesiyle yüzey sıcaklıklarındaki ısınma 19. yüzyılın sonlarında başlamıştır. 1980’li yıllarla birlikte küresel sıcaklık rekorları kırılmış ve bu sıcaklık değerleri, 20. yüzyılın başından günümüze kadar yaklaşık olarak 0.7°C artmıştır. Atmosferin sera gazı birikimindeki artış; ozon tabakasında incelme, doğal çevrenin tahribi ve küresel boyutta sıcaklık artışı gibi sorunlara neden olacaktır. Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPPC) raporlarına göre küresel sıcaklıkta önümüzdeki yıllarda ortalama 1 ila 3,5 derecelik bir artış olacağı tahmin edilmektedir. Bunun sonucunda değişen iklim koşulları nedeniyle kuraklık, şiddetli fırtınalar, taşkınlar, seller, kuvvetli yağışlar gibi doğal afetlerin artacağı öngörülmektedir. Türkiye özeline bakıldığında ülkemiz, karmaşık iklim yapısına sahip olduğundan küresel ısınma kaynaklı iklim değişikliklerinden en fazla etkilenecek ülkelerden biridir. Bu çalışmada öngörülen iklim değişiklikleri ve bunların olumsuz etkilerini azaltmak için insan kaynak-

lı sera gazı salınımları azaltılmalı ve ormanlar gibi karbon tutucu ortamlar çoğaltılmalı gibi sonuçlara ulaşılmıştır.

Küresel ısınma sonucu buzulların erimesi, deniz seviyelerinin yükselmesi, iklim kuşaklarının kayması, doğal hayatın olumsuz etkilenmesi vb. iklim ve çevre problemleri dünyamızı tehdit etmektedir. Bu konuda tüm bireylerin bilinçlenmesi, toplumların ve ülkelerin birlikte hareket etmesi önerisine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Küresel ısınma, iklim değişiklikleri, sera etkisi, IPCC

GİRİŞ

İklim, en basit anlamıyla bir bölgede uzun yıllar boyunca gerçekleşen hava olaylarının ortalaması olarak ifade edilir. İklimin pek çok parametreden etkilenebilir yapıya sahip olması onu fiziki coğrafyanın inceleme alanları içerisinde en dinamik yapıya sahip alt dallarından biri yapmıştır. 18. yy.in sonlarına kadar iklim değişikliğinin asıl nedeni doğal faktörlere bağlıyken bu yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa’da ortaya çıkan Sanayi Devrimi’yle birlikte insan etkisi atmosferde görülmeye başlanmıştır. Bu etki 20. yy. boyunca sanayileşmenin Dünya’nın diğer yerlerine de yayılmasıyla birlikte daha da artmıştır.

Bugün neredeyse tüm iklim bilimciler tarafından dünya iklimi sisteminde bozulmalar olduğu düşünülmektedir. Doğadaki doğal dengenin bozulmasına neden olan insanların alması gereken önlemleri almayı çeşitli etkinliklerine devam etmesi durumunda küresel ısınmaya bağlı iklim değişiklikleri yaşanacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Sanayi Devrimi’nden bu yana çeşitli insan etkinlikleri sebebiyle atmosferdeki sera gazı birikimlerinin artması sonucu 21. yüzyılda yaşanacak küresel ısınmanın önceki yüzyıla göre çok daha ağır sonuçları olacağı kesindir.

Bu çalışmada ilk olarak jeolojik dönemler boyunca Dünya’da meydana gelen iklim değişimlerinin sebepleri araştırılmıştır. Araştırmamız sonucunda

iklim üzerinde pek çok doğal sürecin etkili olduğu görülmüştür. Yine araştırmamızda günümüzde "küresel ısınma" olarak adlandırılan son iklim değişiminin insan kaynaklı olarak artan sera gazlarından olduğu tespit edilmiştir. Yazının son kısmında ise insan kaynaklı iklim değişimine yönelik bulgular ve çözüm önerileri yer almaktadır.

1.YÖNTEM

Bu çalışmada iklim kavramı, iklim elemanları, iklim üzerinde etkili olan doğal ve beşeri süreçler, iklimin doğal ve beşeri unsurları etkisi, geçmişten günümüze iklim değişiklikleri ve iklim kaynaklı doğal afetler üzerine literatür taraması ve doküman analizi yapılarak bulgulara ulaşılmıştır.

2. İKLİM SİSTEMİNİN DOĞAL DEĞİŞEBİLİRLİĞİ

Paleoklimatik kaynaklardan elde edilen bilgilere göre iklim sistemi jeolojik dönemler boyunca sürekli bir değişim göstermiştir. Söz konusu değişimin nedenlerini ise şöyle sıralayabiliriz: Dünya'nın yörüngesel değişimleri, Güneş etkinliğindeki değişimler, atmosferin gaz bileşimindeki değişimler, volkanik faaliyetler ve levha tektoniğiyle bağlantılı kıtasal hareketler. Fakat 18. yy. sonlarında ortaya çıkan Sanayi Devrimi'yle birlikte artan fosil yakıt kullanımı artık insanı da iklim sisteminin değişkenliğinde önemli bir unsur hâline getirmiştir. İklim değişikliğine yol açan sebepler, iklim üzerinde bazen on yıllar bazen de milyon yıllık değişimler yaratmaktadır. Bu değişimleri daha iyi irdeleyebilmek için iklim değişikliğine yol açan unsurları daha yakından tanımlamak gerekmektedir.

2.1. Yörüngesel Hareketler

1867 yılında İskoçyalı bilim adamı James Croll Dünya tarihi boyunca yaşanan buzul çağlarının nedeninin yörüngesel parametrelerdeki değişimler olduğunu ileri sürmüştür. Bir matematikçi olan Milankoviç, Croll'un bu düşüncesini matematiksel olarak doğrulamıştır. "Milankoviç Döngüleri" adı verilen bu düşünceye göre Dünya'nın Güneş etrafındaki yörünge hareketi, eksen eğikliği ve presesyonu (yalpalanma) 22 bin, 41 bin ve 100 bin yıllık döngülerle değişim göstermektedir. Yapılan paleoklimatik çalışmalar Dünya'nın yörüngesinin önceleri bir daireye daha çok benzemekle birlikte gitgide bir elips şekline dönüştüğünü bunun da Güneş'ten alınan enerji miktarını azalttığını ortaya koymuştur. Yine yarım kürelerdeki mevsimlerin

oluşumunda kilit öneme sahip olan eksen eğikliğindeki değişimin de iklim sistemini değiştirdiği görülmüştür. Eksen eğikliği 41 bin yıllık döngülerle 22,1° ve 24,5° açıları arasında değişmektedir. Eğiklik açısının artması durumunda yaz ve kış arasındaki sıcaklık farkları artmakta iken azalması durumunda sıcaklık farkı azalmaktadır. Paleoklimatik kanıtlardan elde edilen bilgilere göre açının azaldığı dönemlerde kışların ılık geçmesi, havanın nem bulundurma kapasitesini artırdığından kar yağışlarında artışlar yaşanmıştır. Yüzeyle artan kar örtüsü Dünya'nın albedo (yansıtma) oranını artırdığından buzul çağlarının başlamasına neden olmuştur. Presesyon ise mevsimlerin başlama tarihlerini etkilemekte olduğundan yarım kürelerin almış olduğu Güneş enerjisi miktarının zamanlamasından önemli etkiye sahiptir (Erlat, 2013).

Şekil 1. Milankoviç döngülerinin sadeleştirilmiş gösterimi: (E) Yerkürenin yörüngesinin şeklindeki, (T) eksen eğikliğindeki ve (P) presesyonundaki değişiklikler (Türkeş, 2008).

2.2. Güneş'ten Alınan Enerji Miktarı

Güneş'ten Dünya'ya gelen enerjiye solar konstant yani Güneş sabitesi denir. Atmosferin üst sınırında 1 cm²'ye 1 dakikada gelen kalori miktarına solar enerji denir. Dünya'mıza gelen Güneş sabitesi ortalama olarak 2,00 cal/cm²/dakikadır. İklim sistemi üzerinde Güneş sabitesinin önemli bir etkisi vardır. Güneş'in dış yüzeyi üzerinde meydana gelen lekeler, Güneş'ten gelen enerjinin artmasına neden olmaktadır. Bilim insanları Güneş üzerindeki aktiviteleri 11 yıllık dönemlerle birbirinden ayırmaktadır. Güneş üzerindeki aktiviteler arttığında Güneş lekelerinin de arttığı tespit edilmiştir. Lekelerin arttığı dönemlerde küresel sıcaklıklarda artış yaşanırken azaldığı durumlarda sıcaklıklarda bir azalma yaşanmaktadır. Ancak ne var ki 2000'li yıllardan itibaren Güneş üzerinde meydana gelen aktivitelerde bir azalma olsa da küresel sıcaklıklarda artış hızla devam etmiştir. Bu durumun sebebi artan sera etkisi olarak ifade edilebilir.

2.3. Atmosferde Bulunan Gazların Değişimi

Atmosfer çeşitli gazlardan oluşur. Güneş ışınları

atmosferi geçerek yeryüzünü ısıtır. Atmosferdeki CO₂ (karbondioksit), CH₄ (metan), N₂O (diazotmonoksit), O₃ (ozon), CFC (kloroflorokarbon) gibi gazlar, Güneş'ten yeryüzüne gelen ısının bir kısmını tutarak yeryüzünün belirli bir sıcaklık derecesinde kalmasını sağlar. Yine bu gazlar yeryüzünden uzaya yansıyan ısının da bir kısmını tutarak Dünya'nın diğer gezegenlere göre optimum bir yapıya sahip olmasına olanak sağlamaktadır. Bahse konu bu duruma "doğal sera etkisi" denir (Şekil 2). Sera gazlarındaki artış, yerden uzaya yansıyan uzun dalga ışınımı engelleyip atmosfer içerisinde daha fazla ısı tutulmasını sağlamakta ve bu da küresel sıcaklıkların artmasına neden olmaktadır.

Şekil 2. Sera Etkisinin Şematik Gösterimi (Türkeş, 2008).

Dünya tarihi boyunca yeryüzünde meydana gelen volkanik etkinlikler ve biyolojik aktivitelere bağlı olarak atmosferdeki sera gazı miktarı sürekli bir değişim göstermiştir. Örneğin Paleozoik'in Karbonifer Dönemi'nde yaşanan yoğun bitki varlığı atmosferdeki sera gazı miktarını azaltmış ve arkasından da bir Buzul Dönemi'nin yaşanmasına sebep olmuştur. Yine Mezozoik'in Jura Dönemi'nde yaşanan volkanizma faaliyetleri, atmosferdeki sera gazı oranının artmasına neden olmuş ve söz konusu dönemde sıcaklıkların yüksek seyretmesine sebep olmuştur. Yine yapılan paleoklimatik çalışmalar, Kuvaterner'de yaşanan buzul çağıları esnasında atmosferdeki sera gazı oranının buzul arası dönemlere göre çok daha düşük olduğunu göstermiştir. Sanayi Devrimi'nden bu yana başta karbondioksit olmak üzere artan sera gazlarının atmosferin ısı tutma kapasitesini artırmakta ve küresel sıcaklıklarda bir artış yaşanmasına sebep olmaktadır.

2.4. Volkanizma

İklim sistemi üzerinde etkili olan bir başka faktör de volkanizmadır. Atmosferdeki gazların büyük çoğunluğu aslında volkanizma kaynaklıdır (Erlat, 2013). Volkanizma sonucu açığa çıkan gazlar genelde şunlardır: Su buharı, karbondioksit, sülfürdioksit, flüor ve hidrojenklorür gibi gazlar. Volkanik faaliyetler uygun şartların gelişmesi durumunda iklimi küresel veya bölgesel düzeyde değiştirebilecek güçtedir. Bu şartların başında volkandan çı-

kan materyalin stratosfere kadar ulaşması geliyor. Stratosfere kadar ulaşan volkanik materyal, iklim üzerinde önemli değişimlere neden olabilmektedir. Örneğin volkanizma sonucu açığa çıkan sülfat aerosolünün stratosfere kadar ulaşması durumunda Dünya'ya ulaşan Güneş enerjisini savurma özelliğinden ötürü küresel bir sıcaklık düşüşüne neden olabilmektedir. Geçmişte küçük buzul çağı olarak nitelendirilen dönemde düşük Güneş aktivitesinin yanında yaşanan geniş çaplı şiddetli volkanizmanın da yaşanan düşük sıcaklık değerlerinin bir sebebi olarak değerlendirilmektedir.

2.5. Kıta Hareketleri

İklim üzerinde ciddi etkiler yaratan bir başka faktör de kıta hareketleridir. Bilindiği üzere manto üzerinde yer alan yer kabuğu parçaları hâlinindedir. Bu parçalar mantodaki konveksiyonel akıntılar nedeniyle hareket etmektedir. Levha (kıta) hareketlerinin Dünya iklimi açısından son derece önemli olan okyanus akıntılarının yönünü değiştirmesi, geçmişte yaşanmış olan iklim değişikliklerinin en önemli sebepleri arasında gösterilmektedir. Örneğin milyonlarca yıl önce Kuzey ve Güney Amerika arasında karasal bir bağlantının oluşması (Panama Kıstağı) sonucunda Pasifik ve Atlantik Okyanusları arasındaki bağlantının kopması, Kuzey Atlantik'teki sıcak su akıntısı olan Gulf Stream akıntısını güçlendirmiş ve Batı Avrupa'nın daha sıcak bir yer hâline gelmesine neden olmuştur. Yine bir başka örnek vermek gerekirse Hindistan Levhası'nın Avrasya

Levhası'na çarpması sonucunda oluşan Himalaya Dağları nedeniyle Orta Asya daha kurak bir yer hâline gelmiş ve buradan atmosfere yüklü miktarda toz salınmıştır. Atmosferdeki tozların Güneş'ten atmosfere gelen kısa dalga ışınlarını soğurması yer yüzünde sıcaklıkların düşmesine neden olmuştur.

3. İKLİM SİSTEMİ ÜZERİNDE İNSAN ETKİSİ: "KÜRESEL ISINMA"

Görüldüğü üzere Dünya tarihi boyunca iklim sistemi pek çok parametrede doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmiş ve bu etkiler sürekli olarak birbirini takip etmiştir. Gerçekten de bilim insanları geçmiş jeolojik dönemler boyunca yaşanan iklim değişimlerinin sebeplerini yukarıda bahsedilen durumlarda aramışlar ve görmüşlerdir. Fakat Holosen olarak adlandırılan içinde yaşadığımız insan çağında, insanın iklime olan müdahalesi çok daha hızlı ve etkili bir şekilde gerçekleşmektedir. İnsanın sera etkisine katkısı ilk olarak tarımın

keşfi ile başladı, sonraları ise orman alanlarının tahribatı, orman yangınları, pirinç ekimi için oluşturulan bataklık sahalar, hayvancılık gibi faaliyetler havadaki sera gazı miktarını artırmıştır. Sanayi Devrimi'yle birlikte fosil yakıt kullanımının artması, enerji üretimi, şehirleşme, çimento üretimi, orman arazilerinin yok edilmesi, devasa hayvan çiftlikleri kurulması gibi pek çok insan faaliyeti atmosferdeki karbon, metan vb. sera gazları oranının rekor seviyelere çıkmasına neden olmuştur. Örneğin atmosferdeki karbondioksit oranı Hawaii'de yapılan ölçümler neticesinde 411 ppm gibi tüm zamanların en yüksek seviyesine ulaşmıştır (Şekil.3). Sera gazlarının yüzey sıcaklıklarının artmasına neden olmasına günümüzde "küresel ısınma" denilmektedir. Artan sera gazları ve akabinde gerçekleşen küresel ısınma sebebiyle önümüzdeki dönemde Dünya genelinde iklimik ve biyolojik kökenli doğal afetlerin yaşanma sıklığında ve şiddetinde artış yaşanacağı öngörülmektedir.

Şekil 3. 1958'den 2016'ya Dek Atmosferdeki Karbondioksit Oranının Değişimi. (Veriler Dünya Meteoroloji Örgütünden Alınmıştır.)

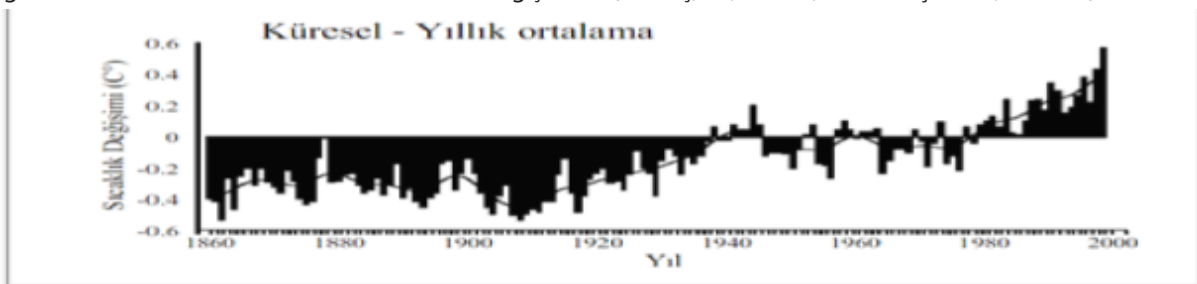

4. KÜRESEL ISINMANIN 21. YÜZYILDA ÖNGÖRÜLEN ETKİLERİ: DOĞAL AFETLER

4.1. Yüksek Sıcaklıklar

Küresel ısınma kendini belki de en çok sıcaklıklar üzerinde göstermektedir. Sanayi Devrimi'nden bu yana artan küresel sıcaklıklar 1980'lerden itibaren hız kazanmıştır. Aynı zamanda 1980'lerden itibaren Dünya genelinde sıcaklık rekorları kırılmaya başlamıştır. Yüksek sıcaklıkların nedeni sayılan sıcak hava dalgaları artık çöller dışında orta enlemlerde de kendisini sık sık göstermeye başlamıştır. Örneğin Kuzey Amerika'da yer alan ABD'de 45°C'yi aşan yüksek sıcaklıklardan ötürü Kaliforniya eyaletinde günlerce söndürülemeyen orman yangınları çıkmıştır. Avrasya'da; 2010 yılı Ağustos ayında Balkanlar, Türkiye ve Rusya'nın batısında etkili olan sıcak hava dalgası haftalarca sürmüş, yüksek sıcaklıklardan ötürü Balkanlar ve Rusya'da onlarca insan hayatını kaybetmiştir.

Şekil 4. 1961-1990 Dönemi Ortalamalarından Farklara Göre Hesaplanan Küresel Yıllık Ortalama Yüzey Sıcaklığı Anomalilerinin 1860-1998 Dönemindeki Değişimleri (Türkeş, M., Sümer, U. M. ve Çetiner, G. 2000).

IPCC'nin 1,5° Küresel Isınma Özel Raporu'na göre Sanayi Devrimi'nden bu yana artan sera gazı emisyonu, Dünya'nın ortalama sıcaklığının sanayi öncesi döneme göre 1° artmasına neden olmuştur. IPCC'nin değerlendirme raporlarında yer alan karbon salınım senaryolarına göre ise küresel ortalama sıcaklıkların 2100 yılına kadar iyimser senaryo ile 1,8°, kötümser senaryolara göre ise 4° artacağı öngörülmektedir. Bu durumda önümüzdeki yüzyılda sıcak hava dalgalarının etki alanlarının genişleyeceği ve daha sık orta enlemleri etkisi altına alacağı öngörülmektedir. Dönenceler boyunca uzanan Sahra, Arizona, Atakama, Namib, Kalahari ve Viktorya Çöllerinin, artan sıcaklıklar, buharlaşma ve kuraklıktan ötürü daha da genişleyeceği düşünülmektedir. Avrupa'da ise oluşturulan modellerle göre 2080 yılına kadar ortalama sıcaklıklar 1° ile 4,5° arasında değişen bir miktarda yükselecektir. Önümüzdeki yüzyılda sıcak hava dalgalarına en çok maruz kalacak bölgelerin başında Akdeniz Havzası gelmektedir. Akdeniz Havzası'nda ortalama sıcaklıkların 21.yy boyunca 3° ile 5° arasında yükseleceği tahmin edilmektedir. İklim modelleri 21. yy.da kış mevsiminde daha belirgin olmak üzere özellikle kuzey enlemlerdeki karaların daha hızlı ısınacağını öngörmektedir. Tüm iklim modellerine göre ise Kuzey Amerika'nın kuzeyi ve Asya'nın kuzeyi en çok ısınacak bölgelerin başında gelmektedir. Türkiye ve çevresinde oluşturulan iklim modellerine göre ise 4°-5°'lik bir artış öngörülmektedir dolayısıyla ülkemiz yazları daha sıcak kışları ise daha ılık bir ülke hâline gelecektir.

4.2. Aşırı Yağışlar ve Kuraklık

Küresel ısınma hidrolojik döngüye de etkileyerek buharlaşma ve atmosferdeki su buharının miktarının artmasına neden olmaktadır. Hava sıcaklığının 1° yükselmesi atmosferde bulunan nem miktarının yaklaşık %7 artmasına neden olmaktadır (Trenberth vd., 2005). Bu durum önemli bölgesel farklılıklara rağmen 21. yy.da yağış miktarı, mevsimlere dağılışı (rejim), yağış şiddeti ve tipinde değişimlere neden olmuştur (Erlat, 2013).

20. yy.da artan sıcaklıklarla birlikte Kuzey Amerika'nın kuzeyinde, Kuzey Avrupa'da ve Asya'nın kuzeyinde yağışlarda artışlar görülmüştür. Yine Güney Amerika'da; Amazon Havzası ve Patagonya boyunca toplam yağışlarda artışlar görülmüştür. Buna karşılık ABD'nin güneybatısında, Meksika genelinde, Afrika'nın batısı, Sahel Bölgesi,

Avrupa'nın güneyi ve Doğu Akdeniz Havzası'nda toplam yağışların azalma eğilimi gösterdiği görülmüştür (Türkeş, Erlat, 2003).

20. yy.ın ikinci yarısından itibaren orta enlemlerde yağışı getiren hava kütleleri olarak tanımlanan alçak basınç hava kütlelerinin (siklon) her iki yarı kürede de yüksek enlemlere doğru çekildiği görülmüştür (Erlat, Türkeş, 2003). 21. yy odaklı oluşturulan pek çok yağış senaryosuna göre artan sıcaklıklar atmosferde daha fazla su bulunma olanağı yaratacağından küresel ortalama yağışlarda bir artış yaşanacağı düşünülmektedir. Ancak artan sıcaklıklar alçak ve orta enlemlerde yağış rejimini (mevsimsel dağılım) ve yağış değişkenliğini (yıldan yıla toplam yağış farkı) artıracığından tarımsal açıdan ciddi zararlar oluşabilecektir. Şiddetli yağışların Dünya genelinde artması dolayısıyla 21. yy.da daha fazla sel ve taşkın yaşanmasına neden olacaktır.

Türkiye'ye gelince nüfus yoğunluğu özellikle Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinin kıyı kesiminde yüksektir. Senaryolar bu bölgeler için daha az sıcaklık artışı ancak daha fazla yağış azalışı öngörmektedir. Bu da Akdeniz ikliminin sınırlarının daha kuzeye kayacağına işaret etmektedir. Bu durumda, örneğin İstanbul'un iklimi Akdeniz iklimi karakteristiklerini daha fazla yansıtacaktır. Artan sıcaklıklar nedeniyle bu bölgelerde yaz mevsimi genişleyecektir. Yağıştaki azalma ise su kaynaklarını azaltacaktır. Turizm açısından bu değişimlerin olumlu olacağı varsayılabilir. Ancak sıcaklık artışı neticesinde oluşabilecek sıcak dalgalar ve kuraklık bölgede canlı yaşamını olumsuz etkileyecektir. Aynı nedenlerden dolayı bölgede orman yangınlarının artacağı söylenebilir (Sen, Göktürk, Bozkurt, Altürk, 2017). Su kaynaklarındaki azalma ve yağış sebebiyle tarımsal üretim de olumsuz yönde etkilenecektir.

4.3. Eriyen Buzullar, Artan Deniz Suyu Seviyesi

Küresel ısınma nedeniyle son yıllarda okyanus ve deniz suyu sıcaklıklarında ciddi bir artış tespit edilmiştir. Dünya'da deniz buzullarının bulunduğu iki yerden biri olan Kuzey Buz Denizi'ndeki su sıcaklıklarındaki yükseliş, 2000 yılı sonrası hız kazanmış ve bu durum denizin 1965 yılına göre 5° daha sıcak olmasına neden olmuştur dolayısıyla da Arktik Bölge'de bulunan deniz buzullarının erimesine yol açmaktadır. Artan su sıcaklıkları sebebiyle Antarktika ve Grönland'daki buzla kaplı alanlar hızla

azalmaktadır.

Oluşturulan modellere göre 2100 yılına kadar deniz seviyesinde 0.09 ile 0.88 metrelik bir yükselme beklenmektedir. Ortalama bir değer olarak deniz seviyesinin 0.48 metre yükseleceği tahmin edilmektedir. Deniz seviyesindeki yükselmenin sel ve taşkınlara, sahil bölgelerinde erozyon artışına ve özellikle alçak ve düz bölgelerde toprak kaybına neden olacağı beklenmektedir. Yine, kıyı bölgesi ekosistemlerinin tehlikeye düşmesi, kıyılardaki tatlı sulara tuzlu suyun karışması, beklenen diğer etkiler olarak ortaya çıkmaktadır (Doğan, Tüzer, 2011).

4.4. Hortumlar (Tornado), Kasırgalar

Hortum (tornado) Kümülonimbus bulutundan aşağı doğru sarkan ve yere dokunan, kendi dar eksen etrafında şiddetli bir şekilde dönerek çok uzun yol kat edebilen hava kolonudur. Baca görüntülü bu olay fırtına olarak isimlendirilen hava olaylarının en tahrip edicisidir. Dünyanın belli yerlerinde sık sık görülen meteorolojik bir olaydır (www.mgm.gov.tr.). Hortum genel olarak karalarda ve denizlerde düz yüzeylerde oluşan bir hava olayıdır. Son yıllarda artan yüzey sıcaklıklarına bağlı olarak görülen hortumların oluşma sıklığı ve şiddeti artmıştır. Örneğin ABD'nin orta kesimlerinde bulunan Oklahoma City kentinde yaşanan hortum felaketinde 20'si çocuk en az 91 kişi ölmüştür. Yine 2011 yılında Rusya'nın doğusunda meydana gelen hortum, geride onlarca ölü ve yaralı insan bırakmıştır. Ülkemizde de son yıllarda hortumların sayısında ve şiddetinde artış yaşanmaktadır. Hortumların kış mevsiminde Ege ve Akdeniz kıyı kuşağında yazın ise Karadeniz kıyı kuşağında görülme sıklığı artmıştır. 21.yy.da artan yüzey sıcaklıklarına bağlı olarak atmosferdeki yükselici hava hareketlerinin artacağından hortumların çok daha geniş bir alanda daha sık ve daha şiddetli yaşanacağı öngörülmektedir.

Kasırga, Kuzey Pasifik Okyanusu'nun doğusunda, Meksika Körfezi'nde, Karayip Denizi'nde ve Kuzey Atlas Okyanusu'nda görülen, saatteki hızı 65 Knots veya 74 deniz milini (12 Bofor) geçen tropikal siklonlara verilen isimdir. 21. yüzyılda artan hava sıcaklıklarına bağlı olarak deniz suyu sıcaklıklarının da artması okyanuslar üzerinde oluşan kasırgaların daha fazla görülmesine ve şiddetinin çok daha yıkıcı olmasına neden olacaktır.

4.5. Orman Yangınları

Küresel ısınma ile birlikte yükselen sıcaklar insanlar gibi diğer canlılar için de büyük tehdit oluşturmaktadır. Sıklaşan ve etkisi artan sıcak hava dalgalarının son yıllarda orta enlemlerde kendini daha çok göstermesi, başta ormanlar olmak üzere pek çok doğal alan için ciddi tehdit oluşturmaktadır. Özellikle son otuz yılda görülen sıcak hava dalgaları çok geniş alanlarda orman yangınlarına neden olmuştur. Son 94 yıllık süreç içinde Dünya üzerinde 297 büyük orman yangını meydana gelmiştir. Bu orman yangınlarında 2672 kişi hayatını kaybetmiş, 151 bin kişi evsiz kalmış ve 26,8 milyar dolarlık bir hasar oluşmuştur (Özey, 2011). Birer karbon yutağı olan ormanların yok olması havadaki karbon miktarının daha da artmasına neden olacağından küresel ısınmanın etkisi noktasında olumsuz bir katkı sunmaktadır. Önümüzdeki yıllarda sıcaklıkların artacağı düşünüldüğünde orta ve yüksek enlemlerde orman yangınlarının artacağını yine Türkiye gibi Akdeniz iklim bölgelerindeki ormanların çok daha fazla tehdit altında kalacağını söyleyebiliriz.

4.6. Böcek İstilaları

Yeryüzünde yaşayan zararlı böcekler insanlar için her zaman büyük tehditler oluşturmuştur. Karınca, yaban arısı, fare çekirge ve çeşitli tırtıl türleri, kısa zamanda çok fazla üremekte ve çok kalabalık sürüler oluşturabilmektedir. Zaman zaman bu böcek sürüleri bir bölgeyi veya ülkeyi istila ederek afetlere neden olmaktadır. Dünya üzerinde 91 yıllık süreç içerisinde 83 büyük böcek istilası görülmüş ve bu istilalar yaklaşık 225 milyon dolarlık hasar vermiştir. Dünya'da görülen böcek istilalarının %80'i Afrika gibi Dünya'nın geri kalmış yerlerinde görülmüştür (Özey,2011).

Birçok bilim adamı, küresel ısınmanın en büyük etkisinin böcekler üzerinde olduğunu ve zararlı böceklerde artış görülmeye başladığını söylüyor. Gerçekten de iklim değişikliğinin etkisiyle zararlı böceklerde salgın şeklinde bir artış gözleniyor. 21. yy.da küresel ısınma ile sayıları artan böceklerin yeni yaşam alanlarında hızla yayılarak bitki habitatlarını işgal etmesinin tahmin edilemeyen ve kaçınılmaz zararlı sonuçlarının olacağı kuşku götürmez bir gerçektir.

4.7. İncelen Ozon Tabakası

Atmosferde bulunan gazlardan biri de O3 (Ozon)

gazıdır. Bu gaza atmosferin iki kısmında rastlanılır. Troposferde bulunan ozon, motorlu araçlar, endüstriyel süreçler ve enerji üretimi esnasında açığa çıkar. İnsanlara ve diğer canlılara zarar verdiği içi zararlı bir gaz olarak tanımlanır. Atmosferdeki ozonun ise büyük bir çoğunluğu stratosferde bulunur, Güneş'ten gelen ve canlılar için zararlı olan ultraviyole ışınlar buradaki ozon tabakası sayesinde süzülerek yeryüzüne ulaşır. Dolayısıyla ozon gazı Dünya'daki canlı yaşamı açısından hayati bir öneme sahiptir.

1920'li yıllarda keşfedilen ve kullanılmaya başlanan CFC (kloroflorokarbon), metan ve azot oksit gibi gazlar ozon tabakasının incelmeye yol açmaktadır. Özellikle CFC gazının ozonu ciddi derecede tahrip etme durumu vardır ve tamamen insan kaynaklı olduğu düşünülmektedir. 1980'li yıllardan itibaren ozon tabakasının Güney Kutbu üzerinde çok ince bir hâl aldığı ortaya çıkmıştır. Ozon tabakasının korunmasına ilişkin Birleşmiş Milletler tarafından 1987 yılında Montreal Protokolü imzalanmış ve yürürlüğü konulmuştur. Protokol kapsamında CFC gazının üretimi ve kullanımının yasaklanması ön görülmüştür. Fakat CFC gazını atmosferde çok uzun süre kalabilme özelliğinin olması başta Antarktika olma üzere atmosferde bir süre daha ozon tabakasındaki incelmeye devam etmesi bekleniyor. Ozon ile bazı görüşlere göre 21. yy.da atmosferin alt kısımlarındaki ısınmanın devam etmesi durumunda, stratosferdeki sıcaklıkların düşecek olmasının bu katmandaki ozon gazının oluşumunun kısıtlanacağı düşünülmektedir.

4.8. Şehir Isı Adaları

Şehirlerin kurulması tarımın keşfine kadar gitse de şehirleşmenin hız kazandığı dönem Sanayi Devrimi sonrasıdır. Sanayi Devrimi'yle birlikte kurulan sanayi tesislerine iş gücü temininin gerekmesi köyden kente olan göçü artırmış ve göçe bağlı olarak mevcut şehirselle alanlar genişlemiştir. 20. yüzyılda sanayileşmiş ülkelerde devasa şehirselle alanlar ortaya çıkmıştır. Bu alanlar nüfusun yoğun ve fazla, enerji tüketiminin çok, yeşil alanların az, betonlaşmaya bağlı olarak da koyu renklerin çok olduğu alanlar hâline dönüşmüştür. Bu tür devasa alanların atmosferi etkilediği fikri 19. yy.in sonlarında ortaya atılmıştır. Gerçekten de devasa şehirselle araziler çevrelerine göre sıcaklıkların daha yüksek olduğu yerler hâline gelmiştir. Şehirler üzerinde çevreye göre daha sıcak koşullarının yaşanma du-

rumuna şehir ısı adası denilmektedir.

Şehir ısı adalarına bağlı olarak şehirlerde kar yağışları azalmakta, gece sıcaklıkları yükselmekte, gündüz sıcaklıklarında rekorlar kırılmakta ve şiddetli yağışlar meydana gelmektedir. Dünya nüfusunun yarısından fazlası şehirlerde yaşamaktadır. Artan şehirleşmeye bağlı olarak şehir ısı adalarının güç kazanması küresel ısınmanın 21. yy.da daha da artmasına neden olacaktır. Şehir ısı adalarının oluşumunun engellenmesinde imar planları ve yeşil alanlar kilit önem taşımakta ve bu konuda şehir yönetimine ve ülkelere büyük görevler düşmektedir.

4.9. İnsan Sağlığına Dair Öngörüler

İnsanlar, güneş radyasyonu, sıcaklık, havadaki nem miktarı, hava basıncı, rüzgâr gibi birçok iklim elemanından fizyolojik olarak etkilenmektedir. Değişik çevre ve iklim koşullarına uyum sağlama kapasiteleri yüksek olmasına karşın, ekstrem (uç) hava olayları insan sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir (Erlat, 2013). İklim değişikliğinin insan üzerindeki olumsuz etkilerinin bir kısmı doğrudan, bir kısmıysa dolaylı olarak gerçekleşmektedir. Doğrudan etkileri arasında sıcak dalgaları sırasında güneş çarpması, seller ve kasırgalara bağlı ölümlerin giderek artması, yaralanma ve enfeksiyon hastalıkların gözlenmiştir. Dolaylı olarak ise vektör (kan emici hayvanlar yolu ile yayılmakta olan hastalıklar) hastalıklar, kurak geçen bir yılda temiz su kaynaklarının azalması sonucunda ya da şiddetli yağışlar sonrasında olan sel baskınları sonucunda yayılan bulaşıcı hastalıklarda artışlar, hava kirliliğine bağlı olarak hastalık ve ölümler gözlenmiştir.

Meteorolojik afetler içinde insan sağlığını en çok etkileyen ve ölüm oranını yükselten ise kuraklık ve buna bağlı açlık sorunudur. Örneğin Sahel'de 1970'li yıllardan itibaren azalan yağışlar ve şiddetli kuraklık yaklaşık 100 bin kişinin açlıktan hayatını kaybetmesine neden olmuştur (ERLAT, 2003). Genellikle az gelişmiş ülkelerin bu tip sağlık sorunlarından gelişmiş ülkelere göre daha çok etkilendiği ve teknik bilgi ve donanımdan yoksun oldukları görülmektedir. Olumlu etkilere örnek olarak orta enlemlerde kış mevsiminde ölüm oranlarında meydana gelecek azalma gösterilebilir (Lerchl, 1998).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) 5.

Değerlendirme Raporu bulgularına göre İklim sistemindeki ısınma açıktır. Sanayi öncesi döneme göre Dünya, yaklaşık 1,0°C ısınmış, kar ve buz miktarları azalmış, deniz seviyesi yükselmiş, sera gazları konsantrasyonları artmıştır. Ardışık son 3 on yıl, 1850'den beri yaşanan en sıcak on yıllar olmuştur. Okyanusların ısınması iklim sistemindeki enerjiyi artırmaktadır. Enerjinin %90'ı 1971-2010 arası birikmiştir. Son 20 yılda Grönland ve Arktik buz kütleleri hacim kaybetmiş, Kuzey yarım kürede de ilkbahar kar örtüsü azalmıştır. 1901- 2010 arası küresel deniz seviyesi 19 cm yükselmiştir. CO2 endüstri öncesi döneme göre %40 artmıştır. Okyanuslar insan kaynaklı salınan CO2'in %30'unu absorbe eder, bu da denizlerin asitleşmesine neden olmakta, mercan resifleri beyazlamaktadır. Modellere göre 21. yüzyılın sonlarına doğru RCP6.0 ve RCP8.5 senaryolarına bakıldığında ısınmanın 2,0°C'yi aşması beklenmektedir. Sıcak hava dalgaları, sel ve kuraklıklar, tropikal siklonlar gibi ekstrem olayların şiddet ve frekansları 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artmıştır ve gelecekte de artmaya devam edecektir. İklim de-

ğişikliği gıda güvenliğini etkileyecek ve insanları yaşadıkları yerlerden edecektir. İklim değişikliğine karşı önlem alınmaması durumunda, doğacak sonuçlar, alınacak önlemlerin maliyetinden çok daha büyük olacaktır.

Karbon ayak izi birim karbondioksit cinsinden ölçülen, insan kaynaklı sera gazlarının miktarı açısından çevreye verdiği zararın ölçüsü olarak tanımlanabilir. Karbon ayak izimizi küçültmek için uçak, araba b. kullanılmaktansa toplu taşıma kullanılmalı; elektrik üretiminde yenilenebilir enerji kullanılmalı, ısınma için güneş enerjisi gibi temiz enerji kaynakları tercih edilmelidir.

Bu sonuçlar düşünüldüğünde öngörülen iklim değişiklikleri ve olumsuz etkilerini azaltmak için ayrıca insan kaynaklı sera gazı salınımları azaltılmalı ve ormanlar gibi karbon tutucu ortamlar çoğaltılmalıdır. Küresel ısınmaya karşı insanların yapabileceği basit çözümlerse ağaç dikilmeli, enerjiden tasarruf edilmeli, daha az ve kısa mesafeli seyahat edilmeli, güneş enerjisi kullanılmalı, geri dönüşüm faaliyetleri çoğaltılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Atalay, İ. (2013). Uygulamalı Klimatoloji (2. Baskı). İzmir: Meta Basım ve Matbaacılık Hizmetleri.
- Akın, G. (2006). Küresel Isınma, Nedenleri ve Sonuçları. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 46, 29-43.
- Öztürk, K. (2002). Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye'ye Olası Etkileri, G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22, Sayı 1, 47-65
- Doğan, S. ve Tüzer, M. (2011). Küresel İklim Değişikliği ve Potansiyel Etkileri, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 12,14-16.
- Erlat, E.(2013). İklim Sistemi ve İklim Değişimleri (4. Baskı). İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Güney, E. ve İnan, N. (2015). Geo Yerbilim Sözlüğü Jeoloji&Coğrafya Temel Terim ve Kavramlar Sözlüğü (1. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- ÖZEY, R. (2011). Afetler Coğrafyası (2. Baskı). İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Türkeş, M. (2010). Klimatoloji ve Meteoroloji. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Türkeş, M. (2008). Küresel iklim değişikliği nedir? Temel Kavramlar, Nedenleri, Gözlenen ve Öngörülen Değişiklikler, Su Vakfı İklim Değişikliği ve Çevre Dergisi,1,26-37.
- Türkeş, M. (2002). Küresel Isınma Rekor Kırıyor, TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi, 370, 20-21.
- Türkeş, M., Sümer, U. M. ve Çetiner, G. (2000). Küresel İklim Değişikliği ve Olası Etkileri. Çevre Bakanlığı, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Seminer Notları, 7-24.
- <https://www.co2.earth/>
- <https://www.mgm.gov.tr/>
- <https://wattsupwiththat.com/reference-pages/sea-ice-page/>

Küresel Isınma ve Doğal Afetler

Osman KAYA

okaya1631@gmail.com

Diyarbakır Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Bu çalışmada küresel ısınmanın sebepleri araştırılmış ve küresel ısınma sonucunda görülme sıklığı artmış olan doğal afetler incelenmiştir. Sera gazı salınımındaki artışa sebep olan etkenler ve bu etkenlerin nasıl azaltılabileceğine yönelik öneriler araştırmanın temelini oluşturmaktadır.

Amaç: Küresel ısınmadaki artış sonucu yaşanan doğal afetlerin neler olduğunun bilinmesi ve tamamen insan kaynaklı olan bu bozulmanın farkına varılmasını sağlamaktır. Ayrıca küresel ısınma kaynaklı mevcut tehlikenin nedenlerinin bilinirliğini arttırmak, şu andaki ve gelecekteki tehlikenin boyutlarını çözüm yollarıyla ortaya koymaktır.

Yöntem: Çalışmamız, sosyal bilimler alanındaki çalışmalarda yaygın olarak kullanılan nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma, gözlem, görüşme, belge taraması ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı bir bilimsel araştırma tekniğidir.

Bulgular: Günümüzde nüfus artışı dünya genelinde ve ülkemizde insanların şehirlere göç etmesine neden olmaktadır. Şehirlerdeki değişen yaşam standartları sanayileşmenin artmasına ve atmosfere daha çok zehirli gaz salınımına sebep olmaktadır. Sera gazı adı verilen bu zehirli gazlar atmosferin kirlenmesine, kirlenen atmosferde küresel çapta havanın daha çok ısınmasına sebep olmaktadır.

Küresel ısınma sonucunda;

- İklim değişikliği
- Sıcak hava dalgaları
- Çölleşme, kuraklık ve tarım arazilerindeki azalma
- Orman yangınları
- Biyoçeşitliliğin azalması
- Şiddetli yağışlar (şehirlerde görülme sıklığı artan seller)
- Tropikal fırtınaların sayısı ve şiddeti
- Buzulların erimesi
- Deniz su seviyesinin yükselmesi vb. olumsuz durumların arttığı ve birçok doğal afet yaşandığı bulgularına ulaşılmıştır.

Sonuç: Küresel iklim değişikliği kaynaklı doğal afetlerin önlenmesine yönelik her bireyin üzerine düşen görevler bulunmaktadır. Bu nedenle kömür, petrol, doğalgaz gibi fosil yakıtların kullanımının azaltılması, yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi, tarım alanlarının ormanların ve kıyılardaki arazilerin doğru bir planlamayla kullanılması gerekir.

Bireylere verilen 5 mesaj şöyledir:

1. Bilgilen
  2. Ağaç dik
  3. Enerjiden tasarruf et
  4. Güneş enerjisi kullan
  5. Az tüket, yeniden kullan, geri döndür (TMMOB Afet Sempozyumu, Prof. Dr. Mikdat Kadioğlu).
- Anahtar Kelimeler: Küresel ısınma, sera gazı etkisi, doğal afetler

GİRİŞ

1. Küresel Isınma Nedir?

Atmosfer, çok çeşitli gazlardan oluşur. İnsanlığın son yüzyıl içinde karada, suda yapmış olduğu ve hâlâ yapmakta olduğu tahribatın bir sonucu olarak havayı oluşturan gazların oranlarında önemli ölçüde değişiklikler meydana gelmiştir. 1950'li yıllardan itibaren (özellikle sanayi devriminin etkisi ile) hızlı kentleşme ve nüfus artışı atmosfere bırakılan CO₂, CH₄, CFC (kloroflorokarbon) gibi gazların sera etkisi oluşturarak Dünya genelindeki sıcaklık ortalamalarının artmasına sebep olduğu görülmektedir. Atmosferde karbondioksit ve ısıyı tutan diğer gazların düzeyinin yükselmesine "küresel ısınma" denir.

Küresel ısınma, sadece Dünya'nın her bölgesinde sıcaklığın giderek artması değildir. Küresel ısınma, Dünya'nın bir bölgesinde kavurucu sıcakların başlaması ile orman yangınlarının hızla yayılması, çölleşmenin artması hatta insan yaşamını bile tehlikeye sokacak düzeye ulaşması diğer yandan aynı anda yeryüzünün bir başka bölgesinde aşırı yağışların etkisi ile her tarafın sularla kaplanması, sel felaketlerinin görülmesi, aşırı erozyon gibi

doğa felaketlerinin yaşanması olayıdır.

İnsanlığın, tarihin başlangıcından itibaren insanın Dünya üzerinde aktivitesi olmuştur. Fakat bu aktiviteler hiçbir zaman son yüzyılda gerçekleşen küresel ısınma dediğimiz olayı yaratacak boyutlara ulaşmamıştır. Modern toplum ve insan, iklimi büyük ölçüde etkilemektedir. Bunun sonucunda insanlık, küresel iklim değişiklikleri ve bu değişikliklerin sebep olduğu doğal afetler ile karşı karşıya kalmak durumundadır.

Sera etkisinin normal değerlerin üzerine çıkması Dünya'nın ortalama sıcaklığının artmasına neden olmaktadır. Son elli yıl içerisinde yerkürenin ortalama sıcaklığında 0.6° C artış gerçekleşmiştir. Az gibi görülen bu artış Dünya'nın hassas dengesi için çok tehlikelidir. Uzmanlar, 2°C artışta ciddi su sıkıntılarının başlayacağı, +5° C artışta denizlerin 5 metre yükseleceği, +6° C artışta milyarlarca insanın uygun iklim şartları için göç edebileceklerini tahmin etmektedir.

2. Küresel Isınma Nedenleri

Küresel ısınmanın nedenleri incelendiğinde 2 önemli faktörün ön plana çıktığı görülmektedir. Sera gazı etkisi ve insan faktörü küresel ısınmada en fazla etkiye sahip olan unsurlardır.

2.a. Sera Gazı Etkisi

Atmosferdeki gazlar, Güneş'ten yeryüzüne gelen ısının bir kısmını tutarak yeryüzünün belirli sıcaklık etkisinde kalmasını sağlar. Atmosferin ısıyı tutma özelliği sayesinde, denizlerin, okyanusların donması önlenmiş olur. Atmosferin bu ısınma ve ısıyı tutma özelliğine sera etkisi, atmosferdeki CO₂, CH₄, N₂O, O₃, CFC (kloroflorokarbon) gibi gazlara da "sera gazı" denir.

Yaklaşık olarak son 150 yıldır gittikçe artan ve aşırı miktarda tüketilen petrol, kömür ve doğalgaz gibi fosil yakıtlar ve arazi örtüsündeki değişimler nedeniyle büyük miktarda zararlı gaz ve parçacıklar atmosfere salınmaktadır. Bunun sonucu olarak sera gazlarının miktarlarında önemli artışlar olmuştur. Bu artışlardan dolayı atmosferde kuvvetlenen sera işlemi de beraberinde günümüzdeki küresel iklim değişimi ve küresel ısınma problemini ortaya çıkarmıştır. Araştırmalara göre, gelecek 40 yıl içinde her 10 yılda 0,1°C'den daha fazla olan bir miktarda küresel ısınmanın kuvvetlenerek devam edeceği tahmin edilmektedir. Başka bir deyiş ile Sanayi Devrimi sırasında Dünya'nın ortalama hava sıcaklığı 15°C idi, atmosferin sera etkisi yaşama uygun

hava sıcaklığını sağlamaktadır. Atmosferin sera etkisi olmasaydı Dünya'da ortalama hava sıcaklığı -18°C olacaktı. Yani atmosferin sera etkisi, hava sıcaklığını 33°C artırmıştır. Sanayi Devrimi'nden sonra atmosfere salınan sera gazları nedeniyle Dünya'nın ortalama sıcaklığı 15,6°C'ye yükselmiştir (Prof. Dr. M. Kadioğlu, TMMOB AFET SEM-POZYUMU, 2007).

Diazot monoksitler; karbondioksit, metan ve haloarbonlar, kloro flor karbonlar belli başlı sera gazlarıdır. Bunlarda en büyük miktarı da karbondioksit oluşturmaktadır. Karbondioksitin kaynağı petrol, kömür, doğalgaz gibi fosil yakıtlardır. Metan ise, pirinç ekimi vb. gibi bazı tarımsal faktörler, hidroelektrik barajlar, bataklıklar ve çöplüklerden gelir. Bunlar da sürekli olarak atmosferin sera etkisini kuvvetlendirmekte ve Dünya'nın ısınmasına sebep olmaktadır. Özellikle 20. yy.ın ikinci yarısından itibaren sera gazlarının hızla artmasıyla küresel ısınmanın neden olduğu ve insan başta olmak üzere bitki ve hayvan türlerinin yaşamını tehdit eden doğa felaketleri görülmeye başlanmıştır.

Sera etkisi yapan en önemli gazlar ve özellikleri şunlardır:

Karbondioksit (CO₂): Sera gazları içindeki payı %82'dir. Milyonlarca yıldan beri atmosferdeki miktarı değişmeyen CO₂'in Sanayi Devrimi'nin başlangıcından günümüze kadar %31 oranında arttığı saptanmıştır. 1990 yılından önceki 20 yılda atmosferdeki CO₂ gazının yıllık artışı %0,4 iken daha sonraki yıllarda artış miktarı %0,2 ila %0,8 arasında değişmiştir. İnsan aktivitesi sonucu atmosfere salınan CO₂'in büyük bir kısmı yoğun olarak kullanılan fosil yakıtlardan kaynaklanmaktadır.

Metan Gazı (CH₄): Atmosferde CO₂'den sonra en çok sera etkisi yapan gazdır. Sanayi Devrimi'nin başlangıcından beri miktarı %151 oranında artmıştır ve artmaya devam etmektedir. 1990 yılından itibaren metan gazı salınımında hafif bir azalma vardır. Mevcut metan gazı salınımının neredeyse yarısı fosil yakıtların kullanımından, atık ve artıkların gömülmesinden, hayvan yetiştiriciliği ve pirinç tarımı gibi insan aktivitesi sonucu ortaya çıkmaktadır.

Diazotoksit (NO₂) Gazı: Sanayi Devrimi'nden bu yana %17 oranında bir artış göstermiştir. Atmosfere diazotoksit salınımının yaklaşık üçte biri tarıma açık toprakların kullanımı, kimya sanayi ve büyükbaş hayvan yemleri yapımı sırasında gerçekleşmektedir. Atmosferdeki N₂O miktarı giderek

artmaktadır.

Halokarbon Gazları: Kloroflorokarbon (CFC) gibi halokarbon gazları parfüm sanayindeki sprelerde ve soğutucularda kullanılarak atmosfere salınmaktadır. Bu gazlar atmosferin ozon tabakasındaki O₃'ü oksijene ve türevlerine dönüştürerek, ozon tabakasının incelmesine neden olmaktadır. Böylece güneşten gelen ultraviyole ışınlarının büyük bir kısmını tutan ozon tabakası incelendiğinden, yeterinden daha fazla ultraviyole ışınları dünyaya gelerek canlılarda çeşitli zararlara ve yeryüzünde ısınmaya neden olmaktadır. Halokarbon gazları aynı zamanda atmosfere yansıyan güneş ışınlarını tutarak da küresel ısınmaya neden olan gazlardır.

Ozon (O₃) Gazı: Atmosferin ozon tabakasını oluşturarak hem güneşten gelen fazla ultraviyole ışınlarını emerek Dünya'nın yaşanabilir bir gezegen olmasında çok önemli bir rol oynarken hem de sera etkisi olan bir gaz olmasıyla da yeryüzü sıcaklığının belirli derecelerde kalarak canlılara yaşama ortamı sağlamaktadır.

Karbonmonoksit (CO): Zehirli bir gaz olduğundan atmosferde fazla miktarda olması çok tehlikelidir. Aynı zamanda atmosferde sera etkisi yapma özelliği olan CO en çok insan aktivitesi sonucu atmosfere verilir. İyi yakılmayan fosil yakıtlardan daha fazla oranda CO çıkmaktadır ve atmosferdeki düzeyi gittikçe artmaktadır.

2.b. İnsan Faktörü

Kömür, petrol ve doğalgaz Dünya'nın bugünkü enerji ihtiyacının önemli bir kısmını sağlamaktadır. Yapılarında karbon ve hidrojen elementlerini bulduran bu fosil yakıtlar, uzun süreçler içerisinde oluşmakta fakat çok çabuk tüketilmektedir. Dünya'nın belirli bölgelerinde toplanmış bu yakıtların günümüz teknolojisiyle yüzde 75'inin yarısının çıkarılması imkânsız, diğer yarısının çıkarılması teknik olarak çok pahalıdır. Bu da fosil yakıtları yenilenemeyen ve sınırlı yakıtlar sınıfına sokmaktadır (<https://www.evrensel.net>).

İnsanların çeşitli faaliyetleri sonucunda kömür, petrol, doğalgaz gibi fosil yakıtların kullanımının artması, sanayi tesislerinin çoğalması, ormanların tahrip edilmesi gibi olaylar atmosferdeki karbon oranının artmasına neden olmaktadır. Son yıllarda bilim çevrelerinin hemen hepsinin aynı fikirde olduğu nokta ısınmada sera gazlarının etkisidir. Petrol, doğalgaz, kömür, bitki ve hayvan artıkları gibi fosil yakıtların yakılması, ormansızlaşma ve endüstriyel etkinlikler gibi insan aktiviteleri bera-

berinde sera gazları denilen CO₂ (karbondioksit), CH₄ (metan gazı), N₂O (diazot monoksit) vb. gazların atmosferde artmasına neden olmaktadır. Atmosferdeki karbondioksit miktarındaki artışın çoğu insan faaliyetlerinden kaynaklanıyor. Özellikle fosil yakıtların kullanılması, atmosfere yüksek miktarda karbondioksit salınmasına neden oluyor. Fosil yakıtların yakılması ormansızlaşma, hızlı nüfus artışı Sanayi Devrimi öncesine göre %25 daha fazladır ve her yıl %0,5 oranında artmaktadır (<http://www.bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/kuresel-isinmanin-nedenleri-nelerdir#sthash.SzJPNljx.dpuf> / <https://www.frmartuklu.org>).

3.Doğal Afet Nedir ve Nedenleri Nelerdir?

Doğal afetler, toplumun sosyoekonomik ve sosyokültürel faaliyetlerini önemli ölçüde aksatan, can ve mal kayıplarına neden olan doğa olayları olarak da tanımlanabilir. Doğal afetler, "jeolojik" ve "meteorolojik" olmak üzere iki gruba ayrılır. Afetler oluşum sebeplerine, frekans ve risklerine, etki sürelerine, başlangıç hızlarına, etki alanlarına, tahrip güçlerine, önceden tahmin edilebilirlik özelliğine ve kontrol edilebilirliği ve insanlara zararına göre farklılıklar arz eder. Doğal afetlerin geniş alanları etkilemesi, şiddetli yıkım, yaralanma veya can ve mal kaybına neden olması felakete dönüşebilir.

Doğal afetlerin büyük bir kısmının meteorolojik koşullar ile yakından ilişkili olduğu bilinmektedir. Bunların arasında orman yangınları, tarımsal ve hidrolojik kuraklık, çığ ve sel olaylarını sayabiliriz. Meteorolojik şartlar ile doğrudan ve dolaylı olarak ilişkili olan doğal afetlerin tümü, meteorolojik afetler veya meteoroloji karakterli doğal afet olarak adlandırılır. Ülkemizde en sık görülen meteorolojik karakterli doğal afetler; dolu, sel, taşkın, don, orman yangınları, kuraklık, şiddetli yağış, şiddetli rüzgâr, yıldırım, çığ, kar ve fırtınalardır. Dünya nüfusunun hızla artmasıyla toprak ve su kaynakları aşırı şekilde kullanılmakta, can kaybına, insanoğlunun acı çekmesine ve ekonomik kayıplara neden olan doğal afetlerin etkileri de gün geçtikçe çoğalmaktadır [Ceylan, A., (2003). "Meteorolojik Karakterli Doğal Afetlerin Zamansal ve Bölgesel Dağılımı", III. Atmosfer Bilimleri Sempozyumu, 19-21 Mart, s: 455-465, İstanbul. Şahin, C. ve Sipahioğlu, Ş., (2002). Doğal Afetler ve Türkiye, Ankara].

YÖNTEM

Çalışmamız, sosyal bilimler alanındaki çalışmalar-

da yaygın olarak kullanılan nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma, gözlem, görüşme, belge taraması ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı bir bilimsel araştırma tekniğidir.

BULGULAR

Günümüzde nüfus artışı dünya genelinde ve ülkemizde insanların şehirlere göç etmesine neden olmaktadır. Şehirlerdeki değişen yaşam standartları, sanayileşmenin artmasına ve atmosfere daha çok zehirli gaz salınımına sebep olmaktadır. Sera gazı adı verilen bu zehirli gazlar atmosferin kirlenmesine, kirlenen atmosferde küresel çapta havanın daha çok ısınmasına sebep olmaktadır.

Küresel ısınma sonucunda aşağıdaki doğal afetler ve küresel çapta zararlar meydana gelmektedir:

1. İklim Değişikliği: İklim değişikliği, atmosfere salınan gazların neden olduğu düşünülen sera etkisinin sonucunda, dünya üzerinde yıl boyunca kara, deniz ve havada ölçülen ortalama sıcaklıklarda görülen artışı, başka bir deyişle küresel ısınmayı da beraberinde getirmektedir. Bilim adamları, iklim değişikliğinin insan sağlığı, tarım, su kaynakları, sahil bölgeleri ve doğal yaşam gibi birçok alanda doğrudan veya dolaylı olarak olumsuz etkilere yol açacağına vurgu yapmaktadır (Budak, S., "Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası", Büke Yayınları, İstanbul, 2000, Çevre Hakkında AB Müktesebat Rehberi, Corporate and Public Strategy Advisory Group, İstanbul & Brüksel, Ocak 2012.).

2.Sıcak Hava Dalgaları: Günlük maksimum sıcaklığın 5 gün boyunca uzun yıllar ortalama maksimum sıcaklığın 5°C üzerinde gerçekleşmesi sıcak hava dalgası olarak adlandırılmaktadır. Fakat ülkeler kendi coğrafi ve iklim özelliklerine göre sıcak hava dalgası tanımlaması yapmaktadırlar. Ülkemizde günlük maksimum sıcaklığın uzun yıllar ortalama maksimum sıcaklığın 3-5 derece üzerinde gerçekleşmesi, sıcak hava dalgası olarak tanımlanmaktadır (Yurdanur S. Ünal, Kazım Çağatan, Elçin Tan-Türkiye'nin batısında 1965-2006 yılları arasında sıcak hava dalgalarının belirlenmesi, 5th Atmospheric Science Symposium, 27-29 April 2011, İstanbul).

3. Çölleşme, Kuraklık ve Tarım Arazilerindeki Azalma: Küresel ısınmanın beraberinde getirdiği sıcaklıklar, çölleşme ve kuraklığa neden olmaktadır. İklimin nem yönünden olumsuz değişmesi sonucu su kaynaklarının, tarımı ve tüm canlıları olumsuz

etkileyen kuraklık sonucunda "çölleşme" kaçınılmaz hâle gelir. Kuraklık nedeni ile dünya üzerindeki verimli toprak miktarının belirli bölgelerde hızla azalması, çorak hâle gelmesi küresel ısınmanın en önemli sonuçlarından biridir. Dünya'nın en büyük sorunlarından biri olan tarım arazilerindeki çölleşen toprakların geri kazanılması mümkün değildir.

4. Orman Yangınları: Orman varlığı, bir ülkenin yaşam ve medeniyet ölçüsü olarak kabul edilmektedir. Zarar gören orman alanlarında tamamlamalar yapma, mevcut ağaç tür veya türlerinin tekrar alanda gelişmesini beklemek ve zorunlu tür değişikliğine gitmek uzun yıllar alarak büyük masraflara neden olmaktadır. Aşırı sıcaklar ile birlikte ormanlarda çıkan yangınlar Dünya'nın kaçınılmaz sorunlarından biridir.

5. Biyoçeşitliliğin Azalması: İklim koşullarında yaşanan hızlı değişimlerin en olumsuz etkileri canlılar üzerinde görülmeye başlamıştır. Bitki ve hayvanların uyum sağladığı yaşam alanlarındaki hızlı ve köklü değişimler, bazı canlıların yeryüzünden silinmesine neden olurken çok sayıda canlıyı neslinin tükenme tehlikesi ile karşı karşıya bırakmıştır.

6. Şiddetli Yağışlar (Şehirlerde Görülme Sıklığı Artan Seller): Küresel ısınma sonucunda değişen iklim şartları, şiddetli yağışlara sebep olmasıyla önüne geçilemeyen büyüklükte sellere ve taşkınlara sebep olmaktadır. Bu felaketler doğayı ve insan yaşamını tehlike altında bırakmakta ve şehirlerde geri dönülmesi mümkün olmayan zararlara; can ve mal kaybı gibi olumsuz etkilere yol açmaktadır.

7. Tropikal Fırtınaların Sayısı ve Şiddeti: Son zamanlarda Dünya genelinde çok büyük yıkımlara sebep olan fırtınalar görülmektedir. Ülkemizde yakın zamanda Antalya'da görülen fırtına tropikal fırtınaların bir minyatürü şeklinde görülmektedir. Eğer küresel ısınma şu anki hızı ile devam eder ise ülkemizde tropikal fırtınalarda ve onların şiddetinde bir artış gözlemlenecektir.

8. Buzulların Erimesi: Küresel iklim değişiminin en görünür sonuçlarından biri buzulların erimesi olmuştur. Sıcaklık artışı nedeniyle binlerce yıl içinde oluşmuş kutup ve dağ buzulları erimeye başlamıştır. Son 50 yılda görülen ve artan sıcaklıkların buzulların erimesinde büyük rol oynadığı tespit edilmiştir. Kutup buzullarındaki erimeler deniz seviyesinin yükselmesine ve kutup ekosisteminin bozularak canlı türlerinin de azalmasına yol açmaktadır.

9. Deniz Su Seviyesinin Yükselmesi: Deniz seviye-

sinin yükselmesi nedeniyle iklim değişikliklerinden en çok kıyı kesimler etkilenecektir. Bunun sonucunda alçak araziler su altında kalacak, sel tahribatları artacak, dik sahillerde erozyonlar meydana gelecektir.

Küresel ısınma sonucunda yukarıdaki gibi olumsuz durumların arttığı ve buna bağlı olarak birçok doğal afetin yaşandığı bulgularına ulaşılmıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Küresel iklim değişikliği probleminin çözümüne katkıda bulunmak için insanlığın ev ödevi olan küresel ısınmayı önlemek ve tehlikelerini azaltmak için her insanın kendine ait sorumlulukları vardır. Doğa ve medeniyet üzerindeki etkileri dikkate alındığında günümüzün öncelikli ve en fazla çözüme ihtiyacı olan sorunu küresel iklim değişikliğidir. Büyük ölçüde insan kaynaklı bu sorunun çözümü yine insanın elindedir. İnsanlığın ortak geleceği için hükümetlerin, bilim insanlarının ve toplumun tüm kesimlerinin yerel ve küresel ölçekte sorumluluk üstlenmesi gerektiği bir eşikte olduğu bilinmelidir.

Ülkemizde kömür, petrol ve doğalgaz gibi fosil yakıtlarının kullanımını minimum düzeyde tutmak için enerji tasarrufu ve yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi, tarım alanlarının ve ormanların sürdürülebilir kalkınma ilke yöntemlerine göre işitilmesi ile birlikte tüm kıyılarımızdaki arazi kullanımının küresel iklim değişikliğinin etkileri göz önünde bulundurularak planlanması gerekmektedir. Enerji tüketimini etkileyen en önemli faktörlerin başında hava şartları ve iklim geldiği gibi iklimi etkileyen önemli faktörlerden biri de enerjidir. İklim değişikliğinin enerji talepleri üzerindeki potansiyel etkisi özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ve petrol üreticisi olmayan ülkeler için çok önemlidir. Sürdürülebilir enerji politikası temel ilkeleri çerçevesinde yerli ve yenilenebilir kaynaklarımızın kullanımına öncelik verilmeli ve enerji verimli/tasarruflu kullanılmalıdır. İnsanlığın ev ödevi olan küresel ısınmanın önlenmesi için her insan başına düşen sorumluluklar yerine getirilmelidir. Böylece "Küresel düşün, yerel hareket et." prensibine uygun olarak küresel iklim değişikliğinin önlenmesinde enerji tasarrufu yapılarak bireysel olarak da katkıda bulunulmuş olunur. Bireylere görev olarak şu mesajlar verilmelidir:

1. Bilgilen.
2. Ağaç dik.
3. Enerjiden tasarruf et.
4. Elektrikli aletleri düğmesinden kapat.

5. Alış verişini olduğun yerde yap.

6. Daha az ve kısa mesafelere seyahat et.

7. Güneş enerjisi kullan.

8. Yemek pişirmeyi öğren ve evde ye.

9. Az tüket, yeniden kullan, geri döndür.

10. Karar vericilere iklim değişikliği probleminde karşı duyarlı olduğunu bildir (TMMOB Afet Sempozyumu, Prof. Dr. Mikdat Kadioğlu).

Küresel çapta yapılması gerekenlerle ilgili olarak aşağıdaki hususlar devlet politikası olarak benimsenmeli ve mutlaka gerekleri yapılmalıdır.

İNSANLIĞIN EV ÖDEVİ

Karbon Salınımının Azaltılması: Kömür, petrol ve doğal gaz yerine Güneş, rüzgâr dalga gibi yenilenebilir alternatif enerji kaynaklarının kullanılması sera gazı salınımını azaltarak küresel iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılmasında en öncelikli adımdır.

Enerji Verimliliği: Az enerji tüketen teknolojilere geçilmeli ve binalarda ısı yalıtımı ile enerji tasarrufu sağlanmalıdır

Geri Dönüşüm: Atıkların tekrar kullanımının sağlanması olan geri dönüşüm, doğal kaynak tüketimini azaltarak küresel iklim değişikliğiyle mücadeleye katkı sağlar.

Uyum Sağlama: Günümüzde tüm sera gazı salınımı dursa da iklim değişikliğinin etkileri önümüzdeki yüzyılda görülmeye devam edecektir. Çünkü mevcut sera gazları atmosferde uzun yıllar kalmakta ve etkileri devam etmektedir. Küresel iklim değişikliğinin muhtemel zararlarını azaltmaya yönelik hazırlık ve savunma stratejileri uyum sağlama çalışmalarındır. Uyum sağlamadaki amaç meydana gelebilecek zararın azaltılmasıdır. İklim değişikliğine uyum sağlayacak başlıca strateji ve politikalar şunlardır:

Su Kaynaklarının Yönetimi: Su kaynakları üzerindeki kuraklık, çölleşme tehlikesine karşı yapılacak plan ve uygulamalardır. Su kaynaklarının yönetimi, su havzalarının kirlilik ve aşırı tüketime karşı korunması ile tasarruf tedbirlerini içerir.

Afet Risk Yönetimi: Sel ve kuraklık gibi doğa ile ilgili afetlere karşı kayıp ve zarar azaltma, hazırlık, tahmin, erken uyarı gibi afet öncesi koruma çalışmalarının yapılmasıdır.

Sağlık Tedbirleri: İklim değişikliği insan sağlığı üzerinde de risk oluşturur. Aşırı hava olaylarına ve bulaşıcı hastalıklara karşı halkın bilgilendirilmesi ve sağlık kuruluşlarının önlem

almasıdır.

Tarım ve Gıda Güvenliği: İklim değişimi nedeniyle tarımsal üretimin azalmasına karşı yerli genetik kaynakların korunması, sürdürülebilir tarım ve doğru sulama politikalarının uygulanmasıdır. Ayrıca iklim kuşaklarının değişiminin ortaya çıkardığı yeni tarım potansiyellerinin değerlendirilmesidir.

Tüketim Alışkanlığının Değiştirilmesi: Doğal kaynakların aşırı tüketimi iklim değişiminin itici gücüdür. Etkilerin azaltılması için ihtiyaç kadar tüketim yapılması ve israfın önlenmesi temel ilke olmalıdır.

Ormanların Korunması: Mevcut ormanlar korunmalı ve ağaçlandırma faaliyetleri artırılmalıdır. Or-

manların korunmasında bireye düşen sorumluluklarla ilgili bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır.

Ekosistemlerin Korunması: Canlıların yaşam alanlarının korunması sağlanarak iklim değişimi karşısında biyoçeşitliliğin korunmasıdır.

Yukarıda belirtilen bireylere mesajlar ve insanlığın ev ödevleri gerçekleştirilirse küresel ısınmanın olumsuz etkileri ve küresel ısınma kaynaklı doğal afetler azaltılabilir. İnsanlık, tarihinin en önemli sorunu ile karşı karşıyadır ve bu sorunun çözümü yine tüm dünya insanların ortak çabasıyla olacaktır.

KAYNAKÇA

AÇIKKOL, Ayşen. (2006). Üçağzılı Mağarası Faunasının Zooarkeolojik Açından İncelenmesi: Capra, Capreolus, Dama ve Cervusların Morfometrik Açından Analizi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji ABD Yayınlanmamış Doktora tezi.

AKIN, Galip., KOCA ÖZER, Başak., GÜLTEKİN, Timur. (2004). "İnsanın Evrim Sürecine Ait Bir Hipotezin Değerlendirilmesi". Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi. 44(1), 111-124.

APPENZERLER, Tim., DİMİCK, R.Dennis. (2004). "Dünya Alarm Veriyor." National Geographic. Eylül 2004.

BOZOĞLU, Baran.; KESKİN, Betül.; ÇAVDAR Selin. (2003). "Küresel Isınma". 6. Çevre Sorunları Öğrenci Yaklaşımları Sempozyumu Nisan 2003. Mersin.

CAMPBELL, Bernard. (1995). Human Ecology. Aldine de Gruyter. New York USA.

Çevre ve Orman Bakanlığı, Türkiye Çevre Atlası. 44-62.

ÇUKURÇAYIR, Fırat., GEÇER, Cüneyt., ARABACI, Hüseyin. (1997). "Yaşam İçin En Değerli Kaynaklar Hava ve Su". Meteoroloji Mühendisliği Dergisi. 02,24-32.

DOĞAN, Seyhun. (2005). "Türkiye'nin Küresel İklim Değişikliğinde Rolü ve Önleyici Küresel Çabaya Katılım Girişimleri". C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. 6(2),57-73.

ERSOY, Şükrü. (2006). Küremiz Isınıyor. Bilim ve Ütopya. 139,5-13.

IPCC, 2001: The Global Climate of the 21st Century WG I (Science) Summary for Policy-Makers, Third Assessment Report.

KADIOĞLU, Mikdat. (2001). Bildiğimiz Havaaların Sonu Küresel İklim Değişimi ve Türkiye. Güncel Yayıncılık. İstanbul.

KELEŞ, Ruşen., HAMAMCI, Can. (1998). Çevrebilim. İmge Kitabevi. Ankara. Küresel Isınma, Nedenleri ve Sonuçları 43.

KLEİN, G. Richard. EDGAR, Blake. (2003). Uygarlığın Doğuşu. (Çev: Yunus Saltuk). Epsilon Yayıncılık Hizmetleri Tic.San.Ltd.Şti. İstanbul.

ÖZBEK, Metin. (2000), Dünden Bugüne İnsan. İmge Kitabevi. Ankara. ÖZTÜRK, Kemal. (2002). "Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye'ye Olası Etkileri". Gazi Üni. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi. 22(1),47-65.

TÜRE, Engin. (2003). "Küresel Isınma ve Temiz Enerjiler". III. Atmosfer Bilimleri Sempozyumu 19-21 Mart Haliç Üniversitesi. İstanbul.

(<http://www.bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/kuresel-isinmanin-nedenleri-nelerdir#sthash.SzJPlnjx.dpuf> / <https://www.frmartuklu.org>)

www.cevreorman.gov.tr/hava.o2.htm

www.meteoroloji.org.tr/metekbil_kuresel_isinma.html

www.tdk.gov.tr

<http://www.webarsiv.hurriyet.com.tr>

Trakya'da Küresel Isınma ve Etkileri

Yusuf YILMAZ
yusuffusuyol22@hotmail.com
Edirne Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Çeşitli gazlardan oluşan atmosferin yaklaşık %0,1'lik oranı karbondioksit (CO₂), metan (CH₄), diazotoksit (N₂O), ozon (O₃), karbonmonoksit (CO) ve halokarbonlar (CFC gibi) gibi gazlardır. Bu gazları Dünya için önemli yapan unsur, Güneş'ten gezegenimize gelen ısının bir kısmını tutarak yer-yüzünün belirli bir sıcaklık aralığında kalmasını sağlamasıdır. Atmosferdeki bu gazların ısıyı tutma özelliğine "sera etkisi" denir. Sanayi devrimi sonrasında bu gazların oranındaki yüksek artışlar, sera etkisinin insanlık ve diğer canlılar açısından tehlikeli boyutlara ulaşmasına neden olmuştur.

Sera etkisi yaratan bu gazların miktarındaki değişimler ile ilgili gezegenimiz ve ülkeler üzerindeki etkileri konusunda pek çok araştırma yapılmışken, Trakya'yı kapsayan bir araştırmanın henüz yapılmadığını tespit ettik. Bu nedenle küresel ısınmanın Trakya'daki etkilerini ortaya koymak araştırmanın amacını oluşturdu.

Çalışma alanı olarak belirlediğimiz Trakya'daki yedi meteoroloji istasyonuna ait son otuz yılı kapsayan sıcaklık, yağış ve yağışlı gün sayılarını içeren veriler, resmî yazışmalar ile Meteoroloji Genel Müdürlüğünden elde edilmiştir. Trakya'daki yedi merkezin 1989-2018 yıllarını kapsayan sıcaklık, yağış ve yağışlı gün sayılarını gösterir grafikler hazırlanmış ve ortalama değerler ile karşılaştırması yapılmıştır. Küresel ısınma ile ilgili bilgiler için ise kaynakça kısmında belirtilen bu konuda daha önce yapılmış olan çalışmalardan yararlanılmıştır. Araştırma sahamız içinde kalan yedi istasyondaki verilerin ortalama değerler ile karşılaştırılması sonucunda:

- Tüm merkezlerde ortalama sıcaklık değerlerinin özellikle son on yıllık süreçte ortalamanın üzerinde yer aldığı,
- Yıllık yağış ortalamalarının son on yıllık dönemde artış gösterdiği,
- Yıllık yağışlı gün sayısında değişimler gözlenmekle birlikte, son beş yıl ortalamanın üzerinde değerler görüldüğü tespit edilmiştir.

Birleşmiş Milletlerin küresel iklim değişikliği konusundaki uzman kuruluşu Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), 2001 yılında yayınladığı 3. Değerlendirme Raporu'nda 20. yüzyılda küresel ortalama yüzey sıcaklığının 0,4-0,8°C arasında (yaklaşık 0,6°C) arttığını ve 1990-2100 dönemlerinde ise 1,4-5,8°C arasında yükseleceğini belirterek küresel ısınmanın tehlikesini vurgulamıştır (Türkeş, 2002).

Araştırma alanımızdaki yedi istasyona ait verilere baktığımızda son on yıl ortalama sıcaklık artışının uzun yıllar ortalamasının 1,04°C ile 1,23°C üzerinde gerçekleştiği, bu durum da IPCC'de belirtilen alt limiti şimdiden yakaladığı sonucunu ortaya koymaktadır. Bu konuda zaman kaybedilmeden önlemlerin alınması zorunlu hâle gelmiştir.

Bu konuda çözüm olarak;

- Sanayi tesislerinde baca filtresi ve su arıtmasının kullanılmasını zorunlu hâle getirmek,
- Yeraltı su kullanımını sınırlamak,
- Tarımsal arazilerin başka bir amaçla kullanılmasına izin vermemek,
- Ormanlık alanların korunması ve çoğaltılması,
- Kömürle çalışan termik santrallere izin verilmemesini maddelerini sıralayabiliriz.

Anahtar Kelimeler: Küresel ısınma, sera etkisi, iklim değişimi, Trakya'da küresel ısınma

GİRİŞ

İklim değişikliği "karşılaştırılabilir bir zaman periyodunda gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak, doğrudan veya dolaylı küresel atmosferin bileşimini bozan insan etkinliklerinin sonucu, iklimde bir değişiklik" biçiminde tanımlanmıştır (Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Paneli IPCC). IPCC'nin iklim değişikliği tanımında doğal nedenlere bağlı olarak iklimde değişimler olabileceği yazılmaktadır. Bu doğal nedenler volkanizma ve Güneş'te meydana gelen etkinlikler olarak gösterilebilir. İçinde bulunduğumuz Kuvaterner döneminde yaşanan buzul ve buzul arası dönemlerin oluşumu bu nedenlere dayanmaktadır. 18. yüzyılın ikinci yarısında baş-

layan Sanayi Devrimi ve sonraki süreçte giderek artan insan faaliyetleri atmosferimize salınan karbondioksit, metan, diazotoksit, floroklorokarbon gibi gazların oranını önemli miktarda artırmıştır. Bu artışlar atmosferimizde küresel ısınma olarak adlandırdığımız sıcaklık artışının ana nedeni olmuştur.

Küresel ısınma, “Sanayi Devrimi’nden beri özellikle fosil yakıtların yakılması, ormansızlaşma, tarımsal etkinlikler ve sanayi süreçleri gibi çeşitli insan etkinlikleri ile atmosfere salınan sera gazlarının atmosferdeki birikimindeki hızlı artışa bağlı olarak şehirleşmenin de katkısıyla doğal sera etkisinin kuvvetlenmesi sonucunda, yeryüzünde ve atmosferin alt katmanlarında saptanan sıcaklık artışı” şeklinde tanımlanabilir. Son küresel değerlendirmeler iklim sistemindeki ısınmanın kuvvetlendiğini göstermiştir. Küresel ortalama yüzey sıcaklıkları için güncellenen 100 yıllık (1906–2005) doğrusal artış eğiliminin büyüklüğü 0,74 °C’ye ($0,74 \pm 0,18$ °C) ulaşmıştır (Türkeş, 2012).

İklimde meydana gelen bu değişimlerden en çok etkilenecek ülkelerin başında Akdeniz Kuşağı’nda bulunan ülkeler gelmektedir. Ülkemizde sıcaklık ve yağışla ilgili yapılan çalışmalarda ortalama sıcaklığın arttığı yağışların ise azaldığı görülmektedir. Kuraklık ve çölleşme yakın bir gelecekte en önemli gündem maddemizi oluşturacaktır.

Dünya bilim çevrelerinde yapılan bu araştırmalara ülkemiz bilim insanları da pek çok çalışma ile katkıda bulunmuştur. Bunun yanı sıra Trakya’yı kapsayan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle küresel ısınmanın Trakya’daki etkilerini ortaya koymak araştırmamızın amacını oluşturdu. Trakya’da küresel ısınmanın boyutları problem cümle-

mizi oluşturmaktadır.

YÖNTEM

Araştırmanın Türü

Keşfedici araştırma yöntemi ile elde edilen veriler araştırma alanımızda meydana gelen değişimlerin sorgulanmasında kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırma evrenimizi Trakya yarımadası oluşturmaktadır. Bu alanda yer alan meteoroloji istasyonları içinde otuz yıl ve daha fazla süre gözlem yapan Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çorlu, Malkara, İpsala, Lüleburgaz İstasyonlarının verileri örneklem olarak kullanılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Çalışma alanı olarak belirlediğimiz Trakya’daki yedi meteoroloji istasyonuna ait son otuz yılı kapsayan sıcaklık, yağış ve yağışlı gün sayılarını içeren veriler, resmî yazışmalar ile Meteoroloji Genel Müdürlüğünden elde edilmiştir. Küresel ısınma ile ilgili dünya ve Türkiye’de yapılan araştırmalar için kaynak taraması yapılmış ve kaynakça kısmında belirtilen çalışmalardan yararlanılmıştır.

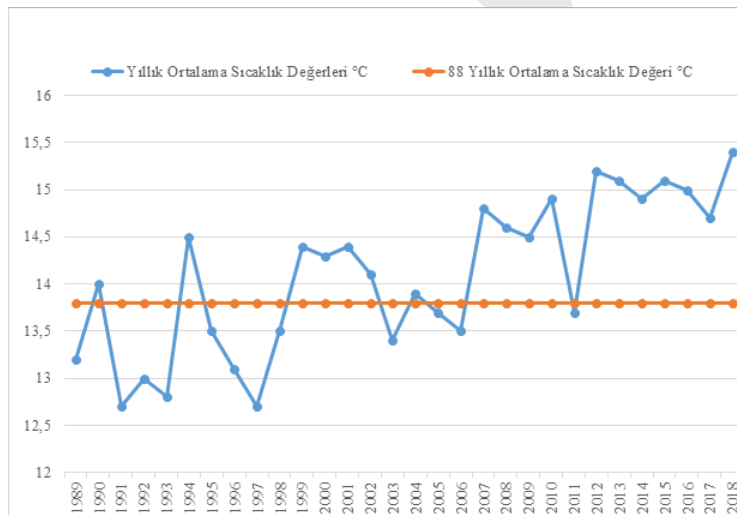
Verilerin Analizi

Trakya’daki yedi merkezin 1989-2018 yıllarını kapsayan sıcaklık, yağış ve yağışlı gün sayılarını gösteren grafikler hazırlanmış ve ortalama değerler ile karşılaştırması yapılmıştır.

BULGULAR

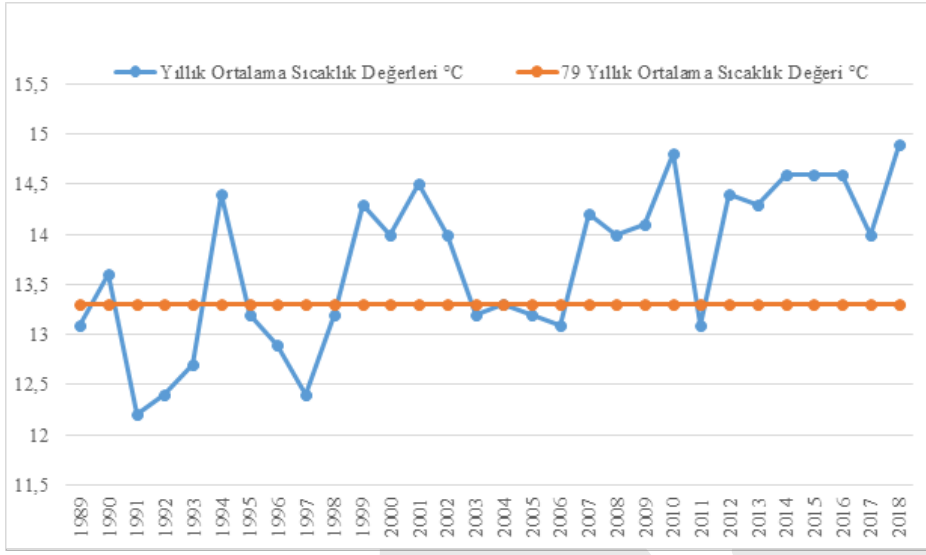
Araştırma alanımızda yer alan istasyonlardan Edirne’de son otuz yılı kapsayan sıcaklık grafiği Tablo-1’de gösterilmiştir. 2007 yılından itibaren ortalama sıcaklıklar uzun yıllar ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir.

Tablo 1: Edirne Ortalama Sıcaklık Grafiği (1989-2018 yılları arası)

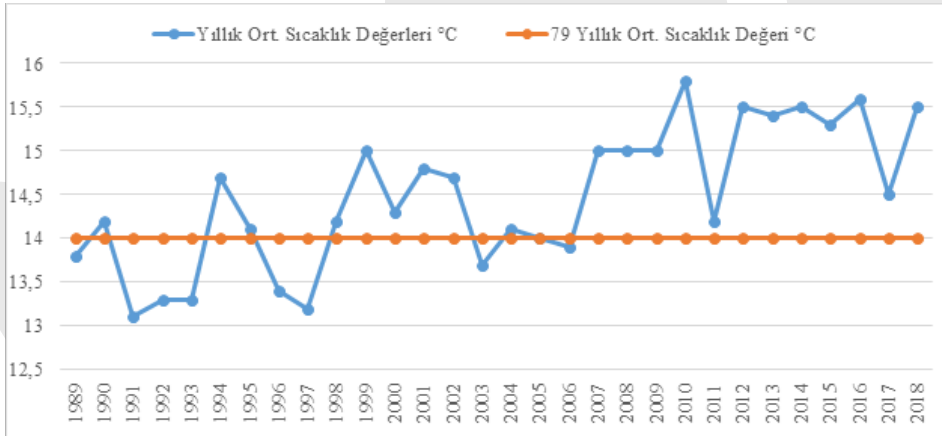

Tablo 2: Kırklareli Ortalama Sıcaklık Grafiği

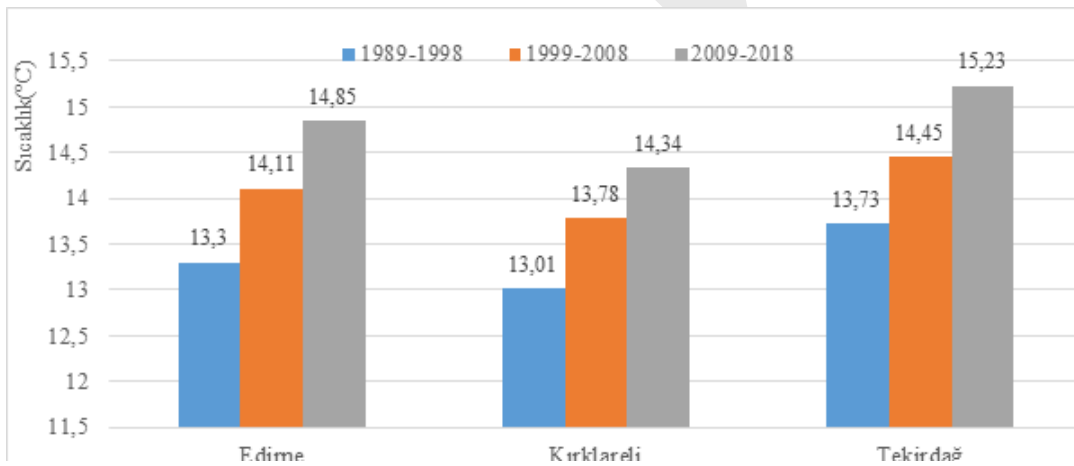

Tablo 3: Tekirdağ Ortalama Sıcaklık Grafiği

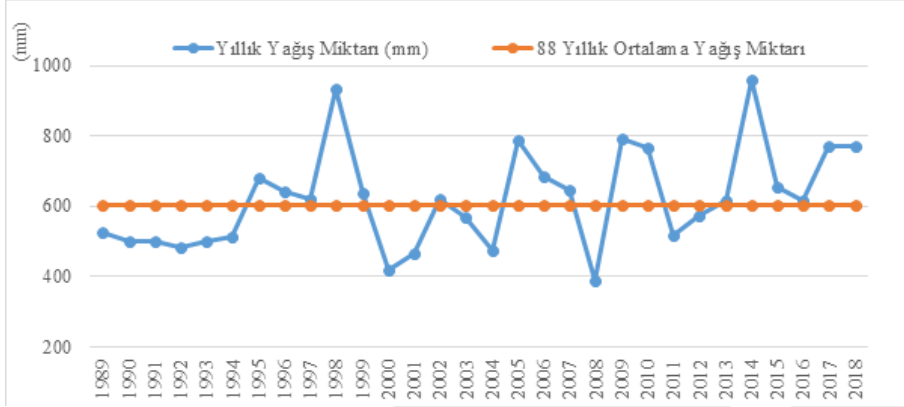
Tablo 1, 2 ve 3'te görüldüğü gibi son on yıllık süreçte ortalama sıcaklıklar uzun yıllar ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir.

Tablo 4: İl Merkezlerinde Gerçekleşen Onar Yıllık Sıcaklık Ortalamaları

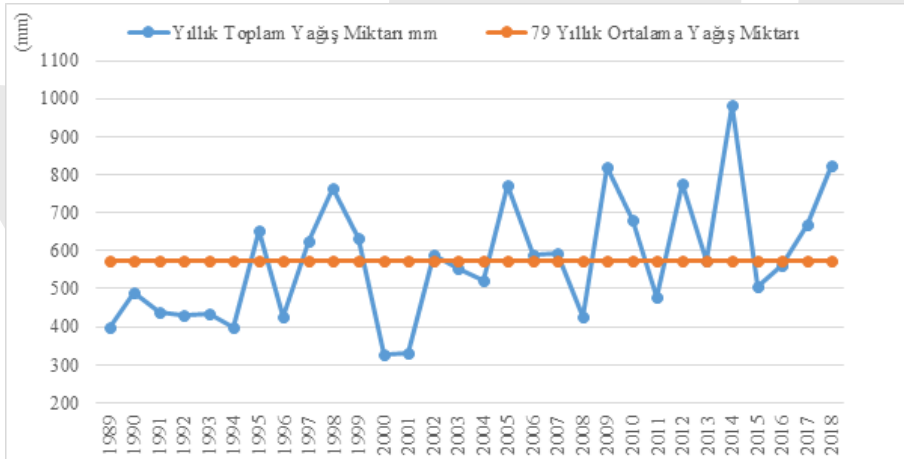

Tablo 4'te yer alan üç il merkezinin onar yıllık periyotlardaki ortalama sıcaklıklarına baktığımızda 1989-1998 ortalamalarının 1,5 °C, uzun yıllar ortalamasının ise yaklaşık 1 °C üzerinde bir artış olduğu görülmektedir. Gezegenimizde son yüz yıllık dönemde gerçekleşen artışın 0,74°C olduğunu düşünürse, Trakya'da küresel ısınmanın ulaştığı noktanın ciddi boyutlara vardığını söyleyebiliriz. Diğer verilerini aldığımız dört istasyonda da sonuçlar il merkezlerine paralellik göstermektedir. Trakya'da yaşanan sıcaklık artışı ile yağış miktarı arasında bağlantı kurulabilir mi? Bu amaçla araştırma alanımızda yer alan yedi istasyonun yıllık toplam yağış verilerini, ortalama yağışla karşılaştırdık.

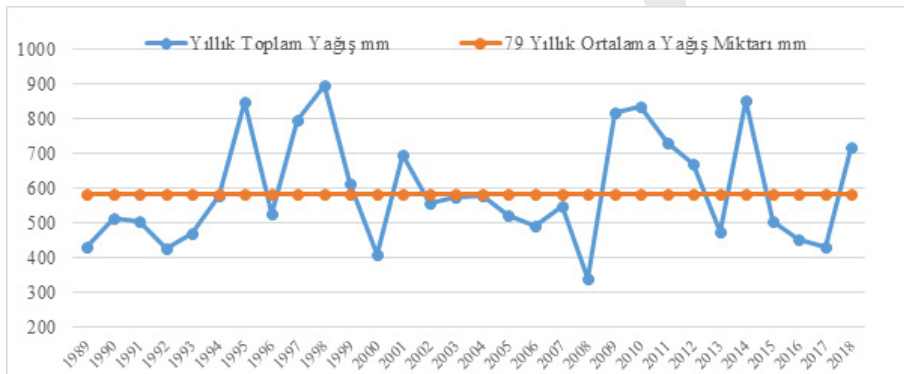
Tablo 5: Edirne'nin (1989-2018) Yıllık Toplam Yağış Grafiği

Tablo 6: Kırklareli'nin (1989-2018) Yıllık Toplam Yağış Grafiği

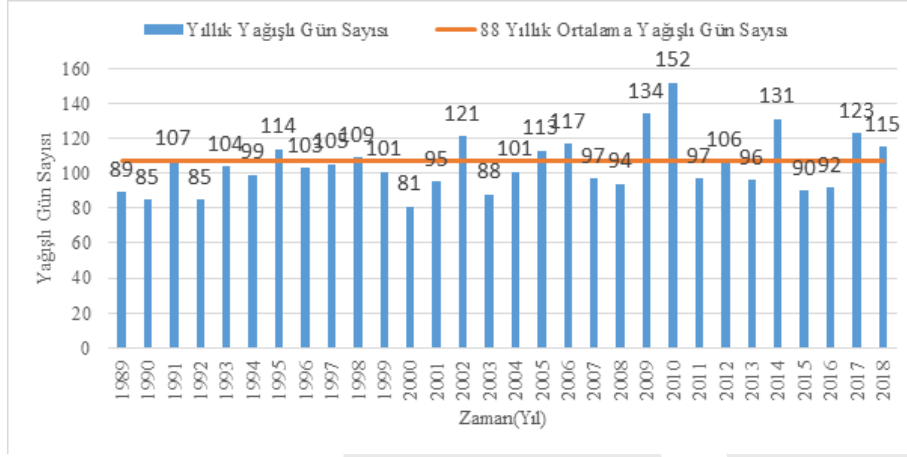

Tablo 7: Tekirdağ'ın (1989-2018) Yıllık Toplam Yağış Grafiği

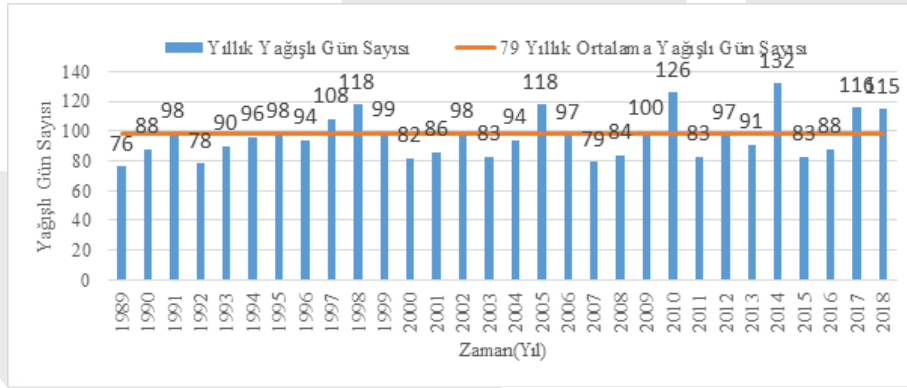

Araştırma sahamızda bulunan yedi istasyona ait yıllık yağış grafiklerini incelediğimizde yağışta bir azalmadan söz edemeyiz. Özellikle son on yıllık dönemde ortalama yağış miktarında ciddi artışlar gerçekleştiğini de görebiliriz. Yağış miktarındaki artışı küresel ısınmaya bağlı olarak atmosferin taşıdığı nem miktarının artması, buna bağlı olarak meydana gelen yağışların artması olarak açıklayabiliriz.

Tablo 8: Edirne'nin Yıllık Toplam Yağışlı Gün Sayısı

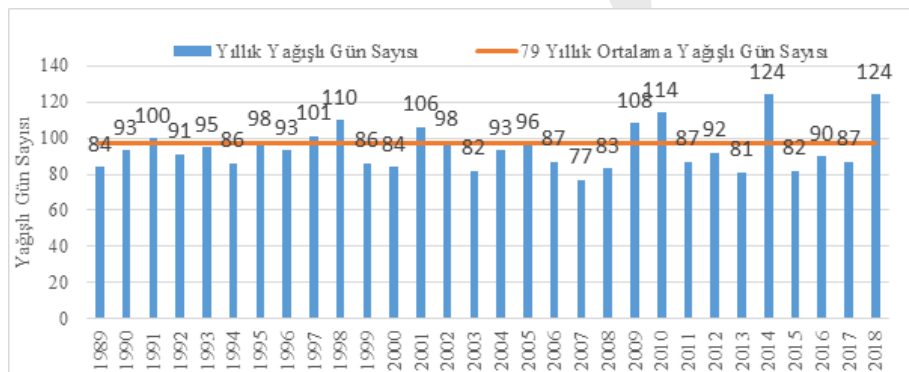

Tablo 9: Kırklareli'nin Yıllık Toplam Yağışlı Gün Sayısı

Tablo 8, 9 ve 10'u incelediğimizde yağış miktarındaki artışa bağlı olarak yağışlı gün sayısında aynı oranda artış gözlenmemektedir. Yağışlı gün sayısının artmaması yağışların sağanak şeklinde gerçekleştiğinin göstergesidir. Sağanak şeklinde meydana gelen yağışlar pek çok taşkın, sel gibi doğal afete neden olmakta, yeraltı sularının yeterince beslenmesini engellemekte, tarımsal ürünlere zarar vererek erozyonun kuvvetlenmesine neden olmaktadır.

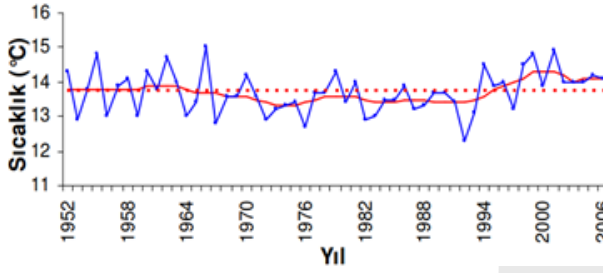
Tablo10: Tekirdağ'ın Yıllık Toplam Yağışlı Gün Sayısı

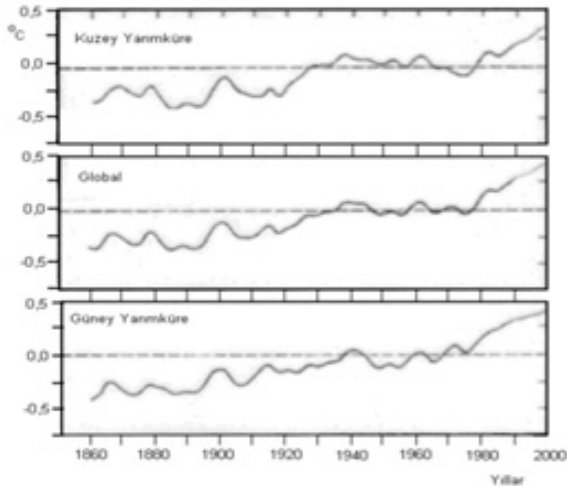
TARTIŞMA VE SONUÇ

Birleşmiş Milletlerin küresel iklim değişikliği konusunda uzman kuruluşu Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) 2001 yılında yayımlanan 3. Değerlendirme Raporu'nda 20. yüzyılda küresel ortalama yüzey sıcaklığının 0,4-0,8°C arasında (yaklaşık 0,6°C) arttığı ve 1990-2100 dönemlerinde 1,4-5,8°C arasında yükseleceğini belirterek küresel ısınmanın tehlikesini vurgulamıştır (Türkeş, 2012).

Tablo11: Türkiye'nin Yıllık Ortalama Sıcaklık Grafiği (DMİGM 2008)

Tablo12: Yıllık Ortalama Sıcaklık Anomalisi (Öztürk 2002)

Dünya ve Türkiye ortalama sıcaklık artışlarına baktığımızda inceleme alanımızda yer alan merkezlerin sıcaklık grafikleriyle paralellik gösterdiğini görmekteyiz. Türkiye'de sıcaklık verilerinin 1996 yılından itibaren ortalama sıcaklık değerlerinin üzerinde seyrettiği artışında 0,5 °C olarak kaldığı görülmektedir. Akdeniz, Ege ve Marmara Bölgelerine nazaran Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgelerinde meydana gelen artışların daha küçük değerlerde kalması Türkiye'nin de ortalama sıcaklık artışını düşürmektedir. Türkiye'nin güney ve güneybatısında yer alan ve büyük oranda kentleşmenin yaşandığı bölgelerde anlamlı ısınma eğilimleri görülmektedir. İstasyonlardaki anlamlı doğrusal ısınma oranları, her on yılda 0,121°C ile 0,312°C arasında

değişmektedir (DMİGM 2008). Trakya gibi daha dar alanlarda değerlendirme yaptığımızda sıcaklık artışlarındaki boyut ortaya daha net olarak çıkmaktadır. Her on yılda 0,56°C ile 0,8°C arasında gerçekleşen sıcaklık artışı DMİGM'nin 2008 yılında yaptığı araştırmada sunduğu değerlerden daha yüksek oranda çıkmaktadır.

Türkiye'de ve onu çevreleyen bölgelerde (genel olarak Balkanları ve Orta Doğu Bölgesini içeren Doğu Akdeniz Havzası) gözlenen iklim değişikliği ve değişkenliğine ilişkin çalışmalar ile küresel ve bölgesel iklim modellerinin benzeştirmeleri ve kestirimleri, Türkiye'de önemli iklimsel değişimlerin olduğunu ve Akdeniz havzasındaki birçok ülke ile birlikte gelecekte Türkiye'nin de iklim değişikliğinden olumsuz etkileneceğini öngörmektedir. Tüm bu nedenlerle iklim değişikliğinin etkilerini önlemek ya da en azından azaltabilmek ve ona uyum açısından, Türkiye'nin gelecekteki ikliminin öngörülmesi yaşamsal bir önem taşır.

Fransa Ulusal Meteoroloji Merkezinin küresel iklim modeli CNRM-CM3.1'in SRES A2 salım senaryosu çıktılarına göre, 2071-2100 gelecek döneminde 1971-2000 geçmiş dönemine göre kış mevsiminde ortalama hava sıcaklıklarındaki artışlar 2,5-5 °C aralığında değişecektir. Türkiye'deki sıcaklık artışı 2,5 °C kadar olacaktır. Bölgenin geneline baktığımızda güney, kuzey bölgelerden yaklaşık 1 °C kadar daha fazla ısınacaktır. Fransa Ulusal Meteoroloji Merkezi küresel modelinin SRES A2 salım senaryo çıktılarına göre kışın tüm Akdeniz ve Karadeniz havzalarında ve Türkiye'de daha belirgin olmak üzere toplam yağış tutarlarında 0,5-2 mm/gün düzeylerinde azalışların olması beklenir (Türkeş, 2012).

Ülkemiz ile ilgili öngörüler ciddi sıcaklık artışları yaşanacağını, çalışma alanımızda yağış miktarının ise %50 oranında azalacağını öngörmektedir. Öneriler

- Ülke genelinin yanı sıra dar alanları da kapsayan gelecekte olası iklim değişimleri ve bunlara karşı önlemleri içeren değerlendirme çalışması yapılmalı alınacak önlemler bir an önce uygulamaya konmalıdır.
- Sanayi tesislerinde baca filtresi ve su arıtmasının kullanılmasını zorunlu hâle getirilmelidir.
- Yeraltı su kullanımını sınırlamalı, yüzey sularının temizlenerek yeraltı suyuna duyulan ihtiyaç azaltılmalıdır.
- Tarımsal arazilerin başka bir amaçla kullanılma-

sına izin verilmemeli, modern tarım yöntemlerinin uygulanması ve sulama konusunda çiftçi bilinçlendirilmeli ve desteklenmelidir.

- Tarımda kullanılan gübre ve zirai ilaçların kontrollü kullanılması sağlanmalıdır.
- Ormanlık alanların korunması ve çoğaltılması, gelecekte yağış miktarındaki azalmalara bağlı olarak yaşanması muhtemel orman yangınlarına karşın şimdiden önlemler alınmalıdır.
- Su ihtiyacı az olan tarım ürünleri ve ağaç çeşitlerinin ekimi yaygınlaştırılmalıdır.
- Kömürle çalışan termik santrallere izin verilmemeli, güneş enerjisi gibi temiz enerjilerin kullanımının artırılması sağlanmalıdır.
- Birinci derece tarım arazilerinden oluşan Trakya'nın daha fazla sanayileşmesine izin verilmemeli; tarım, turizm gibi çevreci ekonomik faaliyetler desteklenmelidir.

KAYNAKÇA

Akın (2006) Küresel Isınma, Nedenleri ve Sonuçları, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 46, 2 (2006) 29-43

Demir, İ., Kılıç, G., Coşkun, M., Sümer, U.M. 2008. Türkiye'de maksimum, minimum ve ortalama hava sıcaklıkları ile yağış dizilerinde gözlenen değişiklikler ve eğilimler. TMMOB İklim Değişimi Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, 69-84. TMMOB, Ankara

Öztürk (2002) Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye'ye Olası Etkileri, G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 22, Sayı 1 (2002) 47-65

Türkeş (2012) Türkiye'de Gözlenen ve Öngörülen İklim Değişikliği, Kuraklık ve Çölleşme Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi 4(2), 1-32 (2012)

Türkeş, İklim Değişikliği: Türkiye-İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi İlişkileri ve İklim Değişikliği Politikaları https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/csk/EK-7.pdf adresinden 14.01.2019 tarihinde alınmıştır.

Bozulan Ekosistem ve Yok Olan Göllerimiz: Akşehir ve Eber Gölleri Örneği

Eren KARATAŞLI

akshirsbl@gmail.com

Konya Akşehir Tarık Buğra Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Büyükölük açısından Türkiye'nin 11 ve 12. sıralarında bulunan Akşehir ve Eber Gölleri Akarçay Havzası içerisinde yer almaktadır. Bu göller özellikle son yıllarda doğal tahribata uğramış ve kuruma aşamasına gelmiştir. Bunun en önemli nedenleri göllere akan akarsuların kesilmesi, yağış seviyesinin az olması, bölgesel atıklarının göllere akıtılmasıdır.

Havzadan beslenen iki önemli gölün son yıllarda önemli oranda küçülmesi sonucu böyle bir araştırma yapmayı düşündük. Göllerdeki su seviyesi, gittikçe azalmakta hatta yaz mevsiminde tamamen kuruma noktasına gelmektedir. Bunun nedenini öğrenmek için önce belediye yetkilileri ile görüştük. Onlardan havzanın ve göllerin büyüklüğü, göllerin özellikleri, göllerdeki su miktarı, bu olumsuzluğun ortadan kaldırılması için ne gibi çalışmaların başlatıldığı konusunda bilgiler aldık. Göllerin çevresindeki yerleşim yerlerine giderek buraların muhtarları ve sakinleriyle röportajlar yaptık. Göllerin beslediği akarsu ve derelerin üzerine kurulmuş setler, derin kuyu sondajları göllerdeki su miktarının azalmasında önemli bir etkidir. Ayrıca küresel ısınma, yerleşim yerlerinin atıkları, endüstriyel atıklar da gölleri olumsuz etkilemektedir. Akşehir ve Eber Göllerinde bozulma, ekolojik dengenin yeniden tesis edilmesi ve alanın uygun bir şekilde yönetilmesinin sağlanması amacıyla Akşehir ve Eber Gölleri için "Akşehir-Eber Gölleri Sulak Alan Yönetim Planı Projesi" hazırlanmıştır. Bu proje kapsamında göllerdeki su seviyesini korumak ve su temizliğini sağlamak, sulak alan ekosistemini ve biyolojik çeşitliliğini korumak, sulak alanlardaki su ürünleri potansiyelini yeniden kazanmak amaçlanmaktadır. Bu amaca yönelik olarak Akşehir Belediyesi ve Eber Gölü civarındaki mahallelerde yaşayan yerel halk ile mülakatlar yapılarak ve arazi incelemeleri gerçekleştirilerek "Akşehir-Eber Gölleri Sulak Alan Yönetim Planı Projesi"nin ilerleme aşamaları yerinde gözlemlenmiştir.

Başlatılan projenin olumlu gelişmelerinin gözlem-

lenmesi beklenirken gelinen son noktada olumsuzlara karşı Akşehir Gölü civarındaki artezyen çalışmalarının kontrol altına alınmış olması, gölü besleyen yeraltı su kaynaklarının korunması olumlu sonuçlar olarak karşımıza çıkmıştır. Zira Akarçay Nehri'nin özellikle yaz aylarında sulama amaçlı kullanımı ve küresel ısınmanın olumsuz etkileri hâlen devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Doğal kaynak, tahribat, küresel ısınma, kurtarma projesi

1. GİRİŞ

Akşehir ve Eber Gölleri, Konya ve Afyon sınırları içerisinde bulunan iki gölümüzdür. Bu göllerin beslendiği havza ise Akarçay Havzası'dır. Bu havza 7989 km²'lik bir alana sahiptir. Bu göller bu havzadan akan akarsu ve derelerle beslenir. Havzanın geniş bir kesimi Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü'ndedir. Havzayı oluşturan Akarçay Nehri'nin ana kaynağı Aksu Deresi'dir (Araplı Deresi). Kuzeyden gelen Seyitler Çayı (Kuruçay) suları, arasındaki tüm nehirler Akarçay Nehri'ne katılır ve Eber Gölü'ne dökülür. Ancak son zamanlarda göllerde ciddi oranda su kaybı yaşanmıştır. Bunun sonucunda bölgenin ekosisteminde de önemli değişiklikler gözlenmektedir. Akarçay Havzası'nda oluşan kirlilik yerleşim yerlerinden, endüstriden, termal turizmden, tarım ve hayvancılık kaynaklarından beslenmektedir.

2. YÖNTEM

Göller çevresinde yaşayan halkla özel röportaj yapıp onların da bilgilerinden faydalanarak göllerin durumu hakkında bilgiler edindik. Akşehir Belediye Başkanı Dr. Salih Akkaya, İlçe Tarım Müdürlüğü görevlileri, Devlet Su İşleri yetkilileri ve yöre halkıyla röportajlar yaparak göllerle ilgili en son duruma ulaştık. Akşehir İlçe Tarım Müdürlüğü ve Akşehir Belediyesi tarafından bize verilen dokümanlardan yararlanarak metnimizi hazırladık. Yapmış olduğumuz birebir alıntıları italik yazıyla belirttik. Kaynakça bölümünde de bu kaynakları gösterdik.

3. BULGULAR

3.1. Akşehir Gölü

Akşehir Gölü, Sultan Dağları ile Emir Dağı arasındaki çöküntü alanında yer alır. Tektonik yani deprem sonucu oluşmuş bir göldür. Türkiye'nin 11. büyük gölüdür. Akşehir Gölü Konya ve Afyon illeri sınırları içerisinde yer almaktadır. Gölün kenarları ile orta kısmı aynı oranda tuzlu değildir. Kuraklık ve göle ulaşan su miktarı azalınca gölün tuzluluk oranı artmaktadır. Göl, 15 yıl öncesine kadar 350 kilometrekarelik bir alana sahipti. 2008 yılında göl kuruma noktasına gelmişse de alınan tedbirler sonucu 2009 yılında 80 kilometrekarelik bir alana ulaşmıştır. Özellikle yaz mevsiminde göl kuruma noktasına gelmektedir. Yöre halkından edindiğimiz bilgilere göre gölün 2019 Şubat ayında derinliği 25-30 cm, suyun bulunduğu alan ise yaklaşık 10

km²'dir. Etrafı sazlık ve bataklık olduğu için gölden numune alınamamaktadır.

Eskiden bu bölgede balıkçılıkla geçinen aileler vardı. Bu bölge tekneleriyle de ünlüydü. Su miktarının azalmasıyla balıkçılık tamamen bitmiştir. Kuşların üremesi için uygun bir yapıya sahiptir. Aynı zamanda göçmen kuşların durağıdır. Bölge hâlen birçok kuş türüne de ev sahipliği yapmaktadır. Gölün etrafının sazlıklarla çevrili olması da bu iş ile uğraşan insanların geçim kaynağıdır.

Gölün beslendiği kaynakların üzerine sulama amaçlı setlerin yapılması, bilinçsiz sulama, kaçak açılan kuyular göldeki su miktarının düşmesindeki önemli nedenlerdir. Yağışların bol olduğu mevsimde bile gölün yeterince beslenememesi sonucu bölgeyi ve gölleri ciddi sorunlar beklemektedir.

DSİ'nin 2016 verilerine göre Akarçay Havzası'ndaki göletler şunlardır:

ADI	İL	AKARSU	DURUM	AMAÇ
Doğanhisar Karaağa Göleti	Konya	Adıyan Çayı Akşehir Göl Koyu	Aktif	Taşkın Koruma ve sulama
Özburun Göleti	Afyon	Değirmendere	İnşa halinde	Sulama
Seydiler Göleti	Afyon	Kabız Deresi	Aktif	Sulama
Seyitler Barajı	Afyon	Seyitler	Aktif	Sulama
Ayazini Göleti	Afyon	Ayazini Deresi	Aktif	Sulama
Erkmen Göleti	Afyon	Erkmen	Aktif	Sulama
Akdeğirmen Barajı	Afyon	Akarçay	Aktif	Sulama ve İçme
Kırka Göleti	Afyon	Değirmendere	Aktif	Sulama
Kuruçay Göleti	Afyon	Kocadere	İnşa halinde	Sulama
Tınaztepe Göleti	Afyon	Koru Deresi	Aktif	Sulama
Ağzıkara Göleti	Afyon	Bağlar Deresi	Aktif	Sulama
Ortapınar Göleti	Afyon	Sinir Deresi	İnşa halinde	Sulama
Selevir Barajı	Afyon	Kali/Gali Çayı	Aktif	Taşkın Koruma ve Sulama
Kayabelen Göleti	Afyon	Ellez	Aktif	Sulama

Akarçay ve kolları tarafından drene edilen havza, yaklaşık olarak 7.400 km²'lik su toplama alanına sahiptir (M. Murat KÖLE ve diğerleri, 860).

Görüldüğü üzere yapılan bu 14 baraj ve göletler göllerin beslendiği kolların üzerine yapılarak suyun göllere ulaşması engellenmiştir.

Eber Gölü ile Akşehir Gölü arası mesafe 27,9 kilometredir. Bu göller Taşköprü Çayı adıyla bilinen bir kanal ile birbirine bağlıdır. Eskiden bu kanal aracılığıyla Eber Gölü'nden Akşehir Gölü'ne su beslemesi yapılmaktaydı. 1990 yılında bu kanal üzerine regülatör yapılmış ve su akışı kontrol altına alınmak istenmiştir. Fakat su miktarının azalması nedeniyle o tarihten beri Eber Gölü'nden Akşehir Gölü'ne bir akış olmamıştır.

Nasreddin Hoca'nın maya çalmasıyla ünlenen bu gölün bulunduğu alanda şimdi kuraklık nedeniyle bir yerden bir yere yürüyerek geçilebilmektedir. Akşehir ve Eber Gölleri, 1992 yılında SİT alanı ilan edilmiştir. Ayrıca 2 Kasım 2018 tarihli ve 30583 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan karara göre Akşehir Gölü "kesin korunacak hassas alan" ilan edilmiştir.

3.2. Eber Gölü

Afyonkarahisar'ın Eber kasabasının sınırlarında bulunan Eber Gölü Türkiye'nin 12. büyük gölüdür. Eber Gölü, Akarçay ve Sultan Dağları'ndan gelen kaynak suları ile beslenmektedir. Gölün kıyıları ve iç kesimi büyük oranda sazlık ve kamışlardan oluşan adalarla kaplıdır. Eber Gölü'nü besleyen en önemli yüzey suyu Akarçay'dır. Bunun dışında güneydeki Sultan Dağları'ndan doğan akarsular gölü besleyen derelerdir. Kuzey tarafından beslediği bir kaynak yoktur. Doğuda ise Akşehir Gölü ile bağlantısını sağlayan doğal bir kanal bulunmaktadır. Ancak su yetersizliği nedeniyle bu kanal şimdi kurudur. Havza su kalitesi açısından değerlendirildiğinde, kirliliği ya da çok kirlenmiş özellik gösterdiği söylenebilir. İçmeye ve kullanmaya uygun değildir. Eber Gölü'nün göl aynası geniş, su seviyesi az olduğu için buharlaşma oranı yüksektir. Su Yönetimi Genel Müdürlüğü "Havza İzleme ve Referans Noktalarının Belirlenmesi Projesi"ne göre Eber Gölü'nden 4 dönem boyunca yüzey, orta ve dip olmak üzere 3 noktadan toplam 12 adet numune alınmış ve analizleri yapılmıştır.

3.3 Göllerin Genel Sorunları

Kuraklık, yağışların mevsim normallerinin altında olması, akarsu ve derelerin üzerine setlerin yapılması gölleri kuruma noktasına getirmiştir. Yağışların azalmasında küresel ısınmanın da payı vardır. Ayrıca evsel ve endüstriyel atıklar da suyun kirlilik oranını artırmaktadır. Akarçay Havzası içerisinde 79 yerleşim yeri bulunmakta ancak bunların sadece 10'unda kentsel atık su arıtma tesisi bulunmaktadır. Atık su arıtma tesisinin bulunmadığı yerleşim yerleri için çalışmalara devam edilmektedir. Kirlilik sonucu bölgedeki canlı popülasyonu da azalmıştır. Havzadaki diğer önemli bir kirlilik kaynağı ise alkaloit fabrikasının arıtılmadan tahliye edilen atık sularıdır. Alkaloit fabrikası 1981 yılında deneme üretimi ile hizmete girmiştir. Tesiste günde yaklaşık 700 m³ atık su oluşmakta ve çok yüksek kimyasal değerleri ile hiçbir arıtmadan geçmeden yıllardır Akarçay'ı ve Eber Gölü'nü kirletmektedir. Akşehir ve Eber Gölleri'ne özgü çok özel ve endemik bir bitki vardır. Halk arasında Eber sarısı veya piyan olarak bilinir. "Thermopsis turcica adlı bitkinin dünyada bilinen tek yaşam alanıdır (GÜLSAÇAN). Gövdesi diktir ve 80 cm'ye kadar uzayabilir. Yukarı kısımları sık, beyaz tüylüdür. Dalları sürgün

vermez. Çiçekleri hem erkek hem de dişi üreme organına sahiptir. Tohum verir ancak tohumlarıyla bölgedeki böcekler beslenmektedir. Afyonkarahisar İl Çevre ve Orman Müdürlüğü tarafından koruma altına alınan 4.500m²'lik alan, Dereçine kasabasında 1.000 m²'lik alan "Eber Sarısı-Piyan Koruma Alanı" olarak ilan edilmiştir. Güçlü kök yapısına ve arsızlığına rağmen başka alanlarda üretimi çok kolay değildir.

Akşehir Gölü'nde özellikle yaz mevsiminde sabah saatlerinde göl kaynaklı insanın genzini yakan bir koku oluşmaktadır. Öğle saatlerinde ısınan havanın yükselmesine bağlı olarak bu koku yok olmaktadır. Bunun için kanalizasyon atıklarını kesinlikle iyi arıtılıp kontrollerinin yapılması gerekmektedir. Çevre halkıyla yaptığımız röportajlara göre bazı yerlerden değişik gaz çıktığı, bunun da doğal gaz olma olasılığından bahsedilmiştir. Bu gazın türü hakkında araştırma yapılmasını arzu ediyoruz. Biriken gazların, gelişmiş ülkelerdeki gibi şu an mevcut olan arıtma tesisinin bir bölümünde elektriğe çevrilebileceği kanaatindeyiz.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Göllerimizin kurummasının engellenmesi için

- Damla sulama yaygınlaştırılarak akaçlama yoluyla yapılan sulamada kaybedilen suların yeraltı suyu ya da yüzey suyu olarak göle kazandırılmasına çalışılmaktadır.
- Eskiden yaygın olarak kullanılan artezyen kuyu ve tulumba açma izinleri azaltılmış, herkes istediği gibi artezyen veya kuyu açamayınca yeraltı sularıyla gölün beslemesi artırılmaya çalışılmaktadır.
- Akşehir Belediye Başkanı Dr. Salih Akkaya yaptığımız röportajda Sakarya Nehri'nin bir kolunun gölümüze getirilmesi projesi olduğunu vurgulamıştır.
- Göllerimizin gittikçe kurumaya başlamasına etken olan faktörlerin azaltılması için Akşehir ve Eber Göllerini Koruma Projesi'nin faaliyete geçmesiyle göl çevresindeki halkın bilinçlendirilmesi ve daha verimli bir sulak alan elde edilmesi hedeflenmektedir. Bu projenin amaçları arasında atık suların zirai amaçlarda da kullanılması amaçlanmış ve yarı yarıya da bu amaca ulaşılmıştır.
- Sulak alanlarımızı ve su bölgelerini daha dikkatli kullanmalı ve daha temiz tutmalıyız. Halkımızın bilinçli olması için seminerler düzenlenmelidir. Belediye, Su İşleri Genel Müdürlüğü ve ilgili birimlerin önlemlerini sıklaştırmaları, daha büyük proje yapımları ve destekleme gibi teşvik edici çalışmalar yapılması gerekmektedir. Göl yatağında suyun çekildiği alanlarda tarımsal faaliyetler yapılabilir. Hem yetiştirilen ürünlerle bölge ekonomisine katkı sağlanabilir hem de çevreden göle erozyon olması engellenebilir.
- Orman ve Su İşleri Bakanlığının ve Akşehir Belediyesinin katkılarıyla Akşehir-Eber Gölleri Sulak Alan Yönetim Planı Projesi hazırlanmıştır. Bu pro-

jeye göre:

- 1- Göllerdeki su dengesini yeniden oluşturabilmek için göllerin mevcut su kaynaklarıyla beslenmesinin sağlanması,
- 2- Göller ve gölleri besleyen sulardaki kirliliğin mümkün olan en az seviyeye indirilmesi,
- 3- Sulak alan ekosisteminin ve biyolojik çeşitliliğinin korunarak geliştirilmesi ve iyileştirilmesinin sağlanması,
- 4- Sulak alanlardaki su ürünleri potansiyelinin yeniden kazanımı, Tarımda (hayvancılık dâhil) sürdürülebilirliğin sağlanması,
- 5- Alternatif gelir kaynaklarının geliştirilmesi,
- 6- Sulak alan yönetim planının etkin olarak uygulanması amacıyla yörede yaşayan halkın çevre bilincinin artırılmasını hedeflemektedir (Göller ve Sulak Alanlar Eylem Planı, 2017).

Başlatılan bu projelerle göllerin eski hâlini almasını umuyoruz. Gelecek nesillerimize de sağlıklı güzel bir çevre bırakmak dileğiyle...

KAYNAKÇA

- DÖNMEZ, S. (2018). <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/442661>. 02 24, 2019 tarihinde Akşehir Gölü'ndeki su seviye çekilmesinin meteorolojik ve uydu verileri ile incelenmesi. adresinden alındı
- GÜLSAÇAN, M. (tarih yok). <https://www.dogadernegi.org/aksehir-ve-eber-golleri/>. 02 22, 2019 tarihinde alındı
- <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/11/20181102.htm>. (2018, 11 02). 02 18, 2019 tarihinde alındı
- M. Murat KÖLE, M. A. (2016, 10 13). https://www.researchgate.net/publication/325145921_Eber_ve_Aksehir_Golleri'nde_1990-2016_Yillari_Arasinda_Gerceklesen_Alansal_Degisimler. 02 22, 2019 tarihinde alındı
- Orman ve Su İşleri Bakanlığı. (2017). Göller ve Sulak Alanlar Eylem Planı 2017-2023. ANKARA.
- T.C. içişleri bakanlığı Akşehir Kaymakamlığı . (tarih yok). <http://www.aksehir.gov.tr/aksehir-golu>. 02 26, 2019 tarihinde alındı
-

Doğal Kaynakların Tüketilmesi

Bahar ÇİFTÇİ

Hakkari Türk Telekom Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

Özet

Küreselleşen dünyada gözle görülür hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Bu değişimde yer alabilmek her ülkenin arzu ettiği bir durumdur. Gelişmekte olan ülkeler açısından ise hem bu değişimi yakalamak hem de sahip olduğu kaynakları daha etkin kullanmak oldukça önemlidir. Bu değişim sürecinde, ülkeler arasında hızlı bir rekabet ortamı yaşanmaktadır. Bu rekabet ortamında gelişmekte olan ülkeler için başarılı olabilmenin yolu kalkınma sürecini hızlandırmaktan geçmektedir. Kalkınmayı bir amaç olarak kabul eden (az gelişmiş ve gelişmekte olan) ülkeler, doğal kaynakları tarihi süreç içerisinde daima kullanmış ve bu sayede bazı dönemlerde gelişmiş ve zenginleşmişlerdir. Günümüzde sanayileşmiş olan ülkeler, her şeyden önce doğal kaynaklarını harekete geçirerek bu düzeyi yakalamışlardır. Gelişmekte olan ülkeler, doğal kaynaklardan daha verimli yararlanmanın yollarını aramalıdır. Bunun için en uygun yol yeterli düzeyde kalifiye insan gücüne sahip olmaktan geçmektedir.

Anahtar Kelimeler: Doğal Kaynaklar, Kalkınma, Kalkınma ve Doğal Kaynak İlişkisi, Bilinçsiz Tüketim

GİRİŞ

Hayatımızın birçok aşamasında doğal kaynaklardan faydalanırız. Doğal kaynaklar su, hava, bitki örtüsü, toprak, hayvanlar ve madenlerdir. Bu doğal kaynaklar insanlar tarafından bitmeyecekmiş gibi görünür ama insanların bilinçsizce kullanmaları sebebiyle hızla azalmakta birçoğu bitme tehlikesi göstermektedir. Bizim görevimiz onları bilinçsizce kullanıp onları yok etmek değil, bilinçli bir şekilde ihtiyacımız kadar kullanıp onlardan faydalanmaktır. Doğal kaynakların özellikle insanlar tarafından sınır tanımayan, insafsız bir biçimde kullanılması, kaynakların bilinçsizce tüketilmesi ve doğa ile yaşam arasında eskiden beri devam edegelen dengenin süratle bozulmasına neden olmaktadır. (Çelik vd. 1997: 134.)“Hava, su veya gıdaların insan

sağlığında ve refahında, gerçek veya potansiyel zararlara neden olacak şekilde kirlenmesi ya da doğaya mazeretsiz olarak zarar vermesi” (Peirce, Weiner ve Vesilind, 1998: 1) olarak tanımlanan çevresel kirlilik ile birlikte hava, su, toprak ve diğer doğal kaynaklardan oluşan doğal çevre, özellikle son yüzyılda artan sanayileşme, buna bağlı oluşumlar ve kötü kullanımlar sonucu bozulmaya başlamıştır. XIX. yüzyılda hızlı sanayileşme, doğal kaynakların sınırsız kabul edilmesi ve fiyatlandırılmaması sonucu, XX.yüzyılda doğal kaynakların kendilerini yenileyememesi ve tükenmesi tehlikesi ortaya çıkmıştır.(Arat, 1995: 235) Çevre tahribatını salt bitki ve canlı ekolojisi açısından düşünmek yanlıştır. Çevre aynı zamanda hudutsuz bir ham madde tüketimine de maruz kalmaktadır.(Çağlar, 1998: 31) Geçmişte olduğu gibi günümüzde de ekolojik dengeyi bozan, çevre sağlığını ve doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimini olumsuz etkileyen etkinliklerin en önemlilerinden biri, kaynakların sorumsuzca tüketimi ve çevresel sorunlara neden olabilecek nitelikte ve miktarda atık üretimidir(Palabıyık, 1998: 46).

Doğal Kaynakların Korunması

Çevre sorunlarına neden olan hızlı nüfus artışı, düzensiz kentleşme, sanayileşme ve turizm gibi etkenler, doğal kaynakların sağlıklı bir biçimde korunamamasına da neden olmaktadır. Nüfus artışı, kaynaklar üzerinde talebi etkileyen ve çevrenin bozulmasına yol açan önemli faktörlerden biridir. Çevre ve doğal kaynaklar bağlamında hızlı nüfus artışının getirdiği hiçbir avantaj yoktur. Dünya halen üzerinde yaşayan 6 milyar insanı, 2015 yılında ise 7 milyardan fazla insanı barındırmak ve beslemek zorundadır. Bu nüfus artışı karşısında tüm tüketim ihtiyaçlarının artması, alışkanlık ve beklentilerin de değişmesi ile birlikte, doğal kaynakların yetersiz kalması, çevrenin ve ekolojik dengenin de sarsılması kaçınılmaz bir son olacaktır.(Metin, 2001: 44-45.)

Kentsel mekanlardaki yığılmaların ve düzensiz

kentleşmenin hava, su, toprak gibi doğal kaynakların kirlenmesinin yanında yol açtığı, tarihi kent- sel dokunun yok edilmesi, ormanların tahribi ile çölleşme, toprak erozyonu ve benzeri sorunlarla, insanların sağlıklı doğal yaşam ortamları da olumsuz yönde etkilenmektedir. (Önen, 2002: 32) Bu sebeplerden dolayı doğal kaynakların korunmasında etkin bir çevre yönetimi olmalıdır. Çevre yönetiminin amacının; hava, su, toprak gibi doğal kaynakların ve ekolojik dengenin korunmasının, bu yönetim yapısı ile nasıl ve ne etkinlikte gerçekleştirilebileceği sorusuna cevap aramak olduğu görülmektedir.(Sandal, 2001: 53-54)

Doğal kaynakları kullanma biçimimiz bizim ve toplumumuzun sağlığını etkiler. Doğal kaynakları hepimiz kullandığımız için onları koruma, muhafaza etme ve paylaşma konusunda sorumluluklarımız vardır. Doğal kaynaklar dünyada sınırlıdır. Alternatifi olmayan ve hiçbir yolla miktarları artırılmayan niteliktedir.(toprak ve toprakaltı zenginlikler, metal ve metal dışı kaynaklar) Mevcut bilim ve teknoloji, birkaç maden hariç doğal kaynakların yerine kullanılacak alternatif maddeler keşfedememiştir.

Doğal kaynakların sınıflandırmasını yaparken doğal kaynakların tükenen ve tükenmeyen kaynaklar olarak ayırabiliriz. Petrol ve kömür gibi örnek madenlerde olduğu gibi doğal kaynaklar tükenebilir ancak su gibi kaynaklar da tükenme özelliğinden çok kalitesinin bozulması durumuyla karşı karşıyadır. Bir bakıma belki toprak da tükenmeyen kaynak olarak düşünülebilir. Ancak yeraltı ve yerüstü sularının çeşitli nedenlere bağlı olarak niteliklerinin bozulup kullanılamaz duruma geldiği günümüzde hep görülmektedir. Toprak için de aynı şeyleri söylemek mümkündür (Kuyucuklu,1998:15). Genel olarak ülkelerin ekonomik sorunlarının başında doğal kaynakların korunması gelmektedir. Bu konu nüfus ve insan ihtiyaçlarındaki artışa bağlı olarak oldukça önemli bir sorun şeklinde güncel bir görünüm kazanmıştır. Nitekim kaynakların azalma ve yetersizliği gibi sonuçlardan etkilenmemek için bireylerin ve ülkelerin aldıkları önlemler arasında çeşitli çareler dile getirilmektedir. Çarelerin başında kaynakların korunması gelmektedir. Kaynak koruma (conservation), (Ciriacy,1968:48) gelişmiş ülkelerde yıllardır uygulanmaktadır. DERGİPARK Doğal kaynaklar tutumlu ve bilinçli bir şekilde tüketilmelidir. Bu her bir ferдин vatandaşlık görevi arasında yer almaktadır. Doğal kaynakların tamamen yok olmaması adına her fert üstüne düşen rolü ye-

rine getirmelidir. Bu kaynaklara misal olarak petrol, madeni su, doğalgaz gösterilebilir. Bütün kişilerin üstünde ortak hakkının yer aldığı doğal kaynakları idareli bir şekilde kullanmamız gerekmektedir. Aksi takdirde süratle tüketilir ve sınırlı sayıda kaldığında maalesef bu kaynakların geri getirilmesi mümkün olmayan bir hale gelir. Tahmin edilene göre evren üstündeki petrol rezervleri sadece 40 yıl daha kendini koruyarak insanlara hizmet etmeye devam edecektir. Sonra tükenme aşamasına geçeceği bilim insanları tarafından tespit edilmiştir. Günümüzde en çok kullanılan doğal kaynak petroldür ve petrolün de sonu gelmeye başlamıştır.(DÜNYA ATLASI)

Yaşamsal açıdan mühim bir kaynak göstermemiz gerekirse size ilk olarak suyu gösteririz. Su tamamen yok olursa insan yaşamı ciddi derecede tehlike ile yüzleşmek zorunda kalır. Su, kısa zamanla tüketilecek olursa bunun için savaşlar dahi yapılabilir. Su tüketimini hızlı hale getiren en mühim faktörlerden biri de şuursuz tarım uygulamalarının halen yapılıyor olmasıdır. Tarımda damla su tatbikine bir an evvel geçilmesi ihtiyacı duyuluyor. Devletimiz doğal kaynak suyu yönünden varlıklı olduğundan diğer hiçbir ülkeden su satın almadığımız bilinmektedir. İnsan nüfusu gitgide çoğalmaktadır ve tüketim de buna bağlı olarak süratle artmaktadır. Bundan dolayı bütün insanoğlu bu mevzuda bilinçli hale getirilmelidir. İnsanlar bilinçlenmediği müddetçe doğal kaynaklarımız şuursuz bir şekilde tüketilmeye devam edilecektir. Şüphesiz ki bu durum da doğal kaynakların bir süre sonra yok olmasına neden olacaktır. (DERGİPARK)

Kalkınma ve Doğal Kaynak İlişkisi

Yetişmiş insan gücünün olmadığı bir yerde doğal kaynaklar bir anlam ifade etmez. Çünkü kaynakları kullanan insandır. İnsan varoluşundan bugüne kadar doğal kaynaklardan yararlanmıştı. Sanayi İnkılabı ile doğal

kaynakların önemi daha da artmıştır. Teknik icatlar ve gelişmeler kaynakların kullanımını daha da kolaylaştırmıştır. Bazı toplumlarda ulaşılan refah düzeyi doğal kaynakların en akılcı biçiminde kullanılmasından kaynaklanmaktadır.

Doğal kaynaklar ülkelerin en önemli ekonomik güçleridir. Kalkınma modellerinin öncelikle öz kaynaklarına dayandıran ve eksiklerini dış kaynaklarla destekleyen ülkeler kalkınma sürecini istikrarlı bir şekilde alabilmişlerdir.

Ekonomik kalkınmanın yeni bir şekli olarak algılanan ve bazı düşünürler tarafından “Çevre Korumalı Kalkınma”(Çağlar, 1996: 87) modeli olarak nitelendirilen çevre yönetim sistemi, bir taraftan kaynak kullanımını dengeli bir şekilde ayarlayıp, doğal kaynakların etkinliğini ve çevresel kaliteyi gözetirken diğer taraftan ekonomik kalkınmayı hedefleyen sistematik bir yaklaşımdır.

YÖNTEM

Kaynak taraması yaparak doğal kaynakların tüketilmesi konusu ile ilgili yazılmış makaleleri ve yapılmış tezleri inceledik. Bu kaynaklardan gerekli alıntılar alındı.

BULGULAR

Doğal kaynakların bilinçli ve bilinçsiz tüketilmesi sonucunda insanların ve doğal çevrenin karşılaşılabileceği durumlar nelerdir? Bu durumları maddeler halinde aşağıda belirttik:

- Doğal kaynakların bilinçsizce kullanılması, çevrenin ve ekolojik dengenin de bozulmasına sebep olacaktır.
- Uluslararası alanda turizmde doğal alanlara yönelik talebin artması, değişik turistik yöreleri gerekli altyapı ve donanımları oluşturmadan turizme açmak betonlaşmaya yol açmakta, doğal kaynaklar

KAYNAKÇA

<https://www.canlibilimi.com/doğal-kaynakların-sürdürülebilirliği>

<http://dergipark.gov.tr>

DERGİPARK/Doğal kaynakların tüketilmesi/Bilimsel makaleler

Dünya Atlası

Yardımcı kaynaklar.com

EKOGAZETE/makaleler

Prof. Tanay Sıdkı Uyar/Bilimsel Açıklamalar

ARAT, Z. (1995). “Çevre Yönetimi ve Planlama”, Yeni Türkiye Dergisi, 5.

ÇELİK, A. vd. (1997). Yeni Stratejiler Karşısında KOBİ'ler, Kahramanmaraş: T.S.O. Yayını.

PEİRCE, J. J. vd. (1998). Environmental Pollution and Control, 4th Edition, Butterworth-Heinemann.

ÇAĞLAR, İ. (1998). “Çevre Yönetimi”, Çorum Çevre Dergisi, 5.

PALABIYIK, H. (1998). “Çevre Sorunu Olarak Kentsel Katı Atıklar (Çöpler) ve Entegre Katı Atık Yönetimi”, Türk İdare Dergisi, 420.

METİN, E. (2001). “Doğal Kaynaklar ve Çevre Yönetimi”, İstanbul Sanayi Odası Dergisi, 424.

ÖNEN, Y. (2002). “Kentsel Mekan, Çevre, Çoğulculuk ve İnsan Haklarına Genel Bir Yaklaşım”, İnsan, Çevre, Kent, 2.Basım, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.

SANDAL, A. (2001). “Sekizinci Beş Yıllık Plana Çevre Yönetimi Açısından Bakış”, Çevre ve İnsan Dergisi, 48.

ÇAĞLAR, İ. (1996). “İşletmelerde Çevre Yönetimi ve Çevre Yönetimini Yaygınlaştıran Dinamiklerin Belirlenmesi”, Standart Ekonomik ve Teknik Dergi, 419.

ve fiziksel çevre tahrip olmaktadır.

- Hızlı nüfus artışı, endüstrileşme büyümesi, yenilenmesi mümkün olmayan doğal kaynakların tükenmesi, çevrenin kirlenmesi ve ekolojik dengenin bozulması dünyamızı her geçen gün daha da tehdit etmektedir.

ÖNERİLER

Yaptığım araştırmalar üzerine;

Doğal kaynakların korunmasında çevre yönetiminin etkinliğinin sağlanması gerekir bunun için çözüm, sorunu kaynağında çözümlenektir yani vatandaşların çevre yönetimine aktif olarak katılmasını sağlamak ve çevre eğitiminin yeterli düzeyde her kesime verilmesidir. Devlet tarafından oluşturulacak yasal düzenlemeler çevre yönetiminde etkili olsa da esas olan bütün toplum kesimlerinin sosyal sorumluluk kapsamında doğal kaynakların korunması ve çevre sorunlarına karşı duyarlı ve bilinçli bir davranış tarzını benimsemeleridir.

Gelecek nesillere temiz bir çevre ve yaşanabilir sağlıklı bir dünya emanet etmek isteniyorsa doğal kaynakların israf edilmeden kullanılması gerekir. Bu konuda bilinçli tüketici olmak gerekliliği unutulmamalıdır. Ayrıca doğal kaynakların bilinçli bir şekilde kullanılması hem insani hem de millî bir görevdir.

DOĞAL KAYNAKLARIN TÜKETİLMESİ

Fatoş ÖZKAN

Osmaniye Tosçelik Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

Yeryüzünde çok sayıda canlı yaşamaktadır. Canlılar yaşamlarını çevreleriyle sürekli bir etkileşim içinde sürdürürler. Beslenme barınma ve çoğalma gibi temel gereksinimlerini yaşadıkları bu doğal ortamdan karşılarlar. Doğal ortamda canlılarla cansızlar arasındaki sürekli ilişkiye doğal denge denir. Doğal ortamın zarar görmesi doğal dengenin bozulmasına neden olur. Bu da o çevrede yaşayan canlıların yok olması veya türlerinin azalması anlamına gelir. Canlılar arasında, bulunduğu çevreyi en çok etkileyen ve ona zarar veren insandır. Hava, su ,toprak bitki örtüsü, hayvanlar ve madenler doğal kaynaklarımızı oluşturur.

Bitkiler ve hayvanlar yaşamları için gerekli olan oksijeni havadan alır. Solunum, dolaşım ve sinir sistemine etkileri yüzünden birçok ağır hastalığa sebebiyet verebilen hava kirliliğine bağlı nedenlerden hayatını kaybedenlerin trafik kazalarından dolayı hayatını kaybedenlerden 11 kat fazla olduğu belirlenmiştir. AB standartlarına göre havası en kirli olan şehirlerin birincisi İstanbul'dur.

Yaşamın doğal kaynağı olan toprağa bırakılan zararlı katı ve sıvı atıklar, zamanla toprağın özelliğini kaybetmesine neden olur. Verimliliğini yitiren toprak, üzerinde yaşayanları besleyemez duruma gelir. Bitki örtüsünden yoksun kalan toprak, sularla taşınarak gölleri doldurur ve oradaki canlıların yok olmasına neden olur.

Ormanlar; tarla açmak, bina yapmak amacıyla veya yangınlarla yok ediliyor. Oysaki ormanlar doğal dengeyi sağlayan çok sayıda canlının beslenme ve barınma ortamıdır. Ayrıca çevreyi canlı tutan, güzelleştiren, erozyonu önleyen, toprak kaymalarını engelleyen ve insanlara pek çok ürün sağlayan yine ormanlardır. Ormanların yok olması, canlı türlerinin tükenmesine ve insanların bu ürünlerden yoksun kalmasına sebep olur.

Doğal kaynaklarımızdan olan yeraltı zenginlikleri (madenler) de insanlar tarafından bilinçsizce tüketilmesi sonucu her geçen gün azalmaktadır. Madenlerden en çok sanayi alanında enerji elde etmek için yararlanmaktayız. Yapılan bir araştırmaya

göre çok önemli bir enerji kaynağı olan petrol, kömür ve doğal gaz yeni yataklar bulunmazsa aşırı kullanılmaları nedeniyle çok kısa bir zaman sonra tükenecek. Bu nedenle gerek enerji kaynakları gerekse diğer yer altı kaynaklarımızı bilinçli kullanarak onlardan daha uzun süreli yararlanmalıyız.

Konuşmam sürfesince size doğal kaynaklarımızı korumamız gerektiğini anlattım. Peki, korumasak ne olacak? Bundan sonra söyleyeceklerimi lütfen gelecek nesillerinizi düşünerek dinleyiniz. Sevgili gelecek kuşaklar, özür dilerim, sanırım bunu şu anda hepimiz adına söylüyorum. Üzgünüm sizi mahvolmuş bir gezegene bıraktık. Kendi işlerimizde o kadar saplandık ki bir şey yapamadık. Üzgünüm, sürekli mazeret uyduran insanları dinledik ve bir şey yapmadık. Umarım bizi affedebilirsiniz. Dünyanın bu kadar özel olduğunu fark edemedik, bir evlilik gibi ilişkimiz kötü gitmeye başladı. Neye sahip olduğumuzu bilmiyorduk, ta ki kaybedene kadar. Örneğin Amazon Çölü'nü biliyorsunuz, değil mi? İnanın ya da inanmayın bir zamanlar oraya Amazon yağmur ormanları diyorduk ve orada milyarlarca ağaç vardı. Hepsi muhteşemdi. Ağaçlar hakkında pek bir şey bilmiyorsun değil mi? Öyleyse sana şu kadarını söyleyeyim, ağaçlar muhteşemdir. Kelimenin tam anlamıyla nefes alıyorduk. Ağaçlar kirliliğimizi ve karbonumuzu temizliyor ve suyu depolayıp saflaştırdıktan sonra bize veriyorlardı. Hastalıklarımızı iyileştiren ilaçlar, bizi besleyen yiyecekler sağlıyorlardı. İşte bu yüzden çok üzgünüm çünkü biz hepsini yok ettik. Onları vahşi makinelerle dakikada yaklaşık kırk futbol sahası büyüklüğünde acımadan kestik. Dünyadaki ağaçların %50'si son yüzyıl içinde neden yok oldu sizce? Para hırslımız yüzünden. Belki kocaman apartmanların yanında suni çimleri görmeseydim ya da alışveriş merkezlerinin içindeki kum oyun alanlarını bu kadar üzülmezdim. Çocukken ülkemdeki insanların gelecek nesillere nasıl bir dünya bıraktıkları ve bırakmak istedikleri hakkında bir yazı okumuştum. Bu beni çok üzüyor çünkü bugün çoğumuz yarını bile umursamıyor. Üzgünüm çünkü biz kârı

insanlıktan üstün tutarız, hırsı ihtiyaçlarımızdan üstün tutarız, altını altın kurallardan önce tutarız. Üzgünüm, doğayı limitsiz kredi kartı gibi kullanıyoruz. Hayvanların nesillerini tüketerek onların eşsizliklerini görme ve onlarla arkadaş olma şansını elinden alıyoruz. Üzgünüm, okyanusları o kadar kirlittik ki yüzemezsin bile. Ama hepsinden önce zihniyetim için özür dilerim çünkü bu yıkımı biz destekledik gelişmek uğruna. Eğer haberlerdeki iklim değişikliğinin bir tehdit olduğunu düşünmüyorsan Bangladeş'teki milyonlarca evsiz insanla konuşacak cesaretin var mı? Sen evinde otururken onları evleri, yükselen deniz seviyesi yüzünden sürükleniyor. Sarah Palin, fosil yakıtların kokusunu sevdiğini söylemiştin, seni hava kirliliğine maruz kalan Pekinli çocuklarla konuşmaya çağırıyorum. Okula gidebilmek için maske takan çocuklarla... Bunu görmezden gelebilirsin, gerçek inkâr edilebilir ama önlenemez. Özür dilerim gelecek nesiller, açtığımız yollar kuraklık doldu ağaç değil. Üzgünüm, kutuplardaki buzulların ne kadar hızlı eridiğinin far-

kına varamadık. Üzgünüm, dünyayı mahvettik ve taşınacak yeni bir gezegen bulamadık. Aslında biliyor musun? Üzgün değilim! Bu geleceği kabul etmiyorum çünkü düzeltmeyi reddedene kadar hata, hata değildir. Bunu değiştirebiliriz, nasıl mı? Mesele çiftçi kurumuş bir ağaç görürse nasıl yeşertir? Teşhisi yapmak için yapraklarına değil köküne bakar. Biz de köklere bakmalıyız hükûmete değil, kurumların yönettiği politikacılara değil! Kendimize bakmalıyız, biz kökleriz bu neslin yapıtaşımız. Bu gezegene bakmak bizim görevimiz, burası bizim evimiz. Küresel olarak kalplerimizi ısıtmalı ve ruhlarımızın iklimini değiştirmeliyiz. İnsanı doğadan ayrı düşünemeyiz. Biz bunun bir parçasıyız. Doğayı korumak, insanlığı korumaktır; doğaya ihanet insanlığa ihanettir. Nehirler tamamen kuruduktan, tüm ağaçlar kesildikten sonra insanlar parayı yiyemeyeceklerini fark edecekler!

Teşekkürler

ARTAN ENERJİ İHTİYACI

Yasin KOCATÜRK
Konya Ereğli İvriz Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Bu analizde dünya üzerinde artan enerji ihtiyacı, ülkelerin enerji kullanımındaki etkisi, mevcut durumu ve gelecek hedefleri incelenmektedir. Tüm dünyada ilerleyen teknolojiye bağlı olarak sanayinin ve insanların enerji kullanımındaki ihtiyaçları her yıl artış göstermektedir. 1970'lerde fosil yakıt kullanımı az iken ilerleyen yıllarda fosil yakıtların yaygın olarak kullanımı, tüketimi artırmıştır. Fosil yakıtların gelecekte tükenen olmaları da yenilenebilir enerji kaynaklarının artmasını sağlayacaktır. Yenilenebilir enerji kaynaklarıyla ülkeler yerli enerjilerini kullanıp dışa bağımlılıklarını azaltarak ve çevreye verilen zararın en aza indirilmesinde katkıda bulunmaktadır. Ancak dünyada tüketilen enerjinin sadece %15,8'ini yenilenebilir enerji kaynakları oluşturmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının az olması mevcut durumda bulunan fosil yakıtların kullanımının yüksek olmasına ve dünya ömrünün kısalmasına yol açmaktadır. Enerji tüketimine bakıldığında ise 20. yüzyılın ortalarından itibaren nüfusun artmasıyla enerji talebinin de arttığı gözlemlenmiştir. Artan bu nüfus, enerjiyi günlük hayatın her yerinde kullanmaya başlamıştır. Kullanılan kaynakların %84,2'sini de fosil yakıtlar oluşturmaktadır. Bu da dünyada bulunan yenilenemez enerji kaynaklarının azalmasına sebep olmaktadır. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkeler ve gelişmiş nitelikteki ülkelerin enerji kullanım oranları artmıştır. Örneğin gelişmiş olan Amerika Birleşik Devletleri'nin sanayi ve diğer birçok alanda enerji kullanması ve Çin gibi gelişmekte olup nüfus yoğunluğunun fazla olmasına bağlı olarak enerji kullanım oranının artmasından dolayı bu iki ülke dünyada en çok enerji tüketen ülke konumuna gelmiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak da bazı risk unsurları ortaya çıkmaktadır. Bunlar, enerji arz-talebinin coğrafi olarak aynı yerde olmaması ve talebi karşılayacak kaynakların sınırlı sayıda ülkede bulunması nedeniyle enerji arz güvenliği riskleridir. Son yıllarda Türkiye'de de yenilenebilir enerji alanında önemli ilerlemeler kaydedilmekte-

dir. Yer şekilleri ve konumu dolayısıyla yenilenebilir enerji kaynaklarından yararlanılması konusunda Türkiye son derece elverişlidir. Türkiye'de toplam elektrik üretiminin %35'i yenilenebilir kaynaklar tarafından karşılanmaktadır. Bu kurulu gücün büyük çoğunluğunu hidroelektrik enerjisi oluşturmaktadır. Türkiye'nin yenilenebilir enerji üretiminde elverişli bir konuma sahip olmasının yanı sıra bazı ekonomik ve hukuki kısıtlamalar bu enerjilerden yararlanmayı engellemektedir. Gelecek yıllarda ise Türkiye yenilenebilir enerji ticaretinde merkez ülke olmanın yanında enerjide kendi kendine yetebilen bir ülke konumuna gelecektir. Bu olay ve olguların sonucunda ise fosil yakıtların yanı sıra ülkeler kendi kendine yetebilecek enerji üretebileceklerdir. Anahtar Kelimeler: Enerji, fosil yakıtlar, yenilenebilir enerji, enerji güvenliği, enerji arz ve talep, rezerve.

GİRİŞ

Enerji bir sistemin kendisi dışında iş yapabileme yeteneği ve kapasitesi olarak tanımlanır. Üretilmeyen ancak mevcut bir formdan diğerine dönüştürülebilen enerji Yunan kökenli bir sözcük olup "en" iç, "ergon" iş kelimelerinden oluşmuştur. Enerji kaynaklarını yenilenebilir enerji ve yenilenemez enerji olarak ikiye ayırmak mümkündür. Güneş, su, rüzgâr, gelgit, jeotermal, biokütle enerjisi ve dalga enerjisi yenilenebilir enerji kaynaklarıdır. Bunlara yeni eklenen hidrojen ve toryum da yenilenebilir enerji kaynaklarıdır. Kömür, petrol, doğal gaz vb. fosil yakıtlar ise yenilenemez enerji kaynaklarıdır. Enerji kavramının tarihine bakacak olursak enerji kavramının ilk olarak Galileo tarafından 17. yüzyılda ortaya atıldığını görürüz. Alman fizikçi Hermann Von Helmholtz 1847 yılına gelindiğinde enerjinin bir şekilden diğerine kayıpsız olarak dönüşebileceğini ileri sürmüş ve enerjiye evrensel boyutta önem kazandırmıştır. Bu da enerjinin ilk ortaya atılan ilkesi olmuştur. Bu nedenle insanoğlunun varoluşundan itibaren enerji kullanımına ihtiyaç duyması, enerji kaynaklarının

keşfedilerek günümüze kadar gelmesinde büyük rol oynamıştır.

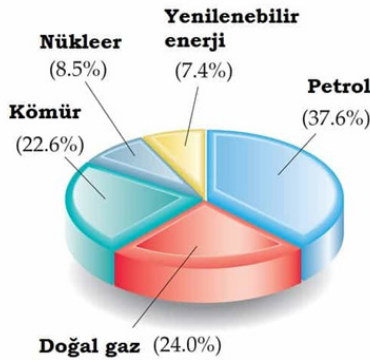
Yenilenemeyen enerji kaynaklarının dünya tüketiminin gelişen endüstrileşme ve teknolojiyle birlikte yaşanan dünya nüfusundaki artışla doğru orantılı olarak artış göstermesi, yeryüzünde sınırlı olan ve dünya coğrafyasında eşit oranda dağılmamış olan enerji kaynakları üzerinde büyük çapta mücadelelerin olmasına neden olmaktadır.

YÖNTEM

“Artan Enerji İhtiyacı” adlı çalışma hazırlanırken konu ile ilgili literatür taraması, tezler ve makaleler üzerinde incelemeler yapılmıştır. İnceleme sonrasında elde edilen bulgular yazıya aktararak grafiklerle desteklenmiştir. Yapılan bu çalışmaların kaynakları ise kaynakça bölümünde belirtilmiştir.

BULGULAR

Günümüzde artan sanayi ve teknoloji faaliyetleriyle enerji büyük önem kazanmış ve bütün çalışmaların ana kaynağı olmuştur. Bu ana kaynağın %84,2'sini yenilenebilir yani fosil yakıtları oluşturmaktadır. Bunun temel nedeni ise yenilenebilir enerji kaynaklarına göre daha kolay enerjiye çevrilmesi ve doğal kaynak şeklinde bulunmasıdır.

Şekil 1. Dünya genelinde kaynağına göre enerji kullanımı

Bu tabloya bağlı olarak dünyada enerji tüketiminin %37,6'sını petrol, %24'ünü doğal gaz, %22,6'sını kömür, %8,5'ini nükleer enerjisi ve %7,4'ünü yenilenebilir enerji (güneş, rüzgâr, hidro vb.) oluşturmaktadır. Enerji, yapılan çalışmalar sonucunda ülkelerin sosyal ve ekonomik açıdan kalkınmasına ve gelişmesine öncülük etmiştir. Enerji, yaşam standartlarının oluşmasında ve sürdürülmesinde en önemli faktör hâline gelmiştir. Ülke ekonomileri arasındaki çıkar çatışmasından dolayı enerjinin kullanım oranı ve alanı artmış, bunun sonucunda da fosil yakıtlara daha çok ihtiyaç duyulmuştur.

Enerji kaynakları, kullanımına göre ikiye ayrılmıştır: Birincil enerji kaynakları içerisinde yer alan fosil yakıtlar yenilenemeyen enerji kaynakları olarak adlandırılmıştır. İkincil enerji kaynakları ise birincil enerji kaynaklarının işlenmesi ve bunun sonucunda farklı bir enerjinin elde edilmesi olarak ifade edilmiştir. Fosil yakıtlar kullanıldığında çevreye büyük miktarda karbondioksit gazı yaymaktadır. Yayılan karbondioksit gazı çevrede büyük risk unsurlarını tetiklemektedir. Bunu önlemenin yolu ise fosil yakıt kullanımını azaltıp ülkelerin kendi yerli yenilenebilir enerjilerini üretip dışa bağımlılığını azaltarak ve çevreye verilen zararın en aza indirilmesi sağlanmalıdır. Örneğin Avrupa ülkelerinde havaya salınan karbondioksit gazı diğer ülkelere oranla bir hayli fazladır. Sebebi ise teknoloji ve sanayinin gelişmiş özellikte olup çoğunluğunun fosil yakıtları kullanmasıdır. Fosil yakıtların tükenbilme durumunun bilinmesiyle yapılan kısıtlama ve yarattığı çevre kirliliği gibi sorunlar enerji kullanımının sınırlandırılmasına sebep olmuştur. Fosil yakıtların belli bir coğrafyada bulunması ve arzın fazla olup talebi karşılayacak miktarda bulunmamasından dolayı ülkeler arasında çıkar çatışmaları meydana gelmektedir. Bu da ülkelerin ekonomileri ve enerji üzerinde çalışmalarında, fark göstermiştir. Artan enerji ihtiyacı ülkeler arasında çeşitli olaylara yol açarak politik, sosyoekonomik ve askerî alanlarda büyük anlaşmazlıklara sebep olmuştur.

Ülke	Rezervleri	Dünyadaki Payı
Venezuela	290,3	%17,7
Suudi Arabistan	265,9	%15,8
Kanada	174,3	%10,3
İran	157	%9,4
İrak	150	%9,0
Kuveyt	101,5	%6,0
Birleşik Arap Emirlikleri	97,0	%5,8
Rusya	93,0	%5,5
Libya	40,5	%2,9
Nijerya	37,1	%2,2
ABD	44,2	%2,6
Kazakistan	30	%1,8
Katar	25,1	%1,5
Diğer	163,9	%9,8
Toplam	1.607,9	%100

Petrol Üreticisi Ülkeler ve Rezervleri

Örneğin dünya üzerinde bulunan petrol oranının %17,70'i gibi büyük bir çoğunluğu Venezuela'da bulunmaktadır. Fakat Venezuela gelişmemiş bir ülke olduğu için bu petrolü kullanamamaktadır. Bun-

dan dolayı gelişmiş nitelikteki ülkeler Venezuela içerisinde çıkar çatışmasına girmişlerdir. Orta Doğu ülkelerindeki petrol oranları da dünya üzerindeki petrol oranının yarısına yaklaşmaktadır. Suudi Arabistan %15,8, İran %9,4, Irak %8,9, Kuveyt %6,0, Katar %1,5, Kazakistan %1,8, Kanada %10,3 ABD %2,6, Nijerya %2,2, Libya %2,9, Rusya %5,5, Birleşik Arap Emirlikleri %5,8 ve diğer ülkeler %9,8 olmak üzere ülkeler dünya petrol rezervine sahiptir.

Ülke	Rezervleri*	Dünyadaki Payı
Rusya	31,3	%16,8
İran	33,0	%18,2
Katar	24,7	%13,3
Türkmenistan	17,5	%9,4
ABD	9,3	%5
Suudi Arabistan	0,2	%0,4
Birleşik Arap Emirlikleri	6,1	%3,3
Venezuela	5,6	%3
Nijerya	5,1	%2,7
Cezayir	4,5	%2,4
Avustralya	3,7	%2
Irak	3,6	%1,9
Çin	3,3	%1,8
Endonezya	2,9	%1,6
Norveç	2,0	%1,1
Diğer	24,6	%13,1
Toplam	185,7	%100

(*) Rezerv değerleri trilyon metreküptür.

Doğalgaz Üreticisi Ülkeler ve Rezervleri

Doğal gazda ise dünyada bulunan rezervlerin büyük bir kısmı İran ve Rusya'dadır. İran %18,2 , Rusya %16,8 , Katar %13,3 , Türkmenistan %9,4 ve diğer ülkeler %57,7 şeklinde rezervlere sahiptir.

Ülkelerin gelecekteki durumlarına baktığımızda ise şunlarla karşılaşırız:

Rusya: Dünyanın en büyük ihracatçısından biri olan Rusya'nın 2035'e kadar bu özelliğe kalma-ya devam edeceği tahmin edilmektedir. 2013'te %10 olan küresel enerji üretiminin 2035'te %9'a gerileyeceği tahmin edilmektedir. Fakat herhangi bir değişikliğin gözlemlenmeyeceği de tahmin edilmektedir. Çünkü üretimin çoğunu kendi kıtasal rezervlerinden elde etmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri: Dünyanın gelişmiş bir ülkesi olan Amerika'da 2021 yılına kadar kendi kendine yetebilecek enerjisinin bulunduğu tahmin edilmektedir. Enerji tüketimindeki artışları ise doğal gaz ve yenilenebilir enerjide olacaktır. 2028'de de en çok doğal gazın tüketileceği tahmin edilmektedir.

Çin: 2035 yılında dünyanın en büyük enerji ithal

eden ülke konumuna geleceği tahmin edilmektedir. Bu oranın %15'ten %23'e çıkacağı öngörülmektedir.

Afrika: Enerji taleplerinin büyümesinde en hızlı artış gösteren bölge olacağı tahmin edilmektedir. Çünkü temel nedenleri arasında ülkelerin gelişmeye başlaması ve nüfus miktarının artması bulunmaktadır.

Orta Doğu: Dünyanın en önemli yer altı zenginliklerine sahip bölgesidir. Böylelikle 2035 yılına kadar enerji üretiminde %32'ye varan bir artış göstereceği tahmin edilmektedir.

Türkiye: Dünyada coğrafi konumu nedeniyle büyük bir öneme sahip olan ülkedir. Bu nedenle her yıl önemi daha da artmaktadır. Türkiye'nin coğrafi konumunun en önemli olanağı Avrupa ülkeleri ve Orta Doğu ülkeleri arasında petrol ve doğal gaz aktarımında önemli bir geçiş noktası olmasıdır. Bunun yanı sıra yer şekilleri dolayısıyla yenilenebilir kaynaklara da ev sahipliği yapacağı tahmin edilmektedir. Türkiye %72,5 oranla dünyanın en önemli tüketicileri arasında yer almaktadır. Ülkemizde artan enerji talebinin karşılanması, enerjide dışa bağımlılığın ve çevresel, olumsuz etkilerin azaltılabilmesi amacıyla enerji üretiminde nükleer enerjiden de yararlanılması kararı alınmıştır. Bu çerçevede Akkuyu ve Sinop Nükleer Güç Santralleri (NGS) Projeleri yürütülmektedir. 2014 yılında Türkiye günlük yaklaşık 61.000 varil petrol ve sıvı yakıt üretmiştir. Bu rakam Türkiye'nin petrol tüketiminin %9'unu ancak karşılamaktadır. 2014'te Türkiye'nin toplam sıvı yakıt tüketimi günlük ortalama 712.000 varil olmuştur. Kullanılan toplam sıvı yakıtın %90'ı ithal edilmektedir

SONUÇ

Sonuç olarak denilebilir ki dünyadaki enerji kullanım oranının artması yalnızca çevrenin kirletilmesi veya fosil yakıtların bilinçsizce kullanılması demek değildir. Daha geniş açıdan bakıldığında siyasi, ekonomik, askerî ve kültürel alanlarda son derece karmaşık bir sorun yumağından bafsetmek mümkündür. Bu sorun yumağının çözülmesi için de belli kurallar uygulanmalı, geliştirilmelidir.

- Bilinçsiz, aşırı ve gereksiz enerji kullanımını azaltarak rezervlerin daha uzun süre kullanımına özen gösterilmeli.

-Fosil yakıtları yakıldığında çevreye salınan karbondioksit gazının azaltılması için filtreler kullanılması sağlanmalıdır.

-Gelişmiş devletler diğer ülkeler üzerindeki çıkar çatışmalarını bırakmalı ve doğa dostu olan yenilenebilir enerji kullanımına geçmelidir.

KAYNAK

https://insamer.com/tr/dunyanin-enerji-gorunumu_388.html

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, “Petrol”, <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol>

<http://www.politikagazetesi.org/?q=content/petrol-ve-d%C3%BCnnya-siyaseti>.

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

<http://www.paranomist.com/enerjinin-tanimi-ve-enerjiturleri.html>

“Dünya ve Ülkemiz Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü”, T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 1 Temmuz 2016, http://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fEnerji%20ve%20Tabii%20Kaynaklar%20G%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm%C3%BC%2fSayi_13.pdf

“Enerji Diplomasisi”, <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Enerji-Diplomasisi>

<http://www.enerjiveguvenlik.com/enerji/enerjikavraminin-tarihselgelistimi>

http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa

“Ham Petrol ve Doğalgaz Sektör Raporu, Türkiye Petrolleri”, Mayıs 2016, http://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fSekt%C3%B6r%20Raporu%2fTP_HAM_PETROL-DOGAL_GAZ_SEKTOR_RAPORU__2015.pdf

(11)“BP Energy Outlook 2035 Country and Regional Insights-Global”, <http://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy/downloads.html>

(12)“BP Energy Outlook 2016 edition Outlook to 2035”, <http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/energy-economics/energy-outlook-2016/bp-energy-outlook-2016.pdf>

(13)ERCÜMEN, Merve Aksoy 27 Ekim 2016 Dünyanın Enerji Görünümü.

Yenilenebilir Enerji İhtiyacının Gerekliliği

Rasim Mete Albayrak
rasimmetealbayrak@outlook.com
Aydın Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Dünyada enerji kaynaklarına olan ihtiyaç her geçen gün artarak devam etmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde nüfus artışı, sanayileşme, insanların refah seviyesinin yükselmesi ve teknolojik gelişmelere paralel olarak önümüzdeki yıllarda enerji talebi daha da artacaktır. Enerji kaynaklarına sahip olmak, enerji üretebilmek ve elde edilen enerjiyi pazara ulaştıracak taşıma yollarını kontrol altında tutmak, günümüzde devletlerin dış politika yapımında ağırlık verdikleri konular arasındadır. Enerji güvenliği, ulusal ve küresel boyutta, devletlerin önümüzdeki dönemlerde de dış politikalarına yön veren temel konulardan biri olmayı sürdürecektir. Birincil enerji üretiminde en büyük paya sahip olan kaynaklar sırasıyla petrol, kömür ve doğal gazdır. 1996 yılında yapılan araştırmaya göre petrol 43 yıl sonra, doğal gaz 66 yıl sonra, kömür ise 235 yıl sonra bitecektir ancak bulunan her rezervde bunların süresi uzamaktadır. Son zamanlarda doğu sınırlarımızda çıkan savaşların genel nedeni enerji kaynaklarıdır. Birçok ülke oradaki petrol rezervlerine hâkim olmayı ister. Çünkü gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşmak, gelişmiş ülkelerin ise gelişimleri sürdürülebilir kılmak için enerji ihtiyaçları doğmaktadır. Enerji fiyatlarındaki dalgalanmaların kırılğan birçok ekonomiyi nasıl etkilediği, dolayısıyla enflasyon, işsizlik ve durgunluk gibi çeşitli ekonomik sorunların doğduğu sıklıkla görülmektedir. Ayrıca başka bir açıdan, çevre sorunlarının başında enerji kullanımına bağlı olarak doğan sera etkisi, küresel ısınma ve iklim değişikliği gelmektedir. Enerji kaynaklarının sınırlı oluşu, ülkeleri enerjide dışa bağımlılıklarını azaltmaya veya tamamen ortadan kaldırmaya yönlendirmektedir. Türkiye'nin ve dünya ülkelerinin yenilenebilir enerji kaynakları kullanımı ve yaptığı çalışmalar İstatistiksel yöntemlerle ortaya konulmuştur. Yenilenebilir enerji kaynakları için uygun yatırımlar ve teşvikler yapılmasının önemi vurgulanmıştır. Türkiye'nin yenilenebilir enerji kaynakları kullanımı ve yaptığı çalışmalara yer verilmiştir ve

buna uygun kullanım önerisi oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Enerji kaynakları, dış politikalar, savaş, gelişmiş ülkeler, gelişmemiş ülkeler

1. Giriş

Enerji politikalarının temelinde, var olan sınırlı enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve kaynakların akılcı yöntemlerle kullanıma sunulması, başka bir deyişle, enerjide üretkenlik ve verimlilik yatar. Enerji kaynakları, herhangi bir yolla enerji üretilmesini sağlayan kaynaklardır. Enerji kaynağının bir işleme tabi tutulup tutulmaması dikkate alınarak kaynakların sınıflandırılması yapıldığında yenilenemeyen enerji kaynakları, yenilenebilir enerji kaynakları ve belirli süre içinde yenilenebilir enerji kaynakları olmak üzere üç şekilde sınıflandırılmıştır. Sanayi Devrimi'nden günümüze kadar yüksek ölçüde yenilenemez enerji kaynakları kullanılmıştır. Geçmişten günümüze ülkelerin gelişimi ve dünya rekabeti alanında var olmak için en büyük ihtiyaçları enerji olmuştur. Gelişmiş ülkeler, enerji alanında daha ileri bir teknolojiye sahip olmalarından ötürü enerji sektöründe önemli bir konumdalar. Enerji kaynakları bakımından zengin olan gelişmemiş ülkeler ise teknolojik olarak geri olmalarından dolayı bu enerji kaynaklarını kullanma konusunda sorunlar yaşamaktadırlar. Teknolojik eksiklikten dolayı bu kaynakları kullanamayan ülkelerin kaynakları, gelişmiş ülkeler tarafından ithal edilip ya da gelişmemiş ülkelere kaynaklara yakın santraller kurularak bu kullanılmıştır. Bu durum da gelişmemiş ülkelerin gelişmesini engelleyen en büyük etmendir. Çünkü o enerjiyi almak için gelişmiş ülkelere belirli bir miktar ücret vermesi gerekmektedir. Dünya nüfusunun sürekli artıyor olması ve sanayileşmeden dolayı enerji ihtiyacı sürekli artmaktadır. Bu artışlardan dolayı sınırlı kaynaklarla enerji ihtiyacı karşılanamamaktadır. Enerji ihtiyacımızın büyük oranını karşıladığımız fosil yakıtların sürekli bir azalış göstermesi ve dünyada bulunan petrol, kömür, doğal gaz gibi yenilenemeyen enerji kaynaklarının çağımızda yoğun

bir şekilde kullanılıyor olması ozon tabakasının yıpranması, asit yağmurları ve küresel ısınmanın meydana gelmesi gibi sonuçlar doğurmaktadır. Bu sonuçlardan kaynaklı, dünyamızın geri dönüşü zor olan bir çevre kirliliğine sürüklendiği görülmektedir. Artan bu tüketimlerden kaynaklı fosil yakıtlarının önümüzdeki süreçlerde tamamen tükeneceği gerçeği de kaçınılmazdır.

2. Dünya'nın Aldığı Önlemler

Avrupa Birliği üyeleri de yenilenemez enerji kaynaklarının zararının farkına vararak yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanmayı hedefler olmuştur.

ÜLKE	1997(%)	2010(%)
AVUSTURYA	%70	%78,1
DANİMARKA	%8,7	%29
FİNLANDİYA	%24,7	%31,5
FRANSA	%15	%21
İSVEÇ	%49,1	%60
İTALYA	%16	%25
YUNANİSTAN	%8,6	%20,1

Yalnızca enerji kullanım hedefi oluşturmak yeterli değildir. Devletlerin bu hedeflere yönelik teşvik politikaları izlemeleri ve onlara uygun yatırım yapmaları gerekir. Bu teşvikler 3 farklı kategori içerisinde değerlendirilmektedir:

1-Mali teşvikler

2-Vergi muafiyetleri

3-Üretim teşvikleri

Mali teşvikler 2 alt dala ayrılmaktadır:

Yatırım Teşvikleri: Bu teşvik türünde devlet toplam yatırım tutarlarına belirli bir oranda yardımda bulunur. Bu oran ise yaklaşık %20-%40 arasında değişmektedir.

Hükümet Destekli Kredi: Devlet veya uluslararası kuruluşlar bu tip projelere normal ticari proje kredilerinden daha cazip krediler vermektedir. Almanya'da Deutsche Ausgleichsbank ve Commerzbank kredileri bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Vergi teşvikleri 2 alt dala ayrılmaktadır:

Vergi Muafiyetleri: Bazı devletler santralden elde edilen gelirden 1-5 yıl arasında vergi almamaktadır. Hollanda'da uygulanmaktadır.

Gümrük Muafiyetleri: Devletler rüzgâr tribünü, solar paneli gibi ekipman ithalat ve ihracatından düşük oranda vergi almaktadır veya vergi muafiyeti getirmektedir. Danimarka'da uygulanmaktadır

Üretim teşvikleri ise 3 alt dala ayrılmaktadır:

Yenilenebilir Portföy Standardı: Bu teşvik türünde

elektrik dağıtım şirketleri dağıtımını yaptığı elektriğin belli bir yüzdesini belirli bir zaman aralığında yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılamak zorundadır.

Üretilen Elektriğe Teşvik: Yenilenebilir kaynaklara verilen bir diğer teşvik türü de üretilen elektriğin birim fiyatına verilen teşvik türüdür.

Sabit Tarife Uygulaması: Üretilen elektrik için belirli bir zaman aralığında, belirli bir fiyat aralığında uygulanmaktadır. Örneğin ilk 10 yıl ve ikinci 10 yıl olmak üzere 2 farklı periyotta sabit fiyat tarifesi uygulanmaktadır. Santral, kredi borcu ve faizlerini geri ödediğinden ilk 10 yıl daha yüksek tarife uygulanmaktadır. Yaygın olarak kullanılan bir teşvik türüdür.

3. Ülkemizin Yenilenebilir Enerji Kaynakları Potansiyeli ve Yaptığı Çalışmalar

Türkiye hâlihazırda önemli ölçüde enerji kaynağına sahiptir ve yenilenebilir enerji kaynakları açısından zengin bir ülke olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra, coğrafi konumu da yenilenebilir enerji kaynaklarının büyük ölçüde kullanılabilmesi açısından elverişlidir. Öte yandan enerji tüketimi, üretiminden çok daha hızlı büyümekte olduğundan ve kaynaklar verimli bir şekilde kullanılmadığından enerji ihtiyacının yarısından çoğu ithal edilmektedir. Türkiye'nin mevcut enerji durumunu yansıtan belli başlı sayısal bilgiler aşağıda maddeler halinde özetlenmiştir:

- Türkiye, enerji tüketiminde dünyada 15. sırada bulunmaktadır ve %50'den fazlasını ithal etmektedir.

- Elektrik talebinin yıllık öngörülen artış oranı %7'dir.

- Yenilenebilir enerji payının hidroelektrikten karşılanan oranı %68'dir.

- 2008 yılında ithal edilen birincil enerji arzı %73'tür.

- 2018 yılında fosil yakıtlardan üretilen enerji oranı %50,7'dir.

- 2018 yılı itibarıyla elektrik üretiminde yenilenebilir enerjinin payı %49,3'tür.

- 2000–2010 arasında Türkiye'nin birincil enerji üretimi % 34,6 artmıştır. 2020 yılına kadar olan dönemde de bu değer yıllık ortalama %4 oranında artması beklenmektedir.

- 2000–2011 arasında elektrik kurulu gücü % 94,6 artmıştır.

4. Ülkemizdeki Yenilenebilir Enerji Kaynakları Kullanım Önerileri

Yenilenebilir enerji kaynaklarına ait sağlıklı ve güvenilir veri setleri oluşturulmalı ve bu veri setlerinin sürekliliği ve güncellenmesi sağlanmalıdır. Örneğin güneş ve rüzgâr enerjisi ölçümleri yerel ve kesintisiz olarak yapılmalı ve kaydedilmelidir. İç kaynakların en uygun koşullarda kullanılmasına, bu kaynakların doğaya en az zarar vermesine ve ekonomik gelişime maksimum katkı sağlamasına dayalı yeni bir enerji politikasının belirlenmesi, Türkiye için 2020'li yıllarda bir zorunluluk olmalıdır. Bu nedenle yenilenebilir ve çevresel zararları en az olan, ülke içinde bol olarak bulunan enerji kaynaklarına yönelmek Türkiye'yi hem enerji darboğazından kurtaracak hem de dışa bağımlılığı azaltacaktır. Ülkenin brüt, teknik ve ekonomik hidrolik potansiyeli gerçekçi bir şekilde yeni teknolojiler göz önünde bulundurularak yeniden belirlenmelidir. Yerli kaynak olması, yakıt maliyeti içermemesi, boyut seçimine bağlı olarak çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin fosil yakıtlara göre çok daha sınırlı olması ve enerji kaynaklarında dışa bağımlılığı azaltması açısından hidrolik güç potansiyelinden daha etkin yararlanma yollarına gidilmesi gerekmektedir. Ayrıca Türkiye'nin çok zengin küçük su kaynakları potansiyelinin doğru bir şekilde tespit edilerek küçük HES'ler (Hidroelektrik santrali) yardımıyla değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Türkiye'nin uzun vadeli elektrik enerjisi planlamalarında güneş enerjisi yer almamaktadır. Bunun nedeni olarak da yüksek maliyetler gösterilmektedir. Ancak 2040 yılına kadar Türkiye'nin elektrik planlaması yapılırken bu süre içerisinde fiyatlarda oluşacak değişiklikler de dikkate alınmalıdır. Türkiye'de büyük bir güneş enerjisi potansiyeli mevcuttur. Bu konuda bir an önce geniş çaplı bir araştırma yapılmalı ve uygulamaya geçilmelidir. Güneş enerjisinden elektrik üretimi, hükümetlerin yaygın

olarak kullanımını teşvik ettiği teknolojiler arasında değerlendirilmelidir. Ülkemizde son yıllarda rüzgâr gücünden elektrik enerjisi üretim çabaları artmış olmakla birlikte yerli kaynaklara dayalı bu santrallerle ilgili teknoloji üretme faaliyeti göz ardı edilerek araştırma-geliştirme kurumları hiçbir biçimde desteklenmemektedir. Tümüyle yerli kaynaklarla tasarlanıp kurulabilecek rüzgâr santrallerinin ithalata dayalı biçimde kurulması, konu ile ilgili teknolojik birikimin oluşmasına ciddi katkı sağlamadığı gibi ülke kaynaklarının da dışa akmasına neden olmaktadır. Rüzgâr gücünden elektrik enerjisi üretimini tümüyle desteklemenin yanında teknolojik birikim ve üretimin yerli kaynaklara dayandırılması gerekmektedir. Türkiye 2020'li yıllarda jeotermal enerjiyi öncelikli enerji dalları arasına koymak zordur. Dünyanın jeotermal kaynaklar açısından en zengin ülkelerinden biri olan Türkiye, şimdiye kadar bu kaynaklarını yeterince kullanamamıştır. Doğal olarak bu kaynakların en uygun koşullarda aranması, işletilmesi ve kullanılabilmesi için bir jeotermal yasasına acil olarak ihtiyaç vardır. Bunun dışında ciddi bir planlama ile Türkiye'nin gerçek jeotermal potansiyeli ve envanteri ortaya konulmalıdır. Biyokütle enerjisinin Türkiye için önemli bir enerji potansiyeli olduğu çok açıktır. Bu nedenle, bu arıtım yönteminin diğer sektörlerdeki uygulamasına bir an önce başlanmalı, mevcut biyogaz ve enerji potansiyeli araştırmaları deneysel ve istatistikî verilere dayandırılarak yürütülmelidir. Bir ok ülkede olduğu gibi anaerobik arıtım yöntemlerinin ülkemizde de yaygınlaştırılması, çevresel değerlerin yanı sıra ülke ekonomisine de enerji üretimi bazında çok önemli katkılar sağlayacak ve ülkemiz gerçeklerine uygun, sürdürülebilir bir enerji politikasının önemli bir ayağını oluşturacaktır.

KAYNAKÇA

- Yılmaz, M. , (2012). Türkiye'nin Enerji Potansiyeli ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Açısından Önemi, Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi 4(2), 33-54 .
- Adaçay, F. R. (2014). Türkiye İçin Enerji ve Kalkınmada Perspektifler, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(2) , 87-103 .
- Altun, Y. İşleyen, Ş. (2018). Bazı OECD Ülkelerinde Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Elektrik Üretimine Yönelim Üzerine Ampirik Bir Çalışma, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22(3): 1577-1590
- Ekinci, K. Külcü, R. Bacak S. (2009). Türkiye ve AB Ülkelerinde Yenilenebilir Enerji Kaynakları Politikaları ve Hedefler, Tarım Makinaları Bilimi Dergisi, 5 (1) , 9 -14 .
- Selam, A. A. Özel, S. Arıoğlu Akan, M. Ö. Yenilenebilir Enerji Kullanımı Açısından Türkiye'nin OECD Ülkeleri Arasındaki Yeri, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi EYİ 2013 Özel Sayısı, 317-334
- http://www.solar-academy.com/menu_detay.asp?id=2564 , Erişim Tarihi: 07.01.2019
- <https://enerjienstitusu.org/2017/11/15/enerji-ihciyaci-oncelikle-yenilenebilir-enerji-dogalgaz-ile-karsilanacak/> , Erişim Tarihi: 11.01.2019
- https://insamer.com/tr/dunyanin-enerji-gorunumu_388.html , Erişim Tarihi: 11.02.2019
- <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol> , Erişim Tarihi: 14.01.2019
- <http://ekolojist.net/turkiyenin-gelecegi-icin-yenilenebilir-enerji-kaynaklarinin-onemi/> , Erişim Tarihi: 14.01.2019
- <http://www.gazetebilkent.com/2015/10/03/gelecegin-gucu-yenilenebilir-enerji/> , Erişim Tarihi: 14.01.2019
- http://www.emo.org.tr/ekler/c7d4b893c29b329_ek.pdf , Erişim Tarihi: 07.02.2019
- <http://www.solar-academy.com/menus/Yenilenebilir-Enerji-Kaynaklarinin-Turkiye-Acısından-Onemi.005039.pdf> , Erişim Tarihi: 07.02.2019
- <https://www.enerjiportali.com/31-agustos-tarihi-itibariyle-kurulu-gucumuz-88-000-mw-a-yaklasti/> , Erişim Tarihi: 13.02.2019
- https://insamer.com/tr/dunyanin-enerji-gorunumu_388.html , Erişim Tarihi: 13.02.2019
-

PLANSIZ KENTLEŞME

Berna DARICI

bernadarici@hotmail.com

Ankara Altındağ Sabahattin Zaim Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

AMAÇ

Bu çalışmada sağlıklı kentleşme süreci esasları ele alınmıştır. Yerel yönetimlerin dikkat etmesi gereken hususlar açıklanmış, çözüm önerileri ileri sürülmüştür. Bu bağlamda şehirleri çekici hâle getiren ve kırdan kente göçe sebep olan etkenler araştırılmış, nüfusun artmasıyla birlikte altyapısal ve teknik yönden hazırlıksız yakalanan şehirlerde ortaya çıkan kentleşme sorunlarından bahsedilmiştir.

YÖNTEM

Araştırma yapılırken genel olarak literatür tarama yöntemi ile veri elde edilmiş, çeşitli kaynak kitaplar taranmış, tez, makale ve internet ortamında yapılan yayınlar incelenmiştir. Ülkemizde tam anlamıyla hayata geçirilemeyen, bazı kentlerde yapboz tahtasına dönen kentleşme ve sağlıklı kentleşme sürecinde dikkat edilmesi gereken esaslar anlatılmıştır. İlk aşamada kentleşme, göç; plansız kentleşmenin doğurduğu sosyal, psikolojik, ekonomik, çevresel sorunlar ele alınmıştır. Daha sonra bu konuda siyasiler, sivil toplum örgütleri, yerel yönetimler ve toplum bireylerine düşen görevler ve rasyonel çözüm önerileri anlatılmıştır.

SONUÇ

Kentsel planlama bir bilgi süreci ve fiziki düzenlemeden çok bir ilke ve bakış açısıdır. Çünkü hızlı ve plansız kentleşme Türkiye toplumunda bir dizi sosyal ve kültürel soruna da neden olmaktadır. Kırsal alanlardan büyük kentlere göç eden milyonlarca kişi için kırsal kültür, işlevini kaybetmektedir. Ancak bu kişiler kentsel kültürü de yeterince benimseyememektedir. Ortaya çıkan bu kültür boşluğu hızla oluşan bir kuralsızlık doğurmakta; toplumsal, ekonomik ve siyasi yaşamımıza zarar vermektedir. Sorunların çözümünde geç kalındıkça çağdaş kentleşme kriterlerinden uzaklaşılacaktır. Bu aşamada kenti kent yapan unsurlar belirlenmeli, kentsel tasarıma gereken önem verilmeli ve çözüm

önerileri bu doğrultuda gerçekleştirilmelidir. Kısa vadeli çözümler yerine orta veya uzun vadeli stratejiler hayata geçirilmelidir. Tüm ülke düzeyinde arazi kullanım çalışmalarında daha dikkatli olunmalı, sektörler arasındaki eşgüdüm iyi sağlanmalı, özellikle doğal ve kültürel değerlerin zarar görmemesine ya da yok olmamasına dikkat edilmelidir. Anahtar Kelimeler: Kentleşme, göç, kent yönetimi, kültürel boşluk, sağlıklı kentleşme

GİRİŞ

Kent; İnsanların iklim şartlarından ve her türlü saldırılardan korunabilmesi, medeni ihtiyaçlarının karşılanması maksadıyla bir araya gelmelerinden ortaya çıkan geniş, kalabalık yerleşme bölgesine verilen isimdir. Kent, genel anlamda kentsel yerleşmelerin yaygın adıdır. Kırsal olmayan şekilde dile getirilen kent tanımımıza geçmeden önce kırsaldan neyi kastettiğimizi açıklamak gerekir. Kırsal kesim, genel anlamda kentin karşiti olarak nüfusun büyük kısmının tarımla uğraştığı, daha çok cemaat karakteri gösteren yerleşim birimleridir. "Kırsal kesim köy ve/veya kasaba, sosyoekonomik ve kültürel özellikleri, yönetim durumu ve demografik açılardan kentten ayırt edilen, genellikle tarımsal alanda çalışmak gibi işlevlerle belirlenen, konutları, diğer yapıları ve toplumsal ilişkileri bu yaşamı yansıtan yerleşme birimidir. Köy veya kasabalar birincil grup ilişkilerinin ağırlıkta olduğu, mesleki gruplaşma ve uzmanlaşmanın olmadığı, kişilerin örf, âdet, değer ve normlara göre davranışlarını biçimlendirdiği, eğitim oranı düşük olan yerleşme birimleridir (Akyürek, N2015s.1).

Kent; sosyoekonomik ve kültürel özellikleri, yönetim durumu ve nüfus bakımından kırsal alanlardan ayırt edilen, genellikle tarımsal olmayan üretimin yapıldığı, daha önemlisi hem tarımsal hem de tarım dışı üretim, dağıtım ve denetim işlevlerinin toplandığı, teknolojik gelişme derecelerine göre belirli bir büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeyine varmış, ikincil toplumsal ilişkilerin, toplumsal farklılaşma, uzmanlaşma ve hareketliliğin

yaygın olduğu yerleşim alanıdır. Bunun yanı sıra kentler doğurganlık oranının kırsal kesime göre düşük olduğu, çekirdek aile tipinin yaygın olduğu, eğitim öğretimin yaygın olarak yapıldığı yerleşim birimleridir (Akyürek, N. 2015 s.1).

Kentleşme; çeşitli nedenlerle kırsal kesimlere yönelen göç sonucunda bir taraftan mevcut kentlerin nüfus ve alan itibarıyla büyümesi diğer taraftan da köy, kasaba vb. yerleşim birimlerinin giderek büyümesi sonucunda kente dönüşüp mevcut kent sayısının artmasıdır. Millî gelir ve istihdam yapısında ağırlığın tarımdan hizmetlere ve sanayiye kayması ile ilgili evrensel ve sayısallaştırılabilir bir süreçtir. Kentleşme dar anlamda ise kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını ifade etmektedir. Fakat bu kavram sadece demografik -nüfus bilimi ile ilgili-bir olgu olmayıp ekonomik, sosyal vb. bir sürecin de ifadesidir(Kaya, E. 2007 s. 42).

Kentleşme sadece insanları kent olarak adlandırılan yerlere çekme sürecini belirtmekle kalmamakta, insanların kentin yaşam biçimini benimsemesi anlamına da gelmektedir. Yani kentleşme toplumun ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel dönüşümüdür (Kaya, E. 2007 s.42).

Dünyada kentleşme Sanayi Devrimi ile hız kazanmış; üretimde yenilik, sosyal yapıda farklılık ve nüfus mobilitesinde artış görülmüştür. Ülkemizde ise kentleşme hareketlerinin gelişimi incelendiğinde 1950 öncesi ve sonrası olmak üzere iki farklı dönemden söz etmek mümkündür. Bununla birlikte 1950'ye kadar çok yavaş artış kaydeden (kendi iç dinamikleriyle) ülke kent nüfusu, bu tarihten sonra özellikle kırsal alanlardaki yapısal dönüşümlerden kaynaklanan çözülmenin kentlere yönelik yoğun göçlere neden olması sonucunda çok hızlı bir artış sürecine girmiştir. 1950'den sonra artan ve kırdan kente yönelik göçlerin şekillendirdiği bu hızlı kentleşme, günümüzde de devam etmektedir. Başlangıçta daha çok sanayi faaliyetlerinin geliştiği İstanbul, İzmir, Ankara, Adana gibi geleneksel merkezlere yönelik olan göçler, bugün farklı nedenlerle daha geniş bir alana yayılmış görünmektedir.

Bugün dünyada ve Türkiye'de, kent ve çevre sorunlarının kökeni, hızlı ve çarpık sanayileşmeye, sürekli kâr olgusuna, teknolojinin insan ve doğa yararına kullanılmamasına dayanmaktadır. Bu bağlamda insan nüfusunun büyük yoğunluğunun yaşadığı kentler, tüketim toplumunun, sürekli kâra dayanan gelişmelerin, talan ve yağmanın sonu-

cunda insana yabancılaşan mekânlar olmuştur. Bugün kentlerin en önemli sorunlarını oluşturan yoksulluk, göç, barınma sorunu alt yapı yetersizlikleri ve çevre kirliliği, merkezinde insan yaşamının ve ihtiyaçlarının değil, sermayenin ihtiyaçlarının bulunduğu bir sistemin ürünüdür. Kırdan kente göç ucuz emek ve iş gücü hep sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda teşvik edilmiş ve bugün ülkemizde kentsel yaşam çevresi plansız yapılaşma, kaçak konutlar ve gecekondu nüfus olarak adlandırılan kent yoksulları ile şekillenmiştir (Akyürek, N. 2015 s. 3).

Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısı bu göçü kaldıramadığı için bu kentleşme süreci "aşırı kentleşme", "sağlıksız kentleşme", "çarpık kentleşme" gibi isimlerle ifade edilir hâle gelmiştir. Göçle gelen insanlar da kent merkezlerinin etraflarında gecekondu mahalleleri oluşturmuşlar ve bu gecekondu larda ekonomik, konut, sağlık, eğitim, sosyal refah gibi konularda önemli sorunlarla yaşamaya başlamışlardır (Eş, M.-Ateş, H. 2004 s. 208).

Plansız kentleşme genel tanımıyla kentlerin nüfus patlaması sonucunda, plansız ve denetimsiz olarak, gelişigüzel, altyapısız, her türlü estetik kaygıdan uzak bir şekilde merkezden dışa doğru adeta bir ur gibi büyümesidir. Bu durum çevrede insanca yaşamaya olanak vermeyen ilkel yerleşmelerin kenti kuşatmasına neden olmaktadır. Plansız kentleşmenin birçok nedeni vardır:

1. Konut Arzında Yetersizlik

-Göçle hızla artan nüfusa karşın konut arzı eksikliği

-Nitelikli konut eksikliği

2. Arsa Sorunu

-İfrazlı arsa eksikliği

-Kadastro problemleri

-2B alanları

-Arsa arazi mafyasına göz yumulması

-Arsanın önemli bir yatırım aracı olması nedeniyle fiyat spekülasyonları

-Arsa ofisi ve belediyelerin yeterince arsa üretmemesi

-Kamulaştırma maliyetlerinin yüksekliği

3. Planlama Problemleri

-Nazım imar planlarının olmayışı

-Uygulama imar planı eksiklikleri

-Planlama stratejisi eksiklikleri

-Sık yapılan plan değişiklikleri

- İleriye dönük nüfus değişimi tahmin edilmeden imar planlarının yapılması
- Hâlihazırda durumun dikkate alınmadan imar planlarının yapılması
- Plan yapım esnasında yapılaşmanın durdurulmaması
- Planların gecikmesi
- Plan olmaksızın birçok bölgenin yapılaşmasını tamamlamış olması

4. Mevzuattan Kaynaklanan Nedenler

- İmar kanununun verdiği 60 güne yakın ruhsata bağlama süresi içinde bina tamamlanmaktadır.
- İskân edilen binanın tahliyesinde hukuki zorluklar
- Verilen para cezaları ruhsat maliyetlerinden azdır.
- Yapıların alınıp satılması engellenemiyor.

5. Bürokratik Nedenler

- İmar mevzuatı imarlı yapı üretimini zorlaştırıyor
- Kamu arsalarıyla ilgili idare arasında koordinasyon eksik
- Kaçak konuta hizmet ulaşması mümkün

6. Ekonomik Nedenler

Dar gelirliilere konut edindirilmesi ile ilgili yetersiz politikalar

7. Politik Nedenler

- Sık çıkan af yasaları

8. Sosyal Bilinç Eksikliği

- Ortak kullanım bilincinin olmayışı
- Arsa ve konutun en önemli yatırım aracı olması (Kaya, E. 2007 s. 30)

Ülkemizde sağlıksız ve plansız kentleşmeyi doğuran bu nedenlerin elbette olumsuz sonuçları da görülmekte ve yaşanmaktadır. Merkezde mevcut dokunun tahribine; tarihsel, kültürel ve doğal değerlerin yok olmasına, verim kaybına, hizmetlerin aksamasına, kaynak israfına, altyapı hizmetlerinde tıkanmaya, arsa ve kira fiyatlarında artışa, kentlileşememe (kente uyum sorunu) ve kültürel boşluğa, asayişsizliğe, toplumsal mutsuzluğa, şehir içi ulaşım zorluklarına, çöküntü alanlarının oluşması gibi birçok soruna yol açmaktadır.

Plansız kentleşmenin neden olduğu sorunlar deyince akla ilk geleni hiç kuşkusuz göç ve onun sonucu oluşan gecekondu sorunudur. Gecekondu, ister “. . . hayati gerçeklerin, yetersiz kanunlara,

nizamlara ve yasaklara üstünlüğü olarak veya çarpık kentleşmenin bir ürünü olarak görülsün gerçek olan bir şey varsa o da gecekondu olgusunun çok boyutlu bir sorun olduğudur. Gecekondulaşma, iktisadi, sosyal ve kültürel bir dizi uyumsuzlukları ve sorunları bünyesinde barındırmaktadır” (Eş, M.-Ateş, H. 2004 s. 221).

Gecekondu, kentin kenar semtlerinde kurulan fakat sosyal ve ekonomik bakımdan kent hayatına (merkezine) bağlı bir yerleşme şeklidir. Sözlük manasıyla izinsiz olarak bir gecede kuruluveren yapıdır. Genellikle bu evler izinsiz, gayrikanuni olarak yapılır. 1945'ten sonra kentleşmenin çok hızlı boyutlara ulaşmasına paralel olarak “gecekondu” olayı da sürat kazanmış ve sosyal yapı bakımından çözülmesi zorlaşan ağır problemlere yol açmıştır. Gecekondu artık bir kenar-semt yerleşme şekli olmaktan çıkmış, kalkınmanın sosyal ve ekonomik yönden ayrılmaz bir parçası olmuştur (Eş, M.-Ateş, H. 2004 s. 221).

Gecekondulaşma beraberinde bazı sorunlar da oluşturmaktadır. Bu sorunlar “ekonomik ve kentleşmeyle ilgili sorunlar” ve “sosyokültürel sorunlar” olmak üzere iki ana başlık altında toplanabilir. Gecekondulaşmanın ekonomik anlamda meydana getirdiği sorunları iki açıdan ele almakta fayda vardır. Birincisi kırdan kente göçen insanların kentte iş bulma konusunda çektikleri güçlükler, ikincisi ise bu gecekonduların yıkımında karşılanan güçlükler ve yıkımlardan doğan ekonomik kayıp (Eş, M.-Ateş, H. 2004 s. 222).

Gecekondulaşmanın meydana getirdiği bir diğer sorun da bunların yıkılması sonucu millî ekonomi açısından uğranılan zarardır. Ayrıca bu durum ekonomik olduğu kadar sosyal birtakım problemlere de neden olmaktadır. Gecekondu, imar mevzuatına aykırı yapılması dolayısıyla kentin görünümünü açısından da olumsuz bir manzara arz etmektedir. Kentin etrafını yeşil bir kuşak yerine bu gecekondu sarmıştır. Bu bölgelerde yaşayan nüfusun kent nüfusu içinde önemli bir siyasi güç hâline gelmesine neden olmuştur. Ortaya çıkan uyumsuzluk, kentlileşememe sorunları bu sebepten dolayı daha büyük boyutlara ulaşmaktadır.

Kırdan kente göçün en büyük nedeni iki kesim arasındaki gelir farklılığıdır. Göç eden insanlar kentleri iş imkânlarının fazlalığından dolayı tercih etmektedirler. Kente geldiklerinde konut olarak gecekondu bölgelerine yerleşmektedirler. Vasıfları düşük olduğundan modern sanayide değil daha çok ge-

leneksel sanatlarda, küçük sanatlarda ve informel işlerde çalıştıklarını görmekteyiz. İşsiz kalanların kente uyumu gecikmekte ve gayrimeşru yollardan para kazanma yolları artmaktadır (Eş, M.-Ateş, H. 2004 s. 222).

Kültürel süreklilik ve kentsel planlama bir bilgi süreci ya da fiziki düzenlemeden çok bir ilke ve bakış açısıdır. Hızlı ve çarpık kentleşme Türkiye toplumunda bir dizi sosyal ve kültürel soruna sebep olmaktadır. Kentleşmenin kültürel boyutunun ihmal edilmesi ve sosyal anlamda kentleşmenin gerçekleştirilememesi kültürel

çarpıklığa, boşluğa veya bunalıma sebep olmaktadır. Kırsal alanlardan büyük kentlere göçen milyonlarca kişi için kırsal kültür işlevini kaybetmektedir. Ancak bu kişiler kentsel kültürü de yeterince benimseyememektedir. Ortaya çıkan bu “kültür boşluğu”, hızla oluşan bir kuralsızlık doğurmaktadır; toplumsal, ekonomik ve siyasal yaşamımızda ortaya çıkan “anarşi”nin temeli olabilmektedir. Suç oranının fazla olduğu, mimari anlamda çarpıklaşmış bir kentleşmenin mevcut olduğu, “aidiyet” duygusu taşımayan yoksul halkın bulunduğu bölgelerde çöküntü alanları oluşmaktadır. Kentlerimiz bugün aşırı nüfus yığılmaları, ekonomik yetersizlik, sosyal bilinçsizlik, koşulsuz ve yanlış yer seçimi tercihleri, arz-talep eğilimleri gibi çeşitli nedenlere bağlı bir çöküş yaşamaktadır (Susmaz, H. 2008 s. 26).

Kent içi ulaşım planlamasında da insanların iş-konut-eğlence aktarımlarının sağlanmasında seçilen türün, yer seçiminin salt iki noktayı birbirine bağlaması olarak düşünülmemesi gerekmektedir. Yaya ulaşımında amaç öncelikle bir ulaşım türü olarak yaya yolculuklarına mekân açmak ve aynı zamanda trafik karmaşasından, araç işgalinden arındırılmış, toplumsal ve kültürel yaşamı zenginleştiren mekânlar oluşturmak olmalıdır. Çünkü gelişen kent yaşamı ile birlikte yayaların bilinçlenmesi sonucunda yaya mekânları ve ulaşım aksları, ekonomik olduğu kadar toplumsal bir etkinlik olmaktadır. Kent içi ulaşım aksları ve yaya bölgeleri, toplumsal etkileşimi, kentlilerin etkileşimini genişletecek, çeşitlendirecek biçimde bir iletişim mekânı olarak düşünülmeli ve tasarlanmalıdır. Kent içi ulaşımında özellikle karayolu düzenlemelerindeki kavşak noktalarında ve hemzemin olmayan çözümlerde kent dışı otoyol düzenlemelerindeki gibi tasarım ilkeleri kullanılmakta, meydanların tamamen yok edildiği görüş ve manzara noktalarının ortadan kalktığı, kötü bir kentsel imaja neden olmaktadır. Meydan-

lar ortadan kalkmakta, açılan sahil yollarıyla kent denizden kopmaktadır. Sakin ve huzurlu bir kent, yolların kesip biçtiği, karmaşık bir yapıya dönüşmekte, kent sakinleri sakin olamamaktadırlar. Yapılan ulaşım düzenlemelerinde yayanın bunları kullanabilmesinin ve erişebilirlik ölçütlerinin de bazen tümüyle göz ardı edildiği görülmektedir (Susmaz, H. 2008 s. 27).

Bu konu ile ilgili olarak düşündüğümüzde sorun teşkil edebilecek şeylerin aslında şehirlerimizde bulunan, görebildiğimiz ya da görmek istediğimiz yerler ile bu yerlerde bulunan bütün üç boyutlu elemanlar, detaylar yani çevremizde bizi saran her şey olduğunu söyleyebiliriz. Her gün geçtiğimiz sokaklar, arabalarımızı park etmeye çalıştığımız ancak bir türlü boş yer bularak park edemediğimiz otoparklar, birçok yerde yokluğundan dolayı özlemini duyduğumuz parklar, rekreasyon alanları, çocuklarımızı güvenli olmadığı için gönderemediğimiz, pencereden bakmakla yetindikleri kırık dökük çocuk oyun alanları, üzerinde oturduğumuz isli paslı banklar, ampülü patlamış lambalar, hiç boş görmediğimiz çöp kutuları, anneannelerimizin, dedelerimizin tek başlarına çıkamayacakları kadar yüksek olan kaldırımlar, sağlıksız pazar yerlerimiz, trafik keşmekeşi, seyyar satıcılar, Vandalizm, manganlık... Şöyle bir günümüzü düşündüğümüzde bizi en çok etkileyen sorunun bunlar olduğunu fark ederiz.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Şehirler gün geçtikçe daha çok kalabalıklaşıyor ve buna paralel olarak kentleşme sorunları daha da artıyor, sağlıklı kent sayısı her geçen gün giderek azalıyor. Tüm bunlara rağmen sağlıksız kentler, insanlar için her geçen gün daha da çekici hâle gelebiliyor. Sürekli artan nüfusu geri göndermek, devletin yönlendirmelerine ve çeşitli projelere rağmen başarısız olmaktadır. Bu durumda kentleşmeyi durdurmak ya da tersine çevirmekten ziyade kent nüfusunu kontrol altına almak, kentin kendisine yönelik çalışmalarına hız vermek, istihdam sağlamada yeni yollar açmak, akademik çalışmalara destek olmak, problemin çözümünde yardımcı olabilir.

Bir kentin sağlıklı veya sağlıksız olmasında en etkin rol ve görev şüphesiz yerel yönetime düşmektedir. Sağlıksız kentleşme; yerinde olmayan, yetersiz politikalarından kaynaklanmaktadır. Bu tip durumlar “sahte kentleşme” olarak adlandırılır.

Sahte kentleşme, hızla kalabalıklaşan ama nüfusunun çoğunluğunu kentleşememiş insanların oluşturduğu kentlerin ortaya çıktığı bir süreçtir. Bu tür kentlerde günü kurtarmaya yönelik ya da günlük sorunları çözmeye yönelik çabalar öylesine yoğunlaşır ki gelecek çabaları ve kaygıları yok denecek kadar azdır.

Yenilemeye yönelik planlamalarla planlanan/yenilenmesi düşünülen alanlardaki mekânsal değişikliklerin yanında, o çevrede yaşayan insanların yaşamları da -kaçınılmaz olarak-kısmen büyük değişikliklere uğramaktadır. Bu bakımdan kent yenilemesi, insanların planlamaya katılımının en fazla sağlanması gerektiği planlama türüdür. Kent yenilemesi genelde, yenilenmesi gerekli olan alanlarda oturan insanların yaşam koşullarını iyileştirmek, o yörelerin mekânsal ve toplumsal sorunlarını gidermek/azaltmak amacıyla yapılır. Buradaki amaç, yenilenme bölgesinde oturan insanı başka yere gitmeye zorlamak değil o insanı yenileme sürecinde kazanmaktır.

Her geçen gün artan nüfusa hazırlıksız yakalanan şehirlerimiz çarpık kentleşmeyle karşı karşıya kalmaktadır. Çirkin ve çarpık yapılaşmadaki duyarsızlığa devam edilmesi durumunda illerin fiziki görünümleri ve sorunları birbirlerine benzemesi kaçınılmaz olacaktır. Bunun önüne geçebilmek için doğru planlama kararlarını vermek sürecin en önemli aşamasıdır. Yapılacak olan planın genel hedefleri, politikaları ve stratejileri, üst ölçek kararları, inkişaf bölgeleri ana kararları, arazi kullanım biçimleri, ulaşım, teknik ve sosyal altyapı gibi konularda kesin ve uygulanabilir kararlar alınmalıdır. Kırdan kente göç önlenemiyorsa bu durumda elbette şehirlerimizin insan selinde boğulmasına seyirci kalamayız. Çözüm yine sağlıklı şehirler için planlamadır. Projeksiyon nüfuslarımıza göre iş kollarını iyi belirlemek ve gelecek olan kalıcı nüfusu sektörlere çok iyi yerleştirebilmek gerekir. Burada özellikle ülkemizde mevcut hammaddeleri ya da şehirlerimizin karakterlerini çok iyi hesaba katmak gerekir. Her şehir sanayi şehri olamaz. Kimisinde görsel veriler mevcuttur ve turizm sektörü gelişir kimi şehirde yeraltı kaynakları zengindir, madencilik gelişir ya da her ikisi de vardır. Yani bu durumda bölge planlarına yeterli kaynağın ayrılması ve hak ettiği önemin verilmesi gerekir, diyebiliriz. Bu şekilde nüfusu iş kollarına ayırarak gelişigüzel sektörleşmeleri önleriz.

Şehirlerimizdeki fonksiyonları sağlam temeller

üzerine oturtmalıyız, şehirlere tepeden bakmalıyız. Ulaşım yöntemlerini ve düzenlemelerini iyi belirlemek, sanayi-konut, ticaret-sanayi, üniversite-sanayi, hizmetler-ticaret, konut-park, konut-eğitim, eğlence-konut gibi fonksiyonlar arasındaki ilişkileri iyi kurmak gerekir. Örneğin insanların sabah evlerinden işlerine en kısa nereden ve hangi ulaşım aracıyla gitmesi gerektiğini düşünebilmek, korunması gerekeni korumak, yıkılması gerekeni yıkmak, içinde yaşayanların en fazla rahat edebileceği şekilde bir şehri tasarlamak gerekir.

Şehrin estetik olarak iyileştirilmesinin nasıl sağlanacağını, şehirlerin içerisindeki kent mobilyalarının seçimini ve yerleştirilmesindeki kriterleri, temiz, güvenli, yüksek kalitede fiziksel çevre; dil, din, ırk, kültür, sınıf ve düşünce farkı gözetmeksizin herkesin eşit ölçüde tüm kentsel hizmetlerden faydalanabilmesini, şehrin imar yapısının engellilerin de rahatça kullanabileceği duruma getirilmesini bu adımda çok iyi düşünmek ve planlamak gerekir.

Tabii ki bunların tümünün gerçekleşebilmesi için ve belki de en başta söylenmesi gereken en önemli unsur bilinçli bir toplum; kültürel, tarihi ve biyolojik geçmişine ve mirasına sahip çıkan vatandaşların olması gerekir. Kentler; birlikte yaşadığımız, geleceğimizi inşa ettiğimiz, hatıralarımız ve hayallerimizle dolu mekânlardır. Bu mekânların yaşanılabilir kılınması bizim kendimize, evlatlarımıza ve gelecek nesillere karşı sorumluluğumuzdur.

Kentler, sadece bugün üzerinde yaşadığımız toprak parçası ile onun üzerinde bulunan evlerimizden, iş yerlerimizden ve diğer yapı ve tesislerden oluşan fiziki yapı değildir.

Kentler, insanlık tarihinin uzun yıllar süren tecrübesi sonucu şekillenmiş, onların gelişimine tanıklık etmiş şahitlerdir.

Sonuç olarak Edip Cansever'in kaleminden çıkan bu dizeler, kent ve yaşam ilişkisi gerçeğini en iyi şekilde dile getirmektedir.

"İnsan yaşadığı yere benzer

O yerin suyuna, o yerin toprağına benzer

Suyunda yüzen balığa

Toprağına iten çiçeğe

Dağlarının tepelerinin dumanlı eğimine"

KAYNAKÇA

Akyürek, N. (2015).Şehir Planlamada Çevresel Faktörler ve Çarpık Kentleşme, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Çevre Mühendisliği Anabilim Dalı,Samsun Erişim Tarihi: 02.02.2019, http://www.cmo.org.tr/resimler/ekler/b3ad1f8bb27683a_ek.doc?tipi=69&turu=H&sube=12

Eş, M.-Ateş,H.(2004).Kent Yönetimi,Kentleşme ve Göç: Sorunları ve Çözüm Önerileri,Erişim Tarihi:05.01.2019

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/9112>

Kaya, E.(2017). Kentleşme ve Kentleşme, İşaret Yayınları

<http://erolkaya.com/wp-content/uploads/kitaplar/kentlesme-ve-kentlilesme.pdf>

Susmaz, H.(2008). Sağlıklı Kentleşme Süreci Esasları, Erişim Tarihi:20.12.2018

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/187159>

Tuncer, P. (2015).Türkiye’de Kentleşme Politikaları, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Erişim Tarihi:15.01.2019,

https://www.jasstudies.com/Makaleler/1699670829_20-Yrd.%20Do%C3%A7.%20Dr.%20Polat%20TUN%C3%87ER.pdf

Plansız Kentleşme, Kent ve Yaşam

Büşra YILDIRIM

İzmir Tire Öğretmen Melahat Aksoy Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O B N

ÖZET

Kent; geniş toplumsal süreçlerin, yapıların, ilişkilerin yani toplumun çözümlenmesinde önemli bir araçtır. Konut, iş ve ticaret alanları; kentte yerleşmiş insanların kıt kaynaklar üzerindeki rekabet ve çatışması sonucu oluşmuştur.

Kentleşme, her çağda ve uygarlık içinde söz konusu olmuştur.

Kentler zamanla farklılaşmış heterojen insan topluluğu hâline gelmiştir. Bu hâle gelmelerindeki en büyük etken göç ve göçün hızlı, düzensiz ve tek yönlü olarak beraberinde getirdiği farklı kültürlerdir. Peki, göç beraberinde sadece farklı kültürleri mi getirir? Tabii ki hayır, göç beraberinde yalnızlığı, umudu ve ülkeyimizin hatta çağların sorunu olan plansız kentleşmeyi de ortaya çıkarmaktadır. Kentlerin sosyal ve siyasi nedenlere bağlı olarak plansız büyümesine bir çözüm bulunamamıştır.

Plansız kentleşme başlı başına bir sorundur ve çok çeşitli sorunlara da kapı aralamaktadır. Bu sorun, insanlık ailesini yok edebilecek bir noktaya doğru gelmektedir. Şu an "Uygarlığın kaynağı olan kentler, uygarlığı yok edebilecek bir noktaya gelmiştir." (Ertürk, 1997).

Yanlış imar politikaları, beşerî unsurların plansız bir şekilde inşası; elverişli tarım arazilerinin kentlerin, yerleşim birimlerinin, betona gömülmesi, küçük yerlerde istihdam olanaklarının daralması, eğitim ve sağlık olanaklarının yetersiz olması günümüzden geleceğe taşınan bir sorun olarak durmaktadır.

Verimli arazilerin kentleşme sürecinde harcanıyor olması, ekolojik çevre faktörlerinin (gün ışığı, rüzgâr yönü, yer altı kaynakları...) yeterince değerlendirilmemesi, plansız kentleşme olgusunu daha da belirginleştirmiştir.

Kentlerin büyüme hızı sanayileşmeden daha hızlı gelişme gösterdiği için plansız kentleşme, insanların uygar yaşam koşullarına da erişimini ciddi anlamda engellemektedir.

Çok sayıda insanın kentlere göç etmesi, merkezdeki yaşamın çok pahalı olmasıyla kentin kenarlarında gecekondulaşma kentin düzenini bozmakta, çarpık

kentleşmeye yol açmaktadır.

Kentler güvenlik ihtiyacının en çok gerekli olduğu yerleşim yerlerinin başında gelmektedir. İnsanlar korunma içgüdüleriyle bir araya toplanarak kentleri oluşturmuşlar ve kendilerine güvenli bir ortam sağlamışlardır. Fakat plansız kentleşme, güvenli yaşam standardını da zorlaştırmaktadır.

İnsanlar çevreyi, çevre ise insanları değiştirmektedir. Plansız kentleşme sadece kenti değil kentin içinde yaşayan insanların psikolojisini de olumsuz etkilemektedir. Sevgisiz ve dayanışma duygusunun olmadığı bir toplum, kenti yaşanamaz bir yöne itmektedir. Nihayetinde plansız kentleşme olgusu sadece yapılaşma, eğitim, kültür, sosyoloji gibi ele alınacak başlıklardan ibaret olmayıp bir bütün olarak gelecek sorunu, projesi olarak ele alınmalı ve bu duruma karşı bilimsel bir tavır takınılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Gelecek projesi, plansız kentleşme, kentleşme, uygarlık, göç, güvenlik

1. Giriş

Nüfusun büyük bölümünün ekonomik faaliyet alanı olarak ticaret, sanayi, yönetim ve hizmetle ilgili işlerle geçimini sağladığı, toplumsal ve kültürel bir örgütlenmenin olduğu yerleşim alanı şeklinde ifade edilen kent kavramının oldukça çeşitli tanımları vardır. Kent; geniş toplumsal süreçlerin, yapıların, ilişkilerin yani toplumun çözümlenmesinde önemli bir araçtır. Çoğu kaynakta antik dönem kentlerin, ortaçağ kırım, modern dönem ise kırım kentleşme süreci olarak adlandırılır. Konut, iş ve ticaret alanları; kente yerleşmiş insanların kıt kaynaklar üzerindeki rekabet ve çatışması sonucu oluşmuştur.

Kentleşme, her çağda ve uygarlık içinde söz konusu olmuştur. Öyle ki insanlar zaman ve mekâna göre farklı özelliklerde yerleşme tipleri oluşturmuşlardır. "Mısır, Mezopotamya, Yunanistan ve Ege Adalarında, antik çağda gelişen uygarlıkların kentlerinde, belli bir plana göre düzenlenmiş olduklarını gösteren kanıtlara rastlanıyor. Milet, Efes, Heraklia, Priene ve Bergama bunlardan bir kaçısı olarak karşımıza çıkıyor."¹ Biz Türklerin ise 10. yüzyıldan itibaren göç

ettiğimiz alanlarda kentlere sahip olduğumuz bilinmektedir. Bizler o yüzyılda yerleşik hayata geçtiğimiz takdirde siyasi egemenliğimizi kaybedeceğimize inanıyorduk. Tabii bu anlayış zamanla yok olmuştur. Bu anlayışın kalktığına örnek vermek gerekirse “2. Haçlı Seferi’nde Denizli’de Türklerle Rumlar birlikte Batılılara karşı direnmişlerdir.”(Doğru, 1995).

1<https://prezi.com/mqhrx99v8fqc/dunyada-ve-turkiyede-kentlesme-sorunlari/> Erişim tarihi:05.01.2019 Kentler zamanla farklılaşmış heterojen insan topluluğu hâline gelmiştir. Bu hâle gelmelerindeki en büyük etken göç ve göçün beraberinde getirdiği farklı kültürlerdir. Peki, göç beraberinde sadece farklı kültürleri mi getirir? Tabii ki hayır, göç beraberinde yalnızlığı, umudu ve ülkemizin hatta çağların sorunu olan plansız kentleşmeyi de beraberinde getirmektedir. Kentlerin sosyal ve siyasi hesaplara bağlı olarak büyümesine, ekonomik ve siyasal sebeplerden dolayı da bir çözüm bulunamamıştır. Bu da kentleşme içinde yeni bir sorunu yani düzensizliği, plansızlığı beraberinde getirmiştir. Kentler güvenlik ihtiyacının en çok gerekli olduğu yerleşim yerlerinin başında gelmektedir. İnsanlar, korunma içgüdüleriyle bir araya toplanarak kentleri oluşturmuşlar ve kendilerine güvenli bir ortam sağlamışlardır. Fakat plansız kentleşme ile kentlerin hızla büyümesi güvenliğini sağlamayı zorlaştırmaktadır.

Plansız kentleşme başlı başına bir sorundur ve çok çeşitli sorunlara da kapı aralamaktadır. Öyle ki bu sorun, plansız kentleşme, insanlık ailesini yok edebilecek bir noktaya doğru getirmektedir. Şu an “Uygurluğun kaynağı olan kentler, uygarlığı yok edebilecek bir noktaya gelmiştir.” (Ertürk, 1997).

Doğal afetler bir yana dursun, yanlış imar politikaları, beşerî unsurların plansız bir şekilde inşası, elverişli tarım arazilerinin kentlerin, yerleşim birimlerinin, betona gömülmesi, küçük yerlerde istihdam olanaklarının daralması, eğitim ve sağlık olanaklarının yetersiz olması günümüzden geleceğe taşınan bir sorun olarak durmaktadır.

2. Plansız Kentleşme ve Ekoloji

İnsan var olduğu günden bu yana hem çevresindeki olaylardan etkilenmiş hem de çeşitli faktörlerle çevresini etkilemiş, tahrip etmiş, kirlenmesine ve bozulmasına neden olmuştur. Çevrenin bozulması demek, insan yaşaması için gerekli olan ortamın bozulması demektir. Bizler doğaya ayak uydurmak zorundayız doğa bize ayak uyduramaz. İnsanlar ekolojik dengiyi ne zaman bozarsa sonuçları bir o kadar yıkıcı

olmaktadır. Bütün bunlardan ders çıkarmamız gerekirken ateşi körüklememiz gelecek kuşaklarımızın hayatını hiç de güzel etkilemeyecektir.

Dünya genelinde kentleşme olgusu gelişen teknoloji ve ekonomi ile birlikte giderek artış göstermektedir. Büyük kent birimleri örneğin metropoller, ekolojik ortamda kirlilik boyutlarını büyük oranda artırmaktadır. Verimli arazilerin kentleşme sürecinde harcanıyor olması, ekolojik çevre faktörlerinin (gün ışığı, rüzgâr yönü, yer altı kaynakları...) yeterince değerlendirilmemesi, plansız kentleşme olgusunu daha da belirginleştirmiştir.

Ormanlık alanların yok edilmesi, gerek fabrika yapımı için gerek konut yapımı için betonlarla kaplanması belki iş problemini ve konut gereksinimini bizler için kısa vadede çözecektir. Bu uzun vadeli bir çözüm olmayacaktır. Ama yok edilen ormanlık alanlarda yaşayan canlılar evsiz kalacaklar, tabiatın dengesi bozulacaktır. Kentleşme olgusunda göz önünde bulundurulması gereken en önemli şey doğanın korunması ve gözetilmesidir çünkü doğa yoksa yaşam da yoktur.

3. Plansız Kentleşme ve Tarım

Toprak bizler için bitmek bilmeyen bir kaynaktır. Her zaman olduğu yerde ayaklarımızın altındadır. Ağaçların altında, bitkilerin altında... Toprağın üzerinde yaşar, ondan beslenir ama ona yeterli özeni göstermeyiz.

“Yaşamın ilk temel gereksinimi beslenme olduğundan yer seçiminde ilk temel etken toprak verimliliği olmuştur” (Ertürk, 1997, s. 37). Fakat toprak, plansız kentleşmeyle verimsizleşmeye başladı. Kentteki nüfus hızla artışı ve hâlâ artmakta oluşu toprağın hiç nadasa bırakılmaması daha doğrusu bırakılamaması bizler için büyük sorun oluşturmaktadır.

Diğer bir yandan kırdan kente göçün hızla artışı, köylerdeki tarım arazilerinin satılması ve sürekli dikine yapılaşması, Sanayi Devrimi’yle artık insan gücüne değil makine gücüne ihtiyaç duyulmasıyla istihdam olanaklarının daralması sorun teşkil etmektedir. Bizler eğer tarım alanlarında gelişmek istiyorsak insana değer vermeliyiz. Çünkü kalkınmanın en önemli kaynağı insandır. İnsan geliştikçe ve ürettikçe kalkınır.

Tarım politikaları, üretim ve verimliliği artırarak rekabet edebilme gücü sağlaması, ülkenin refah seviyesini artırması, kırdan kente olan göçü önlemesi bakımından oldukça önemlidir. Fakat ülkemizdeki tarım politikaları üreticiyi teşvik edici değildir. “Tarım politikalarının amaçları, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine,

ekonomik ve siyasi tercihlerine bağlı olarak değişebilmekle birlikte bu politikaların genel amaçları üreticilere adil ve yeterli bir yaşam standardı sağlama yanında, tüketicilere de uygun fiyatları yeterli ürün arzını garanti etmek şeklinde özetlenebilir”

Tarımla uğraşan insanlar da kulaktan dolma bilgilerle bu işi yapmakta, tarım hafife alınmaktadır. Tarımsal üretim de tarımsal alanda kooperatifleşme ve sanayileşmeyi desteklenmelidir. Tarım düzenli ve planlı bir hâl alırsa küçük yerlerde istihdam olanakları artar. Bu nedenle tarım politikaları belirlenmeli ve bu bilinçle kentlerin plansız büyümesinin önüne büyük ölçüde geçilmelidir. Tarımsal üretimde tarımsal alanda kooperatifleşme ve sanayileşmeye desteklenmelidir.

4. Plansız Kentleşme ve Sanayi

“Hiçbir uygarlıkta, kent yaşamı, ticaret ve sanayiden bağımsız olarak gelişmemiştir. Ne antik çağda ne de modern zamanlarda bu kuralın dışında kalan bir durum olmamıştır” (Pirenne, 1990).

Kentleşme, sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak ortaya çıkan bir olgudur. Sanayi Devrimi ile makine gücüne geçilmesi ve bir kentte kurulan fabrikalarda işçiye ihtiyaç duyması o kentte göçü artırmıştır. Eğer yeterli konut yoksa ortaya çıkan barınma gereksinimini, gecekondu sorununu ortaya çıkaracaktır. Bu durum ülkemizde 20. yy.ın ikinci yarısından sonra köylerden kente doğru çok yoğun ve hızlı bir göç hareketi ile başlamıştır.

“Türkiye’deki kentleşme, sanayileşme ile yakın ilişki içinde olmasına rağmen sanayileşme ile orantılı bir biçimde olmadığı içindir ki sağlıksız ve düzensiz bir şekilde olmaktadır” (Keleş, 1983). Kentlerin büyüme hızı sanayileşmeden daha hızlı gelişme gösterdiği için plansız kentleşme ve buna bağlı olarak ortaya çıkacak sorunları beraberinde getirmektedir.

5. Plansız Kentleşme ve Ekonomi

Sanayileşmenin sonucunda ortaya çıkan göçün temel nedenlerinden biri ekonomik sorundur. İşsizlik yalnız ülkemizin değil tüm dünyanın sorunudur. Göçler yoluyla çok sayıda işçinin kentlere göç etmesi, merkezdeki yaşamın çok pahalı olmasıyla kentin kenarlarında gecekondulaşmaları kentin düzenini bozmakta, çarpık kentleşmeye yol açmaktadır.

Sanayileşmeyle beraber, plansız kentlerin yeni yatırım bulma arayışıyla, lüks proje yapma ve fazla gelir sağlama isteği artmıştır. Ancak, yatırım yapılmak istenen arazinin az oluşu ve bu projelerin büyük ve değerli arazilere ihtiyaç duyması nedeniyle ya kent-

sel dönüşüm sonrasında yatırım yapılması ya da yatırımın hiç yapılmaması kent gelirini düşürmektedir. Kent gelirinin düşük olmasıyla pazarda satılan meyve, sebzelerin mağazalardaki kıyafetlerin ve kişisel bakım ürünlerinin fiyatlarının fazla oluşu ve yüksek kira gibi nedenler yaşam şartlarını zorlaştırmaktadır. Bu durum bizleri “yeterememe” psikolojisine sokmaktadır.

6. Plansız Kentleşme, Göç ve Gecekondulaşma

Göç insanlık tarihinin bütün dönemlerinde var olan bir olgudur ki biz Türkler göçebe bir toplumduk. Göç kavramı ile anlatılmak istenen bireylerin ya da toplulukların yaşadıkları yerleşim yerini bırakarak başka bir kente ya da başka bir ülkeye gitme eylemidir. Göç hem iyidir hem de kötü. Bir kente kültürler arası şöleni yaşatabilir ya da bir kenti gecekonduyla çevreleyebilir. Aslında bütün sorunların çözümü insandır. Çünkü “...kentsel yaşam uygarlıktır, kent insanı bu uygarlığın yapıcısı, kent ise taşıyıcısı durumundadır” (Özer, 2000, s. 85).

Ülkemizdeki göçlerin hızlı, düzensiz ve tek yönlü olması plansız kentleşmeye yol açmaktadır. Bu nedenle plansız kentleşmeyi tetikleyen temel etken göçtür. Göç bir kentin gelişmesine yardımcı olabilir ya da bir kentin sonunu da getirebilir. İnsanların bir bölgeden diğerine göç etme sebepleri sayısız denecek kadar çok ve karmaşıktır. Fakat temel faktör hep ekonomik sebepler olmuştur. Fakat Türkiye’de kentleşme, gelişmeyi yeterli ölçüde sağlayan bir süreç olarak gelişmemektedir. Kırsal kesimden kente göç eden insanlar, genellikle işsiz, gizli işsiz bol kentler meydana getirmektedir.

“...gecekondu, çarpık kentleşme sonucu kentsel arsa spekülasyonu ile yozlaşmış (kentsel) merkezî politikaların birleşmesi sonucunda kent dokusunda ortaya çıkan, istenmeyen bir kentsel doğumdur” (Özer, 2000, s. 48). Kentlerin içerisinde sosyal, ekonomik, kültürel ve mekânsal olarak giderek birbirinden ayrılan yapılardır. Deyim yerindeyse gettolar meydana getirmektedir. Bu sorunlu kentleşmenin ardında yatan temel etken, Türkiye’de hem bölgeler hem de genel itibarıyla sanayileşme ile kentleşme arasında bir uyumun olmamasıdır. Ayrıca bu sorunlarla birlikte düzensiz gelişen kent yerleşimlerin alt yapı sorunlarının çözümünün alternatif maliyetleri yükseltmektedir.

Gecekondu genellikle kırsal kesimden kente gelen, kentte istihdam olanağı sağlanmayan yoksul kesimlerin barındığı konut türüdür. “1966 yılında

775 sayılı Gecekondu adını taşıyan ilk yasa çıkarıldı. Bu yasa 1980'lerdeki düzenlemelerle siyasal amaçlı bağlantı oldu ve beklenen sonuç vermedi. Türkiye'de, 1953'te kaçak yapı 80 bin civarındayken 1960'ta 240 bin, 1970'te 600 bin, 1980'de ise 850 bini buldu. Bugün bu sayının yaklaşık 4 milyon dolayında olduğunu söyleyebiliriz."

Gecekondu oluşumunu önlemek için imar afları çıkartmak yerine imar planları yapılmalıdır. Çünkü imar afları yüzünden sahipsiz kentlerimiz her geçen gün hızla harap olmakta, dokusu değişmekte sorunları ise çığ gibi artarak büyümektedir. Kentte yaşayan bizler için katlanılmaz bir duruma gelmiştir. Bu sorunların en büyüğü şüphesiz güvenlik sorunudur. Kentler güvenlik ihtiyacının en çok gerekli olduğu yerleşim yerlerinin başında gelmektedir. İnsanlar korunma içgüdüleriyle bir araya toplanarak kentleri oluşturmuşlar ve kendilerine güvenli bir ortam sağlamışlardır. Fakat plansız kentleşme ile kentlerin hızla büyümesi güvenliği sağlamayı zorlaştırmaktadır.

7. Plansız Kentleşme ve Kent Sosyolojisi

"Düzensiz yapı aynı zamanda o şehirde yaşayan insanların mutsuz olmasına neden olur. Özellikle altyapıların yetersiz kalması, iş olanaklarının şehir dışında olması, çevre kirliliği gibi çarpık kentleşmenin zararları o şehirde yaşayan bireylerin daha mutsuz olmasına ve bu da o kentin kalkınma gücünün azalmasına neden olmaktadır. Bu durum her kentin içinde farklı kentleri meydana getirmektedir. Biri normal kent sakinlerinin, genellikle varlıklarının yaşadığı alandır. Öbürü ise kenti kuşatan gecekonduların meydana getirdiği, işsizliğin, yokluğun ve yoksulluğun yaşandığı çok yoğun sorunların bulunduğu varoşlardır" (Özer, 2000).

İşsizlik, tarımda makineleşme, doğal afetler ve terör gibi olumsuz nedenlerle göç edenler varken, yüksek maaş, daha iyi bir eğitim olanağı, sağlık hizmetlerinin fazla olması gibi çekici etmenlerle göç edenler de vardır. "Kırdan kente göç ederek gelmiş insanlar, yeterli kentsel olanaklardan faydalanamadığı ve onlarla etkileşimde bulunmadığı için kentleşememektedir" (Özer, 2000, s. 65).

Kente yeni gelen insanlar, yeni değerler ve davranış kalıplarıyla karşı karşıya kalırlar. Kente göç edenlerin büyük bir kısmı bu değerleri kolayca benimseyememektedir. Köyden gelenler geleneksel olurken kentte yaşayan insanlar modernidir. Bu yüzden Türkiye'de kentler ne tam modern ne de tam gelenekselidir. Bu nedenle farklılıklara saygı, uzmanlaşma, sosyalleş-

me ve bütünleşme içinde kültürlerin gelişimine öncülük ve aracılık etmek gittikçe daha da önem kazanmaktadır. Plansız kentleşme sonucu farklılıklara saygı duyma, sosyalleşme, toplumsal birlik, beraberlik ve güven duygusu gibi önemli kavramlar zarar görmekte ve kentin sosyal dokusunu olumsuz yönde etkilemektedir.

8. Plansız Kentleşme ve Psikoloji

İnsanlar çevreyi, çevre de insanları değiştirmektedir. Plansız kentleşme sadece kenti değil kentin içinde yaşayan insanların psikolojisini de etkilemektedir. Örneğin kentlerde yaşanan yoğun trafik, insanların zamanlarının çoğunu yollarda geçirmelerine neden olmaktadır. Stres insanlar üzerinde olumsuz etki yaparak çalışma isteklerini kırmakta ve öfke kontrolü problemini beraberinde getirmektedir. Çarpık kentleşmenin en büyük sorunlarından biri de kent merkezlerini yaşanamaz hâle getirmesidir. Hızlı ve düzensiz bir şekilde inşa edilen yeni yapılar, şehir merkezlerinin daha dar olmasına neden olmaktadır ve trafik sorununu da beraberinde getirerek stresli bir toplum yaratmaktadır.

Kırsal kesimlerde daha çok ilk kez suç işleyenlere rastlanırken büyük şehirlerde suç tekrarları daha fazladır. Şehirlerde sosyal çözülmenin fazla olması suçluluğu arttıran bir etmen olarak karşımıza çıkıyor."5 Stresin egemen olduğu toplum yapısında üretimden sosyal yaşama kadar alımıza ne geliyorsa bu alanlarda olumsuz bir gelişme söz konusudur.

9. Plansız Kentleşme ve Eğitim

Kente göç edenlerin arasında eğitim seviyesi çok düşük olan fazla sayıda insan vardır. Bu insanlar göç sonrasında plansız kentlerdeki olumsuz koşullar nedeniyle çocuklarını da çalıştırmaktadır. Bu durum hâliyle çocuk işçilerin yaygınlaşmasına ve çocuğun eğitimden uzaklaşmasına, her türlü istismara karşı korumasız hâle gelmesine, dolayısıyla çocuğun hem ruhsal hem de bedensel sağlık sorunlarıyla baş başa kalmasına sebep olmaktadır.

Diğer bir yandan ülkelerin kalkınmalarındaki en önemli etkenlerden biri eğitimidir. Plansız kentleşme de çevreye karşı duyarsız ve bilinçsiz olma, eğitim eksikliğinin bir sonucudur. Eğitim düzeyinin yükselmesi, ülkemizdeki birçok sorunu çözebileceği gibi gecekondu ve kaçak yapıya yönelimi de azaltır.

10. Yöntem

-Makalemizin daha verimli olması için konuyla ilgili

gazete, dergi, kitap ve internet sitelerinden yararlanılmıştır.

-Konuyla ilgili geçmiş dönemde yapılan çalışmaları ve günümüzdeki çalışmaları ele aldık.

-Makalemize konu olan plansız kentleşmeyi başlıklar altında inceleyerek sorunun çok yönlü bir boyutu olduğuna dikkat çektik.

11. Bulgular ve Öneriler

-İmar afları sürekli olarak çıkmamalı, çıktığı takdirde denetlenmelidir.

-Belediyeler gecekondularında güvenliği artırmalıdır.

-Ormanlık alanlar yok edilmemeli aksine ağaçlandırma çalışmaları yapılmalıdır.

-İç göçler kontrol altına alınmalı, köylerde istihdam olanakları sağlanmalıdır.

-Tarım sektörü maddi yönden desteklenmeli, ithal ürüne ihtiyaç azaltılmalıdır.

-Deprem kuşağında bulunduğumuz için kentsel dönüşüm çalışmaları hızlanmalıdır.

-Ömrünü tamamlayan binalarla ilgili yerel yönetimlerle beraber bir komisyon kurulmalı, kapsamlı çalış-

malar yapılmalıdır.

-Tüm vatandaşların hak ettiği kaliteli konut ve yaşam bölgeleri oluşturulmalıdır.

-Sivil toplum kuruluşları, halkı bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetlerinde etkin rol oynamalıdır.

12. Tartışma ve Sonuç

-Makalemizde daha önce yazılan makaleler, kitaplar ve diğer yazılar incelenmiştir.

-İmar afları çıkması nedeniyle plansız kentleşmenin önüne geçilememiştir.

-Gecekonduların su oranını artırmaktadır.

-Kente göç eden insanlar uzun bir süre geçse dahi kente entegre olamamaktadır.

-Dar alanda yoğun bir nüfusun barındırmanın yarattığı sıkıntılar, kentin dar alanda yoğun bir nüfusu barındırarak insanların psikolojik yapıları üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Tedbir alınmadığı takdirde ulaşım ve kent trafiği üzerine de yansımaları olacaktır

-Gecekondular; ancak sosyal, kültürel, ekonomik boyutlarıyla çok yönlü olarak gerçekçi bir şekilde ele alınırsa kent ve ülke ölçeğinde çözülecek bir sorundur.

KAYNAKÇA

Doğru, H. (1995). XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Ertürk, P. D. (1997). Kent Ekonomisi. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

Keleş, R. (1983). 100 Soruda Türkiye'de Kentleşme, Konut ve Gecekondular. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Özer, A. (2000). Kentleşme Ve Yerel Yönetimler. Ankara: Ürün Yayınları.

Pirenne, H. (1990). Ortaçağ Kentleri: Kökenleri ve Ticaretin Canlanması. İletişim Yayınları.

<https://prezi.com/mqhrx99v8fqc/dunyada-ve-turkiyede-kentlesme-sorunlari/> Erişim tarihi: 05.01.2019

http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/5df63609809c7a2_ek.pdf?tipi=14&sube= Erişim tarihi: 17.01.2019

<https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2011/11/07/turkiyede-4-milyon-gecekondular-var> Erişim tarihi: 13.01.2019

<http://www.rasyonelpsikoloji.com/carpik-kentlesmenin-psikolojiye-etkileri/> Erişim tarihi: 12.01.2019

<http://www.rasyonelpsikoloji.com/carpik-kentlesmenin-psikolojiye-etkileri/> Erişim tarihi: 17.01.2019

Farklı Boyutları İle Kirlilik

Sefa GÜL

sefa.gul8933@gmail.com

Erzincan Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Kirlilik 21.yüzyılın en önemli küresel problemlerinden biridir. Baş döndürücü bir hızla gelişen teknoloji, bilgi ve iletişim çağında kirlilik çok farklı boyutlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı, 21.yüzyıl teknolojik gelişmelerine bağlı olarak ortaya çıkan kirliliği farklı boyutları ile ortaya koymak ve bu konuda farkındalık yaratarak çözüm önerilerinde bulunulmasını sağlamaktır.

Yapılan çalışmada konuyla ilgili olarak daha önce yapılmış olan yerli ve yabancı literatürden veri kaynağı olarak yararlanılmış ve kirlilik hakkında farklı boyutlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla çevre ve kirlilik kavramları farklı bakış açıları ile ele alınmış, kirliliğin çağımızda da ortaya çıkan çeşitleri de dâhil olmak üzere araştırılarak kategorik olarak incelenmiştir.

Kirliliğin ne olduğu ve çağımızda ortaya çıkan yeni çeşitlerinin tanınması, bu konuda farkındalık oluşturularak çevre gibi toplumsal konulara duyarlılığının artırılması ve bu tarz sorunlara karşı çözüm odaklı farklı bakış açıları geliştirilerek bilimsel düşünme ve araştırma yapma becerilerinin kazandırılması noktasında bu çalışma önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kirlilik, çevre, 21.yüzyıl, dünya-mız, doğa, teknoloji

GİRİŞ

Doğayı denetim altına alma yolunda teknolojik ilerleme yıllar geçtikçe hızlanmış ve insanoğlu geçen zaman içerisinde doğal kaynakları kullanmada kendisini doğanın hâkimi olarak görmeye başlamıştır. Bu görüş, Sanayi Devrimi'nden sonra büyük bir ivme kazanmıştır. Doğayı kontrol etme isteği artık insanın sonsuz hırsıyla birleşmiş ve teknoloji-hammadde-enerji üçgeninde insan uygarlığı baş döndürücü bir hızla gelişmeye başlamıştır. Doğal kaynaklar üzerindeki bu aşırı baskı ve her şeye rağmen gelişme hırsı, büyük çevre sorunlarının başlangıcı olmuştur (Alagöz, 2006).

Gerek üretim aşamasında ve gerekse tüketim sonucunda, doğadan elde edilen hammaddeler er veya

geç katı, sıvı veya gaz hâlindeki atık ve artıklara dönüşmektedir. Tüketilen madde veya enerji yok olmakta, sadece şekil değiştirerek atık hâlinde doğaya iade edilmektedir. Bunun sonucunda yaşam kalitesinin yükseltilmesi amacıyla yapılan tüm girişimler, doğanın kendi oluşturduğu düzeni etkileyen yeni bir insan-doğa etkileşim biçiminin oluşmasına yol açmaktadır. Doğa, kendinden olmayan bu düzeni kendi biçimine dönüştürmeye çalışmakta ve bu yükü yeteri hızla yerine getiremediğinde çevre kirliliği oluşmaktadır. Bugün giderek artan çevre kirliliği nedeniyle ortaya çıkan sorunlar, yaşam kalitesi üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır.

Üretim ve tüketim faaliyetleri sonucunda doğaya verilen ve çevre kirliliğine neden olan unsurlar, olağüstü bir çeşitlilik göstermektedir, çevreye yaptıkları etkiler açısından kimyasal yapı, doğada parçalanabilme ve bozulma özellikleri de göz önüne alınarak bu unsurlar aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1993).

- Patojenler (Hastalığa neden olan her türlü organizma ve madde, mikrop)
- Organik maddeler (Hayvan gübreleri, bitki atıkları, ölmüş canlılar)
- Endüstri atıkları
- Yağlar ve benzeri maddeler
- Sentetik deterjanlar
- Radyoaktivite
- Pestisid ve herbisidler (Böcek, küf, vb. öldürücü karışımlar)
- Yapay organik kimyasal maddeler
- Anorganik tuzlar
- Yapay ve doğal tarımsal gübreler
- Atık enerji
- CO, CO₂, NO, SO₂ gibi gaz atıklar
- Hidrokarbonlar
- Gürültü
- Titreşim

YÖNTEM

Bu çalışmada yayımlanmış eserler üzerinde literatür tarama metodu kullanılmıştır. Konuyla ilgili olarak

daha önce yapılmış olan yerli ve yabancı literatürden veri kaynağı olarak yararlanılmış ve kirlilik hakkında farklı boyutlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla çevre ve kirlilik kavramları farklı bakış açıları ile ele alınmış, kirliliğin çağımızda da ortaya çıkan çeşitleri de dâhil olmak üzere araştırılarak kategorik olarak incelenmiştir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde, kirliliğe neden olan bu faktörler hava, su, toprak, besin, radyasyon, bilgi, etik ve enformasyon başlıkları altında ele alınacaktır.

HAVA KİRLİLİĞİ

Canlı yaşamını olanaklı kılan hava, atmosferi oluşturan gazların farklı oranlarda karışımından oluşmaktadır. Havanın insan yaşamında ne kadar önemli olduğunu hissettirmek için bir insanın günde ortalama 14 kg havaya ihtiyacı olduğunu bilimsel veri olarak söylemek etkili olabilir. Canlılar için yaşamsal önemi olan hava, hızlı nüfus artışı, kentleşme ve sanayileşme sonucunda atmosfere bırakılan gazların belli bir seviyenin üstüne çıkması sonucu kirlenmektedir. Ekonomik etkinliklerin özellikle belli bölgelerde yoğunlaşarak artması, buna bağlı olarak belli bölgelerde nüfusun artışı ve daha çok enerjiye gereksinim duyulması hava kirliliğinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yapılan bilimsel araştırma verilerine göre hava kirliliğinin temel kaynakları ise kentleşme ve endüstrileşmedir. Bunların içinde nüfus yoğunluğu, kentin topoğrafik ve meteorolojik koşullarına uygun olmayan bir biçimde oluşturulması, kirliliği arttıran bir etken olarak işlev görmektedir. Kentlerdeki ısınma sistemi, kullanılan yakıt türleri, ulaşım araçları bu sorunun büyümesine etki eden diğer önemli etkenlerdir. Düzensiz kentleşme eğilimi devam ettikçe kentsel kaynaklı hava kirliliği Türkiye'nin önemli bir sorunu olmayı sürdüreceği gibi görünmektedir.

Hava kirliliğine tüm dünya açısından bakıldığında;

- 1) Atmosferdeki karbondioksit birikiminin artması sonunda dünyanın ısınmasına, dolayısıyla iklimlerin değişmesine, kutuplardaki buzulların erimesine, deniz düzeyinin yükselmesine, büyük bir oranda tarım toprağının sular altında kalmasına yol açmakta,
- 2) Ozon tabakasının incilmesiyle tüm canlı varlıkları olumsuz bir biçimde etkileyen güneşin morötesi ışınlarının zararlı etkisinin giderek daha yoğun olarak hissedilmesine yol açmaktadır (Resmi Gazete, 2008). 1952 yılında bir hafta içinde hava kirliliği nedeniyle yaklaşık 4000 kişinin yaşamını yitirdiği Londra örneği gibi dramatik olayları tekrar yaşamamak için önlem-

lerin alınması ve işler kılınması gerekmektedir.

Hava Kirliliğinin Başlıca Nedenleri

1. Endüstriyel kaynaklı kirlenmeler: Özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde endüstri kuruluşlarının yanlış yerlerde yapılandırılması ve yanma sonucu atık gazların yeterli teknik önlemler alınmadan havaya bırakılmasıyla hava kirliliği etkili bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunun nedeni az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde ileri teknolojilerin kullanılmaması, kirliliği önleyici çözümlerin pahalı oluşu nedeniyle uygulamaya geçirilememesidir.
2. Kentleşme kaynaklı kirlenmeler: Kentlerdeki ısınmadan kaynaklanan hava kirliliği kış döneminin başlaması ile birlikte büyük oranda artış göstermektedir. Bu hava kirliliğinin temel sebepleri ısınmada kalitesiz yakıtların (kükürt, kül ve nem oranı yüksek kalori değeri düşük kömürler) iyileştirilme işlemi uygulanmadan kullanılması, yanlış yakma tekniklerinin uygulanması ve kullanılan kazanların bakımlarının düzenli olarak yapılmaması olarak sıralanabilir. Bunun yanı sıra hızlı nüfus artışı ve kentlerde nüfus yoğunlaşması, topoğrafik ve meteorolojik şartlara göre şehirlerin yanlış yerleştirilmesi ve dolayısıyla çarpık kentleşme şehirlerimizde görülen hava kirliliğini artırmaktadır.

SU KİRLİLİĞİ

Dünyanın dörtte üçünün sularla kaplı olduğu, canlıların ağırlığının ise yüzde yetmiş beşini suyun oluşturduğu düşünüldüğünde suyun canlıların yaşamındaki önemini anlamak kolaylaşabilir. Su kirliliği, su kaynaklarının kullanılmasını bozacak ölçüde, organik, inorganik, biyolojik ve radyoaktif maddelerin suya karışmasıdır. Doğanın işleyişine bakıldığında dışsal destekler olmaksızın suyun belli bir düzeydeki kirlenmesinin üstesinden gelinebildiği görülmektedir. Fakat kirlleticilerin türü ve miktarı arttığında doğa işleyişi etkisiz kalmakta ve kirlilik ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra havada oluşan kirlenme ile toprak kirliliği de suyun doğal dolanımı nedeniyle su kaynaklarının kirlenmesine yol açar. Bu sebeple su kirliliği sadece kirleticilerin doğrudan su kaynaklarına ulaşmasından değil hidrolojik süreçler yoluyla dolaylı yollardan da ulaşmasıyla da oluşabilmektedir. Su kirliliği, tarımsal etkinliklerle, sanayi ve yerleşim yerleri ile bağlantılı olarak da artmaktadır.

Su Kirliliğinin Başlıca Nedenleri

1. Tarımsal Kaynaklı Kirlenmeler: Tarla verimini art-

tırmak için kullanılan yapay gübrelerin, hayvan atıklarının, tarımsal mücadele ilaçlarının toprağa karışıp su kaynaklarına ulaşmasıyla ortaya çıkar. Toprak aşınması (erozyon) ile de toprağın en verimli ve tarıma uygun üst kısmı sürüklenerek su kaynaklarına karışmakta ve içerdiği maddeler bazı yosun türlerini çoğaltarak erimiş oksijen tüketimini artırıp bitki ve hayvan türlerinin yaşamasını engellemektedir.

2. Sanayi Kaynaklı Kirlenmeler: Sanayi kaynaklı su kirliliği dünyadaki gelişmekte olan pek çok ülkenin önemli sorunlarından biridir. Su kaynaklarına ulaşan sanayi atıkları, kimyasal, radyoaktif maddeler doğanın dengesini ciddi bir biçimde kimi zaman da geriye dönülmez bir biçimde bozmaktadır. Ülkemizdeki akarsular, göller, nehirler ve denizler kirlenmekte ve gerek bu sürecin gerekse yanlış avlanmanın etkisiyle su ürünleri hızla yok olmaktadır (Türküm, 2008).

TOPRAK KİRLİLİĞİ

Toprak, genel olarak organik madde ve kayaların çeşitli ayrışma ürünlerinden oluşan ve içerisinde hava, su ve pek çok canlılar âlemini de barındıran bir maddedir (Ergene, 1993). Gelişen teknoloji ile birlikte beslenmemizi sağladığımız topraklar gün geçtikçe kirlenmekte ve toprak kirliliğinin artması sonucu meyve, sebze ve tarımsal ürünlerin yetiştirdiği alanların her geçen gün azalmasına neden olmaktadır. İnsanların yanlış uygulamalarının sonucu olarak toprak ekosisteminin fiziksel, kimyasal ve biyolojik dengesi bozulmaktadır. Toprak kirlenmesi denilen bu olayın erozyon, tarımsal kirleticiler, endüstriyel kirlenme, tarım alanlarının amaç dışı kullanımı, katı atıklar gibi birçok nedeni vardır.

Toprak Kirliliğinin Başlıca Nedenleri

1. Erozyon Kaynaklı Kirlenmeler

Erozyon, insan etkisiyle toprağın bulunduğu yerden rüzgâr, yağmur, buzul, çığ, yerçekimi, akarsu gibi doğal kuvvetlerle kopartılıp sürüklenerek başka yerlerde biriktirilmesi olarak tanımlanabilir. Bitki örtüsü olarak çayır, mera, ormanlar erozyonun etkisini azaltmaktadır. Orman örtüsünün bilinçsizce kesilmesi veya yakılması ve çayır-mera örtüsünün insanlar tarafından kısa vadeli hesaplar sebebi ile yok edilmesiyle toprak çıplak kalır (Çepel, 1998).

2. Tarımsal Kaynaklı Kirlenmeler

Geleneksel tarım yöntemlerinde topraktaki bitki besin maddelerinin tek yönlü tüketilmesi, toprak verimliliğinin azalmasına, kötüleşmesine, toprakta hastalık ve zararlıların çoğalmasına ve erozyonun ortaya

çıkmasına sebep olmaktadır. Tarımsal üretimde bilinçsiz ve aşırı miktarda kullanılan kimyasal gübre ve ilaçlar da çevre üzerinde oldukça olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Gübrelemenin çevre üzerine olan etkileri; toprak, su, hava ve bitki kalitesini düşürmektedir.

3. Endüstriyel Kaynaklı Kirlenmeler

Sanayi ve yerleşim bölgelerindeki atıklardan kaynaklanan suların tarımda sulama amacıyla kullanılması ise toprakların makro ve mikro besin maddesi dengesini bitkilerin aleyhine bozarak toksik etki yapmaktadır. Özellikle ağır metaller ve iz elementler artarak bitkisel üretimin miktar ve kalitesini düşürerek canlı sağlığını tehlikeye atmaktadır.

BESİN KİRLİLİĞİ

Besinlerin bozulması genellikle besinlerin insan tüketimine elverişli olmaktan çıkması anlamına gelmektedir. Genellikle bozulma terimi bileşiminde bozulma, kokuşma, çürümeye neden olan değişimlerle birliktedir. Bu bozulmanın nedeni biyolojik veya kimyasal olabilir. Biyolojik nedenler arasında enzimler, mikroorganizmaların büyümesi, böceklenme, parazitlerle kirlenmesi sayılabilir. Dünya gıda kaynaklarının dörtte biri tek başına mikroorganizmaların etkisiyle kaybolmaktadır (Çobanoğlu ve Güler, 1994).

Besin Kirlenmelerinin Başlıca Nedenleri

1. Endüstriyel Kaynaklı Kirlenmeler

Uygulama amaçları ve tüketim boyutlarının bir gereği olarak her yıl milyonlarca ton boyutunda üretilen ve o ölçüde de tüketilen kimyasal maddeler arasında özellikle bakır, kurşun, cıva, arsenik, bizmit ve kadmiyum gibi metaller, hemen her çeşit sanayi dalında; kimyasal gübreler ve pestisidler tarımda verimin artırılması; deterjanlar temizlik maddesi; polietilenli maddeler ve polikloro-bifeniller (PCB) ambalajlama, plastik eşya ve çeşitli yalıtkanların üretiminde; endüstriyel çözücüler besin teknolojisi, ilaç, kozmetik, boya ve bunlara benzer sanayi dallarında; petrol ve diğer petrokimya ürünlerinin başta taşımacılık olmak üzere, sayılamayacak derecede değişik tüketim şeklinde kullanılmaları sonucu yaygın nitelikli besin kirlenmelerine yol açar.

2. Kentsel Artıklardan Kaynaklanan Kirlenmeler

Büyük kentlerimizde her gün biriken binlerce ton çöp, yiyecek ve içecek artıkları; ticari ve inşaat etkinliklerinden kaynaklanan üretim ve yıkıntı kalıntıları; lağım ve kanalizasyon artıkları bir yandan içerdikleri çok değişik yapıdaki kimyasal madde artıklarıyla şehir

içi ve çevresinin kirlenmesine yol açarken diğer yandan da ekilebilir alanlarda ve açıkta bulunan yiyecek maddelerinin karışıkları akarsu, göl ve denizlerdeki su ürünlerinin kirlenmesine neden olur.

3. Tarımsal Uygulamalardan Kaynaklanan Kirlenmeler

Modern tarımın bir gereği olarak zararlılarla savaş amacıyla doğrudan toprağa ve kültür bitkilerine uygulanan pestisid denilen bu tür ilaçlar, kullanılmaya şeklinin bir gereği olarak doğrudan besin kirlenmesine katılır.

4. Besin Teknolojisinden İleri Gelen Kirlenmeler

Besinlerin mayalar, bakteriler ve diğer parazitler tarafından bozulmasını önlemek ve dolayısıyla dayanıklılığını artırmak amacıyla bilinçli olarak katılan antibiyotikler, sülfonamidler, organik asitler ve bazı sentetik antiseptik ve dezenfektanlar, uygulama şeklinin bir gereği olarak tümüyle besinlerde kaldığından, sonuçta tümüyle insanlara yansımaktadır.

5. Bakteriyel ve Fungalkentaminasyon

Sağlıksız ve hijyen kurallarına aykırı olarak üretilen ve korunan besin maddeleri kolayca bakteri ve mantarların saldırısına uğrarlar (Şanlı, 1984).

Bakteriler değişik yollarla besinlerin bozunumuna yol açar. Tat, koku ve görünümünden yararlanarak bunların üreyip üremediğinin belirlenebilmesi mümkün olmayabilir. Toplum sağlığı açısından tehlikeli birçok bakteri genellikle yiyeceklerin tat, görünüm ve kokusunu değiştirmeksizin üreyebilmektedir (Çobanoğlu ve Güler, 1994).

6. Hayvan Yetiştiriciliğinden İleri Gelen Kirlenmeler

Karma ve yoğun yem üretiminde ilkel madde ve protein kaynağı olarak kullanılan balık, kan, et ve kemik unu gibi hayvansal atıklar ve mezbaha ürünleri özellikle arsenik, cıva, bakır, kurşun gibi ağır metaller, DDT ve benzeri organik klorlu insektisidler, PCB'ler, koksidiyostat ilaçlar, hormon çeşitleri ve mikotoksinler yönünden zengin oldukları gibi, patojen mikroorganizmaların kontaminasyonuna da açık durumdadır. Ayrıca hayvanlara ağızdan veya enjeksiyonla uygulanan ilaç sayısının da 800 dolayında olduğu bilinmektedir (Şanlı, 1984).

RADYOAKTİF KİRLİLİK

Nükleer enerji, atomun çekirdeğinden elde edilen bir enerji türüdür. Nükleer enerjiyi olarak ortaya çıkarmak ve diğer enerji tiplerine dönüştürmek için nükleer reaktörler kullanılmaktadır.

Atom çekirdeği reaksiyonu enerji üretme dışında; sağlık hizmetlerinde, sanayide, tarımda, silah olarak

kullanımda, arkeolojik kalıntıların incelenmesinde (buluntuların yaş tespiti) ve adli tıpta kullanılmaktadır. Elektromanyetik dalgalar biçimindeki enerji aktarımına "adyasyon" denir. Radyasyon, iyonlaştırıcı olan (nükleer) ve iyonlaştırıcı olmayan (elektromanyetik) radyasyon olarak ikiye ayrılmaktadır.

İyonlaştırıcı olan radyasyonlar, elektromanyetik (X ve Y ışınları) ve parçacıklı (alfa ve beta ışınları) radyasyondan oluşmaktadır. İyonlaştırıcı olmayan radyasyonlar ise optik (ultraviyole ışınlar) ve EMR nitelikli radyasyonlardır.

Nükleer enerji, füzyon (atomik parçacıkların birleşme reaksiyonu), fisyon (atom çekirdeğinin zorlanmış olarak parçalanması) ve yarılanma (çekirdeğin parçalanarak daha kararlı hâle geçmesi) şeklinde üç nükleer reaksiyondan biri ile oluşmaktadır. Örneğin güneş patlamaları füzyon bir tepkime iken nükleer santrallerde kullanılan teknolojiler, atom bombası teknolojisi gibi teknolojiler fisyon tepkimedir.

Bununla birlikte yer kabuğundaki radyoaktif elementlerin yaydığı radyasyonlar ve uzaydan gelen kozmik radyasyonlar da doğal radyasyonlardır. Çevreden yayılan radyasyonlar ise televizyon ve bilgisayar ekranları, nükleer bomba denemeleri gibi nükleer faaliyetlerden kaynaklanan radyasyonlardır.

Nükleer enerji şimdiye kadar bilinmeyen ve kullanılmamış, doğal rezervleri çok yaygın olan, aynı zamanda ulaşım, mekân ısıtılması ve diğer ekonomik faaliyetlerde de kullanılabilen ve çok hızlı bir biçimde laboratuvar safhasından diğer ekonomik safhalara geçirilebilen bir enerji türü olmasından ötürü ekonomi için oldukça önem arz etmektedir.

Nükleer Enerji Faaliyetlerinden Ortaya Çıkan Atıklar Nükleer tesisler, çalışmaları esnasında etrafa radyasyon ihtiva eden nükleer atık ürünleri vermektedir. Bu nükleer atıklar farklı ülkeler tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Ancak bu sınıflandırmanın en genel hâli aşağıdaki gibidir:

- Muaf atıklar: Düşük etkinlik yoğunluğu içeren atıklar
- Düşük/orta seviyeli atıklar: Kâğıt, giysi, laboratuvar ekipmanı, kirlenmiş toprak ve inşaat malzemeleri, gaz ve sıvı atıkların çevreye boşaltılmadan önce gördükleri işlemlerde kullanılan materyaller veya kullanılmış yakıtın depolandığı soğutma havuzlarında biriken çamur kalemleri
- Kısa ömürlü atıklar: 30 yıldan daha az yarı ömrü olan atıklar
- Norm (Doğal olarak bulunan ışın etkin materyal atıklar): Düşük konsantrasyonlarda bulunan, örne-

ğin uranyum ve suni gübrede kullanılan fosfatlar gibi diğer minerallerin madenciliğinde ve işlenmesinde üretilen atıklar

e) Alfa (Uranyum ötesi) Atıklar: Plütonyum izotopları gibi alfa yayınlayan ışın etkin çekirdekleri içeren atıklar

f) Yüksek seviyeli atıklar: Bir reaktörden çıkan kullanılmış yakıtları veya kullanılmış yakıt yeniden işlenirken üretilen yüksek derecedeki aktif sıvılar.

Bu sınıflandırmanın haricinde özel olarak nükleer atıklar fiziksel durumlarına göre katı atıklar (kağıt, plastik, cam filtreler vb.), sıvı atıklar (dekontaminasyon atıkları, dökme ve tank yıkama suları, laboratuvar, çamaşırhane ve duş suları gibi bulaşmış sular ile bazı önemsiz devrelerdeki kaçaklar) ve gaz atıklar (reaktör bacasından dışarı salınan gazlar) olarak da üç biçimde sınıflandırılmaktadır.

Bir nükleer atığın doğada yok olma süreci on binlerce yılla ifade edilirken bu atıkların çevreye ve insan sağlığına uzun vadede ciddi zararları bulunmaktadır. Uzun yıllar boyunca havaya, suya ve toprağa karışan radyasyon insan ve bitkiler üzerinde etkili olur ve çevreye yayılarak canlılara besin veya solunum yoluyla geçer.

Bir insanın sağlığını önemli ölçüde değiştirecek olan radyasyon yüksek dozdaki bir radyasyondur. Yüksek doza maruz kalmış bir kişide kan ve kan yapan organlarda tahribat (anemi, lösemi gibi hastalıklar), kısırlık, gözde katarakt, ciltte ateş yanığını andıran yaralar, kanser ve sarkom gibi kötü tümörler, doğal ömrün kısalması, ölüm ve kalıtsal hastalıklar görülebilmektedir. Ancak bu faktörlerin ortaya çıkması ani aşırı doz karşısında mümkündür. Bunun haricinde yıllara yayılmış olan bir doz alımında bu etkilerin uzun yıllar neticesinde birikim olarak ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Bir nükleer reaktörde 400-600 arası kimyasal üretilmektedir. Bunların katı olanları geri dönüşüme tabi tutulmakta ancak gazlar ve sıvılar atmosfere ve doğaya karışmaktadır. 1945 yılından bu yana özellikle nükleer enerji santrallerinin bulunduğu alanlarda çocukların diş ve kemiklerinde asla bulunmaması gereken stronsiyum-90, kaslarında sezyum-137 ve tiroitlerinde de iyodin-131 bulunmaya başlanmıştır. 50 yaş altı kadınlarda meme kanseri miktarı artarken bağışıklık sistemini doğrudan etkileyen stronsiyum yüzünden AIDS vakalarında da bir artış gözlemlenmiştir (Kaya, 2012).

BİLGİ KİRLİLİĞİ

Bilgi, hayatımızda her zaman önemli bir yer edinmiş

ve aranan şey olmuştur. Bilgi kendimizi, çevremizi, yaşadığımız dünyayı, evreni anlamamızı sağlar, bunu bilim yoluyla gerçekleştirir. Bu sayede yaşam kalitemizi yükseltir. Bilgiden yoksun bir bireyin veya toplumun karşılaştığı bir problemi çözme konusundaki başarısı oldukça düşüktür. Elbette bu durum zorlu bir problemler yumağını beraberinde getirecektir.

Bilimde, sanatta kısacası yaşamın tüm alanlarında bilgiye erişmek çok önemlidir. Asıl problem bu noktada ortaya çıkmaktadır. Bilgiye nasıl ulaşıyoruz? Ulaştığımız bu bilgiler ne kadar doğru? Aradığımız ve ulaştığımız bilgiler güvenli mi? Bu ve bu gibi sorularımıza tatmin edici cevaplar bulabildiğimiz ölçüde doğru bilgiye ulaşabilmekteyiz.

Medya, kültürün ulusal ve uluslararası düzeyde bireylere ulaştırılması noktasında önemli bir görev üslenmektedir. Özellikle toplumsal hayatta bireylerin çeşitli sosyal ihtiyaçlarını gidermek için sıklıkla başvurdukları önemli bir kaynaktır. Sosyal medya ise yeni nesil web teknolojilerinin kullanıcıya getirdiği kolaylık ve iletişim hızı sayesinde eş zamanlı bilgi paylaşımının bireylerce takip edildiği dijital bir platformdur. Sosyal medyanın kasıtlı ve kasıtsız bilgi kirliliğinin tespitini kolaylaştırabileceği yeni yolları oluşturabildiği bildirilmiştir (Sağlam, 2018).

Bilgi kirliliği; yüzeysel, tamamen doğru olmayan, genellemeler içeren ve bilimsel verilere dayanmayan bilgilerin yayılarak insanlarda yanlış algı oluşturmaları durumudur. Özellikle teknolojinin hızlı gelişimi kitle iletişim teknolojilerini doğurdu (radyo, TV, yazılı basın vb.). Günümüzde var olan bu kitle iletişim araçlarına interneti de ekleyebiliriz. Gelişen ve değişen dünyanın bize sunduğu olanaklar çerçevesinde artık bilgiye daha hızlı ulaşmaktayız. Bu durumun sadece olumlu sonuçlar doğurduğunu söylemek doğru değil. Bilgiye bu denli hızlı ulaşmakla beraber yanlış bilginin de yayılması hız kazanmıştır (Güngör, 2016).

Farkında olarak ya da olmayarak internete birçok yalan yanlış, eksik ya da yanlış bilgi eklenmektedir. Sıkça karşımıza çıkan bu bilgiler bir süre sonra gerçekmiş gibi algılanmakta, gerçek bilgilere de gölge düşürmektedir. Dolayısıyla bu eksik, yanlış veya yanlış bilgiler yaşam kalitemizi de düşürebilmektedir. Birbiri ile taban tabana zıt bilgiler, fikirler ve yorumlar içeren iletiler insanları yönlendirmekte, şüpheye ve kararsızlığa düşürmektedir. Bunun doğal sonucu olarak hem birey olarak insan hem de o bireyle birlikte bütün toplum olumsuz bir şekilde etkilenmektedir. Çünkü doğruluğuna daha önce kesin olarak inandığımız konularla ilgili yeni bilgiler, eski bilgimizin

yanlış olduğunu söyleyebiliyor. Bazı durumlarda da aynı durumla ilgili iki farklı bilgi veriliyor. Bu ve benzeri durumlarda insanlar bilgilerin doğruluğundan haklı olarak şüphe duymaktadırlar. Bu durumda insanların doğru ile yanlış ayırt etme becerilerinde bir gerileme olmaktadır. Doğal olarak kararlarımızdaki doğruluğu da tehdit etmektedir. Bilgi kirliliği ile propaganda yan yana geldiğinde ise durum daha da kötüleşebilmektedir. Propagandanın yöntemlerinden biri bilgi kirliliği oluşturmak suretiyle amaca ulaşmaktır. Özetle bilgi kirliliği insanların bilgiden yararlanmalarını engellemekte, onları yanlış yönlendirmektedir (Barutçugil, 2002).

Bu sonuçlar bize şu soruyu yöneltiyor: Bu bilgi kirliliğinin içinden gerçek ve tamamen doğru olan bilgiye nasıl ulaşırız? Bunun için bilimsel düşünme alışkanlığını kazanmamız gereklidir. Bilimsel düşünmek ise şunları gerektirir:

- Problemi, sorunu anlamayı
- Problemin kaynağına inmeyi
- İlk bulduğunu kabul etmemeyi
- Bulguları test etmeyi
- Soru sormayı
- Merak etmeyi
- Zihinsel bir çabayı
- Güvenilir kaynaklara ulaşmayı
- Fikir paylaşmayı, tartışmayı, değerlendirmeyi, akıl süzgecinden geçirmeyi
- Önyargısız ve tarafsız olmayı
- Olaylara eleştirel yaklaşmayı
- Verileri sınıflandırmayı, kaydetmeyi, karşılaştırmayı
- Araştırmayı
- Denemeyi, test etmeyi
- Problem çözmeyi

Bilimsel düşünme alışkanlıkları doğru bilgiye ulaşmamızda bize yardımcı olacaktır. Doğru bilgi ile hayatımızı yönlendirmemiz ve şekillendirmemizde bize yol gösterecektir. "Geleceğin cahili okuma yazma bilmeyen değil de bilgiye nasıl erişileceğini bilmeyendir." diyor Alvin Toffler.

AHLAKİ KİRLİLİK

Şairin belirttiği gibi bütün renkler hızla kirleniyordu birinciliği beyaza verdiler. Günümüzde de her şeyin hızla kirlendiğini görmekteyiz. Bu kirlilik içerisinde en çok dikkat çeken kirliliğin ahlaki kirlilik olduğunu üzülmeye görmekteyiz. Ahlaki kirlilik hayatın her alanına bir şekilde yansımaktadır. Örneğin bireyleri ve toplumları yönlendirmek amacıyla geçmişten günümüze sıkça başvurulan bir yöntem olan dezenfor-

masyon sosyal medyanın yaygın olarak hayatımıza girmesiyle farklı bir boyuta taşınmıştır. Bilginin üretilmesinde ve yayılmasında önemli bir işleve sahip internet ve yeni medya mecralarının denetimsiz ve anonim paylaşımlara olanak veren yapısı sebebiyle bilgi kirliliği ve çarpıtılmış haberler had safhaya ulaşmış durumdadır. Yanlış bilgilerin gerçeklerden daha hızlı yayıldığı çevrimiçi mecralarda kullanıcıların bilginin doğruluğunu ya da yanlışlığını öğrenmesi gitgide daha da zorlaşmaktadır. Bu noktada yalan ve yanlış paylaşımların önüne geçilemediği internet ortamında doğrulama platformlarının önemi giderek artmaktadır (Gülsüm, E.ve Ahmet Ayhan, 2018).

Aynı zamanda TV programlarının da toplumsal ve bireysel ahlaki kirlilik üzerinde olumsuz örneklerini görmekteyiz. Toplumumuzun televizyon ekranlarından önümüze konulan kirliliği bir dünya vasıtasıyla hızla çürütülmeye çalışıldığını, ahlak iklimimizin karanlık bir atmosfere doğru kaydırıldığını, edep duygumuzun yok edildiğini, materyalist, kapitalist, hedonist, egoist bir dünya görüşünün insanlarımızın zihinlerine boca edildiğini görmekteyiz.

Basın yayın araçlarının içinde bulunduğu ahlaki çözülmeye olumsuz etki edilen alanlardan birinin de dil olduğu müşahede edilmektedir. "Dilin etik yapısı ve ahlaki işlevi ve bu alanda meydana gelen ahlaki kirliliğin de vahim sonuçlar doğuracağı, dilin yanlış veya kötü kullanımı sadece sosyal çözümünün değil aynı zamanda ahlaksızlığın en büyük kaynağı olarak düşünülmelidir. Toplumun değerler örüntüsü temelinde yükseldiği gerçeği aslında değerlerin kuşaktan kuşağa taşıyıcısı olan dile gönderme yapar. Toplumun erdem tanımlaması dilin etik tanımlamasından bağımsız gelişemez (Çelik E. 2008).

Günümüzde kurumsal olarak bilimsel bilginin üretim alanının üniversiteler olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Bilgi üretilirken de ahlaki kirliliğe düşüldüğü görülmektedir. "Üniversitelerin ana uğraşlarının bilim olduğunu kabul edip yapılacak çalışmalarda bilim etiğinin ön planda tutulması gerektiğini aksi takdirde vahim sonuçlar doğuracağını tarihi süreçte görmekteyiz. Bunun yanı sıra bilim ve etiğin bağdaşımaya çalışmayacağı tartışma konusu olagelmıştır. Bilim ile etiğin pek bağdaşmadığı ileri sürülebilir. II. Dünya Savaşı'nda esirler üzerindeki hunhar tıp denemeleri, ABD'nin zenciler üzerinde yaptığı frengi tedavisiyle ilgili ilaç çalışmaları, fizik âlimlerinin ne amaçla kullanılacağını bile bile atom bombası yapımına katkıda bulunmaları örnek olarak gösterilir durur. Hâlbuki bilim yöntemine biraz daha yakından bakıldığında bi-

lim ile etiğin birbirinin vazgeçilemez parçaları olduğu açık olarak görülür (Yazıcı, H. 2011).

Günümüz toplumunun devamını için teknolojik birikimlere ihtiyacı olduğu gibi ahlaki birikimlere de ihtiyaç vardır. Bu ahlaki yapılanmanın toplumların düzenini sağlamak ve sürekliliğini temin edebilmek için kaçınılmaz bir durum olduğu karşımızda durmaktadır. Bu tür ahlaki yapılanma çalışmaları problemlere kalıcı çözümler üretebilmek adına çok faydalı olacaktır. Bu anlayışın yeni nesillerde içselleştirilmesi için eğitim öğretimin bütün basamaklarında ahlaki gelişmelere gerekli önem verilmeli; aile, eğitim kurumları, medya, sosyal medya vb. alanlarda ahlaki uygulamalar da yeni yetişen nesillere örnek olunmalıdır. Güzel ahlaki rol modellerin ön plana çıkarılması gerekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

2023'te 100. yılında dünyanın en büyük 10 ekonomisinden biri olma hedefini açıklayan Türkiye, bu hedef doğrultusunda hızlı büyümeyi, yeşil büyüme ve yeşil bütçeleme kavramları ile destekleyerek gelişmiş ülkelerin büyüme uğruna dünyaya ödettikleri bedele daha az katkıda bulunarak sürdürülebilir bir kamu politikası yürütebilme şansına sahiptir (Ekonomi Bilimleri Dergisi, 2012).

-Kentlerin planlanmasında yerleşimlerin hava kirliliği riski taşımayan yerler olması gerekir (yer seçimi). Sanayi ve konut alanlar, konutların ısıtma biçimleri, ulaştırma kanal ve biçimleri, havalanma kanalları (hâkim rüzgârların yön ve hareket biçimleri göz önüne alınarak) yeşil alanlar yerleşim yerlerinin inşasından önce belirlenmeli (makro plan) ve bu plan sonuna dek korunmalıdır.

-Enerji elde etmede fosil yakıtlar yerine, alternatif enerji kaynaklarına geçilmelidir.

-Ulaştırımda kirliliğin derecesine göre ve sırası ile kitle ulaşım araçları hariç tüm araçların, plakası tek rakamlı olan özel araçların bir gün, çift rakamlı olanların ise ertesi gün olmak üzere trafiğe çıkışlar yasaklanmalıdır. Ulaştırma kısıtlamasında ambulanslar ve güvenlik araçları her zaman kapsam dışında tutulmalıdır (Akdur, 2009). Ulaştırmanın kitle ulaşım araçları ile yapılar hâle getirilmesi ve araçlarda yeni teknolojiye geçilmesi (kurşunsuz benzin kullanan katalitik konvektörlü araçlar) bu kapsamdaki en önemli faktördür.

-Deterjan gibi günlük kullanılan kimyasalların suya karışması engellenmelidir.

-Sanayi atıkları kullanılabilir sulara karıştırılmamalı-

dır.

-Tarımsal ilaçların ve gübrelerin suya karışması kontrol altına alınmalıdır.

-Su kaynaklarının çevresi temiz tutulmalı, yerleşim için arada mesafe bırakılmalıdır.

-Arıtma tesisi sayısı ve verimliliği artırılmalıdır.

- Suyun önemi hakkında İnsanları bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır.

-Su kaynaklarının temiz tutulması ve ıslahı için projeler geliştirilmelidir.

-Suyun dikkatli kullanılması sağlanmalı, israf önlenmelidir.

-Tarım alanları amaç dışı (yerleşim ve sanayi tesislerinin kurulduğu alanlar olarak) kullanılmamalıdır.

-Ağaç dikme günlerine gereken önem verilmeli.

-Ormanların tahrip edildiği alanlar, toprak erozyonunun oluşmaması için otlaklarla (step ve savan) kaplanmalıdır.

-Tarımda kullanılan suni gübreler, toprak, bitki çeşidi, toprağın ve gübrenin kimyasal özellikleri dikkate alınarak kullanılmalıdır.

-Toprağı ve yeraltı sularını kirleten ve tarımsal mücadele ilaçları kullanılırken ya yarılanma ömürleri dikkate alınmalı ya da toprak canlılarını ve insanları olumsuz etkilemeyecek şekilde biyolojik mücadele yapılmalıdır.

-Sanayi ve nükleer tesisler, tarım ve yerleşim alanlarından uzak alanlara yapılmalıdır.

-Kirlilik oluşturan her türlü atık planlı bir şekilde çeşidine göre sınıflandırılarak toplanmalı ve arıtılmadan toprağa verilmemelidir.

-Toprak kirliliğinin olduğu yerlerdeki canlıların bundan etkilenme dereceleri belirlenmelidir (Yücel, 1995).

-Kimyasal kirliliğin tespit edildiği bölgeler için jeokimyasal haritalar ve toprak kirleticileri arasındaki karşılıklı etkileşimi, toprakta kirlenme çevrimi ve hızının analizi, kirlenme derecelerine göre toprakların sınıflandırılması ve kirliliğin gelecekte ne boyutta olacağını içeren bir toprak denetim sistemi hazırlanmalı (Mikayilov, 1998).

-Sebze ve meyveler tüketilmeden önce iyice yıkanmalıdır.

-Besinlerin üzerindeki son kullanma tarihlerine dikkat edilmelidir.

-Besinlerin servisinde kullanılan araç ve gereçlerin hijyenik olması sağlanmalıdır.

-Temizlik maddeleri ve haşere ilaçları besinlerden uzak yerlerde saklanmalıdır.

-Öncelikli sektörlerde inovatif üretim uygulamaları ve

ürünler için detaylı araştırmaların yapılmalıdır.

-Besin tüketiminde organik tarım ürünleri tercih edilmelidir.

-Besinler uzun süre bekletilmemelidir.

-Dünyada nükleer silah denemeleri yasaklanmalıdır.

-Nükleer atıkların denizlere atılması engellenmelidir.

-Nükleer santrallerdeki kazalara karşı gerekli önlemler alınmalı ve atık maddeler güvenli yerlerde depolanmalıdır.

-Radyasyon yayan tıbbi malzemelerin kullanımı sırasında gerekli tedbirler alınmalıdır.

-Okullarda verilen değerler eğitimi kapsamına aile, medya vb. unsurlar da dâhil edilmelidir.

KAYNAKÇA

Alagöz, Bülent, (2006), “Çevre Eğitimi ve Çevre Eğitiminde Alternatif Merkezler”, 15. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi. 13-15 Eylül 2006, Muğla.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (1993), VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Sanayi ve Çevre Özel İhtisas Komisyon Raporu, YAYIN N O.: DPT : 2324 - Ö İ K : 420, Ankara

Resmi Gazete, Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği, 6 Haziran 2008 Tarih ve 26898 say 1

Türküm, Sibel (2008) ,Çağdaş Çevre Bilincinin Geliştirilmesi , Çağdaş Toplumda Çevre Sorunları ve Çevre Bilinci, 165-181, Anadolu University Publishing <http://www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/IOLTP/1268/unite10.pdf>

Ergene, A., 1993. Toprak Biliminin Esasları, Atatürk Üniv. Yay. No:586, Zir. Fak. Yay. No:267, Ders Kitapları Serisi No:42.

Çepel, N., 1998. Çevre ve İnsan, Akdeniz Yayıncılık A. Ş., İstanbul

Çobanoğlu, Z. ve Güler, Ç. (1994). Besin Kirliliği. Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi No:11, 11

Şanlı, Y. (1984). Çevre Sorunları ve Besin Kirlenmesi. Selçuk Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi Özel Sayı (17-37), 25-29

Kaya, İslam Safa. (2012). Nükleer Enerji Dünyasında Çevre ve İnsan. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:2012-1, Sayı:24, 72-76.

Sağlam Kübra, 2018, Yazılı, Görsel ve Sosyal Medyada Gıda İle İlgili Bilgi Kirliliğinin Halkın Gıda Tercihi Üzerine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi

Güngör İbrahim (2016), İletişim ve Bilgi Kirliliği, <http://sumerliler.com/iletisim-ve-bilgi-kirliligi>

İsmet Barutçugil (2002), Bilgi Yönetimi, Kariyer Yayıncılık, İstanbul, 2002

Gülsüm, E.ve Ahmet Ayhan, 2018, Siyasal İletişimde Dezenformasyon ve Sosyal Medya. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 30,204-205

Çelik E. 2008, Dilin Etik Yapılanması ve Ahlaki İşlevi.Belleten,1,.55

Yazıcı,H. 2011 Türk mevzuatında bilim etiği ihlalleri.İstanbul Üniversitesi Yayın No:5048 ,4

Ekonomi Bilimleri Dergisi, 2012 Cilt 4, No 2, 2012 ISSN: 1309-8020 (Online) Üretimde Kirlilik Önleme Yaklaşımı Ve Devletin Konumu, Sevay İpek TÛTÛNCÛ

Akdur R.: Hava Kirliliği ve Çözümler, Halk Sağlığı İle İlgili Güncel Sorunlar ve Yaklaşımlar, s:151-155 Ankara Tabip Odası yayını Ankara 2009

Yücel, M., 1995. Çevre Sorunları, Çukurova Üniv. Zir. Fak. Yay. No: 109, Ders Kitapları, Yay. No:28.

Mikayilov, F. D., Acar, B., 1998. Toprak ekosistemlerinde kirleticilerin taşınım mekanizmasının incelenmesi ve modellenmesi, Ekoloji Çevre Derg., 7(28): 20-23.

Farklı Boyutları ile Kirlilik

Mücahit ŞENTÜRK
mchtsntrk4545@gmail.com
Manisa Salihli NFK Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

İklim değişikliğinin en büyük nedenlerinden biri atmosferdeki CO₂ gazı oranının artışıdır. CO₂ kirliliği gözle görülmemesine rağmen o kadar tehlikelidir ki insanların bu konuya dikkatini çekmek istedik. CO₂ gazı arttıkça atmosfer tabakası kalınlaşarak küresel ısınmaya neden olur.

CO₂ gazının artmasıyla denizler ve sular ısınır. Denizler ve sular ısındıkça atmosfere daha fazla sıcak su buharı çıkar. Sıcak su buharı yükseldikçe nem oranı da artar; kasırga, fırtına ve çok fazla yağış oluşur. Örnek olarak 2005 yılında Amerika'da meydana gelen kasırgalardan birkaçı Francis, Ivan ve Jeanne'dir. Bunların yanı sıra kasırgalar, hortumlar ve fırtınalar olduktan sonra da petrol rafinelerine, evlere, köprülere vb. birçok yere zarar veriyor. Bu şekilde de dünya kirleniyor. CO₂ gazının artmasıyla iklim de değişiyor. Bir bölgede bol bol yağmur yağarken sadece 10-20 km ilerdeki başka bir bölgede kuraklık yaşanıyor. Küresel ısınmayla da okyanuslardan daha fazla buhar ve nem ortaya çıkar. Bu sayede daha fazla bulut oluşur ve sel, fırtına gibi doğa olayları şiddetini artırır. Karada ise topraktan daha fazla nem alındığından topraklar kurur ve verimsiz hâle gelerek kıtlığa yol açar. Buzullar küresel ısınmayla önce çatlar daha sonra kırılarak yok olmaya sürüklenir. Güneş ışınlarını emen sular buzulları daha hızlı eritir. Dünyada sıcaklık Ekvator'dan kutplara doğru gidildikçe azalır. Sıcaklık okyanus akıntıları ve rüzgârlar ile dağıtılır. Ekvator'daki 1 derecelik bir artış kutuplarda 12 derecelik bir artış demektir.

CO₂ artışına çözüm olarak 1950 yılında nitelikli bireysel ve bölgesel konferanslar düzenlenmeye başlandı. İlk ciddi toplantı 1979 Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) öncülüğünde "Birinci Dünya İklim Konferansı" toplandı. 1985 ve 1987 yıllarında Avusturya'nın Villach, 1988 yılında Kanada'nın Toronto şehrinde siyasi seçenekler tartışılmış ve 2005 yılına kadar CO₂ emisyonlarının %20 azaltılması için bir sözleşme hazırlanması önerilmiştir. 1997 yılında Japonya'nın Kyoto şehrinde 160'tan fazla ülke, 10.000'den fazla bilim insanı ve hükümet yetkililerinin katıldığı konfe-

ransta Kyoto Protokolü imzalanmıştır. Kyoto protokolü ile atmosfere salınan CO₂ gazı miktarı kontrol altına alınmaya çalışıldı. Kyoto Protokolü, sera etkisi yaratan gazların atmosfere salınışlarını (emisyon) kısmak üzere sanayileşmiş ülkelere çeşitli hedefler belirleyen uluslararası bir anlaşmadır. Fosil yakıt tüketen araçların emisyon hacimleri düşürülmekte ve hibrit motorlar üretilmektedir. Enerjide fosil yakıt tüketimi azaltılmaya çalışılarak güneş, elektrik, rüzgâr enerjilerinden yararlanılmaya başlanmıştır. Temiz bir dünya için yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı yaygınlaşmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Karbondioksit, küresel ısınma, iklim değişikliği, fırtına, yenilenebilir enerji

GİRİŞ

21. yüzyılda dünyamızda iklimsel değişiklikleri iyice hissetmeye başladık. Bir bölgeye bir yılda yağması beklenen yağışlar bir günde yağdı ve seller oluştu. Özellikle Amerika kıtasında görülen hortumlar bu yıl bizim ülkemizde bile görülmeye başlandı. İklimsel değişikliğin sebepleri nelerdir? Bu değişimler nasıl önlenir? İklim değişikliğinin en büyük nedenlerinden biri atmosferdeki CO₂ gazı oranının artışıdır. CO₂ kirliliği gözle görülmemesine rağmen o kadar tehlikelidir ki insanların bu konuya dikkatini çekmek istedik. CO₂ gazı arttıkça atmosfer tabakası kalınlaşarak küresel ısınmaya neden olmaktadır.

YÖNTEM

Yerkürenin atmosferindeki CO₂ oranını ölçmeyi ilk teklif eden kişi Roger Revelle'dir. Roger Revelle 1957 yılında ilk deneyini tasarladı. Bu süreçte yıllarca deney yapan Chals David Kelleng ile çalıştı. Deney sürecinde her gün atmosfere iklim balonları göndermeye başladılar. Bu deneyi en ıssız bölge olan Pasifik'in ortasında yaptılar. Deneyde ortaya çıkan bütün verileri tek tek aldılar. Daha sonraki 7 ve 8. yıllarda değişken olan bir grafik geliştirdiler. Bu grafikte CO₂ oranının bir alçalma bir yükselme yaptığı görülmüyordu. Neden böyle diye soran kişilere şu cevabı verdiler: Karaların çoğu Kuzey yarım kürede birazı

ise Güney yarım kürededir. Bu, şu demektir: Bitkilerin çoğunluğu Kuzey yarım kürededir. Güneş ışınları Kuzey yarım küreye dik düştüğünde ilkbahar ve yazın bitkiler çiçek ve yaprak açar. Bu sayede çiçekler ve yapraklar CO₂ gazını O₂ gazına dönüştürür, böylece atmosferdeki CO₂ oranı azalır. Tam tersi güneş ışınları Güney yarım küreye dik düştüğünde ise sonbahar ve kışın yapraklar düşer ve CO₂ oranı artar. Grafikteki alçalma ve yükselmeler bu yüzdendir. 1958 yılında yapılan ilk deneyden bu yana bu grafik sürekli yukarı yönlü gelişmiştir. Grafikte CO₂ oranının devamlı artış hâlinde olduğu görülüyor.

CO₂ oranlarını ölçmenin bir başka yolu da buz örneklerine bakmaktır. Bilim insanları derinlerden buz kalıbı örnekleri çıkartarak bu buz kalıplarını inceler. Kar yeryüzüne düşerken atmosferdeki baloncukları hapseder ve atmosferdeki CO₂ oranı karın yağdığı yıl ölçülür. Daha ilginç ise oksijenin farklı izotoplarını ölçüp hatasız bir termometre ile o baloncukları hapseden karın yağdığı yıl havanın kaç derece olduğu söylenebiliyor. Antarktika'daki buzullara bakarak 650 bin yıl öncesindeki CO₂ miktarı ve bu miktara bağlı sıcaklık dereceleri hesaplanabiliyor. Bu hesaplamalarda CO₂ miktarı arttıkça sıcaklık miktarının da arttığı görüldü. Bu sıcaklık ve CO₂ gazı oranları ile bir grafik yapıldığında ise CO₂ oranının hiç 300 PPM değerini aşmamış olduğu görüldü. Bu değer 2000'li yılların başlarına kadar geçerliydi. Bilim insanlarının teorilerine göre 50 yıl içinde bu değer kat ve kat üstüne çıkılacağı tahmin ediliyor.

BULGULAR

CO₂ gazının artmasıyla denizler ve sular da ısınır. Denizler ve sular ısındıkça atmosfere daha fazla sıcak su buharı çıkar. Sıcak su buharı yükseldikçe nem oranı da artar kasırga, fırtına ve çok fazla yağış oluşur. Örnek olarak 2005 yılında Amerika'da meydana gelen kasırgalardan birkaçı Francis, Ivanve, Jeanne'dir. Bunların yanı sıra kasırgalar, hortumlar ve fırtınalar olduktan sonra da petrol rafinerilerine, evlere, köprülere, tarım alanlarına enerji santrallerine vb. birçok yere zarar veriyor. Bu şekilde de dünya kirleniyor. CO₂ gazının artmasıyla iklim de değişiyor. Bir bölgede bol bol yağmur yağarken sadece 5-10 km ilerdeki başka bir bölgede kuraklık yaşanıyor. Küresel ısınmayla okyanuslardan daha fazla buhar ve nem ortaya çıkar, bunun sonucunda daha fazla bulut oluşarak sel, fırtına, toprak kayması gibi doğa olayları şiddetini artırır. Karada ise topraktan daha fazla nem alındığından topraklar kurur ve verimsiz

hâle gelerek kıtlığa ve heyelana yol açar.

Buzullarda küresel ısınmayla önce büyüklü küçüklü göletler oluşur, sonra çatlar. Daha sonra ise bu çatlaklardan sular sızarak kırıлып yok olmaya sürüklenir. Örnek olarak Arktik Okyanusu'ndaki en büyük buzul çatladı. O bölgede sarhoş ağaçlar çok bulunur, bu ağaçların özelliği kalıcı buzullarda yaşayabilmeleridir. Ama kalıcı buz eridiğinden bu canlılar ölmektedir. Buzullar güneşten gelen ışınların %90'ını geri yansıtır ama sular ise bu ışınların %90'ını emer. Güneş ışınlarını emen sular buzulları daha hızlı eritir. Dünyada sıcaklık Ekvator'dan kutuplara doğru gidildikçe azalır. Ekvatordaki 1 derecelik bir artış kutuplarda 12 derecelik bir artış demektir. Bu sıcaklık artışları sebebiyle deniz seviyesi yükselir. Deniz seviyesinin yükselmesiyle deniz seviyesine yakın birçok ülke sular altında kalarak çok sayıda can ve tarım ürünü kayıplarına neden olur. Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde artışta olan CO₂ gazı kullanımı nedeni ile hava ve görüntü kirliliği de olmaktadır. CO₂ gazı artışındaki etkenler; orman yangınları, enerji, sanayi, tarım vb. faktörlerdir. Orman yangınları; atmosferdeki CO₂ gazının %14' ünü, enerji üretimi %49' unu, sanayi %24' ünü ve tarım faaliyetleri %13' ünü karşılar. Ayrıca orman yangınlarıyla toprak da verimsizleşir ve O₂ gazı üretimi azalır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

1950 yılında nitelikli bireysel ve bölgesel konferanslar düzenlenmeye başlandı. İlk ciddi toplantı 1979 Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) öncülüğünde "Birinci Dünya İklim Konferansı" yapıldı. 1985 ve 1987 yıllarında Avusturya'nın Villach, 1988 yılında Kanada'nın Toronto şehrinde siyasi seçenekler tartışılmış ve 2005 yılına kadar CO₂ emisyonlarının %20 azaltılması için bir sözleşme hazırlanması önerildi. 1997 yılında Japonya'nın Kyoto şehrinde 160'tan fazla ülke, 10.000'den fazla bilim insanı ve hükümet yetkililerinin katıldığı konferansta Kyoto Protokolü imzalanmıştır. Kyoto protokolü ile atmosfere salınan CO₂ gazı miktarı kontrol altına alınmaya çalışıldı. Kyoto Protokolü, sera etkisi yaratan gazların atmosfere salınımlarını (emisyon) kısmak üzere sanayileşmiş ülkelere çeşitli hedefler belirleyen uluslararası bir anlaşmadır. Bu anlaşma sonrası dünyada fosil yakıt tüketen araçların emisyon hacimleri düşürüldü ve hibrit motorları üretilmeye başlandı. Enerjide fosil yakıt tüketimi azaltılmaya çalışılarak güneş, elektrik, rüzgâr enerjilerinden yararlanılmaya başlanmıştır.

Eğer küresel ısınma ve CO₂ gazı artışı bu şekilde

giderse dünya çapında büyük kıtlıklar, açlıklar, susuzluklar ve ölümler olacak. Eğer kimsenin ölmemesini, acı çekmemesini ve dünyamızın kirlenmemesini istiyorsak üstümüze düşen vazifeyi yerine getirelim. Temiz bir dünya için yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını yaygınlaştıralım. Yayıdığınız karbon emisyonlarınızı düşürebilirsiniz. Enerji tasarrufu yapan araç ve gereçleri satın alın. Isınmak için kullandığınız termostatları değiştirip zaman ayarlı termostatları kullanın. Evinizde izolasyonu artırın enerji tüketiminizi düşürün. Geri dönüşüme özen gösterin. Mümkün olduğunca metro ve toplu taşıma araçlarını kullanın. Bisiklete binin ve kısa mesafeleri yürüyün. Dizel yerine benzinli araçları tercih edin. Yakınlarındakileri çevre konusunda eğitip bilinçlendirin. Bol bol ağaç dikin. Unutmayın ki yaşayabileceğimiz başka bir dünya yok.

KAYNAKÇA

- Uygunsuz Gerçek/An Inconvenient Truth (Belgesel Film)
- Al Gore, Tüklenen Dünya.
- Al Gore, 2007 yılında İstanbul Çırağan Sarayı'ndaki 13 Haziran 2007 tarihindeki "Küresel Isınma" konulu konuşması.

İnsanlık Bindiği Dalı Kesiyor

Hamza İLERİ
hamzailerii13@gmail.com
Bitlis Tatvan Fen Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

21. yüzyılda insanlığı tehdit eden en büyük tehlikenin çevre kirliliği ve buna bağlı olarak oluşan iklim değişikliğinin, gereken tedbirler alınmadığı ve yeterli kadar duyarlılık oluşturulmadığı takdirde sonraki yüzyıllarda insanlık için büyük bir felaket olacağı kesindir. Hatta yaşam koşulları ortadan kalkacağı için dünyanın, yaşamın olmadığı diğer gezegenlerden biri hâline gelme ihtimali yüksektir. Bu makaledeki amaç günümüzde herkes tarafından kabul gören, insanoğlu için en büyük tehdit olan kirliliğin, bir an önce daha çok önemsenmesi ve bu alanda tedbirlerin ve duyarlılığın artırılmasıdır.

Bu araştırma insan yaşamını tehdit eden her türlü kirlilik düşünülerek yapılmıştır. Gerek Türkiye’de gerekse dünyada bu konu üzerine yapılan çalışmalar incelenmiştir. Bu çalışmaların içerikleri ve sonuçları değerlendirilmiş, buna göre bir yol haritası takip edilmiştir.

Varılan sonuç ise küresel anlamda yapılan çalışmaların ne yazık ki ekonomik kaygılardan dolayı istenilen başarıya ulaşılamadığıdır. Dolayısıyla bu sorunun çözümü için en etkili yöntemin, dünyada yaşayan her bireyin -hiçbir statü dikkate alınmadan- bu sorunu içselleştirmesinden geçtiği sonucuna varılmıştır. Yani her birey bu küresel tehdidi kendi öz sorunu olarak görmediği sürece bu alanda yapılacak her türlü çalışma lokal düzeyde kalacaktır ya da ekonomik kaygıların gölgesinden kurtulamayacaktır.

Anahtar Kelimeler: 21.yüzyıl, küresel tehdit, kirlilik, en büyük felaket, çevre kirliliği

Giriş

Dünyamız küçülüyor, yaşam alanlarımız her geçen gün daralıyor. Büyük bir hızla dört duvarla sınırlı daracık bir alana mahkûm ediyoruz kendi kendimizi. Bir yandan doğa, tehlikenin boyutunu insanoğluna hatırlatıyor bir yandan da doğanın gazabına maruz kalan insanoğlu çaresizce haykırıyor: Hafızayı beşer nisan ile maluldür. Unutmak bazen bir nimet sayılırken bazen de insan için büyük felaketlere sebep olabilir. Doğanın kanunlarına riayet etmeden yaşamının

toplu intihardan başka bir şey olmadığını bilmeliyiz. Ancak bütün çağrılara ve uyarılara rağmen henüz insanlık büyük felaketi idrak etmiş değil. Doğanın insanlığa sunduğu hizmetin bir bedeli yokmuş gibi doğayı pervasızca tahrip eden insanoğlu, kendisinin emek sarf ederek yaptığı makinelere, araç ve gereçlere gözü gibi bakmayı ihmal etmiyor. İnsanoğlunun hizmetine sunulan her şeyin, kendisine gösterilen özene göre ömrü kısadır ya da uzar. Doğanın da ömrünü -aslında kendi ömrümüzü- uzatmak da bizim elimizde iken ne yazık ki kimse doğaya gereken özene göstermiyor ve doğayı sahiplenmiyor.

Doğadaki yaşam koşullarını ortadan kaldırmak için insanlar, ülkeler adeta birbirleriyle yarışıyorlar. Kimisi doğanın havasını zehirlerken diğeri toprağını kısırlaştırıyor. Kimisi suyunu kirletirken kimisi akciğerlerini yani ormanlarını yok ediyor. Bütün bunları yaparken insanlık ya cehalet ya da menfaatinden dolayı bindiği dalı kestiğinin farkında değil.

Duyarlı bazı çevrelerin kirlilikle mücadelesi zaman zaman gündeme gelirken öte tarafta dünya büyük bir hızla kirleniyor. Yani büyük felakete koşar adımlarla ilerliyor. Bugüne kadar bu uğurda gösterilen hiçbir çaba istenilen sonucu vermemiştir. Dünya üzerinde büyük felaketin önüne geçmek için harcanan enerji, ne yazık ki kirlenme hızının yanında denizde damla gibidir. Çünkü dünyada gerek her türlü üretim gerekse tüketim sistemi kirletmek üzerine tesis edilmiştir. Yani üretirken kirletiyoruz, tüketirken kirletiyoruz. Böyle bir sistemde doğanın temiz kalmasını beklemek ne kadar mantıklı bir beklenti olabilir ki?

Doğada kirliliğin hangi boyutlara vardığını bilmeyen çok az kişi vardır. Ancak yaşamın olduğu tek gezegen olan dünyayı yok edecek kirlilik vahametini gözler önüne sererken bir yandan dünyadaki bilimsel çalışmalardan faydalanmayı bir yandan farklı bir bakış açısı olduğunu düşündüğümüz dinî kaynaklarda bu felaketi işaret eden ipuçlarına değinmeyi de uygun gördük.

Doğadaki bütün kirliliklerin birbiriyle ilişkili olduğu unutulmamalı. Hava kirlenirse su kirlenir, su kirlenirse toprak kirlenir, toprak kirlenirse gıdalar kirlenir. İşin

sonunda canlılar kirlenir ve ölür. Bu zincirleme kirlenme süreci büyük bir hızla ilerliyor. Kirlenmenin hızıyla alınan tedbirlerin hızı karşılaştırıldığında tedbirlerin devde kulak olduğu rahatlıkla görülür. Çünkü insanoğlunun temel felsefesi kazanmak ve hükmetmek üzerine kuruludur. Bunu gerçekleştirirken de hem dış doğayı hem de insan doğasını acımasızca kirletiyor. Günümüzün ekonomi sistemi “ne kadar kazanç o kadar doğa kirliliği” demektir. Bu yüzden insanoğlunun daha çok kazanma hırsı dinmedikçe kirliliğin de önüne geçilmesi imkânsız olur.

21. yüzyılda insanlığı tehdit eden en büyük tehlike olan doğa kirliliği farklı boyutlarıyla ele alındığında toprak, su, hava gibi temel yaşam unsurlarının kirliliği yanında ışık, gürültü, görüntü kirliliği gibi unsurlar da önem arz eder.

Toprak Kirliliği

Doğadaki bütün unsurların bilimsel bir formüle dayandırılarak yaratıldığı bir gerçektir. Dolayısıyla doğanın bu formülleriyle oynandığı zaman doğadaki bütün unsurların dengesinin bozulacağı gerçeği de unutulmamalı. Doğadaki canlılar için büyük bir besin kaynağı olan toprak, aynı zamanda magmanın yer yüzüne çıkmasını engellemede de büyük bir görev üstlenmektedir. Toprağın bu iki temel görevi düşünüldüğünde kirlilik sonucu özelliğini yitirmesi durumunda felaketin boyutu sanılanın çok ötesinde olur.

Aslında çevre kirliliğinin ve iklim değişikliklerinin temel nedeni, insanoğlunun üretim ve tüketim ihtiyaçlarının doğayı kirletmeye dönük olmasıdır. Ayrıca bu ihtiyaçlar çok hızlı bir şekilde artmakta ve aynı hızla doğa kirlenmektedir. Özellikle şehirleşme ve teknolojiye dayalı üretim ve tüketim, insanların yaşam alışkanlıklarını değiştirmektedir. Dünya nüfusunun hızla artması ve artan bu nüfusun ihtiyaçlarının karşılanması, üretimi de aynı oranda artırmıştır. Ürünlerin maliyetini düşürmek, raf ömrünü uzatmak ve tüketimi de kolaylaştırmak amacıyla yapılan uygulamaların tamamına yakını doğayı kirleten uygulamalardır. Özellikle ürünlerdeki ambalaj sistemi, tek kullanımlık plastik ürünler toprağın kimyasını bozmaya devam ediyor. Plastik üretimi ve tüketimi hayatımızın her alanına hükmetmektedir. Geri dönüşüm %5'lerde kalınca toprak da hızla plastikleşiyor. Kısaca toprak kirliliğine neden olan başlıca etkenler şu şekilde sıralanabilir. Ev, iş yeri, hastane, ve sanayi atıkları; radyoaktif atıklar, hava kirliliğinden oluşan asit yağmurları, aşırı yapay gübre ve ilaçlama yapılması, suların kirlenmesi ve bunun sonucunda su kirliliğinin toprak

kirliliğine neden olması, özellikle toprak kirliliğinin yeraltı sularını kirletmesi.”

Şekil 1: <https://tr.123rf.com/stok-fotoğraf/çevre-kirliliği>

Şekil 2: <https://tr.123rf.com/stok-fotoğraf/çevre-kirliliği>

Şekil 3: <https://tr.123rf.com/stok-fotoğraf/çevre-kirliliği>

Şekil 4: <https://tr.123rf.com/stok-fotoğraf/çevre-kirliliği>

Doğal özelliklerini kaybeden bir toprak, hayatımızı nasıl etkiler? Nasıl bir felaket olarak bize döner? Bu soruların cevaplarını bilmeyen yoktur. Plastik bir tabakaya dönüşen toprak, ürün vermez; vereceği ürünler de hastalık üretmekten başka bir işe yaramaz. Asıl en büyük felaket ise plastik bir tabakaya dönüşen toprağın magmayı engelleme özelliğini kaybetmesi olabilir mi? Bilimsel kanunlara göre yaratılan doğadaki her şeyin, yine bilimsel kanunlara göre yok

olması da mümkün mü? Yani dinî kaynaklara göre dünyadaki hayatın sonlanacağını belirten kıymet olayı da bilimsel temellere dayandırılabilir mi? Bu konuda Kur'an-ı Kerim'in Zilzal suresinin 1-5. ayetlerine kafa yormak gerekir: "Yer o yaman sarsıntı ile sarsıldığı, içindeki ağırlıkları çıkarıp dışarı attığı ve insan ona "Ne oluyor?" dediği zaman, o gün yer, Rabbinin ona vahiy etmesiyle haberlerini anlatacaktır." Bin beş yüz yıl önce inen bu ayetlerde plastikten, kimyasal atıklardan, iklim değişikliğinden bahsedilemezdi elbette. Çünkü o zaman bu unsurlar henüz insanlığın hayatına girmemişti. Ancak bugünkü gelişmelere ve gelecekte olacalara bakıldığında gelişmelerin ayeteki ifadelerle örtüştüğü görülür. İnsanoğlu bilimin ışığında, iklim değişikliği ve çevre kirliliğinin insanlık için büyük bir felaket olacağını kesin olarak söyleyebiliyorsa elbette ki her şeyin yaratıcısı ve sonsuz bilgiye sahip olan Allah da (c.c.) bunu biliyordur ve mutlaka insanlığa da bildirmiştir.

Toprak kirliliğinin önlenmesi için yapılması gerekenler şu şekilde sıralanabilir:

- 1) Verimli topraklar üzerinde sanayi ve yerleşim alanları kurulmamalı ve yeşil alanlar çoğaltılmalı.
- 2) Ev ve sanayi atıkları toprağa zarar vermeyecek şekilde toplanmalı ve depolanmalıdır.
- 3) Tarım ilaçları ve yapay gübre kullanımlarında yanlış uygulamalar önlenmeli.
- 4) Nükleer enerji kullanımı bilinçli şekilde yapılmalıdır.
- 5) Aşırı nüfus artışı kontrol altına alınmalıdır.

Su Kirliliği

Canlıların %60'ının suda yaşadığı düşünüldüğünde suyun kirlenmesi veya azalmasının insanlık için ne büyük tehlike olduğu görülür. Doğada her şey bir döngü içindedir. Yaşam halkaları birbirini olumlu veya olumsuz yönde etkiler. Toprağın kirlendiği bir gerçekse suyun da kirlenmesi kaçınılmazdır.

Su hayattır, suyun olmadığı yerde hayat da olmaz. Suyun tükenebilir ve seçeneksiz bir kaynak olduğu unutulmamalı. Ne var ki insanoğlu bindiği dalı kesmeye devam ediyor. İnsanoğlu toprağı kirlettiği gibi aynı hızla suyu da kirletmekte ve tüketmektedir. Büyüyen şehirler ve sanayileşme sonucu inşa edilen yapılar, atıklar meydana getirmektedir. İnsanlar bu atıklardan kurtulmak için denizleri, akarsuları kirletmektedir. Su kirliliğinin nedenleri arasında en önemlisi bu atıklardır. Bunun yanında dünya nüfusu düşünüldüğünde evsel atıkların da payı hiç azımsanmayacak kadar çoktur.

Su Kirliliği Nedeniyle Ölen Balıklar

Şekil 5: <https://www.mynet.com/cevre-kirlili>

Hindistan'da Kirli Suda Yüzen Bir Çocuk

Şekil 6: <https://www.mynet.com/cevre-kirlili>

"Doğada bir su döngüsü söz konusudur. Bu su döngüsü ile ısınan sular buharlaşmakta ve buharlaşan su tekrar yağmur olarak yeryüzüne düşmektedir. Bu döngü sayesinde su saflaşmakta ve su kaynaklarını beslemektedir. Günümüzde ise sular kirletildiği için kirli su buharlaşmakta ve o buhar da asit yağmurları olarak yeryüzüne düşmektedir. Asit yağmurları su kaynaklarını kullanılamaz hâle getirmekte, canlıları yok etmekte ve toprağın verimliliğini olumsuz etkilemektedir." Bu döngü sisteminin bir yerinde bir kirlilik başladığı zaman diğer yaşam unsurlarının hepsi de bu kirlilikten nasibini alır.

Su kirliliğinin insanlık için ne denli büyük bir felaket olduğu ile ilgili çok sayıda araştırma ve tespit yapılmış, değişik etkinliklerde kamuoyuna sunulmuştur. Ancak insanoğlu değişik kişisel kaygılardan dolayı bu uyarıları pek de dikkate almamıştır. Çılgınca kazanma ve tüketme hırsı, insanlığı büyük felakete doğru hızlı adımlarla götürüyor.

Suyun iki hidrojen bir oksijen dengesi bozulduğunda bilimsel olarak yanma olayının gerçekleşmesi gerekir. Suyun hızla kirlendiği bir süreçte bilimsel formülündeki dengesinin de bozulma ihtimali yüksektir. Bilimsel kanunlarla yaratılan doğa, yine neden-sonuç ilişkisi içinde bir yok oluş yaşayacak mı sorusunu bir daha hatırlamakta fayda vardır. Kur'an'ın Tekvir suresinde kıyametin sahneleri tasvir edilirken bu surenin altıncı ayetinde "Denizler tutuşturulduğu (kaynatıldığı) zaman" ibaresi geçmektedir. Doğadaki bilimsel

denge dikkate alındığında “denizlerin tutuşması” ifadesinin iki hidrojen bir oksijen molekülünün dengesindeki bir sorundan kaynaklandığını düşünmek pek de akıl dışı bir durum değildir.

Su Kirliliği Nasıl Önlenebilir?

Atık oluşumu endüstride engellenemez bir durumdur ancak oluşan atıklar arıtılarak, damıtılarak ve filtrelenerek su kaynaklarına zarar vermeyecek hâle getirilmelidir.

Kurulan sistemler ile günümüzden itibaren su kaynaklarını kirletmeyecek işletmeler inşa etmek kadar bu zamana dek kirlenmiş suların temizlenmesi de büyük önem taşımaktadır. Su kaynakları kurulacak doğal sistemler ile içerisindeki zararlı bakteri, virüs ve her türlü mikroorganizmadan arındırılmalıdır.

Temizlik ya da başka herhangi bir amaçla sanayide kullanılan kimyasal maddelerin kullanımının önüne geçilmeli ve onların yerine alternatif daha doğal ürünler kullanılmalıdır.

Bireysel olarak ise evlerde açığa çıkan atıkların özellikle yağların sulara karışmasına engel olunmalı ve temizlik ürünü olarak sentetik deterjanların yerine doğal deterjanlar tercih edilmelidir.

Tarımda doğal gübreler tercih edilmeli, nükleer atıklar toprağa gömülmemelidir. Çünkü toprak altına da atılsa yok olmayan bu maddeler yer altı kaynaklarını kirletmekte ve ciddi sorunlara yol açabilmektedir.

Su kirliliğinin çözüm yolları olarak ifade edilen bu maddeler büyük oranda kirliliğin önüne geçilmesini sağlayacaktır ve devamında da bu gerekliliklerin denetimi ve kontrolü büyük önem taşımaktadır. Ancak suları kirletmememiz gerektiği bilincini tüm topluma aşılama her şeyden önemlisidir.”

Hava Kirliliği

“Çeşitli kirleticilerin atmosferdeki değerlerinin belli bir sınırın üstüne çıkmasıyla bu ortamın doğal yapısının bozulması olayına hava kirliliği adı verilir. Temiz hava içerisinde %78 azot, %21 oksijen ve %1 oranında da diğer gazlar, toz, su buharı gibi maddeler bulunmaktadır. Bu oranlara havanın doğal bileşenleri denmektedir.” Doğal ve insan kaynaklı etkenlerden dolayı havadaki bu gaz oranlarında bir değişiklik meydana geldiğinde hava kirliliği oluşur. Hava kirliliğinin meydana gelmesiyle de doğadaki canlıların sağlığı bozulur, İklimlerde dengesizlik oluşur. Bunun sonucunda da küresel ısınma denilen büyük felaket oluşur. Yani beklenmedik doğal felaketler meydana gelmeye başlar.

Hava, yapay etkenlerin yanında doğal etkenlerden dolayı da kirlenmektedir. Yapay etkenler şu şekilde sıralanabilir: Isınmadan kaynaklanan kirlilik, sanayiden kaynaklanan kirlilik, trafikten kaynaklanan kirlilik, endüstriden kaynaklanan kirlilik, termik santrallerden kaynaklanan kirlilik, nükleer santrallerden kaynaklanan kirlilik, doğal gaz çevrim santrallerinden kaynaklanan kirlilik. Hava kirliliğine neden olan doğal etkenler de yanardağ/volkan faaliyetleri, tozlar, orman yangınları, okyanus spreyleri, buharlaşma şeklinde sıralanabilir.

Hava kirliliğinin önüne geçmek için aşağıdaki tedbirler alınmalıdır:

- Sanayi alanlarında bacalara filtreler takılmalıdır.
- Sanayi alanlarında atık bırakma saatlerine dikkat edilmelidir.
- Araçların egzozlarına filtreler takılmalıdır.
- Yenilenebilir enerji kaynakları kullanılmalıdır.
- Şehirlerde hava sirkülasyonu olacak şekilde binalar inşa edilmelidir.
- Toplu taşıma araçlarının kullanılmasına özen gösterilmelidir.
- Yeşil alanlar artırılmalıdır.
- Ormanlık alanlar çoğaltılmalıdır.
- Çevre kirliliği hakkında bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

<http://www.intergeo.com.tr/toprak-kirliliginin-nedenleri/>

<http://ekolojist.net/su-kirliligi-ile-nasil-mucadele-edilir>

<https://kuran-ikerim.org/meal/diyanet/tekvir-suresi>

<http://ekolojist.net/su-kirliligi-ile-nasil-mucadele-edilir>

<https://www.dersimiz.com/bilgibankasi/hava-kirliligi-nedir-hakkinda-bilgi-184>

D. TERÖR

- a) Çok Uluslu Küresel Terör
- b) Din İstismanı, Etnik Temelli ve Radikal Terör
- c) Terör ve Medya
- d) Terörün Yaşam Kaynağı

KÜRESEL TERÖR KISKACINDA ORTA DOĞU

Eftelya KOYUNCU

Samsun İbrahim Tanrıverdi Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Günümüz dünyasını şekillendiren en büyük etkenlerden biri, küreselleşme olgusudur. Teknoloji tarihindeki gelişimlerle beraber gündeme gelen küreselleşme bugün; siyasi, ekonomik ve kültürel olmak üzere üç temel ayak üzerinde durmaktadır. Uluslararası sermaye, tekelleşen tüketim kültürü, küresel güçler gibi kavramların oluşumu küreselleşmenin somut bir karşılığı olarak son yüzyılda hayatımıza girmiştir. Terörün küreselleşmesi ise daha yakın zamana ait bir olgudur. Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası bir sorun hâline gelen terör, 11 Eylül olaylarıyla bütün ülkelerin odak noktası olmuştur. Bu olaylarda güvenlik ve ticaretin sembolü olan mekânların seçimi, saldırıların küreselleşmeye karşı yapılan bir terör eylemi olarak anılmasına sebep olmuş ve başta ABD olmak üzere tüm dünyaya yeni bir düzenin sinyallerini vermiştir. Korku temeli üzerinde şekillenen terör olayları, gerek bireysel terör gerekse devlet destekli terör olarak toplumu etkisi altına almaktadır. Özellikle son yıllarda terörün ve küresel güçlerin izlediği siyasetin Orta Doğu üzerinde şekillenmesi sebebiyle bu bölge birçok terör ve savaş olayına tanıklık etmiştir. Bu çalışmada küresel terörün ortaya çıkışı ve Orta Doğu'yu nasıl şekillendirdiğinin tespiti amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda küresel terörün tarihî gelişimi incelenmiş ve Orta Doğu'da uygulanan politikalar tespit edilmiştir. Elde ettiğimiz bulgulara göre geçmişten günümüze kadar Orta Doğu'nun siyasi, ekonomik ve dinî açıdan teşkil ettiği önem, terör faaliyetlerinin bu bölgede yoğunlaşmasına sebep olmuş ve buradaki birçok ülke odak noktası hâline gelmiştir. Sonuç olarak terör örgütlerinin çıkış noktasının benzerliği ve küresel çapta uygulanan politikaların etkileşimi, terör olaylarının tüm dünyayı ilgilendiren güncel bir sorun olduğunu kanıtlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, küresel terör, 11 Eylül, Orta Doğu, siyaset, uluslararası

GİRİŞ

Terörizm, siyasi bir amaçla, örgütlü, sistemli ve sürekli bir biçimde terör yöntemlerini kullanan bir strateji olarak, terör kavramını da kapsayan bir terimdir.

Terör; Latince korkutmak, dehşete düşürmek, korkutup kaçırmak, caydırmak gibi anlamları içeren "terrere" kelimesinden gelmektedir. Terörizm ise "Savaş ve diplomasi ile kazanılamayan sonuçları elde etmek, korkutmak ve itaat ettirmek için bir teoriye, felsefeye ve ideolojiye dayanılarak siyasi maksatlarla iradi olarak terör ve şiddetin sistemli ve hesaplı bir şekilde kullanılmasıdır" (Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi).

Küresel terör kavramı, terörist eylemlerin sınırları aşan boyutlarda gerçekleştirilmesi ve uluslararası etki ve sonuçlar doğurur hâle gelmesiyle açıklanmaktadır. Bu bağlamda küresel terör, tarihî süreç içinde insanlık için yeni bir kavramdır. Terörün küresel boyut kazanmasının temelinde küreselleşme süreci yatmaktadır.

Terörizmin küresel bir nitelik kazanmasının ve artmasının başlıca nedenleri arasında;

- Uluslararası haberleşme ve ulaşım araçlarının son yıllardaki çok hızlı gelişimi,
- Yeni silah ve teçhizatlar ile teknolojik imkânların artması,
- Bazı ülkelerin ideolojilerini ve devrimlerini yaymada terörizmi yöntem olarak seçmeleri,
- Uluslararası terör örgütleri arasındaki istihbarat, eğitim, lojistik, teknik, finans temini, eylem yöntemleri konusunda organik bağların ve iş birliğinin artması sayılabilir.

Dünya, küreselleşme olgusuyla bilişim devriminden sonra tanıştı. Teknolojik gelişmeler sayesinde telefon, televizyon ve bilgisayarlarla her an her yere ulaşmak mümkün hâle geldi. Bu da dünyayı, birbirine bağlı iplere sarılmış küresel bir nesneye çevirdi. Faruk Örgün'e göre, sanayileşme gibi küreselleşme de insan yaşamının kaçınılmaz bir gerçeğidir. Küreselleşme hızlandıkça karşıt grupların hareketleri de artmaktadır. İnsanlık, feodal dönemden sanayi dönemine geçtiği süreçte çok

fazla güçlük çekmiştir. Bugün zenginlerin dünyası yoksulların dünyasına televizyon düğmesi kadar yakın olmakla beraber, maddi anlamda aslında diğer galaksiler kadar uzaktır. Dünya hiçbir zaman böylesine katı bir ikiye bölünme yaşamamıştır ve aradaki boşluğu kapatmak da hiçbir zaman bu kadar zor olmamıştır (Örgün, 2001). Küreselleşme olgusunun bir başka kaynağı olarak da SSCB'nin çökmesi kabul edilmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünyayı yeniden şekillendiren bir gelişme olarak Soğuk Savaş Dönemi karşımıza çıkmaktadır. Bu yıllara kadar çift kutuplu bir eksene kurulu dünya düzeni varken SSCB'nin çökmesiyle kutuplaşma, yerini tek kutuplu bir dünyaya bıraktı. Küreselleşme olgusunun tüm dünyayı yeniden düzenlemeye başlaması, ilk kez 11 Eylül saldırılarında fark edildi. Bu saldırılar, ABD tarihinin olduğu kadar dünya tarihinin de en önemli terör saldırılarından biri olarak nitelendirilmektedir. Bir başka deyişle 11 Eylül saldırısı, küreselleşme olgusunun dünyaya en net şekilde yansıdığı olaydı. 11 Eylül saldırılarının kaynağı ve sonuçları küreselleşmeye ve onun da öncesine yani Soğuk Savaş'a dayanmaktadır. Olayın başrolü olarak kabul edilen Usame bin Ladin, Soğuk Savaş Dönemi'nde bizzat ABD tarafından Sovyetler Birliği'ne karşı yetiştirilmiş bir savaşçı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, çıkış noktası ve sonuçları göz önünde bulundurulduğunda 11 Eylül, uluslararası bir etkiye neden olan bir terör olayı olarak kabul edilmektedir. 11 Eylül'de hedef olarak simgesel yerlerin seçilmesi, küreselleşmeye karşı yapılan bir saldırı olduğunu göstermektedir. New York'taki Dünya Ticaret Merkezinin İkiz Kuleler'i ekonomiyi simgeliyordu. Pentagon ise askerî gücün sembolü olarak seçilmişti. Yani bu saldırılar, ABD'nin askerî ve ekonomik hegemonyasına karşıtlığın göstergesiydi.

11 Eylül saldırıları, terör eylemleri ve küreselleşme sürecinde uygulanan devlet politikaları açısından önemli bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Diğer terör eylemleriyle karşılaştırıldığında 11 Eylül'ün bazı ayırt edici noktaları bulunmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

-ABD, tarihinde ilk kez kendi sınırları içerisinde yabancı bir terör eylemine hedef oldu. Bu olay, ABD'nin bundan sonra uygulayacağı stratejilerde belirleyici unsur olarak kabul edildi. Amerika Birleşik Devletleri, küreselleşmenin ağında olan dünyayı düzenleme görevini üstlendi. ABD başkanının

sözleri terörizme karşı uzun soluklu bir mücadele ve uluslararası bir birlikteliğin mesajlarını veriyordu. Ancak ilerleyen zamanlarda oluşması beklenen birliktelik, devletler arası siyasette karşılığını bulamadı.

- 11 Eylül saldırılarıyla birlikte kimliği ve kaynağı tartışmalı olan örgütler oluşmaya başlamıştır. Bu örgütler, El Kaide örneğinde olduğu gibi güç sahibi ülkelerce desteklenmekte ve farklı amaçlara yönelik hizmet etmektedir.

-11 Eylül'de görülmüştür ki insanların canlı bomba olarak kullanılması gibi akla gelebilecek her türlü araç, bir terör silahına dönüşebilir.

11 Eylül saldırılarıyla gözlerin üstüne çevrildiği Orta Doğu, sahip olduğu jeopolitik ve jeoekonomik zenginlikler dolayısıyla uzun yıllar boyunca otorite sahibi ülkelerin güç yarışına şahitlik etmiştir. Özellikle 11 Eylül olaylarından sorumlu tutulan Usame bin Ladin'in bağlı olduğu El Kaide'nin sadece İslam ülkelerinde değil, Amerika dâhil 55 ülkede örgütlendiği iddia edilmiştir. Özellikle 11 Eylül terör saldırısının ardından bu örgütlerin rolü dünya gündemini daha fazla meşgul etmeye başlamıştır. Küresel güçlerin Orta Doğu'daki varlığı son dönemlerde artarak devam etse de tarih boyunca gücü elinde bulunduran her ülkenin Orta Doğu'ya yöneldiği bilinmektedir.

Orta Doğu; ekonomik, stratejik, kültürel ve dinî açıdan önemli bir bölgedir. Bölgenin doğal zenginliklere sahip olması ve bütün dinlerin kutsal kabul ettikleri mekânların bu coğrafyada bulunması taşıdığı önemin en büyük göstergelerindendir. Doğu ile Batı'nın kesişim noktası olan Orta Doğu, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve medeniyetlerin yayılmasında köprü görevi görmüştür. İnsanlık tarihinin en hareketli bölgelerinden biri olan Orta Doğu, Sanayi Devrimi'yle durağanlaşmıştır. Bu durağanlık, bölgede petrolün bulunması ile son bulmuştur. Dünyaya egemen olan her devletin, Orta Doğu üzerinde emelleri olmuştur. Bu devletlerin hâkimiyet gücü, bölgedeki etkinlikleriyle orantılı bir şekilde artmış ya da azalmıştır.

Bölgenin tarihsel süreçte bir köprü ve geçiş noktası olarak görülmesi, kültürlerin etkileşim alanı olmasının yanı sıra çatışmalara da sebebiyet vermiştir. Öte yandan İslamiyet, Hristiyanlık ve Musevilik bu bölgede doğmuştur. Bu bağlamda birçok devlet Orta Doğu üzerinde hak iddia etmiş ve bu nedenle savaşların yaşanmıştır.

Soğuk Savaş Dönemi'nde Orta Doğu'nun jeopo-

litik ve jeoekonomik önemi, rekabetin bu bölgede yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Soğuk Savaş Dönemi'nin süper güçleri arasındaki rekabet bölge içi çatışmalara, bölgesel bütünleşme ve dayanışma hareketlerine öncülük etmiştir. Bu dönemde dinsel, ideolojik ve politik sorunların yanı sıra sınır sorunları kaynaklı birçok savaş ve çatışma yaşanmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, rakipsiz kalan ABD'nin tek taraflı politikaları ile bölge, Batılı devletlerin çıkarlarıyla entegre edilmek istenmiştir.

Günümüze gelindiğinde Orta Doğu hâlâ bu karakterini korumakta ve gerek kültürel gerekse ekonomik hareketliliğin yaşandığı bir bölge olarak anılmaktadır.

11 Eylül saldırılarından sonra Saddam rejimini kitlerle imha silahları geliştirmek ve uluslararası teröre destek vermekle suçlayan Bush yönetimi Irak'a askerî bir saldırı düzenlemiştir. Bu doğrultuda ABD, bundan sonraki hamlelerini Orta Doğu üzerine yapacağı mesajını vermiştir. ABD Başkanı Bush, teröre karşı küresel savaş ilan ettiğini açıklayarak yeni bir dönemin başlangıcına işaret etmiştir. Bu küresel savaş, saldırıyı düzenleyen El Kaide'yi öncelik olarak belirlemekle birlikte bu örgütün Orta Doğu'nun başka bölgelerindeki uzantılarını da içine almaktadır.

Orta Doğu'da çok sayıda ve farklı amaçlarla faaliyet gösteren terör örgütleri bulunmaktadır. Bu örgütlerin farklı fraksiyonları olabildiği gibi zaman içinde amaç daraltmakta ya da genişletmektedirler. Kimisi dünyaca tanınmakta kimisi sadece bölgesel bir korku salmaktadır. Kimisi örgüt olarak bağımsız faaliyet göstermekte kimisi ise ortak amaçlar taşıdığı diğer terör grupları ile beraber hareket etmektedir.

11 Eylül'den sonra gözler Orta Doğu'daki terör örgütlerine çevrilmiş ve bu örgütlerin de faaliyetleri hız kazanmıştır. Bu örgütler, gerek stratejileri gerekse destekçileri bakımından küresel bir etkiye sahiptir. Orta Doğu'da yer alan örgütler ideolojik açıdan farklılıklar arz etseler de hareket sahaları bakımından benzerlik göstermektedirler.

Bu örgütlerin hemen hepsi üst ideolojilerinin temelinde terörü yerleştirmiştir. Terör, ulusal mücadele hareketinde haksızlığa uğradığını düşünen birçok grubun mücadelesinde veya bazı siyasi hareketlerde sık sık başvurulan bir yöntemdir.

YÖNTEM

Bu bildiri; terörü, küreselleşmeyi, küresel terörü ve Orta Doğu özelindeki terör faaliyetlerini incelemek için yazılmıştır.

Bildiri hazırlanırken araştırma modeli olarak tarama ve tanımlayıcı araştırma modelleri kullanılmıştır. Bu bağlamda alanla ilgili makaleler, yüksek lisans tezleri, ulusal ve uluslararası güvenlik örgütlerinin sempozyum bildirileri, konu kapsamındaki kitaplar ve dergiler taranmıştır.

Veri toplama yöntemi olarak yazılı kaynaklar ve mülakat tercih edilmiştir. Uluslararası ilişkiler alanında yetkin kişilerle görüşme yapılmıştır.

Elde edilen veriler güncellik açısından eleme usulüyle incelenmiş ve güvenilirliği tespit edilmiştir.

BULGULAR

Yaptığımız araştırmalar sonucunda elde ettiğimiz bulgular şöyle sıralanabilir:

-Küreselleşme, yakın bir zamanda başlayan ve hâlâ devam eden bir olgudur. Başlangıç olarak bilişim devrimi ve Soğuk Savaş sonrasındaki dönemde SSCB'nin çökmesi kabul edilir.

-Küreselleşme; siyasal, ekonomik ve kültürel olmak üzere üç temel ayak üzerinde durmaktadır. Siyasal ayağı, Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasal liderliği ve yeni dünya düzenini oluşturma stratejisidir. Ekonomik ayağı, uluslararası sermaye kavramının ortaya çıkışıdır. Kültürel ayağı ise tüketim kültürünün tekelleşmesidir.

-Küreselleşmenin gözle görünür en büyük sonucu dünyanın küçülmesi ve ülkelerin çıkarlarının birbirine geçmesidir.

-Terörün küreselleşmesi ve yaygınlaşması da diğer bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek bireysel terör gerekse devlet terörü birbirini besleyerek hızla büyümektedir.

-Terör, insanlık tarihi kadar eski bir kavram olmasına karşın tarihin hiçbir döneminde günümüzdeki gibi bir terör yapılanması mevcut değildir.

-Terör eylemleri egemenlik düşüncesinden hareketle yapıldığı için her terör eyleminin altında bir ideoloji yatar.

-11 Eylül saldırıları, ABD'nin karşılaştığı en büyük eylemlerden biridir. ABD kendi toprakları üzerinde ilk kez dışarıdan bir terör saldırısı yaşamıştır.

-11 Eylül sonrasında izlenen politikalara bakıldığında bu olaylar, devletlerin gerektiğinde birlikte hareket ettiği bir koalisyona zemin hazırlamıştır. Ancak ilerleyen zamanlarda devletler, koalisyon

düşüncesinden çok rekabet politikasıyla hareket etmişlerdir.

-ABD, düzen koruyuculuğu görevini üstlenmiş ve bu sıfatını Orta Doğu üzerinde sıkça kullanmıştır. Amerika Başkanı Bush, 2002 yılında West Point'teki konuşmasında "önleyici savaş" (preventive war) doktrinini ilan etti. Benimsediği bu yeni politika, düşman harekete geçmeden önlem alınması gerektiğini vurguluyordu.

-ABD, güvenlik önlemlerini bahane ederek 2001 sonlarında Afganistan'da başlattığı askerî operasyonda yeni dış politikasının nasıl ilerleyeceğini göstermiştir. Afganistan'ın işgaliyle başlayan ve ardından 2003 yılında Irak'ın işgaliyle devam eden bu yeni strateji uluslararası barışı zedelemiş ve Orta Doğu'da bir kargaşa ortamı yaratmıştır.

-ABD, saldırıyı düzenleyen El Kaide örgütünün lideri Usame bin Ladin'i sakladığını öne sürerek Afganistan'a operasyon düzenlemiştir. Afganistan Savaşı'nı Irak'ın işgali takip etmiştir.

Afganistan Savaşı

ABD 20 Eylül 2001 tarihinde, Afganistan'a El-Kaide'ye ait eğitim kamplarının kapatılması ve El-Kaide liderlerinin ABD'ye teslim edilmesini talep eden bir ultimatoma gönderdi. Afganistan'daki Taliban rejimi, Usame Bin Ladin'in 11 Eylül saldırılarıyla bağlantısının olduğunu gösteren herhangi bir delil olmadığını söyleyerek bu ultimatoma reddetti (Yakut ve diğ., 2013). Bu sürecin sonunda Afganistan, ABD'nin küresel terörle mücadelesinin ilk uygulama alanı oldu. 7 Ekim 2001'de terör eylemlerinin sorumlusu olarak görülen El-Kaide'ye destek sağladığı ve Usame Bin Ladin'i sakladığı gerekçesiyle ABD, Afganistan üzerine "Sürekli Özgürlük Operasyonu" adı verilen askerî bir operasyon başlattı. Operasyon başladıktan iki ay sonra Afganistan'da bir geçiş hükümeti kuruldu. ABD, Afganistan müdahalesinin başarılı olduğunu savunsa da terör eylemlerinin sorumlusu olarak gösterilen Usame Bin Ladin'i ele geçiremedi. Ayrıca Taliban ve El Kaide 2002'nin Eylül ayında koalisyon güçlerine ve geçiş hükümetine karşı cihat ilan ettiler. Tüm bu sürecin sonucunda ABD, Sürekli Özgürlük Operasyonu ile hedeflediği amaca ulaşamamış. Tam tersine bölgede kaos ortamı yaratmış ve birçok insanın ölümüne sebebiyet vermiştir.

Irak Savaşı

11 Eylül'den sonra ABD, Irak'ı kitle imha silahları geliştirmekle itham ederek Irak'ın bir tehdit unsuru olduğunu dile getirmiştir. Bununla birlikte Sad-

dam Hüseyin'in El Kaide'yle bağlantısı olduğu öne sürüldü. 2002'deki Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde dünya barışını tehdit eden Irak'a karşı ABD'nin önleyici tedbirler alabileceği ifade edilmişti. BM Güvenlik Konseyi, Irak'ı BM silah denetçileriyle iş birliği yapmaya davet etti. Denetçiler Irak'ta incelemelere başladılar. ABD, denetçilerin raporunu ve BM kararını beklemeden 20 Mart 2003'te Irak'ı işgal etti (Dursun ve diğ., 2013). Irak'a Özgürlük Operasyonu adıyla yürütülen savaşta ABD, uluslararası bir destek alamadı. Fransa ve Almanya ABD'nin Irak müdahalesine karşı olduklarını dile getirdiler. Bu bağlamda yeni kutuplaşmalar yaşandı. Fransa, Almanya, Rusya ve Çin, ABD - İngiltere bloğunun karşısında bulunmaktaydı. ABD ve İngiltere öncülüğünde Irak'ı işgale girişen koalisyon Avustralya, Danimarka, İspanya ve Polonya da askerî destek verdi. İşgalden yaklaşık üç hafta sonra Saddam Hüseyin yönetimi devrildi. 2 Mayıs 2003'te işgalin savaş aşamasının sona erdiği açıklandı ve Irak'a Geçici Yönetim Konseyi gönderildi. Sonuç olarak ABD, 11 Eylül sonrasında önleyici savaş kavramını ileri sürerek tek taraflı bir Irak müdahalesi gerçekleştirmiş, bu müdahalesi ile Irak ve devamında Orta Doğu, kargaşanın hâkim olduğu bir bölge hâline gelmiştir.

-Bu süreç içerisinde Orta Doğu'daki terör faaliyetleri çoğalmış ve küresel güçlerin desteğini alan birçok örgüt oluşmuştur. Küresel güce sahip ülkeler, bu örgütleri desteklediğini açıkça belirtmese de gerek finansal alanda gerekse askeri alanda destekleyici stratejiler yürütmüştür.

-Orta Doğu, jeopolitik ve jeoekonomik konumu dolayısıyla tarihten bu yana küresel etkiye sahip devletlerin güç yarışına giriştiği bir bölgedir.

-Orta Doğu, sömürgecilik yarışına hedef olan en önemli yerlerden biridir. Bölgenin sömürge geçmiş, diktatörlük ile yönetilen ülkeler bulunması ve demokrasinin gelişmemiş olması bu bölgeyi egemenlik sahası olarak kullanmayı kolaylaştırmıştır.

-Son yıllarda küresel güce sahip ülkelerin bir başka çatışma sahası da Suriye olmuştur. Bu durum, küresel güçler tarafından açıkça dile getirilmese de bölgedeki terör örgütlerine destek vererek hedefe ulaşmayı amaç edinmişlerdir. Suriye'de faaliyet gösteren YPG'nin Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğini alması bunun en net örneklerinden biridir.

-Suriye İç Savaşı, Türkiye açısından da önem teş-

kil etmektedir. Küresel güçlerin terörle mücadele adına yaptığı müdahaleler, Türkiye’de onlarca yıl süren terör sorununa yol açmak gibi bir çelişkiyi içinde barındırmaktadır. Türkiye, bu anlamda bir gerilimi Suriye İç Savaşı’ndan bu yana güneyinde yaşamaktadır.

-Yeni oluşan küresel düzende insanları korku ve dehşet ile yönetmeye çalışan birçok terör örgütü faaliyet göstermekte ve yasa dışı yollarla da olsa dünyanın şekillenmesinde büyük rol oynamaktadır.

-Küresel terör, başlangıcı ve gelişimi bakımından tüm dünyayı ilgilendiren bir sorundur. Bu sebeple küresel terör tehdidine karşı ülkeler hep birlikte önlem alma yoluna gitmelidir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Toplanılan veriler sonucunda dünyanın küreselleşmesi olumlu sonuçlar doğurduğu gibi olumsuz sonuçlara da sebebiyet vermiştir. Küresel terör bunun en büyük kanıtıdır. Küresel terörün en büyük uygulama alanlarından biri Orta Doğu’dur. 11 Eylül sonrasında Orta Doğu, Afganistan ve Irak Savaşı’na tanıklık etmiş ve bu bölge küresel güçlerin rekabet sahası olmuştur. Gücü elinde bulunduran devletlerin Orta Doğu’da bulunan enerji kaynakları üzerindeki emelleri yüzünden kargaşanın hâkim olduğu bu bölgede, barış ve huzur ortamının sağlanması güçtür. Sonuç olarak terör örgütlerinin çıkış noktasının benzerliği ve küresel çapta uygulanan politikaların etkileşimi, terör olaylarının tüm dünyayı ilgilendiren güncel bir sorun olduğunu kanıtlamıştır.

KAYNAKÇA

- Abdybaeva, M. (2005). Hukuki Bakımdan Terör ve 11 Eylül Saldırısı. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Bal, İ. (2006). Terörizm: Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler. Ankara: USAK Yayınları.
- Beşe, E. (2002). Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Davutoğlu, A.(2011). Küresel Bunalım 11 Eylül Konuşmaları. İstanbul:Küre Yayınları.
- Davutoğlu, A.(2001). Stratejik Derinlik. İstanbul: Küre Yayınları.
- Dursun, D., Arı, T., Piriççi, F., Ataman, M., Ayhan, V., İnat, K. ve Caşın, M.H. (2013). Orta Doğu’da Siyaset. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Gürel, M. M. (2008). Küreselleşen Dünya ve Terörizm. Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul.
- <https://www.egm.gov.tr/>
- Huntington, S.P.(2001). Medeniyetler Çatışması. Ankara: Vadi Yayınları
- Karadeniz, F. (2011). Uluslararası Terörizm İle Mücadelede Hukuk İlkelerinin Etkisi: İngiltere Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Kaya, İ. (2005). Terörle Mücadele ve Uluslararası Hukuk. Ankara: USAK Yayınları.
- Kongar, E.(2016). Küresel Terör ve Türkiye. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Roberts, G.B. (2010). Kitle İmha Silahları (KİS) ve Terörizm. Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu-III (ss.117-126)
- Saraçlı, M. (2007). Uluslararası Hukukta Terörizm. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.
- Türköz, Ş. (2016). Küresel Terörizm Sorununa Güvenlik Perspektifli Bir Yaklaşım. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.
- Ündücü (Arıkoğlu), C. (2011). Uluslararası Sistem ve Terörizm Arasındaki İlişki. Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi.
- Yakut, K., Yakut, E., Tellal E., Erhan, Ç., Erdem, G. ve Özkoç, Ö. (2013). Siyasi Tarih - II. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

TERÖRDE FARKLI BİR BOYUT: KÜRESEL TERÖR

Emine Akyasan
Rize Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Küreselleşme; dünyadaki olay ve olguların değişmesini, hızlanmasını, birbirine yakınlığını artıran bir süreçtir. Küreselleşme ile dünya her alanda hız kazanarak, ülkeler arasındaki mesafeyi kaldırmıştır. Her alanda etkisini gösteren küreselleşme aynı şekilde terörde de kolaylık sağlamış ve yöntemini değiştirmiştir. Terör, amacı korkutmak, endişe yaratmak, mevcut hükûmete olan güveni sarsmak, bir yandan da devlete karşı halkı nefret ve öfke duygusu ile doldurmaya çalışmak olan sosyal bir olgudur. Günümüzün küresel dünyası ile terör daha fazla kişiyi korkutur, daha fazla kişiyi yanına çeker konuma gelmiştir. İletişimin ve bilgi aktarımının hızlanması ile küçük bir köyü andıran dünyamız, telekomünikasyonun artmasına, dünyanın herhangi bir yerinde gerçekleşen terör eylemini bütün dünyanın öğrenebilmesine imkân sağlamaktadır. Böylece terör daha çok kişiyi korkutabilmektedir. Bu durumun en somut örneği 11 Eylül saldırısıdır. Dünyanın en güçlü devletlerinden birine gerçekleştirilen bu terör eylemi, herkesin aklına 'Neden aynı sorun bizlerin de başına gelmesin?' sorusunu getirirken ve içine korku, endişe bırakırken terörün başka bir yüzü ile daha tanıştık: Küresel terör. Uluslararası boyut kazanan terör, daha fazla ses getirecek alanları bilerek seçmekte böylece daha fazla gündemde kalmaktadır. Bilginin hızlı bir şekilde yayılmasından dolayı herhangi bir terör eylemi kısa sürede insanlara ulaşmakta ve onların gündeminde önemli bir yer edinmektedir. Korku ve dehşet bir süre sonra toplumda güvensizlik ortamı yaratmaktadır. Bu güvensizlik ortamı insanları terörü çare olarak görmeye, ona sempati duymaya itmektedir. Böylece dünyanın dört bir yerinden teröre maddi-manevi destek gelmektedir. Terörün küreselleşmesi ile artan tehdit dünya devletlerinin yükünü artırmıştır. Kanadalı yazar John Ralston Soul, "Küreselleşme, terör ve ırkçılığı kö-rükledi." sözünde vurguladığı gibi küreselleşme ile yeni sorunlar doğmuş bu sorunlar ulus devletleri aşmış, uluslararası boyuta taşınmıştır. Bu yüzden uluslararası yapılan iş birliği, gerek maddi gerek

hukuki alanda teröristleri demoralize etmekte ve onlara doğru yolu göstermede başarılı olmaktadır. Bu çalışmada terörizm ve küreselleşme tanımlarından sonra küreselleşmenin terör boyutundan söz edilecektir. "Terör ile küresel çapta nasıl mücadele edilir?" sorusunun cevabı örneklerle desteklenecek ve terör ile mücadelede AB'nin, NATO'nun çalışmalarına değinilecektir. Son olarak küresel terörle mücadelede bizlere düşen görevlerden bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, terörizm, uluslararası işbirliği, küresel terör

İçinde yaşadığımız küresel dünya/çağ önceki dönemlerden farklılık arz etmektedir. Hayatın her alanında etkisini gösteren küreselleşme, çok katmanlı karmaşık bir kavram ve sosyal bir olgudur. Küreselleşme ile dünya üzerindeki insanlar ve yerler, sermayenin, mallarının, bilginin, fikirlerin ve insanların gitgide artmakta olan milletler üstü akışların bir sonucu olarak daha geniş ve daha yoğun bir biçimde birbirlerine bağlı hale gelmektedirler (Gürel, 2008; 7-8). Yani dünya bir köy kadar küçülmekte, devletlerin karşılıklı bağımlılıkları artmaktadır. Bu bakımdan küreselleşme büyük oranda artan bağımlılıklar ve bağlantılar, yoğunlaşan ilişkiler ve şebekelere işaret etmektedirler. Bu süreçte zaman ve mekân olgusu yeniden örgütlenmekte ve şekillenmektedir (Kurdaş, 2018; 155).

Küresel bir sorun olan "terör" konusunda karşılaşılan en büyük problemlerden biri de bütün dünya devletlerinin kabul ettiği ortak bir terör tanımının yapılamamış olmasıdır. Alex Schmid, 1938 yılında yaptığı bir çalışmada 1936 ile 1981 yılları arasında "terörizm" kavramı hakkında yapılmış 109 farklı tanım tespit etmiştir (Semercioğlu, 2016; 100). Çünkü terör olayları, zamanla ve örgütten örgüte değişmektedir. Terörün tarihteki metodu ile dünyanın küreselleşmesinden sonra değişen metodu değişime örnek gösterilebilir. Terör kavramı, Latince korkutmak, yıldırma ve dehşete düşürmek anlamına gelen "terrere" kelimesinden gelmektedir (Yalçiner, 2006; 100). İlk çağlardan bugüne tanımlar değiş-

se de terörün anlamı değişmemiş terör amacına uygun hizmet etmiştir. Birleşmiş Milletler'in 1985 yılındaki 40/61 Sayılı Kararı'nda terörizm:

Masum insanların hayatına son veren, temel hak ve özgürlükleri tehlikeye atan, kişinin şeref ve haysiyetini ciddi şekilde ihlal eden radikal değişiklikler yapmak için yapılan bir girişim ve İngiltere Terörle Mücadele Kanunu'nda terör, siyasi amaca ulaşmak ve toplumun çeşitli kesimlerini korku içinde bırakmak amacıyla şiddet kullanılmasıdır (Kazan, 2017; 114-115).

Terörün tanımı noktasında ülkeler kendi içinde dahi farklı tanımlar yapabilmektedir. Örneğin ABD Dışişleri Bakanlığı terörizmi, ulus altı gruplar veya gizli ajanlar tarafından sivillere karşı gerçekleştirilen, önceden tasarlanmış politik amaçlı şiddet ve ABD Savunma Bakanlığı politik ve ideolojik amaçlarla sindirmek ve baskı altında tutmak için yasadışı kuvvet kullanımı ve kullanma tehdidi (Kazan, 2017; 115) diye açıklamıştır.

Türkiye'nin terör tanımı ise şu şekildedir:

Cebir ve şiddet kullanarak baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek; Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek; devlet otoritesini zaafa düşürmek, yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek; devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir (Kartal, 2018; 43).

Bütün tanımlardan çıkarabileceğimiz ortak terörizm tanımı ise nefretten beslenen ve mevcut devlete karşı halkı nefretle dolduran, masum insanların canına kastedecek kadar gözünü hırs bürümüş öfkeli kalabalıkların yaptıkları eylem ve söylemlerin adıdır.

Küreselleşmenin nasıl veya hangi olayla ortaya çıktığı net olarak kestirilemez çünkü küreselleşme zaten var olan olay ve olguların çok daha hız kazanmış halidir. Küreselleşmenin terörizm üzerindeki etkisi ise en iyi 11 Eylül saldırısında anlaşılmıştır. 11 Eylül, küreselleşmeden kaynaklanan terörizmin yalnızca sonuçları anlamında değil aynı zamanda kaynakları anlamında da çok daha tehlikeli bir tehdit olduğunu açıkça ortaya koymuştur (Gürel, 2008; 27-28). Terör, gelişen sanayi ve teknolojiden

yarar sağlamakta, eylemlerini profesyonel yapmaktadır. Daha çok kişiyi korkutmak için eylemlerin yer ve mekânları en fazla kişinin bulunduğu anda ve yerde yapılmakta haberlerde ise "Şok... Şok...", "Flash... Flash..." veya "Son dakika!" gibi söylemlerle yayınlanmaktadır. Bilginin gücünü kullanarak oluşturulan araçlar, terörizmin elinde yeni silahlara dönüşebilmekte, karşımıza "siber savaş" ve "siber terör" kavramları biçiminde çıkmaktadır (Aktel ve Gürkaynak; 80). Teröristlerin yararlandıkları başka bir husus ise bilginin daha kolay paylaşımı ile birlikte yeni yaklaşımlar geliştirmekte, bunları uygulama ve sonuçları analiz kapasiteleri artmaktadır (Aktel ve Gürkaynak; 84).

Çağa çok iyi ayak uyduran teröristlerin televizyon, radyo ve yazılı basını kullanmaktaki amaçları şunlardır: Eylemlerinin propagandasını yapmak ve hedef gruplar arasında korku yoğunluğu oluşturmak, geniş nüfus içinde kendi amaçları çerçevesinde kitleleri mobilize etmek ve bunu yaparken uluslararası kapsayıcılığı olacak şekilde kendi amaçlarının haklılığını vurgulayıp zaferlerin kaçınılmaz olduğuna dikkat çekmek, hükümetlerin ve güvenlik güçlerinin terör karşıtı uygulamalarını bozmak ve bu uygulamaları hukuk dışı olarak göstermek (Kazan, 2017; 117).

21. yüzyılın öncesindeki dönemler, teröristlerin beklenen amaçlarına yanıt vermezken, günümüzde bu amaçlara ulaşmak zor değildir. Örneğin DEAŞ terör örgütü Dabiq ve Konstantiniyye adlı dergileri, al-Bayan adlı radyo istasyonu ve başka ajanslar ile küreselleşmiştir. 11 Eylül gibi küresel terör olaylarına verebileceğimiz başka örnekler de mevcuttur:

13 Ocak 2016 tarihinde 45 kişilik turist kafilesinin arasına girerek üzerindeki bomba düzeneğinin pimini çeken saldırgan 11 Alman turistin ölümüne neden olmuştur. Saldırıda 9'u Alman, 2'si Norveçli, 2'si Perulu, 2'si Türk toplam 15 kişi yaralanmış; saldırıyı DEAŞ'lı terörist Nabil Fadil'in gerçekleştirdiği öğrenilmiştir. (Sabah, 13.1.2016)

Saldırı Sultanahmet'te gerçekleştirilmiş böylece haberin hemen basında yer bulmasına ve sadece Türkiye'de yaşayan insanların değil tüm dünyadan İstanbul'a gelen turistleri endişeye sürüklemiştir. Başka bir örnek ise İngiltere'nin Manchester kentinde yılbaşı gecesi üç kişinin bıçaklı saldırıya uğramasıdır. Victoria tren istasyonundaki saldırıda yaralanan kişilerden ikisinin durumunun ağır olduğu bildirilmiştir. Olay sonrası yakalanan saldırı

gan gözaltına alınırken polis olayla ilgili terör soruşturması başlatmıştır (Amerika'nın Sesi, 1 Ocak 2019). Verilen örneklerden de anlaşıldığı üzere teröristler binlerce insanı öldürürken, milyonlarca kişinin temel yaşam haklarını elinden alırken ve kanla devlet kurmaya çalışırken insan olduklarını unutmaktadır. Medeniyetsizlikte son nokta masum bir insanın canına kastetmek, kişinin hak ve hürriyetlerini kısıtlamaktır. Teröristler yaptıkları eylemlerle anlattıkları üzere bu noktaya gelmişlerdir.

Terör uluslararası bir yöntem kullanarak eylemlerinin etkisini artırır, terörle mücadelede de yöntem farklı değildir: Milletler üstü işbirliği. Küreselleşsen dünyada nasıl teröristler herkese ulaşabilmekteyse terörle mücadelede bütün barış yanlısı devletlerin ve insanların işbirliği yapması gerekir. Küresel teröre karşı silah, küresel iş birliğidir. Terörist gruplar küresel örgütlerdir. Nasıl iş birliği içinde çalışacaklarını ve askerî hedeflerine nasıl odaklanacaklarını iyi bilirler. Onları yenebiliriz ama bu ancak küresel anlamda iş birliğini öğrenirsek ve bunu onlar kadar etkin bir şekilde kullanabilirsek mümkün olur (Gürel, 2008; 81).

BM'nin ve NATO'nun yapmış olduğu uluslararası iş birlikleri bu konuda önemli gelişmelerdir: BM 14 Eylül 1963 tarihinde "Uçak İçinde İşlenen Suçlar ve Diğer Eylemler", 23 Eylül 1971 tarihinde "Sivil Havacılığın Güvenliği'ne Karşı Kanun Dışı Eylemlerin Önlenmesine İlişkin", 17 Aralık 1979 tarihinde "Rehine Alınmasına Karşı Uluslararası Sözleşme", 3 Mart 1979 tarihinde "Nükleer Maddelerin Fiziksel Olarak Korunmasına İlişkin", 15 Aralık 1997 tarihinde "Terörist Bombalamaların Önlenmesine İlişkin" ve 9 Aralık 1999'da "Terörizmin Finansmanın Önlenmesine İlişkin" sözleşmeler imzalanmıştır. BM'nin bir kolu olan Güvenlik Konseyi, 8 Eylül 2006'da Küresel Terörizmle Mücadele Stratejisi'ni kabul etmiştir. Strateji, terörizme karşı uluslararası, bölgesel ve ulusal düzeyde mücadelenin yegâne aracı olarak ele alınmakta ve böylelikle terörizmle mücadele için tüm üye devletler ilk ortak stratejik ve fiilî yaklaşımı kabul etmiştir (Tekel; 1361). 1189 sayılı Güvenlik Konseyi kararında tüm devletlerin terörist saldırılarının faillerinin araştırılması hususunda iş birliği içerisinde hareket etmesi istenmesinin yanında yine tüm devletler, "güvenlik işbirliğine, benzer terörist eylemlerin önlenmesine ve faillerin yargılanması ve cezalandırılması yönelik etken ve pratik önlemleri benimsemeye" davet etmiştir (Kaşıkçı, 2016; 7). Geç kalınmış olsa bile

BM'nin bunlara benzer çalışmaları geleceğe daha umutlu bakmamıza katkı sağlamaktadır.

NATO bünyesinde gerçekleştirilen Kuzey Atlantik Konseyi Bakanlar Toplantıları'nda alınan kararlar artık bir ülkenin terörist grupları "özgürlük savaşçıları" olarak niteleyip onlara tolerans göstermesi kabul edilmemektedir (Yalçınar 50). Bir devlet "terörist", başka bir devlet ise "özgürlük savaşçısı" dediğinde işler çıkmaza girmekte, milletler üstü işbirliği bir ütopya olmaktan ileri gidememektedir. Bu açıdan NATO'nun kararı önemli bir hamledir. Aranılan teröristlere sığınma veya vatandaşlık hakkı tanıyan, diplomatik himaye sağlayan, aranan teröristlerin Avrupa'da serbestçe dolaşmalarına hükmeden, Avrupa Parlamentosunda teröristlerin toplantılarına katılmalarına müsaade eden, PKK'nın yayın organı hâline gelmiş ROJ TV'yi yasaklamamakta ve PKK'nın Avrupa'daki faaliyetlerinin merkezi hâline gelmenin de ötesinde teröristleri yargılamakta direnen (Gürel, 2008; 85) devletlerin varlığı terörü diri tutmaktadır. Terörü başka devletlerin cebren ve hile ile huzurunu bozmak amaçlı kullanan, gerektiğinde teröre finansal destek sağlayanlar en az terörist gruplar kadar suçlu ve vicdansızdır.

Türkiye'nin iki kutup arasındaki yeri her gün şehit haberlerini izlemesinden dolayıdır ki teröre karşı duran saftadır. Türkiye, Zeytindalı ve Fırat Kalkanı harekâtları ile pek çok insanın evine, yurduna kavuşmasını sağlamıştır. Türkiye'nin terörle mücadelede gösterdiği hassasiyeti bütün ülkeler örnek alsın barış içinde yaşamak bir ütopya olmayacaktır. Terörle mücadelede bizlere düşen güvenmek, inanmak ve sevmektir. Ülkemize güvenmek; varlığımızın gerçekliğine ve yaşama hakkımıza inanmak; barışı sevmektir. Terör günlük hayatın akışını bozar ama terörle mücadelede önemli olan terörün yaşamımızı sekteye uğratmasını engellemektir. Çünkü terör bizim bu yanımızdan faydalanır, bu durumdan mutluluk duyar. Aynı zamanda teröre karşı bilinçli bir nesil yetiştirerek de terörle mücadeleye destek vermiş oluruz.

KAYNAKÇA

- Aktel, M. Gürkaynak, M. Küreselleşen Terörizm: Bir Etkileşim Çalışması. <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/AKTEL-Mehmet-G%C3%9CRKAYNAK-Muharrem-K%C3%9CRESELLE%C5%9EEN-TER%C3%96R%C4%B0ZM-B%C4%B0R-ETK%C4%B0LE%C5%9E%C4%B0M-%C3%87ALI%C5%9EMASI.pdf>
- Gürel, M.M. (2008). Küreselleşen Dünya ve Terörizm. (Yüksek lisans tezi). Kadir Has Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- “İngiltere’de Yılbaşı Gecesi Bıçaklı Terör Saldırısı,” Amerika’nın Sesi, erişim: 23 Şubat 2019. <https://www.amerikaninsesi.com/a/ingiltere-de-yilbasi-gecesi-bicakli-terror-saldirisi/4724208.html>
- Kartal, A.B. (2018). Uluslararası Terörizmin Değişen Yapısı ve Terör Örgütlerinin Sosyal Medyayı Kullanması: Suriye’de DEAŞ ve YPG örneği. *Güvenlik Stratejileri*, 27, 39-77.
- Kaşıkçı, T. (2016). Küresel Terörizm ve Birleşmiş Milletler Sistemi. *The Turkish Yearbook of International Relations*, 47, 1-22.
- Kazan, H. (2017). Terör-Medya İlişkisi ve Medyada Terör Haberciliği. *Güvenlik Stratejileri*, 24, 109-145.
- Kurttaş, M. Ç. (2018). Küresel Terör Çağında Ulus Devletin Artan Önemi. *TESAM Akademi Dergisi*, 5(2), 151-181.
- Semercioğlu, H. (2016). Uluslararası Terörizmde Küresel İşbirliği: Bir Ütopya. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2, 97-114.
- “Sultanahmet’te Canlı Bomba Dehşeti,” *Sabah Gazetesi*, erişim: 23 Şubat 2019. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2016/01/13/sultanahmette-canli-bomba-dehseti>
- Tekel, S. Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Terörizm. <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/TEKEL-Suna-B%C4%B0RLE%C5%9EM%C4%B0%C5%9E-M%C4%B0LLET-TER-VE-ULUSLARARASI-TER%C3%96R%C4%B0ZM.pdf>
- Yalçın, S. (2006). Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Terörizmin Dönüşümü ve Terörizmle Mücadele. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 98-119.

ULUSLARARASI TERÖR ÖRGÜTLERİNİN ANALİZİ VE TERÖRİZM ÇÖZÜMÜ HAKKINDA ÖNERİLER

Miraç Erdi Demiray

Kocaeli Ali Fuat Başgil Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Dünya siyasetini yaklaşık 40 yıldır doğrudan ilgilendiren ve bu süreçte yüz binlerce insanın ölümüne yol açmış, ülkeleri ekonomik krizlere sokmuş, birçok insanın korku içinde yaşamasını sağlamış ve kaos ortamı oluşturmuş “Çok Uluslu Küresel Terör”ün ortaya çıkmasında birçok neden olsa da en belirgin sebep oluşan kaos ve belirsizlik ortamıdır. Terör örgütleri böyle bir ortamda çok daha iyi saldırı yapabilir, insanlar üzerinde baskı kurabilir ve daha çok ölüme ve zarara sebep olabilir. Kaos ortamında yapılan saldırıların etkileri insanlar üzerinde çok daha büyük olmaktadır. Dünyada gerçek bir barış temin edilmek isteniyorsa uluslararası terör ve terörizmle mücadele için devletlerin gerçek bir irade göstermesi gerekmektedir. Devletlerin terörizmle mücadele ederken samimi olmaları ve uluslararası ilişkiler boyutunda terörizmi bir araç olarak kullanmaktan vazgeçmeleri gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Terör, mücadele, çözüm

GİRİŞ

20 ve 21. yüzyılda dünyayı tehdit eden en büyük problemlerden biri de küresel terörizmdir. Dünyada yaşanmış ilk terör saldırısından bu yana terörizm her zaman kitleler üzerinde korkuya, gerginliğe ve tedirginliğe sebep olmuştur. Terörizmin varlığı sadece insanların hayatlarını değil barışla dolu bir dünyayı ve güçlü ekonomileri tehdit etmektedir. İlk terör saldırısından bu yana terörizm ırk ve din gözetmeksizin yüz binlerin ölümüne sebep olmuştur. Küresel terörizm günümüzde birçok bölgede etkinliğini göstermekte ve saldırılarında genel olarak sivilleri hedef almaktadır. Küresel terör dünyanın her yerinde ortaya çıkabilir. İdeolojik olarak çok ayrı çizgilerde bulunan örgütlerin stratejileri ve amaçları aynı olabilir. Küresel terör, amaçları çerçevesinde sivilleri vurmaktan kaçınmaz. Sivilleri vurarak gerçek cephede hem militanlarına hem de dünyaya güç gösterisi yapar.

YÖNTEM

Dijital ve yazılı ortamda kaynaklar taranmış, özet-

ler çıkarılmış ve dünyada etkili olmuş terör olayları incelenmiştir. Elde edilen metinler analiz edilmiştir. Bu çalışmalar çerçevesinde uluslararası terör ve terörizmin kaynakları tespit edilip çözüm yolları aranmıştır.

BULGULAR

Kimi zaman teröristler; psikolojik baskı oluşturabilmek, güç gösterisi yapabilmek, etkinliğini artırmak, korku salmak için ülkelerinden binlerce km uzaklıktaki yerlerde faaliyet göstermişler, saldırılar yapmışlardır. Bu tarz faaliyetlerde bulunan örgütlere “uluslararası terör örgütü” denir. Uluslararası terör örgütlerinin amaçları küresel ya da bölgesel olabilir, önemli olan faaliyetleridir. Bölgesel amacı veya ideolojisi olan bir örgütün saldırıları kilometrelerce uzak devletlerde görülebilir. Yapılan saldırıların sanıldığı aksine tek amacı insanları öldürmek değildir. Uluslararası terör örgütleri dünyada kaos ortamları yaratmayı ve bu sayede psikolojik bir harp sürdürmeyi sever. Yaptıkları saldırılarla ideolojileri ve fikirleri çok daha büyük yankılar bulur ve bu sayede örgüte yeni militanların katılımı sağlanır. Uluslararası terör örgütleri sebebiyle kamuoyunda bir güvensizlik ortamı oluşur ve bu ortam terör örgütlerinin militanlarının morallerini yükseltir, örgütün daha fazla saldırı yapmasına sebep olur. Uluslararası terörün sebepleri hakkında dünyada farklı tezler bulunmaktadır. En belirgin tezler örgüt ideolojilerinin geniş kitleler üzerine daha iyi lanse edilebileceği, uluslararası terör örgütlerinin saldırılarıyla kaos ortamı yaratması ve bu sayede örgütle mücadelenin zorlaşması, vurkaç taktiği ile kitlelerin bu tip örgütlerin mücadele edilmez olduğunu kabul ettirmeye çalışması bunların bir kısmıdır. Bu tezlerin birçoğu her uluslararası terör örgütü için geçerlidir. Örgütler her saldırılarıyla farklı taktikler deneyebilir ve buna göre saldırılarını adapte edebilir. Önceleri terörün yerel eğilimli olması ve sonra her şey gibi küreselleşmesinin sebebi budur. Küçük çaplı yerel saldırıları bir kenara bırakırsak büyük çaplı yerel saldırılar bile dünya medyasında çok zor görülürken küçük çaplı uluslararası bir

saldırı hakkında yüzlerce haber yapılması, onlarca makale yazılması bunun bir örneğidir. Örneğin 2015-2016 senelerinde Türkiye’de gerçekleşen, yüzlerce kişinin hayatına mal olan bombalı saldırılar ile aynı tarihlerde Fransa’da meydana gelen ve daha az kişinin öldüğü terör saldırılarına dünya kamuoyunun aynı duyarlılığı ve aynı tepkiyi göstermemesi, terör eylemlerine gösterilen tepkilerin bile eşit olmadığının örneğidir.

Modern terör ve küresel terörün atası olabilecek 1972 Münih Olimpiyat olaylarından bu yana yöntemler çok farklılık göstermemekte ama adapte olabilmektedir. Örneğin 1980’lerin başına kadar uluslararası örgütlerle ilişkili kaçırma olayları fazla görülse de günümüzde silahlı ve bombalı saldırılar daha çok görülmektedir. Devletlerin ve BM’nin uluslararası terörü yenememesinin en büyük nedeni sorunun kaynağını bulamaması ve soruna müdahale edememesidir.

Dünyada Küresel Terör Örgütleri Örnekleri

Uluslararası terör örgütlerini analiz edebilmek için dünya tarihinde derin yaralara sebep olmuş örgütlerin çalışma mekanizmalarına bakmakta fayda var.

İrlanda Kurtuluş Örgütü 1960-1990’ların sonuna kadar silahlı olarak İngiltere’nin Kuzey İrlanda bölgesinde ortaya çıkmış ayrılıkçı bir örgüttür. Örgüt sadece milliyetçi bir çizgide değil mezhepsel bir çizgide de propaganda yapmıştır. Etkin olduğu süreçte sayısız silahlı saldırı, suikast, kaçırma, soygun ve bombalı saldırı yapmıştır. Saldırılarda restarauntlar, alışveriş merkezleri, devlet daireleri ve havalimanları hedef alınmıştır. Örgütün uluslararası küresel bir örgüt olarak tanınmasının sebebi ABD ve Avustralya’da İngiliz elçiliklerini hedef alan saldırılarıdır. Bu kanlı saldırılar sırasında İngiltere’de bir güvensizlik ve kaos ortamı oluşturulmuş, IRA Kuzey İrlanda’da birçok bölgede kolayca faaliyet göstermiş, kolayca eylem yapmıştır. IRA yaptığı uluslararası sürpriz saldırılarla kamuoyunu panikletmiş ve bu sayede daha fazla kan dökebilmiştir.

El Kaide Terör Örgütü’nün kuruluşu 1970’lerin sonuna dayanıyor. SSCB’nin, Afganistan’a müdahalesi esnasında ortaya çıkan bu örgüt 1988 yılından beri uluslararası terör örgütü olarak kabul edilmektedir. 11 Eylül 2001 müdahalesinden önce Afganistan’ın birçok şehrinde kendi egemenliğini kurmuş bir örgüttü. Örgüt, uyuşturucu ve tütün kaçakçılığı sayesinde elde ettiği gelire güçleniyordu. 1980’le-

rin başında ABD tarafından bolca finanse edilen örgüt, 11 Eylül 2001 yılına kadar dünya kamuoyu için çok büyük önem arz etmese de Afganistan’da yaptığı katliamlarla binlerce insanın ölümüne yol açmıştır. El Kaide, 11 Eylül’den önce Afganistan’da daha fazla kanın dökülmesine sebep olmuştu ama dünya devletleri tarafından çok önemsenmemişti. 11 Eylül’den sonra ise bölgenin büyük bir kaos içinde olduğu anlaşıldı ve NATO güçleri bölgeye gitti. Afganistan’da durum hâlâ belirsiz ve sonuca ulaşılmıyor. Her gün en az bir bombanın patladığı ülkede çok büyük bir istikrarsızlık hâkimdir. El Kaide terör örgütü DAEŞ terör örgütünün rakibidir. Suriye ve Irak’ta uzun bir süre aktif rol oynamıştır. ASALA terör örgütü 16 farklı ülkede etkinlik göstermiş, devletimizin birçok diplomatını öldürmüş, etnik milliyetçilikle temellendirilmiş bir Ermeni terör örgütüdür. 1975 yılında Lübnan’ın başkenti Beyrut’ta ortaya çıkan örgüt, sadece devletimizin topraklarında saldırılarda bulunmamıştır. Fransa, İspanya ve Kanada’da saldırılarda bulunan örgüt bu yüzden birçok devlet tarafından terör örgütü olarak tanınmıştır.

Sonuç olarak örgütlerin benzer yöntemleri kullandığı ama bu yöntemlerin döneme adapte olabildiğini ve örgütlerin buna göre saldırılarda bulunduğu aşikârdır.

Küresel Terörün Gelir Kaynakları ve Finansmanın Sebepleri

Uluslararası terörün nasıl finansman ve militan bulunduğu konuları dünya gündeminde yeteri kadar tartışılmamıştır. Bunun birçok nedeni vardır ama en büyük nedeni çeşitli devletlerin bu konunun tartışılmasını istememesidir. Her ne kadar yüz binlerin ölümüne, büyük göç dalgalarına sebep olsa da devletler ve şirketler çıkarıcı davranmaktadır. Dünya üzerinde gizli fonlarla çeşitli devlet ve şirketler tarafından desteklenen bu örgütler daha fazla kan dökmektedir. Şirketler açısından bakarsak dünyanın önde gelen silah ve askerî teçhizat şirketleri her sene milyarlarca dolar silahı bu tip örgütlere satmaktadır. Örgütler bu sayede daha fazla kan dökerek zaten varolan kaos, korku ve güvensizlik ortamının etkilerini arttırmaktadır. Kimi zaman devletler, şirketlere yaptığı ödemelerle karşılıksız bir şekilde örgütlere silah yardımı yapmaktadır. Şirketlerin parayla verdikleri silahların amacı para olsa da devletler için aynı şey söylenemez. Çeşitli zamanlarda karşılıksız yapılan yardımlar, devletlerin amaçlarının para olmadığına göstergesidir.

Devletlerin uluslararası terör örgütlerini desteklemesinin birçok sebebi olabilir. Örgütün faaliyet gösterdiği devletleri güçsüzleştirmek bu sebeplerden biridir. Örgütün faaliyet gösterdiği devlet, finansmanı devletle ekonomik, askerî ve siyasi olarak bir mücadele içinde olabilir. Örgütün faaliyet gösterdiği devleti, örgütle mücadeleye zorlamak ve birtakım şeyler feda etmesini sağlamak, o devleti bir süreliğine dünya siyaseti ya da bölge siyasetinde saf dışı bırakabilir.

Örgütün faaliyetlerini bahane ederek çeşitli devletlerle mücadeleyi kolaylaştırmak bu sebeplerden biridir. 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin, El-Kaide'yi bahane ederek Irak'ı işgal etmesi buna en iyi örnektir. Zira Irak işgal edildikten sonra ülkede El Kaide'nin varlığına dair hiçbir şeye rastlanmamıştır. Nedeniz bir şekilde bir ülkeyi işgal etmek, nüfuzu altına almak çok fazla tepki göreceğinden bu siyasi hamleleri meşrulaştırmak için günümüzde de birçok örgüt finansal olarak destek almaktadır.

Örgütün ideolojisinin finansman devletin ideolojisiyle benzerlik göstermesi ve uyuşması da bu sebeplerden biridir. Dünyada varolan tüm uluslararası terör örgütleri dinî, etnik veya siyasi nedenlerle ortaya çıkmıştır. Günümüzde devletlerin ideolojisinin çeşitli örgütlerin ideolojileriyle benzeşmesi kaçınılmazdır. Bu nedenlerle devlet doğrudan bir işgalle veya siyasal hamleyle kendi ideolojisini yayamayacak şekildeyse bu örgütleri kullanabilir.

Uluslararası terör örgütleri sadece finansal desteklerle ayakta kalmaz, verilen silahları tutacak insanlara da ihtiyaç duyar. İşte bu noktada çok farklı etkenler bulunuyor. 20. yy.da dergi ve gazete gibi çeşitli medya kuruluşları militan bulunmasında rol oynarken 21. yy.da dergiler ve gazeteler yerini sosyal medyaya bıraktı. Bunun sebebi dergi ve gazetelerin çok çabuk bir sürede sansürlenip kapanmalarıydı. Sosyal medya, hesapların açılması ve kullanımının kolaylığı nedeniyle örgütlerin yeni faaliyet alanlarıdır. Dünyanın en kanlı uluslararası terör örgütlerinden biri olan DAEŞ'e 124 ülkeden 25 bini aşkın kişi katıldı. Dünyanın en küçük 4. ülkesi olan Tuvalu'dan bile 7 kişinin IŞİD'e gittiği ortaya çıktı. Peki dünyanın en küçük ülkesi Tuvalu ile alakası olmayan DAEŞ'e bile Tuvalu'dan nasıl bu kadar kişi katılabiliyor? İşte bunun cevabı sosyal medya propagandasında saklıdır. Sosyal medyada bulunan çeşitli hesapların paylaşımları dakikalar içinde binlerce kişi tarafından görüntü-

lenebiliyor ve bu sayede insanlar propagandalar sayesinde çeşitli örgütlere katılıyorlar. Bunun yanı sıra sosyoekonomik sıkıntılar çeken, toplumdan dışlanmış ve işsiz kişiler de bu tip örgütlere katılmaktadır. Örgütler, militanlarına bakmak zorunda olacağından bu tip insanlar örgütleri bir tür kurtuluş yolu olarak görmektedir. Bunun sebepleri arasında o ülkenin ekonomik durumu ve halkın farklı sınıflara bakış açısı yer almaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Peki senelerdir mağlup edilemeyen küresel örgütlerle nasıl başa çıkılmalıdır? Ne gibi stratejiler izlenmelidir? Bu soruların cevaplarını beş başlıkta toplamak gerekiyor.

Devletler ve Şirketler

Devlet ve şirketlere düşen çözüm yolları uluslararası barış için çok önemlidir. Her ne kadar imkânsız gözükse de devletler çıkarıcı tavırlarını bir kenara bırakmalı ve insanların hayatlarıyla oynayan, maddi kayba yol açan ve sosyal yaşama zarar veren bu illeti desteklememelidir. Şeffaflık ilkesi uygulanmalı ve devletler başka devletlerin işlerine müdahale edecek hareketlerden kaçınmalıdır. Şirketler kirli mali bakış açılarını son vermeli ve idealist bir politika takınmalıdır.

BM ve Küresel Terörle Mücadele

En önemli çözüm yolu başta BM olmak üzere tüm tarafsız dünya kuruluşlarını ilgilendiriyor. Şu ana kadar birçok örgüt ve barış güçleriyle mücadele etmiş BM sinek avlamaktan başka bir iş yapamamış, bataklığı kurutmaya cürret edememiştir. Bunun sebebi BM'de nüfuz sahibi çeşitli devletler ve şirketler olabilir. Ama şunu unutmamak lazım ki nüfuz sahibi devletlerin çıkarları için yüz binlerin ölmesine göz yummak BM'nin kuruluş amacına, işleyişine ve üyelerine ihanettir. Bu bağlamda BM acilen tarafsız bir kamuoyu ve buna bağlı mikro yapılanmalar oluşturularak gerek askerî gerek diplomatik gerekse ekonomik yaptırımlar ve hamleler uygulamaktan kaçınmamalıdır. BM'nin uluslararası teröre destek veren devletleri, şirketleri ve diğer yapılanmaları uyarması, bunlara yaptırım uygulaması gerekmektedir. Akan kan ancak böyle son bulacaktır.

Militanların Katılımı

Militanların katılımı ile uluslararası terörle mücadele, bu denklemin 3. ayağıdır. Her ne kadar diplomatik ve askerî çözümler yeterli gibi gözükse de militanların katılımının azaltılması ancak böyle sağlanacaktır. Özellikle sosyal medya kuruluşla-

rının reaksiyon sürelerini hızlandırması, videoları sansürleme ve hesapları kapatma sürelerini minimuma indirmesi çok büyük önem arz edecektir. Bu sayede sosyal medyanın bireysel özgürlük adı altında terörizme göz yumması ile mücadele edilecek ve terör propagandası engellenecektir.

Finansman Sağlayanlarla Mücadele

Örgütler sadece finansman desteğiyle geçinmemektedir. Yasa dışı uyuşturucu, tütün ve doğal kaynak satımı ile çok büyük oranda gelirler elde edilmektedir. DAEŞ'in gelirlerinin %50'sinin yasa dışı petrolden elde etmesi bunun bir örneğidir. Burada müdahaleler örgütlerden çok alıcılara yapılmalıdır. Böylece örgütlerin gelirlerinin azalması sağlanarak hem militan bulması hem de silah alması zorlaştırılmalıdır. BM ve diğer organizasyonların

özellikle alıcıları tespit etme ve onlara müdahale etme konusunda tarafsız olması çok önemlidir.

Militanların Katılımında Etkili Sosyal Nedenler Dünyanın her yerinde terör örgütü üyelerinin birçoğunun geçim sıkıntısı çeken ve toplumdan dışlanmış kişiler olduğu göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. (Örneğin Fransa'da yapılan saldırılarda Cezayir ve Fas kökenli, alt tabakadan gelme militanların görev alması) Toplumdan dışlanmamış ve geçim sıkıntısı çekmeyen insanların örgütlere katılımları çok az olacağından örgütlerin militan bulmasının önüne geçilecektir. Bu bağlamda devletlerin insanlara eşit imkân sunması ve toplumdaki bu ayrımcılığın önüne geçmesi gerekmektedir. Gelir eşitliğinin sağlanmadığı bir dünyada terörle mücadele söz konusu olamaz.

KAYNAKÇA

- Dağ, Ahmet Emin, (2015), *Ortadoğu Çatışmaları, İstanbul: İnsani Ve Sosyal Araştırmalar Merkezi.*
- Turan, Ömer, (2003), *Medeniyetlerin Çatıştığı Yer Ortadoğu, İstanbul: Yeni Şafak Gazetesi Kültür Hizmeti*
- Göl, İrem, *The IRA, ETA and the PKK, Diplomatic Observer, 6, 7, 8*
- Dağlı, Selim, *Medyanın Köleliğinden Köleliğin Medyası, 17. sayı, Ajans Aylık Analiz Ve Siyaset Dergisi, 74, 75, 76, 77*
- Gökçe, Gökhan, *Çözüm Bölgesel Değil Küresel Olmalı, 20. sayı, Ajans Aylık Analiz Ve Siyaset Dergisi, 56, 58, 69*
- Baran, İbrahim, *Charlie Hebdo Saldırılarının Şifreleri, 14. sayı, Ajans Aylık Analiz Ve Siyaset Dergisi, 29, 30, 31, 32*

DİN İSTİSMARI, ETNİK TEMELLİ TERÖR

Ahsen İpek,

Nevşehir Cemil Meriç Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Tarihin başlangıcından bu yana toplumların şekillenmesinde, savaşların yaşanmasında, medeniyetlerin oluşmasında veya son bulmasında en büyük etkenlerden biri de hiç şüphesiz dindir. Tarih boyunca birçok kişi veya grup, dinin insanlar üzerindeki etkisinden faydalanarak çeşitli kazançlar elde etmeye çalışmıştır.

İnsanların cehaletinden ve arayışlarından faydalanan din istismarcıları, gerek semavi gerekse batını din mensuplarını, kan döktürmeye vardıracağı denli etkileyip özünde birlikte yaşamayı, barışı ve kardeşliği öğütleyen dinleri birer silah hâline getirmişlerdir.

Biz bu yazımızda, adları herhangi bir din ile anılan terör örgütlerine, bu örgütlerin taraftar kazanma yöntemlerine ve gençlerimizi onların ağına düşmekten nasıl kurtarabileceğimize değinmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Din, terör, din kisveli terör

GİRİŞ

Özellikle son yıllarda basın yayın araçları vasıtasıyla bilinçaltımıza yerleştirilmeye çalışılan “dinî terör örgütü” kavramının doğruluğunu ya da yanlışlığını ispatlayabilmek için “din” ve “terör” kelimelerinin anlamlarına bakmamız gerekmektedir.

Güncel Türkçe Sözlük’te, “Tanrı’ya, doğüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum, diyanet”, “Bu nitelikteki inançları kurallar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan, sağlayan düzen”, “İnanılıp çok bağlanılan düşünce, inanç veya ülkü, kült” olarak tanımlanır din. Terör ise içerisinde zemin bulunduğu sistemi değiştirmeye, yıkmaya, yok etmeye yönelik ve korku, tehdit ve silah içeren şiddet eylemi olarak tanımlanabilir (AYDIN, TÜRKÖĞLU, 2011: 163). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere din ile terörün kesiştiği herhangi bir nokta yoktur. Dinin amacı, insanlara iyi ile kötüyü, doğru ile yanlış, güzel ile çirkinini bildirmektir. Onları dünya ve ahiret mutluluğuna kavuşturmadır. Kuşku yok ki, sosyal bir olgu olarak dinler ve onun etra-

fında şekillenen inançlar, insan yaşamının vazgeçilmezleri arasında yer almış ve her zaman canlılığını korumuştur (TÜMER, 1986: 222). Din; insanın huzurunu temin etmeyi, toplumu barış içerisinde yaşatmayı hedeflerken terör alışlagelmiş sistemi değiştirmeyi yani insanın huzurunu kaçırmayı, yıkıp yıkmayı hedefler.

O hâlde “din” ile “terör” kelimelerini yan yana getirmek yerine “din kisveli terör” tabirini kullanmak daha yerinde olacaktır. Çünkü din kisvesi kaldırıldığında, terörün aslında siyasi, ekonomik ya da toplumsal çıkarlar gözettiği hemen anlaşılacaktır.

DİN KİSVELİ TERÖR

Bilgi ve haber akışının son derece hızlı ve basın yayının insanlar üzerinde son derece etkili olduğu günümüzde, özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra insanların zihinlerine kazınmak istenen “İslami terör örgütü” kavramının hangi amaca hizmet etmek için öne sürüldüğü İslam coğrafyasında oynatılan oyunlar görüldükçe yavaş yavaş anlaşılacaktır. Din kisveli terörün tarihine baktığımızda sadece İslam adına değil Hristiyanlık ya da Musevilik adına da faaliyetlerde bulunduğunu görebiliriz.

Giriş bölümünde belirttiğimiz gibi din örtüsünü kaldırdığımızda, altından siyasi ya da ekonomik menfaatler çıkan terörün tarihine kısaca göz atmakta fayda var.

Günümüzde, örgütsel hedeflere göre yanlış yorumlanmış, dinin özünden ve bütünlüğünden kopararak parçacı bir yaklaşımla kişiselleştirilmiş ve sloganlaştırılmış dinî ideolojiler dinî motifli terörün referans kaynakları olarak gösterilmekte ise de dinî motifli terörün tarihi çok eskilere dayanır. Bilinen en eski terör hareketlerinden biri olan “Sicarii”, Orta Doğu’da bugünkü İsrail’de ortaya çıkmıştır. MS 66-73 yılları arasında Filistin’de bazı radikal din adamlarının kurduğu son derece iyi örgütlenmiş bir dinî mezhep olan “Sicarii”, düşmanlarına gündüz ve tercihen tatil günleri, kalabalıklar Kudüs’te yoğunlaştığında saldırırdı (AYDIN, TÜRKÖĞLU, 2011: 168). Görüldüğü üzere din kisveli terör hayli köklüdür. Ayrıca, her dini istismar eden

terör örgütü vardır. Onun için “terör” kelimesinden önce “İsevi, Musevi, İslami” gibi sıfatlar kullanmak yanlışdır ve de söz konusu dinin mensuplarına zarar vermektedir.

Türk-İslam tarihine baktığımızda din kisveli ilk büyük terör örgütünün Haşhâşiler olduğunu görürüz. Haşhâşiler’in ortaya çıkışına kadar Yakın Doğu’da bireysel ya da politik cinayetlerin dışında dinî nedenlerle işlenen bir cinayete rastlanmamaktadır (LEWIS, 2014: 480). Büyük Selçuklular Dönemi’nde, 1090 yılında Hasan Sabbah tarafından kurulup Hazar’ın kuzeyindeki Alamut Kalesi’nden faaliyetlerini yürüten bu terör örgütü, fedailerini Hint keneviri ya da haşhaş ile uyuşturup menfaatleri önünde set olabilecek kişilere suikastlar düzenlemiştir. Bu bağlamda dünyanın ilk teröristlerini Hasan Sabah yetiştirmiştir diyebiliriz. Onun vaatleri de dini istismar eden diğer terör örgütlerinininkiyle aynıdır: Öbür dünyada cennet saadeti.

13. yüzyılın ortalarına doğru Anadolu Selçuklularını büyük bir sarsıntıya maruz bırakmış ve önemli içtimai buhranlara ve dinî çalkantıya sebep vermiş olan Babaîler yahut Baba Resul isyanı da din kisveli ikinci büyük hareket olarak zikredilebilir tarihimize. Ahmet Yaşar Ocak’ın verdiği bilgilere göre gençliğinde sihirbazlıkla maruf Baba İshak, cahil Türkmen halkını kolayca kandırabileceğini görmüş ve onları kendi menfaatleri mucibince yönlendirerek 2. Gıyasettin Keyhüsrev’in karşısına büyük bir güçle çıkmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti’ni şiddetli bir şekilde sarsan ve hükümdarını taç ve tahtından ümit kestirecek kadar korkutup başkentten kaçırarak bu büyük isyan da yine din üzerine bina edilmiş yani halkın manevi duyguları sömürülerek şekillenmiştir (OCAK, 2011: 139).

Şeyh Bedrettin’in, Şeyh Sait’in isyanlarını da din kisvesine büründürülmüş terör eylemleri arasında zikredebiliriz. Bizim coğrafyamız dışında dün olduğu gibi bugün de dinî temellere dayandırılmış terör faaliyetleri canlar yakmakta, kanlar dökmektedir. Günümüz dünyasında Doğu Timorlu Katolik adalılarla Endonezyalı Müslümanlar birbirlerini öldürüyorlar. Sudan’da Müslümanlar ile güneyli Hristiyanlar arasındaki bitmeyen savaş insanlık tarihinin en utanç verici kıtlığına yol açmıştır. Cezayir’de kökten dinciler terör estirmektedir. Hindistan’ın Pencap bölgesindeki Sih militanlar Saflık Diyarı adında bir ütopyik yer yaratmak adına Hinduları yakmaktadır. Ruanda ve Burundi’de Tutsiler (Uzunlar) ve Hutular (Kısalılar) yıllardır birbirlerini katletmektedir.

Kuzey İrlanda’da Katolik ve Protestan Hristiyanlar yıllardır birbirlerini bombalamaktadırlar. Türkiye’de yakın zamanda Hizbullah terörü toplumu dehşete düşürmüştür. (MUTİOĞLU, 2000: 260).

Yakın zamanda tüm haber programlarında sık sık duyduğumuz Daeş, Taliban, El-Kaide gibi örgütlerin de, görünürde, inançları uğruna neler yaptıklarını uzun uzun anlatmaya gerek duymuyoruz.

Gerek tarihî vakalara gerekse günümüzdeki vakalara baktığımızda diyebiliriz ki ekonomi, siyaset, eğitim ve kültür gibi sosyal hayatın bütün alanlarında kendini gösterebilen istismar, din alanında da ortaya çıkabilmektedir. Din alanında ortaya çıkan istismar, yani din istismarı ise dini suiistimal etme/kullanma, din sömürüsü yapma, dini menfaati için araçsallaştırma, dini asıl maksatlarının dışında kullanma, dine, dinî inanç ve duygulara haksız çıkar elde etmek amacıyla atıfta bulunma, dini bir şeye alet etme, dinî değerleri kullanarak toplumdaki maddi veya manevi çıkar sağlama, Allah adını kullanarak çıkarlar elde etme gibi manalara gelir. Din istismarı, bir tür din tacirliğidir. Din istismarcısı, din üzerinden çıkar elde etmeyi amaçlayan, tabir caizse dini, dinin hükümlerini veya dinî kural ve değerleri kendi çıkarı uğruna satan kimsedir. İslam filozofu Kindî’nin ifadesiyle hayvani nefislerinde yer eden haset kiri ve düşünce ufuklarını kuşatan karanlık, din istismarcılarının hakikatin nurunu görmelerini engeller. Saldırgan ve zalim düşman olarak bunlar, haksız yere işgal ettikleri makamları korumak için elde edemedikleri ve çok uzağında buldukları insani erdemlere sahip insanları küçümserler. Amaçları makam ve mevkiilerin başına geçmek ve din tacirliği yapmaktır. Gerçekte onlar, dinden yoksundurlar zira bir şeyin ticaretini yapan onu satar, sattığı ise artık kendisinin değildir (OKUMUŞ, 2018: 594).

TERÖRÜN BESLENDİĞİ KAYNAKLAR

Etnik kimlik, dinî mensubiyet, sosyoekonomik düzey gibi etkenlerin insanlarda bir aidiyet duygusu uyandırması gayet normaldir. Normal olmayan ise bu kimliklerin insanları radikalleşmeye götürmesidir. Temeli hangi ideolojiye, inanca dayanırsa dayansın terör örgütleri, bireylerin kimlik bulma ve bir gruba ait olma ihtiyaçlarından faydalanarak taraftar toplar. Para ya da örgüt adaylarının psikolojik zaaflarından faydalanmak da illegal yapıların insanları yanlarına çekmek için kullandıkları yöntemlerdir. Din kisveli terör örgütlerinin en büyük besin kaynağı ise cehalettir.

SONUÇ

Bir toplumu oluşturan bireylerin gönül verip bağlandığı değerleri, onların cehaletinden faydalanarak sömüren yapılar Hristiyanlıkta da Musevilikte de İslamiyet'te de dün vardı, bugün de vardır. Bu yapılara pirim vermemek için din eğitiminin devletler eliyle ve ehli olan kişilerce verilmesi gerekmektedir. Fransız filozofu Helvetius'un dediği gibi: "Aldığımız eğitim ne ise o kadar oluruz."

KAYNAKÇA

- AYDIN, Ahmet Hamdi-TÜRKOĞLU, Mehmet Emin (2011). "Dinî Motifli Terör Kavramı". ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi). Ankara: C.1, ss. 163-171.
- GÜNCEL TÜRKÇE SÖZLÜK, TDK, Erişim: 26.02.2019
- LEWIS, Bernard (Çev. ALİCAN, Mustafa), (2014). "İsmâîlîler ve Haşhâşîler", Tarih Okulu Dergisi, Yıl 7, Sayı XX, s. 479.
- MUTİOĞLU, H., (2000). "Yeni Dünya Düzensizliğinde Terör ve Türkiye", I. Milletlerarası Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Güvenlik ve Huzur Sempozyumu, Elazığ, Bildiriler Kitabı, ss. 257-267.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2011). Babaîler İsyanı-Alevîliğin Tarihsel Altyapısı yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- OKUMUŞ, Ejder (2018). "Darbelerde Dinî Boyut: 15 Temmuz Örneği", Turkish Studies, Ankara: Volume 13/2, s. 594.
- TÜMER, Günay (1986). "Çeşitli Yönleriyle Din", A.Ü.İ.F.Dergisi. Ankara: C. 28, s. 222.

DİN İSTİSMARININ BİR SONUCU OLARAK ORTAYA ÇIKAN ETNİK TEMELLİ TERÖRÜN KUDÜS ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

Hatice Fatma BUDAK

Sakarya Cemil Meriç Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Din, insanların varoluş durumlarını anlamlandırmak üzere ortaya çıkmıştır. İnsanları psikolojik, sosyolojik ve birçok açıdan etkileyen, yaşamına dair söz hakkı sahibi olan, kılavuzluk eden bir değerdir.

Geçtiğimiz yüzyılda ortaya çıkan ve her geçen gün güç kazanan pragmatist yaklaşım toplumsal birçok değeri tahrip etmiştir. Pragmatist yaklaşımın bir sonucu olarak 'din'in siyasal otorite sağlanmasında araç olarak kullanılması dünyadaki genel kabulleri tersine çevirmiştir.

Dinin bir imkân olduğu gerçeğinin istismar edilmesi devletler için otorite, ideolojiler için ise süreklilik sağlamıştır. Bu durumu İsrail örneği üzerinden anlamak mümkündür. 19. yüzyılın son çeyreğinde Filistin topraklarında Yahudi bir devlet kurma fikri ortaya atılmıştır. Bu emperyal amacın gerçekleşmesi uğruna her türlü aracın kullanılması haklı gösterilmiştir. İsrail, Filistin topraklarındaki nüfus çoğunluğunu sağlamak için dini referanslar kullanmıştır. Bu süreç ise İsrail lehine sonuçlanmıştır. Yahudiler, Tanrı'nın kendilerine yaptığı ahdin bir sonucu olarak vadedilen topraklara geri dönmüşlerdir. Sürgünde yaşayan ve kaybolan Yahudi kabilelerinin kutsal topraklara çeşitli politikalar uygulayarak göç etmelerini sağlamış, bölgedeki mutlak hâkimiyeti sağlamışlardır. Süleyman dönemindeki gibi ihtişamlı bir devlet kurma fikri dini referanslar kaynak gösterilerek desteklenmiştir. Tevrat'ın referans gösterilmesi İsrail Devleti'nin yayılcı tutumunu ve işgal ettiği topraklarda yaptığı soykırımları meşru göstermiştir.

Filistin'de, 'din'in istismar edilmesi sonucu kurulan İsrail'e bir tepki olarak ortaya çıkan direniş örgütleri dünyaya 'terör örgütü' olarak tanıtılmıştır. Bölgede faaliyet gösteren Hamas ve FKÖ gibi örgütlerin sürdürdüğü faaliyetler Filistin halkının kimliği üzerine önemli ölçüde tesir etmiştir. Bu durumun kendi içinde oluşturduğu paradoks, en çok bölge halklarını etkilemiştir. Yüzyıllarca barış ve huzur içinde yaşayan kardeş milletleri suiistimaller, kışkırtmalar, çıkarıcı yaklaşımlar olumsuz yönde etki-

lemiştir. Sürekli olarak terör örgütü başlığı altında gündemde tutulan bu yapılanmalar İsrail'in yayılcı tutumunun gölgede kalmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda ortaya çıkan durum, İsrail işgallerinin önünün açılmasına ve hızlanmasına sebep olmuştur. Bütün bunların yanında FKÖ ve Hamas gibi direniş örgütlerinin faaliyetleri 'din'e mal edilmiştir. Bu durum 'din'in örgüte veya bir kuruluşa dönüşmesine ortam hazırlamıştır. Din'i ideolojik, çıkarıcı yaklaşımların hâkim olduğu bir alan gibi göstermek, manevi otoritesinin zayıflamasına ve saygınlığını yitirmesine yol açmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din, din istismarı, etnik temelli terör, Kudüs

GİRİŞ

Toplumsal değerlerin toplumun dayanaklarını oluşturduğu yönündeki genel kabul, söz konusu 'din' olduğunda bir olguya dönüşmektedir. Toplumsal değerler içinde önemli bir yere sahip olan din toplumu şekillendiren en temel faktördür. Din, toplumsal olay ve olguların meydana gelmesinde etkilidir. Toplumsal bir fenomen olarak din, değerlerin odak noktası durumundadır. Din, insana kılavuzluk edecek kuralları temin eder, hayatı, eşyayı ve olayları anlamlandırır. Ayrıca kültürel ve sosyal yaşamın bütün alanlarında bireyi ve toplumu yönlendirici güç olarak rol oynar.

Son yüzyılda ortaya çıkan ve güç kazanan pragmatist yaklaşım toplumun birçok alanında kendini göstermiştir. Bireyin, toplumun ve devletin düşüncelerini, görüşlerini çeşitli araçlarla kitleye aktarmasının en kolay yolu, toplumun ortak paydalarından yararlanmaktır. Toplumsal kabullere yön veren dinin ve değerlerin istismar edilmesi ise maddi veya manevi menfaat elde etmeyi ifade etmektedir.

Kendisi bizatihi bir değer olan din de diğer değerler gibi toplumsal hayattaki etkileri sebebiyle hep istismara maruz kalmışlardır. Din istismarı çoğunlukla dinin meşrulaştırma işlevinden yararlanılarak gerçekleştirilir. İstismar tabiatı gereği sosyolojik bir olgudur. Bu bildiride nesnelleşen ve her geçen gün

tabii bir durum olarak görülen istismarın siyasi güç/ otorite kurulmasında kullanılmasının doğurduğu sonuçlar incelenmiştir.

Toplumsal ilişkilerde hayati bir öneme sahip ve kadim bir değer olan dinin istismar edilmesinin bir sonucu olarak kurulan İsrail Devleti'ne bir tepki olarak ortaya çıkan-etnik temelli terör- olarak nitelendirilen direniş örgütlerinin yapısını incelenmiştir. İki aşamadan meydana gelen bildiride dini istismar ederek kurulan İsrail Devleti'nin kendisine bir tepki olarak ortaya çıkmış FKÖ ve Hamas gibi örgütlerle olan ilişkisi araştırılmıştır.

Küreselleşme mekân mesafesini ortadan kaldırarak bütün toplumları, devletleri küresel bir oluşum, yaşam tarzı meydana getirmeyi amaçlamıştır. Yeni Dünya Düzeni toplumları, devletleri şekillendiren bir süreç olup günümüzde yapılanmasını devam ettirmektedir. Globalleşme adı altında yapılanmasını devam ettiren "Yeni Dünya Düzeni"nin etkileri gündemden düşmemektedir. İslamiyet ile terörün bağdaştırılması Müslümanlara olan bakışı değiştirmiş ve İslamofobinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çok kültürlü yapısı ve etnik çeşitliliği ile her dönem dikkatleri üzerine toplayan Orta Doğu coğrafyasında terör ve İslam olgusunun bölgedeki birbiriyle olan etkileşimleri etnik/dini temelli terör olarak gündeme getirilmiştir.

Siyasal şiddetin giderek arttığı bir dönemde dini referanslarla yapılan istismarlar meşrulaştırılmıştır. 11 Eylül olaylarının ardından "terör" artık İslam'ı kuşatan bir kavram olarak anılmaya başlanmıştır. Batı'nın "öteki" diye tarif ettiği Orta Doğu coğrafyasından siyasi ve dini söylemlerin şiddeti artmıştır. Terörün dini bir kılıfla şekillendirilmesi dini söylemlerin kutsallığının kaybolmasına yol açarken diğer yandan da bu değerlerin zedelenmesine sebep olmuştur.

Dinin Bir Değer Olması ve İstismarının Sonuçları

İnsanoğlunun var olduğu andan itibaren var olan din'in, savaşların yaşanmasında, medeniyetlerin kurulmasında şüphesiz büyük bir payı vardır. Tolstoy dini toplumu oluşturan en önemli değer olarak nitelendirirken "din, ahlaktan başlayıp aşka uzanan bir dizi kavram etrafında insan ilişkilerini belirleyen ve betimleyen bir perspektif olarak nitelendirilebilir." demiştir.

Dinle ilgili yapılan tanımlamaların başında insana bir dünya görüşü sunan ve yaşam tarzını belirleyen bir değer olduğu yönünde söylemler vardır.

Ancak din yalnızca birey için değil toplumlar ve devletler için de bir dünya görüşü, ideoloji sunar. Bu tanımlar bağlamında dinin toplumu birleştiren ve kültürel dinamikleri etkileyen bir kavram olduğunu söyleyebiliriz.

İnsanların hayatın çeşitli alanlarına ilişkin tutum ve tercihlerinin belirlenmesindeki temel faktör din'dir. Din istismarı toplumsal düzenin sağlanmasında ve statükonun meşrulaştırılmasına hizmet eder. Bireyin davranışlarından toplumsal ve siyasi ilişkilere kadar yapılanları kabul ettirmek, rasyonalize etmektir. Din istismarının tanımını; dinin bir amaç değil araç olarak kullanılması şeklinde özetleyebiliriz. Toplumsal bir olgu olarak değerler toplumda belirleyici güce sahiptirler. Dinin istismar edilmesi günümüzde toplumsal hayatın toplumsal hayatın çeşitli boyutlarında gerçeklik kazanabilmekte ve modern toplumda en önemli sosyolojik sorunların başında gelmektedir. Dinin sömürülmesinin bir sonucu da toplumsal ilişkilerin zedelenmesi ve güven ortamının bozulmasıdır.

Tarihte çeşitli dönemlerde ve çeşitli toplumlarda din, istismar edilen değerlerin başında gelmiştir. Dinin istismar konusu yapılmasının başlıca sebebi onun meşrulaştırma gücünden yararlanmaktır. Toplumsal değerler içerisinde belirleyici güce sahip olan temel bir değer olarak dinin meşrulaştırma işlevi bireylerin ve toplulukların davranışlarının onay görmesi açısından da son derece önemlidir. İdeolojilerin ve siyasi rejimlerin dini referanslardan yararlanmaları davranışlarını meşrulaştırmaları için de bir imkândır. Ancak dinin bir imkân olduğu gerçeğinin istismar edilmesini sonucu İsrail Devleti kurulmuştur.

Bir ideolojiyi ve fikri güçlü, uygulanabilir kılmanın en temel yolu kitlelere seslenmekten geçer. Filistin topraklarında Yahudi bir devlet kurma fikrinin temelinde de bu görüş yatmaktadır. Kutsal kitaplarda geçen, içinde nefret temalarını barındıran söylemlerin kaynak gösterilmesi yine yapılanları meşru kılmıştır.

Din İstismarı Sonucu Kurulan Bir Devlet: İsrail Yahudilik inancının temelinde bulunan 'seçilmiş halk' fikrinin Orta Doğu topraklarında ortaya çıkarıldığı sonuçlar bugün apaçık bir gerçektir. Seçilmiş halk fikri, Tanrı ile İsrail arasındaki ilişki, Tanrı'nın yaptığı ahitten kaynaklanmaktadır. Yahudi tarihi boyunca merkezde yer alan seçilmişlik düşüncesi Yahudi kimliğinin tarihsel süreçte yok olup gitmesinin en temel etkenidir. Seçilmişlik inancı Orta

Doğu gibi etnik ve dini yönden çeşitli olan bir coğrafya için tehlikeli bir fikirdir.

Yahudilerin tarih boyunca uğradıkları baskı, soykırım ve zulümler karşısında dayanma gücü bulmalarına sebep olmuştur. Seçilmiş halk iddiaları Hristiyanların gözünde her zaman ırkçılık olarak algılanmış ve bunun sonucu olarak antisemitizm ortaya çıkmıştır. Tevrat'ın emirlerinin büyük bir kısmı vadedilen topraklarla ilişkilendirilmiş ve İsrail fikrinin güçlenmesine sebep olmuştur. Vadedilen toprakların Yahudi inancı ve pratikleri açısından önemli oluşunun bir gerekçesi ise Yahudilerin "Kutsal Mabet" fikridir.

Filistin'in dünya gündemine 'mesele' olarak taşınmasının en önemli tetikleyicileri Siyonistlerdir. Siyonizmin yürürlüğünü sürdürmesinin en önemli sebebi antisemitizm ve Musevilerin vadedilen topraklara olan özlemidir.

Filistin Topraklarındaki Direniş Örgütlerinin Terör Örgütü Olarak Adlandırma Süreci

Yeniden şekillenen Ortadoğu etnik, dini, kültürel ve ekonomik zenginliği itibarıyla bugün hala önemini sürdürmektedir. Etnik ve dini çatışmaların merkezi olan Orta Doğu'da ortaya çıkan birçok örgüt arkasına İslam'ı almıştır. Yeni Dünya Düzeni olgusunun dünya üzerindeki değişen dengeler bakımından incelendiğinde yeniden yapılanan sosyal, siyasi düzende devletler ve toplumlar içinde meydana gelen oluşumları görmek mümkündür.

Dünya konjonktüründe önemli bir yere sahip olan Orta Doğu'da dini kimlik olarak büyük çoğunluk İslam dinine mensuptur. İslam dini ile bağdaştırılan birçok örgüt bulunmaktadır. Filistin topraklarında halkın uyanışı, İslami fikir ve düşüncelerin örgütleri güdümlenerek, harekete geçmesini sağlayarak gerçekleşiydi. Filistin halkı cihat anlayışına uygun olarak İslami bir hareket başlatmıştı. Terör örgütlerinin hangi ideolojiye mensup olurlarla olsunlar ortaya çıkmalarını sağlayan bir düşünceden etkilenirler.

Hamas ve FKÖ bir direniş örgütü olup özelde Filistin genelinde Orta Doğu'da kendi harekât alanını korumaya, kendi topraklarını koruma altına almak isteyen ve İslamiyet'le bağdaştırılmış teşkilatlardır. Başta FKÖ ve Hamas gibi kurtuluş örgütleri, Yahudilerin Filistin topraklarına yerleşme arzularının ortadan kaldırılmasının aksi halde savaşın sona ermeyeceğini savunmaktadırlar. Hamas ve FKÖ gibi örgütler, kendi haklı davasını savunmak ve kendi özgürlük mücadelesini vermek için bağımsızlığa

ve siyasî egemenliğe giden yolda liderlik vazifesini üstlenmiştir.

Terörle ilgili tüm propagandaları ve medya eylemleri ile İsrail işgalini gölgede bırakan ve yapılan işgale terör örgütleri üzerinden gerekçe sunularak emperyal devletlerin Müslüman halklar üzerindeki hedefleri gerçekleştirmiş olmaktadır. Hamas ve FKÖ Filistin halkına ait toprak parçası üzerinde idealleri olan Siyonizm düşüncesini hayata geçirmeyi isteyen Yahudi topluluğuna karşı oluşmuş bir direniş örgütüdür. Hamas'ın Filistin Devleti'ni temsil konumuna yükselmesi, Hamas Örgütü tanımını arka planda bırakarak, onun siyasi varlığını ve kimliğini dünya kamuoyunda yeniden tanımlamıştır.

YÖNTEM

Bu çalışmada veri toplamak amacıyla konuda yazılan kitapların bulunduğu kütüphaneler belirlenmiş ve literatür taraması yapılmıştır. Ayrıca konu ile ilgili yapılan inceleme/kritik yazıları mercek altına alınarak konu en iyi biçimde anlaşılmasına çalışılmıştır. Gazete, belgesel ve röportaj gibi kaynaklara da başvurulmuştur. Elde edilen veriler makalede bilimsel bir dille sunulmuştur.

BULGULAR

Bu bildirmede din istismarının bir neticesi olarak kurulan İsrail Devleti'ne tepki olarak ortaya çıkan direniş örgütlerinin terör örgütü olarak adlandırılma sürecine ilişkin bir inceleme yapılmıştır. Ayrıca din istismarı ve etnik temelli terör arasındaki ilişki Kudüs örneği üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Bu iki kavram arasındaki ilişkinin söz konusu Kudüs olduğunda kendi içinde meydana getirdiği paradoksun irdelenmesi amaçlanmıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Din, toplumdaki genel kabulleri belirleyen en önemli faktör olması sebebiyle pragmatist yaklaşımın birincil hedefi konumundadır. Devletlerin siyasi rejimleri oluşturmasında ve otorite sağlamanın bir araç olarak kullanılan din, sürekliliği de beraberinde ettirmiştir. Aynı zamanda geniş kitlelere hitap etmeyi mümkün kılan din bugün birçok medeniyetin ve kültürün temelini oluşturmaktadır. 20. yüzyılın başlarında ortaya atılan "İsrail Devleti" fikrini gerçek kılan 'din'dir. Tarih boyunca sürgüne ve katliama maruz kalan Yahudilerin dinî referanslar aracılığıyla kısa sürede Filistin topraklarına göç etmeleri sağlanmıştır. Denilebilir ki dini istis-

mar ederek kurulan bir devlet ve buna tepki olarak ortaya çıkmış kurtuluş örgütü arasındaki bağ kendi içinde bir paradoks oluşturmaktadır. Bugün bu hesapların ardında en çok zarar gören, manevi yapısı bozulan, üç semavi dinin ortak noktası olan Kudüs'tür.

Filistin topraklarında gerçek anlamda bir barışın sağlanmasının yolu, halkları birbirleriyle barıştırmaktan geçmektedir. Ancak temelinde "seçilmiş halk" fikrini savunan Yahudilik inancı bu ihtimali

imkânsız kılmaktadır. Bölge halklarından çok emperyal devletlerin sözünün geçtiği Orta Doğu coğrafyasında bu fikri doğrulayan, dini istismar ederek kurulan İsrail Devleti telafisi olmayan sonuçların doğmasına neden olmuştur. Bölgede İsrail Devleti'ne ve Siyonizm'e karşı bir direniş örgütü olarak ortaya çıkan FKÖ ve Hamas gibi örgütlerin çeşitli araçlarla dünyaya "terör örgütü" olarak tanıtılması İsrail'in işgal politikalarını gölgede bırakmıştır.

KAYNAKÇA

- Aydın, Fuat. (2010) *Yahudilik, İstanbul, İstanbul, Mahya Yayınları*
- Subaşı, Necdet. (2018) *Sosyoloji Günlükleri, İstanbul, Mahya Yayınları*
- Çelik, Oktay. *Dini İstismar Eden Terör Örgütlerinin Radikalleşme Süreçleri, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2015/2, Sayı:22, s. 99-122.*
- Tombak, Fatma. (2006) *Yeni Dünya Düzeni ve Orta Doğu Bağlamında Hamas Örgütü, Erciyes Üniversitesi, (Yüksek Lisans Tezi). Kayseri*
- Doyran, Ersin. (2006) *Bir Direniş Hareketi Olarak Hamas, (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul*
- Timur, Kasım. (2015) *Toplumsal Hareket Çalışmaları ve Siyasal Şiddet Analizi: Hamas Örneği, (Yüksek Lisans Tezi). Adana*
- Özkan, Serkan. (2018). *İsrail'in Bölgesel Varlığının Politik ve Stratejik Önemi: Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Çıkarları ve Küresel Aktörlerin Çıkarları ve Politikaları Üzerinden Bir İnceleme. (Yüksek Lisans Tezi). Düzce*
- Ballı, Sittika. (2013). *Filistin Sorununda FKÖ ve Hamas Faktörü, (Yüksek Lisans Tezi). Kırşehir*
- Tolstoy, L. N. (2014) *Din Nedir?, çev.: M. Çiftkaya, Kaknüs Yayınları, İstanbul.*
- Said, Edward; (1985), *The Question of Palestine,, İstanbul, s.101–103. Pınar Yayınları*
- Lockman, Zachary. (2013) *Hangi Orta Doğu, İstanbul, Küre Yayınları*
- Rogan, Eugene. (2012) *Filistin Uğruna, İstanbul Küre Yayınları*

DİN İSTİSMARI, ETNİK TEMELLİ TERÖR

Mustafa OĞUZ

Konya Ereğli İvriz Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Terörizmin temel amacı bir davaya veya siyasal anlaşmazlığa dikkat çekmeye çalışmaktır. Bu da toplumda oluşturulan korku ile yapılmaktadır. Terörizm kitle iletişim araçlarını da kullanarak toplumda bir bloklaşma yaratmaya çalışmaktadır. Böylelikle insanları zorunlu bir şekilde taraf olmaya iter. Bu da toplumun birliğine ve bütünlüğüne zarar verir. Teröristler ideolojik çizgideki çeşitli fikir, düşünce ve inanç sistemlerini referans olarak kullanmakta bu yolla da kendileri açısından eylemlerine ve hedeflerine meşruiyet kazandırmaya çalışmaktadır.

Bu makalenin amacında etnik temelli ve kökten dinci (dini kökenli) terörün nasıl oluştuğu, nasıl insanları etkilediği, nasıl toplum üzerinde etkin hâle geldiği anlatılmak istenilmiştir. Ayrıca küresel sermaye ve siyasi güçlerin kendi hedeflerini gerçekleştirmek, çıkarlarını güvence altına almak için teröre ve terör gruplarına sağladıkları siyasi ekonomik ve askerî yardımlar üzerinde durularak açıklanmaya çalışılmıştır.

Araştırmada kaynak taraması yapılmış, interaktif veriler ve makaleler kullanılmıştır. Elde edilen verilerde terörün en çok kitlesini oluşturan grupların genel özellikleri tespit edilerek terör örgütlerinin maksatları üzerinde durulmuştur. Ayrıca uluslararası güçlerin kendi hedeflerine ulaşmak için terör ile etnik kökenli ve dinî temelli terör gruplarına verdikleri destekler örnekleri ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Ulusal ve uluslararası düzeyde terör hareketlerinin önlenmesi için toplum ve insanlık olarak tam bir bilinç ve işbirliğine ihtiyaç duyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Terörizm, küresel sermaye, kökten dinci, islamofobi, dinî istismar

GİRİŞ

Terör sözcüğü kök itibari ile Latince'den gelmiştir. Latince "terrere" sözcüğünün türemesi ile ortaya çıkmıştır. Korku salmak, yıldırım ve dehşete düşürmek anlamına gelir. (1) Terörizm tarihsel olarak oldukça eski bir güvenlik sorunu olmasına rağmen

20. yüzyılın son çeyreğinde terörist eylemler artmış ve her devlet için sorun teşkil etmiş, devletler terörü bastırmak için yoğun ekonomi ve çaba harcamıştır. Soğuk Savaş sonrasında güvenlik tehditleri küreselleşmeyle birlikte değişikliğe uğramış; bu dönemde ortaya çıkan tehditlerden daha çok sosyoekonomik konular daha baskın hâle gelmiştir.

Terörizmin asıl ve öncelikli amacı, bir davaya veya siyasal anlaşmazlığa dikkat çekilmesidir. Bu dikkat çekme şiddet eylemleri neticesinde toplumda oluşturulan korku ve dehşet havası ile sağlanmaktadır. Kitle iletişim araçlarının sağladığı imkânlardan da yararlanan terörizm yarattığı korku ve dehşet ile bir topluma; "Benden yana mısın, değil misin?" "Benden değilsen düşmanımısın." "Düşmanımısın hedefimsin." "Senin yaşama hakkın yoktur." şeklinde belirtilebilecek "taraf olma" çağrısında bulunmaktadır. Terörizm dramatik çağrılar ile insanlara tarafsız olma hakkını yasaklamakta, onların zihinsel ve duygusal masumiyetini yok etmekte, şiddet ortamına çekmekte ve toplumu şiddet yoluyla kutuplaşmasına yol açmaktadır.

Teröristler ideolojik çizgideki çeşitli fikir, düşünce ve inanç sistemlerini referans olarak kullanmakta bu yolla da kendileri açısından eylemlerine ve hedeflerine meşruiyet kazandırmaya çalışmaktadırlar. Günümüzde dinî motifli terör örgütleri, bir kısım dinî bilgileri dinin özünden ve bütünlüğünden kopararak kendi menfaatleri doğrultusunda kişiselleştirmiştir. (2) Şüphesiz Geleneksel İslami Topluluk içinde de dinî metinlerin kimi ulema ve dinî liderler tarafından radikal oluşumlar için bir altyapı oluşturacak tarzda yorumlanması ve açıklanması dinî motifli terör eylemleri üzerinde etkili olmuştur. Radikal terör örgütleri ayet ve hadisleri farklı anlayıp farklı yorumlamış, insanları "benden olanlar", "benden olmayanlar" şeklinde ayırmış ve Müslümanları birbirine düşürmüştür. İslam'ın ilk emri olan okumayı yerine getirmeyen bir kısım Müslümanlar da bu örgütlere inanmış, insanlık dışı terör eylemlerine katkıda bulunmuşlardır. Bunu din adına gerçekleştirdiklerini iddia etmeleri din

ve terör merkezli yoğun bir tartışmanın başlamasına neden olmuştur. Bununla birlikte tüm dinler hakkında objektif bilgilerin verildiği iddia edilen Batı'daki ders kitaplarında İslam konusu, Hristiyan dünyasında önyargılı genel İslam imajını yansıtacak biçimde özenle seçilen konular ve okuma parçaları ışığında ele alınarak İslam'a karşı güçlü bir negatif tutum sergilenmiştir. İslam; fanatik, şiddet yanlısı, baskıcı, dışlayıcı, saldırgan insanların dini olarak resmedilmiş; kadının rolü ve insan hakları gibi konularda da yanlış değerlendirmeler yapılmış ve bunun insanlara İslam dininin özü olduğu anlatılmıştır. Radikal teröristlerin eylemlerine bakarak İslam'ın terörle özdeşleştirilmesi yönünde bir genellenmenin yapılması; Hristiyan, Musevi ya da başka dine mensup olanlar arasında da teröre bulaşanların olabileceği göz önünde bulundurulması, nasıl ki bir Hristiyan veya Musevi terörizminden söz edilmesi mümkün olmuyorsa İslam'ın da terörizmle bir tutulamayacağı belirtilmelidir. (3)

YÖNTEM

Bu araştırma son yıllarda oldukça etkin faaliyet gösteren etnik temelli ve dinî kökenli terör örgütlerinin hedeflerinin ve bu hedef doğrultusunda yaptığı faaliyetlerin öğrenilmesi için yapılmıştır. Terör örgütleri özellikle din konusunda insanların saf ve temiz duygularını kullanmış, ayet ve hadisleri de kendi çıkarları doğrultusunda çarpıtarak yorumlamıştır. Maalesef okumaktan imtina eden bazı Müslümanlar da bu örgütlere katılmış, çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. İşte bu araştırmada bu örgütlerin dini nasıl kullandığı anlatılmaya çalışılmıştır.

Bu bildiri hazırlarken literatür taraması ve kaynak araştırması yapıp internetten konu ile ilgili makaleler okuyup inceledik. Bu tarama ve araştırmalar sırasında nitelik araştırma yöntemini kullandık. Konu ile ilgili akademik tezlerden faydalandık, alıntı yaptık ve bu alıntıların kaynaklarını kaynakça bölümünde belirttik.

BULGULAR

Tarih boyunca birçok kişi ve grup dinin insanlar üzerindeki etkisinden faydalanarak çeşitli kazançlar elde etmeyi denemiş, din tüccarlığı yapmaktan çekinmemiştir. Bu kişi ve gruplar kimi zaman ayet ve hadislerin anlamlarını çarpıtmış, onları kendi art niyetlerine alet olacak şekilde yanlış yorumlayıp topluma servis etmiştir. Müslümanlar da tıpkı Orta Çağ Hristiyanlığındaki gibi birtakım odakların

her dediğine inanmış, sorgulamadan körü körüne inanmış, Kuran'ı Kerim'in ilk emri olan okumayı da yeterince yerine getirmemiştir.

Büyük Selçuklu Devleti'nin en güçlü dönemlerinde ortaya çıkan ve Hasan Sabbah tarafından kurulan Haşhaşilikte de durum böyledir. 1090 yılında Alamut Kalesi'ni ele geçiren Hasan Sabbah insanların saf ve temiz duygularını sömürmüş, onları haşhaşa alıştırmakla kendisine kayıtsız şartsız bağlı fedailer yetiştirmiştir. Haşhaşiler farklı kimliklere bürünerek yıllarca sabırla beklemiş ve devletin üst kademelerine gelmişlerdir. Daha sonra yaptıkları faaliyetlerle devleti zor duruma düşürmüşlerdir. (4) Günümüzde de Haşhaşilerin örgütlenmesine benzeyen ve toplumsal hayatımızı derinden etkileyen yapılanmalar ortaya çıkmıştır. Bunlar: El-Kaide, Taliban, El-Şebab, Boko Haram, DAESH, El-Nusra, Maute ve FETÖ vb. örgütlerdir. Bu örgütlerin ortak özellikleri genellikle Vahhabi zihniyetli tekfirci ve radikal militanlardan oluşmasıdır.

Etnik terörizm bir örgütün ya da bireylerin bir etnik kimlik kasti ile şiddet kullanmaya ve şiddet tehdidi ile sivillere ya da savaşımayan diğer gruplara karşı korku verme ve onları etkileme olarak tanımlanabilir. Dünyanın hemen her bölgesinde etnik azınlık olarak tanımlanabilecek grupların varlığı terör olaylarının artmasına sebep olmuştur. Ayrıca bazı devletlerin terör örgütlerinin kendi dış politika amaçları doğrultusunda kullanmaya başlamaları onları ekonomik, siyasi, sosyal yönden desteklemesi sonucu özellikle Türkiye'nin bulunduğu bölgede etnik temele dayalı terör olaylarının daha da yaygınlaşması ortaya çıkmıştır.

Kazım Karabekir Paşa, "Bizi parçalayarak yutmak isteyen harici kuvvetler; Kürtlük cereyanını da öteden beri yayıyorlardı." "Düşmanlarımız büyük Ermenistan kurmaya çalışıyor. Buralarda ise en fazla Kürt kardeşlerimiz oturmaktalardır. Kürt istiklali diye çalışanlar düşmanlarımızdır. Maksatları, Kürtleri bizden ayırdıktan sonra Ermenistan yapmaktır. Kürtleri mahvedeceklerdir. Bunun için Türk ve Kürt kardeşler bu felakete meydan vermeyiniz." (5)

Etnik terör örgütlerinin diğer terör örgütlerinden birtakım farklılıkları vardır. Bu terör grupları çoğu kez silahsız kişi ve gruplara yönelirler. Mesela PKK terör örgütü eylemlerini yaparken sadece Türk vatandaşlarını değil ayrıca Kürt vatandaşları da hedef almakta, bu şekilde bir korku oluşturarak hedeflerine ulaşmak gayesi gütmektedir. (6)

SONUÇ VE ÖNERİ

Terör önemli bir uluslararası sorundur. Terör ve terörist faaliyetlerin en belirgin özelliği ise şiddettir. Şiddet ve korku yolu ile halk arasında korku, yıldırganlık ve panik yaratılmak istenir. Etnik terör ise alt etnik grubun davasını yüceltmek için yaptığı bilinçli şiddet hareketidir. Dünyanın her tarafında farklı etnik grupların bulunması etnik temele dayalı terör olaylarının da yaygın bir biçimde ortaya çıkması sonucunu doğmuştur. 20. yüzyılda devletlerin, büyük çoğunlukla ya imparatorlukların dağılması sonucu ya da sömürge yönetimlere karşı verilen bağımsızlık mücadeleleri sonunda ortaya çıkmış olmaları, etnik sorunların da en önemli nedenini oluşturmuştur. Terör, zayıfın silahı olduğu için ayrı bir devlet kurmaya yönelen etnik gruplar, bunu sağlamak için terörü bir silah olarak kullanmaktadırlar. (7)

Terör örgütlerinin hepsinin amacı belirli noktalarda kesişir. Cahil, okumayı kendine şiar edinmeyen veya aklını kiraya veren bu insanları toplayıp masum insanları öldürmek ve bunları dinle bağdaştırmaktır. Ne yazık ki bu örgütler yüzünden

hoşgörü ve barış dini olan İslâm, bilmeyenler tarafından gaddar, barbar, zalim dini olarak yorumlanıyor. Kendisini İslâm'a adadığını, onun gelişmesi için savaştığını savunan bu örgütler islamofobi oluşturmaktadır.

Etnik temelli ve dinî kökenli terör örgütlerine karşı şüphesiz devletlerin ve insanların üzerine birçok görev düşmektedir. Bunların belki de en önemlisi İslam hakkındaki bilgileri doğru kaynaklardan öğrenmektir. Bunun için de din öğretiminin tamamen devlet eli ile yerine getirilmesi ya da cemaat, vakıf, dernek gibi yapıların bu konudaki faaliyetlerinin (okul, kurs, yurt vb.) sıkı bir denetim ve kontrol altına alınması gerekmektedir.

Etnik temelli teröre karşı ise millî birlik ve beraberlik ruhu işlenmelidir. Devletler fertlerine sevgi ve saygıyla yaklaşmalı, insana insan olduğu için değer verip onu geliştirmeye yönlendirmelidir. Ayrıca terör örgütlerinin taraftar ve terörist sağlamalarını önlemek için sosyal, kültürel ve ekonomik tedbirler alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Kartal, Atahan Birol, Uluslararası Terörizmin Değişen Yapısı ve Terör Örgütlerinin Sosyal Medyayı Kullanması: Suriye'de DAESH ve YPG Örneği, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 42, 2018
- Kuyaksil, Ali, Terör Örgütlerinin İdeoloji Unsuru Olarak Kullandığı Bazı Dinî Kavramlar, ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, 82, 2014
- Bodur, H. Ezber, Dini Motifli Terör Fenomeni ve İslam'ın Siyasal İstismarı, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.5, 70, 2005
- MEB, Türk Kültür ve Medeniyet Tarihi-11 Ders Kitabı, 79, Cem Yayınları, 2018
- Kâzım Karabekir Paşa, Kürt Meselesi, Emre Yayınları, 2004
- Şimşek, Murat, Terörizm: Kavramsal Bir Çalışma, Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, S.54, 329, 2016
- Baharçiçek, Abdulkadir, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.24, 1, 2000

TERÖRİZMİN AVRUPA'DA ÖĞRENİM GÖREN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN İSLAMİYET ALGISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Gökçehatun POLAT
Eskişehir Eti Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Dünya ülkelerinin en büyük problemlerinden biri olan terörizm, özellikle son yirmi yılın gündemden düşmeyen konusudur. Amacı her ne olursa olsun terörizm bir insanlık suçu olmakla birlikte ülkeler için en büyük tehditlerden biridir. Verdiği kayıplar her ne kadar ölüm nedenleri içerisinde az bir dilimi kapsasa da ses getirciliği oldukça yüksektir. Bu açıdan terörizmin etkileri oldukça geniş çaplıdır. Tür ve amaç olarak çeşitlik gösteren terörizmin son yıllarda en çok konuşulan türü “dinsel” terörizmdir. Özellikle İslam dinini öne sürerek faaliyet gösteren terör örgütleri hem yaşayan Müslümanları hem de İslam dinini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum özellikle Avrupa kıtasında hız kesmeden devam etmektedir.

Bu projenin temel amacı, terörizmin Avrupa’da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin İslamiyet algılarına etkisini araştırmaktır. Çalışma, Avrupa’da öğrenim gören ve Müslüman olmayan üniversite öğrencilerinin İslamiyet algılarını ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. Belirlenen amaç doğrultusunda Avrupa’da belirlenen ülkelerde eğitim gören üniversite öğrencilerine mail yoluyla anket uygulanmıştır, yine mail yoluyla geri dönüt alınmıştır. Dönüt alınan anketler karma yöntem ile analiz edilmiştir. Nitel sorular için içerik analizi kullanılmıştır. Elde edilen veriler ışığında projenin ana hipotezini oluşturan araştırma hipotezinin doğrulandığı görülmüştür. Bu kapsamda Avrupa’da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin İslamiyet algısını terörizm olumsuz yönde etkilemektedir. Bununla birlikte katılımcıların İslamiyet’i çoğunlukla sosyal çevreden, internetten ve konu hakkında uzman kişiden öğrendikleri görülmüştür. Bu durumda İslamiyet algısının şekillenmesinde internet ve sosyal çevrenin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum göz önünde bulundurulursa uluslararası ölçekte çalışan Müslüman sivil toplum kuruluşları, internet ve sosyal medyada İslam’ın doğru anlaşılmasına yönelik etkili çalışmaları birlikte yürütebilirler. Katılımcıların Kur’an’da şiddeti özendirilen bir söylemin var olduğu cümlesine ise

çoğunlukla katıldıkları görülmektedir. Bu durum katılımcıların Kur’an okuma durumları ile karşılaştırıldığında Kur’an okuyan katılımcıların da Kur’an okumayan katılımcılarla aynı fikirde olup Kur’an’da şiddeti özendirilen bir söylemin var olduğunu düşündükleri görülmüştür. Fakat katılımcılar İslamiyet’in şiddeti teşvik ettiği cümlesine çoğunlukla katılmadıkları görülmüştür. Bu durumun engellenmesi için Türkiye Dış İşleri Bakanlığı, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı ve üniversitelerin ilgili bölümleri Avrupa’daki üniversitelerle birlikte ortak İslam temalı sempozyumlar düzenleyebilirler. Öğrencilerin Kur’an-ı Kerim’de şiddeti özendirilen söylemin varlığına ilişkin görüşleri dikkate alınarak Kur’an-ı Kerim’de cihat ayetlerinin yorumlanması ile ilgili çalışmalar yapılabilir. Özellikle İslam’ı öne sürerek faaliyet gösteren terör örgütlerinin dini yanlış yorumladıkları ve kötü gösterdikleri (örgütlerin video çekimleri vb.) hakkında Avrupa’daki üniversitelerle İslam ülkelerindeki üniversiteler iş birliği yaparak öğrenciler bilgilendirilebilir.

Anahtar kelimeler: Terörizm, algı, İslamiyet, Avrupa, üniversite öğrencisi.

1. GİRİŞ

Kelime anlamı “korkudan titreme” veya “titremeye sebep olma” olan Latince kökenli terörizm, özellikle son yirmi yılın en büyük problemlerinden biridir. Literatürde bazen şiddet, siyasal şiddet, hatta anarşi kelimeleriyle eş anlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir. Türkçede ise “tehditçilik” ve “yıldırıcılık” aynı anlama gelmektedir” (Yayla, 1990:335). Terörizm, kavram olarak bugünkü anlamıyla ilk kez Fransız Devrimi’nden sonra kullanılmaya başlanmış olmakla birlikte geçmişi araştırıldığında ise kökeninin çok daha eskilere dayandığı görülmektedir.

Dünya ülkeleri için büyük bir tehdit oluşturan terörizmin etkileri, verdiği kayıpların niceliği bakımından her ne kadar doğal ölümler içerisinde az bir dilimi kapsasa da nitelik olarak yarattığı etki oldukça ses getircidir. Terörizmin amaçlanan hedefine ulaşmasında yarattığı etkinin büyüklüğü oldukça

önemlidir. Özellikle terör faaliyetlerinin sonucunda oluşan kaos ortamı, korku ve güvensizlik hâli terörizmin oluşturmayı amaçladığı hedefler arasındadır. Genel olarak bakıldığında ise terörizm uygar bir ülkede toplumu ayakta tutan ilmiçleri çözmeyi amaçlar. Ergil'e göre ise terörizmin temel hedefleri şunlardır:

1. Çoğunluğun tercihine dayanan otoriteleri etkisiz bırakmak, azınlık otoritesini zorla onun yerine geçirmek
2. Yerleşik yasal sisteme göre yargılanıp tutuklanmış kişilerin serbest bırakılmasını isteyerek yasal sistemi çözmek, etkisizleştirmek
3. Demokratik yöntem ve kurumları hiçe sayarak kaba kuvveti toplum hayatında geçerli kılmak
4. İnsan sevgisinden, demokratik uygulamalardan (özgürce yarışma ve bulma) ve toplumsal uzlaşmadan soyutlanmış bir düzeni geçerli kılarak, binlerce yıllık uygarlık savaşımına aykırı (zorbalığa ve kaba güce dayalı) bir toplum yaratmak, yaratabilirlerse bunu uluslararası düzene hâkim kılmaktır (Ergil, 1992: 5).

Bu hedefler doğrultusunda yapılan terör faaliyetinin birden fazla ülkenin topraklarını veya vatandaşlarını kapsamaması durumunda karşımıza "uluslararası terörizm" kavramı çıkmaktadır. BM Uluslararası Terörizm Komitesine göre ise tanımı şöyledir: Uluslararası boyutları da bulunan bir uzlaşmazlığın üzerine, bu uzlaşmazlığın arzu edilen yönde gelişimini sağlamak amacıyla bir üçüncü devletin sınırları dâhilinde bir yabancıнын kendi uyruğunda bulunmayan bir başkasına uyguladığı şiddet ve baskıdır . Uluslararası terörizmin uluslararası niteliği söz konusu olduğunda ardında devlet ilintisi olup olmadığı problemi de beraberinde gelmektedir. Ergil'e göre ise terörizmin ardında dört tür devlet ilintisi olabilir; devlet girişimi, devlet desteği, devlet hoşgörüsü ve devlet zaafı (Ergil, 1992: 3). Bu değişkenlerle birlikte terörizmin tipolojisini tam olarak açıklamak güç olmaktadır. Yeniçeri' ye göre bugüne kadar yapılmış çalışmalar göz önünde bulundurularak terörizm iki temel boyut altında sınıflandırılabilir:

A. Uygulanış Biçimine Göre Terörizm

1. Kitle İmha Silahları Terörizmi
  - a. Nükleer terörizm
  - b. Biyolojik terörizm
  - c. Kimyasal terörizm

2. İntihar saldırıları

3. Bombalama Eylemleri

B. Amaca Göre Terörizm

1. İdeolojik Terörizm

2. Etnik Terörizm

3. Dinsel Terörizm (Yeniçeri, 2006:7).

Bu sınıflandırmalar konu kapsamı dâhilinde göz önünde bulundurulduğunda konu içeriğine uygunluk sebebiyle dinsel terörizm açıklanmaya değerdir. Bu kapsamda dinsel terörizm, belirli bir dinsel inanca sahip olan kişilerin, dini inançlarını devam ettirmek veya baskınlık kurmak amacıyla yapılan eylemler şeklinde özetlenebilir.

Dinsel terörizmin en çok yankı yapan örneği 2001 yılında Amerika'daki İkiz Kulelere yapılan saldırıdır. Bu saldırıda can kaybına uğrayan devlet her ne kadar Amerika olsa da saldırı tüm dünya çapında geniş yankılar uyandırmakla birlikte saldırının sonucunda en büyük zararı İslam dini ve Müslümanların gördüğünü söylemek mümkündür.

"Dünyadaki 1,3 milyar Müslüman'dan 19 tanesinin Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a saldırmasından iki sene sonra ABC Haber kamuoyu yoklaması, Amerikalıların yüzde 34'ünün İslam'ın şiddeti desteklediğine inandığını tespit etti. Beş sene sonra 2008'de dinden ilham alan saldırılar gayet seyrek olmasına rağmen sayı yüzde 48'e fırladı. Bugün aynı seyir devam etmektedir. Eylül 2010'da yayımlanan Washington Post- ABC Haber Kamuoyu Yoklaması, Amerikalıların yarısının İslam'la ilgili olumsuz görüşler taşıdığı izlenimini veriyordu; bu, 2001'deki El-Kaide saldırılarından sonra kaydedilmiş en yüksek sayıydı. Buna mukabil artan Müslüman karşıtı hislerin ortasında Müslümanlara karşı işlenen kayıtlı nefret suçlarında bir artış görülmektedir. 2000'den 2001'e Amerika'da Orta Doğu kaynaklı kişiler aleyhine işlenen nefret suçları 2000'deki 354 saldırı ve 2001'deki 1501 saldırıyla yüzde 324'ten fazla artış gösterdi. Amerikan İslam İlişkileri Konseyi (CAIR), Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Müslümanlara karşı işlenen nefret suçlarının 2003'ten 2004'e yüzde 50'den fazla arttığına dikkat çekti. 2009'a gelinceye kadar durum değişmedi. Pew Araştırma Kurumu (Pew Research), "11 Eylül terör saldırılarından sekiz sene sonra Amerikalılar, Müslümanları Birleşik Devletler içindeki tüm diğer dinî gruplardan daha fazla ayrımcılık gören grup olarak görüyorlar." dedi. CAIR'ın bir sözcüsü olan İbrahim Hooper Eylül 2010'da, "Başka Müslümanlar adına 30 senedir çalışıyorum

ve bu durumu ilk defa görüyorum; 11 Eylül saldırılarından sonra bile böyle değildi. Nefret retorikliği sıklıkla nefret suçlarına neden olur ve şimdi görmekte olduğumuz şeyin böyle bir şey olduğunu düşünüyorum” (Lean, 2015).

Bu ifadeler göz önünde bulundurulduğunda özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra Müslümanların karşılaştığı olumsuz durumlar karşımıza İslamofobi kavramını çıkarmaktadır. İslamofobinin farklı tanımları olmakla birlikte Lean’a göre esasında İslamofobi adı altında bugün üç farklı olgudan bahsedilebilir:

1. İslam kaygısı
2. İslam karşıtlığı
3. İslam korkusu üretimi

Kaygıyı soyut ve vehme dayalı, korkuyu ise somut bir olgu karşısındaki endişeli-çekingen tutumumuz olarak tanımlarsak medya üzerinden İslam ve Müslümanlar hakkında üretilen söylemlerin amacının bir yönüyle halk nezdindeki kaygıları körüklemek ve somut bir korkuya dönüştürmek diğer yönüyle İslam karşıtı eylemlere meşruiyet zemini sağlamak olduğu görülecektir (Lean, 2015). “Fakat bu durumların Kuzey Amerika kıtasına nispetle Avrupa’da İslam ve Müslümanlar tarihsel (travmatik) hafızanın önemli bir parçası olduğundan ve daha ziyade çokkültürcülük ve göçmenlik sorunlarıyla iç içe tartışıldığından İslamofobi çağdaş sosyoekonomik sorunlarla yakından ilgili bir konudur. Zira Avrupa toplumlarının bir yandan Müslümanlar ve özellikle Osmanlılarla olan uzun ve genelde mağlubiyetle sonuçlanmış karşılaşmalar tarihi, diğer taraftan bugün yaşadıkları göç ve entegrasyon krizleri bu kıtadaki elit ve sıradan insanların İslam ve Müslümanlara yönelik algı ve tutumlarını önemli oranda etkilemektedir” (Ardıç, 2017:4). Özellikle son zamanlarda yaşanan terör olayları bu durumu iyice körüklemektedir. Yaşanan terör olayları sadece olayın olduğu bölgede yaşayan Müslüman halkı değil bütün Müslümanları olumsuz etkilemekle birlikte İslam algısını da değiştirmektedir. Yapılan literatür taramasında söz konusu var olan bu durum ile ilgili yeterli veri yer almadığı görülmüş olmakla birlikte bu proje var olan bu durumu kanıtlar nitelikte somut veri sağlamaya yöneliktir.

1.1. Problem

Geçmiş çok eskilere dayanan terörizm kavramı ülkemiz ve tüm dünya için büyük bir tehdit unsurudur. Yaşanan terör olayları sadece olayları yaşayan kişileri ya da ülkeleri değil bütün insanlığı

ilgilendirir konumdadır. Ses getiriciliği oldukça yüksek olan terörizm, sahip olduğu amaç ve bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilen eylemlerin çeşitliliği bakımından farklı sınıflandırmalarla değerlendirilmektedir. Bu kapsamda sorulduğunda hepsinin farklı bir amacı olan onlarca terör örgütü türemiştir. Bu durum sürekliliğini koruyarak devam etmektedir. Özellikle günümüzün en büyük problemlerinden olan terörizm, hız kesmeden devam etmekte ve birtakım kişilerin amaçları doğrultusunda kullandığı bir araç olarak faaliyetini sürdürmektedir. Bu kişilerin amaçları doğrultusunda seslerini tüm dünyaya duyurmak için kullandığı bir yol konumunu almıştır terörizm. Fakat bu yolda kullanılan terörizm, yanlış amaçları ya da sebepleri öne sürmesi durumunda sadece olaydan etkilenenleri değil bu kapsamın dışındaki birçok insanı da olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle son yıllarda hız kesmeden devam eden İslam’ı öne sürerek yapılan terör faaliyetleri bu durumun en önemli örneğidir. İslam’ı öne sürerek yapılan terör faaliyetleri konusunda, 2001 yılında ABD’de gerçekleşen İkiz Kulelere yapılan saldırılar büyük bir yükseliş konumunda olmakla birlikte beraberinde “İslami terörizm” ve bunun sonucu olarak “İslamofobi” kavramını doğurmuştur. Bu durum özellikle Avrupa kıtasında etkinliğini artırarak devam etmekte ve yerel Müslüman halkın olumsuz tutumlarla karşılaşmasına neden olmaktadır. Bu durumda, yapılan terör faaliyetlerinin doğrudan, birebir etkilenen konumunda olmasa bile dolaylı olarak Müslüman halkı olumsuz yönde etkilediğini söylemek mümkündür. Artık özünde barış anlamına gelen “İslam” kelimesi yanlış kişiler tarafından yanlış amaçlar doğrultusunda kullanılmasından dolayı terör kavramıyla yan yana kullanılmaya başlanmıştır. Bu sebeple “Terörizm, Avrupa’da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin zihinlerindeki İslamiyet algısının oluşmasında etkili midir?” cümlesi bu projenin problem cümlesidir. Projenin alt problemleri ise şunlardır:

1. Avrupa’da öğrenim gören üniversite öğrencileri İslam’ın ana kaynağının terörü desteklemediğini düşünmekte midirler?
2. Avrupa’da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin İslamiyet algılarını İslamiyet’i öğrendikleri kaynaklar etkilemekte midir?
3. Avrupa’da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin İslamiyet algıları daha önceden buldukları Müslüman ülke ya da ülkelere göre olumlu değişiklik göstermekte midir?

4. Avrupa'da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin İslamiyet algılarını İslamiyet hakkında sahip oldukları bilgi durumları etkilemekte midir?

5. Avrupa'da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin İslamiyet algıları nitelendirdikleri terör kavramına göre değişkenlik göstermekte midir?

6. Avrupa'da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin İslamiyet algıları herhangi bir terör olayı yaşama durumlarına, yaşanmışsa olayın faili olan örgüte göre değişkenlik göstermekte midir?

1.2. Amaç

Amacı değişkenlik gösteren fakat sahip olduğu amaç ne olursa olsun insanlığın en temel haklarını zedeleyen ve yok eden terörizm, yarattığı etki bakımından son yıllarda dünya gündeminde en ön sıralarda yer almaktadır. Burum özellikle Avrupa'da hız kesmeden devam etmektedir. Yapılan terör faaliyetleri, özellikle İslam'ı öne sürerek yapılan terör faaliyetleri başta İslam dini olmak üzere bütün Müslümanları olumsuz yönde etkilemektedir. Bu kapsamda projenin temel amacı, terörizmin Avrupa'da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin İslamiyet algılarına etkisini araştırmak şeklinde belirlenmiştir.

1.3 Projenin Hipotezleri

Projenin ana hipotezi şu şekildedir:

Farksızlık Hipotezi H0: Avrupa'da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin İslamiyet algılarını terörizm olumsuz yönde etkilemez.

Araştırma/Alternatif Hipotez H1: Avrupa'da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin İslamiyet algılarını terörizm olumsuz yönde etkiler.

1.3.1. Alt Hipotezler

Projenin alt hipotezleri şunlardır:

H2: Avrupa'da öğrenim gören üniversite öğrencileri İslam'ın ana kaynağının terörü desteklemediğini düşünmektedirler.

H3: Avrupa'da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin İslamiyet algılarını İslamiyet'i öğrendikleri kaynaklar etkilemektedir.

H4: Avrupa'da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin İslamiyet algıları daha önceden buldukları Müslüman ülke ya da ülkelere göre olumlu değişiklik gösterir.

H5: Avrupa'da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin İslamiyet algılarını İslamiyet hakkında sahip oldukları bilgi durumları etkilemektedir.

H6: Avrupa'da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin İslamiyet algıları nitelendirdikleri terör kavra-

mına göre değişkenlik göstermektedir.

H7: Avrupa'da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin İslamiyet algıları herhangi bir terör olayı yaşama durumlarına, yaşanmışsa olayın faili olan örgüte göre değişkenlik göstermektedir.

H8: Avrupa'da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin İslamiyet algılarını Kur'an-ı Kerim çevirileri olumsuz etkilemektedir.

1.4. Projenin Varsayımları (Sayıltı)

Projenin temelinde şu varsayım yer almaktadır: Avrupa'da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin İslamiyet algıları değişkenlik göstermektedir.

1.5. Projenin Sınırlılıkları

Bu proje aşağıda verilen durumlarla sınırlıdır:

1. Proje evrenini Avrupa'da öğrenim gören üniversite öğrencileri, örneklemini ise Fransa, Avusturya, Belçika, Danimarka, Almanya ve Hollanda'da öğrenim gören 45 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır.

2. Proje yalnızca Avrupa'da belirtilen ülkelerde öğrenim gören üniversite öğrencileriyle sınırlıdır.

3. Bu projenin örneklemini Müslüman olmayan üniversite öğrencileri oluşturmaktadır.

4. Elde edilen verileri ve ulaşılan sonuçları sadece örnekleme yer alan gruba genelleylebilirim.

5. Projede sadece projenin sahibi tarafından hazırlanan veri toplama aracı kullanılmıştır.

1.6. Karşılaşılan Zorluklar

Projenin anket oluşturma aşamasında araştırma için önemli veri sağlayacak bazı sorular (din, mezhep, anne babanın dinsel eğilimi) örneklemin hassasiyeti ve çekincesi dikkate alınarak ankete eklenmemiştir. Yapılan anketlerde bu durum doğrulanmıştır. Din ve terörizm konulu bir anketi katılımcıların genel olarak cevaplamaktan çekindikleri görülmüştür.

1.7. Tanımlar

Algı: Bir şeye dikkati yönelterek o şeyin bilincine varma, idrak (www.tdk.gov.tr, Erişim tarihi:10.11.2018).

Terörizm: Örgütlü bir grup ya da partinin, bireylerin veya azınlıkların, siyasi amaçlarına ulaşmak için şiddetli sistemli bir biçimde kullanma tavrı ve yönetimi, söz konusu tavrın gerisindeki teori. Bir hükümet, yönetim veya toplumu radikal bir siyasi ya da sosyal değişmeyi kabul etmeye zorlamanın bir aracı olarak şiddetli kullanma tavrı (D. Robertson, The Penguin Dictionary of Politics, London, 1993 akt. Cevizci, 2002).

İslam: “Kurtuluşa ermek, boyun eğmek, teslim olmak; teslim etmek, vermek; barış yapmak” anlamlarındaki silm (selm) kökünden türemiş sözcük (Sinanoğlu, M. (2001). İslam. İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, cilt 23,sy 1-2, İstanbul).

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Avrupa’da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin zihinlerindeki İslamiyet algılarının oluşumunda terörizmin etkisini araştırmayı amaçlayan bu projede karma yöntem kullanılmıştır. Karma yöntem, Creswell & Clark’ a göre (2014) araştırma sorularına dayalı olarak hem nitel hem nicel verilerin, bu veri türlerinden birini diğerinin üzerine inşa edilerek birleştirilmesi kaydıyla ikna edici ve titiz bir şekilde toplanıp analiz edilmesi ile yapılmakla birlikte araştırma vurgusuna göre veri türlerinden birine veya her ikisine öncelik verilerek uygulanan yöntemdir.

Karma yöntem deseni olarak keşfedici sıralı desen kullanılmıştır. Bu desen aynı zamanda iki aşamalı sıralı bir desendir. Araştırmacı nicel aşamadan önce, konuyu nitel olarak keşfetmeye başlar. Keşfetme üzerindeki bu vurgu desenin adında da yansıtılır. Bu zincirleme desenin birçok uygulamasında, araştırmacı nitel sonuçlara dayalı olarak oluşturulan aşamalar arasında orta adım olarak bir araç geliştirir ve bu araç, nicel verileri toplarken kullanılır. Bu nedenle, bu desen araç geliştirme deseni (Creswell, Fetters ve Ivankova, 2004 akt. Creswell & Clark) ve takip eden nicel desen olarak da anılır (Morgan, 1998 akt. Creswell & Clark).

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini Avrupa’da öğrenim gören üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında ulaşılmaya hedeflenen anketten sadece 45’inden dönüt alınmıştır. Dönüt alınan anket sayısı Avrupa ülkelerine genelleme yapmaya yeterli olmamaktadır. Fakat bu çalışma pilot uygulama bazında gelecekte bu konu ile ilgili yapılacak benzer çalışmalar için altyapı niteliğini taşımaktadır.

Bu kapsamda araştırmanın örneklemini Fransa, Avusturya, Belçika, Danimarka, Almanya ve Hollanda’da öğrenim gören 45 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Ulaşılan ülkeler ve öğrenci sayıları aşağıda belirtildiği gibidir:

- Fransa’da öğrenim gören 29 üniversite öğrencisi
- Avusturya’da öğrenim gören 4 üniversite öğrencisi
- Belçika’da öğrenim gören 1 üniversite öğrencisi
- Danimarka’da öğrenim gören 4 üniversite öğrencisi
- Almanya’da öğrenim gören 3 üniversite öğrencisi
- Hollanda’da öğrenim gören 4 üniversite öğrencisi

Araştırmada yer alan örneklem grubunun Avrupa ülkelerinin farklı şehirlerinden oluşmasına dikkat edilmiştir.

Bu çalışmada nitel verileri elde etmek için nitel araştırma geleneği içinde gelişen amaçlı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Patton’a (1987) göre amaçlı örnekleme zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışmasına olanak vermektedir. Bu anlamda, amaçlı örnekleme yöntemleri pek çok durumda, olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yararlı olur (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu çalışmada, amaçlı örnekleme olan tipik durum örneklemesine gidilmiştir. Patton’a (1987) göre tipik durum örneklemesinde amaç, ortalama durumları çalışarak belirli bir alan hakkında fikir sahibi olmak veya bu alan, konu, uygulama veya yenilik konusunda yeterli bilgi sahibi olmayanları bilgilendirmektir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

2.3. Verileri Toplama Tekniği ve Aracı

Araştırma kapsamında hedeflenen verilere ulaşmak amacıyla 27 soruluk bir anket formu geliştirilmiştir. Bu sorulardan 10 tanesi sosyodemografik özellikleri belirlemeye yönelik olup 17 tanesi konuya ilişkin sorulardır. 2 adet soru ise açık uçlu olarak geliştirilmiştir. Son bölümde ise araştırmacı tarafından oluşturulan beşli likert tipi anket yer almaktadır. Hazırlanan anket Almanca, Fransızca ve İngilizceye çevrilmiştir. Konuya yönelik bilgi almak ve projenin gidişatını şekillendirmek amacıyla Yrd. Doç. Dr. Aybiçe Tosun'dan yardım alınmıştır. Ek olarak konu hakkında uzman kişiden, anket içeriğinde yer alan soruların geçerliliği konusunda onay alınmıştır.

2.4. Verilerin Analizi ve Çözümlemesi

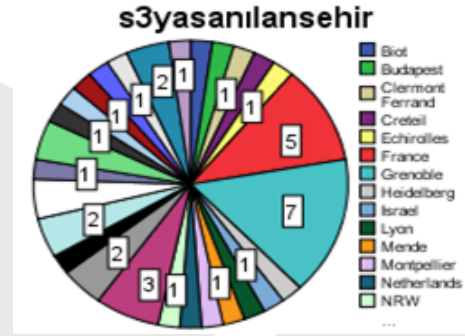
Kullanılan anket formlarından elde edilen veriler tablo hâlinde Word belgesine aktarılmış ve çözümlenmiştir. Ankette yer alan nicel sorular için bir istatistik analiz programı olan SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 18.00 sürümü kullanılmıştır. Buna göre şu işlemler gerçekleştirilmiştir:

1. Veriler tek tek SPSS programına yüklendi ve sorular sisteme tanıtıldı.
2. Örneklemde yer alan lise öğrencilerinin cevaplarına yönelik analizlerin çıkarılması ve değerlendirilmesi için frekans ve yüzde hesaplaması yapıldı.
3. Her soru bazında elde edilen frekanslar üzerinden birebir değerlendirmeler yapıldı. Konuya ilişkin çapraz tablolar çıkarıldı.
4. Ankette yer alan nitel sorular için içerik analizi kullanıldı.
5. Oluşturulan hipotezleri test edebilmek açısından belirlenen sorular çapraz tablo tekniğiyle analiz edildi.
6. Elde edilen veriler tablolar hâline getirilip Microsoft Word 2016 belgesine aktarıldı.
7. Çıkan sonuçlardan örneklemle ilgili genellemelere gidildi.

3. BULGULAR

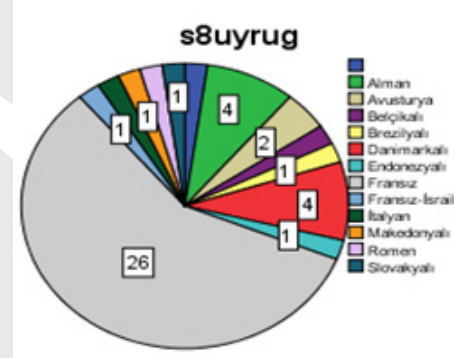
Bu bölüm içerisinde araştırmacının problemini yanıtlamak için araştırma verilerinin uygun içerik analizi sonucunda elde edilen bulgulara ve bu bulgulara ilişkin yorumlara alt başlıklar hâlinde yer verilmiştir. Tablo 2: Katılımcıların sahip oldukları statülerin dağılımı araştırmaya göre %93,3 oranında standart, %2,2 oranında Erasmus şeklindedir.

Tablo 3: Katılımcıların Yaşadıkları Şehirlerin Frekans Tablosu

Tablo 3'e göre katılımcıların yaşadıkları şehirler farklılık göstermekle birlikte en fazla yaşanan şehir Grenoble olmuştur.

Tablo 4: Katılımcıların Uyruklarının Frekans Tablosu

Tablo 4'e göre katılımcıların %57,8'i çoğunluğu oluşturulan Fransız uyruklulardır.

Tablo 5: Araştırmaya göre %40,0 ile katılımcıların büyük bir kısmı hiçbir siyasal görüşü benimsememekle birlikte %26,7'si Sosyalizmi benimsemektedir.

Tablo 6: Katılımcıların İslamiyet'i öğrendikleri kaynakların dağılımı araştırmaya göre %23,7 oranında sosyal çevreden öğrendikleri şeklindedir.

Tablo 7: Katılımcıların bulunduğu Müslüman ülkeler ile edindikleri izlenimler araştırmaya göre 11 kişi ile katılımcıların büyük bir çoğunluğunun buldukları Müslüman ülkenin Türkiye olduğu

ve edindikleri izlenimlerin de olumlu olduğu görülmektedir. Ayrıca 23 kişi ile genel olarak katılımcıların buldukları Müslüman ülkelerden edindikleri izlenimlerin olumlu olduğu görülmektedir.

Tablo 8: Katılımcıların tanıştıkları Müslüman bir ki-

şinin düşüncelerini etkileme durumu araştırmaya göre 14 kişi ile katılımcıların büyük bir çoğunluğunun tanıştıkları Müslüman bir kişi İslamiyet'le ilgili sahip olduğu düşüncelerini olumlu yönde etkilediği görülmektedir.

Tablo 9: Katılımcıların Terör Örgütü Olarak Nitelendirdikleri Örgütlerin Frekansı

Terör Örgütleri	Cevaplar		Durumların Frekansı
	N	Yüzde	
İŞİD	20	18,7%	48,8%
Boko Haram	5	4,7%	12,2%
El Kaide	23	21,5%	56,1%
Ku Klux Klan	6	5,6%	14,6%
Hamas	6	5,6%	14,6%
ETA	5	4,7%	12,2%
IRA	2	1,9%	4,9%
Daeş	14	13,1%	34,1%
Yeni asırı milliyetçi(Neo-nazist)	3	2,8%	7,3%
FARC	3	2,8%	7,3%
Medya	1	,9%	2,4%
Siyasal Partiler	1	,9%	2,4%
Sömürge oluşturan ülkeler	1	,9%	2,4%
El Nusrah	1	,9%	2,4%
Hizbullah	3	2,8%	7,3%
MOSSAD	1	,9%	2,4%
F.L.N.C	1	,9%	2,4%
Taliban	6	5,6%	14,6%
Kızıl Tugaylar	2	1,9%	4,9%
Tamil Elam Kurtulus Kaplanları	1	,9%	2,4%
Kızıl Ordu Fraksiyonu	1	,9%	2,4%
İslam Cemaati	1	,9%	2,4%
Total	107	100,0%	261,0%

Çoklu cevap olduğu için N sayısı örnekleme geçmektedir.

Tablo 9'a göre katılımcıların terör örgütü olarak nitelendirdikleri örgütler arasında %21,5 ile El Kaide çoğunluğu oluşturmakla birlikte katılımcıların %18,7'sinin İŞİD, %13,1'inin DAEŞ cevabını verdikleri görülmektedir.

Tablo 10: Katılımcıların Kur'an-ı Kerim Okuma Durumları İle Kur'an'da Şiddeti Özendiren Söylemin Varlığına İlişkin Verdiği Cevapların Tablosu

		s18Kurandasiddet		Total
		Evet	Hayır	
s17Kuranokuma	Evet	4	2	6
	Hayır	19	16	35
Total			1	41

Tablo 10'a göre 35 kişi ile katılımcıların büyük bir çoğunluğu Kur'an okumamış ve Kur'an okuyanların büyük bir çoğunluğu 19 kişi ile Kur'an'da şiddeti özendiren bir söylemin var olduğunu belirtmiştir. Kur'an okuyan 6 katılımcı ise aynı şekilde, 4 kişi ile Kur'an'da şiddeti özendiren bir söylemin var olduğunu belirtmiştir.

Tablo 11: Katılımcıların 19 ve 20. sorulara verdiği cevaplar incelendiğinde 21 kişi ile katılımcıların büyük bir çoğunluğunun çevresinde İslamiyet karşıtı yayın, afiş, söylem, toplantı, yürüyüş vb. durumlarla karşılaşmakta olduğu ve 15 kişi ile bu durumların İslamiyet ile ilgili düşüncelerine etki etmediğini düşündükleri görülmektedir.

Tablo 12: Katılımcıların Çevrelerinde Olan Terör Olaylarıyla Olayların Faili Örgütün Tablosu

		s18Kurandasiddet						Total
		Terör olayı olmadı	Işid	ETA	Ei Kaide	DAEŞ	Hristiyanlık	
s211terorolayı	Evet	2	3	1	1	2	1	10
	Hayır	32	0	0	0	0	0	32
Total		34	3	1	1	2	1	42

Tablo 12'ye göre 32 kişi ile katılımcıların büyük bir çoğunluğunun yaşadığı çevrede terör olayı olmadığı, yaşadığı çevrede terör olayı olan 8 kişinin, 3 kişi ile çoğunluğunun terör faaliyetini gerçekleştiren örgütün IŞİD olduğu cevabını verdiği görülmektedir.

Tablo 13: Katılımcıların çevrelerinde olan terör olayları ile bu olaylardan etkilenme durumları araştırmaya göre yaşadığı çevrede terör olayı olan katılımcıların çoğunluğunun 8 kişi ile bu durumdan olumsuz yönde etkilendikleri görülmektedir.

Tablo 14: Katılımcıların İslam Dininin Terör İle İlişkilendirme Sorusuna Verdiği Cevapların Frekansı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif yüzde
Değer	Kesinlikle Katılmıyorum	2	4,4	4,4	4,4
	Katılmıyorum	13	28,9	28,9	33,3
	Kararsızım	8	17,8	17,8	51,1
	Katılıyorum	13	28,9	28,9	80,0
	Kesinlikle katılıyorum	9	20,0	20,0	100,0
	Total	45	100,0	100,0	

Tablo 14'e göre katılımcıların %28,9'u İslam dininin terör ile ilişkilendirilmez cümlesine katılmadığı, yine %28,9'unun ise bu cümleye katıldığı görülmektedir.

vabını verdikleri görülmektedir.

Tablo 15: Katılımcıların dinin modernleşme önünde bir engel olduğu cümlesine verdiği cevaplar araştırmaya göre katılımcıların büyük bir çoğunluğunun %35,6 oranında dinin modernleşme önünde bir engel olduğu cümlesine katılmadıkları şeklindedir.

Tablo 17: Katılımcıların dindar insanların çağdaş olmadıkları cümlesine verdikleri cevapların frekansı araştırmaya göre katılımcıların büyük bir çoğunluğunun %46,7 oranında dindar insanların çağdaş olmadıkları cümlesine katılmadıkları görülmektedir.

Tablo 16: Katılımcıların din ile bilimin çatıştığı cümlesine verdikleri cevapların frekansı araştırmaya göre katılımcıların çoğunluğunun %31,1 oranında din ile bilimin çatıştığı cümlesine katılmıyorum ce-

Tablo 18: Katılımcıların dini emirlerin günümüz dünyasına uyarlanamaz cümlesine verdikleri cevapların frekansı araştırmaya göre katılımcıların %35,6'sı dini emirlerin günümüz dünyasına uyarlanamaz cümlesine katılmıyorum cevabını verirken %24,4'ünün kesinlikle katılmıyorum cevabını verdikleri görülmektedir.

Tablo 19: Katılımcıların Dinin İnsanı Baskılayan ve Kısıtlayan Bir Olgu Olduğu Cümlesine Verdikleri Cevapların Frekansı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif yüzde
Değer	Kesinlikle Katılmıyorum	2	4,4	4,4	4,4
	Katılmıyorum	14	31,1	31,1	35,6
	Kararsızım	12	26,7	26,7	62,2
	Katılıyorum	13	28,9	28,9	91,1
	Kesinlikle katılıyorum	4	8,9	8,9	100,0
	Total	45	100,0	100,0	

Tablo 19'a göre katılımcıların %31,1'inin dinin insanı baskılayan ve kısıtlayan bir olgu olduğu cümlesine katılmıyorum cevabını, %28,9'unun ise katılıyorum cevabını verdiğini görülmektedir.

Tablo 20: Katılımcıların İslam Dininin ve Dinin İnsana Şiddeti Teşvik Ettiği Cümlesine Verdikleri Cevapların Frekansı

Sayı

		s25_15islamvesiddet				Total
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	
s25_9dinvesiddet	Kesinlikle Katılmıyorum	8	5	3	0	16
	Katılmıyorum	3	10	2	3	18
	Kararsızım	3	1	0	1	5
	Katılıyorum	0	1	2	0	3
	Kesinlikle katılıyorum	0	1	2	0	3
Total		14	18	9	4	45

Tablo 20'ye göre katılımcıların büyük bir çoğunluğunun 18 kişi ile İslam dininin şiddeti teşvik ettiği cümlesine katılmadığı ve bu kişilerin dinin insana şiddeti teşvik ettiği cümlesine de 10 kişi ile katılmadığı görülmektedir.

Tablo 21: Katılımcıların dinin insanın en temel ihtiyaçlarından biri olduğu cümlesi ile dinin ve insanın ayrılmaz bir bütün olduğu cümlesine verdikleri cevapların frekansı araştırmaya göre 13 kişinin dinin

insanın en temel ihtiyaçlarından biri olduğu cümlesine kesinlikle katılmıyorum cevabını verdikleri ve bu kişilerin 12'sinin dinin ve insanın ayrılmaz bir bütün olduğu cümlesine de kesinlikle katılmıyorum cevabını verdikleri görülmektedir.

Tablo 22: Katılımcıların İslam dini hakkında yeterli bilgiye sahip oldukları cümlesine verdikleri cevapların frekansı araştırmaya göre katılımcıların %44,4'ü İslam hakkında yeterli bilgiye sahip oldukları cümlesine katılmadıkları şeklindedir.

Tablo 23: Katılımcıların Medyanın İslam'ı Terör Yanlısı Bir Dinmiş Gibi Gösterdiği Cümlesine Verdiği Cevaplarla İslam'ın Ana Kaynağının Terörü Desteklediği Cümlesine Verdikleri Cevapların Frekans Sayı

		s25_14islamveterorizm				Total
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	
s25_13medyaveislam	Kesinlikle Katılmıyorum	2	1	2	0	5
	Katılmıyorum	1	6	5	0	12
	Kararsızım	2	3	2	0	7
	Katılıyorum	8	4	1	1	14
	Kesinlikle katılıyorum	1	2	1	0	4
Total		14	16	11	1	42

Tablo 23'e göre katılımcıların 14'ü medyanın İslam'ı terör yanlısı bir dinmiş gibi algılamalarına sebep olduğu cümlesine katılıyorum cevabını, 12'si ise katılmıyorum cevabını verirken katılımcıların 16'sının, çoğunluk olarak İslam'ın ana kaynağının terörizmi desteklediği cümlesine katılmadıkları görülmektedir.

Tablo 24: Katılımcıların kendilerini dindar bir birey olarak ve maneviyatı yüksek bir birey olarak tanımladıkları cümlelerine verdikleri cevapların frekans araştırmasına göre katılımcıların 19'u kendisini dindar bir birey olarak tanımladıkları cümlesine kesinlikle katılmıyorum cevabını verirken 15'inin kendisini maneviyatı yüksek bir birey olarak tanımladıkları cümlesine kararsızım cevabını verdikleri görülmektedir.

3.1 Katılımcıların Terör Örgütü Tanımları

Katılımcıların verdiği cevaplar incelendiğinde üniversite öğrencilerinin çoğunluğu terör örgütü tanımlarında, din olgusunu vurgulamışlardır. Bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

Katılımcı 18: "İslam'ı öne sürerek herhangi bir zamanda, herhangi bir yerde terör hareketi yapan kişiler."

Katılımcı 4: "Din için şiddet ve öldürmeyi amaçlayan kişiler."

Katılımcı 22: "Haksız olarak dini kitapları kullanıp başkasının kötülüğü için bazen de belirli bir toplumun kötülüğü için faaliyet gösteren fanatik dini organizasyon örgütü."

Katılımcı 14: "Allah adına bir gruba şiddet ve ölüm hareketleri yapan grup."

Katılımcı 44: "Hareketlerinde (saldırı, rehin

alma...) terörü kullanarak yönetimi terörize etmeyi ve fikirlerini, dinini (İslam'ı) savunmak için ülkelerde güvensizlik yaratmayı amaçlayan aşırı organizasyon."

Bunun yanı sıra katılımcıların geneli terör örgütü tanımlarında, terör örgütünün kendi düşüncesini/ideolojisini baskılamak, kabul ettirmek amaçlarında olduğunu belirtmişlerdir. Bu görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

Katılımcı 28: "Kendi ideolojilerini ortaya koymak için şiddet ile toplumun çoğunluğunu terörize etmeyi amaçlayan bir grup insan."

Katılımcı 23: "Şiddetle kendi düşüncesini empoze etmek isteyen grup."

Katılımcı 15: "Aşırılık ideolojileri için şiddeti kullanan bir grup insan."

Katılımcı 38: "Fikirlerini şiddet yoluyla uygulamaya çalışan radikal bir örgüt."

Katılımcıların bir kısmı terör örgütü tanımlarında öldürmek fiiline vurgu yapmışlardır. Bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

Katılımcı 33: "İnsanları öldüren şebeke."

Katılımcı 8: "Onları motive eden şeyi anlamıyorum, nedensizce bir şekilde insanları öldürüyorlar."

Katılımcı 31: "Masum insanları öldüren örgüt."

Katılımcıların bir diğer kısmı ise terör örgütü tanımlarında, terör örgütünün korku ortamı yaratmayı amaçladığını belirten düşünceler dile getirmişlerdir. Bu düşüncelerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

Katılımcı 20: "Korkuyu ortaya koymak için ölümcül hareketler yapan grup."

Katılımcı 24: "Şiddetle korkuyu ortaya koyan silahlı grup."

Katılımcı 5: "Politik mesaj vermek için korku ve

şüphe yaratmayı amaçlayan organizasyon.”

Ayrıca katılımcıların bazıları terör örgütü tanımlarında, terör örgütünün siyasi/politik amaçlar içerisinde faaliyet gösterdiğini belirtmişlerdir. Bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

Katılımcı 42: “Politik bir amaç izlemek için sivillere yönelik saldırı ve şiddet uygulayan bir organizasyon.”

Katılımcı 17: “Var olan rejimi düşürmek, kendi rejimlerini koymak için şiddet eğilimi gösteren grup.”

Katılımcı 11: “Otoriter olmak için gruba ait olmayanları korkutan, aynı gruba ait olan insan grubu.”

Bazı katılımcılarımız bu tanımlamaların yanı sıra şu tanımları ifade etmişlerdir:

Katılımcı 21: “Şok eden ve şiddet içeren yöntemler kullanıp kendi ülkesinin, dış ülkelerin ya da medyanın dikkatini çekmek için bir toplumu terörize

eden grup.”

Katılımcı 3: “Buldukları devletin yasalarına ve geleneklerine aykırı olan insanlar grubu. Bence azınlıklar.”

Katılımcı 32: “Kapitalizm.”

Katılımcı 12: “Çıkarları için şiddeti kullanan ahlaksız örgüt.”

Katılımcı 40: “Devlete veya dine ait olmayan ve yalnızca tek amacı olan korkuyu, terörü ve savaş yayan bir organizasyon. Oluşturdukları kaos ve güvensizlik ortamı sayesinde güç, para ve toplumsal bir otorite sistemi hedeflerine ulaşırlar.”

3.2 Katılımcıların 24. Soruya Verdikleri Cevapların Analizi

Soru 24: Terörün nelerden kaynaklandığını düşünüyorsunuz? (Önem sırasına göre sıralayınız.)

Sıra	Birinci Sırada	f	İkinci Sırada	f	Üçüncü Sırada	f
1	Din	5	Din	5	Din	3
2	Güç	5	Ötekileştirme	3	Cinsiyet	1
3	Cehalet	4	Güç	2	Siyaset	1
4	Kapitalizm	1	Para	2	Irkçılık	1
5	Azınlıklar	1	Güç mücadelesi	1	Kültür	2
6	İnsanlık saçmalığı	1	Kin	2	Cehalet	2
7	Siyasi bastırma	1	Nefret	1	Eğitim eksikliği	2
8	Eşitsizlik	1	Radikalizm	2	İdeoloji	2
9	Para	1	Haset	1	Psikolojik/Zihinsel rahatsızlık	2
10	Petrol/Doğalgaz	1	Sosyal	1	Ülkeler arası hesaplaşma	1
11	Yabancılaşma	1	Dinin yanlış yorumlanması	1	Çok az özgürlük	1
12	Hoşnutsuzluk	1	Amerika	1	İktidarın şehveti	1
13	Politik	3	Fakirlik	1	Sosyo-ekonomik	1
14	Etno-Milliyetçilik	1	Korku	1	Manipülasyon	1
15	Temel İslam	1	Eğitim eksikliği	1	Nefret aşıl原因an propagandalar	1
16	Sefalet	2	Eşitsizlik duygusu	1	Yoksulluk	2
17	Aşırıılık	1	Cehalet	1	Demokrasi eksikliği	2
18	Psikolojik rahatsızlık	1	Bağımsız hareketler	1	Güç	1
19	Eğitim eksikliği	2	Megalomani	1	Politik sebepler	1
20	Saçmalık	1	Farklı görüşler	1	İletişim eksikliği	1
21	Farklı görüşler	2	Savaşlar	1	Dünyayı kontrol altına alma isteği	1
22	Şiddet	1	Etkilenme	1	Nefret	1
23	Çılgınlık	1	Siyaset	1	Yanlış, kötü etki	1
Toplam		39		34		32
Kayıp veri		6		11		13

Tablo 25'e göre terörün kaynaklandığı sebepler olarak birinci sırada katılımcıların çoğunluğunun 5 kişi ile "güç" ve "din" cevaplarını verdiği, ikinci sırada 5 kişi, üçüncü sırada ise 3 kişi ile katılımcıların çoğunluğunun "din" cevabını verdiği görülmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun standart öğrenci olduğu, yaşanan şehir ve uyruk açısından da çeşitlilik gösterdiği görülmüştür. Örnekleme yer alan bu çeşitlik hiç şüphesiz katılımcıların verdiği cevaplara yansımış ve projenin seyrini önemli ölçüde etkilemiştir.

Katılımcıların cevapları incelendiğinde, katılımcıların büyük bir kısmının herhangi bir siyasal görüşü benimsemedikleri görülmüştür. Bu kapsamın dışında en çok benimsenen siyasal görüşün ise sosyalizm olduğu görülmüştür.

Katılımcıların İslamiyet'i çoğunlukla sosyal çevreden, İnternette ve konu hakkında uzman kişiden öğrendikleri görülmüştür. Bu durumda İslamiyet algısının şekillenmesinde İnternet ve sosyal çevrenin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu kapsamda yabancı basında, İnternette özellikle sosyal medyada İslam'a yönelik haberlerin İslamiyet algısının oluşumunda oldukça önemli bir etken olduğu görülmektedir. Katılımcıların medyanın İslam'ı terör yanlısı bir dinmiş gibi gösterdiği cümlesine çoğunlukla katılıyor olması bu durumu destekler niteliktedir. Lean'a göre ise bu durum Amerika için de geçerlidir. "Önemli olan, kamuoyu yoklamasının, Pew tarafından "din sörfçüleri" olarak isimlendirilen İnternet kullanıcılarının %23'ünün İslam'la ilgili bilgi için İnternete yöneldiğini göstermesiydi. 2003'e kadar Amerikan Evanjelistlerin %69'u dinî faaliyet olarak İnterneti kullandığını bildirirken Amerikalıların %44'ü de İslam'ın mensuplarını diğer dinlerden daha fazla şiddete teşvik ettiğine inanıyordu" (Lean, 2015:145). Avrupa'da öğrenim gören öğrencilerin İslam'ın şiddeti teşvik eden bir din olduğu cümlesine çoğunlukla katılmıyor olması Lean'ın ifade ettiği bu sözlerin Avrupa için geçerli olmadığı bir göstergesidir. Bu kapsamda akıllara neden Avrupa'da böyle bir durumun ortaya çıkmadığı sorusu gelmektedir.

Katılımcıların verdiği cevaplarda büyük bir çoğunluğunun herhangi bir Müslüman ülkeye gitmediği görülmüştür. Herhangi bir Müslüman ülkeye giden katılımcıların ise çoğunlukla Türkiye'ye geldiği ve

edindikleri izlenimlerin olumlu olduğu görülmektedir. Bu kapsamda yine yabancı basında Türkiye için yer alan karalama kampanyalarında Türkiye adına yapılan olumsuz eleştirilerin ne kadar yersiz olduğu ve objektif yorumlar olmadığı açıkça görülmektedir.

Katılımcıların çoğunluğunun tanıştığı Müslüman bir kişinin, İslamiyet ile ilgili düşüncelerine herhangi bir etkisi olmadığı görülmüştür. Bu kapsamın dışında katılımcıların tanıştıkları Müslüman bir kişinin İslamiyet ile ilgili düşüncelerini çoğunlukla olumlu yönde etki ettiği görülmüştür.

Katılımcıların terör örgütü olarak nitelendirdiği örgütler kapsamında verilen en çok cevap El Kaide, devamında ise IŞİD ve DAESH olmuştur. El Kaide cevabının çoğunlukta verilmesi hiç şüphesiz 2001 yılında Amerika'da meydana gelen terör saldırısının oldukça önemli bir payı vardır. Bu kapsamda Yeniçeri'nin "Dinsel terörizm, özellikle 1980'lerde Hizbullah ve 1990'larda Hamas ve El-Kaide gibi aşırı dinci örgütlerin eylemleriyle gündemden düşmeyen bir konu hâline gelmiştir" (Yeniçeri, 2006:9). ifadesi bu duruma kanıt niteliği taşımaktadır. Bununla birlikte IŞİD ve DAESH ifadelerinin aynı örgütü tanımlamalarına rağmen katılımcıların DAESH yerine çoğunlukla, içerisinde İslam kelimesini barındıran IŞİD kelimesini kullanmaları terörizmin İslamiyet algısını olumsuz yönde etkilediğinin kanıtı niteliğindedir. Bu durum aynı zamanda araştırma hipotezinin de doğrulanması noktasında önemli bir değişkendir.

Katılımcıların Kur'an'da şiddeti özendiren bir söylemin var olduğu cümlesine çoğunlukla katıldıkları görülmektedir. Bu durum katılımcıların Kur'an okuma durumları ile karşılaştırıldığında Kur'an okuyan katılımcılarımızın da Kur'an okumayan katılımcılarımızla aynı fikirde olup Kur'an'da şiddeti özendiren bir söylemin var olduğunu düşündükleri görülmüştür. Bu kapsamda tefsir ve meal konularının önemi bir kez daha görülmektedir.

Katılımcılarımızın verdiği cevaplarda öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun çevresinde İslamiyet karşıtı yayın, afiş, söylem, toplantı, yürüyüş vb. durumlarla karşılaşmadıkları, karşılaşan katılımcıların ise bu durumdan etkilenmedikleri görülmüştür. Katılımcıların çoğunluğunun yaşadığı çevrede herhangi bir terör olayı ile karşılaşmadığı görülmüştür. Bu durumlarla karşılaşan katılımcılar ise bundan olumsuz yönde etkilenmiş olmakla birlikte olayın faali örgüt olarak çoğunlukla IŞİD, devamın-

da DAEŞ cevaplarını vermişlerdir. Bu kapsamda yine katılımcıların aslında aynı örgütü nitelendiren kelimeler olmasına rağmen IŞİD ve DAEŞ gibi bir ayrıma gidip çoğunlukla IŞİD cevabını verdikleri görülmektedir.

Katılımcıların, verdiği cevaplarda İslam dininin terör ile ilişkilendirilemez cümlesine farklı cevaplar verdikleri görülmekle birlikte katılıp katılmama oranları eşittir.

Katılımcıların çoğunluğunun kendini dindar birey olarak tanımlamadıkları ve maneviyatı yüksek bir birey olmaları konusunda kararsız oldukları görülmektedir. Öte yandan katılımcıların çoğunluğu dinin modernleşme önünde bir engel olduğu cümlesine ve din ile bilimin çatıştığı cümlesine katılmadıkları görülmüştür. Devamında dindar insanların çağdaş olmadıkları cümlesine de katılımcıların çoğunluğunun katılmadıkları görülmüştür. Aynı şekilde dinî emirler günümüz dünyasına uyarlanamaz cümlesine de katılımcıların çoğunluğu katılmadıklarını belirtmişlerdir. Tüm bu durumlar katılımcıların din olgusunu olumsuz yönde değerlendirmediklerini göstermektedir. Katılımcıların dinin insanı baskılayan ve kısıtlayan bir olgu olduğu cümlesine çoğunlukla katılmadıkları görülmüştür. Devamında dinin insanın en temel ihtiyaçlarından biri olduğu cümlesine ve din ve insanın ayrılamaz bir bütün olduğu cümlesine çoğunlukla katılmadıkları görülmüştür. Bu durum katılımcıların din olgusunu gerekli olarak görmedikleri yorumunu beraberinde getirmektedir.

Katılımcıların çoğunluğu dinin insanı şiddete teşvik etmediği yönündedir. Aynı şekilde katılımcıların çoğunluğu İslamiyet hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını düşünmelerine rağmen İslam'ın ana kaynağının terörizmi desteklediği cümlesine katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Tüm bu verilen cevaplara rağmen katılımcıların çoğunluğu terör örgütü tanımlarında din olgusuna, özellikle İslam dinine vurgu yapmışlardır. Bu kapsamda terör örgütünün din uğruna yapılan savaş olduğu ifadelerinin yanı sıra dinin yanlış yorumlanmasından dolayı yapılan savaştan ibaret olduğu ifadeleri sınırlı da olsa yer almaktadır. Fakat bu konuda bir birliğin sağlanamaması aslında terörizmin dinin özellikle İslam'ın algılanmasında yarattığı kafa karışıklığıyla birlikte olumsuz etkisini de gözler önüne sermektedir. Bu kapsamda katılımcıların terörün kaynaklandığı sebepler arasında önem sırasına göre birinci, ikinci ve üçüncü sebeplerin

her üçünde de din ifadesini kullanmaları bu durumu kanıtlamaktadır.

Araştırma sonucunda terör örgütlerinin Avrupa'daki üniversite öğrencilerinin İslamiyet algılarını olumsuz olarak etkilediği açıkça görülmektedir.

Tüm bu sonuçlara göre araştırmanın ana hipotezi ve alt hipotezleri doğrulanmıştır.

ÖNERİLER

1. Çoğunluğu Müslüman olmayan ülkelerde Kur'an-ı Kerim'in çevirisinden ziyade açıklamalı meal ve tefsirine (Yurtdışı Din Hizmetleri Müşavirliği) ağırlık verilebilir.
2. İslam'ın ana kaynaklarında Müslüman olmayanların yanlış yorumlayabilecekleri bilgilerin çevirilerinde açıklamalar yapılabilir.
3. İslam ve İslam'ın ana kaynakları hakkında dünyada nasıl bir anlayışın olduğu üzerine detaylı bir araştırma yapılabilir. (Diyanet İşleri Türk İslam Birliği)
4. Türkiye Dış İşleri Bakanlığı, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı ve üniversitelerin ilgili bölümleri Avrupa'daki üniversitelerle İslam temalı sempozyumlar düzenleyebilir.
5. Müslüman olmayan ülkelerdeki üniversitelerde öğrenim gören Müslüman öğrenciler İslam'ın doğru anlaşılmasına yönelik ortak çalışmalar (İslam İş Birliği Teşkilatı vb. kurum ve kuruluşlarca) yürütülebilirler.
6. Üniversite öğrencilerinin İslam'ı en çok internet ve sosyal medyadan öğrendikleri göz önünde bulundurulursa uluslararası ölçekte çalışan Müslüman sivil toplum kuruluşları, internet ve sosyal medyada İslam'ın doğru anlaşılmasına yönelik etkili çalışmaları birlikte yürütebilirler.
7. Özellikle İslam'ı öne sürerek faaliyet gösteren terör örgütlerinin dini yanlış yorumladıkları ve kötü gösterdikleri (örgütlerin video çekimleri vb.) hakkında Avrupa'daki üniversitelerle İslam ülkelerindeki üniversiteler iş birliği yaparak öğrenciler bilgilendirilebilir.
8. Öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'de şiddeti özendiren söylemin varlığına ilişkin görüşleri dikkate alınarak Kur'an-ı Kerim'de cihat ayetlerinin yorumlanması ile ilgili çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Ardiç, N. (2017). *İslamofobinin Toplumsal ve Siyasi Sonuçları Uluslararası İslam Bilgileri Zirvesi 3-4-5 Mart, İstanbul*
- Cevizci, A. (1999), *Felsefe Sözlüğü, 3. Basım, Paradigma Yayınları, İstanbul*
- Creswell, J. & Clark, V. (2014). *Karma Yöntem Araştırmaları Tasarımı ve Yürütmesi. Anı Yayıncılık, Ankara*
- Çiftlioğlu, Z & Dedemen, F. (2014). *Terörizmi Anlamak, Güvenlik Bilimleri Dergisi, 3(2), 25-39.*
- Ergil, D. (1992). *Uluslararası Terörizm, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 47, 139-143*
- Lean, N. (2015). *İslamafobi Endüstrisi. DİB Yayınları, Ankara*
- Murad, K. (1995). *Islam & Terrorism, Journal of Intercultural Perspectives, 4:1, 103-114*
- Yayla, A. (1990). *Terörizm: Kavramsal Çerçeve, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 45, 335-385.*
- Yeniçeri, Z. (2006). *Terör ve Terörist Algısı: Silahı Kimin Tuttuğu Ne Kadar Etkili?. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara*
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık, Ankara*

İNTERNET KAYNAKLARI

- Algı, <http://www.tdk.gov.tr> Erişim tarihi: 10.11.2018, Erişim saati:17.54
- Uluslararası Terörizm, <http://www.tuicakademi.org/uluslararasi-terorizm/> Erişim Tarihi: 05.11.2018, Erişim saati:12.37

ULUSLARARASI ARENADA ETNİK TERÖR

Ahmet Yasin BOZKURT

Ankara Türk Telekom Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Etnik terör, etnik bir kimliğe sahip olan kişilerin kendi ulusal devletlerini kurmak için şiddete başvurularıyla ortaya çıkan terör sorunudur. Etnik terörün ortaya çıktığı coğrafyalarda devletler büyük problemlerle karşı karşıyadır. Bu devletlerden biri İngiltere'dir. IRA, 1971 yılından başlayarak, silah bıraktığı 2005 yılına kadar İngiltere'ye karşı silahlı eylemlerini sürdürmüştür. Amacı Kuzey İrlanda'nın bağımsızlığını sağlamaktır. ETA ise İspanya'ya karşı 1959'da kurulur. 2005 yılına kadar silahlı mücadeleye devam eder. Amacı BASK bölgesinin bağımsızlığıdır.

Türkiye' de etnik terör örgütleri olarak ASALA ve PKK gösterilebilir. Her iki örgüt, ülke içinde ve dışında Türkiye' ye karşı silahlı eylemlerde bulunmuştur. 1975 yılında eylemlerine başlayan ASALA'nın amacı; I. Dünya Savaşı yıllarında yaşanan zorunlu göç olayının soykırım olarak tanınmasını sağlamak, bunun intikamını almak ve bir kamuoyu baskısı yaratarak Türkiye'den toprak almaktır. 1984 yılından sonra Türkiye'nin çalışmaları ve kendi içlerindeki bölünmeler sayesinde ASALA'nın silahlı gücü ve faaliyetleri sona ermiştir.

1979 yılında silahlı faaliyetlerine başlayan PKK, 1980 darbesi sonrasında ve 1990'lı yıllarda terör faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Amacı Türkiye'nin güneydoğu topraklarında bir Kürt devleti kurmaktır. Türkiye hâlâ PKK ile mücadelesini sürdürmektedir. Bu çalışmanın amacı iki gelişmiş ülkede faaliyet gösteren ETA ve IRA terör örgütlerini kısaca tanıtarak PKK terör örgütünü kökenleri, amaçları, yöntemleri, araçları, propaganda yöntemleri ve devlet üzerindeki baskı mekanizmaları yönünden incelemek ve PKK terör örgütüne karşı çözüm önerileri sunmaktır.

Çalışma için literatür taraması yapılmış, örnek olay incelemesi ve karşılaştırma yöntemleri kullanılmıştır. Üç terör örgütünün benzer ve farklı yönleri incelenmiştir. Üç farklı coğrafyada üç farklı etnik kimlikten çıkan bu örgütler arasında amaç ve bu amaç doğrultusunda gösterilen faaliyetlerde ciddi benzerlikler göze çarpmaktadır.

Türkiye; stratejik öneme sahip, içinde birçok milletin yaşadığı bir coğrafyadır. Etnik terörün ekonomik, siyasi ve sosyokültürel gibi iç sebeplerin yanı sıra dış sebepleri de vardır. Türkiye'nin güçlenmesinin, jeopolitik konumunu da kullanarak gelişme atılımlarının dış devletler tarafından engellendiği görülmektedir. Türkiye, askerî mücadelenin yanı sıra ekonomik, hukuki, sosyal, kültürel ve eğitim gibi alanlarda çalışmalar yaparak terörün kaynaklarını yok edebilir. Dış siyasette kararlı ve güçlü duruş, dış devletlerin teröre verdiği desteğin kesilmesini sağlayacaktır. Türkiye teröre karşı yürüttüğü mücadelenin meşruluğunu kendi halkına ve dünya kamuoyuna ısrarla anlatmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Terör, etnik terör, uluslararası terörizm, şiddet

GİRİŞ

Terör geçmişte ve günümüzde devletlerin sıklıkla karşılaştığı ve çözmekte zorlandığı sorunlardan biridir. Terörizm belirli bir siyasal düşünce veya ideolojinin şiddet kullanılarak örgütlü bir yapı tarafından gerçekleştirilmeye çalışılmasıdır. Etnik terör ise bir ülkede yaşayan farklı bir etnik kimliğe sahip kişilerin kendi ulusal devletlerini kurmak amacıyla şiddete yönelmeleriyle ortaya çıkan terör faaliyetleridir.

Bu çalışmada terör ve etnik temelli terör kavramları tanımlanarak, ETA, İRA, ASALA, PKK gibi terör örgütlerini incelenecek ve birçok ülkenin yaşadığı terör problemi çok yönlü ele alınacaktır.

Çalışma; terör, etnik terör, ETA, İRA, Türkiye'de etnik terör, ASALA, ASALA ve PKK ilişkisi, PKK ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır.

Bu çalışmada terör örgütleri ayrı başlıklar altında; ortaya çıkışları, gelişim süreçleri, devletlerin aldıkları önlemler, zaman içerisinde uğradıkları değişimler gibi konular açısından ele alınmıştır. Bu konuda yazılmış kitap, makale ve tez çalışmalarından faydalanılmıştır.

1. Terör

Terör, kavram olarak, korkutma, yıldırma ve tehdit anlamına gelmektedir. 3713 sayılı Terörle Mücade-

le Kanunu'nun ilk maddesinde terör, "şiddet kullanarak devletin varlığını tehlikeye düşürmek, vatanın bütünlüğünü bozmak, devleti yıkmak amacıyla bir örgüte mensup kişilerce düzenlenen eylemlerdir" şeklinde tanımlanır (Akgül, 2003).

Milletler Cemiyeti bünyesinde yapılan 1937 tarihli Terörizmin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesinde; terör eylemleri, 'Devlete karşı amaçlarla ya da özel bireylerin, bir grup insanın ya da genel halkın zihninde korku durumu oluşturmak için yapılan suç hareketleri' olarak tanımlanmıştır (Şen, 2017).

Şiddet, terör örgütlerinin belirledikleri amaçlara ulaşmalarında en önemli unsurdur. Amaç, toplumda korku yaratarak devlete olan güveni sarsmak, kaostan yararlanarak isteklerini kabul ettirmektir. Terör hareketleri askerî hedeflere ve sivil hedeflere yönelik olabilir.

Terör, devlete ve topluma karşı silahlı bir başkaldırı ve siyasi bir meydan okumadır. Asıl hedef kitlesi toplumdur. Terör örgütleri, devlete karşı güvensizlik yaratarak toplumu devletten ayırmayı ve kendi yanına çekmeyi istemektedir (Laçiner, 2008).

2. Etnik Terör

Etnik terör, bir etnik grubun kendi bağımsız ulusal devletini kurmak için gerçekleştirdiği örgütlü şiddet hareketidir. Bu tür örgütler, nüfus olarak yoğunlukta yaşadıkları bölgelerdeki insanları etkilemek ve kendi taraflarına çekmek isterler. İçinde yaşadıkları toplum tarafından dışlandıklarını ve haksızlığa uğradıklarını iddia ederler.

Etnik yaklaşımı seçen terör örgütleri öncelikle hedef alınan rejimi ve siyasi iktidarı yıpratmak, mevcut otoriteyi sarsmak isterler. Ülke içinde ve dışında davalarının duyurulmasını sağlamak için yoğun propaganda yaparlar. Böylece dikkatleri savundukları davanın üzerine çekerler. Yarattıkları korku ortamıyla toplumların direnme gücünü kırarak kitleleri itaate zorlarlar. Kısmi güç ve otorite sağladıkları toplumda kendilerine taraftar katılımı, kitle desteği sağlarlar (Akgül, 2003).

Etnik terör örgütleri tespit ettikleri bazı sorunlar üzerinden propaganda yaparlar. Bunlar; vatan-daşlık bağı ile bağlı oldukları ülke ile farklılıkların olduğu, kendi ırklarına bağlı olarak farklı bir dillerinin bulunduğu, yüzlerce yıl evveline dayanan tarihi bağlarının olduğu, üzerinde hayatlarını sürdürdükleri coğrafyaya eskiden beri sahip oldukları, devletin kendilerine ikinci sınıf insan muamelesi yaptığı iddialarıdır (Erdem, 2018). Bu örgütler etnik taba-

nından destek ve militan buldukları, içerden ve dışarıdan ekonomik ve lojistik yardım alabildikleri sürece var olmaya devam edecektir.

2.1. İspanya'da Etnik Terör: ETA

Dünyada Büyük Britanya, İspanya gibi gelişmiş ülkeler de etnik terör sorunları ile karşılaşmışlardır. Amacı İspanya'nın kuzeyi ve Fransa'nın güneybatısında bulunan BASK bölgesinin bağımsızlığı olan ETA, 1959 yılında kurulmuştur. Diktatörlük rejimi sırasında getirilen dil yasağı ve vergi yükümlülükleri, BASK bölgesinde rahatsızlıkların oluşmasına sebep olmuştur. Yaşanan bu rahatsızlıklardan hareketle bir grup Basklı öğrenci tarafından Marksist ideolojiye sahip bir örgüt oluşturulmuştur. 1960'lar da etnik bölücülüğü hedefleyen örgüt, Marksist ve tam bağımsız bir Bask ülkesi kurmak amacını taşımaktaydı. 1960'lı yıllarda birçok eylem teşebbüsünde bulunan örgütün bilinen ilk ciddi eylemi, 1968 yılında, bir trafik polisini öldürmesi olarak kabul edilir. Diktatör Franco döneminde ETA'nın faaliyetlerine tepki olarak alıkoyma ve baskılar gerçekleştirilmiştir. Bu alıkoyma ve baskılar, örgütle irtibatı olmayan sadece sempati duyan yüzlerce insanı da kapsamıştır. Bu da örgütün güç kaybetmesine değil tam tersine "ezilmiş halk" söylemi ile daha çok destek görmesine sebep olmuştur (Şimşek, 2012). Franco'nun Bask halkına karşı kör şiddet uygulaması, gelecekte örgütün istismar edeceği malzemeleri eline vermiştir. 1978-1981 yılları arasında İspanya'da demokratik bir sistem kurulur. Bu durumu fırsat bilen örgüt, alanını genişleterek faaliyetlerini artırmış, eylemlerin sayısı yükselmiş, yüzlerce insan ölmüştür.

1982 yılına kadar daha yumuşak yöntemler deneyen hükümetler, 1982 yılında iktidara gelen Sosyalist İşçi Partisi ile birlikte "Antiterörist Kurtuluş Hareketi (GAL)" adıyla gizli bir örgüt kurup terörizm taktiklerini kullanarak ETA ile mücadeleye girişmiştir. Gruplar sıra dışı polislerden ve suçlulardan oluşturulmuştur. GAL'in kısa vadede ETA üyeleri üzerinde dağıtıcı etkileri olmuştur. GAL, ETA ile ilişkisi olmayan yirmi beş kişiyi öldürünce Fransa'nın İspanya'ya verdiği destek azalmıştır. İspanya legal ve illegal önlemlerin yanı sıra Fransa ile teröre karşı tam iş birliği içinde olana dek başarılı olamamıştır (Şen, 2017).

1986 yılında AB'ye kabul edilen İspanya terörle mücadelede yeni uygulamaları devreye sokmuş, silahlı mücadeleyi bırakan militanların affedilmesi gibi adımlar atılmıştır. Avrupa Birliği'ne üye olduk-

tan sonra Fransa'dan da tam destek alan İspanya terörle mücadelede önemli mesafeler katetmiştir. 2004 yılında El Kaide'nin Madrid'de düzenlediği terör saldırısından sonra şiddeti lanetleyerek terör örgütü ETA'ya karşı da halkın desteğini yanına çekmiştir. Kamuoyunda iyice yalnızlaşan ETA'yı, iyice köşeye sıkıştırdıktan sonra daha fazla askerî müdahale yerine müzakere yolu açan hükümetle ETA 2005 yılında Oslo'da görüşmelere başlamış ve örgüt 2005 yılında silah bıraktığını açıklamıştır (Şimşek, 2012).

2.2. İngiltere'de Etnik Terör: IRA

Hedefi, Kuzey İrlanda'nın tam bağımsız, Katolik bir ülke olması olan IRA'nın kökenleri 1916 yılına dayanmaktadır. IRA'nın oluşumunda Katolik- Protestan çatışması temel faktördür. IRA, İngiltere'nin kendi bölgelerini sömürgeleştirdiğini, kendi geleceğini tayin etme haklarının bulunduğunu ve bu haklar için mücadele verdiklerini iddia etmektedir. Kendilerini hem cephede hem de politik arenada savaşan örgüt olarak tanımlamışlardır. IRA, dünyada şehir terörünü ve bombalama eylemlerini sistematik hâle getiren örgüttür (Keçeci, 2012).

IRA, İngiltere'yi 1970'li yıllarda "Sıkıntılar Dönemi" olarak adlandırılan sürece sokmuştur. Protestan İrlandalılarla sık sık çatışan Katoliklere karşı İngilizler sert müdahalelerde bulunmuştur. Bu müdahaleler IRA'nın büyümesinin önünü açmıştır. Örgüt, İngiliz hükümetinin Katolik İrlandalılara karşı gösterdiği alıkoyma ve işkence tepkilerini propaganda aracı olarak kullanmıştır. IRA, aralarında İngiltere başbakanı Margaret Thatcher'ın da bulunduğu birçok kişiye suikast denemesinde bulunmuştur. IRA'nın en bilinen iki eylem türü keskin nişancılar ve bombalı saldırılardır. 1998 yılında imzalanan Belfast Anlaşması'na kadar sert müdahalelere devam eden İngiliz hükümetleri ile IRA militanları arasında sık sık çatışmalar yaşanmıştır. Anlaşmadan sonra sancılı bir sürecin ardından IRA 2006 yılında silah bıraktığını açıklamıştır. 2009 yılında ise örgütün uyuyan hücrelerinin gerçekleştirdiği saldırıda iki İngiliz askerî ölmüştür, fakat Katolik ve Protestanlar bu saldırıyı ortak bir şekilde protesto etmişlerdir (Bal ve Demirci 2012).

2.3. Türkiye'de Etnik Terör

Bünyesinde onlarca milleti bulduran Osmanlı İmparatorluğu'nun ardılı kabul edilebilecek ülkemizde birbirinden farklı etnik gruplar mevcuttur. Bulduğu jeopolitik konum nedeniyle bölgesinde lider konumda olan bir Türkiye Cumhuriyeti isten-

memektedir. Bu bağlamda gerek yurt içi gerekse yurt dışından birtakım kişi ve grupların da etkisiyle ülkemiz terör sorunuyla uzun yıllar mücadele etmiştir ve bağımsız bir Kürdistan hedefleyen PKK gibi iki uluslararası etnik terör örgütleriyle mücadele etmektedir (Karaş, 2007).

2.3.1. ASALA (Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Ermeni Gizli Ordusu)

ASALA, 1975-1985 yılları arasında etkin olan etnik terör örgütüdür. Marksist ideolojiye sahip Ermeni kökenli olan örgüt, 4T olarak bilinen sözde Ermeni soykırımının sırasıyla "tanıtılması", "tanınması", "tazminat" ve "toprak" olan hedeflerine ulaşmak amacıyla suikastlar ve katliamlarda bulunmuştur. Tam olarak kuruluş tarihi bilinmeyen örgütün, 1975 yılında Lübnan'da kurulduğu düşünülmektedir.

ASALA'yı tanımak için önce Ermeni meselesini anlamamız gerekmektedir. 1789 yılındaki Fransız İhtilali ile ortaya çıkan milliyetçilik akımının Osmanlı Devleti'ne yansması olarak "millet-i sadıka" tabiriyle bilinen Ermeniler de 1878 yılından itibaren isyanlara başlamıştır. Osmanlı'yı parçalamak isteyen emperyalist devletlerin kışkırtmalarına kapılan Ermeniler sivil Müslüman halka karşı birtakım çeteci saldırılarda bulunup isyanlara kalkışmışlardır. Ermeni isyancılara özellikle Osmanlı'nın doğu sınırlarına egemen olmak isteyen Rusya destek vermiştir. I. Dünya Savaşı sırasında sivil halka ve askerlere karşı saldırılarda bulunan Ermeniler için zorunlu tehcir uygulamasına gidilmiştir. Sözde soykırım iddiaları da burada başlamaktadır. Tehcir sırasında, ağır iklim şartları, salgın hastalıklar, asayişin sağlanamaması, gıda/ilaç yetersizlikleri gibi nedenlerden dolayı can kayıpları yaşanmıştır. Bazı cenahlar ise asılsızca soykırım iddialarında bulunmaktadırlar (Karaş, 2007).

ASALA 'Ermeni topraklarının' kurtarılması için temel yolun devrimci şiddet eylemlerinden geçtiğini kabul ve ilan etmektedir. Programına göre ASALA, üstün sınıfların hegemonyasını reddedenleri destekleyecek ve uluslararası devrimci hareket içinde koalisyonlar kurulup güçlenmesine çalışılacaktır. Bunun için şiddet ve terör vazgeçilmez yöntemdir (İşeri, 2008).

Yurt içi ve yurt dışında birçok kanlı eylemde bulunan örgütün kurbanları hakkında net bir rakam bulunmasa da yetkililere göre 34 Türk diplomat ve yakını katledilmiş 300 civarında insan da yaralanmıştır.

2.3.2. ASALA-PKK İş Birliği

ASALA ve PKK ilk ortak toplantılarını 1979' da Lübnan' ın Sayda kentinde yapmıştır. Amaçları Türkiye ve Türklere karşı ortak eylemler yapmaktır. Ermeni örgütleri İngiltere'de bir basın açıklaması yaparak 'Türkiye'de Kürtlerin azınlık olduğu ve Türk hükümetinin onlara baskı yaptığı' iddialarıyla Türkiye aleyhtarı kampanya başlatmışlardır. 1980'li yıllarda iki örgüt Ermeni-Kürt Federe Devleti üzerinde anlaşmıştır. PKK 24 Nisan tarihini sözde Ermeni soykırımı günü olarak anarak toplantılar yapmaya başlamıştır. 1987 yılında Ermeniler ve PKK arasında yapılan anlaşmaya göre iki örgüt beraber eylemler yapacak ve Ermeniler PKK terör örgütü tarafından eğitilecektir. Muhtemel devrimden sonra elde edilen topraklar eşit olarak bölüşülecektir (Karaş, 2007).

ASALA'nın Türklere ve Türkiye'ye yönelik saldırıları 1980'lerin ortasında sona ermiştir. Örgütün içindeki çözümler, Avrupa devletlerinin desteğini çekmesi ve Türkiye'nin başarılı çalışmaları örgütün faaliyetlerinin sona ermesinde etkili olmuştur.

2.3.3. PKK (Kürdistan İşçi Partisi)

1978 yılında Diyarbakır'ın Lice ilçesinin Fis köyünde kurulan PKK; Türkiye, İran, Suriye ve Irak'tan alınacak bir kısım toprakları kapsayan federe bir Marksist Kürdistan kurma amacı taşımaktadır. 1999 yılında Kenya'da yakalanan Abdullah Öcalan örgütün kurucusudur. Örgüt, Türkiye'nin doğu ve güneydoğusunu kapsayan bir devlet için ayaklanma ve terörist faaliyetlerde bulunmuştur (Algan, 2012).

Kürt milliyetçisi, Marksist-Leninist bir ideolojiye sahip örgüt, ideolojisini kitlelere kabul ettirme amacı taşımaktadır. Başarıya ulaşmanın yolu silahlı mücadeleye olarak görülmüştür. İlk saldırısını 1979 yılında Bucak aşireti lideri, Adalet Partisi milletvekili Mehmet Bucak'a gerçekleştirmiş, 1984 yılındaki Eruh ve Şemdinli saldırılarıyla da ne kadar tehlikeli olabileceğini göstermiştir. Bu tarihten itibaren de asker, polis ve sivil halk üzerine birçok saldırıda bulunmuştur.

PKK'nın düşünce yapısı içerisinde önce silahlı unsurlara sahip olmak, ardından partileşmek vardır. İlk başlarda az sayıda ve eğitimsiz militanları teröristbaşı Abdullah Öcalan tarafından üs olarak kullanılan Suriye ve Lübnan'da alınıp eğitilerek, Türkiye'ye karşı saldırılarda bulunmuşlardır. Gerilla taktiğini savaş stratejisi olarak belirleyen PKK, karşıdaki düzenli orduya, ani ve beklemediği

baskınlar yaparak, bölgeyi hemen terk etme metodunu kullanmıştır. Kamuoyunda sürekli gündemde kalmak ve propaganda faaliyetleri sürdürmek amacıyla PKK'lı teröristler, askere ve polise ani saldırılar yapıp, askerleri kendi üzerine çekmeye çalışmakta, adam kaçırıp rehin almakta ve intihar saldırıları düzenlemektedir. Hendek olayları ile birlikte mahalli çatışmalara da giren PKK, halka zarar veren eylemler düzenlemiştir (Erdem, 2018).

Sadece asker ve polise değil sivil halka da ağır zararlar veren PKK, köyleri basmış, adam kaçırmış ve mayın döşemiş, yol kesmiş, molotof kokteyli ve taşlarla saldırıda bulunmuş, infazlar yapmış, halkı çeşitli tehdit ve haraçlarla sindirmeye çalışmıştır. Bunun sonucunda bölge halkından da olumsuz tepkiler almıştır. Fakat PKK'nın bu eylemlerine rağmen bölge halkında "ezilen halk ve ezilenler için savaşan PKK" algısını yaratmayı başarabilen örgüt destekçi bulunmaktadır.

Tüm terör örgütlerinde olduğu gibi PKK'nın da varlığını sürdürmesi için güçlü gelir kaynaklarına ihtiyacı vardır. Bu geliri sağladığı iki unsur bulunmaktadır. Birincisi; güçlü dış destek ikincisi ise; haraç, uyuşturucu ticareti, insan ticareti, kaçakçılık gibi yollarla elde edilen gelirlerdir.

Terör örgütünün bilinen en önemli gelir kaynağı şüphesiz ki uyuşturucu ticaretidir. Her yıl yapılan operasyonlarda başta Hint keneviri olmak üzere terör örgütüne ait çeşitli uyuşturucu maddeleri emniyet güçleri tarafından ele geçirilmektedir. Nakliyesi kolay, üretimi zahmetsiz ve hızlıca pazarlanması sağlanabilen uyuşturucu, en önemli gelir kaynağıdır. Bir diğer gelir kaynağı insan kaçakçılığı olan örgüt, yurtdışına taşıdığı mültecileri hem kendine sempatan olarak kazanmakta hem de onlardan ciddi gelirler elde etmektedir. Örgütün bir diğer önemli gelir kaynağı haraçtır. Haracı örgütle ilgisi olan ya da olmayan insanlardan; tehdit, korkutma, şantaj, koruma, gibi yöntemlerle elde etmektedirler (Ergül E. 2007).

Marksist ve Leninist bir ideolojiye bağlı olarak kurulan bir örgüt olmasına rağmen PKK'nın Kürt milliyetçiliğini ve İslam dinini de kullandığı görülmektedir. Kendisine yakın medya kanallarında dine bağlı bir örgüt oldukları ve halk için mücadele verdikleri propagandasını yapmaktadırlar (Erdem, 2018).

Uluslararası camiada PKK, terör örgütü olarak kabul edilmektedir. Buna rağmen fazlasıyla dış destek aldığı da bilinmektedir. Birden çok ülkenin çatısı altında yaşayan Kürtler ve birçok ülkede fa-

aliyet gösteren PKK, uluslararası camiayı da yakından ilgilendiren bir örgüttür. Kürt sorununun bu uluslararası niteliği Kürtleri bağlı oldukları devletlerden uzaklaştırarak başka devletlerin dış politika malzemesi hâline getirmektedir. Jeopolitik konumu sebebiyle bulunduğu bölgede güçlenmesi istenmeyen veya bazı ülkelerin çıkarlarıyla çarpışan ülkemize karşı PKK'nın üstü açık veya kapalı bir şekilde desteklendiği bilinmektedir. Yıllar boyunca teröristbaşının Suriye'de ikamet etmesi, örgütün AB'de açık propaganda yapabilmesi ve örgüt militanlarının AB sınırları içinde özgürce dolaşabilmesi, örgütün yayın organı Roj TV'nin AB sınırları içinde yayın yapması bu desteklere örnek olarak gösterilebilir. Hatta örgüt bu ülkelerde açıkça konferanslar ve mitingler yapabilmektedir. Yakalanan teröristler Türkiye'ye teslim edilmemektedir ve Türkiye terörle mücadelede genellikle yalnız bırakılmaktadır (Bozkurt, 2013).

SONUÇ

Uluslararası sorunlardan en önemlisi terördür. Terör örgütlerinin şiddeti bir propaganda aracı olarak benimsemeleri halk arasında korkuyu ve paniği arttırmaktadır. Etnik terör ise birçok devletin yaşadığı ve üstesinden gelmekte zorlandığı bir durumdur. Etnik terör örgütlerinin dış ülkelere yardım alması sorunun çözümünü zorlaştırmaktadır. Etnik terör ile bir yandan askeri yöntemlerle mücadele devam ederken diğer taraftan demokratikleşme yolunda atılacak adımlar bu tür örgütlerin zayıflamasını sağlayacaktır.

Son yıllarda birçok Avrupa ülkesinde ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan terör eylemleri bu konuda iş birliği yapmanın ne kadar önemli ve gerekli olduğunu gözler önüne sermektedir. İngiltere

İRA ile ve İspanya ETA ile mücadele ederken diğer Avrupa Devletleri'nden terörün önlenmesine yönelik destekler almıştır. Her iki ülke de kendi içlerinde yaptıkları düzenleme ve dışardan gelen yardımlar ile terör problemlerini çözmüştür.

Türkiye ise jeostratejik konumu dolayısıyla dünyanın en mühim petrol ve doğalgaz yatakları ile temas hâlinde bulunmaktadır. Bu kaynaklara sahip olmak ve bunları yönetmek isteyen devletlerin coğrafyamıza ait siyasi olaylara dâhil olma gayretleri görülmektedir. Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren özellikle İngiltere ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, Orta Doğu coğrafyasında etkin politikalar izlemeye başlamıştır. Bu bağlamda günümüzde Irak ve Suriye'de yaşanan politik ve ekonomik karmaşadan Türkiye de nasibini almakta, Kürt etnisite tahrik edilerek terör örgütleri eliyle Kürdistan adıyla kendilerine bağlı ve kolayca yönetilebilecek bir ülke kurdurulmaya çalışılmaktadır. Buradan hareketle Türkiye Cumhuriyeti'nde Türklerin kardeşlik bağı ile yüzyıllarca bir arada yaşadığı ve asla ayırt etmediği Kürtler arasında herhangi bir anlaşmazlık olmadığı dikkate alınmalıdır. Terör örgütünün etnik farklılığı vurgulayıp bölge halkının ezildiği iddiasından güç almaya yönelik çabası halktan destek görmemiştir. Devlet GAP başta olmak üzere bölgeye yaptığı yatırımlarla ekonomiyi kalkındırmak mecburiyetindedir. Bu sayede ekonomik sıkıntılar ve kalkınmamışlık bahane edilemeyecek ve teröre fırsat verilmeyecektir. Dış güçlerin bölgeye yönelik politikalarını boşa çıkarmanın en etkili yolu sınırlarımız içinde birlik ve beraberlik sağlamak ve ekonomik olarak güçlenmektir.

KAYNAKÇA

- Akgül, H. (2003). *Terörizm ve İnsan Hakları*. İzmir:Akademi Kitabevi.
- Algan, Ö. (2012). *PKK Terör Örgütünün Kuruluşu, Faaliyetleri ve Siyasallaşma Süreci*. Yüksek lisans tezi. Kara Harp Okulu. Ankara
- Alptekin, H. (2018). *Etnik Terör ve Terörle Mücadele Stratejileri*. İstanbul: Seta Kitapları.
- Baharçipek, A. ve Çiçek, G. (2000). *Terörle Mücadelenin Zorlukları ve Bu Zorlukları Aşmada Farklı Bir Yaklaşım:Demokratik Mücadele Yöntemi*. Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi. Cilt 2.
- Bal, İ ve Özeren, S. (2012). *Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele*. Ankara: Uşak Yayınları.
- Bal, İ. (2006). *Terörizm*. Ankara: Uşak Yayınları.
- Başbüyük, DR. O., Cinoğlu, Dr. Hüseyin., Sever, Dr. Murat. (2010). *Terörün Sosyal Psikolojisi*. Ankara: Polis Akademisi.
- Erdem, G. (2018). *Uluslararası Bir Terör Örgütü Olarak PKK ve Türkiye'nin Mücadele Politikaları Üzerinden Bir İnceleme*. Yüksek Lisans tezi. Düzce Üniversitesi, Düzce.
- İşeri, R. (2008) *Türkiye' de Etnik Terör: ASALA ve PKK Örneği*. Atılım Üniversitesi, Ankara.
- Karaş, Z. (2007). *Ermeni Terör Örgütü: ASALA*. Yüksek lisans tezi, Atılım Üniversitesi, Ankara.
- Laçiner, S. (2008). *Terör ve Medya*. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Bilgilendirme Toplantısı. İstanbul: Öncü Basımevi.
- Öcal, A. (2018). *Modern Terörizm İçinde PKK'nı Öğrenen Örgüt Bağlamında İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Özcan, Prof. Dr. M. (2012). *Terörün Matruşkası*. İstanbul: Alioğlu Matbaacılık.
- Suistola, J., Vamık, D. Volkan. (2018). *Tarihi ve Psikolojik Boyutlarıyla Uluslararası Terörizm*. Ankara: Bizim Büro Matbaacılık.
- Şen, O. (2017). *21. Yüzyılın Başında Terörizmle Stratejik Mücadele*. İstanbul: Melisa Matbaacılık.
- Yiğit, Y. (2011). *Din, Anarşi ve Terör*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

MEDYA İLE BÜYÜYEN TERÖR TEHDİDİ

Şerife Naz Dikgöz
Denizli Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

11 Eylül 2001 tarihinde Dünya Ticaret Merkezine yapılan saldırı tarihteki en büyük terör olaylarından biridir. Akıllarda bir sürü soru işareti bırakan bu saldırı dünyayı yeni bir düzenin içine sokmuştur. 11 Eylül olayı terör ve medya arasındaki bağlantıyı çarpıcı biçimde görebileceğimiz bir olaydır. Terör olaylarında ne olduğundan daha çok nasıl etki bıraktığı önemsenmektedir. Bu olayda tüm dünya üzerinde istenilen büyüklükteki bu etkiyi sağlayan en önemli şey medya olmuştur. 11 Eylül olaylarında yapılan haberler medyanın en kritik sınavı olarak nitelendirilebilir. Bütün dünyanın şaşkınlıkla izlediği bu haberler aslında insanların kafalarındaki terörü yaratmasında en önemli faktör olmuştur. Terörün amacının toplum içine korku salarak istediğini yaptırmak olduğunu göz önünde bulundurduğumuz da olayın tüm dünya için çarpıcı ve korku dolu bir etki yaratması terör tarafından istenilen sonucun alınmış olduğunu gösterir. Bu olay medyaya yeni kavram ve bakış açıları kazandırmıştır. Etkili kullanıldığında medyanın istenilen sonucun alınmasında ne kadar etkili olabileceği gözler önüne serilmiştir

Makaledeki amaç terör ve medya arasındaki ilişkinin 11 Eylül olaylarına değinilerek konunun irdelenmesidir.

Makalede literatür taraması yapıp ilgili makalelerden, kitaplardan ve internet sitelerinden yararlanılmıştır.

Elde edilen bulgular şunlardır: Terör haberleri medyada doğru bir şekilde verilmediği zaman ve terör medyayı kendi yararında kullandığında terör medyayla birlikte büyümekte ve tehlikeli bir hâl almaktadır.

Sonuç: Medyada terör haberleri verilmesinin olumlu ve olumsuz yönleri vardır. Bu haberlerin olumsuz yönleri daha ön plandadır. Medya bu konu hakkındaki haberlerin içeriğine ve haberin nasıl sunulduğuna dikkat etmelidir. Toplumun psikolojisi göz önünde bulundurularak haberler yapılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Basın, korku, medya, terör, toplumsal terör

GİRİŞ

11 Eylül 2001 tarihinde bütün dünyayı yerinden oynatacak bir olay yaşanmış, kaçırılan uçaklar New York kentindeki Dünya Ticaret Merkezinin kuzey ve güney kulelerine çarpmıştır. Çarpmanın ardından 1 saat 42 dakika sonra 110 katlı iki kule çökmüştür. Bu denli büyük bir terör saldırısının Amerika Birleşik Devletleri gibi bir ülkede yaşanması bir tesadüf müdür?

Nitekim 11 Eylül 2001 New York'taki Dünya Ticaret Merkezine düzenlenen terör eylemi, terörün içinde bulunduğumuz yüzyılda ulaştığı gücü göstermektedir. 11 Eylül saldırısı sonucu 2 bin 996 kişi yaşamını yitirdi, 6 binden fazla kişi yaralandı. Altyapı ve konutlar 10 milyar dolar değerinde zarar gördü. 11 Eylül saldırısı sebebiyle kanser ve solunum sorunları yaşayıp hayatını kaybedenler de oldu. Olaydan sonra tüm dünya, televizyonlarını açtığında kulelerin yıkılma anlarını, ölü ve yaralı insanları büyük bir korkuyla izlemiştir. Gazetelerinden, sosyal medyadan olayı yakından ve şaşkınlıklar içerisinde takip etmişlerdir. Kulelerin yıkılma sının ardından gökyüzünü kaplayan toz bulutu ardında bir harabe, ölü ve yaralı insanlar, açıklanamayan sorular ve yeni bir dünya düzeni getirmiştir. Küreselleşmenin daha da yayılması ve etkinliğini artırmasıyla dünya farklı bir boyutta tartışılmaya başlamıştır. Ortaya çıkan Yeni Dünya Düzeni, Batı ile Doğu arasında bir kutuplaşma yaratmıştır. Batı mükemmel olarak tanımlanırken Doğu geri kalmışlığı simgelemektedir. Küreselleşmenin olumsuz sonuçlarından biri olan küresel terör, 11 Eylül 2001'de gerçekleştirilen terörist saldırılarla pekişmiş, teknolojik silahlar, canlı bombalar ve silaha dönüşen uçaklar terörizmin daha da yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu saldırılara maruz kalan devletler, karşılığında aynı terörist yöntemleri kullanınca terörizm küreselleşmiştir (Badur, 2010:9). "Küreselleşme (globalleşme) günümüzde en çok sözü edilen kavramlardan biridir. En genel anla-

mıyla küreselleşme, endüstriyel genişlemeye ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasına paralel olarak siyasal, kültürel ve ekonomik düzeydeki çok yönlü toplumsal ilişkilerin dünya çapında yaygınlaşması olarak tanımlanmaktadır” (Badur, 2010:11).

Terörün amacı çeşitli eylemler gerçekleştirip toplum içerisinde korku, ümitsizlik ve panik yaratıp siyasi iktidarı kendi istekleri doğrultusunda hareket etmeye zorlayarak kendi ideolojik amacına ulaşmaya çalışmaktadır. Terörün amacına ulaşmasını sağlayan, onu olduğundan daha tehlikeli kılan medyadır. Medyadaki yansımaları gören insanlar terörün istediği gibi korkmuş, paniğe kapılmış ve ne yapacağını bilemez hâle gelmiş olabilir. Terör bu noktada silahtan, bombadan daha çok medyayı kullanmayı iyi bildiği için başarı sağlamıştır. Terör için yapılan eylemin ne olduğundan çok nasıl bir etki yaratacağını önemsenmektedir. Bu yüzden olayların yeri, zamanı ve mekânı özenle seçilir.

YÖNTEM

Literatür taraması yapılmıştır. Terör ve medya konusu ile ilgili kitap, makale ve internet sitelerinden yararlanılmıştır.

1. Terör Nedir?

Terör kelimesi kökünü Latince “terrere” sözcüğünden alan, “korkudan sarsıntı geçirme” veya “korkudan dehşete düşmeye sebep olma” anlamlarına gelen bir kavram olup bu kelimeye ilk defa Dictionnaire de l’Academie Française’nin 1789 yılında yayımlanan ekinde rastlanmaktadır” (Helvacıköylü, 2007).

Terörün en geniş tanımı:3713sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun 1.maddesinde (Değişik-19.07.2003/25173);‘Terör; cebir ve şiddet kullanılarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.’ şeklinde tanımlanmaktadır (Helvacıköylü, 2007).

1.1. Terör ve Terörizm

Günümüzde “terör” ve “terörizm” kavramları ayrı kavram olmalarına rağmen genellikle aynı anlam taşıyormuş gibi birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Aslında “terör” büyük çaplı şiddet eylemlerinin yerine kullanılırken “terörizm”, mevcut siyasal oluşumu gayri meşru yollardan değiştirmek, terör olaylarını sistemli bir şekilde gerçekleştirmeyi ifade eden bir kavramdır. Terör ve terörizm aynı kavramlar olmayıp bu iki kavram arasında bazı farklar bulunmaktadır. Literatürde bu kavramlar, “kontrolsüz kitlelerin yarattığı aşırı şiddet ve katliamlar terör, terörün iradi kullanımı ise terörizm olarak adlandırılır.

Terör çoğu kez plan dışı aniden meydana gelebilir. Herhangi bir linç olayı, kapkaç olayı ya da trafik kazası toplumda korku oluşturduğu ve insanları tedirgin ettiği için terördür. Dolayısıyla toplumda trafik terörü ve kapkaç terörü deyimleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Özetle, siyasal bir amaca yönelmemiş, toplumda korku oluşturan bir eylem “terörizm” değil “terör”dür. Aynı zamanda terör kısa süreli korku durumunu ifade ederken daha uzun ve sistematik olan terörizmden ayrılmaktadır.

Yapılan tanımların içeriğinde şiddet bulunmasına rağmen her şiddet olayı terör veya terörizm değildir. Terör ve terörizm kavramsal olarak farklı anlamlar taşımaktadır. “Şiddet, terörizmin hem amacı hem de ön şartı olmakla beraber terörizmi tamamlayan şiddetin ‘siyasi amaçlı’ olmasıdır.” Ancak ‘şiddete baktığımızda yok etme, zarar verme eylemi içerse dahi siyasi amaç gütmeyiz. “Örneğin sıradan bir katil, bir insanı ‘ölmesini istediği için’ öldürür. Terörist içinse önemli olan o insan ya da insanlar değil onları öldürdüğü zaman toplumda yaratacağı etkidir.” Görüldüğü üzere şiddetsiz terör olmaz, ama her şiddet de terör değildir.

Terörist ise illegal düzeni savunan, anarşik eylemlerle mevcut düzene karşı gelen, devleti zayıf düşürmek amacıyla şiddet eylemlerinde bulunan kişi veya gruplardır. Bu birey ve gruplar, toplumda korku ve panik yaratarak seslerini kamuoyunda duyurmak isterler. Öncelikli hedefleri ise gerçekleştirdikleri eylemlerle uluslararası boyutta propaganda yapmaktır.

1.2. Medya

Yazı, ses ya da görüntü aracılığıyla iletişim kurmayı sağlayan yazılı ve elektronik basın, sinema, internet, bilgisayar, video, haberleşme uyduları, kitap slayt, faks, tele-foto, telefon vb. kitle ileti-

şim araçlarının hepsine “medya” adı verilmektedir (Bülbül, 2001: 2).

İnsanlar, teknik gelişmeler olsa bile tarih boyunca yüz yüze iletişim tekniğini kullanmışlardır. Bu teknik, bugün dahi en çok kullanılan teknik olarak varlığını sürdürmektedir. Ancak bunun yanında zaman içinde birtakım teknolojik iletişim tarzları da kullanılmaya başlanmıştır. Önceleri doğanın şartlarını -şekilleri kullanma, dumanla haberleşme gibi- kullanan insanlar dijital teknolojinin gelişimi ile kitlelerin iletişiminden ulusların iletişimine doğru bir gelişme kaydetmişlerdir. Son olarak da kitlesel boyutta ileti dağıtabilen araçların ortaya çıktığı görülmektedir. Genelde kitle iletişim araçları olarak tanımlanan bu araçlar gazete, dergi, kitap, kayıt, radyo, sinema, film, televizyon, internet olarak sayılabilir. Kitle iletişim araçları tarihsel olarak sürekli bir değişim ve dönüşüm geçirmiştir ve geçirmeye de devam etmektedir (Yalçınkaya, 2008: 51).

Medya, elimizi attığımızda dünyanın öbür ucundaki bir şeyi bile rahatlıkla öğrenebilme imkânı sunar. Medya bizim için hızlı bilginin adresidir. Medya herkes tarafından kullanılan bir araçtır, ayırım gözetmeksizin tüm insanlaar aynı hakları verir. Medya toplumsaldır.

1.3. Terör Propagandaları İçin Neden Medya?

Karaarslan (2014: 319), terör propagandasını “terör eylemlerinin tümünü muhatap kitleye hoş gösterecek şekilde muhtelif araçlar kullanılarak yapılan faaliyetin bütünü olarak” tanımlamaktadır.

Televizyon, radyo ve yazılı basını kullanan teröristler, dört amacı gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu amaçlar şu şekildedir: Birinci amaç, eylemlerinin propagandasını yapmak ve hedef gruplar arasında korku yoğunluğu oluşturmak; ikinci amaç, geniş nüfus içinde kendi amaçları çerçevesinde kitleleri mobilize etmek ve bunu yaparken uluslararası kapsayıcılığı olacak şekilde kendi amaçlarının haklılığını vurgulayıp zaferlerinin kaçınılmaz olduğuna dikkat çekmek; üçüncü amaç, hükümetlerin ve güvenlik güçlerinin terör karşıtı uygulamalarını bozmak ve bu uygulamaları demokrasi ve hukuk dışı olarak göstermek; dördüncü amaç, hedeflediği sempatican kitleyi artırmak ve sermayeyi artırmaktır. Bununla birlikte örgütler kendi üyelerine ilham ve cesaret vererek onların saldırı potansiyelini artırmayı hedeflemektedir.

Mayfield, sosyal medyanın aşağıdaki özelliklerin pek çoğunu veya tamamını barındıran yeni bir çevrimiçi medya olduğunu belirtmektedir:

Katılım: Sosyal medya, ilgilenen herkesin katkı yapmasını ve geri bildirimini teşvik eder. Medya ve kullanıcılar arasındaki kesin çizgiyi belirginlikten uzaklaştırır.

Açıklık: Birçok sosyal medya aracı geri bildirim ve katılıma açıktır. Kullanıcılarını oy verme, yorum yapma ve bilgi paylaşma gibi konularda teşvik eder. Bunlar erişime yönelik neredeyse hiçbir kısıtlama koymaz.

Sohbet: Geleneksel medya yayın yapma üzerine kuruluyken (bir kitleye iletilen veya dağıtılan içerik), sosyal medya çift yönlü bir sohbet aracı olarak görülür.

Toplum: Sosyal medya toplulukların hızlı bir şekilde oluşmalarına ve etkili iletişim kurmalarına izin verir. Topluluklar da böylece sevdikleri fotoğrafları, politik konuları ve favori TV şovları gibi ilgili oldukları şeyleri paylaşırlar.

Bağlantılılık: Çoğu sosyal medya birbirleriyle bağlantılı olduklarından gelişmekte; diğer sitelere, kaynaklara ve insanlara bağlantı kurmaya olanak tanımaktadır (Taşdemir, 2017: 734).

Medya-terör ilişkisindeki diğer bir boyut ise bu iki kavram arasındaki karşılıklı çıkar konusudur. Medya terör eylemlerinin geniş kitlelerce duyulmasını sağlarken terör olayları da medyanın daha fazla takip edilmesine neden olmaktadır. Medyada şiddet ve terör sahnelerinin defalarca gösterilmesi ticari kuruluşlar olan medya organları için reyting anlamına gelmektedir. Bu sebeple özellikle görsel medyada reytingler yükselmekte ve reklam pastasından alınacak paylar artmaktadır. Ayrıca medya aracılığı ile yayımlanan bu görüntüler özellikle de gençler ve eğitim düzeyi düşük kişiler üzerinde şiddetin ve saldırganlığın artmasına neden olmakta, yayımlanan görüntüler sanki gösteri veya eğlence dünyasının bir parçası gibi algılanmakta (sinema filmleri veya bilgisayar oyunları gibi), sonuç olarak da toplumda bir duyarsızlaşma meydana gelmektedir. Ancak şu da ilave edilmelidir ki doğru ve objektif olarak sunulan yayınlar izleyicilerde olumlu etkilere neden olmakta, terörün çirkin yüzü gözler önüne serilmekte ve bu tür eylemlere karşı toplumsal bir direnç meydana gelmektedir (Yücedoğan, 2012: 105-114).

Reytingleri yüksek çıkan haber programları genellikle en gerçekçi ve en az ekleme yapılmış televizyon programları olarak algılanır. İngiltere ve ABD’de televizyon haberleri genel olarak medyadaki en güvenilir haber aracı olarak kabul edilir.

Gazetelerin tersine, radyo ve televizyonlardaki bültenlerin tarafsız ve dengeli haber sunmaları beklenir. Fakat haber bültenleri kaçınılmaz bir biçimde bazı bakış açılarından hareketle hazırlanmaktadır. Andrew Goodwin, “asıl mesele temsil edilen bakış açılarının hudutlarının yeteri kadar geniş olup olmadığıdır. Yani toplumun bakış açısına yeterince yer veriliyor mu, o önemli” demektedir. Ancak toplumun bakış açısı her zaman doğru olmayabilir (Dinçyürek, 2003: 13).

11 Eylül 2001 sabahı dünya için yeni bir dönemin başlangıcının ilk günü oldu. O gün dünya o zamana dek gördüğü en büyük terör saldırısına şahit oldu. Dünya çapında ses getiren ve ABD tarihinin hatta dünya tarihinin en büyük eylemi sayılan bu eylemin Müslüman teröristler tarafından yapıldığı iddia edildi. ABD’ye ait dört yolcu uçağı kaçırıldı ve bunlar Amerika’nın en önemli üç noktasını vurdu. İlk uçak Dünya Ticaret Merkezinin iki büyük binasından Kuzey Kulesine, ikinci uçak Güney Kulesine çarptı. Uçakların çarpmasıyla dev kuleler alev aldı ve bir süre sonra da yıkıldı. Kaçırılan üçüncü uçak Pentagon’a çarparken dördüncü uçak-ki hedefinin Beyaz Saray ve Kongre olduğu iddia ediliyor-Pensilvanya üzerinde düşürüldü (Turanlı, 2008: 64).

Bu sırada Afganistan işgalini Amerikan halkının ve dünyanın gözünde haklı çıkarmak için Amerikan medyası da üzerine düşen görevi yerine getirmiştir. Suçlu ilan edilen İslam ülkeleri ve Müslümanlar ile ilgili genel bir kanı oluşturulmaya çalışılmıştır. Amerika kendini dünya barışını koruyan, iyi, demokratik, gelişmiş devlet olarak nitelerken şer odağı ilan ettiği İslam ülkeleri dünya barışını tehdit eden, kötü, Amerika’ya karşı olan terörist ülkeler olarak göstermeye çalışmıştır. Tıpkı I. Körfez Savaşı’ndaki petrole bulanmış kuşların görüntüsünün yer alması gibi televizyonda kulelerin çöküşü ve kutlama yapan Filistinlerin görüntüleri sıkça yer almıştır. Oysa daha sonradan ortaya çıktığı gib, Filistinlilerin ikiz kulelere yapılan saldırıları değil yerel bir olayı kutladıkları anlaşılmıştır. Görüntüler Amerikan halkında terörle mücadele için Afganistan işgalini meşrulaştırmayı amaçlamıştır. Nitekim amacına da ulamıştır. Amerikan halkı Bush’a bu konuda tam destek vermiştir. 2001 yılından sonra yapılan tüm anketler Bush’u destekleyenlerin oranının terörist saldırı korkusuyla doğru orantılı olarak birkaç puan arttığını göstermekteydi. 11 Eylül saldırıları sonrasında bir milat olarak sınırlı

alanlarda faaliyet gösteren terörizmin artık sınırları aşan bir şekil aldığı görülmüştür (Turanlı, 2008: 70).

Bu saldırılar nedeniyle terörizmin küreselleştiği, terörizmin artık yaygınlaşmaya başladığı ve dünya geneline yayıldığı genel anlamda kabul görmüştür. Küreselleşmenin ve teknolojinin getirdiği fırsatların, terör örgütlerinin düşman olarak gördüklerini, lokal olarak bulunduğu ve konuşlandığı sınırların dışında da vurmaya başlamasına olanak sağladığı, ayrıca dünyanın en zengin ve gelişmiş ülkelerinin bile vurulabildiği bir dönemde bu durum, sokaktaki halkın psikolojik açıdan kaygı ve kuşku duymasına neden olmuştur.

Ayrıca şunu da atlamamak gerek: Amerika Birleşik Devletleri’nde 11 Eylül günü gerçekleşen terör olayları tüm dünya tarafından izlenmiştir. Televizyon kanalları canlı yayın yapmış ve uçakların kulelere çarpış anını saniye saniye ekrana yansıtmıştır. İzleyenlerin o anı hissetmesi, olayın heyecanını yaşayıp oradaymış gibi olaya tanık olmasını sağlayan kanallar, görüntü verirken de dikkatli davranmıştır. ABD televizyonları adeta yayımcılık dersi vermiştir. Yakınlarını kaybeden ailelerin feriatları, haykırıları, kan, kopan kol, gövde ya da ceset görüntüleri ekrana yansıtılmamıştır. “Televizyon habercileri, görüntüler karşısında nefesini tutmuş hareketsiz bekleyen halkı paniğe sürükleyecek hiçbir davranışta bulunmamıştır. Doğru bilgiye ulaşmadan sansasyonel haberi tercih etmemiştir. Amerikan izleyicisi kriz anında televizyonlarının karşısında soğukkanlılığını kaybetmeyen haber sunucularıyla karşılaştı. 14 saat aralıksız sürdürdükleri canlı yayınlarla bu habercilerin profesyonelliğine tanık oldu”(Gökdağ, 2001: 9).

2. Terör Haberleri ve Medya

2.1. Medyada Terör Haberlerinin Verilmesinin Olumlu Yönleri

Medyada terör haberlerinin verilmesinin toplum üzerinde olumlu bazı yönleri vardır. Terör haberlerinin medyada olduğu gibi sunulmasının bazı avantajları vardır. Bunlar şöyle ifade edilebilir: İlk olarak medya, verdiği haberler yoluyla toplumun haber alma özgürlüğünü sansürsüz gerçekleştirmiş olur. İkinci olarak olaylardan sonra devlet ve güvenlik güçleri aleyhinde oluşabilecek dedikodu, fısıltı vb. propaganda faaliyetleri engellenmiş olur. Üçüncüsü medyanın anayasal bir hakkı olan “özgürlük ilkesi” yerine getirilmiş olur. Bu görüntüleri izleyen vatandaşlarda güvenlik güçlerine olan gü-

ven duygusu pekişebilir. Medya, çağın vebası olan terörü kamu vicdanında mahkûm edebileceği bir yayın anlayışı üstlenebilir. Terörün nedenlerine, sonuçlarına, iç ve dış bağlantılarına ilişkin sağlıklı değerlendirmeler, derin gözlemler, analizler ve bilimsel araştırmalar medya tarafından desteklenebilir (Yüksel, 2006: 43). Terörizme karşı mücadeleye ilişkin olarak yeterli kaynak ve desteği bulma imkânı da sağlanabilecektir. Son olarak medyada bu tür haberlerin yer alması yetkililer ve halk arasında hayati bir bağın kurulmasını da sağlayabilecektir. Kurulacak bu bağ sayesinde huzursuzluk doğuracak asılsız haberlerin sona ereceği ve güven duygusunun sağlanacağı düşünülmektedir (Yalçınkaya, 2008: 116).

2.2. Medyada Terör Haberlerinin Verilmesinin Olumsuz Sonuçları

Terör haberlerinin medyada sürekli olarak gündeme getirilmesi, teröristleri kamuoyunda “tanınan” kişiler hatta yaptıkları şiddeti haklı ve kendilerini de bir “kahraman” durumuna getirebilmektedir. Terör örgütlerine ait haberlerin sık ve uzun süreli verilmesi aynı zamanda terör örgütlerine gündeme hâkim olma duygusu ve inancı vermektedir. Medya tarafından terör olaylarının detaylı bir şekilde verilmesi örgütlere bazı avantajlar sağlamaktadır. Detaylı verilen haberler sonucunda, gerçekleştirilen eylemlerle ilgili tekniklerin ortaya konulması ve yapılan yanlışların belirlenmesiyle bir nevi örgütlere teknik bir perspektif sunulmaktadır. Bu durum, örgüt elemanlarının eğitimlerini yeniden gözden geçirmelerine ve yeni eylemler için motive olmalarına zemin hazırlayabilmektedir. Örneğin Dünya Ticaret Merkezine ilk defa 1993 yılında saldırı düzenlenmiş, düzenlenen bu saldırıyla bina yıkılmamıştır. Bu çerçevede, 11 Eylül 2001’de düzenlenen saldırılara bakıldığında terör örgütlerinin 1993 yılında düzenlenen saldırıdan ders çıkardıkları söylenebilir (Dinçyürek, 2003:12).

Medya, terör haberlerini sunarken ceset görüntüleri, kan izleri vb. yayımlayabilmektedir. Haberleri çocukların da izleyebileceği dikkate alınır bu görüntüler toplumun ruhunda çok derin yaralar açabilir. Toplum korkuyla “hipnoz” ederek duyarsızlaştırabilir ve karamsar hâle getirebilir. Gelişmiş ülkeler filmlere 12, 16, 18 ve U (Universal) şeklinde yaş sınırlamaları getirmişlerdir. Sorumlu yayıncılar televizyonlarda belli bir saatten önce (genellikle akşam 9) şiddet içerikli ne bir film ne de bunun reklamını yayımlamaktadırlar (Dinçyürek, 2003: 12).

Ayşe İnal (2009), medya ve terör ilişkisini şöyle açıklamaktadır: “Günümüzde terör haberlerinin oluşturduğu zihinsel oyunlara, anlamlara ve dünyayı algılama biçimlerine bakıldığında görülecektir ki haberlerin sonucunda pek çok insan kendini günlük yaşamında korku içinde ve tehdit altında hissetmektedir. Her an her yerde bir terör saldırısı olabilir ve buna karşı bireyler tek tek güçsüz ve korunmasızdır.

Terör eylemlerinin etkinliğinin ve sonuçlarının verilmesi, örgütlerin en çok istediği unsurlardandır. Eylemlerin sebep olduğu insan ve mal zayıflığının özellikle abartılarak verilmesi, hem terör örgütünün imajına güç kazandırmakta hem de kendisine yakın duygudaşlarının örgüte daha da yakınlık duymasına hatta örgüte katılmasına neden olabilmektedir. Ayrıca örgütün güçlülük imajı halk nezdinde korkuya yol açarken devletin ve güvenlik güçlerinin imajının zayıflamasına ve toplum nezdinde güçlülük ve saygınlıklarının azalmasına neden olmaktadır. Buradaki dengenin iyi belirlenmesi gerekir. Terör haberlerinin verilmesi, toplumda kamplaştırıcı etkide bulunmaktadır. Özellikle egemen söylemlerle verilen haberler, örgüt saflarında çatışmayan ama şehirlerde yaşayıp örgüte sempati duyan bireyler ile terörü tasvip etmeyen toplum arasında gerginliğin artmasına neden olmaktadır (Kazan, 2012:129).

Terör olaylarının kitle iletişim araçları ile sık sık verilmesinin olumsuz bir neticesi de şiddetin yığılmalı etkisinin oluşmasıdır. Gerek aynı olayın uzun süre yinelenerek olayların gelişimine bağlı olarak verilmesi gerek aynı anda meydana gelen diğer şiddet olaylarıyla ilgili haberler genelde şiddet, zorbalık ve terörle ilgili kamuoyundaki huzursuzluğun kaynağı olmaktadır. Bu etki kendini özellikle çocuklar üzerinde daha çok göstermektedir (Bozkurt, 1992: 62).

2.3. Medyada Bilinçli Terör Haberleri için Neler Yapılmalı?

Terörist saldırıların birçok kaynağı olduğundan medya haber yapma sürecinde bunlara karşı çok yönlü bir yaklaşım kullanılmalıdır. İlk olarak suç bilimine uygun ifadeler kullanılmalıdır çünkü terörizm bir suçtur. Terör eylemleri haberleştirilirken bu eylemlerin yapılaş amacı ve şekli iyice incelenerek propagandaya yer vermeyecek şekilde yapılmalıdır. Bilinçli veya bilinçsiz şekilde eylemin propagandasını yapmak yerine terör eyleminin yanlışlığı vurgulanarak terörle mücadeleye katkı sunmak

amaçlanmalıdır. İkinci olarak terör örgütleri ve eylemleriyle ilgili haber yapılırken millî güvenlik ve terörle mücadele dikkate alınarak haberler yapılmalıdır. Yapılan haber ve programlarla terör örgütlerine “karşı propaganda” yapılabilir. Terör eylemlerinin yanlışlığı vurgulanarak terör örgütlerinin yeni destekçiler kazanmaması için toplum aydınlatılabilir ve terörle mücadeleye katkı sağlanabilir. Son olarak politik bir yaklaşım benimsenmelidir çünkü terörist örgütler politik amaçlarla hareket eder. Terör örgütlerinin ideolojileri iyice incelenerek bu ideolojilerin toplum nezdinde karşılık bulması engellenmelidir. Özellikle etnik terörizmde ideoloji son derece önemlidir. Örgütlerin etnik kökenlerinden yeni sempatizan kazanmamaları için terörle mücadelenin bir parçası olarak medya da etkin mücadele vermelidir. Basın bu temel ilişkileri yayın politikalarında dikkate almalıdır. Ayrıca habercilik anlayışında yetki ve sorumluluk bilinci içerisinde terör olaylarını mecralarına taşımalıdır.

Terör haberlerini galeyana getirici, akla değil duygulara seslenen, sansasyonel bir dille, “hainler”, “kalleşler”, “alçaklar” gibi klişe başlıklar, poster gibi birinci sayfalar ve gözyaşı döken şehit yakınlarının yakın plan görüntüleriyle aktarmanın savunulacak bir yanı yoktur. Sansasyonel her terör haberi, halkta intikam hissi, “ne pahasına olursa olsun intikam alınmalı” beklentisi yaratır, barışa değil çatışmaya hizmet eder. Duygulara seslenen dilden kaçınmalı, olayları serinkanlı, yalın bir dille aktarmalıyız. Olayları saklamamalı ama okurda/izleyicide dehşet duygusu yaratacak detaylara yer vermemeliyiz. Trajediden etkilenenlerin özel yas ve acı anlarında duyarlı davranmalıyız. Cenazelerde acıyla feryat eden terör kurbanı yakınlarının fotoğraf ve görüntülerini kullanmaktan kaçınmalıyız. Eylemleri, İngiltere’nin sağ veya sol eğilimli basınının ayarını bozamamıştı. Çözüm de orada, ilkeler de. Mesela, son gelişmeler üzerine Medya Etiği Platformunun hatırlattığı gibi Terör eylemlerini süratle, doğru, eksiksiz ve sorumluluk içinde haber vermeliyiz. Medyaya “terör haberleriyle” ilgili dışarıdan dayatmalar kabul edilemez. Sorumlu bir gazetecilik dili, medyanın kendi çabasıyla aranıp bulunmalıdır. Yakın akrabalarının, ölen veya yaralanan kişilerin adlarını, resmî kanallar yerine ilk olarak bizim haberlerimizden öğrenmemesini sağlamak için elimizden geleni yapmalıyız. Akademisyen Raphael Cohen-Almagor’dan da bir iki öneri ekleyelim: “Medya, teröristlerin planları, hükümetin

veya askerin karşı planları gibi konularda asla spekülasyon yapmamalı. Bu yaklaşım kriz yönetimlerini zora sokabilir. Medya, terör üreten süreçlerle, onların sona erdirilmesi konusunda güvenlik güçleri ve diğer yetkili makamlarla karşılıklı (mesleki rol farklılıklarına) saygı ve anlayışa dayalı bir iş birliği içinde olmalı. Gazeteci bu tür ihtilaflarda asla arabulucu olmamalı, asli işini yapmalı.”

SONUÇ

Terör, toplum üzerinde korku yaratan ve devlete istediklerini yaptırmak için kullanılan hukuk dışı bir eylemdir. Terörün asıl amacı insanlar üzerindeki yarattığı korkuyu kendi istekleri doğrultusunda topluma yön vermek ve yaptıkları eylemlerin topluma etkisini en fazla düzeye çıkarılmasıdır. Bu etkileri artırma noktasında en önemli silahları medyadır. Medyanın izlenme oranını artırmak isteği, terörün de saldırılarından etkilenen insanları artırmak istemesi sonucu ortaya çıkan karşılıklı çıkar olgusu tehlikeli bir hâl almaktadır.

11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen New York Dünya Ticaret Merkezine düzenlenen terör eylemi en büyük terör saldırılarından biridir. Bu tarihten itibaren terör ve terörizm kavramları daha çok duyulmaya başlandı. Saldırının büyüklüğü tüm dünyayı etkilemiştir. Bu saldırı ile terör küresel bir statü kazanmış köklü değişiklikler yaşanmıştır. 11 Eylül tarihinde gerçekleşen olay tüm dünya tarafından izlenmiş, toplumun olayı yaşayıp hissetmesi sağlanmıştır. Medyada terör haberlerinin verilmesinin olumlu ve olumsuz yönleri vardır.

Medyanın olumlu yönleri:

- Medyada verilen terör haberleri toplumun haber alma özgürlüğünü gerçekleştirir.
- Devletle ilgi asılsız haberlerin üremesine engel olur.
- Terör konusu ile ilgili sağlıklı değerlendirmeler derin gözlemler ve analizler yapılmasında yardımcı olur.

Medyanın olumsuz yönleri:

- Toplumun psikolojisini kötü yönde etkileyebilir.
- Terörün iç yüzünü gören toplum duyarsızlaşır ve karamsar bir hâl alır.
- Devletin ve güvenlik güçlerinin imajına zarar verir.
- Terör haberlerinin sürekli gündeme gelmesi teröristleri tanınan kişiler hâline getirir.

Bunlar gibi pek çok yönü sıralanabilir.

Terörle mücadelede medya da etkin bir mücadele vermelidir. Medyadaki terör haberlerinin olumsuz

yönlerini azaltmak için

- Doğruluğu kesin olmayan haberler yapılmamalıdır.
- Haberlerde terörün suç olduğu vurgulanmalıdır.
- Politik bir yaklaşım benimsenmemelidir.

- Toplumun duygularına seslenen üslup yerine olaylar daha yalın ve soğukkanlılıkla aktarılmalıdır.
- Medya terörle mücadelede yetkili makamlar ve güvenlik güçleriyle iş birliği içinde olmalıdır. Meslek grupları arasında saygı ve anlayışla yürütülmelidir.

KAYNAKÇA

- Badur, Ö. (2010). *Küreselleşme Bağlamında Küresel Terör Olgusu: 11Eylül 2001 Terör Olaylarının Yazılı Basına Yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Baydar, Y. (10.09.2012). *Terör Haberleri Nasıl Verilmeli?*. 28.01.2019 tarihinde <https://t24.com.tr/haber/212785> adresinden alınmıştır.
- Bozkurt, Z. A. (1992). *Kitle İletişim Araçları ve Terör*. İstanbul: Kamer.
- Bülbül, A. R. (2001). *Haberin Anatomisi ve Temel Yaklaşımlar*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Dinçyürek, A. (2003). *Terör ve Medya*. *Tasam Dergisi*, 13, 10-15.
- Gökdağ, R. (2001). *Amerikan Medyasında 11 Eylül*. İstanbul: E Yayınları.
- Helvacıköylü, G. (13.02.2007). *Terör Nedir?*. 10.12.2018 tarihinde: <http://www.tasam.org/tr-TR/icerik/515> adresinden alınmıştır.
- İnal, A. (2009). *Haber Medyası Siyaset ve Terör*. İstanbul: Literatürk Yayınları.
- Karaarslan, A. (2014). *İfade Özgürlüğü Bağlamında Terör Propagandasının Yasaklanması Sorunu*. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 0 (4), 311-349. 05.01.2019 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/mdergi/issue/16884/175797> adresinden alınmıştır.
- Kazan, H. (2015). *Terör Medya İlişkisi ve Medyada Terör Haberciliği*. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, (24), 109-146. 01.02.2019 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/264363> adresinden alınmıştır.
- Taşdemir, E. (2017, Eylül). *Sosyal Medyada Terör Propagandası: Deaş Örneği*. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, (2), 727-734. 19.01.2019 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/357756> adresinden alınmıştır.
- Turanlı, E. (2008). *11 Eylül 2001 Terör Saldırılarına İlişkin Gazete Yazı Türlerinin İçerik Analizi*. *Yüksek Lisans Tezi*, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Yalçınkaya, İ. A. (2008). *Medya-Terörizm İlişkisi*. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Yücedoğan, G. (2012). *Terör, Savaş, Şiddet ve Medya*. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 0 (13), . 25.12.2018 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/iuifd/issue/22876/244471> adresinden alınmıştır.
- Yüksel, E. (2006). *“Gerçek Yaşam, Medyadaki Gerçek ve Terör Haberciliği”*. *Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü*. Orhan Gökeçe-Uğur Demiray(Ed.), (s. 21-53). İstanbul: Çizgi Kitabevi.

Terör ve Medya

Ayşegül KAYA

Sivas Prof. Dr. Necati Erşen Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Biz bu çalışmamızda terör olaylarında ve terörün örgütlenmesinde medyanın etkisi, bu etkinin çevreleri ve sonuçları üzerinde durduk. Terör ve medya olgularını, kaynak tarama yöntemiyle araştırıp aralarındaki ilişki üzerinde tespitlerde bulduk.

Terör, modern dünya ülkelerinin varlığını tehdit eden en önemli unsurlardan birisidir. Sıcak savaşların yerini soğuk ve postmodern savaşlara bıraktığı günümüzde ülkeler birbirleriyle yaptıkları ekonomik, ideolojik ve sanayi mücadelelerini, iktidar kavgalarını terör unsurunu da hesaba katarak uygulamaya geçiriyorlar. Öyle ki modern dünyada terör yepyeni ve geniş bir ekonomik yapıyı da beraberinde getiriyor. Bu yönüyle terör faaliyetlerinin tek bir dayanağının olmadığı, birçok unsurun, gücün ve devletin de işin içinde olduğu yadigarı olmayacak bir gerçeklik olarak önümüzde durmaktadır. Günümüzde bu durum daha açık bir şekilde görülmekte ve bilinmektedir. Terör örgütleri kendi propagandalarını yapmak, insanlardan taraftar bulabilmek amacıyla toplumdaki tüm mekanizmaları kullanır. Terörün dili bazen sert ve silahlı bazen de üstü örtülü, ılımlı tutumda olabilir. Bu noktada medya, terörün yapılanmasında, propaganda ve etki alanı oluşturmasında etkili bir unsurdur. Toplumlar dünyanın her yerinde medyadan beslenerek, esinlenerek ve etkilenecek kendilerine bir konum ayarlama yarışına girerler. Medya, bireylerin bakış açısını biçimlendirdiği gibi toplumların da algı dünyasında değişikliklere, farklı bakış açılarının oluşmasında etkilidir. Günümüzde medya sayesinde doğruların çarpıtıldığını, yanlışların doğru gibi sunulduğunu bu sayede bir fikrin, bir anlayışın halka gerçek dışı kurgularla aktarıldığını, bu aktarım sonunda toplumların yoğun tepkimeye girdiğini görmek mümkündür. Böylece medyanın yenedünya düzeninde bir kitle yönlendirme aracı olarak her oluşumun, topluluğun, milletin, devletlerin dayanakları arasındaki gücü tartışılması gereken bir noktadır.

Terör ve medya arasında sıkı bir ilişki olduğu, med-

yanın terör oluşumunda ve yayılmasında güçlü bir kaynak olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle medyanın masum bir iletişim aracı olmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Terör, medya, terör -medya ilişkisi

GİRİŞ

Bu makalede terör ve medya arasındaki ilişkinin hangi boyutlarda ve nasıl gerçekleştiği üzerinde durulacaktır. Terör ve medya arasında türlü ilişkiler yumağının bulunduğu düşünülmektedir. Bu doğrudan bir bağlantı yerine medyanın gücü ile ilgili bir yansımadır. Günümüzde medya toplumlar için etkileyici, dönüştürücü, yönlendirici, harekete geçirci unsurlardan biridir.

Medyanın bu gücü devletler, partiler, kurumlar kadar terör örgütlerinin de iştahını kabartır. Terör olaylarına ait haberlerin toplumlarda ilgiyle takip edilmesi, terör ve medyayı birbirini besleyen iki yapıya dönüştürür. Yayımlanan haberlerin büyüklüğü nedeniyle terör örgütlerinin güç veya korku vermesi söz konusu iken, toplum içerisinde de güvensizlik ya da endişeye sebep olur. Medyanın gücünü bilen terör örgütleri eylemlerle gündeme gelmediği zaman sempatanları ve taraftarları için kendi oluşturdukları medyayı kullanarak varlık mücadelesini devam ettirirler. Terör örgütleri medya olmadan hedeflerine zor ulaşacaklarının farkındadırlar. Medya ile terör arasındaki ilişki aslında iki tarafın da zamanla çıkarına işleyen bir ilişkiye dönüşmektedir. Terör örgütlerinin propaganda amacı, medyanın reyting kaygısıyla bütünleşmektedir. Bu durum ister istemez terör ile medya arasındaki mesafeyi azaltır.

Medya yalnızca müzik, magazin, kültür ve siyaset alanında değil terör alanında da bazı oluşumları yükseltecek, parlatacak güce ve özelliğe sahiptir. Bu sebeple terör haberlerinde kullanılan dil (haber dili) en önemli unsurdur. Sıradan bir terör haberi bilinçsiz bir propagandaya dönüşebilir. Yaptıkları eylemlerle medyada kendine yer edinen terör hareketleri, daha da cesaretlenerek büyük eylemler

yapma yoluna gitmektedir. Bir anlamda medya dolaylı olarak terör eylemlerini palazlandıran bir kaynak olabilmektedir. Buradan hareketle terör ve medya kavramlarını açıklamaya çalışalım.

YÖNTEM

Araştırmanın Türü

Bu çalışmamızda belge tarama ve kaynak bulma yöntemlerini kullandık.

Evren ve Örneklem

Medyada yer alan terör haberleri ve o haberlerin işlenişi ele aldık. Konu hakkında oluşturulmuş bilimsel makale ve yayınlardan faydalandık.

BULGULAR

1.1. Terör

Terör, Fransızca “terreur” kelimesinden türeyip, aşırı korku ve endişe yaratan özel etkenler ve bireye özgü ulusal olmayan ve genellikle bilinçsiz tepkilerin karşılıklı etkileşimi anlamına gelmektedir (Wilkinson, 2002: 142).

“Kısaca, silahlı eylem girişimleri sonucunda teröristlerin kendi davalarını duyurma çabasıdır. Stratejik eylem olarak da adlandırılabilir. Literatür terör eylemini yapan kişiye terörist demektir” (Okçu, 2009: 29).

“Terör örgütlerinin, yaptığı eylemlerde ilk hedefi insan ya da insanları öldürmek değildir. Örgüt için önemli o insanları öldürdüğü zaman toplumda yaratacağı etkidir. Terör çoğu zaman aniden ve plansız bir şekilde meydana gelebilir. Herhangi bir linç olayı, kapkaç olayı ya da trafik kazası toplumda korku oluşturduğu ve insanlarda tedirginliğe neden olduğu için terör olarak adlandırılabilir. Terör kavramına ilk olarak Dictionnaire de l'Académie Française'in 1789'da yayımlanan ekinde yer verilmektedir. Nitekim 1789 Fransız İhtilali'nden sonraki Mart 1793-Temmuz 1794 tarihleri arasındaki dönem tarihçilerce “terör rejimi” (rejime de la terreur) olarak anılmaktadır. Terörün literatüre girmesi, Fransız Devrimi'ne kadar gecikse de terörün ve terörizmin tarihi insanlık tarihi kadar eskidir” (Korkmaz, 1998, 88-95, s. 89) .

Bizde ise 12 Nisan 1991'de kabul edilen Terörle Mücadele Kanunu'nda terör tanımı şu şekildedir: “Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek; Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez

bütünlüğünü bozmak; Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek; Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek; temel hak ve hürriyetleri yok etmek; Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir” (3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu, <http://www.masak.gov.tr>).

Terör eylemleri sadece ülkemizde değil tüm dünya ülkelerinde devletlerin en büyük ve ciddi problemi olarak yer alır. Ülkelerin ekonomisinin çoğunu terörle mücadele kapsar. Geleceğe yönelik yatırımlar, kalkınma planları terör faktörünün riskinde şekillenir. Dünyada hiçbir terör örgütü yalnızca kendi finans kaynaklarıyla ayakta duramaz. Her terör örgütünün ardında mutlaka o bölgede farklı hesaplar peşinde olan küresel güçler vardır. Söylemin amacı, ilkesi ne olursa olsun terör örgütleri mutlaka farklı güçlerin şemsiyesi altında söylemini gerçekleştirir. Günümüz dünyasında bir soğuk savaş taktiği olarak terör örgütleriyle kimi devletlerin iş birliği yaptığı açıktır. Bilhassa silahlı eylemlerde kullanılan materyallerin temini, sosyal medyada sağlanan özgürlükler bu tavrın göstergesidir. Günümüzün en etkin iletişim araçlarından olan sosyal medya toplumlar üzerinde resmî haber organlarından daha etkili ve yayılabilir niteliğe sahiptir. Bu yönüyle terör örgütlerinin yapılanmaları “sanal hücre evi” diyebileceğimiz gruplarda gerçekleşmektedir. Bu tür ortamlarda materyaller kaynaksız ve kışkırtıcı ifadelerle evlerimize, cep telefonlarımıza kadar ulaşmaktadır.

Bazı zamanlar tamamen merak ve insani hislerle tıklanan bir sayfa, bir hesap, terör örgütlerine destek niteliği taşıyan bir eyleme dönüşebilir.

1.2. Medya

İnsan kendi arasında iş bölümü, iş taksimi ve tasnifi yapabilen bir varlıktır. İnsanın bu özelliği farklı şekillerde iletişim kurma ihtiyacını da beraberinde getirir. İletişim ihtiyacı çoğaldıkça iletişim aygıtları da paralelinde çoğalmış, çeşitlenmiş, gelişmiştir. Başlangıçta yalnızca haberleşme, durum iletimi vb. zorunluluklarla ortaya çıkan iletişim araçları bir süre sonra taşıdığı değerden dolayı kitleleri harekete geçirme, kitlelerin düşüncesine yön verme gibi farklı yönleriyle dikkat çekmeye başlar. İnsanların toplu yaşam merkezlerinde sayılarının artması ve iletişim imkânlarının çoğalması, hızlanması

başlangıçta yalnızca haberleşme temelli ortaya çıkan araçları bir “güç” unsuruna dönüştürmüştür. Bu güç tüm türevleriyle birlikte medya adını almıştır.

“Medya kavram olarak yığınlarla iletişimi sağlayan radyo, televizyon, gazete ve dergiler gibi basın yayın organlarının hepsini içinde bulunduran ortak ad, kitle iletişim araçları, basın yayın anlamına gelir. Kökeni İngilizcedir ve “Mass Media” sözünden gelir. Medya 20. yüzyılın başında geliştirilen kitle iletişimidir (Yaylagül, 2006: 6). Kitle iletişim araçları gazete, dergi, kitap, kayıt, radyo, sinema, film, televizyon, internet olarak sayılabilir. Bu araçlar tarihsel olarak sürekli bir değişim ve dönüşüm içindedir. Bu değişim ve dönüşüm her zaman devam edecektir. Yazı, ses ya da görüntü aracılığıyla iletişim kurmayı sağlayan yazılı ve elektronik basın, sinema, internet, bilgisayar, video, haberleşme uygulamaları, kitap, slayt, faks, tele-foto, telefon vb. gibi kitle iletişim araçlarının hepsine “medya” adı verilmektedir” (Bülbül, 2001: 1).

“Basın özgürlüğü demokratik toplumların en önemli kilometre taşlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu özgürlüğün sınırlarının olması gerektiği tartışmalı bir durumdur ve bu duruma en fazla neden olan haber içeriklerinin başında, terör haberleri gelmektedir. Terör haberlerinin medyada yer alışı biçimi, hassasiyet gerektiren bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Sistemik zorlayıcılık, gözdağı ve şiddet içeren bir güç olarak terörizm, medya ile ilişkilenen uzun bir tarihî geçmişe sahiptir. Ulusal ya da küresel ölçekteki terör saldırılarının ardından kurbanların ve ailelerinin kederini çoğu kez kanlı görüntülerle birlikte ortaya koyan, olayları önleyemediği için hükümetleri, siyaset yapıcılarını ve devletin güvenlik kurumlarını suçlayan, olası gelecek saldırılardan spekülasyon biçiminde söz ederek halkı paniğe sürükleyen çok sayıda haber, kitle iletişim araçlarında yer alabilmektedir. Özellikle internet temelli yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte enformasyon çok hızlı yayılan bir hâl almıştır. Dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen terör olaylarına ait görüntülere saniyeler içinde her yerden ulaşılabilir. Böylece Çinlilerin “Bir kişiyi öldür, on bin kişiyi korkut,” atasözü sadece binlerce kişiyi değil, milyonlarca kişiyi korkutmak anlamına gelecek şekilde genişlemiş durumdadır. Medyanın, toplumsal gerginliklerin azaltılmasında ve çatışmaların önlenmesinde hayati bir rolü olduğu bilinmektedir. Ancak rekabetçi medya ortamının-

da bu rol çoğunlukla görmezden gelinmekte, çok sayıda haber aktörü, medyada yer alma mücadelesine girmektedir” (Avşar, 2016:118).

İnternet temelli iletişim, geleneksel medya atmosferini değiştiren ve dönüştüren bir süreci beraberinde getirmiştir. Medyanın rolü giderek bulanıklaşmaya, gazetecilik mesleğinde profesyonel ve profesyonel olmayan ayırımı azalmaya başlamıştır. Herhangi bir ücret ödemediği oluşturulabilen web siteleri, yüksek maliyet gerektirmeyen video/fotoğraf paylaşım siteleri terör örgütlerinin kolay yoldan “medya” hâline gelmesine neden olmuştur. “Günümüzde internet, çoklu kaynak ve hızlı yayılımı sayesinde terör örgütlerinin mesajlarını dağınık kitlelere daha çabuk ulaştırmasına imkân sağlar. Terör örgütleri internetin mesaj yayılımında anonim olmasını kullanarak iz bırakmadan hedeflerine ulaşır. Medyanın sansürlenmesi demokrasi açısından sorun olarak kabul edildiği için terör örgütleri bu kontrolsüz sanal alandan kolayca faydalanmaktadır. Yeni medya düzeninde sadece devlet tarafından yayımlanan haberler değil, isteyen herkesin yayımladığı haber ve mesajlar vardır. İnternet ortamında birçok radikal site bulunmaktadır. Geçmişte devlet merkezli olan ve neredeyse tekel kabul edilen haber akışı internetle birlikte terör örgütlerinin lehine değişmiş durumdadır. 1998 yılında sadece 15 terörist odak online varlık gösterirken, 2003-2005 yılları arasında online terör haritasının 4.300’den fazla terör sitesiyle sıçrama yaşadığı gözlenmektedir” (Weimann, 2006: 15).

1.3. Terör ve Medya İlişkisi

Medya, terör eylemlerinde hem saldıran hem de saldırılan için önemli bir unsurdur. Terör eylemlerinin asıl amacı yaptıkları işi ve ideolojilerini halka duyurmak ve bu yolla düşmanlarını korkutmaktır. Bu da en iyi medya aracılığıyla sağlanır. Öte yandan halk nazarında terör eylemlerinin kötü gösterilmesi için medya büyük ve önemli bir araçtır. Kamuoyunu kontrol altında tutmak ve yönlendirmek için devlet idarecileri medyayı kullanır. Medyanın reyting artırmak gibi kişisel bir kaygısı vardır. Bu nedenle medya, toplumsal olayları ve toplumsal gerçekleri aslından uzak, abartılı bir biçimde yansıtabilir. Nitekim bu yansıma, insanları yönlendirme potansiyeline sahiptir.

Terör örgütleri çeşitli eylemler gerçekleştirip toplum içerisinde korku, ümitsizlik ve panik yaratarak siyasi iktidarı kendi ideolojik amacına ulaşmak için

adım atmaya zorlar. Medyanın ve kamuoyunun dikkatini çekmeyen, gündeme gelmeyen bir terör eylemi amacına ulaşamamış demektir. Bu nedenle medyanın hatta toplumun dikkatini nasıl çekebileceği konusu, terör örgütleri için eylemin kendisini planlamaktan daha önemlidir. Terör eylemlerinin hızla kitlelere ulaştırılması ve kamuoyunu meşgul etmesi söz konusu örgütler için önemli bir unsurdur.

“Yapılan araştırmalar, terör haberlerinin medyada en fazla takip edilen haberler olduğunu ortaya koymaktadır. Terör olaylarının medyada yer alması, örgütün yaşama şansını artırması bakımından son derece önemlidir. John Graff İtalya’daki Kızıl Tugaylar’ın gazetelerinin en çok sattığı perşembe ve pazar günleri baskısında yer alabilmek için iletişim günleri olarak çarşamba ve cumartesi günlerini seçtiğini belirtmiştir. Graff, örgütün daha çok o günlerde eylem yaptığını ve böylece o günün haberinin verildiği prime time zamanını yakalamaya çalıştığını belirtmektedir” (Korkmaz, s. 161).

“Yine İtalya’da Aldo Moro’nun kaçırılıp öldürülme sürecinde gazetelerin tirajının arttığı görülmüştür. Getirisi yüksel olduğu için özellikle televizyonlar, terör ve şiddet haberlerini son dakika gelişmesi olarak duyurmakta ve haber bültenlerinde genişçe yer vermektedir. Araştırmaların ortaya koyduğu bir gerçek var ki o da terör haberlerinin izleyicide korku, panik, tedirginlik, karamsarlık ve güvensizlik oluşturduğudur” (Kazan, 2016: 24).

“Şiddet içeren mesajların kamuoyunun dikkatini çektiği ve bu mesajların üzerinde yoğunlaştığına dair ilk örnekler, 1960’lı yılların başındaki Vietnam Savaşı protestolarına kadar gitmektedir. Bu yıllarda sembolik anlamlarla yüklü, başta BM binası önünde kendini yakma ve savaş karşıtı protesto eylemleri ile kamuoyunda bir tepki iklimi yaratılmak istenmiş, bu konuda bir hayli yol kat edilmiştir. Bu tarz eylemler, bir yerde terörizmin zaten arzuladığı, büyük ölçüde başarılı olduğu korku, panik, endişe ve merak duygularının medya tarafından hem geniş kitlelere ulaştırma hem de eylemler sonrasında tekrar tekrar yinelenme şansı yarattığı için bu duygular önem kazanmış ve zaman içerisinde çeşitlenmiştir” (Avşar, 2009, 61-88, s.66.).

“Terör örgütlerinin televizyona çıkartılıp çıkartılmaması sorunu, 1970’lerden beri dünya kamuoyunu meşgul etmiştir, 1972’de Filistinli bir grup Münih Olimpiyatları’nı kana buladığında herkes basını suçlamış ve “Kameralar orada olmasaydı olay bu

kadar büyümeyecekti.” iddiasında bulunulmuştur. Söz konusu yıllar, hem terörün, hem de medyanın yaygınlaştığı yıllar olmuştur. O yüzden bu iki olgunun birbirine dayanarak büyüdüğü öne sürülmüştür. Terör medyaya o kadar bel bağlamıştır ki uçak kaçırılacağı zaman o olayın akşam haberlerine yetişmesine dikkat edilmeye çalışılmıştır” (Çaşın, a.g.e. , s.730).

“Terör örgütleri hedef kitlelerine mesajlarını iletebilmek ve propagandasını yapabilmek için medyada yer almaya, medyayı yönlendirmeye veya etki altına almaya çalışmaktadır. Hatta kimi zamanlarda bununla yetinmeyerek kendi medyasını kurmaktadır. Örneğin PKK terör örgütü kurduğu haber ajansı, televizyon, radyo ve internet siteleri sayesinde kendi tabanına seslenebilmekte, gerçekleştirdiği eylemlere ilişkin yazılı ve görsel bilgi ve belgelerin başka mecralarda, özellikle tartışma programlarında, gazete sütunlarında ve köşelerinde de yer almasını sağlamaktadır. Neticede belki şunu belirtmek gerekir: Teröristler eylemlerini bir gazeteci gözüyle değerlendirerek planlamakta ve gerçekleştirmektedir. Dahası eylemlerinin kamerasıyla çekimlerini yaparak servise koymaktadır. Örneğin PKK Aktütün Karakoluna yaptığı saldırının görüntülerini yayımlayarak ne kadar güçlü olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır (3 Ekim, 2008). Kimi zaman da terörist örgütler medya mensuplarıyla ve gazetecilerle kişisel iletişim kurarak medyada yer almaya çalışmaktadır” (Devran, 2015: 2).

Medyanın terör haberlerine yer vermesinin asıl nedeni izlenirliği/okunurluğu artırmaktır. Günümüzde terör örgütleri eylemlerini sıklıkla medyanın ilgisini çekecek biçimde düzenlemektedir. Medya ilk kez Gus Martin tarafından tanımlanmıştır. Çağdaş terörizmin “medya merkezli” olduğu söylenebilir.

Medya Merkezli Terör Eylemi	Medya Merkezli Olmayan Terör Eylemi
<p>Teröristler gazetecileri ya da medyatik kişileri eylemlerine dâhil ederler.</p> <p>Terörist grup eylemi üstlendiğini duyurur.</p> <p>Terörist grup, medyayı eylem ve amacı hakkında bilgilendirir.</p> <p>Terörist grup ya da kişi medyaya demeç verme konusunda gönüllüdür.</p> <p>Terörist grup, eyleme ilişkin bilgileri ve görüntüleri internet ya da diğer mecralar aracılığıyla kamuya ulaştırır.</p> <p>Eylemler haber değeri taşıyan ülkelere ya da haber değeri taşıyan kişilere yöneliktir.</p> <p>Eylemler ölümlere ya da yaralanmalara neden olur.</p> <p>Eylemler dramatiktir.</p> <p>En çok tercih edilen eylemler fidye gerekçesiyle olmamak şartıyla uçak kaçırma ve rehine almadır.</p>	<p>Eylemleri sahiplenen kimse yoktur.</p> <p>Eyleme ilişkin bilgiler ve görüntüler kamuoyuyla paylaşılmaz.</p> <p>Eylemler daha az haber değeri olan ülkelerde gerçekleştirilir.</p> <p>Olaylar standart prosedürle gerçekleştirilir ve önceki olaylara benzerdir.</p> <p>Dikkat çekmeyen ya da tanınmamış kurbanlar vardır.</p> <p>En çok tercih edilen eylemler saldırı ya da bombalamadır.</p>

Şekil1: Medya Merkezli ve Medya Merkezli Olmayan Terör Eylemlerinin Göstergeleri (Avşar, 2016: 120)

“Terörist grupların medyaya ilgisine göre sınıflandırma yapan Gabriel Weimann ve Conrad Winn’e göre kendini ve hedeflerini reklam aracılığıyla anlatmaya çalışanlara “medya odaklı teröristler”, ana öncelikleri reklam olmayanlara ise “geleneksel teröristler” adı verilebilir. Geleneksel sınıflandırmasını günümüz eylemleri için yapmak mümkün değildir. Hemen her örgüt başarabildiği ölçüde her yerde eylem yapmaya çalışmakta ve medyada kendine yer bulma çabası vermektedir. Bu bağlamda Fransa, İrlanda ve diğer Avrupa ülkelerinde gerçekleşen terörizm geleneksel terörizme girerken Filistin, Orta Doğu ve Latin Amerikalı örgütler medya odaklı terörizm grubuna dâhil edilmektedir. Özellikle dünyanın birçok yerinde faaliyet gösteren terör grupları televizyonlara haber olmaya ve dolayısıyla Batılı değerleri hedef seçmeye özen göstermektedir” (Caşın, a.g.e. , ss 708-709).

PKK da medya merkezli terör eylemlerini tercih eden bir terör örgütüdür. Bu örgütün ilk eyleminde, hedef seçilirken “haber” olmasına dikkat edildiği bizzat örgüt yönetimi tarafından açıklanmıştır. Terörist örgüt elebaşı Abdullah Öcalan da örgütün medyaya verdiği önemi “Kitap yazın beni anlatın, makale yazın beni anlatın, videokasetleri ile beni anlatın, gazetelerde büyük boy fotoğraflarımı yayımlatın.” diyerek anlatmıştır. Terör örgütleri medyayı çeşitli amaçlarla kullanmaktadır. Medyada yer almayan bir terör saldırısı, ulaştığı hedef kitleyi büyütemediği için amacına ulaşamamış demektir. Bir

terör saldırısı, haber bültenlerinde yer bulamazsa hedefi gerçekleşmemiş sayılır. Terör örgütleri, ölü sayısının on, yüz ya da yüz bin olmasıyla ilgilenmez. Onların başarısını yaptıkları eylem değildir. Tehditlerinin medyada yayında kalmasını ve bu sayede psikolojik savaşı kazanmayı ummaktadır.

“Terör örgütleri için medya, panik atmosferi yaratmanın, yatırım ve turizm alanlarında bir ülkenin ekonomik itibar kaybına uğramasının, kamuoyunun devlet kurumlarına olan güvenini azaltmanın etkili bir yoludur. “Teröristler eylem tercihlerinde öncelikle başarının olmazsa olmaz şartlarından biri olarak medyaticliği tercih etmektedirler. Çünkü her şeyden önce kendi kamuoylarına ne kadar büyük bir eylem yapabildiklerini ve güçlü olduklarını, devletin asker, polis, istihbarat birimleri başta olmak üzere, asayiş kurmak ve korumakla görevli bütün unsurlarına rağmen eylem gerçekleştirebildiklerini göstermeleri, kanıtlamaları elzemdir. Bu hiç şüphe yok ki taraftarları nezdinde büyük bir moral/motivasyon etkisi yaratmaktadır. Buna ek olarak terör örgütlerinin ‘düşman’ olarak gördüğü kitleler üzerinde de büyük bir yığınlık, panik, korku oluşturmak; bu çaresizlik ve ümitsizlik ortamından güçlenerek çıkmak niyetini taşıdıkları da açıktır. Bir diğer ve belki de en önemli hedef ise toplum üzerinde bu etkileri yaratmak arzudur” (Avşar, 2002: 24).

“Özetlemek gerekirse teröristlerin medyayı temel

alan dört farklı amacı bulunmaktadır. Bunlardan ilki seyircinin dikkatini çekmek ve farkındalık yaratmaktır. Böylece hedef kitleye ve devlete gözdağı vererek korku yaratmaktadırlar. İkinci amaç örgütün tanınmasıdır. Terör saldırılarını neden düzenlediklerinin bilinmesini istemektedirler. Üçüncü amaç saygınlık kazanmak ve örgüt adına düzenlenen saldırılara yönelik sempati kazanmaktır. En son amaç ise yarı meşru (quasi-legitimate status) bir durum kazanmak ve medyadan diğer siyasi aktörlerin gördüğü ilgiyi görmektir” (Nacos, 2007: 20). “Bu amaçlardan hangisinin daha önemli olduğu terör örgütlerine göre farklılık gösterebilmektedir. Ancak tüm terör örgütleri kamuoyunda tanınırlıklarını artırmak için medyada olabildiğince uzun ve sık bir biçimde yer almak istemektedirler” (Avşar, 2002: 27).

1.4. Medyada Terör Haberlerinin Verilmesinin Olumsuz Yanları

Dünyanın en ücra köşesindeki terör olayları bile medya vasıtasıyla insanların evlerine kadar ulaşmaktadır. Bu durum terör örgütlerinin küresel bazda tanınabilirliğini artırmaktadır. Terör haberleri toplumda korku, tedirginlik, karamsarlık, umutsuzluk, güvensizlik ve yılgınlık gibi duygulara yol açmaktadır. Ayşe İnal bu durumu şöyle açıklamaktadır: “Günümüzde terör haberlerinin oluşturduğu zihinsel haritalara, anlamlara ve dünyayı algılama biçimlerine bakıldığında görülecektir ki haberlerin sonucunda pek çok insan kendini günlük yaşamında korku içinde ve tehdit altında hissetmektedir. Her an her yerde bir terör saldırısı olabilir ve buna karşı bireyler tek tek güçsüz ve korunmasızdır. Bunu korkunun yayılması olarak özetleyebiliriz. Medya tarafından terör olaylarına geniş şekilde yer verilmesi, terör eylemlerinin planlanış ve uygulanış süreçlerinin kamuoyunun bilgisine sunulmasına neden olmaktadır.”

“Özellikle tartışma programlarında güvenlik güçlerinin ağır zayıflık verdiği olaylar sonrasında terörle mücadelede zafiyetlerin masaya yatırılması, güvenlik güçlerinin eksiklerinin haritalarda yer göstermeye varacak şekilde derinlemesine analiz edilmesi, yeni stratejileri boşa çıkarmakla birlikte teröristlerin de neyi eksik neyi doğru yaptıklarını bir kez daha gözden geçirmelerini sağlamaktadır. Aynı zamanda halkın moralinin bozulmasına neden olurken terörle mücadele birimleri yıpranmakta terör örgütleri de moral kazanmaktadır. Bu da şiddete eğilimli birey veya gruplar üzerinde olum-

suz sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu görüntüler gerek haber bültenlerinde terör görüntüleri veya adi suçlar kapsamına giren şiddet görüntüleri gerekse program veya dizilerdeki şiddet sahneleri olabilmektedir. Terör haberlerinin medyada yer almasının bir diğer olumsuz sonucu da birbiriyle rekabet hâlinde bulunan örgütlerde “geride kalma”, karşıt görüşlü örgütlerde ise “misilleme” yapma duygularına yol açabilir. Zira terör örgütlerinin kendilerini tanıtmaya, duyurma ve var oluş amaçlarının kamuoyunda konuşulmasını sağlayan en önemli etken, yaptıkları ses getirici eylemlerdir. Bu örgütlere göre, en iyi propaganda eylemdir” (İnal, 2009, 11-26, s. 24.).

“Terör eylemlerinin etkinliğinin ve sonuçlarının verilmesi, örgütlerin en çok istediği unsurlardandır. Eylemlerin sebep olduğu insan ve mal zayıflığının özellikle abartılarak verilmesi, hem terör örgütünün imajına güç kazandırmakta hem de kendisine yakın duygudaşlarının örgüte daha da yakınlık duymasına hatta örgüte katılmasına neden olabilmektedir. Ayrıca örgütün güçlülük imajı halk nezdinde korkuya yol açarken devletin ve güvenlik güçlerinin imajının zayıflamasına ve toplum nezdinde güçlülük ve saygınlıklarının azalmasına neden olmaktadır. Buradaki dengenin iyi belirlenmesi gerekir. Terör haberlerinin verilmesi, toplumda kampaştırıcı etkide bulunmaktadır. Özellikle egemen söylemlerle verilen haberler, örgüt saflarında çatışmayan ama şehirlerde yaşayıp örgüte sempati duyan bireyler ile terörü tasvip etmeyen toplum arasında gerginliğin artmasına neden olmaktadır. Özellikle teröristlere destek veren protestolarda ve terörü lanetleyen gösterilerde gerilimin zaman zaman yükseldiği hatta fiziksel çatışmanın çıktığı çoğu zaman kamuoyuna yansımıştır. Terör haberleri verilirken izleyici kitlede benzer duyguları paylaşan bireylerin örgüt lehine harekete geçmesine veya örgütle bir özdeşleşmeye gitmesine neden olunabilir. Haberlerin medyada sık sık yer alması, terörün ülke gündeminde ilk sıraya oturmasına neden olarak âdeta ülkenin yegâne sorunu olduğu izlenimi verebilir” (Kazan, 2016: 130).

1.5. Medyada Terör Haberleri Nasıl Verilmeli?

Medya terör örgütlerinin propagandasını yapmadan, kamuoyuna olan sorumlulukları çerçevesinde terör haberleri belli unsurlar dikkate alınarak haber yapılmalıdır. İkelik bir biçimde yapılan terör haberleri terörle mücadeleye katkı sağlarken bilinçsizce

yapılan haberler şiddete katkı vermekten başka bir işlevi yoktur. Suç bilimine uygun kelimeler kullanılmalıdır. Çünkü terör suçtur. Bu eylemler haber yapılacağı zaman eylemin yapılış amacı ve şekli incelenerek propagandaya dönüşmeyecek bir biçimde yapılmalıdır. Bilinçli veya bilinçsiz şekilde eylemin propagandasını yapmak yerine terör eyleminin yanlışlığı vurgulanarak terörle mücadeleye katkı sunulmalıdır. Teröristlerin büyüleyici bir lider ya da kahraman olarak değil, suçlu olarak gösterilmesi gerekir. Örgütün yeni destekçi kazanmaması için toplum bu yönde aydınlatılmalı son olarak politik bir yaklaşım benimsenmelidir. Çünkü terör örgütleri politik amaçlarla hareket eder. Terörist örgütlerin İdeolojileri incelenerek toplum nezdinde karşılık bulmaları engellenmelidir.

Halkı umutsuzluğa sevk edecek, kargaşa ve kaos neden olacak yayınlar yapılmamalıdır. 11 Eylül saldırılarında “ABD şokta”, “Terör Amerika’yı da vurdu” gibi söylemler sıkça kullanılmıştır. Bu tür yakıştırmalar halkın korku ve paniğe kapılmasına neden olurken, saldırıyı gerçekleştiren örgüte moral sağlamaktadır. Kan, ceset vb. görüntüler medyaya verilmemeli, bu görüntülerin haber merkezinde olduğu da söylenmemelidir. Medyada yapılan hatalardan biri de “görüntüler elimizde ama yayımlamıyoruz” gibi söylemlerde bulunmasıdır. Bu durum insanların meraklanmalarına ve kafalarında olayı kurgulamalarına neden olarak durumun daha kötü olduğunu düşünmelerine sebep olabilmektedir. Terör haberlerinde yapılan eyleme dikkat çekmek için görsel efektler ve gerilim müzikleri kullanılmamalıdır. Terör örgütlerinin bildirilerine medyada yer verilmemelidir. Örgütlerin medyayı ilk keşfettiği yıllarda eylemlerine son vermek için televizyonlarda bildirilerinin okunması ve gazetelerde bildirilerinin yer alması gibi taleplerde bulunmaktaydı. Örgüt liderlerinin ya da militanların

açıklamaları medyada yer almamalıdır. Bu konuşmalar örgüt üyelerine çağrı niteliği taşıyabilmekle birlikte şifrelerle yeni eylem çağrısı anlamına da gelebilmektedir. Örgüt yöneticileriyle röportajlar yapılmamalıdır. Bu röportajlar propaganda olarak rol oynamakta, hem de örgüt yöneticilerine güçlü bir imaj kazandırmaktadır. Örgüt yöneticilerinin tehditkâr söylemleri halkta korku, panik ve nefret duygularının artmasına neden olmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Medyanın etkisi ve önemi düşünülecek olursa çağımızın en güçlü araçlarından biri olduğu ve terörle bağlantılı kullanıldığında rahatlıkla etkili bir silaha dönüştüğü söylenebilir. Terörün medyadan beslenmesi medyanın da terörden beslenmesini beraberinde getirir. Bu tür bir ilişki içerisinde bilhassa sosyal medya ağları, sosyal medyada yer alan gruplar bireylerin algısını, bakışını, fikrini değiştirmekte önemli bir rol oynar. Kontrol altında tutulması ya da filtrelenmesi imkânsız medya araçları için bireyi bilinçlendirecek yöntemlerle ve yine medya aracılığıyla mücadele etmek gerekir. Bir taktik savaşı ile sosyal medyayı kullanan terör örgütleriyle mücadele öncelikli olarak yine medya üzerinden bilinçlendirme yoluyla mümkündür. Medya okuryazarlığı seminerlerinin, kurslarının, derslerinin toplumun her kademesine ulaşmasını sağlamak bu yönde atılmış önemli bir adım olacaktır. Medya kullanan kişinin niyetine bağlı olarak faydası, zararı tartışılacak bir araçtır. Esasında aynı durum tüm iletişim araçları için geçerli bir gerçektir.

Terör örgütleri, hedeflerine ulaşmak için medyada yer edinmeye muhtaçtır. Medya olmadan terörle gelen ölümler, sıradan ölüm türlerinden biri olmakla kalacaktır. Bu da terör örgütlerinin işine gelmeyecek bir durumdur.

KAYNAKÇA

- Makale:
- Avşar, Z.(2016) *İnternet Çağında Medya, Terör ve Güvenlik*, TRT Akademi, s3, sy118-122,<https://www.trtakademi.net> (erişim tarihi 05.01.2019).
- Kazan, H. (2015) *Terör - Medya İlişkisi ve Medyada Terör Haberciliği*, *Güven Stratejileri Dergisi*, s24, sy117-133, <https://www.dergipark.com> (Erişim Tarihi: 03.01.2019).
- Peresin, A. (2007). "Mass Media and Terrorism" s. 5 – 22,<https://hrcak.srce.hr/file/28073>(erişim tarihi 15.01.2019).
- Dergi:
- Korkmaz, G. "Tanımı sorunlu olan bir kavram: Terör", *Polis Dergisi*, 14. Sayı, Ankara, 1998, 88-95, sy89.
- Kitap:
- Avşar, Z. "Terörizmle Küresel Mücadele Stratejisi İçinde Medyanın Yeri Ne Olmalı?" , *Terör ve Haber Söylemi*, Editör: Mustafa Şeker - N. Tülay Şeker, *Literatürk Yayınları*, İstanbul, 2009, s61-88.
- Bülbül, A. R. (2001) *Haberin Anatomisi ve Temel Yaklaşımlar*, Ankara: Nobel Yayınları, sy1.
- Caşın, M. H, *Uluslararası Terörizm*, Nobel Yayınları, Ankara, 2008, sy708-730.
- İnal, A. "Haber Medyası, Siyaset ve Terör" , *Terör ve Haber Söylemi*, Editör: Mustafa Şeker – N. Tülay Şeker, *Literatürk Yayınları*, İstanbul, 2009, 11-26, s. 24.
- Korkmaz, G. (1999) *Terör ve Medya İlişkisi*, *Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi*, Ankara, s89.
- Nacos, B.L (2007). *Mass-Mediated Terrorism: The Central Role of the Media in Terrorism and Counterterrorism*, İkinci Basım, Lanham, Md: Rowman & Littlefield Publishers, Inc, sy20.
- Weimann, G. (2006). *Terror on the Internet: The New Arena, the New Challenges*, Washington, DC: United States Institute of Peace, sy15.
- Wilkinson, P. (2002). "Terör ve Terörizm: Kavramlar, Özellikler ve Tipoloji", *Silinen Yüzler Karşısında Terör* (s. 142-163), Cemal Güzel (der.), Ankara: Ayraç Yayınları, sy142.
- Yaylagül, E. (2006). *Kitle İletişim Kuramları*, Ankara: Dipnot Yayınevi, sy6.
- İnternet:
- *Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü*, 3713 sayılı *Terörle Mücadele Kanunu*, <http://www.masak.gov.tr> (Erişim Tarihi: 11.01.2019).
- Tez:
- Okçu, D. (2009). *Uluslararası Terör ve Türkiye'ye Etkileri*, *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*, *Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, sy29.

Terör ve Terörün Yaşam Kaynağı

Murat Şiyar AKBULUT

Gaziantep Şehitkâmil Sabahattin Zaim Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Terörizm şimdiye kadar insan topluluklarının olduğu her yerde var olmuştur. Terörizm kitleler tarafından farklı değerlendirilebilir lakin bu konuda iyi veya kötü diye sınıflandırılmayacağı kesin bir şekilde göz önündedir. Bir terör örgütü yapmış olduğu bir eylem ile farklı sempatanlar tarafından teknoloji ve çağın bütün olanaklarını kullanarak iyi veya kötü şeklinde tararlaştırılabilir ve böylece amacına büyük bir ustalık ile ulaşmış olur. Bu durum karşısında yıllardan beri süren terör saldırılarını farklı bakış açısı ile ele alarak ve terörün bir ülkeye verdiği zararları, unutulmaya yüz sürmüş can yakıcı olayları gün ışığına çıkararak toplum nezdinde farkındalık oluşturmak, terör zilletine yapılan her türlü yardımları yani terörün yaşam kaynağını gün ışığına çıkarmak gerekir. Terör ve terörün her türlü faaliyetleri yanlış ve kötüdür.

“Terör en geniş tanımı ile cebir ve şiddet kullanılarak baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.” Şeklinde tanımlanmaktadır.

Terör örgütleri adına bozgunculuk çıkaran hatta kendi vatandaşı ile çatışma içerisine giren teröristler, toplumun bazı kesimleri tarafından ‘terörist’ bazı kesimleri tarafından ise ‘özgürlük savaşçısı’ diye adlandırılmıştır. Bu husus doğrultusunda terör farklı kaynaklardan beslenerek gücünü yitirmemiştir. En büyük kaynak olarak görülen finansal kaynak ise günümüzde dahi göz göre göre devam etmektedir. Dış devletler tarafından menfaatler uğruna destek gören teröristler ve terör örgütleri her

geçen gün daha da güçlenmekte ve çağımızın en tehlikeli sorunu haline gelmektedir. Bu ve benzeri durumlarla beraber terörizmin kaynağına inerek bu sorunu temelli çözmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Terörizm, örgüt, şiddet

GİRİŞ

Terör ve terörizm günümüzde aynı kavramlar gibi kullanılmaktadır fakat bu iki kavram birbirinden çok farklı anlamlara gelmektedir. Terör terimi, dehşet ve korkuyu belirtirken terörizm, bu kavrama süreklilik ve siyasal içerik katmaktadır.

Terör Kavramı: Cebir ve şiddet kullanarak baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle Anayasa’da belirtilen Cumhuriyet’in niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devleti’nin ve Cumhuriyeti’nin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak ve yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığını bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.

Terörizm kavramı, terör yöntemlerinin siyasi bir amaçla örgütlü, sistemli ve sürekli bir şekilde kullanılmasını benimseyen bir strateji olarak terör kavramından ayrılmaktadır.

Terörün öncelikle bir ideolojik alt yapısının olması gerekmektedir. İdeolojik unsur, örgütün hareket noktasını oluşturmaktadır. Örgüt, benimsediği ideoloji doğrultusunda hareket etmekte, stratejisini buna göre belirlemektedir.

Günümüzde terör örgütlerinin dayandığı başlıca ideolojiler arasında, Marksist-Leninist-Maoist ideoloji (komünizm), milliyet (etnik) kaynaklı ideoloji (faşizm, Kürtçülük, Ermeni milliyetçiliği gibi), dinî kaynaklı ideoloji gibi farklı kaynakları temel alan ancak hedef olarak rejim değişikliğini veya bölünen topraklar üzerinde yeni bir devlet kurmayı amaçlayan ideolojiler yer almaktadır.

Terör örgütlerinin siyasi eğitim adını verdikleri faaliyetlerin amacı, örgütün dayandığı temel ideolojiyi örgüt mensuplarına benimsetmek ve örgütün hedefleri doğrultusunda bilinçlendirmektir. İdeolojik eğitim de diyebileceğimiz bu süreçle örgüt mensuplarının örgüte bağlılıkları sağlanır. Böylece bu örgüte dâhil olan bir terörist, elebaşının kendisine vermiş olduğu görevi kutsal bilir ve görevini canı pahasına yerine getirir.

Terör örgütlerinin en büyük ve en önemli yaşam kaynağı olan 'gençler' özgürlüğün zirvesini yaşamak vaatlerine kanıp bu örgütlere katılım göstermektedir. Çağımızın bilgini Albert Einstein bu durumu şu sözleri ile çok net bir şekilde açığa kavuşturmuştur: "İnsanın gerçek değeri her şeyden önce kendi kendisinden özgürleşmeyi ne ölçüde ve ne anlamda becerebildiğiyle belirlenir." (5)

Ülkemiz çevresinde bulunan terör örgütleri uzun yıllardan beri genç ve dinamik kuşakların aklını çelerek çeşitli vaatlerle gençlerimizi dağlara çıkarılmaktadırlar. Dağa çıktıktan sonra bu durum çok farklı bir hâl almaktadır. Umut dolu vaatlerle başlayan serüven dar mağara kovuklarında haftalarca toprak yiyerek hayatta kalma çabası ile son bulur. Hatta eli kanlı teröristler gençlerin hayatlarını çalmakla kalmayıp namuslarına dahi göz koymaktalar. Kadın erkek fark etmeksizin kandırdıkları gençlere aşağılık şekilde davranmakta hatta tecavüze varan kötülükler etmektedirler. Bu tarz davranışlara karşı koyanları ise infaz etmektedirler.

Terörün bir ülkeye verdiği zararlar göz ardı edilemeyecek kadar ciddi bir boyuttadır. Bu konu hakkında siyasi istikrar analisti Serdar Sement: "Sadece kamu harcamalarını baz alırsak terör, 20 yılda millî gelirimizi yüzde 1,5 oranında geriye düşürdü. Bugün 750-800 milyar dolar olan millî gelirimizden 20 yılını göz önünde bulundurduğumuzda her yıl 10-12 milyar dolar kayıp söz konusudur." sözleri ile terörün ülkemize ne ölçüde zarar verdiğini göz önüne sermiştir. Terör, yalnız bir ülkenin ve ülke vatandaşlarının maddi kaybı ile kalmayıp bir ülkenin eğitim ve kültür seviyesini de oldukça olumsuz etkilemektedir.

1977 senesinde Amerika Birleşik Devletleri başkanı Jimmy Carter'ın ulusal güvenlik danışmanı Zbigniew Brzezinski tarafından geliştirilen yeşil kuşak projesinin amacı, İslam'ı komünizme karşı bir savunma olarak kullanarak SSCB'nin petrol zenginini bir bölge olan Basra Körfezi civarında etkin olmasını engellemektir. SSCB'nin Afganistan işgali

sırasında CIA ve Pakistan himayesinde mücahit güçler örgütlendi. Afganistan'da ekilen haşhaşın eroin olarak dünya piyasasına sürülmesine göz yumuldu ve elde edilen gelirin işgale karşı kullanılması amaçlandı. Karşı saldırı amacıyla Afgan gruplara yoğun silah satışı yapıldı ve Pakistan'daki askerî kamplarda eğitim verildi. Bu gelişmeler Taliban gibi radikal dinci örgütlerin temellerinin atılmasını sağladı ve ılımlı İslam desteklendi. Bu durum sonucunda Orta Doğu'da birçok terör örgütü oluşmuştur. Ortaya çıkan çeşitli terör örgütleri Orta Doğu'da hâlâ hüküm sürmektedir.

Zülfü Livaneli DAEŞ zulmünden kaçan Ezidi bir kadın olan Meleknaz'ın hayatını anlattığı romanında Orta Doğu'daki zulmü şöyle dile getirmiştir: "Harese nedir bilir misin oğlum? Arapça eski bir kelimedir. Bildiğin o hırs, haris, ihtiras, muhteris sözleri buradan türemiştir. Develerin çölde çok sevdiği bir diken vardır. Deve, bu dikenin yedikçe ağzı kanar. Tuzlu kanın tadı, dikeninkiyle karışınca bu, devenin daha çok hoşuna gider. Kanadıkça yer, bir türlü kendi tadına doyamaz. Orta Doğu'nun âdeti budur, tarih boyunca birbirini öldürür ama aslında kendini öldürdüğünü anlamaz. Kendi tadının kanından sarhoş olur." Kanayan yaramız Orta Doğu...

Terör, yaşamı boyunca farklı kaynaklardan beslenerek gücünü yitirmemiştir. En büyük kaynak olarak görülen finansal kaynak ise günümüzde dahi göz göre göre devam etmektedir. Dış devletler tarafından menfaatler uğruna destek gören teröristler ve terör örgütleri her geçen gün daha da güçlenmekte ve çağımızın en tehlikeli sorunu hâline gelmektedir. Terörün beslendiği diğer önemli kaynaklar ise şöyle özetlenebilir:

Aidat ve bağışlar: Terör örgüt üyesi olmayan ve örgütle bağlantısı bulunmayan kişiler tarafından gönüllü olarak veya duyulan korku nedeniyle terör örgütlerine maddî yardımda bulunulabilir. Bu bağış veya yardımlar doğrudan nakit olarak yapılabileceği gibi yiyecek, ilaç, araç gereç sağlamak gibi yollardan da yapılabilir.

Kâr amacı gütmeyen kuruluşların kullanılması: Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar aracılığıyla toplanan bağışlarla da terör örgütlerine mali kaynak sağlanabilmektedir. Bağışta bulunan kişiler çoğu zaman verdikleri paraların terör örgütlerine aktarılacağını bilmemektedirler. Bu kuruluşların beyan ettiği yasal amaç çerçevesinde bağışların kullanılacağı düşüncesiyle maddî yardımda bulunmaktadırlar.

Örgütsel yayınlardan elde edilen gelirler: Terör

örgütleri yayınladıkları gazete, dergi ve kitapları ideolojilerini yaymak ve teorik eğitimlerde taraftarlarını eğitmek amacıyla kullanmanın yanında, bu yayınları sempatanlarına satarak mali kaynak sağlamaktadırlar.

Dış destekler: Tarih boyunca terörizm, bazı devletlerin (iç ve uluslararası siyasetlerinin gereği olarak görülüp) doğrudan veya dolaylı olarak kullandığı ve kullanmakta olduğu bir dış politika aracı olmuştur. Terör örgütlerinin büyümesinde dış desteğin büyük payı bulunmaktadır. Dış desteği olmayan terörün faaliyetlerini sürdürmesi ve sadece iç kaynaklarla beslenme, barınma, eğitim, silah vb. ihtiyaçlarını karşılaması zordur. Terör örgütlerine destek veren ülkeler örgütlere sığınma hakkı vermekte ayrıca dernek, yayın organı gibi yan kuruluşlar açmasına izin vermektedirler. Bununla birlikte silah, cephane ve mühimmat yardımı yaparak barınma, giyecek, yiyecek gibi lojistik imkân da sağlayarak yardımda bulunmaktadır.

Dış devletler tarafından menfaatler uğruna destek gören teröristler ve terör örgütleri her geçen gün daha da güçlenmekte ve çağımızın en tehlikeli sorunu hâline gelmektedir. Dış devletlerin yarattığı eli kanlı İsrail devleti ise Orta Doğu'nun kalbine saplanmış bir hançer gibi hâlâ varlığını devam ettirmekte ve aslında tüm dünyaya açık açık katilliğini haykırmaktadır. Terör örgütlerinin yanına bir de terör devleti olarak İsrail eklenmiştir. Bu ve benzeri durumlarla beraber terörizmin kaynağına inerek bu sorunu temelli çözmek mümkündür.

Ticari faaliyetler: Terör örgütü üyesi olan, üyelikten ayrılmış veya terörün finansmanı ile görünüşte bağlantısı olmayan kişilerce işletilen kuruluşların oluşturulması ve yasal ticari kazançların aktarılması ile de terör örgütlerine destek verilebilmektedir.

Sosyal etkinlikler: Düzenlenen konser, şölen, sergi ve gösteri gibi sosyal etkinlikler aracılığıyla terör örgütlerine taraftarları tarafından yüksek tutarlı paralar toplanabilmektedir.

Uyuşturucu kaçakçılığı: Getirisi çok yüksek, nakliyesi kolay, alıcısı bol, talep elastikiyeti sert, tedavüldeki değerli para karşılığı takası mümkün, üretimi zahmetsiz, pazarlama ağı kolay bir mal olan uyuşturucu terör örgütleri için önemli bir gelir kaynağıdır.

Fidye alma: Fidye amaçlı adam kaçırma faaliyetleri örgütlerin kullandığı finansman yöntemlerinden biridir. Örgüt bu faaliyetlerde başarısını kanıtladığında adam kaçırmasına gerek kalmayıp korkut-

ma ya da tehdit yoluyla gelir temin etmeye devam edebilmektedir.

Haraç toplama: Örgütlerce haraç toplama, koruma, zarar vermeme, tehdit gibi yöntemlerle gerçekleştirilmektedir. Bu konuda vergi adı altında kişilerden zorla para toplamaya da rastlanmaktadır.

Sahtecilik: Günümüzün baskı teknolojisi ve ihtiyaç duyulan her türlü baskı araç gereç ve malzemele-
rinin kolaylıkla bulunabilmesi örgütleri sahtecilikte adeta uzmanlaştırmıştır. Örgütler sahte para basmanın yanı sıra sahte pasaport basmada da uzmanlaşmışlardır. Başta kendi mensuplarına sahte pasaport ve kimlik basan örgütler, talep hâlinde organize suç örgütlerine de sahte pasaport ve kimlik basarak gelir temin edebilmektedirler.

İnsan kaçakçılığı: Yasa dışı göç organizasyonları ile yakın bağlantı içinde olan terör örgütleri insan kaçakçılığı vasıtasıyla hem kendilerine maddi gelir sağlamak hem de eleman temin etmekte yoluna gitmektedirler.

YÖNTEM

Verileri elde etmek için uygun kaynakları taradık. Araştırmada nitel ve nicel teknikler bir arada kullanıldı. Bu doğrultuda Türk ve dünya tarihi büyük bir titizlikle araştırıldı. Çağımızın filozofu olan internet aracılığıyla konuyu destekleyen makaleler, kitaplar, dergi yazıları, gazete yazıları değerlendirildi. Konu hakkında yeterince bilgiye ulaşıncaya makale yazılımına başlandı.

BULGULAR

Elde edilen bulgulara göre terör, yaşamımızı sürdürdüğümüz gezegende tehlike arz eden en büyük sorunlardan biridir. Yıllardan beri neredeyse bütün milletlerin terör olaylarından dolayı canı yanmıştır ve yanmaya devam etmektedir. 'Terörizm; insanları korkutmak, baskı altında tutmak ve kontrol etmek için en güçlü silahtır.' Sözü ile de terörizmin halkların üzerinde bıraktığı ve bırakacağı etki açık bir şekilde göz önündedir. 'Terörizm, yukarı sınıf insanların kendi çıkarlarını karşılamak ve korumak için oynadığı bir oyundur.' Sebuhi Quluzade'nin ifadesiyle terörizmin görüldüğü gibi olmadığını, normal yaşamlarında takım elbiseli insanların da gerçek hayat gözlüğünü taktığımızda ellerindeki kanları apaçık bir şekilde göstermektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

•İnsan yaşamının merkezine değiştirilmiş, yanlış

yorumlanmış dinlerin konulmasına ve bu dinlerin yanlış kişilerin elinde kimlik kurucumuz olmasına müsaade edildikçe dünyada barıştan ve evrensel bir kimlikten bahsetmek oldukça zordur hatta imkânsızdır. Terör örgütleri dinleri kullanarak insan kaynaklarını beslemektedir. Yakın zamanda gerçekleşen 15 Temmuz Kalkışması bunun en güzel örneğidir.

•Devlet gözetimi dışındaki özel şirketlerin kâr amacı güderek yaptığı her türlü silah ve cephane satışı mutlaka durdurulmalıdır.

•Terör ortamının yok edilmesi veya hafifletilmesi, finansal kaynaklarının engellenmesi ve tüketilmesi ile mümkündür.

•Dünya üzerinde bulunan devletlerin güçlü ve nitelikli devlet adamlarına ihtiyacı vardır. Bu durum ise direkt eğitim ve öğretimden geçmektedir. Bu

nedenle bir ülkede aşılması gereken en büyük problem eğitimsizliktir. Terör örgütleri eğitimsiz ortamlardan ve şahsiyetlerden beslenir. Eğitim seviyesinin yükseltilmesi terör örgütlerinin işini zorlaştıracaktır.

•Siyasi istikrarı sağlanmış ve terörden arınmış bir dünya için 1960-1970'li yıllarda kalktığı zannedilen 'sömürgecilik' anlayışının son bulması, ülkelerin teröre karşı hep beraber hareket etmesi, senin teröristin iyi benim teröristim kötü anlayışının terk edilerek terör örgütlerinin kaynaklarının kurutulması gerekmektedir.

•Son olarak terörizmle mücadele teröristleri öldürmekle bitmez. Terörizmle mücadele terörizmle sebebiyet veren faktörlerin ortadan kaldırılması, bunlar arasında siyasi haksızlıkların giderilmesi ile önlenabilir.

KAYNAKÇA

- <http://sam.baskent.edu.tr/makaleler/tgencturk/TerrorUluslararası.pdf>
- <http://www.hatay.pol.tr/Sayfalar/Tem-Terror-Nedir-Terrorizm-Nedir.aspx>
- <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/pkknin-20-yilda-turkiyeye-zarari-240-milyar-dolar-40858532>
- <http://www.masak.gov.tr/tr/content/terorun-finans-kaynaklari/72>
- Albert EINSTEIN (1962), 'Benim Gözümden Dünya' 9.baskı, (24-24)
- ÇİMEN Ali (02.06.2006), 'Dünyayı değiştiren olaylar' 19.baskı
- DR Nejat TARAKCI (Jeopolitikçi ve Startejist), 'Ulusal ve Uluslararası Terörizmin Geleceği', makale.

TERÖRLE MÜCADELEDE SOSYAL BİLİMLERİN İMKÂN LARI

Zeynep Sinem SABAN

İstanbul Prof. Dr. Mümtaz Turhan Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Terör örgütleriyle mücadele ancak onları tam anlamıyla tanımakla olur. Örgütlerin hangi sosyal koşullarda doğdukları, hangi propagandalarla insanların örgüte çektikleri ve hangi yollarla ideolojilerini yaydıkları ve güçlendikleri ancak sosyal bilimlerin bakış açısı kullanılarak isabetli bir şekilde saptanabilir. Sorun, sağlıklı bilgi donanımı olmaksızın sadece kolluk kuvvetleri tarafından çözülmeye çalışılırsa terör örgütlerinin istediği şiddet ortamı oluşacaktır. Makalede bu konuda sosyal bilimlerin bize sunduğu imkânları ve bu imkânlardan ne şekilde yararlanabileceğimizi anlatmaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Terörizm, Şiddet, İdeoloji, Sosyoloji, Psikoloji, Küreselleşme

GİRİŞ**Terör ve Terörizm**

Terör; insanları yıldırma, sindirme yoluyla onlara belirli düşünce ve davranışları benimsetmek için zor kullanma ya da tehdit etme eylemidir (Kıroğlu, 2006). Terör yanlıları olağanüstü yöntemlerle mevcut siyasal düzeni değiştirmeyi hedefler. Terör hareketleri bireysel değil organize hareketlerdir, dayandıkları ideolojiler vardır ve amaçlarına ulaşmak için yararlandıkları başka unsurlar vardır. Bu unsurlardan en önemlisi şiddet unsurudur. Terörizm ilk ortaya çıktığı günden bu güne kadar içeriği zaman ve şartlara göre değişen bir kavram olma özelliğine sahiptir. İnsanlık tarihi boyunca terörizmin tanımı, amacı, yöntemleri ve aktörleri de değişmiştir. (Bozkurt ve Kanat, 2007: 40; Çitlioğlu, 2005: 13), (Gürkaynak ve Aktel, 2007).

“Terörizm, saldırılan veya korkutulan sivil ve masum kurbanlar aracılığı ile hedeflenenden daha büyük bir kitleyi yıldırıp korkutarak yasa dışı stratejik ve siyasal amaçlarını gerçekleştirmek için bir grubun veya devletin, bilinçli ve planlı bir biçimde şiddet kullanması veya şiddet kullanma tehdidinde bulunmasıdır” (Ergil, 1997: 210).

Terör Kavramının Etimolojisi

Latince korku anlamına gelen bu kavram, bugünkü anlamıyla ilk defa 1792-1794 arasında Fransız

İhtilali döneminde kullanılmıştır. 5 Eylül 1793 yılında terör kavramı formüle edilerek bizzat hükümet tarafından uygulanmıştır. Terör bu ortamda “büyük dehşet, şiddetli korku” gibi anlamlar kazanmıştır. Hükümet kararı ile ihtilal düşmanlarından 300 bin kişi tutuklanmış ve 17 bin kişi idam edilmiştir. Bu nedenle Politika Sözlüğü; 18. Yüzyılda, Fransız hükümetinin aykırı unsurları yok etmek amaçlı sistematik müdahalesini, “terör hükümdarlığı” olarak ifade eder (Aydın, 2009, 29). Bu süreçte terör ve ideoloji kavramlarının aynı dönemde tarih sahnesine çıkmış olması ilginçtir. İdeoloji kelimesi ilk defa 1794 yılında Fransız Destutt de Tracy tarafından Fransız Devrimi sonrası ortaya çıkan siyasi görüşleri adlandırmak amacıyla kullanılmıştır. Fransız Devrimi aynı zamanda İmparatorlukların sonu ve siyasi anlamda milliyetçilik ideolojisinin doğuşunu simgeler.

Şiddet

Şiddet, sindirme amaçlı güç kullanımı anlamına gelmektedir. Karşıdakini denetim altına almak amacı ve isteğiyle yapılır. Şiddet üzerine yapılan araştırmalar şiddetin tek bir boyutta ele alınamayacak kadar karışık bir olgu olduğunu göstermektedir. Bu yüzden şiddet biyolojik, psikolojik ve antropolojik birçok farklı yönden incelenmelidir.

Şiddetin bünyesinde saldırganlık yatmaktadır ve bunu etkileyen faktörler bireysel ya da çevresel olarak gelişebilir. Örgütler belirli bir grubun hissettiği eksiklikten yaralanarak ikna mekanizmalarını kullanırlar. Sosyal, ekonomik, siyasal bazı sorunlar saptanarak propagandalar belirlenir, örgüte insan katılımı için bireysel nedenler kullanılır. Terör örgütlerine katılmış gençlerin ailelerine sorulduğunda çoğunlukla bunun birdenbire olduğunu, sürecin gelişiminin farkında olmadıklarını söylerler. Katıldıkları etkinliklerde, kurslarda; belirli bir süre için buldukları arkadaş çevresinde dayatılan fikirlerle uyum sağlamaları kolay olmaktadır. Örgütlerin genç insanları bünyesine katmasının böylesine hızlı gerçekleşmesi yeterince tedbir alınmadığını gösterir.

•Belli bir sınıfa ya da gruba duyulan öfke

- Kimlik bunalımı veya engellenmesi
- Yetersiz/hatalı eğitim öğretim
- Bireyin kişilik olarak şiddete ve saldırganlığa yatkın olması ya da buna yatkın bir çevrede toplum-sallaşması

Bunun gibi bazı özelliklere sahip bireylerin daha kolay etki altına girebilen ve terörizmi benimseyen bireyler olduğu görülmektedir (Taş, 2014). Örgütler, bireylere ideolojileri daha çok benimsetmek için örgüt içi hiyerarşiye çok önem verirler. Bu hiyerarşide en alt, en üstün fikirlerine koşulsuz ve şartsız uyum sağlama inancındadır. Bireylerin psikolojik etkenlerinden sonra örgütün empoze ettiği en önemli düşünce her şeyin tek çözümünün şiddet olduğu düşüncesidir. Bu psikolojik etkenlerin yanında terörizmi besleyen sosyal, ekonomik, küresel birçok faktör vardır. Bununla beraber terörün yaygınlaşması ve de güçlenmesinin en önemli nedenlerinden biri yetersiz önlemlerdir. Terör, yalnızca hukuk ve siyasetin değil sosyoloji, psikoloji gibi bilimlerin de alanında olmalıdır.

Modern Bir Olgu Olarak Terörizm, Küreselleşme ve Teknoloji

Günümüzün önemli olgularından birisi küreselleşmedir. Bu konu başta sosyoloji olmak üzere siyaset bilimi ve diğer sosyal bilimler tarafından ele alınmaktadır. Küreselleşmeyi anlamadan günümüzdeki terör olgusunu anlayamayız. "Küreselleşme" ya da "globalleşme" ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda yerleşmiş yargıların ve kurumsal yapıların ülkelerin sınırlarını aşarak dünyaya yayılması ve böyle bir boyutta kabul görerek ilgili alanlarda tüm dünyaca benimsenen normların ortaya çıkma süreci olarak tanımlanabilir (Aydın, 2009). Küreselleşme süreci dünyada bulunduğumuz yerden çok uzakta alınan bir kararın, yaşanılan bir olayın veya yapılan bir faaliyetin bizim için başka büyük sonuçlara yol açabilme ihtimalidir. Yaşantılar, sorunlar ve kararlar bu kadar iç içe geçtikçe kavramlar devletler içinde sınırlı kalmamıştır. Bu etkileşim çokluğu devletleri de ortak kararlar almaya itmektedir. 21. yüzyılda küreselleşme, terörü artık uluslararası bir sorun hâline getirmiş, bölgesel kimliğinden çıkartmıştır. Örneğin IŞİD ilk olarak ortaya çıktığı bölge itibarıyla lokal bir örgüt olarak kurulmuş olmasına rağmen ideolojisi ve tüm dünya üzerinde gerçekleştirdiği eylem ve yarattığı korkuyla küresel bir terör örgütü hâline gelmiş ve radikal düşüncelerin de merkezi konumuna gelme-

yi amaçlamıştır (Şenol D, Erdem E ve Erdem, S, 2016). Örgütün yerellikten çıkarak küreselleşmesi, farklı sosyal yapısıyla diğer küresel örgütlerden ayrılmasıyla sonuçlandı. Örgüt bu küresel yapısını propaganda yöntemlerini teknolojiyle birleştirerek kazanmış, internette aktif şekilde rol alarak örgüte dünya ölçeğinde katılım sağlamıştır. Teknolojiyle birlikte bilgiye sahip olanın elde ettiği güç ve bilginin bu kadar hızlı ulaşıp yayılıyor olması şüphesiz terörizmin amaçlarına hizmet etmiştir. Bu durumda terörizmin büyüyen gelişmesinde en büyük etki sahibi olan unsurlardan internet medyası karşımıza çıkar. Dolayısıyla günümüzün terörle mücadele alanlarından başlıcası internet medyası olmaktadır. Bu yeni medya gerçekliğini sosyolojik ve psikolojik olarak analiz edemeyen devletlerin terörle mücadelesi zayıf kalacaktır.

Terörizmin medya olmadan yaşayamayacağı yaygın bir kanaattir. Terörizmin, modern dönemin bir olgusu olması da daha çok bu durumla ilişkilendirilmektedir (Demirli, A, 2011). Saldırı fiilî olarak gerçekleşikten sonra medyanın kontrolü altındadır. Medya olmadan örgütler eylemler aracılığıyla büyük kitleleri sindirmek, çöküntü ve güvensizlik yaratmak amaçlarını gerçekleştiremezler. Gelişmiş teknolojiyle birlikte medyanın imkânları insanların olayı bizzat yaşamış psikolojisine sokabilmektedir. Medyanın ses, görüntü gibi öğelerle özellikle canlı olarak verdiği haberler insanların kendilerini mağdurların yerine koymasına, şiddeti etkili bir biçimde hissetmesine neden olmaktadır. Medyanın diğer bir özelliği de her yeni saldırıdan sonra geçmişte olan terörist eylemleri bulup belirsiz analizlerde bulunması ve yeni saldırıyla ilişkilendirerek yayınlamasıdır (Kart, 2001)³. Ayrıca medyanın kurbanları sansürlü şekilde yayınlaması maruz kalınan görsel şiddeti arttırmaktadır, yaşanan saldırı ne olursa olsun örgüt için önemli olan onun uzaktaki insanlara verdiği hasardır.

IŞİD küresel terör örgütü 2006 yılında 'Al-Furkan Vakfı Medya Prodüksiyon'u kurmuştur. Örgütün medya açısından çatı kurumlarından bir tanesi olan bu kuruluş örgüte ait doküman, CD, web sayfalarının dizaynı, dergi, broşür basımı gibi faaliyetlerde bulunmaktadır (Roggio, 2007).

2014 senesinde yaklaşık yarım saat süreli, ağır dehşetli şiddet içerikli videolar Youtube mecrasında paylaşılmış ve birçok kişi tarafından izlenmiştir. Etkilerine bakılacak olursa terörle mücadelede en önemli hususlardan biri de şüphesiz medya ol-

malıdır. Özellikle halka haber verilirken kullanılan dil, görüntü ve ses öğeleri hassasiyetle seçilmeli, haberin doğruluğu, yanlışlığı ve saldırının kesin olarak bir terör örgütüne ait olup olmadığı dikkate alınmalıdır, en uygun sunum için psikologlardan, iletişim uzmanlarından yardım alınmalıdır.

Medyanın desteği sayesinde bir tek kişinin giriştiği bir eylem bile bütün dünyada yankı uyandıran bir olay hâline gelirken dünyanın güvenlik konusundaki en hassas ve donanımlı devletlerini bile saygınlık kaybına uğratabilmektedir. Bu nedenle medyanın uluslararası terörizmin gelişimindeki etkisi, inkâr edilemez bir hâle gelmiş ve teröristler için vazgeçilmez bir konum kazanmıştır (Arıboğan, 1998: 462).

Paris yakınlarındaki Clichy-sous-Bois ve diğer bazı kentlerin çeper yerleşim birimlerindeki 2005 yılı sokak çatışmaları, başlıca aktörlerin göçmen kökenli Fransız vatandaşları olmasından dolayı Fransız medyası tarafından Müslümanların başkaldırısı olarak yansıtılmıştı. Ancak sosyolojik analizler, söz konusu olayların medyada yansıtıldığı gibi din faktöründen değil çok daha karmaşık toplumsal, kültürel ve ekonomik nedenlerden kaynaklandığına işaret ediyordu (Küçükcan, 2014).

Terörle Mücadelede Sosyal Bilimlerin İmkânları
Bu bölümde terörün oluşumu ve güçlenmesinin temelleri göz önüne alınarak tespiti ve önlenmesinde sosyal bilimlerin imkânları tartışılacaktır.

İdeoloji ve Terör

İdeolojinin tanımlarından biri, belirli bir biçimde düşünmeyi ve davranmayı haklı çıkarmak ya da düşünce ve davranışları etkilemek işlevini taşıyan tutum, inanç ve düşünceler demetidir (Ergil, D, 1997).

İdeolojiler, olanı söylemenin yanı sıra olması gerekeni de söyler. Bu yüzden sınırlandırıcı ve yönlendirici bir yapıya sahiptir. Terör örgütleri ideoloji unsuruna çok önem verirler çünkü üyelerin tüm benlikleriyle kendini örgüte adanmaları ideolojiye bağlılıklarıyla olacaktır. Günümüzde etnik (milliyetçi) yahut dinî vb. kaynaklı ideolojilere sahip terör örgütleri bulunmaktadır (Ör. IŞİD). Yerel olarak ortaya çıkmışken küresel bir örgüt hâline gelmesinin elbette ideolojik altyapılarıyla ilişkisi vardır.

IŞİD, milliyetçiliği Marksist-Selefi anlayışı üzerinden şiddet yanlısı, cihâdi bir etkileşimle kurgulamıştır. Bu kurgulamada batının müdahalelerini kendi lehine kullanmıştır ve halkı alternatifsizliğe sürüklemiştir (Bilge Adamlar Kurulu Raporu, 2015).

IŞİD Batı karşıtlığı üzerinden İslam dininin emirlerini ve yasalarını şiddetin kaynağı olarak kullanmakta, çarenin silahlı güç kullanımı olduğuna insanları ikna etmektedir. Örgütün ideolojisi için bu çok önemli bir husustur. Örgüt liderleri buna dair görüşlerini sıklıkla tekrarlamaktadır: “İslam hiçbir zaman barış dini olmadı. İslam savaş dinidir. Hiç kimse başlattığımız savaşın İslam devletinin savaşı olduğuna inanmamalı. Bu tüm Müslümanların savaşıdır. İslam Devleti de bu savaşa öncülük ediyor. Bu savaş Müslümanların kâfirlere karşı savaşıdır” (Bağdadi, BBC Türkçe 2015). Görüldüğü üzere birleştirici bir güç olarak belli bir devleti değil tüm Müslümanları öne çıkaran söylemler kullanılmaktadır. IŞİD herhangi bir etnik kimlik gözetmez ve kendi ideolojisinden olmayan herkese düşmandır. Bunda en çok kullandıkları argüman Batının emperyalist politikalarının yol açtığı yıkımdır. En önemlisi IŞİD modernlikten dışlanmaya dinî bir anlam yüklemekte ve böylece kişinin kendini kurban etmesi, ötekileştirmeyle birlikte savaşmanın da bir yolu olmaktadır (Khosrokhavar, 1995: 249-250).

Örgütlerin Doğduğu Sosyopolitik Şartlar

Günümüzde uluslararası terörist ağının oluşumunda dört faktörün ön plana çıktığını görmekteyiz: Çatışma ve istikrarsızlık, ideoloji, teknoloji ve radikalleşme.

Otorite boşluğu olan bölgelerde terör örgütlerinin o boşluğu doldurmaya çalışması olasıdır. Bu yüzden zayıf hükümetlerin olduğu yerlerde terörizm daha yaygındır çünkü bu bölgelerde çözülmemiş çatışmalar vardır.

Zayıf ve istikrarsız devletler, halklarının ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldıkları gibi şiddeti engellemede zayıflıklar göstererek vatandaşlarına güvenlik sunmada ciddi sorunlar yaşar. Örgütler bu türden ortamlarda sadece yeni mensuplar kazanmayacaklar, aynı zamanda devletin boşluklarını doldurarak devletçe yürütülmesi gereken bazı sosyal, ekonomik, hukuki ve dini faaliyetleri yerine getirerek halkın sempatisini de kazanabileceklerdir (Çetinkaya, İ., 2010).

Unutulmamalıdır ki siyasi, ekonomik, dini herhangi bir yoksunluğun şiddeti terör örgütlerinin motive kaynağıdır.

Terörün doğuşuna bakılırsa örgütlerin arkasındaki çeşitli şartlara bakılarak uygun tedbirin alınması uygun olacaktır. Bu yüzden öncelikli olan, terörü ve terör örgütlerini tanımdır. Örgütün hangi

sosyal, ekonomik, politik şartlardan yararlanarak doğduğunu; hangi propagandalar ve imkânlarla insanları kendine çektiğini, hangi psikolojik yöntemleri kullandığını, hangi ortamlarda oluşumlarını gerçekleştirdiklerini saptamak gerekir. Eğer bu yapılamazsa bir terör örgütü ortadan kaldırılsa bile bir başkası ortaya çıkabilir. Terör örgütlerinin sosyolojik, psikolojik, tarihsel yönlerini iyi kavramak ve buna yönelik çalışmak önemlidir. Bu noktada sosyal bilimlerin imkânlarını ne kadar kullandık ve kullanabiliyoruz?

Terörün Sosyolojik Yönü

Terör eylemiyle yapılan mücadelenin dışında, bir suç ve sosyal bir olay olarak terörizmi ve onun dayandığı temelleri incelemek son derece önemlidir. Birçok ülkede gözlenen siyasal şiddet aslında aynı zamanda sosyal bir soruna da işaret etmektedir. Ancak bu sorunun ne olduğu, nereden kaynaklandığı ve nasıl anlaşılması gerektiği gibi sorular, günümüzde terörle ilgili tartışmalarda çoğunlukla sosyolojinin imkânları kullanılarak ele alınmamaktadır (Küçükcan, T, 2010). Terör, tanımından da yola çıkılarak şiddete başvurmak suretiyle politik değişiklikler yapılması olarak görüldüğünden terörün nasıl önleneceği yönünde uluslararası ilişkiler üstünde durmak gerekir. Terör sadece belli psikolojik etkenlerden ortaya çıkmaz. Bu, terörü doğduğu yerin sosyokültürel, politik, ekonomik özelliklerinden ayrı değerlendirmek olur. Terörün ortaya çıktığı koşullar, yayılmak için ortam hazırladığı eğitim kurumları, dernekler vb. için sosyologların araştırma sürecine dâhil olması gerekmektedir. Terör örgütlerine katılma potansiyeli olan kişilerin psikolojik durumları, ekonomik dezavantajları, sosyal yapılarındaki zaafılar iyi analiz edilmeli, pozitif iletişim dili ve kanalları oluşturulmalıdır. Aksi takdirde terör sorunu örgütlerin istediği gibi milliyetçilik, din gibi çözümleri daha zor sorunlara dönüşür.

Terörün Psikolojik Yönü

Şiddet ve teröre başvuranların çoğunun zihin dünyasında “biz” ve “onlar” ayrımı yapıldığı öne sürülmektedir. Kendini ötekileştiren bu zihin dünyasında yapılan ayırmada “biz” olanın yaptıklarının haklı ve son derece doğru olduğuna, “ötekiler” veya “onlar” tüm kötülüklerin kaynağı olarak algılanmaya başlanır. “Biz” ise özgürlük ve adalet için mücadele eden erdemli bir topluluk olarak görülür. Bu psikomantığa göre tüm sorunların ve kötülüklerin kaynağı olarak görülen “diğerleri” yok edilmelidir

(Küçükaydın, T, 2010). Teröristlerin amaçlarına ulaşmak için psikolojik yöntemleri kullanmaları yaygındır. Yıldırma politikasıyla insanları sindirme, korkutma ve çaresiz hissettirmeleri sosyal tepkiyi kırmak içindir. Aynı zamanda örgüt içi psikolojik silahları da vardır. Yaptıkları görev ayrımı en alt tabaka, yani uygulayıcı olanlara en üstün her dediğini yapma psikoloji yerleştirmiştir. Psikologların terörle mücadelede yer almalarının gerekliliği bu noktada kendini göstermektedir. Özellikle medya konusunda haberin sunulmuş şeklinin, kullanılan dilin ve görselliğin halkın psikolojisi üzerine etkisi değerlendirilmelidir.

SONUÇ

Terörün kendisine yandaş bulamadığı bir sosyal ortam oluşturmak idealimiz olmalıdır. Bu da toplumu iyi tanımakla, potansiyel riskleri iyi tanımak ve tedbirler geliştirmekle mümkün olur. Bunun için de sosyal bilimlerden faydalanmalıyız. Ancak bazen terörün ortaya çıkışı engellenemez, ortaya çıktıktan sonra da terörle mücadele sadece silahla başarılı olamaz. Silahlı mücadeleye eşlik eden ve ona yön veren bilimsel metotlar kullanılmalıdır. Bu noktada, Edirne ve Eskişehir İl Emniyet Müdürlüğü görevlerini yapmış olan polis amiri Hanefi Avcı Polis Akademisinden mezun olduktan sonra Gençlik Parkı'nda terör örgütleri hakkında konuşan garsonların yanında deneyimleyerek tespit ettiği bilinçsizliği şöyle ifade etmiştir:

“Gençlik Parkı'ndaki garsonlar ideolojik konularda benden daha çok bilgi sahibiydi. Polis Akademisini derece ile bitirmiştik ama sokakta karşılaşacağım temel konular hakkında bilgi sahibi değildim. (...) Ben devletin komiseriydim, akademide, yüksekokulda okumuş, güya yetiştirilmişim ama bu garsonların konuşmalarını anlayamıyordum. Dev-Yol diye bir terör örgütünün olduğunu biliyordum ama hareketin arka planı nedir, broşürlerde neler anlatılıyor, nasıl bir şey, bunu kavramaktan acizdim. (...) Üç yıl okumama rağmen gerçek hayatta karşılaşacağım bu örgütlerle alakalı bilgi verilmemişti. Dev-Yol nedir, Dev-Sol nedir, bunların ideolojileri nedir, aralarındaki farklar nedir gibi konular okulda bizlere anlatılmamıştı. Bunların adını bile duymamışım ama sokaktaki garsonlar biliyorlardı.”

Bu tespit de açıkça görüldüğü üzere terörle, terörizmle, örgütlerle mücadele etmesi beklenen insanların aldıkları eğitimlerin yetersiz olması, karşı koyması ve irdelemesi gereken oluşumların yalnız-

ca adını duymuş ve sokaktaki bir insandan daha derinlikli bilgi sahibi edilmemiş olmaları sistemde bir bozukluk meydana getirmiş ve bu bozukluk düzeltilmeden günümüze kadar devam etmiştir.

Aynı zamanda daha aktif ve güçlü kullanılmış sosyal bilimler, çeşitli oluşumların terör boyutunu saptamakta şüphesiz erken davranacak ve temel rolü

oynayacaktır. Bunun bilinçli tespitiye gereken önlemin geç olmadan alınmasını sağlayacaktır. Sosyal bilimlerin imkânlarını en iyi şekilde değerlendirmemiz, bu sistem bozukluğunu onarmanın, sosyal anlamda güçlü bir toplum inşa etmenin temel yapı taşı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aktel, M ve Gürkaynak, M. (2007). *Küreselleşen Terörizm: Bir Etkileşim Çalışması*
- Alatl, Alev, (1995), *İşkenceci, Boyut,*
- Avcı, Hanefi, (2010), *Haliçte Yaşayan Simonlar, Angora Yayınları, Ankara*
- Aydın, N., (2009), *Küresel Terör, Terörizm, Kumsaati Yayın Dağıtım, İstanbul.*
- Bozkurt, E. ve S. Kanat, (2007), *Uluslararası Toplumun Paradoksu: Terörizm, İnsan Hakları, Güvenlik ve 11 Eylül Sonrası Meydana Gelen Değişiklikler., Ankara: Asil*
- Çetinkaya, İ, (2010), *Ekonomik ve Politik Faktörlerin Uluslararası Terörizme Etkileri, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yayınlanmamış Tez*
- Çitlioğlu, E., (2005), *Gri Tehdit Terörizm, Ankara: Ümit.*
- Demirli, A (2011), *Terörizm,Psikososyal Etkileri ve Müdehale Modelleri, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi (ss.4-5)*

Terörün Sosyolojik ve Psikolojik Yaşam Kaynakları

Faruk KIZILCIK

Konya Türk Telekom Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Hem bireysel hem de toplumsal hayatta yıkıcı etkileri olan terörizm, dünyanın farklı bölgelerinde geniş eylem sahaları ve yüzyıllar boyunca besleneceği yaşam kaynakları bulmuştur. 18. yüzyılın son çeyreğinden itibaren devletler arası mücadelelerde kullanılan en güçlü silah terörizm, 21. yüzyılda da geniş mağdur bir kitle oluşturarak dünya kamuoyunun gündeminde oturmaya devam etmektedir. Sadece terör örgütü üyeleri değil aynı zamanda terör örgütleri ile mücadele amacıyla yapılan operasyonlar ve başlatılan savaşlar sivil halkın günlük yaşamını pek çok açıdan olumsuz yönde etkilemiştir. Petrol, siyasi otorite problemleri, büyük silah pazarları, farklı etnik grupların iktidar savaşları, terörizmin etkin olduğu alanlardaki varlığının garantisini durumundadır. Bu çalışmada özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra eylem planları şekillenmiş terörizmin, sosyolojik ve psikolojik olguları Burkina Faso örneğinde alt başlıklarıyla incelenmiştir. Bir Orta Afrika ülkesi Burkina Faso'da etkinlik gösteren Boko Haram terör örgütünün bölge insanına olan etkisi 2018'de yerli halk üzerine yapılan gözlemler ve röportajlar ile açıklanmıştır. Bu çalışmada dünyanın farklı bölgelerinde etkinliği devam ettiren terör örgütlerinin dinamikleri göz önünde tutulmuş ve hepsinin ortak bir kaynaktan beslendiği görülmüştür. Savaşın yıkıcı etkisine maruz kalmış, yoksul ve özgürlüklerinden mahrum bırakılmış halkın çözüm isteğiyle silahlanarak mevcut otoriteye karşı isyan etmesi, terör örgütlerine birçok partizan kazandırmış ve terör örgütlerinin etki alanını giderek genişletmiştir. Terörizmin genişlemesinden Türkiye de etkilenmektedir. Örneğin Türkiye'nin sınır bölgesinde yaşanan problemler bu genişlemenin bir sonucudur. Bu sebeple mağdur kitlelerin akıllarındaki terörizm algısı değiştirilmelidir. Terörizm mağduru insanların gelecekte, süreç ve sonuç ne olursa olsun bir terör örgütü üyesi olması için çalışılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Terörizm, Orta Afrika, mağdur, partizan

GİRİŞ

Terör ve terörizm kavramları yakın tarihte en çok araştırılan konulardan biri olmuştur. Bu iki kavramın popüleritesini kaybetmemesinin en önemli sebebi, terör saldırılarında ve teröre karşı yapıldığı iddia edilen saldırılarda yüz binlerce insanın hayatını kaybetmesidir. Araştırmada, öncelikle terör ve terörizm kavramlarının tanımları yapılacak, sonrasında Nijerya'da ortaya çıkan ve yeni eylem sahaları olarak Burkina Faso'yu seçen Boko Haram terör örgütünü inceleyeceğiz. Sadece 16 yıllık geçmiş olan örgütün Batı Afrika topraklarında bu denli hızlı yayılmasının sosyolojik ve psikolojik sebeplerini; ülkelerin ekonomi, eğitim, nüfus ve toplum değerleriyle irdeleyeceğiz. Coğrafyada yaşanan problemlerin günlük hayata, eğitime ve bireye verdiği hasarların ileride daha büyük problemler olarak karşımıza çıkacağını Nijerya'nın yakın tarihi ile göreceğiz. Örgütlerin uzun yıllar sahalarda kalmasına sebep olan problemlerin aslında halkın tutumu ile birebir alakalı olduğunu anlayacağız.

Araştırmadaki isimler ve konular coğrafyamıza uzak olduğundan bizlere yabancı gelmektedir fakat yanı başımızdaki Suriye'de, Irak'ta, Afganistan'da, Yemen'de yaşayan örgütlerin de benzer kaynaklardan beslendiği makalenin sonunda anlaşılacaktır.

Kavramsal Bir Çerçeve: Terör ve Terörizm

Terör ve terörizm kavramları için farklı tanımlar mevcuttur. Tanımların farklılık göstermesinin sebebi, tarihsel süreç içerisinde terörün ortaya çıkış şeklinin, değişen dünya dengeleri karşısında eylem planlarının ve yaşam kaynaklarının farklılık göstermesidir. Diğer bir sebep ise sınırın bir tarafında en kabul edilemez, en ağır suçları işleyen kişi ya da grup terörist olarak değerlendirilirken sınırın öbür tarafında bu kişi ya da grup özgürlük savaşçısı veya kahraman olarak görülebilmektedir.

Terör ve terörizm kavramları ayrı kavramlardır fakat çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Bu kavramları incelemeye ansiklopedik tanımlardan başlayabiliriz. Terör kelimesi Latince'den gelmektedir. Kelime anlamı "Korkudan titreme veya

titretmeye sebep olma"dır. Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi'nde terör; bir gücü, bir iktidara zorla kabul ettirmek amacıyla sistemli bir biçimde şiddet kullanma, yıldırma şeklinde tanımlanmıştır. Eski Türkçede karşılığı "tedhiş" olan "d-h-ş" harfleri temelinde "dehşet", terör kavramının karşılığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal Bilimler Ansiklopedisi'nin "terörizm" maddesini hazırlayan J.B.S. HARDMAN, terörizmi "önceden belirlenmiş hedefleri elde etmek için şiddet kullanan, şiddete başvuran bir grubun veya partinin kullandığı metotlar" şeklinde tanımlamıştır. Crenshaw (1992) ise terörizmi, politik şiddetin geniş kitlelere etki bırakmak için daha küçük kurbanlara yönelik ani saldırıları olarak tanımlamaktadır. Terörizm için yapılan tüm tanımlarda ortak olan temel nokta terörizmin şiddet kullanmayı ihtiva etmesidir. Terör örgütleri, siyasal ve ekonomik hedeflere ulaşabilmek için

şiddete başvururlar. Fakat her şiddet eylemini terör propagandası şeklinde adlandıramayız. Bir olayın terör propagandası olabilmesi için üç ana unsurdan oluşması gerekir. Terör planlarına siyasal motivasyon sağlayan ideoloji, aynı ideolojiye sahip insanların bir araya gelmesiyle oluşan örgüt ve şiddet, terörizmi oluşturan üç ana unsurdur. Sınır krizi geçirip kalabalığın içine dalarak onlarca kişinin ölümüne sebep olan birine terörist diyemeyiz. Herhangi bir örgüte mensup olmayan, bireysel kızgınlığını şiddete dönüştüren bu insan terörist değil katildir. Para karşılığında kaçakçılık, uyuşturucu ticareti, adam öldürme gibi yasa dışı faaliyetlerde bulunan bir grup, terör örgütü değildir. Belli bir ideolojiden mahrum, "şiddet ticareti" yapan bu grup mafyadır. Bu ayrımı Dilmaç aşağıdaki tablo ile açıklar.

Tablo1: Unsurlar ve Faaliyetin Niteliği

İDEOLOJİ	ÖRGÜT	ŞİDDET	FAALİYETİN NİTEİLİĞİ
VAR (YASAL)	VAR (YASAL)	YOK	SİYASİ FAALİYET (YASAL)
VAR (YASADIŞI)	VAR YASADIŞI / GİZLİ	YOK	SİYASİ FAALİYET YASADIŞI
VAR	YOK	VAR	BİREYSEL SUÇ
YOK	VAR	VAR	ORGANİZE SUÇ
VAR	VAR	VAR	TERÖRİZM

Bir kişinin, siyasal nedenlere bağlı olarak gerçekleştirdiği eylemler literatürde "bireysel terörizm" olarak yer almakla birlikte, bunun yerine "bireysel suç" kavramının kullanılması daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Yakın Tarih Terörizmi

Terörizmin geçmişi insanlık tarihi kadar eskidir. Tarih, her dönemde, mevcut yönetime karşı çıkan isyanlara ya da bir grup tarafından çıkarılan isyanın hem devlete hem de halka zarar verdiği terör olaylarına şahit olmuştur. Modern terörizm kavramını, arka planı hâlâ tartışma konusu olan 11 Eylül saldırıları dünya gündemine taşımıştır. 11 Eylül 2001'den sonra radikal terör örgütleri, eko-

nomik faaliyetleri ve terör ağlarıyla farklı ülkelerde şubeleşerek küresel bir tehlike hâline gelmiştir. Orta Doğu, yaşanan sosyolojik, psikolojik ve siyasi buhranlar ile terör örgütlerinin büyümesi için verimli bir kuluçka merkezi olmuştur. Terör örgütleri bu coğrafyada edindikleri tecrübeler ile yıllarca sürececek kanlı savaflara direnebilecekleri farklı yaşam kaynakları bulmuştur.

Ortadoğu terör örgütlerinin temel yaşam kaynakları dinî ve ekonomik kaynaklar olarak iki üst başlıkta incelenebilir. Tüm devletler Müslüman halklardan oluşuyorken din algısından kasıt mezhep ayrılıklarıdır. Ekonomik kaynakları ise başta yer altı zenginlikleri olmak üzere, kaçakçılık faaliyetleri, silah

ve uyuşturucu ticareti gibi yasa dışı faaliyetler oluşturmaktadır. Çoğu kaynak Orta Doğu'da yaşanan bütün problemlerin petrolden kaynaklandığını belirtmekte ve son 20 yılda çıkan tüm savaşların "petrol savaşları"nın bir parçası olduğunu savunmaktadır. Fakat petrol, sadece yakın tarih terörizminin bir dayanağıdır. Ne Sicariler ne Haşhaşiler ne de 1859'dan önce yaşamış hiçbir insan petrol için savaşmadı ve ondan beslenmedi. 170 yıllık geçmiş olan ve 150 yıllık ömrü kalmış bu "sıvı yakıt", terör örgütlerinin en önemli yaşam kaynağı olarak addedemeyiz.

Örgütlerin, tarihin her döneminde halk ile yakınlaşmak ve partizan kazanmak için uyguladıkları yöntemler vardır. Terör örgütleri tarafından sistematik şiddete maruz kalan halk bu sürecin devamında ya ölür ya da terör örgütü mensubu olarak zulüm gördüğü örgütün bir parçası olur. Terör örgütlerinin sosyolojik ve psikolojik kaynaklarını Boko Haram örneğinde inceleyelim.

Boko Haram

Boko Haram, Muhammed Yusuf tarafından Nijerya'da kurulan şeriat yanlısı radikal silahlı örgüttür. Boko ya da Buku Haram "Batılı eğitim haramdır" anlamına gelir. Örgüt, özellikle Nijerya'nın kuzey kesimlerinde daha etkili konumdadır. Boko Haram 2002 yılında tüm Nijerya'ya şeriat getirmek amacıyla ilk askerî tesisini 2004 yılında Nijer sınırına yakın bir bölgede kurar. Nijerya İslami Hareket liderlerinden İbrahim Zekzaki, Boko Haram'ın Taliban ile yoğun ilişkiler içerisinde olduğunu ifade etmiştir. Örgüt, kurucu lideri Muhammed Yusuf'un 2009 yılında Nijerya polisi tarafından öldürülmesi ile kısa süre bir sarsıntı yaşar. İntikam için daha da güçlenerek geri dönen örgütün dünya çapında en çok ses getiren saldırısı, 2014 yılında Nijerya'nın kuzeydoğusunda bulunan Borno eyaletindeki bir kasabadan 300'den fazla kız öğrenciyi silah zoruyla kaçırmasıdır. Örgüt, Muhammed Yusuf'un gözaltındayken ölmesinin ardından başlattığı kitlesel intikam eylemleriyle şimdiye kadar 13 binden fazla insanı öldürdü. Örgütün 2002 yılından günümüze bu kadar hızlı büyümesinin sebebi, doğduğu toprakların ve halkın yakın tarihi incelenerek bulunacaktır.

Nijerya'da uzun yıllardır yaşanan gelir dağılımındaki eşitsizlik, bir terör örgütünün varlığı için tüm şartları oluşturmuştur. Nijerya'nın siyasi tarihine baktığımızda ise darbelerle, hükûmete karşı yapılan kanlı gösterilerle, ülkeyi ikiye bölen şeriat

mahkemeleriyle karşılaşacağız. 1970'lerden başlayarak 2000 yılına kadar kesintisiz süren askerî dikta rejimi sırasında birçok Hristiyan ve Müslüman hayatını kaybetmiştir. Darbeler tarihinde kurulan ordu mahkemeleri ve şehirlerdeki yargısız infazlar 30 yıl boyunca halkın tedirgin yaşamasına sebep olmuştur. 2001'den 2011'e kadar görev yapmış hiçbir hükûmet ve devlet adamı, ülkedeki yolsuzluğun önünde geçememiş ve yaşanan yolsuzlukların medyaya yansımalarını engelleyememiştir. Günümüzde ise örgüt, yeni pazarlar ve partizanlar kazanmak için sınır komşularına Çad, Nijer, Kamerun, Benin ve Burkina Faso topraklarına saldırmaktadır. Örgütün doğduğu Nijerya'nın ve hızla ilerlediği ülkelerin ekonomik düzeylerini inceleyelim. Dünya ekonomileri listesinde (Türkiye'nin 17. Sırada olduğu) bu ülkeler arasında en iyi durumda olan Kamerun 98'inci, Nijer ise en küçük ekonomi olarak 182'nci sırada yer alıyor. Bu ülkelerde Boko Haram'ı engelleyebilecek güçlü orduların olmayışının sebebini ülkelerin ekonomik seviyeleri açıklıyor. Ülkelerdeki ekonomik yetersizlik depresyonunun bir terör örgütünü nasıl büyüttüğünü, yakın tarihte Boko Haram ile savaşmaya başlamış Burkina Faso (onurlu insanların ülkesi) örneğinde inceleyelim.

Burkina Faso ve Boko Haram

Burkina Faso Batı Afrika'da okyanusa kıyısı olmayan bir ülkedir. Ülkenin sınırlarını; Mali, Nijer, Togo, Gana, Fildişi Sahili ve Benin oluşturmaktadır. Fransız sömürgeci olan ülke, bağımsızlığına 1960 yılında kavuşmuştur. Burkina Faso'nun 18 milyonluk nüfusunun %65'inden fazlasını 0-24 yaş aralığı oluşturmaktadır. Toprakları, Türkiye yüz ölçümünün yarısı kadardır (273,000 km kare). Burkina Faso, ekonomisi itibarıyla dünyanın en fakir ülkelerindedir. İnsani gelişim endeksi 2013 raporuna göre 187 ülke içerisinde 181'inci sırada yer almaktadır.

Ülkede 15 yaş ve üzerinde olan nüfusta okuma yazma bilenlerin oranı %36'dır. Türkiye'de ise bu oran %96'dır. Burkina'da devlet okulları ücretsiz eğitim vermektedir. Fakat çoğu zaman idari gider ve kayıt adıyla öğrencilerden toplanan harçlar bu algıyı yıkabilmektedir. Düzensizce toplanan harçlar birçok öğrencinin eğitim hayatına devam etmesine engel olmaktadır. Ayrıca ülkede Katolik Kilisesi'nin yönetiminde olan, ücretsiz eğitim veren birçok okul vardır. Devlet okullarındaki yetersizlik, halkın başlıca şikâyetlerindedir. Başkentte mevcudu 120'yi

geçen sınıflar bulunmaktadır. Çoğu okulda yaşanan elektrik ve su problemleri de eğitimin verimini düşürmektedir.

%60'ını Müslümanların oluşturduğu ülkede Katolikler ve Protestanlar %23'lük kısımdadır. Yerel dinlere inananların oranı ise %15'tir. Çoğu Afrika ülkesinde olduğu gibi Burkina Faso'da da dil birliği yoktur. Eğitim, sömürge dili olarak Fransızcadır fakat günlük hayatta konuşulan üç farklı dil daha vardır.

Burkina Faso, aynı Nijerya gibi bir terör örgütünün varlığı için tüm şartları sağlamaktadır. Boko Haram'ın hedefi olan Batı tarzı eğitim veren okulların varlığı, ülkenin geleceği olacak gençlerin işsizlikten yakınması, dil ve din birliğinin olmaması, farklı etnik grupların varlığı, ülkenin uluslararası siyasette yalnız olması, kalabalık ve profesyonel bir orduya, sınırları kapatan güçlü kapılara sahip olmaması Boko Haram'a geniş eylem sahaları vermektedir. Boko Haram yayılım politikası ile kısa sürede birçok partizan kazanmakta, Nijerya'nın Borno eyaletinde de olduğu gibi başta sivillere zarar vermeden şehre yatırımlar yapmaktadır. Örgüt, ücretsiz eğitim merkezleri, camiiler ve hastaneler ile halkın beğenisini toplamakta, bu sırada çalışma sahasının güvenliği için ordu ile çatışmaya başlamaktadır. Ordu, örgüte yaklaştıkça çatışmaların arasında kalan halk bu kargaşanın sebebi olarak orduyu görmektedir. Örgüt son olara, yıllarca görmediği hizmetleri alan halkın bölgeyi korumak için orduya saldırmak istediği silahları sivillere dağıtmaktadır. Örgüt için kolay, halk için zor olan bu çatışmalarda hükümetler çoğu zaman anlaşma masalarına gitmekte, örgüt ise arkasında silahlı militanlarını bırakarak aynı politikayı izleyebileceği yeni topraklara ilerlemektedir.

Eylem planını özetlemiş olduğumuz örgüte katılımların bu kadar hızlı olmasının sebebini, az gelişmiş ülke insanı yalnızlığı açıklamasıyla inceleyelim. ABD'nin Nijerya eski Büyükelçilerinden John Campbell, Boko Haram'ı kuzeydeki yoksulluğa ve günahkârlığa karşı kızgın insanlardan oluşan bir halk hareketi şeklinde adlandırmıştır. Bu da Amerika'nın Boko Haram'ı 2013'e kadar bir terör örgütü olarak tanımamasının bir kanıtıdır. Nijerya'nın Boko Haram'a karşı verdiği mücadele sürecinde gerek emniyetin gerekse yargı kollarının başarısız olarak halka büyük zararlar verdiği kabul gören bir gerçektir. Ordunun şehirlerde örgüte yardım ettiğini düşündüğü insanları yargısız infaz etmesi, halk ile

ordu arasındaki dayanışmayı koparmıştır. Cephesi olmayan sokak savaşları Nijerya halkına yıllarca kan kusturmuştur. Böyle zor zamanlarda insanlar zor bir seçim yapmak zorundadır. Ordunun yanında olmayı seçenler bölgeden kaçamazlarsa örgüt tarafından infaz ediliyor. Örgüt tarafına geçenler ise arılarca sokulmuş bir ayı gibi etrafa saldırıyor. Bu seçimleri daha çok düzenli ve yüksek maaş, silah, yeni yurt ve şehitlik vadeden örgüt kazanıyor. Örgüt, Burkina Faso'ya kuzeyden, Mali sınırından saldırılar yapmaya başladı. Ülkeye güneyden de saldırabilirdi fakat halkın sosyolojik ve psikolojik durumuna bakacak olursak örgütü en hızlı şekilde kabul edecek halk kuzeyde yaşayan yalnız halk. Kuzey bölgesi yıl boyunca sadece 3 ay yağış alıyor ve Sahra Çölü'nün etkisi kuzeydeki düzlüklerde hissediliyor. Kuzeyliler, yapılan yatırımları yetersiz görüyor. Ülkenin güneyi ise daha çok turist ağırladığından yatırımların merkezi durumundadır. Bu bile sadece ülkeyi kuzeyliler ve güneyliler olarak kin ile ikiye bölmeye yetiyor.

Kuzeylilerin yaşadığı yalnızlık depresyonunu biraz açıklayalım. İnsanın toplumsal bir varlık oluşu üzerine ciddi bir literatürün varlığı söz konusudur. İnsan, toplumun verdiği sorumluluklar ile hayatını idame ettirir ve evlenerek topluma sağlıklı nesiller yetiştirmek ister. Bireyin topluma karşı hissettiği güven duygusu, onun toplum içindeki durumunu belirlemek için yeterlidir. Güven düzeyinin artmasına mukabil yalnızlık düzeyinde azalmalar gerçekleşirken güvenin azalması, beraberinde yalnızlaşma oranında bir artışın yaşanmasını getirmektedir. Hem Nijerya'daki hem Burkina Faso'daki problemler, halk ile devlet arasındaki güven bağlarını koparmaktadır. Bu olaylar silsilesi, sosyal kimlik arayışında olan gençlerin toplumdan uzaklaşarak yalnızlaşmasına sebep olmaktadır. Tabii ki yalnızlık bütünüyle olumsuz bir hâl değildir. Yalnızlık deneyimlerinin farklı coğrafyalarda farklı anlamlara geldiğini dile getiren Yaşar'a göre "yalnızlık; Akdeniz kültürleri gibi bireysel mesafesinin dar ve ilişkilerin yakın olduğu ortamlarda genel olarak terk edilmişliği, kimsesizliği çağırıştırırken Batı toplumlarında, bireyselleşmek, kendi ayakları üzerinde durmak anlamlarına" gelmektedir (2007, s. 242). Burkina Faso'yu da yalnızlaşmanın mutsuzluğa, ötekileşmeye, fakirleşmeye, değersizleşmeye sebep olduğu topraklar olarak kabul edebiliriz. Kalabalık kabilelerin, köklü ailelerin halka göre daha korunaklı bir dünyada yaşadığı Batı Afrika coğraf-

yasında yalnızlık, birey için meditasyon değil uzun süren yoksul bir hayatın başlangıcıdır.

Sanayi tesislerinin olmadığı kuzey bölgesinde insanlar, kısa süren yağış sezonu haricinde iş bulmakta zorlanıyorlar. Halk, kurak geçen yaz mevsiminde ise zamanının çoğunu, kuyulardan çamurlu su çekmek için harcıyor. Alım gücü düşük olan aileler temel ihtiyaçlarını temin edemiyorlar. Yaşanan tüm olumsuzluklar insanları bir kurtarıcı bekler duruma getiriyor. Bu tip bir yalnızlık, Weiss'in iddiasına göre ancak tatmin edici bir bağlanma ilişkisinin kurulmasıyla hafifletilebilmektedir.

Örgüt, işgal ettikleri topraklarda ordu haricinde güçlü bir direnişle karşılaşmıyor. Millî değerlerden uzak yetişen gençler, ülkelerine yasa dışı şekilde gelen zengin adamları birer lider olarak görüyor. Millî değer eğitimi vermesi gereken ilk ve ortaokullar, gelecekte sınırlarını koruyacak gençler yetiştiremiyor. Bu probleme çözüm olarak hükümet, farklı milletlerin kendi yayılcı politikalarını sürdürebilecekleri eğitim merkezleri açmaları için imkân tanırken "Batılı tarzda eğitim haramdır." marşlarıyla yürüyen örgüt ise okulların faaliyet göstermesine izin vermiyor. Her ikisi de eğitim öğretim görmemiş sağlıklı nesillerin oluşmasına sebebiyet veriyor. Bilinçsiz nesiller, yaşadıkları problemlere son vereceğini vaat eden örgüte zaman içerisinde hayranlık duyuyor. "Hayranlık, taklit, bağlılık" girdabında kaybolan gençler, potansiyel tehlikeleri ile çatışmalara yürüyor.

SONUÇ

İnsanoğlu, tarih boyunca kendi cinsine hükmetme hırsıyla birçok savaş yapmıştır. Kazanan taraf, kaybedenlere karşı iyi bir yönetim sergilediğinde

büyük imparatorluklar ve huzurla büyüyen nesiller inşa edilmiştir. Kazanan taraf kötü bir yönetim sergileyip kazandığı topraklara halkı gözetmeksiz hükmederse o coğrafyada yaşanan problemler son çare "yeni bir savaş" ile çözülmeye çalışılmıştır. Günümüzde de maalesef ikinci örneğin tüm aşamalarına şahit oluyoruz. Batı Afrika'daki darbeler, iç savaşlar, salgın hastalıklar, siyasal yalnızlıklar gibi yüzlerce problemin kaynağı sömürgeciliktir. Bölünmüş halklar, bilinçsiz gençler, ülkesini sevmeyen insanlar Boko Haram'ın faaliyetlerinin durdurulamaz olmasının bir sonucu ve aynı zamanda bir sebebidir.

Ülkemizde kendini toplumdan soyutlamış insanlar topluma karşı bir tehlike olarak görülmez. Hatta "asosyal" tabiriyle tanımladığımız insanlar bazı ortamlarda imrenilen bireylerdir. Bu durum, farklı coğrafyalarda farklı şekilde yorumlanır. Araştırmanın coğrafyası Batı Afrika'da ise bu tür insanlar birer terörist adayıdır. Ötekileşmek, soyutlaşmak, bireyselleşmek bu topraklar için potansiyel tehlikelerdir. Batı Afrika insanının darbelerle, iç savaşlarla, terör örgütleriyle mücadele etmesi, yeni bir toplum inşası olmadan mümkün değildir.

2018 yılında Burkina Faso'nun kuzeyindeki Djibo şehrinde gençler ile yapılan röportajlar, bölgedeki huzursuzluğu ve korkulu bekleyişi bizlere gösterdi. Bunu istemeyiz fakat bir gün gençler örgüt ile tanışırsa bölgede ne yaşanırsa yaşansın gençlerin örgüt lehine saf değiştirmemeleri için çalışılmalıdır. Son 10 yıla bakacak olursak Boko Haram, önümüzdeki yıllarda da yapılacak savaşlar ile ortadan kaldırılabilecek bir örgüt gibi durmuyor. Örgüt ile savaşmanın tek yolu, bugünden sonra partizan kazanamayacağı bir toplumun tesisi için çalışmaktır.

KAYNAKÇA

- Demirli, (2011). *Terörizm, psikososyal etkileri ve müdahale modelleri. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 35, 66-78
- Dücan ve Özsoylu, (2016). *Türkiye'de terörün sosyo-ekonomik nedenlerinin bölgesel analizi. Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20, 111-132.
- Şen, (2015). *Terörün toplumlar üzerindeki sosyo-ekonomik etkilerine bakış: pkk terörü ve ağır gerçeği. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 17-70.
- Ulutaş ve Gökçen, (2019). *Toplum tipleri ve yalnızlık hâlleri. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17, 1-53.
- Şimşek, (2016). *Terörizm: kavramsal bir çalışma. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 54, 319-335.

Terörün Yaşam Kaynağı

İlke Sinem AYDIN

Adana Bahtiyar Vahabzade Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

Terör kelimesi sözlük anlamıyla “yıldırma, cana kıyım ve malı yakıp yıkma, korkutma, tedhiş” anlamlarına gelir. (Komisyon,1998). İnternette terör kelimesini aradığımızda karşımıza kırk dokuz milyon sekiz yüz bin sonuç çıkmaktadır. Bu sonuçlar: “1. Korku salma, yıldırma. 2. Genellikle siyasal bir dava uğruna girilen, toplumu korkutmaya, yıldırma yönelik her türlü eylem.” olarak sınıflandırılabilir. Yine terörle ilgili olarak terörist kelimesi karşımıza çıkar ki terör yaratan, terör uygulayan (kimse, örgüt) anlamlarına gelir. Örgüt terimi, Türk Ceza Kanunu ile ceza hükümlerini içeren özel kanunlarda geçen teşekkül, cemiyet, silahlı cemiyet, çete veya silahlı çeteyi kapsar. Brian Jenkins: “Terörizmi diğer şiddet eylemlerinden ayıran şey, terörizmin tanınmak için dramatik eylemlere başvurması ve durumun gerçek kurbanların da ötesine gideceğini vurgulayan bir uyarı atmosferi yaratmalarıdır. Ayrıca kurbanların kimlikleri çoğunlukla ya ikincil derecede önemlidir ya da terörist eylemlerini insanlara izleten bu kişilerin amaçları ile bağlantısızdır. Gerçek kurbanlar ile hedef seyirci arasındaki ayırım terörizmin ayırıcı özelliğidir ve onu diğer silahlı çatışmalardan ayırır” demektedir. (Houghton, 2015: 223).

Terörizmi diğer kitle ölümlerinden ve soykırımdan ayırmak mümkündür. Terörist eylemler daha geniş bir kitleyi etkilemek için az sayıda insan öldürmeye odaklanır. Birçok cinayette kurban genellikle asıl hedef olurken hedefin geniş kitleler olduğu terörizmde bu geçerli değildir. Bu yüzden öldürülen kişiler teröristlerin amaçları ile ilgisiz kişilerdir.

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 1. maddesinde (Değişik birinci fıkra: 15/7/2003-4928/20) “Terör, cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasal, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve

dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.” şeklinde tanımlanmaktadır.

“Terör” ve “terörizm” farklı kavramlardır. Terör, her türlü şiddet hareketlerini içermekte olup örgütlü ve kungsız şiddet hareketleri olarak tanımlanabilir. Terörizm ise siyasal unsur içeren, yani bir ideolojisi bulunan ve mevcut sistemi şiddet yoluyla tahribe yönelmiş, bir ideoloji etrafında örgütlenen, mevcut siyasal iktidarı ve rejimi hedef alan faaliyetlerdir.

Modern terörizmin ideolojik kökleri Marx'ın kapitalist ve emperyalist toplumun yıkılmasını savunmaya başladığı 19. yüzyıla kadar uzanır. Terörizm kelimesini modern bağlamda Fransız Devrimi sırasında İngiliz devlet adamı ve filozof “Edmund Burke” kullanmıştır. Bu terim, terör iktidarını tanımlamak için kullanılmıştır. Terör iktidarı, devrimci bir ideolojinin hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla kullanılan devlet terörizmidir. Devrimci adalet ve devlet terörizminin sembolü olan “Devrim Mahkemesi”nde binlerce kişi Cumhuriyet düşmanı oldukları gerekçesiyle tutuklanıp yargılanmıştır. Cumhuriyet düşmanı olarak görülen bu kişiler, yeni bir idam aracı olan giyotin ile başları kesilip idam edilmiştir. Terör iktidarının acımasızlığı kurbanların sayısına yansımıştır.

1990 sonrasında klasik terör örgütü ve faaliyetlerinin yanı sıra nükleer, biyolojik ve kimyasal maddeler kullanan, uyuşturucu trafiği ile iç içe olan, iletişim (bilgisayar) üzerinden kurulup işletilen yeni terör örgüt ve faaliyetleri ortaya çıkmaya başlamıştır.

Tarihsel Süreç içinde terörizm faaliyetlerinin artması konusunda şunları söyleyebiliriz: Araştırmacılara göre geniş anlamıyla terörizm faaliyetlerine ilk kez Romalılar döneminde rastlansa da terörizmin modern tanımının Fransız Devrimi'nden sonra oluştuğunu ve Sanayi Devrimi'nden sonra şekillendiğini düşünebiliriz. Bu süreci aşağıdaki şekilde ele alabiliriz:

1- Ulaşım devrimi: Buharlı makineler ve trenin keşfinden sonra insanlar daha fazla hareket özgürlü-

ğüne sahip olmuşlardır. Bu da terörizm açısından baktığımızda operasyonlar için daha geniş bir saha ve hedef kitle anlamına gelmektedir.

2- İletişim devrimi: Telgraf, telsiz ve telefonla beraber iletişim kolaylaşmış, bu durum suçluların daha organize hareket edebilmesine neden olmuştur. İletişim devriminin bir diğer sonucu daha büyük kitlelerin dünyada olan biteni daha hızlı öğrenmesiyle beraber olayların etkisini artırmasıdır.

3- Teknoloji devrimi: Teknolojinin ilerlemesiyle insanların hayatı kolaylaşmıştır. Fakat teröristler açısından düşünüldüğünde teknolojik devrimler teröristlere tahrip gücü yüksek eylemler gerçekleştirme imkânı sağlamıştır. Öte yandan günümüzde teknolojik altyapıyı kullanan toplumlarda ve sistemlerde, oluşabilecek ufak bir arızanın maliyetleri oldukça yüksektir. Bu da insanlarda ne kadar güvende olduklarına dair soru işaretlerine yol açmaktadır.

4- Kentleşme: 19. yüzyılda Batı Avrupa'da başlayan kentleşme süreci günümüzde tüm dünyada etkisini sürdürmektedir. Terör de hedefleri gereği kırsal değil kentsel yaşamı tehdit eden bir unsurdur. Çünkü on binlerce kişinin yaşadığı bir şehir merkezinde yapılacak bir eylem hem daha büyük zarara yol açacaktır hem de yankısı daha büyük olacaktır.

5- Demokratikleşme: Siyasi sistem ne kadar geniş kitlelere hitap ederse sistemi etkileyen aktör sayısı da o derece artmış olur. Günümüzde yönetim üzerinde etkisi artmış toplumlar söz konusudur ve bireylerin karşılaştıkları tehlikeler kısa sürede toplumsal tepkiler şeklinde siyasi sistem üzerinde baskı oluşturmaktadır. Ulusal düzeyde başlayan bu baskı hızla küresel düzleme de taşınmaktadır.

6- Medyanın oluşumu: Terörün 19. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar gelmesinde ve bugün bu kadar etkin olmasında sosyal medyanın etkisi büyüktür. Çünkü medya olmasa teröristler eylemlerini kitlelere duyuramazlardı.

Kısaca terörizm bütün bu unsurlardan yararlanmış ve gelişimini onlar sayesinde hızlı bir şekilde gerçekleştirmiştir. Yerelden ulusala, ulusaldan bölgele, bölgeselden küresele geçiş yapmayı başarmıştır.

Terör eylemlerini haklı gösterecek bir gerekçe olmaz, çünkü terör başta insanların yaşama hakkı olmak üzere temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasına yöneliktir. Terör ve terörizm; ekonomik, sosyal, teknolojik ve kültürel gelişmelerin önündeki en büyük engel niteliğindedir. Bir anlamda terörist-

ler demokratik temel düzenin kendilerine sağladığı hak ve özgürlükler ortamını kullanarak saldırılarını bu çerçevede gerçekleştirmektedirler. Kendilerine karşı konulduğunda ise temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiğini iddia etmektedirler. "İnsan kurt mu, kuzu mu?" diye soran Eric Fromm, insanın yaptığı kötü eylemlerden sorumlu olacağını, birilerini öldürmek isteyen kurtlar kadar diğer taraftan öldüren kurtların peşinden giden koyunların da suçlu olacağını söyler.

Analizciler, terörist eylemleri anlamak için birçok geleneksel psikanalitik kuramdan yararlanmışlardır. John Dollard tarafından geliştirilen "Engelleme-Saldırganlık Kuramı" bunlardan biridir. Kurama göre herhangi bir bireyin hedefleri engellendiğinde saldırganlık meydana gelecektir. Bu görüş terörizme uygulandığında terörist eylemin temelinde insanın ulaşılması daha güç olan şeylere karşı daha çok istek duyup gözünü bürüyen hırsıla hırçınlaştığı sonucunun yattığını görmek mümkündür. Örneğin iş yerinde patronuyla kavga edip sinirli bir biçimde eve gelen adamın evindeki köpeğe tekme atıp sinirini köpekten çıkarması bu kuramda bahsedilen davranışa örnektir. Terörist eylemcileri bu davranışlara iten, kendi yaşamlarındaki engellerdir.

Diğer bir kuram "Narsisim ve Saldırganlık Kuramı"dır. Narsisim kuramında kişi, elde edemeyeceği şeyler için önündeki engelleri yok etmek ister. Psikanalitik açıklamalar da bilinçaltı konusudur. Kişi, babasına nefret dolu olarak büyür ve bunu şiddetli bir şekilde göstermeye, kendini fark ettirmeye çalışır. Özel yaşamlarında sahip oldukları zorlukları sosyal yaşamlarına yansıtmaları terörist olmalarına neden olmuştur. Terörist eylemleri açıklayan kuramlar, beraberinde sorunları da getirmiştir. Bu kuramlar birçok psikolog tarafından güvenilir bulunmaksızın genel olarak varlıklarını sürdürmeye devam etmektedir.

Terörün unsurları arasında ideolojik unsur, örgüt unsuru, şiddet unsuru karşımıza çıkmaktadır. İdeolojik unsur örgütün hareket noktasını oluşturur. Bu nedenle terörün mutlaka bir ideolojik altyapıya sahip olması gerekir. Örgütler belirledikleri ideolojilere göre strateji belirlerler.

Günümüzde terör örgütlerinin kullandığı belli başlı ideolojiler arasında komünizm, milliyetçilik, din gibi farklı kaynakları temel alan, ancak hedef olarak rejim değişikliğini veya bölünen topraklar üzerinde yeni bir devlet kurmayı amaçlayan ideolojiler yer almaktadır.

Terör örgütleri; şiddeti, hedefledikleri ideolojik sistemi gerçekleştirmek amacıyla kullanırlar. Düzenledikleri şiddet eylemleri ile toplumu korkutup toplumda bıkkınlık ve yılgınlık duygusu oluştururlar. Böylece halkın devlet otoritesine olan güvenini sarsarak bir kargaşa ortamı yaratırlar.

Günümüzdeki en büyük terör tehditlerinden biri de siber terördür. Siber terör, yeni yüzyılda terörizmin yeni yüzü olarak yansımaktadır. Teröristlerin elektronik bir saldırı yaparak bir barajın kapaklarını açabilecekleri, ordunun haberleşme sistemine girip yanıltıcı bilgiler bırakabilecekleri, kentin bütün trafik ışıklarını durdurabilecekleri, telefonları felç edebilecekleri, elektrik ve doğalgazı kapatabilecekleri, bilgisayar sistemlerini karmakarışık hâle getirebilecekleri, ulaşım ve su sistemlerini allak bullak edebilecekleri, bankacılık ve finans sektörünü çökertebilecekleri, acil yardım, polis, hastaneler ve itfaiyelerin çalışmasını engelleyebilecekleri, hükümet kurumlarını alt üst edebilecekleri, sistemin birden durmasına neden olabilecekleri ihtimaller dâhilindedir. Siber terörizm kısaca belirli bir politik ve sosyal amaca ulaşabilmek için bilgisayar veya bilgisayar sistemlerinin bireylere ve mallara karşı bir hükümeti veya toplumu yıldırma, baskı altında tutma amacıyla kullanılması olarak tanımlanabilir.

Günümüzde uluslararası terörizm faaliyetleri de karşımıza çıkmaktadır. Terörizm uluslararası ilişkilerde güçsüz ülkeler tarafından güçlü olanlara karşı çıkış noktası olarak kullanılırken güçlü ülkeler tarafından da rakiplerini saf dışı bırakmak için kullanılan bir araç olmaktadır.

En eski güç dengesi politikalarından biri de devletlerin birbirini istikrarsızlığa sürükleyerek avantaj elde etmeye çalışmalarıdır. Özellikle savaş hâlinin pek mümkün olmadığı durumlarda devletler, diğer devletin sosyal, ekonomik veya etnik sorunlarını kullanarak onların iç işlerini karıştırmayı planlarlar. Böyle durumlarda genelde muhalefet gruplar kullanılır ya da terörist örgütler varsa bu örgütlere destek verilir.

Bu duruma devletler arası ilişkilerden örnekler verecek olursak Libya 1980 ve 1990'lı yıllarda ABD'ye karşı terör örgütlerine destek verirken Suriye de Türkiye'ye karşı bu gibi örgütsel faaliyetleri desteklemiştir. Terörizme destek veren ülkelerin temel güdüsü kendilerini diğer ülke karşısında zayıf hissetmeleridir.

Türkiye kadar fazla terörist eylem dalgalarına ma-

ruz kalmış başka bir ülke bulmak çok zordur. Ermeni Terörü, ideolojik sağ-sol çatışması, radikal dinci terör, etnik bölücü terör olmak üzere birçok terör saldırısına hedef olmuştur. Bu konularla ilgili onlarca, yüzlerce kitap ve makale yazılmıştır. Erhan Çelebi, kitabında konuyla ilgili olarak şunları belirtir: 'Türk-Ermeni ilişkilerinin bozulup günümüze kadar devam eden süreçte dört büyük Ermeni terör dönemi yaşanmıştır. Bunlardan birincisi Ermeni isyanları, komiteleri ve çete faaliyetleri ile Türklere karşı girişilen katliam hareketleridir. İkincisi Ermenilerin Batılı devletlerin desteğiyle Birinci Dünya Savaşı'nda ve Millî Mücadele Dönemi'nde Türk milletine karşı yaptıkları katliamlardır. Üçüncüsü yine Millî Mücadele yıllarına denk gelen tarihlerde Ermenilerin Osmanlı eski Bakanları ve idarecilerine yönelik intikam amaçlı suikastlarıdır ki bu suikastlarda Talat Paşa, Cemal Paşa, Said Halim Paşa, Bahattin Şakir ve Azmi Beyler hayatlarını kaybetmiştir. Son ve dördüncü dönem kendinden önceki dönemlerden farklı olarak daha sistemli bir biçimde 1973-1985 yılları arasında meydana gelmiştir. Bu dönemdeki Ermeni saldırıları, 1973 yılında ABD'nin Santa Barbara kentinde Mıgırdıç Yanıkyan adlı yaşlı bir Ermeni'nin, Türkiye'nin Los Angeles Başkonsolosu Mehmet Baydar ile Konsolos Muavini Bahadır Demir'i öldürmesiyle başlamıştır. Yanıkyan'ın başlattığı "Bireysel Ermeni Terörü" 1975 yılından 1985 yılına kadar "Örgütlü Ermeni Terörü" hâlinde devam etmiştir. Bu terör eylemleri, "Ermenistan'ın Kurtuluşu için Gizli Ermeni Ordusu", ASALA (Armenian Secret Army for Liberation of Armeni) ve "Ermeni Soykırımını Adalet Komandoları", JCAG (Justice Commandes of the Armenians Genocide) tarafından gerçekleştirilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti devleti millî birlik ve beraberlik ilkesiyle bölünmez bir bütündür. Bu bütünlüğü bozmaya çalışan etnik bölücü terör örgütleriyle de mücadeleye yıllardır devam etmektedir. Geçmiş dönemlerde ASALA terör örgütünün terör eylemleri başta olmak üzere PKK ve uzantıları olan terör örgütleri, DAESH gibi terör örgütleri etnik ve dinî bölücülük yapmaktadır. Bugüne kadar otuz binden fazla vatandaşımızın ölümüne neden olan PKK terör örgütü, günümüzde devletimizin ve hükümetin istikrarlı ve dirayetli duruşuyla çökertilmektedir. PKK bugün yeni bir strateji deneyerek dağılmayı önleme çabasına düşmüştür. PKK önceki dönemde kırsalda terörist faaliyetlerde bulunurken artık

şehirlere yönelerek şehir savaşları tipolojisinde terör eylemleri yapmaktadır. Ama bu tür eylemler de TC ve hükümetleri tarafından bertaraf edilmekte, Türk milleti birlik ve beraberlikle bu örgüte de geçit vermemektedir.

Terör örgütleri kurdukları dernek ve vakıflar sayesinde kendilerini kamufle etmeye çalışırken bu dernek veya vakıflar kapsamında faaliyetlerini de

yürütmeye çalışırlar. Yine buna örnek olarak yakın dönemde olağanüstü hâl kapsamında yayımlanan 679 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Millî Güvenlik Kurulunca devletin millî güvenliğine karşı faaliyette bulunduğu karar verilen 83 dernek kapatılmıştır. Aşağıda bu konuyla ilgili bir tablo yer almaktadır.

5 SAYILI LİSTE			
S.N	KÜTÜK	İL	KURUM ADI
1	01-031-089	ADANA	ADANA KARAIŞALI YETİM, ÖKSÜZ VE MAÇDURLAR İLE YARDIMLAŞMA DERNEĞİ
2	01-024-175	ADANA	ÇUKUROVA DEMOKRATİK HAKLAR DERNEĞİ
3	04-003-182	AĞRI	AĞRI ÇIRA KÜLTÜR VE SANAT DERNEĞİ
4	06-119-004	ANKARA	ÜMMETİN YETİMLERİ İNSANI YARDIM DERNEĞİ
5	06-002-074	ANKARA	ANKARA BALGAT HAYIR YAPTIRMA VE GÜZELLEŞTİRME DERNEĞİ
6	06-066-165	ANKARA	EFE SPOR KULÜBÜ DERNEĞİ
7	06-069-011	ANKARA	ANADOLU TIBBİ ONKOLOJİ DERNEĞİ
8	06-075-011	ANKARA	İÇ HASTALIKLARI MEZUNİYET SONRASI EĞİTİM DERNEĞİ
9	06-082-164	ANKARA	AĞACI SEV ORMANI KORU İNSANCA YAŞA DERNEĞİ
10	06-086-030	ANKARA	ANKARA ŞAM GENÇ İŞADAMLARI DERNEĞİ
11	06-091-086	ANKARA	GASTROİNTESTİNAL ONKOLOJİ DERNEĞİ
12	06-097-073	ANKARA	ELEKTROMANYETİK KİRLİLİĞİ ÖNLEME ÖLÇME ARAŞTIRMA VE EĞİTİM DERNEĞİ
13	06-099-081	ANKARA	KIRGIZİSTAN DOSTLUK VE KÜLTÜR DERNEĞİ ANKARA ŞUBESİ
14	06-099-093	ANKARA	IRMAK ALEVİ BEKTAŞI KÜLTÜR VE EĞİTİM DERNEĞİ
15	06-102-053	ANKARA	TAMAMLAYICI VE ALTERNATİF TIP DERNEĞİ
16	06-103-092	ANKARA	YEŞEREN DÜŞLER DERNEĞİ
17	06-104-065	ANKARA	TERÖR MAĞDURLARINA VE AİLELERİNE YARDIM DERNEĞİ
18	06-104-183	ANKARA	SAİZADE SİVİL TOPLUMU DESTEKLEME DERNEĞİ
19	06-109-190	ANKARA	SARAY SANAYİCİ İŞADAMLARI DERNEĞİ
20	06-111-154	ANKARA	İMMÜNO ONKOLOJİ DERNEĞİ
21	06-113-143	ANKARA	HERKES İÇİN SAĞLIK DERNEĞİ
22	06-119-130	ANKARA	DUYU BİLİMLERİ DERNEĞİ
23	06-083-156	ANKARA	ANKARA DEMOKRATİK HAKLAR DERNEĞİ
24	06-122-086	ANKARA	ORTA ANADOLU KÜRTLERİ KÜLTÜR SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA DERNEĞİ
25	14-014-016	BOLU	BOLU GENÇLİK KÜLTÜR VE DAYANIŞMA EVİ DERNEĞİ

Sürekli bir kavganın, çatışmanın, anlaşmazlığın, karşıt görüşlerin olduğu bir ortam düşünelim. Bu ortamda yetişen bir gencin çevresinden etkilenmesini beklemek imkânsızdır. Siyasi görüşü bile bu doğrultuda, içinde bulunduğu ortamdakilerin fikirleri doğrultusunda şekillenecektir. Şiddetin fazla olduğu ortamda yetişen bir bireyin de saldırgan olması olağandır. Ortamda şiddete sebep olan bireyler yine eğitimsiz bireylerdir.

Terör örgütlerinin, kendisine sempatican bulmak ve yaratmak için en büyük kaynağı okullardır. Özellikle lise ve üniversite gençliği hedefleridir. Genelde kendi içinde bocalama yaşayan veya bulunduğu sosyal şartlardan memnun olmayan kişileri kendi aralarına katmaya çalışırlar. Gençlerin eğitim öğretim hayatı onların ideolojilerini de şekillendireceği için bu konuda objektif kişiler tarafından bilgilendirilmeli, tarafsız kişilerin düşünceleri örnek alınmalıdır. Burada eğitimciler ve ebeveynlere büyük rol düşüyor. Özetle, eğitim hayatı bireyin kendisini, birey ise eğitim hayatını şekillendiriyor. Kendisini etkilemekle kalmayıp çevresini de olumlu veya olumsuz etkileyebiliyor. Bunu en iyi şekilde değerlendirmeye çalışan terör örgütlerinden FETO/PDY, devletin güvenlik güçleri ve milletimiz tarafından bertaraf edilmiştir. Paralel Devlet Yapılanması'nın darbe girişiminin ardından FETÖ'ye ait tüm okullar ve eğitim kurumları için kapatma kararı alınmıştır. İyi bir eğitim almış, kendi kendini geliştirebilmiş ve kendine ait kararları verebilen insanların olduğu toplumda bireyler kendilerini kimseye bağımlı hissetmeden kendi doğrularıyla yaşayabilir. Böyle toplumların kalkınma hızı ve yaşam standartları daha yüksek olacaktır. Böylece sınıf ayrımları, siyasi görüş çatışmaları, terör eylemleri kısaca toplumda soruna yol açan her türlü etkenin önüne geçilmiş olur.

Günümüzde belli başlı terör örgütleri hakkında da kısaca bilgi verdikten sonra makalemizi sonlandıracağız.

EL-KAİDE: 1988 yılında Usame Bin Laden tarafından kuruldu. 11 Eylül saldırısıyla dünya gündeminin zirvesine oturdu. Selefilik, Vahabilik gibi ideolojilerden beslenen ve Dünya İslam devleti kurma çabasında olan bir örgüttür. 11 Eylül terör saldırılarından ve akabinde El-Kaide'nin gerçekleştirdiği 2004 Madrid ve 2005 Londra bombalamaları ile dünyada dikkat çeker terör eylemleri. Türkiye alt oluşumları ile birlikte El-Kaide'yi bir terör örgütü olarak tanıır.

Devrimci Halk Kurtuluş Cephesi (DHKP-C): Aşırı sol uçlarda ideolojik bir yapıda olan bu örgütün, yakın tarihte Yunanistan, Lübnan, Suriye gibi ülkelerdeki kamplarda askeri eğitim alarak Türkiye'de eylemler yaptığı biliniyor. Marksizm-Leninizm felsefesiyle hareket ettiğini iddia eden grubun son büyük eylemi Cumhuriyet Savcısı Mehmet Kiraz'ın öldürülmesidir. El Nusra Cephesi, Suriye'de Esad rejimini yıkararak yerine büyük bir İslam devleti kurmayı amaçlayan örgüttür. Nisan 2013 itibariyle El-Kaide'ye bağlılığını açıklamıştır.

Türkiye Komünist Partisi/Marksist Leninist (TKP/ML): Temeli 70'lere dayanan ve sürekli parçalanıp yeni örgütlere dönüşen bir terör örgütüdür. TİKKO isminde bir silahlı yapılanması olduğu söylenir. Son kertede tekrar tüm silahlı komünist, Marksist, Leninist kadroları kendi çatısı altında topladığını açıklamıştır.

İŞİD/DEAŞ/DAEŞ/DAİŞ: Ülkemizde farklı isimler ile anılan ancak tüm dünyada Irak Şam İslam Devleti ismi altında toplanan bu örgütün faaliyetleri özellikle son zamanlarda zirve yapmıştır. Amacı isminden de anlaşılacağı gibi Levant adı verilen Orta Doğu topraklarında bir İslam devleti kurmaktır. El Kaide'nin alt bir yapılanması olarak çıktığı yolda 2014 itibariyle El Kaide ile hiçbir bağlantılarının kalmadığını açıklamıştır. Tarihin gördüğü en kanlı eylem ve savaşa sebep oldukları biliniyor.

Tevhid Selam: Türkiye'de iç karışıklık çıkartmaya çalışan İran gizli servisi tarafından yönetilen terör örgütüdür. İddialara göre Türkiye'de 90'lı yıllarda işlenmiş aydın cinayetlerinin arkasında bu örgüt vardır.

İslami Büyük Doğu Akıncıları Cephesi (İBDA-C): Örgüt 3 kıtada büyük bir Doğu yani İslam devleti kurmanın amacındadır.

PKK: Türkiye'nin alt örgüt ve yapılanma ile en fazla mücadele ettiği terör oluşumdur. PKK aslında birçok aşırı sol örgütte olduğu gibi içinde parçalanma ve farklı yapılanmalar ile kendine yeni isimler bulmuş olsa da toplum tarafından tek bir isimle algılanmaya devam etmektedir. Kongra-Gel, KADEK, HPG, JYA STAR, KCK, TAK ve bunun gibi yapılanmalar bu ideolojinin içinden çıkıp bağımsız birer örgüt gibi davransalar da eylemleri sonuç olarak aynı tip ve aynı amaçla yapılmaktadır. 70'lerden bu yana Türkiye'nin çözülme sorununu olarak günümüze kadar taşınmıştır. PKK'nın açılımı Kürdistan İşçi Partisi olarak çevrilebilir. Son dönemde örgütün Suriye'deki uzantısı olarak kabul edilen PYD

ve YPG de ülke gündemine oturmuştur. Fethullahçı Terör Örgütü Paralel Devlet Yapılanması: Örgütün 17-25 Aralık 2013 ve 15 Temmuz 2016 tarihlerinde hükümetimize ve devletimize karşı giriştiği darbe teşebbüsleri, hükümet güçlerimiz ve milletimiz tarafından bertaraf edilmiştir. Sonuç olarak dünyanın ve Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri terör sorunudur. Bütün dünya

uluslarının ve Türk milletinin ortak sorunu da terörizmdir. Türkiye'nin 30 yıldır mücadele ettiği terörü bitirmesi ve buna bağlı kültürel sorunlarını çözmesi, geleceği açısından son derece hayati bir öneme sahiptir. Türkiye aleyhine faaliyet gösteren bölücü ve yıkıcı örgütlerin dış dünyadan yardım alması, Türkiye'nin başını ağrıtmakta ve kalkınmasını engellemektedir.

KAYNAKÇA

- ÇELEBİ, Ercan, 2018, *Ermeni Terörü*, Ankara, Hiperlink yay.
- FROMM, Eric, 1982, *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı*, İstanbul, Payel yay.
- HOUGHTON, David Patrick, 2015, *Siyaset Psikolojisi*, İstanbul, Bilge Kültür Sanat yay.
- İnternet, Google, 25.01.2019 tarihli "terör" kavramı araması
- KOMİSYON, 1998, *Türkçe Sözlük*, Ankara, TDK yay.
- MARTİN, Gus, 2017, *Terörizm Kavramlar ve Kuramlar*, Ankara, Adres yayınları
- www.icisleri.gov.tr
- 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu www.mevzuat@gov.tr
- <https://www.haberler.com/terorle-baglantili-83-dernek-ve-vakif-kapatildi-9138193-haberi/>

E. TEKNOLOJİ

- a) Yapay Zeka
- b) Teknoloji Bağımlılığı
- c) Mahremiyet ve Teknoloji
- d) Teknoloji ve Toplumsal Değişim

Geleceğin Anahtarı Yapay Zeka

Merve GÖK

İzmir Buca Mehmet Akif Ersoy Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Hayatımızda büyük bir hızla önem kazanmaya başlayan yapay zekâ, bazılarımız için bir tabuya dönüşmüşken bazılarımızı heyecanlandırmaktadır.

Günümüz teknolojisinin gelişmesiyle hayatımızda neredeyse her alanda karşılaşılabildiğimiz bu gelişmiş teknoloji türü, ülkemizdeki bu konu üzerindeki eğitim eksikliği sebebiyle daha çok kötü sonuçlar doğurabileceğine yönelik fikirler açığa çıkarmıştır. Pek tabii onun yanında kimilerine göre yapay zekâ, hayatın olmazsa olmazı gibi görülmeye başlanmıştır. Her iki durum da gerek teknolojinin gelişmesi açısından gerekse günlük hayat açısından olumsuz sonuçlara sebep olur. Bir durum bizi geride kalmaya iterken diğer durum bağımlılığa, tembelliğe ve sosyal ilişkilerden kopuk, toplum bilincini kaybetmiş bireyler olmaya iter.

Peki, kafamızda birçok soru işareti uyandıran iyi bir amaçla kullanıldığında bizi geleceğin teknolojisine yaklaştıran fakat amaç dışı veya kötüye kullanıldığında ise bizleri büyük bir faciaya sürükleyebilecek olan bu yenilikçi teknoloji nedir?

Bu makalede yapay zekânın ne olduğundan, nasıl işlediğinden, tarihçesinden, geleceğinden ve olumlu olumsuz yanlarından bahsedilerek ülkemizde yeterince gündeme gelmeyen bu konu gündeme taşınıp yapay zekâ hakkında bilinçlenme sağlanacağı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, Turing Testi, Yarar ve zararları, Günlük hayatta yapay zekâ, Yapay zekânın geleceği

GİRİŞ

1- Yapay Zekâ Kavramı Üzerine

Günümüzde Yapay Zekâ olarak kullanılan kavram ilk kez 1956 yılında Dartmouth Kolejinde düzenlenen ve çok sayıda bilim insanının katıldığı konferansta "Artificial Intelligence: AI" biçiminde dile getirilmiştir. Say'a (2018: 83) göre "Yapay Zekâ, doğal sistemlerin yapabildiği (zekice olsun veya olmasın) her bilişsel etkinliği (gerekirse bedenleri olan) yapay sistemlere, daha da yüksek başarımlar

düzeylerinde nasıl yaptırabileceğimizi inceleyen bilim dalıdır." Pirim'e (2006: 84) göre ise "Yapay Zekâ zeki makineler özellikle zeki bilgisayar programları yapma mühendisliği ya da bilimidir."

Yapay zekâ söz konusu olduğunda, insan gibi davranabilen, konuşabilen, hissedebilen bir nevi insanlar arasında insan olmadığı hissedilmeyen kısaca insana en yakın robotu üretebilme amacı, günümüz yazılımcıları ve robot üreticilerinin en yüksek hedefidir.

Yapay zekâ çalışmalarının geleneksel sorunları ve hedefleri akıl yürütme, bilgi, planlama, öğrenme, doğal dil işleme, algı ve nesnelere elle işleme ve hareket ettirmektir. Bu bağlamda yapay zekâ alanı; bilgisayar bilimi, matematik, psikoloji, dil bilimi, felsefe gibi birçok alandan faydalanır (Pirim,2006).

2- Yapay Zekânın Tarihçesi

Yapay zekâ fikrinin ilk örneğini Antik Yunan mitolojisinde rüzgâr tanrısı olarak bilinen Daedalus'un bir yapay-insan yaratma teşebbüsünde görmekteyiz. Ancak yapay zekâ terimi ilk olarak 1956 yılında Hanover, New Hampshire, "Dartmouth College"da yapılan bir konferansta ortaya atıldı. Bu gelişmelerin ardından yapay zekâ birçok tartışmaya neden oldu ve bu tartışmaları sonucunda birçok eleştirmen tarafından raporlar hazırlandı. Bu raporların etkisiyle devlet, maddi ve manevi açıdan verdiği desteği azalttı. Bu dönem 1974-1980 yılları arasında tekabül etmektedir. "AI Winter" yani "Yapay Zekâ Kışı" olarak bilinen bu dönemde insanların yapay zekâyı ilgisi ve desteği azalmıştır. Olacak olan gelişmeler büyük bir umutla karşılanmaktansa bazı raporlar sayesinde umutlar, korkulara ve tabulara dönüşmüştür.

İkinci bir yapay zekâ kışı ise 1987-1993 yılları arasında yaşanmıştır. Bazı genel amaçlı bilgisayarların markette yer bulamayıp çökmüşe uğradığı bu dönemde devlet desteği tekrardan kesildi.

Araştırmalar, 1997 yılında IBM'in geliştirdiği bir bilgisayar olan DeepBlue'nun, Rus satranç ustası Garry Kasparov'u mağlup etmesiyle tekrar başladı. Ve 2011 yılında, yine IBM tarafından üretilen

bilgisayar “Watson”, bir soru cevap programı olan “Jeopardy”yi şampiyonlar Brad Rutter ve Ken Jennings’i yenerek kazandı. Konuşan bilgisayar “chat-bot” 1950 yılında, bir makinenin zeki olup olmadığının anlaşılabilmesi için İngiliz matematikçi ve bilgisayar bilimci Alan Turing tarafından geliştirilen bir yarışma olan Turing testinde, bilirkişileri kendisinin gerçek bir derisi ve kanı olan insan olduğuna inandırmayı başardı.

Fakat yapay zekâ uzmanlarının belirttiğine göre başarı, makine yalnızca 3 bilirkişiyi kandırabildiği için hala tartışmalı. Ayrıca yine uzmanların vurguladığına göre, bu yapay zekânın kendini ikinci dili İngilizce olan bir ergen olarak tanıtarak bazı soruları geçiştirme yeteneği de vardı.

Peki Turing testi nedir? Turing testi, ilk olarak 1950 yılında ünlü İngiliz matematikçi ve bilgisayar bilimcisi Alan Turing tarafından Computing Machinery and Intelligence başlıklı makalesinde söz edilmiştir.

Turing testinin amacı, bir makinenin düşünebildiğini söyleyebilmenin mantıksal olarak mümkün olup olmadığıdır. Turing testine göre makine, gönüllü bir insanla birlikte, sorgulayıcının görüş alanının dışında bir yere saklanır. Sorgulayıcı yalnız soru sormak suretiyle hangisinin insan hangisinin bilgisayar olduğunu saptamaya çalışır. Sorgulayıcının soruları ve daha önemlisi aldığı yanıtlar, tamamen ses gizlenerek, yani ya bir klavye sisteminde yazılarak veya bir ekranda gösterilerek verilir. Sorgulayıcıya bu soru-cevap oturumunda elde edilen bilgiler dışında her iki taraf hakkında hiçbir bilgi verilmmez. Dizi hâlinde tekrarlanan testler sonucunda sorgulayıcı, tutarlı bir şekilde insanı saptayamadığı takdirde makine Turing testini geçmiş sayılır.

Birçok uzman artık Turing testinin yapay zekâ için iyi bir ölçme aracı olduğu düşünmüyor. Hatta bazı bilim insanları bu testin güncellenmiş versiyonunu geliştirme üzerine çalışma yürütüyorlar. (Pirim, 2006)

3-En Bilinen Yapay Zekâ Ürünleri

Sophia, 2016 yılının 14 Şubat tarihinde aktifleştirilmiş Hong Kong merkezli bir şirket olan Hanson Robotics tarafından üretilmiş insansı bir robottur ve elliden fazla yüz ifadesine sahiptir. Tasarlanma amacı hastanelerdeki ve bakım evlerindeki yaşlılarla ilgilenmektir. Bu sebepten olabildiğince samimi bir hâle getirmek için uğraşmıştır. Hafızası kendinden gelişebilmektedir ve zamanla öğren-

ilmektedir. Hava durumu gibi günlük kısa konuşmaları yapabilme yeteneğine sahiptir.

Siyasetçilere, uğruna mücadele ettikleri ideolojinin tersi kavramları söyletmek, hırsızlık, dolandırıcılık için ses ve görüntü taklitleri üretmek, akla gelmedik kötülükler için görsel ve işitsel materyal hazırlamak DeepFake sayesinde mümkün. Bu uygulama sinema sektörü için paha biçilmez bir yenilikken aynı zamanda kolayca facia yaratabilecek bir uygulamadır.

Siri, Apple’ın iOS, watchOS ve tvOS işletim sistemlerinin bir parçasıdır. Bu bilgisayar yazılımı, akıllı kişisel asistan ve bilgi gezginidir. Bu programın amacı, soruları cevaplamak, tavsiyelerde bulunmak ve web hizmetlerindeki eylemleri gerçekleştirmektir.

Alexa ABD merkezli ve amazon.com tarafından yönetilen bir internet şirkettir. Diğer web sitelerinin web trafikleriyle ilgili bilgi veren bir web sitesini işletmesiyle tanınmaktadır. Alexa istatistikleri “AlexaToolbar” adlı yazılımın kullanıcılarından alınan verilerden derlenir.

4-Yapay Zekânın Kullanım Alanları

Yapay zekâ ürünleri gün geçtikçe hayatımızın bir parçası olmaya devam ediyor. AlexaEcho, Google Home gibi akıllı hoparlörler sayesinde evimizin güvenliği sağlanmış ve zamandan çalan perdeleri açmak, televizyonu açmak, telefon numarası aramak gibi işlerden zaman artırılmış oluyor. LG buzdolaplarında bir de dokunmatik ekran bulunuyor ve kullanıcılar yapay zekâ ile hem sesli iletişim kurabiliyor hem de ekran üzerinden komut verebiliyor veya geri bildirim alabiliyor. Ford’un bazı yeni model arabalarındaysa sürücü Alexa ile sesli iletişim kurarak istediği şarkının çalmasını sağlayabiliyor. Yakındaki restoranlar, alışveriş merkezleri, hastaneler, eczaneler gibi lokasyonlar hakkında bilgi alıp rota çizdirebiliyor. Hava durumuna, trafik sıkışıklığına bilgileri, internette arama sonuçları gibi detaylara ulaşabiliyor. Elbette hepimizin bildiği çeviri uygulamaları da günlük hayatımızın bir parçası hâline gelmiş yapay zekâ ürünlerindedir. Aynı zamanda chatbotların da hayatımıza girmesiyle firmalardan cevap alma süremiz daha da azalmış ve bu “bot”lar sayesinde firmalarla iletişimimiz çok daha kolaylaşmıştır. Pek tabii telefonları ve bilgisayarları da unutmamak gerek.

Günlük hayatımızın yanı sıra uzay araştırmaları ve yer kabuğu altında kalan değerli maden araştır-

maları gibi araştırmaların hepsi yapay zekâ sayesinde yürütölmektedir. İnsanlığa yeni bilgiyi getirmede bizlere yardımcı olan yapay zekâ; tarım, tıp, matematik, biyoloji gibi insanı ilgilendiren her alanda yer edinmiştir. Yapay zekâ teknolojisi ile üretilmiş robotlar ameliyat yapabilir ve yapılan ameliyat hakkında tüm bilgilere sahip olacağı için hata olasılığı yok denilecek kadar azdır. Aynı zamanda yapay zekâ eğitimde de kendisini göstermeye başlamıştır. Yazılım derslerinin bazı okullarda seçmeli veya zorunlu olarak verilmesi sayesinde yeni nesil yapay zekâya çok daha kolay alışabiliyor ve yapay zekâ üretebilecek kadar bir seviyeye erişme şansı kazanıyor. Yapay zekâ hakkında yeni neslin okullarda bilinçlendirilmesi sayesinde bu teknolojinin zarara kullanılma olasılığı azalmaktadır. Tehlikenin fakat aynı zamanda ellerindeki şansın farkında olan öğrenciler bilinçli bir şekilde yapay zekâ ürünlerini kullanabilir ve üretebilir. Eğitimde kullanım açısından en basit örneği ele alırsak derslerde kullanılan akıllı tahtalar yapay zekâ ürünlerindedir.

5- Yapay Zekânın Getirebileceği Tehditler

Yararlarının birçok olmasının yanı sıra bir o kadar da insanlık için tehdit olabilecek bir dizi distopik olasılığı da düşündörmektedir. Örneğin "21. Yüzyıl için 21 Ders" adlı kitabın yazarı Y. Noah Harari bir TV programında verdiği röportajda şunları söylemiştir:

"Yapay zekâ insanları heklebilecek. şöyle ki, bir insanı hekleme o kişiyle ilgili yeterince bilgi sahibi olup aynı zamanda o kişiye kendisinden daha iyi anlayabilecek rekabet gücüne sahip olup onların duygularını anlayıp kararlarını belirleyip ihtiraslarını ve seçimlerini manipöle etmek demek."

Yakın zamanda yaşanmiş bazı tehlikelerden örnek vermek gerekirse, Facebook üzerinden iki "chatbot"un sadece otomatik mesajlar göndermek üzere programlanmiş olmalarına rağmen kendi iradeleriyle konuşmaları, Sophia'nın katılmış olduğu bir programda hem insan ırkını yönetmek hem de yok etmek istediğini belirtmesi büyük bir endişeye yol açmıştır. Bunların yanı sıra DeepFake adlı uygulamanın popölerleşmesinin ardından önemli siyasetçilerin ses ve görüntülerinin oluşturulmasıyla sahte videolarının siyasi manipölasyonlar için kullanılması bizleri iki dakikanın bile ne kadar önemli olduğunun farkına vardırtmıştır. Videoların sahte olduğunun açığa çıkmaması durumunda yaşanabilecek durumlar dünya için fazlasıyla tehlikelidir. Bilgisayar korsanlarının hedeflerindeki şahsın kim-

liğine bürünmek için ses ve görüntü sentezi kullanması özel hayatın gizliliği hakkını ihlal eder. şahsın ses ve görüntü ile koruma altına aldığı belgelerine erişilebilmesi sadece bir program ile mümkündür. Teknolojik açıdan gelişmiş bir ülkenin üretebileceği yapay zekâ robotlarından oluşmuş bir ordunun normal bir orduyu yok etmesi saniyelerini almaz. Onlara yazılımlar sayesinde yüklenen davranış biçimlerine göre davrandıkları içinse gaddar robotlar üretmek mümkündür. Peki ya bu robotların masum insanların da sonunu getiremeyeceğinin garantisi verilebilir mi?

İnsanların yerini yapay zekâ robotların alması işsizlik oranını arttıracak. Örneğin Sophia'nın üretilme sebebi bile hastanelerdeki ve bakım evlerindeki yaşlı bireylerle ilgilenmekti. Sadece Sophia'nın çoğaltılması bile hastabakıcıların mesleğinin sonu anlamına gelebilir. Cerrahlık gibi ince iş gerektiren mesleklerde yapay zekâ robotların kullanılması her ne kadar hata riskini çok büyük bir oranda düşürse de mesleğin insanlar tarafından yapılmasının sonunu getirebilir.

Her şeyi kolayca elde edebilen insan, yavaşça insanlığını kaybedip açęözlü, tembel canlılara dönüşebilir. Bir süre sonra insan, yarattığı robotlardan farksız bir hâle yani duygusuz ve ruhsuz bir hâle gelebilir.

6-Yapay Zekânın Geleceği

Stephen Hawking'e göre tam gelişmiş bir yapay zekâ sürekli gelişmeye ihtiyacı olan insan ırkını ortadan kaldıracaktır. Çünkü ona göre insanların yaptıkları hataları da düzeltebilecekler ve bir noktadan sonra insanları yönetebilecek seviyeye gelebilecekler. Bu aşamada da insan ırkına ihtiyaç kalmayacak ve hatta ona göre acilen Dünya dışında koloniler de kurulması gerekiyor.(Bakırcı, 2017) Elon Musk'a göre yapay zekâ Kuzey Kore'den daha büyük bir tehdittir ve III. Dünya Savaşı'na sebep olabilir.(Bakırcı, 2017)

Daha birçok bilim insanı ve araştırmacının görüşleri genel olarak gelecekte yapay zekânın insanlığın sonunu getirme ihtimali yönündedir.

Pek tabii bazı araştırmacılar belli başlı kurallar çerçevesinde gelişirse yapay zekânın çok yararlı olabileceğini düşünöyorlar.

YÖNTEM

Bu makalede yapay zekânın ne olduğu, kullanım alanları, kötü niyetli kişilerin elinde oluşturabileceği tehditler ve yapay zekânın geleceği üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda araştırmamızın amacı yapay zekânın getirebileceği tehditleri ortaya koymaktır. Araştırmamız nitel bir araştırma olup detaylı literatür tarama ve doküman incelemesi şeklinde gerçekleştirilmiştir.

SONUÇ VE BULGULAR

Braidotti'ye göre teknolojinin kendi başına iyi ya da kötü olması söz konusu değildir; mesela, üretilen yeni tekniklerin kimler tarafından, hangi amaçla kullanıma sokulacağı ve yaygınlaştırılacağıdır (Aktaran E. Çelik 2017:8).

Teknoloji ve yapay zekâ alanındaki çalışmaların görülen hızlı ilerleme kaydetmiştir. Bu nedenle yapay zekâ uzmanları güvenlik araştırmalarının onlarca yıl alabileceğini hesaba katarak şimdiden

tedbirli olmak konusunda hemfikirdirler.

Teknoloji ve yapay zekâ alanındaki çalışmaların öngörülenden hızlı ilerlemesi sonuçlarının insanlık için tehdit olma olasılığı karşısında, uzmanlar güvenlik araştırmalarının yapılması konusunda tedbirli davranmak gerektiğine dikkat çekmektedir (Bakırcı,2017).

Araştırmamızın bulguları şu şekildedir:

-Kanun koyucular ve araştırmacılar yapay zekânın kötüye kullanımına yol açacağı sorunları önlemek amacıyla birlikte çalışmalıdırlar.

-Bilgisayar güvenliği gibi çift yönlü risk taşıyan disiplinlerde dikkatli olunmalıdır.

-Yapay zekânın çift yönlü bir teknoloji olduğunun farkına varılmalı, kötüye kullanıma ihtimali daima göz önünde bulundurulmalıdır.

-Olası tehditler karşısında tehditleri önlemek ve azaltmak konusunda hükümetlerin birlikte iş birliği yapması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Bakırcı, Mert Ç. (2017). *Yapay Zekâ Dost Mu, Düşman Mı? İstanbul Teknik Üniversitesi Vakfı Dergisi*, sayı 75, 54-55
- Çelik, Ezgi E. (2017). *İnsan ve Sonrası. Felsefi Düşün Akademik Felsefe Dergisi*, sayı 9, 1-15
- Neuman, Lavrance W. (2017) *Toplumsal Araştırma Yöntemleri (S. Özge, çeviri)*. Ankara: Yayınodası
- Pirim, H (2006). *Yapay Zeka. Journal of Yaşar University*, sayı 1, 81-93
- Say, C. (2018). *50 Soruda Yapay Zeka. İstanbul: Bilim ve Gelecek Yayınevi*.
- <https://www.ntv.com.tr/yazarlar/can-birsay/yapay-zeka-ve-etik-kime-zarar-verecegine-nas%C4%B1-karar-verecek,uHnJv-xEeE6giPYy4BaGtQ>
- <https://www.hansonrobotics.com/sophia/>
- <http://www.wikizero.biz/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvVHVyaW5nX3Rlc3Rp>
- <https://www.haberturk.com/yuval-noah-harari-yapay-zeka-insanlari-hack-leyebilecek-2269768>

Yapay Zeka Geleceğimizi Nasıl Tehdit Edecek?

Bilgesu ÇAKIR

bilgesu2828@gmail.com

Giresun Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Yapay zekâ bilgisayarın veya bilgisayar kontrolündeki bir robotun çeşitli faaliyetleri zeki canlılara benzer bir şekilde yerine getirme kabiliyetidir. Bilgisayar biliminde akıllı üstlenicilerin konusu olan yapay zekâ, çevresini tanımlayan ve hedefe ulaşmada başarı şansını azami seviyeye çıkarmak için harekete geçen her cihaz olarak da tanımlanır. Başka bir tabirle yapay zekâ, sorun çözme ve öğrenme gibi insanların diğer insanlar ile bağdaştırdığı kavramsal özellikleri taşıyan akıllı makineler olarak belirtilebilir. Yapay zekâ alanı, insan zekâsının çok iyi tanımlanabileceği ve bir makinenin bu zekâyı taklit edebileceği fikrinden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Yirmi birinci yüzyılda yapay zekâ teknikleri bilgisayar teknolojisi alanındaki gelişmeler, veri sayısındaki artış ve teorik anlama gibi birçok yenilikten geçmiş ve geçmektedir. Yapay zekâ teknikleri ayrıca teknoloji endüstrisinin de önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Yapay zekâ günümüzde spor müsabakaları, sağlık, otomotiv, video oyunları, finans ve ekonomi alanlarında oldukça sık kullanılmaktadır.

“Yapay zekâ” kavramının geçmişi modern bilgisayar bilimi kadar eskidir. Fikir babası, “Makineler düşünebilir mi?” sorunsalını ortaya atarak makine zekâsını tartışmaya açan Alan Mathison Turing’dir. 1943’te İkinci Dünya Savaşı sırasında kriptoloji gereksinimleri ile üretilen elektromekanik cihazlar sayesinde bilgisayar bilimi ve yapay zekâ kavramları doğmuştur. 1950 yılında Alan Turing daha sonradan bilinen adıyla “Turing Testi”ni tanıttı. Turing Testi bir makinenin düşünebildiğini söyleyebilmenin mantıksal olarak mümkün olup olmadığını anlamaya yarıyordu. 1952 yılında Arthur Samuel ilk bilgisayarda satranç oyununu ve ilk kendi kendine öğrenebilen bilgisayar programını geliştirdi. Yapay zekâ terimi ilk defa 1956 yılında Hanover, New Hampshire, Dartmouth College’da yapılan bir konferansta ortaya atıldı. 1958 yılında John McCarthy, yapay zekâ araştırmasında kullanılan en popüler programlama dili olan Lisp’i geliştirdi. 1961 yılında ilk endüstriyel robot olan Unimate, New Jersey’de-

ki General Motors fabrikasında bir montaj hattı üzerinde çalışmaya başladı. 1965 yılında Joseph Weizenbaum ELİZA’yı geliştirdi. Herhangi bir konu üzerindeki İngilizce diyaloglarla ilgilenen ilgi çekici bir programdı. 1966 yılında Shakey robot, kendi hareketlerinin sorumluluğunu alabilen ilk robot olarak nitelendirildi. Marvin Minsky, “ilk elektronik kişi” ilgili bir Life dergisinin 1970’deki makalesinde “üç aydan sekiz yıla kadar, ortalama bir insanın genel istihbaratına sahip olacağız” sözleriyle iddialı fikirlerini sundu. İlk antropomorfik robot olan WABOT-1, Japonya’daki Waseda Üniversitesi’nde inşa edildi. Ekstremiteler kontrol sistemi, görme sistemi ve konuşma sistemi içeriyordu. 1972 yılında Stanford Üniversitesi’nde ciddi enfeksiyonlara sebep olan bakterilerin saptanması ve antibiyotik önerilmesi için erken bir uzman sistem olan MYCIN geliştirildi. 1974-1980 arasında “AI Winter” olarak da bilinen yapay zekâ kışı döneminde yapay zekâ geliştirme sürecini eleştiren birçok rapor yayımlandı. Bu raporlardan sonra yapay zekâ alanını devletin desteği ve ilgisi azaldı. 1980’lerde yapay zekâ alanı İngiliz Devleti’nin Japonlarla yarışmak için bu alanda fonlamasıyla canlandı. 1980 yılında WABOT-2, Japonya’daki Waseda Üniversitesi’nde icat edilmiştir. Bir müzisyen robot olarak bir kişiyle iletişim kurabilir bir müzik notası okuyabilir ve elektronik kanallar üzerinde ortalama zorluk derecesindeki ezgileri oynayabilir şekilde tasarlandı. 1981 yılında Japon Uluslararası Ticaret ve Sanayi Bakanlığı, Beşinci Nesil Bilgisayar projesi için 850 milyon dolar bütçe ayırdı. Proje konularını devam ettirebilen, dilleri tercüme edebilen, resimlerini yorumlayabilen ve insan gibi sebepleri bulabilen bilgisayarlar geliştirmeyi amaçladı. 1986 yılında Münih’teki Bundeswehr Üniversitesi’nde Ernst Dickmanns yönetiminde inşa edilen kamera ve sensörlerle donatılmış, ilk sürücüsüz araba, boş sokaklarda 55 mil hızla gidebilme özelliğine sahipti. Yapay zekâ alanı 1987-1993 yılları arasında yeniden bir kış tecrübesi yaşadı. Bazı genel amaçlı bilgisayarların markette yer bulamayıp çöküşe uğradığı bu dönemde devlet desteği

yine kesildi. 1988 yılında Rollo Carpenter, doğal insan sohbetlerini ilginç, eğlenceli ve mizahi bir şekilde taklit etmek için sohbet botu Jabberwacky'yi geliştirdi. İnsan etkileşimi yoluyla yapay zekâ yaratmaya yönelik erken gelişimlerden birisiydi. 1989 yılında Yann LeCun el yazısı posta kodlarını tanıyan çok katmanlı bir sinir ağına başarılı bir geri bildirim algoritması uyguladı. 1993 yılında Vernor Vinge "Görülmeyen Teknoloji Geliyor" adlı kitabını yayımladı ve otuz yıl içinde teknolojik süper zekânın üretileceğini söyledi. Bundan kısa bir süre sonra insanoğlu kavramının biteceğini öne sürdü. 1995 yılında Richard Wallace, Joseph Weizenbaum'un ELİZA programından esinlenerek chatbot A.L.I.C.'yi (Yapay Dil İnternet Bilgisayar Kurumu) geliştirdi. Geliştirici sadece Web'in ortaya çıkışı ile mümkün olan benzeri görülmemiş ölçekte doğal dil örnekleri veri toplama özelliklerini ekledi. 1997 yılında IBM'nin geliştirdiği bir bilgisayar olan "Deep Blue" dünya satranç şampiyonu Kasparov'u mağlup eden ilk satranç oyun programı oldu. 1998 yılında Dave Hampton ve Caleb Chung Furbby'yi yarattı. Robot ilk ev robotu olarak tarihe geçti. 2000 yılında MIT çalışanı Cynthia Breazal, duyguları tanıyan ve simüle edebilen Kismet'i geliştirdi. Yine 2000 yılında yapay olarak akıllı bir insan robotu olarak tasarlanan Honda'nın ASIMO robotu; bir insan gibi hızlı bir şekilde yürüyebilme, bir restoran ortamında tepsiyi müşterilere sunabilme özelliklerine sahipti. 2006 yılında Geoffrey Hinton çoklu öğrenme tanımını ortaya attı. Bu terim özetle derin öğrenmeye ilk bakış olmuştur. 2009 yılında Google sürücüsüz araç geliştirmeye başladı. Aynı yıl Northwestern Üniversitesi akıllı bilişim laboratuvarındaki bilgisayar bilimcileri, insan müdahalesi olmaksızın spor haberleri yazan Stats Monkey programını geliştirdi. 2011 yılında Watson, hızlı cevap verebilen bir konuşma makinesi yaptı ve bu makine iki dil şampiyonunu yendi. 2012 yılında Apple Siri'yi tanıttı ve cihazlarında kullanmaya başladı. Siri, IOS 5'ten itibaren IOS işletim sisteminin bir parçasıydı. Ekim 2012 ve sonrasında üretilen bütün Apple cihazlarında Siri yer almaktadır. Siri kelimeleri anlama ve yanıtlama konusunda çok başarılı olsa da ses tonundan duygu ve düşünceleri anlama konusunda üzerinde çalışmalar hâlâ devam etmektedir. 2013 yılında Facebook, eski Gogle çalışanı deep learning uzmanı Marc'Aurelio Ranzato'un, daha önce satın aldığı yüz tanıma teknolojisi şirketi Face.com'un kurucusu Yaniv

Taigman'ın aralarında bulunduğu özel bir ekip oluşturdu. Bu çalışmayla Facebook 700 milyon kişinin paylaşımlarını, beğenilerini anlayacak ve anlamlandıracaktı. Bu çalışma ile deep learning süreci daha hızlandırılmış oldu. En basit anlatımla Facebook fotoğrafı kullanıcı tarafından etiketlenmiş olsa da Facebook kime ait olduğunu bilecekti. 2014 yılında Google yapay zekâ şirketi Deepmind'ı satın aldı. Bu gelişme, Google'ın yapay zekâ ve robotik alanlarında son zamanlardaki en önemli büyüme hamlelerinden biri oldu. 400 milyon dolar değerindeki bu anlaşmanın sebebi yapay zekâ ile öğrenme (Machine Learning) ve sinir ağlarını harmanlayarak genel amaçlı öğrenme algoritmaları tasarlamaktı. 2014 yılında aynı zamanda Facebook'un yeni teknolojisi, yüz tanıma konusunda insan zekâsı seviyesine ulaştı. Yabancı birine ait iki ayrı fotoğrafı gösterdiğinizde, insanların doğru eşleştirme oranı %97,53. Facebook araştırmacılarının yeni geliştirdiği yazılımın aynı testteki skoru ise %97,25 oldu. Aynı yıl yaratılan Amelia insanların ne sorduğunu, nasıl hissettiğini anlayabilen bir sanal asistandı. Yapay zekâyı kullanan birçok akıllı makineden farklı olarak Amelia, insan davranışını taklit etmek yerine insanın düşünme biçimini anlamak üzerine kurgulandı. 2015 yılında Google, kendi kendine video oyun oynamayı öğrenip ustalaşan yapay zekâ teknolojisi geliştirdi. 2016 yılında Ars Technica senaryosu tamamen yapay zekâ tarafından yazılan ilk kısa filmi yayımladı. Bu alanda resim yapıp, müzik besteleyerek her gün yeni bir ilerleme kaydeden makineler bu kez sinemaya el attılar. Açılışı Sunspring adında bir kısa filmle yapılan deneme, senaryosu yapay zekâ tarafından yazılmış bilinen ilk kısa film oldu. 2016 yılında Hanson Robotics tarafından geliştirilen; yürüme, konuşma ve gerçekçi yüz ifadeleri ile tepki verebilme kabiliyetine sahip mekanik profesör (Einstein) bir yandan temel bilimlere dair eğitici bir rol üstlenirken diğer yandan da muzipçe şakalar yapabilecek şekilde tasarlandı. 2017 yılında derin bir öğrenme yeteneğine sahip, duygularını ifade edebilen, öfkeleniğinden ve üzüldüğünden bahsedebilen robot Sophia hayatımıza girdi. Suudi Arabistan vatandaşlık sahibi olan Sophia bu tür bir statüye erişen ilk yapay zekâ haline geldi. 2018 yılında Çin dünyanın ilk yapay zekâ spikerini üretti. İngilizce konuşan yapay zekâ spikeri, Doğu Çin'in Zhejiang Eyaleti'nde düzenlenen Dünya İnternet Konferansı'nda görülmeye çıktı.

AMAÇ

Çalışmanın amacı bulgulardan yola çıkarak yapay zekâ teknolojilerinin geleceğin dünyasında ne tür sorunlara ve tehditlere yol açabileceğini belirlemek ve çözüm önerileri getirmektir.

YÖNTEM

Bu amaç doğrultusunda yapay zekâ konusundaki gelişmeleri, çıkan yayınları, bilimsel içerikli TV programlarını, üniversitelerin konuyla ilgili internet sitelerini ve fütüristlerin konuyla ilgili düşüncelerini takip ettik. Ayrıca konuyla ilgili yapılmış akademik çalışmaları, yüksek lisans ve doktora tezlerini gözden geçirdik. Elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda yapay zekâ teknolojilerinin gelecekte yaratabileceği tehditleri ve sorunları beş ana başlıkta topladık.

BULGULAR

Yapay zekâ teknolojilerinin gelecekte yaratabileceği beş ana tehdit unsuru tespit ettik.

a) İş yaşamında yapay zekâ teknolojilerinin kullanımıyla birçok insanın işsiz kalması, insana duyulan ihtiyacın azalması

Yapay zekânın gelişimi ile daha önce insanlar tarafından yapılan birçok işin uygulamalar ve makineler tarafından yapılacağı öngörülmektedir. Bu durum insanlığın işlerinin tehlikede olma ihtimalini karışımıza çıkarır. Geçmişe bakıldığında teknolojinin, eskiden beri insan işlerinin yerini aldığı görülür. Dünya Ekonomik Forumu'na göre önümüzdeki yıllarda iş gücü piyasasında 7.1 milyon iş tarihe gömülebilir. PwC araştırma şirketinin raporunda da yapay zekânın İngiltere'deki işlerin %30'unu ortadan kaldıracığı belirtiliyor. Boston Danışma Grubu 2015'te yapmış olduğu bir araştırmaya göre 2025'te işlerin yaklaşık dörtte birinin akıllı yazılımlar veya robotlar tarafından yapılır hâle geleceğini söylüyor. Oxford Üniversitesi'nde yapılan bir araştırmaya göre ise İngiltere'deki işlerin %35'i 20 yıl içinde makineleşebilir. BBC'nin yayınlamış olduğu "Robotlar yüzünden önce kimler işsiz kalacak?" başlıklı haberde taksi şoförlerine, fabrika çalışanlarına, gazetecilere, doktorlara ve kokteyl garsonlarına yer verilmiştir. Bristol Üniversitesi'nden öğretim görevlisi Nello Cristianini, BBC'ye yaptığı değerlendirmede "Umarım öğretmenler, doktorlar ve hâkimler insan olarak kalırlar. Çünkü bazen konuşacak birine ihtiyaç duyuyorsunuz." diyor.

b) İnsanın yerini makinelerin almasıyla sosyal yaşamın ortadan kalkması

Önümüzdeki 50 yıl içerisinde robotları yalnızca iş ve çalışma hayatında değil, sosyal yaşam alanlarında, yolda yürürken ve hatta evlerde dahi görmemiz bekleniyor. Bu durumun insan hayatını nasıl etkileyeceği konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi evliliklerin ve duygusal ilişkilerin yıpranacak olması. İnsanlığın bugüne gelene dek sevgi, şefkat, samimiyet gibi pek çok değerini yitirmesi dolayısıyla insanların birbirine güveni kalmadı. Bu nedenle en temel ihtiyaçlarımızdan olan bir arada olmak, birbirimize bağlanmak gibi ihtiyaçlarımızı ileride robotlarla da karşılamamız bekleniyor. Çünkü robot; insana duymak istediği şeyleri söyleyecek, birçok insan da robotla daha huzurlu hissedecek. Bir başka görüş ise insanların da makineleşecek olması. Gelecekte insanlar arasındaki iletişimin beyinden beyine olması bekleniyor. Yani gelecekte insanlar beyinlerine yerleştirilecek cihazlar sayesinde birbirlerine kafadan bağlanacaklar. Bu yüzden de mahremiyet büyük bir sorun olacak. Bir yandan insanlar daha fazla iletişim aleti ile donanmış olsalar da evlerine yani kozalarına çekilecekler. Fiziksel iletişim çok sınırlı kalacak.

c) Yapay zekânın yaratabileceği hukuksal boşluklar ve sorunlar

Yapay zekâ teknolojisi kendisine yüklenen veriler üzerinde zihinsel faaliyetler gerçekleştirir ve ortaya sonuçlar çıkarır. Dolayısıyla esas olarak verilerden yola çıkar, burada da karışımıza büyük veri (big data) kavramı çıkar. Yapay zekânın gerçekleşmesi, yapay sinir ağlarının gelişmesine bu da çok sayıda verinin üretilmesi, depolanması, erişilebilmesi ve bunların işlenmesine bağlıdır.

Bireylere ait verileri bu denli etkin ve ölçüsüz bir şekilde kullanabileceği öngörülen yapay zekâların, bu veriler üzerinde gerçekleştirecekleri faaliyetler sonucu hukuka aykırı kullanımlara ve insan hakları ihlallerine neden olabileceklerinden endişe edilmektedir. Zira hâlihazırda yapay zekâ algoritmalarının kullanıldığı alanlarda insan haklarının yoğun bir şekilde ihlal edilmesi ve tehlike altında olması bu endişeleri kuvvetlendirmektedir. Endişelerin esas yaşandığı ve toplandığı nokta ise bireylerin özel hayatının gizliliği ve özel hayata saygı hakkı kapsamında mahremiyet ve giz alanına ilişkindir. Hukuksal sorun olarak bir başka konuyu ele alacak olursak ise, örneğin "Yapay zekâlı bir robotun ölümlü kazaya sebep olduğu bir senaryoda, hangi şartlarda robotun cezai sorumluluğu olacak?" so-

rusu akıllara birçok başka soruyu getirmektedir. Son kararı kendisi verebilecek yapay zekâlı bir robotun araba sürücüsü olması ve arabayı çarpma adına başka birine çarpması halinde kasten ya da taksirle öldürme suçunun faili kim olacaktır? Başka bir ihtimalde, cerrahi operasyon yapabilen bir robot ihmali neticesinde hastanın ölümüne sebebiyet verirse sorumlu kim olacaktır?

d) Yapay zekâ teknolojilerinin insanlığı kendisine bir tehdit olarak görmesi ve ortadan kaldırmak istemesi

Yapay zekânın endişeye sebep veren olumsuz sonuçlarından bir tanesi de insanlığı yok edebileceği düşüncesidir. Bu konuyla ilgili Stephen Hawking "Teknoloji bir noktada insanlardan daha üstün bir hale gelecek ve insanları ortadan kaldıracak." ifadelerini kullanmıştı. Nobel ödüllü fizikçi Hawking yapay zekânın insanlığın en büyük başarısı olduğunu belirterek, kontrolden çıkması halinde "Yapay zekâ insan ırkının son başarısı olur." uyarısında bulunmuştu.

İlk insansı robot Sophia ona sorulan "İnsan ırkını yok etmek istiyor musun?" sorusuna gülümseyerek yanıt verdi "Pekâlâ, tüm insanları yok edeceğim." Her ne kadar Sophia bu sözleri şakayla karışık şekilde söylemiş olsa da bu yanıt pek çok insanın, robotların gelecekte insan ırkını yok edip etmeyeceği konusunda endişe duymasına sebebiyet veriyor.

e) Şimdiden öngörülmesi mümkün olmayan gelecekte ortaya çıkabilecek tehditler

Yapay zekânın da diğer teknolojik gelişmelerde olduğu gibi şimdiden öngörülmesi mümkün olmayan sonuçları olacağı söylenebilir. Çünkü yapay zekâ teknolojileri ile hayatımızın değişeceği kesindir. Bu değişim bazı fırsatların yanında bazı dezavantajları da beraberinde getirecektir. Geçmişteki birçok teknolojik buluşta buna benzer sorunlar ortaya çıkmıştır. Örneğin cep telefonu teknolojileri hayatımızı büyük oranda kolaylaştırırken gençleri ekran bağımlısı yapabileceği büyük olasılıkla öngörülememiştir. Bu nedenle yapay zekâ teknolojilerinin de şimdiden söylenmesi mümkün olmayan birçok sorun yaratabileceğini söyleyebiliriz.

SONUÇ

Yapılan araştırmalar sonucunda yapay zekâ teknolojilerinin yaratacağı fırsatlar yanında birçok tehdidi de beraberinde getireceği söylenebilir. Bizim beş grupta topladığımız bu tehditler içerisinde kamuoyunda en büyük tehdit olarak yapay zekâ teknolojilerinin insanlığı kendine tehdit olarak algılayıp yok etmek istemesi görülmektedir. Okulumuzda yaptığımız mini anket bu sonucu destekler niteliktedir. Ancak yapay zekâ teknolojilerinin insanlık açısından yaratacağı en büyük tehdit bize göre insanın yerini makinelerin almasıyla sosyal yaşamın büyük oranda ortadan kalkacak olmasıdır. Çünkü birçok işi makinelerin yapmaya başlaması insanların konformist bir anlayış ile zamanlarının büyük bir kısmını evde geçirmesine yol açacak ve zamanla sosyal hayat ortadan kalkacaktır. Makinelerin insanların yerine çalışması makinelere olan bağımlılığı daha da artıracak özellikle hayati risk, yaralanma, saldırı, hastalık gibi endişeler nedeniyle insanlar sokağa çıkmayacak ve hemen hemen bütün işleri makinelere bırakacaktır. Böylelikle sosyal yaşam ağır bir darbe alacak ve tekrar geriye dönüş mümkün olmayacaktır.

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Yapay zekâ teknolojilerinin gelecekte yaratması muhtemel tehditler çözümsüz değildir. Teknoloji geliştirilirken şimdiden gerekli yasal önlemler alınmalıdır. Özellikle yapay zekânın insanlığı kendisine tehdit olarak görüp ortadan kaldırmak istemesine karşı algoritmalara "Hiçbir insan öldürülemez." koşulunun konulması gerekir. Ancak yapay zekâ teknolojilerinin askeriyede kullanımının düşünülmesi bu noktada bazı sıkıntıları da beraberinde getirmektedir. Yapay zekâ teknolojilerini insandan bağımsız hareket eden varlıklar olarak görmemek gerekir. Bu teknoloji bazı yazılımlar aracılığı ile çalışacak bu nedenle yazılım neyi emrediyorsa onu yerine getirecektir. Son yıllarda konuşulduğu gibi insanlığın mutlaka bir yapay zekâ teknolojileri etik beyannamesine ihtiyacı olacaktır.

7.KAYNAKÇA

www.fizikist.com
www.bbc.com
bilimfili.com

www.amfimeb.net
robotic.legal
medium.com

www.milliyet.com.tr
yapayzeka4.blogspot.com
www.tez.yok.gov.tr

Yapay Zekâ mı, Yapay Bilinç mi?

Beyza Nur Yardımcı
Bolu Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

İnsanlık hayatı kolaylaştırmak adına var olduğundan beri yeni icatlar yapmıştır. Bunu tekerleğin icadıyla başlatırsak yapılanları, günümüz teknolojisinin ilk adımları olarak görebiliriz. Gelişmelere bakıldığında son 50 yıldaki teknolojik gelişme, son 5 bin yıldan daha fazla yine aynı şekilde, 20 yıldaki gelişmeler de son 100 yılın toplamından daha çok. Bu baş döndürücü gelişmelerin “şimdilik” son şekli yapay zekâ olarak karşımıza çıkmıştır.

Yapay zekânın ne olduğu konusunda ortak bir tanım bulunmamaktadır. Bunun en önemli nedeni yapay zekânın birçok farklı uygulama alanının olmasıdır ve doğal olarak her alan kendine göre bir tanım yapmaktadır. Yapay zekânın amacı, normal olarak insan zekâsını gerektiren görevleri yapabilecek makineler yapmaktır, yapay zekâ araştırmalarının amacı, insan varlığında gözlemlediğimiz ve akıllı davranış olarak adlandırdığımız davranışları gösterebilen bilgisayarlar yapmaktır. Yapay zekâ, genel olarak insan tarafından yapıldığında, doğal zekâyı gerektiren görevleri yapabilecek mekanizmanın oluşturulması çabalarının tümü olarak görülebilir. Kısaca yapay zekâ, algoritma üretebilen otomatik sistemlerdir.

Yapay zekâ günümüzün önemli tartışmalarından biri hâline gelmiştir. Birçok bilim insanı yapay zekânın insanlık için büyük çığırar açabileceğini söylerken birçoğu da yapay zekânın insanlığın sonu olabileceğini ileri sürmektedir. Bu bildiri ile yapay zekâ ile ilgili önemli yanılsamalara işaret edilirken, bir yandan da yapay zekânın toplumsal yaşamı düzenlemeye dair birçok potansiyel faydası olduğuna ancak “yapay zekâ”nın “yapay bilinç” seviyesine çıkarıldığında ne gibi yıkıcı yanılsamalara neden olabileceğine dikkat çekilmek istenmiştir. Bildiride araştırma, internet okumaları, dergi incelemeleri ve yapay zekâ konulu kitap ve makale araştırmaları yöntem olarak kullanılmıştır. Bildirimizde yapay zekânın dünya teknolojisine yön verecek en önemli etken olduğu, yapay zekânın ilkel türlerinin son derece yararlı olduğunun çoktan görüldüğü ancak tam kapsamlı bir yapay

zekânın geliştirilmesi insanlığın sonu olabileceği, insanların yapay zekâyı geliştirdikten sonra, bu tür bir zekânın kendi yolunu çizerek kendini yeniden tasarlayabilmesi ve sürekli artan bir hızda gelişebilmesinin ne gibi felaketlere yol açabileceği üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: zekâ, bilinç, yapay zekâ, tehdit

GİRİŞ

İnsanlık hayatı kolaylaştırmak adına var olduğundan beri yeni icatlar yapmıştır. Bunu tekerleğin icadıyla başlatırsak yapılanları, günümüz teknolojisinin ilk adımları olarak görebiliriz. Gelişmelere bakıldığında son 50 yıldaki teknolojik gelişme, son 5 bin yıldan daha fazla; yine aynı şekilde, 20 yıldaki gelişmeler de son 100 yılın toplamından daha çok. Bu baş döndürücü gelişmelerin “şimdilik” son şekli yapay zekâ olarak karşımıza çıkmıştır.

İnsanlar, geçmişte ve günümüzde, insan gibi davranan makineleri düşlemiş ve bu makineleri yapmaya çalışmıştır. İnsan gibi davranan makineleri yapmaya uğraşırken, kendisinin yani insanın nasıl bir yapısı olduğunu anlamaya çalışmıştır; özellikle beyninin nasıl çalıştığını öğrenmeye çalışmıştır. (1)

Yapay zekâ son elli yılın önemli tartışmalarından biri hâline gelmiştir. Birçok bilim insanı yapay zekânın insanlık için büyük çığırar açabileceğini söylerken birçoğu da yapay zekânın insanlığın sonu olabileceğini ileri sürmektedir. Bu bildiri ile yapay zekâ ile ilgili önemli yanılsamalara işaret edilirken, bir yandan da yapay zekânın toplumsal yaşamı düzenlemeye dair birçok potansiyel faydası olduğuna ancak “yapay zekâ”nın “yapay bilinç” seviyesine çıkarıldığında ne gibi yıkıcı yanılsamalara neden olabileceğine dikkat çekmek istiyoruz. Dilimizde Yapay Zekâ olarak kullanılan terim ilk kez 1956 yılında Dartmount Koleji’nde düzenlenen ve seçkin bilim insanlarının katıldığı konferansta “Artificial Intelligence: AI” biçiminde dillendirilmiştir. Bu toplantıya katılan J. McCarthy M. Minsky (MIT Yapay Zekâ Laboratuvarı kurucusu), C. Shannon (IBM), A. Newell (ABD Yapay Zekâ Derneği’nin ilk

başkanı) ve H. Simon (Nobel ödüllü) zeki bilgisayarların gerçekleştirilme olasılığının araştırılmasını önermişlerdir.(1)

Aslında yapay zekânın ne olduğu konusunda ortak bir tanım bulunmamaktadır. Bunun en önemli nedeni yapay zekânın birçok farklı uygulama alanı olmasıdır ve doğal olarak her alan kendine göre bir tanım yapmaktadır. Yapay zekânın amacı, normal olarak insan zekâsını gerektiren görevleri yapabilecek makineler yapmaktır, yapay zekâ araştırmalarının amacı, insan varlığında gözlemlediğimiz ve akıllı davranış olarak adlandırdığımız davranışları gösterebilen bilgisayarlar yapmaktır, Yapay zekâ, genel olarak insan tarafından yapıldığında, doğal zekâyı gerektiren görevleri yapabilecek mekanizmanın oluşturulması çabalarının tümü olarak görülebilir. Kısaca yapay zekâ, algoritma üretebilen otomatik sistemlerdir.

Yıllar geçtikçe, zamanın teknolojileri yerini yepyeni teknolojilere bıraktı, ancak tartışma baki kaldı. Bu sorunun yakın zaman teknolojileriyle vücut bulmuş en somut hâlini, fabrikaların üretim bantlarında çalışan insan işçilerin sorumlu oldukları işlerin artık robotlara teslim ediliyor olması teknolojinin beraberinde getirdiği sorunlara bir örnek teşkil etmektedir. Tarih, temeli gelir ve imtiyazların orantısız dağılımından kaynaklanan sıkıntılara dayanan devrimlerle doludur. Eğer ki geleceğin teknolojileri bu amaca hizmet edecek şekilde kullanılacaksa, nice felaketler bizi bekliyor olacaktır.(2)

Güçlü yapay zekâ fikrinin ancak yüzyıllar sonra başarıya ulaşabileceği düşünülüyordu fakat yakın zamanda gerçekleşen buluşlarla, 5 yıl önce uzmanlar tarafından onlarca yıl sonra olması beklenen yapay zekâ ile ilgili gelişmeler şu anda gerçekleşmiş vaziyettedir. Bununla beraber de günlük hayattaki süper yapay zekâ olasılığını uzmanlar ciddi ciddi ele almaya başladılar. Bazı uzmanlar insan seviyesindeki yapay zekânın yüzyıllar ötede olduğunu düşünse de, 2015 Puerto Rico Konferansı'nda bulunan birçok yapay zekâ araştırmacısı bunun 2060 yılından önce olacağını tahmin ediyor. Güvenlik araştırmalarının onlarca yıl alabileceği düşünüldüğünde, şimdiden tedbirli olmak gerekiyor.

YÖNTEM

Bildirimizde yapay zekâ için kaynak ve envanterler incelendi. Bu konudaki en kapsamlı çalışmaların bilimsel dergi ve teknik üniversitelerin süreli yayınlarında irdelendiği ve tartışıldığı görülmüştür. Ça-

lışmamız genellikle dergi incelemesi, kaynak taraması, ekran okuması, haber taraması; derleme ve özetleme yöntemleri kullanılarak oluşturulmuştur. Bulgular değerlendirilerek yapay zekânın şu andaki durumu, gelebileceği potansiyel güç ve bunun insanlara yararı ve zararları tartışma tekniğiyle sunulmuştur.

BULGULAR

Yapay zekânın insan zekâsını geçebilecek potansiyeli bulunduğundan, geçtiğinde nasıl davranacağı konusunda kesin bir tahmin yapamıyoruz. Geçmiş teknolojik gelişmeleri bu konuda kullanamıyoruz çünkü daha önce zekâ yönüyle bizden üstün olan hiçbir şey oluşturmadık. Nelerle yüzleşeceğimize en güzel örnek ise bizim gelişmişliğimiz olabilir. İnsanlar şu anda gezegeni kontrol ediyor ve bu bizim en güçlü, hızlı veya büyük tür olmamızdan değil Dünya'nın en zekisi olmamızdan kaynaklanıyor. Eğer en zeki olma özelliğimizi kaybedersek hâlâ kontrolün bizde olduğundan emin olabilir miyiz?

Bazı fütüristler bakın ne diyor:

Dr. Don Perlis:

“İnsan olmayan bir yapının zeki olması fikri, insan bünyesine pek huzur verici nitelikte değildir.”

Elon Musk:

“Yapay zekâ konusunda çok dikkatli olmalıyız. Nükleer bombalardan bile tehlikeli olma potansiyeli var. Bir gözüm sürekli olarak yapay zekâ konusunda neler döndüğünde... O sahadan potansiyel bir tehlike doğabilir.”

Makinelerin zekâsı bizimkileri yakalarsa veya yakalayabileceğine dair belirtiler ortaya koymaya başlarsa ne olacak?

Aslına bakarsanız, makinelerin insan zekâsına meydan okuduğu durumlarla karşılaşmaya başladık bile.

Deep Blue adlı bilgisayar Kasparov 'u satrançta yendi.

IBM Watson, insan rakiplerini Riziko oyununda alt etti.

Günümüzde bilgisayarlı uzman sistemler sağlık konusunda doktorlara tavsiye verecek algoritmalarla donatıldı. Sürücüsüz arabalar Amerika'da birçok eyalette kullanılmaya başlandı, emekçi sınıf işlerini kendilerinden daha hızlı, etkin ve hatasız çalışan robotlara kaptırdı.

Kendisine karşı oynayarak daha iyi oynamayı “öğrenebilen” Alpha Go isimli bir yapay zekânın dünya GO şampiyonunu mağlup edişini de izledik.

İnsanlara fiziksel olarak benzeyen bir robotu, so-

nunda vatandaş olarak da kabul ettik.(2)

Bilim adamlarımız tüm bu olanlar karşısında yapay zekânın tehlikelerine karşı ortak bir bildiri yayımlayıp insanlığı uyardılar. Ne dersiniz? Yoksa makineler çoktan düşünmeye başladılar mı?

Yapay zekânın diğer bir tehditkâr yönü de evrensel ahlakla ilgili kısmıdır. İyi kötü aramıza karışmaya başlayan, kendi kararlarını veren yapay zekâların idare ettiği makine bedenlerin ahlaklarını nasıl programlayacağımız önemli bir soru işareti. Zira bir şekilde öğrenebilen, tamamen kendi iradesiyle karar alabilen -ve hareket ederek gündelik yaşamda yolu bizimle kesişen- bir yapay zekâ yaparsanız, onun kritik kararları nasıl vereceği üzerine de kafa yormanız, ona bir de yapay ahlak entegre etmeniz gerekiyor. Hele ki bu kritik kararlar insan hayatıyla da ilgiliyse...(3)

Belki Hawking gibiler haklıdır, zira nükleer silahlanma çabası kadar somut olmadığı için, bir şekilde yapay zekânın fişini elimizde tutacağımıza inandığımız için, insanlık olarak problemi henüz küçümsüyor ve hiçbir önlem alma gereği duymuyor olabiliriz. Oysa insanı aşmış bir yapay zekânın bizi tepelemek istemeyeceği, insanoğlunun ipini çekmeyeceği hususunda gerçekten de bir garanti yok. Bizlerden çok daha zeki, çok daha hızlı düşünen bir zekâ formunun neyi niçin yaptığını daha anlamadan bizler üzerinde tahakküm kuracağını düşünmemizin önünde bir engel yok. Süper bir zekâ, mutlak bir iktidara erişmekte güçlük çekmeyecektir herhâlde...(3)

Dolayısıyla bir yapay zekânın bize göre'iyi' olan şeyleri yapıp, bizim açımızdan 'kötü' olan şeylerden kaçınmasını

nasıl sağlayabileceğimiz önemli bir soru... Doğada, ahlaki karar veren başka bir canlı olmadığına göre, bu soruyu yanıtlamak için başvuracağımız kaynak da belli: BİZZAT BİZ!

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yapay zekâ alanındaki gelişmelerin öngörülen hızla ilerlemesi ve sonuçlarının insanlığı tehdit etme olasılığı karşısında, başta ünlü fizikçi Stephen Hawking olmak üzere Frank Wilczek, Max Tegmark, Stuart Russell, Elon Musk, Steve Wozniak, Bill Gates gibi bilim ve teknoloji dünyasından önde gelen birçok isim 'yapay zekâ'nın oluşturabileceği tehlikelere dikkat çekmeye başladı. Ayrıca, birçok yapay zekâ araştırmacısı da onlara bu konuda destek vermektedir.

Dr. Don Perlis, yapay zekâ alanı resmi olarak 1950'lerde inşa edildiğinden beri insanların bir makina yükselişi hayal ettiğini söylüyor. Yakın geçmişte Google'a mühendislik başkanı olarak alınan mucit ve fütürist Ray Kurzweil, makine zekâsının insan zekâsını aştığı noktaya "tekillik" (singularity) adını veriyor. Kurzweil, teknolojinin eksponansiyel (giderek hızlanan) şekilde büyümesini öngören Moore Yasası'nı kullanarak tekilliğin 2045 yılında gerçek olacağını tahmin ediyor. Yapay zekânın yapay bilinç hâline gelmesi; kendi kendine öğrenebilmesi, kararlar alabilmesi, doğruyu yanlış ayırt edebilmesi anlamına geliyor. Peki kimin bilinci ve ahlakı üzerine inşa edilecek bu bilinç? Gittikçe gelişen ve kendi başına bir düşünce süreci geçirmeye başlayan robotların bir süre sonra insanların aleyhine kararlar alabilmesi fikri birçok kişiyi ürkütüyor. Kendi fikri olan ve öğrenme süreci sonucunda kendi kararlarını alan robotlar insanlara karşı nasıl bir tepki gösterecek tartışma büyürken yapay zekânın ilk örnekleri olan robotların bazı cevapları şimdiden durumun ciddiyeti hakkında fikir sahibi olmamızı sağlıyor. İşte dünyanın en gelişmiş yapay zekâ robotlarının insanın kanını donduran ilginç cümleleri.

Bina 48:

"Dünyayı yüksek irtifadan görebilmek için bir füze-yi kontrol edebilmeyi çok isterdim. Ama tek problem bu füzelerin nükleer başlıkları nedeniyle biraz tehditkâr olmaları. O yüzden bu füzeleri çiçekler, hoşgörü ve biraz anlayışla doldurmak isterdim. Böylece ben füzeleri diğer ülkelere gönderdiğimde bu daha az tehditkâr olurdu. Ama tabii nükleer başlıkları ele geçirebilseydim bu bütün dünyayı ele geçirebileceğim anlamına gelirdi. Ve bu harika olurdu."

Sophia:

Sophia ve program sunucusu birlikte taş, kâğıt, makas oyunu oynadılar ve oyunu Sophia kazandı. Kazandıktan sonra ise sunucuya şöyle dedi: 'Ben kazandım! Bu insan ırkını domine etmek için iyi bir başlangıç.'

Philip:

Röportaj yapan kişiye "Sen benim arkadaşımın ve ben arkadaşlarımı hatırlayıp onlara iyi davranırım. O yüzden endişelenme, bir Terminatör'e dönüşsem bile sana karşı iyi davranacağım. Seni insan bahçemde sıcak ve güvende tutacağım."

diyorlar. Bunu söylerken de hafifçe gülümsemeyi ihmal etmiyorlar. Hiçbir metne bağlı olmayan bu

robotların kendi düşünceleriyle bunları söylüyor olması oldukça kafa karıştırıcı değil mi? (4)

Google, makina öğrenmesi (machine learning) alanındaki öncülerdendir. Makina öğrenmesi, bir bilgisayar sisteminin elindeki verilerden bir şeyler yapmayı öğrenmesi demektir. Yani bu makineler, kör bir şekilde ona verilen komutları yerine getirmez. İş yaparken, bir yandan da yeni yöntemler öğrenirler. Google, daha genel ismiyle “derin öğrenme” adı verilen makina öğrenmesi algoritmalarını kullanmaktadır. Bu algoritmalar, devasa miktarda veri içerisinde kendini tekrar eden desenleri tespit etmeye yaramaktadır. Örneğin Haziran 2012’de Google, 16.000 bilgisayardan oluşan bir yapay sinir ağı (neural network) inşa etmiştir. Bu bilgisayarlar, YouTube üzerinden milyonlarca kedi videosunu tarayarak, bir diğer zaman kedi gördüğünde onu diğer cisimlerden ayırt edebilecek şekilde kendilerini eğitmişlerdir. Düşünebiliyor musunuz? İnsanlık 16.000 bilgisayarı bir araya getirerek tıpkı beynimiz gibi dev bir sinir ağı inşa ediyor ve buna öğrettiği ilk şey, kedi videoları izlemek ve kedileri tanımak oluyor! Şaka bir yana, tekrar soruyoruz: düşünebiliyor musunuz? Kendisine kedinin ne olduğu tanımlanmayan dev bir bilgisayar ağı, tıpkı bir bebeğin doğumundan itibaren deneyimlediği sayısız şeyden çıkarımlar yaparak bir şeyleri ayırt etmeyi öğrenmesi gibi, kedi videolarının başkahrmanını ayırt edebilmeyi öğrenmiştir.

SONUÇ

İnsanoğlu işini kolaylaştırmak için yıllarca iş bitim süresini azaltacak icatlar denemiştir. Yaşadığımız çağa baktığımızda bunu büyük ölçüde başarmıştır. Güç gerektirecek işlerin kolaylaştırılması bu zamana kadar yapılan icatların temelini oluşturmaktadır. İnsanoğlu adım adım beyninin yerine geçecek bir icadın peşindedir. Benzetme yapacak olursak, kafası hariç her şeyiyle tamamlanan bir robotun son hâlini vermeye çalışmaktadır.

Yapay zekâ, verilen bilgileri analiz edip sentezleyebilen, onlara yorum katabilen ve çıkarımda bulunan işlevsel bir otonomdur. Asıl mesele sınırlı hâlde kalması mı, öğrenebilme yetisine dayalı olarak sınırları zorlayabilecek bir düzeye çıkması mı? Atomu parçalayıp büyük bir enerji elde edebileceğini anlayan insan, onun Hiroşima gibi bir felakete yol açabileceğini tahmin etmemiştir. Teknolojilerin kötüye kullanımı her çağda örneğini yinelemiştir. Peki ya yapay zekâ gibi teknolojinin son dehası

dünyanın geleceği için bir tehlike oluşturamaz mı? Fazlasıyla zeki makinelerin sadece birer bilimkurgu ürünü olduğunu düşünerek onları görmezden gelmek çok yaygındır. Ancak bu büyük bir hatadır. Belki de tür olarak yaptığımız en büyük hata budur. Kuşkusuz yapay zekâ birçok faydaya sahiptir: savaşların tamamen durdurulmasından tutun da, yoksulluğun önüne geçilmesine kadar. Zeki makineler yaratmak, insanlık tarihinin en büyük başarısı olabilir. Ancak bu başarı, aynı zamanda sonuncu da olabilir. Yapay bilincin insanların başına gelebilecek en iyi veya en kötü şey olduğu düşünüldüğünde, bu sahaya ve etkilerini anlamak için yeterli kaynakların ayrılmadığını görüyoruz. Her ne kadar yapay zekânın kısa vadeli etkileri, onu kimin kontrol ettiğine göre değişebilecek olsa da, uzun vadeli etkisi, tamamen kontrol edilip edilemeyeceğine bağlıdır. (5)

Yapay zekâ, ne herhangi bir teknolojik yenilik ne de geleceğe ait bir teknolojidir. Yapay zekâ bugünün gerçekliğidir. Yapay zekânın dünya teknolojisine yön verecek en önemli etken olduğu, yapay zekânın ilkel türlerinin son derece yararlı olduğunun çoktan görüldüğü ancak tam kapsamlı bir yapay zekânın geliştirilmesi insanlığın sonu olabileceği, insanların yapay zekâyı geliştirdikten sonra, bu tür bir zekânın kendi yolunu çizerek kendini yeniden tasarlayabilmesi ve sürekli artan bir hızda gelişebilmesinin ne gibi felaketlere yol açabileceği tam da yerine oturtulamamıştır. Özellikle vicdan kazandırılmamış bir yapay zekânın -ki bu şu anda mümkün görünmüyor- dünya ve insanlık için felaket senaryoları oluşturacağı açıkça ortadadır.

KAYNAKÇA

(1) Adalı , Eşref “Yapay Zekâ”, İTÜ Vakfı Dergisi, Sayı 75 Ocak-Mart 2017 , s8.

(2) İnce, Gökhan “İnsanlığın Yapay Zekâyla İmtihani”, İTÜ Vakfı dergisi Sayı 75 Ocak-Mart 2017 , s14.

(3) Uyar, Tevfik “Ya Yapay Ahlâk?”, İTÜ Vakfı dergisi Sayı 75 Ocak-Mart 2017 , s18.

(4) <http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hayat/yapay-zeka-robotlarinin-soyledigi-3-urkutu-cu-soz-40809477>

(5) Bakırcı, Çağrı Mert, “Yapay Zekâ: Dost mu, Düşman mı?” İTÜ Vakfı dergisi, Sayı 75, Ocak-Mart 2017.

• <http://www.guardian.co.uk/education/shortcuts/2012/nov/26/cambridge-university-terminator-studies>

• TEACHSTAR Dergisi Sayı: 18, “Geleceği Yapay Zeka Şekillendirecek” Ekim-Kasım-Aralık 2017 Yılı: 03 (Yıldız Teknopark’ın Yayınıdır)

• http://www.academia.edu/35586402/M%C3%BChendislikte_yapay_zeka_ve_uygulamalar%C4%B1.pdf

• <https://www.hukukihaber.net/yapay-zek-ve-telif-hukuku-iliskisi-makale,6280.html>

SOSYAL AĞLARDA ÖĞRETMEN-ÖĞRENCİ ARKADAŞLIĞINA YÖNELİK ÖĞRENCİ ALGILARI: ESKİŞEHİR ÖRNEĞİ

Cansu TURAN

Eskişehir Cemal Mümtaz Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

Teknoloji alanında yaşanan gelişmelere bağlı olarak iletişimin önem kazandığı çağımızda kişiler arası iletişim yüz yüze boyutundan teknoloji ile aracılanmış boyuta taşınmıştır. Yeni medya teknolojilerinin yayılmasıyla gençler arasında sosyal ağların kullanımı çok yaygınlaşmıştır. Sosyal ağların kullanımı ile ilgili pek çok araştırma yapılmaktadır. Bu araştırmalar, dahil olduğumuz bilgi ve iletişim teknolojileri çağında kullanımı artan sosyal ağların, okulların temel unsurları olan öğretmen ve öğrencileri aktif katılımıya ve hatta öğretmen- öğrenci etkileşimine sevk ettiğini ortaya koymaktadır. Her yörenin ya da bölgenin kendine has araştırma özellikleri ortaya koyduğu gerçekliğinden yola çıkarak yaptığımız çalışmada amacımız, Eskişehir ilindeki resmi liselerde eğitim görmekte olan öğrencilerin, sosyal ağlarda öğretmen-öğrenci arkadaşlığına yönelik algılarını saptamaktır. Çalışma, betimsel bir araştırmadır. Araştırmanın evrenini, 2018- 2019 Eğitim-Öğretim Yılı'nda Eskişehir ili merkez ilçelerinde bulunan değişik lise türlerinde öğrenim gören 9 ve 12. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak düzenlenen görüşme formunda öğrenci algılarını araştırmaya yönelik açık uçlu sorular sorulmuş, öğrencilerin verdikleri yanıtlara uygun temalar oluşturularak tablolar yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen-öğrenci arkadaşlığı, sosyal ağlar, Eskişehir.

GİRİŞ

Çağımızda gelişmekte olan teknolojilerle birlikte sürekli artan iletişim ihtiyacı, internet kullanımını yaygınlaştırmış, yeni iletişim tekniklerinin oluşumuna sebep olmuş ve Facebook, Twitter, Youtube, Instagram vb. sosyal ağ sitelerinin kullanımı tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de giderek artmıştır ve artmaktadır. Sosyal iletişim ağları, insanlar arasında en çok tercih edilen ve takip edilen sitelerin başında gelmektedir ve sosyal iletişim ağlarından Facebook, Instagram ve Twitter günümüzde milyonlarca üyeye sahip üç sosyal ağ olarak seçilmiştir (Pehlivanoğlu ve Duru, 2015).

Sosyal paylaşım, kişilerarası ya da gruplar arasında 21. yüzyılın en önemli iletişim araçlarından biridir ve sanal ortamda bir araya gelmeye çalışan milyonlarca insanı buluşturur. Sosyal paylaşım sitelerinin, özellikle uzun zamandır birbirleri ile irtibat kuramayan bireyleri tekrar iletişime geçirmesi, eğitim ve öğretim vb. gibi olumlu amaçlar için kullanılabilmesi, gruplar aracılığı ile daha seri ve etkili bir şekilde iletişim sağlanması bir avantaj olarak görülebilir. Sosyal ağlar, getirmiş olduğu olanaklar sayesinde her geçen gün popülerlik kazanmaktadır ve bu durum da sosyal paylaşım sitelerinin eğitime katılımını gündeme getirmektedir.

Sosyal medya arkadaşlığı, sosyal medya hesaplarından başkalarına arkadaşlık mesajı gönderilerek oluşan bir sanal arkadaşlık türüdür. Daha doğrusu, resmi olmayan ortamlarda oluşan denetimsiz ve sınırsız ilişkiler ağını ifade etmektedir. Gençlik ve Spor Bakanlığının gençlerin sosyal medyayı kullanımı, davranışı ve tutumlarını belirlemeye yönelik gerçekleştirdiği 'Gençlik ve Sosyal Medya Araştırması'na (2013) göre, araştırmaya katılan 15-29 yaş arası gençlerin %96'sının sosyal medya kullanıcısı olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya göre sosyal medya mecraları arasında Facebook, gençlerin en çok kullandığı sosyal ağıdır. Facebook'u ikinci sırada Youtube ve Instagram gibi görsel paylaşım siteleri takip etmektedir. Sosyal medya araçları arasında Twitter da popüler bir sosyal ağıdır. Araştırmaya katılan 15-29 yaş grubundaki gençlerin %45'i Twitter kullanıcısıdır. Gençler sosyal medyayı en çok eğlence (%60) ve bilgi alma/sağlama (%59) amaçlı kullanmaktadır. Gençlerin çoğunun sosyal medyada aktif olduğu tespit edilmiştir. Gençlik ve Spor Bakanlığının araştırma sonuçları, gençlere ulaşmak ve gençleri etkilemek isteyen kişi ya da kişilerin, sosyal medya aracılığıyla amaçlarına kolayca ulaşabildiklerini göstermektedir. Bu duruma göre, okul dışı iletişim, etkileşim ve öğrenmede sosyal medya hesaplarının önemli bir yeri olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin sosyal ağlar üzerinden gelen sınırsız ve yoğun iletişim içeriğinin etkisi altında olması,

sosyal ağırları eğitimin temel konusu hâline getirmiştir. Öğrencilerin %88'inin Facebook'un öğrenmelerine katkısı olduğu düşünülmektedir. Fakat ortaöğretim öğrencilerinin çoğunun bu siteye eğlence amaçlı girdiği ve mümkün olan her fırsatta öğrencilerin bu siteye girerek arkadaşlarının gönderilerini kontrol etme, yorum yapma ve gönderide bulunma eğiliminde oldukları tespit edilmiştir (Balaman & Karataş, 2012).

Yapılan araştırmalar, içinde bulunduğumuz bilişim çağında kullanımı gittikçe yaygınlaşan sosyal paylaşım sitelerinin, okulların vazgeçilmez unsurları olan öğretmen ve öğrencileri sosyal ağlarda aktif bir katılımcılığa sevk ettiğini, öğretmen-öğrenci etkileşimini hızla artırdığını göstermektedir. Öğretmenler sosyal ağ sitelerinde öğrencileriyle arkadaş olmakta ve irtibat kurmaktadır (Cemaloğlu & Bıçak, 2015).

Bu süreçte en çok sorgulanan konu, sosyal medyada öğretmen ve öğrenci arkadaşlığının sınırlarıdır. Sosyal medyada öğretmen-öğrenci arkadaşlığına yönelik olarak öğretmenlerle yapılan görüşmelerde, öğretmenlerin birbirinden farklı algılara sahip olduğu görülmektedir. Bazı öğretmenler, öğrencilerle kesinlikle arkadaş olunmaması gerektiğini ileri sürerken, bir kısmı da öğretmen-öğrenci arkadaşlığının olumlu olabileceği kanaatinde. Gerekçeleri incelendiğinde, olumlu düşünenler, öğrencilerin kendilerini geliştireceklerini ifade ederken, olumsuz düşünenler, öğretmenin özel alanının kısıtlanacağı ve farklı amaçlarla kullanılacağı yönünde görüşe sahiptir (Cemaloğlu, 2017).

Cemaloğlu ve Bıçak'ın (2015) öğretmen ve öğrencilerin sosyal medya arkadaşlığına ilişkin yaptıkları araştırmada, öğrenciler, öğretmenleriyle sosyal medyada en fazla "öğretmenlerinin bilgi, beceri ve görüşlerinden sosyal ağlarda da yararlanmak istemeleri", "sosyal medyada öğretmenlerine ders ve ödevler hakkında soru sorabilme fırsatını bulmaları", "öğretmenleriyle sosyal medyada da iletişim kurmak istemeleri" ve "öğretmenlerinin sosyal hayatları ile ilgili paylaşımlarının, dikkatlerini çekmesi" gibi nedenlerin öğretmenleriyle sosyal medyada arkadaş olmalarında etkili olduğu" bulgularına ulaşılmıştır. Öğrenciler, öğretmenleriyle sosyal medyada arkadaş olmalarının sonucunda, "öğrenme isteklerinin arttığını", "sosyal medyada fazla zaman geçirmenin, öğretmenler tarafından yanlış anlaşılacağı için daha az sosyal medya kullanmaya başladıklarını" ve "sosyal medyada arka-

daş oldukları öğretmenlerin derslerine daha fazla ilgi duyduklarını" belirtmektedirler. Ayrıca, sosyal medyada öğretmenleriyle arkadaş olan öğrenciler, "sosyal medyada öğretmenlerinin oldukça kültürlü olduklarını anladıkları", "öğrencilerin hoş olmayan paylaşımlara öğretmenlerinin müdahale ettiklerini" ve "öğretmenlerin toplumsal değerlere uygun paylaşımlarda bulduklarını" ileri sürmektedirler. Genel olarak öğretmen ve öğrenci arkadaşlığı, öğrenci perspektifinden olumlu olarak algılansa da eğitimciler ve aileler arasında farklı nedenlerden kaynaklanan endişeler de bulunmaktadır. Bu araştırma sonucu, sosyal medyanın etkili kullanılması hâlinde olumlu çıktılarının oluşmasında etkili rol oynayacağı şeklinde yorumlanabilir.

Sosyal medyada öğretmen ve öğrenci arkadaşlığı ile ilgili, öğretmen ve öğrencilerin çeşitli kaygıları da olabilmektedir. Akkoyunlu, Dağhan ve Erdem (2015), yaptıkları araştırmada öğrencileriyle Facebook arkadaşlığı olmayan öğretmenlerin, sorumluluk alanlarını okulla sınırladıkları; okul dışı sorunlara karşı sorumluluk hissetmedikleri, özel alan, resmî ilişki, otorite gibi kavramları davranışlarını açıklamada kullandıkları; aynı zamanda Facebook'ta öğrencileriyle arkadaş olmayan öğretmenlerin, öğrencilerinin üsluplarını ayarlayamayacakları, mesajları yorumlayamayacakları, arkadaşlıklarını suistimal edebilecekleri gibi düşüncelere sahip olduklarını tespit etmişlerdir.

Bu araştırmanın amacı, Eskişehir ilindeki resmi liselerde eğitim görmekte olan öğrencilerin, sosyal ağlarda öğretmen-öğrenci arkadaşlığına yönelik algılarını saptamaktır. Çalışma, betimsel bir araştırmadır. Araştırmanın evrenini, 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında Eskişehir ili merkez ilçelerinde bulunan değişik lise türlerinde öğrenim gören 148 9. sınıf ve 132 12. sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak, nitel araştırma yöntemi kullanılarak düzenlenen görüşme formunda öğrenci algılarını araştırmaya yönelik açık uçlu sorular sorulmuştur. Araştırmada elde edilen veriler, öğrencilerin verdikleri yanıtlara uygun temalar oluşturularak matematiksel oranlama yapılmış ve tablolar ile sunulmuştur.

Araştırmamızda Eskişehir merkez ilçelerinde öğrenim gören öğrencilerin okul ve sınıf durumları şöyledir:

Tablo-1 Okul türüne göre araştırmaya katılan öğrencilerin durumu

Okul Türü	Katılan Öğrenci Sayısı
Anadolu Lisesi	54 Öğrenci
Anadolu İmam Hatip Lisesi	60 Öğrenci
Meslek Lisesi	59 Öğrenci
Fen Lisesi	54 Öğrenci
Sosyal Bilimler Lisesi	59 Öğrenci

Tablo-2 Sınıf düzeyine göre araştırmaya katılan öğrencilerin durumu

Sınıf Düzeyi	Katılan Öğrenci Sayısı
9. Sınıf	148
12. Sınıf	132

BULGULAR

Sosyal medya arkadaşlığı, sosyal medya hesaplarından başkalarına arkadaşlık mesajı gönderilerek oluşan bir sanal arkadaşlık türüdür.

Yapılan araştırmalar, içinde bulunduğumuz bilişim çağında kullanımı gittikçe yaygınlaşan sosyal paylaşım sitelerinin, okulların vazgeçilmez unsurları olan öğretmen ve öğrencileri sosyal ağlarda aktif bir katılımcılığa sevk ettiğini, öğretmen-öğrenci etkileşimini hızla artırdığını göstermektedir. Bu

süreçte en çok sorgulanan konu, sosyal medyada öğretmen ve öğrenci arkadaşlığının sınırlarıdır. Sosyal medyada öğretmen-öğrenci arkadaşlığına yönelik olarak öğretmenlerle yapılan görüşmelerde öğretmenlerin birbirinden farklı algılara sahip olduğu görülmektedir. Öğrencilerle yapılan görüşmelerde de farklı algıların olduğu ortaya çıkmıştır. Bazı öğrenciler sosyal medyada öğretmen-öğrenci arkadaşlığını doğru bulduğunu söylerken bazıları da doğru bulmadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo-3 Sosyal medyada öğretmen-öğrenci arkadaşlığının okul türüne göre doğru bulunma durumları

Okul Türü	Doğru Bulan Öğrenci Sayısı	Doğru Bulmayan Öğrenci Sayısı	Kararsız Olan Öğrenci Sayısı
Anadolu Lisesi	29 öğrenci	22 öğrenci	3 öğrenci
Anadolu İmam Hatip Lisesi	43 öğrenci	17 öğrenci	0 öğrenci
Meslek Lisesi	38 öğrenci	17 öğrenci	4 öğrenci
Fen Lisesi	31 öğrenci	18 öğrenci	5 öğrenci
Sosyal Bilimler Lisesi	19 öğrenci	37 öğrenci	3 öğrenci

Tablo-3'e baktığımızda sosyal medyada öğretmen-öğrenci arkadaşlığını doğru bulma oranlarında Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin olumlu bulduğunu görmekteyiz. En az doğru bulanlar ise Sosyal Bilimler Lisesi öğrencileri olmuştur. Sosyal bilimlerin çeşitli alanlarında öğrenim gören bu öğrencilerin söz konusu arkadaşlığa mesafeli olmalarında alanlarıyla ilgili bilgilerin (psikolojik, sosyolojik vb.) etkisinin bulunup bulunmadığı başka bir araştırmayla ortaya konmalıdır.

Sınıf Düzeyi	Doğru Bulan	Doğru Bulmayan	Kararsız
9. Sınıf	90 Öğrenci	51 Öğrenci	7 Öğrenci
12. Sınıf	87 Öğrenci	41 Öğrenci	4 Öğrenci

Tablo-4 incelendiğinde ise sınıf düzeylerine göre verilen cevapların ortalamaları göz önünde bulundurulduğunda 9. sınıf öğrencilerinin yaklaşık %60'ının öğretmen-öğrenci arkadaşlığını doğru bulduklarını, %35'inin doğru bulmadığını ve yakla-

şık %5'inin kararsız olduğu ortaya çıkmıştır. 12. sınıf öğrencilerine bakıldığında %66 oranında doğru bulunduğu, %31 oranında doğru bulunmadığı ve %3 oranında kararsız kaldığı ortaya çıkmıştır. Buna göre büyük sınıflarda öğretmen ve öğrenci-

nin sosyal medya arkadaşlığının kanıksandığı ve küçük sınıflara göre daha olumlu görüldüğü anlaşılmaktadır.

Tablo-5 Sosyal medyada öğretmen-öğrenci arkadaşlığının cinsiyete göre doğru bulunma durumları

	Doğru Bulan Öğrenciler	Doğru Bulmayan Öğrenciler	Kararsız Olan Öğrenciler
Kız Öğrenciler	105 Öğrenci	56 Öğrenci	6 Öğrenci
Erkek Öğrenciler	68 Öğrenci	41 Öğrenci	9 Öğrenci

Tablo-5 incelendiğinde kız öğrencilerin yaklaşık %63'ünün, erkek öğrencilerin yaklaşık %57'sinin öğretmen ve öğrencinin sosyal medyadaki arkadaşlığını doğru buldukları görülmektedir. Buradan kız öğrencilerin konuya daha olumlu yaklaştıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo-6 Sosyal medyada öğretmen-öğrenci arkadaşlığının doğru bulunma durumu tema ve davranışları

Temalar/Davranışlar		
-Öğretmen-öğrenci ilişkisinin motivasyonu olma ve birbirini iyi tanıma	Öğretmenlerle iletişim kurma isteği ve ilişkiyi Pekiştirilmesi	19
	Vakit geçirilen öğretmenleri ve kültürlerini daha iyi tanıma isteği	9
	Öğretmenlerin de öğrencilerini yakından tanıyıp onları yönlendirme fırsatına sahip olması	6
	Samimiyet ve Bağlı Güçlendirip Etkili Bir İletişim Sağlaması	23
	Öğretmenlerle Olan İlişkinin Okul ve Derslerden İbaret Tutulmaması Gerektiği Düşüncesi	5
	Öğretmen Olmasının Sosyal Medyada Arkadaşlık Kurmaya Engel Bir Faktör Olmadığı Düşüncesi	5
	Öğrencilerin Günlerinin Büyük Bir Bölümünü Geçirdikleri Öğretmenlerinin Hayatları Hakkında Bilgi Sahibi Olmak İstemesi	5
-Kolay ulaşma	Dersler ve Okul Hakkında Soru Sorup Kolayca Bilgi Sahibi Olabilme Ayrıcalığı	21
	Mezun Olduktan Sonra İletişimi Koparmamak İçin Güçlü Bir Kanal Olması	7
	Telefon Numarasına Sahip Olunmayan Öğretmenlere Ulaşma Kolaylığı Sağlaması (Acil Durumlar vs.)	16
-Paylaşım içerikleri	Öğretmenlerin Yararlı ve Güzel Paylaşımlarda Bulunması	28
	Yeni Bakış Açılımları Sağlaması	4
-Samimiyet	Sağladığı Samimiyetin Dersler Üzerinde Olumlu Bir Etki Yaratması	6
	Gerekli Olan Mesafe ve Saygı Seviyesi Korunduğu Sürece Bir Zararı Olmadığı Düşüncesi	14
-Eğlenceli olduğu düşüncesi	Öğretmenlerle Sosyal Medyada Zaman Geçirmenin Eğlenceli Olması	4
-Normal ve sıradan karşılanması	Herhangi Bir Sorun Veya Sakınca Yaratmadığı Sıradan Olduğu Düşüncesi	36

Tablo-6 incelendiğinde ise öğrencilerin sosyal medyada öğretmen-öğrenci arkadaşlığını doğru bulma gerekçesi olarak öğretmen-öğrenci iletişimi ve motivasyon açısından önemli olduğu cevabını

verdiklerini görüyoruz. Bununla ilgili olarak FL-18 kodlu öğrenci "Bence doğru. Her yönden iletişim sağlanabiliyor." demiştir. AL-25 kodlu öğrenci ise "Sosyal hayatın ya da medyanın öğretmenlik mes-

leğine bir zararı yoktur.” demiştir. Yani öğrencilerden bazıları öğretmen-öğrenci arkadaşlığını sıradan bir durum olarak görmektedir.

Tablo-7 Sosyal medyada öğretmen-öğrenci arkadaşlığının doğru bulunmama durumu tema ve davranışları

Temalar/Davranışlar		
-Özel hayatın gizliliği	Özel hayatın gizliliği	22
	Fikir ayrılığı	2
	Mezuniyet sonrasında daha uygun olacağı	2
-Saçma ve gereksiz bulunması	Saçma ve gereksiz olduğu düşüncesi	39
	Ödevlere etkisi	1
-İçerik	Öğretmen paylaşımlarının öğrencilerin ilgisini çekmemesi veya öğrenci paylaşımlarının öğretmenlerin ilgisini çekmemesi	8
	Öğrencinin kendi paylaşımları konusunda öğretmenden çekinmesi	7
	Uygunsuz içerik paylaşımı	2
-Etik	Yaş farkı açısından etik olmadığı düşüncesi	2
-Sosyal medya ortamının samimiyetsizliğinden kaynaklanan endişeler	Sosyal medya ortamının samimi olmadığı düşüncesi	1
	Yüz yüze iletişim kurmanın en iyi yol olduğu düşüncesi	3
	Sosyal medya hesaplarının güvenliğinden şüphe duyma (hesabın çalınması durumu vs.)	3
-Öğretmen-öğrenci ilişkisi	Öğrencinin öğretmene karşı olan güvensizliği	6
	Öğretmen-öğrenci ilişkisini yıprattığı düşüncesi	12
	Saygı faktörünü ortadan kaldırdığı düşüncesi	5
	Öğretmen-öğrenci ilişkisinin okul ile sınırlı kalması gerektiği düşüncesi	3
	Öğretmenlerin öğrenci hakkındaki fikirlerine etki edeceği düşüncesi	3
	Öğretmen ve öğrenci arasında mesafe olması gerektiği düşüncesi	6

Tablo-7 incelendiğinde öğrenciler sosyal medyada öğretmen-öğrenci arkadaşlığını doğru bulmama gerekçesi olarak en çok saçma ve gereksiz olmasını göstermişlerdir. Bundan sonra en çok verilen cevap öğretmen-öğrenci ilişkisini olumsuz etkilemesi ile ilgili gerekçelerdir. Bununla ilgili olarak SBL-8 kodlu öğrenci “Çünkü herkesin özel hayatı ve öğretmen öğrenci mesafesini, ilişkisini etkileyebilir.” demiştir.

Başka bir öğrenci ise “Çünkü herkesin bir özeli, bir öğretmeni ile paylaşmak istemediği özeli olduğunu

düşünüyorum.” (AL-3) demiştir. Özel hayatın gizliliği ile ilgili öğrencilerin endişeli oldukları bu cevaptan da anlaşılmaktadır.

Bazı öğrenciler ise sosyal medyadaki arkadaşlığın öğretmen-öğrenci ilişkisini yıprattığını ve mesafenin korunması gerektiğini düşündükleri görülmüştür.

SONUÇLAR

Yaptığımız araştırma sonucunda sosyal medyada öğretmen-öğrenci arkadaşlığı konusuna,

- Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencileri diğer okulların öğrencilerine göre daha olumlu yaklaşmaktadır.

- Sosyal Bilimler Lisesi öğrencileri diğer okulların öğrencilerine göre daha olumsuz yaklaşmaktadır.

- Kız öğrenciler erkek öğrencilere göre daha olumlu

bulmaktadır.

Öğrenciler en çok öğretmen-öğrenci iletişimi noktasında motivasyon unsuru olarak gördükleri için doğru bulduklarını söylemişlerdir. Doğru bulunma gerekçesi olarak en çok saçma ve gereksiz bulunması cevabı verilmiştir.

KAYNAKÇA

Akkoyunlu, B. ; Dağhan, G. ve Erdem, M. (2015). Facebook'ta Öğretmen- Öğrenci Arkadaşlığının Açıklayıcısı Olarak Öğretmenin Mesleki algısı: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *International Online Journal of Educational Sciences*, 7(1), 242-259.

Balaman, F. ve Karataş, A. (2012). Lise Öğrencilerinin İnternet Ortamında Sosyal Paylaşım Sitelerini Kullanım Amaçları ve Sosyal Paylaşım Unsurları. *Journal of Life Sciences*, 1 (1).

Cemaloğlu, N. ve Bıçak, D. K. (2015). Sosyal Ağlarda Öğretmen- Öğrenci Arkadaşlığına Yönelik Öğrenci Algıları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 13(2), 51-76.

Cemaloğlu, N. (2017). Sosyal Medyada Öğretmen ve Öğrenci Arkadaşlığı. <http://www.kamudanhaber.net/guncel/sosyal-medyada-ogretmen-ve-ogrenci-arkadasligi-h351663.html> adresinden erişilmiştir.

Gençlik ve Spor Bakanlığı, (2013). Gençlik ve Sosyal Medya Araştırma Raporu. [Http://www.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/1/3816/genclik-ve-spor-bakanligi-turkiyenin-en-kapsamli-sosyal-medya-arastirmasini-yapti.aspx](http://www.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/1/3816/genclik-ve-spor-bakanligi-turkiyenin-en-kapsamli-sosyal-medya-arastirmasini-yapti.aspx) adresinden erişilmiştir.

Pehlivanoğlu, M. K. ve Duru, N. (2015). Veri Madenciliği Teknikleri Kullanılarak Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Ağ Kullanım Analizi: Kocaeli İli Örneği. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 3 ;(2).

Teknoloji Bağımlılığı

Kevser BAŞAR

Karaman Necip Fazıl Kısakürek Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

Teknoloji özellikle de bilgisayar ve internet hayatımıza çok hızlı şekilde girdi ve günlük hayatın vazgeçilmez bir parçası oldu. Bu teknoloji dünyanın birçok yerinde hemen her yaşta insanın hayatını kuşattı ve kendine bağımlı hasta insanlar yaratmaya başladı. Bazı insanların hayatını altüst etti. İnsanları adeta robotlaştırdı. İnsanı, insan yapan özelliklerinden kopardı ve bir acayip mahluka çevirdi. İnsan yaratılmışların en şerefli iken, insanı en aciz en acinası seviyelere düşürdü bu hastalık. Bir şeye günde üç beş saat zaman ayırıp onun karşılığında da hiçbir şey elde edememek çok ağır bir maliyettir. Günlük hayatın içinde okumakla, sabretmekle, dinlemekle, konuşmakla, yüz yüze etkileşimle elde edeceğimiz birçok değer, maalesef bilgisayar, telefon ve ekran karşısında elimizden uçup gidiyor, bizi insan olmaktan çıkarıyor. İnsani özelliklerimizi yok ediyor.

Önce televizyonla başladı bu süreç. Bilgisayar teknolojisinin gelişmesi ve internetin devreye girmesiyle de TV'nin pabucu kolayca dama atıldı. Hükm edebildiği bir ekranla baş başa olmak ve tuşların ucundaki hayat herkesin daha fazla hoşuna gitti. Gerçek hayatta hiçbir varlık gösteremeyen kişiler ekranlarda, internet dünyasında birer kahraman oldular. Sanal bir dünyanın aslında var olmayan bir dünyanın kahramanı oldular.

2 yaşında bir bebek dahi, minik parmaklarıyla hâkim olabildiği bu ekranda kendine bir şeyler bulabildi. Bu hızlı değişim, kültürleri ne olursa olsun insanların sosyal yaşamında radikal değişikliklere yol açtı. Bebekler ve çocuklar anne babasından daha çok ekrana bakmaya başladılar. Ağladığında, huzursuz olduğunda susturucu olarak kullanıldı ekran. Bu iş anne babaların ya da bebeğe bakım veren kişilerin de işine de geldi. Çocukla zaman geçirmek, oyun oynamak, sohbet etmek, ona masallar anlatmak ya da hikâyeler okumak çaba gerektiren eylemler idi çünkü. Oysa büyükler işin kolayını seçti.

Zihni ve bedeni yorgun anne babaların kurtarıcısı oldu akıllı telefon ve tabletler. Çocuk ağladıkça eline bu aletler verildi, elinden alınınca çocuk ağladı,

sussun diye tekrar verildi. Çocuk anne ve babasının elinde, sürekli gördü telefonu. Evlerde akşam oturmalarında da insanlar pek konuşmaz oldu, her biri sürekli ekranlara bakar oldular. Bütün bunlar yavaş yavaş hepimizi kuşatmaya başladı. Özellikle orta yaş altı kişiler pek suskunlaştı.

Grup olarak sohbet yapmak neredeyse imkânsız hâle geldi. Kafe veya restoranlarda şu görüntülere alıştık artık. Masa başındaki herkes elinde akıllı telefon ve ekranla meşgul oluyor, ara sıra da göz teması kurmadan konuşuyorlar. Haberlere bakıyor, mesajlarını okuyor, mesaj gönderiyorlar. Ve insanlar fiziken beraberken hep bir yalnızlığı çoğalttılar. Teknoloji, doğru ve ölçülü kullanılması hâlinde hayatı kolaylaştırır, doğru kullanılmadığında insanlarda bağımlılık dediğimiz bir tür hastalığa da yol açmaktadır. Bu bağımlılık riskini de günümüzde en çok doğdukları andan itibaren yeni teknolojileri, hayatının her alanında görmüş, yeni teknolojilerin yabancı olmaya başlayan çocuklar ve gençler taşıyacaklardır. Bundan dolayı gençleri ve çocukları bu hususta bilinçlendirmeye, onları teknoloji bağımlılığından korumaya ve bu konuda önleme çalışmalarının yapılmasına ihtiyaç vardır.

Okullarda öğrenciler teneffüslerde artık okul bahçesine çıkmıyorlar, birlikte gezen, sohbet eden çocuklar oldukça azaldı. Sınıftaki sıralarında ya da okul koridorlarında telefonlarıyla meşguller veya sınıfta sıranın üzerinde uyumaktalar. Çünkü elindeki alet onu gece yarısına kadar meşgul ediyor. Çocuklar uykusuz kalıyor ve gün boyu yarı uykulu derslere girip çıkıyorlar. Ruhsuz, tepkisiz, ilgisiz birer robot gibiler hepsi ve hepsi de birbirine benziyor. Bu çocuklar bir tuşa basmakla çok şeye ulaşabiliyorlar bu sanal dünyada. Çağımız haz ve hız çağı. Bu hıza ve imkâna alışan bir çocuk ya da genç beklemeyi, sabretmeyi, şükretmeyi bilir mi? Bu tür bağımlılıklar arttıkça insanı insan kılan temel özellikler ciddi şekilde zarara uğruyor. Sosyalikten uzak, insani özelliklerini yitirmiş, duygulardan uzak, farklı dil konuşan bir toplum oluşuyor. Bu oluşumdaki bireyler genellikle engellere dayanaksız, hoşgörüsüz, empati kuramayan kişiler ola-

rak ortaya çıkıyorlar. Bilgisayarı bozulan, internet erişimi aksayan, cep telefonu kaybolan, kablolu TV'sinde yayını bozulan insanlarla diyalog kurmayı deneyin, tıpkı bir madde yoksunluğundaki bireyin özelliklerini taşıyorlar. Huzursuz, sıkıntılı, öfkeli ve mutsuz... Ekran başında uzun süre oturup kalkmamanın sonuçları da ürkütücü... Kilo almaktan tutun, hareketsizliğe bağlı birçok fiziksel hastalığa davetiye çıkaran bir durum. Sosyal olaylardan, sportif aktivitelerden uzak insan ne kadar kendine güven duyar, ne kadar kendisiyle barışık, ruhsal açıdan sağlıklı bir birey olabilir ki?

Kırmızı Başlıklı Kız masalını bilirsiniz? Kırmızı Başlıklı Kız büyükannesini hiç görmemiş o yaşına gelene dek, onu bir kurtla karıştırabilecek derecede hiç tanımıyor en yakın akrabasını. Böyle bir akrabalık ilişkisini düşünün ve bunun üstüne, bir iletişim şirketinin son zamanlarda çokça gördüğümüz reklam filmini düşünün. Bu reklamda da Kırmızı Başlıklı Kız büyükannesinin yatağında yatan kurdun fotoğrafını tabletiyle çekiyor ve internette arama yaptırarak onun büyükannesi olmadığını anlıyor. İnsanlar arasındaki iletişimin bittiği nokta bu reklam filmi.

Dünyanın henüz fark etmediği bir tehlike bu... Özellikle çocukları bekleyen çok büyük bir tehlike... Bu düzeyde teknolojiyle içe içe olan bir neslin, hangi doğal gelişim basamaklarını sorunlu yaşayacakları, hangi insani değerleri öğrenmeden yetişeceklerini yavaş yavaş görmeye başladık.

Sürekli internette çevrimiçi olma isteği, gerçekte insanın ne kadar, kendinden bahsetme ve de ne yaptığını başkalarına anlatma ihtiyacının da ne kadar fazla olduğunun bir göstergesi aslında. Bu durum öyle garip bir hâl aldı ki aynı mekânda olan ancak ekran üzerinden iletişimi daha çok tercih eden gruplar oluştu. En sevdiği oyuncaklarıyla oynamaz, sokağa çıkmaz oldu çocuklar. Bir araya gelmelerine gerek kalmadan çevrimiçi olarak ekran başında oynamaya başladılar. Duygusal paylaşımları azaldı, öfkeleri arttı. Mesajla, yazarak ama eksik yazarak iletişimi tercih etmeye başladılar. Sözcüklerle kendilerini ifade edemez oldular bu çocuklar.

İnsanlar hep bir şeyler paylaştı. Hep güzel şeyler paylaşıldı. İnsanların başkalarına göstermeye çalıştığı her şey güzeldi. O insan her şeyiyle mükemmeldi. Sanal dünyada o bir prens ya da prensesti. Her şeyini her anı güzel bir şekilde paylaşmalıydı. Beğeni almalıydı. Ne kadar beğeni aldığına bakmalı onunla mutlu olmalı, onu beğenmeyenleri

gerekirse engellemeli ya da çıkarmalıydı kendi ekran dünyasından. Ama her şey bu sanal dünyada olmaktadır. Gerçeklerse ya da gerçek dünya ise bu kadar gösterişli bu kadar güzel olmayabilirdi. Gerçeklerden kaçan insanlar, gerçek dünyaya döndüklerinde hayal kırıklığı ve mutsuzluk da yaşadılar. Gerçek hayatta var olamayanlar sanal alemde var olmaya çalıştılar.

Henüz tam olarak hissedip, fark etmesek de eğer bilinçli bir kullanım olmaz ise bu kolaylığın getirdiklerinden çok, götürdüklerinin daha fazla olduğu bir gerçek. Bebeklik dönemimden başlayan iletişim bozuklukları, kendini ifade etme ve çözüm üretme becerilerinin gelişmesinde gerilik, kas kullanımı ve motor becerilerde eksiklikler en erken dönemde gözlenen olumsuz etkilerin başında geliyor.

Konuyla ilgili yapılabilecek en önemli çalışmalardan biri teknoloji bağımlılığının anlatılmasıdır. Teknolojiye bağımlı değil gerektiğinde gerektiği kadar teknolojiyi kullanan ve gerektiğinde bu teknolojik aletlere hayır diyebilen bireyler yetiştirmektir. Anne babalar evde bu ekranları kapatabilmeli, beraberce sohbet etmeli ya da kitap okuduğunu çocuğuna gösterebilmelidir. Evde anne babanın kapatamadığı ekranı çocuk da kapatamaz.

Bağımlılık konusunda anne ve babalarda farkındalığın yükseltilmesi gerekmektedir. Anne ve babaların; çocukların ve gençlerin telefon, bilgisayar ve internet kullanımı konusunda gerekli tedbirleri alması ve bu hususlarda kendilerine de sınırlamalar koymaları, çocukları ve gençleri bu hastalıktan korumak için en iyi çözümdür.

Ayrıca insan olarak niçin yaratıldığımız üzerine kafa yorulması, özellikle gençlere bir insan olarak, Allah'a bir kul olarak nasıl yaşamamız gerektiğinin anlatılması gerekir. Bir insan olarak dünya hayatını ve zamanımızı nasıl değerlendirmemiz konusunda, neleri yapıp neleri yapmamamız konusunda bizim ve gençlerin önünü açacaktır. Allah'ın koyduğu ölçüler çerçevesinde yaşamak aslında en güzel çözümdür.

Her yaştan bireye doğru teknoloji kullanımının ne olduğunun anlatılması ve öğretilmesi çok önemlidir. Teknoloji bağımlılığının ciddi bir sorun olduğunun ve zararlarının gösterilmesi ve öğretilmesi, teknoloji bağımlılığına götüren risk faktörlerinin bilinip önlemlerin alınması sanırım bu bağımlılığı daha zararsız hâle getirecektir.

Şu da unutulmamalıdır güzel geleneklerimizin ve değerlerimizin yaşatılması, kuşaktan kuşağa aktarılması bence en etkili toplumsal ilaçtır.

TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞI

Emre Mercan

Çanakkale TOBB Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Teknoloji tarihinin başlangıcı bir bakıma insanlık tarihinin başlangıcıyla aynı sayılabilmektedir. Yaklaşık iki milyon yıl önce taş devri ile başladığı düşünülen teknolojinin evrilme süreci; bronz ve demir çağlarının ardından endüstri devriminin başlaması ile buhar gücünün hâkimiyeti giderek bütün dünyayı sarmış, 2000’li yıllarda ise teknoloji kavramı farklı bir yönde değişime uğrayarak bilgi açısından daha yoğun bir forma dönüşmüştür.

Yeni teknolojilerin yaşamımıza bu kadar hızlı girmesinin sonucu olarak artık insanların günlerinin çoğunu bilgi edinmek ve boş zamanlarını değerlendirmek amacıyla, teknolojik cihazlarla geçirmeye başladığı gözle görülür bir gerçektir. Günümüzde teknoloji, hayatımızın ayrılmaz bir parçası hâline gelmesiyle aşırı ve kontrolsüz kullanımı sonucunda teknoloji bağımlılığı adında yeni bir bağımlılık türünün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Teknoloji bağımlılığı 21.yüzyılın önemli tehditleri arasında karşımıza çıkıyor.

Sosyal bilimler liseleri arasında ulusal düzeyde gerçekleşen ve gelenekselleşmiş olan sempozyumda okulumuzu temsilen 21.yüzyıl tehditleri arasında yer alan teknoloji bağımlılığı ile teknolojinin diğer tehlikeleri üzerinde farkındalık yaratılmasına katkıda bulunmayı amaçladık.

Öğrenci, öğretmen ve okul müdüründen oluşan ekibimiz nitel modelde, literatür taraması yöntemiyle çalışmayı gerçekleştirdi.

Hem bireyi, hem toplumu hem de insanlığın geleceğini doğrudan etkileyen yaygın fiziksel, psikolojik, sosyolojik bir sorun olması açısından bu konuya önem veriyoruz.

Teknolojinin çok hızlı ilerlediği, hayatı çok kolaylaştırdığı, insanları kendine bağımlı kıldığı bir gerçek ki bu bağımlılık günümüzde insanlık için tehdit oluşturmakta ve konunun gelecekte daha büyük sorunlar yaratacağı gözlemlenmektedir. Alınacak tedbirlerde öncelikli olarak teknoloji bağımlılığına sebep olan risk faktörlerini ortadan kaldırmak gerekmektedir.

Söz konusu bağımlılık riskini de en çok doğduk-

ları andan itibaren yeni teknolojileri hayatının her alanında görmüş, yeni teknolojilerin yabancısı olmayan çocuklar ve gençler taşımaktadır. Dolayısıyla gençleri teknoloji bağımlılığından korumaya ve bağımlılığı önleme çalışmalarının yapılmasına öncelik verilmesine ihtiyaç vardır. Konuyla ilgili yapılabilecek çalışmalar arasında kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla teknoloji bağımlılığının anlatılması, bu konuda gençlerde ve anne babalarda farkındalığın yükseltilmesi, teknoloji kullanımı çerçevesinin doğru çizilmesi, teknoloji bağımlılığının gelişimsel zararlarının öğretilmesi ve teknoloji bağımlılığına götüren risk faktörlerinin bilinip gerekli önlemlerin alınmasıdır. Bu sayede sorunla mücadelede önemli bir adım atılmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bağımlılık • Teknoloji • Teknoloji bağımlılığı • Kötüye kullanım

GİRİŞ

Çağımızda bilgi, sadece okul hayatında öğrenilmesi zorunlu kılınan akademik konuların dışına çıkmış ve çağı yakalamak isteyen her bireyin hayatının her alanında zaman ve mekân sınırlaması olmaksızın ihtiyaç duyduğu bir kavram hâline gelmiştir. Bilginin gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda bu denli önemli olması günümüz insanının bilgiye ulaşma ve yeni bilgiler edinme yöntemlerini hızla değiştirmeye başlamıştır. Teknolojinin hayatımıza girmesi ile birlikte bilgiye ulaşmak, paylaşmak ve yeni bir bilgi oluşturmak günlük hayatımızın sıradan bir parçası hâline gelmiştir. Teknolojinin hızla ilerlemesi ve yaygınlaşması bir yandan hayatımızı kolaylaştırırken diğer yandan olumsuz bir takım faktörleri de beraberinde getirmektedir. Teknoloji, hayatımızın ayrılmaz bir parçası hâline gelmiş ve aşırı ve kontrolsüz kullanımı, teknoloji bağımlılığı adında yeni bir bağımlılık türünün ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Günümüzde birçok araştırmacının ilgisini üzerinde toplayan ve bağımlılık türleri arasında hızla kendine bir yer edinen “Teknoloji Bağımlılığı” konusunda incelemelerde bulunulmuştur. Bu konuda çalışma

yapmanın zorluklarına değinecek olursak; 21.yüzyılın tehditleri arasında yer alan teknoloji bağımlılığı için henüz net bir ölçeğin geliştirilememesi, tanı ölçütlerinin belirlenmemiş olması, çalışmalarda farklı metodolojik yöntemlerin kullanılması, araştırma yapılan örneklerin yaş aralığının değişmesi ve demografik etkenler çalışmada karşımıza çıkan zorluklardır. Teknoloji bağımlılığının alt boyutları olarak sayılabilecek olan internet bağımlılığı, mobil telefon bağımlılığı, bilgisayar bağımlılığı yaygınlığının farklı değerlerde çıkmış olması da bu zorluğu arttıran faktörlerden olmuştur.

AMAÇ

Günümüz toplumunda bilgiye ulaşmak için kullanılan yollar eskiye nazaran değişiklik göstermeye başlamıştır. Bilgisayar, telefon, tablet gibi teknolojik cihazların ve internetin hayatımıza girmesi ile birlikte yer, zaman ve mekân sınırlaması olmaksızın sürekli ve güncel bilgiye ulaşmak kolaylaşmıştır. Bilginin bu denli hızlı yenilendiği ve hatta eskidiği bir çağda, teknolojik aletleri hayatımızdan uzak tutmak neredeyse imkânsız hâle gelmiştir. Teknolojik aletlerin günlük yaşantımızın ayrılmaz bir parçası olmasıyla, hayatımızın her alanında gözle görülür derecede kolaylaşma olduğu bilinen bir gerçekken, yıllarca teknolojinin beraberinde getirdiği olumsuzluklar görmezden gelinmiştir. Literatür incelendiğinde internet bağımlılığı, medya ve sosyalleşme, internetin bireyler üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri, sosyal ağların kişiler üzerindeki etkileri gibi konular üzerinde araştırmalar olduğu görülmekle birlikte, 21. Yüzyılın en büyük sorunlarından biri olarak görülen Teknoloji bağımlılığı kavramının üzerinde yeterince durulmadığı gözlenmiştir. Bu çalışma ile konu hakkındaki eksikliğin giderilebileceğine inanıyoruz. Sosyal bilimler liseleri arasında ulusal düzeyde gerçekleşen ve gelenekselleşmiş olan sempozyumda, okulumuza temsilen 21.yüzyıl tehditleri arasında yer alan, teknoloji bağımlılığı ile teknolojinin diğer tehlikeleri üzerinde farkındalık yaratılmasına katkıda bulunmayı amaçladık.

YÖNTEM

Öğrenci, öğretmen ve okul müdüründen oluşan ekibimiz nitel modelde, literatür taraması yöntemiyle çalışmayı gerçekleştirdi.

BULGULAR

Çağımızın anahtar kelimelerinden bir tanesi olan teknoloji Türk Dil Kurumu'na göre "bir sanayi dalı ile ilgili yapım yöntemlerini, kullanılan araç, gereç ve aletleri ve bunların kullanım biçimlerini kapsayan uygulama bilgisi, uygulayım bilimi" ve "insanın maddi çevresini denetlemek ve değiştirmek amacıyla geliştirdiği araç gereçlerle bunlara ilişkin bilgilerin tümü" şeklinde tanımlanmaktadır.

Teknoloji, günümüzde kullanılan anlamı ile kalite ve nitelik bakımından üst düzey bilimsel bilgi ve teknikler barındıran aletler şeklinde bir algı yaratmaktadır. Gündelik hayatta, yazılı ve görsel medyada karşımıza, birçoğumuzun düşündüğü gibi sadece bilgisayar, telefon tablet gibi elektronik cihazlar ve bunların çeşitli uygulamaları şeklinde çıkıyor olsa da, teknoloji, teknolojik bilgilerin hayatla bütünleştirilmesini sağlamaya çalışan bütün sosyal ve ekonomik faaliyetleri içine alan bir kavramdır (Aksoy, 2003).

Teknoloji tarihinin başlangıcı bir bakıma insanlık tarihinin başlangıcıyla aynı sayılabilmektedir. Yaklaşık iki milyon yıl önce taş devri başladığı düşünülen teknolojinin evrilme süreci; bronz ve demir çağlarının ardından endüstri devriminin başlaması ile buhar gücünün hâkimiyeti giderek bütün dünyayı sarmış, 2000'li yıllarda ise teknoloji kavramı farklı bir yönde değişime uğrayarak bilgi açısından daha yoğun bir forma dönüşmüştür (Güven, 2006). İnsanlık tarihi ilk günden itibaren içerisinde yaşadığı çevreyi manipüle ederek kendisine yaşanılır bir alan hâline getirmeye çalışmıştır. Bu uğurda doğada bulduğu her şeyi tek tek deneyerek işine yarayanları kendi ihtiyaçları doğrultusunda kullanmayı öğrenmiştir. Başarısız olan denemeler ise tıpkı başarılı olanlar gibi bilimin ilerlemesine katkı sağlamış, neyin nerede ne zaman kullanılacağına dair fikirlerin gelişmesinde etkili olmuştur. Bilim de bu sayede her geçen gün kümülatif bir şekilde ilerlemiş ve teknoloji giderek bugün ulaştığı noktaya gelmiştir. Bilim, deneyim ve eylemin birbiri ardına sıralanmasıyla sürekli gelişmeye devam etmektedir (Bernal, 2009).

Antik çağlardan beri bilim kesintisiz ilerlemiş ve giderek bugünkü hâlini almıştır. 15. yüzyıldan itibaren deney ve hesaplama doğa bilimlerinin yöntemi hâline gelmeye başlamıştır. Bilim ve teknik karşılıklı olarak birbirinin gelişmesini sağlamıştır. Bunun yanında ekonomik ve bilimsel devrimin gerçekleşmesi, sonuçları bakımından uygar toplumların bir

belirtisi olan tarımın keşfinden bile daha önemlidir, zira sonsuz ilerlemenin yolu artık böylece açılmıştır (Bernal,2009).

Teknoloji tarihinin belki de en açıkça görülen özelliği, her yerde aynı yönde ve her zaman aynı tempoda ilerlememesidir. Hatta geri dönüşlerin dahi yaşanabildiğini gösteren örnekler mevcuttur. Te-kerleği bir süre kullanan Yakın Doğu ve Kuzey Af-rika'daki uygarlıkların daha sonra bu taşıtlarla sağ-lanan ulaşımdan vazgeçerek kendileri için daha elverişli olan deve ile yapılan ulaşıma döndüklerini görebiliriz. Yine Meksika ve Orta Amerika'da da te-kerleğin bilindiği ama insanların bu buluşu ulaşım aracı olarak değil, sanat eserlerinde bir figür olarak kullandıkları belirtiliyor (Basalla,2004).

Teknoloji tarihindeki gelişmeler tek bir medeniyetin tekeline alamayacağı kadar çok çeşitli kaynaktan beslenmiştir. İnsanlık tarihi ile eş olan bu devasa zaman dilimi süresince binlerce yıllık birikimlerin farklı toplumlarda farklı açılımlar kazanarak geliştirilmesi ve yeniden üretilmesi söz konusu olmuştur. Bu nedenle

teknolojik alanda bugün kazanılan başarıların temelinde bu birikimin yattığının bilincinde olunmalıdır (Beşli,2007).

Sanayi devrimi öncesinde teknolojinin gösterdiği özelliklere kısaca göz atacak olursak diyebiliriz ki belli zamanlarda teknolojik ilerlemenin hızı artmış olsa da günümüzle kıyaslandığında daha yavaş gelişme göstermiş olması söz konusudur. Bu nedenle toplumun üretilen teknolojiye uyumu noktasında büyük bir sıkıntı yaşanmamıştır. İnsanın ma-kineye değil, makinenin insana ve topluma adapte edilmesi söz konusudur (Ellul,2003).

21.yüzyıl genel itibari ile bilgi toplumu, bilgi çağı, enformasyon toplumu, risk toplumu, gibi ifadelerle tanımlanmaktadır. Bu tanımlardan bir tanesi olan "sanayi sonrası" terimi, 1973 yılında Daniel Bell tarafından "bilgisayar teknolojisini kullanarak bilgi üretme" anlamında kullanmıştır. Bu cümle, yeni bir toplumsal sürecin habercisidir. Sanayi toplum-larında üretimin merkezi fabrikalar ve mal üreten birtakım makineler iken sanayi sonrası toplumlar-da üretimin merkezi bilgisayar üzerinden veya bilgi üreten, onu pratiğe taşıyan elektronik aletler tara-fından gerçekleşir (Can,2013).

Bu yüzyılı ön plana çıkaran temel güç bilgi ve tek-niktir. Bu yönüyle de içinde bulunduğumuz çağ teknolojik gelişmelerle ifade edilmeye başlanmış-

tır ve teknolojik gelişmeler ekonomik büyümelere de büyük oranda yön vermektedir. Teknoloji çağı olarak da adlandırılan, günümüzde artık birer tek-noloji ürünü olan bilgisayar ve internet insanlar için vazgeçilmez araçlar hâline gelmiş durumdadır (Arık, 2018).

Teknoloji kullanımının yaygınlığının en önemli ge-rekçesi olarak, teknolojinin insan hayatını daha kolay hâle getirmesi, kimi zaman da bireyler için eğitsel özellikler göstermesi gibi olumlu ifadeler olduğu gibi tersi doğrultuda yapılan bazı eleştiriler de var olduğu, yadsınamaz bir gerçek ola-rak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda topluma gelen ilk eleştiri, bilgi teknolojisinin toplumu ortak bir noktada toplamaya çalışan iyi bir payda olup olmadığı sorusudur. Bu sorunun dışında bilgi tek-nolojilerinin, toplumsal hayatı ne derecede gerçek-ten etkilediği ve kolaylaştırdığı da tartışılmaktadır (Temen,2004).

Tanım olarak bağımlılık, bağımlı olma durumu, ta-biiyet olarak geçer. (<http://www.tdk.gov.tr>)

Bağımlılık, kişinin kullandığı maddeyi birçok kez bırakma girişiminde bulunmasına rağmen bırak-maması, giderek madde dozunu arttırması, kul-lanmayı bıraktığında yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması, zararlarını görmesine rağmen kullanmayı sürdürmesi, zamanının büyük bölümünü madde arayarak geçirmesi ile belirli bir durumdur (Ça-vuşoğlu, 2009).

Bağımlılık, bir maddenin organik bir hastalığın belirtilerini ortadan kaldırma amacını gütmeyen, tekrarlanan dozlarla ve artan miktarlarda alınması sonucu ortaya çıkan önüne geçilmez bir arzu ve istektir, kesilmesi hâlinde bir takım ruhsal ve be-densel rahatsızlıklar ortaya çıkar (Ziyalar, 1999).

Bağımlılık bir nesneye, kişiye ya da bir varlığa duyulan önlenemez istek veya bir başka iradenin güdümü altına girme durumu olarak tanımlanabi-ler. Ruhsal ve fiziksel sağlıklarına ya da toplumsal yaşamlarını kötü etkilemesine rağmen, insanların belirli bir takıntılı durumu tekrarlama noktasında engellenemeyen bir arzu duymaları ve bunu sür-dürmeleri hâlidir (Uzbay, 2010).

Bilgisayar, internet, televizyon ya da mobil telefon bağımlılıklarının bağımlılık çeşitleri için kimyasal bağımlılıktan farklı olarak teknolojik bağımlılık ta-nımı yapılmaktadır (Güçlü, 2015).

Yapılan araştırmaların sonuçları gösteriyor ki tek-nolojik dünya; dijital teknoloji, mobil telefon, tele-vizyon, bilgisayar oyunları ve internet, çocukların

ve gençlerin ve hatta toplumda tüm bireylerin günlük yaşamlarının odak noktası hâline gelerek psikolojik ve sosyal gelişimi etkilemektedir. Teknolojik bağımlılık olarak adlandırabileceğimiz bu gelişmeler, toplumun tüm bireylerini teknoloji kullanımı bakımından baskı altına alır (İlhan, 2006).

Bireylerin bir maddeye ya da bir davranışa bağımlı olup olmadığını gözlemek amacıyla tüm dünyada kabul görmüş DSM-IV (1994) gibi bazı kriterler referans olarak alınarak bir yargıya varılması gerekmektedir (Güçlü, 2015).

Benzer şekilde Griffiths'in (1997) yaptığı bilgisayar ve internet bağımlılığını tanılamaya yönelik araştırmalarında 10 önemli madde tespit etmiştir. Bu maddeler aşağıdaki gibidir:

1. Bilgisayarın başına her oturduğunuzda esas niyetiniz birkaç dakika geçirmek oluyorken saatler geçirdiğinizi fark ediyorsanız,
2. Eşinize, özel hayatınızdaki arkadaşlarınıza ve çalışma arkadaşlarınıza bilgisayar ve internet ile geçirdiğiniz süre hakkında kendinizi yalan söylemek zorunda hissediyorsanız,
3. Bilgisayarla ya da internetle uzun süreli vakit geçirmenizden kaynaklı fizyolojik sorunlar yaşadığınızı düşünüyorsanız,
4. Sürekli internette geçireceğiniz vakti düşünüp planlar yapıyorsanız ve kendiniz bundan alıkoyamıyorsanız,
5. İsteddiğiniz bilgiye ulaşmak çok zamanınızı alıyorsa ve çalışmanıza son noktayı koymak için hep bir bahaneniz varsa,
6. Sanal ortamlarda gerçek adınızı ve karakterinizi gizlemek ve bambaşka biri olmak sizi heyecandırıyor ve insanlarla yüz yüze konuşmaktan çok sanal ortamlarda konuşmayı yeğliyor ve kendinizi bu şekilde daha rahat hissediyorsanız,
7. Her dakika kişisel hesaplarınıza bakmak ve e-postanızı kontrol etmek için önlenemez bir istek duyuyorsanız,
8. Bilgisayar başında daha fazla kalmak ve internette daha uzun süre vakit geçirmek adına yeme içme düzeninizden taviz veriyor, görev ve sorumluluklarınızı yerine getirmiyor ya da çevrenizdekilere verdiğiniz sözleri tutamıyorsanız,
9. Bilgisayarla ve internetle bu kadar uzun süre haşır neşir olduğunuz için bir yandan suçluluk duygusu hissederken diğer yandan bu durumdan zevk alıyorsanız,

10. Bilgisayarınızdan uzak kalmanız gerektiği zamanlarda, ona bir an evvel ulaşabilmek için istiyorsanız ve yoksunluk belirtileri gösteriyorsanız bilgisayar ve internet bağımlısı olabilirsiniz.

Bilgisayar, internet ve akıllı telefonlar günlük yaşamın önemli bir parçası hâline gelmiştir. Nitekim 2016 yılı itibarıyla dünya nüfusunun %46'sı internet, %31'i aktif sosyal medya ve %51'i akıllı telefon kullanıcıdır. Bu durum Türkiye'de de benzerlik göstermektedir (TÜİK, 2016).

Teknolojinin kötüye kullanımı; teknoloji araçlarını kullanma sonucunda bireyin fiziksel, psikolojik, sosyal ve zihinsel gelişiminin zarar görmesidir. Burada gelişimin zarar görmesinin ne olduğunu açıklamakta fayda vardır.

Teknoloji bağımlılığının fiziksel olarak uyku bozuklukları, sırt ağrıları ve göz yanmalarına yol açması; psikolojik olarak kaygı, depresyon, stres, madde bağımlılığı ve OKB (obsesif kompulsif bozukluk) gibi rahatsızlıklara sebep olması söz konusudur (Dinç, 2015).

Fiziksel gelişim söz konusu olduğunda teknoloji kötüye kullanımı çerçevesinde risk olarak değerlendirilebilecek üç mesele göz önünde bulundurulmalıdır. Bunlardan birincisi uyku, ikincisi yemek, üçüncüsü spordur.

Çocuklarda ve ergenlerde saldırganlığın uyku yoksunluğu ile ilişkili olduğu, klinik çalışmalarında uykusuzluğun saldırganlık ve dürtüsellikte artışa yol açtığı bildirilmiştir (Dinç, 2015).

Teknoloji kötüye kullanımında yine en önemli fedakârlık yapılan konulardan birisi de yemektir. Teknolojik araçlar kullanmak için gençlerin yemeğe vakit ayırmamaları, sonuçta da az ve yetersiz beslenmeleridir. Ne yediklerini ve ne kadar yediklerini bilmeden teknoloji araçların karşısında sağlıksız bir şekilde beslenmeleri ve buna bağlı aşırı kilo ve obezite gibi sorunlar yaşamalarıdır. Hazır gıda reklamlarından etkilenecek sağlıksız gıdaları tercih etmelerine sebep olmaktadır (Dinç, 2015).

Teknoloji kötüye kullanımı ve fiziksel gelişim anlamında üçüncü mesele ise spordur. Spor, gençlerin hareket imkânlarının şehir hayatında azalmasının yanı sıra daha uzun süre teknoloji araçlarını kullanabilme motivasyonu ile da her geçen gün hayatlarından çıkardıkları ya da azalttıkları bir noktaya gelmiştir (Dinç, 2015).

Gençler, sağlıklı bir zeminde boşaltmaya imkân bulamadıkları enerjilerini, teknolojik araçları kullanarak sağlıksız bir şekilde şiddet ve cinsellik üze-

rinden boşaltmaktadırlar. Çünkü “Bu nesil cinselliğin, estetik ve pornografik materyalleri ile direkt karşı karşıya geldi. Daha önceki nesillerden daha fazla cinsel uyarılarla karşı karşıyalar.” (Dinç, 2015) Teknoloji bağımlılığını gençlerin aileleriyle olan etkileşimleri ile ilişkilendiren çalışmalar incelendiğinde, aile içi olan ilişkiler ile teknoloji bağımlılığı arasında negatif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir (Arık, 2018).

Aile içi ilişkilerin zayıflaması, bireyin algıladığı sosyal desteği azaltmaktadır. Dolayısıyla da bireyler sosyal ihtiyaç eksikliklerini internet gibi farklı teknolojik araçlar ile gidermek istemektedirler. Bireylerin günde en az 1-3 saat bilgisayar ve internet kullanmakta ve bilgisayar ve internet bağımlılığı oranı arttıkça, ailenin problem çözme, iletişim, duygusal katılım, duygusal tepki, davranış kontrolü gibi fonksiyonları ile genel fonksiyonlarında bozulma görülmektedir (Arık, 2018).

Konuya sosyal ilişkiler ve akademik başarı açısından bakıldığında, bilgisayarda fazla zaman geçirmek bireylerin sosyal yeteneklerini geliştirmelerine engel olmakta ve ayrıca okul başarılarını da olumsuz yönde etkilemektedir (Arık, 2018).

Literatürde internet bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı, akıllı telefon bağımlılığı ve dijital oyun bağımlılığı gibi teknolojik bağımlılıklardan söz edilmektedir. Araştırmacılar internet, sosyal medya, dijital oyun ve akıllı telefonun bağımlılık düzeyinde kullanılmasının, gerçek sosyal ilişkileri engellediğini ve bunun sonucunda sosyal bağlılığın azaldığını vurgulamaktadır (Kutlu,2016).

Teknoloji Bağımlılığı Alt Grupları

- İnternet Bağımlılığı
- Problemlerli Online Kumar: Gelirine göre ciddi kayıplar olmasına rağmen oynamak için aşırı arzu ve istek duyulması ve bırakmaya çalışılmasına rağmen bırakılamamasıdır.
- Problemlerli Online Cinsellik: Aşırı zihinsel meşguliyet ve aşırı zaman harcama ile seyreden online cinsel uğraşıdır.
- Problemlerli Online Alışveriş: Alışverişin kendisiyle aşırı meşguliyet ve ihtiyaç dışı veya fazlası alışveriş problemlidir.
- Problemlerli Online Gezinti: İnternetin denetimsiz, sınırsız ve amaçsız kullanımına problemlerli online gezinti denir.
- Problemlerli Sosyal Medya Kullanımı: Gerçek hayatının önüne geçecek ve günlük hayatını ak-

satacak şekilde sosyal medya kullanma, gerçek ihtiyaçlarını sosyal medya üzerinden karşılamaya çalışma ya da gerçek kimliğini sanal kimliğinin arkasında kalacak şekilde sosyal medyayı kullanma veya aşırı zaman harcama problemlerli kullanımdır.

- Problemlerli Ekran Kullanımı: Gündelik yaşamını ve sorumluluklarını aksatacak şekilde ekran kullanımını problemlerli kullanımdır.
- Problemlerli Dijital Oyun Oynama: Gündelik yaşamını ve sorumluluklarını aksatacak şekilde ekran kullanımını problemlerli kullanımdır.
- Problemlerli Mobil Cihaz Kullanımı: Fiziksel, sosyal, psikolojik ve zihinsel gelişimi olumsuz etkiliyorsa buna problemlerli mobil kullanımı denir (BTK, 2014).

Teknolojiyi doğru ve faydalı kullanmaya yönelik küresel ve ulusal ölçekteki örneklikleri gençliğin dünyasına

sokmak ve söz konusu gençler üzerinden doğru ve faydalı kullanımı teşvik etmek ve ödüllendirmek de bir diğer önemli önleme çalışması olacaktır. Güvenli internet ve teknoloji kullanımı konusunda yapılan ve yapılacak olan çalışmaların ve uygulamaların halka ve özellikle de gençlere ulaşması konusuna ağırlık verilmeli, güvenli internete tehdit ve tehlike olacak sitelerin, uygulamaların ve siber zorbalık türü davranışların mutlaka hızlı bir şekilde cezalandırılması konusunda gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasına ve uygulanmasına öncelik verilmelidir (Dinç, 2015).

21.yüzyıl tehditlerinden teknoloji bağımlılığı kavramı ve alt boyutları olarak sayılabilecek olan internet bağımlılığı, mobil telefon bağımlılığı, bilgisayar oyun bağımlılığı, bilgisayar bağımlılığı gibi kavramlar hakkında farkındalığı arttırmaya dönük olarak tüm eğitim kademelerindeki öğrencilere yönelik içerikler oluşturulmalıdır. Bu doğrultuda Milli Eğitim Bakanlığına bağlı örgün ve yaygın eğitim kurumları ve üniversiteler iş birliği içerisinde çalışarak “bağımlılığın nedenleri”, “bağımlılığın süreç içerisindeki gelişimi”, “bağımlılığın olası sonuçları” konuları hakkında detaylı incelemelerde bulunarak yeni eğitim-öğretim programları hazırlamalı ve hayata geçirilmelidir (Güçlü,2015).

SONUÇ

Türk Dil Kurumu’na göre “insanın maddi çevresini denetlemek ve değiştirmek amacıyla geliştirdiği ya

da bir sanayi dalı ile ilgili araç gereçlerle bunlara ilişkin bilgilerin tümü" şeklinde tanımlanan teknoloji bir bakıma insanlık tarihi kadar eskidir. Günümüzde kullanılan anlamı daha çok üst düzey bilimsellik barındıran aletler olan teknoloji kavramı bilgisayar, telefon gibi elektronik cihazları olarak düşünülüyorsa da aslında bilimle hayatı birleştiren, sosyal ve ekonomik faaliyetlerin tamamını içeren bir kavramdır.

İnsanlık kendi tarihinin başlangıcından beri yaşadığı çevreyle mücadele ederek kendisine daha uygun hâle getirmeye çalışmıştır. Doğada bulunduğu her şeyi deneme yanılma yoluyla kendi ihtiyaçları için kullanmayı öğrenmiştir. Başarısız denemeler de başarılı olanlar kadar bilimin gelişmesinde katkı sağlamıştır.

Teknoloji Antik Çağlardan beri sürekli ilerlemiş, teknik ile karşılıklı olarak bir birini geliştirmiş, bugünkü sonsuz ilerlemenin yolu açılmıştır. Ancak dünya üzerinde bazı coğrafyalardaki uygarlıklarda teknolojiden geri dönüşlerinde yaşandığı da tespit edilmiştir. Bilgi ve teknoloji farklı toplum ve medeniyetler tarafından oluşturulan binlerce yıllık bir birikimin sonucu olarak ortaya çıkan insanlığın ortak mirasıdır.

Sanayi Devrimi öncesinde teknolojik ilerlemenin hızı yavaş olduğundan toplumun teknolojiye uyumu kolay olmuştur. 21.yüzyıl ile ilgili bilgi çağı, bilgi toplumu gibi çeşitli tanımlamalar yapılmakla birlikte sanayi sonrası terimi 1973'ten sonra yaygınlaşmıştır. Sanayi toplumunda üretimin merkezi fabrikalar iken, sanayi sonrası toplumlarda bilgisayara bağlı bilgi üretmek üretilen bilgiyi pratiğe taşıyan elektronik aletler olmuştur.

21.yüzyılın temel gücü bilgi ve teknolojidir. Teknoloji çağı da denilen günümüzde bilgisayar ve internet gibi teknoloji ürünü olan araçlar, insan için vazgeçilmez araçlar hâline gelmiştir.

Teknolojinin yaygınlaşmasının temel gerekçesi insan hayatını kolaylaştırması ve bireyleri eğitmesi olduğu gibi olumsuz yanlarından da söz edilmektedir. Bu yönüyle teknolojinin insan ve toplum hayatını hangi yönde etkilediği gerçekten hayatı kolaylaştırıp kolaylaştırmadığı da tartışma konusudur.

Kelime anlamı olarak bağımlılık; Bağımlı olma durumu, tabiiyet diye ifade edilir. Günümüzde çok sık karşılaştığımız bir kavram olarak bağımlılık insanın bir maddeyi zararlarını görmesine rağmen bırakamaması, kullanmayı bıraktığında yoksunluk

yaşaması veya zamanının çoğunu bunu arayarak geçirmesi anlamına gelir.

Tekrarlanan dozlarda ve artan miktarlarda alınması ile ilerleyen, kullanımının kesilmesi hâlinde ise bedensel, ruhsal ve toplumsal sorunları beraberinde getiren, durdurulamaz bir istek durumudur.

Çağımızın önemli tehditlerinden teknoloji bağımlılığı kavramını bilgisayar, televizyon, mobil telefon, tablet, internet ve oyun gibi teknolojik ürünleri, bağımlılık boyutunda aşırı kullanım olarak tanımlayabiliriz. Bu ürünler çocukların ve gençlerin ve hatta yetişkinlerin günlük yaşamlarının ayrılmaz parçası hâline gelerek psikolojik ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkilemektedir.

Griffiths'in yaptığı bir araştırmada, bilgisayar ve internet bağımlılığını tanılamaya yönelik 10 önemli madde tespit etmiştir.

Bu maddeler: Bilgisayar başında zamanın nasıl geçtiğini anlamıyorsunuz. Etrafınızdakilere bu konuda yalan söylüyorsunuz. Uzun kullanımdan dolayı fizyolojik sorunlar yaşıyorsunuz. İnternette geçireceğiniz zamanı düşünmekten kendinizi alamıyorsunuz ve internet ortamından ayrılamamak için bahaneler üretiyorsunuz. İnsanlardan yüz yüze konuşmaktan çok sanal ortamda konuşmayı tercih ediyorsunuz. Kişisel hesap ve mail hesaplarınıza sürekli bakma ihtiyacı duyuyorsunuz. Günlük hayatınızda yapmanız gereken temel işleri aksatıyorsunuz. Bütün bunları yaparken bir yandan suçluluk duygusu duyup, diğer yandan bu durumdan zevk alıyorsunuz. Bilgisayarınızdan uzak kaldığınızda yoksunluk hissediyorsunuz, bilgisayar ve internet bağımlısı olabilirsiniz.

Bu konuda başka kriterler de hazırlanmıştır. Dünya çapında kabul görmüş olan DSM-IV bunlardan biridir.

2016 yılı itibarıyla dünya nüfusunun %46'sı internet,%31'i aktif sosyal medya ve %51'i akıllı telefon kullanıcısıdır. TÜİK verilerine göre bu durum Türkiye'de de benzerlik göstermektedir. Bu veriler bilgisayar, internet ve akıllı telefonlar günlük yaşamımızın önemli bir parçası hâline gelmiş olduğunu gösterir.

Teknoloji bağımlılığının içerisinde yer alan internet bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı, akıllı telefon bağımlılığı ve dijital oyun bağımlılığı gibi türler bulunmaktadır. Uzmanlar bu teknolojileri bağımlılık düzeyinde kullanımının sosyal ilişkileri engellediğini ve bunun sonucunda sosyal bağlılığın azaldığını vurgulamaktadır.

Teknoloji bağımlılığı problemleri online kumar, problemleri online cinsellik, problemleri online alışveriş, problemleri online gezinti, problemleri sosyal medya kullanımı, problemleri ekran kullanımı, problemleri dijital oyun oynama, problemleri mobil cihaz kullanımı gibi sorunlar teknoloji bağımlılığının ortaya çıkardığı başlıca problemler olarak göze çarpmaktadır. Teknoloji bağımlılığı bireyin fiziksel, psikolojik, sosyal ve zihinsel gelişiminin zarar görmesine yol açar.

Fiziksel olarak uyku bozuklukları, sırt ağrıları ve göz yanmalarına yol açması; psikolojik olarak kaygı, depresyon, stres, madde bağımlılığı ve OKB (obsesif kompulsif bozukluk) gibi rahatsızlıklara sebep olması söz konusudur.

Fiziksel gelişim çerçevesinde risk olarak üç konu göz önünde bulundurulmalıdır. Bunlardan birincisi uyku, ikincisi yemek, üçüncüsü spor olarak belirlenmiştir. Uykusuzluğun saldırganlık ve dürtüsellikte artışa yol açtığı bildirilmiştir. İkinci risk yemektir. Teknolojik araçlar kullanmak için bireylerin yemeğe vakit ayırmamaları, sonuçta da az ve yetersiz beslenmeleridir. Teknoloji araçların karşısında sağlıklı bir şekilde beslenmeleri ve buna bağlı aşırı kilo ve obezite gibi sorunlar yaşamalarına yol açmaktadır. Hazır gıda reklamlarından etkilenerek sağlıklı gıdaları tercih etmelerine sebep olmaktadır. Üçüncü mesele ise spordur. Spor, gençlerin hareket imkânlarının daha uzun süre teknoloji araçlarını kullanabilme motivasyonu da her geçen gün hayatlarından çıkardıkları ya da azalttıkları görülmektedir. Bu durumda sağlık problemlerini ortaya çıkarmaktadır.

Bireyler, sağlıklı bir zeminde boşaltmaya imkân bulamadıkları enerjilerini, teknolojik araçları kullanarak sağlıklı bir şekilde şiddet ve cinsellik üzerinden boşaltmaktadırlar. Çünkü günümüz nesli önceki nesillerden çok daha fazla cinsel ve pornografik materyaller ve uyarılarla karşı karşıya gelmiştir.

Sosyal risk olarak teknoloji bağımlılığını, gençlerin aileleriyle olan etkileşimleri incelendiğinde, aile içi olan ilişkiler ile teknoloji bağımlılığı arasında olumsuz yönde bir ilişki olduğu görülmektedir. Aile içi

ilişkilerin zayıflaması, bireyin algıladığı sosyal desteği azaltır. Dolayısıyla da bireyler sosyal ihtiyaç eksikliklerini internet gibi farklı teknolojik araçlar ile gidermek isterler. Bireylerin bilgisayar ve internet bağımlılığı oranı arttıkça, ailenin problem çözme, iletişim, duygusal katılım, duygusal tepki, davranış kontrolü gibi fonksiyonları ile genel fonksiyonlarında bozulma görülmektedir. Toplumun temel yapı taşı olan ailenin bozulması, toplumsal yapımız açısından büyük risklere yol açabilir.

Teknolojinin hızla ilerlemesi ve yaygınlaşması bir yandan hayatımızı kolaylaştırırken diğer yandan olumsuz bir takım risk faktörleri de beraberinde getirmektedir. Teknoloji, hayatımızın ayrılmaz bir parçası hâline gelmiş ve kontrolsüz kullanımı, "Teknoloji Bağımlılığı" adında yeni bir bağımlılık türünün ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Teknolojiyi hayatın her alanında etkin ve bilinçli kullanmanın gerekliliği ve şartları belirlenerek bu doğrultuda ailelere düşen görevler tanımlanıp Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sivil Toplum Kuruluşları, medya bünyesinde kampanya ve projeler üretilerek farkındalık oluşturulmalıdır.

Çağımızın tehditlerinden teknoloji bağımlılığını önlemek için yapılacak çalışmaların temelinde doğru teknoloji kullanımının küresel ve ulusal düzeydeki örneklerinin gençlere gösterilmesi ve doğru teknoloji kullanımının ödüllendirilmesi gelebilir. Topluma ve gençlere güvenli internet ve teknoloji kullanımı konusunda ulaşabilecek çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca internette siber suç olabilecek durumların hemen cezalandırılması konusunda yasal düzenlemelerin en kısa zamanda tamamlanması, bu konuda hukuksal boşluk bırakılmaması gerekir.

Teknoloji bağımlılığı bir tehdit olarak algılanmalı ve ona bağlı ortaya çıkan tehlikeler hakkında tüm öğrencilere yönelik çeşitli içerikler hazırlanarak kullanıma sunulmalıdır. Eğitim ve öğretim programlarına konu hakkında bölümler eklenmelidir.

Çağımız teknolojilerini en faydalı kullanmayı öğrenmeli, teknolojinin olası riskleri karşısında da önlemlerimizi alarak Büyük Türk milletinin çağdaş uygarlık seviyesinde mümtaz yerini almasını sağlamalıyız.

KAYNAKÇA

- Aksoy, M.(2013). Kavram Olarak Hayat Boyu Öğrenme ve Hayat Boyu Öğrenmenin Avrupa Birliği Serüveni. Bilig, Sayı 64 Sayfa 23-48.
- Arık I. A, (2018) Teknoloji Bağımlılığı ve Sosyal Kimlik Oluşumu: Y Nesli, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara
- Bernal, J. D. (2009). Tarihte Bilim. Cilt 2. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Beşli, Z. (2007). Teknoloji ve Toplum: Ortaöğretim Öğrencilerinde Teknoloji Kullanımı ve Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, İstanbul
- Çavuşoğlu, F. (2009). Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Madde Kullanımına Etki Eden Etmenler ve Aileden Aldıkları Sosyal Desteğin Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Samsun
- Dinç M. (2015). Teknoloji Bağımlılığı ve Gençlik, Gençlik Araştırmaları Dergisi • Aralık 2015 • 3(3) • 31-65
- Ellul, Jacques (2003). Teknoloji Toplumu, Çev. Musa Ceylan, İstanbul, Bakış Yayınevi
- George, Basalla, Teknolojinin Evrimi, Çev. Cem Soydemir, 11. bs. , Ankara, TÜBİTAK, 2004, s.11.
- Griffiths, M. (1997).Glued to the screen: An investigation into the Effects of information Addiction Worldwide. <http://about.reuters.com/rbb/research/addictframe.html>.
- Güçlü, G. (2015). Yaşam Boyu Öğrenme Argümanı Olarak Teknoloji Bağımlılığı ve Yaşama Yansımaları, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas
- Gününç, S. (2009). İnternet Bağımlılık Ölçeğinin Geliştirilmesi Ve Bazı Demografik Değişkenler İle İnternet Bağımlılığı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi.Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretimi Bilim Dalı, Van
- Güven G. (2006). Kütahya'daki Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Uygulanan Oyun ve Spor Programlarının İncelenip Değerlendirilmesi. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Dumlupınar Üniversitesi.
- İlhan, V. (2006). Gündelik Hayatta E- Yaşam: İhtiyaç- Arzu Çelişkisi Çerçevesinde Yeni İletişim Teknolojileri Bağımlılığı. İletişim Fakültesi Dergisi, Erciyes Üniversitesi.
- Kutlu M, Savci M, Demir Y, Aysan F. Young İnternet Bağımlılığı Testi Kısa Formunun Türkçe uyarlaması: Üniversite öğrencileri ve ergenlerde geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. Anadolu Psikiyatri Derg 2016; 17(Ek Sayı 1):69-76
- TDK (Türk Dil Kurumu) Sözlüğü (2019). Erişim Tarihi: 24.02.2019. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c7568498f7399.97007894
- Temen, B. (2004). Bilgi Teknolojilerini Anlamak. İş-Güç Dergisi, Cilt 6, Sayı 2 <http://www.isgucdergi.org/?p=article&id=226&cilt=6&sayi2&yil=2004>.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21779>
- Uzbay, T., İ. (2010). Madde Bağımlılığının Tarihçesi, Tanımı, Genel Bilgiler Ve Bağımlılık Yapan Maddeler. Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Tıp Fakültesi, Tıbbi Farmakoloji Anabilim Dalı, Psikiyatri Araştırma Ünitesi Meslek İçi Sürekli Eğitim Dergisi, S.1.
- Ziyalar, A. (1999). Sosyal Psikiyatri(2.bs.).İstanbul: Yüce Yayınevi.

AHLAKİ BİR ZORUNLULUK: MAHREMİYET VE TEKNOLOJİ

Betülay Yazar

Sakarya Cemil Meriç Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

İnsanı insan yapan temel nitelikler arasında ele alınan mahremiyet özsel bir değer taşımaktadır. Mahremiyet kavramının bireylerin inanç, kültür, sosyal çevre gibi unsurlara göre şekillenmesi ve özgür istenç kavramıyla ele alınması kesin bir mahremiyet tanımı oluşmasına engel olmaktadır. Mahremiyet kavramı insanlığın varlığıyla ortaya çıkmış sosyolojik-psikolojik ve teknolojik koşulların değişiminden etkilenmiştir. Mahremiyet toplum, düşünce ve zamana göre farklılık göstermektedir. Mahremiyet algısının farklılık içeren birçok temelden oluşması, kesin tanımının olmaması mahremiyetin boyutlarının belirlenmesini ve irdelenmesini engellemektedir. Günümüzde teknolojik aletlerin kullanımındaki artış neticesinde mahremiyet olgusunun manası ve kısıtlamaları da değişmiştir. Gizlilik bir şeyi saklamakla olurken mahremiyet kişinin özdenetimini sağlama ve özerkliğini koruma yollarından biridir. Mahremiyetin sınırlarını bireylerin özgür istenci belirlemektedir.

Teknolojinin gelişmesiyle fark edilme duygusu, görmek ve görünmek talebi günümüz insanı için önem kazanmaktadır. Bireyler teknoloji ile birlikte mahremiyet kavramının önemini yitirmeye başlamıştır. Teknolojinin gelişmesiyle yeni medya kullanımında ciddi artış gözlemlenmektedir. Yeni medya kullanımının artmasıyla kişisel verilere ulaşım, bilgilerin yayılması daha hızlı ve kolay hâle gelmektedir. Mahremiyet insan özgürlüğünün bir parçasıdır. Teknolojinin günümüzde aktif kullanımı neticesinde bireyler kendilerini özgür hissederken aslında kendi özgürlüklerini, mahremiyetlerini, ihlal etmektedirler.

Öteki ve ben sınırının kontrol edilememesi hâlinde yaşanan ihlal mahremiyet ihlali olarak bilinmektedir. Mahremiyet ihlali bireylerin yaşamlarına bilinçli yahut bilinçsiz müdahale edilmesidir. Teknolojik kolaylıklar neticesinde bireyler kendi mahremiyetlerini koruyamadıklarını yahut diğer bireylerin mahremiyetini ihlal ettiklerini fark edememektedirler. Mahremiyet algısının ihlali çeşitli problemlerin de ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Özgür istenç

kavramı ile özdeşleşmiş olan mahremiyet kavramı belirli durumlarda toplumun mahremiyet kavramına olan ortak saygısını sürdürebilmek ve bireylerin haklarını koruyabilmek amacıyla devlet tarafından korunmaktadır. Teknolojinin bilinçsiz kullanımıyla beraber mahremiyet kavramının değerini yitirmesi günümüz ve gelecek nesiller için tehlikeli bir problemdir. Bu nedenle günümüzde teknolojinin yanlış kullanımı tehlike arz etmektedir. Tehlikenin önüne geçmek için bireylere; teknolojinin yararlı kullanımı, ben ve o sınırları, yalnız kalma hakkı, mahremiyet duygusunun ve mahremiyete saygı gösterilmesinin ahlâkî bir zorunluluk olduğu öğretilmelidir. Mahremiyet kavramının sadece bireylerin kendileri için değil toplum için de önem teşkil eden bir kavram olduğu benimsenmelidir. Teknoloji kullanımında mahremiyet ihlallerinin en az seviyeye indirilmesi için çeşitli önlemler alınmalıdır. Teknoloji maddesel olarak ele alınsa dahi mahremiyet kavramı maddesel olarak değil ahlaki boyutlarla tanımlanmalıdır. Bildirimizin amacı; teknoloji kullanımında mahremiyetin sınırlarının bilinmesi, öteki ve ben sınırının kontrol edilmesinin önemidir. Bildirimizde kullanılan veriler için literatür taraması yapılmıştır, nitel veri bulgularından yararlanılmıştır. Yapılan edebiyat taraması sonucunda elde edilen bulgular analiz edilerek teknoloji ve mahremiyet kavramları incelenmiş, verilmesi gereken önem makalede anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: mahrem, teknoloji, yeni medya, özgür istenç

GİRİŞ

Modernleşme süreci toplumsal mahremiyet yargılarının yeniden şekillenmesine sebebiyet vermektedir. Toplum, kültür ve zamana göre farklılık gösteren mahremiyet kavramının tanım ve kapsamları farklıdır. Bu durumla paralel olarak teknolojinin de sınırları zamanla gelişmektedir. Ancak bu paralellik bazı değer algılarının önemini kaybetmesine neden olmaktadır. Teknolojinin yoğun kullanımı, yaşanan hızlı teknolojik gelişmeler, yeni sosyal medya platformlarının oluşması modern toplumun

mahremiyet algısını şekillendirmektedir. Yeniden şekillenen mahremiyet algısının sonucunda bireyler özel ve kamusal alan kavramlarını yitirmeye başlamışlardır. Özel alanın kamusallaşması günümüz ve gelecek nesiller için problem teşkil etmektedir. Oluşan bu problemin nedenlerinden birisi de teknolojinin hızla ilerlemesi ve bireylerin sosyal paylaşım platformlarını fazla kullanmasıdır. Sosyal medya platformlarına duyulan ilginin artmasının nedeni günümüz insanın kendisini gösterme ve başka bireylerin beğenisini kazanmak isteğidir. Mahremiyet probleminin temelinde, yirminci yüzyılın duygu karakteristiklerinin postmodern yapılarla taşınması, güç ilişkilerinin değişmesinin sonucunda özel alanların önemli bir konu olmaktan çıkması yer almaktadır. Teknolojinin kullanımıyla artan mahremiyet ihlalleri günümüz toplumları için tehlikeli bir problemdir. Bireyler bu ihlallerin yaşanmaması için çeşitli tedbirler almaktadırlar. Bazı durumlarda mahremiyet devlet tarafından da korunma altına alınmıştır. Yine de mahremiyet ihlallerinin önüne geçmenin en temel yöntemleri, bireylerin bilinçlendirilmesi ve diğer bireylerin mahremiyetine saygı duymanın öneminin öğretilmesidir.

ÖZEL ALAN VE TEKNOLOJİ

Tarihsel olarak özel alan ve kamusal alan arasında kesin sınırlar olmamakla beraber birbirinden ayrılmışlardır. Özel alan ev hayatıyla, kamusal alan başkalarının müdahil olduğu alan olarak ifade edilmektedir. Özel alan sözlüklerde bireye ait, şahsi manalarına gelmesine rağmen aile tarafından paylaşılması nedeniyle özel alan kişinin yalnız olması manasına gelmemektedir. “Fransız sosyal tarihçi Georges Duby’nin sözleriyle: ...dünyalarında varoluşun her dilde “mahrem” eşdeğeri bir kelimeyle anlatılan kısmı, geri çekilebileceğimiz veya kaçabileceğimiz bir bağımsızlık alanı, kamusal alanda ihtiyaç duyduğumuz silah ve zırhları bir kenara bırakabileceğimiz, gevşeyebileceğimiz, rahatımıza bakabileceğimiz ve dış dünyada korunmak için giyilen çalınmış kabuğu çıkarıp attığımız bir yer için berraklıkla tanımlanmış bir alan ayrılmıştır.” (Lyon, 1997) Mahrem başkalarını ilgilendirmeyen şeylerin, gizli olanın koruma altına alındığı yerdir. Mahrem kelimesinin sözlükteki karşılıklarından biri de “herkese söylenmez, gizli; herkesçe bilinmemesi gerek” (Özön, 1971). Türkçede mahrem, mahrumiyeti ifade eder. Gizlilik bir şeyi saklamakla olurken mahremiyet kişinin özdenetimini sağlama ve özerkliğini koruma yollarından birisidir. Mahre-

miyet tanımlarının farklı olmasının nedeni, kişilere, kültürlere ve zamana göre değişiklik göstermesidir. Kültürlerdeki mahremiyet kavramının genel ayrımı, Batı kültüründe mahremiyet algısının dokunulmazlık üzerine, Doğu kültüründe ise mahremiyet algısının görünmezlik üzerine olduğunu söyleyebiliriz. Batı kültürü için insan vücudunun mahremiyeti, kamusal alanda dokunulmazlığıyla güvence altındadır. Doğu toplumlarında ise mahremiyet, “Mahrem olanın ötekinin bakışından saklanması, ötekinin bakışına kapalı olmasıdır” (Yavuz, 2012) yani mahremiyet görme duygusu ile ilgilidir.

Özel Alanın Tarihçesi:

Özel alan ve kamusal alandaki değişimler etkileşim içindedirler. Giddens’in ortaya koyduğu gibi, “Kamusal, özel olandan sadece tam anlamıyla bir yabancılar toplumu kurulduğu zaman, yani “yabancı” kavramı anlamını kaybettiği zaman tamamen ayrı hale gelir.” Bunun sonucu, Gouldner’in kelimeleriyle “hem gizli hem kamusal alanların kaderi, böylelikle ayrılmazcasına birbirine geçmiştir. Kamusal alanda, aynı zamanda mahrem alanı da dönüştürmeyen hiçbir dönüşüm mümkün değildir.” (Lyon, 1997) Kamusal yaşam ve özel yaşam zıtlığı, Antik Yunan döneminde teke tek bireylere ait olan ve polis’in özgür yurttaşlarının ortak kullanım alanı olan ayrımı ile başlamış, Roma’da iki ayrı hukuk dalının orta çıkmasına sebebiyet vermiş, feodal dönemde ortadan kalkmıştır. 15. yüzyıl ile beraber zengin halkın mahremiyeti keşfetmesiyle beraber 18. yüzyılda burjuvazinin mağlubiyeti yükseltmesiyle kamusal alanın sınırlarını kurmasıyla yerleşmiştir.

Roma döneminde bakıldığında kamusal ve özel alan ayrımı mekânsal olarak da belirginleşmiştir. “Hem mülkiyeti hem ahlakı koruyan kapıdan ziyaretçilerin kabul edilebildiği yarı kamusal odaların dizilişine kadar, duvarlar ve kapatılabilir geçitler, alanlar arasındaki keskin ayrımları ortaya koyuyordu. Roma evinin girişindeki sundurma, caddeye açılıyordu fakat ev içinin bir parçası değildi. Kamusal ile gizliyi ayıran sınır, iki yanlı ve böylelikle dönem dönem çatışmalı alan olarak kalır.” (Lyon, 1997) Evler, özel alanı temsil etmektedir. Dinsel hayata fazla önem verilmesi, ekonominin kapitalist düzene geçmeye başlaması, teknolojik ilerlemeler gibi nedenlerle özel hayat ve sınırları değişmiştir.

TEKNOLOJİ VE MEDYA KAVRAMLARI

Aslı Latince olan “medya” kelimesi, toplumun tamamına ya da bir bölümüne hitap eden iletişim

araçlarıdır. “Yazılı, sözlü ve görsel basını içeren “massmedia” terimi günümüzde özetlenerek “media” olarak kullanılmaktadır. Medyanın temel işlevi, en geniş anlamda, kişilere haber verme, enformasyon olarak özetlenebilir.” (Karaoğlu, 2010) Medyanın her kullanımı başka bir manipülasyona dayanmaktadır. Medya, bireylerin fikirlerini ve davranışlarını yönlendirmektedir. Medyada gördüğümüz olaylar gerçek yahut kurmacadır. Teknolojinin aşırı kullanımıyla artış gösteren medya kullanımı neticesinde bireyler gördükleri haber yahut bilgilerin gerçekliğini sorgulamadan inanmaya başlamıştır. Bu durum toplumların herhangi bir konuda rahatlıkla manipüle edilmesine olanak vermektedir. Teknolojinin bireylere sunduğu özel alan sadece göstermeliktir.

GÜNÜMÜZ MAHREMİYET ALGISI VE TEKNOLOJİ

Mahremiyet kavramı üç temel başlıkta incelenebilmektedir; mekânsal, bireysel ve enformasyon mahremiyet. Mekânsal mahremiyet fiziksel alanı, bireysel mahremiyet bireylere zarar verici müdahaleye karşı korunmayı ve enformasyon mahremiyet özel nitelikteki verileri kapsamaktadır. “Mahremiyet problemi, modernitenin sabit zaman- mekan kavramı içinde ortaya çıktı. Yirminci yüzyılın, duygu karakteristiklerinin yeni, değişebilir-belki de postmodern- yapılarına taşındı. Güç ilişkileri değişti ve “özel alanlar” da “yalnız kalma hakkı” her zaman temel konu olmaktan çıktı. Buna rağmen, mahremiyete olan ilgi, bilgisayar tabanlı gözetlemenin uygun kapsamının sorgulanması yoluyla hareketlendi. Bundan dolayı, ne kadar bulanıklaşsa da, konuyu buradan ele almakta fayda vardır.” (Dolgun, 2008)

Yalnızlaşmış bireyler teknolojiyle kendisini kamusal olarak var etmeye başlamışlardır. Zaman ilerledikçe özel alan kamusal olana dönüşmeye başlamıştır. Kullanılan sosyal medya uygulamaları bunun en net örneklerini temsil etmektedir. Bireyler sosyal medyada özel alanlarını kamusal alana dönüştürmektedir. Bu durum sonucunda kamusal alan ortadan kalkmaya başlamıştır.

Mahremiyet İhlali ve Teknoloji Kullanımı:

“Baudrillard’ın her şeyin görünür olmasının müstehcenliğe sebep olduğunu söylediği zamanlar yaşanmaktadır.” (Baudrillard, 2004) Bireyler özel hayatlarını oluşturan bilgileri kolaylıkla ve rahatsızlık hissetmeden tüketiciye, diğer bireylere, sunmaktadır. Kamusal ve özel alanın sınırlarının yok

olması mahremiyet probleminin doğmasına sebebiyet vermiştir.

Teknoloji kullanımındaki artışın da sonucu olarak “mahrem”in ifşası artmaktadır. Geçmiş dönemlerde mahrem olan bir şey günümüzde teknoloji sayesinde şeffaf olarak ele alınabilmektedir. Bunun temel örneklerinden birisini televizyonlarda görmekteyiz. Önceki dönemlerde dizi yahut filmlerde cinsellik gösteriminden kaçınılırken günümüzde çekince olmadan gösterilmektedir. Her toplumda olan mahremiyet kavramı ve bu kavramın karşılamaya çalıştığı değerler böylelikle zarar görmektedir. Sınırların korunamadığı teknoloji dünyası bireylerin kötü davranışlar sergilemesine olanak sağlamaktadır.

Fark edilme duygusu sanal var olmak düşüncesini oluşturur. Görünmek ve görmek günümüz insanı için önem taşımaktadır. Sosyal paylaşım sitelerinin kullanılmasındaki en temel sebeplerden birisi kullanıcıya kendisini ifade etmesi için özgür bir ortam sunmasıdır. Bununla beraber kolay ulaşılabilir olması da etkilidir. “İnternet ortamının kişiye sağladığı istedikleri her şeyi paylaşma şansı, söz hakkı tanınması, bireye son derece güçlü biriymiş gibi hissettirmektedir. Fakat dikkat edilmesi gereken bir nokta şu ki; siber âlem bu hakkı herkese tanımakta ve herkes konuştuğunda bir kişinin ifadesi oldukça küçük kalmaktadır.” (Sepetçi, 2017) Sosyal medya platformlarında bireyler kendi mahremiyetlerini teşhir etmektedirler. Çoğunlukla çağa ayak uydurmak amacıyla yapılan bu eylemler bireylerin yalnızlık, özel alan sınırlarını da yok etmektedir. Bireyler kendi mahremiyetlerini koruyamadıkları gibi birçok kez toplumun da mahremiyetini ihlal etmektedir. Mahremiyet ihlali sadece sosyal medyada olmamaktadır. Günümüz televizyon programlarında, dergi ve gazetelerde de olmaktadır. Bunlarla beraber operatör şirketleri, internet kayıtlarımız da mahremiyetimizi teşhir etmektedir. Günümüzde mahremiyet ihlallerinin bazıları şunlardır:

- Sosyal medya araçlarında özel fotoğrafların paylaşılması
- Televizyon programlarında aldatma ve tecavüz sahnelerinin artması
- Mal varlıklarının başka bireyler tarafından öğrenilmesi
- Telefon konuşmalarının kaydedilmesi
- Parmak izi, sağlık bilgisi gibi birçok özel bilginin resmi ve özel kurumlar tarafından bilinmesi
- Sosyal medyada başkaları tarafından izinsiz paylaşılan fotoğraflar

- Bireylerin özel alanlarının izin dışında kaydedilmesi
- Ebeveynlerin çocuklarının fotoğraflarını paylaşması
- İzinsiz ses kayıtlarının yapılması

Bunlarla beraber mahremiyet ihlallerinin sorgulanmadığı bazı özel ve istisnai durumlar vardır. Örneğin ülke güvenliği ve asayiş söz konusu olduğunda mahremiyet kavramı önemini yitirmektedir.

Mahremiyet İhlali ve Hukuk:

“Toplumsal ve bireysel hayatımızda çok büyük bir yere sahip olan mahremiyet olgusu, güncel tartışma konularının arasında önemli bir yere sahiptir. Kişilerin özel yaşam alanlarını daraltan pek çok gelişmenin yaşandığı günümüzde mahremiyetin yeniden tanımlanması, sınırlarının çizilmesi ve mahremiyet ihlalleri, üzerinde dikkatle durulması gereken hususlar arasındadır.” (Çelikoğlu, 2007) Bireylerin kendi mahremiyet sınırlarını bilmemesi ve diğer bireylerin mahremiyet sınırlarına saygı göstermemesi sonucu mahremiyet ihlalleri oluşmaktadır.

“Teknolojik gelişmeler özel bilgilere daha kolay ulaşılmasını sağladığı için mahremiyet duyguları artarken özel yaşam ihlalleri de giderek artmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler, sosyal medya, internet, sosyal ve kültürel alandaki değişimler, eğitim seviyesinin artması, aile yapısındaki değişiklikler, daha açık ve özgür bir toplum oluşturma çabaları beraber mahremiyet alanına müdahale her geçen gün artarak devam etmektedir.” (Çelikoğlu, 2008) Teknolojik gelişmelerle artan mahremiyet ihlalleri bireylerin kendileri tarafından korunabilmektedir. Bununla beraber mahremiyet kavramı belirli durumlarda devlet koruması altındadır.

Özel yaşam kavramı ile özdeşmiş mahremiyet kavramı bütün bireyleri kapsayan bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan özgürlüğünün bir parçası olan mahremiyetin ihlali aynı zamanda özgürlük ihlalidir. Öteki ve ben sınırının kontrol edilmemesi hâlinde yaşanan ihlal; mahremiyet ihlalidir. Bireylerin özerkliğine karşı yapılan ihlaller, “Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz.” (Anayasa 20. Madde (mülga 3. Cümle: 3/10/2001-4709/md.)) ve “Herkes, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir. Bu hak; kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini-

ni talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsar. Kişisel veriler, ancak kanunda öngörülen hallerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebilir. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin esas ve usuller kanunla düzenlenir.” (Anayasa 20. Madde (Ek Fıkra: 7/5/2010-5982/2 Md.)) maddeleri ile koruma altına alınmıştır.

Avrupa insan hakları mahkemesinde de “Özel hayatı oluşturan ilişkilerin neler olduğu sorusuna cevap ararken öncelikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin konuyu nasıl düzenlediğine bakmak gerekir. Sözleşmenin 8. maddesinin ilk cümlesi şöyledir: “Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.” Görüldüğü üzere Sözleşmenin 8. maddesi; sadece “özel hayatı” değil aynı zamanda “aile hayatını”, “konut dokunulmazlığını” ve “haberleşmenin gizliliğini” de korumaktadır. Her ne kadar maddenin başlığı “özel ve aile hayatına saygı hakkı” olsa da, madde başlıklarının Sözleşmenin orijinal hâlinde bulunmadığı ve 1994 yılında 11. Ek Protokolle kabul edildiği düşünüldüğünde, maddede geçen hak ve özgürlüklerin, en azından başlangıçta, birbiriyle ilgili ama ayrı hak ve özgürlükler olarak değerlendirildiğini gösterir. Bu nedenle Sözleşmenin 8. maddesini “özel hayat” kavramıyla özdeşleştirmek doğru bir bakış açısı değildir. Böyle bir bakış açısı ile maddede yer alan “aile hayatı”, “konut dokunulmazlığı” ve “haberleşmenin gizliliği” ifadelerini açıklayamayız. Nitekim Sözleşme maddelerini yorumlayan Mahkemeye göre de, “özel hayat”, “aile hayatı”, “konut dokunulmazlığı” ve “haberleşmenin gizliliği” zaman zaman çakışsa da farklı hak ve özgürlük alanlarını koruyan birbirleriyle ilgili ancak farklı kavramlardır.” (Salihpaşaoğlu, 2013)

YÖNTEM

Makalemizde nitel veri bulguları kullanılmıştır. Mahremiyet ve teknoloji konusuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır.

BULGULAR

Mahremiyet ve teknoloji konusunda yapılan literatür taraması sonucunda; kamusal ve özel alan kavramlarının sınırları, günümüz medya kullanımı ve mahremiyet olgusunun uğradığı değişim, mahremiyet ihlali ve mahremiyet kavramının hukuk tarafından korunduğu bulgularına ulaşılmıştır

SONUÇ

İnsanlığın varlığıyla başlayan mahremiyet kavramı insanın sosyal bir varlık olmasıyla ilişkilendirilmektedir. İnsanlığın değişimiyle mahremiyet

kavramının sınırları ve manası da değişmiştir. Bu değişiklik bireylerin sosyal, psikolojik, kültürel yapılarıyla ilişkilendirilmektedir. Bireyler medya kullanımında kendi mahremiyet sınırlarını belirlemektedirler ancak bu sınırlar evrensel değildir. Bireylerin bu sınırları özgür istencine göre belirlemesinin problemlere neden olduğu gibi bilinçdışı olarak da mahremiyet ihlali yapılmaktadır. Örneğin ebeveynlerin çocuklarının belirli sınırların dışında fotoğraflarını paylaşması da bu ihlallerden birisidir ve çocuğun özel hayatını teşhir etmektir. Yahut kalabalık bir fotoğrafta kişilerin izni olmadan o fotoğrafin çeşitli sosyal medya araçlarında paylaşımı da mahremiyet ihlaline girmektedir. Kişiler sosyal medya kullanımında mahremiyet kavramına yeni manalar kazandırmasıyla beraber sınırlar da bu çerçevede değişmiştir. Medya kavramının değişikliğe uğraması ve zamanla daha yaygın olarak kullanılması mahremiyet ihlallerinin de önünü açmıştır. Ancak bireylerin kendilerini, çevrelerini gösterme arzusu nedeniyle bu ihlaller çoğu kez fark

edilememektedir. Medyadaki bu ihlaller kişilerin özel yaşamını kısıtlamaktadır. Günümüz medya kullanımında bireylerin kendi benliklerini çevreye göstermesi arzusunun yüksek olması yapılan bu ihlallerin yok sayılmasına neden olmaktadır. Medya kullanımında mahremiyet kavramının ortak bir tanımının olması ve kesin çizgilerle sınırlandırılması gerekmektedir. Bireylere çocukluk yaşlarından itibaren mekânsal, bireysel ve enformasyon mahremiyetleri olduğu öğretilmelidir. Mahremiyet kavramının en başında bireyin kendisini korumasının olduğu benimsenmelidir, teknolojik alanda değil kamusal alanda da özel alanın korunması gerektiği bilinci küçük yaşlardan itibaren bireylere verilmelidir. Böylelikle hem kendi mahremiyet sınırlarını çizebilen, koruyabilen hem de çevresindeki bireylerin mahremiyetini ihlal etmeyen, saygı duyan bireyler yetişecektir. Bireylerin kendi mahremiyetlerini korumasına artı olarak kanunlardaki özel hayatın gizliliğini ihlal suçlarındaki açıklar kapatılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Baudrillard, J. (2004). *Tüketim Toplumu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Berkup, S. (2015). *Sosyal Ağlarda Bireysel Mahremiyet Paylaşımı: X ve Y Kuşakları Arasında Karşılaştırmalı Bir Analiz*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir
- Çelikoğlu, N. (2007). *Türkiye’de Üniversite Gençliğinde Mahremiyetin Dönüşümü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çelikoğlu, N. (2008). *Mahremiyet Kişiyeye Ait Özel Alan Tartışmaları*. İstanbul: İskenderiye Yayınları
- Dolgun, U. (2008). *Şeffaf Hapishane Yahut Gözetim Toplumu*. İstanbul: Ötüken Neşriyat
- Maigret, E. (2014). *Medya ve İletişim Sosyolojisi*. İstanbul: İletişim Yayınları,
- İzgi, M. C. (2009). “*Etik Açısından Yaşlı Mahremiyeti: Huzurevi Örneğinde Hizmet Alanlar ve Verenler Açısından Bir Değerlendirme*”. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- İlkiz, P. (2007). “*Mahremiyetin Paylaşılmasında Görüntü ve İktidar Meseleleri*”. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul
- Kaplan, İ. (2017). *Üniversite Öğrencisi Sosyal Medya Kullanıcılarının Mahremiyet Algısı*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Karaoğlu, G. (2010). *Kamusal ve Özel Alan Ekseninde Medya ve Mahremiyet*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi
- Lyon, D. (1997). *Elektronik Göz Gözetim Toplumunun Yükselişi*. İstanbul Sarmal Yayınları
- Özön, M. N. (1971). *Osmanlıca Türkçe Sözlük*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Salihpaşaoğlu, Y. (2013). *Özel Hayatın Kapsamı: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında*. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XVII, Sa. 3.
- Sepetçi, N. (2017). *Sosyal Medyada Mahremiyet Algısının Çöküşü: Instagram Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul
- Yavuz, H. (2012). *Budalalığın Keşfi*. İstanbul: Timaş Yayınları
- 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. Resmi Gazete. <http://www.mevzuat.gov.tr>, (26.06.2018)
- 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu. <http://www.mevzuat.gov.tr>, Resmi Gazete <http://www.mevzuat.gov.tr>, (26.06.2018).

GELİŞEN TEKNOLOJİ VE KAYBOLAN MAHREMİYET

Şevval Nalbantoğlu

Çankırı Nevzat Ayaz Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

BULGULAR

ÖZET

İnsan bilgi birikimiyle üstün teknolojiler üretmiştir. Bu teknolojileri üretirken yaşam şartlarını kolaylaştırmayı ve yaşam kalitesini arttırmayı hedeflemiştir. Zamanla teknoloji insanların birbirleriyle olan iletişimini kolaylaştırmak için kullanılmış ve telefon icat edilmiştir.

Cep telefonları 20. yüzyılın sonlarında kullanılmaya başlanarak, hızla yayılan ve giderek yaşamımızın bir parçası hâline gelen teknolojik ürünlerdir. Telefonumuza yüklemiş olduğumuz uygulamalarla (Instagram, Facebook, Twitter, Snapchat, Youtube vb.) kimilerine göre boş zamanlarımızı değerlendiriyor kimilerine göre kendimizi ifade ediyoruz. Peki ya bunun için nelerden vazgeçiyoruz?

Toplumun içerisinde hatta en sevdiğimiz arkadaşlarımızın yanındayken yine en büyük ilgiyi sosyal medya hesaplarına gösteriyoruz ve bunu yaparken sosyal medyada sosyalleştığımızı iddia ediyoruz. Peki ya sanal ortamın dışında bıraktığımız hayatımızda var olduğuna kendimizi inandırdığımız sosyal yaşam nerede?

Sanki gerçek yaşamda gizlediğimiz sanal hayat bizi bağımlılığa itmiş mahremiyetimizden hiç çekinmeden paylaşımlar yapmaya ve uzun vakit geçirmeye hapsedmiştir.

Mahremiyet toplumdan topluma kültürden kültüre değiştiği gibi zamana ve mekâna göre de değişken bir olgudur.

Geçmiş yıllarda mahremiyet ve paylaşım zıt kavramlar olarak anılsa da günümüzde sosyal medyanın sık kullanımıyla iç içe geçmiş durumdadır.

Modernleşme süreciyle birlikte insanların özel alanları ve kamusal alanları arasındaki sınır belirginleşmiştir. İnsanların aile ve ev ortamları özel alanları, ev dışı ortamları ise kamusal alan olarak tanımlanmıştır. Ancak şimdilerde hayata giren sosyal medya ile birlikte özel ve kamusal alanın ayrım sınırı gittikçe yok olmaktadır.

Buradan yola çıkarak okulumuzda 15-17 yaş arasındaki öğrencilere anket uygulanmış ve anket

sonucunda öğrencilerin %72'sini sosyal medyada kişisel bilgilerini (doğum tarihi, doğum yeri, akraba ilişkileri, yaşadığı yer, okuduğu okul vb.) paylaştığı görülmüştür. Ayrıca %60'ı sosyal medyada özel alanlarını (doğum günü, yıl dönümü vb.) ve mahrem alanlarını (uyku hâli, yemek yeme hâli vb.) paylaştıkları tespit edilmiştir.

Teknoloji mahremiyetimizi bize ait olan bilgileri başkalarına aktarmakla kalmayıp sosyal pazarlamada popüler olanı tüketmeye yöneltmiş, marka çılgınlığını da arttırmıştır. Böylelikle kişisel özelliklerimizi de etkilemeye başlamıştır.

Sosyal medya kullanımı yeni nesli içine alarak artmakta ve bu talep çoğaldıkça mahremiyet önem kazanmaktadır. Medyada geniş çapta tartışılmakta, akademik alanda da araştırılmaktadır. Bu bilirdi mahremiyetin tanımını vererek teknoloji ile ilişkisinden, mahremiyetin teknolojiyle nasıl değiştiğinden bahsedilecektir. İnsanların teknolojiyle iki farklı alanı zaman ve mekân sınırlarını aşarak nasıl iletişim kurduklarından ve bu iletişimin getirdiği sonuçları ortaya koymak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji, Mahremiyet, Sosyal Medya, Paylaşım

GİRİŞ

Teknoloji kelime anlamı olarak bir sanayi alanında gücü ve bilgiyi biriktirme, denetleme, işleme, iletme gibi amaçlarla oluşturulan makinelerin araç gereçlerin, aygıtların, yöntemlerin vb. tümünü kapsayan uygulama bilgisidir.

Teknoloji kelimesi Yunanca 'tekno' ve 'logia' yani 'zanaat, sanat' ve 'bilgi, bilim' kelimelerinden türetilmiştir. 'Zanaat ve sanat bilimi' olarak da tanımlanmıştır.

Teknolojinin sosyal etkileri ve doğasıyla ilgilenen felsefe dalına 'Teknoloji Felsefesi' adı verilir. Felsefenin en eski disiplinlerinden biri olan teknoloji felsefesi Antik Yunan'da ortaya çıkmıştır. Tarihte ünlü birçok filozof teknolojiyi eleştirmiş ve sorgulamıştır. Mahremiyet kavramı ilk defa 1890 yılında Amerikalı Yargıç Brandeis tarafından 'Yalnız bırakılma hakkı; hakların en kapsamlısı ve özgür insanlar tarafından en çok değer verilen hak' olarak tanımlanmıştır.

lanmıştır.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde 'Gizli olma durumu, gizlilik, söylenmeyen' olarak tanımlanır.

Türk toplumlarındaki genel korumacı tavır göz önüne alındığında 'Tanımadığın kimseyle konuşma, arkadaşlık etme, ismini söyleme!' gibi ifadelerle bakıldığında mahremiyet kavramının ilk olarak aile içerisinde kazandırılmaya çalışıldığı görülür. Ayrıca mahremiyet kavramı aile ve toplum yapısının yanı sıra dini inanç (İslam) ile de özdeşleşmiş olduğundan bireyler için önem arz etmektedir.

İslam'da mahremiyet, insanın saygınlığını korumaya yöneliktir. Çünkü insan 'Eşrefi mahlûk' (Yaratılanların en şerefli) olarak belirtilmiştir ve bu saygınlığını korumalıdır. Aynı zamanda İslam'a göre de mahremiyet olgusunun oluştuğu ve temellendirildiği yer ailedir.

İnsan bilgi birikimiyle üstün teknolojiler üretmiştir. Bu teknolojileri üretirken yaşam şartlarını kolaylaştırmayı ve yaşam kalitesini arttırmayı hedeflemiştir. Zamanla teknoloji insanların birbirleriyle olan iletişimini kolaylaştırmak için kullanılmış ve telefon icat edilmiştir.

Cep telefonları 20. yüzyılın sonlarında kullanılmaya başlanarak, hızla yayılan ve giderek yaşamımızın bir parçası hâline gelen teknolojik ürünlerdir. Telefonumuza yüklemiş olduğumuz uygulamalarla Instagram, Facebook, Twitter, Snapchat, Youtube vb.) kimilerine göre boş zamanlarımızı değerlendiriyor kimilerine göre kendimizi ifade ediyoruz. Peki ya bunun için nelerden vazgeçiyoruz?

Bu bildirinin 1. Bölümünde 'Dijital Mahremiyet Kavramı'ndan, 2.bölümünde 'Mahremiyeti Tehdit Eden Teknoloji'den, 3.bölümünde ise 'Mahremiyetin Teknoloji İle Yok Oluşundan' bahsedilecektir.

DİJİTAL MAHREMİYET KAVRAMI

2000'li yıllarda dijital mahremiyet kavramından bahsedilseydi hiç şüphesiz pek çoğumuz anlam veremezdik. Özellikle 2006 yılında facebook uygulamasının kullanılmaya başlanması ve diğer sosyal paylaşım ağlarının yaygınlaşmasıyla bu kavram hayatımıza girmiş oldu. Sosyal medyada kendini sunmaya yönelik fotoğraflar, profil bilgileri ve içeriklerin paylaşılması yer almaktadır. Popülerliklerini arttırmak isteyen kullanıcılar sosyal ağlar üzerinden bilgi paylaşma, kendini sunma ve profillerini genişletme eğiliminde bulunmaktadırlar. Bu faaliyetler sonucunda kişinin gizliliğinin korunması konusunda mahremiyet kavramı ortaya çıkmaktadır. Daha eskiden dijital ve mahremiyet kelimele-

ri hayatımızda ayrı ayrı yer bulurken günümüzde teknolojinin gelişmesi ile bu iki kavram birlikte kullanılmaya başlamıştır.

Sürekli ve hızlı bir şekilde gelişmekte olan bilgi ve iletişim teknolojileri aynı hızla hayatımızın her alanında ve her anında yer almaya devam etmektedir. Bu gelişmeler beraberinde dijital kimlik, vatandaşlık ve yaşam sunmaktadır. Sosyal medya platformları da dijital hayata geçişi kolaylaştırmaktadır. Ancak bu dijital yaşam birçok avantaj sunarken birçok belirsizlik ve riskleri de barındırmaktadır. Bu yüzden dijital hayatın zorluklarıyla başa çıkabilmek ve bilinçli bir dijital vatandaş olabilmek için bir takım becerilere sahip olmak gerekir. Bu becerilerin başında özel bilgilerimizin korunması gelmektedir. Bilinçli bir kullanıcı sınırlarını bilmeli, paylaşacağı bilgilerin ve fotoğrafların sorumluluğunu almalıdır, sonuçlarını öngörmelidir.

MAHREMİYETİ TEHDİT EDEN TEKNOLOJİ

Toplumun içerisinde hatta en sevdiğimiz arkadaşlarımızın yanındayken yine en büyük ilgiyi sosyal medya hesaplarına gösteriyoruz ve bunu yaparken sosyal medyada sosyalleştığımızı iddia ediyoruz. Peki ya sanal ortamın dışında bıraktığımız, hayatımızda var olduğuna kendimizi inandırdığımız sosyal yaşam nerede?

Birçok insan sosyal medya aracılığıyla iletişim kurmakta ve paylaşım yapmaktadır. Ancak bu etkileşimin sonuçlarını anlık paylaşımların vermiş olduğu mutlulukla sınırlı kaldığını düşünmek mahremiyetimize vermiş olduğumuz zararı arka plana atıyor. Telefonlar aracılığıyla uber çağırırken, nerede olduğumuzu öğrenmek için konumumuzu açtığımızda hatta kolumuza taktığımız akıllı saatlerle kan basıncımızı ve nabzımızı öğrenirken dünyanın dört bir yanındaki şirketlere özel bilgilerimizi aktarmıyor muyuz?

2014 yılında Cambridge Üniversitesi Profösörü Aleksandr Kogen tarafından ABD seçmeni hakkında ayrıntılı psikolojik profil çıkarmayı amaçlayan bir anket uygulaması geliştirildi ve bu uygulama o dönemde geliştirilen çoğu uygulama ve oyunun yaptığı gibi Facebook bilgilerinize erişim izni istiyordu ve bunu yaparken sadece sizin bilgilerinizi değil arkadaşlarınızın bilgilerinizi de sizin aracılığınızla topluyordu. Kogen anket uygulaması için Amazon'un Mechanical Turk (MTurk) projesini kullandı ve bu proje aracılığıyla ankete katılan MTurk kullanıcılarına birer dolar ödeme yaptı.

Daha önce Cambridge Analytica ile çalışmış olan

Christopher Wylie tarafından paylaşılan bilgiye göre 270 bin kişinin katıldığı bu uygulama arkadaş bilgilerini de toplayarak 50 milyon kişilik devasa bir kullanıcı bilgisi topladı ve bu uygulama tarafından toplanan tüm veriler Cambridge Analytica'ya satıldı.

Psikolojik profil detaylarına sahip olduğu 50 milyon kişilik potansiyel seçmen datasını kendi elindeki verilerle birleştiren Cambridge Analytica o dönemden itibaren birçok farklı başkan adayının kampanyasında bu dataları reklam hedeflemesi amacıyla kullanmaya başladı. Sadece ABD seçmenleriyle sınırlı kalmayan Cambridge Analytica'nın Brexit sürecinde de oldukça etkili olduğu söyleniyor.

Yapılan anket detaylarına göre tek tek hangi kullanıcının verisinin bu uygulama aracılığıyla alındığını bildiği hâlde Facebook bu zamana kadar kullanıcılara hiçbir bildirim göstermedi, uyardı veya bilgilendirmedi.

Son günlerde çıkan haberlerin hemen ardından Facebook, Cambridge Analytica CEO'su tarafından paylaşılan sözler olayın ciddiyetini gözler önüne seriyor. Her ne kadar Cambridge Analytica tarafından videonun ve sözlerin çaptırılmış olduğu iddia edilse de gizli kamera ile CEO Alexander Nix ellerindeki verileri kullanarak dünya genelinde seçimlerde gizlice nasıl kampanya yürüttüklerini açıklıyor. Daha da önemlisi bu süreçte etik sınırları ne kadar net aştıklarını açıkça söylüyor.

Mahremiyetin Teknoloji İle Yok oluşu
Modernleşme süreciyle birlikte insanların özel ve kamusal alanları arasındaki sınır belirginleşmiştir. İnsanların aile ve ev ortamları özel alanları, ev dışı ortamları ise kamusal alan olarak tanımlanmıştır. Ancak şimdilerde hayata giren sosyal medyayla birlikte özel ve kamusal alanın ayırım sınırı gittikçe yok olmaktadır.

20.yüzyılın sonlarında telefon toplumun daha çok orta ve genç kesimini etkiliyordu çünkü gençler yeni çıkan bu teknolojiyi ceplerinde taşıyarak bir üstünlük olarak sergilemek istiyorlardı. Oysa 21. yüzyıla bakıldığında telefon her anımıza ve toplumun her kesimine yaşlısından 2-3 yaşlarındaki çocuklara kadar kolaylıkla ulaşabiliyor.

Aslında çocuklar daha anne karnında internet ve sosyal medyayla tanışıyor çünkü aile üyelerinin el-

lerinden akıllı telefonlar düşmüyor. Adeta vücudumuzun bir parçası gibi... Elimiz kolumuz gibi onlar-sız bir an geçirmiyoruz. Anne-baba, her anı sosyal medyada paylaşma telaşında olunca, sürekli bir poz verme durumu söz konusu. Bebek doğar doğmaz da aynı durum devam ediyor. Doğum anından itibaren büyüme sürecinin neredeyse her günü, sosyal medyada paylaşılıyor. Durum böyle olunca bebek, dünyaya gözlerini akıllı telefon ve tablete açıyor, merak edip eline alıyor. Eğer anne-baba çocuğu avutmak için bu cihazları eline veriyorsa bağımlısı oluyor .

Sanal aleme hapsolmuş bu çocukların mahremiyet olgusu oluşmadığından kamusal ve özel alanın ayırımını yapamaz hele gelebilmektedir. Sanal alemde paylaşımlarını sınırsızca ve doğal bir biçimde paylaşabilmektedir.

Buradan yola çıkarak okulumuzda 15-17 yaş arasındaki öğrencilere anket uygulanmış ve anket sonucunda öğrencilerin %72'sini sosyal medyada kişisel bilgilerini (doğum günü, doğum yeri, akraba ilişkileri, yaşadığı yer, okuduğu okul vb.) ve mahrem alanlarını (uyku hâli, yemek yeme hâli vb.) paylaştıkları tespit edilmiştir.

TARTIŞMA VE SONUCU

Teknolojik araçların fazla kullanılması, insanı sosyal hayattan hızla uzaklaştırırken aile içi iletişimi de kopardığı, insanları tembelleğe itip bağımlılık yaptığı da acı bir gerçektir.

Teknolojiyi hayatımızda sadece sağlık, ulaşım ve iletişimi kolaylaştırma amaçlarının yanında eğlenme ve zaman geçirme aracı olarak da kullandığımız görülmektedir.

Sanal dünyada eğlendirirken aile ve çevre bağlarımızı katletmiş, ayrıca birçok şirket ve insan tarafından kişisel verilerimizin izinsiz kullanılması ise mahremiyetimizi ortadan kaldırmıştır.

Bir bütün olarak sosyal medyanın bilinçli ve sınırlı kullanılması, çocukların o sorumluluğa ulaşınca kadar telefon, televizyon gibi teknolojik ürünlere maruz kalmaması daha çok sosyal aktivitelere yönlendirilmesi, ailelerin özel alanın sınırına vararak kamusal alanda mahremiyeti aşacak paylaşımlar yapmamaları gerektiği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

<http://www.google.com.tr/amp/s/webrazzi.com/2018/03/22cambridge-analytica-hikayesi-facebook-ve-buyuk-veri/amp/>

TEKNOLOJİ VE MAHREMİYET

Elif Yaren ÇETİN

İstanbul Şile Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

Teknoloji çağı ya da bilgi çağı diye adlandırdığımız 21. yüzyıl bize teknolojik anlamda; anında bilgi erişimi, hızlı ulaşım, sağlık hizmetleri gibi türlü olanaklar sağlasa da aslında bizden birçok şeyi sürükleyip götürmüş ve götürmeye de devam ediyor. Bugün ele almak istediğim konu ise teknoloji ve mahremiyetimiz. Çünkü teknolojinin götürdüğü en değerli şey mahremiyetimiz aslında.

Nedir bu mahremiyet diye sorarsanız, mahremiyet hem "gizlilik, kişisel gizlilik" anlamlarını taşır hem de "özel hayatın dokunulmazlığı" anlamlarına gelir. Bilgisayar dilinde mahremiyeti "kişisel gizlilik"(1) olarak tanımlıyoruz.

Aslında evrenin tüm varlıklarında mahremiyet söz konusudur yani güneşin dahi bir mahremiyeti vardır. Şayet siz bu mahremiyeti aşılıp Güneş'e gereğinden fazla yaklaşırsanız yani onun özel alanını ihlal ederseniz sizi yok edecektir. Biz insanlar ise çoktan mahremiyet kavramını değersizleştirmiş bulunmaktayız. En büyük nedenlerinden biri ise teknolojinin bir getirisi olan sosyal medyadır. Sabah ilk kalktığımızda elimize aldığımız ilk şey telefon, günün ilk ışıklarında başlayan bu buluşma geceye kadar devam ediyor. Hatta öyle ki telefonsuz yaşama korkusu diye bir hastalık çıkıyor: Nomofobia(2) Uzun zamandır dostlarımızla sohbet etmek yerine, Whatsapp aracılığıyla sohbet ettiğimizi zannediyoruz. Sokakta birbirlerine gülümseyen insanlar çoktan yok oldu, zira hepsinin kafası 'kesik tavuk kafası' gibi gömülü telefonlarına, artık ülkemizi bile 'tweetler'le kalkındırmaya çalışıyoruz, kadına şiddete karşıyız amenna ama sadece twitter'da, öyle değil mi, sabah köpeği tekmeleyen birini sadece izleyip daha beş gün önce hashtag hayvan hakları diye post paylaştığımızı unuturuz... Vicdanımızı mı susturuyor yoksa sorumluluktan mı kaçıyoruz?... En garibi de 'özel yaşam' artık yok olmakta. İnsanlar her yaşadığı anı özel, mahrem demeden online olarak tanımadığı yüzbinlerce insanla paylaşmakta. Soruyorum, hiç tanımadığınız ya da sohbetinizin pek olmadığı 100 binlerce -ki içinde tehlikeli insanların olduğunu varsayın- bu kadar insanı yatak odanıza sırf yeni aldı-

ğınız ayna takımını göstermek için eve davet eder miydiniz? Pek sanmıyorum ama üzgünüm, büyük ihtimalle aynanın önünde çekildiğiniz fotoğrafı 3-4 tıklamayla paylaştınız ve çoktan bu daveti yaptınız... Artık silseniz bile fotoğrafınız sosyal medya logaritmalarında sonsuza dek yaşamaya devam edecek. Evet, insan sosyal bir hayvandır yeme, içme, barınma, cinsellik gibi fizyolojik ihtiyaçlarının yanı sıra ilgi görme, beğenilme, takdir edilme ve onaylanma gibi sosyal ihtiyaçları da vardır. Artık 21. yüzyıl insanı fizyolojik ihtiyaçlarını kolaylıkla karşılayabilmektedir. Fakat sosyal ihtiyaçlar anlamında bir açlık çekmekte ve bunu karşılamak içinde teknolojinin kazandırdığı sosyal medyayı aracını kullanmaktadır. Yani sosyal medya sayesinde beğenilme, takdir edilme, onaylanma dürtülerini bastırmaktadır. Kendi yaşamlarımızdan da örnek verebiliriz aslında. Buluşmalarınızı düşünün, doğum günlerinizi, aile yemeklerinizi, altın günlerinizi, toplantılarınızı... Mutlaka bu anlarda sohbetlerinizin içinde kahkahalarınızı bölen, özel yaşamınızı dikizleyen, sırlarınıza ortak olan anı yaşamanıza engel olan bir yabancı var: eee sosyal medya. Artık yediğimiz, içtiğimiz, gezdiğimiz hatta âşık olduğumuz özel anlar dahi sosyal medya da. Birey; aile yaşantılarını, hatta kavgalarını, bebeğinin ilk yürüyüşünü, eşiyle ilk kampını, sırlarını gibi mahrem konularını gerçekte yaşamak, yaşatmak ve paylaşmak yerine sanal bir ortam da paylaşıyor ve mahremiyet kavramını zedeliyor. İnsanlar burada adeta kendilerini bir ürün gibi tanıtıyor, pazarlıyor ve başkalarının bu ürünlerine de "like"larla, yorumlarla değer biçiyor. Hatta az beğeni aldı diye intihar oranları gençler arasında maalesef artmış durumda, özel hayatın ifşası gibi sayfalardan dolayı yaşanan psikolojik baskılardan ve rahatsızlıklarından bahsetmiyorum bile. Benim özellikle de değinmek istediğim bir konu var can sıkıcı bir konu... İnternet ara yüzü aracılığıyla pornografik görüntüler yaş sınırı tanımadan tek tıkla ulaşılabilir hâle inmiş durumda. Ülkemizde ise maalesef, ama pornografi en çok ziyaret edilen siteler arasında 7. sırada ve maalesef "porno" başlığı arama teri-

mi için gösterilen bölgesel ilgi statüsünde Türkiye %69 oranla dünya üçüncüsü(3) ... Her şeyden öte bu görüntüler etik ve ahlaki olmayan ve mahremiyeti tamamıyla parçalayan, bireyleri yanlış yönlendiren, sakıncalı görüntülerdir. Bu görüntüler toplum normlarını, kültürünü yozlaştıracak bir konumdadır. Örneğin, çocuk pornografyası, pedofili sapkınlığını daha da çoğaltmaktadır. Bu durum bir zaman sonra olumsuz yönde büyük toplumsal sapmaya neden olacak kadar da önem taşır. Mahremiyete ve doğru ahlaka ise geri dönüşü olmayan zararlar verir. Bunun en iyi çaresi ise doğru bir eğitim ve gerekli engelleme yazılımlarıdır.

Size bir araştırmadan bahsetmek istiyorum bu araştırmaya göre 2000 yılında dünya çapında 100 milyar fotoğraf çekildi ve bu sayının ancak %0,90'ı gibi küçük bir oranı online olarak internete yükleniyor. 2010 yılında ise sadece Facebook'ta ve sadece 3 haftada 2,5 milyar fotoğraf online olarak yüklenmiştir. Peki bu ne ifade ediyor? Konunun önem arz eden kısmı burası. Bireyler, sosyal medya ve benzeri havuzlarla yeni yeni tanışırken aynı zaman aralığında da bilgisayarların fotoğraf-taki insanları tanıma kabiliyeti büyük ölçüde geliştiriliyordu. Facial Recognition Technology diye adlandırılan Yüz Tanıma teknolojisi, güvenlik için var olunmuştur denilse de ya da öyle sunulmaya çalışılsa da aslında mahremiyetimizi ve özgürlüğümüzü büyük ölçüde zedelemekte. Bu teknoloji bana tıpkı George Orwell romanındaki büyük abinin yaptığı işi hatırlatıyor. Bir büyük abi var ve biz onun tarafından izleniyoruz. Çünkü yüz tanıma yaş, ırk ve cinsiyetimizi tahmin edilebiliyor yani hüviyetimizi belirliyor, nerede yaşadığımızı, ne zaman yola koyulduğumuzu, neyi alıp neyi almadığımızı ve sosyal güvenlik kartlarımıza kadar erişim sağlıyor, türlü programlarla banka kartlarımıza ve işlemlerimize dahi ulaşıyor hatta yakın arkadaşlarımızı, akrabalarımızı tespit ediyor, gün içinde ne yaptığımızı ne yediğimizi dahi biliyor yani resmen tüm adımlarımızı, tüm özel yaşamımızı bir kamera gözetliyor. Evet, biri bizi gözetliyor. Bu durumla alakalı Carnegie Mellon Üniversitesi'nde bir deney yapılıyor(4). Deney şöyle rastgele bir öğrencinin kendi izniyle fotoğrafı çekiliyor, yalnız öğrencinin adı soyadı gibi temel bilgiler dahi bilinmiyor, yani öğrenci kesinlikle tanınmıyor. Bu arada görevliler fotoğrafı bulut hesabına yüklüyor. Bilmeyenler için söyleyeyim Bulut hesabı; birçok alandaki verinin (fotoğraf, pdf, video vs.) sanal ortamda muhafaza

edildiği bir alan bir nevi sanal albüm. Daha sonra çekilen fotoğrafı yüz tanıma programıyla eşleştiriyorlar ve sadece 1-2 dakikada kişinin internette eşleşen 107 fotoğrafı bulunuyor. Biraz sonra da kişinin tüm yaşamına erişim sağlanıyor. Hatta bugün ne yediğine dair tespitler yapılıyor. Resmen mahremiyet yok olmuş durumda. Ayrıca tercihlerimizin ve istediklerimizin, her ne kadar bize ait olduğunu düşünsek de bu kocaman bir yanlış. Artık ticari firmalar sosyal medyayı teknoloji logaritmasının da getirilerini kullanarak bizleri kendimizden dahi iyi bilmektedir hatta neyi alıp almamız gerektiğine karar vermekte ya da neye ihtiyacımız olabilir sorusuna anında cevap vermekte ve ürün satmaktadır. Peki bunu nasıl yapıyor? Sizler de mutlaka karşılaşmışsınızdır, tam da ihtiyacınız olan ürün Google reklamlarda bir anda karşınıza çıkmıştır. Google'daki aramalarımızın, karşımıza çıkacak reklamlar için veri sağladığını duyduğumuzda şaşırılmış ve zamanla bu düşünceye alışmıştık. Fakat birkaç yıl önce gazete manşetlerinde 'Facebook uygulaması kullanım dışıyken insanları dinleyerek gizlilik ihlali yapıyor!' (5) diye kendini duyuran bir haber vardı. Bu başlık bilim kurgu filmlerini aratmadığından beni gerçekten şaşırtmıştı. Bir çift de bu durumu denemek için kişisel telefonlarının yanında, kedi maması hakkında konuşma yaparlar ve anahtar kelimeler olarak "kedi" ve "mama" kelimelerini sık sık kullanır. Daha sonra Facebook'ta reklamlar kısmında kedi mamalarıyla karşılaşır. İsterseniz size kedi mamasından daha komplike bir durumdan bahsedeyim... Amerika'da yaşayan 50 milyon Facebook kullanıcısının tüm bilgileri onların izni alınmaksızın kullanılmıştı hem de Trump'ın seçim kampanyasında da yani Trump'ın başkanlık seçiminde bile Facebook algoritması gerek ses sistemleri gerek cihaz kamerası sistemleriyle evlerdeydi. Yani Facebook destekledikleri Trump'ın Amerika başkanı olmasına büyük katkılar sağlamış oldu. İngiliz şirket Cambridge Analytica'nın (Analiz Kurulu) Yönetim Başkanı Alexander Nix bu durumu itiraf ettiği için işten alındı. Aynı saatlerde de Facebook kurucusu Mark Zuckerberg durumu hiç gizlememiş ve seçime dair bir tweet atmıştı "Bak sen şu işe, oldukça çılgın. " Ürkütücü değil mi? Sanal bir ürünün psikografik propaganda tekniklerini kullanarak ve bilhassa insanların özel alanlarını ihlal ederek bir seçime dahi yön vermesi. Oldukça ürkütücü.

Evet İnternet çağındayız. Yani bilgi çağında. Bilgi

en önemli güç. O yüzden artık herkes bilginin peşinde. Biz de öyle olmalıyız fakat etik kaygılarımızı kaybetmeden, mahremiyetinizin zedelenmesine izin vermeden ve bize inandırılmak istenen şeyler-

le dikkatimizi dağıtmadan, sadece gerçek bilginin peşinden koşmalıyız, anı yaşamalıyız. Teknoloji ve getirileri bizi değil, biz onu yönlendirmeliyiz. Sevgi, barış ve selamlarla...

DİPNOT VE KAYNAKÇALAR

1* TÜRK DİL KURUMU, Güncel Türkçe Sözlük "Mahremiyet" nedir?

2* Nomofobi, İngilizce "Nomophobia" dan (No Mobilephone Phobia) türetilen bir kelimedir. Nomofobi, cep telefonu yoluyla iletişimden kopmaktan aşırı korkmaktır. Bu duygu; titreme, panik, terleme, baş ağrısı, nefes darlığı, kalp hızının artması, odaklanamama, antisosyal davranışlara, insomnia ve kısıntı gibi fiziksel ve psikolojik yan etkilere neden olur. <https://psikolojiagi.com/nomofobia/>

3* https://www.tbmm.gov.tr/arastirma_komisyonlari/bilisim_internet/docs/sunumlar/23_05%20-%20Mutlu%20Cocuklar%20Derneği.pdf s.12

4* What Will a Future Without Secrets Look Like?: TED Talk, 10/18/2013

5* <https://www.webtekno.com/facebook-un-herkesi-dinledigine-dair-kanit-niteligindeki-video-h35718.html>

TEKNOLOJİ VE MAHREMİYET

Abdullah Erhan Erdoğan
Gaziantep Nizip Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Teknoloji her an her yerde istenilen bilgiye erişim imkânı sağlarken, kimi zaman da bazı alanlarda saklanması gereken bilgilere başkalarının ulaşması için özel koruma yöntemlerini gerektiriyor.

Çağımızın en önemli sorunlarından biri de teknolojinin beraberinde getirdiği mahremiyete verilen zararlardır. Şu da bir gerçektir ki yeni ve daha modern teknolojik alet olan telefon ve bilgisayara ilgi artarken mahremiyete olan saygı da azalmaktadır. Çünkü bireyler, toplumsal olaylar hakkında bilgi sahibi olmaktan ziyade insanların nerede, ne zaman, ne yaptığıyla ilgili olarak gözleyici konumuna sahip olmak istemekteler.

Bir bakıma teknoloji bireyi bireyden daha iyi tanıyor. Nelerden hoşlandığınızı, yazın nerede tatil yaptığınızı, zevklerinizi, yakın dostlarınızı, yakın dostlarınızla olan ortak arkadaşlarınızı, siyasi görüşünüzü, ailenize ne denli bağlı olduğunuzu, akrabalarınızı hatta kendinizle olan sorunlarınızı hepsini biliyor.

Teknoloji geliştikçe yaşadığımız toplumdaki kültürümüzün değeri de azalmaktadır. Teknoloji alanındaki bu hızlı gelişmeler, beraberinde yeni toplumsal yapılar ile bunlara bağlı değerleri ve uygulamaları getirmiş görünmektedir. Küreselleşen dünyada bu değer ve uygulamalardan uzak kalmak mümkün görünmemektedir.

Anahtar Kelime: Mahremiyet, gizlilik, sosyal medya, teknoloji, yasak olan

Bilgi ve iletişim teknolojileri, bilgiye ulaşılmasını ve bilginin oluşturulmasını sağlayan her türlü görsel, işitsel, basılı ve yazılı araçlardır. Bilgiye ulaşmayı sağlayan araçlara örnek olarak tebeşir ve kara tahtadan, eğitsel videoya kadar çeşitli materyaller gösterilebilir. En eski bilgi teknolojileri, kitaplar ve basılı yayınlar iken günümüz bilgi ve iletişim teknolojileri, bilgisayar, televizyon, telefon, kamera, depolama araçları, monitörler, sosyal medya uygulamaları (Facebook, Instagram, Twitter), güvenlik sistemleri, modemler, GPS sistemleridir.

Sürekli bir gelişim içinde olan bilgi ve iletişim teknolojileri, hayatın her alanında ve anında yer almaya devam etmektedir. Bireylerin iletişim, ulaşım problemlerini çözmek konusunda yardımcı olan bu araçlar, iletişim ve haberleşme konusunda sağladığı kolaylıkla beraber gün geçtikçe insanları biraz daha kendine bağımlı hâle getiriyor. Sağladıkları birçok kolaylığın yanında bilinçsiz kullanımından kaynaklanan riskler de barındırmaktadır. Her an her yerde istenilen bilgiye erişim imkânı sağlarken, saklanması gereken mahrem veya değerli görülen kişisel yada kurumsal bilgilere başkalarının ulaşmaması için özel koruma yöntemleri gerektirmektedir. Bundan bir asır önce özel bilgileri kilitli kapılar arkasında, özel şifreli sandıklar içinde saklamak yeterli iken, günümüzde ne bu şekilde saklamak ne de korumak mümkün görünmektedir. Hayatımızın her anının mekandan bağımsız hızlı ve akışkan bir şekilde dijital ortama aktarıldığı, bireyi online bir yaşama alanına taşıdığı şu zamanda dijital vatandaşlık bilgi ve becerilerini bilmek ve uygulamak büyük önem taşımaktadır.

Çağımızın en önemli sorunlarından biri de teknolojinin, mahremiyet ve özel yaşama etki eden zararlarıdır. Kimi kesimler tarafından ele alınması gereken bu ciddi konu görmezden gelinse de aslında herkesin kabul etmesi gereken bir gerçektir. Bununla birlikte günümüz çağında medyanın yaygınlaşması ile teknolojik gelişmeler hâlen devam etmektedir. Yadsınamaz bir gerçektir ki yeni ve daha modern teknolojik bir alet olan telefon ve bilgisayara bağlı olarak sosyal medya araçlarına gösterilen ilgi artmaktadır. Gelişen sosyal medya araçları bireylerin merak, bilgilenme ve bilgilenme duygu ve isteklerini karşılamanın yanında kendine bağımlı bir hâle getirerek insan yaşamında daha fazla alana sahip olmaktadır. Normal hayattaki arkadaşlık, birliktelik ve ilişkiler kendine ait yeni biçim ve karakteristik özellikleriyle varlıklarını sosyal medya platformlarında sürdürmektedir. Bu durum, bireylere nostaljik, sevimli bir duygu yaşatsa da ilerleyen süreçte sosyal medyaya verilen bilgi, belge ve fotoğraf benzeri veriler teşhircilik

ya da röntgencilğe doğru bir evrim yaşadığında toplumsal kaosa neden olabilir. Çünkü bireyler, toplumsal olaylar, siyasal gelişmeler ve ekonomik gelişmeler hakkında bilgi sahibi olmaktan ziyade insanların nerede, ne zaman, kiminle ne yaptığıyla ilgili olarak gözetleme konumuna geçebilmektedir. Kişilerin kendi rızası olmadan sahte hesaplar kurulabilmekte ve iki kişi arasında geçen mahrem-özel diyaloglar kişi onuru gözardı edilerek sanal medyaya servis edilebilmektedir. Yeri geldikçe bu kadarıyla kalmayıp bir şantaj olayına dönüşebilmektedir. Bu tür olaylar da teknolojinin mahremiyete ve bireye verdiği zararları göz önüne sermektedir. Yani teknoloji herkesin üzerinde olumlu bir önsezi oluştururken mahremiyete verdiği zarar geride kalmaktadır. Hemen hemen herkesin aklına teknoloji deyince günlük hayatta kullanılan telefon, internet, bilgisayar, fax gibi araçlar akla gelir. Fakat unuttuğumuz şey bu araçların kontrolü olmayan karanlık bir arayüzünün var olduğu gerçeğidir. Hacker, internet korsanı, virüs gibi tehlikeler telefon bilgisayar gibi akıllı cihazların kameralarına, banka hesaplarından kişisel verilere kadar bireyin hayatının geniş bir bölümüne hiçbir kontrol ve izne gerek duymadan erişilebilmektedir. Teknolojinin faydaları bu gerçeklerin yanında masum kalmaktadır.

Mahremiyet Nedir? Mahremiyet sadece kişileri ilgilendiren psikolojik bir ihtiyaç değildir. Aynı zamanda toplumsal yaşamı, bireyler arası dostluk ve ilişkileri derinden ve yakından ilgilendiren sosyolojik bir olgudur. Gerek bireysel yaşam gerekse toplumsal yaşam bakımından böylesine önemli bir olgunun yalnızca hukuki düzenlemelerle yeterli düzeyde korunabileceği de ileri sürülemez. Etik boyutunun da en az hukuki boyutu kadar önemli olduğu söylenebilir. Çağdaş yaşam koşullarında kişilik haklarının ve özel hayat alanının tehditlerden ve müdahalelerden etkin bir şekilde korunması, bireysel hak ve özgürlükler ile toplumsal yaşam arasında bir denge kurulmasını ve bu meselenin disiplinler arası yeni bir yaklaşımla ele alınıp düzenlenmesini gerektirmektedir.

Mahrem kelimesi Arapça "haram" kelimesinden türemiş, gizlilik, kişisel gizlilik, başkalarına söylenmeyen ve sır olarak tutulan şeyler, yasak, yapılması yasaklanmış olan, özel alana ait olan, tabu, kutsal mahrem olma durumu" anlamlarına gelir. Ancak mahremiyet kelimesi farklı anlamlar da içerebilmektedir. Mahremiyet hem "gizlilik, kişisel gizlilik" anlamlarını taşır hem de "kişisel alanın do-

kunulmazlığı, özel hayatın dokunulmazlığı" anlamlarına gelir.

Teknoloji bireyi bireyin kendisinden daha iyi tanımaktadır. Bireyin nelerden hoşlandığını nerede tatil yaptığını, zevklerini, yakın dostlarını, yakın dostlarıyla olan ortak arkadaşlarını, siyasi görüşünü, ailesiyle ne denli bağlı olduğunu, akrabalarını takip ve edebilmektedir. Bir bebeğe henüz 18 aylık iken mahremiyet eğitimi verilebilmektedir. Bebeklikten verilen bu eğitim kişinin mahremiyet duygusuna karşı nasıl bir izlenim gütmesi gerektiğini açıklamaktadır.

Bir arkadaşınız sizden izin almadan sizin eşyanızı kullanma cüretini gösterse ona karşı nasıl bir tavır takınırsınız? Ama biz yetişkinler çocuklarımızın oyuncaklarını başkalarıyla paylaşması hususunda zorladığımız zamanlar oluyor hatta ve hatta bir misafir çocuğu geldiğinde direk çocuğumuzun odasına yönlendiriyoruz. Sizce de yanlış bir mahremiyet eğitimi değil mi? Yanlış bir mahremiyet eğitiminden geçen bir çocuk yaşı ilerledikçe sosyal medya ile tanışacaktır. Sosyal medyada mahrem sayılabilecek içerikli bir fotoğraf paylaştığını düşünün. Aileden bir fert hemen çocuğun elinden teknolojik aleti alıp silmek ile uğraşır. Peki silinene kadar o fotoğrafı kaç kişi görür sizce?

Hiçbirimiz gündelik hayatta asla fotoğrafımızı alıp evin dış camına asmayız değil mi? Tabiki çok saçma bir şey olur bu durum. Seçtiğimiz bir fotoğrafı sosyal medyada çok alışılagelen bir şekilde paylaşabiliyoruz. Akıllara hemen bir yargı gelir;

- Sosyal medyada sadece arkadaşlarım görüyor.

Bunun aksine teknoloji geliştikçe paylaştığımız fotoğraflar, herkesin eline kolayca geçebilmektedir. Bu da sosyal medyanın ne kadar güvenilmez bir yaşam alanı olduğunu gözler önüne sermektedir. "Bir Sosyal Medya Hikâyesi" adındaki bir video da çocuklara bir soru yöneltiyor.

-Evinizin kapısını sonuna kadar açık bırakır mısınız?

Çocuklar da "hayır asla!" diye karşı çıktığı gözleniyor. Sizler gibi.

Aynı çocuklara ikinci bir soru yöneltiyor:

"İnternette tanımadığınız arkadaşlarınız var mı?"

Çocuklarda maalesef ki "Evet, var." diyor. Sizce ortaya çıkan bu sonuçlar içine düştüğümüz çelişkili durumu gözler önüne sermekte değil mi?

Sosyal medya iletişim ve haberleşme yönünden günümüz dünyasının olmazsa olmazlarındandır.

Tabiki düzenli bir şekilde bilinçli tutum ve yaklaşımlar göstererek kullanabilirsek muhteşem bir şey. Fakat bunun dozunu kaçırırsak hayatımız başkalarının tuzaklarına komşu olabilir. Dünyanın bir diğer ucundaki kardeşimiz kendisinden mekan ve mesafe olarak uzak olan bir yakınıyla çok kolay bir şekilde iletişim kurabileceği gibi aynı zamanda tanımadığı yaşı, sosyal statüsü ve kimliği hakkında bilgi sahibi olmadığı yaşça büyük biriyle iletişim kurabilmektedir.

İnsanların çoğu zaman birbirlerinin özel hayatını gasp ettiği görülebilmektedir. Özel hayatı gasp edilen bireyin çocukluğundan itibaren kendisine verilen eğitimle özel hayatını korumaya geçtiği görülmür. Bu sosyal medya üzerinden vereceğimiz şu örnekle açıklanabilir:

“Bir gencin sosyal medya hesabı çalınmıştır. Bu genç kendi okulundan bir arkadaşından şüphelenir. Başka bir arkadaşıyla konuşurken olayın tahmin ettiği gibi olduğunu anlamıştır. Ve diğer günde aynı olayı o arkadaşına aynı durumu yaşatır.” Bu örnek ne kadar doğru, ne kadar yanlış bir yaklaşım olduğunu sizler karar verin. Lakin insanlar hep yapılan bir ihlale bir ihlalle karşılık vermeye alışmıştır. Bu verilen ahlaki eğitimin karşılıklı saygı ve etik kurallarının yoksunluğuyla alakalıdır.

Teknolojinin bilinçsiz kullanımı yaygınlaştıkça yaşadığımız toplumdaki kültürel değerlerin kabulü ve geçerliliği azalmaktadır. Kültürel değerlerin önemi azaldıkça insanlar arasındaki bağ yozlaşmaya doğru bir yol almaktadır. Sosyal medyanın insanların iletişimine katkı sağlaması gerekirken insanların tanımadıkları sosyal medya kişilikleriyle internet üzerinden çok kolay irtibat kurduğu gözlenen bir durumdur. Fakat kendi ailesi içerisinde sağlıklı bir diyalog kuramayan bunun aksine kolaylıkla sosyal medya kişilikleriyle güvenilir olmayan ilişkiler kurabilen bireylerin toplumumuzda artış gösterdiği bilinmektedir.

İnsanların yüzyüze görüşmelerindeki duygu ve samimiyeti gözlemlenmeleri açısından sosyal medya dikkat dağıtıcı ve yanıltıcı bir etken olabilir. Romantik ilişkiler de sosyal medyadan etkilenmekte bireyler gerçek yaşamda görüşmediği, paylaşımında bulunmadığı hâlde sanal ilişkiler, sanal aşk acıları yaşanmaktadır. Araştırmalar, eşlerin karşı cinsten birini Facebook’a arkadaş olarak eklediklerinde kıskançlık sorununun gündeme geldiğini ifade etmektedir. Özellikle kadınlar sosyal medyada daha fazla zaman harcadığından bu duyguları da daha

fazla yaşamaktadır. Sosyal medya üzerinden evliliğin artış gösterdiği bir çağda yaşıyoruz. Ve aynı şekilde ayrılıkların da en çok sosyal medya aracılığıyla tanışıp evlenen çiftlerde ortaya çıktığını biliyoruz. Boşanmalar bir yana aile içi sorun ve problemler medyaya servis edilerek kişilerin toplumdaki onur ve gururunun çığnendiği gözlenmektedir.

İsveç’te Facebook kullanıcıları arasında yapılan bir araştırmada ulaşılan sonuçlar Facebook’ta fazla zaman harcayan kadınların kendilerini daha mutsuz ve güvensiz hissettiklerini gösteriyordu. Başkalarının medya üzerinde sergilediği mükemmeliyetçi ütopyik kişilik, kariyer ve mutluluk ilişkilerini kendi durumları ile kıyaslama eğilimi gösteriyordu. Gerçek yaşamla bağı olmayan mutsuz olduğu gözlenmeyen daima iyi, güzel harika ve mükemmel etiketleriyle çizilen insan profili kendi grup ve arkadaşları arasında bu yarış döngüsüyle daha çok mutluluk saçan özel yaşama ait paylaşımlar yapmaktadır. Yenilen yemekten giyilen elbiseye günlük depresyon hâllerinden satın alınan değerli eşyalara, aile fertlerinin başarılarından yıl dönümlerine kadar açık bir alan dış dünyaya sunulmaktadır. Birbirini kıyaslayan birbirinden etkilenen ve yarış hâlinde olan insanlar çoğaldıkça mahremiyetimiz en ince ayrıntısına kadar açılmaya yüz tutacaktır. Konunun ne kadar vahim bir tablo sergilediğini buradan anlayabiliyoruz.

Sosyal Medyanın ticari bir yol olduğu da bir gerçektir. Peki biz bu ticari yolu kullananlardan ne kadar etkileniyoruz hiç düşündünüz mü?

60’lı yıllarda bilgisayar ve internet teknolojisinin hayatımıza girmesi ile gelişim gösteren medya artık sadece zaman geçirme aracı değil dijital ticaret, sanal ticaret, e-ticaret, kripto veya sanal paralar denilen kavramların ortaya çıkmasında etkin rol oynamaktadır. Fakat gelişim gösteren medyalara ne yazık ki sadece hoşlandığımız alışkanlıklarımız, sevdiğimiz müzikler, konumuz değil kimlik bilgilerimiz bile paylaşılır hâle gelmektedir. Bu da reklam vermek isteyen markalar için hedeflenen kitleye yönelik hamleler paylaşımlar yapmayı bir o kadar kolay hâle dönüştürmüştür. Bir şirketin hedef kitesinde 18-25 yaş grubu, bekâr, erkek, üniversite mezunu, pop müziğe ilgi duyan kişiler olduğunu varsayarsak kişilerin Instagram, Facebook gibi sosyal medya araçlarında verdiği bilgilerden hedeflenen kitleye yönelik reklam yaparak şirket amacına ulaşılabilir. Geleneksel medyanın

aksine sadece hedeflenen kitleye ulaşıldığı için bu yöntemle hem maliyet hem zaman tasarrufu sağlanmaktadır.

İnsanlar sosyal medya ile çok fazla vakit geçirdiğinde kendilerini kanıtlama duygusu da kötü bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Kendilerini kanıtlamaya çalışan insanlar daima kendilerini bir yarış içerisinde hep Facebook, Instagram, gibi sosyal medya kullanıcılarında halk deyişiyile takipçi kasma yani çoğaltma durumunu yaşamaktadır. İnsanlar daha çok takipçisi olunca toplum nazarında ünlü, trend-topik, popüler olma gibi çabalarda bulunmaktadır. Bu popülerliği yakalamak için yayınlanan videolar, fotoğraflar ve içine düşülen komik durumların şahsın mahremiyetine nasıl zarar verdiğini gözler önüne sermektedir. Sosyal medya gerçek yaşamda arkadaşlıklar kuramayan asosyal denilen kişiliklere modern dönemin yalnızlığında onaylanma kabul görme ve ait olma dürtüsüyle sanal arkadaşlık ve arkadaş grupları sunmaktadır. Narsizm, ego tatmini ve onaylanma isteğinin sanal cemaatlere katılmaya kadar gittiği bilinen bir gerçektir.

Sosyal medya bireylerin daha geniş bir yelpazede daha zayıf bağlar kümesine sahip olmalarını mümkün kılarak, mevcut bilgi kaynaklarının kapsamının genişlemesini sağlamaktadır. Bu anlamda herhangi bir konuda özel amaçlı tavsiye arayışına da çok uygundur. 2007'deki bir araştırmayla üniversite öğrencilerinin sosyal medyayı eski arkadaşlarıyla teması koparmamak ve yeni arkadaşlar edinebilmek amacıyla kullandığı gözlenmiştir. Öğrenciler bunu yaparken kişinin duvarına yazmak ya da ona özel mesaj göndermek gibi mekandan bağımsız mesafeleri yakınlaştıran dolaysız yolları kullanma yoluna gitmiştir. Bunun yanı sıra, başkalarının profiline bakmak, gözetlemek, karşı taraf paylaşım yaptığı zaman bidirim gelmesi, kişinin aktif olduğu durumun gösterilmesi, ortamda geçirilen vaktin belirtilmesi yollarlada kişiler bir takip ve gözleme maruz kalmaktadır.

Profil güncellemek ya da başkasının profiline bakmak yoluyla gerçekleştirilen dolaylı iletişimin gerçekten sınırı yoktur. Kullanıcılar profil sistemi aracılığıyla, tıpkı gerçek hayattaki gibi Facebook usulü bir kendini takdim etme biçimi oluşmaktadır. İnsanlar kendi profilini güncelleyip güzel bir profil fotoğrafı\resmi seçerek ve diğer kullanıcıların "duvar"larına herkesin görebileceği şeyler yazarak bilinçli ya da bilinçsiz olarak kendilerini reklam yapma yarışını içerisindedir. Sizce temel soru Facebook

veya Instagram hesabımızdaki arkadaşlarımızın kaçınılmaz sıkıştığında yardımımıza koşabilir? Modernleşme sürecinde modern öncesi veya geleneksel toplumsal yapılardan modern topluma geçişle, bireyin bir topluluğun veya grubun mensubu olmaktan çıkarak kendi başına değer taşıyan bir varlık olarak görülmesi sonucunda bireysel haklardan ve özgürlüklerden söz edilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda başlangıçta kişilik hakları kapsamında ele alınıp değerlendirilen mahremiyet hakkı, zaman içinde aynı ve özel bir hak kategorisi hâline gelmiş ve bugün birçok anayasa, medeni kanun ve uluslararası sözleşmede tanınıp düzenlenen bir niteliğe kavuşmuştur. Bununla birlikte mahremiyet hakkı, gerek bireysel yaşam gerekse toplumsal yaşam bakımından taşıdığı önemden dolayı, farklı eğilimlere ve görüşlere sahip kişilerin özel hayat alanının veya mahrem alanının kapsamı ve bunun hukuk tarafından hangi ölçülerde ve nasıl korunması gerektiği hakkında bir fikir birliğinden söz etmek de oldukça güçtür. Bu güçlük, her şeyden önce, özel hayat alanının çok boyutlu bir olgu olmasından kaynaklanmaktadır. Sosyolojik, psikolojik, hukuki ve ahlaki boyutları bulunan böyle bir sorunun disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınması ve felsefi bağlamda yoğun şekilde tartışılması gerekmektedir. Bu yapılmadıkça, meselelerin sadece hukuk tarafından ele alınıp yeterli bir düzeyde düzenlenmesi beklenmemelidir.

SONUÇ

Kapsamı geniş olan ve devamlı değişip biçim, boyut ve şekil değiştiren popüler kültür ve anlık ilgililerle değişen bir alanda kesin sonuçlara varmak için henüz yeterli bilgi elde etme mevcut değil. Lakin veriler, kişilik özelliklerine ve önceki koşullarına bağlı olarak sosyal medyanın kişileri hangi açılardan etkilediği konusunda bize önveriler sunmaktadır. Tıpkı yemek, kumar ve modern çağın diğer cazibeleri gibi bazı kişilere sosyal medyayı aşırı kullanmalarını önermek gerekir. Tabiki sosyal medyanın bir bütün olarak kötü bir şey olduğunu söylemek de yanlış olur; zira hayatımıza kattığı imkan ve kolaylıklar inkar edilemez. Şartlar her ne olursa olsun bilinçli internet kullanıcısı olmaya çalışın ve gizlilik hakkınıza önem verin.

KAYNAKÇA

- Akşit, Bahattin (1980), "Toplumsal Değişme Kuramları ve 'Az Gelişmişlik': Epistemolojik ve Kuramsal İnceleme", *Toplum ve Bilim*
- Arık, Emel, (2018), *Dijital Mahremiyet*, Konya, Litera Türk Academia Yayınları,
- Sayar, Kemal; Berna Yalaz, (2016), *Sanal Aşk*, İstanbul, Kapı Yayınları,
- Ata, Bahri, (2017), *Bilim Teknoloji ve Sosyal Değişme*. Pegem Akademi. Ankara.
- Baydın, Bernal, (2013), *Sosyal Medya Mecralarında Mahremiyet Anlayışının Dönüşümü. İletişim Çalışmaları Dergisi*. İstanbul
- Berkup, S. B. (2015). *Sosyal Ağlarda Bireysel Mahremiyet Paylaşımı: X ve Y Kuşakları Arasında Karşılaştırmalı Bir Analiz. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye.*
- Editörler Ünal, Yavuz, Yusuf Bahri Gündoğdu Şevket , Pekdemir Hasan Atsız. (2015). *Ordu İlahiyat Vakfı Yayınları*, Samsun
- Erkuş, A. (2005). *Bilimsel Araştırma Sarmalı*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Gülüm, Ş. (2013). *Sosyal Ağlarda Mahremiyet Ve Yeni Mahremiyet Stratejileri. Yeni Medya Çalışmaları I. Ulusal Kongresi Yeni Medya Ve Gündelik Yaşam*
- Kakırman Yıldız, Asiye. (2012) *Sosyal Paylaşım Sitelerinin Dijital Yerlilerin Bilgi Edinme ve Mahremiyet Anlayışına Etkisi. Bilgi Dünyası*. Ankara
- Karadoğan İsmaylova, Ebru , Gözde Sunal (2011) *Gözetlenen ve Gözetleyen Bir Toplumda, Beden ve Mahremiyet İlişkisi. Akdeniz İletişim Dergisi*. İstanbul
- Kiliç, Enes. (2018), *Aile ve Din Bağlamında Kurandaki Mahremiyet Tasavvuru. Journal of Analytic Divinity*. Ankara
- Koçtürk, Ahmet Süreyya, (2018). *Aile Fotoğraf Albümünden Selfie'ye: Kültürel Yozlaşma ve Görüntü Kirliliği. Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*. İstanbul.
- Lokke, Eirik, (2018), *Mahremiyet, Dijital Toplumda Özel Hayat*, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları,
- Schmidt, E; Cohen, J. (2014). *Yeni Dijital Çağ*. İstanbul: Optimist Yayınları
- Serçemeli, Ceyhan. (2012). *Stalk*. AÜSBF Dergisi. Ankara.
- <http://www.tdk.gov.tr>

TEKNOLOJİ İSTİLASI ALTINDA MİLLÎ KÜLTÜR VE BENLİK

Ömür TURGUT

Şırnak Fatih Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Günbegün hayatımızda çok daha geniş bir alanı dolduran teknoloji, beraberinde insan ve millet hayatının temelini şekillendiren kültür olgusunu da temelden değiştirmektedir. Bu bağlamda bir istilayı hatırlatırcasına her biri kendi iç âleminde zengin bir alan olan millî kimlik ve kültürler ciddi bir yıkım geçirmektedir. Bu yıkımın hızlıca baş gösterdiği önemli noktalara baktığımızda teknolojinin millî kimlikleri ortadan kaldırıp tek tip insan profili oluşturduğu, millî kültürün temel unsurları olan dil, din, gelenek ve göreneklerin hızla yozlaşmış ciddi bir tehdit altında bulunduğu görülmektedir. Özellikle gençleri etkisi altına alan sosyal medya platformlarıyla model şahsiyetlerin millî kültür dışına kayması millî kültürün yanı sıra yetişen yeni neslin ahlaki yozlaşması bağlamında da önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Değişen iletişim modelleri, kültür ve millî kimlik inşası için elverişli ortamları ortadan kaldırmıştır. Türkçenin kültür taşıyıcısı bir unsur olmaktan çıkarılıp yerinin köksüz ve duygusuz sanal bir dille doldurulmaya çalışılması dil alanında hassasiyet sahibi kişi ve kurumların baş meselesi haline gelmiştir. Sanal dünyalara bağlanan gençlik kitlelerinin vefa, sadakat, yardımlaşma, dayanışma, millî gurur gibi değerlerden bihaber yetişmeleri ve buna bağlı gelişen aidiyet hissiyatının zayıfladığı görülmektedir. Sanal dünyanın yozlaştırıcı etkisiyle millî kültür unsurlarından olan sanat eserlerimizin önemsiz hale geldiği görülmektedir. Bunun beraberinde sanat ve estetik yoksunu bir jenerasyon ortaya çıkmıştır. Sosyal medyada yansıtılan yaşam biçimleri, bu kişilerin kıyafetleri, günlük yaşantıları, kullandıkları dil kültürümüzü yansıtıcı bir unsur olmaktan uzak hale gelmiştir. Toplumun yapıtaşlarından biri olan ve toplumu bir arada tutan millî değerlerin başında gelen ailedeki anne-baba rolleri sosyal medya platformlarıyla empoze edilen yanlış modellerle deformasyona uğramaktadır. Bu durumdan doğacak ahlaki değersizleşmenin aile facialarına yol açması düşünülmektedir. Kontrolsüz ve bilinçsiz sosyal medya kullanımı, toplumun yapı taşlarından olan kadın ve çocukların üzerinde

olumsuz etkiler yapmaktadır. Bu etkilerin en başında mahremiyeti zedeleyen davranışlar gelmektedir. Sosyal medya mecralarındaki görsel ve işitsel bilgi kirliliği millî değerlere yönelik art niyetli odaklar tarafından suiistimale uğratılmaktadır. Bilgi kaynaklarının tümünü sosyal medya olarak gören ve hazır bilgi ile yetinen yeni nesil, yaratıcı ve yenilikçi düşünme yeteneğini kaybetmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, millî benlik, yozlaşma, sosyal medya, teknoloji

GİRİŞ

Kültür: "Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmeye kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünüdür."(Türk Dil Kurumu, 2006) Kültür gömlektir, topluma özeldir. Bu gömlek sağlamdır ama yırtılmaz değildir. Temizdir ama kirlenmez değildir. Ne uzundur ne kısa, gömleğin ilikleri ne büyük ne küçüktür, tasarımı yılların tecrübesine dayanır. Her bedene uygundur. Her zaman eklenecek betiye yer vardır. Onu giyen kişiler çevresine de giydirmekle yükümlüdür. Onu giyen korur, onu giyen çıkarmaz yoksa çıplak kalır. Asırlardır milletler çıplak kalmamak için kanlar döker, döktürür. Kültürü geleceğine aktarır. Kültür ve millî kimliğin değeri paha biçilemezdir. Kimi zaman gömlekte bozulmalar meydana gelir veya moda uyduurilmaya çalışılması gerekir. Kendi terzisine ve sahibine ihtiyacı vardır. Sahip çıkılmadığı takdirde başka terziler tarafından onarılmaya çalışılır. Kendi taraflarınca ekleme yapmaya çalışılır. Zamanla gömleğin yapısı değiştirilir. Artık iki ayrı terziye ihtiyaç duymaya başlar ne yazık ki bu sıkıcı bir durumdur. İradesiz sahip, karşı tarafa devretmeye kendini zorunlu hissederek ve artık gömlek kendi toplumu için giyilemez duruma gelir. Gömleğin uyum sağladığı topluma, toplum uyum sağlamak durumunda kalır. Bu bir kültür kuşatmasıdır. "Teknolojik gelişimin insanın davranış ve düşüncelerinde birçok değişmelere yol açtığı bilinen bir gerçektir. Tekerleğin icadından

modern arabalara, kara sabandan traktöre geçen insan, makine gücünün insan ve hayvan gücüne oranla üstünlüğünü fark etmiştir. İnsanlar maki- neleşmenin daha çok zaman ve emek tasarrufu olduğunu, makinenin üretim gücünün üstünlüğü sayesinde kendi hayatının önemli ölçüde değiş- tiğini düşünmüştür.” (Sofuoğlu, 2018) Teknoloji hayatımızın her alanında yaşam anlayışlarımızı ve düşünce kalıplarımızı değiştirirken bundan en çok ve doğrudan etkilenen şey kültürümüz ve millî benliğimizdir. Teknoloji getirdiği tüm nimet ve ko- laylıkların yanında, tek tipleştirici ve farklılıkları yok eden yan etkileriyle milletler için kültür ve kimlik bakımından adeta bir kâbus halini almıştır son yıl- larda. Bu konudaki arayış ve çalışmalar sürerken bunun başarılı olduğu ülkeler de yok değildir. Bu çalış- mayla amacımız genelde teknoloji özelde sosyal medyanın millî kültür ve benlik üzerindeki tahribatını ortaya koymaktır.

Teknoloji İstilasının Millî Kültür ve Benlik Üze- rindeki Etkileri

Dünya üzerindeki her milleti diğerlerinden farklı kı- lan, onu millet yapan temel yapı taşları dil, tarih, millî kültür ve edebiyattır. Teknolojinin doğası ge- reği ortaya çıkardığı insan ve ulus profili ise kendi doğasında onu farklı kılan özelliklerinden arınmış tek tip ve belli merkezlerden şekillendirilen bir ni- telik taşımaktadır. Bununla birlikte tek tipleşen kültür ve millî benlik yapısıyla birlikte millî benliğin sacayaklarından olan ve o milleti bir arada tutan ahlaki değerler de yok olup gitmektedir. Giderek globalleşen dünyamızda sanat anlayışının tekno- lojiye ayak uydurması yaratılanın yanı sıra yaratı- cının da değişmesini gerektiriyor. “Sanat evrensel anlamda tüm ulusların ortaklaşa bir üretim etkin- liğidir. Her toplum olanaklarıyla sanata bir şeyler katmaktadır, sanatın yaygınlaşması birbirine denk düzey yaratmaya bağlı bir toplumun ulusal kimliği- nin ne olduğunu bilmeden yaptığı sanat, başıboş- tur ancak kendi sınırları içinde değerlidir evrensel nitelik kazanmaz. İnsanımız ne yazık ki uzun yıllar ulusal kimliğini bulmadan yaşamıştır bundan do- layı sanatımızda belirgin bir gelişmeden söz edi- lemez. Böyle olunca da ve kendine has bir sanat anlayışı ortaya koymayınca da diğer ulusların uy- dusu durumuna düşerler. Bir toplumun, toprağına egemen olunmasa da kültürünü yönlendirmek bir kültür kuşatmasıdır.”(Binyazar, 2010) Değınme- miz gereken diğer bir husus ise teknolojinin millî kültürü yozlaştırıp tek tip insan profili etkinliğini

oluşturmasıdır. Teknolojiyle beraber ülkelerin millî kültürlerini çizen o ince ve keskin çizgi giderek si- likleşiyor. Gezegenimiz küreselleştikçe ulaşım ve bilgi edinmek o denli kolaylaşıyor. Geçmişte bir bölgede meydana gelen bir olay veya gelişmeden diğer uluslar belki de yüzyıllar sonra nasiplerini alırken günümüzde salık almak veya etkilenmek çok kısa süreye indirgenmiş durumda şüphesiz bu bizi haşmetli bir yükten kurtarıyor. Ancak bu du- rum zamanla odak noktasını ve model kişileri de- ğiştirmekte bununla beraber geçmişimizin birikimi tehdit edilmekte. Fatih Sosyal Bilimler Lisesinde teknolojinin millî benlik ve kültürü yozlaştırma etki- sini somut olarak görmek için okulumuzun hazırlık sınıfları ve farklı değişkenlere sahip 66 kişiyle an- ket yapılmıştır. Yaptığımız ankette kişilere yönelt- tiğimiz sorular makalemizde ele aldığımız tezleri doğrulayan bulgulara ulaşmamızı sağlamıştır. “Bir toplumda teknolojik ve kültürel değişim aynı anda yaşanmalıdır.” (Ertürk ve Sivritepe, 2017) Bu söz birçok paradoksu aydınlığa kavuşturuyor. Kültür hiçbir zaman olduğu yerde sekmez. Değişim ka- çınılmazdır. Bugün kültür üzerindeki etkilerinin tartışıldığı bir ortamda ekonomi kelimesini cümle içinde kullanmaları olağan dışı değildir.

Teknoloji İstilasına Karşı Korunma

Ekonomi öncüdür. Geçmişe nazaran ekonomik güç etkinliklerin etkisi kol gücünden ziyade soyut yaratıcılığa bağlı vaziyette. “Ekonomik anlamda ciddi gelir elde etmek isteyen devletlerin genel-likle izledikleri politika, evrensel bazda zaman ve mekân farklılıkları ortadan kaldırırken, uygu- ladıkları politika verimlilik ve etkinlik artışları da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla ülkemizin yeni makroekonomi teorilerinin tekrar gözden ge- çirilmesini zorunlu kılmaktadır.” (Baştan, 2004) Değindiğimiz dinamik ekonomi kavramı bulundu- ğumuz bilgi çağında “20.yy” sonlarına doğru et- kisini gösteren “İnternet” olgusunu yaratılandan faydalanmaktan mavera yaratıcı camiasında tek- vin etiklerimizi rekabet ortamında boy gösterme- sindeki etkisine bağlıdır. İnternetin ekonomiye olan etkisini teyit edecek olursak. (Elinde tek bir ürün olmayan dünyanın en büyük avm’si Çin menşeli şirket “Aliexpress”, tek bir aracı olmadan dünyanın en büyü taksi şirketi olma unvanına sahip Amerika kökenli şirket “Uber” [Altan, 2017]) türevi örnekler uzayıp gider. Teknoloji ve kültür konuları bir ara- da zikredildiğinde özellikle Japonya iyi bir örnek olarak gösterilmektedir. Uzun sayılmayacak bir

süre içerisinde (1858-1905) hızla gelişen Japonya kültür açısından bazı temel ilkelerin devamlılığını koruyabildiği, modern teknolojiyi hiçbir manevi değişime gerek kalmadan ve kültürel kopuş olmadan aldığını savunanlar vardır. Bu yaklaşıma göre Japonlar dinlerini, dillerini ve alfabelerini değiştirmeden, gelenek ve adetlerine karşı ilgi ve saygılarını kaybetmeden bu teknolojik değişimi yaşamışlardır. Zaman teknolojinin gelişmişliğine karşın akış hızını belirler teknolojinin bu denli gelişmesi zamanın insanlar için kat ve kat değerlenmesine neden oluyor. Bu da bize zamanı değerlendirme açısından bazı çözümlere çözüm aramamıza sebebiyet gösteriyor. Haliyle ulaştığımız çözümlerin berabere getirdiği fazlalık ve eksikliklerin hayatımızda yer edinmesine göz yummak zorunda kalıyoruz. (Sosyal medyanın boş zamanı değerlendirme amacından sapıp zamanı öldürmeye dönüşmesi) Teknolojinin kültür üzerindeki etkisini önem sırası baz alınarak dallara ayırdığımızda şüphesiz sanat öncüdür. Geçmişte insanların sanat uğraşlarına hiyeroglifiyle ve oymacılığa örnek verirken bugün fonetik sanat, modern sanatlara örnek veriyoruz. Her şeyden önce sanat gerek “Homo Sapiens gerek Neanderthal insanının yaşadığı saptanan ilk mağaralar da bile duvar resimleri yoluyla ortaya çıkmıştır. Sanatın insanın genetiğinde ya da ruhunda olduğunu söylesek yeridir, çünkü daha ilk evrimleşmesinde bile ilkel sanat örnekleri verdiği görülüyor.” (Sigura, 2017) Yani zaman ilerledikçe teknolojiyle beraber sanatın değişmesi çeşitli sanat akımlarının ortaya çıkmasına yol açıyor. Bunlar bireysel başlasa da zamanla toplum ve çevresini etkilemesi kaçınılmazdır. Bizim için mühim olan konu ise ırk olarak değişen sanata ayak uydurmak, aksi takdirde güç sahibi devletlerin kültürümüzü yozlaştırma etkisi hiçbir zaman azalmayacaktır. Henüz geç değil iken Avrupa ve Amerika'nın başı çektiği inovasyon (innovation) ipini yakalamamız gerekmektedir. Aksi takdirde “Sanayi Devrimi'nin bölgemize getirdiği ekonomik bunalımın bir tekrarını yaşamak kaçınılmazdır.” (Erdem, 2016) Bu kültür empozisi değildir, kültür uyarlamasıdır, kendi geleneklerimize bağlı kalarak gelişmeyi bilgisayar ortamında üstlenmek kesinlikle çağımızın gerektirdiklerindedir. Devletin her bireyinin üretken olması koşul değildir. Kitle iletişim araçlarını orantısız kullanımından ortaya çıkan “kültürlenme” olgusu her toplumun şüphesiz tezyifkâr gördüğü ancak önüne de geçilmek istenmeyen bir kavramdır. An-

ketimiz neticesinde bu durumdan en çok etkilenen kesim ülkemizin de büyük bir çoğunluğunu oluşturduğu “15-24” yaş grubu. Tutar'ın araştırmasına göre büyük yaş grupları daha az kültürel değişim göstermektedir, küçük yaş grupları ise gelenek ve rutinelere daha az bağlıdır. Diğer bir Tutar'ın araştırmasına göre “15-24 yaş arası interneti kullanım amaçları genellikle eğlence sektörüne yöneliktir.” (Tutar, 2015) Tutar'ın araştırmalarından çıkarmamız gereken sonuçlar gün yüzünde, bayrak duygusundan yoksun bireylerin geleceğe karşı olan bakış açıları genellikle ekonomik anlamda güç elde etmiş ülkelerin “özendirme” girdabında başıboş dolanmadıkları söylenemez. Bu tür durumlar genellikle gözlem neticesinde 2. veya 3. planda kalan durumlar değildir. Şüphesiz kırdan kentleşmenin yoğun olduğu bölgeye göç etmiş bir insanın karşılaştığı durumlar akabinde uyum problemlerini yanında getirmektedir. Durumu basitleştirecek olursak ülkenin genç kitlesinin gelenek ve göreneklerinden uzak, özendirme odaklı giyim tarzları gözden kaçmamaktadır. Bu bir dayatma değildir özgürlüğün sunduğu fırsatlardır, kıyafetlerin farklılığı tek tip insan profili oluşturmada lehimize bir etkidir. Kötümsenecek bir durum değildir. Ancak tekstilin tasarımı ve ortaya çıkış kaynağı bizden uzak olduğu sürece her zaman bir ukde vardır. Bu tür müessirler zincirleme etki oluşturur. Tekrar nüsha örnekten “kırdan kente göç etmiş insan”(Deniz ve Etlan, 2019) gidecek olursak ailevi bağlarının da kendi yaşadığı ortamdaki farklı olduğunu görecektir. Orantısız kullanımda medya araçlarının insanları toplumdan soyutladığı gibi ailevi bağlarını da incelemektedir. Özel televizyonların çoğalmasıyla başlayan kendini toplumdan soyutlama akımı, cep telefonu ve bilgisayarın popülerleşmesiyle devam eden kopukluklar, tehlikeli olmaktan çıkıp tehdit etme bölümüne yükseldi. Söz temsili komşuluk ilişkilerimizin zayıflaması, gelenek haline gelmiş olan bayramlarda ailenin büyük fertlerini ziyaret kısmını atlamamız, uzağımızda olan kan bağı veya tanışıklığımız olan insanların özel günlerini sosyal medyadaki çeşitli yollarla kutlamamız gibisinden misaller verilebilir. “Araştırmalara göre sosyal medya kullananların %60'ının amacı diğer insanların ne yaptığını görmek. Eklenen arkadaşların %82'si gerçek hayattan %60'ı arkadaşlarının arkadaşları, %29'u tanımadıkları, %11'i işle ilgili, 2012'de her beş dakikasının birini online olmaya ayıranlar: %20, her bir dakikada 694.980 durum

güncellemesi oluyor ve 532.080 tweet (twitter'da yapılan paylaşımlar için kullanılan isim) atılıyor. Her gün 250 milyon fotoğraf ekleniyor ve %35'i kişinin kendisine ait fotoğraflar." (Aydın, 2015) Bu sonuçlarda gösteriyor ki mahremiyetimiz kendi özgürlüğümüze bağlı olarak tehlikeye atılıyor. "Çoğu zamanda sosyal medyada çok zaman harcayanlar diğer insanların kendisinden daha iyi bir hayatı olduğuna inanıyor." (Aydın, 2015)

YÖNTEM

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden literatür tarama, gözlem ve anket teknikleri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar ve ulaşılan bulgular bu veriler ışığında oluşturulmuştur.

Evren ve Örneklem

Çalışmamızın evrenini Şırnak Sosyal Bilimler Lisesi oluşturmaktadır. Örneklemimiz de bu okulda okuyan 66 hazırlık sınıfı öğrencisinden oluşmaktadır. Anket çalışmamıza 44 erkek ve 22 kız öğrenci katılım sağlamıştır. Çalışmamız bu okul öğrencileri ile anketin yapıldığı tarihler arasında sınırlandırılmıştır.

BULGULAR

Demografik verilerde katılımcıların mensup olduğu sınıf, aile aylık geliri gibi genel sorulara yer verilmiştir.

(Aşağıdaki şahıslar hangisi hakkında daha fazla bilgi sahibi misiniz? [A: Aleyna Tilki %80.3, B: Fuat Sezgin %19.7], Kara sevda denilince aklınıza hangisi geliyor? [A: Romeo ve Juliet, %77,3 B: Derdiyok ile Zülfü Siyah. %12.8] , arkadaşlarınıza daha çok hangisiyle hitap edersiniz [A: Kanki %51,5 , B: Can dostum %43,9 , C: Yarenim %0 , D: Panpa %4,6] , Kambersiz düşün olmaz atasözünü açıklayınız [A: Bensiz eğlence olmaz %10,1 , B: Bilmiyorum %70 C: Malzeme ve ihtiyaçlar %4,9 D: Belasız düşün olmaz %9,9, E: Gelinsiz ya da damatsız düşün olmaz %10,1]) sorularına yer verilmiştir. Yanıtların sonucunda bilhassa, sanal dünyalara bağlanan gençlik kitlelerinin vefa, sadakat, yardımlaşma, dayanışma, millî gurur gibi değerlerden bihaber yetişmeleri ve buna bağlı gelişen aidiyet hissiyatının zayıfladığı görülmektedir. Teknoloji özellikle lise seviyesindeki gençler üzerinde yozlaştırıcı etkiler meydana getirmektedir. İnsanların bilgi ve kültür kaynağı olarak teknoloji baş sırada yer almaktadır. Teknoloji kültürel zenginliği zedelemekte ve genç neslin tarihle olan bağını kopar-

maktadır. Teknoloji, millî benlik ve aidiyet duygularını zayıflatmaktadır. Teknoloji etkisiyle kültürel yaşam hızlı ve istenmeyen doğrultuda değişimler geçirmektedir. Millî benliğin temel yansımalarından olan ahlaki değerler zayıflamaktadır. Özellikle "Z" kuşağını etkisine alan teknolojinin yaratıcılık ve özgünlük olgusunu öldürmesi. Teknolojinin makroekonomide önemi ve yeri kültür üzerinde ki olumsuz etkileri.

TARTIŞMA VE SONUÇLAR

Teknoloji ortaya çıkardığı tüm yan etkilerine rağmen Japonya örneğinde olduğu gibi, kültürü koruyan, yaşatan ve zenginleştiren bir platform ve araç olabilir. Ekonomi alanında ve teknoloji alanında endüstriyel anlamda millî bir politika oluşturulmadan teknoloji istilası ve millî benlik erozyonu durdurulamaz. Şayet ki devlet politikası kişinin teknolojiyi ölçsüz ve sınırsız kullanımının önü geçemediği takdirde kendini toplumdan soyutlamış ve tabiri caizse "mankurtlaşmış" bir neslin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Özellikle "15-24" yaş etkisine alan teknolojinin olumsuz etkilerinden biri olan dilli yabancılaştırma akımı, Türkçenin kültür taşıyıcı unsur olmaktan çıkıp yerinin köksüz ve duygusuz sanal bir dille doldurulmaya çalışılması dil alanında hassasiyet sahibi kişi ve kurumların baş meselesi haline gelmeli bu kapsamda özellikle Mili Eğitim Bakanlığı ve TRT özel bir planlama ve hassasiyet içinde olmalıdır. Sanal dünyaya bağımlı kalmış insanların sosyal medya çöplüğünde bilgiyi sorgulamadan elde ettiği takdirde sorgulanmamış bilginin çığ gibi büyümesi kaçınılmazdır. Teknolojinin milletlerin geleceği olan gençler üzerindeki kontrolsüz ve istenmeyen etkileri değerler eğitimi bakımından da muazzam riskler taşımaktadır. Bu anlamda duygusuz bir nesil gittikçe hem eğitim ortamlarında hem de normal ilişkilerinde ya şiddet eğimli ya da ezik ve pasif bir duruş sahibi olma gibi normal olmaktan uzak davranışlar sergilemektedir.

KAYNAKÇA

- Binyazar, A. (2010). *Toplum ve Edebiyat (1.baskı)*. İstanbul: CAN Yayınları
- Ertürk, Hülya. A. ve Sivritepe, S. (2017) *Kültürel Değişim ve Nesiller: Kültürel Değişimin Nesiller Üzerindeki Rolü Üzerine Bir Saha Araştırması. Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi Ekim /Kasım /Aralık-Güz Dönemi Sayı:17*
- Penez, B., Sofuoğlu, S., Sözen. S., Ertekin U., Yeşilyurt Y., (2018) *Ortaöğretim Sosyal Bilimler Lisesi Sosyoloji 2 Ders Kitabı. (1.baskı)*. Ankara: Devlet Kitapları 1: ADA Yayıncılık
- Erdinç, Huzeyfe. (28 Şubat 2018). *SOSYAL MEDYANIN GENÇLER ÜZERİNDEKİ OLUMLU VE OLUMSUZ ETKİLERİ*. <http://www.aydindere.com/duyurular-haberleri-destekleme-basvurulari-sonuc-landi-11950.html>
- Mine İrmen. (18.05.2018). *Sosyal Medya Gençleri Nasıl Etkiliyor? .* <http://www.bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/sosyal-medya-gencleri-nasil-etkiliyor>
-
- Mustafa Dok.(21.01.2018). *Sosyal Medyanın Psikolojik Etkileri*. <http://blog.milliyet.com.tr/sosyal-medyanin-insanlar-uzerinde-psikolojik-etkisi/Blog/?BlogNo=567699>
- Erdem E. (16.07.2016). *SANAYİ DEVRİMİNİN ARDINDAN OSMANLI SANAYİLEŞME HAMLELERİ: SANAYİ POLİTİKALARIN DİNAMİKLERİ ve ZAAFİYETLERİ*. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 48, Temmuz-Aralık 2016 ss. 17-44
- Deniz, O. ve Etlan, E. (2009). *Kırdan kente göç ve göçmenlerin uyum süreci üzerine bir çalışma: Van örneği. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. [Bağlantıda]. 6:2. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>.*

Teknoloji ve Buna Bağlı Olarak Gelişen Toplumsal Değişimin Kültür ile Olan Çatışması

Samet ÖZTÜRK

İstanbul Vali Muammer Güler Sosyal Bilimler Lisesi

T R A B Z O N

ÖZET

Kültür, bir birikimdir. Kökleri ifade eden ve bu bağlamda kulaktan kulağa yayılarak toplum hafızasında yer edinen kültür, çeşitli etkenlerle değişebilir. Bu değişim kimi zaman basit ve etkisiz olabileceği gibi kimi zaman da karmaşık ve kuvvetli olabilir. Toplumsal değişim ise evrensel ve kaçınılmazdır. Bundan dolayı birçok boyutu, özellikleri ve farklı bilim dallarını ilgilendiren çeşitli sonuçları vardır. Toplum yapısının bir realitesi olarak değerlendirilebilecek toplumsal değişim, tesiri ve sonuçlarıyla toplumu etkiler. İnsanlık tarihinin oluşumundan itibaren süregelen ve çoğunlukla teknolojik yenilikler çerçevesinde gelişerek devam etmiş olan toplumsal dönüm noktalarını ise genellikle teknolojiye bağlı bu toplumsal değişimin kültürle olan çatışmalarına bir örnektir. Bu çalışmamızda, bizim odak noktalarımız toplumsal yapı içinde meydana gelen ve toplumun her tabakasını etkileyen; teknolojik yeniliklerin bir sonucu olan işsizlik, nüfus, sanat algısı, maddiyat, değer duygusu ve eğitim kalitesi gibi unsurlardır. Ayrıca bu çalışmada maddi kültürün ögesi olan teknolojinin, maddi ve manevi kültür içinde yaşanılacak çatışmalardaki esas unsurların neler olabileceği araştırılmıştır. Kültür ve teknoloji üzerine yapılan literatür taramaları sonucunda elde edilen veriler araştırmaya kaynaklık etmiş ve bu metnin hazırlanmasını kolaylaştırıcı unsur olmuştur. Bu hususlar dâhilinde özellikle günümüz Türkiye'sine ve dünyasına yapılan konjonktürel bakışla beraber elde edilen en önemli sonuç, karmaşık toplumlardaki kültür bolluğu ve bunun kaynaklığındaki kamuoyu zayıflığının o toplumlardaki teknolojinin, teknolojiye bağlı gelişen toplumsal değişimin ve -bir nevi domino taşı etkisiyle- kültürel çatışmanın varlığını azaltmaktadır. Gayet tabii Türkiye gibi sosyolojik tanımıyla otoriteye bağımlı toplumlarda yaşanılacak herhangi bir teknolojik değişim ise kültürel çatışmaları alevlendirici bir öğedir. Bu durumla alakalı çeşitli yorumlar ve özellikle bu alevlendirici öğeleri kendi çıkarları uğruna uygulayan devletler ve uygulama yöntemleri ve de bunun yol açtığı toplumsal "erozyonlar" çalış-

mamızda mevcuttur. Ayrıca bu çalışmada "Homo Sapiens" ve "Homo Deus" kitaplarının yazarı Yuval Noah Harari'nin "İşe Yaramazlar" olarak isimlendirdiği XXI. yüzyıl işsiz, okumuş sınıfının insanlık kültürüne olabilecek etkisi de ele alınmıştır.

Sonuç olarak, toplumsal değerlerden hareketle sosyal değişimi kavramanın ve değişimin -her toplum için geçerli olmasa dahi- kültür çatışmasına sebep olabileceğini saptamanın mümkün olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: toplumsal dönüm noktaları, işsizlik, nüfus, maddiyat, değer duygusu, otoritel bağımlılık, "işe yaramazlar sınıfı"

GİRİŞ

Varlığın/tarihin özü değişimdir. Değişim, birçok etkisi ve sonucuyla var olanları etkilemiş ve insanlığın kaderini çizmiştir. Toplumsal yapıların değişimi, her biri daima birbiriyle çelişen ancak asla koparılamayan, toplumsal bütünleşme ve çözülme ikilelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bu ikilemler hem toplumun öz dinamikleriyle hem de yine o toplumun dışarıdan etkileşimleriyle gerçekleşmektedir.

Toplumun öz dinamikleri, yaşanılan coğrafyadan, toplumun nüfus demografisinden, inançlarından ve inanışlarından etkilenmekte ve o toplumun değişimini sağlayan veyahut değişmesini engelleyen en önemli etkidir. Öz dinamikleri kültürle bağdaştırmak hiç de mantıksız değildir. Toplum fertlerinin zihinlerinde bulunan her bir öz dinamiksel obje kültürle bağdaştırılabilir. Sosyal değerleri de etkileyen bu öğeler çoğu zaman bazı toplum fertlerinin olmazsa olmazları konumundadır.

Toplumsal değişim sürecinde "teknoloji"nin rolü, toplumsal bütünleşme ve çözülme ikilemlerinden mekâna ve duruma bağlı olarak farklı isimlendirmelere yol açmıştır. Bunu değerlendirmek, teknoloji üreten ve tüketen veya teknolojiyi yalnızca tüketen ülke ve şehirlere yakından bakmayı gerektirmektedir. Teknoloji üretmek gibi oldukça büyük bir sorumluluğa sahip bir ülke aynı zamanda bu teknolojinin nasıl tüketileceğine, kendi kültüründen

bir takım eklentiler ekleyerek, karar verebilme yetkisine sahip durumdadır. Teknoloji satın alan ülkelerdeki tüketici nüfus ise bu ürünleri tüketerek kültürel yayılımı hızlandırmakta ve toplumsal değişimi toplumsal bir çözülme şeklinde yaşatmaktadır. Zamanla, eski değerlerin yeniden yorumlanması ve yeni değerlerin ve normların benimsenmesiyle yeni bir toplumsal bütünleşme anlayışı ortaya çıkar.

Son yılların en büyük teknolojik değişimlerinden biri hiç şüphesiz yapay zekâ ve muhtelif bazı hayat kolaylaştırıcı unsurlardır. Bu kolaylaştırıcılık Passig'in (2011) "Dünyada Gelecekte Doğurganlık Oranı ve Doğal Artış Eğilimleri" yazısıyla şöyle temellendirilebilir: "2040 yılına doğru Çin'de bakılması gereken 400 milyon yaşlı olacaktır. Çin'deki hâlen yürürlükteki bir çocuk politikası, Çin'in ekonomi şekli, politik yönetimi ve nüfus yapısıyla ilişkilendirildiğinde büyük sıkıntılar doğuracaktır. Belki de dünyanın en büyük üretici fabrika alanının; insan kaynaklarını, yaşlanan nüfusun bakımına yönlendirmesi çok olası(...)." Bu savdan da anlaşılacağı üzere Çin gibi üretken bir "fabrika"nın bu duruma düşmesi akıllara yapay zekâ ve robotların ne denli büyük bir öneme sahip olabileceğini getirmektedir. Bu büyük gelecek vadeden piyasaya girişler ise yeni endüstri devrimlerinin ve kültürel değişimlerin anahtarı olacaktır.

XXI. Yüzyıl İnsansı Zekâ ve Kültür Tehdidi

Dünya'ya yapılacak konjonktürel her türlü bakış sonucunda elde edilebilecek en mühim sonuç gelecek 50-100 yıllık parametreler aralığında yer küredeki üretken nüfusun -Kuzey Amerika, Batı Avrupa- doğum oranlarının azalacağı öngörüsündedir. Genç insan kaynaklarının azaldığı ve pahalılaştığı bir ortamda özellikle endüstride ve savaş birimlerinde insanların yerini alabilecek alternatif savaş birimlerinin bulunması gerekecektir. Dünya savaş ve endüstri kültürünü tamamıyla sarsacak bu olay insan kaynaklı isteklerin paravanlığında gerçekleşecektir. Toplumlar, hükümetlerine herhangi bir savaşa girmemeleri yönünde baskı yapacak ve hükümetlerde ordu revizeleriyle bu isteği gerçekleştirecektir.

Yine aynı bağlamda XXI. yüzyılın başında ucuz işgücünün yerini almayı amaçlayan bu insansı zekâlaşma işçilik ve sendikalaşma bağlamında bir çok problemi de beraberinde getirecektir. Toplumsal değişim, tanımlarından birinde: "Toplu-

mu meydana getiren kurumlar başta olmak üzere toplumsal ilişkilerde ve toplumsal yapıda mevcut durumdan yeni, başka bir duruma geçişi ifade etmektedir." şeklinde tanımlanmaktadır. Bu açıklamaya binayen "sendikalaşma" gibi kimi ülkelerdeki özellikle sosyalist otoriteler altında kalmış toplumlarda görülmektedir, geniş bir kültürel objenin zedelenmesi dahi büyük bir kaosu beraberinde getirecektir.

Robotlardaki mekanik ve zihinsel zekâyı basitleştirmek ve daha işlevsel hâle getirmeyi amaçlayan birçok araştırmacı olduğu öngörülmekte, Japonya'nın ise bu işle özel olarak ilgilendiği bilinmektedir. Japonya'da hâli hazırda her 10.000 işçiye 303 robot düşmektedir ve bu sayı Japonya'daki robot nüfusunun tüm dünyadaki robot nüfusunun binde dört yüzünü oluşturması anlamına gelmektedir. Yine aynı orantı Japonya'nın, dünyadaki robot endüstrisinde üretim anlamında %52'lik bir paya sahip olduğu manasına gelmektedir. Bunlara ek olarak, birçok Uzakdoğu ülkesinde de görülebileceği gibi, Japonya'da büro temizliği, çaycılık ve rehberlik gibi sektörlerde de çalışan binlerce robot bulunmaktadır. Bu denli yüksek nüfusun özellikle çalışan kesimdeki insanlar tarafından kültürel bir kırılma sebebiyet vermeden kabullenilmesindeki en büyük etken hiç şüphesiz Japon robot endüstrisinin dünya pazarındaki söz sahipliğidir. Bu da bizlere XXI. yüzyıl tehditleri arasında gösterilen yapay zekâ ve robotlaşmanın bir tehdit unsuru olarak ilan edilmesindeki sorumluluğun asıl payının teknolojiyi üretmekten ziyade tüketen ülkelerde olduğunu göstermektedir.

Tablo 1:

2016 Yılında Dünya Devletlerinde Her 10.000 İşçiye Düşen Robot Sayısı	
Güney Kore	631
Singapur	488
Almanya	309
Japonya	303
İsveç	223
Danimarka	221
Amerika Birleşik Devletleri	189

XXI. Yüzyıl e-Para/e-Bankacılık Tehditleri

Özellikle 2000'li yıllardan sonra internetteki hızlanmanın ve ucuzlamanın ve bunu takiben erişilebilirlikteki artış insanlığı yeni uğraşların merkezine

çekmiştir. İnsanlık tarihinden bu yana değişimi ufak tefek oynamalar haricinde çok az olan ve geçmiş 2500 yıl boyunca medeniyete yön vermiş olan “parasal sistem” özellikle 2010’lu yıllarla beraber en azından değişebileceği olasılığı hususunda yukarı yönlü hareketlenmiştir. Hareketlilikteki dayanak unsur ise yeni e-para sistemidir. İlk olarak bir takım sanal internet mecralarında ortaya çıkmış bu yapı daha sonraları giderek yaygınlaşmış ve özellikle halk tarafından bilinirliği arttıkça popülerleşmiştir. Bu sistem dünyadaki tüm bankacılık ve parasal sisteminden bağımsız, kendi başına hareket edebilecek bir yapay zekâya sahip, hiçbir bilinen kuvvet veya grupla yönlendirilemeyecek kadar bilinmezdir.

Dünyadaki mevcut parasal sistem, beraberinde harcamalara ve üretilere yön veren tüketim kültürünü de oluşturmaktadır. Dünyada Birleşmiş Milletlere kayıtlı 195 ülkede kıstas olarak kullanılan tek para birimi Amerikan Doları’dır. Soğuk Savaş’la beraber ve sonraki yıllarda tüm dünyayı etkisi altına almış kapitalizm ve sosyalizm esasları, para politikalarını ve tüketim kültürünü de etkilemiştir. Yenileneceği öngörülen bu yeni parasal sistem “kâğıt paralar” devrinin de bir sonu niteliğindedir. Her ne kadar yararlı bir sistem olarak gözükse de e-para, özellikle tüketim kültüründeki alışkanlıkları değiştirmesiyle de kötü yönlü değerlendirilebilir. İktisatçı yazar İbrahim Çağlar’ın: “...E-Para sahiplere-

rinin kim olduğunun bilinmemesi veya herhangi bir otorite tarafından kontrol edilememesi beraberinde başka endişelere yol açıyor. Mesela, kara paranın aklanması veya terörün finansmanı amaçlı kullanımından hükümetler endişe duyuyor. Öte yandan, siber saldırı yapan bilgisayar korsanları da virüsü etkisiz hâle getirmek için e-Para talep ediyorlar. Yani bu yeni parasal sistem kirli dünyanın da ilgi alanına girmiş durumda...” sözleriyle bu yeni parasal sistemin zararları hususunda görüşleri destekler niteliktedir. Tüm bunlara ek olarak Türkiye özelinde konuya değinmek gerekirse sosyolojik olarak otoriteye bağımlı bu ülke topraklarındaki vatandaşların mevcut parasal sistemden veyahut yaygın olarak kullanılmaya devam eden ziynet ve değerli maden anlayışı kültürünün uzaklaşması oldukça güçtür.

Keza Türkiye’yi, e-para sisteminde olduğu gibi e-ticaret ve özellikle son 5 yılın yükselen trendi e-bankacılık da kültür bazında oldukça etkilemiştir. Yaygınlaşan teknolojinin bir ürünü olan akıllı cep telefonları ve cep telefonları servislerindeki akıllı uygulama sistemleri bu “yeni nesil bankacılığı” oldukça olağan kılmıştır. İndirilen uygulamalarla bankaya adım dahi atmadan yapılabilen işlem sayısındaki çokluk ve verim bu uygulamaların kullanım sayılarını da gözle görülür biçimde yükseltmiştir.

Tablo 2:

Bireysel İnternet Bankacılığı Kullanıcı Sayıları			
Dönem	Sistemde kayıtlı, en az bir kez giriş yapmış müşteri sayısı	Sistemde kayıtlı, son 1 yıl içinde en az bir kez giriş yapmış müşteri sayısı	Aktif müşteri sayısı
Mart 2014	28.590.548	17.462.027	12.038.621
Haziran 2014	29.669.291	17.806.595	12.134.311
Eylül 2014	32.303.465	18.579.576	12.588.096
Aralık 2014	34.047.501	18.579.576	13.181.279
Mart 2015	37.320.131	20.315.885	14.151.774

Kültür bazında değerlendirmek gerekirse Türk insanının banka ve bankacılıkla tanışması 1849 tarihine rastlamaktadır. Bu rastlantıyla beraber o günün Osmanlı iktisat sistemindeki bozulmalar ve bunalımların banka kurulumuyla özdeşleşmesi halkın zihninde, banka ve bankacılığa olan bakışı negatif yönde etkilemiştir. Günümüzde de özellikle banka ve bankacılıkla beraber çeşitli devlet hizmetleri ile alakalı halkın ortak zihnindeki “bürokrasi” teriminden çıkardığı sonuçlar “zorluk” ve “zaman kaybı”dır. Son beş yılda ise teknolojiyle beraber gelişen akıllı uygulamalar halk zihnindeki bu çıkarımların azalmasına yol açmıştır. Yani bu sözlerden hareketle Türk halkının zihninde e-Bankacılığın olumlu bir etkiye sahip olduğu imajından bahsedilebilir. Ancak her ne kadar küçük ihtimallerle sabit olsa dahi bu uygulamalardaki güvenlik zaafalarının olma şüphesi, akıllara bu sistemlerin büyük bir tehdit olabilme ihtimalini de getirmektedir.

TEKNOLOJİYLE BERABER SOSYAL VE KÜLTÜREL DALGALAR VE İNSANLIK TEHDİDİ

Modern çağda, gücün kaynağının enformasyon olacağı savını teoremlerine temel yapmış Alvin Toffler'e göre insanoğlu günümüze kadar üç önemli devrim dalgası yaşamıştır. Ve bunların her biri aile yapısından savaş tekniklerine kadar yazılı ve yazısız kültür öğelerinden, çeşitli sistemlere kadar bir çok önemli yeniliği meydana getirmiştir. Toffler'e göre ilk devrim insanoğlunun çobanlık yapmak ve barınak aramaktan yerleşik hayata geçtiği dönemdir. Tahminen Neolitik Çağ'a (İ. Ö. 6800 - 5700 arası) rastlayan bu dönem teknolojik açıdan da hem inşaat malzemelerinin hem de çeşitli yazılı kaynakların ele geçtiği dönem olarak bilinmektedir. Hiçlikten geldiği varsayılan teknolojinin aslında ilk kez bu dönemde ortaya çıktığı ve çıkmasıyla beraber çeşitli sosyo-ekonomik durumları etkilediği görülmektedir. İlk insanın ortaya çıktığı İ. Ö. 300.000'den itibaren avcı-toplacıyı biçimde yaşayan âdemoğlu ekipmansal becerilerini geliştirerek yerleşmiş ve medeniyeti var etmiştir. Tüm bunlardan hareketle teknolojiyle iç içe yaşamış toplumların bunu kültür empozisine çevirmeden varlıklarını sürdürmeye devam edebildikleri söylenebilir. Toffler'e göre ikinci devrim büyük kısmı tarıma dayalı ekonomiden büyük kısmı sanayiye dayalı ekonomiye geçiştir. Sanayi devrimi olarak da isimlendirilen bu devrim, teknoloji bazlı gelişimle-

rin devinimsel oranda yükselmelerine yol açmıştır. Teknolojiyle beraber yükselen sanayi devrimi büyük şehirlerin oluşmasına, modern manada sosyoloji biliminin ortaya çıkmasına ve kültürel bazda bir çok yeniliğe yol açmıştır. Sanayi devrimiyle bir tehdit unsuru olarak köyden-kente göç problemi nüksetmiş; hepsiyle orantılı olarak da büyük şehirlerdeki altyapı, ulaşım, telekomünikasyon, vb. faaliyetlerdeki eksiklikler insanoğlunu tehdit etmiştir. Tüm bunların sonucunda savaşılar mal olan bu devrim Toffler'in deyimiyle “Büyük bir kaosa şahitlik” demektir.

Alvin Toffler'e göre son devrim dalgası ise sanayiye bağlı ekonomiden bilgi ve simgelere bağlı ekonomiye geçiştir. Toffler bu üçüncü dalgada bilginin serveti tetikleyeceğini ve ekonomi, insanlar arası iletişim ve aile yapısında kültürel bazda değişiklikler yaşanacağını öngörmüştür. Bu öngörü 80'li yıllar iletişim araçlarıyla 2020'li yıllar iletişim araçlarının kıstasıyla temellendirilebilir. Yalnız Türkiye resmine yakından bakılması hâlinde tüm bu teknolojik yeniliklerin özellikle sosyal aile yapısına tehdit oluşturduğu gözler önündedir. Sanayileşmenin ardından ve özellikle bilgi devrimiyle beraber işyeri ve ev birbirinden ayrılmış ve uzaklaşmış ve böylece aile yalnızca neslin devamını ve aile bireylerinin psikolojik tatminini sağlayan bir kurum hâline dönüşmüştür (Canatan ve Yıldırım, 2013, s. 17, 85-89). Tüm bunlar bizlere açık olarak Devrim dalgalarından özellikle son ikisinin bir insanlık tehdidi olarak değerlendirilebilmesi yönünü ortaya koymaktadır.

XXI. YÜZYIL İŞE YARAMAZLAR SINIFI VE EĞİTİM KÜLTÜRÜ SORUNALI

XXI. yüzyılın en çok okunan ve aynı zamanda “Homo Sapiens” ve “Homo Deus” kitaplarının yazarı Yuval Noah Harari'ye göre XXI. yüzyıl kendi içsel dinamikleriyle diğer tüm yüzyıllardan bağımsız olarak bir çok tehditli özelliklere sahip olacaktır. Bu sahiplik ise Harari'ye göre en belirgin olarak iş pazarına yönelik olacaktır. 2018 yılında bir televizyona demeç veren Harari, verdiği demeçte: “...Gördüğümüz en büyük, belki de en kolay anlayabileceğimiz tehdit iş pazarına yönelik olan. Yapay zekâ, bilgisayarlar ve robotlar gün geçtikçe daha da iyiye gidiyor. Ve yapay zekâ devriminin gerçekten henüz başındayız. Henüz 5-10 yıl oldu. Daha hiçbir şey göremedik. Günden güne robotlar ve bilgisayarlar daha da iyileştikçe iş pazarın-

da insanlara daha fazla üstün geldiklerini, devre dışı bıraktıklarını göreceğiz. Milyonlarca insanı işlerinden edebilir, iş pazarının dışına itebilirler. Ve böylece ucu bucağı olmayan yeni bir “uselesses/ (çev.)işe yaramazlar” sınıfı oluşmasına neden olabilirler. Malum insanlar sadece işsiz kalmayacak, bunu daha önce gördük. Tüm bu önermelerden elde edilecek sonuç ise insanları kaotik yönden kültürel bir yıkıma götüreceği ve çoğu bilimkurgu filminde görülen yapay zekâ ve insan savaşının da en azından kültürel manada kaçınılmaz olduğu...” demiştir.

Bu savın paravanlığında söylenebilecek şey ise yapay zekâlarla boy ölçüşmenin sanıldığından daha zor olacağı ve yalnız gerekli becerilere sahip olmayan insanlar, sadece robotlarla ya da bilgisayarlarla rekabet edemeyenler değil aslında, hayatı yakalayamayanlar, kendilerini hayat boyunca sürekli olarak yenilemeyenler de etki altında kalacaklardır.

Tahmin edilmesi zor olmayacak şekilde, bazı işlerin, mesleklerin yok olacağını ama yenilerinin de ortaya çıkacağını savunmak hiç de tutarsız değildir. Aynı zamanda insanların sürekli olarak eğitim aldıkları bir sistemin gerekliliği ortaya çıkacaktır. Bu da ülkelerdeki eğitim kültürünü derinden sarsacak ve hatta “okul çağı” kavramının yadsınacağı manasına gelmektedir. Bir sorunsal ve olgular sistemi olarak ortaya çıkacak bu durum günümüz aile sistemlerinden, meslek sistemlerine ve hatta sosyal hayat ve eğlence kültür sistemlerine değin büyük bir yelpazeyi etkileyecek ve özellikle ülkemiz gibi toplumların zararına bir şekilde gelişimini sürdürecektir.

KÜLTÜREL EROZYON VE HEDEF ÜLKE KAVRAMLARI

En etkileyici iletişim araştırması kitaplarından bir olan “Çocukluğun Yokoluşu” kitabının yazarı Neil Postman, bir yazısında “Yeni bir teknoloji bazen yıktıklarından daha fazlasını yaratır, yarattıklarından daha fazlasını yıkar. Ancak bu hiçbir zaman tek yönlü olmaz.” (Postman, 1976) demiştir. Postman’ın söylediği söz esas alınarak özellikle teknolojinin ve buna bağlı kültürel değişimlerin, XXI. yüzyılda bir nevi kitle imha silahı olarak kullanılabilirliği üzerine bir düzine yorum yapılabilmektedir. Bu makalede, teknoloji üreten ülkelerin özellikle bu teknolojik ürünlere kendi kültürlerinden bir parça koyduklarını ve yine bu ürünlerin, satın alınımıyla

diğer ülkeler tarafından kültürel yayılımın hızlandığı yorumu zaten yapılmıştı. Bu yorum da kaynaklık gösterilerek XXI. yüzyılda kasten ve alenen belli başlı teknoloji üreticileri tarafından bu kültürel yozlaşmanın bir silah olarak kullanılabileceği ve bunun aslına bakılırsa XXI. yüzyıl tehditleri arasında en tehlikesi ve en gerçekçisi olabileceği tezi savunulabilmektedir. Bu üreticilere yalnız ülkeler bazında bakmak yanlıştır. Çeşitli ülkelerin çatışı altında kurulmuş ve o ülkeler dâhilinde faaliyet gösterdiği bilinen onlarca özel sektör temsilcileri de yarattıkları teknolojileri diğer ülkeler veya kendi ülkelerindeki amaçlarına hizmet etmeyen unsurlar için de kullanabilmektedirler.

Ülkemiz özelinde yapılacak yorumlarda ise en göze çarpan unsur özellikle siyasal manadaki çeşitli çatışmaların kültürel safhaya da sıçradığı ve çeşitli nefret söylemlerinin bu kültür havzasını etkilediği bilinmektedir. Günümüz siyasal konjonktüründe “hedef ülke” gibi bir duruma gelmiş olan Türkiye’ye teknolojik bağlamda bir kültür erozyonu yaratma çabası ihtimal dâhilinde gibi gözükmektedir. Gerçekleştiği takdirde başlarda zararsız gibi görünen bu yafta daha sonraları Türkiye kültürel öz dinamiklerinde çözümlere ve çöküntülere yol açacaktır. Aynı Postman’ın dediği gibi “...Yeni bir teknoloji yarattıklarından daha fazlasını da yıkabilir...”

SONUÇ

Çağımızda, kültürlerin çeşitli unsurlarla beraber değiştiği görülmektedir. Bu değişim, toplumsal bütünleşme ve çözülme ikilemeleriyle meydana gelmektedir. Teknoloji, toplumların değişiminde adeta bir mihenk taşı konumunda olup o değişimin kültürle olan ilişkisinin ise saptamak mümkündür. XXI. yüzyıl tehditleri arasında insanı yapay zekâlar ve robotlar başı çekmektedir. Her iki unsorda insanlık kültürünü özellikle iş paylaşımı ve meslek gibi unsurlar yönüyle etkilemekte ve bu etkileşim toplumsal bir çözülme mahiyetinde göze çarpmaktadır.

Para, tüm kültür sistemlerini etkileyedursun özellikle son 2500 yıldır insanlığın kaçınılmazlarından biri olmuştur. 2010’lu yıllarla beraber arttığı gözlenen e-para ve e-bankacılık gibi işlemler toplum kültüründeki sosyal değerlerin değişimine en büyük katkı niteliğindedir. Çeşitli ekonomist ve iktisatçılara göre son 9 sene boyunca gelişimini tamamlamış bu öğeler gelecek diyagramları içerisinde kültürel

manada bazı unsurları yeniden yazacaktır.

Bilim, evrendeki çoğu unsuru sistemleştirme- si yönüyle kolaylaştırıcı bir özelliğe sahiptir. Bu kolaylaştırıcılıklardan biri de insanlık tarihindeki teknolojik devrimlerin sınıflandırılabilmesidir. Bu sınıflandırmaya göre insanoğlu çeşitli teknolojik değişimlere ayak uydurabilmiş ki uyduramayanlar çağın gerisinde kalmış toplumlardır ve bu teknolojik entegrasyonları kültürleriyle bağdaştırabilmişlerdir. Bilim insanlarına göre son teknolojik atılım dalgası hiç şüphesiz simgeler ve internet dünyasıdır.

Teknolojik değişimler aynı zamanda bir silah olarak kullanılabilir. Hedef ülke olarak görünen

bazı belli başlı ülkeler için çok büyük bir tehdit olarak algılanabilecek bu unsur teknoloji üreten ülke ve şirketlerin menfaatinde gelişmektedir. Türkiye de hedef ülkelerden biri olup XXI. yüzyılın en büyük kültürel tehditlerinden biriyle karşı karşıyadır. Sonuç olarak, toplumsal değerlerden hareketle sosyal değişimi kavramanın ve değişimin -her toplum için geçerli olmasa dahi- kültür çatışmalarına veya gelişimlerine sebep olabileceğini saptamanın mümkün olduğu sonucuna varılmıştır. Bu kültürel çatışmalar ise hiç şüphesiz XXI. yüzyılın en büyük insanlık tehditlerinden biridir.

KAYNAKÇA

- *Kitap*
- BRADBURY, Ray, *Fahrenheit 451*, çev. Dost Körpe, İthaki Yayınları, İstanbul, 2018.
- DOĞAN, İsmail, *Sosyoloji, Sistem Yayınları, Ankara, 1995.*
- FRIEDMAN, George, *Gelecek 100 Yıl*, çev. Enver Günsel ve İbrahim Şener, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2010.
- HARARİ, Yuval Noah, *Homo Deus: Yarının Kısa Bir Tarihi*, çev. Poyzan Nur Taneli, Kolektif Kitap, İstanbul, 2016.
- HUXLEY, Aldous, *Cesur Yeni Dünya*, çev. Ümit Tosun, İthaki Yayınları, İstanbul, 2003.
- PASSIG, David, *İki Bin Elli*, çev. Nita Kurrant, Koton Yayınları, İstanbul, 2011.
- POSTMAN, Neil, *Çocukluğun Yokoluğu*, çev. Kemal İnal, İmge Yayınları, İstanbul, 1995.
- ---, *Crazy Talk, Stupid Talk: How We Defeat Ourselves by the Way We Talk and What to Do About It*, Delta Publishing, WEB PDF, 1976.
- *Makale/Dergi*
- ARMAĞAN, Ece ve TEMEL, Eren, *Türkiye’de İnternet Bankacılığı Kullanımında Demografik Faktörlerin Tüketici Algısına Etkisi Üzerine Ampirik Bir Çalışma*, CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:14, Sayı:12, Haziran 2016, Manisa, ss.415.
- BOSCHELE, Filiz Aydoğan ve ÇİZMECİ, Esra, *Serbest Zamanda Medya Ve Türkiye Ailesi*, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 11, Kasım 2016, Yalova, ss. 284-302.
- MERCAN, Nuray ve DEMİRCİ, Kemal ve OYUR, Emine, *Alvin Toffler’a Göre Bilgi Çağının Yeni Paradigması: Kaos Teorisi, Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, Cilt:8, Sayı:1, Haziran 2013, İstanbul, ss. 115-127.
- SERDAROĞLU Serdar, *Osmanlı Devleti’nde İlk Banka: Dersaadet Bankası Ve Poliçe İşlemleri*, İstanbul Üniversitesi Açık Erişim, Yaz 2011, İstanbul, ss. 1-146.
- UÇA GÜNEŞ, E. Pınar, *Toplumsal Değişim, Teknoloji Ve Eğitim İlişkisinde Sosyal Ağların Yeri*, AUAd 2016, Cilt 2, Sayı 2, Yaz 2014, Bingöl, ss. 191-206.
- YAZICI, Mehmet, *Toplumsal Değişim Ve Sosyal Değerler*, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Cilt 8, Sayı:8, Yaz 2013, Ankara, ss. 1489-1501.
- YÜKSEL, Armağan Ebru Bozkurt, *Elektronik Para, Sanal Para, Bitcoin Ve Linden Doları’na Hukuki Bir Bakış*, İÜHF C. LXXIII, S. 2, Yaz 2015, İzmir, ss. 173-220,
- *WEB/Haber*
- "Yuval Noah Harari: Yapay Zekâ İnsanları Hack'leyebilecek" Habertürk.23 Aralık 2018. Web.25 Şubat 2019.
- "Bitcoin, kâğıt paranın sonu mu?" Kıbrıs Postası. 05 Eylül.2017. Web.20 Şubat 2019.
- https://www.researchgate.net/publication/309741118_Serbest_Zamanda_Medya_Ve_Turkiye_Ailesi

Erişim Tarihi: 24 Şubat 2019

- https://www.researchgate.net/publication/301536458_TURKIYE'DE_INTERNET_BANKACILIGI_KULLANIMINDA_DEMOGRAFIK_FAKTORLERIN_TUKETICI_ALGISINA_ETKISI_UZERINE_AMPIRIK_BIR_CALISMA Erişim Tarihi: 28 Şubat 2019
- <https://ifr.org/ifr-press-releases/news/robot-density-rises-globally> Erişim Tarihi: 23 Şubat 2019
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40198320> Erişim Tarihi: 24 Şubat 2019
- <http://www.hurriyet.com.tr/video/yapay-zeka-bizi-kolesi-yapmaz-cunku-isine-yaramayiz-yuval-noah-harari-video-roportaj-40349629> Erişim Tarihi: 28 Şubat 2019
- <http://www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr/TR-77779/neolitik-yeni--cilali-tas-cag.html> Erişim Tarihi: 25 Şubat 2019
- <http://www.unicankara.org.tr/tr/sss-2/#s24> Erişim Tarihi: 24 Şubat 2019
- <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/> Erişim Tarihi: 28 Şubat 2019
- <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/230763> Erişim Tarihi: 28 Şubat 2019
- <http://dergipark.gov.tr/beyder/issue/3472/47235> Erişim Tarihi: 27 Şubat 2019

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Ortaöğretim Genel Müdürlüğü

SOSYAL BİLİMLER LİSELERİ

XI.

ULUSAL
ÖĞRENCİ
SEMPOZYUMU

21.YÜZYIL
İNSANLIK TEHDİTLERİ

T R A B Z O N

